



Logm. 1236^e (4)

JOHN A. ...

1811

PL ...

1811

THE THIRTEEN ...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

JO: LAURENTII
BERTI
FLORENTINI
FRATRIS EREMITÆ AUGUSTINIANI
OPUS
DE THEOLOGICIS DISCIPLINIS

*Nunc primum novem voluminibus comprehensum, & præter uberrimum,
generalemque rerum indicem in calcem appositum, nec non
Melchioris Cani volumen unum De Locis Theologicis.*

INTEGRA ETIAM ADVERSARIORUM IN AUCTOREM OPUSCULA,
QUÆ HACTENUS PRODIERUNT:

Tum Apologeticas omnes ejusdem Dissertationes complectens.

EDITIO NOVISSIMA

Ab Auctore ipso aucta, & ad usum quoque Scholæ Ægidianæ accommodata, cui
accedit etiam ejusdem Auctoris DISSERTATIO in Defensionem Encyclicæ
BENEDICTI XIV. adversus quatuor dubiorum confarcinatorem.

TOMUS QUARTUS.

In quo de GRATIA REPARATORIS, de LEGUM PRÆSCRIP-
TIONIBUS, atque humanorum officiorum præceptis disputatur.

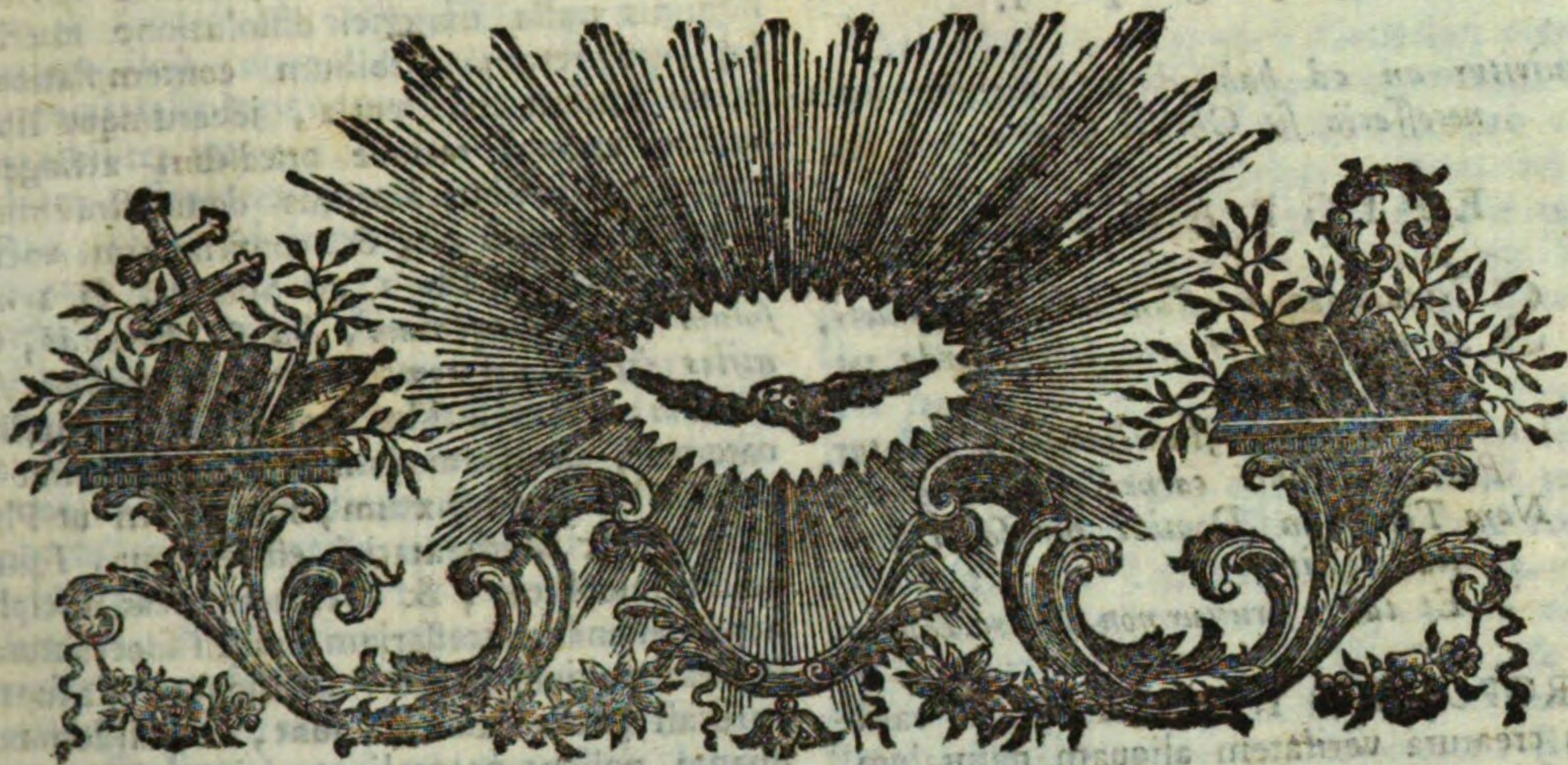


NEAPOLI MDCCLXXVII



EX TYPOGRAPHIA RAYMUNDIANA.
SUPERIORUM PERMISSU.

Ta 70/516



DE THEOLOGICIS DISCIPLINIS

LIBER DECIMUS OCTAVUS,

*Complectens Scholastica Commentaria in quædam Epigrammata divi
Prosperi circa divinorum Auxiliorum ad singula bona
Opera necessitatem.*



HÆRESIBUS adversus Christi
Gratiam, & humani arbitrii
libertatem, quantum instituti
nostri ratio postulabat, hacten-
us refutatis, progredimur ad
illas quæstiones resolvendas, in
quibus exerceri solent disputan-
tium Scholasticorum ingenia, & quæ præser-
tim spectant ad ejusdem Gratiae necessitatem.
Occurrunt quippe in his quæstionibus difficilia
quædam, & scitu summopere necessaria, cir-
ca officia moralium virtutum, infidelium ope-
ra, observationem præceptorum, & tentatio-
num victoriam: quæ ita a nobis sunt propu-
guanda, ut continuo insectemur recentior
errores, neque ab Augustiniana doctrina ul-
latenus divellamur. Fuerunt enim Scriptores
permulti, qui de his differentes tradiderant
Berti Theol. Tom. IV.

liberum arbitrium posse absque Christi gratia
facere quod non potest, aut ex adverso ne-
quaquam posse quod potest: atque hoc in li-
bro, quantum illi recesserint a veritate, cu-
rabimus demonstrare. Disputatio præterea in-
stituenda est de magno dono finalis perseve-
rantiae, necnon de sufficienti Gratia omnibus
quidem a Deo Optimo Maximo misericor-
diter exhibita, ac præparata; sed quam non
nulli perveraces impiique temere pessumdant,
& respuunt. Atque his explicandis præmitti-
mus Epigrammata Prosperi, qui tam metri-
ca, quam soluta oratione doctrinam S. P.
Augustini egregie illustravit.

CAPUT I.

*Inquiritur an ad habendam notitiam legis
necessaria sit Christi Gratia.*

EPIGRAMMA.

Scrutari legem possunt utcumque quieti,
Si mundi a strepitu libera corda va-
cent.

*Ut mens ergo piis studiis intenta juvetur,
Prælia divinis carnea vincat Amor.
Nam Templum Domini per sacra silen-
tia crescit,
Et tacite struitur non ruitura Domus.*

PROPOSITIO I. Potest utcumque ratio-
nalis creatura veritatem aliquam naturalem,
non solum speculativam, sed etiam practi-
cam, absque supernaturali gratia scrutari,
dummodo libera mente ab obstrepentibus
sensuum fallacis sese ad intimam rationis cla-
ritatem convertat.

Veritates naturales sunt, quæ humanis di-
sciplinis traduntur, & nativam intellectus fa-
cultatem non superexcedunt, ut quæ assequi-
mur per Physices, aut Mathematicas rudi-
menta. Quarum veritatum aliæ sunt specula-
tivæ, aliæ practicæ: illæ in veritatis con-
templatione, istæ autem in praxi, sive ope-
ratione versantur. Atque si hæc operatio spe-
ctat ad officia virtutum, illius cognitio ap-
pellatur *moraliter practica*. Utrum virtus
moralis sistens in ipso operis officio vera sit
virtus nullo vitio permixta, nolumus hoc
priori capite definire. Tantummodo asserimus
posse unumquemque hominem veritatem na-
turalem etiam practicam, cujusmodi est pro-
nuntiatio illud naturalis legis, *Quod tibi non
vis, alteri ne feceris*, assequi per lumen ra-
tionis cuique inditum. Id vero duplici appo-
sita conditione, 1. ut mens retrahat se a stre-
pitu sensibilibus illecebrarum ad ideas inge-
nitas, & ad indefectibile lumen. 2. ut suæ
infirmittatis conscia non audeat sperare, se
posse ad omnia perfecte cognoscenda absque
speciali dono pertingere. Hæc continentur
priori distico Epigrammatis.

Quod aliquam veritatem naturalem absque
gratia Salvatoris percipere valeamus; probatur
I. Nulla est enim in serie veritatum natura-
lium sublimior, quam unum esse Deum Con-

ditorem rerum universarum, deinde spiritum
hominis nulla materie dissolutione interire.
Id vero rerum visibilibus contemplatione,
atque intima conscientia, idearumque libra-
mento animal ratione præditum attingere,
argumentationibus plurimis demonstravimus.
II. Certissimum est, & confirmatum aucto-
ritate Augustini lib. 1. ad Simplic. Q. 2. non
solum bonum ingenium, sed & honestas, &
utiles disciplinas comparari ante gratiam sa-
lutarem. III. Christus mortuus est ut iustifi-
caremur, quemadmodum S. P. demonstrat in
celebri Epist. ad Sixtum, non autem ut Phi-
losophi, & Mathematici efficeremur. Igitur
ad Philosophicas, & Mathematicas discipli-
nas capeffendas necessarium non est supernatura-
le Gratiæ adjutorium. IV. Dæmones nulla super-
naturali gratia exornati sunt, & nihilominus
quanta pollent naturalium scientiarum noti-
tia! Ex miraculis Christi superna virtute pa-
tratis illius quoque divinitatem agnoverunt,
clamantes apud Matth. cap. viii. 29. *Quid
nobis, & tibi, Jesu fili Dei?* & Lucæ iv.
41. *Tu es filius Dei.* V. Peccato Adami
etsi homo ignorantie & difficultatis vulnus
contraxit, unde nascimur tardioris & hebe-
tioris ingenii, non tamen rationis lumen pe-
nitus extinctum est. Potest ergo nativa fa-
cultate eniti, ut exercitatione & labore re-
rum naturalium cognitionem adipiscatur.

Deinde quod possit percipere etiam verita-
tem moralem practicam, idest, proponentem
officia virtutum, missa interim quæstione illa,
an opus in solo officio consistens bonum sit
undequaque; probatur auctoritate, ratione,
& experimento. Enimvero S. P. Augustinus
in 1. de Trinit. cap. 13. scribit: *Quidquid
prudenter, fortiter, temperanter, & juste
agimus, non ad sapientiam, sed ad eam per-
tinet scientiam sive disciplinam, qua in evi-
tandis malis, bonisque appetendis actio nostra
versatur, & quidquid propter exempla vel
cavenda, vel imitanda, & propter quarum-
cumque rerum, quæ nostris accommodata sunt
usibus, necessaria documenta, historica cogni-
tione collegimus.* Et Venerab. Beda in cap.
2. ad Rom. *Anima rationalis etiam cupidi-
tate cæcata, tamen cum cogitat & ratiocina-
tur, quidquid in ea ratiocinatione verum est,
non ei tribuendum est, sed lumini veritatis,
a quo vel tenuiter pro sui capacitate illustra-
tur, ut verum aliquod in ratiocinando sen-
tiant. Manus Formatoris nostri in ipsis cordibus*

nostris veritas scripsit, Quod tibi non vis, alteri ne feceris. Accedit Theologica ratio; quoniam illud nuper commemoratum, aliaque universalis legis naturæ principia nequeunt invincibiliter ignorari, ut alio in loco demonstrabitur. Præterea quanta naturali legi conformia, atque ad humanam regendam Rempublicam perutilia tradiderunt Cato, Cicero, Seneca, Aristoteles, Plato, Licurgus?

At dixi ad Lumen rationis, inditamque veritatis imaginem, non ad sensuum fluctuantes illecebras esse attendendum: quod non eget demonstratione. Vidimus quippe Atheos sensuum fallaciis abreptos negare divini Numinis existentiam; Epicureos animorum immortalitatem; & Politicos omnia ad temporale commodum referentes etiam proximorum internecionem exitiumque curare. Recte ergo monet Prosper, quod ad naturalem legem scrutandam debent a rerum mundanarum strepitu libera corda vacare.

Præterea dixi, naturalem hominis lapsi facultatem non posse singulas naturales veritates *collective* acceptas attingere. Sequitur ex dictis. Si etenim homo per peccatum contraxit vulnus ignorantiae, luctamque experitur inter intellectum, & sensum, nequit disciplinis etiam naturalibus tam enixe navare operam, ut potuisset originali pace fruens, nutibusque rationis regens sensuum officium, ac ministerium. Hinc Augustinus in 1. Retract. cap. 9. scribit: *Ad miseriam justæ damnationis pertinet ignorantia, & difficultas, quam patitur omnis homo ab exordio nativitatæ suæ: quod repetit de Nat. & grat. cap. 22. lib. XXI. de Civ. Dei cap. 22. atque in aliis locis compluribus. Confirmant sententiam nostram verba Eccles. cap. VIII. v. ult. Et intellexi quod omnium operum Dei nullam possit homo invenire rationem eorum quæ fiunt sub sole: & quanto plus laboraverit ad quærendum, tanto minus inveniat: etiam si dixerit sapiens se nosse, non poterit reperire.* In quem locum præclare Olympiodorus in Catena GG. PP. Nullus itaque sapiens, sive secularis, sive in vera Sapientia initiatus perfecte potest Universi cognitionem assequi.

PROPOSITIO II. Ut mens piis studiis intenta juvetur ad æternam vitam capeffendam, requiritur Gratia, sive inspiratio sanctæ dilectionis vincens carnales cupiditates, ut

docet Prosper in altera parte Epigrammatis.

Conveniunt in hac thesi Catholici omnes, eamque comprobant sequentia momenta. Primo quia quælibet scientia cum amore veritatis conjuncta, animumque excitans ad salutariter operandum, repromissa est per merita Mediatoris, atque de illa viri pii Deo gratias rependunt cum Apostolo scribente ad Corinth. 1. cap. 1. v. 4. *Gratias ago Deo meo semper pro vobis in gratia Dei, quæ data est vobis in Christo Jesu: quod in omnibus divites facti estis in illo, in omni verbo, & in omni scientia.* Deinde auctore eodem Apostolo 2. ad Corinth. cap. 111. 5. *Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis: quæ verba Concilia, & Patres acceperunt de sancta cogitatione cor nostrum ad recte operandum alliciente.* Rursus oratio fidelium est divinæ gratiæ apertissimum testimonium, ut diximus de H. P. cap. VI. 11. Fidelis autem Deum orat cum regio Vate Psalmo CXVIII. v. 34. *Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam.* Præterea vidimus de H. P. cap. 2. damnatam esse assertionem Pelagii, quod *Dei gratia ad singulos actus non detur*: Atque id accipiendum esse de Gratia actuali constat ex disputatis in eadem dissert. prop. 2. cap. VI. spectare autem ad omnia opera salutaria, demonstratum est cap. XI. & de H. Semip. cap. IV. Similiter Milavianum Conc. cap. 4. *Donum Dei est scire quid facere debeamus, & diligere ut faciamus.* Et Arausic. 2. cap. 9. *Divini est muneris cum recte cogitamus.* Augustinus denique lib. VI. contra Jul. cap. 26. *Ignorantia minuitur veritate magis, magisque lucente, concupiscentia minuitur caritate magis, magisque fervente: nihil boni horum duorum est a nobis, non enim spiritum hujus mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quæ a Deo donata sunt.* An vero hæc omnia probent etiam gratiæ necessitatem ad cognoscendum, perficiendumque bonum opus morale, videbimus proximo capite 111.

Argumenta quæ facere videntur adversus primam propositionem confirmant secundam, & e contra quæ secundam comprobant videntur priorem labefactare, sed omnia ad concordiam revocantur, si dixeris nullam Christi gratiam requiri ad cognitionem veri specu-

culativam, bene tamen ad practicam, & suscitantem operum salutarium sive parvam, sive robustam cupiditatem.

Itaque adversus priorem thesim opponunt.

I. Si aliquis nativa intellectus facultate posset veritatem aliquam percipere, homines scientia præditi possent adversus rudes & imperitos gloriari, contra monitum Apostoli in 1. ad Corinth. 4. *Quis enim te discernit? &c.*

II. Falsum esse pariter quod idem Apostolus scribit, *Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis.* III. Supervacaneum pariter esset cum Psalmista notitiam veri orationibus postulare. IV. Falsa insuper esset prælaudata Augustini sententia, vulnus ignorantiae non nisi medicinali gratia sanari. V. Item nec recte diceretur hominem ob Adæ prævaricationem nasci cæcum, quomodo affirmat Magnus Gregorius Hom. xi. in Evangelia;

nam ut corporali lumine captus nihil potest videre, ita affectus cæcitate mentis nihil potest percipere. VI. Si ad aliquam veritatem comparandam non est necessaria gratia Salvatoris, neque necessaria erit ad cognoscendas omnes eundem naturæ ordinem non excedentes.

Resp. ad 1. loqui Apostolum de Fide, & aliis gratiæ donis, in quibus nemo discernitur per dona naturalia bonis, malisque communia, ideoque recte hoc loco contra humanam superbiam demonstrari gratiæ necessitatem, ut vidimus de H. P. cap. ix. De scientiis autem speculativis ideo gloriari non possumus, quoniam sine gratia inflant, nec discernunt inter bonum, & malum; ac præterea non comparantur nisi naturalibus potentiis, & causis præordinatis a Deo, & naturali illustratione, atque lumine ipso divino singulis affulgente. Solvitur eadem ratione quod sequitur. Etenim sanctam cogitationem nos ad veras virtutes allicientem, ac trahentem habere non possumus absque auxilio supernaturali; speculativam vero sine naturali mentis collustratione. Apostolus autem cap. 3. Epist. 2. ad Corinth. loquitur de sancta cogitatione, quæ fideles attrahit, ipsumque reddidit idoneum novi testamenti ministrum: & consequenter demonstrat necessitatem auxilii supernaturalis ad fidei initium, ut dixi de H. Semip. cap. 4. Sane orando non postulamus a Deo cognitionem sterilem & infantem, sed quæ ad mandata divina facienda deserviat, & sit lucerna pedibus, & lu-

men semitis. Ab Augustino, & Gregorio dicitur homo cæcus, in quantum sola cognitione naturali nequit ad veritatem Christianæ fidei pertingere; & humanis scientiis incumbens nequit sine gratia in viam salutis dirigere gressus suos: sed cum Jerichuntino Lucæ xviii. 35. *sedet secus viam mendicans.* Postremi argumenti consecutio non minus inepta est, quam si dixeris, Potest infirmus deambulare, Ergo & cursum currere; aut lippiens oculis cernit propinquiora, igitur & corpora quæque longinqua. Nam quod nequeat homo rerum omnium sibi scientiam comparare, facit illius finitudo, virium imbecillitas, fastidium laboris, crassities corporis, rerumque amplitudo. Quare laudabilis est quisquis spartam, quæ sibi contigit, ornat, juxta vetus adagium,

Σπάρταν ἔλαχες; ταύταν κόσμη.

C A P U T II.

Queritur quid asserendum sit de operibus eorum, qui gratia Fidei sunt destituti.

E P I G R A M M A.

Quamvis multa homini post vulnera prima supersint,

Quæ vitam hanc faciunt laudis habere decus:

Si tamen ingenio claro, & probitatis amori
Fons desit fidei subdita corda rigans;

Cunctarum frugum marcescit inutile germen,

Nec fruitur vero lumine falsus honor.

Ignoratus enim Deus, & non credita virtus,

Quæ vera ad summum provehit arte bonum,

Non finit eniti regna ad cœlestia mentem,

Obstructam vanis, occiduisque gravem.

Perque omnes calles errat sapientia mundi,

Et tenebris addit, quæ sine luce gerit.

PROP. I. Multa fiunt etiam ab Infidelibus, & impiis, quæ si operum honestatem inspicias, & officia virtutum, habent decus laudis, neque ratione operis appellari debent peccata.

Hæc positio pertinet ad dogma Fidei. Et prob. 1. can. 7. Sess. vi. Conc. Trid. Si quis dixerit opera omnia, quæ ante justificationem fiunt, quacunque ratione facta sint,

vera esse peccata &c. Item Constantiens. sess. 15. ubi damnatur assertum Wiclefi, *Omnia peccatoris opera sunt peccata*. Similiter damnatus est xxv. art. Baji, *Omnia infidelium opera sunt peccata, & Philosophorum virtutes sunt vitia*. Est tamen discrimen aliquod inter errores damnatos a synodo Constant. ac Tridentina, & inter errorem Baji. Wiclefus enim & Calvinus affirmarunt peccatum esse quidquid sit absque gratia habituali, & etiam quodlibet opus iustorum ob concupiscentiæ labem omnia vitiantem; & Bajus asseruit quidem art. 35. *omne quod agit peccator esse peccatum*, sed iustos recte operari non denegavit.

Secundo probatur sententiis Patrum. S. Basilius Hom. in 1. Prov. scribit. *Sunt & apud nos virtutes secundum naturam, ad quas familiaritas ipsa animæ, non ex doctrina hominum, sed ex ipsa natura inest*. Greg. Nazianz. orat. 31. *Alii naturæ indole ad virtutem tendunt*. S. Pater Augustinus de Spir. & lit. cap. 27. *Etiam impiorum, neque Deum verum veraciter pieque colentium quædam facta vel legimus, vel novimus, vel audivimus, quæ secundum iustitiæ regulam non solum vituperare non possumus, verum etiam merito recteque laudamus: quamquam si discutiantur quo fine fiant, vix inveniuntur, quæ iustitiæ debitam laudem, defensionemve mereantur*. Et proximo cap. *Sine aliquibus bonis operibus difficile vita cujuslibet pessimi invenitur*. Cujus rei S. Pater optimam ibidem profert rationem, *Quia non usque adeo in anima humana imago Dei terrenorum affectuum labe ætrita est, ut nulla in ea velut lineamenta remanserint, unde merito dici possit etiam in ipsa impietate vita suæ facere aliqua legis, vel sapere*. Divus etiam Prosper contra Collatorem cap. 22. *Quis ambigat, hanc sapientiam humano generi ad temporaliæ vitæ utilitatem ex naturæ a Deo conditæ superesse reliquiis? Si enim nec ad ista terrena ordinanda rationalis animi vigeret ingenium, non vitiata esset, sed extincta natura*. Et Auctor Hypognosticon non longe a principio lib. 3. *Esse fatemur liberum arbitrium omnibus hominibus, habens quidem iudicium rationis, non per quod sit idoneum quæ ad Deum pertinent, sine Deo aut inchoare, aut peragere: sed tantum in operibus vitæ præsentis, tam bonis, quam etiam malis*. Bonis dico quæ de bonis naturæ oriuntur, idest velle quidquid boni ad præsentem pertinet vitam.

Tertio probatur depromptis ex Augustino rationibus: quarum prima est. Gentilis, aut quilibet impius nullam veram, & Christianam virtutem exercens, sed moralem dumtaxat, honesto tamen fine, non improbo ac perverso, post hanc vitam non punietur propter morales virtutes, sed potius minori afficietur supplicio poenas pendens tantum infidelitatis, vitiorumque suorum. *Minus enim Fabricius, quam Catilina punietur; non quia iste bonus, sed quia ille magis malus, non veras virtutes habendo, sed a veris virtutibus non plurimum deviando*, inquit S. Pater lib. iv. contra Jul. cap. 3. At opus, quod exercentes minus deviamus a veris, Christianisque virtutibus, multamque vitam acerbiorum, nequit esse peccatum. Peccata ergo non sunt opera moralium virtutum, quæ interdum ab impiis, & a Gentilibus exercentur. Insuper quæ habent retributionem sempiternam, sunt virtutes, quatenus virtus ad hanc retributionem refertur, idest virtutes veræ, undeque bonæ, & christianæ. Quæ ergo habent in præsentis vita mercedem, virtutes erunt, prout virtus ad præsentem vitam spectat, nimirum virtutes humanæ, seipsis a naturali ordine non deflectentes, ac bonæ moraliter. Sed Gentilium virtutes quandoque temporalem mercedem obtinuerunt, & si ad veram pietatem, verumque Dei cultum fuissent relatæ, fuisset iis æternum quoque præmium retributum. Igitur virtutes erant humanæ, bonæ moraliter, ac seipsis a naturalis ordinis institutione non deflectentes. Probatur minor ex his, quæ S. Pater narrat lib. v. de Civ. Dei cap. 12. de Virtutibus Romanorum, quibus voluit Deus regnum impertiri, *quod tempore esset posterius, sed imperii latitudine, & magnitudine illustrius: idque talibus hominibus potissimum concessit ad domanda gravia mala multarum gentium, qui causa honoris, laudis, & gloriæ consulerent patriæ, in qua ipsam gloriam requirebant, salutemque ejus saluti suæ præponere non dubitarent, pro uno isto vitio, idest amore laudis, pecuniæ cupiditatem, & multa alia vitia comprimentes*. Gesta itaque a Romanis pro incolumitate patriæ, secundum se bona erant, utpote publicum bonum illis sibi met præferentibus, ideoque meruerunt grandiorum, ampliorumque rempublicam: quamquam & opera ista bona superbo fine vitiarunt, omnia gerentes ob laudis cupiditatem, ut ibidem explicat S.

Pater. Verum hoc non operis vitium fuit, sed ipsorum ambitio: cujus etiam ambitionis pravitatem poterant lumine naturali deprehendere; id enim nec fugit Horatium, qui ad reprimendam dominandi libidinem, ut Augustinus animadvertit proximo cap. 13., scripsit in Carmine Lyrico lib. 2. ad Salust.

*Latus regnes avidum domando
Spiritus, quam si Lybiam remotis
Gadibus jungas, & uterque Pœnus
Serviat uni.*

Præclara pariter sunt, quæ de iisdem Romanis scribit S. Pater Epist. v. ad Marcellinum prope finem: *Rempublicam primi Romani constituerunt, auxeruntque virtutibus; etsi non habentes veram pietatem erga Deum verum, quæ illos etiam in æternam civitatem posset salubri religione perducere, custodientes tamen quamdam sui generis probitatem, quæ posset terrenæ civitati constituendæ, augendæ, conservandæque sufficere. Deus enim sic ostendit in opulentissimo, & præclaro imperio Romanorum, quantum valerent civiles etiam sine vera religione virtutes, ut intelligeretur hæc addita fieri homines alterius civitatis, cujus rex veritas, cujus lex caritas, cujus modus æternitas.* Huc spectant exempla e sacris literis petita. Obstetrices enim Ægypti Exodi 1. v. 20. laudantur, & mercedem consecutæ sunt, quoniam Hebræorum masculos non prælocarunt. Et Nabuchodonosor cap. 29. Ezech. accepit boni operis mercedem, possessionem terræ Ægypti. In quem locum affirmat Hieronymus, *etiam Ethnicos, si quid boni fecerint, non absque mercede Dei judicio reperiri.* Quod & repetit in cap. vicessimum secundum Matthæi.

Postrema ratio est, quoniam S. Pater in iv. contra Julianum cap. 3. admittit virtutis definitionem traditam ab Ethnicis Philosophis, *Virtus est animi habitus naturæ modo, atque rationi consentaneus:* quamquam S. Pater ibidem commonet, quod ii ignari supernaturalium bonorum, & originariæ infectionis, *verum dixerunt, sed quid sit consentaneum liberanda, ac beatificanda naturæ mortalium nescierunt.* Igitur honorare parentes, erogare stipem pauperi, & alia quæ propter honestatem operum etiam a Gentibus gratia destitutis perficiuntur, tametsi ad liberandam & beatificandam naturam mortalium non valeant, naturæ modo, & rectæ rationi sunt consentanea; & virtutes, non quidem Christianæ,

& ad veram pietatem pertinentes, sed moraliter bonæ, non vitia, aut peccata, sunt appellanda.

PROPOS. II. Virtutes infidelium, ut plurimum, sunt germen inutile & marcescens, quemadmodum scribit Prosper, nimirum, cum sit in illorum corde radix cupiditatis, solent bona opera aut ad inanem gloriam, aut ad voluptatem referri. In eo autem casu nullus negat hujusmodi virtutes vitio aut philantiæ, aut inhonestatis labefactari.

Demonstratur primo ex sacris literis. Matth. vi. 23. habetur: *Si autem oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit.* Quæ verba explicans S. Pater lib. 4. contra Jul. cap. 3. num. 33. ait: *Hunc oculum agnosce intentionem, qua facit quisque quod facit.* Intentio autem infidelium, & impiorum, ut plurimum, vitiosa est; ergo etiam omnia opera erunt ut plurimum germina inutilia, & infecta. Probat minor, nam infidelium intentio, ut mox demonstrabo, vel ad cultum inanium Deorum, vel ad superbix typhum protendit, omnesque improbi solent intentionem dirigere ad commutabile illud bonum, cujus cupiditate detinentur. Præterea Evangelista proximo cap. vi. v. 18. *Non potest (inquit) arbor mala bonos fructus facere.* Est autem homo infidelis, aut impius arbor mala, non quatenus homo est, sed quatenus in se malam voluntatem habet, a qua peccata veluti a radice nascuntur. Ideoque apposite explicat S. Pater eodem loco num. 30. dicens: *Non itaque in quantum homo est, quod est opus Dei, sed in quantum malæ voluntatis est, quisque arbor mala est, & bonos fructus facere non potest.* Vigente ergo voluntate mala, cui obtemperare solent increduli & habitualiter improbi, necesse est, ut marcescant germina virtutum inde erumpentia. Rursus impii fornicantur a Domino, ut legimus Ps. 72. v. 23. & Jerem. V. 7. scilicet errant in *adventionibus* suis, atque oblectantur illicitis. In animo itaque fornicante, ac turpia oblectamenta appetente, pudicitia & virtus quælibet in sola mente habitans, etiam si corpore exerceatur, permanere non potest.

Deinde probatur thesis experimento, simulque auctoritate Augustini. Nam Romanos, qui amore laudis vehementissime tangebantur, pro isto uno vitio pecuniæ cupiditatem, & multa alia vitia comprimentes, numquam ve-

ra virtute claruisse demonstrat S. P. citato cap. 12. lib. v. de Civ. Dei, propterea quod non sit vera virtus, nisi quæ ad eum finem tendit, ubi est bonum hominis, quo melius non est. Quod si aliqui gloriæ contemptores fuerunt, ut exemplis commonstrat S. P. cap. 19. ejusdem libri, ob dominationis cupiditatem bestias superarunt, sive crudelitate vitæ, sive fluxu luxuriæ. Eapropter Julianum deprædicantem Romanorum virtutes, ut everteret gratiæ necessitatem S. Doctor lib. 4. cap. 3. num. 26. his verbis alloquitur. *An forte & istis, qui exhibuerunt terrenæ Patriæ Babylonicam dilectionem, & virtute civili, non vera, sed verisimili, demonibus, vel humanæ gloriæ servierunt, Fabriciis, videlicet, & Regulis, & Fabiis, & Scipionibus, & Camillis, ceterisque talibus, sicut infantibus, qui sine baptismo moriuntur, provisorii estis aliquem locum, inter damnationem, regnumque cælorum?*

Ultimo probatur ratione, quam affert ibidem Augustinus num. 19. Ad cognoscendum utrum virtus aliqua vera sit, non solum intueri debemus quod agitur, sed etiam causam quærenda est, cur agatur. Non enim officiis, sed finibus virtutes discernuntur a vitiis. Alioqui veras virtutes dicendum erit esse in avaris, cum lucrorum vias prudenter excogitant, cum pro acquirenda pecunia sæva, atque aspera multa fortiter tolerant, cum varias cupiditates quibus sumptuose vivitur, temperanter sobrieque castigant, cum abstinent ab alieno, & de suo sæpe amisso contemnunt, quod videtur ad iustitiam pertinere, ne iurgiis, & judiciis plura consumant. Hæ quidem virtutes tali fine turpes atque deformes, & ideo nullo modo germanæ & veræ censendæ sunt. Confimili ergo ratione quidquid a Gentilibus agitur voluntate infideli, atque elata, appellari germana virtus non debet.

PROPOSITIO III. Alio quoque ex capite, quæ sine Christi gratia ab infidelibus peraguntur nequeunt inter virtutes connumerari, scilicet, quia nihil conferunt ad veram & Christianam pietatem: sive, ut inquit Prosper in altera parte Epigrammatis, huiusmodi virtutibus mens ad cœlestem beatitudinem non enititur.

Hæc propositio demonstratur omnibus argumentis, quibus de H. Pelag. cap. ultimo probatum est, morales virtutes nullatenus positive disponere ad gratiam. Probat autem S.

Pater contra Pelagianos hanc veritatem argumentis innumeris. Memorato lib. iv. contra Jul. cap. 3. oppugnans data opera hæreticum negantem Dei donum esse virtutem, eamque tribuentem naturali hominum voluntati, num. 15. evincit Dei gratiam necessariam esse non solum ad capeffendam perfectionem, sed etiam ut talis gratiæ opitulationem mereamur; alias si homo posset sine gratia ad aliquid laudabile generosi cordis stimulis incitari, posset gloriari in libero arbitrio, ac sic priorem dare, ut retribuatur illi, eoque modo gratia jam non sit gratia, quia non est gratuita. Appellat prox. num. 16. acerbissimos gratiæ inimicos, qui dicunt alienos a fide abundare virtutibus, in quibus sine adiutorio gratiæ solum est naturæ bonum, licet superstitionibus mancipatum. Pergit num. 17. demonstrare non esse in infidelibus veram iustitiam, nec veram sapientiam, tum quia inde superbia recedunt quo appropinquant intelligentia; tum etiam quia si per naturam, voluntatemque vera haberetur iustitia, Christus gratis mortuus esset, nec non per naturam compararetur Dei regnum, cum ipsum iustitia sit, & retribuatur iustitiæ. Demonstrat num. 18. eos qui in agone decertant, & ab omnibus sunt continentes, contendere ut corruptibilem coronam accipiant, ideoque cum ab huius cupiditate non se contineant, veram continentiam nequaquam habent. Numero 18. definit virtutem per ordinem ad salutem, veramque felicitatem, ideoque quidquid sine gratia peragitur, non nisi virtutem Stoicam, & a recto fine deviantem appellat. Urget in sequentibus Apostolicam sententiam, *Omne quod non est ex fide, peccatum est*, accipiens fidei nomen, non ut quidam exponunt pro solo naturalis conscientiæ dictamine; id enim ad refellendum Julianum fuisset prorsus ineptum; sed pro superna inspiratione illius gratiæ, quam hæreticus evacuare nitebatur. Tandem post longam disputationem, Scito (inquit num. 33.) *nos illud bonum hominum dicere, illam voluntatem bonam, illud opus bonum, sine Dei gratia, quæ datur per Unum Mediatorem Dei & hominum, nemini posse conferri, per quod solum homo potest ad æternum Dei donum, regnumque perducere*. Indubitatum est igitur, virtutes infidelium veras non esse, in quantum virtus ad capeffendam beatitudinem viam sternit.

PROPOSITIO IV. Cum erret sapientia mun-

mundi per omnes calles, ut postrema parte Epigrammatis docet Prosper, quidquid boni infideles patraverunt, dicendi sunt non sine superna illustratione ut plurimum patrassent: non tamen eis necessaria fuit, aut est, ad non peccandum Fides *habitualis*, nec gratia remissionis peccatorum.

Prima propositionis pars est Augustini; altera & Augustini, & omnium Catholicorum. Prima ergo pars demonstratur iis argumentis, quibus proximo capite comprobabitur necessitas divinæ gratiæ ad opus morale bonum undequaque. Deinde probatur testimonio Augustini, qui eodem cap. 3. contra Julianum num. 32. ait: *Ex quo colligitur etiam ipsa bona opera, quæ faciunt infideles, non ipsorum esse, sed illius, qui benevitur malis.* Epist. etiam 130. nunc 144. laudata Polemonis continentia, per quam liberatus fuit a dominatu luxuriæ, inquit, *Tamen ne idipsum quidem, quod melius in eo factum est, humano operi tribuimus, sed divino.* Neque hoc loco, ut quidam putant, donum continentiae tribuitur ab Augustino divino operi naturali; nam licet ibidem commemoret formam, vires, salutem, & alia bona corporis, quæ non sunt nisi a Deo Creatore, & perfectore naturæ: ea nihominus memorat, ut argumentum faciat a fortiori; nam ait: *Quanto magis animi bona donare nullus alius potest?* Et mox sensum suum aperiens addit: *Polemo ergo si ex luxurioso continens factus ita sciret, cujus esset hoc donum, ut eum abjectis superstitionibus Gentium pie coleret, non solum continens, sed etiam veraciter sapiens, & salubriter religiosus existeret, quod ei non tantum ad præsentis vitæ honestatem, verum & ad futuræ immortalitatem valeret.* Ubi ex verbis Sap. viii. *Nemo esse potest continens, nisi Deus det,* probat Augustinus continentiam Polemonis fuisse ex Gratia, quod facit etiam eodem textu, eodemque argumento lib. iv. contra Julianum cap. 3. num. 18. ubi certissime de Gratia supernaturali instituit disputationem. Neque naturale donum est, quod addita Fidei sapientia ad immortalem vitam perducit. Quamobrem haud recte exponitur de Gratia ordinis naturalis quod scribit S. Doctor de castitate Polemonis.

Alterâ propositionis pars demonstratur i. ex Scripturis commendantibus Lucæ xvi. Publicani humilitatem, & Act. x. eleemosy-

nas Cornelii Centurionis; ubique aurem peccatores ad conversionem, & poenitentiam hortantibus. II. Ex definitionibus Conciliorum, Romanorumque Pontificum allatis priori probatione primæ Propositionis. III. Ex Augustino, qui de Præd. SS. cap. 7. ait memoratum Cornelium bene fuisse operatum, *antequam in Christum crederet*: De Sp. & lit. cap. 28. affirmat sine aliquibus bonis operibus *difficillime vitam cujuslibet pessimi hominis inveniri*: in Epist. ad Sixtum docet, *Fidem impetrare remissionem peccatorum.* Tractatu 44. in Joannem scribit, peccatores *confessione mereri justificationem, quomodo cæcus illuminationem.* IV. Tandem demonstratur ratione: nam quisquis nititur redire ad gratiam, Deum orat, & confitetur peccata; recte operatur, quærit salutem animæ, & Deo obtemperat: & tamen contingit sæpenumero ut nondum adeptus sit peccatorum suorum remissionem. Fiunt ergo sine gratia *habituali*, sive nondum remisso peccato, bona opera plurima, quibus ad justificationem obtinendam disponimur.

AD OBJECTA IN CONTRARIUM RESPONSIO.

Disposita præcedenti ordine disputatione de Operibus Infidelium, nihil penitus negotii successunt argumenta hæreticorum. Qui primo loco obijciunt: Apostolus ad Rom. xiv. versu ultimo ait, *Omne quod non est ex fide, peccatum est.* Infideles fide destituti sunt. Ergo quidquid infideles operantur, peccatum est.

Resp. dist., & explico Apostolicam sententiam, *Omne quod non est ex fide, peccatum est*, scilicet, opera quæ eliciuntur ab homine veri Dei cognitione privato, infidelivoluntate ad cupiditatem & jactantiam referuntur, & philanthiæ vitio ut plurimum corrumpuntur, concedo majorem: & hujus propositionis veritas thesi 2. demonstrata est. *Omne quod non est ex fide, peccatum est*, ita ut nullus Gentilium antequam Christo se devoveat, & *habituali* fide exornetur, possit recta voluntate operari, sive per gratiam actualem, sive, ut aliis Theologis placet, per lumen honestatis ingenitum, nego: & veritas hujus propositionis liquet ex thesi quarta. Distinguo etiam minorem. Infideles destituti sunt fide *habituali*, & cum gratia san-

Etificante conjuncta, quam solam veram gratiam esse Bajus, & Quesnellus existimarunt, concedo. Destituti sunt, dum recte & cum divina acceptatione operantur, omni gratia fidei *actualis*, & ingenito rationis lumine, in quo idea honestatis veritatisque refulget, nego minorem. Etenim in infidelibus imaginem Dei non esse omnino detritam vidimus in 1. Proposit. Adesse etiam illis quandoque cognitionem aliquam, veri Dei gratia quoque inspiratam, ostendimus de H. Semi-pelagiana cap. iv. præclaro testimonio Augustini scribentis de Cornelio cap. 7. de Prædest. SS. *Nec tamen sine aliqua fide donabat, & orabat.* Resp. 2. eo sensu, omne quod non est ex fide, peccatum esse, quatenus sine fide impossibile est placere Deo, neque operibus sine gratia factis, qualia fuerunt antiquorum Romanorum, potest inesse vera ratio virtutis, per quam ad æternum Dei regnum perducimus. Quod in tertia propositione fuit explicatum.

Objiciunt 2. Matth. vii. v. 18. habetur, *Non potest arbor mala fructus bonos facere*: Quilibet infidelis est arbor mala: Ergo non potest fructus bonos facere.

Resp. Dist. minorem: Quilibet infidelis est *arbor mala*, in quantum habet in se malam voluntatem, quæ est radix malorum operum, & qua de bono opere in se non in Domino gloriatur, concedo. Est *arbor mala*, dum malam voluntatem honesta cognitione, & Dei gratia repellit, nego. Vide quæ diximus 2. propositione. Solvitur eadem ratione quod opponunt ex cap. vi. v. 23. *Si oculus tuus fuerit nequam &c.* Exponitur enim nomine oculi animorum intentio.

Objiciunt 3. in Epist. ad Titum cap. i. v. 15. legitur, *Omnia munda mundis, immundis autem nihil est mundum.*

Resp. eodem pacto, non esse immundam voluntatem, quæ honesta cogitatione dirigitur; nec, opitulante gratia, agit ob illecebras prementis cupiditatis. Retorquentur etiam istiusmodi argutationes. Enimvero justus, qui est *arbor bona*, & gratiam sanctificantem cordis habet munditiam, fideique oculum lucidum, ac supernis flammulis irradiatum, non omnia agit inculpate, & ex motivo sanctæ dilectionis, cum frequenter in peccata venialia prolabor, atque ad instar fructiferæ arboris, bona adhuc persistente radice, aut sterilis sit, aut fructus proferat immaturos. Ita

Berti Theol. Tom. IV.

infidelis & impius, cui inest radix culpæ, ac pravæ cupiditatis, interdum inspiratione divina virtuose operatur; quemadmodum arbor sterilis ac sylvestris flores ac frondes emittit. atque si ramusculus aliquis inseratur, nonnullos etiam salubres fructus producit.

Objiciunt 4. Quidquid sine caritate fit, juxta Augustinum, perversum & inordinatum est: Quidquid agunt infideles & impii, fit absque caritate: Ergo perversum, & inordinatum est. Maj. prob. nam S. Pater de Grat. & lib. arb. cap. 18. ait: *Præcepta caritatis tanta & talia sunt, ut quidquid se putaverit homo facere, si fiat sine caritate, nullo modo fiat bene.* Et lib. de Grat. Ch. cap. 26. *Ubi non est dilectio, nullum bonum imputatur, nec recte opus bonum vocatur.*

Resp. dist. maj. Quidquid fit absque caritate *habituali*, idest sine illa gratia, cujus primus effectus est remissio peccatorum, qualem gratiam tantummodo Bajus, & Quesnellus propugnarunt, non recte opus bonum vocatur, nego majorem. Quidquid fit absque caritate *actuali*, & gratia, quæ justificationem præcedit, non est opus rectum, ac bonum undequaque, & ad ultimum finem, æternamque vitam perducens, concedo. Item concedo non esse bonum honestum, si corrumpatur vitio philantiæ, atque ad creaturam ultimo referatur. An vero ut honestum sit, omnique vitio careat, necessaria sit gratia supernaturalis, quæstio est scholastica nullo modo perti- nens ad dogma nunc propugnatum: & de hac quæstione mox dicam. Porro Augustinus præter gratiam *habitualement* agnoscit *actualement*, eamque in Epistola ad Sixtum distinguit a remissione peccatorum, & in locis plurimis appellat inchoatam justitiam. Eandem fate- tur præcessisse in Centurione, reperiri in Catechumenis, & non semel in infidelibus: atque disputans adversus Pelagianos ubicumque gratiam commendat, loquitur de omni serie auxiliorum, quibus ad vitam æternam proxime, aut remote disponimur. Quare sententia Augustini evertit opinionem Novatorum illorum, a quibus nulla gratia admittitur præter *habitualement*, neque opus aliquod in peccatore, nisi perversum atque damnabile.

CAPUT III.

Disputatur an ad peragendum opus moraliter bonum, quod nec in se, neque in intentione operantis vitiosum sit, requiratur divine gratiae adjutorium.

EPIGRAMMA.

U*T quaedam tenues maculae in splendore
piorum,
Major virtutum quas vacuat numerus,
Aeternae donis nequeunt obistere vitae,
Nec merita obscurat grandia culpa levis;
Sic aliquid plerumque boni pars impta
gestat,
Magni mole mali quod facile obruitur.
Nec potest quiddam recte sapuisse malignis,
Si verum & summum non coluere Deum.
Una Fides igitur, spes una est, atque
amor unus,
Quo fiat justus, sitque beatus homo;
Nam bona, quae pravis natura ex dote
supersunt,
Augent peccati pondera, non minuunt.*

PRÆNOTATIO.

In quaestione, quam nunc propono, celeberrima est omnium fere Nostratium sententia, posse quidem hominem absque speciali gratia bonum agere *ex objecto*, sive spectato virtutis officio, ut prima parte Cap. praecedentis demonstratum est; at si inspiciatur finis, negant hujusmodi opus bonum esse, cum in summum bonum minime referatur. Hanc enim conditionem operi, quod nulla ex parte vitiatum sit, necessariam esse propugnant. Ita ex nostris defendunt Gaspar Casalius de Quadripartita Justitia lib. 1. cap. 32. Gregorius Ariminensis in 2. dist. 26. Cardinalis Norisius in Vindiciis cap. 3. §. 4. & cap. 4. §. 5. Petrus Manso in Opere de Virt. Infidel. & in Vindiciis Norisianis, Leonardus Vanroy de Act. Humanis cap. 1. qu. 2. Antonius Guerrero Theologiae moralis Tract. v. §. 2. alique communiter. His subscribunt Franciscus Macedo in libro, cui titulus, *Mens vera Augustini* pag. 211. & sequentibus, & in Cortina Thesi 61. & 63. Atque de relatione Operum omnium in Deum idem te-

nent Cardinalis Bona de Vita Christiana I. P. §. 29. Natalis Alexander Tom. 2. Th. Moralis lib. 3. Reg. 57. Ubignant Tract. 3. q. 4. Exam. 3. Lacroix lib. v. de Peccatis dub. 1. q. 34., atque Doctores alii bene multi.

Præscindendo ab hac quaestione de necessitate referendi omnia opera nostra in Deum *virtualiter*, necessitatem gratiae ad omne opus bonum morale, & honestum nullo infectum vitio superbiae defendunt Gabriel Vasquez 1. 2. disp. 190. Ripalda disp. 20. sect. 6. n. 25. & noster Basilius Poncius Relect. de necessit. Grat. cap. 5. 7. & 15. Itaque hæc sententia imperite a nonnullis tamquam accedens ad errores Quenelli, & Baji refellitur, non solum ob viros eximios nuper commemoratos; verum & ob maximam hos inter, ac Novatores, sententiarum discrepantiam. Primo enim Nostratium singuli absque ullo vitio esse fatentur in unoquoque, quantumvis improbo homine, appetitum beatitudinis, quem *natura in malis suis non potuit amittere*: deinde negant motus indeliberatos ad damnationem imputari, contra impiam Novatorum istorum doctrinam. Admittunt insuper actualem gratiam sine remissione peccatorum cum Catholicis omnibus, quum illam denegent Theologorum Dogmatum inversores. Ac præterea concedunt a Paganis, ac scelestissimis aliquid boni interdum fieri per gratiae adjutorium, adversus Bajum, ejusque gregarios. Non ergo uno tantum, sed titulis pluribus nostri Ordinis Theologi a Sectariis discriminantur.

Ad Vasquesium quod attinet; docet is ad opera bona moralia speciale gratiae auxilium requiri; sed gratiam hanc naturalem esse contendit, indebitam tamen, & ex meritis Christi provenientem. Qua in re Vasquesium reprehendunt cum Francisco Suarez docti viri complures. Si enim, inquiunt, gratia naturalis dici possit, & sancta cogitatio congrua excitans voluntatem ad opera honesta ad ordinem naturæ pertineat, & tamen ex meritis Christi conferatur; defendi poterit hæresis Pelagiana gratiam in ipsa natura constituens. Addunt non sufficere ad gratiam, quod indebitum donum sit, & possit a Deo sine ulla injuria denegari: cum etiam majus ingenium, melior complexio, atque optima educatio non omnibus concedantur, & nihilominus *Gratia Salvatoris* appellari non valeant. Verum,

rum, etsi in explicanda Gratiae congruae natura ego plurimum a Vasquesio dissideo, quoniam ille congruam vocationem putat, quae in tali temporis, vel loci circumstantia Deo largitore subministratur; in hac tamen parte arbitror immerito fuisse reprehensum. Dum enim honestam cogitationem inspirari ob Christi merita tam diserte pronunciat; profecto quantum ad gratiae substantiam pertinet, supernaturalem fatetur, & a Pelagio discordat. Naturalem itaque appellat, in quantum cogitatio congrua praeveniens opera moraliter bona, ex. gr. honorem Parentibus exhibendum, aut eleemosynam dandam pauperi, non proponit objectum supernaturale, sed intra naturae ordinem, amandum, aut fugiendum honesto fine, qui ab homine concupiscentia jactato nequit haberi absque gratia. Hoc sensu celebriores Scholasticos propugnasse veram Christi Gratiam ordinis naturalis commonstrat eximius Theologus Basilii Poncius citato cap. v. Dissolvit etiam praemissum Suaresii argumentum; primo quia ingenium, & complexio non sunt per Suaresium effectus praedestinationis divinae, quemadmodum est bonus usus ingenii, & complexio, & bonum opus virtutis factum ex honesta cogitatione: quod Suarez docet lib. 1. de Grat. cap. 15. num. 4. & 6. Cum itaque praedestinatio sit praeparatio gratiae: ipsi gratiae deputandus est bonus usus ingenii, non ingenium ipsum, membrorumque complexio. Deinde haec duo, ingenium, & complexio originem habent ex causis secundis naturaliter operantibus: at non ita honesta illa cogitatio. Quamquam enim naturale sit, quod mihi objectum occurrat, ex. gr. pauper petens eleemosynam, animumque meum ad pietatem commoveat; tamen cum is vehementius trahatur amore sui, quam exterioris objecti, & magis corpore quam spiritu, nisi gratia frenetur: nequit ea motio esse efficax & congrua, nisi superet contrariam animi affectionem, ac dominantem cupiditatem: quod divini muneris est, non vis nativa objecti. At de sententia Vasquesii tantum.

Est enim altera in Scholis communior, honestam cogitationem moralem excitantem quoque voluntatem ad opus faciendum non alium exigere Dei operantis concursum, praeter illum, qui naturali communique lege providentiae praesto est unicuique. Ita censent Soto, Bellarminus, Suaresius, & alii pluri-

mi laudati a Francisco Macedo pag. 210. & hanc esse communem sententiam Thomistarum liquet ex Goneto Q. 1. de necessitate Gratiae art. 3. §. v. Tenent enim hi Theologi & vigere adhuc potestatem naturalis arbitrii ad peragenda opera moralium virtutum, & haec seipsis in Deum ultimum finem referri per relationem sibi intrinsecam, atque, ut verba ipsa Goneti usurpentur, *in ipsa entitate actus imbibitam*. Quare ut sint bona necesse non est, ut referantur voluntate operantis, & Gratia dirigente. Perpauci tamen hujus sententiae Assertores largiuntur arbitrio potestatem omnia opera moralia etiam ardua adimplendi; ad haec enim multi gratiam necessariam esse propugnant: quae videtur esse sententia D. Thomae in 2. 2. q. 109. art. 2. & defenditur ab Eruditissimo Viro Isaaco Haberto lib. 1. c. x. n. 4.

In tanta opinionum discrepantia, quoniam pugnare cum omnibus fere Theologis temeritatis nota est, deferere autem signa Majorum rebellionis, atque dedecoris, utriusque partis argumentationes producam, meam opinionem, ut spero, lectoribus non injucundam infimo loco subjiciens. Quod priusquam facio, oportet, ut ad physiologiam sublimiorem Aristotelicam, quam praedicti omnes Auctores secuti sunt, animum revocemus, & nonnulla de vitiorum origine praemittamus. Demonstravi in prima librorum meorum parte legem incommutabilis veritatis, qua unusquisque judicat de objectis menti obversantibus, non esse speciem aliquam creatam haustam a sensibus, sed Deum ipsum, docet S. Pater de Vera Religione cap. xxx. scribens, *Hae lex, cum sit omnino incommutabilis, mens vero humana, cui talem legem videre concessum est, mutabilitatem pati possit erroris, satis apparet supra mentem nostram esse legem, quae veritas dicitur. Nec jam illud ambigendum est, incommutabilem naturam, quae supra rationalem animam sit, Deum esse*. Vitiosum ergo est omne opus, quod ab illa incommutabili lege veritatis proponentis quid honestum sit, quid inhonestum, deflectit; unde S. Pater eodem libro cap. 20. ita vitium definit: *Est autem vitium animae rationalis voluntas ea faciendi, quae vetat summa & intima veritas*. Sane si rationalis anima hanc veritatem in se, & absque ullo velamine conspiceret, quomodo contingit in patria, numquam fieret vitiosa, quoniam nulla appa-

renti mutabilium bonorum deciperetur imagine. *Malum non erit* (inquit ibidem S. Doctor) *cum oculi fuerint recreati, & lucem suam congruenter aspexerint.*

Est itaque juxta Augustini principia vitium, quando rationalis anima diligens bonum, quod infra illam ordinatum est, defluit a bono æterno ad bonum temporale, a bono intelligibili ad bonum sensibile, a bono summo ad bonum infimum; &, dum ordinem suum peragit mutabilitas temporum, putat esse primam speciem, quæ omnium infima est natura, quam per lubricos sensus caro male docta enunciaverat: & etiam dum arbitrans se tenere divinæ providentiæ disciplinam usque ad invisibilium rerum imagines pervenit, sed nesciens oculorum concupiscentiam se trahere, falsa cogitatione distenditur. Id vero in statu corruptæ naturæ quam facile eveniat, explicat proximo capite 21. Augustinus hæc scribens: *Temporalium enim specierum multiformitas ab unitate Dei hominem lapsum per carnales sensus diverberavit, & mutabili varietate multiplicavit ejus affectum. Ita facta est abundantia laboriosa, & si dici potest copiosa egestas, dum aliud & aliud sequitur, & nihil cum eo permanet; paucisque interjectis, Nunc vero corpus quod corrumpitur aggravat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem, quia rapitur in ordine successionis extrema corporum pulchritudo.* Habes explicatam a magno Augustino originem vitiorum. Erit ergo ex opposito virtus, cum humanum opus intimæ ac summæ veritati erit consentaneum, non rationi, quæ inferius trahatur a multiformi temporalium specierum imagine. Nam in Augustiniana Schola non est vera virtus, nisi quæ ad eum finem tendit, ubi est bonum hominis, quo melius non est, inquit S. Pater de Civit. Dei lib. v. cap. 12. Et revera, si virtus in eo non apparet, qui ab alio deprimitur ac superatur; neque in animo virtus erit, dum ab æquali vel inferiori flectitur ac dejicitur. Hæc sententiam meam proponendam, cum aliis primum honorem dederò, facile expedient.

PROPOSITIO. Plerumque, ut loquitur Prosper, impii aliquid boni gerunt, quod facile majori vitio obruitur, & dehonestatur. Sine cultu veri Dei hoc non prodesse ad salutem, & sine gratia ad beatitudinem non conferre, sententia Prosperi est superius com-

probata. An vero bonum illud opus sine gratia patratum vitio careat, disputant in utramque partem Scholastici.

Et priores quidem hujus thesisi partes cap. præcedenti sunt demonstratæ. Nunc præcipua Theologorum momenta discutiam. Itaque Augustinenses nostri necessitatem gratiæ ad omne opus morale etiam ordinis naturalis, quod sit bonum undequaque, hisce argumentis propugnant. Primo Joannis 15. habetur: *Sine me nihil potestis facere.* Concilium Arausicanum II. can. 22. ait: *Nemo habet de suo nisi mendacium & peccatum.* Quidquid igitur boni facit homo, est a Deo.

Respondent adversarii, sensum Scripturarum, & Conciliorum esse, quod nemo potest aliquid facere spectans ad veram pietatem & justitiam, nisi per gratiæ adjutorium. Id enim insinuat S. P. Augustinus de Grat. Ch. cap. 26. scribens: *Gratiam Dei sic confiteatur qui vult veraciter confiteri, ut omnino nihil boni sine illa, quod ad pietatem pertinet veramque justitiam, fieri posse non dubitet.* PP. Conc. Carthagin. in Epist. ad Zosimum pariter affirmant, *sine gratia nihil fieri veræ sanctæque pietatis.* Concilium etiam Arausicanum II. can. 7. explicat verba Joan. 13. *Sine me, &c. quod per naturæ vigorem nihil fieri potest, quod ad salutem pertineat vitæ æternæ.* Idem docet S. Prosper ad Capitula Gallorum cap. viii. Eodem sensu inquirunt definiri ab Augustino, & a Synodo Arausicana, quod nemo habet de suo nisi mendacium & peccatum, quoniam liberum arbitrium ob originariam noxam attenuatum magnam habet ad peccandum pronitatem, & nihil boni ad justitiam veram spectantis elicere potest sine Dei munere. Tandem nec bona opera moralia sine Deo peraguntur, cum requiratur ad ea concursus supremæ Causæ, in ordine tamen naturalis providentiæ.

His non acquiescunt primæ sententiæ Auctores. Enimvero inter veram justitiam, & vitium, nullum per Augustinum datur medium, quomodo medium non est aliquod inter æternum, & incommutabile bonum, in quod ultimo tendit virtus, & inter bonum commutabile ac temporale, in quod vitiosum opus refertur: Quam esse sententiam Augustini constat ex lib. iv. contra Jul. cap. 3. & v. de Civit. Dei cap. 12. Si ergo concedas non posse hominem sine gratia facere aliquid pertinens ad veram pietatem, atque ju-

justitiam: etiam fatearis oportet, non posse peragere aliquod bonum, quod tale sit undequaque, neque ab intima virtutis lege defleat. Deinde Augustinus, & Concilium Milevitanum, & Arausicanum, docent hominem non habere de suo nisi mendacium, & peccatum. At opus moraliter bonum nequit esse peccatum, aut mendacium; igitur a solo homine tale opus prodire absque gratia non potest. Insuper laudatus canon 22. Arausicanus desumptus est ex Augustino Tract. v. in Joannem. Ubi S. Pater ait: *Qui loquitur mendacium, de suo loquitur. Nemo habet de suo nisi mendacium, & peccatum. Si quid autem homo habet veritatis, atque justitiæ, ab illo fonte est, quem debemus sitire in hac Eremo, ut ex quasi guttis quibusdam irrorati, & in hac peregrinatione interim consolati, ne deficiamus in via, venire ad ejus requiem, satietatemque possimus. Si ergo qui loquitur mendacium, de suo loquitur; qui loquitur veritatem, de Deo loquitur.* Accipit ergo Augustinus mendacium prout opponitur veritati, & peccatum prout adversatur justitiæ. At quod veritati, ac justitiæ opponitur, morale bonum a nullo hominum appellabitur: Nemo igitur habet de suo bonum aliquod etiam morale, idest, a veritatis regula non defleat. Postremo quod responsum est de concursu naturali, facile retunditur; quoniam Concilia & PP. urgent ea verba, *Sine me nihil potestis facere*, adversus Pelagianos negantes supernaturalis gratiæ adjutorium; eosque etiam perstringit Synodus Arausicana. Ac præterea concursus ordinis naturalis non deest homini mentienti, & peccanti; nec tamen recte dicitur hominem sine Deo peccare, & mentiri non posse, sed cum eodem Evangelista dicendum est, *Qui loquitur mendacium, de suo loquitur*: & cum Augustino, *Liberum arbitrium ad malum seipso sufficit*. Idcirco his verbis, *Sine me nihil potestis facere*, demonstratur concursus supernaturalis ordinis.

Secundo loco probant primi Auctores sententiam suam testimoniis Augustini propemodum innumeris. Per pauca eligamus: cetera invenies apud Gregorium de Arimino dist. 26. 2. lib. sent. quæst. 1. & 2. Primo in Epist. ad Hilarium Syracusanum 89. num. 53. hæc habet S. Pater: *Valet itaque liberum arbitrium ad bona opera, si divinitus adjuvetur: desertum vero divino adjutorio, quantalibet scientia legis excellat, nullo modo habebit justitiæ soliditatem, sed inflationem impia su-*

perbiæ, & exitiosum tumorem. Similiter Serm. 12. de Verbis Apost. *Prorsus si adjutorium Dei defuerit, nihil boni agere poteris. Agis quidem illo non adjuvante libera voluntate; sed male adhuc idonea est voluntas tua, quæ vocatur libera, & male agendo fit damnabilis ancilla. Cum dico tibi, sine adjutorio Dei nihil agis, nihil boni dico.*

Occurrunt eadem responsione Adversarii, dicendo S. Patrem asserere liberum arbitrium sine gratia nihil posse in ordine ad justificationem, & vitam æternam. At hæc interpretatio videtur Nostratibus violenta. Nam primo tam diserte Augustinus ad omne opus bonum gratiam requirit, ut nihil boni sine gratia dari absolute pronuntiet. Deinde quodcumque opus sine gratia patratum non solum per Augustinum nullo modo habet soliditatem justitiæ, sed etiam habet inflationem superbiæ, exitiosumque tumorem. Quis autem opus inflatum ac tumidum dixerit undequaque bonum, nulla ex parte vitiatum? Tandem si possumus absque gratia bonum ordinis naturalis inculpate peragere; possumus pariter & servare legem naturæ, & Deum diligere, atque ita consequi vitam æternam; cum in Evangelio scriptum sit Mat. 19. *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata.* Id vero si dicatur, necessum erit statnere vitam æternam diversam a regno cœlorum, ut idem Augustinus demonstrat contra Julianum, ut vidimus lib. xiii. cap. 1.

Tertio probant Nostrates positionem suam Theologica ratione. Non est enim opus undequaque bonum, quod in Deum tamquam in ultimum finem non refertur. Referri autem hoc pacto nequit sine gratiæ adjutorio, quoniam ad hujusmodi relationem requiritur, ut diligatur Deus amore benevolo, & efficaci super omnia: Tunc enim objectum super omnia amatur, cum ad illud actus singuli referuntur. Deum vero non posse tali amore naturaliter diligere, & Augustiniani omnes defendunt, & plures etiam ex Adversariis. Opus ergo morale sine gratia factum non erit bonum undequaque. Majorem vero facile demonstrant. I. Nam Augustinus lib. 19. de Civit. Dei cap. 25. inquit: *Licet a quibusdam tunc vera & honesta putentur esse virtutes, cum ad seipsas referuntur, nec propter aliud expetuntur, etiam tunc inflata, & superbiæ sunt, & ideo non virtutes, sed vitia judicanda sunt.* II. Juliano objicienti virtutes Romanorum, ut Christi gratiam eva-

cuaret, negat S. Pater has veras fuisse virtutes, argumentis a nobis supra productis prop. 2. & 3. ex quo nimirum fuerint a fide & caritate disjunctæ, & vitio philautiæ corruptæ. III. Ut ibidem demonstratum est, virtutes a vitiis non officio discernuntur, sed fine. Finis vero creaturæ rationalis nullus alius constitui potest præter Deum, quoniam solus Deus ipsa creatura rationali melior est.

His respondent ad opus bonum morale satis esse, si referatur in ultimum finem *negative*, idest, non tendat ad finem inhonestum; cum ipsa moralis virtus intrinseca sui bonitate in Deum ultimum finem referatur, quæ doctrina potest admitti, inquit Norisius, *quia S. Doctor inde virtutes Gentilium vitiari docuit, quod iidem de illis vel apud se, vel apud alios gloriam quaererent*. Verum admitti quidem potest: at non esse doctrinam Augustini Theologi nostri non sine magna probabilitate demonstrant. Principio enim virtus, si referatur ad seipsam, & non propter aliud expetatur, dicitur ab Augustino inflata, & superba. Quo ergo jure appellabitur bona undequaque? Insuper S. Pater lib. v. de Civit. Dei cap. 20. non solum redarguit Epicureos, qui finem constituunt in voluptate, cui virtutes tamquam ancillas subjiciunt; verum etiam philosophos illos, qui *ad ingerendum pudorem iis, qui virtutem quidem probant, sed eas voluptatis corporalis sine metuantur, illam propter seipsam putant appetendam*. Præterea virtus seipsa, quatenus opus est creaturæ, non est humana mente nobilior; ideoque nec vera virtus, juxta virtutis ideam a nobis superius traditam. Ulterius non satis est ad opus bonum morale si referatur in finem ultimum per rectitudinem sibi intrinsecam. 1. quoniam hæc bonitas physica & naturalis est, non moralis; morale enim dicitur opus, in quantum fit deliberatione ac libertate. 2. quia etiam opus bonum ex officio, perversum autem ex fine, quale foret sublevatio pauperum ob gloriam inanem, habet illam bonitatem operis & officii, nec tamen appellari potest bonum opus morale, quoniam *bonum*, ut est in proloquio, *ex integra causa*, & in opere illo invenitur perversitas intentionis. 3. quia virtus quælibet, etiam si externo opere, & per corporis ministerium exerceatur, habitat tamen in animo; ideoque ex animo, non ex opere suam potissimum contrahit bonitatem. Inquirunt in hoc differre actus naturales ab acti-

bus moralium virtutum, quod illi boni nequaquam sunt, nisi in finem ultimum referantur, ut sunt comedere, ambulare, ædificare domum, plantare vineas, actus vero morales, ut eleemosyna, honor parentum, castitas, & alia hujusmodi dicuntur boni seipsis. Verum facile est respondere actus istos morales bonos utique esse comparate ad objectum officiumque virtutis, non autem ratione finis, ad quem sunt referendi: sive, ut loquitur Magister Gavardi Q. 2. de Grat. art. 4. bonos secundum rationem inferiorem, non secundum rationem superiorem, ita ut, nisi referantur in Deum, secundum substantiam sint recti, sed attenda finis circumstantia sint male facti. Atque his prior sententia magna probabilitate defenditur.

Non desunt tamen oppositæ argumentorum præsidia; eaque ordine eodem ad tria capita revocabo. Sunt eadem plane quæ Prop. 1. cap. præcedentis prolata sunt ad probandum omnia infidelium opera non esse peccata. Itaque 1. asserunt Scripturarum sanctarum, & definitionum Ecclesiæ venerabilem auctoritatem. Etenim Apost. ad Rom. 2. ait, *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt*. Damnata est etiam 22. propositio Baji, *Cum Pelagio sentiunt, qui textum Apost. ad Rom. 2. Gentes, quæ legem non habent, &c. intelligunt de Gentibus fidei gratiam non habentibus*. Similiter damnata est prop. 27. *Liberum arbitrium sine adjutorio Dei non nisi ad peccandum valet*: & 25. *Omnia Infidelium opera sunt peccata*.

Respondent Assertores primæ sententiæ, testimonium Apostoli fuisse olim objectum a Juliano, ut inde evinceret virtutes Romanorum fuisse moraliter bonas. At Augustinus lib. iv. cap. 3. nec non de Spir. & lit. cap. 27. respondet Juliano Apostolum loqui de Gentibus ad fidem conversis; ita ut *non naturaliter* accipiendum sit per oppositionem ad legem Mosaicam, non per oppositionem ad Gratiā. Quam responsionem nos quidem reprobare non possumus. At de ea rursus cap. proximo. Ad Bajum quod attinet, dictum supra, ab eo nullam admissam fuisse gratiam nisi *habitualement*, & nullum in peccatore, vel infideli opus, quod peccati macula intrinsece non vitietur: quam impiam, hæreticamque doctrinam Catholici omnes repudiant. Persistunt tamen alii in sententia, propterea quod S. Pater citato cap. 7. de Sp. & lit. & Pro-

ſper contra Collatorem cap. 22. alique PP. commemorati cap. præcedenti admittunt hanc quoque interpretationem, quod Gentes naturaliter plura faciunt ſecundum iuſtitie regulam laudabilia, quia detrिता in eis omnino non eſt Dei imago, neque rationis lumen extinctum. Articulus autem Baji 27. ſimplex eſt. ideoque neque damnatus eſt propter cenſuræ acerbicatem, ut forte viciſimus: nec relative ad alios errores Baji, ſed propter falſitatem, obviumque ſenſum verborum; & conſequenter poſſumus nativa arbitrii facultate plura efficere, quæ nulla peccati labe inquinentur. Hæc illi.

Secundo loco probant poſſe hominem lapſum elicere aliquod opus bonum morale auctoritate Patrum. Origenes lib. 2. in Epist. ad Rom. cap. 2. Chryſoſtomus Hom. 67. ad Populum Antiochenum. Hieronymus in Epist. ad Demetriadem, & Gregorius hom. 25. in Evang. docent Gentiles philoſophos, omneſque homines poſſe ex viribus naturæ eſſe caſtos, liberales, & cognatorum amatores. S. Pater Auguſtinus, præter ea, quæ habet cap. 27. & 28. de Spir. & lit. ſerm. 385. alias 38., inter Hom. 50. primo explicat amorem perfectum ad æternam ſalutem adducentem, deinde perverſum ac deteſtabilem, divina humanaque lege damnatum, cuiuſmodi eſt immundus amor adulterorum, poſtremo enumerat honeſtos amores licitos, & naturæ conſentaneos, qui a conjuge ad filios, a filiis ad propinquos, a propinquis ad extraneos, ab extraneis ad inimicos perveniunt. Itaque datur per Auguſtinum honeſtus amor, qui nec flagitioſus eſt, nec perfectus. Denique S. Thomas 1. 2. q. 109. art. 2. docet poſſe hominem etiam in ſtatu naturæ corruptæ aliquod bonum particulare agere.

Hæc omnia facile diluunt prioris ſententiæ Propugnatores, reponentes fieri plura ſine gratia; quæ bona ſunt quantum ad ſubſtantiam, non quantum ad modum, ſcilicet in ordine ad finem ultimum. Atque hanc mentem eſſe Auguſtini liquet ex dictis. In ipſo quoque Serm. 385. quem pro communiori ſententia erudite verſat Cajetanus Benitez Diſſert. 3. dub. 2. n. 21. Auguſtinus diſtinguit in honeſtis amoribus amicitiam conſuetudinis, & rationis. Et illa quidem, quæ coaleſcit inter homines per conſuetudinem cohabitandi, & colloquendi, moralis dicenda non eſt, cum habeant illam & pecora: ut exemplo duorum equorum ſimul manducantium

comprobat S. Pater. Amicitia autem rationis eſt cum diligimus hominem propter fidem, & mutuam benevolentiam. At quemadmodum maritum, uxorem, filios, & amicos, quos hac ratione diligimus, volumus eſſe incolumes; ita qui intelligit quænam ſit vera ſalus, debet illam amare in ſe, & ipſam amare in amico. Enim vero ſi hanc veram ſalutem deſeramus, amando creaturam fieri adulteros ibid. num. 6. probat ſingulari ratiocinio Auguſtinus. Igitur non video, quomodo in hoc ſermone vulgaris ſententia tradatur.

S. Thomas loco citato expreſſe docet non poſſe hominem lapſum agere *totum bonum ſibi connaturale, itaut in nullo deficiat*; quod perinde eſt, ac ſi diceret poſſe etiam ſervare præcepta, & bene moraliter operari *quoad ſubſtantiam*, non *quoad modum*: ut loquitur de Verit. q. 24. art. 14. ad 1. & 2. Ex hoc loco opponit Fortunatus Venerius Q. 3. de Grat. art. 4. n. 60. Angelicum Doctorem aſſerere, poſſe hominem lapſum per liberum arbitrium complere opus bonum quod eſt humanæ naturæ proportionatum, eo quod proferat exemplum eleemoſynæ ſpectantis ad opus bonum morale. At eodem in loco diſtinguit S. Thomas *ſubſtantiam* operis a *modo* agendi; negatque actum eleemoſynæ eſſe homini connaturalem, *in quantum inducitur ex caritate, quæ mentem hominis Deo unit.* Qui ergo hanc unionem ad bonum poſuit, quod tale ſit undequaque, & ſecundum ſubſtantiam & ſecundum modum, exiſtimant neceſſariam; affirmabunt ſe beato Thomæ penitus conſentire. Accedit quod S. Doctor eodem articulo aſſerit, ſe de gratia *habituali*, non de actuali inſtituere diſputationem hoc inſigni teſtimonio haud ignave ponderando: *Omnes exteriores motus a divina providentia moderantur, ſecundum quod ipſa judicat aliquem eſſe excitandum ad bonum his, vel illis actionibus: unde ſi gratiam Dei velimus dicere non aliquod habituale donum, ſed miſericordiam Dei, per quam interius motum mentis operatur, & exteriora ordinat ad hominum ſalutem, ſic nec ullum bonum homo poterit facere ſine gratia Dei. Sed communiter loquentes utuntur nomine gratiæ pro aliquo dono habituali juſtificante.* His omnibus occurrent Thomiſtæ dicendo D. Thomam exigere gratiam actualem ad bonum opus ordinatum ad ſalutem hominum. Ita eſt. At opus ad ſalutem non ordinatum bonum eſſe undequaque

que negant adversarii, reditque disputatio ab extremis ad capita.

Veniunt tertio jam loco momenta rationum. Prima est, quod Deus obstetricibus Ægyptiis, Cyro, Nabuchodonosori, Romanisque idololatriis ob morales virtutes mercedem reddidit temporalem, ut supra vidimus. Altera, quod specialis gratia non requiritur ex parte intellectus, cum adhuc vigeat lumen rationis; neque ex parte voluntatis, quia liberum arbitrium extinctum non est, nec valet tantum ad malum, ut commentus est Bajus. Tertia, quia Augustinus in Epistola ad Evodium nobis ad exemplum proponit Gentilium parsimoniam, atque sobrietatem: ad easque virtutes omnes homines exhortamur: quod profecto non fieret si bona non essent. Quarta: Nec gratia ad opera moralium virtutum necessaria est ob luctam inter rationem, ac sensum; tum quia sensus non semper rationi adversatur, ut dum nobis exhibet parentes, filios, pauperes honorandos, sublevandos, educandos: tum etiam, quia opus honestum aliquando est sensui simul, & rationi conforme, ut amicum redamare, & debitum reddere uxori. Postrema: Ad opus morale bonum non requiritur, ut referatur in Deum, & sat est si non referatur in finem pravum. At quidquid agitur motivo honestatis, non refertur in finem pravum. Ergo est bonum morale.

Respondent ad primum: bona opera, quibus Deus mercedem rependit, aut non fuisse facta absque gratia, quod præsertim de Obstetricibus Ægyptiis, de Cyro, & Nabuchodonosore aliquando inter Judæos versatis dici potest: vel idcirco mercedem illam fuisse temporalem, quod essent bona ex objecto, & officio. Etenim si bona opera fuissent undequaque, Deus justus iisdem reddidisset mercedem etiam æternam; quoniam illud bonum est in Augustiniana Theologia, quo homo ad æternum Dei donum dirigitur. Secundum dissolvunt dicendo utrumque ad gratiam pertinere, & honestam cogitationem, & pium voluntatis affectum, ut vidimus c. 1. prop. 2. ideoque viget adhuc lumen rationis, ut speculative veritatem apprehendat, non ut piis studiis inhæreat; & validum est sine gratia liberum arbitrium quantum ad officia virtutum, non quantum ad finem, in quem sunt dirigendæ, ne habeant inflationem superbiæ, & exitiosum tumorem. Tertium eadem fa-

cilitate expeditur; nam parsimonia, & sobrietas Gentilium nobis in exemplum proponitur considerato dumtaxat virtutum officio, non fine: alioqui fas esset operari ob fastum inanem humanæ gloriæ, quomodo gentiles operabantur; quod in eadem Epistola 99. ad Evodium S. P. jure meritoque refellit. Hortamur vero ad morales virtutes bene ac sapienter, cum non sit intrinsece, & secundum substantiam malæ, licet non sint defectu intentionis omnino bonæ: eamque intentionis deficientiam nemo prudens hortatorio sermone suadet. Ad quartum eadem est adhibenda responsio; nam sensus quandoque consentaneus est rationi inferiori, & comparate ad objectum operum honestorum, at non rationi superiori, & relate ad finem hujusmodi operum sensibilia, immo & creata omnia excedentem. Quippe multa cogitantem deprimit terrena inhabitatio, ut habetur Sap. ix. v. 15., idest, aggravat ne sursum mens ascendat terrenis cupiditatibus implicata. Illud, quod postremo loco positum est, probat opus non ordinatum ad pravum finem non esse intrinsece, positive, & quantum ad substantiam attinet, vitiatum, & a radice malæ cupiditatis erumpens, ut falso opinatus est Bajus. Ceterum non probat esse bonum undequaque, etiam extrinsece, & considerata omissione finis debiti. Atque ex his constat quibus argumentis utraque sententia communita est.

Versatur inter utramque opinio nostra. Adhæremus priori, quatenus nullam virtutem veram propriamque agnoscit, quæ sistat in re creata, quoniam virtus tendit in bonum melius, ut docet Augustinus, & idea virtutis commonstrat: nulla autem creatura melior est, quam sit mens rationalis. Negamus tamen hominem, qui operatur ob intimam, naturalem, & ingenitam ideam honestatis, non agere bonum moraliter, sed opus vitio labefactatum: quoniam vitium non est, nisi a voluntate faciendi quod vetat summa illa & incommutabilis lex veritatis. Dicimus hanc veritatis ideam, & legem incommutabilem non esse in homine lapso penitus detritam, ideoque interdum exhibere hominum menti opus peragendum licitum atque honestum, neque ad hoc necessariam esse gratiam Fidei, sive quod Deus se manifestet tanquam auctorem supernaturalium donorum. Concedimus virtutes esse superbas & inflatas, si referantur ad se-
ipfas

ipsas, scilicet, si appetantur, ut conferatur animo decor continentiae ac probitatis, quoniam tunc humanae gloriae deserviunt, & multum habent inanitatis: sed nego referri ad seipsas, si fiant propter ingenitam rationem honestatis; quoniam haec ratio, cum sit una, summa, & immutabilis, ipse Deus est, intime nobis praesens, non quidem ut speciale objectum, sed ut universalis regula veritatis. Dico, opera huiusmodi regulae consentanea, etsi in Deum non referantur explicite, quod necessarium est, ut ad aeternam vitam perducant, referri implicite; non quod intrinseca bonitas honestorum operum seipsa referatur in summum bonum, id enim necessarium & naturale est, non liberum, & morale; sed quia intentione animi opera illa fiunt ob intimam legem honestatis, quae implicite est ipse Deus. Atque hoc arbitror sufficere ad opus bonum morale ordinis naturalis; quia ne sit vitii labes, sufficit uniformitas legi naturaliter nobis inditae.

Haec tamen cum speculative vera sint, praemissisque Augustinianae doctrinae praeciputionibus perspicua satis: *practice* loquendo affirmo numquam hominem lapsum agere convertendo se ad illam intimam legem absque cupiditate & philantia, ideoque quodlibet opus bonum fieri ex speciali gratia. Quod probat S. Pater Augustinus lib. iv. contra Julianum cap. 3. scribens: *Nihil est in creaturis, quod attinet ad institutarum divinitus merita naturarum rationali mente praestantius. Unde fit consequens, ut mens bona magis sibi placeat, magisque seipsa delectet, quam qualibet alia creatura. Quam vero periculose, imo perniciose sibi placeat, cum per hoc tumescit typho, & morbo inflationis extollitur quamdiu non videt, sicut videbit in fine summum illud & immutabile bonum, in cuius comparatione se spernat, sibi que illius caritate vilescat, &c.* Igitur ut in praxi opus aliquod honestum sit, non debet a summa, & intima lege deflecti. At homo lapsus magis se delectat seipso, quam summo bono, si non ei sancta delectatio inspiretur; quoniam sine huius delectationis dono praevalet rationi concupiscentia; cuius desideriis non obedire, ut S. D. cap. 62. de Nat. & Gratia, & ubique commonet, absque gratia Salvatoris non possumus. Igitur inhærere legi honesta praecipienti, ita ut amore sui animus non tumescat, Gratiae beneficium est, per quam motus concupiscentiae re-

Berti Theol. Tom. IV.

primitur. Eodem pacto de turpi delectatione excitata a multiformi temporalium specierum imagine est differendum. Habitans enim lex in corpore nostro mortali, & mutabilis varietas hominem lapsum per carnales sensus diverberans, nisi succurrat gratia medicinalis, rapit voluntatem, ac deprimit. Est ergo virtus animi *habitus* naturae modo, atque rationi consentaneus. Ratio non est per peccatum extincta: & voluntas etiam, velle & agere potest, quae ad praesentem pertinent vitam. Verumtamen quod vis affectuum insit naturaliter rationabili animo, & pro iudicio voluntatis, cuius nutui serviunt, aut ad aeterna, aut ad temporalia dirigantur, est sententia Juliani, quem ita S. Pater alloquitur: *Hac ubi didiceris, nescio.* Speculative itaque postrema sententia probabilis est, *practice* verissima est altera: quamquam nec ista videtur tanto rigore tenenda, ut vitiosum sit opus, quod non refertur explicite in Deum. Quae si minus placeant, consulto praeposui, & exornavi Doctorum scita, ut illud hac mea lucubratione faciem praefereute tuearis, quod rationi magis videbitur consentaneum.

CAPUT IV.

Ostendit Gratiae actualis necessitatem ad observanda praeccepta Decalogi.

EPIGRAMMA.

Non servit jussis Legis prudentia carnis,
Peccati stimulos nec superare potest.
Sed qua mens anceps patitur mala corporis agri,
Quærere divinum cogimur auxilium.
Lex igitur facit, ut poscatur gratia Christi,
Ardua qua Legis iussa queant fieri;
Nec jam non valeant carnales vincere sensus,
Quos iustae legis Conditor ipse juvat.

PROPOS. I. Ad observanda divina praeccepta, ut oportet, ob anceps iudicium mentis, animique corpore gravati aegritudinem, cogimur divinum quærere auxilium.

Dixi, ut oportet, idest sine ullo pravo aut inanis gloriae, aut voluptatis fine, sive, ut est in ulu sermonis, *quoad modum*. Quod enim praeccepta saltem faciliora, & nulla gravi tentatione pulsante, quale est honorare paren-

parentes, impleri queant sine gratia, quantum attinet ad substantiam, & officium ipsorum, producta Romanorum exempla, & præcedens disputatio commonstrant. Hæc autem propositio pariter ex dictis infertur. Nam servare quodlibet mandatum, *ut oportet*, debet esse sine transgressionem legis præcipientis, ut opus rectæ rationi sit consentaneum, nec virtus sit ancilla voluptatis, aut deserviat exitioso tumori. At illud sine auxilio gratiæ haberi, saltem in praxi, non potest. Igitur absque gratia legis præcepta, *ut oportet*, impleri non possunt.

Probatur 2. auctoritate Conciliorum, & PP. Milevitana Synodus can. 4. ait: *Quisquis dixerit, eandem gratiam per Jesum Christum Dominum nostrum propter hoc nos tantum adjuvare ad non peccandum, quia per ipsam nobis revelatur intelligentia mandatorum, ut sciamus quid appetere, quid vitare debeamus, non autem per illam etiam præstari, ut quod faciendum cognoverimus, etiam facere diligamus, atque valeamus, anathema sit.* PP. Concilii Carthaginensis in Epist. ad Innocentium inter Augustin. 90. nunc 175. perstringunt Pelagianos, quoniam persuadebant hominibus animalibus non percipientibus quæ sunt spiritus Dei, *ad operandam, perficiendamque justitiam, & Dei mandata complenda solam sibi humanam sufficere posse naturam: non attendentes quod scriptum est, Spiritus adjuvat infirmitatem nostram.* Idque paucis interjectis comprobant argumento satis in Schola nostra trito, & communi, petito ex orationibus, quibus intellectum, & caritatem postulamus ad legem scrutandam, & faciendam. Quod repetitur, & magis inculcatur proxima Epistola 95. nunc 177. S. P. Augustinus de Grat. Ch. cap. 26. postquam ostendit dilectionem, qua divina mandata complemus, donum esse Dei miserantis, qui prior dilexit nos, antequam illum nos dilexerimus, inquit: *Etsi enim Dei mandatum videtur aliquando, non a diligentibus, sed a timentibus fieri, tamen ubi non est dilectio, nullum bonum opus imputatur, nec recte bonum opus vocatur, quia omne quod non est ex fide, peccatum est, scilicet cupiditatis vitio, aut inanis gloriæ tumore corruptum, ut supra explicavi.* Hujus autem generis si omnia vellem proferre, infinitus forem, ac verba profunderem.

Falsum est autem quod aliqui reponunt,

Conc. Milevitanum, & Carthaginense, Innocentium Romanum Pontificem, Augustinum, & alios Pelagianæ hæresis impugnatores gratiam asseruisse necessariam, non ad simpliciter, sed ad facilius præcepta implenda Decalogi, aut saltem ad ea servanda in ordine ad vitam æternam, unde & PP. & Concilia apposite adhibuerint ea verba, *ut oportet*. Prior enim responsio quomodo ab errore Pelagii differat, ego quidem non video: quoniam & ille in altero sui erroris statu gratiam ad facilius implenda mandata increpatus a fratribus non denegavit. Expoditur etiam ea responsio sequenti Canone v. Milevitano: *Item placuit, ut quicumque dixerit gratiam dari, ut quod facere per liberum jubemur arbitrium, facilius possimus implere per gratiam, tamquam etiamsi gratia non daretur, non quidem facile, sed tamen possimus etiam sine illa implere divina mandata, anathema sit.* Sive ergo facilius, sive simpliciter, Dei mandata nequeunt sine gratia adimpleri.

Altera autem responsio in primis refutatur ex dictis; quippe non observantur inculpate mandata, nisi cupiditas, & inanis gloria procul abscedant; quod diximus munus esse gratiæ medicinalis. Deinde memorati PP. Carthaginenses citata Epistola probant, non posse institutam hominis naturam per propriam voluntatem sine gratia implere Dei legem, sive naturalem in corde conscriptam, sive in literis datam, eo quod condelectari legi Dei secundum interiorem hominem, & vincere legem sitam in membris, & captivantem in lege peccati, munus est gratiæ: de qua ad Rom. viii. ait Apostolus: *Spiritus adjuvat infirmitatem nostram.* Atque hoc pariter argumentum est in Augustino frequentissimum. Igitur Spiritus nos adjuvare debet non solum, ut in vitam æternam nitamur, verum etiam ne opus legis pravo fine inquinetur, & lex membrorum interiori legi prævaleat. Nec illud insuper percipere possumus, quomodo æternam vitam minime consequeretur quisquis absque ullo vitio obtemperaret divinæ legi; cum in Evangelio Matthæi cap. xix. v. 17. legatur: *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata;* & apud Augustinum de Nat. & Grat. cap. 2. *Natura humani generis ex illius unius prævaricatoris carne procreata, si potest sibi sufficere ad implendam legem, perficiendamque justitiam, de premio debet esse secunda,* hoc

hoc est de vita eterna; etiamsi in aliqua gente, aut in aliquo superiore tempore fides eam latuit sanguinis Christi. Præterea si fatentur adversarii necessitatem gratiæ ad implenda præcepta, ut oportet, necessum est, ut fateantur hoc idem de observantia præceptorum, quæ nulla intentione vitietur. Fit enim ut oportet, quod sit ut præcipitur: fruendo Deo, non creaturis, & bono incommutabili, non occiduis hærendo: id vero, quemadmodum dictum est capite præcedenti, & propositione, quam nunc subjicio, dilucide planeque explanabitur, postulat divini muneris largitatem.

PROPOS. II. Non possumus absque Gratia carnales vincere sensus, atque super omnem creaturam diligere Deum; quod est in lege maximum, & primum mandatum.

Explicatur, ac simul probatur hæc propositio. Dum quærimus, an possimus sine speciali gratia servare primum legis mandatum, *Diliges Dominum Deum tuum*, non instituitur disputatio de Amore Dei, ut comprehenditur sub communi ratione boni, sive ut animus noster fertur naturali instinctu in beatitudinem, quæ nulla esse potest præter ipsum Deum; ipse enim solus rationali creatura melior est, eamque potest satiare, atque perficere: talis quippe amor inditus est, necessarius, naturalis, neque est materia præcepti. Similiter non disputatur, num sine gratia amare possimus Deum, ut auctor est supernaturalium donorum, fidei, justificationis, beatitudinis credentibus ac diligentibus re promissæ, atque ut est in se Trinus in Personis; quæ omnia extra dubitationem est longe antecellere viribus mentis, ac voluntatis nostræ nativis. Non est pariter quæstio, an homo Auctorem suum diligere possit absque gratia amore concupiscentiæ, non propter seipsum, sed unice propter proprium commodum, atque utilitatem: quo pacto si ametur, eo utimur, & delectamur nobis ipsis, constituentes ultimum finem in creatura. Inquiritur, utrum Deus amari possit super omnia, ita ut impleatur primum naturalis legis præceptum quantum ad substantiam, & quantum ad modum, scilicet ametur Deus amore benevolo ac propter seipsum, nec sit amoris medium, sed finis. Enim vero si Deus diligatur propter aliud, nullo modo diligitur super omnia; quoniam, ut inquit D. Bernardus de diligendo Deo, *Quidquid propter aliud amare videaris, id plane amas, quo amoris finis proten-*

dit, non per quod tendit. At non possumus Deum amare gratis, & propter se absque dono gratiæ ipsius: Igitur sine gratia implere non possumus primum legis naturalis præceptum.

Minorem probo SS. Doctorum auctoritate, & ratione. S. P. Augustinus in iv. contra Julianum c. 3. *Amor Dei, inquit, quo pervenitur ad Deum, non est nisi a Deo Patre per Jesum Christum cum Spiritu Sancto. Per hunc amorem Creatoris bene quisque utitur etiam creaturis: sine hoc amore creatoris nullus quisquam bene utitur creaturis. Et de Grat. & lib. arb. c. 18. Lex autem sine gratia litera est occidens: in gratia vero Spiritus vivificans: unde est nobis caritas Dei, & proximi, nisi ex ipso Deo? Nam si non ex Deo, sed ex hominibus, vicerunt Pelagiani. Si autem ex Deo, vicimus Pelagianos. D. Bernardus in libro nuper laudato, Difficile, imo impossibile est suis quempiam, liberive arbitrii viribus semel accepta a Deo libertate ad Deum ex toto convertere voluntatem, & non magis ad propositum retorquere, sicut scriptum est, Omnes quæ sua sunt quærent. D. Anselmus de Concordia libert. cap. antepenultimo docet, voluntatem post desertam justitiam factam ancillam suæ affectionis, quæ ad commodum est. Et S. Thomas 1. 2. q. 109. art. 3. ait: Unde homo in statu naturæ integræ dilectionem suipsius referebat ad amorem Dei sicut ad finem, & similiter dilectionem omnium aliarum rerum: & ita Deum diligebat plusquam seipsum, & super omnia. Sed in statu naturæ corruptæ homo ab hoc deficit secundum appetitum voluntatis rationalis, quæ per corruptionem naturæ sequitur bonum privatum, nisi sanetur per gratiam Dei. Ratio autem ex dictis est manifesta. Deus enim tunc diligitur propter semetipsum, quando recte utimur creaturis, & omnia ad ipsum, non ad privata bona referuntur: ut modo dicebamus cum D. Thoma, & didicimus ab Augustino disputante contra Julianum, & lib. 1. de Doctr. Christiana c. 4. & 22. Atqui sine gratia recte non utimur creaturis, quemadmodum constat ex dictis. Non ergo sine gratia Deum propter semetipsum diligimus.*

Eadem positio argumentationibus aliis apud Nostrates communibus corroboratur. Veniunt primo loco divinæ literæ, quæ caritatem inter præcipua dona Spiritus Sancti commemorant.

rant. Ad Rom. v. 5. scribit Apostolus: *Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis.* Et prima Joannis cap. 1v. *Caritas ex Deo est:* unde gratiam inspirantem dilectionem frequentissime probat S. Pater. Legito de H. P. cap. 5. & 6. Accedunt Canones Conciliorum. Milevitani can. 4. *Utrumque Dei donum est, & scire quid facere debeamus, & diligere ut faciamus.* Araus. 2. can. 25. *Prorsus donum Dei est diligere Deum.* Et Trident. Sess. vi. can. 3. *Si quis dixerit sine proveniente Spiritus Sancti inspiratione, atque ejus adjutorio hominem credere, sperare, & diligere posse, sicut oportet, anathema sit.* Præclara est sententia S. P. Augustini in Epist. 107. *Liberum arbitrium ad diligendum Deum primi peccari granditate perdidimus.* Quam sententiam ita esse accipiendam, ut propter originale peccatum homo contraxerit vulnus concupiscentiæ, atque opus habeat gratia Liberatoris, demonstravi de H. Calviniana cap. 3. Postremo suffragatur sententiæ nostræ ipsamet ratio. Etenim rationalis creatura diligens Deum, ut auctorem naturæ super omnia, habet bonam voluntatem, qua illi caste adhæret, & melior fit, quam non habens bonam voluntatem. Atqui sine caritate, quæ diffunditur in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, non potest rationalis creatura habere bonam illam voluntatem, ut disertissime demonstrat S. Pater in duodecimo de Civit. Dei cap. 9. Igitur sine caritate, quæ in cordibus nostris per Spiritum Sanctum diffunditur, Deum auctorem naturæ diligere non possumus super omnia.

Sunt hoc loco breviter elidenda responsa Adversariorum: qui ad omnia hætenus producta respondent, his probari dumtaxat non posse hominem lapsam diligere Deum auctorem supernaturalium donorum viribus propriis, posse tamen illum diligere ut Auctorem naturæ. Atque de ipso Deo Auctore supernaturali accipienda esse verba Augustini, Conciliorum, divinæque Scripturæ inde conjiciunt, quod Augustinus funem disputationis duxerit cum Pelagianis supernaturalium gratiarum oppugnantibus; Concilia vero loquantur de illa caritate, quæ ad justificationem viam sternit. Ac propterea inquirunt consulto addidisse verba illa, *Ut oportet.*

Hand difficile est hanc responsionem pluribus titulis falsam convellere. Principio nul-

lum in Augustino offendes vestigium, unde suadere possis, institui ab illo disputationem de Amore Dei, ut supernaturalium donorum Auctor est. Imo superat intelligentiam nostram, quod Pelagiani non plane rudes, sed acutissimi Dialectici gratiam negaverint necessariam, ut animus in Auctorem supernaturalem trahatur: sed uti rationalem creaturam naturaliter rectam, nullaque originaria labe inquinatam, & legem vel singulorum insculptam cordibus, vel prædicatione manifestatam putabant; ita cohærenter loquendo ad servandam legem naturalem sufficere autumabant possibilitatem naturæ, ad amplectendam servandamque legem Evangelicam donum supernæ illustrationis, quod non deesset ipsam naturalem legem servantibus. Atque hæc esse dogmata Pelagiana nemo unus in historia hujus hæresis paullulum versatus inficiabitur. Quapropter dicendum est, sanctum Doctorem dum gratiam propugnat ad diligendum Deum, atque ad implenda mandata, loqui de lege etiam naturali singulis hominibus amorem Creatoris præcipiente. Atque id eo maxime, quod nullibi inveneris prædicari ab Augustino necessitatem divinæ gratiæ medicinalis, nisi ob vulnus pugnacis concupiscentiæ, & corruptionem naturæ per Christum sanandæ; non quod objectum dilectionis naturæ universæ transcendat constitutionem. Consentit autem Augustino etiam beatus Thomas. Deinde amor Dei, ut est naturæ Auctor, etsi non est supernaturalis quantum ad substantiam; est sententia Nostrorum supernaturalis quoad modum; propterea quod voluntas infirma magis ad bona sensibilia, quam ad summum protendat. Postremo S. Pater in lib. iv. contra Julianum cap. 3. diserte loquitur de Amore Creatoris. In libro etiam de Civit. Dei xii. disputat de Bona voluntate, *quæ non ad ipsam rationalem creaturam, quæ minus est, sed ad illum, qui summe est, convertitur.* At hæc duo, Creatorem esse, & summe esse, Deo, ut est Auctor naturæ, conveniunt. Igitur si a gratia est amor Creatoris, & bona voluntas quæ non convertitur ad creaturas; a gratia est quilibet amor Dei super omnia. In Epistola autem ad Vitalem causam e vestigio afferens, cur perdidimus liberum arbitrium ad diligendum Deum, ait, *Et lex Dei atque doctrina, quamvis sancta, & justa, & bona, tamen occidit, si non vivificet Spiritus,*

tus, per quem fit, non ut audiendo, sed ut obediendo, neque ut lectione, sed ut dilectione teneatur. Igitur sine subministratione Spiritus Sancti nullum legis præceptum ita dilectione tenetur, ut subrepente tumore superbiæ, aut exitiosa cupiditate lex non occidat.

Idem dicendum omnino de allatis textibus Scripturarum, & Conciliorum definitionibus. Primo quia absolute, & nulla adhibita distinctione affirmant caritatem esse donum Dei. Deinde Joannes in Epistola prima cap. 4. demonstrat esse ex Deo caritatem, qua diligimus nos invicem: hanc vero, quantum ad objectum, naturalem esse, nemo est qui non videat. Est autem Amor proximi ex Deo, quando non ad aliquam creaturam, sed ad Creatorem ipsum refertur, ut infra in solutione oppositionum demonstrabo. Præterea si diligatur Deus, *ut oportet*, omnium confessione, est donum Gratiæ, idque Concilia definiunt. Sed amor Dei, ut Auctoris naturæ super omnia, est amor, quo diligitur Deus, *ut oportet*; Ergo hujusmodi amor donum est gratiæ. Minor in Augustiniana Theologia nequit in dubium revocari. Enimvero amor, ut vidimus, rectus est, atque *ut oportet*, quotiescumque bene utitur creaturis, quotiescumque voluntas convertitur ad illud quod summe est, quotiescumque bono aliquo creato non fruitur. Porro si diligamus Deum tamquam Creatorem universorum super omnia, utimur, non fruimur creaturis, neque ad istas, quæ minus sunt, sed ad illud, quod summe est, voluntate convertimur. Igitur erit hæc dilectio, *ut oportet*. Ad hæc: dilectione ista amatur Deus gratis, & propter se. Quisquis autem negat dilectionem, qua Deus amatur gratis, non esse, *ut oportet*, aperte Augustino contradicit; ut liquet ex lib. 1. de Doctrina Chr. cap. 22. de Civit. Dei lib. XI. c. 25. & Ench. cap. 121. nam si Deus ametur gratis, & per seipsum delectet; amore inhæremus bono incommutabili, neque caritatem nostram privatum, fluxumque aliquod bonum relaxat. Insuper canon 3. Sess. VI. Tridentini addidit particulam *ut oportet*, ex Canone 6. & 25. secundi Arausiaci; atque istud ex nuper laudato cap. 121. Enchiridii, ut constat ex collatione verborum. Augustinus vero eo loco Enchiridii affirmat, quæcumque Deus mandat, fieri *ut oportet*, cum referuntur ad diligendum Deum, & proximum propter Deum. Dummodo ergo diligatur Deus

propter Deum, amabitur *ut oportet*. Demum diligitur *ut oportet*, quotiescumque diligitur ut ipse præcipit: Si diligatur gratis, propter se, & super omnia, diligitur, ut ipse præcipit: Ergo diligitur *ut oportet*. Perperam itaque detorquent nonnulli has particulas ad solam dilectionem Dei donorum supernaturalium largitoris.

Quod addunt sacrosancta Concilia loqui de caritate prout ad justificationem, æternamque vitam perducit, verissimum est: sed magis sententiam nostram confirmat. Amor quippe quo bene utimur creaturis, amor quo summo bono inhæremus, amor quo Deum diligimus *ut oportet*, amor gratuitus, castus, benevolus justificationis principium est, & ad vitam perducit; ut diximus præcedenti propositione. Talem vero esse amorem Dei Auctoris naturæ, hætenus probatum est. Insuper necesse non est ad reconciliationem obtinendam detestari peccatum, tamquam offensam Dei auctoris gratiarum supernaturalium, sed ex præscripto Conciliorum, ac Patrum, imo ex Contritionis formulis probatis usu universorum fidelium, perfecta est contritio si detestemur peccatum tamquam offensam Dei summe boni, atque amabilis super omnia. Possumus autem ita peccatum detestari per amorem Dei ut Auctoris naturæ; quia sub hac potissimum ratione Deus est summum bonum, infinitum, ac perfectissimum. Insuper in Schola Augustini, sicut peccat quisquis avertitur a summo bono, & convertitur ad creaturas; ita ad justificationem disponitur quisquis se avertit a creaturis, & convertitur ad summum bonum. At per amorem Dei auctoris naturæ, dummodo sit gratuitus, & super omnia, a creaturis ad summum bonum convertimur: Igitur per hujusmodi amorem disponimur ad justificationem. Atque his Adversariorum nostrorum responsa apertissime revincuntur.

Video ex Recentioribus aliquos mediam sententiam tenere, affirmantes posse hominem lapsum sine speciali auxilio diligere Deum Auctorem naturæ amore imperfecto & inchoato, non autem perfecto & super omnia. Quæ opinio, si amorem imperfectum dixeris illum, per quem Deus rebus creatis postponitur, neque amor Dei dicendus est, ut præmonui præclarissima sententia Bernardi, neque rectus est, sed ordinem naturæ perversus, utpote rebus temporalibus fruens, & fluxis

fluxis bonis inhaerens, quemadmodum de avaris Deum propter nummum colentibus cap. 25. lib. xii. de C. D. docet Augustinus. Si vero amorem imperfectum dicas illum, qui positive nullam creaturam Deo praefert, sed ab his abstrahit; juxta praecedentem disputationem nostram de Operibus bonis moraliter, dicendum est, hujusmodi amorem saltem in praxi non dari, cum magis animum nostrum trahat appetitus rerum sensibilium, aut humanae gloriae, quam bonum incommutabile, ut supra ex Augustino, & Thoma probatum est.

Honoratus Tournely, qui de Grat. Ch. lib. 2. q. 4. art. 3. mediam hanc sententiam amplectitur, suis argumentationibus refutatur. In prima enim conclusione pag. 421. Ven. edit. recte scribit, vitiosum, ac perversum esse amorem, per quem positive aliquid Deo praefertur. Sequenti Conclus. probat hominem lapsum sine gratia non posse diligere Deum super omnia amore affectivo, auctoritate D. Thomae superius producta ex 1. 2. q. 109. art. 3. Atqui expresse ibidem docet S. Thomas, hominem propter corruptionem naturae, nisi gratia sanetur, magis sequi bonum privatum, quam Deum. Igitur sine speciali Gratiae auxilio homo lapsus bonum privatum Deo praefert; & consequenter diligit Deum amore, si non *quoad substantiam*, saltem *quoad modum* vitioso, ac perverso. Probat ibidem Tournely assertionem suam ex canone 25. Synodi Arausicae definientis neminem per liberum arbitrium peccato primi hominis attenuatum posse diligere Deum, sicut oportet: & veritate cogente fatetur adversus Suarezium, hunc Canonem esse accipiendum de Amore Dei etiam ut Auctoris naturae: quoniam Synodus Arausicana repetit impotentiam hominis lapsi ad diligendum Deum super omnia, etiam ex infirmitate per arbitrium contracta. At Canon praefatus non distinguit inter amorem Dei inchoatum, & perfectum, sed absolute pronunciat, *Proorsus donum Dei est diligere Deum, & nemo habet quidquam boni, nisi illud illi datum fuerit desuper*. Igitur quilibet amor Dei super omnia, etiam inchoatus, & imperfectus, ex Deo est. Et quidem Semipelagiani ab eadem Synodo condemnati, uti pium aliquem affectum, ita fidei initium volebant ex nobis esse; ideoque declaravit haec Synodus citato canone neminem posse, nisi gratia pra-

venerit, *aut diligere Deum, sicut oportet, aut credere in Deum, aut operari propter Deum*. Atqui ex dono gratiae est fides non solum perfecta, verum etiam inchoata, ut cum Augustino cap. 9. de Praedestin. Sanctorum declarat eadem Synodus canone 5. & 6: Igitur ex dono gratiae est caritas, & amor Dei non solum perfectus, sed etiam inchoatus. Videatur S. Pater etiam de Gratia & lib. arb. c. 19. ubi deplorat tenebras, & ineptias Pelagianorum, qui cum scientiam legis ex Deo esse faterentur, volebant caritatem, quae facit, ut scientia inflare non possit, esse ex nobis ipsis. Atque ne plura persequar; illius operis, cujus incrementum est a Gratia, a gratia debet esse principium, ut Deo totum tribuatur, & nemo credat se priorem dedisse inchoatam dilectionem, ut ei retribuatur perfecta. Quae tamen omnia disputationis causa, & absque ulla in oppositam opinionem censura, dicta sint.

Quaeret fortasse aliquis, an in statu purae naturae Deum super omnia posset homo diligere. Si statum illum arbitraris possibilem, respondebis affirmative, eo quod tam Synodus Arausicana, quam Augustinus, & Doctor Angelicus videntur repetere dilectionem Dei ex gratiae adiutorio, propterea quod liberum arbitrium granditate primi peccati attenuatum sit, & voluntas ob naturae corruptionem magis in bona commutabilia protendat. Si vero in oppositam sententiam declines, respondebis idcirco a te statum purae naturae denegari, quoniam in eo statu teneretur homo ad amandum Deum super omnia, atque si hoc faceret, bonam voluntatem haberet, & ad vitam perveniret aeternam. Quod dubio procul divinae gratiae postulat adiutorium. In hac autem hominum conditione dicendum est, ob vitium naturae, pravamque inclinationem arbitrii, necessariam esse gratiam medicinalem sanantem vulnus concupiscentiae; cum in statu naturae integre sufficeret auxilium Dei moventis. Atque haec doctrinae S. Thomae videntur consentanea. Non est igitur necesse cum hac praesenti quaestione illam etiam de possibilitate purae naturae implicare: & huic cum Thomistis fere omnibus subscribunt Bellarminus, Vasquez, Suarez, & alii, qui alteram quaestionem oppugnant. De illa disserui in Supplemento lib. xii. eamque in praesentia, ut me pede, & modulo meo dimittar, censeo praetereundam.

CON-

CONTRARIA ARGUMENTA
EXPEDIUNTUR.

Objicies primo. Deuteronomii cap. xxx. v. 11. legitur: *Mandatum hoc, quod ego præcipio tibi, non supra te est, nec procul positum: & v. 14. Juxta te est sermo valde, in ore tuo, & in corde tuo, ut facias illud.* Esaïæ 44. versu ult. de Cyro legitur: *Omni voluntatem meam complebis.* Marc. x. 19. quidam audiens commemorari a Christo præcepta legis ait: *Magister hæc omnia servavi a juventute mea.* Et v. 21. *Jesus intuitus dilexit eum.* Paulus etiam ad Philipp. iiii. v. 6. testatur se ante conversionem suam, justitiam, quæ in lege est, servasse sine querela. Possunt ergo etiam ab homine lapsa præcepta legis sine speciali gratia adimpleri.

Resp. falsam esse consequentiam. Nam in Deuteronomio dicitur mandatum prope, & in corde, quoniam in cordibus nostris diffunditur caritas, atque ibi est fides, quæ per dilectionem operatur, inquit Augustinus qu. in Deuteronomium quarta & quinquagesima. Atque hunc esse verborum Deuteronomii sensum constat ex Epist. ad Rom. c. 10. v. 8. 9. & 10. *Sed quid dicit Scriptura? Prope est verbum in ore tuo, & in corde tuo: hoc est verbum fidei quod predicamus. Quia si confitearis in ore tuo Dominum Jesum, & in corde tuo credideris, quod Deus illum suscitavit a mortuis, salvus eris: Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Est etiam mandatum legis prope nos, in quantum præscribit opera rationali naturæ consentanea, & quæ possunt impleri, si vitium, quod contra naturam est, sanetur per gratiam. Dicitur Cyrus omnem Dei voluntatem complexisse, quoniam per eum Populo Judæorum a captivitate revertendi, & ædificandi templum facultas data est. Fuisse enim Cyrum idololatram antequam Astyagem oppugnaret, liquet ex proximo capite, versu 4. & 5. Aut si mavis Cyro specialem gratiam fuisse collatam, est id quoque probabile ex insequenti versu 13. *Ego suscitavi eum ad justitiam, & omnes vias ejus dirigam.* In eo autem, cujus meminit Evangelista Marcus, dilexit Dominus pium percipiendi vitam æternam studium, & fidem in Christum versu 17. expressam: potuitque, cum esset Judæus genere, in ipso

præcedere fides aliqua Mediatoris implicita, & gratia qua præcepta legis impleverit: licet ob immoderatum divitiarum amorem, quem ex versu 22. & 23. deprehendimus, videatur mihi legem a juventute servasse quantum ad substantiam operum, sed sine perverso rem pecuniariam Deo præferens. Ac propterea insemminatum divinitus desiderium æternæ vitæ statim vetustate cupiditatis in illo emarcuit. Apostolus ad Philippenses scribens se conversatum sine querela secundum justitiam, quæ in lege est, aut significat dumtaxat se observasse instituta Majorum, & officia a lege Moïsis præscripta: aut legem accipit pro illis præceptis, secundum quæ exercebantur judicia, affirmans se nunquam fuisse delatum ad judices supplicio, aut verberibus afficiendum. Quem postremum sensum maxime mihi probant ea verba, *γενόμενος ἀμεμπτος, conversatus sine querela*, est enim *ἀμεμπτος* idem, ac *sine expostulatione judicii*. Nam quod ad modum attinet, legem fuisse transgressum serviendo *ἐπιθυμίαις, καὶ ἡδοναῖς ποικίλαις*, desideriis & voluptatibus variis, scribit ad Titum cap. iiii. vers. 3.

Secundo objicies verba Apostoli ad Rom. ii. v. 14. *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt.*

Resp. i. juxta sententiam Augustini Apostolum loqui de Gentibus ad fidem conversis: quod sane scopo, & verbis Apostoli undequaque cohæret. Redarguuntur enim eo loco Judæi, qui ex data sibi lege Gentes ad Christum venientes aspernabantur, & in circumcissione carnis gloriantes legem frangebant. Atque adversus istos Paulus clamat versu 13. non justos esse apud Deum auditores legis, sed factores tantum justificari, causam subinde afferens, quoniam etiam Gentes, quæ legem non habent præcepta possunt implere, & licet carne circumcisi non sint, habere possunt circumcissionem cordis in spiritu, & Judæos esse in abscondito. Tales fuerunt, Chrysostomus, & Hieronymus in hunc locum, qui verum Deum in lege naturæ coluerunt, ut Melchisedech, Job, Ninivæ, Cornelius, & alii gratia Salvatoris præventi. Cum ergo Apostolus tam aperte sermone instituat de observantia legis, per quam justificamur apud Deum, & in qua preputium justitias custodiens, legemque consummans judicabit eos, qui per literam, & circumcissionem sunt prævaricatores legis; eo quod hi

car-

carne, illi autem corde circumcisi sint; manifestum est per illud *naturaliter* legem Moisaicam excludere, non gratiam, sine qua nequit haberi justificatio, & circumcisio cordis in spiritu. Rectissime itaque Augustinus Juliano hunc eundem Apostoli textum objicienti respondet lib. iv. c. 3. n. 25. *Ideo dicuntur naturaliter quæ legis sunt facere, quia ex gentibus venerunt ad Evangelium, non ex circumcissione, cui lex data est: & propterea naturaliter, quia ut crederent ipsa, in eis est per Dei gratiam correpta natura.* Et de Sp. & lit. cap. 27. n. 47. *Nec te moveat quod naturaliter eos dixit quæ legis sunt facere. Hoc enim agit Spiritus gratiæ, ut imaginem Dei in qua naturaliter facti sumus instauret in nobis. Vitium quippe contra naturam est, quod utique sanat gratia.*

Resp. 2. Dato quod Apostolus de infidelibus orationem instituat; hi *naturaliter* ea quæ sunt legis exequantur, in quantum per originale peccatum non ita est in mente hominum detrita Dei imago, ut nulla in ea veluti lineamenta remanserint, unde merito dici possit in ipsa impietate vitæ suæ facere aliqua legis, vel sapere. Ita S. P. Augustinus prox. capite 28. n. 48. Ex his autem non sequitur hujusmodi infideles præcepta legis complere quantum *ad modum*; sed quantum *ad substantiam*, & officia virtutum, quæ sint in seipsis inspecta rectæ rationi conformia: nec posse omnia, sed aliqua tantum faciliora, ut honorare parentes, nec aliis facere quod nemo perpeti vellet. At hæc, quantum *ad modum* pertinet, non impleri sine gratia, commonstrat eo loci Augustinus, dicens, quod si discutiatur quo fine virtutes Gentilium factæ sint, *vix inveniuntur quæ justitiæ debitam laudem, defensionemve mereantur.* Nec te moveat particula illa *vix*, ut dicas aliqua saltem a Gentilibus opera rectissimo fine, & inculpate juxta naturalis legis præscripta patrari. Quamquam enim nolo ego inter Scholasticos arbiter sedere, & opinionem meam præcedenti capite declaravi; obvia est responsio, etiam Gentilibus aliquando gratiam adesse ad refringendos inanis gloriæ, & cupiditatis stimulos, ut demonstravi c. 2. prop. iv. Certe Augustinus memorato c. 28. de Sp. & lit. ab iis, qui secundum justitiæ regulam opera exercent laudabilia non dehonestata perverso fine, gratiam nequaquam excludit: sed tantummodo probat stare testa-

menti novi discrepantiam a veteri, quod per illud lex olim scripta in tabulis instauretur in corde Fidelium, sive testimonium Apostoli accipiat de Gentibus, quæ venerunt ad Evangelium, sive de Infidelibus: propterea quod manet quidem adhuc in istis lex naturæ, per quam nonnunquam executioni mandant virtutum officia: sed tamen ut lex instauretur in corde, ita ut hæc virtutes bonæ sint undequaque, nec in praxi animus superbia, aut vitiosa cupiditate vincatur, ipsa lex debet in corde per novum testamentum, & per gratiam Christi imprimi iterum, & instaurari. Absolvit ergo Apostolici textus explicationem S. Pater num. 49. his verbis: *Quodlibet horum accipiat, constat gratiam Dei promissam esse testamento novo etiam per Prophetam: eandemque gratiam in eo definitam, ut scribantur leges Dei in cordibus hominum.* Quapropter ex memorato cap. 28. recte inferitur, Gentiles quandoque agere secundum justitiæ regulam, & merito laudari, interdum quoque operari fine non malo: quod nos cap. 2. distinctis thesibus explicavimus. Verum in his Christi gratiam, & aliquam fidem non præcedere, perperam ex hoc loco quidam deducere moliantur. Immo si animadvertas sedulo, demonstratur oppositum: primo, quia bene undequaque operantes vincunt naturæ vitium, quod utique sanat gratia. Deinde quia legem habent non solum in mente, sed etiam inscriptam cordi, videlicet cum bona voluntate conjunctam. Rursus quia S. P. lib. iv. contra Julianum cap. 3. num. 32. hæc Gentilium opera Gratia deputat. Postremo quia eodem cap. num. 25. docet, opera quæque infidelium sine Christi gratia, etsi officio sint bona, ac minus punienda iis, quæ naturalem legem transgrediuntur, habere tamen peccatum sibi conjunctum non ratione sui, sed ob intentionem operantium, qui aut terrenæ patriæ exhibent Babyloniam dilectionem, aut daemonibus, vel humanæ gloriæ deserviunt. Num vero hæc duæ responsiones veræ sint, & legitimæ, videbit qui Augustini testimonia non divulsa & mutilata, sed ut jacent, laudatis capitibus numerisque explanata, attente perleget. Hac secunda responsione solvuntur aliorum Patrum sententiæ primo aspectu contrariæ. Quotquot enim textum Apostoli de infidelibus exposuere, aut laudarunt in iis virtutum officia dumtaxat, aut gratiam penitus non excludunt,

runt, aut de vitio naturæ instaurandæ & sanandæ eo loci non pertractarunt. Nam & infideles exhibere honorem parentibus, reddere suum unicuique, non pejerare, aliqua huiusmodi facere nulla vituperatione, sed laude in se digna, & merito Patres scripserunt, & nullus negat Catholicorum.

Si dixeris damnatum esse Propositionem 22. Baji: Cum Pelagio sentiunt, qui textum Apostoli ad Rom. 2. Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt; intelligunt de Gentibus fidei gratiam non habentibus.

Respondetur primo cum Vasquez 1. 2. disp. 190. q. 109. cap. 18. num. 178. damnatam esse ob acerbiteriam Censuræ: Quis dicat, ait doctissimus Jesuita, damnari sententiam huius Doctoris in eo quod ait, illud testimonium de Gentibus fidelibus intelligendum esse, cum sit sententia S. Augustini, & omnium Patrum? Et infra, Sensus huius damnationis, prout a me explicatus est, contuli cum Illustrissimo Domino Cardinali Toletio, cum Sacri Palatii Concionator, & Theologus esset, anno 1586., eumque probavit, & germanum esse dixit, propriaque manu subscripsit, cuius subscriptionis exemplum apud me adhuc est. Quis autem poterat damnationis sensum melius percipere, quam Toleus missus a Gregorio XIII. Lovanium in Caussa Baji, & ab ipso Pontifice circa Bullam a Lovaniensibus recipiendam plenissime instructus? Revera cum S. P. Augustinus doceat, quod etiam si Apostolicum testimonium accipiatur de infidelibus, stat adhuc discrimen inter legem, & gratiam, neque hæc interpretatio adjuvat Pelagianos conantes ex hoc loco probare in infidelibus veras esse virtutes; constat propositionem Baji insimulantis eandem interpretationem Pelagianismi esse falsissimam, atque acerbissimam. Quod tamen addit Vasquez omnes Patres explicare locum Apostoli de Gentibus fidelibus, arbitrator esse falsum: & propterea articulus Baji est etiam Patribus injuriosus. At Patrum sensa non repugnare Augustino verum est, ut supra dicebamus. Resp. 2. in sensu ab Auctore intento articulum Baji non solum falsum esse, sed etiam hæreticum. Significat enim infideles sine gratia habituali, quam tantum Bajus admisit, & sine qua omnia opera infidelium asseruit esse peccata, non posse observare legem naturalem; cum possit

sint optime quoad substantiam absque ulla gratia speciali, quoad modum vero cum inspiratione Spiritus sancti moventis, & nondum inhabitantis.

Ob. 3. Si nemo sine gratia posset diligere Deum tamquam auctorem naturæ, immerito damnata esset tricesima quarta propositio Baji: *Distinctio illa duplicis amoris, naturalis videlicet, quo Deus amatur ut auctor nature, & gratuiti, quo Deus amatur, ut beatorum, vana est, & commentitia, & ad illudendum sacris literis, ac plurimis veterum testimoniis excogitata.* Idem asserendum est de propositione 36. *Amor naturalis, qui ex viribus nature exoritur, ex sola philosophia cum elatione presumptionis humane, cum injuria Crucis Christi defenditur a nonnullis Doctoribus.*

Respondetur huiusmodi propositiones rectissime fuisse proscriptas. Primo quia datur amor naturalis, quo animus fertur in beatitudinem, cuius desiderium corrupta per peccatum natura non potuit amittere: atque hic amor non est a gratia, quemadmodum nec liber ea libertate, quæ sufficiat ad meritum, ut Bajus, Quenellus, & Jansenius commenti sunt, refutati de H. Calviniana cap. 2.; sed est amor inditus a natura, indeliberatus, & necessarius. 2.º Datur amor naturalis etiam deliberatus, quantum ad objectum, eoque revera diligitur Deus, ut est Auctor naturæ, neque amor iste secundum substantiam malus est, sed bonus, & rectæ rationi consentaneus, licet aliquando non habeat rectitudinem finis, si Deus non diligatur propter se, gratis, & amore benevolo. 3.º Etiam datur amor Dei Auctoris naturæ, & bonus undequaque sine gratia Spiritus Sancti inhabitantis, quam dumtaxat admisit Bajus, ut constat ex articulo 62., in quo rejicit tamquam commentitiam, & odiosissimam distinctionem duplicis iustitiæ, alterius quæ fit per Spiritum caritatis inhabitantem, & alterius quæ fit per inspirationem Spiritus Sancti nondum cor inhabitantis, & in eo caritatem diffundentis. Ex qua prava doctrina sequeretur, quæcumque fiunt ab homine nondum iustificato vere esse peccata: quod & Bajus asseruit art. 35., ut cap. 2. dictum est. Promeruit ergo etiam articulus 34. & 36. hanc perniciosam, hæreticamque doctrinam comprehendens, censoriam Ecclesiæ animadversionem. Illud quoque respondere possumus, prædi-

Et os articulos Baji fuisse damnatos, non ob id, quod spectat ad duplicem amorem, sed quod attinet ad nimis austeri, severique iudicii libertatem. Ita Gabr. Vasquez 1. 2. disp. 195. cap. 4. num. 28. Suarez etiam Prolegom. 6. de Grat. cap. 2. num. 14. fatetur plures Bajanos articulos fuisse damnatos non propter doctrinam, sed propter acerbiteriam & audaciam. Quod declarasse ipsum summum Pontificem Pium V. colligitur ex iis, quæ supra diximus de Cardinali Toletio, & contestatur Vincentius Contensonius Tom. 1. lib. viii. disp. 1. cap. 1. §. 1. In serie harum propositionum esse præsertim tricesimam quartam, ex eo constat, quod Eminentissimus Bellarminus lib. 6. de Grat. & lib. arb. cap. 7. tam intrepide sententiam nostram defendit, ut scribat: *Existimamus non posse Deum, nisi ope ejus, diligere neque ut auctorem naturæ, neque ut largitorem gratiæ & gloriæ, neque perfecte, neque imperfecte, ullo modo; atque hanc non dubitamus esse sententiam S. Augustini, imo & Scripturarum, & Conciliorum, quidquid aliqui minus considerate in hac parte scripserint.* Quis autem dixerit tantum virum damnatam in Bajo opinionem aut ignorasse, aut propugnasse?

Objicies 4. quædam argumenta a ratione, quorum solutio ex dictis facillima est, ideoque ea breviter proponuntur. Est autem primum: Præcepta Decalogi sunt proportionata naturalibus viribus creaturæ rationalis; possunt ergo naturaliter adimpleri. Alterum est: potest mens humana citra specialem gratiam Deum cognoscere, & incommutabilis justitiæ legem percipere: igitur potest voluntas Deum amare, & secundum justitiæ regulam operari. Sequitur tertium: Connaturale est homini diligere summum bonum, si illud mente percipiat: At per ideam naturaliter inditam percipimus summum bonum esse Deum: Ergo Deum diligere connaturale nobis est. Accedit quartum: Possumus naturaliter diligere creaturas; quare non Deum rebus omnibus creatis amabiliorem? Quintum est hujusmodi: Potest homo sine gratia Deum glorificare; Apostolus enim ad Rom. 1. v. 21. reprehendit Gentiles Philosophos, quia cum Deum cognovissent, non sicut Deum glorificaverunt. Cultus autem Dei nihil aliud est, quam caritas per Augustinum Epist. 167. alias 29. Igitur si potest Deus sine gratia glorificari, potest etiam amari. Postremum esto: Po-

test dari amor inchoatus & imperfectus, qui nec ordinetur ad supernalem beatitudinem, nec positive Deum præferat bono alicui creato. Ad hunc amorem non requiritur gratiæ auxilium; Igitur, &c.

Respondetur ad primum: præcepta Decalogi esse naturæ rationali proportionata quantum spectat ad objecta, & ad officia præceptorum, non autem quantum attinet ad modum, & finem; idque ob ipsius naturæ corruptionem, cui appetitus laudis, aut noxia cupiditas subrepat: hoc tamen pacto etiam esse proportionata, si vitium naturæ sanetur, & Dei imago, in qua naturaliter conditi sumus, instauretur per gratiam; ut de Spir. & lit. cap. 21. docuit nos Augustinus: Qui etiam de natura, & Grat. cap. 48. exemplum affert lucis, quam sani oculi vident, non ægri; & cap. 49. possibilitatis ambulandi, quæ est in sanis pedibus, non in confractis; quibus exemplis demonstrat adversus Pelagium, neminem posse absque adjutorio Salvatoris ita legem servare, ut vitet peccatum: quoniam corpus aggravat animam, terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem, & vitiata natura, de qua loquimur, medicum implorat, & clamat, *Sana animam meam.*

Ad secundum facilius est responsio, si dicamus nullam cognitionem sive naturalis, sive practicæ veritatis, si ab inspiratione gratiæ disjuncta est, posse animum nostrum ad pia studia inflammare. Vel enim scientia cum interiori suavitate, & caritate conjungitur, vel tantummodo veritatem ostendit non impertiendo caritatem. Si sit cognitio prioris generis, est Gratia Christi, qua agitur non solum ut facienda noverimus, verum etiam ut cognita faciamus, auctore Augustino de Gratia Ch. cap. xii. Si vero sit cognitio sine inspiratione dilectionis, inflat, non ædificat, neque ad servandam legem sufficiens est, quemadmodum commonstrat S. Pater capite præcedenti, Pauli Apostoli auctoritate, & exemplo. Neque id scientiæ vitium est, sed animi, qui pressus corpore ab idea universalis vertitur ad imagines temporalium specierum, easque particulari, & practico iudicio præfert bono summo, atque incommutabili, ut possit dicere cum Apostolo, *Quod odi malum, hoc ago: aut cum altero, Video meliora proboque, deteriora sequor.* Sed vide quæ cap. 3. disserui de vitiorum origine, nec non De-

Doctorem præclarissimum de Nat. & Gratia cap. 50. Potest tamen responderi, non esse de mente humana, & de voluntate eodem modo ratiocinandum. Nam, ut docet S. Thomas 1. 2. q. 109. art. 2. ad 3. *Magis est natura humana corrupta per peccatum quantum ad appetitum boni, quam quantum ad cognitionem veri.* Cujus rei facile est causam assignare: eo quod a voluntate peccatum proxime procedit, & in voluntate commoratur. Non enim peccat homo malum cognoscendo, sed bonum male appetendo: neque ipsa ignorantia sine libera voluntate potest esse culpabilis. Quare recta cognitio suapte natura non infert voluntatem rectam; & fides ipsa omni cognitione naturali præstantior sine caritate nihil prodest.

De tertio argumento plura non dicam. Etenim percipimus Deum esse summum bonum notitia universali & speculatrice, non singulari & practica, ut explicatum est modo: & licet sit nobis connaturalis dilectio, non est tamen, saltem naturæ corruptæ, connaturalis ordo debitus dilectionis, qui est uti rebus creatis, & incommutabili bono inhære; cum appetitus voluntatis rationalis sequatur in hoc statu bonum privatum, nisi sanetur per gratiam. Quod si dicas voluntatem rationalem naturali inclinatione ferri in summum bonum; respondeo & hanc inclinationem a contraria, & vehementiori retardari: & hanc esse perfectionem rationalis naturæ, ut sit ordinata ad finem per gratiam obtinendum; & demum non repugnare inclinationem naturalem in objectum, cui adhære non potest, nisi divinitus adjuvetur, ut anima separata appetit corporis unionem, infirmus valetudinem, & quilibet homo perpetuam felicitatem.

Ad quartum hanc responsionem habeto. Vel sermo est de amore rerum creaturarum propter seipsas, vel propter Deum. Si res creatæ amentur propter seipsas, fruimur creaturis, & amor castus non est: sed exoritur a voluntate infirma, depravata, ac pronomi ad privata bona, quam ad summum & immutabile. Proinde qui ita amat non proficit, sed deficit, & exhibendo Babylonicam dilectionem, aut inflatur superbia, aut cupiditate deprimitur. Quod si creaturæ amentur propter Deum, dilectio ex Deo est, neque sine gratia potest haberi; aut affirmat Joannes Evangelista, & demonstrat Augustinus de

Grat. & lib. arb. cap. 18.

In quinto falsa est interpretatio eorum, qui verba Apostoli de aliquali dilectione, quæ non sit dilectio Dei super omnia, solent accipere; non enim glorificant Deum, sicut Deum, qui illum singulis creaturis non præferunt. Errant etiam qui Dei cultum in illa aliquali dilectione nituntur commonstrare ex Epistola 29. Augustini. Nam S. Doctor scribens eo loco: *Quid est pietas, nisi Dei cultus? Et unde ille colitur nisi caritate?* loquitur de servis Christi piis ac fidelibus habentibus pietatem appellatam a Grecis *εὐσεβειαν*, vel expressius *θεοσεβειαν*; & de caritate, quæ est de corde puro, conscientia bona, & fide non ficta, & quæ est legis totius plenitudo. Quamobrem non video, cur Tournely, qui in ea est sententia, neminem sine speciali auxilio gratiæ posse diligere Deum super omnia, probet ex verbis Apostoli, & Augustini esse ex nobis amorem aliquem inchoatum; cum tam aperte cultum, & dilectionem super omnia uterque commendat. Est ergo verissima interpretatio, & Apostolico testimonio conformis. Gentiles philosophos Dei notitiam habentes, illum non glorificasse sicut Deum, quoniam evanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum, idest magis allekti sensibilibus bonis transmutarunt veritatem Dei in mendacium, & creaturæ potius servierunt quam Creatori. Dignissimi reprehensione, quia vel habebant gratiam sufficientem ad resistendum sensuum illecebris, vel hac gratia justo iudicio privati, libere traditi sunt in desideria cordis eorum. Sed legito cap. 1. Epistolæ ad Rom., & vicesimum secundum Augustini de Nat. & Grat. contra Pelagium.

Ad postremum, quoniam nolo esse longus in singulis explicandis, respondeo breviter, amorem illum inchoatum, si bono mutabili nequaquam hæreat, esse ex Christi gratia: *Nec initium ejus ex nobis, & perfectio ejus ex Deo: sed si caritas est, tota nobis ex Deo est*; inquit lib. 2. ad Bonifacium cap. 9. AUGUSTINUS.

CAPUT V.

Requiri gratiam Salvatoris ad vitandum peccatum, & tentationes vincendas.

EPIGRAMMA.

Nulla anima est, quæ non mortali carne gravetur,
 Nec quæ corporea conditione gemit.
 Sed confirmare invalidam, & frenare rebellem,
 Legitimum & proprium est mentis opus domina:
 Quæ vis naturæ ut moderamine temperet æquo,
 Et subdat sceptris noxiæ quæque suis,
 Auxilium a Domino, & vires petat, ut valeat se
 Vincere, nec sensus incitet illa suos.
 Nam nullos famulæ poterit compescere motus,
 Ni fuerit Christi semper amore potens.

PROPOSITIO: Non possumus aut peccatum vitare, aut tentationem aliquam sine gratia vincere undequaque, idest, æquo moderamine, ita ut motus sensuum compescantur, & frenetur appetitus rebellis.

Sequitur hæc propositio ex dictis; nam aliquomodo nos absque gratia recte operari, & tentationem saltem levem superare, inspecta substantia operum, & officio virtutum, tam verum est, quam posse impleri sine gratia aliqua præcepta, & multa opera ab infidelibus fieri, quæ secundum se nequeunt vituperari. At undequaque sine speciali gratia nullum peccatum, & nulla tentatio quamvis minima vincitur; quoniam, ut sæpenumero dictum est, si non adjuvat gratia medicinalis, oritur ex bono opere & tentationis victoria tumor superbiæ, & vitio pellitur vitium. Quod asserit hoc Epigrammate Prosper, & Augustinus lib. XXI. de Civ. Dei c. 16. & in IV. contra Julianum cap. 3.

Breviter tamen confirmatur propositio. I. Divinis literis: Sap. enim VIII. legimus: *Nemo potest esse continens, nisi Deus det.* Apostolus ad Romanos VIII. 37. ait: *In his omnibus superamus, propter eum, qui dilexit nos.* Est in Græco, διὰ τῆς ἀγαπήσαντος ἡμᾶς propositio cum genitivo, significans, cum vi-

ribus a Deo datis gratuito amore, cum ex regulis Grammatices, tum ex versu 1. & 2. capitis quinti, ubi dicitur, nos habere pacem ad Deum, & accessum per fidem ad gratiam, διὰ τῆς Κυρίας ἡμεῶν ἰνὸς Χριστοῦ, *Per Dominum nostrum Jesum Christum.* Matth. etiam VI. 13. jubemur orare. *Et ne nos inducas in tentationem.* II. Probatur ex definitionibus Ecclesiæ; nam Innocentius in Rescripto ad Concilium Carthag. *Nisi magnis precibus (inquit) gratia in nos implorata descendat, nequaquam terrena labis, & mundani corporis vincere conemur errores, cum pares nos ad resistendum non liberum arbitrium, sed Dei solum facere possit auxilium.* Et ad Patres Milvitanos: *Ecce homines, qui non posuerunt Deum adiutorem sibi. Negantes auxilium Dei, inquit, hominem sibi posse sufficere, nec gratia nunc egere divina: quæ privatus necesse est diaboli laqueis irretitus occumbat.* Synodus 2. Araus. canone 9. *Divini muneris est cum & recte cogitamus, & pedes nostros a falsitate, & injustitia continemus.* Et canone 22. *Nemo habet de suo, nisi mendacium, & peccatum.* III. Probatur ex Augustino; qui in Epist. 106. nunc 186. c. 9. ait, ex adiutorio Dei nostram provenire victoriam; & cap. 10. *Sine gratia dicimus ad non peccandum nihil voluntatis arbitrium valere.* In Psalm. 18. *Deo desistente ab adiutorio laborare potes, vincere non potes;* & Serm. IX. de div. cap. 9. *Sine dubio vinceris, si illum adiutorem non habueris.* IV. Probatur ratione: Aut vitatur peccatum Dei amore, aut sine honesto, aut perverso & vitioso. Si hoc dixeris, clavum clavo, peccatum peccato pellis. Honestus finis sine gratia, saltem in praxi, non datur. Item nec Dei amor, ut in superioribus demonstravi. Ergo sine gratia abstinere prorsus a peccato, & tentationes superare non possumus. Tunc itaque (ait S. Pater de Civ. Dei libro XXI. c. 16.) *vitæ vitia deputanda sunt, cum Dei amore vincuntur, quem nisi Deus ipse non donat, nec aliter, nisi per Mediatorem Dei & hominum hominem Jesum Christum.*

Ad hæc vero sunt qui respondent, valere hæc omnia de victoria tentationum ad veram iustitiam, pietatemque spectante. Quibus propositione prima capitis præcedentis, & in tertio quoque capite plenissime est satisfactum. Liqueat etiam ex dictis hæctenus, requiri gratiam non solum, ut vincamus, sed

ne ipsi vincamur, ne quis succumbat diabolicis laqueis irretitus, ne in falsitatem atque injustitiam labamur, ne apertissima vitia pellantur aliis occultis, quæ putantur esse virtutes, in quibus regnat superbia, & quædam sibi placendi altitudo ruinosa, ut Augustinus ait eodem cap. 16. de Civ. D. libro XXI. Nullam itaque, quantumvis minimam tentationem possumus superare, si gratia destituamur, nisi forte more Romanorum, in quibus *Vicit amor patriæ, laudumque immensa cupido*. Id autem quod nonnulli scripsere, gratiam præstare, ut facilius tentationes & peccata vincantur, pariter refutatum est supra: atque ulterius rejicitur Epistolis nuper laudatis Innocentii, & Augustini, locisque aliis innumeris non semel in aspectum productis.

Contra hanc propositionem urgent Adversarii plures propositiones Baji, & Quenelli, præsertim ex Bajanis 27. *Liberum arbitrium, sine gratiæ Dei adjutorio, nonnisi ad peccandum valet*: & 29. *Fures ii sunt & latrones, qui dicunt tentationi ulli sine gratiæ adjutorio resistere hominem posse, sic, ut in eam non inducatur, aut ab ea superetur*. Et ex Quenellianis 38. *Peccator non est liber nisi ad malum, sine gratia Liberatoris*: & 39. *Voluntas, quam gratia non prævenit, est incapax omnis mali, & incapax ad omne bonum*.

Verum facilem ista habent intelligentiam ex Responsione ad ob. 3. præcedentis dissertationis. Liberum enim arbitrium sine gratia potest suam beatitudinem appetere naturali instinctu, quem non potuit amittere depravata natura: cui proinde post lapsum non solum tenebræ, & malitia manent, sed etiam imago Dei non omnino detrita, idea honestatis, & lumen rationis, & in bonum universale congenita & antiqua propensio. Potest actus plures indeliberatos peragere, quos culpabiles Bajus, & Quenellus impie dixerunt. Potest exercere officia virtutum, & præcepta aliqua implere *quoad substantiam*, operatione secundum se laudabili & honesta, etsi extrinsece, & ex fine operantis non bona undequeque. Potest & rectissimo fine vitare peccatum cum sola gratia actuali sine habitu fidei, & remissione peccatorum, qualem Gratiæ a justificatione sejunctam Bajus, & Quenellus apertissime oppugnarunt. Omni ergo jure istorum assertiones anathemate confixæ sunt; & quamquam aliqua sensum catholicum habere queant, & videantur speciem

veritatis præferre; sunt in sensu ab Auctoribus intento respectu falsæ, scandalosæ, & hæreticæ. Quæ cum ita sint, miramur, justissima harum propositionum damnatione nonnullos abuti ad criminationem Augustinianæ doctrinæ: quasi nullam tentationem etiam minimam sine gratia superari non posse, non propugnent etiam Bellarminus, Franciscus Toletus, & Vasquez, quem vide P. 2. diss. 190. cap. 107. aut quasi in condemnatione Baji, & Quenelli proscripserit Ecclesia, quæ olim definivit adversus hæreticos Pelagianos.

Secundo obijciunt testimonia Augustini scribentis in primo de peccat. meritis cap. 22. *Unde enim fit, ut homo ab ineunte pueritia, modestior, ingeniosior, temperantior, ex magna parte libidinum victor, qui oderit avaritiam, luxuriam detestetur, atque ad virtutes ceteras provectior, aptiorque consurgat, & tamen eo loco sit, ubi ei predicari gratia christiana non possit?* Idem Augustinus lib. 1. de Civ. Dei cap. 23. Marci Reguli virtutem commendat, & lib. v. cap. 12. virtutes inclytas Romanorum.

Respondetur hæc nullius esse momenti. Sanctus enim Augustinus in primo de peccatorum meritis probat eo argumento gratiam fidei Christianæ non rependi virtutibus moralibus & humanis, nec pro antegesta vita rationales animas pestibus corporeis affligi. Addidit præterea consulto, *Ex magna parte, ne opineris, victoriam libidinum, ceterasque virtutes bonas esse in illo homine undequeque*. In primo de Civitate Dei Regulum præfert Catoni, quoniam is victus Casari dedignatus est subjici; Regulus autem maluit Romanos ferre serviendo, quam eis se auferre moriendo: utrumque autem ait peccatum peccato declinasse. Aliorum Romanorum virtutes bonas extitisse quantum ad officium, non quantum ad finem attinet, & propterea fuisse illis redditam mercedem temporalem, satis arbitror repetitum. Oppositiones aliæ, si quæ sunt, facillimam habent ex dictis solutionem.

Quæri loco isto solet, num justus gratia sanctificante exornatus opus habeat etiam actuali, ut peccata declinet. De ea pertractavi de H. Pelagiana cap. VI. Prop. 2. Cum Synodus Arausicana can. x. definiat, etiam justis ac sanctis divinum adjutorium semper esse implorandum; videtur affirmativa sententia firmissima, atque tutissima.

CAPUT VI.

Omnia peccata venialia devitare est divinae gratiae singularissimum privilegium.

EPIGRAMMA.

Magna quidem in multis est excellentia
Sanctis,
Quorum animos superi gratia roris alit.
Sed dum mens quadam patitur mala
corporis agri,
Et pugnam internis exteriora movent,
Numquam ita perfecto capitur victoria
bello,
Vera ut securus pace fruatur homo.
Inter discordes motus contagia serpunt,
Ipsaque virtutum gaudia vulnus ha-
bent;
Ut faciat notum longa experientia cun-
ctis,
Non esse hoc plenam tempore iustitiam:
Nisi Dominus miserando lavet delicta
suorum,
Et dans virtutum munera det veniam.

PROPOSITIO: Toto vitae tempore nequit justus pugnam, quam internis movent exteriora, perfecta victoria superare, ita ut discordibus motibus rationis ac sensuum non excitetur levis quaedam noxia delectatio delibata, & servetur in excellentia sanctitatis plena iustitia. Quare nemo vitare potest peccata quæque venialia in tota vita, nisi ex speciali Dei privilegio.

Hanc propositionem communiter a Theologis probatam confirmant omnium plane genera argumentorum. Traditur primo in sacris literis. Paralip. 11. cap. 6. v. 36. *Non est homo qui non peccet.* Eccles. 7. v. 21. *Non est homo justus in terra, qui faciat bonum, & non peccet.* Jacobi 3. v. 2. *In multis offendimus omnes.* Joan. Epist. 1. cap. 1. v. 8. *Si dixerimus, quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus.* Quæ omnia ad omnes homines etiam sublimioris sanctitatis pertinere, liquet ex universali verborum pronuntiatione, ex Can. 6. Synodi Milevitanae, ex Augustino de Nat. & grat. cap. 36. & 2. de Peccatorum meritis cap. 7. & 13. Demonstratur 2. ex Oratione Dominica, qua etiam eximie probitatis viri quotidie orant

dicentes, *Dimitte nobis debita nostra:* quod argumentum repetitur ab Augustino loco nuper laudato, & de Nat. & grat. cap. 35. & de Dono Persev. cap. v. Quæ oratio non solum est humilis, sed etiam vera, ut Tridentinum inquit Sess. 6. cap. xi. & si quis sic accipiendam putaverit, ut dicat propter humilitatem oportere dici nos habere peccatum, non quia vere ita est, noverit hanc interpretationem esse Pelagianam memorato Canone vi. Milevitano proscriptam. Tertio communitur testimoniis Sanctorum Doctorum: inter quos S. P. Augustinus de Peccat. meritis lib. 2. c. 7. ait: *Credo Scripturæ dicenti, Non intres in iudicium cum servo tuo, quoniam non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens. Et ideo misericordia Dei opus est, quæ superexaltat iudicio, quæ illi non erit qui non facit misericordiam.* Et Propheta cum diceret, *Dixi pronuntiabo adversus me delictum meum Domino, & tu dimisisti impietatem cordis mei,* continuo subjunxit, *Pro hac orabit ad te omnis Sanctus in tempore opportuno.* Non ergo omnis peccator, sed omnis Sanctus: vox enim Sanctorum est, *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est, &c.* Et de Nat. & grat. cap. 36. *Hac ergo Virgine (Beatissima Dei Genitrice) excepta, si omnes illos sanctos, & sanctas cum hic viverent congregare possemus, & interrogare, utrum essent sine peccato, quid fuisse responsuros putamus, utrum hoc quod iste dicit, an quod Joannes Apostolus? Rogo vos quantalibet fuerint in hoc corpore excellentia sanctitatis, si hoc interrogari potuissent, una voce clamassent, Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est; an illud humiliter responderent fortasse, quam verius? Sed huic jam placet, & recte placet laudem humilitatis in parte non ponere falsitatis. Itaque hoc si verum dicerent, haberent peccatum, quod humiliter faterentur, quia veritas in eis esset. Si autem hoc mentirentur, nihilominus haberent peccatum, quia veritas in eis non esset.* Placuit hæc integra exscribere, quoniam præcedentia magnopere illustrant. De dono Persev. cap. 2. inter dogmata, quæ adversus Pelagianos Catholica defendit Ecclesia connumerat, *In quantacumque iustitia sine qualibuscumque peccatis in hoc corruptibili corpore neminem vivere.* Eadem est doctrina Hieronymi lib. 2. contra Pelagianos,

nos, D. Thomæ 1. 2. q. 109. art. 8. & aliorum.

Demonstratur tandem propositio ratione ex præmisso Epigrammate Prosperi, & cit. articulo D. Thomæ deprompta. Continuo enim, quamdiu mens corruptibili corpore gravatur, sensus rationi bellum cient, atque discordes motus suscitant variae temporalium bonorum imagines. Ita concupiscentiae perpetuis jactatur fluctibus, quorum dum unum comprimit & frangit, alter insurgit & quatit animum, nunc voluptatis, nunc inanis gloriae repentino appetitu distractum. Ut ergo devitet omnia penitus peccata, debet pervigil ratio singulis momentis circumspicere, fluctus frangere, motus reprimere, & pulsantibus illecebris libera voluntate nullatenus propter se delectari. Hoc specialissimum beneficium esse facile intelligit quisquis humanam infirmitatem, captivantem concupiscentiam, pugnas internas atque externas, cogitationem, & affectuum humanorum vicissitudinem animadverterit. Profecto si magna est gratia inspiratio sanctae dilectionis tam robusta, ut frangat humani cordis duritiam: major erit gratia, quae perseverans diu ab injustitia nos continet; maxima vero, quae per totam vitam a minimis culpis indefinenter praeservet.

Antequam leves quasdam oppositiones dispellam, praemoneo, posse hominem justum vitare ad aliquod tempus omnia venialia peccata, quoniam non semper appetitus sensitivus in actus aliquos deordinatos prorumpit, praesertim ubi flagrantissima caritas animum inflamat & purgat: neque occurrunt momentis omnibus peccandi occasiones, perversarumque cogitationum diverticula. Sunt qui hoc tempus adeo coarctant, ut credant septies saltem in die justum cadere: quod videtur comprobari versu 16. cap. xxiv. Proverbiorum. At hoc loco, *septies*, pro *crebro* & *saepe*, positum est, ut Gen. iv. 24. Ps. xi. 7. & Ps. 118. v. 164. Deinde, licet praecleari Theologi, etiam Tournely de Grat. Ch. pag. Ven. edit 446. verba Proverbiorum accipiant pro peccatis, quasi sit idem peccare, & universaliter cadere: ait tamen Augustinus xi. de Civ. Dei cap. 31. *Pro universo saepe ponitur, sicuti est, Septies cadet justus, & resurget, id est, quotiescumque ceciderit, non peribit. Quod non de iniquitatibus, sed de tribulationibus ad humilitatem perducentibus intelligi voluit.* Et si aliquis hunc locum de peccatis interpretatur, fallitur

apertissime; nusquam enim verbum *Na-phal*, *cadere*, istuc in Hebraeo positum, est *peccare*; sed ubicumque opponitur verbo *Qip Chum*, *surgere*, accipiendum est de tribulationibus, & calamitatibus hujus vitae. Quod non soli comprobant Auctores laudati a Calmet, sed complures alii, & Hebraica Concordantiae Esaiæ xxiv. 20. Jerem. xxv. 27. Amos viii. 14. Mich. vii. 8. Est ergo Augustini interpretatio verissima, & certa. Deinde perperam addunt aliqui ea verba, *in die*, quae non habentur in Vulgata, nec in Hebraico, nec in lxx., atque si haberentur, possent significare tempus indefinite, ut Joan. ix. 4. Gen. xl. 4. Exod. xiii. 10. &c. Igitur quamdiu stet justus absque minima labe, & quoties cadat, obscurum est, nec est ratio eadem in omnibus.

Illud etiam animadverto non comprehendere in hac generali assertionem purissimam Dei Matrem, de qua sapientissime monuit Augustinus de Nat. & Grat. cap. 36. nullam prorsus habendam esse quaestionem. Et Tridentinum Concilium Sess. vi. edidit Canonem ordine 23. *Si quis dixerit hominem semel justificatum... posse in tota vita peccata omnia, etiam venialia, vitare, nisi ex speciali Dei privilegio, quemadmodum de beata Virgine tenet Ecclesia; anathema sit.* Ob quam sacrosanctae Synodi definitionem abstinemus etiam a sententia Magistri, & veterum quorundam Scholasticorum in iii. sent. dist. 3. Sacram Virginem immunem extitisse ab omni peccato tantum, cum Spiritus sanctus supervenit in eam, & Virtus Altissimi obumbravit illi, scilicet, cum aeternum Dei Verbum concepit. Hanc opinionem Gregorius Ariminensis in 2. dist. xxxi. q. 2. art. 3. communem appellat inter Doctores: sed supponit Virginem conceptam in originali peccato, cujus fomes per obumbrationem Spiritus, & Virtutis Altissimi fuerit extinctus. Id vero aut falsum est, aut in disputationem nullatenus revocandum. Idcirco verba Damasceni laudata ibi a Magistro, & consimilia quaedam aliorum Patrum, si non possint commoda interpretatione emolliri, erunt debita reverentia praetermittenda. Si quaerat aliquis, an Deipara recitaverit Orationem Dominicam productam supra in Propositionis confirmationem; respondeo potuisse illam recitare, etiam cum petitione, *Dimitte nobis debita nostra*, nomine totius Ecclesiae, & pro se etiam,

etiam, quatenus dimissa dicuntur debita, quæ divina liberalitate non contrahuntur. At ceteris Sanctis petitionem istam necessariam esse pro seipsis, & pro contractis debitis, demonstratum est supra, & definitum etiam Canone 82. Concilii Africani sub Cælestino.

De Sancto Joanne Baptista non ita loquendum est, cum Augustinus solam Virginem excipiat, & Tridentina pariter Synodus de hac sola pronunciet. Legitur quidem Matth. x. *Non surrexit inter natos mulierum major Joanne Baptista*, & in Hymno Ecclesiæ dicitur illum petiisse sub teneris annis deserta, *Ne levi posset maculare vitam Crimine lingue*. Sed primis verbis ostenditur tantum prærogativa Joannis super ceteros antiquæ legis Prophetas, postremis singulare illius studium in custodia linguæ, & cultu solitudinis celebratur. Et observatum a multis non male, *ἐγείρεσθαι*, *surgere*, quod usurpatur citato loco Matthæi, significare sermonis proprietate adventum Prophetarum, ut colligitur ex Lucæ vii. 16. *προφήτας μέγας ἐγήγερται*, & Joan. vii. 52. *ὅτι προφήτης ἐκ τῆς Γαλιλαίας ἐκ ἐγήγερται*. Verum si mavis Joannem ab omni culpa levissima fuisse immunem, imo si id concesseris cum Panegyristis hujus ævi eximio cuilibet Divo, ne amplificatio Rhetorica candori Theologiæ quid tenebrarum offundat, dicam tantam sine vulnere victoriam singulari gratiæ miraculo tribuendam.

Jam vero contraria argumenta solvenda sunt. Opponebant Pelagiani plura Scripturarum testimonia, quibus ostenditur permultos in hac vita fuisse perfectos. Hujusmodi sunt: de Job legitur cap. 1. *Non est illi homo similis super terram, sine querela, justus, verus Dei cultor, abstinens se ab omni opere malo*. De Zacharia, & Elisabetha Lucæ i. *Erant autem justi ambo, incedentes in omnibus mandatis, & justificationibus Domini sine querela*. Joannes cap. 3. ait: *Omnis qui natus est ex Deo peccatum non facit, quia semen ejus in ipso manet, & non potest peccare, quoniam ex Deo natus est*. Apostolus ad Philipp. 3. *Quicumque perfecti sumus, hoc sentiamus*. Sunt alia hujus generis plurima.

Generalis responsio est, duplicem dari perfectionem: unam secundum vitæ istius modum, cui hoc quoque imputatur, si se quisque noverit imperfectum; & licet sine aliquo conscientiæ vulnere esse non possimus, remediis spiritualibus vulnera nostra curamus.

Altera perfectio est patriæ, ubi maximum lucrum est secularibus laqueis non teneri, nullis peccatis ac vitiis carnis obnoxium fieri, neque ulla emendandis purgandisque peccatis adhibenda est medicina. Delineat nobis Augustinus hanc duplicem perfectionem in lib. iv. ad Bonifacium cap. 10. In ipsa enim perfectionis linea sunt gradus distinguendi, quorum summus est non posse jam esse imperfectum. Sed & in hac vita unus altero perfectior est: nam ut S. Doctor scribit in 2. de Peccatorum meritis cap. xv., *Potest fieri, ut jam sit aliquis sapientia perfectus auditor, cujus nondum sit perfectus doctor: potest perfectus esse justitia cognitor, nondum perfectus effector*. Plures itaque in hac vita priorem habuere perfectionem, in qua justus accusator est sui, & quotidie orat, *Dimitte nobis debita nostra*. Singula tamen, quæ opponuntur, versat singulatim S. Doctor citato libro de Peccatorum meritis a cap. 6. ad vicesimum octavum. Demonstrat Jobum laudari comparatione aliorum, qui erant in terra: Zachariam Sacerdotii officio perfugentem etiam pro suis delictis hostias obtulisse, servasse cum uxore legem sine querela, ita ut de illorum vita nemo quereretur, neque recte fuisse operatum cum simulatione, & hypocrisis. Demonstrat hominem natum ex Deo non peccare, & peccare non posse, quoniam peccatum oritur ex vetusta nativitate, per quam quamdiu vivimus in corpore corruptibili, ipso Joanne Auctore, si dixerimus quia peccatum non habemus nos ipsos seducimus: nemo autem peccat, in quantum gratia spiritali regeneratur, & est in Christo nova creatura, novumque figmentum, non adhuc tamen, ut in novitatem perfectam transierint totius vetustatis reliquiæ. Animadvertit fieri non posse, ut pugnent invicem Apostolica testimonia. Observat Apostolum Paulum scribentem, *Quotquot ergo perfecti, hoc sapiamus*, demonstrare se in alia re perfectum esse, in alia non esse; sicut in doctrina legis dici potest quisquam perfectus, etiamsi eum aliquid adhuc lateat. Sed non pigeat capita citata perlegere.

Rursus obijciunt: si non possumus ordinariis gratiæ auxiliis omnia venialia peccata devitare, cur nobis præcipitur a Deo, qui non jubet impossibilia, divina mandata custodiri nimis, nulla scilicet transgressione etiam parva? Cur oramus quotidie, ut Dominus diri-

dirigat *sensus, sermones, & actus nostros, ut ad nullum declinemus peccatum?*

Respondetur utique posse in hac vita hominem esse sine peccato per Dei gratiam, & liberum ejus arbitrium: sed non potest potentia proxima, & conjuncta cum actu, nisi gratia illa sit specialis: quemadmodum potest quisque per auxilia sufficientia observare mandata, non tamen observabit actu, nisi auxilium sit efficax. Sufficit autem etiam potentia ab actu sejuncta, ut Deus impossibilia non dicatur jubere, sitque transgressio libera, voluntaria, & culpabilis. Hæc est responsio Augustini lib. 2. de Peccat. mer. c. 6. & 16. Quare autem, ut vitentur actu peccata omnia etiam minima, singularis gratia sit necessaria, ratio est, quia simul præceptis omnibus negativis, & positivis nonnullis tenemur obstricti, simul internis, externisque pugnis impetimur, simul ratio ac sensus suas pingunt imagines, simulque plura vitanda sunt, cupiditas, ambitio, suggestio, negligentia, & motus quilibet inordinatus. Adjuti ergo divina gratia possumus quodlibet in individuo peccatum depellere, tentatorem fugare, surgentem motum comprimere; at id non consequemur plena victoria, & sine vulnere, ita ut nulla minima culpa in diuturno certamine maculemur. Neque nos desides magnum hoc periculum debet reddere; sed ad orationem impellit magis, ut Domino auxiliante omne declinemus peccatum, etiam minimum, si fieri potest; sin autem, ea saltem quæ advertentia patrantur, & mortalibus viam sternunt: hæc autem maxime. Juxta hanc explicationem, admitto distinctionem vulgatam, *collective* omnia peccata venialia non possunt vitari, possunt bene *distributive*. Quæ tamen distinctio, ut traditur a nonnullis affirmantibus singula peccata distributive, & unum post aliud occurrere, non simul, non dari præceptum omnia *collective* vitandi, neque justum habere ad hoc liberum arbitrium, videtur falsa. Nam controversia inter Cælestium & Augustinum erat, num in corpore mortis hujus, ubi caro concupiscit adversus spiritum, possit homo vivere absque ullo peccato, & *collective* vitare omnia, ita ut nullum omnino committat contra manifestum præceptum omnia simul vitandi. Legitote librum Augustini de Perf. Justitiæ capite viii., & sequentibus.

Berti Theol. Tom. IV.

CAPUT VII.

Num donum Perseverantiæ Gratia sit specialis.

EPIGRAMMA.

*S*æpe quidem Dominus sic cuncta adversa repellit,

Ut nullo attingi vulnere possit homo.

Sed mirabilior tunc est manus Omnipotentis,

Illata afflictum cum mala non superant.

Laudetur Custos virtutem dans tolerantis,

Intima corrumpat ne furor exterior.

Nam non certanti nulla est separanda corona:

Palمام, qua capitur gloria, finis habet.

PRÆNOTATIO.

Disputaturus Augustinus de magno dono Perseverantiæ præmonet cap. i. institui dissertationem de perseverantia illa, qua usque ad finem vitæ perseveratur in Christo, ut nullum sit ulterius cadendi periculum, & de qua legimus in x. cap. Mat. *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.* Ad perseverantiam enim, qua justus continens est aliquamdiu, sed esse desistit, & quam si perseverantiam placet appellare, nolumus de verbo contendere, jam ostendimus præter gratiam *habitualement* a justis *actuale* auxilium esse implorandum, atque istud efficax esse natura sua. De priori ergo, ac propria *Perseverantia* dicturi duplex munus gratiæ in illa distinguimus, exteriorem scilicet dispositionem providentiæ, & internam sanctæ dilectionis inspirationem. Et illa quidem specialis erga electos providentia in hoc maxime vigilat, ut instante animæ transitu, extremoque damnationis periculo valida tentationum removeantur obstacula, ne justificatus succumbat, & varii vitæ casus ita dirigantur, ut mors corpus animumque dividat, dum gratia Justificationis hunc ornat, ita ut in osculo pacis revertatur ad Dominum, qui dedit illum. Quamquam enim mors corporalis est secundum se post deperditam originalem justitiam

E

sti-

stiam, causis quibusdam naturalibus, idest, corporis temperamento, insalubritate aeris, morborumque vi accelerata & inducta; tamen ut conjuncta est cum æterna prædestinatorum salute, idest, in quantum advenit dum justo sanctitas adest, & antequam de bono convertatur in malum, necens extrema corruptibilis vitæ, atque perpetuæ felicitatis, addit ad naturalium causarum seriem beneficium supernaturalis & vigilantissimæ providentiæ. Quidquid namque divina præscientia & voluntate disponitur causa conferendæ beatitudinis, habet sub naturali rerum mundanarum devolutione occultissimum Glorificatoris consilium, ac beneplacitum. Interna autem sanctæ delectationis inspiratio, gratiæ habituali superaddita, & adeo valida atque robusta, ut concupiscentiæ motus, omniumque tentationum, quarum in morte impetus solet esse vehementior, propulset oppugnationem, iis maxime necessaria est, qui nec immatura, nec repentina morte abripiuntur, sed cum hoste luctari debent, & caritate flagrantissima pugnantes vincere cupiditatem. Tales sunt qui ægritudine anxia, atque acerbæ agunt animam, & dum terrena inhabitatio dissolvitur, mundi commoda, necessarios, & omnia temporalia bona, quorum cupiditate non rangi nequeunt, sentiunt a se deperdi: atque majori illustratione, & inspiratione superna opus habent, si communibus hisce malis ob antea actæ vitæ teterrimam imaginem, vel insidias Satanæ accedant deteriora; majorem etiam postulant, dum truce Martyrium subeunt, vel mortem aliam violentam hominum æstimatione turpissimam. Quapropter habet donum Perseverantiæ, quemadmodum de gratia in universum disputavi, gradus plures, ita ut magis in uno, quam in altero juxta periculi magnitudinem splendeat; quamvis sit in prædestinatis omnibus magnum & singulare beneficium.

Duo hæc, externam providentiæ directionem, & internam specialis gratiæ inspirationem complecti donum perseverantiæ, ex Scripturis S. P. Augustinus evidenter demonstrat. Primum quidem in lib. de Præd. SS. cap. 14. ex verbis Sapientiæ, *Raptus est, ne malitia mutaret intellectum ejus*. Quæ verba, cum Semipelagiani assererent prædestinationem ex præscientia, ita explicat S. Pater, *Dictum est enim secundum pericula vitæ hujus, non secundum præscientiam Dei, qui hoc præcivit*

quod futurum erat, non quod futurum non erat, idest, qui ei mortem immaturam fuerat largiturus, ut tentationum subtraheretur incerto. Idem docet de Corrept. & Gr. c. VIII. & de Dono Pers. c. 17. Alterum vero de interiori gratia, per quam Deus operatur nostras cogitationes, & voluntates, demonstratur a S. P. permultis textibus Scripturarum paullo infra, ne eadem pluries repetantur, producendis: ex quibus liquet perseverantibus etiam internæ gratiæ inspirari virtutem. Cur autem aliis concedatur, ut ex hujus vitæ periculis dum justi sunt auferantur, alii vero justi donec a justitia cadant, in eisdem periculis, vita productiore teneantur, quis cognovit sensum Domini? ait Augustinus citato cap. 14. de Prædest. SS. Ac statim demonstrans ex divino pariter beneplacito repetendam esse adulatorum perseverantiam, addit: *Hinc intelligi datur, etiam illis justis, qui bonos, piosque mores usque ad senectutis maturitatem, & diem vitæ hujus ultimum servant, non in suis meritis, sed in Domino esse gloriandum: quoniam qui vitæ brevitate rapuit justum, ne malitia mutaret intellectum ejus, ipse in quantacumque vitæ longitudine custodit justum, ne malitia mutet intellectum ejus*. Illam ergo divinarum gratiarum distributionem justissimis, sed inscrutabilibus judiciis Dei relinquendam certum est in Perseverantibus eminentia quadam præcellere.

Fuit ergo Pelagianorum error posse hominem perseverare usque in finem absque gratia Redemptoris per liberum arbitrium: quem errorem de H. Pelagiana pluribus refutavimus. Suborti Semipelagiani, qui electionem secundum propositum, quasi libertatem everteret, traditam ab Augustino ægre ferebant, docuerunt a nobis esse initium fidei, ex cuius præscientia Deus sufficientem gratiam impertiretur, & si huic liberum cooperaretur arbitrium, adderet dona ampliora, quibus posset perseverare si vellet. Nunquam tamen adduci potuerunt, ut ad perseverandum necessarium faterentur adjutorium, quo perseverantia ipsa donatur, neque ut probarent divisionem gratiæ in eam quæ dat posse perseverare, qualis fuit gratia primi hominis, & gratia sufficiens hujus status, & in eam, quæ donat ipsam perseverantiam, ut prædestinati in regnum nonnisi perseverantes sint. Quam esse Semipelagianorum dogmatum complexi-

nem liquet ex Epistolis Prosperi, & Hilarii, nec non ex nostris de hoc argumento dissertationibus. Postquam ergo cetera capita Semipelagianismi contrivi, & istud nunc oppositum dono Perseverantiae contundam. Paucis enim exceptis, qui cum Duvallio tenent Perseverantiae adiutorium in iis tantum, qui post justificationem diu in terris vivunt, specialem gratiam esse, non autem in iis, qui justificatione accepta protrahunt vitam ad breve tempus, fert communis Theologorum Augustinenium maxime, & Thomistarum sententia, finalem iustorum perseverantiam esse speciale donum ab ipsa gratia sanctificante, & ordinariis auxiliis eam comitantibus distinctum; non repugnantibus Scholasticis aliis, tametsi in hac singulari gratia explicanda ab invicem distrahantur, juxta statutam a se supernorum auxiliorum oeconomiam. At plus forte, quam praenotatio postulabat, traduxi temporis.

PROPOSITIO. Mirabilis manus Omnipotentis saepe cuncta adversa repellens, beneficium specialissimum impertitur, cum hominem lapsum illata mala non superant, & finem certaminis consequitur palma, & corona non speranda aut non certantibus, aut in pugna prostratis.

Hanc positionem ex verbis beati Prosperi expromptam sacris primum literis confirmat S. P. Augustinus. Profert cap. 2. de Dono Persev. num. 2. verba Apostoli ad Philipp. I. v. 29. *Vobis donatum est pro Christo non solum ut credatis in eum, verum etiam ut patiamini pro eo.* Fides ad initium salutis pertinet, passio spectat ad finem: Atqui fides donum est specialis gratiae: Ergo & finis. Addit verba Jeremiae xxxii. 40. *Timorem Domini dabo in cor eorum, ut a me non recedant.* Non recedere a Domino nihil est aliud, quam ei perseveranter adherere. Perseveranter ergo adherere Domino, illius datum est. Laudat cap. 7. verba Psalmistae: *Fiat manus tua super virum dextera tua, & super filium hominis, quem confirmasti, & non discedimus a te.* Iste homo certe non est Adam, in quo discessimus a Deo, sed Christus, cujus meritis membra corporis ejus ununtur ac permanent. Cum ergo confirmamur in gratia, ut in Deo simus permanentes per Christum, ad nos utique pervenit opus dexterae Domini.

Demonstrat S. Pater a capite 3. ad 6. eam-

dem veritatem ex Ecclesiae orationibus. A Deo enim forte perseverantia nostra non poscitur? An vero quisquam credit habere a se ipso, quod petit a Domino? Id quidem absurdum est cogitare: irrisoria quippe esset petitio, si id ab eo peteretur quod ipso non donante est in hominis potestate. Peti autem a Domino perseverantiam ipsa Dominica oratio demonstrat. Cum enim dicimus: *Sanctificetur nomen tuum*, non petimus, ut Deus sanctificetur orationibus nostris, sed ut nomen ejus sanctificetur in nobis. Atque ut sanctificatur in susceptione baptismatis, in quo de gratia Dei sumitur vivificatio, ita sanctificatur perseverantia, per quam vivificatio illa perficitur, ut quod esse coepimus numquam desinat. Et cum dicimus, *Adveniat regnum tuum*: quid aliud poscimus, nisi ut veniat nobis quod confertur Sanctis perseverantibus usque in finem? Tertia petitio, *Fiat voluntas tua sicut in caelo, & in terra*, quid aliud poscit, nisi ut terra imitetur coelum, homo angelum, viator comprehensorem, & sit quod nondum est mortalis homo, non ut perseveret quod est? In proxima orantes, *Panem nostrum quotidianum*, sive hic panis intelligatur quotidiana gratiae subministratio, sive Eucharistia, pro Perseverantia illum petimus; nam ut corporalem cibum accipimus, ne anima separetur a corporis membris, ita petimus panem *ἐπιβουλες*, ut hic habet Graecus, ne separemur a Christi Corpore. Quinto orationis loco dicimus *Dimitte nobis debita nostra*; quibus verbis, etsi videmur tantum petere remissionem praeteritorum peccatorum, instruimur & docemur nos peccare quotidie, & indulgentiam a Deo petimus, qua permaneamus in Ecclesia non habente rugam, neque maculam. Jam vero cum dicimus, *Et ne nos inferas in tentationem*, quid aliud precamur, nisi ut accepta gratia perseverantiae sanctitatem servemus? Si ergo alia documenta non essent, haec Dominica oratio nobis ad causam gratiae, quam defendimus, sola sufficeret. Haec fusiori stilo Augustinus, qui haec omnia corroborat auctoritate beatissimi Martyris Cypriani.

Probant eandem thesim definitiones Conciliorum. Arausicanum secundum canone x. *Adiutorium Dei*, inquit, *etiam renatis, ac sanctis semper est implorandum, ut ad finem bonum pervenire, vel in bono possint opere perdurare.* Tridentinum can. xvi. sessionis vi.

donum Perseverantiæ *Magnum* appellat; & canone 22. *Si quis dixerit, inquit, iustificatum vel sine speciali auxilio Dei in accepta iustitia perseverare posse, vel cum eo non posse, anathema sit.* Legatur & cap. 13. ubi ait donum perseverantiæ haberi non posse, nisi ab eo, qui potens est, eum qui stat statuere, ut perseveranter stet, & eum qui cadit restituere, &c.

Traditio Patrum satis est hoc in puncto explorata. Ex Augustino plura hactenus fuerunt producta. Optamus tamen, ut legantur præclarissima ipsius scripta de *Dono Perseverantiæ*, de *Prædest. SS.* cap. 14. de *Corrupt.* & *Grat.* cap. 8. 9. 10. 11. & 12. De *nat.* & *grat.* cap. 26. *Epist.* 59. ad Paulum q. 6. Videatur etiam Prosper lib. 2. de *Vocat. Gent.* cap. 23. in *Resp.* 6. ad *Capitula Gallorum*, & 14. ad *Objectiones Vincentianas*, Gregorius Magnus lib. 23. *Moralium* cap. 28., atque ne percenseam omnes, Divus Thomas 2. 2. q. 137. art. 4. & 1. 2. q. 109. art. 10.

Rationes Theologicæ, doctrinæ Augustini in hoc nostro Opere expositæ undequaque conformes, petuntur primo ex prædestinatione secundum propositum. Etenim iis, qui prædestinati sunt conformes fieri imaginis Filii sui, paravit Deus misericorditer tale donum, per quod perseverantes usque in finem salvi fiant: quale donum iis, qui non pertinent ad illam prædestinationem secundum propositum, inscrutabili iudicio Dei denegatur. Unde, (inquit S. Pater citata ad Paulinum Epistola) *nisi quia non pertinent ad illam prædestinationem secundum propositum, ac sine pœnitentia vocationem? Cur autem ad eam alii pertineant, alii non pertineant, occulta causa esse potest, injusta non potest.* Perseverantia ergo solis Electis divina prædestinatione præparata est: & hanc prædestinationem sine operum præscientia fieri probat hoc etiam loco Augustinus. Atque frustra hunc aliquis niteretur exponere de gratuita prædestinatione ad gratiam, & vocatione ad fidem; cum dubitationem omnem penitus tollant, quæ istuc habentur: *Non sunt in ista vocatione, qui in fide, quæ per dilectionem operatur, etiam si aliquantum ambulant, non perseverant usque in finem.* Et de *Dono Perseverantiæ* cap. VIII. Ex duobus autem piis, cur huic donetur perseverantia usque in finem, illi autem non donetur, inscrutabilia sunt iudicia Dei. Porro donum

illud, cuius largitio pro inscrutabili divino beneplacito uni confertur, non alteri, beneficium est, non commune, sed speciale. Si igitur perseverantia iustis, piisque hominibus tali occultissimo iudicio vel confertur, vel denegatur, gratiæ munus est maximum & eximium, in hoc fidei, ceterisque gratiarum donis æquale, quod divina liberalitate conceditur; longe tamen præstantius, in quantum confertur solis Electis in Christo ante mundi constitutionem, eosque ad salutem certo perducit. Huc spectat, quod cum Christus pro omnibus mortuus sit, & sanguinem fuderit, quantum attinet ab oblationem pretii, institutionem remedii, & assumptam a se causam humani generis; oravit tamen pro ovibus suis, & crucem subiit, ne quis eas raperet de manu ejus, quantum ad singularem passionis proprietatem, fructuumque ejus participationem uberrimam. Quorum fructuum præcipuum esse finalem perseverantiam puto neminem contradicturum.

Altera Augustiniana ratio petitur ex divina dispositione, per quam ita ordinavit Angelorum, & hominum vitam, ut in ea prius ostenderet quid posset liberum arbitrium, deinde quid suæ gratiæ beneficium. Quapropter primo homini in bonis posito Conditoris dedit perseverantiæ potestatem, lapsis vero perseverantiam ipsam largitur, quoniam virtus in infirmitate perficitur, ne quis in Domino gloriatur: ac per hoc nec de ipsa perseverantia voluit Deus gloriari Sanctos suos nisi in ipso; qui in hoc loco miseriarum, ubi tentatio est vita hominis super terram, animadvertens hominem inter tot, ac varias tentationes infirmitate succumbere, & seipso perseverare non posse, si fortissimo dimiserat facere quod vellet, infirmis servavit, ut ipso donante invictissime quod bonum est vellent, & hoc deserere invictissime nollent. Atque hoc postremum est donum perseverantiæ misericorditer præparatum prædestinatis in regnum Dei. Quapropter sententia nostra donum quidem gratiæ, sed non speciale, fuit prædestinatio, ac perseverantia Angelorum. Atque hoc idem sentire arbitramur D. Thomam, docentem in 2. 2. quæst. & artic. sup. citato, quod primo homini datum est non ut perseveraret, sed ut perseverare posset per liberum arbitrium, quia nulla corruptio tunc erat in humana natura, quæ difficultatem perseverandi præberet. Et in 1. 2. pariter ait hominem lapsum indigere ad

re ad perseverandum *divino auxilio ipsum dirigente, & protegente contra tentationum impulsus*. Ex quibus apparet D. Thomam, ubi ait memorata quæst. secundæ partis, gratiam necessariam esse ad perseverandum, *quia arbitrium de se est vertibile*: vertibilitatem appellare inclinationem appetitus rationalis in bonum privatum, ob quam in statu naturæ corruptæ necessaria est homini gratia medicinalis, ut dictum est Proposit. 2. capite quarto, verbis ex ipso D. Thoma productis.

Postrema ratio est, quoniam vel inquiritur de dono perseverantiæ parvulorum, vel eorum qui post justificationem acceptam, priusquam occurrant graves tentationes, & salutis pericula, mortem obeunt, vel eorum denique, qui veniunt ad acerrimum, turbulentumque discrimen. In his autem omnibus perseverantia est munus Dei optimi & beneficentissimi. In parvulis apparet singularis providentiæ dispositio paullo supra delineata verbis Sapientiæ cap. 4. *Raptus est, ne malitia mutaret intellectum ejus*. De quibus verbis, etsi plura diximus, placeat iterum audire Augustinum Paulino scribentem: *Ne quisquam præsumptor ita de occultis judicet alienis: quid dicturus est de infantulis parvulis, quorum plerique accepto in illa ætate Christianæ gratiæ Sacramento, cum sine dubio pertinerent ad vitam æternam, si continuo ex hac vita emigrarent, sinuntur crescere, & nonnulli etiam apostatæ fiunt. Unde? nisi quia non pertinent ad illam prædestinationem, &c.* Et de Corrupt. & Gratia cap. 8. *Respondeant, qui nos irrident quando in rebus talibus exclamamus, Quam inscrutabilia sunt judicia ejus, & investigabiles viæ ejus! Neque enim Deus hoc non donat quibus voluerit, aut vera Scriptura illa mentitur, quæ de morte velut immatura hominis justæ ait, Raptus est, ne malitia mutaret intellectum ejus, aut ne fictio deciperet animam ejus. Cur igitur hoc tam magnum beneficium aliis dat, aliis non dat Deus, apud quem non est iniquitas, nec acceptio personarum, & in cujus potestate est quamdiu quisque in hac vita maneat, quæ tentatio dicta est super terram? Sicut ergo fateri coguntur donum Dei esse, ut finiat homo vitam istam, antequam ex bono mutetur in malum, cur autem aliis donetur, aliis non donetur, ignorant: ita donum Dei esse in bono perseverantiam secundum Scripturas, de quibus testimonia multa jam posui, fateantur nobiscum, & cur aliis detur, aliis non detur, sine murmure adversus Deum dignentur*

ignorare nobiscum. Atque hæc Augustini ratiocinatio valet in iis etiam, qui post acceptam justificationem diu vitam non protrahunt, & in osculo Domini moriuntur. De quibus cap. 17. de Dono Persev. ait S. Pater: *Videte jam a veritate quam sit alienum, negare donum Dei esse perseverantiam usque in finem hujus vite, cum vita hujus quando voluerit ipse det finem, quem si dat ante imminentem lapsum, facit hominem perseverare usque in finem*. In illis ergo, qui post acceptam justificationem cito rapiuntur, perseverantia finalis donum speciale est, quoniam speciali Dei providentia ante imminentem lapsum animam efflant. In illis vero, quos postremo loco memoravi, quoniam ulterius egent *divino auxilio ipsos dirigente, & protegente contra tentationum impulsus*, perseverantia censenda est amplius gratiæ Dei beneficium. Multo quippe difficilius perseveratur (ait S. Pater capite ejusdem libri secundo) *ubi hoc agit qui persequitur ne perseveretur, & propterea usque ad mortem sustinetur ut perseveretur*. Illam proinde difficilius perseverantiam, istam facilius est habere; sed cui nihil difficilius est, facile est utramque donare. Atque his argumentationes nostras absolvimus, & ornavimus.

SOLUTIO ARGUMENTORUM CUM HAC CONCLUSIONE PUGNANTIUM.

Sed objicies: Per gratiam *habitualement* Deus sanat animam. Auctore autem Augustino de Nat. & Grat. cap. 26. *Sanat Deus, non solum ut deleat quod peccavimus, sed ut præstet etiam ne peccemus*. Quisquis ergo ad justitiam perductus est, habet in ea perseverandi adjutorium. Insuper, ut ibidem docet S. Pater, & definit etiam Tridentina Synodus sess. 6. cap. xi. *Deus sua gratia semel justificatos non deserit, nisi prius deseratur*. Etsi autem nonnulli hæc verba explicant de subtractione gratiæ sanctificantis, quam interpretationem nec improbare videtur Nicolaus L'Herminier Tom. iv. pag. 230. sunt tamen etiam accipienda de gratia actuali, ut demonstravimus in velitatione adversus primam thesism Jansenianam. At si justificatus per gratiam *habitualement*, & ordinaria auxilia perseverare non posset, desereretur a Deo, antequam Deum ipse desereret. Ergo potest perseverare.

Resp.

Resp. ad 1. concedo Deum sanare præstando etiam, ut non peccemus: *Sed hoc*, ut ibidem addidit Augustinus, *agit judicio suo, nec ordinem sanandi accipit ab ægroto*. Itaque quos firmissimos vult efficere, non solum sanat ne ulterius peccent, si velint; sed præparat etiam in eis voluntatem ut velint non peccare, & sint perseverantes usque in finem. Ad secundum concessa majori, nego minorem. Qui enim non perseverat usque in finem, prior deserit Deum: quoniam libere & voluntarie ponit obicem, ne actualis gratia conjuncta cum *habituali* impertiatur ei potentiam proxime expeditam, connexam cum ipsa actuali perseverantia. Atque ita subtrahitur ei gratia efficax, quæ desinit esse talis superveniente superbo tumore, aut pugnaci cupiditate. Explicavi rem totam exagitando citatam thesim Jansenii. Atque Augustinus proximo cap. de Nat. & Gratia. *Per voluntatem nostram (inquit) sine qua bene non possumus operari, cito potest subrepere animo humano, ut quod bene operatur suum tantummodo existimet, & dicat in abundantia sua, Non movebor in aeternum*. Et de Corrept. & Grat. cap. 13. *Hi ergo qui non pertinent ad istum (Prædestinatorum) certissimum & felicissimum numerum, pro meritis justissime judicantur. Aut enim jacent sub peccato, quod originaliter de generatione traxerunt, & cum illo hereditario debito hinc exeunt, quod non est regeneratione dimissum: aut per liberum arbitrium alia insuper addiderunt: aut gratiam Dei suscipiunt, sed temporales sunt, nec perseverant: deserunt & deseruntur. Dimissi enim sunt libere arbitrio, non accepto perseverantiae dono, judicio Dei justo & occulto*.

Ob. 2. Causa, cur permulti non perseverant, ex solo libero arbitrio petenda est.

Resp. propositionem universaliter prolatam esse falsam: infantibus enim, qui rapiuntur ante baptismum nondum capaces usus rationis, non perseverantia poena est peccati, quod originaliter traxerunt; & ex adverso in iis, qui decedunt accepto regenerationis Sacramento, finalis perseverantia est absque libertatis usu; ut demonstratum est supra. Deinde respondeo verbis Augustini de Grat. & lib. arb. cap. 16. *Certum est nos mandata servare si volumus, & facere cum facimus: sed præparatur voluntas a Domino, & ille facit ut faciamus, &c.* Nobis itaque imputatur non

perseverantia, quia libere Dei præcepta transgredimur; Deo autem perseverantia, quoniam ne transgrediamur ipse præparat voluntatem, viresque nobis præbet efficacissimas.

Ob. 3. Justus, cum sit filius Dei adoptivus, habet jus ad gloriam. Ergo & ad finalem perseverantiam, per quam Gratia cum corona conjungitur.

Resp. dist. ant. Habet jus *remotum*, & si usque ad mortem in gratia perseveret, concedo: habet jus *proximum*, eique gloria conceditur, nisi perseveret reipsa, nego. Nam Matthæi x. v. 22. legimus: *Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit*. Si dixeris non denegari media necessaria ad consecutionem salutis jus ad illam habentibus: constat ex dictis respondendum esse, quod utique non denegantur media sufficientia, sed ponentibus obicem justo Dei judicio denegatur auxilium efficax, sine quo nequit homo lapsus proxime perseverare. Si reponas, nullum Patrem, nullumque amicum negare suis debitam mediorum subministrationem; pariter respondeo, nec Deum necessariam dispensationem denegare justis, sed tantum extraordinariam, ac specialem paratam iis justis dumtaxat, qui filii sunt & hæredes, & qui perseverantes in caritate in Deo permanent. Si addas justis simul cum caritate *habituali* Deum ceteras virtutes largiri; liquet respondendum esse, præter *habitum* supernaturalium virtutum, indigere hominem *gratuito auxilio Dei conservantis ipsum in bono usque ad finem vite*, atque istud in hoc statu esse adjutorium, quo dirigamur, & protegamur *contra temptationum impulsus*: ut dictum supra, & de H. P. capite sexto.

Opp. ultimo. Homo justus potest ad breve tempus sine speciali gratia vitare peccatum mortale. Si ergo in eo statu moriatur, dicendus erit perseverasse usque in finem. At possunt illi causæ naturales mortem inferre ab universali Dei providentia ordinatæ ac directæ. Igitur in eo casu non erit perseverantia donum gratiæ peculiaris.

Resp. falsam esse consequentiam. Quod enim homini justo mors superveniat, antequam procellæ temptationum insurgant, eumque rapiat priusquam malitia mutet intellectum ejus, non causis naturalibus tribuendum est, sed latenti in causis hujusmodi altissimæ, & erga Electos beneficentissimæ Providentiæ. Verum hæc in Prænotatione, & in postremo pro sententia nostra

nostra argumento satis enodata fuerunt.

Habes ex dictis veram intelligentiam verborum Apostoli ad Rom. v. v. 17. *Si enim unius delicto mors regnavit per unum: multo magis abundantiam gratiae, & donationis, & justitiae accipientes in vita regnabunt per unum Jesum Christum.* Ut enim S. Pater ait de Corrept. & Grat. cap. 12. *Primo homini, qui in eo bono, quo factus fuerat reus, acceperat posse non peccare, posse non mori, posse ipsum bonum non deferere, datum est adiutorium perseverantiae, non quo fieret ut perseveraret, sed sine quo per liberum arbitrium perseverare non posset.* Nunc vero Sanctis in regnum Dei per gratiam Dei praedestinati, non tantum tale adiutorium perseverantiae datur, sed tale, ut eis perseverantia ipsa donetur: non solum, ut sine isto dono perseverantes esse non possint, verum etiam, ut per hoc donum nonnisi perseverantes sint. Et similiter D. Thomas 1. 2. q. 109. art. 10. ad 3. *Homo in primo statu accepit donum, per quod perseverare posset, non autem accepit ut perseveraret: nunc autem per gratiam Christi multi accipiunt & donum gratiae quo perseverare possunt, & ulterius eis datur quod perseverent.* Et sic donum Christi est majus, quam delictum Adæ. At satis in hac quaestione nostra immorabatur oratio.

CAPUT VIII.

De variis Theologorum placitis circa sufficientia auxilia pro omnibus instituta.

EPIGRAMMA.

Omnibus in rebus geminum est opus Omnipotentis,
Totum justitia est quod gerit, aut pietas.
Quae simul in terris descendunt lucis ab arce,
Ne cuiquam parti desit utrumque bonum.
Et quoniam cuncti auxilio miserantis egemus,
Praecedit semper gratia justitiam
Damnantem elatos, salvantem justificatos,
Quos Deus & donis auxerit, & meritis.

PRÆNOTATIO.

Amplissimam, ac perdifficilem disputationem aggredior: in qua cum nec latum unguem velim ab Augustino discedere, necessum sit autem cum Adversariis plurimis congregi, oportet, me veritatis praesidio, Doctorum suffragiis, rectaque methodi partitione praemuniam. Principio quibusdam etiam infidelibus, atque pervicacissimis peccatoribus interdum conferri divinas inspirationes, imo & efficacem gratiam per quam ante fidem & justificationem aliquando bene operantur, satis in superioribus demonstravi. Instituitur itaque disputatio de omnibus, ac singulis hominibus in universum. Justis etiam sufficientem gratiam adesse, & neminem deferi a Deo, nisi ipse Deum deserat, cum omnibus Catholicis profiteamur. Exteriores gratias, videlicet exemplum Christi omnibus ad imitationem propositum, praedicationem Evangelii saltem exhibitam, nec non oblatam pro omnibus Redemptionem, instituta pro omnibus Sacramenta, paratam omnibus medicinam, promptissimum ex parte Dei auxilium conferendum, nisi in hominibus reperiatur propriae voluntatis repugnantia, aut causa alia justissimae indignationis, penes nos extra omnem controversiam positum est. De ullo, quantumvis maximo peccatore, donec vitam agit corpoream desperandum non esse, & quamdiu est in Corpore Christi, aut illi potest adnecti, eum vel recipere actu, vel posse recipere salutes ejus influxus, & vitam quoque cum suo Capite sempiternam, & fides Christiana, & ratio ipsa demonstrat; quoniam, nemo est in hac vita, qui gratiam non habeat, aut habere divina liberalitate largiente non possit. Haberi veram gratiam sufficientem, etiam si non inspiretur a Domino sancta victrix delectatio, quemadmodum adversus secundam positionem Jansenii propugnavimus, repetimus in praesentia. Illud itaque tantum in quaestione versatur, num reapse auxilia sufficientia singulis omnino hominibus non solum parata sint, & exhibita, verum etiam pro qualibet temporis circumstantia, praesertim urgente praeepto collata.

Est ergo valde probabilis, & in Scholis recepta sententia omnibus indiscriminatum dari sufficientis gratiae adiutorium. Istam propugnant celeberrimi Theologi Societatis Jesu,
Mo-

Molina, Vasquesius, Suarez, Valentia, Deschamps, & qui priori loco commemorandus erat, Eminentissimus Bellarminus. Is tamen lib. 2. de Grat. & lib. arb. scite animadvertit, obduratis non omni momento gratiam adesse, sed quando opportunum Deo videtur gratiarum suorum munera distribuere. His consentiunt Thomistarum plures, quos inter veniunt digno honore celebrandi Magister Avila de Auxiliis cap. 8. Alvarez lib. xi. disp. 112. Cardinalis Gotti de Reprob. q. 1. dub. 3. Cajetanus Benitez de Gratia Christi infideles & obsecratos adjuvante disp. 1. & 2. & Salmaticenses Tom. v. Tract. cxl. q. 14. dub. 3. Non recedunt ab his, opinione nostra, Recentiores alii, qui putant adesse omnibus gratiam orationis, qua possint petere auxilium proxime sufficiens ad implenda mandata; nam & praeclarissimi illi Thomistae non proxime, sed remote sufficientem gratiam omnibus indiscriminatim concedunt, qua si bene utantur, praesto sit uberior, fidem infidelibus, & conversionis potestatem fidelibus impiis subministrans. Quam sententiam de orationis gratia praesente singulis erudite propugnant in sua Instruct. Pastoralis Antistites Lucionensis, & Rupellensis, Doctissimus Magister Bellelli in postremo Opere de Mente Augustini vol. 1. cap. vii.: & per hanc communem ac sufficientem gratiam orationis sine adjutorio efficaci aliquando hominem reipsa orare, docuit olim Alphonsus Le-Moyne, & nuper Honoratus Tournely de Grat. p. 2. quaest. 7. concl. 5. Laudari solet pro hac sententia Eminentissimus Norisius: sed hujus assertum est, Gratiam Orationis, quae adest omnibus justis, non adesse infidelibus; ut docet clarissimus Auctor in Janseniani erroris calumnia sublata cap. 3.: in justis vero gratiam orationis tribuere potentiam proximam ad implorandum adjutorium sufficiens ad implenda mandata, sed hominem libera suppositione judicii practici erronei interdum obicem ponere praedictae potentiae ad orandum proximae. Falsum est igitur gratiam orationis juxta Norisium vel dari omnibus, vel semper tribuere justo potentiam proxime expeditam ad orandum. Dogma de Gratia sufficienti singulis distributa ad fidem pertinere, scriptitarunt postrema hac aetate nonnulli. Jam quid intelligunt per gratiam sufficientem Medistae, quid Theologi reliqui, & quomodo Thomistae repudiant auxilium sufficiens

Molinistico sensu, non semel libro superiori significatum est.

Sententiam praecedenti oppositam tradi ab Augustino, Fulgentio, ac Prospero, nec non a D. Thoma, ejusque discipulis celebrioribus, etsi nollent aliqui talia praesidia abjicere, fatetur Theophilus Raynaudus in Lugdunensi Operum S. Leonis Magni editione, & Gabriel Vasquez 1. p. disp. 97. cap. 3. & 2. p. disp. 193. cap. 4. Liqueat confessione Salmaticensium, acerrime defendi a Ledesma quaest. unica de Auxiliis art. 16. Godoy Tract. 8. de Praedest. disp. 73. §. 4. Gonzalez ibidem, Dom. Bannesio 1. p. q. 23. art. 3. Goneto de Reprob. disp. 5. art. 5. Et licet aliqui distinguant inter auxilium quod immediate datur ad credendum, & illud quod datur immediate ad faciendum bonum quodcumque morale, & mediate ad fidem, & affirmant non quidem primum, sed hoc postremum singulis dari, ut Didacus Alvarez lib. xi. de Auxiliis disp. 112. cujus sententiam non pauci modo amplectuntur; ceteri tamen tradunt, infidelibus negative, obsecratis quibusdam, & parvulis in utero matrum emorientibus nullum sufficiens auxilium dari, nisi dari accipiatur prout idem est, ac praeparari & exhiberi, quemadmodum explicat Bannes laudato articulo concl. 6. & 8. Neque hi tantum ex Thomistis negant auxilium sufficiens recipi ab omnibus: sed alii plures, qui de Gratia stilo fusiori scripserunt: quos inter principem locum obtinet clarissimus Lemos lib. 4. Panopliae P. 2. Tract. 3., post illum vero Joannes Gonzalez Romani Collegii S. Thomae Regens, & Controversiarum de Auxiliis scriptor doctissimus, Controv. v. art. 8. Mitto Auctorem Historiae de Auxiliis eandem doctrinam propugnantem duobus postremis capitibus libri tertii. Hos autem omnes, non more atque instituto multorum attuli, sed singulos legere non praetermissi, animadvertens male Alvarezium, & Zumel a Goneto pro hac sententia citari, male a nonnullis pro priori partem Thomistarum nobiliorem. Quod attinet ad parvulos praefatos in utero matrum, non reperies antiquum Thomistam, qui teneat iis sufficiens auxilium applicari, si fides habenda est, habenda est autem plurima, Thomae de Lemos cap. xv. ejusdem Tract. num. 215., & Bannesio citato art. Conclus. 5. Imo Deum nolle salutem parvulorum illorum existimavit Ga-

Gabriel Vasquez 1. p. disp. 95. & Cardinalis Sfondratus in Nodo prædest. 1. p. sect. 1. n. 4., quamvis id nos minime probare possimus. Negant denique auxilium sufficiens omnibus indiscriminatim conferri, præter Augustinianæ Scholæ Doctores, Theologi Lovanienses in Censura ad Assert. 7. & in Justificat. cap. xii. & Duacenses ad eandem 7. Assert. Abulensis ad caput 4. Exodi q. 2. Nicolaus L'Herminier Tom. 4. pag. 406. & seqq. Atque hos laudavisse sufficiat.

Huic sententiæ acerrimi quidam Propugnatores prioris vulgo dictitant accedere Jansenistas, ut hoc forsitan terriculamento novitas dogmatum vetustatem oppugnet. Sed quamquam Jansenius infideles, & obduratos carere interdum gratia docuit lib. 3. cap. 10. de Grat. Christi; cœlo tamen toto distat a Catholicorum opinione decretum Jansenianum. Ut enim stilum in hanc hæresim exercendo demonstravi, Jansenius nec gratiam sufficientem ab efficaci distinctam, nec indifferentiæ libertatem admisit; & consequenter nullam in infidelibus, nullam in obduratis gratiam statuit effectum carentem, & tamen utrosque peccare credidit in eo, quod vitare non possunt. E contra quicumque ex Catholicis negat gratiam conferri promiscue omnibus, nullum peccatum dari existimat sine indifferentia liberi arbitrii, & fatetur frequentes esse sanctas inspirationes, quibus resistitur. Quapropter non abs re futurum fore crediderim, si placita Scholæ vindicavero, & rigidiora emollire, falsaque revincere adoriar; uti agam, quoniam hisce de Gratia velitationibus diem dixi satis laxam, contractis, disjunctisque pronunciationibus.

PROP. I. Deus pro omnibus, ac singulis remedia salutis instituit, paravitque: exhibuit, & quantum est ex se nulli prorsus mortalium denegat supernas illustrationes, aliarumque gratiarum beneficentissimam largitatem.

Prob. I. ex Scripturis. Sap. 12. v. 1. habetur: *Oh quam bonus & suavis est, Domine, Spiritus tuus in omnibus!* Cap. xvii. Ezech. 23. *Numquid voluntas mea est mors impiis, dicit Dominus Deus, & non ut convertatur a viis suis, & vivat?* Joannes 1. v. 9. *Illuminat omnem hominem.* 1. ad Timoth. 2. 4. *Qui vult omnes homines salvos fieri.* In Epist. 1. Joannis 2. 2. *Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro* Berti Theol. Tom. IV.

nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi. Innumera sunt hujus generis loca ab unoquoque Theologorum collecta. Confirmatur ex Conciliis: ex Senonensi in decretis Fidei cap. 15. *Gratia semper est in promptu, ne momentum quidem præterit, in quo non stet ad ostium, & pulset.* Ex Trident. Sess. 6. cap. xi. *Deus impossibilia non jubet, sed jubendo monet & facere quod possis, & petere quod non possis.* Commonstratur ex Patribus; nam scribit Innoc. ad PP. Carthaginenses: *Deus quotidiana præstat remedia.* Serm. 16. de Passione S. Leo; *Juste instat præcepto, qui præcurrit auxilio.* August. Tract. in Joannem 12. *Quantum in medico est, sanare venit ægrotum.* Stabilitur postremo ratione, quoniam Deus vult omnes homines salvos fieri, & pro omnium salute tradidit Unigenitum Filium suum. Igitur, quantum in se est, Deus optimus, ac beneficentissimus omnes complectitur, omnium miseretur, omnibus opitulatur.

PROPOSITIO II. Non est de fide, quod auxilium gratiæ omnibus misericorditer exhibitum ac præparatum omnes reapse recipiant.

Probatur I. testimonio, & confessione Adversariorum. Salmanticenses de sententia illorum, qui negant sufficientem gratiam recipi a singulis Tom. 5. Tract. cxl. q. xiv. dub. 3. §. 1. *Prædicta opinio, inquit, probabilissima est, & satis communis inter graves Theologos.* Antoninus Massoulié dissert. 4. de Gratia Adami q. 3. art. 2. *Comperitissimum est, minime ad errorem Jansenii pertinere, si quis obduratis, & excacatis denegari a Deo gratiam contenderet, qua præcepta impleant: Cum enim in eodem Jansenii loco universalissima hæc propositio referatur, Infidelibus, excacatis, obduratis, justisque etiam interdum deesse gratiam, qua possibilia fiunt, ultimam de justis partem sanctus Pontifex dumtaxat proscripsit: alteram vero intempestam reliquit.* Expende Thesim Jansenianam Cap. 3. Prop. 1. Eminentissimus Gotti citato loco docet, Catholicos Doctores loquendo de hominibus justis convenire: *At si de aliis hominibus loquamur, non ita consentire.* Benitez adversus Paulum Lugdunensem positionem hanc nostram non solum probat, sed magna præterea argumentorum copia collustrat. Vasquesii ingenuam confessionem, ac magnum simul animum videas, queso, humanissime

Lector, cap. 3. disp. 97. in 1. partem. Tournely de Grat. pag. edit. Ven. 634. Unum (ait) *hic diligenter observate, de mera Scholæ quæstione hic, non de fide moveri quæstionem. Hoc enim unum hic fides statuit justis non deesse gratiam, qua possibilia ipsis sint Dei mandata. De solis justis loquitur Conc. Trid. Sess. 6. cap. 11. & Can. 18. De solis etiam justis actum est in prima ex quinque famosis Jansenii propositionibus.* Profert posthac prædictam P. Antonini Massoulié contestationem.

II. Probatur: quis enim, nisi natura malevolus & maledicus tamquam fidei adversam traduxerit sententiam clarissimorum virorum, Lemosii, Bannesii, Ledesinæ, Gonetii, Duacensis, ac Lovaniensis Academiæ, Driedonis, Gregorii, Norisii, Abulensis, aliorumque multorum, quorum nomen nulla erroris tetigit, hac saltem in parte, suspicio; scripta autem præclara studiosorum manibus teruntur, habentur in pretio, laudibusque frequentissimis exornantur?

III. Unde poterunt evincere viri docti quæstionem, in qua versamur, spectare ad fidem? Non ex Scripturis, quoniam his probatur dumtaxat, Deum quidem omnibus opem ferre, & gratiæ lumen undequaque diffundere; sed non pauca occurrunt loca minitantiæ perversis ablaturum Dominum sepem vineæ producenti labruscas, derelicturum Babylonem, excæcaturum subtractione luminis oculos improborum, nec solam misericordiam & pacem, sed justitiam quoque indignationemque commemorant. Plura etiam fas est de exterioribus gratiis interpretari, nonnulla de vi & efficacia instituti remedii, multa de auxiliorum præparatione. Neque rem conficient traditione, eo quod hoc ipso responso Patrum pronunciata expediuntur; & pro negativa sententia contendunt Theologi inclyti stare Augustinum, Prosperum, Fulgentium, Gregorium Magnum, Thomam Aquinatem, D. Bernardum, aliorumque numerum maximum, auctoritatemque præcipuam. Atque id num verum sit, postmodum est inquirendum: ad hanc enim thesim comprobendam sufficit, ad sentire Catholicos plurimos, neque omnes repugnare adversarios. Sed nec suadere poterunt sententiam suam voluntate divina generali salvandi omnes. Enimvero voluntas ista antecedens est; quam enim appellant sequentem, non est in Deo nisi comparate ad ge-

nera singulorum, & quatenus nemo salvus fit nisi Deo adjuvante, & volente. Ex voluntate autem antecedente in singulos actualis gratia non derivat, sive voluntatem illam dixeris signi, non beneplaciti: sive illam explicaveris comparate ad universum humanum genus, at non ad hujus generis individua in certis circumstantiis constituta; sive ejus effectum dixeris institutionem ordinis, non consecutionem; quam postremam sententiam nos amplectimur, præcedentes duas complures alii tutantur. At ad voluntatem antecedentem uno ex his modis acceptam sat est, si remedia sint instituta, & auxilia parata. Quod etiam sufficere ad generalem Redemptionem, cujus certissimum dogma ad sensa Patrum, sacrorumque Conciliorum, non ad discrepantes opinionationes Scholasticorum exigendum est, demonstravi quarto capite in hæresim Jansenianam. Atque hæc cum ita sint, verbis Prosperi Adversarios alloquimur:

Jam quia summatim, ut potui, sententia vestra

Decursa est: dic unde probes, quod Gratia Christi

Nullum omnino hominem de cunctis qui generantur

Prætereat, qui non regnum, vitamque beatam

Impertire velit?

PROPOSITIO III. Non est necessaria ad imputationem peccati præsens & actualis divinæ gratiæ inspiratio.

Prob. I. Sufficit ad merendum vel demerendum libertas indifferentiæ quoad exercitium, nec requiritur quoad specificationem, sive satis est, si adsit libera potestas agendi vel non agendi quod opere ipso exercetur: At hæc libera potestas reperitur in iis etiam, qui sufficienti gratia sunt destituti: Igitur demereri possunt, & revera peccare. Minorem propositionem sequentibus momentis demonstro. Sit primum. Liberum habemus arbitrium ad malum sine gratia; non enim ad hoc vel ad illud privatum, noxium, ac prohibitum opus voluntas est naturaliter determinata, sed omne particulare bonum sive honestum sit, sive apparens semper amandum proponitur cum indifferentia judicii, quoniam nisi bonum sit, summum, ac perfectissimum, & in se inspectum sine ulla specie & ænigmate, facile in eo deprehenditur ratio aliqua mali. Atqui peccando prosequitur voluntas bonum apparens,

rens, sine naturali determinatione, & cum indifferentia iudicii: Igitur peccat libere. Præterea Jansenio objicienti Christum promeruisse absque libertate indifferentiæ, quia peccare non poterat: optime respondetur, *Quod voluntas Christi licet sit determinata ad bonum, non tamen est determinata ad hoc vel illud bonum: & ideo pertinet ad Christum eligere per liberum arbitrium.* Est enim hæc responsio D. Thomæ 3. p. q. 18. art. 4. ad 3. Possumus ergo objicientibus, hominem derelictum a gratia non peccare, quoniam est determinatus quoad specificationem ad malum, respondere, quod illius voluntas non est determinata ad hoc malum vel illud: ideoque peccat per liberum arbitrium, unum aut alterum eligendo. Rursus: Asserebat Calvinus, peccare homines extincto licet arbitrio, cum peccet etiam Diabolus arbitrio carens. At hæreticum refellit doctissimus Bellarminus lib. v. de Grat. & lib. arb. c. 14. ad tertium his verbis: *Respondeo, tam angelos sanctos, quam malos daemones respectu finis ultimi non habere liberum arbitrium a necessitate: tamen respectu mediorum liberum arbitrium etiam a necessitate habere, quia multa faciunt que possunt non facere, & e contra: & in huiusmodi daemones vere peccare, & bonos angelos opus vere laudabile facere: quamvis nec pœna, nec primum essentiale crescere possit, cum utrique sint in termino, & omnia ipsorum opera ad exercitium damnationis, vel gloriæ sempiternæ pertineant.* Videte etiam Estium in lib. 2. Sent. dist. vii. §. 5. & dist. ultima lib. 4. D. Thomam 1. 2. q. 89. art. 4. Si ergo peccant in operibus deliberatis damnati, ac daemones, qui gratiam nequeunt habere, quanto magis mortales, qui illam habere possunt? Insuper Theologi clarissimi refellunt hoc argumento Jansenianos obtendentes privationem gratiæ, ut dogma suum libertati contrarium propugnent: Etiam si nihil boni absque gratia possumus perficere, habemus tamen in faciendis malis optionem, ac libertatem. Igitur ex privatione gratiæ non infertur peccandi necessitas. Et sane, me iudice, facilius hoc responso illorum ora obstruuntur, quam si respondeas gratiam adesse singulis; quoniam hoc postremum in controversia est, & Janseniana consecutio pleno Catholicorum ore damnata, & explosa. Neque enim, nisi omnia me fallunt, minus ego exagitavi Jansenistas, eorumque tela con-

trivi concordissimis Scholasticorum decretis, quam alii præstiterint propriis ac singularibus, licet istorum disputationes longe superent meas eruditionis copia, atque ornatu. Saltem ne ambitiose hæc videar effundere, protegit me stilus, & eloquentia Petavii ita Jansenistas vellicantis lib. iv. de Opif. sex dierum c. ix. n. 3. *Mihi quidem profecto insulsum, & absurdum videtur, iis hominibus, qui alieni sunt a Christi gratia, liberum inesse voluntatis arbitrium ob id negare, quod vel boni nihil suscipere possunt, vel ejus saltem boni, quod naturæ superat captum: ex eoque colligere determinatam, & uni alicui sic alligatam voluntatem, ut indifferentiam non habeat. Quid enim? non saltem eo ipso habet ancipitem, indifferentemque motionem, quod vel in malis unum quidem optare potest e pluribus, vel cum istis naturalia bona, & honesta comparare? quod ad electionis, arbitriique suspensionem, hoc est libertatem sufficit.* Igitur alieni etiam a gratia, cum habeant liberum malorum ipsorum delectum, & plures species, in quibus possunt vim, & facultatem suam experiri, peccant plenissima libertate.

Confirmatur præterea thesis Patrum auctoritate, & primum Augustini. Ipse enim objicientibus Pelagianis excusatuos se homines, qui nolunt recte vivere, dicendo Gratiam, unde bene viveremus, non accepimus: numquid respondet, non esse inexcusabiles, quia adest unicuique sufficiens auxilium? Nullibi responsionem istam invenies. Respondet in Epist. ad Sixtum, verbis Apostoli, *O homo, tu quis es, qui respondeas Deo?* Respondet de Corrupt. & Grat. cap. 6. *Si nondum regenerati sunt, primam esse causam, cur objurgati quod sint inobedientes Deo sibi debeant displicere, quia facit Deus hominem rectum ab initio humana creatura, & non est iniquitas apud Deum.... Si autem jam regeneratus, & justificatus in malam vitam sua voluntate relabatur, certe iste non potest dicere, Non accepi, quia acceptam gratiam Dei suo in malum libero amisit arbitrio.* Respondet lib. i. Operis Imperf. n. 98. *Deum ad peccata non cogere, eo quod homo & peccare, & non peccare potest: sed alterum horum non facit, nisi adjutus a Deo.* Respondet q. 50. in Deuteronomio. *Si adjutorium Dei desit, non ideo excusabile est hominis vitium: quoniam judicia Dei quamvis occulta, tamen iusta sunt.* Quæ omnia sine interitu libertatis humanæ accipien-

pienda esse, ostendimus capite tertio de H. Calviniana. Nequeunt autem verba Augustini intelligi de Gratia *habituali*, sed debent accipi de illa gratia, quæ ad conversionem, & observantiam divinorum præceptorum est necessaria, idest, de *actuali*; alioquin inepta esset ad objecta Pelagianorum, & Massilien- sium querelas S. Patris responsio, ut animad- vertit Vanroy de *Æconomia Grat.* cap. 4. q. 4. & Lemos memorato *Tractatu Pano- pliæ* cap. xii. Similiter Prosper in *Carm. de Ingratis* cap. 32. ait:

*Non autem recte, nec vere dicitur, illos
Qui sunt exortes divini muneris, & quos
Gratia neglexit, degentes mortis in
umbra*

*Peccati non esse reos, quia recta ge-
rendi*

Non data sit virtus.

Consentiunt Fulgentius de *Veritate Prædest.* cap. 20. libri 2. & S. Thomas pluribus in locis productis, & vindicatis a Lemosio cap. 14. prænarratæ lucubrationis.

Munitur insuper assertio nostra argumen- tatione sequenti. Ut homo possit converti, non requiritur, ut habeat gratiam sufficientem eo ipso tempore, quo posse dicitur, sed satis est, si habere illam, & obtinere possit. Quo- modo dicitur homo posse manducare panem, etiam cum panem non habet, neque etiam quidquam unde sibi panem comparet: ut etiam dicitur videre potest, qui non habet lucem, sed in tenebrosam carcerem injectus est, quam- vis sine luce visurus sit numquam. Hæc est doctrina Lovaniensium in *Justificat.* cap. xii. Revera semper est in natura posse recipere gratiam, ideoque semper est in hac vita li- bertas in utramque partem flexibilis, in ma- lum seipsa, & in bonum adminiculis sufful- ta divinis. Atque hæc est potentia, ut dici consuevit, *remota*. Hinc Thomas Aquinas docet illud non esse impossibile, quod possu- mus cum auxilio divino; quoniam, ut Philo- sophus ait in 3. *Ethicæ*, quæ per Amicos possumus, aliquantulum per nos possumus. Ita Angelicus Doctor 1. 2. q. 109. art. 4. & 2. 2. q. 156. art. 2. Neque dicas illusorie hoc dici, si auxilium quoque divinum nobis de- sit. Deest quippe nobis volentibus impedi- mentum, cum simus etiam sine gratia liberi ad malum, quod optione nostra eligentes Do- mino vocanti, & extendenti manus suas dor- sa vertimus.

Postremo, vel de infidelibus loquimur, vel de credentibus. Si de illis, aut *negative* infideles sunt, & non audierunt Evangelium, nec po- tuerunt audire, aut non sunt tales. Si sunt *ne- gative* infideles, impossibile illis est credere in Christum, laborantque fidei Catholicæ igno- rantia invincibili. Iis infidelitatem non im- putari in peccatum, certissimum est, cum ignorantia invincibilis tollat libertatem, & excuset a culpa. Hujusmodi ergo infideles tenentur ad solam legem naturalem servan- dam, & ad bene moraliter operandum. Ad hoc vero opus ne habent gratia, aut non habent? Si opus non habent; eccur requiri- tur gratia, ut imputetur peccatum? Si gra- tia indigent: non ponant impedimentum ali- quod libero judicio practico repugnantes in- scriptæ naturaliter legi; atque gratia non dee- rit. Si infideles sunt *positive*: vocati sunt, & renuerunt: id perditionis ipsorum causa est. Denique si credunt: certe non possunt dicere, *Non accepimus*. Ut ergo sive fidelis, sive infidelis inexcusabilis sit, non requiritur actualis gratiæ participatio; sed sufficit si vel collata fuerit aliquando, vel causa cur non detur, ex ipso sit repetenda, habeatque in opere ad culpam imputabile libertatem in- differentiam.

PROPOSITIO IV. Cuilibet fidei, nisi libere ponat obicem, adest gratia orationis, qua impetrare potest auxilium immediate suf- ficiens ad implenda mandata: hac tamen gratia destitutus est infidelis.

Probatur. Fidelis enim credit sibi manda- ta a Domino esse præscripta: novit scriptum in Evangelio, *Petite & dabitur vobis*: & nisi superbe de se præsumat, propriam infir- mitatem agnoscit, & retrahentem a bono concupiscentiam experitur: Atqui si credit, nec superbe præsumit, habet gratiam suffi- cientem ad orandum. Ut enim Augustinus scribit de *Grat. & lib. arbitrio* cap. 16. *Ipsa est fides, quæ orando impetrat, quod lex im- perat*. Et Epistola ad Affelicum, *Utilitas le- gis est, ut homines de sua infirmitate con- vincat, & gratia medicinam, quæ in Chri- sto est, implorare compellat*. Igitur, nisi fi- delis præsumptionis obicem ponat, gratiam habet orandi, eaque nisi in pœnam liberæ elationis non caret. Hinc S. Pater de *Nat. & Gratia* c. 44. ait: *Deus impossibilia non jubet: sed jubendo monet, & facere quod pos- sis, & petere quod non possis*. Quæ verba

Tridentinis decretis sunt consecrata. Et eodem lib. de Natura, & Grat. cap. 15. *Qui voluerit, & non potuerit, nondum se plene velle cognoscat, & oret, ut habeat tantam voluntatem, quanta sufficit ad implenda mandata.*

Ex quibus colligitur 1. non habere infideles gratiam ad orandum, eo quod non credant sibi a Deo mandata proponi, imo neque Deum esse legislatorem cognoscant: unde Paulus ad Rom. x. ait: *Quomodo invocabunt, in quem non crediderunt?* Colligitur 2. fideles non semper habere potentiam proximam ad orandum; quoniam non semper propriam imbecillitatem animadvertunt, & ista implicati superbia, ad gratiam non convertuntur juvantem: inquit Augustinus contra duas Epist. Pelagianorum lib. 3. cap. 7. Vide quæ scripsimus contra primam Propositionem Jansenianam.

PROPOSITIO V. Nullus absque gratia per se efficaci habet potentiam orandi conjunctam cum actu.

Probatur 1. ex nuper dictis: Quisque enim implicatur superbia, nec vincit legem sitam in membris suis, & repugnantem legi mentis suæ, ponit obicem orationi faciendæ, nec est in potentia proxima ad orandum, ut erudite demonstrat Norisius in Calumnia sublata cap. 3. §. 2. Atqui sine adiutorio quo, siue gratia per se efficaci possumus præsumptionem vitare, & carnem reprimere concupiscentem adversus spiritum, scribente Augustino de Correp. & Grat. cap. xi. quod *in tali certamine laborantes dari sibi pugnandi, vincendique virtutem per Christi gratiam possunt*; & cap. proximo: *In infirmitate propter elationem reprimendam perfici virtutem oportebat.* Igitur sine gratia per se efficaci sedante rixam carnis, & spiritus, & comprimente superbix tumorem, hebescit vis orationis, & languet.

Deinde aut nihil probant argumentationes Augustinensium, ac Thomistarum pro necessitate gratiæ efficaciæ productæ de H. P. c. 2x. aut probant, gratiam per se efficacem necessariam pariter esse ad orandum. Enimvero Scripturis eo loco productis æquiparantur istæ: *Spiritus adjuvat infirmitatem nostram: nam quid oremus, sicut oportet, nescimus: sed ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus*, ad Rom VIII. 26. &, *Misit Deus Spiritum filii sui in corda vestra cla-*

mantem, Abba, Pater, ad Galatas IV. 6. Nam ut Augustinus inquit in Epistola ad Sixtum, *Interpellat, quia interpellare nos facit; nobisque interpellandi, & gemendi inspirat affectum.* Et infra: *Non hic ait, In quo clamamus: sed ipsum Spiritum sanctum clamantem dicere maluit, quo efficitur, ut clamemus.* Ecclesia pariter orat: *Facea, quæ tibi sunt placita, postulare. Aperi Domine os meum ad benedicendum nomen sanctum tuum: Cuncta nostra oratio, & operatio a te semper incipiat, & per te cæpta finiatur, &c.* Quibus non solum petimus potestatem orandi, sed etiam affectum, actum, initium, exercitium, & complementum. Patres quoque eodem prorsus modo de oratione loquuntur, ac de operibus reliquis. Et Augustinus quidem laudata ad Sixtum Epistola etiam de oratione ait: *Adiutorium igitur Spiritus sancti sic expressum est, ut ipse facere diceretur, quod ut faceremus facit.* Probat enim eo loco ipsam orationem inter gratiæ munera reperiri; explanatque verba Pauli superius ex Epistola ad Romanos producta. De Correp. & Grat. cap. 1. demonstrat, neminem confugere ad gratiam, nisi a Domino gressus hominis diriguntur. Atque libro II. de peccat. meritis cap. 19. docet, necessariam esse ad orandum certam scientiam, & victricem delectationem, causam asserens, quod præcedit in voluntate hominis appetitus quidam propriæ potestatis, ut fiat inobediens per superbiam: quod vitium nisi adjuvante gratia superetur, nemo ad iustitiam convertitur. Fulgentius in lib. 2. de Verit. Prædest. cap. 4. *Admonemur (inquit) ut a quo nobis datur præceptum, ab ipso petamus auxilium: quod tamen non possumus petere, nisi Deus in nobis operetur & velle.* Habet consimilia Prosper capite contra Collatorem tertio ac vicesimo.

Si præterea orare possumus absque gratia, efficaci potentia ab omni impedimento expedita, non absurdum erit asserere quod unum distinguit ab altero oratio sua: quod præparatio uberiorum auxiliorum non est ex prædestinatione inscrutabili, sed ex præscientia orationis: quod efficax gratia reprobis non denegatur occulto iudicio, sed quia non orant. Quæ si affirmantur, corrumpit systema Augustinianæ doctrinæ, & frustra adversus Molinistas pugnamus. Cum itaque systema illud concuti nequeat: gratia per se efficax necessaria

est

est ad orandum: quamquam voluntas, quæ est adhuc parva comparate ad observantiam præceptorum, potest esse valida & robusta respectu orationis: obex enim, ne quis oret, est superbia arbitrii, per quam non convertimur ad gratiam juvantem; quo obice ablato alia restant superanda obstacula, per quæ ab observantia legis retrahimur. Idcirco agebat S. Pater: *Qui voluerit, & non potuerit, nondum se plane velle cognoscat, & oret, &c.*

PROPOSITIO VI. Est probabilior sententia, auxilia, quæ omnibus divina munificentia paravit, quibusdam aliquando deesse ob impedimenta, quæ objicit humanum demeritum.

Probat. Quamquam misericordissimus Deus ex massa perditionis tum puerulos in sinu immundissimarum sceminarum procreatos, cum infideles inter barbaros enutritos, ac homines iniquissimos ac scelestissimos, ut ostendat divitias misericordiæ suæ, non solum perducit ad baptismum, allicit ad fidem, moveatque ad resipiscentiam, verum etiam quos vasa honoris elegit, faciat perseverantes, & coronet in misericordia & miserationibus; sunt tamen ex his nonnulli, quibus ad ostensionem justitiæ nec ampliora beneficia largitur, nec renuentes illos vocat, nec trahit pervicaces, sed occulto, at justo judicio deserit, auxilia etiam communia subtrahendo. Hi autem sufficientem gratiam non habent: Ergo, &c. Majorem probo generalibus primum argumentis. Nam gratia sufficiens donum est, nec ulla foret in Deo iniquitas, si Deus illam singulis denegaret; alioquin non foret gratia, sed debitum. *Dando enim* (inquit Augustinus de Dono Perf. cap. 12.) *quibusdam quod non meretur, profecto gratuitam, & per hoc veram suam gratiam esse voluit. Non omnibus dando, quid omnes mererentur ostendit. Et D. Thomas 1. 2. q. 106. art. 3. ad 1. Dicendum, quod humanum genus propter peccatum primi parentis meruit privari auxilio gratiæ, & ideo quibuscumque non datur, hoc est ex justitia, quibuscumque autem datur, hoc est ex gratia. Et licet Augustinus de perseverantia loquatur, Thomas vero de nova lege: tenet Doctorum sanctorum argumentatio de gratia quoque sufficiente: propterea quod etiam ista donum gratuitum est, & post peccatum primi hominis indebitum beneficium. Sunt qui-*

dem aliqui huic argumento reponentes, debitam dumtaxat esse gratiam sufficientem supposito legis præcepto, ut imputetur ad culpam transgressio illius. At satis de hac re dictum supra in tertia positione. Occurrit autem mihi satis opportune præclara ratio Norisii cap. 3. Vind. §. vi. videlicet, quod peccatum Adæ non exemit homines ab observantia legis naturæ perinde obligantis peccante Adamo, vel non peccante, & tamen ipse omne jus ad gratiam admisit. Præterea S. Pater de Corrept. & Grat. cap. xi. ait, *Nunc autem, quibus deest tale adjutorium, jam pœna peccati est: quibus autem datur, secundum gratiam datur.* Deest ergo nunc nonnullis adjutorium *sine quo*: De tali enim adjutorio loqui Augustinum, non autem de efficaci, nec de sola gratia *habituali*, puto esse manifestissimum. Nam primo homini efficax gratia collata nequaquam fuit, sed accepit bonam voluntatem, & gratiam sanctificantem, simul cum adjutorio, *sine quo* permanere in accepta justitia non posset: quod proinde adjutorium est gratia actualis, cum sit superaddita *habituali*, & sufficiens tantummodo, cum sit contradistincta ab adjutorio *quo*, donante etiam perseverantiam. Et proculdubio de Gratia actuali necessaria infidelibus ut credere possint, & impiis ut convertantur, disputat S. Doctor adversus Adrumetinos. Gratia ergo sufficiens non datur juxta Augustinum unicuique. Sed progrediendum jam est ad particularia thesım articulatum probando.

DE PARVULIS.

Puerulis vita functis in utero matrum denegari adjutorium sufficiens inde evincitur, quod cum nondum sint capaces perceptionis, & voluntatis, nulla gratia in iis locum habet, nisi exterior, idest, ministratio baptismatis. Atqui hujusmodi pueris baptisma non ministratur. Ergo nulla his gratia actualis confertur.

Tam plano argumento responderi solet, Deum velle iis infantibus applicari Sacramentum regenerationis, non quidem voluntate consequente, sed antecedente, qua profecto vult illorum salutem. Cur autem non applicetur reipsa, non voluntas Dei est, sed vel culpa parentum, vel series causarum secundarum immaturam mortem inferentium.

At

At nihil movet me communis ista responsio. Primo, quia ad voluntatem antecedentem spectat Sacramenti institutio, & præparatio remedii; ad voluntatem sequentem sacramenti ministratio, & remedii applicatio: ideoque concedendum est tantummodo pro iis parvulis medicinam peccati paratam & institutam; quod extra omnem controversiam positum est. Deinde causa, cur iis puerulis non conferatur sacramentalis ablutio, non est semper culpa parentum. *Aliquando* (inquit Augustinus Epist. 107. ad Vitalem) *cupientibus, festinantibusque parentibus, ministris quoque volentibus ac paratis, Deo nolente* (baptisma) non datur, cum repente antequam detur expiret, pro quo, ut acciperet, currebatur. Unde manifestum est eos, qui huic resistunt tam perspicue veritati, non intelligere omnino qua locutione sit dictum, quod omnes homines vult Deus salvos fieri, cum tam multi salvi non fiant, non quia ipsi, sed quia Deus non vult, quod sine ulla caligine manifestatur in parvulis. Et de Dono Persev. cap. 12. Plerumque festinantibus parentibus, & paratis ministris, ut baptismus parvulo detur, Deo tamen nolente non datur, qui eum parvulum in hac vita non tenuit, ut daretur. Quid etiam, quod aliquando parvulis infidelium filiis potuit ne irent in perditionem, & filiis fidelium non potuit baptismo subveniri? Accipe & hæc verba ex libro contra Julianum vi. cap. 14. *Deus aliquando adoptat in filium, quem format in utero immundissimæ feminae; & aliquando non vult esse suum filium, quem format in utero filia sue.* Igitur his parvulis denegatur gratia baptismatis ob originale peccatum, non ob præscientiam futurorum operum perperam iactatam a Pelagianis, non ob illorum voluntatem, quam non habent contrariam, non ob culpam parentum volentium ac festinantium, quemadmodum cum Augustino commonstrat rerum experientia.

Quod vero dicunt, non teneri Deum generalem Proviforem ad perturbandum ordinem causarum secundarum, unde infertur mors peracerba; id quidem verissimum est. Sed meminisse oportet, mortem peccato primi hominis in orbem terrarum fuisse inductam. Prævaricatio ergo primi hominis, quemadmodum immaturæ mortis, ita non applicationis baptismatis, causa est. *Neque enim fato cogitur Deus illis infantibus sub-*

venire, illis autem non subvenire, cum sit utrisque causa communis: aut res humanas in parvulis non divina providentia, sed fortuitis agi casibus opinabimur, cum rationales vel damnandæ, vel liberandæ sint animæ, quandoquidem nec passer cadit in terram sine voluntate patris nostri, qui in cælis est. Ita Augustinus citato c. xii. de Dono Perseverantiæ. Atque his lucem afferunt quæ diximus Capite præcedenti: ubi ostendimus iusto iudicio Dei privari infantes isto Sacramento regenerationis propter peccatum, quod generatione traxerunt.

DE INFIDELIBUS.

Quibusdam infidelibus non conferri actu gratiam sufficientem ut credant, haud obscure demonstratur ex Scripturis. Gratia enim fidei prædicationi comes esse solet, scribente Apostolo ad Rom. x. 14. *Quomodo credent ei, quem non audierunt? Quomodo autem audient sine prædicante?* Interdum tamen inspirari fidem divinitus absque exteriori prædicatione, fatemur: sed beneficium hoc est extra communem ordinem, neque est temere supponendum in singulis. Ergo quibus denegatur extrema prædicatio, etiam gratia necessaria ad credendum communiter subtrahitur. At prædicationem non extendi ad universos singulatim, ostendit cap. xvi. Act. Apost. ubi vers. 6. & 7. legimus, Apostolos aliquando prohibitos a Spiritu sancto, ne loquerentur verbum Dei in Asia, & cum tentarent ire in Bithyniam, non permisisse Spiritum Jesu. Igitur antequam in ea provincia Evangelium prædicaretur, perierunt permulti absque ulla fidei supernæ collustratione. Successivis quoque temporibus post Apostolos innumeras reperiri Gentes, quibus nondum prædicatum est Evangelium, colligitur ex Augustino de Nat., & Grat. c. 1x. Epistola lxxx. ad Hefychium, & ex Prospero Carm. de Ingr. cit. 2. prop. & lib. Sent. sent. 4. & Resp. 4. ad capit. Gallorum. Patefacient & illustrabunt vim hujus argumenti quæ scribunt in Epistola Synodica PP. in Sardinia Exules, & Augustinus de Dono Persev. cap. 19.

Probatur insuper ipsorum Sanctorum testimoniis. Horum primus, idest, Augustinus eodem libro de Dono Pers. c. 9. ait: *Ex duobus atate jam grandibus impiis, cur iste*

ita vocetur ut vocantem sequatur, ille autem aut non vocetur, aut non ita vocetur, ut vocantem sequatur, inscrutabilia sunt judicia Dei. Apertissime distincto orationis membro docet hic Sanctus Doctor negari aliquibus non solum vocationem efficacem & congruam, sed etiam inefficacem, atque sufficientem. Quid enim sibi vult disjunctiva illa locutio, *Aut non vocetur, aut non ita vocetur*? Deinde Gratia sufficiens ad credendum nequit aliud esse, quam sancta de amplectenda fide cogitatio, & affectio, quam Augustinus contra Semipelagianos disputans appellat fidem inchoatam. Et hanc pariter non omnibus dari S. Doctor affirmat cap. ix. de Prædest. SS. *Fides*, inquit, *& inchoata, & perfecta donum Dei est: & donum quibusdam dari, quibusdam non dari omnino non dubitet, qui non vult manifestissimis sacris literis repugnare*. Sunt ergo aliqui sine gratia sufficiente ad credendum. S. Prosper laudata sent. 4. habet: *Qui dicit quod non omnes vocentur ad Gratiam, si de iis loquitur quibus Christus annuntiatus non est, reprehendi non debet, quia scimus quidem in omnes fines terræ Evangelium destinatum, sed non putamus jam omnibus terræ finibus prædicatum; nec possumus dicere, quod ibi sit gratia vocatio, ubi Matris Ecclesiæ adhuc nulla est regeneratio*. Accedit testimonium S. Thomæ scribentis 2. 2. q. 2. art. 5. ad 1. *Dicendum, quod si in potestate hominis dicatur aliquid excluso auxilio gratiæ, sic ad multa tenetur homo, ad quæ non potest sine gratia reparante, sicut ad diligendum Deum, & proximum, & similiter ad credendum articulos fidei: sed tamen hoc potest cum auxilio Gratia; quod quidem auxilium quibuscumque divinitus datur, misericorditer datur, quibus autem non datur, ex iustitia non datur in pœnam præcedentis peccati, saltem originalis, ut Augustinus dicit in lib. de Correctione & gratia*. Ergo per Divum Thomam non datur omnibus sufficiens adiutorium, ut credant.

Accedunt rationes Theologicæ. Prima: quia fides est justificationis initium, ut definit Tridentinum Sess. 6. c. 8. Quibus ergo deest Fides, deest gratia. Nec valet, si respondeas, præter fidem explicitam in Christum, quæ est radix justificationis, & dispositio proximior, dari fidem aliquam inchoatam, qualem habuit Cornelius: nam & hæc

fides quibusdam non datur, inquit Augustinus. Præterea: Infidelitas pure negativa peccatum non est, ut fatentur omnes contra articulum Baji sexagesimum quintum. Si autem omnes infideles haberent gratiam, ut crederent, possent superare ignorantiam, nec forent infideles negative: aut e contra, si superare ignorantiam possent, infidelitas negativa peccatum esset. De quo argumento legendus omnino est sapientissimus Thomas Lemos præfato loco cap. xii. Tandem: Dum infideles sint filii iræ, filii vindictæ, eccur Deus his omnibus gratiarum suarum munera nequit denegare? An quia Deum cognoscere possunt, & legem naturæ quantum ad officia virtutum implere? Nulla naturalis actio habet supernaturalium donorum meritum condignum, aut congruum. Quia viget in illis lex, urgetque præceptum? At jam Charybdim illam prætervecta est disputatio. Num hoc postulat lex æquitatis? De gratia, non de pensione differitur.

His occurrunt vulgari responsione, destitutos esse infideles sufficienti gratia ad immediate credendum, non vero remota, & quæ immediate sufficiat ad diligendum Deum, & bonum aliquod faciendum, per quod possit sese ad fidem obtinendam disponere: ideoque posse infideles omnes, quibus numquam annuntiatus est Christus, habere fidem quantum ad actum remotum, & mediatum, licet non possint quantum ad immediatum, & proximum. Si auxilium remote sufficiens hi constituerent in collustrationibus nonnullis cito evolutibus, & leviter excitantibus voluntatem, interdum unicuique a Deo inspiratis, sive in ipsa præsentia Dei, qui multimodis per creaturam sibi servientem vocat aversum, docet credentem, adjuvat conantem: quale adiutorium admittit Norisius in Vindictis, cap. 3. §. 6. singulis hanc gratiam dari concederem. Certissime enim persuasum mihi est, divinam misericordiam nemini defuturam, si nemo negligeret credere quod ignorat.

Verum quia contendunt adesse singulis infidelibus gratiam proxime sufficientem ad actum mediatum, sive disponentem ad fidem, & adesse singulis momentis, præsertim dum urget legis præceptum, non videtur vulgaris illa responsio admittenda. Primo quia de gratia remota ad credendum, sive de primo fidei initio disputat Augustinus adversus Semi-

mipelagianos, ubi ait donum Dei esse, & quibusdam dari, quibusdam non dari. Deinde quia de Corrept. & grat. a cap. 6. ad xi. solvens objectionem, quod nullus esset corrigendus, nunquam eo confugit, ut responderet, præsto esse unicuique gratiam sufficientem ad servandam legem naturæ, quam gratiam si non pessumdarent infideles, adesset & donum Christianæ fidei: sed mittens responsum istud, ait in infidelibus, causam, cur sint objurgandi, esse quia fecit Deus hominem rectum, & gratiam negat ob pravitatem primi peccati. Addit, adjutorium *sine quo* omnibus in hoc statu non dari; & alia plura, quæ produximus supra. Sunt ergo per Augustinum aliqui destituti omni gratia proxime sufficienti ad quaecunque opus bonum sive fide patratum, sive ad fidem disponens. Ulterius S. Thomas, uti observavit Lemosius, & Gonzales, productis verbis ex 2. 2. q. 2. art. 5. affirmat, in poenam præcedentis peccati saltem originalis aliquibus denegari gratiam, & ad credendum, & ad diligendum Deum, & proximum, idest ad actum fidei tam immediatum, quam mediatum: & loquitur apertissime de Gratia, non efficaci, sed sufficiente, per quam dicitur aut fides, aut amor esse *in hominis potestate*. Illustriora sunt, quæ habet in 3. contra Gentes cap. 159. & 160. quæ legenda sunt cum animadversionibus P. Lemos Cap. 14. n. 202. Prolixa enim sunt, ac piget referre omnia adumsum. Perspicua etiam sunt verba superius allata ex 1. 2. q. 106. art. 3. Denique si in potestate hominis est aut dilectio Dei, aut temperantia, aut alia virtus, per quam disponatur ad fidem: nulla erit mysteriorum fidei ignorantia invincibilis; quoniam si poneret medium illud remotum, daretur proximum; ideoque non datur, ex illatione sententiæ oppositæ, illius culpa libera, & voluntaria.

DE OBDURATIS.

Aliquibus in scelera damnavili obstinatione ruentibus subtrahi aliquando sufficientis gratiæ auxilium, videtur conforme Scripturis, Patribus, & rationi. Nam Dominus per Esaiam cap. v. v. 5. & 6. ait: *Et nunc ostendam vobis, quid ego faciam vineæ meæ: auferam sepem ejus, & erit in direptionem, diruam maceriam ejus, & erit in conculcationem.*

Berti Theol. Tom. IV.

nem. Et ponam eam desertam: non putabitur, & non fodietur; & ascendent vepres & spinæ; & nubibus mandabo ne pluant super eam imbrem. Hæc non tantum de populo Israel, quantum de anima multiplicante peccata exponunt Ecclesiæ Patres. Est ergo aliqua anima prævaricatrix a Deo derelicta, & deserta in conculcationem, & direptionem. Repetit Dominus per Jeremiam li. 9. *Curavimus Babylonem & non est sanata, derelinquamus eam.* Quæ verba interpretatur Hieronymus Comment. in hunc locum de subtractione auxiliorum sufficientium, proferens exemplum medici, qui videns infirmitatem resistentem remediis adhibitis, ægroto nulla alia medicamenta ministrat. Item de Judæis Joannis 12. v. 40. repetuntur verba Isaïæ: *Excæcavit oculos eorum, & induravit cor eorum, ut non videant oculis, & non intelligant corde.* In quem locum ait S. Pater Tract. 53. *Sic enim excæcat, sic obdurat Deus deferendo, & non adjuvando, quod occulto judicio facere potest, iniquo non potest.* Apostolus etiam ad Rom. i. 24. ait traditos impios a Deo *in desideria cordis eorum*, deferendo eos, & subtrahendo lucem sapientiæ, ut diximus de H. Calviniana cap. v. Hæc ex Scripturis.

S. P. Augustinus his verbis describit obcæcati miserrimam conditionem de Nat. & Grat. cap. 22. *Nec cogitat prævaricatorem legis quam digne lux deferat veritatis. Qua desertus utique fit cæcus, & plus necesse est offendat, & cadendo vexetur, vexatusque non surgat, ut ideo tantum audiat vocem legis, quo admonetur implorare gratiam Salvatoris.* Paucis interpositis: *Utique ista obscuratio vindicta, & poenâ jam fuit: & tamen per hanc poenâ, idest per cordis cecitatem, quæ fit deferente luce sapientiæ, in plura & gravia peccata collapsa sunt.* Et de Perf. Justitiæ cap. 19. obcæcatum appellat desertum omni lumine veritatis. Porro qui tantum audit vocem legis, & interiori inspiratione dilectionis penitus destitutus est, nullam habet gratiam sufficientem, quæ proprie ac vere sit talis. Deinde animadvertens S. Pater obviam quorundam objectionem, non peccaturos excæcatos, si gratia sint destituti, occurrit, ut diximus supra Prop. 3. dicens iustissime corripit, quoniam in malam vitam sunt propria voluntate relapsi, & acceptam gratiam amiserant suo li-

G

bero

bero in malum arbitrio. Atque de perf. Iustitiæ cap. 6. *Peccatum (inquit) est, cum vel non est caritas, quæ esse debet: vel minor est, quam debet; sive hoc voluntate vitari possit, sive non possit. Quia si potest, præsens voluntas hoc facit: Si autem non potest, præterita voluntas hoc fecit. Et tamen vitari potest, non quando voluntas superba laudatur, sed quando humilis adjuvatur. Similia habet Prosper ad sextum Objectum Gallo- rum: Priusquam a dominatione diaboli per Gratiam Dei ipsius liberetur, in illo profunde jacet, in quod se sua libertate demersit, amans interim languores suos, & pro sanitate habens quod egrotare se nescit, donec prima hæc medela conferatur agrotis, ut incipiat nosse quod langueat, & possit opem medici desiderare qua surgat. Vides adeo impium aliquando demergi, ut infirmitatem suam nec videat, nec velit sanari, destitutum proinde omni sancta dilectione, & cognitione, & peccare tamen, quia libere se merfit in pelagus iniquitatum. Et S. Thomas lib. 3. contra Gentes cap. 160. disputans de auxilio, non efficaci, non congruo, non proxime sufficienti, sed de illo, sine quo nullus habere potest ea, quæ sunt necessaria ad tendendum in ultimum finem, hæc de obstinatis habet: Quamquam autem illi, qui in peccato sunt, vitare non possint per propriam potestatem, quin impedimentum gratiæ præsent vel ponant, nisi auxilio gratiæ præveniantur: nihilominus tamen hoc eis imputatur, quia hic defectus ex culpa precedenti in eis relinquitur. Licet ergo possit quilibet prævaricator converti potentia remota, quatenus potest recipere beneficia gratiarum omnibus præparata: licet possit plura legis præcepta implere quantum ad substantiam operis, & officia virtutum, & minora impedimenta obicere gratiæ vocanti: licet peccet mala sua voluntate, & libero arbitrio ad malum istud, aut illud numquam naturaliter determinato; at tamen potest in pœnam peccati deserui a Deo, ut nullo excitetur stimulo conversionis, unde quaque noxiarum cupiditatum repagulis præpeditus. Atque hæc ex Patribus.*

Ad ratiocinationes quod attinet; si gratiam constituas in misericordia Dei substantialiter ubique præsentis, & adjuvantis non repugnantes: habent hanc profecto obcæcati. Si illam constituas in qualitate transeunte nobis incomperta, insanus ero, si quod ignoro,

aut propugnare ausim, aut refellere. At si concedis gratiam actualem esse mentis illustrationem, aut inspirationem caritatis, aut utrumque: numquam persuadere mihi poteris, scelestissimum quempiam omni momento, etiam cum instat præceptum, cogitatione, aut delectatione sancta quomodolibet excitari. Fallor enim: aut impudentissima mulier captans meretricios quæstus, amplexusque impudicos, avarus restrictus & furax, qui aliorum fortunas quotidie vorat, tabescens invidia, veteri similitate, & ulciscendi cupidine, alique hujus generis homines traditi in desideria cordis eorum, & evanescentes in cogitationibus suis non habent continuo piam aliquam cogitationem, & voluntatem. Nam, ut Bellarminus scribit lib. 2. de Grat. & lib. arb. cap. 6. *Cum vocatio, pulsus, tractus, excitatio illa Dei sit actio nostra, quamvis non libera, nempe bona cogitatio, bonumque desiderium repente, ac divinitus immissum, quomodo fieri potest, ut non sentiat in nobis, si sit non solum in nobis, sed etiam a nobis? Constat igitur experientia gratiam obduratis non semper adesse, eo saltem momento quo peccant, & vocationem Dei non percipiunt. Legito D. Bernardum serm. 81. in Cantica.*

PROP. VII. Quisquis non adjuvatur a Deo per gratiæ subministrationem, queri debet de prava sua voluntate, non de ipso Deo beneficentissimo gratiarum suarum largitore.

Probatur I. Quia Deus, quantum est ex se, gratiam largitur omnibus, ut vidimus Thesi prima. II. S. P. Augustinus de Peccat. meritis lib. 2. cap. 17. ait: *Nolunt homines facere quod justum est, sive quia latet an justum sit, sive quia non delectat. Ut autem innotescat quod latebat, & suave fiat quod non delectabat, gratiæ Dei est, quæ hominum adjuvat voluntates; qua ut non adjuventur, in ipsis itidem causa est, non in Deo.*

III. S. Thomas, ut nuper diximus, in tertio contra Gentes, ait homines per propriam voluntatem gratiæ ponere impedimentum: & 1. 2. q. 112. art. 3. ad 2. *Defectus gratiæ prima causa est ex nobis, sed collationis gratiæ prima causa est ex Deo, secundum illud Osee 13. Perditio tua Israel, tantummodo ex me auxilium tuum.* IV. Cum inclinatio rationalis appetitus ob corruptionem sequatur bonum privatum, licet indifferenter & libere, dum ad illud convertitur, retrahit mentem

tem ab incommutabili veritate, & animum flectit ad voluptates noxias, ut quæstionibus præcedentibus demonstravi: atque ita obcæcatur deferente luce sapientiæ ob pravam inclinationem, cui libere obtemperat.

Nec te moveat, quod hanc pravam inclinationem refrenare, & gratiæ impedimenta non ponere nemo possit sine gratia. Hæc est objectio Pelagianorum, quam Augustinus solvit lib. 1. ad Bonifacium cap. 2. scribens: *Liberum arbitrium usque adeo in peccatore non perit, ut per illud peccent maxime omnes, qui cum delectatione peccant, & amore peccati hoc eis placet, quod eis libet. Unde & Apostolus, Cum essetis, inquit, servi peccati, liberi fuistis iustitiæ. Ecce ostenduntur etiam peccato minime potuisse nisi alia libertate servire. Liberi ergo a iustitia non sunt, nisi arbitrio voluntatis; liberi autem a peccato non fiunt, nisi gratia Salvatoris.* Igitur sine gratia habetur liberum arbitrium sufficiens ad peccandum, & ad ponendum impedimentum ipsi gratiæ, licet sine gratia non sit liberum arbitrium sufficiens ad vitandum hoc impedimentum, & ad faciendam iustitiam. Et ratio est, quia homo alienus a gratia habet circa actus singulos peccati liberam, & indifferentem optionem, ut docet S. Thomas 1. 2. q. 109. art. 8. ad 1., & demonstratum est Thesi 3. Hac methodo his pertractatis, constat omne opus Omnipotentis esse aut iustitiam, aut pietatem, & utrumque bonum in terras descendere, deseri, & damnari elatos, & humiles augeri donis, quemadmodum agebat Prosper in Epigrammate. Constat præterea, Majores nostro non immanem ac ferream, sed æquissimam, & ad coercendos impios aptissimam tradidisse doctrinam: quamquam pia est etiam, probabilis, & Catholica sententia contraria plurimorum Doctorum suffragio probata.

OBJECTIONES REFERUNTUR, ET REFUTANTUR.

Momenta illorum Doctorum ex dictis eliduntur facillime: at ne quid prætermittamus ad Tironum rudimentum & commodum, ea nunc subicimus diluenda. Aliqua depromunt ex Scripturis, nonnulla ex definitionibus Ecclesiæ, quædam ex Patribus, alia ex Theologicis argumentis. Hauriunt ex priori fonte sequentia. Legimus Deum optimum maxi-

mum omnes hortari, ut ad illum converiantur, uti Ezech. 33. v. 11. *clamitare in capite turbarum, & in foribus portarum urbis proferre verba sua*, ut Proverbior. 1. v. 20. *Stare ad ostium, & pulsare*, ut Apocalypseos tertio, v. 20. *Rursus Deum velle omnes homines salvos fieri*, ad T. moth. 1. cap. 2. v. 4. *Nolle aliquos perire*, 2. Petri 3. v. 9. *Pro omnibus filium suum tradidisse*, 2. ad Corinth. 5. v. 14. *Rursus illuminare omnem hominem venientem in hunc mundum*, apud Joan. 1. v. 9. *Neminem se abscondere a calore ejus* in Psalmo 18. v. 7. *Præterea conqueritur per Esaiam 5. v. 4. Quid est, quod debui ultra facere vineæ meæ? Et Matth. 23. Quoties volui congregare filios tuos?* At si non daret singulis vires sufficientes, quo jure assereret se velle conversionem peccatorum? quid clamitaret, & pulsaret ad ostium? quomodo illuminaret omnem hominem, & calorem suum undequaque diffunderet? quomodo vineæ omnem culturam adhibuisset? Cunctis ergo, & singulis gratiarum sufficientium dona largitur.

Generalis responsio est principio Deum quantum in se est gratiam singulis paravisse, illam exhibere universis, conferre etiam volentibus & petentibus, & reluctantiam, tenebras, cæcitatem pendere ab humanæ voluntatis arbitrio. Deinde vocare omnes per lumen rationis, quo duce omnes percipiunt Dei existentiam, & naturalem legem honestatis ac veritatis, ita, ut sint inexcusabiles, si Deum non glorificent, turpesque voluptates sectentur: nam si præcedit lumen rationis, libera optio malorum, & electionis potestas, habetur plenissima libertas ad malum, licet ad bonum necessaria sit gratia. Insuper etiam speciale adjutorium elargiri omnibus, secundum distributionem, quam vocant *accommodam*. Hæc responsio ex ipsis Scripturis inferitur. Vidimus enim supra, quibusdam non prædicari Evangelium Spiritu sancto prohibente, derelinqui Babylonem, auferri sepem vineæ, & dirui maceriam, ambulare complures in tenebris, & umbra mortis, excæcari oculos impiorum, ne videant. Est etiam familiare divinis eloquiis, ut omnes nonnunquam dicant, nec tamen singulos velint intelligi; ut probat in lib. de Incarnat. & Gratia Fulgentius ex consimilibus Scripturæ locis; *In novissimis diebus effundam Spiritum meum super omnem carnem, & prophe-*

habunt filii vestri: Omnes gentes, quasunque fecisti, venient, & adorabunt coram te, Domine: Conclufit Deus omnia in incredulitate, ut omnium misereatur, &c. Quis enim dixerit singulos homines prophetasse, singulos venisse ad fidem, singulos consecutos fuisse misericordiam? Vult ergo Deus omnium conversionem, clamat, pulsatur, illuminat, vineæ culturam adhibet, si consideras universitatem humani generis, institutione, ac præparatione gratiarum; si autem homines singulos in individuo, largitate & distributione inæquali, adeo ut illum adjuvet, illum non adjuvet; illum tantum, illum autem non tantum; illum isto, istum illo modo secundum æquitatis secreta rationem, & excellentiam suæ potestatis, ut Augustinus docet lib. 2. de Peccat. mer. c. 5.

Est præterea quid ad omnia sigillatim possumus respondere. Nam Ezechielis xxxiii. domui Israel scelera obijciuntur, nec Dominus Judæos per se, sed per Prophetam alloquitur: *Tu ergo, fili hominis, dic ad Domum Israel: ideoque & de solis credentibus, & de solis gratiis exterioribus textus ille concludit.* Nam per gratiam internam loquitur Deus illapsu, & subministratione Spiritus sui, nec objurgat, & invitat tantummodo, sed etiam inspirat suavitatem, ac dilectionem. In Proverbiorum 1. ad Judæos pariter dirigitur oratio, & in mundi Opificio, in promulgatione Legis, & in Prophetarum oraculis sapientia Dei commendatur. In tertio Apocalypsis non dicitur Deus pulsare ad ostium singulorum, nec semper: & satis superque verbis Bellarmini nuper productis exploditur hæc objectio. Attamen si omnium, excepto nemine, velis corda interiori gratia pulsari, necesse non est, ut id fiat singulis momentis vel horis, nec etiam urgente præcepto, sed certis temporibus ad Creatoris beneplacitum. Adde ibi orationem institui de prædilectis, & ovibus, quarum Christus est Pastor, ut constet versu præcedenti, & expressione verborum. De voluntate salvandi omnes, & generali humani generis redemptione, satis dixi in primo volumine c. 1. libri v. ad 2. & 5. propositionem Jansenii, ac prop. 2. hujus Capituli.

In Evangelio Joannis dicitur Verbum lux vera, quæ illuminat omnem hominem, primo per lumen rationis, & legem omni creaturæ rationali impressam immutabilis veritatis,

juxta illud Psalmi 119. *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine*, ut explicat S. Thomas in hunc locum. II. non quia nullus est hominum, qui non illuminetur, sed quia nisi ab ipso nullus illuminatur, ait S. Pater cap. 103. Enchiridii. III. quia non ad unum populum venit, ut Moyses, & Prophetæ, sed ad prædicandum Evangelium omni creaturæ. Atque ita hoc uno verbo demonstratur Dei Filius Conditor, Legislator, & Redemptor universorum, ad differentiam Joannis, de quo, cum esset illuminatus a Deo, & venisset vox, & testimonium Reparatoris, dicitur versu proximo, *Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine.* Ceterum confirmat locus iste sententiam nostram. Si enim ipse est lumen, si ab ipso recesseris, nec in lumine eris: & quid de te sequetur? Quod dixit de impiis; *Fiat via illorum tenebræ, & lubricum*: ait Augustinus Conc. v. in Psalm. 103. Idem Evangelista cap. 3. v. 19. *Lux, inquit, venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras, quam lucem.* Prætermittenda non est insignis comparatio D. Thomæ 1. 2. q. 79. art. 3. petita a Sole, qui licet quantum est de se omnia corpora illuminet, si quod tamen impedimentum inveniat in aliquo corpore, relinquit illud tenebrosum, sicut patet de domo, cujus fenestræ sunt clausæ: sed tamen illius obscuratio- nis nullo modo caussa est sol, sed caussa ejus est solum ille, qui claudit fenestram. Ita Deus lucem gratiæ interius non immittit illis, in quibus obstaculum invenit, &c. Notat tamen ibidem S. Doctor, Deum hoc agere proprio judicio, ideoque esse causam excacationis, non prout est illa motus animi humani inhærentis malo, sed prout est subtractio gratiæ, unde sequitur quod mens divinitus non illuminetur, & cor non emolliatur ad recte vivendum. Esaias, & Evangelista Matthæus loquuntur de Judæorum Synagoga: & præterea sententiæ nostræ vim addunt consequentibus verbis. Nam ille ait, *Auferam sepem ejus, & erit in direptionem*: iste autem, *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.*

Ex definitionibus Ecclesiæ hæc promunt. In cap. Firmiter definitum est hominem lapsum per veram posse semper pœnitentiam reparari. Statutum a Tridentina Synodo Sess. 6. cap. xi., quod Deus sua gratia semel justificatos non deserit. Senonensis in decreto

15. de lib. arbitrio hæc est perspicua sententia: *Nec tamen tanta gratia necessitas libero præjudicat arbitrio, cum illa semper sit in promptu, nec momentum quidem prætereant, in quo Deus non stet ad ostium, & pulset.* Confimilia protulit Coloniensis in Enchiridio de Sacramento Pœnitentiæ: *Nullus est peccator tam scelestus, cui Deus, quoad in hac vita superstes fuerit, hanc gratiam penitus subtrahat.*

Facile est hæc discutere. In Cap. Firmiter rectissime dicitur posse hominem lapsum per pœnitentiam reparari, quoniam potest Deus illum gratia prævenire. Apposite Augustinus de Nat. & grat. cap. 23. *Nemo dicit sic hominem factum, ut de justitia quidem possit in peccatum ire, & de peccato ad justitiam redire non possit: sed ut in peccatum iret, sufficit ei liberum arbitrium; ut autem redeat ad justitiam, opus habet medico, quia sanus non est, opus habet vivificatore, quia mortuus est.* Et tamen hunc medicum aliquando deferere impium, tradit paullo infra Augustinus. Ad docti Canonis sensum esse, quod possint per pœnitentiam deleri peccata post baptismum patrata, nec relapsorum crimina sint irremissibilia. Ait enim: *Et si post susceptionem baptismatis quisquam prolapsus fuerit, peccatum per veram potest semper pœnitentiam reparari.* Tridentinum de Justificatis aperte loquitur, nostramque sententiam confirmat. Nam si non deserit Deus, nisi deseratur; ergo si deseratur, deserit. Ita S. Pater citato lib. cap. 22. 23. 26. 29. & aliis locis supra citatis prop. 6. Vide & Adversariorum nostrorum Confessionem thesi 2. Senonense, & Coloniense Concilium Provincialia sunt. Præterea illud ait adesse semper gratiam, quatenus est in promptu, scilicet singulis præparata; & omni momento Deum stare ad ostium, & pulsare, non tamen singulos homines interiorius sentire pulsanter, aliud sensuum strepitu, & specierum varietate distractos. At si non habent interiorum sensum, nempe piam cogitationem, & bonum desiderium, gratia exterior est, non interna. Coloniensis Synodus consulto addidit particulam *penitus*, ut intelligas cuilibet scelestissimo peccatori, quandiu est in via, non subtrahi gratiam omnino, quoniam interdum recipit illustrationes, aut saltem jus habet ad Sacramenta, quibus peccata delentur. Adverte, nec adversarios nostros asserere, Deum semper, omni momen-

to, & incessanter sanctas cogitationes, & pia desideria excitare in singulorum animo. Rursus sententia nostra, etiam si quocunque momento adesset mentis cogitatio, si nullam inspiraret delectationem cordi immerso pravis cupiditatibus, non esset hæc gratia vere sufficiens. Nam Gratia Christi est inspiratio sanctæ dilectionis, ut probatum est de H. Pelagiana. Denique oportet distinguere inter gratiam increatam, quæ est divina misericordia præveniens actus nostros indeliberatos, & inter gratiam creatam, quæ est ab actibus indeliberatis indistincta; quemadmodum aliud est lumen rationis, & lex immutabilis veritatis affulgens menti, aliud ipsa mentis perceptio. Misericordia, & veritas singulis adest, ideoque gratia increata, scilicet ipse Deus. Verum is libere, non aliqua necessitate collustrat mentem, & excitat delectationem. Igitur sicut semper, & omni momento est in mente nostra æterna lex veritatis illam irradians, & collustrans, nec tamen semper est rectum judicium mentis nostræ, eo quod sese convertat non ad illam æternam legem, sed ad fluxas sensuum imagines: ita semper adest misericordia Dei, & gratia increata, nec tamen semper est sancta cogitatio, & pia animi affectio in animo mortalium hominum, quia non ad misericordiam juvantem se convertit humiliter, sed ad amorem sui, & ad sensuum illecebras. Idcirco non semper adest gratia, quæ sita est in sancta inspiratione, & motu vitali: de qua præsens fervet disceptatio.

Accedit ad Canones Conciliorum propositio damnata ab Alex. VIII. anno 1690. *Pagani, Judæi, Hæretici, alique hujus generis, nullum omnino accipiunt a Jesu Christo influxum; adeoque hinc recte inferes in illis esse voluntatem nudam, & inermem, sine omni gratia sufficiente.* Sed merito proscripta est; primo quoniam profertur indefinite; atque sunt inter Paganos, & Judæos quamplurimi, quibus gratia confertur; ut diximus de Polemone, & de Cornelio. Præterea Infidelium complures aut degunt inter Christianos, aut audierunt ab iis Evangelium, cujus prædicatio non solum est beneficium Christi notitiam suppeditans, ne sit inexcusabilis infidelitas ipsorum, sed etiam solet conjungi cum internis gratiæ illustrationibus, quæ tamen a nimiam addictis cultui idolorum, sive consuetudini abrogatorum legalium cito evo-

evolant, atque extinguuntur. Est etiam probabilius, omnes homines gratiæ motionem aliquam per vitæ decursum experiri, sed tenuem admodum, & veluti semen sparsum secus viam, vel inter spinas concūcatum & suffocatum. Singulis denique patet semper aditus ad misericordiam, ad Ecclesiam, ad Sacramenta, ad medicinam, & ad Aquam & Sanguinem fluentem e latere Redemptoris.

Depromunt ex libris Patrum quæ sequuntur. S. Augustinus de lib. arb. cap. 18., & de Natura & Grat. cap. 67. adversus eos, qui de ignorantia, & difficultatis poena ex Adam transfusa queruntur, scribit: *Recte enim fortasse querebantur, si erroris & libidinis nullus hominum victor existeret: cum vero ubique sit presens, qui multis modis per creaturam sibi Domino servientem aversum vocet, doceat credentem, consoletur sperantem, diligentem adhortetur, conantem adjuvet, exaudiat deprecantem, non tibi deputatur ad culpam, quod invitus ignoras, sed quod negligis querere quod ignoras, &c.*

Joannes Gonzalez, & Thomas de Lemos respondent Augustinum asserere, quod nullus iuste asserere potest in sui excusationem ignorantiam, quia Deus aut per legem scriptam, aut per naturalem, aut per Evangelii prædicationem homines omnes instruit & vocat: & recte, nam qui negat unum esse Deum, superare potest ignorantiam intima conscientia sui ipsius, rerumque aspectabilium contemplatione: & qui ignorat mysteria fidei, potest ea audire ab Evangelizantibus; & si non potest non ei imputatur ad culpam. Animadvertunt scite Augustinum dixisse, *Per creaturam sibi Domino servientem*; ne inde inferas semper vocare seipso, & per internam subministrationem Spiritus sancti. Proximo cap. 68. ipse Augustinus hanc responsionem insinuat, docens, quomodo infideles ad fidem excitentur Christianis exhortationibus, Christiani autem concutiantur terroribus, & præmiorum laudibus erigantur. Hæc gratia sat est, ut sint inexcusabiles, & possint remota potentia querere quod ignorant. Insuper animadverto, aliud esse Deum vocare, aliud esse præsentem ut vocet. Illud actuale gratiæ subministrationem, istud vero præparationem significat, & increatam gratiam interdum ab animorum nostrorum motione sejunctam, ut jam explicavi. Et Augustinus quidem, non

ait, Deum vocare omnes, sed esse præsentem ut vocet. Si velis etiam cunctis immiti quasdam bonas cogitationes certis temporibus, sed quæ leviter excitent, ut intellectus alio statim evolet, & evanescat in cogitationibus suis; est sententia Norisii, cui non repugno.

Addunt Adversarii S. P. Augustinum serm. 2. in Psalm. 58. hæc habere: *Si nolis curari vulnus tuum, admonet, ut cures: & aversum revocat, & refugientem quodam modo ad se venire compellit, & attrahit. In omnibus implet quod dictum est, Misericordia ejus præveniet me. In Psalm. 102. Vocat undique ad correptionem, vocat undique ad poenitentiam, vocat beneficiis creatura, vocat impertiendo tempus vivendi, vocat per lectorem, vocat per tractatorem, vocat per intimam cogitationem, vocat per flagellum correptionis, vocat per misericordiam consolationis.*

Verum quid hæc? Constat in Psalmum 58. S. Patrem de iis loqui, quorum Dominus susceptor factus est, ut in omnibus eorum operibus singularem exerceat providentiam. Atque si hoc testimonium aliquid evinceret, adesset singulis non solum gratia sufficiens, sed & congrua, victrix, efficax, & quodammodo compellens & attrahens. Addit præterea ibidem S. Doctor, omnipotentem medicum non renuntiare ad aliquem, sed *Opus est, inquit, ut curari velis, opus est, ut manus ejus non refugias. Quod si refugias, odit repellentem manus suas, ait Enarrat. in Psalm. 102. unde altera obiectio depromitur. Hæc propterea eadem responsione revincitur: Quamquam commemorantur ibidem omnia genera vocationum, externæ, interioris, communis, specialis, quas omnes singulis impendi neminem puto dicturum. Profert nonnulla alia Augustini loca Tournely P. 2. de Grat. q. 8. art. 3. quæ aperitissime sunt accipienda de lege naturæ, & lumine rationis omnibus indito, eodem Auctore non reluctante: unde merito præmittuntur.*

Habetur in expositione quarundam Prop. ex Epistola ad Romanos prop. 62. de Pharaone celebris locus: *Non ergo hoc illi imputatur, quod tunc non obtemperaret, quandoquidem obdurato corde obtemperare non poterat: sed quia dignum se præbuit, cui cor obduretur. Hunc locum avide quidam arripiunt*

piunt, obijcientes non imputandum esse peccatum, si gratia non adsit, quemadmodum nec imputatum est Pharaoni.

Ast si totum argumentum concedatur, nonne sequitur Pharaoni, & obduratis huic similibus gratiam sufficientem fuisse sublatam? Si ulterius reponamus editum opus istud ab Augustino adhuc Presbytero, cum nondum divinae gratiae percepisset arcana; nonne id liquet ex cap. 23. primi libri Retractationum? Sed confirmat hæc Augustini sententia, quod alibi tradidit de Obduratis, scilicet hos peccare, quia licet deserti a gratia necesse sit, ut offendant, & cadendo vexentur: nihilominus illis imputatur peccatum, quoniam prævaricatores legis digne lux deseruit veritatis. Sensus quippe est, Pharaonem non ideo peccasse, quia obdurato corde obtemperare non poterat, si enim cæcitas omnino esset involuntaria, nullum foret peccatum: sed ideo peccasse, quia dignum se præbuit, cui cor obduraretur. Hunc sensum demonstrant quæ sequuntur immediate: *Sicut enim in his, quos elegit Deus, non opera, sed fides inchoat meritum, ut per munus Dei bene operentur: sic in his, quos damnat, infidelitas & impietas inchoat pœnæ meritum, ut per ipsam pœnam etiam male operentur.* Igitur per ipsam quoque obdurationem peccant improbi, in quantum ipsa obduratio est pœna præcedentis peccati, ut pluribus explicat Sanctus Doctor eodem loco, & citato capite tertio ac vicesimo Retractationum.

Mutuantur ex Prospero quæ sequuntur. I. Libro 2. de Vocat. Gent. cap. 5. ait: *Adhibita semper est Universis hominibus quadam supernæ mensuræ doctrina, quæ etsi paucioris, occultiorisque gratiæ fuit, sufficit tamen, sicut Dominus judicavit, quibusdam ad remedium, omnibus ad testimonium.* II. Eodem libro cap. 14. hæc habet: *Neque ob hoc excusabiles sunt nationes, quæ alienatæ a conversione Israel spem non habentes, & sine Deo in hoc mundo sub ignorantia tenebris perierunt, quia hæc abundantia gratiæ, nunc universum mundum rigat, pari antea largitate non fluxit.* III. Cap. 29. ait: *Universitati hominum ita multiplex, atque ineffabilis bonitas Dei consuluit semper & consulit, ut neque ulli pereuntium excusatio suppetat de abnegato sibi lumine veritatis, neque cuiquam sit liberum de sua justitia gloriari.* IV. De parvulis sine baptismo morientibus hæc est

præclara & manifesta sententia Prosperi cap. 23. *Non irreligiose arbitror credi, nec inconvenienter intelligi, quod isti paucorum dierum homines ad illam pertineant gratiæ partem, quæ semper universis est impensa nationibus, quæ utique si bene eorum uterentur parentes, etiam ipsi per eosdem juvarentur.* V. Addunt Stephanus Descamps, & Hon. Tournely illustre testimonium Pauli Orosii in libro de Arbitrii libertate: *Mea semper hæc est fidelis, atque indubitata sententia, Deum adiutorium suum non solum in Corpore suo, quod est Ecclesia, cui specialia ob credentium fidem gratiæ suæ dona largitur, verum etiam universis in hoc mundo gentibus propter longanimitatem suam, æternamque clementiam subministrare, non ut tu asseris cum discipulo tuo Cælestio, cui jam apud Africanam Synodum occulta illa impiorum dogmatum natura contusa est, in solo naturali bono, & in libero arbitrio generaliter universis unam gratiam contributam; sed speciatim quotidie per tempora, per dies, per momenta, per atomas, & cunctis, & singulis ministrare.* Et infra, *Evidentissime declaratum est nemini hominum deesse Dei adiutorium, præsertim cum & seductor instet, & insit infirmitas.*

Possum cum Eruditis viris respondere, libros de Vocatione Gentium non esse Prosperi: quod probari potest his testimoniis directe pugnantibus cum aliis, quæ habentur in responsionibus ad Objecta Massiliensium, & in Carmine de Ingratis; ubi generalem voluntatem salvandi omnes, & communem humani generis Redemptionem explicat per institutionem, & efficaciam remedii, non per actuale gratiæ largitionem, ut ostendimus de H. Janseniana cap. 4. & hoc in quo versamur th. 2. 3. & 6. Vide & Norissum lib. 2. H. P. cap. XIV. Brevi itaque responderi potest, hunc Auctorem, & etiam Orosium, medium quid sapere inter Semipelagianos, & Augustinum.

Horum ramen admissa auctoritate, nil conficit pro Scholasticis omnia adversus nos pugnaciter conjicientibus. Auctor enim priorum librorum conatur ostendere, etiam Gentiles, hominesque universos a fide alienos habuisse gratiam quamdam communem, & veritatis notitiam in dispositione elementorum mundi, per quam possent optime percipere unius supremi Numinis existentiam, ita ut essent in cultu Deorum inexcusabiles; etiam si mi-

nime receperunt internas, & invisibiles illuminationes, quæ sunt dona gratiarum specialia. Sat esset titulum capitis 5. libri 1. perlegere: *Omnes in elementis accepisse præcepta legalia, ut sint inexcusabiles in idololatria.* Sed quoniam titulis carent Mss. vetustiora, verba Auctoris exscribamus. *Quamvis ergo hæc, inquit, & multa similia veritatis Scriptura pronuntiet, secundum ipsam tamen credimus, & piissime confitemur, quod nunquam universitati hominum divina providentia cura defuerit. Quæ licet exceptum sibi populum specialibus ad pietatem direxerit institutis, nulli tamen nationi hominum bonitatis suæ dona subtraxit, ut & propheticas voces, & præcepta legalia convincerentur in elementorum obsequiis, ac testimoniis accepisse: unde & inexcusabiles facti sunt, quia Deos sibi dona fecerunt, & quæ creata erant ad utendum, venerati sunt ad colendum.* Internam autem inspirationem gratiæ communem non esse, scribit diserte cap. 3. *Incognoscibiles illuminationum dilationes, inter quas utique multi in infidelitate deficiunt, non solum in populis remotioribus impiorum, sed etiam in civitatibus fidelium per plurimas domos, & familias novimus fieri, &c.* De notitia igitur legis, non de gratia speciali loquitur iste Auctor. Confer modo verba nobis objecta, & videbis non solum perperam adversus nos usurpari, sed etiam Adversarios nostros revincere. Gratia enim, de qua disputamus, non solum sufficit ad testimonium, sed etiam ad remedium, neque est sola notitia veritatis distributa in elementis, & reddens inexcusabilem idololatrarum perfidiam, sed interior illuminatio, & inspiratio caritatis, sine qua plurimi sub ignorantiae tenebris perierunt. Atqui auctor librorum de Vocat. Gent. ait impensam omnibus gratiam sufficientem ad testimonium, & notitiam in elementorum obsequiis, per quam nulli pereuntium suppetat excusatio; & quibusdam tantum gratiam sufficientem ad remedium, & specialem, ac supernaturalem inspirationem. Ergo affirmat, Gratiam, de qua disputatur, pluribus denegari.

De parvulis cap. 21. præcedenti definite pronuntiat, *super eos illam manere sententiam, quam humanum genus prævaricatione primi parentis excepit. De immaturitate vero mortis non esse rationem conquerendi, cum semel in naturam nostram per peccatum ingressa mortalitas obnoxium sibi omnis vitæ*

nostræ fecerit diem. Hæc est ergo causa cur plurimi rapiantur sine baptismo, & non semper neglectus parentum. Dum ergo seq. cap. 23. ait, etiam parvulos paucorum dierum ad illam pertinere gratiæ partem, quæ semper universis est impensa nationibus, loquitur de notitia veritatis, quam horum parvulorum parentes potuerunt accipere ab obsequiis, & testimoniis elementorum, & negligentes non studuerunt sibi, ac posteris consulere, veram amplectendo religionem. Nam cap. 25. sequenti docet gratiam, quam universis generationibus Deus indifferenter impendit, esse testimonium elementorum, per quod ad quærendum verum Deum possunt homines adjuvari. Gabriel Vasquez disp. 96. cap. 2. interpretatur postremum locum de parvulis, qui aliquandiu vivunt, & quibus parentum cura negligit subvenire, eo quod appellentur *paucorum dierum homines.* Est autem interpretatio, ut arbitror, falsa, & duobus hisce vocabulis male afficta.

Orosius autem contra Pelagianos asserentes posse unumquemque per naturam, & liberum arbitrium salutem quærere, & ingemiscere, licet adjutorio Dei tandem tribuerent consecutionem salutis, & objicientibus exemplum Zachæi, qui desiderabat Deum videre, & ideo salus domui ejus facta est, ait: *Nunquid si unus credidit, statim universa domus sine peccato fuit, cui tunc utique Majore domus credente initium salutis fuit?* En aperte scribit Orosius, familiam Zacchæi, antequam ipse crederet, non habuisse initium illud salutis, id est posse quærere & ingemiscere, quale initium statuebat Pelagius in natura, & in libero arbitrio. Habemus ergo Orosium nobiscum consentientem. Ex illa vero responsione Orosii emergit statim objectio altera Pelagianorum: Quomodo ergo peccant, qui destituti sunt gratia, & non habent ex se posse quærere, & ingemiscere? Huic objectioni occurrit Orosius dicens, Gratiam, quæ necessaria est ad libertatem peccandi, non esse illam specialem, quam Celestius, & Pelagius putant in solo bono naturæ singulis contributam; sed notitiam veritatis, & lumen ipsum rationis adjutum testimonio, & distributione elementorum, atque id per atomos & per momenta singulis ministrari, & necessarium esse ne imputetur peccatum; licet ad recte agendum requiratur præterea gratia specialis a natura, & libero arbitrio diver-

diversa. Sequitur enim post verba, quæ producta sunt, hæc immediata periodus: *Dicit enim Scriptura, Qui facit solem suum oriri super bonos & malos. At tu forte respondes: Ordinem suum composita bene natura custodit, ac per hoc Deus elementariis simul cursibus constitutis facit inde, quæ facit. Quid ergo de illa sententia parte, quæ sequitur, opinaris? Dat pluviam super iustos, & iniustos. Utique qui dat, cum vult dat, & ubi vult dat, vel dispensando dispositam constitutionem, vel effundendo propriam largitatem.*

Quæ ex D. Thoma obijciuntur, hæc sunt præcipua. I. Q. 14. de verit. art. 11. ait: *Si aliquis nutritus in sylvis, vel inter bruta animalia ductum rationis naturalis sequeretur in appetitu boni, & fuga mali, certissime est credendum, quod ei Deus vel per internam inspirationem revelaret ea, quæ sunt ad credendum necessaria, vel aliquem fidei prædicatorem ad eum dirigeret, sicut misit Petrum ad Cornelium.* II. In cap. 12. ad Hebræos ait: *Gratia nulli deest, sed omnibus quantum in se est se communicat, sicut nec sol deest oculis cæcis.* III. 1. p. q. 49. art. 2. *Deus, inquit, non deficit ab agendo quod est necessarium ad salutem.* IV. In 1. 2. q. 106. art. 2. ad 2. hæc habet: *Lex nova quantum est ex se auxilium dat ad non peccandum.*

Respondent ad 1. Thomas de Lemos, & Thomistæ alii, utique id eventurum, sed puer ille non posset sequi ductum rationis sine gratia, quæ per D. Thomam quibusdam datur, quibusdam non datur. Ut enim demonstratum est quæstionibus præcedentibus ex eodem Doct. Angelico 1. 2. q. 109. art. 3. *Appetitus voluntatis rationalis sequitur propter corruptionem naturæ bonum privatum, nisi sanetur per gratiam Dei.* Quod in puero illo contingeret ex carnis concupiscentia progenito. Aliqui interpretantur beatum Thomam de puero baptizato: quem certe gratia sanctificante exornatum Deus non deseret, nisi ille se a Deo averteret libero voluntatis arbitrio. Ego ulterius fateor, illi puero supernam aliquam illustrationem non defuturam, quam tamen pœnalis cæcitas dispelleret, & voluntas ad malum proclivis pessundaret. Testimonia reliqua demonstrant tantummodo, Deum quantum in se est, auxilia omnibus præparare, eaque subministrare nullum ponentibus impedimentum: quamquam istud non ponere, aut remove munus sit gratiæ,

Berti Theolog. Tom. IV.

quæ aliquibus denegatur, ut docet Angelicus in 111. contra gentes cap. 160. & ipsa lect. 3. in cap. 12. ad Hebræos.

Denique momentum gravissimum putant, quod prop. 3. expunximus, de libertate necessaria ad peccatum. Omnino quippe tenendum est, nullum esse peccatorem in hac vita, qui & libere non peccet, & poenitere, & mandata servare non possit. Scribit id post D. Thomam 3. p. q. 86. art. 1. universa Schola Thomistarum, ut demonstrat Tournely de Grat. p. 637. & seq. At sine gratia homo in peccatum necessitate prolabitur, nec poenitere potest, nec recte agere. Singulis ergo momentis gratia sufficiens adest cuilibet etiam obcæcatissimo peccatori. Hoc argumentum complures Thomistarum a sententia majorum alienavit. Percipere etenim non valent quomodo præcepta Dei sint possibilia, si denegetur auxilium, quo opitulante possunt impleri. Si respondeas cum D. Thoma, non esse impossibilia, quoniam possumus gratiam a divina liberalitate accipere, nec reputatur impossibile quod possumus per amicos; id verum esse fatentur, si amici præbeant auxilium; at si amici, ut hodierni solent, miseros nos derelinquant, quomodo possumus spem locare in præsidio amicorum? Accedit quod libertas tantum ad malum etiam in dæmonibus viget; impium est autem & horrendum damnatos viatoribus comparare. Quis etiam credat æquissimum rectissimumque Judicem plectere reum, cui non est amplius ad bene agendum libertas? Hæc & consimilia plura Theologi non vulgares.

Huic præcipuæ argumentationi obvia est ex 3. thesi responsio. Non esse peccatum, ubi non est libertas: & omnia præcepta esse impiissimis etiam, & obcæcatis possibilia potentia saltem remota, est prorsus indubitatum. Majorem itaque concedimus, animadvertentes tantum percelebres Thomistas affirmare quidem Deum nemini denegare auxilium, & etiam singulis dare, in quantum dare idem est ac præparare & exhibere, non autem prout opponitur verbo *accipere*, ut testatur Gonzales, & proculdubio docet Bannes, quem primum opponunt. Dissentiri aliquos fatemur: sed eruditus Lemosius ait id se vehementer mirari, & Doctores istos S. Thomæ doctrinam deserere, & contrariæ assentiri. Legatur caput 20. de Gratia sufficiente n. 301. tract. 3. 2. p. tom. 4. Panopliæ. Ad

H

mi-

minorem dico nullam esse in peccando necessitatem, sed libertatem indifferentiæ quantum ad exercitium, idest in optione malorum. Imo S. Thomas docet absolute, quod *potest contingere quod aliquis sit impotens ad faciendum quod oportet: quod si sit propter ejus culpam præcedentem, puta cum aliquis de se-ro se inebriavit, & non potest surgere ad matutinas, omissio imputatur ad culpam propter causam præcedentem, ex qua omissio sequens redditur voluntaria*. Ita 1. 2. q. 71. art. 5. 2. 2. q. 79. art. 3. ad 3. & q. 150. art. 2. & 4. necnon in 111. contra Gentiles cap. 160. Quæ tamen ita accipienda sunt, ut imputetur peccatum, quando est in exercitio libera mediorum electio, aut quando dum ponitur causa, prævidetur, aut potuerit, ac debuerit prævideri effectus consequens. Respectu autem bonorum operum, sentio carentem auxilio sufficienti non habere potentiam proximam, peccare tamen illorum omissione, quoniam ejus *impotentia* est libere volita; nam ideo non potest, quia per pravam erga malum voluntatem ponit potentiæ proximæ impedimentum. Ergo cum hæc voluntas ad malum seipsa libera sit libertate indifferentiæ, quæ sufficit ad peccatum, impotentia per hanc voluntatem inducta non excusat a culpa.

Ceterum potentia *remota* semper in hac vita superest cuilibet peccatori, quoniam adjuvari potest a Deo, & *quæ per Amicos possumus, aliquantulum per nos possumus*, ait S. Thomas 1. 2. q. 109. art. 4. ad 2. At dicis, quid si amicus nolit opem ferre? Respondeo Deum non defuturum, nisi tu ponas impedimentum. Quamquam inter Deum, & amicos hoc intercedit discrimen, quod possunt a nobis sine amicorum auxilio aliqua fieri, ut ad illos ire, & ab illis velle adjuvari; cum tamen in bonis operibus nihil sit nostrum, quin a Dei gratia misericorditer præveniatur: ut in illum Thomæ locum observat illustris Thomista Franciscus Sylvius. Atque ita verum est, quod sæpe diximus cum Augustino, [malum nullam habere causam nisi ab hominum voluntate; bonum vero a voluntate divina, a qua denegatur quidem gratia iusto iudicio reluctantes & nolentibus, sed misericorditer impenditur cuicunque datur, sive minus sit iniquus, sive iniquissimus, ut unusquisque cantet Domino misericordiam, & iudicium, & nemo, nisi in ipso Domino gloriatur.

Magnum etiam inter damnatos, & viatores a gratia alienos discrimen interest. Quandiu enim vivunt iniqui, converti possunt a Domino gratiæ beneficentissimo largitore. Orat etiam pro ipsis Ecclesia Sponsa Agni, eisque patet semper accessus ad Sacramenta, & ad largiflua piissimi Redemptoris vulnera. Quamobrem de nullo mortali homine desperandum est; imo spes debet esse vividior, quandoquidem indigni quidem sunt plurimi, sed mediatorem habent dignissimum apud Patrem, qui solem suum oriri facit super bonos, & malos. Hoc bono expertes sunt dæmones, & spiritus damnatorum, tametsi peccent libere, consensione antiquorum omnium Theologorum. Quare autem non demereantur, non est ex deficientia libertatis, sed quia sunt in termino, & omnia mala opera exercent cum eadem malitia, eademque ab ultimo fine aversione. Eandem ergo sortem esse damnatorum, reproborumque viventium, & utroque peccare in eo, quod vitare non possunt, magnum est Calvinistarum, & Jansenianorum deliramentum. Reperiuntur inter viventes nihilominus nonnulli, quos adeo tenebræ comprehendunt, & quos ita tradidit Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam, & in passionem ignominiae, ut ad sextam objectionem Vincentii scripserit S. Prosper: *Multorum hominum malitia talis est, qualis est dæmonum: sed hoc inter malos homines distat, & dæmones, quod hominibus etiam valde malis superest, si Deus misereatur, reconciliatio; dæmonibus autem nulla est in æternum servata conversio*. Arbitror autem istiusmodi responsiones doctrinæ veterum Theologorum circa libertatis naturam magis esse conformes, ad intelligendam Augustini contra Pelagianos sententiam perutiles, & ad revincendos Jansenii gregarios aptissimas. De qua re alibi dictum satis.

Sed jam ad extrema libri propitio Numine perventum est. Elaboratum cum in isto, tum in præcedentibus, ne in difficillimis circa Gratiam & libertatem questionibus quod ad historiam, quod ad dogmata, quod ad Scholæ placita pertinet prætermisum esse videatur. Quod an assecutus fuerim, prorsus ignoro. Id fortassis non perfeci, at conatus sum equidem. Si Augustinianæ Scholæ commodum aliquod attuli, quod optime sentio vel nullum esse, vel perexiguum; frui, Lector, æquo animo dissertatiunculis, & quas exhi-

exhibui hactenus, & quas subinde producam. Nunc, quoniam initium fecit libro Doctor Aquitanus, finem statuatur ejusdem Doctoris

EPIGRAMMA.

*Cœlestem ad Patriam tendens cognosce
Vocantem,
Cujus proveheris, si bene curris,
ope.
Nam si te virtute tua ad cœlestia cre-
dis
Scandere, de superis pulsus ad ima
cades.*

OPUSCULUM,

*In quo de Gratia sufficiente
pertractatur.*

PLura de Gratia sufficiente, & de effica-
ci hactenus dicta sunt: sed quæstionis
difficillimæ, & quæ torquet plurimorum
ingenia, difficultas atque amplitudo postu-
lant, ut nonnulla subjiciamus. Ac pri-
mum ad memoriam revocandum est quid
sit gratia illa *sufficiens*, de qua disseritur.
Neque enim gratiæ *sufficientis* nomine il-
lam intelligimus, quæ sine alterius super-
naturalis auxilii adminiculo salutare opus
exequitur: siquidem istiusmodi gratia est
efficax, quocumque tandem modo efficax
sit; eandemque gratiam efficacem non om-
nibus singulisque hominibus adesse quolibet
momento, puto experientia compertum es-
se, idque a nemine denegari. Quis enim
sanæ mentis ibit inficias, complures trans-
gredi divina præcepta, & a Deo non ita
vocari, ut vocantem sequantur? De gratia
itaque *sufficiente*, quæ ab *efficaci* distingui-
tur, proculdubio disputant Theologi, ubi
inquirunt an conferatur universis homini-
bus, an justo Dei judicio aliquibus sub-
trahatur.

Est autem auxilium *sufficiens* idem ac
gratia excitans, nempe nobis mentis illu-
strationem, & voluntatis affectum inspi-
rans, at non illam certam scientiam, & vi-
tricem delectationem, quam aliquando
Deus nec tribuit sanctis suis, ut humilio-
res sint, & insistant orationibus, conscii

proprie infirmitatis, nec ignorantes quid
necessum sit a Domino postulare. Cum
vero sancta cogitatio, rerumque divinarum
perceptio sit opus mentis, piusque boni
desiderium sit motus voluntatis, consequi-
tur ad constituendam *sufficientem* gratiam
duo requiri, Deum scilicet præmoventem
& inspirantem, ipsamque mentem & vo-
luntatem humanam, quæ cogitat ac desi-
derat. Quare absque ullo prorsus actu in-
tellectus & voluntatis gratia *sufficiens* ap-
prehendi nequit: ac bene sapienterque aje-
bat lib. 6. de Grat. & de lib. arb. cap. 15.
Venerabilis Bellarminus: *Cogitare, & de-
siderare sunt actus mentis & voluntatis;
quare fieri non potest, ut quis sine actu suo
ad cogitandum, & desiderandum excitetur.*
Estius quoque magni nominis Theologus
in 2. sent. dist. 26. §. 11. producto cano-
ne 4. sessionis sextæ Tridentini Concilii,
a quo anathema infligitur asserentibus li-
berum hominis arbitrium a Deo motum &
excitatum nihil cooperari, sed veluti inani-
me quoddam nihil omnino agere, mereque
passive se habere; producto, inquam, ca-
none illo, eoque non tantum de gratia
cooperante, verum etiam de gratia exci-
tante & movente explicato, scire Estius
infert excitantem ipsam gratiam non con-
sistere *sine motione aliqua liberi arbitrii ad
bonum*. Nec aliter fieri potest, prout ma-
nifesta ratio suadet. Cum enim cogitatio
mentis, & voluntatis affectio a creaturæ
rationalis potentia promanent, ac sint,
quemadmodum schola loquitur, *actus vi-
tales*, necessum est illos a facultate intel-
ligente, ac volente *formaliter* proficisci.
Quare Joannes Gonzalez Legionensis,
quem inter optimos Fratrum Prædicatorum
Theologos connumerare soleo, in quinta
Controversia de Auxiliis art. 5. ea quæ
sequuntur, conscripsit: *Auxilium sufficiens
est idem quod gratia excitans. Impossibile
est quod Deus excitet, & moveat animam
active per gratiam excitantem, & quod
ipsa formaliter in seipsa non moveatur. Er-
go per aliquem vitalem actum a seipsa eli-
citum movetur seu excitatur: anima enim
nunquam movetur vel excitatur actualiter,
nisi eliciendo aliquem actum*. Haud secus
ratiocinantur Thomistæ reliqui: in quorum
testimoniis proferendis, cum nulla mihi in
ea re suppetat difficultas, consulto absti-

„ nendum esse censeo. Occurrent tamen spon-
 „ te sua tractatus illorum, ac maxime qui
 „ tempore congregationum de Auxiliis flo-
 „ ruerunt, sedulo pervolutanti. Duo ergo sunt
 „ gratiæ *sufficientis* sive excitantis principia;
 „ unum Deus excitans ac movens, alterum
 „ humana mens & voluntas excitata & præ-
 „ mota: nam & hæc suorum actuum est
 „ causa; cum liberum arbitrium non mo-
 „ veatur duntaxat extrinsecus veluti quoddam
 „ inanime, tanquam currus, aut rota figuli,
 „ sed habeat quoque in seipso sui motus cau-
 „ salitatem. Sive autem dixeris Deum illo-
 „ rum actuum, qui in gratia excitante repe-
 „ riuntur, causam efficientem, mentemque,
 „ & voluntatem humanam causam forma-
 „ lem; sive Deum appellaveris causam prin-
 „ cipem, animumque nostrum mente & vo-
 „ luntate præditum causam secundam, nul-
 „ lam ego movebo quæstionem: neque forsi-
 „ tan quispiam erit, qui causarum partiti-
 „ onibus, muneribusque perceptis, percellatur
 „ aliquantulum quæstiunculis hujus generis.
 „ Hinc videor mihi diversas Doctorum
 „ circa naturam, ac definitionem Gratiæ sen-
 „ tentias facillime revocare posse ad concor-
 „ diam. Sunt enim, qui illam constituunt
 „ in Deo *intime nobis presente*, qui in ejus
 „ *activa excitatione, ac præmotione*, & qui
 „ *in actibus indeliberatis intellectus & vo-*
 „ *luntatis*. Primi itaque principium efficiens
 „ gratiæ potius nobis definiunt, quam gra-
 „ tiam; ac si quis gratiam ita acceptam sin-
 „ gulis hominibus adesse negaret, hunc ego
 „ stipitem, seu hominem destitutum ratione,
 „ aut proculdubio blasphemum, & divinæ
 „ immensitatis ignarum, certissime nuncupa-
 „ rem. Etenim Deum esse præsentem uni-
 „ cuique nostrum, atque in ipso Deo nos vi-
 „ vere, moveri, & esse, quamquam id non
 „ tradidisset Apostolus, ex indita nobis divi-
 „ næ immensitatis idea, & notione didicisse-
 „ mus. At ego Dei præsentiam, qua opitu-
 „ lante ad bonum agendum movemur, si
 „ appellare gratiam velimus, *Gratiam increa-*
 „ *tam* dicerem, non creatam illam, com-
 „ mutabilem, & incrementi susceptricem,
 „ quæ nobis divinitus inspiratur, & qua Deus
 „ modo tantum, modo minus, magisque nos
 „ excitat, pro excellentia potestatis suæ, &
 „ pro voluntatis suæ beneplacito. Verum
 „ Deus cuique præsens est gratiæ causa effi-
 „ ciens, suprema, & libera: nec potest per

„ solam Dei præsentiam gratiæ natura expli-
 „ cari, sed addatur oportet aliqua Dei ubi-
 „ que præsentis operatio. Illi ergo, de qui-
 „ bus secundo loco dicebamus, & qui *in di-*
 „ *vina motione* Gratiam constituunt, propius
 „ ad veritatem accedunt; sed minime quid
 „ gratia præstat nobis exponunt, ac videntur
 „ modum, quo in nobis gratia efficitur, ex-
 „ plicare, non gratiam ipsam: eamque dum-
 „ taxat spectare relate ad Deum moventem,
 „ non vero comparate ad illum effectum, qui
 „ a Deo movente, simulque a mente, &
 „ voluntate humana producit. Ceterum
 „ Dei motionem, seu excitationem requiri, ut
 „ a nobis actus sanctæ cogitationis, & san-
 „ ctæ voluntatis eliciantur, est res adeo com-
 „ perta, ut a nemine queat in dubium ver-
 „ ti. Sinamus itaque illos, qui in divina
 „ motione gratiam sitam esse contendunt, in
 „ proprio sensu abundare: neque enim con-
 „ gruum est, in hisce quæstionibus, quas
 „ unusquisque pro mentis suæ captu, veritate
 „ minime violata, resolvit, quemlibet no-
 „ strum nimia solitudine angere. Profecto
 „ tertii, qui excitantem gratiam locant *in*
 „ *actibus indeliberatis intellectus & volunta-*
 „ *tis*, sive in sancta cogitatione, & pio desi-
 „ derio nobis a Deo præmovente, & excitan-
 „ te inspiratis, melius, me quidem iudice,
 „ naturam gratiæ declarant: nam Dei mo-
 „ tionem, causamque gratiæ efficientem, &
 „ causam quoque *elicitivam*, & utriusque ef-
 „ fectus complectuntur: causam *primam &*
 „ *effectricem*, dum commemorant Deum ex-
 „ citantem ac præmoventem; *elicitivam*, dum
 „ actus vitales memorant qui eliciuntur ab
 „ anima: atque *effectus* itidem causæ utrius-
 „ que, dum actus indeliberatos ad cogitatio-
 „ nes mentis, & ad voluntatis desideria coar-
 „ ctant. Cunctos itaque hoc pacto possumus
 „ conciliare, ut asseramus primos gratiam
 „ *sufficientem* definire in ordine ad supremam
 „ causam: alios comparate ad ipsius causæ
 „ efficientiam ac præmotionem: postremos
 „ denique relate ad actus in nobis, & a no-
 „ bis ea præmotione productos. Et hæc est
 „ nostra diversa sentientes conciliandi ratio
 „ expedita, & planissima. Si tamen ceterorum
 „ mentem non assequimur, non est cur no-
 „ bis debeant hi subrasci: quoniam conco-
 „ diam curantes nemini irrogamus injuriam:
 „ neque enim dissentientes offendit quisquis
 „ illos conciliare, & trahere in eandem sen-
 „ ten-

„tentionem adnititur. At hæc quæstio de Gra-
 „tiae definitione tradita ab aliis parvi mo-
 „menti est, non talis, in qua necessum sit
 „immorari diutius. Profecto si quis a nobis
 „peteret, quomodo in nobis fiat prædicta
 „motio, & excitatio, an per intimam Dei
 „præsentiam & immediatam operationem,
 „an per qualitatem physicam a Deo distin-
 „ctam; fateremur ultro, libenterque igno-
 „rantiam nostram. Enimvero, multis licet
 „philosophis tradentibus, nondum plane in-
 „telleximus quomodo in nobis variæ cogi-
 „tationes, & desideria repente consurgant:
 „multo minus percipere possumus qua ra-
 „tione in nobis operetur Deus altissimus, &
 „omnipotens. Physicam quoque qualitatem,
 „per quam Deus supernas illustrationes, pio-
 „que motus cordis in nobis excitat, si nita-
 „mur adstruere; rem agere supra vires inge-
 „nioli nostri imprudenter, audacterque cona-
 „bimur. Aliorum ergo de physica illa qua-
 „litate judicia vellicare non audemus, &
 „quale proferri a nobis debeat, prorsus ne-
 „scimus. Obsecro, ut mentis nostræ tardita-
 „ti benevolus lector ignoscat. Afferimus ni-
 „hilominus, & absque ulla ambiguitate fi-
 „deliter, firmissimeque credimus nihil boni
 „posse nos cogitare ex nobis: omnem suffi-
 „cientiam nostram ex Deo esse, & omne
 „donum perfectum descendere ex Patre lu-
 „minum. Illud quoque fide firmissima pro-
 „fitemur, misericordiam qua nobis Deus
 „gratiam largitur, iustitiam, qua illam ali-
 „quibus denegat, quemadmodum omnipoten-
 „tiam, qua mundum e nihilo condidit, pro-
 „videntiam, qua cuncta gubernat, atque
 „omnia infinitæ & incomprehensibilis Divi-
 „nitatis attributa, non esse qualitates adven-
 „titias, sive accidentia, sed esse realiter Deum
 „ipsum, quocunque tandem modo distinguan-
 „tur distinctione, quæ non sit rei a re, juxta
 „diversa placita Scholasticorum. Ergo quod
 „ad præsens adtinet institutum, a Deo, qui
 „est sua misericordia, sua virtus, sua opera-
 „tio, occulto ac mirabili modo immittitur
 „mentibus nostris lumen, ut cognoscant quæ
 „recta sunt, & affectus, ut possint cognita
 „facere: atque in ea cognitione, & in eo
 „affectu gratia excitans, ac præveniens ple-
 „rumque a Theologis constituitur.

„Ipforum Theologorum nullatenus repu-
 „diata quam tradunt Gratiae definitione, nos
 „expressius, ut opinor, quinam sint actus

„illi mentis & voluntatis indeliberati ex-
 „plicamus, tradentes gratiam esse illustra-
 „tionem supernæ lucis, & sanctæ dilectio-
 „nis inspirationem. Etenim perspicua est
 „definitio illa Gratiae ex Augustino deprom-
 „pta, lib. 4. contra duas Epist. Pelag. cap.
 „5. lib. de Grat. Christi cap. 39. *Gratia*
 „*est inspiratio dilectionis, ut cognita sancto*
 „*amore faciamus.* Obvia sunt insuper pluri-
 „ma illa loca, in quibus S. Pater adversus
 „Pelagianos de Gratia disputationem insti-
 „tuens, hanc modo appellat *boni cupidita-*
 „*tem, modo voluntatem bonam, modo san-*
 „*ctam dilectionem & delectationem, modo*
 „*inspirationem caritatis, modo consimilibus*
 „*vocabulis, quæ omnia piam cordis affectio-*
 „*nem significant.* Quoniam vero non semel
 „S. Patris verba produximus, eaque collecta
 „sunt cum in libro de Hæresi Pelagiana
 „qui comprehenditur in antecedenti volumi-
 „ne, tum in vindiciis nostris contra Episcopum
 „Ruthenum, ab iisdem repetendis modo
 „abstinemus. Illius quoque definitionis ra-
 „tionem habemus a beatissimo Augustino
 „commonstratam in secundo libro de pec-
 „catorum meritis, & remissione cap. 17.
 „num. 25. ubi posteaquam ait, *nolle homi-*
 „*nes facere quod iustum est, sive quia lateat*
 „*an iustum sit, sive quia non delectat;* at-
 „que inde intulit ignorantiam, & infirmita-
 „tem duo esse vitia, *quæ impediunt volun-*
 „*tatem ne moveatur ad faciendum bonum,*
 „*vel ab opere malo abstinendum:* postea-
 „quam hæc sapientissimus Augustinus asse-
 „ruit, addidit e vestigio, *Ut autem innot-*
 „*seat quod latebat, & suave fiat quod non*
 „*delectabat, gratia Dei est, quæ hominum*
 „*adjuvat voluntates.* Quamobrem ut gra-
 „tiae muneri adscribamus irradiationem men-
 „tis, qua percipit quod antea latebat, &
 „suavitatem atque dulcedinem, qua cor tra-
 „hitur ad bonum, quo antea non delectaba-
 „tur, facit non tantum Augustini auctori-
 „tas, quam plurimi optimo jure æstimamus,
 „verum etiam tradita ab illo ratio, spe-
 „ctantibus peccatorum originem, ac præer-
 „tim originariæ labis confectaria, obvia sa-
 „tis ac manifesta.

„Qui respuunt illam gratiae definitionem,
 „ea maxime de causa permoventur, quod
 „alia præter amorem, & caritatem principia
 „bonorum operum dentur, ut timor domi-
 „ni, ac spes, quæ duo sine caritate perfi-
 „ciunt.

„ sunt. At primum hi negare non poterunt,
 „ nos eandem definitionem ab Augustino
 „ accepisse. Quo sensu a Sancto Patre ac
 „ Doctore traditam volunt, eodem sensu a
 „ nobis repeti fateantur. Si enim S. Pater
 „ caritatem, & dilectionem accepit pro qua
 „ libet cupiditate boni, seu pro quolibet
 „ motu & affectu bonæ voluntatis, propte-
 „ rea quod timorem ac spem, quæ sine ca-
 „ ritate, & sine gratia perseverant, sæpenu-
 „ mero commendavit; idem de nobis sentiant
 „ necessum est, quoniam diserte timoris, ac
 „ spei virtutes, & actus a gratia proficisci,
 „ & sine caritate, & gratia sanctificante
 „ consistere, non uno in loco affirmavimus:
 „ quod ex librorum nostrorum lectione, at-
 „ que ex Apologeticis lucubrationibus satis
 „ superque manifestum esse arbitramur. Si
 „ vero ita Augustinum interpretantur, quod
 „ gratiam constituerint in sanctæ dilectionis
 „ inspiratione, quia ut plurimum voluntas
 „ trahitur amore, quamvis interdum timore
 „ quoque moveatur, & retrahatur a malo:
 „ quare, obsecro, eadem ratione non acci-
 „ piunt quod nos de Gratia Augustini ver-
 „ bis protulimus, dum & ipsi timorem cohi-
 „ bere nos a malo, a gratia excitari, bo-
 „ num esse, ad justificationem saltem remo-
 „ te disponere, pertractantes de virtutibus,
 „ & de Sacramento Pœnitentiæ liquido lu-
 „ culenterque affirmavimus? Non est itaque
 „ cur aliqui nobis ob prædictam Gratia de-
 „ finitionem lites intentent, nisi forte corio
 „ sub nostro audeant Gratia Christi Athle-
 „ tam dictariis & maledictis incessere. Quam-
 „ quam, ut istud addam, allata Gratia de-
 „ finitio etiam timori, ac spei congruit
 „ quam maxime. Ac spem non esse absque
 „ cupiditate boni, sive absque amore, quem
 „ Scholastici appellare solent amorem concu-
 „ piscentiæ, nemo penitus diffitetur. Quo-
 „ modo etiam in spe Christiana debeat ca-
 „ ritas reperiri, erudito de Justitia Opusculo
 „ demonstravit Archiepiscopus Turonensis,
 „ quem Janseniani erroris quidam debitæ
 „ Præsulibus reverentiæ, & fraternæ carita-
 „ tis obliti, frustra non ante plures annos
 „ insimularunt. Hujus tamen sententiam ex-
 „ ponere nostra non interest in præsentiarum;
 „ quippe fat est ad omnem exsufflandam a
 „ nobis calumniam, si testemur, quod
 „ rursus, iterumque repetimus, nos in Gra-
 „ tiæ definitione usurpasse cum Augustino

„ vocabulum *Caritatis*, pro quacunque divi-
 „ nitus inspirata boni cupiditate. Timorem
 „ vero proficisci ex amore facillime suade-
 „ tur. Nam voluntas amore trahitur solum-
 „ modo, neque malum timeret, nisi bonum
 „ appeteret. Idem ergo amor, qui fertur in
 „ bonum efficit ut timeamus malum quo a
 „ bono divellimur; quemadmodum eadem
 „ caritas qua diligimus Deum facit, ut odio
 „ habeamus peccatum, quo a Deo sejun-
 „ mus, ejusque amicitia privamur. At de
 „ Augustiniana, ac nostra gratiæ definitione
 „ dictum est satis.

„ Prædicta definitio communis est tam
 „ gratiæ sufficienti, quam efficaci: quod
 „ enim competit alicui generi, id convenit
 „ ejusdem generis speciebus. *Sufficientem*
 „ gratiam, ut ab efficaci secernitur, illam
 „ dicimus, quæ caret effectu, cujus excitat
 „ cogitationem in mente, & desiderium in
 „ corde. Dari in hoc statu hanc gratiam
 „ sufficientem fide firmissima tenendam est.
 „ Damnatum oppositum in secunda Jansenii
 „ propositione. Pluradixi de hac propositio-
 „ ne præcedenti libro, & in subjecta, addi-
 „ taque huic editioni Appendice. Paucis mo-
 „ do rem ex Augustino conficiam. Nam S.
 „ Pater de Gratia & lib. arbitrio cap. 17.
 „ necnon de Prædest. SS. cap. 8. docet, vo-
 „ luntatem a gratia excitatam aliquando esse
 „ *magnam & robustam voluntatem, quæ au-*
 „ *fert cor lapideum, & dat cor carneum,* ali-
 „ quando autem esse *parvam & imperfe-*
 „ *cta, parvam & invalidam voluntatem.* In
 „ libro quoque secundo de Peccat. meritis, &
 „ remiss. cap. 19. ait S. Doctor Dominum
 „ Deum etiam Sanctis suis, quibus auxilia
 „ sufficientia non denegat, alicujus operis
 „ iusti aliquando non tribuere *vel certam*
 „ *scientiam, vel victricem delectationem.* Rur-
 „ sus in lib. 1. ad Simplic. q. 2. num. 21.
 „ docet S. Pater orationem nostram aliquan-
 „ do *sic tepidam esse, vel potius frigidam,*
 „ *& pene nullam, imo interdum ita nullam,*
 „ *ut neque hoc in nobis cum dolore adverta-*
 „ *mus.* Præterea in lib. de Correp. &
 „ grat. S. Doctor duplex adjutorium accu-
 „ rate distinguit, unum *sine quo non*, quod
 „ dat posse, non autem velle; & alterum
 „ *quo*, nempe quod non tantum dat posse,
 „ sed etiam velle, & quo fit, ut faciamus:
 „ primum sufficiens, efficax alterum: cum-
 „ que illud dixerit collatum primo homini,
 „ „ utrum-

„ utrumque in hoc statu dari affirmat
 „ scribens cap. 12. Nunc vero Sanctis
 „ in regnum Dei prædestinatis non tan-
 „ tum tale adjutorium perseverantiæ datur,
 „ sed tale ut eis perseverantia ipsa donetur;
 „ non solum ut sine isto dono perseverantes
 „ esse non possunt, verum etiam ut per hoc
 „ donum nonnisi perseverantes sint. Ex quo
 „ loco S. Thomas in 1. 2. q. 109. art. 10.
 „ ad 3. duplex illud adjutorium, sufficiens,
 „ & efficax, in hoc statu admittendum esse
 „ demonstrat. In libro denique de Dono
 „ Persev. cap. 8. haud obscure Augustinus
 „ utrumque adjutorium commemorat docens,
 „ inscrutabilia esse judicia Dei, cur ex duo-
 „ bus impiis ætate jam grandibus unus ita
 „ vocantem sequatur (En gratia efficax): al-
 „ ter autem aut non vocetur, aut si vocatur,
 „ non ita vocetur ut vocantem sequatur;
 „ En gratia quæ caret effectu, ac sufficiens.
 „ Quid est enim gratia illa quæ cor lapideum
 „ non aufert, & a duro corde respuitur, quæ
 „ parvam voluntatem inspirat, non robustam
 „ atque perfectam, sine qua operari, ut oportet,
 „ non possumus, sed qua non fit ut
 „ nonnisi operantes simus: quid est gratia,
 „ quam frequenter impii recipiunt dum ad
 „ poenitentiam vocantur a Deo, sed non
 „ sequuntur vocantem, nisi gratia, quæ ab
 „ efficaci distinguitur, & cui interius animam
 „ excitanti in statu naturæ lapsæ resistitur?
 „ Qui nimio studio Jansenium ab omni
 „ errore purgare satagunt, solent reponere
 „ ab illo nequaquam denegari auxilium suf-
 „ ficiens paullo supra ex Augustino descri-
 „ ptum, quo nempe in nobis sancta cogita-
 „ tio, & voluntas bona, parva & imperfe-
 „ cta excitatur: sed impugnari auxilium suf-
 „ ficiens Molinistico sensu, illud nempe,
 „ quo collato nullum aliud præmovens, ac
 „ prædeterminans liberum arbitrium ad actum
 „ requiritur, non vero illud, quo datur pos-
 „ se & quod se tenet ex parte potentiae;
 „ exigat autem, ut hæc prodeat in actum,
 „ adjutorium actionis suapte natura determi-
 „ natum & efficax. De quo duplici sensu
 „ in libro de Hæresi Janseniana, & in sub-
 „ jecto Additamento memini me pertra-
 „ ctasse. Porro hæc Apologistarum Jansenii
 „ responsio videtur hujus elocutionibus valde
 „ cohærens. Novus enim dogmatista libro
 „ 2. de Grat. Christi Salvatoris cap. 1. ad
 „ hunc loquitur modum: Gratia Salvatoris

„ multiplex est, habitualis sub qua & re-
 „ missio peccatorum continetur: actualis alia;
 „ quæ rursum a Scholasticis Doctoribus divi-
 „ di solet in sufficientem, & efficacem: de
 „ quarum singulis multæ magnæque vigent
 „ controversiæ. In lib. 3. cap. 1. Jansenius
 „ perspicua magis declaratione sese explicat,
 „ scribens: Vocantes autem illam sufficientem
 „ gratiam, seu sufficiens adjutorium præter
 „ quod nihil aliud ex parte Dei per modum
 „ principii necessariam est, ut homo velit,
 „ aut operetur, sic enim a multis recentiori-
 „ bus, & vulgo fere accipi solet. Quod si
 „ vero accipiatur, ut sufficiens dicatur, sicut
 „ a quibusdam dicitur, quod satis est, ut
 „ homo possit operari, quamvis adhuc aliud
 „ necessarium sit ut de facto operetur: de hu-
 „ jusmodi sufficienti gratia non est hic nostra
 „ controversia. Quamobrem apertissime Dog-
 „ matista solam gratiam sufficientem, qua-
 „ lem nobis Molinistæ delineant, ex hoc
 „ statu naturæ lapsæ eliminat, atque expel-
 „ lit. Neque eam ob rem redargui Jansenius
 „ debet, & oppugnari. Etenim priori sensu
 „ nullum dari hominibus lapsis auxilium
 „ sufficiens, tradunt Doctores omnes, qui
 „ præter adjutorium sufficiens, quod dat nu-
 „ dum posse, necessarium esse contendunt
 „ aliud auxilium efficax, quo Deus efficiat
 „ ut actualiter operemur. Ex quorum Do-
 „ ctorum numero laudantur singillatim eo-
 „ loci Alvarez, Cumel, Navarette, Syl-
 „ vius, atque Facultates sacræ Theologiæ Lo-
 „ vaniensis, & Duacensis in suis Censuris.
 „ Nihil videtur proferri posse magis apertum,
 „ evidensque ad commonstrandum, rejici a
 „ Jansenio solam gratiam sufficientem, quam
 „ spectato potius sensu grammaticali, quam
 „ theologico, Molinistæ describunt. Ad hæc
 „ cum Habert ægre ferens Opusculum Gal-
 „ lice inscriptum, *Dénonciation de la Theo-*
 „ *logie de M. Habert, adressée a S. E.*
 „ *M. le Card. de Noailles Archevêque de*
 „ *Châlon sur Marne*, adversarios suos Jan-
 „ senianæ hæreseos insimularet, ipsos Respon-
 „ sione sua pag. 22. vicissim reprehendit,
 „ quod nullam cum Jansenio interiori gra-
 „ tiæ veram, propriamque admitterent resistan-
 „ tiam. „ *Le dernier subterfuge des Jansé-*
 „ *nistes* (inquit Habert) *c'est d'expliquer*
 „ *la résistance à la grâce intérieure d'une*
 „ *manière captieuse, qui exclut la résistance*
 „ *véritable, & qui n'est prise, selon eux,*
 „ que

„ que pour un effort de la cupidité, selon
 „ l'Histoire des cinq Propositions, pag.
 „ 533. & 534. „ At hujus Responsionis re-
 „ futator, sive auctor Operis, cui titulus „
 „ *De l'injuste Accusation de Jansenisme*, „
 „ *Plainte à M. Habert*, „ quo sane Opere
 „ Habertus fertur incredibili animi mœrore
 „ affectus, illam de negata resistentia ca-
 „ lumniam a se propulsat, secundamque pro-
 „ positionem Jansenio adscriptam fatetur hæ-
 „ reticam esse, meritoque damnatam: sed
 „ ait posse Jansenium quoque facili negotio
 „ defendi, si quis subire velit hanc inutilem,
 „ plenamque odio provinciam. Jansenii ve-
 „ ro defensionem, quam ait suum non esse
 „ exornare, his verbis magna exequitur dexte-
 „ ritate. „ Quoique, ait Sectione 57. pag.
 „ 181., je n'aie point ici dessein de justifier
 „ le livre de Jansenius (car l'erreur y
 „ pourroit être contenue, sans que ceux qui
 „ le defendent de bonne foi, fussent héreti-
 „ ques) j'en rapporterai pourtant ici un
 „ passage décisif contre l'accusation, que vous
 „ renouvellez. *Constat*, de Grat. Salvat. lib.
 „ 2. cap. 27. *divinitus mente collustrari, imo*
 „ *vere & ipsa voluntate motibus divina gra-*
 „ *tia percelli, qui tamen ab ejus interna*
 „ *suasione & inclinatione dissentiant*. „ His,
 „ aliisque similibus, si quæ sunt in Janse-
 „ nianis dissertationibus, asserunt earum pa-
 „ troni secundam ex quinque famosis positio-
 „ nem immerito adscribi Episcopo Iprensi,
 „ atque hunc uncialibus, quadratisque litteris
 „ fassum illustrationes mentis, & motus a
 „ gratia in voluntate excitatos, quibus tamen
 „ liberum arbitrium obnititur, & reluctatur:
 „ dum autem contra sufficientem gratiam
 „ acuit stylum, duntaxat illam rejicere, quam
 „ invexit Molinistica Schola, excludentem
 „ scilicet auxilium illud per se efficax, pro
 „ quo Augustinenses omnes cum Thomi-
 „ stis navant operam, & studiose decer-
 „ tant.

„ Nollem ego, qui Ecclesiæ definitiones
 „ revereor, neque operam oleumque perdo
 „ in Æthiope lavando, ac præterea me ho-
 „ minem esse sentio ignarum atque imperi-
 „ tum, posteaquam a scopulis, syrtibusque
 „ feliciter enavigavi, me rursus procellis com-
 „ mittere, ansamque præbere calumniatori-
 „ bus in me debaccandi. In quo enim si-
 „ tam credo hæresim Jansenianam in libris
 „ de Theologicis disciplinis, istorumque libro-

„ rum vindiciis, quantum ingenioli mei pa-
 „ tiebatur infirmitas, declaravi. Quæ itaque
 „ pro Jansenio nuperrime dicta sunt, paucis
 „ expendam. Revera idem Jansenius libro 2.
 „ de Grat. Salvat. cap. 1. affirmat a Shola-
 „ sticis Doctoribus gratiam actualem dividi
 „ *in sufficientem & efficacem*: sed ea divisio-
 „ ne penitus prætermissa, immediate aliam
 „ tradit gratiæ partitionem, *in gratiam sani*
 „ *hominis, & ægroti*, cum priori libertatem
 „ agendi vel non agendi, quam appellamus
 „ libertatem indifferentiæ, cum secunda gra-
 „ tia solam libertatem a coactione, quæ cum
 „ necessitate conjuncta est, & libertatem in-
 „ differentiæ destruit omnino, apertissime con-
 „ jungens. Negat itaque Jansenius gratiam
 „ sufficientem, quæ non sit efficax, esse gra-
 „ tiam *hominis ægroti*, eo progressus ut scri-
 „ bat, si in hoc statu admittenda sit libertas
 „ agendi, & non agendi, *evitari non posse*
 „ *gravissima absurda, quibus non solum doctri-*
 „ *na Augustini funditus concutitur, sed etiam*
 „ *sensus Christianæ pietatis leditur, & com-*
 „ *munis offenditur*. Atque hæc sunt verba Jan-
 „ senii in eodem opere de Grat. Salvat. lib.
 „ 7. cap. 14. Quo in loco ulterius ait, si nul-
 „ la alia sit libertas, quam agendi, & non
 „ agendi, seu faciendi & abstinendi ab eo quod
 „ facis, sequitur *operationem divine gratiæ &*
 „ *diametro repugnare arbitrii libertati*. Hinc
 „ etiam tertia ex proscriptis quinque proposi-
 „ tionibus, tamquam ex impuro fonte cœno-
 „ sus rivulus fluit. In lib. 3. cap. 1. utique
 „ Jansenius describit gratiam sufficientem,
 „ quæ talis est Molinistico sensu, in hac re
 „ minime redarguendus, consentientes cum ha-
 „ beat omnes gratiæ per se efficacis propu-
 „ gnatores. Verum explicata ibidem gratia
 „ sufficienti sensu Thomistico, asserit istam
 „ non esse gratiam Christi, de qua Theolo-
 „ gi disputant; subjicit enim: *Talem, Gra-*
 „ *tiam, sufficientem fortasse non difficulter S.*
 „ *Augustinus admitteret, quamvis esse illam*
 „ *veram Christi gratiam, de qua questio est,*
 „ *pernegaret*. Si autem libro 2. cap. 27. fa-
 „ teretur Jansenius dari etiam in hoc statu col-
 „ lustrationes mentis, & motus quoque a di-
 „ vina gratia excitatos in voluntate, quibus
 „ tamen ii, qui motibus iisdem percelluntur,
 „ interna suasione, & inclinatione dissentiant;
 „ neque in hoc videtur redarguendus. In hoc
 „ enim a vero aberrat, quod velit hujusmo-
 „ di motibus dissentiri necessario, non libere;
 „ liqui-

„ siquidem in Janseniano systemate ubi a gra-
 „ tia non inspiretur sancta delectatio vividior
 „ ac superior delectatione carnis, homo ne-
 „ cessitate succumbit, & motus voluntatis,
 „ qui noxiam cupiditatem non superant, par-
 „ vam solum inclinationem complectuntur,
 „ in qua necessum est liberum arbitrium te-
 „ pescere, & iniquius evadere, nisi a Deo
 „ victrix delectatio excitetur. Cum insuper
 „ Gratia, quæ tenues illas mentis collustra-
 „ tiones, parvamque voluntatem inspirat, non
 „ sit in sensu Jansenii sufficiens, ut liberum
 „ arbitrium operetur, atque in sententia
 „ ejusdem Jansenii ad hoc tantummodo con-
 „ feratur, quod efficaciter præstat, non ut
 „ voluntas in actum ulteriorem perfectum-
 „ que prodire possit, si velit: consequens est,
 „ illam gratiam nec esse sufficientem sensu
 „ Thomistico, sed *adjutorium quo* compara-
 „ te ad effectum illum, quem habet; non
 „ *adjutorium sine quo* relate ad actum perfe-
 „ ctum, cuius neque operationem tribuit,
 „ neque potentiam. Abjiciunt itaque Janse-
 „ niani ex hoc statu naturæ lapsæ auxilium
 „ gratiæ sufficientis, sive illud cum Molini-
 „ stis definias, sive cum Thomistis; tametsi
 „ speciosis verbis se a Thomistis non recede-
 „ re interdum dicunt. Id sane de Janse-
 „ nianis testatur Archiepiscopus Cameracen-
 „ sis de Fenelon, nomen apud Molinistas
 „ laudatissimum, cujus de Gratia Collectiones
 „ deflorasse, & in suam Historiam e Gallica-
 „ na in Italianam linguam transulisse fertur Mas-
 „ seus, regressus e Galliis hisce mercibus
 „ opulentior. Cujus rei num fama verax sit,
 „ num mendax, parum mea refert, nihilque
 „ derogatum volo honori eloquentis cele-
 „ brisque Scriptoris. Præsul igitur Camera-
 „ census Jansenistam, cum quo digladiatur
 „ epistola 9. pag. 22. ita alloquitur: „ *N'est*
 „ *il pas vrai, que la Grace, dont vous par-*
 „ *lez, est la grace intérieure & actuelle de*
 „ *tout l'état présent, en sorte que comme A-*
 „ *dam au Paradis terrestre avoit le seule gra-*
 „ *ce de simple pouvoir, que vous nommez le*
 „ *secours sine quo non, sans avoir aucune*
 „ *grace efficace ou d'action; le genre humain*
 „ *depuis se châte à au contraire la seule grace*
 „ *d'action ou efficace par elle même, que vous*
 „ *nommez le secours quo?* En un mot ne
 „ croyez-vous pas que comme le secours sine
 „ quo non étoit l'unique Grace du premier
 „ état, jusqu'à en exclure le secours quo,

Berti Theolog. Tom. IV.

„ de même le secours quo est l'unique grace
 „ de l'état présent, jusqu'à en exclure le se-
 „ cours sine quo non?

„ Hæc quidem Cameracensis Antistes. Sed
 „ illorum, qui ætate nostra pro Jansenio pugna-
 „ runt, non quidem quinque probando proposi-
 „ tiones, id enim jam nulli audent, aut certe
 „ perpauci, sed qui eundem Jansenium a
 „ pravo damnatoque sensu autumant abhor-
 „ ruisse, plures existimant dari etiam in hoc
 „ statu *adjutorium sine quo non*, sed illud
 „ quoque efficax esse, & physicæ prædeter-
 „ minationi conjunctum, quam tam integræ;
 „ quam lapsæ naturæ necessariam esse con-
 „ tendunt. In qua sententia fuit Petiti-
 „ pied in posthumo Opere de Libertate, vir a
 „ suis Antonio Arnaldo comparatus, atque
 „ Anonymus qui anno 1750. pro ea senten-
 „ tia Epistolas Apologeticas in lucem edidit.
 „ Ex quo probe intelligitur, disputare pro
 „ discrimine adjutoriorum utriusque status,
 „ quod nemo unus inficiabitur tradi ab Au-
 „ gustino in libr. de Corrept. & Gratia, &
 „ asserere, in priori statu naturæ sanæ *adju-*
 „ *torium quo* minime necessarium fuisse, falso
 „ & imperite dici Jansenium tesseram &
 „ characterem; cum etiam qui videatur Jan-
 „ seniani in hac quæstione dissentiant, & di-
 „ scrimen ipsum moleste ferri a Semipelagia-
 „ nis testetur in sua Epistola ad Augustinum
 „ beatus Prosper Brevi controversiam istam
 „ discutere oportet. Tradunt unius partis
 „ Jansenistæ *adjutorium sine quo non* colla-
 „ tum fuisse Adam ut posset perseverare, au-
 „ ctore Augustino, ideoque proprium esse sta-
 „ tus innocentiae, non culpæ: Negant id
 „ theologi Alterius partis, propterea quod
 „ Augustinus subjicit, *nunc adjutorium ipsum*
 „ *sine quo non* aliquibus deesse in poenam
 „ peccati, aliquibus misericorditer dari. In-
 „ surgunt illi, *adjutorium sine quo non* futu-
 „ rum fuisse in Adam permanens, nisi illud
 „ deseruisset; cum *adjutorium quo* & physicæ
 „ prædeterminans momentaneum sit, ac præ-
 „ sens tantummodo quando liberum arbitrium
 „ actu operatur: sed hi occurrunt responden-
 „ do, tam *adjutorium sine quo non*, quam
 „ *adjutorium quo* esse gratiam actualem, non
 „ habitualement; ideoque non consistere in aliqua
 „ re permanente, sed in motu interiori mentis, &
 „ cordis transeunte, & rursus adveniente. Af-
 „ fertio illorum est, *adjutorium sine quo non* de-
 „ disse posse perseverare, quod præstat auxilium

I

quo;

„ quo ; unde illud , non istud , est efficax , ac præ-
 „ determinans physica ; at isti reponunt , con-
 „ ferri posse per sanctam inspirationem quæ
 „ præcedit actum , hæc autem inspiratio phy-
 „ sica prædeterminatione producitur ; & ideo
 „ adjutorium *sine quo non* est physica præmo-
 „ tio comparate ad ipsam inspirationem .
 „ Plura hinc inde producantur argumenta ,
 „ cuncta tamen istius generis . En contentio
 „ paucis verbis exposita . Ex una parte in-
 „ quiunt . „ *Le sine quo , qui donnoit le*
 „ *pouvoir , n'alloit pas au de-là , & ne don-*
 „ *noit pas le vouloir . La Prémotion le don-*
 „ *ne* „ . Ex alia parte ajunt : „ *Le sine quo*
 „ *ne donnoit pas le vouloir conséquemment*
 „ *a des attrait victorieux ; mais il le don-*
 „ *noit conséquemment a des attrait versati-*
 „ *les soumis au libre arbitre* „ . Ita præci-
 „ tatus Anonymus pag. 66.

„ Videtur mihi hujusmodi controversia nul-
 „ lius momenti , ac pura puta Logomachia .
 „ Certissimum quippe est auxilium , quod est
 „ tantum sufficiens in ordine ad actum , cu-
 „ jus excitat cogitationem aliquam , & desi-
 „ derium , comparate ad ipsam cogitationem ,
 „ piumque desiderium efficax esse . Id tradit et-
 „ iam Schola Thomistica . Clarissimus enim Le-
 „ mos lib. 4. Panopliæ p. 2. cap. 7. num. 103.
 „ *Communis est* , inquit , *& vera Thomista-*
 „ *rum sententia , quod omne auxilium suffi-*
 „ *ciens comparatione unius actus , semper est*
 „ *efficax ratione alterius , ad quem efficiendum*
 „ *ex absoluto & efficaci decreto voluntatis*
 „ *divine ordinatur* . Idem docet Medina in
 „ 2. 2. q. 109. Alvarez disput. 8. de Auxil.
 „ cap. 2. Joannes a S. Thoma in 1. 2. q.
 „ 111. art. 1. D. 24. Gonet tom. 1. disput.
 „ 4. de Volunt. num. 147. Nazarius in 1. p.
 „ q. 28. art. 3. concl. 2. Gonzalez Controv.
 „ 5. art. 7. Contenson. lib. 12. dissert. 2.
 „ cap. 2. Mascuiliè tom. 2. pag. 19. quos &
 „ Sacra Prædicatorum Familia ex plurimis
 „ laudavi , ut nullus audeat sententiam , quam
 „ & nos alicubi amplexati fuimus , ad placi-
 „ ta Jansenistarum repellere . Addamus
 „ Franciscum Sylvium Daurensis Academiae
 „ jubar & decus , qui ut in reliquis omni-
 „ bus , in hac etiam controversia Thomistis
 „ adhærens in 1. 3. q. 111. art. 8. ait :
 „ *Revera omnis gratia efficax alicujus effe-*
 „ *ctus , ejus nimirum ad quem proximo ordi-*
 „ *natur , & quem Deus absoluta voluntate*
 „ *intendit , juxta illud Psalmi 113. Deus*

„ noster in coelo , omnia quæcunque voluit ,
 „ fecit : *quamvis non sit efficax alterius effe-*
 „ *ctus , illius scilicet , ad quem ulterius tum*
 „ *ex se , tum ex voluntate Dei antecedente or-*
 „ *dinatur* . Fulcitur communis ista verissima-
 „ que Thomistarum sententia evidenti ratio-
 „ ne , siquidem percipi nequit , quomodo in
 „ mente præ cogitationes , piaque desideria ,
 „ quantumvis minima & imperfecta exci-
 „ tentur supra creaturæ rationalis nativas
 „ vires , nisi illorum sit motor divina prin-
 „ cipium efficiens . Quod itaque aliquis tra-
 „ dat quodlibet auxilium , etiam *sine quo*
 „ *non* , & mere sufficiens effectum habere a-
 „ liquem , non est idcirco insimulandus hære-
 „ sis Jansenianæ : *certum est enim gratiam*
 „ *seu dilectionem Dei semper aliquid , nempe*
 „ *id quod ei vult , in anima ejus efficere ,*
 „ *quem diligit ut 12. q. 90. art. 1. scribit*
 „ *Doctor Angelicus* . In eo cubat error &
 „ hæresis , si dicas , cogitationes , desideria , ex-
 „ citationes , omnesque actus imperfectos ,
 „ qui antecedunt voluntatis assensum , & a
 „ sufficiente gratia excitantur , aut non esse
 „ gratiam Christi , aut ideo conferri iis , qui-
 „ bus non datur adjutorium *quo* , sive perfe-
 „ ctæ voluntatis atque operationis , ut in par-
 „ va & invalida voluntate tepescant , & ne-
 „ cessitate adacti illud tantum agant , ad quod
 „ a Deo præmoventur .

„ Sunt vero inspirationes illæ interdum ,
 „ ob mentis cordisque , in quibus consurgunt ,
 „ cæcitatem atque duritiam , adeo exiles ac
 „ tenues , ut vix animus illas sentiat , sed
 „ alio cogitatione & voluntate distractis cito
 „ evolent , & evanescant . Quod non opus
 „ est argumentis evincere , cum id unusquis-
 „ que experiatur in semetipso . Contingit
 „ enim animæ , quod sponsæ , typum ejus ge-
 „ renti , ut dum pulsanti non aperit , &
 „ quandoque etiam postquam aperuit , decli-
 „ net sponsus & abeat . Atque id , cum in
 „ iustorum anima , quæ tantum est sponsa ,
 „ fieri compertum sit , haud vereor quin fre-
 „ quentius iis animabus eveniat , quæ forni-
 „ cantur ab illo . Sunt complures asserentes ,
 „ dari cogitationes & motus cordis , seu gra-
 „ tiarum sufficientium dona , quæ ab haben-
 „ tibus non sentiuntur . Id affirmantes in in-
 „ spirationibus imperceptibilibus & insensibi-
 „ libus constituunt gratiam sufficientem , ut
 „ inde facilius evincant nulli mortalium hanc
 „ gratiam , quamquam ejus motus non per-
 „ cipia .

„cipiatur, deesse. Verum cur his non sub-
 „scribamur, rationem reddere parati sumus,
 „Aliud est enim de habitibus, aliud de
 „actibus judicandum. Profecto cognoscere,
 „& scire plura possumus, etiamsi de iis
 „actu non cogitemus; quoniam necesse non
 „est, ut habitus semper in actus erumpat.
 „Nam neque semper dialecticus ratiocina-
 „tur, nec semper musicus cantat, aut ar-
 „chitectus, ædificat. Hinc S. Thomas ait 1.
 „2. q. 77. art. 2. *Nihil prohibet aliquid*
 „*sciri in habitu, quod tamen actu non con-*
 „*sideratur*: & Magnus Augustinus lib. 10.
 „de Trinit. cap. 6. num. 7. inquit: Neque enim
 „multarum doctrinarum peritum ignorare
 „Grammaticam dicimus cum eam non cogi-
 „tat, quia de medicina arte tunc cogitat.
 „Fatemur propterea dari habitus cum natu-
 „rales, cum supernaturales, quorum actus
 „non semper exercentur. At actum exi-
 „stere sine actu chimericum est, & prorsus
 „repugnans. Inveniemus itaque gratiam ha-
 „bitualem absque actuali cogitatione, &
 „actuali voluntatis motu, nimirum quando
 „iustus legem Domini non meditatur, aut
 „dormit, aut alio divertitur; cogitationem
 „autem absque perceptione mentis, deside-
 „rium absque actu voluntatis nequaquam
 „possumus adinvenire. Quis vero imperce-
 „ptibile dixerit quod percipit, & ignotum,
 „sensusque omnes subterfugiens, quod vult?
 „Præterea ut exercere possimus opera natu-
 „ralia, quorum nobis habitum assiduo stu-
 „dio non comparavimus, sit in exemplo,
 „ut puer eleganter pingat apices litterarum,
 „ut cantor & psalter servet varia momenta
 „temporum, nihil adjumenti afferunt insti-
 „tutiones, quas non percipimus. Multo mi-
 „nus ad peragenda opera, quæ ordinem su-
 „pernaturalem excedunt, subsidio nobis ef-
 „se potest imperceptibilis gratiæ adiutorium.
 „Nulli ulterius usui videtur futuram fore
 „gratiam, cujus motio non capitur, nec
 „sentitur; quippe ad orandum, ad diligen-
 „dum Deum, ad facienda quælibet pietatis
 „opera nullo pacto movemur, nisi cogno-
 „scamus infirmitatem nostram, atque Dei
 „misericordiam & largitatem, nisi apprehen-
 „damus esse illum incommutabile bonum,
 „eiusque præceptorum rectitudinem perpen-
 „damus. Insuper sui suarumque operatio-
 „num animam consciam esse, communior
 „est, ac verior Philosophorum sententia.

„Ad hæc rejicit illam de imperceptibili gra-
 „tia opinionem etiam Venerabilis Bellarmi-
 „nus, cujus lib. 2. de Grat. & lib. arbi-
 „trio cap. 6. hæc sunt verba: *Cum excita-*
 „*tio illa Dei sit actio nostra, quamvis non*
 „*libera, nempe bona cogitatio, bonumque*
 „*desiderium repente ac divinitus immis-
 „quomodo potest fieri ut non sentiat a no-*
 „*bis, si sit non solum in nobis, sed etiam*
 „*a nobis?* Postremo insanæ videtur mentis
 „tamquam certum adstruere quod ignoratur,
 „nec agnoscitur. Si hujus generis sit aliqua
 „gratia sufficiens: quis poterit illam tali
 „argumentorum vi demonstrare, ut nos, qui
 „contraria imputi sumus persuasionem, illam
 „dari & adesse ejus motus non sentientibus
 „concedamus?

„Non tantum gratiam Dei per se effica-
 „cem, quæ a nullo duro corde respuitur,
 „& qua Deus operatur in nobis velle &
 „perficere pro bona voluntate, verum etiam
 „sufficientem illam, cui duritia cordis resi-
 „stit, esse donum Dei, ac liberrimæ
 „ejus bonitatis beneficium, non autem e-
 „sola oriri rationalis creaturæ naturali virtu-
 „te, firmissime credimus, & saluberrime
 „profitemur. Id nos edocet ipsemet Veritas
 „Christus, qui ad gratiæ suæ commendatio-
 „nem cap. 15. Evangelii Joannis ait, *sine*
 „*me nihil potestis facere*; atque Præco ip-
 „sius gratiæ Paulus Apostolus scribens in al-
 „tera ad Corinthios epistola cap. 3. *Non*
 „*quod sufficientes simus cogitare aliquid a*
 „*nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia no-*
 „*stra ex Deo est.* Quibus potissimum testi-
 „moniis Augustinus, aliique Patres divinæ
 „Gratiæ adversus Pelagianos, horumque re-
 „liquias invicti propugnatores frequenter utun-
 „tur, ad demonstrandum nihil esse in iis
 „operibus, quæ spectant ad pietatem veram-
 „que justitiam, siue initium illud sit, siue
 „incrementum, quod ab auxilio gratiæ non
 „sit repetendum. Nam a Pelagianis hoc
 „præsertim postulabat Augustinus, ut fate-
 „rentur, *gratiam Dei & adiutorium ad sin-*
 „*gulos actus dari*, ut ipse inquit epist. 186.
 „num. 33. Contra Semipelagianos itidem
 „in lib. de Prædest. SS. cap. 11. num. 22.
 „inquit, *Et in suis igitur incrementis, &*
 „*in suis initiis Dei donum est fides.* Uti-
 „tur vero S. Pater ad hanc veritatem Ca-
 „tholicam confirmandam prædicta Salvato-
 „ris nostris sententia in omni cum gratiæ

hostibus concertatione. Duo tantum loca, ne diu in re notissima legentem defatigamus, satis erit proferre. Ac primum testimonium sit deproptum ex libro 2. contra duas epist. Pelagian. cap. 8. num. 8. alterum petatum ex lib. 1. Op. Imperf. contra Julianum num. 97. Priori in loco ita legimus: *Dominus ut responderet futuro Pelagio, non ait, Sine me difficile potestis aliquid facere; sed ait, sine me nihil potestis facere. Et ut responderet futuris etiam istis, in eadem Evangelica sententia non ait, sine me difficile potestis aliquid facere; sed ait, sine me nihil potestis facere: additque Augustinus, Hoc uno verbo initium, finemque comprehendit.* Alio in loco S. Pater ita Julianum alloquitur: *Cum displicet, tibi hominem non posse bonum velle, nisi adjuvetur ab ei qui malum non potest velle, nonne respicis ei te contradicere qui dixit, sine me nihil potestis facere? & Scriptura ubi legitur, Paratur voluntas a Domino; & ubi legitur, Deus est qui operatur in nobis & velle?* Sentit cum Augustinus auctor Capitulorum, quæ subjunguntur Epistolæ S. Cælestini I. Romani Pontificis, in quibus ista leguntur: *Quod ita Deus in cordibus hominum, atque in ipso libero operatur arbitrio, ut sancta cogitatio, pium consilium, omnisque motus bonæ voluntatis ex Deo sit; quia per illum aliquid boni possumus, sine quo nihil possumus.* Vide canones Araucanæ secundæ synodi, ac Tridentinæ Œcumenicæ, quæque produximus petraçtantes de initio fidei & bonæ voluntatis in libro de Hæresi Semipelagianorum. Cum Magno itaque Augustino in prælaudato lib. 2. contra duas epist. Pelagian. cap. 10. num. 22. concludendum est: *Sic itaque Dei gratia cogitetur, ut ab initio bonæ mutationis suæ usque in finem consummationis, qui gloriatur in Domino gloriatur: quia sicut nemo potest bonum perficere sine Domino, sic nemo incipere sine domino.*

Gratiam ergo, quam esse Dei beneficium excedens naturæ ordinem, dictum est nuper, immo vel ipsum Gratiæ nomen, commonstrat, primo homini collatam fuisse, nemo est, qui neget. Augustinus in libro de Corr. & grat. id luculenter demonstrat. Ait cap. 10. num. 27. *Deum, dominumque rerum omnium, qui creavit*

omnia bona valde, & mala ex bonis exaritura esse præscivit, & scivit magis ad suam onnipotentissimam bonitatem pertinere etiam de malis bene facere, quam mala esse non sinere, sic ordinasse angelorum, & hominum vitam, ut in ea prius ostenderet quid posset illorum liberum arbitrium, deinde quid posset suæ gratiæ beneficium, justitiæque judicium. Castigatissime omnia dicuntur. Deus rerum omnium habet supremum plenissimumque dominium: omnia valde bona, in numero, pondere, & mensura produxit, universis naturam illam atque proprietates impertinens, quæ ad præstitutum singulorum finem requirebantur. Sunt in ipso Deo omnes sapientiæ, & scientiæ thesauri, & futurorum ac præsentium cognitio. Quæ cum sit una res simplicissima, eademque divinitas, ex objectis partitionem sortitur, ita, ut dicatur Deus præscire futura bona, & mala ex bonis exoritura scire quæcunque sunt, quæ fuerunt, quæ & erunt, quæque cum onnipotentissima illius bonitate quocunque modo connectuntur. Recte quoque dicitur Deus mala sinere, non facere: quippe quæ moraliter mala sunt, illius permissione, non causalitate eveniunt, ac habent causam deficientem, non autem efficientem. Causa huius generis fuit liberum arbitrium Adam, qui ab immutabili bono sese avertens factus est legis prævaricator, atque Deum deferens palam fecit quid possit humana facultas sibi fidens, non se convertens ad gratiam juvantem. Etiam majori facilitate in scelera labitur homo ob prævaricationem primi parentis effectus ignorantia & noxia cupiditate. Huic vero si lux veritatis fideique affulgeat, & cor sancta delectatione trahatur, divinæ misericordiæ deputandum est: si lumine destituitur, erratque in adinventionibus suis, vereamur oportet incomprehensibilis justitiæ judicia. Hæc præmissis in verbis sapientissimus Augustinus. Qui subinde declarans quænam gratiarum dona primo homini in ipsius creatione contulerit, proximo cap. 11. numer. 32. inquit: *Tum ergo dederat homini Deus bonam voluntatem; in illa quippe eum fecerat qui fecerat rectum: dederat adiutorium sine quo in ea non posset permanere si vellet; ut autem vellet, in ejus libero reliquit arbitrio.* Posset ergo per-

„ permanere, si vellet, quia non deerat ad-
 „ jutorium per quod vellet, & sine quo non
 „ posset perseveranter bonum tenere quod vel-
 „ let. Itaque Deus condidit hominem re-
 „ ctum, scilicet iustitia & gratia sanctifican-
 „ te exornatum, ut fert sententia Theolo-
 „ gorum communior; quamvis sint, qui ad
 „ primævam illam rectitudinem non exigant
 „ sanctificationis decorem, ac satis fuisse tra-
 „ dant, si homo absque ullo vitio, & cum
 „ perseverandi potestate conditus esset. Sed
 „ in quo perseverasset, nisi in eo statu, at-
 „ que in illa bona voluntate, in qua Deus
 „ eum fecerat rectum? Quid insuper erat
 „ adjutorium illud, sine quo perseverare non
 „ poterat, collatum homini qui factus est
 „ rectus, nisi forte gratia actualis superad-
 „ dita gratiæ sanctificanti, quæ reddidit ho-
 „ minem rectum? At de gratia, in qua
 „ conditus fuit primus homo, alibi pertra-
 „ ctavimus. Porro ut homo in accepta ju-
 „ stitia perseveraret, indigebat adjutorio,
 „ quod ab Augustino appellatur *sine quo non*.
 „ Illud Gratiam *versatilem* nostrates appelli-
 „ tant. Non ita *versatilem* dixeris, quasi li-
 „ berum arbitrium posset illa uti ad bonum
 „ & ad malum: nam ad malum seipso suf-
 „ ficit; neque gratia confertur alicui ut pos-
 „ sit peccare, sed ut possit vitare peccata.
 „ Ergo gratiam eo tantum sensu *versatilem*
 „ dicunt, quod cum ipsa homo possit absque
 „ adjutorio gratiæ efficacis velle actu, sed
 „ nolle: cujusmodi fuit adjutorium *sine quo*
 „ datum primo homini, a qua perseverandi
 „ potestatem accepit, relicto in ejus libero
 „ arbitrio velle perseverare. Cur hoc adju-
 „ torium collatum sit Adam, docet eo loci
 „ Augustinus: *Si autem hoc adjutorium*, ait
 „ Sanctus Pater, *vel angelo vel homini, cum*
 „ *primum facti sunt, defuisset; quoniam non*
 „ *talis natura facta erat, ut sine divino ad-*
 „ *jutorio posset manere si vellet, non utique*
 „ *sua culpa cecidisset: adjutorum quippe*
 „ *defuisset, sine quo manere non possent. Nunc*
 „ *autem quibus deest tale adjutorium, jam*
 „ *pœna peccati est.*

„ Quomodo primus homo gratia suffultus,
 „ originali iustitia decoratus, positus in bo-
 „ nis creatoris sui, ac nulla carnis adversus
 „ spiritum pugna laceratus, idest in tanta
 „ non peccandi facilitate ceciderit, nescio
 „ qua ratione explicari melius possit, quam
 „ verbis S. Gelasii Romani Pontificis in sua

„ ad Episcopos per Picenum constitutos epi-
 „ stola, & in Opuscolo adversus hæresim Pe-
 „ lagianam. Enim vero quæstionem istam
 „ sanctissimus æque ac sapientissimus Pon-
 „ tifex perspicue ibidem eleganterque resol-
 „ vit: *Si in ipsis primis hominibus*, inquit,
 „ *dum sua nimium felicitate confidunt, &*
 „ *tantam Dei gratiam in vacuum recipientes*
 „ *non orando, quod utique nusquam fecisse*
 „ *referuntur, nec de perceptis gratias referen-*
 „ *do, nec ut eadem intemerata durarent sup-*
 „ *pliciter implorando incolumes constare ne-*
 „ *quiverunt; quanto magis post prævaricationis*
 „ *ruinam, in quam mala sui confidentia*
 „ *Creatorem nullatenus inquirendo lethaliter*
 „ *inciderunt, absque divino munere sui vi-*
 „ *ribus vei acri stare non possunt, sine quo*
 „ *nec integri persistere voluerunt?* Et paullo
 „ infra ita beatissimus Gelasius persequitur:
 „ *Hinc illa primæ conditionis integritas, dum*
 „ *ita de se fudit, tamquam ipso qui condi-*
 „ *derat non egeret, nec de perceptis agit gra-*
 „ *tias, quod nusquam fecisse memoratur, nec*
 „ *de conservandis quæ sumpserat poscit au-*
 „ *xilium, nec ad eum etiam pulsata tentato-*
 „ *ris accessu, devota cucurrit & consulit,*
 „ *suarum se credit inter prospera voluntati,*
 „ *facile sine presidio Creatoris potuit dece-*
 „ *ptoris insidiis, & in prævaricationem tra-*
 „ *cta consequenter illi, conditionem præ-*
 „ *fixæ mortis invenit.* Hæc S. Gelasius. Ex
 „ cuius verbis intelligimus, superbiam illam,
 „ qua primus homo dicitur cecidisse, fuisse
 „ nimiam sui ipsius confidentiam, orationis
 „ neglectum, & immodicam virium suarum
 „ æstimationem.

„ Posteaquam primus homo per liberum
 „ arbitrium adjutorio *sine quo* eidem adstan-
 „ te deseruit Creatorem suum, ex magnæ
 „ felicitatis statu in hanc miserrimam con-
 „ ditionem, quam modo patimur, cecidit,
 „ ac promeruit, gratia, qua adjuvante non
 „ stetit, in prævaricationis suæ pœnam ex-
 „ spoliari. Liberum arbitrium periisse, &
 „ omnino fuisse extinctum, nonnulli ausi
 „ sunt affirmare, quorum sententia hæretica
 „ est, meritoque damnata. Hanc impietatem
 „ quidam Augustino adscribere non verentur.
 „ Veniunt in hoc ordine Pelagiani, quorum
 „ unus pervicacissimus æque ac impudentis-
 „ simus, nempe Julianus, apud Augustinus
 „ lib. 1. Operis Imperf. numer. 54. scribit:
 „ *Liberum arbitrium in natura hominis per-*
 „ *se*

severat, quod ut tu cum Manichæis negas, ita nos cum Apostolis & omnibus Catholicis confitemur. Sequuti sunt Semipelagiani, quorum erat opinio ex Augustini doctrina, juxta quam gratia prævenit voluntatem, & secundum propositum voluntatis divinæ facta est ante mundi constitutionem eligendorum rejiciendorumque discretio, tolli liberum arbitrium, & sub nomine prædestinationis fatalem quamdam induci necessitatem. Legito in suis ad Augustinum epistolis Prosperum, & Hilarium. Non abstinuerunt ab hujusmodi dictis nonnulli Catholici, quorum nomina recitat, & loquendi in eis libertatem redarguit illustris Norisius in Vindiciis tum capite primo, tum paragrapho quarto capitis quinti. Ut inutile est horum verba repetere, ita videtur congruum adnotare quoniam in carpendo Augustino iisdem præluserunt. Interdum quidem S. Pater ait perisse arbitrium illud, liberum a miseria, & a peccato, quale habuerunt primi parentes: sed nusquam affirmavit arbitrium liberum a necessitate extinctum esse humana natura; idque paulo post ex iis verbis ostendam, quæ ad constandam Augustino calumniam in pravam sensum perperam detorquentur. Certissimum enim est sententiam Augustini de arbitrio libero & gratia Dei, quam sententiam eandem esse cum illa quam sequitur & servat Ecclesia, testatur in epistola ad Possessorem S. Pontifex Hormisdas, mediam regiamque tenere viam inter illos, qui arbitrium penitus deprimunt, & extinctum fuisse dogmatizant, ac inter illos, qui nimis illud extollunt, & etiamnum valere autumant ad officia pietatis, aut asserendo non indigere alia Christi gratia præter illam, quæ sita est in lege ac doctrina, aut si gratiam aliam fatentur, dari hanc opinantur ad facilius, non ad simpliciter operandum; aut saltem gratiam confitendo necessariam ad actus salutes, ex solius naturæ viribus reperenda esse putant fidei & bonæ voluntatis initia. Tenent vero hæc duo extrema e diametro opposita, primum quidem Manichæi, Calvinistæ, hujusque generis novatores complures; aliud autem Pelagiani, istorumque Reliquiæ. Ergo Augustinus caute prudenterque ab utroque extremo declinans, æque inimicos liberta-

tis & gratiæ indutus virtute ex alto invictissime profligavit. Atque cum prioris sectæ hostibus decertaret, scripsit libros de libero arbitrio, & de duabus animabus: in quorum primo cap. 18. rectissime affirmat, neminem peccare in eo quod nullo modo cavere potest; in altero cap. 11. demonstrat id esse unicuique notum, & inquit: Nonne illa cantant & in montibus pastores, & in theatris poete, & indocti in circulis, & docti in Bibliothecis, & magistri in Scholis, & antistites in sacris locis, & in toto orbe terrarum genus humanum? In tam ampla liberi arbitrii commendatione non meminit gratiæ Dei, quæ omnino ad initium & complementum operis meritorii necessaria est; propterea quod ipsum arbitrium liberum ad malum seipso sufficit, ad bonum autem nihil est, nisi adjuvetur ab omnipotenti Bono: & ideo gratiæ non meminit, aut saltem de ipsa gratia agit tantum leviter ac perfunctorie, quia nondum cum Pelagianis gratiæ hostibus inierat certamen. At ubi debellandi isti erant, qui originale peccatum, hujus poenas, liberoque arbitrio inflictæ vulnera præfractæ negabant, objiciebantque Augustino quod olim ipse docuerat, non dare peccatum, a quo liberum non sit abstinere, nobisque inditam esse facultatem ad fidem & ad infidelitatem, ad bonum, & ad malum nos inclinandi: necessum fuit Augustino demonstrare discrimen intercedens inter peccatum quod propria voluntatem patrat, & peccatum quod simul est pœna peccati, atque in Adæ posteros ob paternam transgressionem transfunditur: ostendere ignorantiam, & concupiscentiam cum ratione pugnantem, non esse hominis instituti primordia, sed pœnam damnati; atque explanare quid posset in angelis, & hominibus nondum offuscatis peccato arbitrium liberum, quod modo præstet arbitrio infirmo gratia Reparatoris. Itaque sententia Augustini est, liberum arbitrium, quod sanum erat in homine primo, & affectum vulneribus perseverat in nobis, esse naturæ suæ facultatem voluntatis, quæ bonum & malum eligere potest & velle, & declinare ad dexteram & ad sinistram; sed non talis esse conditionis, ut evitare possit peccatum sine gratiæ adjutorio: quod in Adam talis erat virtutis, ut cum illo per-

perseverare posset si vellet, in nobis autem operatur in velle, atque nos adjuvat ampliori Spiritum Sancti virtute, ne voluntas infirma succumbat, neque ulla adversitate vincatur. Hæc est Augustinianæ doctrinæ Synopsis. Igitur objicientibus beato Augustino Pelagianis, quod liberum arbitrium negaret cum Manichæis, respondit lib. 1. ad Bonif. cap. x. & libro 2. cap. 5. *Peccato Adæ arbitrium liberum de hominum nature periisse non dicimus, sed ad peccandum valere in hominibus subditis diabolo, ad bene autem pieque vivendum non valere, nisi ipsa voluntas hominis Dei gratia fuerit liberata, & ad omne bonum actionis, sermonis, cogitationis adjura.* Quamobrem in suis contra Pelagianos libris sanctissimus doctor liberum arbitrium simulque gratiam propugnat, demonstratque nihil in Scripturis sanctis iuberi propter probandum liberum arbitrium, quod non invenitur dari vel posci ab ejus bonitate, propter adiutorium gratiæ demonstrandum. Videtis præcitatum librum 2. cap. 10. num. 23. de Grat. & libero arb. cap. 15. num. 31. & de Præd. SS. cap. 11. num. 12. atque cum Augustini doctrina eam conferre non prætermittas, quam eius verba semelsumque complexi tradiderunt sessione sexta cap. 5. Patres sacrosancti Tridentini Concilii. Ex dictis aperte colligitur, tria Augustinum tradidisse: unum dari liberum arbitrium, nec periisse peccato Adæ: alterum peccare posse seipso: ac tertium non posse bene pieque vivere, nisi adjuvetur a gratia. An vero sine gratia exercere queat actus moralium virtutum, gravis est quaestio, quam nolumus hoc in loco prolixè agitare. Brevi dicimus, posse, si operum ac virtutum attendantur officia, non posse, si considerentur fines, quibus virtutes distinguuntur a vitiis. Augustinus hoc docuit in quarto contra Julianum libro capite tertio; ubi etiam ait quod nemo sine gratia Creatoris bene utitur creaturis. Voluntatem quoque nostram propter corruptionem naturæ sequi bonum privatum, nisi sanetur per gratiam Dei, tradit 1. 2. q. 109. art. 3. Sanctus Thomas Aquinas. Hinc habes, quomodo accipienda sint quæ leguntur in cap. 29. alias 30. Enchiridii, *Libero arbitrio male utens homo & se perdidit, & ipsum: qui-*

bus verbis permoti sanctum Patrem fuisse libero arbitrio minus æquum scripserunt inofficiosi censores, ignari idem prorsus, quod Augustinus, scripserit sanctos Romanos Pontifices Innocentium I. in epistola ad Patres Carthagenenses, & Gelasium ad Episcopos Piceni. Sese perspicue Augustinus explicavit, non tantum verbis, quæ paulo supra ex libris ad Bonifacium producta sunt, verum & iis, quæ leguntur in eodem capite Enchiridii ad Laurentium. Nam eo loci ita egregius Doctor prosequitur: *Cum libero peccaretur arbitrio, victore peccato amissum est & liberum arbitrium. A quo enim quis devictus est, huic & servus addictus est. Petri certe Apostoli est ista sententia. quæ cum vera sit; qualis, queso, potest servi addicti esse libertas, nisi quantum eum peccare delectat? Liberaliter enim servit, qui sui domini voluntatem libenter facit. Ac per hoc ad peccandum liber est qui peccati servus est. Unde ad juste faciendum liber non erit, nisi a peccato liberatus esse justitiæ cæperit servus. Ipsa est vera libertas propter recti facti lætitiā, simul & piæ servitus præcipui obedientia. Sed ista libertas ad bene faciendum unde erit homini addicto & venditio, nisi redimat ille, cujus illa vox est. Si vos filius liberaverit, tunc vere liberi eritis? Quod antequam fieri in homine incipiat; quomodo quisquam de libero arbitrio in bono gloriabitur opere, qui nondum liber est ad operandum bene, nisi se vana superbia inflatus extollat? quam cohibet Apostolus dicens: Gratia salvi estis per fidem, &c.* Hæc in Enchiridio Augustinus: cuius perspicua sententia est, liberum arbitrium fuisse in Adam æque ad peccandum, & ad bene agendum facile & expeditum: at posteaquam primus homo peccato se addixit, & cadens demersus est in prævaricationis abyssum, amisisse suam libertatem deceptum illam bene agendi ac perseverandi expeditam, completamque per adiutorium gratiæ potentiam: non tamen liberum periisse arbitrium in humana natura, sed permansisse, infirmum licet, & sauciaturum; infirmum, quia gratia exspoliatur, lauciaturum vero, quia excacatur ignorantia, & carnis concupiscentia jactaturum, ex qua cum vehementior sit ejus ardor, quam febris, contrahitur mentis perturbatio, & ani-

anîmi languor : in hac tamen infirmi ho-
 minis conditione , qua libere factus est
 servus , peccati , per liberum arbitrium pos-
 se peccare , quoniam servus domino , cui
 addictus est , libenter obtemperat , nec pec-
 care est aliquod bonum efficere , sed a bo-
 nitate deficere , quemadmodum infirmum
 mori non est vivere , sed a vita discedere ;
 nihilominus liberum illud arbitrium , quod
 non est mortuum , sed vulneratum dunta-
 xat , posse etiamnum bonum agere , sed
 cum gratia Reparatoris ; sicut infirmus am-
 bulare potest , si sanetur a medico , & ser-
 vus exhibere alteri domino servitutem ,
 dummodo a servitute prioris domini redi-
 matur . Atque hanc Augustini doctrinam ,
 consecratam canone 13. secundi Arausica-
 ni Concilii celebrati anno 529. sedente in
 Petri cathedra Felice IV. & confirmati ab
 hujus successore Bonifacio II. crediderim adeo
 enucleatam esse , adeo explicatam , ut nullum
 aliam debeamus addere expositionem .

In ea itaque disputatione versabimur ali-
 quantulum , in qua dissentiunt Theologi ,
 an sufficiens gratia post primi hominis la-
 psam conferatur a Deo universis hominibus ,
 cum omnes sint a Christo redempti , affixo
 cruci antiquæ damnationis chirographo . Ac
 primum nullam in Deo possemus iniquita-
 tem excogitare sive injustitiam , etiamsi
 omne supernaturale auxilium subtrahendo ,
 cunctos Adæ posteros in damnatione atque
 obduratione reliquisset . Apostolus enim ad
 Romanos scribens cap. 9. 18. ait : *Cujus*
vult miseretur , & quem vult indurat ; mi-
seretur autem largiendo gratiam ; indurat
gratiam subtrahendo , non impertiendo ma-
litiâ . Id quidem iusto iudicio facere po-
 test , iniquo non potest : ait namque ibi-
 dem Doctor Gentium : *Numquid iniqui-*
quitas apud Deum ? Absit . Non debemus
 altitudinem divinorum iudiciorum scrutari ,
 siquidem incomprehensibilia sunt iudicia ejus ,
 & investigabiles viæ ejus . Quis enim co-
 gnovit sensum Domini ? Aut quis consilia-
 rius ejus fuit ? Aut quis prior dedit illi ,
 & retribuetur ei ? ait in eadem epistola
 sub finem capitis undecimi Paulus . Didici-
 rat Augustinus ab Apostolo recurrendum
 esse , *inscrutabilia iudicia Dei* , si quæra-
 tur cur ex duobus parvulis originali peccato
 obstrictis unus assumatur , relinquantur alteri ;
 ex duobus adultis unus vocetur , alius aut

non vocentur , aut non ita vocetur ut
 vocantem sequatur ; atque ex duobus ju-
 stis uni , non alteri donetur perseveran-
 tia . Diximus & in hac diatriba , & alibi
 non semel , hoc a beatissimo Parente do-
 ceri libro de Dono Perseverantiæ capite
 octavo . Quare nobis memoria recolendum
 est saluberrimum monitum Ecclesiastici cap.
 3. 22. *Altiora te ne quaesieris ;* necnon
 Proverbiorum cap. 25. 27. *Qui scrutator*
est majestatis opprimetur a gloria . De iis
 qui iudiciorum Dei putant se posse ratio-
 nem reddere , aut penetrare altitudinem
 ac profunditatem , interpretatur utrumque
 locum in Lectione 4. ad prælaudatum ca-
 put 9. Apostolicæ ad Romanos Epistolæ
 Magnus Aquinas , decus Theologorum .
 Porro si quis a Deo non vocatus , iustissi-
 moque iudicio derelictus , & correptus re-
 sponderet non posse resisti voluntati supre-
 mi Domini , quoniam ille *cujus vult mi-*
seretur , & quem vult indurat : merito
 redarguerentur ab eodem Apostolo illic vi-
 gesimo versu subjiciente : *O homo , tu quis*
es qui respondeas Deo ? Nunquid dicit fig-
mentum ei , qui se finxit : Quod me feci-
sti sic ? Annon habet potestatem singulus lu-
ti ex eadem massa facere aliud quidem vas
in honorem , aliud in contumelium ? Qui-
 bus itidem verbis utitur Augustinus in li-
 bro de Correctione & gratia cap. 8. num.
 17. Et quoniam Angelicum Præceptorem
 nuperrime commemoravi ; dignissimum
 censeo , quem attente humiliterque audia-
 mus ita in præcitata Lectione quarta lo-
 quentem : *Considerandum est , quod si ali-*
quis artifex ex materia vili faciat vas
puerum & nobilibus actibus accomodatum ,
totum adscribitur bonitati artificis ; puta
si ex luto faciat scutellas & urceos ad no-
vilem mensam decentes : si vero ex vilima-
teria , puta ex luto , faciat vas accommo-
datum vilibus usibus , puta coquina , vel
hujus officii , non posset vas conqueri , si
rationem haberet . Posset enim conqueri , si
ex materia pretiosa , quæ præjacet artifici-
operationi , puta ex auro , & lapidibus pre-
tiosis , faceret vas ad vilia officia deputa-
tum . Humana autem natura vilitatem ha-
bet ex sua materia , quia ut dicitur Ge-
nesis 2. fecit Deus hominem de limo ter-
ra ; sed majorem vilitatem habet ex cor-
ruptione peccati , quod per unum hominem
 in

„ in hunc mundum intravit ; & ideo homo
 „ luto merito comparatur , Job. 30. Compa-
 „ ratus sum luto , & assimilatus favillæ ,
 „ & cineri . Unde quidquid boni habet homo ,
 „ debet bonitati divinæ , quasi peritiæ figuli
 „ adscribere . Isa. 64. Nunc , Domine , pater
 „ es tu , nos vero lutum , & fictor noster
 „ tu : & opus manuum tuarum omnes nos .
 „ Si vero Deus hominem ad meliora promo-
 „ veat , sed in sua infirmitate eum dimittens
 „ deputat eum ad infimum usum , nullam ei
 „ facit injuriam , ut possit juste de Deo con-
 „ queri . Ex eadem ergo massa corrupta hu-
 „ mani generis habet Deus liberam potesta-
 „ tem facere quosdam homines præparatos
 „ in gloriam , quosdam autem in miseria de-
 „ relinquare . Ait proinde Jeremias cap. 18.
 „ 6. Nunquid sicut figulus iste , non potero
 „ vobis facere domus Israel , ait Dominus ?
 „ Ecce sicut lutum in manu figuli , sic vos
 „ in manu mea , domus Israel . Insertur ex
 „ dictis , non tantum prædestinationem ele-
 „ ctorum pendere ex liberrima Dei volunta-
 „ te , verum etiam collationem qualiscun-
 „ que divinæ gratiæ ; & quemadmodum in iis
 „ qui eliguntur & adjuvantur , auxilium mi-
 „ sericordissimum nobis voluit Deus com-
 „ mendari , ita in iis , qui vel in massa per-
 „ ditionis remanent , vel gratiæ privantur
 „ adjutorio , agnosci debet judicium justissi-
 „ mum . Non est nostra hæc oratio , sed Au-
 „ gustini lib. 1. contra duas epistolas Pelag.
 „ cap. 20. num. 38. & de Præd. SS. cap.
 „ 8. n. 16. Poterat ergo Deus justus propter
 „ Adæ prævaricationem omnes homines ex
 „ eo procreatos exspoliare qualibet gratia , si
 „ erga nos decrevisset exercere justitiam . Nul-
 „ la esset in Deo iniquitas (inquit lib. 2.
 „ de Grat. & lib. arb. c. 4. Ven. Bellarmi-
 „ nus) si non solum aliquibus , sed etiam
 „ omnibus hominibus auxilium sufficiens ad
 „ salutem negaret . Hæc propositio certissima
 „ est apud eos , qui ex divinis litteris pecca-
 „ tum originale noverunt . Nam cum per pec-
 „ catum primi hominis nascamur omnes filii
 „ iræ , nihil nobis jure debetur , nisi pœna .
 „ Nequit de his oriri difficultas ulla , si
 „ originalis culpæ reatum , quo cuncti na-
 „ scuntur obstricti , eidemque culpæ debita
 „ pœna , quam infligere potest Deus justissi-
 „ mus iudex , attendantur . Verum cum ip-
 „ se Deus , cujus misericordia superexaltat
 „ judicium , & ad cujus omnipotentissimam bo-
 „ Berti Theol. Tom. VI.

„ nitatem pertinet etiam de malis bene facere
 „ permiserit lapsum Adæ , ut ostenderet quam
 „ ampliora vobis præparaverit gratiarum sua-
 „ rum beneficia , ideoque miserit Filium suum
 „ factum in similitudinem carnis peccati , ut
 „ nos essemus in illo nova creatura , novum
 „ que figmentum ; quæritur an Christi spe-
 „ ctata redemptione , per quam ubi abunda-
 „ vit delictum , superabundavit & gratia , fiat
 „ in singulis hominibus , nemine prorsus ex-
 „ cepto , beneficentissimæ ipsius gratiæ di-
 „ stributio . In ea quæstione opinio nostra
 „ est , ad asserendum , Christum pro omnibus
 „ mortem oppetiisse , minime requiri ut
 „ omnibus actualis gratia conferatur . Mor-
 „ tuus enim est Christus pro omnibus , pri-
 „ mo propter unam omnium nostrum natu-
 „ ram , & unam omnium causam a Domi-
 „ no nostro in veritate susceptam . 2. Quo-
 „ niam sanguis Christi redemptio est totius
 „ mundi , quod ad magnitudinem . & poten-
 „ tiam pretii pertinet . 3. Quia est propitia-
 „ tio pro peccatis totius mundi , & omnibus
 „ hominibus viatoribus superest , si Deus mi-
 „ sereatur , reconciliatio , cum tamen damo-
 „ nibus , necnon hominibus in lethali pecca-
 „ to defunctis , nulla in æternum sit reservata
 „ conversio . 4. Quatenus substulit passio Chri-
 „ sti odii causam , tulitque in ara crucis im-
 „ molatus totius mundi delicta , hoc bene-
 „ ficium peccatoribus mortalibus conferens ,
 „ ut qui nativitatis ejus consortes fierent , vin-
 „ culum peccati & mortis evaderent . 5. Quo-
 „ niam eadem Christi passio est causa uni-
 „ versalis remissionis peccatorum , & Chri-
 „ sti meritum est universalis causa salutis hu-
 „ manæ . 6. Eatenus Christus pro omnibus
 „ affixus est cruci , in quantum moriens in-
 „ stituit causam nostræ liberationis , ex qua
 „ possent dimitti quæcunque peccata . 7. Quia
 „ una oblatione , quæ vim habet peccata
 „ omnia expiandi , factus est omnibus obtem-
 „ perantibus sibi causa salutis , ac semel seip-
 „ sum offerendo , ut ait Apostolus ad He-
 „ bræos cap. 10. 14. una obligatione consum-
 „ mavit sanctificatos omnes . 8. Pro omnibus
 „ mortuus est Christus , quia ad Ecclesiam ,
 „ quam acquisivit sanguine suo , venientes
 „ omnes amplectitur , misso ad omnes pror-
 „ sus homines Evangelio . 9. Quia non ve-
 „ nit ut judicet mundum , sed ut salvetur
 „ mundus per ipsum , & pro toto pretium
 „ offerens , totum judicandi potestatem acce-
 „ K
 „ pit .

„ pit. 10. Quoniam etsi Christi voluntate
 „ conformi per omnia voluntati Dei Patris
 „ rogavit illum absolute ac simpliciter pro
 „ suis, nempe pro electis, & non pro mun-
 „ do, ut ipse ait Joannis cap. 17. vers.
 „ 9. & 20. voluntate tamen naturali & hu-
 „ manæ pietatis, de qua S. Bonaventura in-
 „ terpretatur ea verba pendentis in Crucem,
 „ Lucæ 23. 34. *Pater dimitte illis, non*
 „ *enim sciunt quid faciunt*, etiam pro cru-
 „ cifixoribus suis, ceterisque reprobis omni-
 „ bus Deum oravit.

„ Ex Patribus, & ex Scholæ Luminibus,
 „ quæ modo de Christo pro omnibus passo
 „ dicta sunt, iisdem fere verbis exscripsimus:
 „ ex nulla autem ex prædictis decem ratio-
 „ nibus legitime consequitur, exigere re-
 „ demptionem totius humani generis, ut sin-
 „ gulis hujus generis individuis quolibet
 „ momento conferatur gratia sufficiens, si
 „ conferre sumatur ex parte recipientis.
 „ Quod etsi in Vindiciis Augustiniani,
 „ Systema, necnon in Mantissa postremo
 „ addita libro de Hæresi Janseniana, expo-
 „ nere studui; rursus tamen hoc in loco da-
 „ bo operam, ut rationes illas singulas unus-
 „ quisque assequatur, per illas sensim ac pe-
 „ detentim discurrendo. Ac prima est Beati
 „ Prosperi in Responsione ad 9. Capitulum
 „ caluEniantium Gallorum, ubi ait, rectif-
 „ sine dici Salvatorem pro totius mundi re-
 „ demptione crucifixum, *propter veram hu-*
 „ *manæ nature susceptionem, & propter com-*
 „ *mune in primo homine perditionem*. At
 „ inde non infertur omnibus hominibus, quo-
 „ rum naturam Filius Dei in veritate susce-
 „ pit, & qui in primo homine perierunt,
 „ gratiam dari per quam eruantur a perdi-
 „ tione: parvuli enim innumeri pereunt non
 „ regenerati baptismo, infidelium permul-
 „ tis lux Evangelii non illucescit, atque Ju-
 „ storum plurimis non est præparatum spe-
 „ cialissimum donum perseverantiæ. In qua re
 „ adoranda sunt nobis incomprehensibilia ju-
 „ dicia Dei, & in his qui liberantur beneficium
 „ gratiæ commendandum est, in iis qui re-
 „ probantur occultum, justissimumque judi-
 „ cium. Quare ita S. Prosper ibidem con-
 „ cludit: *Cum itaque rectissime dicatur Sal-*
 „ *vator pro totius mundi redemptione cruci-*
 „ *fixus, propter veram humanæ nature susce-*
 „ *ptionem, & propter commune in primo*
 „ *homine omnium perditionem; potest tamen*

„ *dici pro his tantum crucifixus, quibus mors*
 „ *ipsius profuit*. Secunda ratio universalem
 „ redemptionem explicandi est pariter S. Pro-
 „ sper, cujus ad primam objectionem Vin-
 „ centii hæc est responsio: *Quod ergo ad ma-*
 „ *gnitudinem & potentiam pretii, & quod*
 „ *ad unam causam pertinet generis humani,*
 „ *sanguis Christi redemptio est totius mundi*.
 „ Idem repetit S. Prosper in recapitulatione
 „ responsionum suarum ad Capitula Gallo-
 „ rum, & illic pariter docet, pro totius mun-
 „ di redemptione Salvatorem fuisse crucifi-
 „ xum, quantum spectat ad Sacramenti vir-
 „ tutem; cum sanguis D. N. Jesu Christi
 „ pretium totius mundi sit. Utitur eadem
 „ ratione Doctor Angelicus 3. p. q. 48. art.
 „ 1. & q. 11. art. 3. Verum ex quo passio
 „ Christi sit pretium redemptionis humanæ
 „ non tantum sufficiens, sed etiam supera-
 „ bundans, & ex quo ipse sit propitiatio pro
 „ peccatis nostris, non pro nostris autem tan-
 „ tum, sed etiam pro totius mundi, ut legi-
 „ mus in 1. Joannis epistola cap. 2. 2.; non
 „ inde sequitur hoc pretium superabundans
 „ universis hominibus applicari, nec sequitur
 „ omnium peccata deleri, neque omnes ita
 „ ad fidem vocari, ut vocantem sequantur,
 „ neque omnes ex nolentibus fieri volentes;
 „ eo quod Christus licet omnia trahat ad
 „ seipsum, trahit tamen volentes: volentibus
 „ autem jure meritoque ait per Oseam cap. 13.
 „ 9. *Perditio tua Israel: tantummodo in me au-*
 „ *xilium tuum*. Quare si gratiæ, quæcumque
 „ ea sit, aut parvam voluntatem inspirans,
 „ aut magnam & robustam, aut fidem, aut
 „ conversionem & penitentiam, aut remis-
 „ sionem peccatorum, ac perseverantiam elar-
 „ giens, obicem ponat liberum hominis præ-
 „ varicatoris arbitrium; non est id tribuen-
 „ dum Christo, qui nos magno pretio rede-
 „ mit, sed iis qui magno pretio redempti
 „ sponte remanent in servitute peccati, &
 „ in dæmonis captivitate. Hinc Tridentini
 „ Patres afflante Spiritu sancto sess. 6. c. 3.
 „ locuti sunt: *Etsi Christus pro omnibus mor-*
 „ *tuus est, non omnes tamen mortis ejus be-*
 „ *neficium recipiant, sed ii duntaxat quibus*
 „ *meritum passionis ejus communicatur*. Igi-
 „ tur sufficientia & magnitudo pretii, in qua
 „ sita est redemptio totius mundi, non im-
 „ portat communicationem meritorum Chri-
 „ sti, & elargitionem gratiarum; qua-
 „ rum distributio non ad sufficientiam & ma-
 „ „ gai-

„ gnitudinem pretii , sed ad applicationem
 „ & communicationem est referenda. Appli-
 „ catur autem meritum Christi hominibus
 „ diversimode , ac prout Dei voluntas pro ex-
 „ cellentia potestatis , & beneplacito suo de-
 „ crevit aliquibus largiri gratiam prævenien-
 „ tem , aliquibus etiam remissionem peccato-
 „ rum , aliquibus insuper , quos prædestinavit
 „ in gloriam , magnum donum perseveran-
 „ tiæ . Tertia ratio , qua Dominus totum
 „ mundum redemit , quatenus ipse est propi-
 „ tiatio pro peccatis totius mundi , deprom-
 „ pta est , ut constat ex dictis , ex priori
 „ Joannis Epistola . Ut vero passio Christi
 „ sit propitiatio pro peccatis hominum , ne-
 „ cessum est , ut applicetur per fidem , & per
 „ sacramenta , ut docet S. Thomas Quæst.
 „ disput. q. 29. art. 7. & 3. p. q. 49. art.
 „ 1. Enimvero nisi Christi passio singulis ap-
 „ plicetur , nequeunt peccata singulorum de-
 „ leri . Verissimum quippe est quod ab ob.
 „ 1. Vincentii agebat Beatus Prosper : *Po-
 „ culum immortalitatis , quod confectum est
 „ de infirmitate nostra & virtute divina , ha-
 „ bet quidem in se ut omnibus prosit , sed si
 „ non bibitur , non medetur .* Atque hinc
 „ aperta depromitur ratio , cur pretium do-
 „ minicæ reparationis , quamvis superabun-
 „ dans & infinitum , ad omnes prorsus ho-
 „ mines antequam moriantur pertineat , ad
 „ reprobos autem , qui jam pervenerunt ad
 „ terminum damnationis , quemadmodum ad
 „ dæmones , non extendatur ; quoniam ho-
 „ minibus etiam valde malis superest , quan-
 „ diu vivunt , si Deus miseratur , reconci-
 „ liatio , nec deest eis unquam locus poeni-
 „ tendi ; damnatis vero post obitum , a dæ-
 „ monibus in peccato immutabiliter perma-
 „ nentibus , *nulla est in æternum servata con-
 „ versio* , inquit in responsione ad objectio-
 „ nem sextam Vincentianam prælaudatus
 „ Prosper , & nos diximus paullo supra .
 „ Quarta ratio explicandi universalem Do-
 „ mini redemptionem traditur a præclarissi-
 „ mis Augustini discipulis Prospero , Fulgen-
 „ tio & Thoma Aquinate . Quorum pri-
 „ mus ad 1x. calumniantium Gallorum Ca-
 „ pitulum ait : *Deus ergo Dei Filius , mor-
 „ talitatis humane particeps factus absque
 „ peccato , hoc peccatoribus mortalibus contu-
 „ lit , ut qui natiuitatis ejus consortes fuis-
 „ sent , vinculum peccati & mortis evaderent.*
 „ S. Fulgentius item de Incarnat. & Gra-

„ tia , *Humanam* , inquit , *naturam suscipiens ,*
 „ *venit naturam salvare quam fecerat : &*
 „ Doctor Angelicus 3. p. q. 49. art. 4.
 „ *Per passionem Christi sublata est odii cau-*
 „ *sa ;* ex hac tamen ratione , ut Christi pas-
 „ sio hominibus communicetur , oportet , ut
 „ per sacramenta applicetur , neque in servi-
 „ tute peccati permaneant , vel si regeneran-
 „ tur baptismo , & sacramento Pœnitentiæ
 „ purgantur , ad eadem servitutem libera
 „ prævaricatione non redeant . Enimvero ibi-
 „ dem Prosper : *Non sufficit hominum re-*
 „ *demptioni crucifixum esse Dominum , nisi*
 „ *commoriantur ei , & consepeliantur in ba-*
 „ *ptismo ;* & infra ; *Cum sanguis Domini*
 „ *nostri Jesu Christi pretium mundi sit , ab*
 „ *hoc pretio extranei sunt , qui aut delectari*
 „ *captivitate redimi noluerunt , aut post re-*
 „ *demptionem ad eandem servitutem reversi :*
 „ & S. Thomas 3. p. q. 49. art. 1. ad 4.
 „ *Neceffe est quod singulis adhibeantur ad de-*
 „ *lectionem propriorum peccatorum .* Rationem
 „ quintam , ac sextam præmonstravit vobis
 „ idemmet S. Thomas , cujus 3. p. quæst.
 „ nuper citata art. 1. ad 3. hæc sunt ver-
 „ ba : *Christus sua passione nos a peccatis*
 „ *liberavit causaliter , idest , instituens cau-*
 „ *sam nostræ liberationis , ex qua possent quæ-*
 „ *cunque peccata quandoque remitti , vel præ-*
 „ *terita , vel præsentia , vel futura ;* quod
 „ satis apta explicans comparatione , subjicit :
 „ *Sicut si medicus faciat medicinam , ex qua*
 „ *possint quicumque morbo sanari in posterum .*
 „ Ibidem ad 4. *Passio Christi præcessit ut*
 „ *causa quadam universalis remissionis pecca-*
 „ *torum : atque in quæst. disput. q. 29. art.*
 „ *7. ad 8. Meritum Christi sufficienter ope-*
 „ *ratur ut quadam causa universalis salutis*
 „ *humanae ; sed oportet hanc causam appli-*
 „ *cari , &c.* Perspicuum est rationem istam
 „ causæ universalis virtutem salvandi omnes ,
 „ atque auxiliorum omnium , quæ ad conse-
 „ quendum salutem necessaria sunt , præparatio-
 „ nem importare , non autem applicationem ;
 „ alioqui necessum foret , ut omnibus & sin-
 „ gulis hominibus non solum auxilia remote
 „ sufficientia , verum etiam sufficientia proxima ,
 „ necnon congrua & efficacia , & quotquot ad
 „ æternæ salutis consecutionem requiri possunt ,
 „ a domino suppeditarentur ; quoniam gra-
 „ tiarum omnium passio Christi est causa uni-
 „ versalis . Apothecarii etiam , cujus exemplo
 „ utitur Thomas , & Medici omnium sani-
 „ tatem

„ tatem curantis munus est opportuna medi-
 „ camenta parare, & illa ægrotis præscribe-
 „ re; neque his imputandum est, si infir-
 „ mus aut remedia projiciens, aut medici
 „ præcepta transgrediens, seipsum interimat.
 „ Profecto septima ratio deprompta est ex
 „ Apostolo in prælaudata epistola ad Hebræos;
 „ neque de ea ratione possumus hæsitare. Fi-
 „ de enim tenendum est. Dominum & Pon-
 „ tificem redemptionis nostræ, esse sacerdo-
 „ tem in æternum, introisse semel in san-
 „ cta, æterna redemptione inventa; nullam
 „ aliam iis, qui ejus fidem pessumdant, re-
 „ linqui pro peccatis hostiam, ut docet idem
 „ Apostolus, & quemadmodum legitur in
 „ Act. Apost. cap. 4. 12. non esse salutem
 „ in alio; *nec enim aliud nomen est sub cæ-
 „ lo datum hominibus, in quo oporteat nos
 „ salvos fieri.* Infertur ex hac septima ratio-
 „ ne hoc unum, neminem justificari, & sal-
 „ vari, nisi per Christum: atque hoc sensu
 „ S. P. Augustinus de nat. & Gratia cap.
 „ 41. num. 43. & lib. 2. Operis Imperf.
 „ contra Julianum num. 290. explicat ea ver-
 „ ba Apostoli, *Per unius justitiam in omnes
 „ homines in justificationem vitæ*; *Itaque
 „ omnes dictum est, ne aliquo modo alio,
 „ præter ipsum, quisquam salvus posse fieri
 „ credatur.* Exponit Augustinus eodem pacto
 „ alteram Apostolicam sententiam, *Deus vult
 „ omnes homines salvos fieri*, ut diximus in
 „ Tract. de Voluntate Dei, atque prolixius
 „ in additamento ad Hæresim Jansenianam.
 „ Vide & S. Fulgentium in libro, quem
 „ suo, aliorumque Patrum Africanorum no-
 „ mine scripsit ad Petrum Diaconum, de
 „ Incarnatione & Gratia cap. 31. Profecto
 „ ratio octava explicandi universam Domini
 „ redemptionem desumpta est ex cap. ulti-
 „ mo Marci, ubi legitur Christum ascensu-
 „ rum in cælos ita Apostolos fuisse allocu-
 „ tum: *Euntes predicate Evangelium omni
 „ creature*; unde Auctor librorum de Vocat.
 „ Gentium lib. 2. cap. 2. agebat; *Neminem
 „ excepit, neminem genere separavit, nemi-
 „ nem conditione distinxit. Ad omnes pror-
 „ sus homines missum est Evangelium Cru-
 „ cis Christi.* Duo autem sunt hoc in loco
 „ advertenda: primum, prædicationem Evan-
 „ gelii non spectare ad aliud genus gratiarum,
 „ de quibus pertractatur adversus Pelagianos, ac
 „ differitur in Theologicis hisce disquisitionibus;
 „ cum illa sit gratia pertinens ad legem, &

„ doctrinam, nimirum ad gratiam, etiam a
 „ Pelagianis propugnatam. Alterum, ex-
 „ ploratum non esse, Evangelium ubique
 „ terrarum ad hæc usque tempora promul-
 „ gatum fuisse, cum in dies in novo or-
 „ be insulæ, regionesque detegantur, qua-
 „ rum rudibus, barbarisque incolis nondum
 „ lux Evangelicæ veritatis illuxit. Ra-
 „ tio autem nona manifesta redditur ex
 „ Evangelio Joannis cap. 5. 27. atque ex
 „ tractatu 3. S. P. Augustini in idem Evan-
 „ gelium, neque ulla indiget explicatione.
 „ Cum enim Dominus universum genus hu-
 „ manum redemerit, & totum orbem terra-
 „ rum, non partem, accepit a Patre *pote-
 „ statem judicium faciendi*; *quia filius ho-
 „ minis est*, inquit Evangelista; *atque totum
 „ judicare habet*, *quia pro toto pretium de-
 „ dit*, ait Augustinus exponens ea verba Pl.
 „ 95. *Judicabit orbem terrarum in aequitate.*
 „ Quamquam vero Dominus pro totius mun-
 „ di redemptione pretium persolverit, & eme-
 „ rit totum orbem, ideoque judicare debeat
 „ gentes universas; attamen, ut supra dixi-
 „ mus cum B. Prospero, ab hoc pretio ex-
 „ tranei sunt, qui *aut delectati captivitate re-
 „ dimi noluerunt, aut post redemptionem ad
 „ eandem sunt servitutem reversi.* Sicut ve-
 „ ro Dominus pro omnibus pretium solvit,
 „ sed hoc pretium non omnibus applicatur,
 „ & ab illo extranei sunt qui delectantur ca-
 „ ptivitate, in eaque pervicaciter perseve-
 „ rant; ita Christus sol Justitiæ illuminans
 „ omnem hominem venientem in hunc mun-
 „ dum, & unus mediator Dei & hominum,
 „ semper vivens ad interpellandum pro no-
 „ bis, effundit in omnes divitias misericordiæ
 „ suæ, omnesque trahit ad se ipsum; at qui
 „ rebelles lumini, & corda obdurantes am-
 „ bulare volunt in tenebris, & in umbra mor-
 „ tis, atque sese a luce supernæ gratiæ sub-
 „ ducunt, si excæcantur, si mediatoris de-
 „ stituuntur affectu, semeripso ipsos dumtaxat
 „ culpæ debent, & redarguere. Decima ac
 „ postrema ratio asserendi Dominum pro om-
 „ nibus singulisque hominibus mortem op-
 „ petiisse infertur ex quo pro omnibus pen-
 „ dens in Crucem Patrem oravit. At enim
 „ sententia est S. Thomæ 3. p. q. 21. art.
 „ 4. Orationem esse *quodammodo interpreta-
 „ tivam voluntatis humanæ*, & alicujus tunc
 „ exaudiri orationem *quando ejus voluntas
 „ adimpletur*; sed voluntatem simpliciter ef-
 „ se

„ *se voluntatem rationis*, qua absolute vo-
 „ lumus quod secundum *deliberatam rationem*
 „ volumus. Hæc iisdem verbis Doctoris An-
 „ gelici dicta sunt. Ex qua damnata do-
 „ctrina ipse infert omnem orationem Chri-
 „ sti procedentem *ex voluntate rationis*, quæ
 „ semper conformis fuit Deo, fuisse exau-
 „ ditam. Secundum *voluntatem rationis*, ait
 „ S. Thomas, *Christus nihil aliud voluit*,
 „ nisi quod scivit Deum velle; & ideo om-
 „ nis absoluta voluntas Christi, etiam hu-
 „ mana, fuit impleta, quia fuit Deo con-
 „ formis, & per consequens omnis ejus ora-
 „ tio fuit exaudita. De hac oratione acci-
 „ pienda sunt verba ipsius Domini, Jo. 11.
 „ 41. Ego autem sciebam quia semper me
 „ audis: & quæ leguntur in Epistola ad
 „ Hæbræos cap. 5. 7. Exauditus est pro sua
 „ reverentia. Porro attenta in Christo vo-
 „ luntate rationis modo explicata, Christus
 „ oravit pro solis prædestinatis, ut ibidem
 „ docet Angelicus. Est etiam alia voluntas,
 „ quam idem Doctor appellat *secundum mo-
 „ tum sensualitatis*, vel etiam *secundum
 „ motum voluntatis simplicis*, quæ consideratur
 „ ut natura: qua voluntate non aliquid simpli-
 „ citer volumus, sed *secundum quid*, scilicet,
 „ si aliud non obstat, quod per delibera-
 „ tionem rationis invenitur: & hanc volun-
 „ tatem non semper impleri, nec semper
 „ orationem hujus voluntatis interpretativam
 „ exaudiri, perspicuum est. Quando enim
 „ Dominus proximus passioni, & naturali
 „ voluntate mortem refugiens oravit ad Pa-
 „ trem dicens, *Pater, si possibile est, tran-
 „seat a me calix iste*, exauditus non est,
 „ quantum ad effectum *sensualitatis*, quæ
 „ mortem refugiebat, & de hac oratione
 „ præauntiaverat Ps. 21. regius Vates, *Deus
 „ meus clamabo per diem, & non exaudies;*
 „ sed exauditus est, quantum ad effectum
 „ rationis, attenta voluntate conformi Deo
 „ Patri. Hæc S. Thomas prælaudata q. 21.
 „ tertiæ Partis. Ex qua doctrina sequitur,
 „ orationem, qua Dominus oravit pro re-
 „ probis, fuisse secundum voluntatem, ut
 „ natura est, non secundum voluntatem ra-
 „ tionis; neque absolutam, sed *secundum quid*,
 „ & consequenter neque hanc voluntatem
 „ fuisse impletam, neque orationem ejusdem
 „ voluntatis interpretativam fuisse exauditam,
 „ nisi quantum connectebatur cum voluntate
 „ rationis.

„ Nullam ex productis rationibus exigere,
 „ ut ad salvandam universalem humani ge-
 „ neris redemptionem omnibus & singulis
 „ non præparentur & exhibeantur duntaxat,
 „ sed etiam actu conferantur, invitis quo-
 „ que, reluctantibus, & impedimenta sce-
 „ leris & nequissimæ voluntatis objicienti-
 „ bus, auxilium gratiæ sufficientis, arbitror
 „ satis compertum esse & perspicuum. Enim-
 „ vero juxta rationes ipsas communis re-
 „ demptio, prout ad omnes indiscriminatim
 „ extenditur, sita est in prelio & sufficientia
 „ Sanguinis Christi, a quo pretio multi re-
 „ periuntur extranei; in propitiatione pec-
 „ catorum, quam tamen non percipiunt ii,
 „ quibus Christi passio non applicatur: in in-
 „ stitutione causæ, qua remitti queant pec-
 „ cata omnia quantumvis gravia, sed quæ
 „ non remittuntur, nisi per Sacramenta, &
 „ per fidem caritate formatam; in vocatio-
 „ ne gentium, & prædicatione Evangelii,
 „ cujus notitia carent quamplurimi; & ne
 „ singula repetam, in mediatione Christi in-
 „ terpellantis pro omnibus, cujus tamen
 „ oratio non est respectu reproborum abso-
 „ luta, & interpretativa voluntatis rationis.
 „ Ex his autem, quibus universalem Re-
 „ demptionem explicant sacræ litteræ, san-
 „ cti Patres, præsertim qui data opera Pe-
 „ lagianos, & Semipelagianos confutaverunt,
 „ quomodo, obsecro, legitima consecutione
 „ deducitur, neminem prorsus desereri a Deo
 „ subtractione gratiæ actualis, quoniam Chri-
 „ stus pro omnibus, nemine prorsus exce-
 „ pto, subiit Crucem, mortemque gustavit?
 „ Ego quidem ingenio hebes non video con-
 „ secutionis istiusmodi necessitatem. Immo
 „ cum Pelagianorum Reliquiæ adversus S.
 „ P. Augustini doctrinam opponerent, ex
 „ illa consequens fieri Deum nolle salutem
 „ universorum, neque Christum pro omni-
 „ bus mortuum esse; nusquam illius doctri-
 „ næ fidelissimus Interpres, & strenuissimus
 „ Vindex Prosper ad hæc objectamenta di-
 „ rimenda eo usus est subterfugio, quod li-
 „ cet omnes salvi non fiant, nec plenissi-
 „ mum Dominicæ Passionis fructum reci-
 „ piant, omnibus tamen semper, singulisque
 „ momentis adest gratia, non præparata tan-
 „ tummodo, verum etiam actu recepta, qua
 „ converti possunt, & damnationem vitare.
 „ Sane Prosper nullibi hac responsione Se-
 „ mipelagianis occurrit, etiam si obvia foret

„ ac plana ; sed potius cum Augustino con-
 „ stantissime tradidit communem omnibus
 „ esse naturam , non gratiam , atque hanc
 „ iis , quibus datur , misericorditer dari , qui-
 „ bus autem denegatur , iusto iudicio Dei
 „ denegari . Id vero in superiori lucubratio-
 „ ne demonstravi , & infra rursus attingam .
 „ Certum quoque est , in hac quaestione *utrum*
 „ *gratia sufficiens detur cunctis omnino ho-*
 „ *minibus* , Theologos non convenire : qua-
 „ re ergo certissimum firmissimumque dogma
 „ fidei , cuiusmodi est istud , *Christus pro*
 „ *omnibus mortuus est* , exponi debet placitis
 „ Medistarum , aut aliorum quorundam scho-
 „ lasticorum , quibus magna Doctorum pars
 „ absque ullo fidei discrimine repugnat , &
 „ adversatur ? Annon satius est idem dogma
 „ revocare ad principia , rationesque cunctis
 „ Theologis probatas , nec ex peculiari Scho-
 „ la petitas , sed compertas omnibus , & Scri-
 „ pturarum Sanctarum confirmatas auctori-
 „ tate ? An hujus sint generis ratione illæ ,
 „ quæ a me collectæ sunt atque expositæ ,
 „ lector dijudicet nullo præjudicio partium
 „ abreptus . Ipse quoque lector ingenue fa-
 „ teatur , si aut Molinistæ , aut cuiquam al-
 „ teri contendenti eatenus præcepta Dei esse
 „ omnibus hominibus possibile , & Christum
 „ pro omnibus mortuum esse , & sanguinem
 „ fuisse , quatenus omnibus adest gratia ,
 „ qua præcepta illa possibile redduntur , &
 „ per quam fructuum passionis Dominicæ
 „ fieri possunt participes ; Jansenianus dog-
 „ matizans præcepta Dei esse aliquibus im-
 „ possible , & Christum pro solis prædesti-
 „ natis fuisse Cruci suffixum passumque , re-
 „ poneret sententia plurimorum Theologo-
 „ rum , sufficiens gratiæ adiutorium quibusdam
 „ infidelibus , & nonnullis obduratis & ex-
 „ cæcatis iusto Dei iudicio negari , ideoque
 „ falso ex gratia omnibus singulisque colla-
 „ ta probari divinorum præceptorum possi-
 „ bilitatem , & redemptionem tam præde-
 „ stinatorum , quam reproborum : si , inquam ,
 „ Jansenianus ista reponeret , numquid Mo-
 „ linista ille auderet subicere tam certum
 „ esse præcepta Dei esse singulis possibile ,
 „ & Dominum mortem subiisse pro omni-
 „ bus , quam certum est gratiam saltem suf-
 „ ficientem omnibus indiscriminatim confer-
 „ ri , cum primum sit dogma fidei , alterum
 „ vero purum putum placitum quorundam
 „ scholasticorum ? Non ergo incerto isto ,

„ & in controversia posito scholasticorum quo-
 „ rumdam placito , sed potius præmissis a
 „ me certis , inconcussis , firmissimis , com-
 „ munibusque rationibus , dogma illud fidei
 „ est exponendum , & vindicandum ; si ta-
 „ men velimus dissensiones evellere , & no-
 „ bis adversantes faciliiori modo revocare ad
 „ concordiam .

„ Quamquam vero nos , pro nostro erga
 „ S. P. Augustini doctrinam , & Catholi-
 „ cam veritatem amore , ita sentimus &
 „ scribimus ; nihilo tamen minus aliorum
 „ Catholicorum non damnamus opinionem ;
 „ quin illorum in evellendis eliminandisque
 „ erroribus diligentiam & sollicitudinem com-
 „ mendamus quam maxime , eorumque co-
 „ natus librasque debita prosequitur laude .
 „ Imitari quippe debemus Lugdunensem Ec-
 „ clesiam , quæ cum beatissimo Antistite
 „ suo Remigio , posteaquam hanc eandem
 „ de Christo pro omnibus passo quaestionem
 „ sensu plane Augustiniano , nostroque ex-
 „ pedivit , ita in libro de Tribus Epistolis
 „ cap. 20. ait : *Si autem placet , sicut &*
 „ *nobis multum placet , ut etiam istorum sen-*
 „ *tentia ex pietate veniens , propter pacem*
 „ *& venerabilem pietatem beatissimorum Pa-*
 „ *trum non renuatur , nulla contentione pro*
 „ *aliis adversus alios litigetur , non una sen-*
 „ *tentia pro altera damnetur . Et quia vere*
 „ *fieri potest , ut ignorantiam & imperitiam*
 „ *nostram in hac re aliquid lateat ; nihil*
 „ *temere definitur , ut quolibet quis adque-*
 „ *scat modo , non sit hereticum , nisi conten-*
 „ *tione hereticum fiat .* Etiam Servatus La-
 „ pus in libro de Tribus Quaestionibus vin-
 „ dicata , & luculentissime exposita S. P.
 „ Augustini Doctrina , Eligat , inquit , eli-
 „ gat sane , superioribus acute consideratis
 „ unusquisque quod optimum ei Deus occul-
 „ ta inspiratione suggesserit , aut magistra
 „ ejus Scriptura manifesta ratione protulerit .
 „ Hac autem moderatione , quam neminem
 „ reprehensurum fore confido , ad institutam
 „ de sufficienti Gratia dissertationem , a qua ,
 „ ut pertractarem de Christi morte , disce-
 „ dere necessum fuit , tandem aliquando re-
 „ vertor .

„ Neque affirmo solummodo , nullam in
 „ Deo futuram fore injustitiam , si non tan-
 „ tum uliquibus , sed etiam omnibus homini-
 „ bus auxilium sufficiens ad salutem nega-
 „ ret , ut paullo supra diximus cum Vene-

„ rabili Bellarmino : verum etiam fateor me
 „ in eam scholæ opinionem haud invitum
 „ manibus pedibusque descendere , quæ pro-
 „ pugnat cum parvulis materno in utero
 „ raptis acerba morte , tum infidelibus non-
 „ nullis , & perditissimorum peccatorum qui-
 „ busdam , ipsorum culpa , & occulto iustis-
 „ simoque iudicio Dei subtrahi aliquando
 „ divinæ interioris gratiæ lumen , & intimam
 „ cordis motionem . Id vero , quod de in-
 „ iustitia nullo pacto tribuenda Deo nuper
 „ asserui , non tantum habet propugnatorem ,
 „ prælaudatum Bellarminum ; sed , ni fallor
 „ traditur quoque Sap. XII. 12. his verbis :
 „ *Quis enim dicet tibi , quid fecisti ? aut*
 „ *quis stabit contra iudicium tuum ? aut quis*
 „ *in conspectu tuo venit vindex iniquorum*
 „ *hominum , aut quis tibi imputabit , si pe-*
 „ *rierint nationes , quas tu fecisti ?* Et S.
 „ P. Augustinus de Dono Persev. cap. 8. num.
 „ 16. *Non sumus ingrati , quod tam multos*
 „ *liberat misericors Deus de tam debita per-*
 „ *ditione , ut si inde neminem liberaret , non*
 „ *esset injustus .* Quod etiam rationi con-
 „ sentaneum est : illud enim quod tribuen-
 „ dum est divinæ misericordiæ , si homini-
 „ bus denegetur , nullius in Deo iniustitiæ
 „ infert imputationem . At quibus post præ-
 „ varicationem primi parentis confertur gra-
 „ tia , iis misericorditer confertur . Potest er-
 „ go absque ulla iniustitiæ nota denegari .
 „ Neque dicas , etiam in homine primo ad-
 „ jutorium *sine quo* perseverare non poterat ,
 „ fuisse gratiæ beneficium , non conditionem
 „ naturæ . Licet enim tunc quoque foret su-
 „ pernaturale donum , & naturæ ordinem
 „ excederet , neque ullis præcedentibus me-
 „ ritis , neque naturalibus creaturæ rationa-
 „ lis proprietatibus illud exigentibus , a Deo
 „ conditore naturæ , & largitore gratiæ esset
 „ Adamo collatum ; tamen quia ille non
 „ tali præditus virtute conditus fuerat , ut
 „ permaneret in accepta iustitia absque ad-
 „ jutorio creatoris : si hoc adjutorium vel
 „ homini , vel angelo , cum primum facti
 „ sunt , defuisset , non utique sua culpa ce-
 „ cidissent : adjutorium quippe defuisset , si-
 „ ne quo manere non possent , inquit S. P.
 „ Augustinus de Corrept. & Grat. cap. 11.
 „ Nunc autem (sequitur S. P.) quibus
 „ deest tale adjutorium , jam pœna peccati
 „ est : quibus autem detur , secundum gratiam
 „ datur , non secundum debitum , &c.

„ Ex verbis autem Augustini nuper pro-
 „ ductis apertum est , adjutorium gratiæ ali-
 „ quibus denegari in pœnam peccati . Ne-
 „ que enim , ut quidam reponunt , S. Pater
 „ de Gratia habituali accipiendus est ; quum
 „ disertis verbis de illo adjutorio sermouem
 „ instituit , quod primo homini , quem Deus
 „ rectum fecerat , & cum bona voluntate
 „ condiderat , præter hanc bonam volunta-
 „ tem , & rectitudinem , contulerat , ut pos-
 „ set in accepta iustitia perseverare si vellet .
 „ Hoc sane sola verborum Augustini lectio-
 „ ne absque ulla difficultate percipitur . Quam-
 „ quam non istud tantummodo argumentum
 „ occurrit , auctoritate Augustini subnixum .
 „ Quid enim expressius iis , quæ leguntur
 „ de Dono Persev. cap. 9. *Ex duobus autem*
 „ *jam grandibus impiis , cur iste ita voce-*
 „ *tur , ut vocantem sequatur , ille autem aut*
 „ *non vocetur , aut non ita vocetur , inscru-*
 „ *tabilia sunt iudicia Dei .* Quo in loco
 „ denegari aliquibus vocationem , quæ pro-
 „ culdubio est gratia præveniens & excitans ,
 „ tam perspicue evidenterque S. Doctor affir-
 „ mat , ut nesciam qua lucidiori ratione pos-
 „ set id explicare . Nam & disjunctione il-
 „ la , *Aut non vocetur , aut non ita vocetur*
 „ *ut vocantem sequatur* , non declarat tan-
 „ tummodo esse impios , qui carent vocatio-
 „ ne congrua & efficaci , verum etiam esse
 „ qui non vocantur , scilicet , qui & effica-
 „ ci , & inefficaci privantur . Accedunt loca
 „ illa , in quibus Augustinus inquit naturam
 „ quidem esse communem hominibus , at non
 „ gratiam : quod docet in libro de Gratia
 „ & lib. arb. cap. 13. num. 23. & de Præd.
 „ SS. cap. 5. num. 10. Ut ea plura omittam ,
 „ quæ alibi collegi , atque expedi , addam
 „ nonnulla quæ simul hanc veritatem con-
 „ firmant , & Dei in subtrahendo gratiam
 „ iustitiam simul , & æquissimam agendi ra-
 „ tionem commonstrant . Docet itaque Au-
 „ gustinus lib. 1. de Peccatorum meritis cap.
 „ 21. num. 19. non esse temere investi-
 „ gandum , cur Deus gratiam præstet in-
 „ dignis , vel illam deneget æque indignis
 „ aliis . *Hæc gratia , inquit , cur ad illum*
 „ *veniat , ad illum non veniat , occulta esse*
 „ *causa potest , injusta non potest . Nunquid*
 „ *enim iniquitas apud Deum ? Absit . Sed*
 „ *prius Sanctorum Scripturarum auctoritati-*
 „ *bus colla subdenda sunt , ut ad intellectum*
 „ *per fidem quisque perveniat .* Neque enim
 „ fru-

„ frustra dictum est, judicia tua sicut aby-
 „ sus multa. Cujus abyssi altitudinem velu-
 „ ti expavescens exclamat Apostolus, O alti-
 „ tudo divitiarum sapientiae, & scientiae Dei.
 „ Addit Augustinus libro 2. ejusdem Operis
 „ cap. 5. num. 6. rationem gratiarum dona-
 „ negandi, aut diversimode distribuendi. nul-
 „ lam aliam posse assignari, quam occultam
 „ nobis providentiae suae oeconomiam & aequi-
 „ tatem, plenissimamque faciendi quodcum-
 „ que vult omnipotentiam. Cur autem, ait,
 „ illum adjuvet, illum non adjuvet; illum
 „ tantum, illum autem non tantum: istum
 „ illo, illum isto modo, penes ipsum est &
 „ aequitatis tam secreta ratio, & excellentia
 „ potestatis. Ulterius Augustinus docet in
 „ eodem libro 2. cap. 17. n. 26. nobis da-
 „ ri per Christi gratiam ut cognoscamus quae
 „ facienda sunt, & cognita sancta delecta-
 „ tione exequamur: quibus gratiae muneri-
 „ bus si destituamur, vel id esse reprobis poe-
 „ nam, vel eruditionem electi; ideoque no-
 „ bis attendendum esse quid de divino mu-
 „ nere veniat, quid de nostra infirmitate, ne
 „ in superbiam elati de bonis operibus glo-
 „ riemur. Ut innotescat quod latebat, (ita
 „ S. Doctor) & suave fiat quod non dele-
 „ ctatur, gratia Dei est, quae hominum ad-
 „ juvat voluntates: qua ut non adjuventur,
 „ in ipsis itidem causa est, non in Deo, sive
 „ damnandi praedestinati sint propter iniqui-
 „ tatem superbiae, sive contra ipsam super-
 „ biam judicandi, & erudiendi, si Filii sint
 „ misericordiae. Et post pauca: Ideo quisque
 „ nostrum bonum ejus suscipere, agere, im-
 „ plere, nunc scit, nunc nescit, nunc dele-
 „ ctatur, nunc non delectatur, ut noverit non
 „ suae facultatis, sed divini muneris esse vel
 „ quod scit, vel quod delectatur; ac sic ab
 „ elationis vanitate sanetur, & sciat, quam
 „ vere non de terra ista, sed spiritaliter di-
 „ ctum sit: Dominus dabit suavitatem, &
 „ terra nostra dabit fructum suum.

„ Duo hinc sunt obiter adnotanda: unum
 „ ab Augustino rotundis, ut ajunt, quadra-
 „ tisque verbis doceri, Gratiam ad aliquos
 „ non pervenire, aliquos non adjuvare, ali-
 „ quibus Deum non tribuere, ut sciant &
 „ delectentur suscipere, & perficere bonum
 „ opus. Ignoro quid possit luculentius pro-
 „ ferri, ad commonstrandum in sententia Au-
 „ gustini deesse alicui adjuvantem gratiam,
 „ illustrationem mentis, & cordis delecta-

„ tionem. Alterum adoratione dignum est,
 „ eandem Augustini sententiam esse per-
 „ commodum & perutilem, ut admiremur,
 „ revearemur, nec vestigari, & scrutari au-
 „ deamus abyssum consiliorum Dei, & in-
 „ comprehensibilem judiciorum ejus altitudi-
 „ nem; ut fateamur penes ipsum Deum es-
 „ se rectissimam aequitatis rationem, & in-
 „ commutabilem, perfectissimamque justitiam,
 „ plenissimam itidem atque excellentissimam
 „ potestatem; atque ut sedulo meditemur di-
 „ vini muneris esse, si bonum opus incipe-
 „ re, & implere possimus, diligenterque ca-
 „ veamus, ne culpa nostra careamus gratia,
 „ quae praestat ut nobis innotescat quod latebat,
 „ & suave fiat quod antea non delectabat.
 „ Quam ob rem illam S. Patris doctrinam
 „ non solum verissimam esse putamus, sed
 „ etiam ad elationem animi reprimendam,
 „ ad cohibendam humanae mentis vanitatem
 „ & curiositatem, atque ad humilitatem
 „ exercendam conducere, aptissimamque esse
 „ arbitramur.

„ Profecto ab Augustini sententia non re-
 „ cessit S. Prosper, qui ad sextam opposi-
 „ tionem Gallorum docet, aliquando impio-
 „ rum nonnullus sub potestate ac dominatu
 „ principis tenebrarum jacentes, adeo densa
 „ obvolvi tenebrarum caligine ut se miser-
 „ rimo statu periclitari non sentiat, neque
 „ superna luce perfusos agnoscant aegritudinis
 „ suae magnitudinem. Qualem vero gratiam
 „ in iis munus suum exercere putabimus,
 „ qui nec vident, nec intelligunt, nec ullo
 „ quaerenda veritatis, & capeffendae salutis
 „ desiderio excitantur? Sed audiendus est Pro-
 „ sper. Priusquam (inquit) a dominatio-
 „ ne diaboli per gratiam Dei impius libere-
 „ tur, in illo profundo jacet, in quod se sua
 „ libertate demersit, amans interim languores
 „ suos, & pro sanitate habens quod agrotare
 „ se nescit, donec prima haec medela con-
 „ feratur egroto, ut incipiat nosse quod lan-
 „ guet, & possit opem medici desiderare,
 „ qua surgat. Idem Prosper in libro Sent.
 „ num. 4. affirmat non omnes vocari ad gra-
 „ tiam, eos praesertim, quibus non praedi-
 „ catum est Evangelium, haec scribens:
 „ Qui dicit, quod non omnes vocatur ad gra-
 „ tiam, si de iis loquitur, quibus Christus
 „ annuntiatus non est, reprehendi non debet;
 „ quia scimus quidem in omnes fines terrae
 „ Evangelium destinatum, sed non putamus
 „ jam

„ jam omnibus terræ finibus prædicatum: nec
 „ possumus dicere quod ibi sit gratiæ voca-
 „ tio, ubi magistris Ecclesiæ adhuc nulla est
 „ regeneratio. Atque hoc argumentum præ-
 „ monstratum est ab Augustino epist. 80. de
 „ Nat. & gratia cap. 9. necnon de Dono
 „ Persev. cap. 19. immo traditum ab Apo-
 „ stolo ad Romanos cap. 10. vers. 14. hoc,
 „ inquam, argumentum repetit Prosper in
 „ fine responsionis ad caput quartum calu-
 „ mniarum Gallorum, demonstrans illos non
 „ recte dici vocatos, *Quibus nec plantator*
 „ *prædicare, nec rigator potuit subvenire.* Ad
 „ vim autem hujus argumentationis perci-
 „ piendam, sedulo advertendum est, quod
 „ etsi Pagani quoque, & Judæi, alique hu-
 „ jus generis homines aliquem accipiunt a
 „ Christo influxum, atque in illis sæpenu-
 „ mero est voluntas, non inermis & nuda,
 „ sed sufficientis gratiæ auxilio suffulta: com-
 „ plures enim illorum vocantur & excitan-
 „ tur; idque ab Alexandro VIII. definitum
 „ est anno 1690. die 7. Decembris damna-
 „ ta propositione 5. ex XXXI. & licet an-
 „ te fidem, & extra Ecclesiam dentur gra-
 „ tiarum dona; siquidem oppositum statui-
 „ tur in Const. *Unigenitus* proscriptis 27. 28.
 „ & 29. propositionibus Quesnellianis: attamen
 „ nulla adest gratia, & sancta vocatio
 „ ante prævenientem gratiam, quæ intelle-
 „ ctum illuminat, & sanctam delectationem
 „ inspirat, sive ante pium affectum creden-
 „ di, quem Augustiniana Schola appellat
 „ *fidem inchoatam*, & Augustinus lib. 1. ad
 „ Simplic. q. 2. vocat *inchoationem quam-*
 „ *dam fidei conceptionibus similem*, & quam
 „ in Cornelio Centurione, antequam ab A-
 „ postolo Petro instrueretur, & ad baptis-
 „ mum accederet, extitisse idem Augustinus
 „ affirmat in libro de Præd. SS. cap. 7. Er-
 „ go in Paganis quoque & Infidelibus istius-
 „ modi fidei inchoationes, illustrationes men-
 „ tis, & pia desideria præveniente gratia
 „ excitari, firmissime tenendum est. Sed pri-
 „ mum gratiæ initium in iisdem infidelibus
 „ esse per vocationem ad fidem, ideoque nul-
 „ lam in eis dari sufficientem gratiam ante
 „ inspirationem illam, quam diximus *inchoa-*
 „ *tionem fidei*, exploratissimum est, ut asse-
 „ rit Franciscus Sylvius in 1. 2. q. 109. art.
 „ 4. & Suarez lib. 1. de necessitate Grat.
 „ c. 8. & cap. 27. attenda saltem ordinaria
 „ Dei providentia. Quam ob rem Patres
 „ *Berti Theol. Tom. IV.*

„ Africani in Sardinia exules in Epistola sy-
 „ nodali scripsere, *De Gratia Dei non di-*
 „ *gne sentit, quisquis eam putat omnibus ho-*
 „ *minibus dari: ibique, Non itaque gratia*
 „ *omnibus datur; quandoquidem ipsius gra-*
 „ *tia participes esse non possunt, qui Fideles*
 „ *non sunt.* Pariter S. Fulgentius lib. 1. de
 „ Verit. Præd. & Gratia cap. 20. *Non ergo*
 „ *putemus gratiam Dei non omnibus homini-*
 „ *bus dari, non enim omnium est fides.* Quæ,
 „ ne incidamus in damnatas positiones paul-
 „ lo supra recensitas, de fide inchoata acci-
 „ piamus necessum est. At quorsum hæc?
 „ Nimirum ut percipiatur allata S. Prosperi
 „ argumentatio, Fulgentii, aliorumque Afri-
 „ canorum Patrum suffragio firmata: Ante
 „ vocationem ad fidem, ordinaria saltem
 „ lege divinæ providentiæ, non datur gra-
 „ tia sufficiens: sunt qui nondum vocantur
 „ ad fidem: igitur sunt quibus non datur
 „ gratia sufficiens. Amplificat, exornatque
 „ Beatus Prosper argumentum illud in Car-
 „ mine de Ingratis. Illic enim cap. 13. alias
 „ 10. primum sententiam Massiliensium ita
 „ luculenter exponit:

„ *Gratia, qua Christi populus sumus, hoc*
 „ *cohibetur*
 „ *Limite vobiscum, & formam hanc ad-*
 „ *scribitis illi:*
 „ *Ut cunctos vocet illa quidem, invitetque,*
 „ *nec ullum*
 „ *Præteriens, studeat communem adferre*
 „ *salutem*
 „ *Omnibus, & totum peccato absolvere*
 „ *mundum.*
 „ *Sed proprio quemque arbitrio parere vo-*
 „ *canti,*
 „ *Judicioque suo mota se extendere mente*
 „ *Ad lucem oblatam, quæ se non subtra-*
 „ *hat ulli,*
 „ *Sed cupidos recti juvet, illustretque vo-*
 „ *lentes.*
 „ Hanc vero Semipelagianorum Massilien-
 „ sium opinionem sequenti capite 14. Pro-
 „ sper hac ratione refellit:
 „ *Jam quia summam, ut potuit senten-*
 „ *tia vestra*
 „ *Decursa est; dic unde probes, quod gra-*
 „ *tia Christi*
 „ *Nullum omnino hominem de cunctis qui*
 „ *generantur*
 „ *Prætereant, cui non regnum, vitamque*
 „ *beatam*

„ *Impertire velit : Nec enim vel tempore*
 „ *nostro*
 „ *Omnibus in terris jam certum est insi-*
 „ *nuatum*
 „ *Christi Evangelium : ne dicam exordia doni*
 „ *Non potuisse simul toto decurrere mundo .*
 „ *Illa quidem ad cunctos ferri sunt iussa ,*
 „ *sed uno*
 „ *Tempore non agitur , quod tempore dici-*
 „ *tur uno :*
 „ *Tumque suis aditus Domino pandente*
 „ *ministris*
 „ *Crescunt primitiæ ; fuerint omnino necesse*
 „ *est*
 „ *Quaedam terrarum partes , ubi Gratia*
 „ *nondum*
 „ *Corda hominum tenebris absoluerat im-*
 „ *pietatis ;*
 „ *Et dira innumeri demersi nocte peribant ,*
 „ *Cum multa accepto fulgerent lumine*
 „ *mentes .*
 „ *At de Prospero satis . Inquirendum mo-*
 „ *do , an eandem sententiam tradiderit Theo-*
 „ *logorum Princeps Thomas Aquinas . Tra-*
 „ *didisse nequaquam dubito . Enim vero 2.*
 „ *q. 2. art. 5. pertractans an homo teneatur*
 „ *ad aliquid explicitè credendum , opponit*
 „ *sibi priori loco argumentum istud . Nullus*
 „ *tenetur ad id , quod non est in ejus pote-*
 „ *state : sed credere aliquid explicitè non est*
 „ *in hominis potestate ; ergo &c. Hoc autem*
 „ *argumentum ita a S. Thoma solvitur : Ad*
 „ *primum ergo dicendum , quod si in potesta-*
 „ *te hominis esse dicatur aliquid , excluso*
 „ *auxilio gratiæ , sic ad multa tenetur homo ,*
 „ *ad quæ non potest sine gratia præparante ;*
 „ *sicut ad diligendum Deum & proximum ,*
 „ *& similiter ad credendum articulos fidei ;*
 „ *sed tamen potest cum auxilio gratiæ : quod*
 „ *quidem auxilium quibuscumque divinitus*
 „ *datur , misericorditer datur ; quibus autem*
 „ *non datur , ex iustitia non datur in pœnam*
 „ *precedentis peccati , saltem originalis , ut*
 „ *Augustinus dicit in libro de Correctione ,*
 „ *& gratia . Constat auxilium , de quo Angeli-*
 „ *cus Doctor hoc in loco pertractat , & quod*
 „ *alicui non datur ex iustitia in pœnam pec-*
 „ *cati , esse auxilium gratiæ sufficientis . Lu-*
 „ *culentissime autem id S. Thomas declarat*
 „ *lib. 3. contra Gentes cap. 159. & 160. ,*
 „ *quæ expendas vellem una cum Commen-*
 „ *tariis Ferrariensis . Vide & lectionem ter-*
 „ *tiam in caput 12. Epistolæ ad Hebræos .*

„ In his enim locis S. Thomas , ubique sibi
 „ constans docet , Deum , quantum in se est ,
 „ paratum esse omnibus gratiam conferre ,
 „ illam voluntate sua liberalissima dare cui-
 „ libet se præparanti , Deum illuminare o-
 „ nem hominem venientem in hunc mun-
 „ dum , stare ad ostium , pulsare , & si quis
 „ aperuerit , intrare ad illum , ut divina te-
 „ stantur eloquia . Verum ut Pelagianorum
 „ evitentur errores , & liberi arbitrii non
 „ extollatur potestas ; docet ipsum liberum
 „ arbitrium impedire divinæ gratiæ receptio-
 „ nem , eique imputari si superna luce pri-
 „ vetur ; quod confirmat exemplo solis , quo
 „ mundam illuminante , in culpam imputa-
 „ tur ei , qui oculos claudit , si non videt ,
 „ & in tenebris commoratur , admonetque
 „ procedere ex gratia , quotiescunque ad gra-
 „ tiam quilibet se præparat , & obstaculum
 „ remover . Prælaudata demum lectione ter-
 „ tia concludit : *Quando ergo a quibusdam*
 „ *removetur istud obstaculum , hoc est ex mi-*
 „ *sericordia Dei ; quando autem non remove-*
 „ *tur , hoc est ex iustitia ejus . Non ero in*
 „ *hac sententia propugnanda prolixior : nam*
 „ *& illam libro 18. cap. 8. studui momen-*
 „ *tis plurimis confirmare , de puerulis sine*
 „ *baptismate decedentibus , atque de infide-*
 „ *libus ; perditisque hominibus juxta Schola-*
 „ *rum morem singillatim pertractans : & re-*
 „ *vera Augustinum , Prosperum , Fulgentium ,*
 „ *aliosque Africanos Patres , necnon S. Tho-*
 „ *mam Aquinatem hanc tradidisse doctrinam*
 „ *præter Augustinenſium , ac Thomistarum*
 „ *permultos , ingenui quoque adversarii , cum*
 „ *Theophilo Raynaldo in Lugdunensi Editio-*
 „ *ne Operum Sancti Leonis Magni , ultro*
 „ *lubenterque fatentur .*

„ Neque in iis explanandis , ac dirimendis
 „ quæſtionibus ex ista , tamquam ex fonte ,
 „ manantibus immorabor diutius , cum ex
 „ hæcenus dictis expediantur facillime . Ita-
 „ que breviter , & perfunctorie illas attin-
 „ gam . Prior quæſtio illa esse videtur , Quo-
 „ modo Deus velit omnes homines salvos
 „ fieri , & Christus sit omnium hominum
 „ redemptor , si aliquibus sufficiens gratia ve-
 „ getur , sine qua nemo potest salutem
 „ consequi , & liberari a dæmonis captivi-
 „ tate . At hæc prior quæſtio animum no-
 „ ſtrum non pulsat . Haud enim semel di-
 „ ctum est , antecedentem Dei voluntatem ,
 „ cujus objectum est salus universorum , ne-
 „ qua-

„ quaquam comparari ad homines constitu-
 „ tos in certis & peculiaribus circumstantiis,
 „ & prout sunt a parte rei, neque ad vo-
 „ luntatem illam pertinere singulis dona gra-
 „ tiarum, & conducentia ad salutem reme-
 „ dia conferre, sed instituere tantummodo
 „ ac præparare. Pari modo affirmavimus,
 „ Christum esse redemptorem omnium quan-
 „ tum ad pretii magnitudinem & oblatio-
 „ nem, & quoniam humanam naturam in
 „ veritate suscipiens communem causam as-
 „ sumpsit, instituitque causam nostræ libe-
 „ rationis, paratis, exhibitisque remediis ef-
 „ ficacissimis, per quæ possint quæcunque
 „ peccata deleri. Ex quo minime sequitur
 „ fructum dominicæ passionis percipi ab o-
 „ mnibus, & gratiarum munere; quæ abun-
 „ de Christus promeruit, cuique indigno,
 „ etiam nolenti, & ea objicienti, applicari,
 „ quum id spectet ad voluntatem Dei abso-
 „ lutam, quam Schola vocat sequentem, at-
 „ que ad peculiarem redemptionis proprieta-
 „ tem. Illud quoque observatum est supra,
 „ Massilienses, ceterosque Semipelagianos
 „ contra S.P. Augustini doctrinam de gratia,
 „ & prædestinatione, hæc duo potissimum
 „ objecisse, videlicet, ex illa Augustini do-
 „ ctrina consequi Deum nolle salutem omnium
 „ & Christum passum & affixum cruci non
 „ fuisse pro omnibus redimendis. Quid Bea-
 „ to Prospero, quid aliis Augustini discipulis
 „ facilius erat, atque ad objecta illa exsuf-
 „ flanda, omnemque repellendam calumniam
 „ magis idoneum, & expeditum, quam re-
 „ spondere, esse quidem prædestinatis ante
 „ mundi constitutionem definita divinarum
 „ gratiarum beneficia, quibus certissime libe-
 „ rentur; sed cuilibet tamen reprobo, quan-
 „ tumvis scelestissimo, conferri auxilia suffi-
 „ cientia, quibus liberari possit, si velit? Cur
 „ huiusmodi responsio tam obvia, tam pla-
 „ na, tam a Theologis Scholam nostram in-
 „ sectantibus decantata, nunquam a magnis
 „ illis Pelagianæ hæresis debellatoribus, Gra-
 „ tiæ præconibus, Augustini vindicibus, in re-
 „ sponis ad repetita objecta, in lucubrationibus
 „ librisque exquisitissimis adinvenitur adhibita?
 „ Adeo generales illas scripturarum sancta-
 „ rum locutiones, quibus asseritur Deum vel-
 „ le omnes homines salvos fieri, & Chri-
 „ stum mortuum esse pro omnibus, compre-
 „ hendere proculdubio etiam parvulos, qui
 „ maternis inclusi visceribus absque regene-

„ ratione baptismatis rapiuntur. At parvulis
 „ illis nullum dari auxilium sufficiens in Au-
 „ gustiniana Schola certissimum est. Vide
 „ Augustinum Epistola 107. nunc 217. lib.
 „ de Nat. & gratia cap. 3. lib. 6. contra
 „ Julianum cap. 12. alias 14. de Prædest.
 „ Sanct. cap. 12. de Dono Perf. cap. 11.
 „ Adis & Gabrielem Vasquez Societatis Je-
 „ su Theologum præstantissimum in 1. par-
 „ tem disputat. 46. cap. 2. & sequenti. Igi-
 „ tur ex quo Deus velit omnes homines sal-
 „ vos fieri, & Christus pro omnibus mor-
 „ tuus sit, non infertur sufficientis gratiæ
 „ actualis collatio, sed præparatio duntaxat,
 „ atque institutio mediorum, quibus possu-
 „ mus salutem consequi sempiternam. Hoc
 „ petito ex parvulis argumento mirum in
 „ modum premebantur Pelagiani: neque ad
 „ illud elidendum responsionem aliam po-
 „ tuerunt excogitare, quam nullam esse in
 „ parvulis originariæ labis contagionem, ra-
 „ ptisque sine baptismo reservatum fuisse ex-
 „ tra regnum cælorum miseriarum poenarum-
 „ que expertem æternam vitam. Quæ Pe-
 „ lagianorum commentatio capite 8. libri
 „ 13. a nobis refutata, etiam suamet absur-
 „ ditate refellitur. Nam transfundi in poste-
 „ ros Adæ originale peccatum docet Catho-
 „ lica fides, & æternam vitam extra cœle-
 „ ste regnum inquirere delirium ac somnium
 „ est, oppositumque Evangelio commentum.
 „ Catholici autem, qui originalis culpæ fa-
 „ tentur propagationem, & nulli mortalium
 „ sufficientem gratiam denegari arbitrantur,
 „ cum experimento quotidiano cognoscant
 „ infantium permultos non accepta baptismi
 „ gratia perire, apprehendatque optime in
 „ iisdem infantibus mentem supernæ illustra-
 „ tionis, & voluntatem piorum affectuum
 „ esse incapacem, eo passim confugiunt, ut
 „ illis medium ad salutem sufficiens saltem
 „ remote, & in parentibus affirmant admi-
 „ nistrari, atque idcirco sine sacramento re-
 „ generationis decedere, quoniam eis natu-
 „ rales causæ, ut seminis infectio, materni
 „ uteri infirmitas, infantiliū membrorum
 „ complexio, cædes aut percussio parientis,
 „ & causæ aliæ huius generis, quarum cau-
 „ sarum effectum Deus non tenetur impe-
 „ dire, immaturam acerbissimamque inferunt
 „ mortem. Mirum, si ita sit, cur magnus
 „ Augustinus in ea quæstione, cur ex duo-
 „ bus parvulis unus, non alter perveniat ad

„ gratiam baptismatis, recurrat saepenumero
 „ ad inscrutabilia judicia Dei, scribatque
 „ citato cap. 11. de Dono Perseverantiae,
 „ *In eo ergo, quod aliis gratiam dat, aliis*
 „ *non dat, cur Pelagiani nolunt cantare Do-*
 „ *mino misericordiam & judicium? Cur autem*
 „ *illis potius quam illis detur, quis cognovit*
 „ *sensum Domini? Quis inscrutabilia scrutari*
 „ *valeat? Quis investigabilia vestigare? Sane*
 „ hanc scribenti praedicta responsio non occur-
 „ rit, parvulos, de quibus agimus, gratia
 „ privari vel sola voluntate parentum, vel ob
 „ mortem acceleratam secundarum causarum
 „ occursum. Immo hanc dicturos longe antea
 „ invictissimis rationibus S. Pater oppugna-
 „ vit, docens plerumque festinantibus paren-
 „ tibus, & paratis ministris, ut baptismus
 „ parvulo detur, Deo tamen nolente non
 „ dari, qui eum parvulum in hac vita non
 „ tenuit ut daretur. Sed hanc alibi. Si repo-
 „ nas antem non eandem esse parvulorum,
 „ & adultorum rationem; scias, oportet,
 „ Augustinum discrepantiam hanc in eo,
 „ quod pertinet ad reprobationem, quam
 „ Schola negativam appellat, sive ad non
 „ electionem, & ad denegationem gratia-
 „ rum, aut ignorasse, aut rejecisse, ad vo-
 „ luntatem Dei, ejusque judicia inscrutabi-
 „ lia referendo tam parvulorum disparem exi-
 „ tum, quam adultorum. De Semipelagia-
 „ nis idcirco, qui auctore Hilario in Epi-
 „ stola ad Augustinum, *Parvulorum causam*
 „ *ad exemplum majorum non patiebantur ad-*
 „ *ferri*, citato capite undecimo de Dono
 „ Persev. ita Augustinus ad Prosperum, &
 „ Hilarium rescripsit: *Cur autem causam*
 „ *parvulorum ad exemplum majorum, sicut*
 „ *scribitis, non patiuntur adferri homines,*
 „ *qui contra Pelagianos non dubitant esse*
 „ *peccatum originale, quod per unum homi-*
 „ *nem intravit in mundum, & ex uno om-*
 „ *nes esse in condemnationem?* Ac si diceret
 „ inquit Controv. 5. de Gratia sufficienti
 „ art. 8. Joannes Gonzalez de Leon) iuste
 „ causa parvulorum adducitur in exemplum
 „ majorum, quia sicut parvulis aequaliter
 „ existentibus in originali peccato, aliquibus
 „ iuste negabatur gratia, propter illud, quod
 „ Deus iuste volebat in eis punire, aliis au-
 „ tem in aequali damnatione gratis omnino
 „ dabatur: ita & majoribus in peccato, sive
 „ originali & actuali simul, sive actuali so-
 „ lum existentibus, quibusdam negatur iuste

„ gratia ob talia peccata, quae Deus punire
 „ vult, aliis autem misericorditer datur. „
 „ At de priori quaestione tantum.
 „ Altera quaestio est, Qua ratione ii, qui-
 „ bus gratia *sufficiens* denegatur, possint ser-
 „ vata aequitate redargui, & corripui, dum
 „ auxilio illo sunt destituti, sine quo con-
 „ verti nequeunt ad fidem, neque a pecca-
 „ torum suorum abyssu consurgere. Verum
 „ hac difficultate illi quoque pulsantur, qui
 „ exigunt, ut voluntas humana salutares
 „ actus eliciat, gratiam suapte natura effi-
 „ cacem; qua privari complures tam cer-
 „ tum est, quam dubitari non potest pecca-
 „ ta plurima perpetrari. Quamvis enim hic
 „ adesse potentiam ad recte agendum affir-
 „ ment, per auxilium sufficientis gratiae *ex-*
 „ *peditam*, completamque, ut ajunt, *in li-*
 „ *nea potentiae*, sive *in actu primo*; tamen
 „ absque Dei praedeterminatione nihil boni
 „ actu exerceri concedunt. Ea propter &
 „ ipsi ab oppugnatoribus ejusdem praedeter-
 „ minationis urgentur eadem oppositione:
 „ nimirum, si peccator sine auxilio *efficaci*
 „ ac praedeterminante non convertitur, si ne-
 „ quit eodem auxilio destitutus converti, ea
 „ saltem potentia, quam Scholastici quidam
 „ *potentiam positionis* appellant; quare idem
 „ peccator reprehenditur, & redarguitur? Sed
 „ & assertores illius gratiae, quam vocant
 „ *congruam*, & a Deo confertur in certis
 „ quibusdam circumstantiis, in quibus illos
 „ assensum praestituros vocationi suae Deus
 „ ipse praescivit, eodem premuntur objecta-
 „ mento; propterea quod nemo obtempera-
 „ bit vocanti, nisi in eis temporis, loci, &
 „ dispositionis humanae accidentariis adjunctis
 „ vocetur, in quibus Deus praenovit quid sit
 „ executurus. Ipsa itidem Dei praescientia,
 „ antecedens, aeterna, invariabilis, eandem
 „ nobis ingerit difficultatem: siquidem, si
 „ Deus praescivit hominem iniquum non es-
 „ se obtemperaturum vocationi suae, fieri
 „ nequit, ut *in sensu composito* ejusdem praescientiae avertatur a via sua mala, & re-
 „ vertatur ad Dominum. Ne itaque id, quod
 „ captum nostrum excedit, nimia curiositate
 „ investigare tentemus, quod non semel di-
 „ ximus, iterum ad propositam quaestionem
 „ respondendum esse putamus, gratiam ali-
 „ quibus denegari in poenam peccati, ali-
 „ quibus misericorditer dari; ignorare nos,
 „ cur uni detur, & non detur alteri; ex-
 „ cla-

„ clamandum esse cum Apostolo , *O altitu-*
 „ *do &c.* Ad hanc itaque , & alias ejusdem
 „ generis quæstiones dirimendas , expeditior
 „ via nequit adinveniri , quam respondendo
 „ neminem queri posse de supremo gratia-
 „ rum omnium auctore , si ab eo deseratur ;
 „ quoniam id peccatorum suorum poena est ,
 „ & unusquisque jacet in scelerum suorum
 „ perditione , ac tenebrosa caligine propter
 „ liberæ propriæque voluntatis perversitatem .
 „ Atque ut illud , quantum ingeniosum va-
 „ let nostrum , explicetur Augustini doctri-
 „ na ; sciendum est , hanc adversus eundem
 „ Augustinum quæstionem fuisse propositam
 „ a nonnullis monachis Adrumentinis , & lu-
 „ culenter pertractatam a Sapientissimo di-
 „ vinæ gratiæ Propugnatore in libro de Cor-
 „ reptione & Gratia , a Prospero in Epistola
 „ in qua refert similia opponi a multis ser-
 „ vorum Christi in Massiliensi urbe consi-
 „ stentibus , videlicet a Semipelagianis , ap-
 „ pellato *Pleno divine auctoritatis* . Aiebant
 „ itaque Adrumentini illi , & isti Massilien-
 „ ses : *Ut quid nobis prædicatur atque præci-*
 „ *pitur , ut declinemus a malo , & faciamus*
 „ *bonum , si hoc nos non agimus , sed id*
 „ *velle , & operari Deus operatur in nobis ?*
 „ & rursus : *Præcipiant tantummodo nobis*
 „ *quid facere debeamus qui nobis præsumt ,*
 „ *& ut faciamus orent pro nobis ; non au-*
 „ *tem nos corripiant , & arguant si non se-*
 „ *cerimus* . Ita apud Augustinum in præcita-
 „ to libro de Correptione & Gratia cap. 2.
 „ & 3. Sequenti pariter cap. 4. ii , qui a
 „ gratiæ prædicatoribus in suis malignis operi-
 „ bus corripiri volunt , ita loqui perhibentur :
 „ *Præcipe mihi quid faciam , & si fecero age*
 „ *pro me gratias Deo , qui mihi ut facerem*
 „ *dedit* . Si autem non fecero , non ego corri-
 „ piendus sum , sed ille orandus est , ut det
 „ quod non dedit , idest , ipsam , quæ præce-
 „ pta ejus fiant , fidelem Dei , & proximi
 „ caritatem . Ora ergo pro me , ut hanc acci-
 „ piam , & per hanc ex animo , cum bona
 „ voluntate , quæ præcipit faciam . Recte au-
 „ tem corripere , si eam mea culpa non ha-
 „ berem , hoc est , si eam possem mihi dare ,
 „ vel sumere ipse , nec facerem ; vel si dan-
 „ te illo accipere noluissem . En præcedens
 „ quæstio , majori quam fieri possit perspicui-
 „ tate , verborumque complexu explanata .
 „ At quomodo Sanctus Doctor quæstionem
 „ ipsam resolvit ? Ad hæc respondemus (in-

„ quit cap. 5. Augustinus) *Quicumque Dei*
 „ *præcepta jam tibi nota non facis , & cor-*
 „ *ripi non vis , etiam propterea corripendus*
 „ *es , quia corripiri non vis* . Non vis enim
 „ *tibi tua vitia demonstrari : non vis ut fe-*
 „ *riantur , fiatque tibi utilis dolor , quo me-*
 „ *dicum queras : non vis tibi tu ipse osten-*
 „ *di , ut cum deformem te vides , reformato-*
 „ *rem desideres , eique supplices , ne in illa*
 „ *remaneas fæditate* . Tuum quippe vitium
 „ est , quod malus es ; quasi laudanda , vel
 „ indifferenter habenda sint vitia , ut neque
 „ laudentur , neque vituperentur : aut vero
 „ nihil agat timor correpti hominis , vel pudor ,
 „ vel dolor ; aut aliud agat cum salubriter sti-
 „ mulat , nisi ut rogetur bonus , & ex malis ,
 „ qui corripuntur , faciat bonos qui lauden-
 „ tur . His , & quæ sequuntur consimilibus ,
 „ Augustinus palam facit , querimoniam il-
 „ lam adspersantium correptiones indicium
 „ esse perversitatis nolentium vulnera sua de-
 „ tegi , damnandoque pudore ferrum & me-
 „ dicamenta recusantium , & misericorditer
 „ medentibus obloquentium , ne sanentur .
 „ Atque hinc infert nunc majorem , nunc
 „ minorem esse correptionis utilitatem , quan-
 „ do pro peccatorum diversitate salubriter
 „ adhibetur , ut confugiat ad supremum Me-
 „ dicum qui corripitur . Paucis vero subje-
 „ ctis ita Augustinus prosequitur : *Cur au-*
 „ *tem isti , qui corripiri nolunt , dicunt , Tan-*
 „ *tum præcipe mihi , & ora pro me , ut quod*
 „ *præcipis faciam ? Cur non potius secundum*
 „ *suum pravum sensum & ista duo respuunt*
 „ *& dicunt , Nec ut præcipias mihi , nec ut*
 „ *ores pro me volo ?* Quibus aperte Augusti-
 „ nus declarat , ejusdem esse perversitatis nol-
 „ le redargui , & nolle alterius audire man-
 „ data , precesque pro se oblatas contemnere .
 „ Animadvertens deinde S. Pater quosdam
 „ correptione proficere , quosdam non profi-
 „ cere , demonstrat eos qui proficiunt gra-
 „ tiam a Deo misericorditer consequi , nec
 „ tamen alios qui Deo non obediunt ef-
 „ se extra culpam : quod ita egregius
 „ Doctor declarat : *Tunc autem correptio-*
 „ *ne proficit homo , cum miseretur , atque*
 „ *adjuvat qui faciat quos voluerit etiam si-*
 „ *ne correptione proficere* . Sed quare isti sic ,
 „ illi aliter , atque alii aliter diversis & in-
 „ numerabilibus modis vocentur , ut reformen-
 „ tur , absit , ut dicamus iudicium luti esse
 „ debere , non figuli . Apostolus , inquiunt ,
 „ ait :

„ ait : Quis enim te discernit ? Quid au-
 „ tem habes quod non accepisti ? Si au-
 „ tem accepisti , quid gloriaris quasi non
 „ acceperis ? Cur ergo corripimur , argui-
 „ mur , reprehendimur , accusamur ? Quid
 „ facimus , qui non accepimus ? Qui hæc
 „ dicunt , extra culpam se videri nolunt ,
 „ in hoc quod non obediunt Deo , quia u-
 „ tique ipsa obedientia munus ejus est : quæ
 „ necesse est ut insit ei cui caritas inest ,
 „ quæ sine dubio ex Deo est , & dat eam
 „ propter filiis suis : hanc , inquiunt , non ac-
 „ cepimus ; quid itaque corripimus , quasi nos
 „ eam nobis dare possimus , & nostro arbitrio
 „ dare nolimus ? Nec attendunt , si nondum
 „ regenerati sunt , primam esse causam , cur
 „ objurgati quod sint inobedientes Deo , sibi
 „ debeant displicere , quia facit Deus homi-
 „ nem rectum ab initio humanæ creaturæ , &
 „ non est iniquitas apud Deum . Ac per hoc
 „ prima pravitas , quæ Deo non obeditur , ab
 „ homine est , quia ex rectitudine , in qua
 „ eum Deus primitus fecit , sua mala volun-
 „ tate decidens , pravus effectus est . Postea-
 „ quam vero S. Pater ostendit idcirco corri-
 „ piendam esse , in eo qui non est regene-
 „ ratus , originem damnabilem , ut ex dolo-
 „ re correptionis voluntas regenerationis oria-
 „ tur , ad hunc consequitur modum : „ Si
 „ autem jam regeneratus , & justificatus in
 „ malam vitam sua voluntate relabitur ; cer-
 „ te iste non potest dicere : Non accepi ; quia
 „ acceptam gratiam Dei suo in malum ami-
 „ sit arbitrio . Qui si correptione compunctus
 „ salubriter ingemuit , & ad similia bona
 „ opera , vel etiam meliora revertitur , nemo
 „ hic apertissime utilitas correptionis appa-
 „ ret „ . Plura ex libro de Corrept. & gra-
 „ tia exscripsi , in quo & alia sunt hujus ge-
 „ neris bene multa . Hæc tamen ad propo-
 „ sitam quæstionem diluendam solvendamque
 „ satis esse videntur : nam & arrogantiam
 „ eorum , qui nolunt reprehendi , coercent ,
 „ & correptionis utilitatem evincunt , & cau-
 „ sam cur ii , qui gratia destituti sunt , æquis-
 „ sime redarguantur , evidenter declarant .
 „ Cum vero his Augustinus sæpe sæpius re-
 „ petat nolentium corripere querimoniam ; qua-
 „ re nunquam reponit , præsto illis esse ad-
 „ jutorium gratiæ , qua credere possunt , ac
 „ poenitere ? quare non ait juste illos corri-
 „ pi , quia adjuvantur a Domino , nec illi
 „ obediunt ? quare affirmat non debere lutum

„ dicere figulo , cur non sic fecisti ? Cur nun-
 „ quam utitur ea responsione , quam neote-
 „ rici quidam Theologi obviam , planam ,
 „ expeditissimamque putant , Recte corripiun-
 „ tur , quoniam gratiam habent , qua conver-
 „ ti possunt , & nolunt ? Fallor , aut proculdu-
 „ bio sapientissimus Augustinus non credidit ,
 „ eandem gratiam omnibus qui corripiuntur
 „ adesse ; aut certissime non putavit , ad gra-
 „ tiam , quæ omnibus adsit , recurrendum ef-
 „ se , ut justa sit objurgatio & correptio :
 „ ideoque quæstio , in qua versamur , mini-
 „ me nos cogit ad asserendum nulli prorsus
 „ mortalium denegari interioris gratiæ adju-
 „ torium . Eadem via , & insistens S. P.
 „ Augustini vestigiis , progreditur de Corre-
 „ ptione differens Doctor Angelicus . Lega-
 „ tur q. 24. de Verit. art. 14. ad 2. & 22.
 „ quæst. 32. art. 2. Ejus doctrina est , præ-
 „ cipi nobis correptionem fraternam , ut re-
 „ vera divinæ Scripturæ commonstrant. Mat-
 „ thæi 10. 15. ad Galatas cap. 5. 13. in
 „ priori ad Thessalon. cap. 5. 14. in 2. ad
 „ Thessalon. cap. 3. 14. 15. debere autem
 „ nos corripere alios , etsi gratiam non ha-
 „ beant , neque nos illam per correptionem
 „ conferre possimus , quoniam adhibere debe-
 „ mus media , quæ Deus ad nostram , alio-
 „ rumque salutem nobis adhibenda præcepit :
 „ ignoramus autem an decreverit nos , alios-
 „ que , adjuncta correptione , sive aliter , in-
 „ spirando gratiam trahere ad poenitentiam .
 „ Videtis Franciscum Sylvium in præcita-
 „ tum art. 2. quæstionis secundæ in respon-
 „ sione ad 4.
 „ Tertia quæstio est , an illi , qui ju-
 „ sto Dei judicio careret sufficientis gratiæ
 „ adjutorio , præcepta Dei possent revera di-
 „ ci impossibilia . Non est hæc quæstio pe-
 „ nitus prætermittenda ; enimvero commu-
 „ nis fere est recentiorum Theologorum as-
 „ sertio , ideo posse unumquemque servare
 „ præcepta Dei , & vitare peccata , quia ha-
 „ bet unusquisque sufficientem gratiam , qua
 „ uti potest , si velit . Sed verior est illorum
 „ sententia , qui decent præcepta Dei esse
 „ cunctis mortalibus possibilia , & eorundem
 „ transgressionem ad culpam imputari , etiam si
 „ aliquis in poenam peccati careat supernæ
 „ gratiæ auxilio . Principio enim ad propu-
 „ gnandam certissimam illam , firmissimamque
 „ fide tenendam assertionem de possibilitate
 „ præceptorum divinorum , frustra recurri ad
 „ „ Scho-

„ Scholasticam, & in utramque partem agi-
 „ tatam de gratia sufficiente disputationem,
 „ & suadet ratio non exigendi, revocandique
 „ ad incerta quorundam documenta, fluxas-
 „ que probationes: (inconcussa dogmata fidei,
 „ & ulterius viri doctissimi tradiderunt. Ex
 „ quorum numero si testimonia producere in
 „ celeberrimarum Academiarum Lovaniensis,
 „ & Duacensis in suis censuris adversus Les-
 „ sium, & Hamelium, si illustris Carmeli-
 „ tæ Henrici a Sancto Ignatio in Ethica
 „ amoris lib. 9. cap. 25., si Hyacinthi Serry
 „ Ordinis Prædicatorum in Schola Thomi-
 „ stica Vindicata pag. 29., si alterius recen-
 „ tioris Scriptoris: jure pertimescerem, ne qui
 „ omnes adversarios suos ad Baji, Jansenique
 „ castra detrudunt, vociferarentur nos confu-
 „ gere ad Novatorum præsidia miserrima, at-
 „ que infirmissima. Ab his itaque disceda-
 „ mus. Audiatur autem Guilelmus Estius,
 „ qui in 2. sent. dist. 26. §. 1. ubi pertra-
 „ ctat de ea quæstione, An sine gratia pos-
 „ sint servari mandata legis, inquit: *Verum*
 „ *objicies. Auxilium illud non est in potesta-*
 „ *te hominis, præsertim ejus, qui de gratia*
 „ *nihil unquam audivit, sed tantum ducitur*
 „ *lumine rationis humane. Quidam ad hoc*
 „ *respondent, nullum esse hominem, cui non*
 „ *semper adsit obvium, & paratum a Deo*
 „ *auxilium gratiæ, per quam possit totam le-*
 „ *gem servare, & vitare peccata, modo ve-*
 „ *lit, ut potest, eo auxilio uti liberum suum*
 „ *arbitrium. Sed hæc responsio neque Scriptu-*
 „ *ris sanctis, neque doctrinæ sanctorum Pa-*
 „ *trum consonat, atque cum efficaci operatio-*
 „ *ne gratiæ Dei consistit, ut plenius suo lo-*
 „ *co monstrabimus. At neque Augustinus,*
 „ *tametsi vehementer hoc argumento pressus*
 „ *a Pelagianis, usquam istiusmodi responsio-*
 „ *nem adhibuit, quod specialiter observare*
 „ *est in toto libro de perfectione justitiæ, ut*
 „ *alia ejus loca, quibus contrarium docet,*
 „ *taceamus. Adde Franciscum Sylvium, cu-*
 „ *jus in 1. 2. q. 109. art. 4. Queritur 1.,*
 „ *hæc sunt verba: Accedit, quod sive detur*
 „ *aliqua gratia, quæ tantum est sufficiens &*
 „ *non efficax, sive non detur (quæ de re*
 „ *q. 111. differendi locus est); ea secundum*
 „ *rei veritatem est impertinens ad salvandum*
 „ *quod homo possit divina mandata servare;*
 „ *partim quia ut ipsa illa server, ea gratia*
 „ *sola non sufficit, sed oportet quod etiam*
 „ *adsit gratia efficax, quæ a solo Deo pen-*

„ *det, & gratis, seu sine merito tribuitur:*
 „ *partim quia juxta communem sententiam*
 „ *gratia sufficiens non semper datur; & ta-*
 „ *men homines viatores semper possunt divi-*
 „ *na mandata servare, ac per consequens et-*
 „ *tiam tunc quando non habent gratiam suf-*
 „ *ficientem; ergo ut observatio mandatorum*
 „ *dicatur esse possibilis, non est necesse veni-*
 „ *re eo, ut dicatur quod habeant gratiam*
 „ *sufficientem. Tenentur idem asserere, &*
 „ *revera asserunt omnes illi ex Augustinia-*
 „ *na, & ex Thomistica Schola Theologi,*
 „ *qui sententiam illam propugnant, quam*
 „ *Sylvius testatur ætate sua fuisse commu-*
 „ *nem, nempe a majori saltem Doctorum*
 „ *multitudine traditam. Venerabilis quoque*
 „ *Bellarminus lib. 6. de Gratia & lib. arb.*
 „ *cap. 15. demonstrat ante omnem gratiam,*
 „ *idest, ante illam gratiam sufficientem, qua*
 „ *nobis inspiratur bonæ voluntatis initium,*
 „ *esse in homine liberum arbitrium, & po-*
 „ *tentiam remotam ad opera pietatis; quam-*
 „ *vis ante omnem gratiam nulla detur ad*
 „ *ipsa pietatis opera potentia proxima & per-*
 „ *fecta. Eo enim loci statuit hanc priorem*
 „ *sententiam: Homo ante omnem gratiam li-*
 „ *berum habet arbitrium, non solum ad ope-*
 „ *ra naturalia, & moralia, sed etiam ad*
 „ *opera pietatis, & supernaturalia: quam*
 „ *sententiam demonstrat ex Augustino libro*
 „ *de spiritu, & littera cap. 33., & lib. 2. de*
 „ *peccatorum mer. & remiss. cap. 18. Sub-*
 „ *jicit ibidem scriptor Venerabilis hanc sen-*
 „ *tentiam secundam: Habet homo ante omnem*
 „ *gratiam potentiam remotam & imperfectam*
 „ *ad opera pietatis facienda; quam pariter*
 „ *demonstrat ex Augustino libro de Prædest.*
 „ *SS. cap. 5. & libro de Grat. Christi cap.*
 „ *5. Prædictam itaque quæstionem ita arbi-*
 „ *tror esse solvendam. Potest quicumque mor-*
 „ *taliū, quoad vixerit, credere, converti*
 „ *ad Dominum, servare præcepta, pœniten-*
 „ *tiam agere, vitare peccata, atque perseve-*
 „ *rare, idque nisi faciat, ei imputari debet in-*
 „ *culpam; quoniam habet ad hæc omnia*
 „ *potentiam remotam, quæ adjuvari potest a*
 „ *gratia, de qua nulli prorsus, quantumvis*
 „ *scelestissimo, in hac vita est desperandum.*
 „ *Hæc est Doctrina S.P. Augustini scriben-*
 „ *tis in libro de Prædestinatione Sanctorum*
 „ *cap. 5. Posse habere fidem, sicut posse ha-*
 „ *bere caritatem, natura est hominum: ha-*
 „ *bere autem fidem, quemadmodum habere*

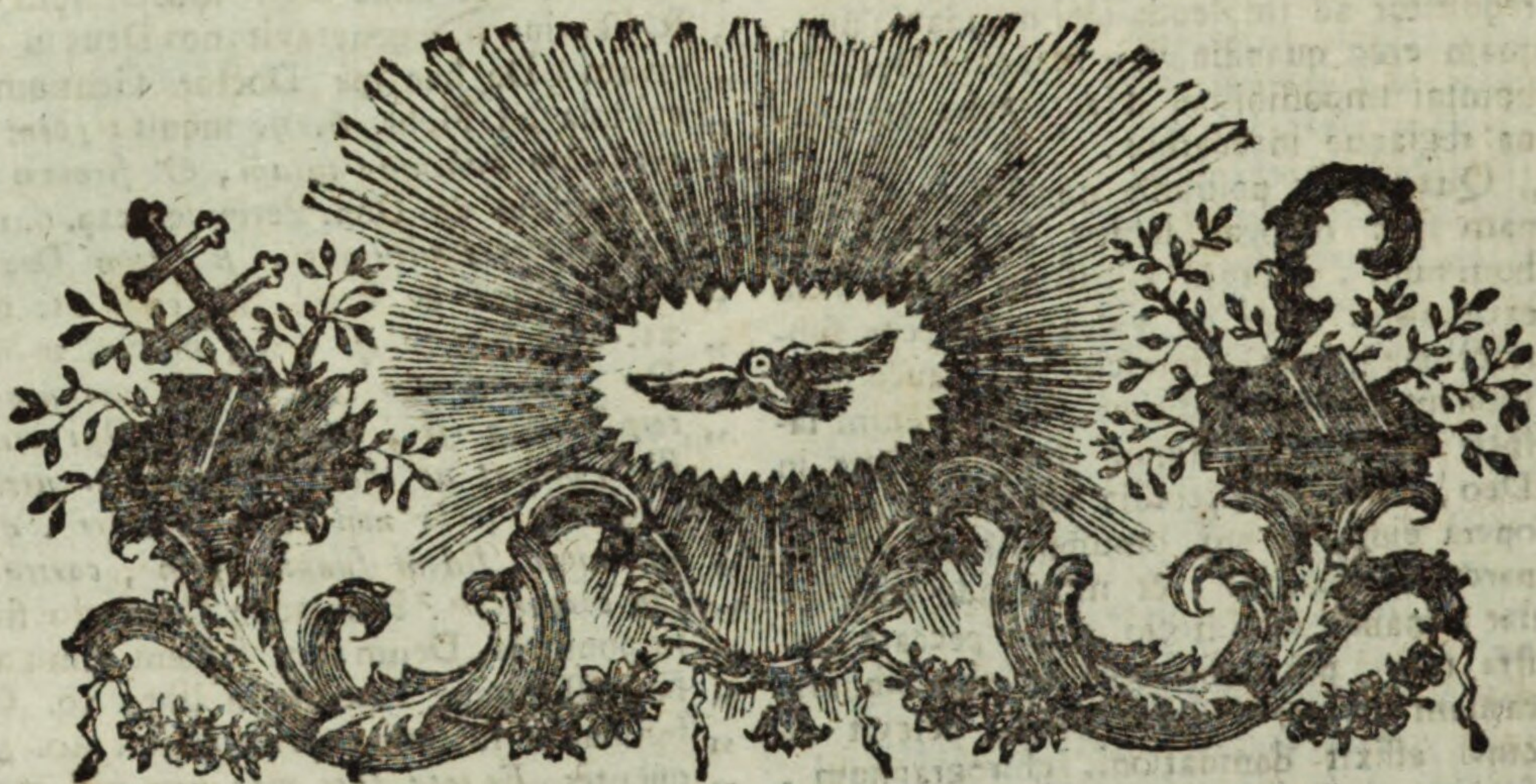
„ caritatem, gratia est fidelium. Ibiq̃ue, credere,
 „ & non credere est in arbitrio voluntatis huma-
 „ nae, sed in electis preparatur voluntas a Domi-
 „ no. Idem S. Pater in lib. 1. Retract. cap.
 „ 22. inquit: In potestate hominis est muta-
 „ re in melius voluntatem; sed ea potestas
 „ nulla est, nisi a Deo detur, de quo dictum
 „ est, Dedit eis potestatem filios Dei fieri.
 „ Cum enim hoc sit in potestate quod cum
 „ volumus facimus; nihil tam in potestate
 „ quam ipsa voluntas est, sed preparatur vo-
 „ luntas a Domino. Ex hoc S. P. Augustini
 „ testimonio infert Cardinalis Bellarminus
 „ præcitato capite 15. libri 6. de Gratia &
 „ lib. arbitrio, non esse in homine ante gra-
 „ tiam potentiam recte agendi expeditam &
 „ proximam; quod & repetit S. Doctor plu-
 „ ribus in locis, præsertim de Corrept. &
 „ grat. cap. 12. ubi de Electis ait: Perse-
 „ verandi eis possibilitas & voluntas divina
 „ gratia largitate tribuitur. Ex qua S. Pa-
 „ tris perpetua constantissimaque doctrina ma-
 „ nifestum esse puto, eundem, aliosque Ec-
 „ clesiæ Patres, Scholarumque Doctores, ubi
 „ affirmant nihil boni nos posse absque gra-
 „ tia Christi, qui dicit, Sine me nihil pote-
 „ stis facere, loqui de illa potentia proxima
 „ quam confert gratia, non de potentia illa
 „ remota, quæ sita est in natura liberi arbi-
 „ trii; atque hanc potentiam, quæ munus est
 „ gratiæ, in aliquibus esse, in aliquibus deesse,
 „ ut distinguatur quid veniat de misericordia,
 „ quid de iudicio: nunquam tamen in hac
 „ vita præcepta Dei posse dici impossibilia;
 „ quoniam semper adest homini viatori libe-
 „ rum arbitrium, cui naturaliter indita est po-
 „ tentia illa remota, & semper conferri pot-
 „ est Christi gratia, quæ illi tribuat poten-
 „ tiam proximam. Hanc esse mentem Au-
 „ gustini, nequaquam dubito. Ab Augustino
 „ non recedit Beatus Prosper, qui ad 6.
 „ Object. Vincentianam, ut supra dictum
 „ est, docet hoc distare inter malos homines,
 „ & dæmones, quod hominibus etiam valde
 „ malis superest, si Deus misereatur, recon-
 „ ciliatio; Demonibus autem nulla est in æ-
 „ ternum servata conversio: quia nimirum
 „ hominibus viatoribus semper possibilis est
 „ resipiscentia, & scelerum expiatio, quia
 „ semper est possibilis collocatio gratiæ, si
 „ Deus velit eis misereri. Haud aliter sentit
 „ S. Thomas. Ille enim 2. 2. q. 2. art. 5.
 „ ad 1. inquit, in hominis potestate esse cre-

„ dere articulos fidei, & diligere Deum &
 „ proximum, sed non excluso auxilio gra-
 „ tiæ: quod quidem auxilium quibuscunque
 „ datur, misericorditer datur: quibus autem
 „ non datur, ex iustitia non datur, in pæ-
 „ nam precedentis, aut saltem originalis pec-
 „ cati, ut dicit Augustinus in lib. de Cor-
 „ rept. & gr. Ipsemet S. Thomas 1. 2. q.
 „ 109. art. 4. ad 2. Illud, inquit, quod
 „ possumus cum auxilio divino, non est nobis
 „ omnino impossibile; secundum illud Philo-
 „ sophi in 3. Ethicorum, Quod per amicos
 „ possumus, aliquantulum nos possumus. De-
 „ mum Doctor Angelicus, ne in re cuique
 „ studioso notissima moremur diutius, in ea-
 „ dem quæst. 109. art. 6. ad 2. ait: Quod
 „ dicitur esse in potestate hominis, hoc intel-
 „ ligitur secundum quod est motus a Deo.
 „ Salubriter ergo de libero arbitrio, & de
 „ gratia Dei sentit quisquis cum sanctissi-
 „ mis viris, & Ecclesiæ Luminibus Augu-
 „ stino, Prospero, ac Thoma affirmat esse
 „ in nobis liberum arbitrium, & potestatem
 „ servandi præcepta Dei: hanc tamen po-
 „ testatem minime excludere præmotionem
 „ divinæ gratiæ; & hanc gratiam aliquibus
 „ misericorditer dari, aliquibus iusto Dei ju-
 „ dicio non dari. Crediderim propositam
 „ quæstionem hoc modo fuisse solvendam.
 „ Nam recentiores illi Thomistæ, qui tra-
 „ dunt dari omnibus gratiam sufficientem,
 „ per quam possunt servare mandata, & pec-
 „ cata vitare, si velint, tamen si asserant per
 „ illam gratiam dumtaxat haberi potentiam
 „ proximam, seu, ne illorum orationem abji-
 „ ciam, completum esse liberum voluntatis
 „ arbitrium in linea potentia, exigunt tamen
 „ gratiam aliam per se efficacem, ut actu
 „ velit, & actu operetur, ideoque eadem
 „ difficultate premuntur. Dicentibus enim,
 „ Potest homo adimplere Dei mandata, quo-
 „ niam habet gratiam sufficientem, qua pot-
 „ est, si eadem gratia uti velit, nonne
 „ eadem difficultas proponi potest hoc pa-
 „ tro, At illud velle, de quo ais, Potest
 „ si gratia uti velit, nonne efficitur in vo-
 „ luntate a Deo, qui operatur in nobis vel-
 „ le & perficere? Nonne idem velle effici-
 „ tur per auxilium quo, seu per gratiam effi-
 „ cacem? Nonne hæc saltem gratia iusto
 „ Dei iudicio aliquibus denegatur? Non opus
 „ est ergo ad hæc divertere subterfugia.
 „ Via, quam Patres nostri calcarunt, hæc
 „ est:

„ est: Habet homo liberum arbitrium; por-
 „ est quandiu vivit habere gratiam, quæ
 „ requiritur ad implenda Dei mandata: nun-
 „ quam ergo quandiu vivit mandata Dei sunt
 „ homini impossibilia. Hac itaque via pla-
 „ na regiaque incedamus.

„ Quarta, & postrema quæstio erit, quæ-
 „ nam spes maneat salutis iniquissimorum
 „ hominum, quorum iustissimo Dei iudicio
 „ excæcantur oculi ne videant, & cor sub-
 „ tractione gratiæ obdurefcit. Sed paucis quæ-
 „ stionem hanc expedimus. Manet enim sa-
 „ luti istorum hominum spes maxima in
 „ Deo, cuius misericordia est super omnia
 „ opera ejus, & qui omnipotentiam suam
 „ parcendo maxime, & miserando manife-
 „ stat: manet in Christo, qui peccata no-
 „ stra tulit, pro nobis oblati est, abstulit
 „ causam divinæ indignationis, delevit &
 „ cruci affixit damnationis chirographum,
 „ semper vivit ad interpellandum pro nobis,

„ atque est propitiatio pro peccatis totius
 „ mundi. Per hunc ergo mediatorem Dei
 „ & hominum regeneravit nos Deus in spem
 „ vivam. De hac spe Doctor Gentium in
 „ epistola ad Hebr. 6.19. inquit: *spem sicut*
 „ *anchoram habemus tutam, & firmam: &*
 „ *Augustinus de Don. Persever. cap. 6. num.*
 „ *12. Tutiores vivimus, si totum Deo da-*
 „ *mus; atque de Præd. SS. cap. 11. num.*
 „ *21. Sed incerta est mihi, inquis, voluntas*
 „ *Dei. Quid ergo tua ne tibi voluntas de*
 „ *teipso certa est, nec times? Qui videtur*
 „ *stare, videat ne cadat. Cum igitur utraque*
 „ *incerta sit, cur non homo firmiori, quam*
 „ *infirmiori, fidem suam, spem, caritatem-*
 „ *que committit?* His itaque Opusculo finem
 „ imponimus, Deum cum sapientissimo æque
 „ sanctissimoque Parente in libro 10. Con-
 „ fessionum suarum cap. 29. num. 40. allo-
 „ quentes, *Et tota spes mea non nisi magna*
 „ *valde misericordia tua.*



DE THEOLOGICIS DISCIPLINIS.

LIBER DECIMUS NONUS,

In quo differitur de Justificatione, bonorumque operum meriti.



GRATIÆ actuali, cui humanum arbitrium obtemperet, præcipuus effectus est divinam in nobis imaginem instaurare: atque diligentes Deum, eique tanquam palmites viti adhærentes exornare copioso meritorum fructu, & justæ retributionis corona. Posteaquam igitur de ipsa actuali Gratia in præcedentibus disseruimus, pertractandum nobis est de Sanctitatis ornatu, sive de Gratia, quam dicimus *habitualem*; per quam in nobis Spiritus sanctus inhabitans abstergit peccatorum maculas, digna reddit pietatis opera, tribuitque diligentibus Deum æternæ hæreditatis pignus & arrham. De hac *habituali* Gratia perpauca tradiderunt antiquiores Scholastici, satis multa, qui data opera postremas hæreses profligarunt. Constitutum nobis est hanc servare rationem, ut devitemus Veterum brevitatem, & prolixitatem simul Recentiorum, nec ta-

men necessarium aliquid pretermittamus: quod si minime fuerimus assecuti, legi poterunt, qui de hoc argumento stilo ampliori scripserunt, Vega, Bellarminus, Turrianus, Stapletonus, Hadrianus & Petrus Valemburgenses, Casalius noster, & alii. At priusquam, Lector benevole, pervolutes grandiora volumina, quid pagellæ nostræ contineant inspicere non dedigneris.

C A P U T I.

Quid sit Gratia Sanctificans, quam Scholæ recte habitualem appellant?

IN Tridentina Generali Synodo, ut refert qui illius Historiam literis mandavit, Cardinalis Pallavicinus lib. 8. cap. 2. & seqq. cum Patres animadverterent, veteres Scholasticos de Justificatione, seu *habituali* gratia jejune admodum disseruisse, plurimum tamen lucis

lucis quæstioni affusum a Scriptoribus Catholicis, qui postremas hæreses, Lutheranam præsertim, & Calvinianam oppugnarunt; ex horum libris docuerunt veritatem mirifice collustrari. Affirmarunt insuper in hac disputatione, posteaquam assiduis præcibus divinum lumen fuerit impetratum, talem methodum esse tenendam, ut primo inquiratur quid sit Justificatio: deinde quid Deus efficiat, quidve ex parte hominum ut justificentur, sit necessarium: postmodum quo pacto intelligenda sit Apostolica sententia, quod homines justificentur per fidem: insuper quale meritum insit operibus, quæ justificationem aut præcedunt, aut sublequuntur; ac tandem quænam sint justificationis proprietates, & effectus. Hanc vero methodum; cum recta sit, atque a Patribus Tridentinis probata, in hoc libro Operis nostri Theologici XIX., tenere jure, meritoque curabimus.

Primum itaque dicturi quid sit justificatio, præmittimus, vocabulum istud apud Latinos Scriptores minime occurrere, & ideo nugari hæreticos quosdam a Grammaticis justificationis naturam quærentes: quamvis si Tullius quoque, Terentius, Livius, aut aureæ Scriptor aliuseratis dictionem hanc usurpasset, ratio nobis habenda foret significationis Theologicæ, non vero Grammaticalis. Ceterum quantum ad Sacras literas attinet, in his justificatio accipitur I. pro justitiæ declaratione, quo sensu ait Esaias v. 23. *Qui justificatis impium pro muneribus, & justitiam justi auferitis ab eo.* II. pro divina lege, qua proponuntur justitiæ præcepta, ut Ps. cxviii. 5. *Utinam dirigantur via mea ad custodiendas justificationes tuas.* III. pro interna animi rectitudine, qua sanctitate perfundimur, ut ad Rom. iv. 5. *Credienti eum, qui justificat impium.* IV. pro ipsius justitiæ incremento, ut Apocalypsi ult. *Qui justus est, justificetur adhuc.* De justificatione præsertim in tertio accepta sensu Catholici dissentiunt a Novatoribus, qui nullam propriam veramque justitiam admittunt, sed forensam tantum, idest sitam in sola sempiterni Judicis declaratione, sive in remissione peccati per solam imputationem justitiæ Christi; non vero per gratiam, & caritatem animæ inhærentem, atque diffusam in cordibus nostris per Spiritum sanctum inhabitantem. Dixi, Novatores nullam aliam admittere veram propriamque justitiam; nam virtutum

habitus etiam animæ inhærentes minime negant; sed his virtutibus vim justificandi non tribuunt: quare Petrus Martyr de Locis comm. Class. III. cap. 3. inquit: *Exponitur deinde quod duplicem justitiam habere dicamur: unam a Deo nobis imputatam, qua revera justificamur, & eam ex operibus minime obtinemus, verum fide apprehendimus: altera vero justitia est, qua nobis inheret, constatque fide, spe, caritate, omnibusque bonis operibus.* Catholici itaque adversos Hæreticos propugnant dari justitiam inhærentem, quæ sit justificationis nostræ formalis causa: de qua Tridentina Synodus Sess. vi. c. 7. ait: *Unica formalis causa est justitia Dei, non qua ipse justus est, sed qua nos justos facit, qua videlicet ab eo donati renovamur spiritu mentis nostræ, & non modo reputamur, sed vere justi nominamur, & sumus.*

Investigandum est modo, quid sit hæc inhærens justitia. Quidam Theologi, inter quos Dominicus Soto lib. 2. de Nat. & Grat. cap. 17. & Bartholomæus Medina 1. 2. q. 100. art. 2., tradunt definitum hoc unum a Tridentina Synodo, quod justificatio non in sola remissione, aut non imputatione peccatorum constituenda sit, sed in interna renovatione; quæ num fiat per qualitatem inhærentem, num per actualem motionem minime constat. Et quamquam Vega in citatum Trid. locum, asserit spectare ad fidem, quod justificatio fiat per *habitualement*, non per solam actualem gratiam, negant viri docti cum Estio in dist. xxvi. lib. 2. esse id a Synodo definitum, cum potius a nomine *habitus* consulto Patres Tridentini abstinerint, ne opinionibus Scholæ aliquod afferrent præjudicium. Verum etsi opinio, in quam protendit Medina, non sit a Concilio proscripta; falsum omnino est fieri justificationem duntaxat per motionem actualem; quoniam hæc perperam fingitur in parvulis nondum ad percipiendum sanctam excitationem idoneis, qui tamen dum abluuntur baptismo, sancti & justi efficiuntur; ac præterea justitia dicitur animæ stola, & quasi spirituale indumentum, nec non exprimitur certis characteribus, quibus ab actuali ac transeunte gratia secernitur; ideoque firmissime tenemus, fieri justificationem per gratiam non solum interius inspiratam, sed permanentem, sive, ut appellant, *habitualement*.

Jam vero cum certum nobis sit eam gratiam,

tiam, per quam *formaliter* justificamus, permanentem esse, atque inherenter, in quo autem sita sit natura illius Theologi nequaquam conveniant; poterit quisque ex his, quæ de actuali Gratia disputavimus, inferre quid de *habituali* tenendum sit. Actuale ergo quidam Deum, divinamque potentiam, atque misericordiam nobis intime præsentem dixerunt: alii qualitatem physicam, sive actualiam, ut inquit, *entitatem*: complures divinam motionem: permulti illustrationem mentis, & caritatis inspirationem. Inter istas autem sententias nos medium iter arripientes diximus actualem gratiam, si consideretur ex parte Dei, esse Deum ipsum inspirantem nobis bonam voluntatem; si ex parte nostri, esse pium animi motum. Hoc sane pacto Gratiam *habitualement* plures Theologi esse putant Deum, ac Spiritum sanctum nobis inhabitantem, multi *qualitatem* inherenter realiter distinctam ab anima, nonnulli *habitum* adhuc incompertum, & ab anima nequaquam distinctum, plurimi denique ipsum *habitum* caritatis. Itaque medium in hac etiam questione tenentes, dicimus Gratiam *habitualement* consideratam ex parte Dei esse Spiritum sanctum in nobis inhabitantem, & Deum ipsum in nobis communicatio Spiritus sui permanentem; & si consideretur ex parte nostri, esse caritatem per Spiritum Sanctum in cordibus nostris diffusam; non caritatem illam, quæ est a Spiritu Sancto solum movente, & quæ est sanctæ dilectionis inspiratio: sed caritatem, quæ est a Spiritu Sancto inhabitante, & quæ est animæ *habitus*, & quasi impressa divinitatis imago, renovatio spiritus, & pulchritudo iustitia: & per quam Deo cari, & Dei amici vere nominamur, & sumus. Atque hac ratione dicimus cum Tridentino sessione vi. cap. 7. quod *Misericors Deus, qui gratuito abluit & sanctificat, signans & ungens Spiritu promissionis sancto, qui est pignus hereditatis nostræ, est causa justificationis efficiens*: ipsa autem caritas, quæ diffunditur in cordibus nostris per Spiritum sanctum inhabitantem, est gratia *habitualis*, per quam *formaliter* justificamur; nam citato loco Tridentini Patres, posteaquam declararunt causam justificationis *formalem* esse iustitiam, qua renovamur spiritu mentis nostræ, affirmant id fieri, dum per Spiritum Sanctum caritas Dei diffunditur in cordibus eorum, qui justificantur, atque ipsis

inheret. Inherentem ergo iustitiam nos quidem caritatem appellamus, quam etiam *habitum* recte dicimus, in quantum est permanentis in anima decor, spiritualis vita, & iustitiæ indumentum, consulto abstinentes ab ea questione mere philosophica, an *habitus* sit res quædam naturæ superaddita, an, quod probabilius censemus, ipsa natura tali *habitudine* affecta, & quasi materies signata impressione sigilli, signaculo sancti Spiritus condecorata. Fuit enim mens Concilii, ut inquit Pallavicinus lib. iii. Hist. cap. 14. *Statuere speciatim habitum infusum iustitiæ, & non generatim meram interiorem iustitiam, nihil definiendo, ea ne sit actus, an habitus, uti placuit Gabrieli Vasquez.*

Præquam adversus hæreticos stilum moveamus, hæc paullulum collustrare non pigeat. Dicimus Deum, qui justificationis nostræ causa efficiens est, abluere & sanctificare animam, dum illam signat, & ungit Spiritu promissionis: ideoque crasso detinentur errore, qui putant iustis non communicari personam Spiritus Sancti. Oppositum sane demonstrant sacræ literæ; nam Paulus ad Rom. v. 5. ait: *Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis*; ubi aperte donum caritatis, sive charisma, a Spiritu sancto tamquam effectum a causa distinguit. Idem Apostolus frequentissime prædicat Spiritum sanctum in nobis habitare, in eadem ad Rom. Epistola cap. 8. 9. 11. in prima ad Corinth. cap. 6. in 2. ad Timotheum cap. 1. & aliis in locis. Atque hinc est, quo iustus dicitur Templum Spiritus sancti, & idem Spiritus sanctus unctio, pignus, & arrhabo, ut lib. vii. cap. 14. declaravimus. Idem docent Patres, Cyrillus lib. xxxiv. Thesauri, Epiphanius hæresi 74., Basilus in v. contra Eunomium, Athanasius in Epistola ad Serapionem, S. Pater Augustinus lib. xv. de Trinit. cap. 26. alique apud Petavium lib. de Trinit. cap. 4. & 5.

Facile est ex hac nostra assertionem percipere, cur iusti dicantur *signati Spiritu promissionis sancto*, cur habeant in corde spiritum clamantem *Abba, Pater*, cur effecti sint Templum Dei, cur in eis Deus permaneat, cur habeant pignus hereditatis, cur in regnum dilectionis translati sint. Liquet etiam, quo sensu per gratiam sanctificantem efficiamus consortes divinæ naturæ, quod fortassis

nimum ingeniose Theologi quidam exponunt, dum gratiam constituunt in superinducta *entitate*, quæ radix sit singularium attributorum, & fons supernaturalium operationum; quemadmodum divina natura metaphysice accepta principium est proprietatum divinarum. At Petrum, dum Epist. II. cap. 1. ait nos fugientes concupiscentiæ corruptionem, fieri *divinæ consortes naturæ*, minime arbitror animum convertisse ad metaphysicas perceptiones. Quare, absque tanta ingenii tortura, dico *habitualement* gratiam esse divinæ naturæ participationem, quatenus communicatione facta Spiritus Sancti Deus justum diligit; apud illum mansionem facit, illum Spiritu promissioni signat & ungit, illi tribuit charisma justitiæ, quo anima quasi in divinam conditionem assumpta fruitur Dei consortio, & sempiternam beatitudinem promeretur.

Non est tamen charisma istud justitiæ sola Spiritus Sancti persona, sed ut præmonui, caritas per Spiritum sanctum diffusa. Me non latet, Theologos quamplurimos gratiam *habitualement* a caritate distinguere, his argumentis adductos. I. Quia Apostolus in 2. ad Corinth. XIII. ait: *Gratia Domini nostri Jesu Christi, & caritas Dei, &c.* & Trident. sess. 6. can. 11. *Exclusa gratia, & caritate*. Quæ autem sumuntur conjunctim, distinguuntur realiter, ut Pater a Filio, & a Spiritu sancto. II. Quoniam ex Augustino de Grat. Christi cap. 26. Gratia prævenit caritatem. III. Quia gratia, & caritas in subjectis realiter distinctis existunt, illa nimirum in anima, hæc autem in voluntate. IV. Quia principium operandi a principio essendi distinguitur. Quatuor hæc argumenta sunt inter Thomistas communia, illaque urget etiam Gavardi Quæst. 111. Grat. *Habituali* Articulo 2.

Ceterum longe probabilior est eorum sententia, qui eundem *habitum* esse contendunt caritatis, & gratiæ, ut censent præter Scotistas Estius in laudatam dist. XVI. Juenin. P. VI. Instit. dist. 11. q. 1. atque ex nostratibus Nicolaus Girken Tract. V. Tom. 2. q. 7. Leonardus Vanroy q. 2. de Caritate, Fulgentius Bellelli lib. 1. M. Aug. cap. 5. & seqq. aliique complures. In hujus asserti præsidium afferuntur scripturæ, quæ easdem caritati, & gratiæ tribuunt proprietates: nam caritas hominem reddit adoptivum Dei filium, ut liquet ex 1. Joannis cap. 111. 1. *Videte qua-*

lem caritatem dedit nobis Pater: ut filii Dei nominemur, & simus. Caritas reddit hominem Dei amicum, juxta illud Joan. XIV. 21. *Si quis diligit me, diligetur a Patre meo.* Caritas est, per quam Deus in nobis permanet, ut scriptum est 1. Joan. IV. 16. *Qui manet in caritate, in Deo manet, & Deus in eo;* atque, ut dictum supra, per caritatem accipimus æternæ hæreditatis pignus, & arrham, ideoque caritas omnia ea præstat quæ gratiæ sanctificanti solent tribui. II. Cum Tridentina Synodus de *formali* causa justificationis loqueretur, aperte inhærentem justitiam declaravit esse caritatem, quæ in cordibus nostris per Spiritum sanctum diffunditur, ut constat ex verbis supra productis; in quibus nullam aliam, præter Caritatem, *formalem* causam justificationis assignat; cum tamen, ut animadvertit Estius, causas omnes singillatim exponat, & præcipue de *formali* pertractet adversus hæreticos, qui negant inhærentem justitiam. III. Apertissima est Augustini sententia sub finem libri de Nat. & Gratia: *Caritas ergo inchoata, inchoata justitia est: caritas provec̃ta, provec̃ta justitia est: caritas magna, magna justitia est: caritas perfecta, perfecta justitia est.* IV. Valde infirma est ratio, ob quam ponunt alii inter gratiam, caritatemque discrimen, nimirum, quod grātia naturæ gerat vicem, debeatque ceteris donis, virtutibusque subterni: quod falsum est, cum absque gratia permaneant fidei, & spei *habitus*, licet informes; ablata autem caritate, etiam *habitualis* gratia discedat, sitque ipsa caritas, quæ virtutibus ceteris tribuit decorem omnem, ac meritum; ut erudite explicat in Conc. de S. Maria Magdalena S. Thomas de Villanova.

Ad argumenta autem opposita facilis est responsio. Nam Tridentina Synodus sess. VI. cap. 7. *formalem* causam justificationis, ideoque gratiam *abitualement* videtur locasse in ipsa caritate, quæ *diffunditur in cordibus eorum, qui justificantur, atque ipsis inheret.* Perperam vero ex ipsa Synodo, aut ex Apostolo opponitur particula *Et*, quasi realis distinctionis invictum sit argumentum; quum vel nullam discriminis rationem importet, vel solam distinctionem connotatorum. Eadem quippe gratia, quæ dicitur justitia quatenus exornat animam, appellatur caritas, in quantum illam reddit Deo caram. Exemplo autem,

tem, quod affert Gavardi ex invocatione Trinitatis, in qua particula *Et* demonstrat realem distinctionem Personarum, fas sit respondere recitando verba ex Epist. 2. ad Corinth. 1. 3. *Benedictus Deus, & Pater Domini nostri Jesu Christi, Pater misericordiarum, & Deus totius consolationis*; imo eadem, quæ nobis opponuntur ex cap. xiii. 13. *Gratia & caritas Dei*, quibus additur, *& communicatio sancti Spiritus*. Enimvero neminem puto ex particula *Et* probaturum esse, quod Deus non sit Pater Domini nostri Jesu Christi, quod Pater misericordiarum non sit Deus totius consolationis, quod gratia & caritas non sit communicatio Spiritus sancti. Ubi vero Augustinus ait, quod gratia prævenit caritatem, docet neminem posse diligere Deum sine inspiratione dilectionis, & caritatem, qua Deus dilexit nos, esse principium efficiens caritatis, qua nos diligimus Deum, ut diximus lib. xiv. cap. 6 explicantes actualis gratiæ naturam. Voluntatem denique realiter esse distinctam ab anima, & principium operandi distingui realiter a principio essendi, præsertim si loquamur de principio essendi *accidentaliter*, eadem facilitate a nobis negatur, qua asseritur a nonnullis. Nullo itaque labore propugnemus Gratiam *habitualement* esse indistinctam a caritate; quum oppositum minime evincant contraria argumenta superius producta, & quædam alia ejusdem generis deprompta ex Viennensi Concilio, & ex Clem. de summa Trinitate, quæ demonstrant tantum justificationem fieri per gratiam inhaerentem, quod nullus Catholicorum negat.

Ut a quæstione scholastica ad investigandam sanctificantis gratiæ naturam revertatur oratio; dixi caritatem non esse Spiritus sancti personam, sed ipsius donum, ac munus, ut adversus Magistrum sententiarum dist. xvi. 1. lib. 1. omnes fere propugnant. Nam caritas, ut Apostolus scribit, per Spiritum sanctum in cordibus nostris diffunditur; ideoque ab illo tamquam effectus a causa distinguitur. Caritas etiam minuitur, & recipit incrementum, quod de immutabili spiritu nefas est affirmare. At quoniam Magister hæc prævidens respondit, caritatem esse a Spiritu sancto, in quantum Spiritus dat seipsum, & augeri vel minui, non quatenus in se est, sed prout nobis communicatur, quo pacto Deus in nobis dicitur magnificari atque exaltari; vide-

tur nobis ita caritatem a Spiritu sancto distinguere, ut non sit creata quædam *forma habens entitatem* realiter distinctam ab anima, sed ejusdem animæ habitudo, mutabilis quidem, & capax incrementi, sed ab ipso Spiritu sancto inhabitante producta: quod supra explicavi exemplo impressionis sigilli. Atque ita conciliare facile possumus discrepantes veterum Theologorum sententias.

Hoc ne gratis a me dictum prodeuntes e Schola Peripatetica conquerantur; profiteor primum velle me in gravissimis fidei quæstionibus non Aristotelicis documentis, sed Scripturam sanctarum, ac Patrum doctrinis accomodare auditum, nihil de placitis Philosophorum definiendo. At Scripturæ justificantem gratiam signaculo cuidam æquiparant, atque illud a Spiritu sancto effici docent, scribente Paulo ad Ephesios 1. 13. *Signati estis Spiritu promissionis sancto*; quæ verba de Justificatione accipi a Tridentino constat ex dictis. Similiter Patres ad hunc plane modum loquuntur; Athanasius in Epist. ad Serapionem: *Spiritus sigillum est, quo signati divinæ naturæ participes efficimur*. Cyrillus in vii. cum Hermia Dialogo: *Hoc igitur quod divinam nobis imaginem insculpit, & instar sigilli præstantiorem mundo pulchritudinem ingenerat, nonne Spiritus est?* Hieronymus in caput iv. Ep. ad Ephes. *Signati sumus Spiritu Dei sancto, ut & spiritus noster, & anima imprimantur signaculo Dei, & illam recipiamus imaginem & similitudinem, ad quam in exordio conditi sumus. Hoc signaculum sancti Spiritus, juxta eloquium Salvatoris, Deo imprimente signatur. Accedit, quod habitus, qui sint entitas quædam realiter a subjecto, cui inhaerent, diversa, non probant omnes Philosophi: neque debent ad physiologiæ contentiones Ecclesiastica dogmata expendi. Merito itaque diximus, *habitualement* gratiam esse habitudinem animæ, ipsi a Spiritu sancto inhabitante, tamquam sigillo quodam impressam; eamque non alia definitione arbitramur describendam, quam ex divina Scriptura, ac sanctis Patribus deprompta: *Habitualis gratia est Caritas per Spiritum sanctum inhabitantem diffusa in cordibus eorum, qui justificantur, atque ipsis inhaerens, per quam signati Spiritu promissionis sancto efficiuntur divinæ naturæ consortes*. Hanc vero definitionem ex dictis manifestam, planissimamque esse arbitramur.*

CAPUT II.

Deum nequaquam justificare impios illis remittendo tantum peccata, aut imputando justitiam Christi, sed illos interiorius renovando per inherenter caritatem & gratiam.

QUASI in prospectu posita nostra circa habituales gratiam sententia, aperte consequitur, recte a Tridentina Synodo dictum anathema sess. vi. can. 11. hæreticis, quorum alii in sola imputatione justitiæ Christi, alii in sola peccatorum remissione, aut externo Dei favore gratiam, qua justificamur constituerunt, exclusa gratia & caritate, quæ per Spiritum sanctum in cordibus nostris diffundantur, nobisque inhaereant. Ac prima hæretica opinio, quod justitia statuenda sit in sola remissione peccatorum est inter Lutheranos fere communis; quod statui debeat in imputatione justitiæ Christi, est error Calvinistarum. Martinus Becanus lib. 1. de Justific. ait Calvinum pugnantia docere, & quasi jugulare seipsum, eo quod in libro de vera rat. reform. Eccl. meminerit inherenter justitiæ, atque aliis in locis inherenter etiam caritatis, sed ostendi supra verbis Petri Martyris duplicem ab hæreticis tradi justitiam, neque denegari *habitus* inherentes virtutum: discrepare autem illorum sententiam a nostra, quod illi negent virtutum habitus ad veram justitiam spectare & nolint hanc per formam inherenter constitui; atque nihil aliud esse contendunt quam extrinsecam & *quasi forensam* condonationem. Spectare hanc condonationem, & externum favorem Dei ad causam justificationis *formalem* etiam nonnulli Catholici cum Alberto Pighio propugnarunt, at non exclusa caritate, & gratia inherente: de qua tantum cum hæreticis disputamus. Pighius videtur efficientem causam confundere cum *formali*; quam *unicam* esse declarat Tridentinum Concilium eadem sess. vi. cap. 7.

PROPOSITIO: Justificantur impii per Gratiam, & caritatem, quæ in cordibus eorum per Spiritum sanctum diffunditur, atque illis inhaeret.

Thesim istam iisdem plane verbis Synodus Tridentina definit: *Si quis dixerit hominem justificari vel sola imputatione justi-*

tia Christi, vel sola peccatorum remissionem exclusa gratia, & caritate, qua in cordibus eorum per Spiritum sanctum diffundantur, atque illis inhaereant, aut etiam gratiam qua justificamur, esse tantum favorem Dei anathema sit. Eandem vero thesim hæc scripturarum loca commonstrant. In veteri testamento Sanctus David justificationis gratiam exostulans, *Asperges me* (inquit Ps. 1. 8. 12.) *hyssopo & mundabor, lavabis me & super nivem dealbabor. . . Omnes iniquitates meas dele. Cor mundum crea in me Deus & spiritum rectum innova in visceribus meis.* Atque Ezechiel spiritum sanctificationis promittens c. 36 versu 25. ait: *Et effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, & ab universis idolis vestris mundabo vos. Et dabo vobis cor novum, & spiritum novum ponam in medio vestri &c.* In novo pariter testamento Apostolus justificatos adloquens scribit ad Rom. v. *Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis.* Ipse Dominus ita Apostolos paullo ante mortem consolatus est Joan. xiv 23. *Si quis diligit me, sermonem meum servabit, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* Illis itaque, qui justificantur mundities, & spiritalis candor infunditur, & in eis veluti hyssopo purgatricem vim habente purificabantur infectus lepra peccati macula virtute supernaturali abstergitur. In illis cor immutatur, sordes abscedunt, innovatur spiritus, & nova interior habitudo producitur. Apud illos diffusa caritate Deus inhabitat, scilicet peculiari munere præsens adest, nec sola inspiratione actualis gratiæ pertransit, sed ornatu justitiæ animam induens in ea consistit ac permanet. Neque majori vocabulorum expressione designari poterat Spiritus sanctus inhabitans, justitia inherens & *formaliter* justificans Gratia.

Deinde expendamus, quæso effectus gratiæ superiores recensitos, atque ex iisdem Scripturis depromptos. Redduntur iusti *Dei filii* per adoptionem quidem, at non legalem & declaratoriam, sed sublimioris generis, quæ novam in nobis generationem, nativitatem, vitam, salutem, ac spiritum efficit. Ait de justificandis Joan. 111. 5. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Quod natum est ex carne caro est, quod natum est ex spiritu spi-*

ritus

ritus est. Inquit Apostolus ad Titum III. 5. *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis, & renovationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde, per Jesum Christum Salvatorem nostrum ut iustificati gratia ipsius heredes simus secundum spem vite aeternae.* Addit ad Rom. VIII. 15. *Accepistis Spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba, Pater.* Ut ergo naturaliter nobis inhaeret natura hominis, per quam nascimur carne, per quam generamur filii Adæ, per quam filiorum voces emitimus: ita per gratiam justificationis inhaeret nobis supernaturaliter naturæ divinæ participatio, qua renascimur spiritu, qua regeneramur in filios Dei qua voce Spiritus vivificantis clamamus, *Abba, Pater.*

Idem evincunt charismata, quæ Spiritus sanctus dicitur impertiri. Per ipsum iusti, tamquam sigillo, *signati sunt spiritu promissionis sancto*, ad Ephes. I. 13. *acceperunt pignus Spiritus*, 2. ad Corinth. I. 22. *sunt templum Spiritus sancti*, 1. ad Corint. VI. 19. Hæc quidem inhaerentem sanctitatem significant. *Signari* enim non est in sola imputatione, aut favore externo haberi acceptum, sed signaculo quodam, & quasi caractere ab improbis separari. *Arrha* quoque vel pignus, non sola promissio est, aut sola legis præscriptio; sed quædam portio ejusdem rei, quæ promittitur, auctore Augustino serm. de verbis Apostoli XIII. Inhabitatione denique, & permanentia Spiritus sancti, non est sola divina substantia, aut immensitas; alias non in iustificatis tantummodo, verum etiam in impiis, ac damnatis Deus tamquam *in templo* maneret: sed est etiam energia, effectus, charisma, quo anima afficitur, inungitur, exornatur. Ex scripturis itaque constat, impium per gratiam inhaerentem justificari.

Demonstratur Catholica veritas etiam auctoritate Sanctorum. Veniunt primo loco antiqui Patres, qui ea verba Genesis, *Inspiravit in faciem ejus spiraculum vite*, non de sola rationalis animæ creatione sed de justitia, ac sanctitate præsertim interpretantur ut Cyrillus Dialogo V. de Trinit. Nazianzenus Orat. 36. Severianus de Opificio mundi, & alii. Hi sanctitatem nihil aliud esse definiunt quam effigiem quamdam, & similitudinem Dei communicationem Spiritus sancti, quasi impressione formatam ita ut Adam per crea-

tionem revera factus fuerit in animam viventem; per inspirationem caritatis evaserit spiritualis, & gratia Spiritus sancti vivificatus. In quam opinionem olim inclinasse Augustinum, liquet ex ejus libro 2. de Genesi contra Manichæos cap. 8. Et quamquam dicendum est Adamum ab initio gratiam sanctificantem accepisse, ut demonstravi libro XI. cap. 7., attamen qui in hac gratia Dei similitudinem cum laudatis Patribus statuunt, supponunt illam intrinsecam, atque inhaerentem. Deinde S. P. Augustinus, cujus verba exscripsisse videtur Synodus Tridentina, de Spiritu & litera c. 9. n. 15. ait: *Sicut fides Christi dicta est, non qua credit Christus; sic justitia Dei, non qua Deus justus est, sed qua induit hominem dum justificat impium.* Vide Trident. Sess. VI. cap. 7. & can. 10. *Formalis* ergo justificationis causa, non est justitia, qua Deus justus est sed qua nos justos facit: ideoque non est justitia Christi nobis imputata, sed intrinsecus inhaerens; siue caritas sit, siue *habitus* alius a caritate sejunctus: quod postremum ad fidem nequaquam spectat. Denique Chrysostomus Hom. I. in Epist. ad Ephesios comparatione ista gratiam sanctificantem declarat: *Si quis acceptum quemdam scabiosum, & peste ac morbo, senioque, paupertate ac fame confectum & perditum, statim formosum fecerit juvenem omnes homines pulchritudine vincentem... deinde eum constituerit in ipso flore ætatis, & postea eum purpura induerit & diadema imposuerit, & omni ornatu ornaverit: ita nostram inunxit & ornavit animam, pulchramque fecit, desiderabilem, & amabilem.* Quis non videt his verbis justificationem ita describi, ut sit interior animæ renovatio, superadditum ornamentum, atque inhaerens pulchritudo? Vide præc. voluminis pag. 98 quo pacto idem Chrysostomus describit gratiam per lavacrum regenerationis collatam.

Accedunt argumentationes a ratione petita, & Augustini verbis corroborata. Negari non potest, quod sicut per Adam nascimur filii iræ, ita per Christum justificemur cum hoc discrimine, quod per Adam contrahimus propagatione naturæ solum originale peccatum, & per Christum delentur etiam illa, quæ propria voluntate patravimus. Legatur in quinto ad Romanos Capite Paulus Apostolus. At Adam, in quo omnes moriuntur, præter quod eis, qui divina trans-

gre:

grediuntur præcepta, imitationis exemplum est, occulta etiam concupiscentiæ lue tabificavit omnes per seminalem originem de stirpe sua venientes. Igitur & Christus, præter quod se ad iustitiam imitationibus præbuit exemplum, dat etiam iis, quos iustificat, occultissimam Spiritus sui gratiam, quam latenter infundit: quare ait S. Pater lib. 1. de Peccat. meritis cap. 10. *Legimus iustificari in Christo, qui credunt in eum propter occultam communicationem, & inspirationem gratia spiritualis, qua quisquis hæret Domino unus spiritus est.* Similia docet S. Pater proxime capite xv. Præterea quemadmodum impius exhibet se immundi spiritus hospitium, quando reatu nequitur concupiscentiæ; ita iustus sit Dei templum, dum in corde ejus caritas per Spiritum sanctum diffunditur. Itaque, ut ratiocinatur S. Pater in celebri Epistola ad Sixtum, *nisi mundatam domum habet Spiritus sanctus, nonne cum aliis septem redit spiritus immundus, & erunt novissima hominis illius pejora, quam erant prima?* Ut autem habitet Spiritus sanctus, nonne ubi vult spirat, & caritas Dei, sine qua nemo bene vivit, diffunditur in cordibus nostris, non a nobis, sed per Spiritum sanctum, qui datus est nobis? Insuper Domino tam salus, quam iustitia tribuitur; sed non dicitur homo salvatus, nisi Deus illi impertiendo æternam vitam ipsum vera propriaque salute donaverit: non ergo dicendus erit iustificatus, nisi Deus vere iniquitatem delendo, ei veram iustitiam, qua interior exornatus sit, impertiatur: unde inquit Augustinus de Spiritu, & lit. cap. 11. *Ideo iustitia Dei dicitur quod impertiendo eam iustos facit, sicuti Domini est salus, quæ salvos facit.* Denique nisi iustificatio fiat per iustitiam inhærentem, fiet profecto aut per favorem extrinsecum, aut per iustitiam qua Deus iustus est, aut per solam remissionem peccatorum, aut per imputationem iustitiæ Christi. At iustificatio, si sit Spiritu sancto inhabitante, & caritate in cordibus nostris diffusa, intrinsecus hæret, ideoque non consistit in solo favore extrinseco; ut S. Pater demonstrat citato libro de Spiritu & litera cap. 17. Iustitia autem, qua Deus iustus est, quoniam pacto nos iustificare potest, nisi efficienter, scilicet impertiendo interioris hominis pulchritudinem, qua Deo coherentes ipsius habitaculum efficiamur? Ita quidem docet S.

Berti Theol. Tom. IV.

P. Epistola 83. ad Consentium, nunc 120. Illis vero, quos Deus iustificat, non solum remittit peccata, verum etiam inspirando virtutem, & diffundendo caritatem, sanat animi languores, non solum ut deleat quod peccaverunt, sed ut præstet etiam ne peccent, auctore ipsomet Augustino de Nat. & Grat. cap. 26. Ac tandem per Christum utique nobis iustitia donatur; sed, qua induti non nudi inveniamur, qua nobis confertur pignus spiritus, qua efficiamur per renovationem filii Dei, & induentes novum hominem recipimus, quod perdidit primus homo; ut docet S. Doctor de Spirit. & lit. cap. 18. de Trinit. lib. ix. c. 7. & de Civit. Dei lib. xxi. cap. 28. Hæc argumenta tanti sunt ponderis, ut etiam aliqui protestantium partibus addicti iustificationem constare dixerint remissione peccatorum, & regeneratione, sanctificatione, ac donatione Spiritus Sancti, ut Joannes Epinus; Andreas Fricius, Bucerus, & Ratisbonensis hæreticorum Conventus; de quibus Cassander in Consultatione de Controversiis inter Catholicos & Protestantes ad 1v. Art. Confess. Augustanæ; Grotius in Annotatis ad Cassandrum, & Bossuet in Hist. Variar. lib. 111. num. 35. lib. xiv. num. 43. & lib. xv. n. 142.

OBJECTIONES SOLVUNTUR.

Hæretici opponunt primo verba Apostoli ad Rom. 1v. 3. *Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam:* & versu 5. *Ei vero, qui non operatur, credenti autem in eum, qui iustificat impium, reputatur fides ejus ad iustitiam.* Versu etiam 7. afferuntur verba Davidis, *Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum.* His, inquit, constat iustificari impium per imputationem iustitiæ Christi, & per non imputationem peccati.

Resp. sensum verborum Apostoli esse, quod ideo Abraham reputatus est iustus, quoniam in tentatione fidelis inventus est; & iustificatio non ex operibus legis, sed ex fide, & gratia suum habet initium. Redarguit enim illos, qui autumabant non ex fide in Deum, sed ex observatione legis, & absque fide haberi iustificationem. Explicant Apostoli verba textus Scripturæ; quibus propriam sententiam expressit. Etenim Gen. xv. 6. facta Abraham a Deo promissione nascituri Isaac, & numerosæ posteritatis, legimus: *Credidit*

N

Abraham

Abraham Deo, & reputatum est illi ad justitiam; Machab. 1. cap. 2. vers. 52. Abraham nonne in tentatione inventus est fidelis, & reputatum est illi ad justitiam? Præterea Apostolus utitur eadem sententia ad Galatas III. 6. ut demonstret ex fide in Christum, non ex operibus legis datum esse Spiritum Sanctum, retundens illorum opinionem, qui jactabant homines per carnis circumcisionem justificari. Itaque justitiæ originem, fontem divinarum gratiarum, aliarumque virtutum fidem altricem esse. Paulus demonstrat: sed inhærentem justitiam nobis conferri non denegat, & ibidem inquit; *Hoc solum a vobis volo discere: Ex operibus legis Spiritum accepistis, an ex auditu fidei?* Nec opera ad justificationem pertinere negat Apostolus, sed docet fidem cooperari operibus, & ex operibus consumari, ita ut qui operatur, & qui occasione & viribus destitutus operari non potest, ex fide justificetur. Habemus fidelissimum Pauli interpretem alium Apostolum, Jacobum nempe cap. 11. 21. Idem tradit Clemens Romanus in Epist. ad Corinth., S. P. Augustinus in 1. de Peccatorum meritis cap. 14., & etiam in libro de Abraham Philo Judæus. Verum de Operibus postea. In versu 5. ait Apostolus, quod *credenti reputatur fides ejus ad justitiam*; non fides Christi, sed *fide ejus*, qui credit in Christum, ἡ πίστις αὐτοῦ, ostendens fidem plurimum prodesse, atque propter illam opera magni æstimari. In Psalmo denique 31. non *imputari peccatum*, idem est, ac non inveniri in impio, cui justificationem Deus impertitur, maculam culpæ. Hanc significationem habet verbum hebraicum צדקה. Si velis non *imputari*, idem esse, ac non exigi ab homine justificato pœnam peccati, neque id diffiteor. Allata modo Apostolicorum verborum explanatione, respondeo Scholastica methodo. Laudatis verbis docet Paulus fidem esse justificationis initium, per eam opera hominum reputari & æstimari, atque Abraham fuisse Deo acceptum, quia in tentatione fidelis inventus est, concedo. Docet aut impium justificari per solam fidem, aut per solam justitiam Dei, aut per solam non imputationem peccati; nego.

Opp. 2. Idem Apostolus ad Rom. v. 19. inquit: *Sicut per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, ita & per unius obeditionem justi constituuntur mul-*

ti. Est igitur justificatio obedientia Christi nobis imputata.

Resp. retorquendo argumentum. Qui constituuntur peccatores per inobedientiam Adæ, propagatione naturæ contrahunt peccatum, quod non est imputatio prædictæ inobedientiæ, sed reatus & macula, per quam nascuntur filii iræ, filii gehennæ, filii vindictæ; ut diximus lib. XII. cap. v. Igitur constituuntur justi per obeditionem Christi recipiunt regeneratione spiritali occultissimam gratiam, quæ non est imputatio hujus obeditionis, sed inhærens justitia, & caritas a Spiritu Sancto inhabitante diffusa, per quam efficiuntur filii Dei, filii promissionis, filii adoptivi: ut demonstratum est paulo supra. Deinde respondeo distinguendo ant. Per inobedientiam Adæ constituimur peccatores, & per obeditionem Christi constituimur justi, tamquam per causam efficientem ac meritoriam, concedo: tanquam per causam formalem, nego antecedens.

Opp. 3. Justificari impium per solam imputationem justitiæ Christi, doctrina est Apostolica Sanctorum Patrum auctoritatibus confirmata. Enim vero Paulus in 1. ad Corinth. de Christo ait cap. 1. 3. *Qui factus est nobis sapientia a Deo, & justitia, & sanctificatio, & redemptio.* Et 1. ad Eph. 6. *Gratificavit nos in dilecto Filio suo.* Hæc verba exponens Bernardus in Epist. ad Innoc. ait, *Christum factum nobis esse justitiam a Deo Patre.*

Resp. Christum factum nobis esse sapientiam, justitiam, sanctificationem, redemptionem, atque in ipso nos Deo Patri esse gratificatos, quatenus est causa efficiens, per quam sapiamus, per quam a peccatis purgemur; per quam donemur gratia Spiritus Sancti, ea scilicet figura metonymiæ, qua Deus in Psalmis dicitur fortitudo nostra, virtus, spes, salus, protectio; qua Joannis XII. 50. mandatum ejus dicitur vita æterna; qua ad Rom. VII. 6. prudentia carnis mors dicitur, prudentia autem spiritus vita, & pax; qua Mich. 1. 5. Samaria dicitur prævaricatio Jacobi, &c. Et quidem in 1. ad Corinth. hortatur Apostolus, ne gloriemur in nobis, quoniam *Christus factus nobis est sapientia a Deo, justitia, sanctificatio, & redemptio*: quorum verborum liquet hunc sensum esse, non propriis viribus, sed beneficio mortis Christi, in quo sumus nova creatura, novum-

vumque figmentum, & in quo signati sumus Spiritu promissionis sancto, accepisse nos doctrinam fidei, iustitiam, aliaque gratiarum munera. Præterea ex quo Christus factus sit nobis sapientia a Deo, sequitur ne fidelibus minime inhærere scientiam Christi, fideique virtutem? Minime. Itaque ex quo Christus dicatur nostra iustitia, nostraque iustificatio, non consequitur nobis iustificationis gratiam nequaquam infundi. Pari jure Bern. in eadem Epistola asserit Christum factum nobis iustitiam a Deo Patre, quoniam illius meritis nobis iustitia donatur, neque hæc nobis innata est, sed indulta; ibique etiam ipse affert exemplum culpæ, quæ in nos per Adam traducitur. Explicatur eodem pacto locus ex Epistola ad Ephesios depromptus cujus supra attulimus insignem Chrysostomi expositionem. Addimus hic & gratiæ fieri mentionem; nam habetur, *In laudem gloriæ gratiæ suæ, in qua gratificavit non in dilecto Filio suo: extat in antiquis Mis. ἡ ἐξ-
πρωτων ἡμῶν, qua gratia nostra effecit.* Demum propositio *In*, sæpe ponitur ab Apostolo pro *Per*, hoc eodem capite versu 4. *Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem*, v. 10. *instaurare omnia in Christo*; vers. 11. *in quo & nos forte vocati sumus*, versu 13. *in quo credentes signati estis*, &c. Fatetur id Gassius Lutheranus, probatque quindecim aliis exemplis De præposit. Canone vi. num. 5. Itaque brevi argumentum diluentes negamus antecedens; quoniam appellatur Christus iustitia, & sanctificatio nostra efficien-
ter, non autem formaliter.

Opp. 4. In eadem ad Ephes. Epist. iv. 24. ait Apostolus: *Induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in iustitia, & sanctitate veritatis.* At indumentum extrinsecum est. Igitur & iustitia.

Resp. Argumentum in hæreticos retorquendo; primo, quia indumentum revera adjacet corpori; itaque iustitia revera adhæret animæ. Deinde, quia ita hortamur, ut induamus novum hominem, quemadmodum ut deponamus hominem veterem, hoc eodem loco versu 22. & ad Coloss. cap. iii. 9. Atqui veterem hominem induimus contrahendo peccatum, & obsequendo desideriis carnis, iræ, indignationi, malitiæ, ceterisque malæ concupiscentiæ affectionibus. Ergo induimus novum hominem, gratiam recipien-

tes, atque virtutes, quarum Christus exemplum nobis est, exercentes. Præterea, quia Apostolus ad Ephes. iv. docet nos induere novum hominem, dum renovamur spiritu mentis nostræ, & ad Coloss., dum reformamur secundum divinam imaginem. Renovatio autem spiritus, divinæque imaginis reformatio important interiorem animæ pulchritudinem. Insuper distinguo minorem: Indumentum extrinsecum est; indumentum corporis, transeat; indumentum animi, nego. Usitata enim Scripturarum phrasi virtutum habitus indumentis æquiparantur. Occurrit exemplum Sap. v. 18. Esaiæ xli. 10, 2. ad Corinth. x. 4., 1. ad Thessalon. v. 8. & citato cap. iiii. ad Coloss. versu 12. Vide Augustinum lib. I. de moribus Eccles. cap. xix. num. 36., & Serm. clxvi. alias 25. de diversis num. 4.

Opp. ultimo. In 2. ad Corinth. v. 21. inquit Apostolus. *Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremus iustitia Dei in ipso.* At Christus peccatum fecit solum imputatione: Nos ergo imputatione iustitia efficimur. Confirmatur hoc argumentum ex Augustino scribente cap. xli. Enchir. num. 13. *Ipsæ ergo peccatum, ut nos iustitia: nec nostra, sed Dei, nec in nobis, sed in ipso: sicut ipse peccatum non suum, sed nostrum, nec in se, sed in nobis constitutum, similitudine carnis peccati, in qua crucifixus est, demonstravit.*

Resp. peccatum non dici hoc loco ab Apostolo ipsam peccati maculam, sed sacrificium, quod in ara crucis Christus obtulit, ut nos Patri reconciliaret, & moriens in carne, in qua erat similitudo peccati, nobis spiritalem vitam elargiretur. Id liquet ex verbis Apostoli, & ex citato cap. xli. Ench. Non enim ait Paulus, *Is, qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit*, tamquam pro nobis Christus ipse peccaverit; sed, *Eum, qui non noverat peccatum*, idest, Christum, *pro nobis peccatum fecit.* Quid est autem, *Fecit Deus Christum pro nobis peccatum*, nisi. *Fecit pro nobis sacrificium pro peccatis?* Hinc S. P. *Propter similitudinem carnis peccati (inquit) in qua venerat, dictus est & ipse peccatum, sacrificandus ad diluenda peccata. In vetere quippe lege peccata vocabantur sacrificia pro peccatis: quod vere iste factus est,*

est, *cujus umbra erant illa*. Sensus ergo apertissimus verborum Apostoli, & Augustini est, quod sicuti causa efficiens, ac meritoria passionis Christi, qua mortuus est in similitudine carnis peccati, non est peccatum quod ei inerat, quia nunquam vixerat secundum vetustatem peccati, sed peccatum in nobis constitutum; ac nostrum; ita causa efficiens ac meritoria, per quam mandati lavacro baptismatis renascimur, non est justitia nostra, sed Dei, nec in nobis, sed in ipso; eo quod mortui peccato morte Christi reviviscentem gratiam adepti sumus. Ceterum ut Christus ob peccatum, quod nobis inerat, vere mortuus est, & vere factus est sacrificium pro peccatis; ita ob justitiam, quæ est in illo, vere nos peccato morimur, vere acquirimus spiritalem vitam, ac spiritus novitatem: ideoque argumentum istud, quod prima fronte videtur difficile, confirmat Catholicorum sententiam. Quare in forma, ut inquirunt, distinguo majorem: Efficimur justii justitia Dei in Christo, *efficienter*, ac meritorie, concedo: *formaliter*, nego. Atque hac distinctione cetera omnia, si tamen alia sunt, dispelluntur.

C A P U T III.

An Deus hominem impium justificans vere illi remittat peccata?

CONSEQUITUR hoc fidei Catholicæ dogma ex præcedenti: si enim impio, dum gratia divina justificatur revera infunditur Caritas ipsum Deo gratum reddens, atque illi cor novum, & spiritum novum impertiens, eique sanctitas inhæret intrinsecus; profecto non tegitur peccati nequitia hoc tantum sensu, quod *imputatione* justitiæ Christi non censeatur ad poenam: ac, veluti Jacob hœdina pelle contactus, peccator iniquus permanens, & indutus veste Agni, qui tollit peccata mundi, divinam benedictionem, æternamque hæreditatem accipiat; sed reapse justus redditur, sanctus, atque interiori pulchritudine, animique decore exornatus. Versemur nihiloscus in hac quæstione paulisper, ne videamur necessarium aliquid prætermisisse.

PROPOSITIO. In justificatione impii a Deo vere remittuntur peccata.

Demonstratur primo Scripturis supra pro-

ductis. Sanctus enim David Ps. i. sic Deum precatur: *Dele iniquitates meas*; *Cor mundum crea in me, Deus*: & per Ezechielem Dominus sanctificationis spiritum promittens cap. 36. *Mundabimini* (inquit) *ab omnibus inquinamentis vestris*. Hæc, aliaque loca, si in proprio, obvioque sensu accipiantur, (accipi autem debent, quum nulla sequatur repugnantia) veram animi munditiem, innovationem, rectitudinem, pulchritudinemque significant.

Præterea nisi affirmemus vere justificatis remitti peccati maculam; consequuntur gravissima absurda eisdem sacris literis adversantia. Sequitur primo Ecclesiam Sanctorum, ad quam pertinent justii perseverantes in gratia, habere rugam & maculam, atque in cœlesti Jerusalem habitare aliquos coinquinatos, neque mundos corde duntaxat, sed imundos etiam scædosque frui purissimæ, divinæque lucis splendore. Deinde sequitur Deum non judicaturum esse homines secundum veritatem, neque secundum opera singulis retributurum esse mercedem; quum illos, quorum, Auctoribus hæreticis, anima inquinata est & immunda, & quorum opera perversa sunt, & abominatione, odioque dignissima, sit Judex universorum laudibus & coronis cumulaturus. Tertio sequitur, ut animadvertit Martinus Beccanus libro i. Man. cap. 16. q. 3. justum comparandum esse, in Protestantium sententia, sepulchris dealbatis, in quibus scetida cadavera latent; ac propterea justitiam, quam magnopere jactitant Calviniani, illam esse, quam in Phariseis Christus Dominus execrabatur.

Addam ratiocinationem testimonio Augustini confirmatam. Originale peccatum per lavacrum baptismatis, quantum ad reatum, & maculam penitus tollitur. Pariter ergo deletur peccatum actuale in renatis per gratiam Sacramento poenitentiae collatam. Antecedens negatur ab Hæreticis; sed probatur Scripturis, in quibus baptizati dicuntur homines *in remissionem peccatorum*, Act. ii. 38. baptizati vocantur *abluti*, *sanctificati*, *vocati*, i. ad Corinth. vi. 1. ipsumque baptismum Paulus appellat *lavacrum regenerationis*, & *renovationis Spiritus sancti*, ad Titum iii. 5. Et confirmatur auctoritate Patrum, præsertim S. P. Augustini scribentis lib. i. ad Bonif. cap. 12. *Dicunt etiam baptisma non dare omnem indulgentiam pec-*

catorum, nec auferre crimina, sed radere, ut omnium peccatorum radices in mala carne teneantur. Quis hoc adversus Pelagianos, nisi infidelis, affirmet? Dicimus enim baptisma dare omnem indulgentiam peccatorum, & auferre crimina, non radere &c. Vide & Ench. ad Laurent. cap. lxiv. Jure itaque, meritoque Tridentina Synodus sess. v. cap. 5. sic definit. Si quis per Jesu Christi Domini nostri gratiam, quæ in baptismo confertur, reatum originalis peccati remitti negat, aut etiam asserit non tolli totum id, quod veram & propriam peccati rationem habet, sed illud dicit tantum radi, aut non imputari, anathema sit. Argumenta autem petita a concupiscentia, quæ remanet in renatis, soluta sunt lib. xiii. cap. 5. neque enim concupiscentia ad luctam permanens peccatum est, ut ibidem declaravimus.

AD OBJECTA RESPONSIO.

Verum obijciunt hæretici. I. In Psalm. xxxvi. legimus: *Beati, quorum remissa sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.* Teguntur itaque scelera, non delentur.

Resp. Ita tegi peccata, ut deleantur, quemadmodum cooperiuntur cicatrices cataplasmate; nam contexta simul dicuntur peccata, & iniquitatis remissa, sive, ut legit Syrus, nec non Hieronymus, *dimissa est iniquitas.* Et quidem tali pacto remissa est iniquitas, ut peccati labes nequaquam permaneat; quum habeat Hebraicus Codex, אֲשֶׁר־שִׁוּיָם שָׁעָם Græcus etiam ὡς ἀπὸ δόξης αἱ ἀνομιαι. Est autem נָשָׂא, sive, ἀφίημι, auferre; & נִשְׁרָפָה; Quorum scelus ablatum est. S. P. Augustinus Enarrat. 2. in hunc Psalm. num. 9. docet idea peccata tegi, quoniam Deus non amplius illa intuetur, ut puniat. *Cooperata sunt (inquit) peccata, abolita sunt, tecta sunt.* Si texit peccata, Deus noluit advertere; si noluit advertere, noluit animadvertere; si noluit animadvertere, noluit punire; si noluit punire, noluit agnoscere, maluit ignorare. Non sic intelligatis quod dixit peccata cooperata sunt, quasi ibi sint & vivant. Tecta ergo peccata quare dixit? Ut non viderentur. Quid enim erat Deus videre peccata, nisi punire peccata? Ut noveris, quia hoc est Dei videre peccata, quod punire peccata quid ei dicitur? Averte faciem tuam a peccatis meis. Distinguo itaque consequens; teguntur scele-

ra, ut sanentur, nec puniantur, quemadmodum vulnera conteguntur emplastro, concedo: ut latitent & vivant, ut corpus cooperitur veste; nego consequentiam.

Opp. 2. Impius post justificationem coram Deo remanet turpis, & inquinatus; non ergo illius macula deleta est. Ant. probatur verbis Isaia lxiv. 6. *Facti sumus ut immundus omnes nos, & quasi pannus menstruata universæ justitiæ nostræ.* Et Psalm. 142. 2. *Et non intres in iudicio cum servo tuo, quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens.*

Resp. nego antecedens. Ad Esaia locum respondeo, abijci post promulgationem Evangelii, tamquam immundas, purificationes legales, quas appellat *justificationes* etiam Paulus Hebræos ix. 1. atque post Christi adventum Judæos in lege sua merito haberi tamquam reos, & contaminatos: atque id ab Esaia prænuntiatum est. Hanc interpretationem confirmat A-Lapide ex Versione Arabica, ex Comment. Hieronymi, atque ex confessione Musculi Lutherani. Addimus expositionem Forerii, Tom. iiii. Sac. Critic. P. 2. pag. 723. Theologi Tridentini apud Pallav. lib. viii. his Esaia verbis docuerunt demonstrari, non quod cuncta Judæorum opera forent contaminata & criminosa, sed quod multorum, quamvis viderentur honesta, quamplurimis noxarum maculis aspergebantur: atque hanc pariter expositionem probamus. Demum ipse Calvinus in hunc locum inquit: *Hic se nonnulli torquens, quod Propheta de sceleris inquinamentis loquens sine exceptione Judæos omnes exprimat; in quibus tamen nonnulli restabant puri Dei cultores: sed frustra, quia non loquitur de singulis, sed de universo corpore, quod cum infra omnes abjectum, atque extrema clade affectum esset, panno sordido comparatur.* Vide J. B. Du-Hamel Tom. 3. pag. 767. Psalmista vero hoc unum demonstrat, justos in aliqua venialia peccata prolabi, ut etiam ipsi debeant divinam implorare clementiam, non autem de sua justitia præsumere: quamobrem ait etiam Job. iv. 17. *Numquid homo Dei compuratione justificabitur, aut factore suo purior erit vir?* Recte Augustinus in citatum Psalmum: *Noli ergo mecum intrare in iudicium. Quantumlibet rectus mihi videar, producis tu de thesauro tuo regulam, coaptas me ad eam, & pravus inveniar.* Ceterum idem David, nisi justis innocentiam & rectitudinem existimas-

set inhærere, minime Psalmo xvi. 21. dixisset: *Et retribuit mihi Dominus secundum justitiam meam*, & versu 24. *Et ero immaculatus cum eo*.

Opp. 3. Hieronymus lib. 111. in Hierem. vers. 13. allatis verbis Davidis. *Non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens*, ait hæc verba referenda, non ad comparationem Dei, ut veteres, & novi heretici volunt, & patroni hereticorum sed ad scientiam ejus; causam proferens, quoniam, *Homo videt in facie, & Deus in corde; & quod vitiis, atque peccatis omnis impletur humana conditio*. Etiam Gregorius libro xxxv. Moralium in fine omnia in homine pura mala esse declarat. Solet opponi etiam Ambrosius explicans libro 2. de Jacob justificationem exemplo ejusdem Jacob sese vestimentis Esau, ac pelle hædina occultantis. Ex his inferunt Heterodoxi hominem semper esse contaminatum & impium, atque justitia Christi contegi tantum extrinsece.

Resp. cum Vellofillo Adv. in v. Tom. Hieronymi q. 4. Sanctum Doctorem respexisse ad humanam conditionem Dei gratia destitutam, nec non ad venialia crimina; in quæ cadit etiam justus in corpore corruptibili ingemiscens. Novos ergo, ac veteres hæreticos appellat Hieronymus Origenistas, & Pelagianos; quorum dogma erat posse hominem vivere absque peccato; ut diximus libro xiv. cap. 2. Gregorius loquitur de bonis operibus, quæ nos approbamus & commendamus; in quibus appetitus laudis, typhusque superbiæ inficit honestatem. Ita respondet ad articulum 35. Lutheri Roffensis. In comparatione Jacob cum homine justificato deprompta ex Ambrosio (nisi tamen supposita sit) sicut in aliis quibuslibet, necessum non est ut res rebus amissim respondeant. Dicimus præterea justitiam Christi; quæ cooperimur, meritoriam justificationis causam esse, non formalem. Ac demum in hoc sitam esse comparationem illam putamus, quod sicut Jacob aliena veste indutus incessit, ita Christus factus in similitudinem carnis peccati vere languores nostros tulit, & attritus est propter scelera nostra. Quamobrem in libro contra Mendacium cap. 10. scribit Augustinus: *Per adinas pelles peccata, per eum vero, qui eis se operuit ille significatus est, qui non sua, sed aliena peccata portavit*.

Prætermisi hæreticorum argumenta petita

ex comparatione debiti, quod sola Chirographi abolitione remittitur. Enimvero in peccato præter reatum poenæ reperitur quoque reatus culpæ, sive macula, idest, inhærens animæ turpitudine, aversio a Deo, rectique ordinis carentia. Differam de hac peccati macula lib. xxi. cap. 8. Quamquam ergo debitum poenæ quodammodo deleri intelligatur per Dei condonationem; tolli nequit animæ deformitas & nequitia, nisi per infusam sanctificationis gratiam. Fieri quippe non potest, ut per solam denominationem extrinsecam justitiæ auferatur privatio, sicuti tenebræ dispelli non possunt, nisi per lucem; aut saltem hac providentiæ lege ita impius justificatur, ut ejus macula per inhærentem gratiam abstergetur, ac deleatur.

APPENDIX.

Subnectunt hoc loco Scholastici quæstiones duas, unam an de potentia saltem absoluta possit Deus absque gratia inhærente peccata dimittere, alteram num *habitualis* gratia & peccatum consistere simul valeant, tenentibus in utraque quæstione affirmativam partem discipulis Scoti, negativam cum Thomistica schola nostratibus. His omnino subscribendum censeo. Quomodo enim mors tolli potest, nisi per vitam? Quomodo animæ vulnus, nisi per sanitatis instaurationem? Quomodo hominis carnalis vetustas, nisi per innovationem spiritus? Quomodo cor lapideum, nisi per carneum? Præterea quum reatus culpæ sit privatio justitiæ, privationem autem per solam *formam* abscedant, tam repugnat hominem impium absque gratia justificari, quam cæcum absque facultate visus illuminationem recipere, curvamque lineam sine rectitudine fieri directam. Defendi quidem posset Scotistarum opinio, si in peccato esset sola ratio debiti, sive reatus poenæ, sed cum existat in illo etiam maculæ turpitudine, non video qua valida argumentatione possunt eidem Scotistæ oppositam sententiam evertere.

Idem de altera quæstionem dicendum est. Quæ enim participatio justitiæ cum iniquitate, lucisque cum tenebris? Quomodo erit idem homo simul ac semel ad Deum conversus, & aversus ab illo; natus ex Deo, atque peccato mortuus; templum Spiritus sancti, ac Diaboli membrum; Dei filius, & filius Belial; amicus, & hostis ejusdem Dei?

Dei? Deinde cum gratia sanctificans sit a caritate indivulsa, si peccatum & sanctitas simul existant, cur non poterit *habitualis* caritas stare cum reatu, damnationis æternæ, ut commentus est prop. xxxi. & xxxii. Michael Bajus? Planior ergo, probabilior, ac vera est sententia Nostratum. Nam quod movet Maftrium, aliosque Scotistas, in Gratia rationem qualitatis physicæ *formaliter* differre ab eo, quod est esse animæ sanctitatem atque munditiem; aut deletionem peccati esse gratiæ effectum *secundarium*, quod potest divinitus impediri; aut posse iustitiam & culpam eo pacto simul manere, quo fuit in Christo cum beatitudine tristitia; id me nihil penitus movet. Principio *formalem* illam distinctionem non probo; neque si detur, gratia erit gratia spectata ratione *qualitates*, sed ratione propria, quam dicunt *specificam*; quemadmodum albedo non est albedo, quoniam *qualitas* est, sed quoniam inter qualitates propriam habet naturam & subiectum afficit peculiari ratione; quam si auferas, perperam autumabis albedinem permanere. Atque ita nego in gratia distingui esse *qualitatem*, & esse munditiem animæ: & præterea, ut figmentum istud admittam, nego gratiam esse gratiam in quantum est *qualitas*, cum gratia sit, quatenus sanctificat animam, & illam Deo gratam reddit. Peccatum vero deletur quidem per gratiam, sed tamquam privatio per formam; nec fieri potest, ut forma ac privatio simul existant; sit in exemplo, vita & mors, lux & tenebræ, curvitas & rectitudo: unde affirmamus in Schola, quod potest Deus aliquam produci formam impedire effectum illius *positivum*, at non *privativum*. Beatitudo denique, ac tristitia fuerunt in Christo comparate ad diversas affectiones animæ diversumque objectum. Beatus enim erat secundum superiorem rationem, quatenus mens divinitati adhærebat, & tristis quatenus corporali sensu suscipiebat illatam sibi passionem; ut exponam lib. xxvi. At quomodo eadem animæ voluntas potest esse a Deo averfa & ad Deum conversa? Itaque non videntur rationes Scotistarum nimis validæ: & quamvis illorum opinio sit Catholica; nostra tamen maiorem vim habet ad refellendos hæreticos oppugnantes inhærentem iustitiam, ac simul statuentes justificationem & culpam.

CAPUT IV.

Quomodo adulti ad justificationem disponantur.

TRIDENTINA Synodus sess. vi. cap. 5. & 6. adversus hæreticos, qui autumant fieri justificationem per solam fidem absque ulla prævia dispositione, motuque liberi arbitrii, declarat quid ex parte nostri necessarium sit, ut justificationis gratiam consequamur. Ac primo definit ipsius justificationis exordium in adultis a Dei per Christum Jesum præveniente gratia sumendum esse, damnans Pelagianos ac Semipelagianos errores, quod salutis initium sit ex nobis, atque ex humanæ voluntatis conatu. Neque enim putandum est, Catholicos, qui negant homines sola fide justificari, ad Pelagiana dogmata declinantes opinari, quod operibus sine præveniente gratia patris insit ratio aliqua meriti. Nam si hoc sensu Protestantes contenderent, non ex operibus homines justificari, sed per fidem, quatenus fides est prima gratia & opera legis absque fide sterilia sunt, facile posset inter nos, illosque ratio concordie inveniri. Nullus quippe Scholasticorum unquam reclamavit adversus Paulum, qui redarguens Iudæos sese inflantes, propterea quod onus legis tulerant, & caeremonias servaverant scribit ad Romanos cap. iv. Abraham non ex operibus fuisse justificatum, statuens initium salutis fidem Christi. Nec reclamavit, dum similiter Ambrosius, Hilarius, alique protulerunt gratiam non esse ex operibus ne quis gloriatur. Nihil enim verius, quam humanam naturam nulla fide passionis Christi & resurrectionis imbutam, nihil naturaliter posse quod pertineat ad sanctitatem veramque iustitiam, ut docet S. Pater Augustinus de Nat. & Grat. c. 2. de Prædest. SS. cap. 15. aliisque in locis compluribus. Egimus de hoc satis in libro de Hæresi Pelag. cap. 12. Merito ergo Tridentinum Concilium hæreticis calumniandi Catholicos tamquam Pelagiano occasionem omnem eripiens, repetit justificationis exordium a gratia præveniente: atque ea cautione præmissa tradit quomodo adultus ad gratiam sanctificantem disponi debeat adversus Lutheri, & Calvinii asseclas negantes necessariam esse ex parte peccatoris aliquam preparationem.

Mon.

Monstrum hoc hæreticorum assertum videri potest: nam Lutherus in Visitatione Saxonica, *Multi* (inquit) dum audiunt, ut solummodo credatur omnia ipsis remitti peccata, fingunt sibi fidem, & putant se mundos esse, per quod fiunt temerarii & securi. Brennius in Lucam ait fidem justificare, quæ sit per caritatem efficax, & absolvatur per penitentiam; & Hieronymus Zanchius in Miscellaneis: *Nemo adultus potest salvari sine caritate in Deum, & proximum*. In Colloquio etiam Altenburgensi an. 1568. inter alia traditum est, *Bona opera necessaria esse ad salutem*; quod & Philippus Melanchthon assentitur in Diatriba de Justif., Wittembergenses, & Protestantes alii in Misena Urbe congregati an. 1548. ita ut conquerantur a Canisio, & Bellarmino pleraque paradoxa ex libris ipsorum congeri, quæ ibidem non extent. Sed redarguantur jure, meritoque: nam Flacciani, idest, Jenenses, sic a Flaccio Illyrico dicti omnia opera perniciose esse contendunt. Melanchthon, ut animadvertit ad art. iv. Confes. Augustanæ noster Joannes Hoffmeisterus, in Locis scribit propter solam Christi misericordiam, non propter dignitatem operum, remitti peccata. Zanchium proterere studet in examine Calvinianæ *ματαιολογίας* Hinkelmannus. Verum hanc inter partes hæreticas velitationem censemus esse logomachiam; siquidem qui necessitatem operum ad salutem concedunt, minime loquuntur de necessitate *efficientia*, quasi ad salutem per se gignendam, & justificationem promerendam aliquid valeant, sed de necessitate quam Wittembergenses vocant *presentia* absque concursu ad actum justificationis quam haberi putant per solam in Christum fiduciam. Quamobrem Synodus Tridentina opportune non solum actus justificationem præcedentes commemoravit, sed etiam docuit, quod impii divina gratia excitati ad suam ipsorum justificationem eidem gratiæ libere assentiendo & operando disponantur. Verbo dicam: Opera hæretici nequaquam negant; bona esse; habere meritum & ad justificationem disponere, id negant.

Consulto etiam Tridentini Patres de solis adultis loquuntur. Pueri enim ad gratiam baptismatis per actus liberi arbitrii disponi non possunt: & frustra quidam hæreticorum in illis præcedere putant firmam in Christum fiduciam, præveniente usu rationis ætatem.

Unde somnium istud, atque portentum? Opponentibus autem ad tollendam necessitatem dispositionis puerorum exemplum respondet S. P. Augustinus libro i. de peccat. merit. cap. 19. *Si propterea penitentes dicendi non sunt. quia sensum penitendi nondum habent: nec fideles dicendi sunt, quia similiter sensum, credendi nondum habent. Si autem propterea recte fideles vocantur, quoniam fidem per verba gestantium quodammodo profitentur; cur non prius etiam penitentes habentur cum per eorundem verba gestantium diabolo, & huic seculo renunciare monstrantur? Totum hoc in spe fit vi Sacramenti & divine gratiæ quam Dominus donavit Ecclesiæ. Ceterum quis ignorat, quod baptizatus parvulus si ad rationales annos veniens non crediderit, nec se ab illicitis concupiscentiis abstinuerit, nihil ei proderit quod parvus accepit? Exemplum itaque parvulorum si non demonstrat quod in adultis ad justificationem necessaria non sit fides; neque demonstrat quod in eisdem necessariae non sint reliquæ dispositiones.*

Est itaque harum dispositionum prima, Fides. Hanc minimè Catholici excludunt fatentes homines justificari ex fide, & sine fide neminem posse placere Deo, ut ad Rom. v. & ad Heb. xi. docet Apostolus: nec ignorantes etiam Apostolis fuisse præscriptum ut priusquam gentes baptismo tingerent, illas Evangelicis imbuerent veritatibus. Ab ipsa fide initium esse salutis, illamque donum Dei esse, ne quis gloriatur, postremo Capite de H. Semipelagiana ostendi collectis ex Augustino argumentis. Putant Hæretici fidem, qua justificamur, esse fiduciam, et certitudinem, qua absque ulla hæsitazione propriæ infirmitatis et indispositionis certe credamus remitti nobis peccata. At recte Concilium cap. 6. fidem, a qua sumitur justificationis exordium, illam esse declarat, qua credimus vera esse, quæ divinitus revelata sunt, atque illud in primis, a Deo justificari impium per gratiam ejus, per redemptionem, quæ est in Christo Jesu. Eam autem Hæreticorum fiduciam expungit seq. cap. 9. et Canone 13. Enim vero licet ad justificationem etiam spes, humilisque sine jactantia fiducia necessaria sit, quum et nobis dicatur quod olim Paralitico Mat. ix. 2. *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua*; tamen fiducia ista in fide fundata est, quia ideo in aliquo fiduciam collocamus, quoniam credimus illum fidelem esse, ac veracem. Fiducia

ducia itaque nequit esse fundamentum salutis, neque prima ad justificationem dispositio.

Ad fidem ergo, qua in Deum credimus, timor & spes consequantur necesse est: timor, quo peccatorum nostrorum consideratione utiliter concutiamur; spes vero, per quam ad considerandam Dei misericordiam animum convertentes speremus, nobis Deum propter Christum propitium fore. Ac de timore legimus Prov. XIV. *Timor Domini fons vite*: de spe ad Rom. VIII. *Spe salvi facti sumus*. Ubi ergo per fidem intelligit homo se legem transgressum, & damnationis sempiternæ reum esse, Deum autem misericordem, ac justum, haud ignorans non posse impium, nisi respiciat, vitare gehennæ supplicium, concutitur divinæ justitiæ timore; sed propriam infirmitatem, atque demeritum perpendens, ad Deum confugiens, quem scit nolle mortem peccatoris, & neminem in se sperantem deserere, cum regio Propheta, *Domine* (inquit) *ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripas me. Miserere mei, Domine, quoniam infirmus sum*. Ita fides timorem, timor spem, spes orationem gemitumque præcedit.

Enumerat deinde sacrosancta synodus dilectionem, qua Deum *tamquam justitiæ fontem* diligere incipiamus, nec non odium, & detestationem peccatorum, denique propositum suscipiendi Sacramentum, inchoandi novam vitam, & divina mandata servandi. De his, ubi disputabimus de Sacramento poenitentiae, erit singillatim pertractandum. Sat est modo animadvertere, quod sicuti a Deo per pravam cupiditatem aversi fuimus, ita ad ipsum debemus per sanctam dilectionem converti; nam scriptum est Ezech. XVIII. 30. *Convertimini, & agite poenitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris; & non erit vobis in ruinam iniquitas*: quibus exhortantibus plena sunt divinarum Scripturarum eloquia. Quoniam vero propositum novæ vitæ operibus comprobatur, nequaquam putandum est excludi a Tridentinis Patribus, præsertim in peccatoribus verita consuetudine gravatis, opera quædam preparatoria, quæ debeant aliquando justificationem præcedere. Etenim hortatur Dominus improbos per Joëlem II. *Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejuniis, & fletu, & planctu*; & per Evangelicas Institutiones Lucæ I. ut faciant *fructus dignos poenitentiae*: & Petrus Israelitis compunctis cor-

Berti Theol. Tom. IV.

de Act. 2. versu 38. inquit: *poenitentiam agite, & baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi in remissionem peccatorum*. Hinc haud vulgares Theologi docent quibusdam peccatoribus absolutionem non esse impendendam, nisi etiam externis operibus studuerint se præparare; quod probant auctoritate Cypriani in libro de Lapsis, ex antiqua Ecclesiæ disciplina, juxta quam peccatores laboriosis operibus ante reconciliationem addicebantur, aliisque argumentationibus plurimis. Verum de his alibi. Nunc, quod institutum erat, exposuimus Catholicorum sententiam circa dispositiones ad justificationem necessarias, commonstrantes simul requiri ad illam actus liberi arbitrii.

CAPUT V.

Quo sensu affirmet Apostolus hominem gratis & per fidem justificari.

OMNEM modo hæreticorum molem subvertemus, Paulinæ, cui nimium fidunt, sententiæ sensum ac scopum inquirentes. Tercio, & quarto capite Epistolæ ad Rom. scribit Apostolus, haberi justitiam per fidem Jesu Christi, justificari impium gratiæ per redemptionem, quæ est in Christo Jesu, & justificari per fidem sine operibus legis, Abraham non ex operibus justificatum, sed per fidem. His Apostolicis ducti momentis Sectarii nihil in impio, si fidem excipias, ad justificationem obtinendam requirunt. Ipsam quoque fidem pro suo arbitratu explanant & circumscribunt. Quum enim fide una Christi credamus Incarnationem, & quidquid nobis aut scriptura, aut Traditio proponit, nec non virtutem signa & prodigia patrandi, propositumque bonis præmium, atque remunerationem, sicuti eadem spe remissionem peccatorum, æternamque vitam expectamus, atque eadem virtute caritatis diligimus Deum, & proximum: dispescunt in triplicem illi fidem, *Historicam*, qua traditis mysteriis assentimur, *Miraculorum*, qua res mirandæ efficiuntur, fidemque *Promissionum*, qua firmissime tenemus imputari nobis justitiam Christi. Ac fidem, per quam justificamur, non fidem *historicam*, non fidem *miraculorum*, sed esse solam fidem *promissionum* divinarum, temere pugnaciterque contendunt. Dabo itaque operam, ut primum Pauli mentem percipiamus, commonstrans

O

ab

ab ipso nequaquam in justificationis negotio actus liberi arbitrii, aut supra enumeratas dispositiones expungi; evertam deinde Hæreticorum de sola fide *promissionis* commentum.

PROPOSITIO I. Paulus Apostolus non eo sensu docet homines justificari per fidem sine operibus legis, aut sola in Christum fiducia gratiam justificationis obtineant, neque ad hanc disponantur etiam spe, dilectione, ceterisque virtutibus.

Demonstratur 1. Hoc unum intendit Apostolus, ne Judæi ad fidem Christi conversi gloriantur quod fuerint semen Abraham, quod divinas acceperint promissiones, quod ob circumcisionem, & reliqua legis opera, non per gratiam divinumque propositum, non per redemptionem, quæ est in Christo Jesu, vocati fuerint ad Evangelium, dirigens in hunc scopum Epistolæ ad Romanos duo præcitata capita; in quibus docet quod lex, exclusa fidei gratia, minime ad justitiam conducit, quod tam Gentium, quam Judæorum opera, per circumcisionem atque præputium, expressa ex fide, & per fidem, scilicet præveniente gratia, cujus primus effectus fides est, accepta sunt illi, qui est Deus non Judæorum tantum, sed & Gentium; quod Abraham non habet gloriam, nisi apud Deum, propterea quod non per carnis circumcisionem, sed per fidem Mediatoris factus est Pater multarum gentium. Hæc sola Epistolæ Paulinæ lectione comperta sunt. At qui talia, & ad hunc finem pronuntiat, a Justificatione excludit duntaxat opera, quæ fidem præcedunt, ac fiunt absque gratia præveniente; sive opera legis, aut Mosaicæ sint, aut naturalis, absque ulla Reparatoris fide patrata; non autem excludit opera fide directa, & facta divinæ gratiæ adjutorio. Paulus ergo, dum inquit hominem justificari per fidem, non ex operibus legis, minime excludit opera gratiæ, timorem, spem, caritatem, poenitentiam, & novæ vitæ propositum.

Præterea. Si Paulus quæcunque bona opera excludit, ne nuda ac sola fide sermonem instituet, non de fide operante per dilectionem. Id vero quis sibi poterit persuadere? Principio idem Apostolus ad Galatas v. 6. ait: *In Christo Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium: sed fides, quæ per caritatem operatur.* Et in priori ad Corinth. xii. 2. *Si habuero omnem fidem, ita ut*

montes transferam, caritatem autem non habuero, nihil sum. Quo pacto putat solam fidem justificare, qui tam aperte docet fidem absque caritate nihil prodesse? Deinde ad Hebræos xi. 17. inquit: *Fide obtulit Abraham Isaac, cum tentaretur, & unigenitum offerebat, qui susceperat repemissiones.* Fidem itaque in Abraham commendat non sterilem, & otiosam, sed cum obedientia & opere conjunctam. Recte Augustinus De Fide, & Operibus cap. 14. *Paulus non quamlibet fidem, qua in Deum creditur, sed eam salubrem, planeque Evangelicam definivit, cujus opera ex dilectione procedunt: Et Fides, inquit, quæ per dilectionem operatur.* Unde illam fidem, quæ sufficere ad salutem quibusdam videtur, ita nihil prodesse asseverat, ut dicat, *Si habeam omnem fidem, ita ut montes transferam, caritatem autem non habeam, nihil sum, &c.* Et de Grat. & lib. arbitrio cap. 7. *Homines autem non intelligentes quod ait ipse Apostolus, Arbitramur justificari hominem per fidem sine operibus legis, putaverunt eum dicere sufficere homini fidem, etiamsi male vivat, & bona opera non habeat. Quod absit, ut sentiret Vas electionis, qui cum dixisset quodam loco, In Christo enim Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, mox addit, sed fides, quæ per dilectionem operatur. Ipsa est fides, quæ fideles Dei separat ab immundis demonibus; nam & ipsi, sicut dicit Apostolus Jacobus, credunt & contremiscunt, sed non bene operantur.*

Insuper cum Paulus Apostolus scribens ad Romanos affirmasset justificari hominem per fidem sine operibus, nonnulli id ita acceperunt quasi credentes in Christum, etiamsi facinorose viverent, salvi esse possent per fidem: atque ad illorum retundendum errorem Epistola Judæ, prima Joannis, & secunda Petri scriptæ dicuntur. Id quidem censet Augustinus citato cap. xv. de Fide & Op., & lib. lxxxiii. QQ. q. 76., consentiunt veterum multi, & potest ex eo demonstrari, quod Petrus ibidem cap. 3. versu 16. ait in Epistolis Pauli esse quædam *difficilia intellectu, quæ indocti & instabiles depravant*, ipsum tamen Paulum scripsisse, ut omnes satagerent inveniri immaculati & inviolati, secundum datam sibi sapientiam. Ac Jacobus cap. 2. versu 21. utitur eodem exemplo Abrahami, quo indocti illi, atque inhadiles ab-

ute-

utebantur. De Paulina ergo sententia juxta Jacobi, Joannis, ac Petri doctrinam æquum est judicare. At Petrus cap. iiii. hortatur nos, ut simus *in sanctis conversationibus & pietatibus expectantes, & properantes in adventum divi Domini*. Joannes de caritate, & observantia mandatorum specialiter tractat; Jacobus vero sic de Abraham loquitur: *Abraham Pater noster nonne ex operibus justificatus est, offerens Isaac filium suum super altare? Vides quoniam fides cooperabatur operibus illius: & ex operibus fides consummata est?* Certe absque impietate suspicari non possumus Paulum & Jacobum pugnancia conscribere, cum uterque fuerit divino Numine afflatus, atque unus alterius mentem expresferit. Deinceps, ut ratiocinatur Augustinus eadem q. 76., *Qui putant istam Jacobi Apostoli sententiam contrariam esse illi Pauli Apostoli sententiæ, possunt arbitrari etiam ipsum Paulum sibi esse contrarium, quia dicit alio loco, Non enim auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur. Et alio loco, sed fides, quæ per dilectionem operatur. Et iterum, si enim secundum carnem vixeritis, moriemini, &c.* Consequens ergo est, ut Paulus redarguerit Judæos se Gentibus in Christum credentibus præferentes, quasi meritis bonorum operum, quæ in lege sunt, ad gratiam Evangelicam pervenissent. At legite citatis in locis Augustinum, nec non in Psalm. 31. & 67. prope finem, ac de Civ. Dei lib. xvi. cap. 23.

Rursus demonstratur Catholica veritas testimoniiis Patrum, ad justificationem etiam spem, timorem, caritatemque necessariam esse affirmantium. Clemens Alex. lib. 2. Stromatum docet, *fidem præcedere, timorem adificare, dilectionem perficere*. Basilii in Ps. 33. ait: *Timor salutaris ad poenitentiam ducit*. Ambros. initio librorum de Poenit. inquit; *Nemo potest bene agere poenitentiam, nisi qui speraverit indulgentiam*. Hieronymus in cap. 3. Epist. ad Rom. *Non peccatorem dixit (Paulus) justificari per fidem, sed impium, id est non credentem*. Docent consimilia Patres alii apud Bellarminum lib. 1. De Justificat. cap. xiiii. Neque audiendi sunt hæretici reponentes opera quidem comitari fidem, sed hanc solam salutem apprehendere; non enim alia vis justificandi inest fidei, nisi quam illi caritas impertitur: quum Apostolus fidem commendat, quæ per dilectionem

operatur, neque fides ipsa sit forma virtutum, sed caritas fidei, ac virtutibus reliquis conferat perfectionem. Caritas quippe legis plenitudo est: qui non diligit, manet in morte: & si quis tantam habeat fidem, ut montes transferat, non tamen diligit, nihil ei prodest; quod ex dictis, atque ex iis, quæ de virtutibus alibi disputamus, arbitror manifestum.

Ut revertar ad Paulinam Epistolam, ita postremo loco ratiocinabor. Judæis observationem legis, & circumcisionem jactantibus, cur Apostolus opponit exemplum Abrahamæ, repetitque verba Geneseos xv. 6. *Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad justitiam?* Hæc de Abrahamo prolata sunt annis xv. priusquam circumcideretur. Priusquam enim est circumcisis, sic de eo promulgatum est, *credidit Abraham Deo, &c.* inquit cum Tryphone disputans Justinus. At jam eo tempore Abraham Deo mandante exierat de terra sua, divinasque acceperat promissiones, atque ut scribit Hom. viii. in Epist. ad Hebr. Joan. Chrysost. *meritis & recte factis eminebat*. Declarat itaque Apostolus Christianæ fidei vim ac robur, ut non ex circumcisione Judæi ad hanc eligi promeruerint, quandoquidem ex fide Abraham justificatus sit nondum circumcisis, sed ut fides ipsa circumcisioni, ceterisque bonis operibus intelligatur præcessisse. Certe dices: si longe ante circumcisionem ea verba prolata sunt; cur Jacobus scribit referenda esse ad Isaac immolationem? Id recte scribit. Divinæ promissiones factæ sunt Abraham Gen. xii. 3. quando de domo Patris sui egressus est: & confirmatæ Gen. xxii. 18. quando Isaac immolaturus montem conscenderat, in præmium utrobique singularis obedientiæ. Demonstratur itaque Jacobus fidem Abrahami non fuisse inertem ac solam, illam in singulari Abrahamæ obedientia proponit, non repugnans Genesi, quoniam etiam post filii immolationem Abraham divinas promeruit benedictiones; neque Apostolo, quoniam & ille idem affirmat in Epistola ad Hebræos. Atque hæc magis, magisque commonstrant loqui Apostolum de fide operante, & obedientiæ adjuncta: ut dictum hætenus.

PROPOS. II. Fides, quæ est justificationis exordium, non est sola fides divinarum promissionum.

Apertissimis Scripturæ locis ostenditur. Ac

primo: Fides illa Deo pergrata est, divinamque uberiores gratiam promeretur, qua credimus divina mysteria, Trinitatem præsertim, ac Verbi Incarnationem. Fides autem illa non est fides sola promissionum, ut liquet. Igitur fides promissionum ea non est, unde sumitur justificationis exordium. Prob. maj. nam Matth. xvi. 16. Petrus ob illam fidei confessionem, *Tu es Christus filius Dei vivi*: audire meruit, *Beatus es, Simon Bar-Jona*, &c. Marci ultimo 15. ait Dominus discipulis: *Predicate Evangelium omni creaturæ. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, salvus erit*. Joan. vi. 69. Petrus ita Dominum allocutus est: *Verba vitæ æternæ habes. Et nos credimus, & cognovimus, quia tu es Christus filius Dei*. Joannis xx. 31. *Hæc scripta sunt ut credatis, quia Jesus est Christus filius Dei; & ut credentes vitam habeatis in nomine ejus*. Act. viii. Philippus Spadoni baptismum petenti, posteaquam illi Jesum evangelizaverat, exponens Isaia prophetiam, ait: *Si credis ex tote corde, licet*. Apostolus ad Rom. x. 9. *Si confitearis in ore tuo Dominum Jesum, & in corde tuo credideris, quod Deus illum suscitavit a mortuis, salvus eris*. Fides, qua Petrus confessus est Christi divinitatem, quam evangelizando Apostoli disseminarunt, ob quam Christi verba & opera literis mandata sunt, per quam credimus eundem Christum a mortuis resurrexisse, de qua vaticinati sunt Prophetæ, est fides divinarum mysteriorum. Itaque hæc fides ad consequendam salutem disponit. Ad hæc, ut præcedenti capite diximus, qualem fiduciam in Christi Redemptione habere possumus, nisi fides præcedat, qua credamus illum esse filium Dei, & pro hominum salute incarnatum & passum? Hæc ergo fides omnium gratiarum fundamentum est, nec aliud ponere possumus, ut inquit Apostolus in 1. Corinth. cap. 3. & Augustinus de Fide, & Op. cap. xv.

OBJECTIONES CONTRARIÆ REFUTANTUR.

Multa quidem adversus primam propositionem objiciunt hæretici, sed possunt omnia ad tria capita reduci. Primum est, quod Apostolus ad Rom. iii. 28. docet justificari hominem per fidem sine operibus legis; de quo loco plura in prima propositione: & quod

præsertim objectant, scopus Apostoli est demonstrare justificationem gratis haberi, quoniam si quis ex operibus justificatur, *habet gloriam, sed non apud Deum*. Hinc est, quod etiam Tridentinum Concilium Sess. vi. cap. 8. definit, *nihil eorum, quæ justificationem præcedunt, sive fidem, sive opera, ipsam justificationis gratiam promereri*. Et Augustinus de Fide, & Operib. cap. xiv. num. 31. inquit: *Sciat quisque per fidem se posse justificari, etiamsi legis opera non præcesserint. Sequuntur enim justificatum, non præcedunt iustificandum*. Alterum caput est, quod plura Scripturæ loca fidei justificationem, atque salutem tribuunt, ut ad Rom. i. 17. *Justus ex fide vivit*. x. 10. *Corde creditur ad justitiam*, Matth. ix. 22. *Fides tua te salvam fecit*. Et si dixeris hæc accipienda esse de fide, quæ operatur per dilectionem, extat Lucæ viii. 50. apertus textus solam fidem commemorans, nempe: *Crede tantum, & salva erit*. Quare Augustinus lib. i. ad Bonif. cap. 21. de Sanctis veteris testamenti ait: *Quantalibet fuisse virtutis antiquos prædices justos, non eos salvos fecit, nisi fides Mediatoris*. Tertium caput est, quod Patres a sola fide salutem agnoscunt. Legatur Chrysostomus Orat. de Fide & lege, Tertullianus de Baptismo, Augustinus ipse quæst. 76. ex lxxxii. Ex his talis objectatio confurgit. Si justificationem præcederet aliqua liberi arbitrii dispositio, non esset gratia, sed merces; neque recte Scripturæ, ac Patres fidei tantum ipsam justificationem tribuerent. Id omni procul dubio falsum est. Nulla ergo liberi arbitrii dispositio justificationem præcedit.

Resp. juxta Apostolum justificari quidem hominem per fidem, sed per illam fidem, quæ per dilectionem operatur, atque eo tantum sensu excludi opera, quatenus in se inspecta nullatenus ad justitiam perducunt, omnemque vim ac robur a præveniente gratia recipiunt. Explicatum id paullo supra ejusdem Apostoli, & S. P. Augustini expressissimis verbis. Affirmamus propterea hominem justificari gratis per fidem, etiamsi justificationem præcedat timor, spes, dilectio, & contritio: *Quia ipsa fides, unde incipiunt bona, quæcunque sunt, merita, gratuitum donum Dei est*: inquit Epistola ad Sixtum 150. nunc 194. num. 9. Gratia prædicator Augustinus. *Et qui opera sunt ex fide, non ex operibus fides, ac per hoc ab illo sunt nobis opera justi-*

stitia, a quo est fides, de qua dictum est, Justus ex fide vivit, inquit idem Augustinus de Grat. & libero arbr. cap. vii. num. 18. Atque recte monet Apostolus, ne quis gloriatur; quoniam cum ipsa fides sit donum Dei, non possunt homines dicere: Ideo accepimus gratiam, quia credimus, tamquam sibi fidem tribuentes, gratiam Deo, inquit eo loco Sanctus Pater: quemadmodum inaniter quidam Judæorum jactabant se ad fidem Christi ob circumcisionem fuisse vocatos.

Eadem profecto mens est Tridentinorum Patrum; nam sacrosancta Synodus paullo ante ea verba, *Nihil eorum, quæ justificationem præcedunt, sive fides, sive opera, ipsam justificationis gratiam promerentur*, dispositiones, quas justificatio consequitur, enumerat. Deinde per omnia Augustino cohærens inquit: *Cum Apostolus dicit justificari hominem per fidem, & gratis, ea verba in eo sensu intelligenda sunt, quem perpetuus Ecclesiæ Catholice sensus tenuit, & expressit, ut scilicet per fidem ideo justificari dicamur, quia fides est humanæ salutis initium. Illam quoque rationem addit, quam affert Apostolus, Quoniam si justificatio gratia est, jam non ex operibus, ut idem Apostolus inquit, alioquin gratia jam non est gratia. Cum itaque dictum illud Apostolorum non sit accipiendum de operibus a gratia Christi profectis, quibus inesse rationem meriti Synodus ipsa definit, sed tantum de iis, quæ fiunt absque prævenientis gratiæ adjutorio, a quo justificationis exordium sumendum est; sequitur apertissime, Concilium, ubi ait neque fidem, neque opera justificationis gratiam promereri, aut loqui de fide prorsus informi & mortua, quæ ad justitiam nihil magis, quam donum linguarum, aut prophetiæ, aut scientiæ, si nihil adsit Christianæ dilectionis potest conferre; aut saltem de merito de condigno, quo carent opera ante justificationis gratiam patrata. Legite Estium in iii. & iv. caput Paulinæ ad Romanos Epistolæ.*

Habent sensum eundem verba Augustini scribentis de Fide & Op. cap. xiv. num. 21. quod opera non præcedunt, sed sequuntur justificatum: opera nempe, quibus æterna vita tanquam merces rependitur. Enim vero ibidem inquit, Apostolum tribuentem justificationem fidei, definire, non quamlibet fidem, quæ in Deum creditur, sed tam salubrem plane.

que Evangelicam, cujus opera ex dilectione procedunt. Deinde supra cap. viii. num. 8. ostenderat in baptizandis requiri poenitentiam ex verbis Act. ii. 38. *Agite poenitentiam, & baptizetur unusquisque vestrum, &c.* Requirit etiam cap. ix. & seq. servandi mandata propositum. Ait præterea citato num. 21. se de hac quæstione prolixius in libro de Spiritu & litera disputasse. Quid autem hoc in loco Augustinus? Cap. ix. num. 15. ait: *justificati gratis per gratiam; Non itaque justificati per legem, non justificati per propriam voluntatem, sed justificati gratis per gratiam ipsius: non quod sine voluntate nostra fiat, sed voluntas nostra ostenditur infirma per legem, &c.* Apertissime itaque docet Augustinus hominem gratis justificari, & opera justificationem non præcedere, quoniam prior est gratia, quam meritum; ac bona voluntas, & quidquid justificationem præcedit, præsupponunt gratiam prævenientem.

Solvuntur ex dictis, quæ secundo loco obijciuntur. Dum enim Scripturæ, ac Patres fidei justificandi vim tribuunt, accipiendi sunt de fide, quæ per dilectionem operatur, & in quantum fides est primum gratiæ donum, per quod cetera impetrantur. Superiori capite consimiles Scripturæ textus protulimus, etiam timorem Domini, spem, caritatem, & conversionem cordis præcipientes. Fidem ergo justificare fatemur, solam atque informem negamus ad justificationem sufficere. Oppositum sane non evincunt ea verba apud Lucam viii. 40. *Crede tantum, & salva erit.* De salute filiæ principis synagogæ, ejusque a mortuis excitatione, non de sanctificationis gratia, ista prolata sunt: ac possunt etiam operarii iniquitatis, ut colligitur ex Matth. vii. 22. virtutes multas in Christi nomine operari; ideoque alia fides ad patranda miracula, alia ad sanctificandas animas est necessaria. Sanctus autem Augustinus dum i. libro ad Bonif. cap. xxi. ait antiquos justos nonnisi fide Mediatoris salutem consecutos, redarguit Pelagianos autumantes, quod veteres Patriarchæ salvi facti fuerint absque Christi gratia: quare per *ro, nisi fides*, excludit opera solius naturæ viribus facta, non auxilio gratiæ, ac per fidem in futurum Reparatorem perfecta: quod commonstrant hæc verba paullo post apposita: *Per gratiam Domini nostri Jesu Christi credimus nos salvos fieri, quemadmodum & il-*

li: hoc vos non vultis inimici gratia Christi, ut eadem gratia Jesu Christi salvi facti credantur antiqui; sed distribuitis tempora secundum Pelagium, in cujus libris hoc legitur; & ante legem dicitis salvos factos esse per naturam, deinde per legem, postremo per Christum, quasi hominibus duorum superiorum temporum, ante legem scilicet, & in lege, sanguis Christi non fuerit necessarius &c.

Eadem plane significatione affirmarunt Patres hominem sola fide justificari exclusis operibus factis absque gratia; aut si mors, vel impedimentum aliquod superveniat, sola fide ab operum consummatione, sed non a bona voluntate, ac mandata servandi proposito sejuncta; idest, fide illa, quam Hieronymus in Dialogo Orthodoxi & Luciferiani appellat *devotam in Deum animam*, & per quam dicimur in sacris literis credere, non mente tantum, sed etiam corde; ut Act. viii. 37. & ad Rom. x. 10. In Evangelio enim voluntas queritur, quæ etiam si effectum non habuerit, premium non amittit: inquit idem Hieronymus in cap. xii. Matthæi. Hanc esse Augustini mentem in lib. lxxxiii. quæst. Q. 76. præter ea, quæ supra ex eodem loco produximus, hæc verba confirmant: *Quod si cum crediderit, mox de hac vita decesserit, justificatio fidei manet cum illo: nec præcedentibus ejus operibus, quia non merito ad illam, sed gratia pervenit; nec consequentibus, quia in hac vita non esse finitur.* Idem docet Chrysostomus pertractans eo loci de Latrone, qui tempus recte operandi non habuit, propriam tamen iniquitatem confessus est, & regnum Christi speravit & petiit, ut narrat Evangelica Historia, & in eloquentissima de ipso latrone Homilia idem Chrysostomus. Inquit de hoc Latrone Cyrillus Hierosolym. Cathec. xiiii. *Vellet juste agere latro, sed venit mors.* Tertullianus denique loquitur de fide per caritatem formata, quam *integram* vocat. Tribus ergo hæreticarum objectionum capitibus hæc tria Orthodoxæ doctrinæ opponuntur; quibus præmissæ argumentationis explicatur major propositio, minor autem apertissime refutatur.

Argumenta, quæ urgentur ab hæreticis adversus secundam propositionem, possunt pariter ad tria capita revocari, ad exemplum Paralytici ex Evangelio depromptum, ad Apostolicam Divi Pauli doctrinam, atque ad fidei definitionem & firmitudinem I. De Paralytico legimus Matth. ix. 2. dictum illi

a Domino: *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua.* Fides itaque, per quam delentur peccata, nihil est aliud, quam firma in Christum fiducia. II. Apostolus in prælaudata ad Romanos Epistola de fide, qua justificatus est Abraham, cap. iv. 16. ait: *Ideo ex fide, ut secundum gratiam firma sit promissio:* his verbis commendat Paulus fidem dumtaxat promissionis divinæ. Addit versu 18 *qui contra spem in spem credidit;* atque hic pariter spes firmissima designatur. Sequitur versu 20 21. 22. *In repromissione Dei non hesitavit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo, plenissime sciens, quia quaecunque promisit potens est facere. Ideo & reputatum est illi ad justitiam.* En majori verborum expressione declaratur, quod Abraham justificatus sit ob fidem plenissimam, & certam sine animi fluctuatione fidentiam. III. Fidem ita nobis describit idem Apostolus in Epistola ad Hebræos cap. xi. 1. *Est autem fides sperandarum substantia rerum;* ubi Græcum vocabulum *υποστασις*, substantia, commonstrat fiduciam constantiam, ac firmitatem: de qua etiam Jacobus cap. i. 6. inquit: *Postulet autem in fide nihil hesitans;* ubi ostendit fidentiam firmitudinem a Deo omnium gratiarum dona impetrare. Exemplum itaque, Evangelium, doctrina Apostolica, ipsaque Fidei natura, ac potestas demonstrant, quod justificationis exordium a sola fide divinarum promissionum sit repetendum.

Respo. ad 1. nos pariter, ut diximus cap. præcedenti, spem & fidentiam exigere ad justificationem obtinenda; eum Tridentina Synodus iisdem verbis Matth. ix. *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua*, doceat sess. vi. cap. 6. disponi ad justificationem impios, dum peccatores se esse intelligentes, a divinæ justitiæ timore, quo utiliter concutiuntur, ad considerandam Dei misericordiam se convertendo, in spem eriguntur fidentes Deum sibi propter Christum propitium fore. De hac dispositione scriptum est (inquit ibidem Sacrosancta Synodus), *Accedentem ad Deum oportet credere, quia est, & quod inquirentibus se remunerator sit.* Et, *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua.* Negamus tamen probari exemplo Paralytici, quod initium justificationis sit fides promissionum, & quod hæc debeat in nobis excludere omnem formidinem. Cur enim tanta in Paralytico, & in iis, qui eum ad Christum adduxerant, spes & fiducia, ut una cum grabato submitterent illum

illum e tecto; nisi quia Redemptoris fama longe, lateque diffusa, & accedente fidei illustratione, credebant revera ipsum esse Christum, & omnipotentia esse præditum? Hæc ergo spes, hæc fiducia non fuit collati beneficii pro causa, quia jam fidem Christi ex auditu conceperant. Quod si potuit paralyticus omnem exuere dubitationem, quoniam sine verborum ambiguitate Dominus illi impendebat remissionem peccatorum; non est idem affirmandum de nobis, quibus non tribuit absolutionem ipse Christus videns, ut in paralytico, fidem nostram, spem, animique dolorem, sed absolutionem nobis impendunt Sacerdotes, quos latet interior cordis nostri contritio; ideoque non expellunt a nobis omnem prorsus formidinem. Ergo paralytici exemplum perperam opponitur ab hæreticis.

Idem asserendum de verbis Apostoli, quorum sensus liquet ex præcedentibus responsionibus. Ait enim Paulus firmam esse promissionem *ex fide*: quia ad Christi hæreditatem non solum vocantur Judæi, quorum Abraham est Pater secundum carnem; sed etiam Gentes, qui per fidem reputantur in semine; ideoque promissio facta Abraham etiam super nos confirmatur, quia non per circumcisionem, sed per fidem dictus est *Pater multarum gentium*. Quid hæc, quæso, ad inanem fiduciam hæreticorum, quum Apostolus in genere tantum affirmet factam promissionem *omni semini*, non autem singulos in individuo posse firmiter credere, se nactos esse gratiam Abraham semini repromissam? Quod addidit, *Contra spem in spem credidit*, significat tantum Abraham præter *spem naturæ* credidisse se consecuturum a Domino sobolem, tametsi erat corpus ejus emortuum, cum fere centum esset annorum, & emortua pariter esset vulva Saræ, ut ipse Apostolus ibidem ait. Atque his confirmat, quæ supra dixerat, nonnisi per gratiam, & per fidem constitui Abrahami posteros, adversus Judæos carnalem propagationem, & carnis circumcisionem jactantibus. Ea autem, quæ sequuntur versu 20. & sequentibus, retorquentur in Adversarios. Primo, quia per Apostolum, Abraham *non hesitavit diffidentia*, sed credidit nasciturum sibi filium, cum fere centum esset annorum, quoniam plenissime sciebat posse Deum facere quæcunque promisit; non fuit ergo fidentia Abrahami initium

justificationis ipsius, sed potius effectus fidei, qua in Dei veracitatem, & omnipotentiam credebat. Deinde huic fidentia accesserat obedientia, qua jam ambulaverat coram Domino, & exierat de cognatione sua; quomodo ergo hæc sola fiducia Abrahamum justificavit? Præterea si Abraham non hesitavit diffidentia, quia tam aperte Deus ei revelavit futurum, ut Sara nonagenaria pareret filium; quo pacto esclusa revelatione divina potest haberi firmissima sine ullo timore fiducia? Demum si Apostolus de fide, qua Abraham credidit Deo prænuntianti partum Saræ, Gen. xviii. cum esset annorum 99. ait: *Ideo reputatum est illi ad justitiam*; ergo idem Apostolus non loquitur de prima Abrahami justificatione, & hæc recipit augmentum, quod hæretici negant; quia de ipso Abraham dictum est, *Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad justitiam*, Genes. xv. 6. cum ageret annum ætatis suæ 84. Sed de justitiæ certitudine, atque incremento plura cap. ultimo.

Postremum argumentum nihil probat, & in hæreticos retorquetur. Si consulamus Græcos Patres, fides dicitur *υποστασις επιζωμενων*, *sperandarum rerum substantia*, metonymice, in quantum præstat ut menti firmiter hæreant quæ non videntur, & nondum subsistunt, ut est resurrectio mortuorum, & immortalitas corporum. Ita Chrysostomus, Theophylactus, & Theodoretus in cap. xi. Epist. ad Heb. nec repugnat Augustinus Tract. lxxxix. in Joannem. Alii ita hunc locum interpretantur, ut fides sit spei nostræ basis, & fundamentum. Jacobus docet, ut orans Deum non ut hæsitans, nihil disceptans de fide, & quemadmodum habet Græcus, *διακρινουµενος*, *dijudicans*, atque in dubium revocans Dei potentiam, & promissionem. Profecto nequit ex his inferri aut solam fiduciam justificare, aut orantes Deum non posse de propria conscientia titubare, ac timere.

CAPUT VI.

Exponitur Hæreticorum, atque Catholicorum de bonis operibus, illorumque meritis dogma.

HÆRETICORUM circa bona opera hæc est sententia: Omnia hominum opera, si in sua dignitate censeantur, nihil esse aliud, quam

quam sordes & inquinamenta. Ita scribit libro 111. Instit. Calvinus. Et Lutherus pariter-art. 33. asserit, justum in omni opere bono peccare. Moventur illi ex quo nemo possit in hac vita perfecte legem implere, ut divina Scriptura, & Patres omnes testantur. *In multis labimur omnes*, inquit cap. 111. Jacobus: & Salom. viii. primi Regum *Non est homo, qui non peccet*. Justitias nostras panno menstruatae æquiparari a Propheta, diximus supra cap. 3. Etiam justis orandum esse, *Dimitte nobis debita nostra*, demonstratum est cap. 6. præcedentis libri. Ex Græcis Patribus, non esse aliquem inter homines qui non delinquat, docet in xi. caput ad Rom., in xiii. Epist. i. ad Corinth. Chrysostomus. Ex Latinis Cyprianus in Exposit. orat. Dominic. August. de Peccat. merit. lib. 2. cap. 7. Greg. lib. ix. moral. cap. 26. Horum autem, aliorumque testimoniorum tam aperta sunt, ut nequeant in dubium revocari.

Catholici e contra plura dari opera, quæ nullatenus peccata sunt, longe meliori sensu propugnant, ac talia esse censent illa omnia, quæ a nobis fiunt secundum legis præscripta, neque a malæ cupiditatis radice profisciscuntur. Id probant literarum sanctarum, ac Patrum auctoritate suffulti. *Respexit Deus ad Abel, & ad munera ejus*, ut legitur cap. iv. Gen. idest, *grata hæc habuit, ac laudavit*; quemadmodum exponit Hom. 18. Chrysostomus. Dicitur Noe a cap. 6. *invenisse gratiam coram Domino*: ac deinceps alii Patriarchæ dignis laudibus celebrantur. Job appellatur cap. i. *homo simplex & rectus, timens Deum, ac recedens a malo*. Ait de seipso David Ps. 118. *Ab omni vita mala prohibui pedes meos*. Magdalena Christi pedes inungens dicitur Matth. 25. *bonum opus operata*. Paulus ad Titium 111. dicit fidelium opera *bona & utilia hominibus*. Jacobus cap. 2. *revertit justificationem ab ipsis operibus*. Patres quidem omnes ad bene operandum nos vehementer hortantur; Justinus disputans cum Tryphone, Iræneus lib. iv. H. 71. Chrysostomus Hom. 30. in Joan. Augustinus toto libro de Fide & Operibus. Fieri istiusmodi hortationes, ut magis sceleribus inquinemur, superat rationem ac fidem nostram.

Momenta sane hæreticorum difficile non est refutare; si advertas aliud esse, homi-

nem quamvis justum aut negligentia, aut alia causa, dum etiam sanctis operibus incumbit, plura venialia peccata committere; aliud sancta opera vel a mala radice procedere, vel esse legis, præceptorumque transgressionem, vel esse inspecta dignitate sua damnable. Hoc postremum jure negamus; quoniam quisquis recte operatur, ducitur spiritu Dei, servat mandata, redditque se dignum remuneratione, & corona. At primum non diffitemur; nam a radice alia, a qua minime exoriuntur opera bona, idest ab infirmitate, atque ab inhaerente concupiscentia, facile oritur defectus aliquis, pro quo nobis divina misericordia est continuo imploranda. Hac ratione in multis omnes labimur, & oramus quotidie, *Dimitte nobis debita nostra*: sed vide præcedentis libri caput 2. ac 6. Porro quod inquiunt Heterodoxi, quolibet peccato, quantumvis minimo, penitus justitiam labe-ctari, diluetur libro xxi. cap. 8. ubi demonstrabimus dari peccata natura sua venialia. Locus Isaia lxiv. expositus est paullo supra cap. 3. Ibidem præterea propheta commendat justorum opera, dum ait versu proximo: *Occuristi latanti, & facienti justitiam: in viis tuis recordabuntur tui*. Prior itaque hæreticorum assertio, quod omnia opera hominum inquinata sint merito a Tridentina Synodo fuit præscripta sess. vi. can. 25. meritoque a nobis refellitur.

Altera hæreticorum propositio est, bona opera non esse ad salutem necessaria: quod Novatores solent diversa ratione explicare. Nam quidam autumant, justum non adstringi ad præceptorum observationem, quod scriptum sit ab Apostolo i. ad Corinth. v. *Ubi spiritus Domini, ibi libertas*: & i. ad Timot. *Iusto non est lex posita*. Verum hæc, & consimilia ita sunt accipienda, ut justus non coacte, sed libenter impleant mandata, ut exponam cap. 2. libri proximi. Hanc ergo hæreticorum assertionem nunc omitto. Flacci, Jenensium, & Hinkelmanni opinatio, quod bona opera ad salutem nullo pacto sint necessaria, ut vidimus cap. iv. rejicitur a ceteris Protestantibus. Hinc necessitatem bonorum operum confessi sunt in Confess. Saxonica de qua legendus Du Hamel Tom. 3. pag. 769. Videtur mihi Gerardus Vossius in Thesibus habitis in Academia Leidensi omnem suorum fraudem detegere. Is inquit bona opera esse homini Christiano triplici nomine necessaria, pri-

primo ut Christum glorificet; deinde ne ob bonorum operum neglectum amittat bonam conscientiam; tandem ut proximum caritatis officiis studeat lucrificare. Negant igitur necessitatem bonorum operum, quasi his apprehendatur vita æterna, quam nulla ratione bonis operibus hominem iustum promereri opinantur.

Ergo doctrinam illorum, qui bona opera prorsus rejiciunt, sensu unanimi Catholici omnes repellunt. Ducuntur invictissimis argumentis. Primum est, quod nobis ut bene operemur præcipitur, II. 58. Matth. 5. Marc. 8. Joan. 15. ad Coloss. 3. atque in omni fere Scripturarum sanctarum pagina. Sufficit animadvertere, quod non sit amicus Christi qui eius mandata non servat, dicente eodem humani generis Reparatore apud Joan. 14. *Si diligitis me, mandata mea servate*. Quare sapienter unumquemque commonet beatus Jacobus cap. 1. *Estote factores verbi, & non auditores tantum, fallentes vosmetipsos*. Alterum argumentum est, quod fides sola ad salutem non sufficit, dicente eodem Apostolo in fine sequentis capitis, *Fides sine operibus mortua est*. Plura huc spectantia fuerunt in articulo superiori producta. Tertium argumentum est, quod vita æterna non nisi bonis operibus rependitur; summus enim Judex Matth. 25. dicturus est electis: *Possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. Esurivi enim, & dedistis mihi manducare, &c.* De iniquis vero S. Petrus in Altera Epistola cap. 2. *Melius erat illis non cognoscere viam justitiæ, quam post agnitionem retrorsum converti ab eo quod illis traditum est, sancto mandato*. De quo, aliisque Scripturarum locis, legendus est Augustinus capite de Fide & Operibus quarto ac vicesimo. Postremum argumentum peti potest ex Patrum traditione: Nam Chrysostomus orat. v. adv. Anomæos ait: *Dogmatum salubritati addamus illam, quæ in vita & operibus est, puritatem, ne dimidiata tantum habeamus ea, quæ ad salutem perducunt*. In Epistolam ad Romanos cap. viii. *Fieri non potest, ut salvetur, qui post fidem torpescit*. Et libro iv. de Sacerd. *Nihil lucri ex sana fide, si vita sit corrupta*. Ambros. in cap. iv. Epist. ad Hebræos; *Non sufficit fides, sed debet addi vita fidei condigna*. August. cap. vii. de Grat. & lib. arb. eos reprehendit, qui putant asserere Apostolum scribentem ad Romanos: *Sufficere homini fi-*

Berti Theol. Tom. IV.

dem, etiamsi male vivat, quod absit, ut sentiret Vas electionis. Magnus Gregorius in Epist. ad Francorum Reges Theodoricum, & Theobertum: *Si vita deest, fides meritum non habet, beato Jacobo attestante, qui dicit, Fides sine operibus mortua est*. Atque huc spectant omnia, quæ dicta sunt capite præcedenti. Quum hæc satis aperta sunt & consentientem habeamus magnam Adversariorum partem, minime negantium bonorum operum necessitatem; totum, ni fallor, dissidium in hoc situm est, quod hæretici deneagent homines per bona opera posse aliquid promereri, & ad æternam vitam illa tantum requirant, vel quatenus sunt signa fidei, vel ob triplicem rationem superius a Vossio explicatam; Catholici autem firmiter teneant ipsam æternam vitam bonis operibus, ut causæ meritoria a Deo promitti, atque rependi. Quamobrem puto hæc perpauca tali methodo atque ordine de necessitate operum a me exposita sufficere ad dirimendam omnem in hac materia controversiam, si accurate attendantur quæ de operum merito nunc proponam.

DE MERITO.

Ut a ratione nominis exordiar: Calvinus in III. Instit. cap. 15. nomen meriti ait fastuosissimum esse, a Scripturis extraneum & ab aliquo *Sophista rabula* inductum. Nimum profecto in Scholasticos homo iste excandescit, rabula ipse, rarusque latrator. Aiebat Hugo Grotius in Animadversiones Riveti Artic. 6. de hoc vocabulo meriti, *Voces ab omni antiquitate usurpatas commode interpretari, non autem morose rejicere, pia est modestia*. Jam unde Meriti nomen derivatum sit, Calvinus demonstratur. Illud accepimus ex sacris literis: ex Ecclesi. xvi. *Omnis misericordia faciet locum unicuique, secundum meritum operum suorum*: ex innumeris aliis locis, quæ commemorant justorum mercedem, capite proximo proferendis. Unde enim præmium, quod datur pro labore, merces dicitur, nisi a merendo? Eadem voce usi sunt fere omnes Ecclesiæ Patres, Cyprianus de Præceptis Ecclesi. inquit: *Præceptis obtemperandum est, ut accipiant merita nostra mercedem*. Ambros. i. de Officiis cap. 15. *Meritorum premia remanent post mortem*. Augustinus Epist. ad Sixtum: *Vita æterna*

P meri-

meritis precedentibus redditur. Meriti ergo nomen nobis Dei verbum, ac Patrum sententiæ tradiderunt.

At quoniam Calvinus parum sibi constans postea inquit vetustos Ecclesiæ Scriptores hujus voculæ abusu materiam erroris posteris tribuisse, vindicato *Meriti* nomine, de ipsa jam re differamus. Nos meritum hac definitione describimus: *Meritum est bonorum operum, quæ sunt ex gratia, quædam dignitas aut præstantia, ob quam illis sive ex decentia, sive ex justitia rependitur aliquod præmium pertinens ad vitam æternam*. Diximus *ad vitam æternam*; nam bona temporalia, cum bonis æque ac malis communia sint, nequeunt esse bonorum operum retributio, nisi sub ea tantum ratione, quod ad salutem æternam possunt auxiliante gratia ordinari, veluti dum quis utitur divitiis eleemosynam largiendo, corporis animique valetudine, orando, atque exercendo pietatis, aliarumque virtutum officia. Diximus etiam, *quæ sunt ex gratia*; quoniam, ut constat ex disputationibus adversus Pelagianam ac Semipelagianam hæresim, nullum sine gratia opus aut fidem, aut justificationem, aut æternam vitam promeretur. Diximus præterea, sive, *ex decentia, sive ex justitia*; quippe non omne meritum talem habet dignitatem, ut illi merces, ac præmium servata æquitate debeatur, sed complura sunt imperfecta & exigua, quibus præcedentibus dona largitoris ob profusam ejus liberalitatem solent rependi; ut dum bonæ voluntatis conatibus retribuitur gratia operationis, huic vero justificatio.

Duplex propterea *meriti* genus distinguimus; quorum unum appellatur *meritum de condigno*; alterum *meritum de congruo*. *Meritum de condigno* est illud, cui ex justitia retribuitur æterna vita; atque locum habet in solis justificatis, & *habitualement* gratiam supponit. De hoc merito ait Apostolus ad Tim. iv. *Reposita est mihi corona justitiæ*. At *meritum de congruo* illud est, cui ex sola decentia remuneratio confertur: & tale meritum habetur etiam in peccatoribus, dum gratia præveniente excitati, fide, spe, & dilectione ad justificationem disponuntur. De hoc merito loquuntur Concilia, & Patres, dum definiunt contra Pelagianos: *Gratiam non dari secundum merita nostra*; ut demonstravimus supra libro xiv. de H. Pelag. 12.

Non sunt hæc nomina, *Meritum de congruo*, & *Meritum de condigno*, alicujus recentioris Scholastici commentatio; cum iisdem utatur etiam Gulielmus Arvernus apud Isacium Habertum in Theologia Græcorum Patrum pag. 445. Floruit autem Guilelmus circa annum 1140. duobus integris sæculis antequam Lutherus, & Calvinus ad Religionis, & Christiani nominis dedecus nascerentur. Ac *meritum de condigno*, quod proprium meritum est, etiam ex sacris litteris nomen accepit, ubi dicitur operarius *dignus mercede sua*, Matth. x. & qui non sunt inquinati, appellantur *digni*, ut cum Agno ambulent in *Albis*, Apoc. iii. *Meritum vero de congruo* necessum fuit, ut a priori distingueretur, & Pelagiana præsertim dogmata secernerentur a Catholicis, hoc ipso vocabulo, aut alio consimili designare. Id nos, dum pronuntiamus vocem *meriti*, volumus insinuare auditoribus.

Hæretici merendi vocabulum prorsus dammare non audent, eoque utuntur in confessionibus suis, ut liquet ex Harmonia Confess. sect. 9. Respuunt tamen illud, tanquam ambiguum, & superbiæ nomine periculorum. Atque ad rem quod attinet, statuunt falso, & impie sentire quotquot bonis operibus censent æternam vitam retribui justitiæ debito. Hoc est præcipuum inter nos, illosque dissidium, in quo an nostra, an illorum melior sit causa, nequit definiri, nisi attendantur necessariae ad meritum conditiones.

OPERIS MERITORII CONDITIO- NES JUXTA DOCTRINAM HÆ- RETICAM.

Quatuor sunt conditiones, quas requirunt hæretici, ut bona opera possint mereri vitam æternam; illasque præ ceteris enumerant, atque exponunt Forbesius de Justificat. lib. v. cap. 3., & Vossius disput. iv. Leidensi. Prima conditio est, inquit, quod opera sint undequaque perfecta, tam graduum, quam partium ratione. Videtur hæc conditio consentanea rationi, eo quod justitia postulet inter datum atque acceptum æqualitatem. Præterea si opera bona non merentur *ex condigno* justificationem, quia sunt imperfecta, neque habent eandem dignitatem; multo minus promereri poterunt vitam æternam, quum hæc sit ipsa justificatione longe perfectior. Victoriæ canit Vossius ob quamdam Joan-

nis Feri sententiam in Act. cap. xv. *Apostoli concludunt, quod fides justificat, non opera, neque lex. Cur fides? Quia innititur gratia, & misericordia Dei, promissis Dei, meritis Christi. Cur non justificat lex? Quia nemo eam servavit. Cur non opera? Quia imperfecta sunt. Hæc quidem summa totius Concilii Apostolici.*

Hanc priorem conditionem perperam statuere nituntur. Quamquam enim opera in se spectata, atque, ut Scholastici loquuntur, *materialiter*, imperfecta sint, & justus sæpe numero in venialia crimina prolabatur; ut per bona opera vitam consequatur æternam, sat est, quod justus operans habeat per gratiam *habitualement* tantam dignitatem ac perfectionem, ut per istam opera possint eum promissa mercede æquiparari, ac sint æternæ vitæ quasi radix & semen. Nam etiam Christi passio, si tantum attendas patibulum Crucis, sanguinisque effusionem, finita est, nec omnium Martyrum excedit cruciatus; at inspecta tamen dignitate personæ, omnem exaltationem promeruit, & magis efficax fuit, quam passiones Martyrum universorum. Ergo non opera justorum quantum ad solam officiorum exhibitionem spectanda erunt, sed quantum ad excellentiam virtutis illis dignitatem tribuentis. Minimum quidem est semen quercus, at producit proceram arborem: & aqua suapte natura per meatus terræ dilabitur, sed in canali compressa adscendit ad altitudinem scaturiginis. Reperitur in justo Spiritus sancti charisma, atque *semen Dei manet in eo*, 1. Joan. 3. in eo pariter est *fons aquæ salientis in vitam æternam*, Joan. 4. Igitur ad hæreticorum argumentum peti- tum ex definitione justitiæ, etsi responderi posset cum D. Thoma in 2. dist. 27. art. 3. non reperiri inter Deum & creaturam justitiam *commutativam*, quæ exigit inter datum datum, & acceptum æqualitatem, sed solam justitiam *distributivam*, quæ postulat solam condignitatem proportionis servandæ in distributione præmiorum, ita, ut majori merito major compensatio, minori minor retri- buatur; respondeo dari inter bona opera, & vitam æternam, æqualitatem, non *entitatis*, sed virtutis. Id non valet de operibus, quæ præcedunt justificationem: quoniam in iis deest principalis conditio ad meritum *de condigno*, idest, status gratiæ sanctificantis. Joannis Feri doctrinam ab Hispanis Censoribus

in Complutensi editione pluribus in locis castigatam non tenemur amplecti. Locus tamen, quem Vossius tanta confidentia obje- cit, accipiendus est de operibus *sine* gratia patratis, quæ gratia & meritis Christi non innituntur: quemadmodum commonstrat ver- borum ac sententiarum anthithesis.

II.

Altera ad meritum conditio juxta hæreti- cos est, quod opus meritorium sit prorsus in- debitum, quia sub meritum non cadunt ea ad quæ obstringimus. Conditionem istam requiri putant, quoniam Christus Lucæ xv. 10. inquit: *Cum feceritis omnia, quæ præcepta sunt vobis, dicite: Servi inutiles sumus; quod debuimus facere fecimus.* Deinde Theophy- lactus in hunc locum ait: *Servus si non ope- ratur, dignus est multis plagis: cum au- tem operatus fuerit, contentus sit quod plagas effugerit.* Præterea Bernardus in libro de qua- druplici debito docet sic opera nostra deberi Deo, ut posset illa citra præmii spem exi- gere a nobis. Addunt exemplum, quoniam subditus non meretur, si præstet principi obe- dientiam; nec filius, si parentibus debitum exhibeat obsequium.

Verum & hæc conditio male constituta est. Si enim admittatur; nec opera Christi fue- runt meritoria, propterea quod debebat ipse quoque præcepta Patris implere. Oportet er- go in bonis operibus distinguere ipsorum de- bitum a merito bonæ voluntatis: cum enim Deus hominem condiderit liberi arbitrii, ac dominum suorum actuum, neque ad bene operandum quemquam impellat necessitate; habetur ratio meriti non a conditione servi- li, sed a dominio liberæ voluntatis. Ac ideo in his, quæ necessitate fiunt, nihil esse me- riti non solum fatemur, verum etiam con- tra Jansenianos tanquam dogma fidei argu- mentis pluribus demonstravimus. Itaque alla- tum servorum, filiorumque exemplum in hæ- reticos retorquetur. Negamus enim illos ni- hil promereri dum jussa dominorum, atque parentum libera voluntate exequuntur. Me- rentur plane; & magis filius, quam servus; quia licet plus debeat patri, majori amore & alacritate mandatis ejus obtemperat. Causa itaque meriti non est opus quod debetur, sed operis quod debetur libera non coacta executio. At ad textum Lucæ respondendum

est modo. Ipsum duplici ratione adversus Heterodoxos urgere possumus. Ait Evangelista: *Cum feceritis omnia, quæ præcepta sunt vobis; igitur omnia præcepta servari possunt. Addit: Quod debuimus facere, fecimus; igitur qui servat præcepta non peccat, sed facit quod debet. Debemus autem dicere etiam post præceptorum observationem, Servi inutiles fuimus; primum quia ex opere nostro nihil Deo accessit utilitatis & lucri: deinde quia nullum bonum opus propriis viribus sine gratia auxiliante potuissimus efficere; insuper quia cavendum nobis est, ne consurgat ex bonorum operum æstimatione tumor superbiæ: ulterius quia poterat nobis Deus mandata proponere, nulla repromissa mercede: quo sensu loquuntur Theophylactus, ac Bernardus. Vulgatis his responsionibus addo, Christum apud Lucam exemplo servi, qui tantum imperata domini facit, hortari Apostolos cupientes fidei virtutisque augmentum ad sollicitudinem ac vigilantiam, ne ad instar servorum nutum ac præceptum attenderent; cum sit utile operari invito animo, voluntatis autem bonæ indicium sit studiosa sollicitudo. Sic & Petrus hortatur Pastores Ecclesiæ Ep. 1. cap. v. 2. *Pascite, qui in vobis est, gregem Dei, providentes non coacte, sed spontaneæ secundum Deum: neque turpis lucri gratia, sed voluntarie. Consimilem habet sententiam Chrysostomus in 1. ad Corinth. ix. 16. ac Plautus Stichus.**

Qui manet ut moneatur semper servos homo officium suum,

Non voluntate id facere meminit, servos is habitus haud probu est.

Denique hortatur Dominus etiam ad perseverantiam; nam servus inutilis hic, & Matth. xxv. 30. idem est ac cessator, vertente Syro apud Grotium *ἄχρηστος*. Qui ergo mandata servaverit, non coacte, sed voluntarie, ac perseveraverit usque in finem, non erit servus inutilis, sed audiet a Domino: *Euge serve bone, & fidelis &c. Matth. xxv. 21.*

III.

Tertiam Bonorum operum merita, juxta hæreticos, conditionem habere debent, ut illa plane vel imprimis sint nostra, non ejus, a quo expectamus mercedem. Bona autem opera, licet sint a nobis tamquam a volun-

tario instrumento, sunt principaliter Dei: quod ostendit testimonium illud Apostoli 1. ad Corinth. xv. 10. *Amplius quam omnes illi laboravi, non ego, sed gratia Dei mecum.* Hinc vita æterna dicitur Gratia ab eodem Apostolo ad Rom. 6. atque ab Augustino in Epist. ad Sixtum. de Grat. & lib. arbitrio cap. 8. in Enchirid. cap. 107. in Psalm. 70. Enarrat. 2. & aliis in locis. Gloriantur propterea Novatores, quod sibi consentiant Paulus Apostolus, & magus Hippo-nensis Antistes.

In hac quoque conditione assignanda labuntur errore maximo. Opus patratum a gratia nostrum esse negant immerito. Est quidem rationalis creatura instrumentum Dei, sed animatum, liberum, se movens, propria præditum potestate, & potens dissentire gratiæ illum moventi atque excitanti. Opus ergo meritorium debet etiam nostrum reputari. Demonstratur id apertissime Evangelicis verbis, apud Joannem xv. 5. ubi Salvator ait: *Ego sum vitis, vos palmites: qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum; quia sine me nihil potestis facere. Arescentem palmitem, atque a vite recisum non germinare uvas, atque impium non manentem in Christo æternam vitam non promereri, certissimum quidem est, dicente Domino, Sine me nihil potestis facere; sed uvas non produci a palmite, licet nequeat ferre fructum a semetipso, nisi manserit in vite; a justo nimirum non ferri fructum bonorum operum, repugnat dominicæ sententiæ, Hic fert fructum multum. Hac eadem vitis & palmitis similitudine usi sunt Tridentini Concilii Patres apud Pallavic. lib. viii. cap. 4. addito experimento, quod si uvæ nigræ palmes inferatur viti uvæ candidæ, uvam inde prognatam nigram esse conspiciamus: ideoque trahit uva certam qualitatem etiam a palmite. Attulerunt ibidem Jurisconsulti legem, quæ incipit, *Servi electione*, tit. de legat. & Fideicommiss. & alteram, cujus initium est, *In re communi*; tit. de Servit. Urb. præd. pronuntiantes; *Id quod non est tantummodo meum, sed mihi cum alio commune, meum absolute dici potest.* Allata ibidem fuerunt & verba Cælestini Papæ in Epist. ad Episcopos Galliæ, Augustini in Psalm. 145. Basilii in Summa Moralium cap. 4. diserte asserentium bona opera a nobis fieri, licet non sine gratiæ supernaturalis inspiratione. Ne repetamus omnia,*

omnia, arbitramur satis esse, si cum magno Augustino de Grat. & lib. arbitrio c. 16. dixerimus: *Certum est nos mandata servare, si volumus: certum est nos velle cum volumus: certum est nos facere cum facimus.* Itaque preparari voluntatem nostram a Domino, ipsumque per gratiam prævenientem facere ut faciamus, bonorum quoque operum causam principem Deum esse, absque ulla repugnantia concedimus: eadem autem opera nostra non esse, utilia non esse, meritoria non esse, jure meritoque negamus.

Ne glorientur hæretici tam audacter Pauli Apostoli, & Hipponensis Episcopi patrocinio, observandum est vitam æternam recte dici mercedem simul, & gratiam. *Gratiam* est si ad divinam prædestinationem referatur qua Deus statuit electis conferre gratiam, sine qua recte agere & perseverare non possent; *merces*, si referatur ad justitiam, qua recte agentes, & perseverantes coronat. *Gratia* si attendatur, quod opera bona præcedit; *merces* si quod illa consequitur, inspiciatur. Apostolus ad Rom. vi postquam demonstravit quomodo fuimus servi peccati, cuius stipendium est mors, inquit: *Gratia autem Dei vita æterna*; sed ad Timoth. iv postquam ait se cursum suum consummasse, addit, *Reposita est mihi corona justitiæ*. Itaque Gloria, si spectetur quod fuimus ante electionem secundum propositum *gratia* est; si attendatur consummatio bonorum operum, *corona justitiæ*. Nam in electione ac præparatione gratiæ nihil quod nostrum sit possumus invenire at servata lege, inveniemus aliquid nostrum nimirum obedientiam. Atque hæc est Doctrina Augustini in locis, quæ obiectant hæretici, probantis contra Pelagianos gratiæ prævenientis necessitatem. *Ipsa vita æterna* (inquit citata Epistola ad Sixtum) *meritis præcedentibus redditur; tamen quia eadem merita quibus redditur non a nobis parata sunt per nostram sufficientiam, sed in nobis facta per gratiam, etiam ipsa gratia nuncupatur, non ob aliud, nisi quia gratis datur: nec ideo, quia meritis non datur, sed quia data sunt & ipsa merita, quibus datur.* Plura ibidem S. Doctor, quæ repetit de Gratia & libero arbitrio cap. ix., & de Corrept. & Gratia cap. xiii. demonstrans vitam æternam esse mercedem, quia redditur bonis operibus: licet sit gratia, in quantum Deus bona opera in bonis operatur, Neque asserere

possumus solam gratiam operari, non liberum arbitrium, propterea quod scribat Apostolus, *Non ego, sed gratia Dei mecum.* Quomodo enim hanc hæreticam interpretationem patiuntur proxima verba, *Amplius, quam omnes illi, laboravi?* Quomodo ait Paulus, *Gratia Dei mecum*, nisi & ipse sit operatus? Hoc unum ergo demonstrat nihil se fecisse absque divinæ gratiæ auxilio; quo sensu Matth. x. 20 legitur: *Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis*; non quod Apostoli minime loquerentur, sed quia loquebantur, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis. Act. 11. 4.

I V.

Quartam operis meritorii conditionem parum a prima dissimilem hæretici hanc esse ajunt, ut opus non tantum sit dignum atque perfectum, sed etiam habeat cum mercede proportionem æqualitatis; quod probare nituntur ex idea justitiæ, atque ex Apostolica sententia ad Rom. viii. 18. *Non sunt condignæ passionibus hujus sæculi ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.* Verum hæc ex supradictis refelluntur; siue dixeris mercedem bonorum operum non spectare ad justitiam *commutativam*, sed ad *distributivam*; siue distinctionem feceris inter id quod spectat ad officium operis, & quod attinet ad principium, & dignitatem ortam ex gratia *habituali*, quæ est propter inhabitantem Spiritum sanctum participatio divinitatis, constituitque hominem justum filium Dei & hæredem, ei tribuens æternæ vitæ arrham, & pignus. Atque hoc postremum asserit nos probamus, non denegantes inter Deum, & hominem etiam justitiam *commutativam*, dummodo non sit sermo de illa justitia, quæ mutuae utilitati, qualis inter homines intercedit, conjuncta est & de qua accipiendum esse Divum Thomam contendunt haud vulgares Theologi. Eadem responsione sententiam Apostolicam explicamus. Non sunt utique passionibus hujus sæculi spectatæ in seipsis condignæ, ut æquiparentur futuræ gloriæ illæ quippe leves sunt & finem habent, & merces est bonorum omnium aggregatio nunquam fini, aut vicissitudini subjecta. Digna tamen est hujus sempiternæ mercedis retributio, si attendamus illum, qui patitur, esse filium Dei & hæredem, eique repromissam esse conglorifi-

cationem cum Christo, dummodo cum Christo compatiantur. Quare ait Apostolus eodem loco: *Si autem filii, & heredes, heredes quidem Dei, cohæredes autem Christi; si tamen compatimur, ut & conglorificemur.* Videtis 2. Epistolam ad Corinth. iv. 17. Verbo dicam: non est æquiparatio inter opus atque mercedem, spectata operis substantia, concedo, inspecta sanctificantis gratiæ, unde meritum proficiscitur, dignitate, id nego.

Addunt nonnulli hæreticorum conditionem quintam, ut ille cujus gratia opus præstatur recipiat emolumentum aliquod, vel honorem. Si asserant nullum operibus nostris Deo accedere commodum, atque intrinsecum emolumentum, verum dicunt; nam Job. cap. xxxv. 7. inquit: *Porro si juxte egeris, quid donabis ei, aut quid de manu tua accipiet?* At conditione hac posita quomodo invenient meritum in operibus Christi? aut quomodo invenient debitum in operibus malis, dicente Jobo ibidem: *Si peccaveris, quid ei nocebis? & si multiplicata fuerint iniquitates tuæ quid facies contra eum?* Quod si affirmant bonis operibus homines non præstare Deo honorem, gloriam & laudem, mentiuntur plane, atque refutantur verbis Christi Matth. v. 16. *Luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum, qui in celis est;* & Joan. xv. 8. *In hoc clarificatus est Pater meus, ut fructum plurimum efferatis:* necnon Apostoli 1. ad Corinth. vi. 20. *Glorificate & portate Deum in corpore vestro.*

CONDITIONES OPERIS MERITORII JUSTA DOCTRINAM CATHOLICAM.

Expunctis conditionibus, quas ad meritum requirunt Hæretici, de his agendum modo est, quas constanter admittunt Catholici, & septem connumerantur. Sunt autem ut Opus meritorium sit bonum, sit liberum, sit supernaturale, sit elicitum in statu viæ, sit ex caritate profectum, sit cum divina promissione junctum, sit hominis justî, atque gratia habituali exornati: etsi ut dicam infra, non omnes hæ conditiones requirantur ad meritum *de congruo*. Ajunt Calviniani nos in assignandis hisce conditionibus certare

more Andræbatarum, neque inter nos convenire, quoniam Robertus Holkot negat requiri libertatem, Michael Bajus necessarium non putat statum gratiæ, nec promissionem divinam: hanc propugnare Scotum, Marsilium, & Vegam, negare Cajetanum, & plerosque Thomæ Aquinatis Sectatores: denique non opus esse, ut a caritate proficiscatur, quæ sunt opinio Guilelmi Antisiodorensis, & quorundam Recentiorum. Sed frustra obgannunt Sectarii. Etenim, quod ad rem attinet, fatentur omnes Orthodoxi meritum bonorum operum: conditiones etiam præcipuas ex recensitis admittunt singuli, quod sit liberum, quod supernaturale, quod ex gratia sanctificante, atque his conditionibus positis aliæ, me judice, sequuntur suapte natura; quoniam opus bonum liberum in ultimum finem est referendum, ideoque fieri debet ex caritate. De statu viæ nulla oriri potest dubitatio, quum in termino sit bravium & corona, non cursus & labor. Roberti Holkot nulla a nobis habetur ratio, & nulla pariter Baji. Divinam promissionem in sacris literis haberi, neque Scotus, nec Thomistæ negant, certantque de formali meritorum ratione, ut dicam infra. Sed missis iis, quæ parum necessaria videntur, de ipsis conditionibus agendum est singillatim.

Prima igitur conditio est, ut opus meritorium sit bonum. Neminem fore puto qui conditionem istam explodat. Ait enim Dominus ad Cain Gen. iv. 7. *Nonne si bene egeris, recipies: sin autem male, statim in foribus peccatum aderit?* Et Apostolus ad Rom. 11. 9. *Tribulatio & angustia in omnem animam hominis operantis malum:* & infra cap. vi. 23. *Stipendia enim peccati mors.* A citandis aliis textibus supersedeo; quid enim frequentius legimus, quam impios thesaurizare sibi iram, habere odio animam suam, arcendos esse a regno Dei, atque sempiternis gehennæ suppliciis damnandos? Ratio etiam hoc demonstrat, quoniam accepta sunt Deo duntaxat opera sua, quæ illum laudant & æternæ legi conveniunt: at mala opera Deus nec prædefinit, nec præcipit, nec approbat eaque tantum permittit ad ostensionem justitiæ, profectumque bonorum. Qui ergo rejicit priorem hanc meriti conditionem is neque Christianam fidem habet, neque rectam conscientiam, neque communem rationem. Sciscitanti autem quodnam sit opus bo-

bonum, lib. XXI. satisfacere curabimus. Nunc sat est, si reponamus illud bonum opus ceneri, quod ab æquitatis regula non deflectit, quo fruimur Deo, & utimur creaturis, cujus non solum officium commendatur; sed etiam finis recte dirigitur. Qui enim iustitiam faciunt ut videantur ab hominibus, *mercedem non habent apud Patrem, qui in cælis est*; & qui gloriam suam quærunt, & laudem captant, *receperunt mercedem suam*. Matth. VI. 1. 5.

II.

Præterea necesse est, ut opus meritorium sit liberum, non sola libertate voluntatis immunis a coactione, sed etiam voluntate arbitrii non obstricti necessitate: ea nempe libertate, qua homo suorum actum habet potestatem atque dominium, & de qua pluribus in locis, sed præsertim libro XVI. cap. 2. ac 3. instituimus disputationem. Hanc libertatem requiri ad meritum constat ex verbis Eccles. XXXI. 10. *Qui potuit transgredi & non est transgressus, facere mala & non fecit; ideo stabilita sunt bona illius in Domino*: constat ex Augustino, qui de Grat. & lib. arb. cap. 2. postquam demonstravit exigi in divinis monitis ad aliquid faciendum vel non faciendum opus voluntatis, concludit: *Quando enim volens facit, tunc dicendum est opus bonum, tunc speranda est boni operis merces ab eo, de quo dictum est: Qui reddet unicuique secundum opera sua*: constat ex damnatione tertiæ propositionis Jansenii, & articulorum Michaelis Baji, & ex canone 4. Sess. VI. Conc. Tridentini, quæ non semel sunt repetita: constat ex ratione, quoniam nequit ad meritum imputari quidquid non est sub potestate hominis operantis: constat denique ex Gentilium Philosophorum consensu, inter quos agebat Euryphamus Pythagoricus hominem promereri vituperationes ac laudes, honores & ignominias, in quantum pro jure suo potest aut virtuti studere, aut vitium sectari. Certissimum est itaque quod recte hæc secunda meriti conditio sit constituta, cum quisque mereatur aut demereatur, quoniam libertas, ut inquit in primo contra Symmachum libro Prudentius,

Concessa est homini, formam cui flectere vite,

Atque voluntatis licitum est; seu tra-

mite dextro

Scandere, seu laevo malit decurrere campo.

At hæc omnia juxta doctrinam lib. XVI. propugnatam dicta sunt.

III.

Tertia operis meritorii conditio est, ut sit *supernaturale*, idest factum prævenientis gratiæ auxilio. Probant huius conditionis necessitatem præmissæ adversus Pelagianos, & Semipelagianos disputationes, atque libri proxime præcedentis priora capitula. Recte Araucanica 2. Synodus canone 7. *Si quis per naturæ vigorem bonum aliquod, quod ad salutem pertinet vitæ æternæ, cogitare aut eligere posse confirmat, absque illuminatione, & inspiratione Spiritus sancti, hæretico fallitur spiritu*. Et Tridentina Sessio canone 2. *Si quis dixerit ad hoc solum divinam gratiam per Christum Jesum dari, ut facilius homo iuste vivere, ac vitam æternam promereri possit, quasi per liberum arbitrium sine gratia utrumque, sed egre tamen, & difficulter possit; anathema sit*. Plura sunt argumenta Augustini; sed modo sufficiat repetere illud, quod urget contra Julianum lib. IV. cap. 3., gratis esse mortuum Christum, si possimus absque ipsius gratia ad regnum pervenire. Neque prætereundum est quod tradit D. Thomas I. 2. q. 104. art. 3., opus meritorium, in quantum ex libero arbitrio procedit, maximam habere cum vita æterna inæqualitatem; ideoque requiritur, ut valorem suum accipiat a virtute Spiritus Sancti moventis. Postremum argumentum est, quod homo gratia destitutus, ut inquit Prosper adversus Collat. cap. XXII., *Bonis suis male utitur*.

Et licet eximias studeat pollere per artes,

Ingeniumque bonum generosis moribus ornet;

Cæca tamen finem ad mortis per devia currit,

Nec vitæ æternæ veros acquirere fructus

De falsa virtute potest:

inquit de humana voluntate idem Prosper in Carm. de Ingratis.

IV.

IV.

Quarta conditio est *status viae*. De hac Ecclesiastes cap. xi. 3. ait; *Si ceciderit lignum ad austrum, aut ad aquilonem, in quocumque loco ceciderit ibi erit*. Et Christus Dominus apud Joannem ix. 4. *Venit nox quando nemo potest operari*. In hunc locum apposite Joannis Commentator illustis Augustinus Tract. xlv. *Aliud est tempus operationis, aliud receptionis: reddet enim Dominus unicuique secundum opera sua*. Cum vivis fac, si facturus es: erit enim tunc nox valida, quæ involvat impios. Sed & modo omnis infidelis quando moritur, illa nocte suscipitur, & non est ut illic aliquid operetur. Lege & Augustinianam ad Helychium Epistolam, & ex Græcis Olympiodorum super Ecclesiasten. Hujus conditionis causam esse præordinationem divinam, est communis sententia Theologorum. Ac illius præordinationis possumus hanc asserere rationem, quod cum Deus temporalem hominum vitam militiæ, & laboribus destinaret, statuit in altera vita coronam atque mercedem. Quamobrem dissoluta hujus habitationis domo, quibus nihil restat diluendum, ad perpetuam & non manufactam transeundum est; ac vicissim qui induuntur purpura & bysso, epulantur spiciendide, atque voluptuosa fruuntur vita impingunt in illius calamitatem, de quo Lucæ xvi. 22. *Mortuus est dives, & sepultus est in inferno*. Defectu hujus conditionis neque Sancti majorem gloriam, neque damnati gravius supplicium promerentur. Sancti quidem pro nobis intercedunt; sed illorum oratio obtinet nobis beneficia potius per modum impetrationis, quam meriti: quamquam sunt aliqui negantes hanc Sanctorum impetrationem recte non dici meritum, ob illorum dignitatem, intimamque cum Deo unionem. Verum hæc dignitas ac præstantia ex meritis, quæ consummarint in via, non ex iis, quæ in patria superaddiderint, ortum habet. Etiam Christus sempiternum habens Sacerdotium, semel seipsum offerendo, vi hujus sacrificii, operisque jam peracti salvare in perpetuum potest accedentes per semetipsum ad Deum, *semper vivens* (inquit Apostolus ad Hebræos vii. 25.) *ad interpellandum pro nobis*. Omnium ergo meritorum cu-

mulus virtute comparatur, ut inquit Juven-cus Presbytes.

Dum rapida tecum graditur per compita vita,

V.

Præterea nos ad meritum de condigno necessarium putamus, quod proficiatur ex caritate. Et caritatem quidem habitualement, cum sit vel a gratia sanctificante indistincta, vel saltem ab illa indivulsa, puto a Theologis universis requiri. Illa etiam caritas, quæ est inspiratio bonæ voluntatis præveniens omne opus salutare, cum sit ipsamet actualis gratia, debet opera meritoria, nullo Theologo dissentiente, præcedere. Ego necessariam puto illam quoque caritatem, quæ virtus specialis est, nimirum dilectionem, saltem virtualiter existente. Certe Apostolus necessitatem caritatis insinuat locis productis cap. v. prop. I. Eandem commendat, eique æternam vitam repromissam affirmat Christus apud Joannem xiv. 21. dicens: *Qui diligit me diligetur a Patre meo; & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum*. Et Jacobus cap. i. 12 de viro, qui in tentatione probatur, ait: *Accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se*. Hanc esse mentem Divi Patris Augustini demonstrabo libro xxi. cap. 4. Illud tantum num dico esse apertissimam ejus sententiam, *Amorem, quo pervenitur ad Deum, non esse nisi a Deo, & sine hoc amore Creatoris nullum bene uti creaturis*; lib. iv. contra Jul. cap. 3. *Per legem adduci hominem ad fidem, per fidem impetrare spiritum largiorem, per spiritum diffundi caritatem, per caritatem impleri legem*; Epist. 144. ad Anastasium: *bonum non esse fructum, qui de caritatis radice non surgit*; de Spirit. & lit. cap. 14. Vide quæ supra diximus de H. Pelag. cap. 7. S. Thomæ sententia liquet ex i. 2. q. 114. art. 4. ubi ait: *Meritum vitæ æternæ primo pertinet ad caritatem: ad alias autem virtutes secundo, secundum quod earum actus a caritate imperantur*. Ratione demum hæc veritas comprobatur. Primo quoniam gloria magis dilectioni, quam operibus rependitur; alioqui non foret Beata Virgo sublimior Apostolis, qui pro nomine Christi contumelias ac mortem perpassi Evangelium ubi-

ubique prædicaverunt. Deinde quia caritas, cum sit plenitudo legis, non solum præcepta omnia comprehendit, atque ad illa servanda voluntatem inflammat; verum etiam finem dirigit, unde in moralibus pullulat decus, pretiumque virtutis. Postremo quia merces omnium amplissima & præstantissima actibus virtutis omnium maxime debet rependi. Atque ex his colligitur, actus ceterarum virtutum, quidquid sentiant e Schola aliqui, non promereri *de condigno* vitam æternam, nisi a caritate sint *elicti*, vel *imperati*.

VI.

Sextam conditionem statuimus divinam promissionem. Illam necessariam putant Scotus, Bellarminus, Suarez, alii; cum aliquo tamen discrimine, quod velit Scotus hanc esse meriti rationem *formalem*, alii autem solummodo *conditionem*. Illam minime necessariam putat cum paucis aliis Vasquesius. Thomistæ complures distinguunt inter ordinationem Dei, & extrinsecam promissionem, illam quidem, non istam præquirentes ad meritum. Quoniam non vacat momenta expendere singulorum; dico divinam promissionem ad meritum *de condigno* recte exigi. Videtur primo id conforme Tridentino decreto sess. vi. cap. 16. *Bene operantibus usque in finem & in Deo sperantibus proponenda est vita æterna, & eamquam gratia filiis Dei misericorditer promissa, & tamquam merces ex ipsius Dei promissione bonis ipsorum operibus, & meritis fideliter reddenda.* Videtur etiam huc spectare articulus Baji ab Apostolica Sede proscriptus: *Sicut opus malum est sua natura mortis æternæ meritum: sic bonum opus ex sua natura est vita æternæ meritum.* In multis locis deberi æternam mercedem ex divina promissione, scribit Magnus Augustinus. Enarrat. in Psalm. 109. ait: *Fidelis Dominus, qui se nobis debitorem fecit, non aliquid a nobis accipiendo, sed omnia promittendo.* Et serm. 16, de verbis Apostoli. nunc. 158. *Debitor factus est Deus non a nobis aliquid accipiendo, sed aliquid quod ei placuit promittendo.* Idem scribit Fulgentius in prologo lib. ad Monimum: *Seipsum sua largitate dignatus est facere debitorem.* Idem Cyprianus in Epistola de Opere & eleemosyna; idem scribens ad Victricium Paulinus. Atque istorum auctoritati accedit ratio. 1. Quia sumus natu-

Berti Theol. Tom. IV.

ra Dei servi, a quibus potest ille omnia opera servato æquitatis jure sine remuneratione aliqua exigere. 2. Quia nullo alio pacto potest Deus constitui hominum debitor, nisi quatenus rationi & veritati maxime convenit, ut sit fidelis, ac stet promissis. 3. Quia bona opera dignitatem quidem & proportionem habent cum æterna mercede ob gratiam sanctificantem; sed nulli operanti, tametsi portaverit pondus diei, & æstus, debetur ex iustitia merces, nisi fuerit conductus, nisi pactum cum Domino intercesserit, nisi conventionem facta persolvendi denarium diurnum. Legite Evangelicam parabolam Matth. cap. xx. 4. Quia ideo peccator absque ullo pacto per opera iniquitatis fit debitor iustitiæ, quoniam ad contrahendum debitum sufficit, si creatura Domini sui legibus teneatur; sed per opera bona, nisi adsit liberalis promissio, nequit Deus fieri debitor creaturarum, quoniam universorum Dominus nullius obligationis capax est, nisi ex liberali conventionem ac promisso.

Lubenter his positis omnium Scholasticorum, quamvis invicem pugnare videantur, subscribo sententiis. Ac probo doctrinam Scoti, in quantum promissio *formaliter* necessaria est, ut merces ex iustitia sit persolvenda. Verum quoque docent Thomistæ, quatenus hæc promissio extrinseca est, nec tribuit operibus illam pretii, ac valoris dignitatem, quam habent ab inhærente iustitia. Assentior Bellarmino, ac Suarezio, quatenus conventio aut promissio inducunt inter Dominum ac famulum obligationem. Neque dicas promissionem istam etiam ab hæreticis agnosci: hi enim eo modo asserunt reddi æternam vitam ex promissione divina, *quo levanti festucam deberetur regnum, si illi promitteretur.* Hac similitudine utitur Vossius disp. iv. Thesi 1. num. 6. abusus verbis quorundam veterum Scholasticorum, negantium bonorum operum, & vitæ æternæ condignitatem, sed spectata, ut dictum supra, ipsorum operum *substantia*, non operantis in Dei filium adoptione, atque inabitatione Spiritus Sancti. At nos ita divinam promissionem statuimus, ut etiam fateamur bonorum operum dignitatem, atque de præmio vitæ æternæ asseramus cum Bernardo extremo libro de Grat. & libero arbitrio, *Promissum quidem ex misericordia, sed jam ex iustitia persolvendum.*

VII.

CAPUT VII.

Tandem ad meritum de condigno requiritur *habitualis gratia*. Ita Tridentina Synodus sess. 6. cap. idque probat ex quo nullum meritum haberi possit, nisi Christus *tamquam caput in membra*, & *tamquam vitis in palmites in ipsos justificatos virtutem influat*. Proferri potest hujus veritatis multiplex ratio: ac prima, quoniam hereditas non ad servos pertinet, sed ad filios: & constitui-mur filii Dei adoptivi per gratiam. Sequitur alia ratio, propterea quod iniquitas dividat inter Deum, & hominem, atque impiorum munera reprobet Altissimus. Accedat tertia, eo quod gratanter nihil recipitur, nisi exhibitum sit ab amico. Additur ratio quarta: nam nulla est inter gloriam, & opera nostra æqualitatis proportio, nisi ob inherentem justitiam. Postrema ratio sit, quod nec nummi valorem habent, nisi impressa Principis imagine, aut insculpto aliquod caractere, ac præsertim si fuerint ex viliori materia conlati. Quæ omnia cum ex hætenus dictis perspicua sint, consequitur septem has conditiones ad meritum *de condigno* fuisse a nobis rectissime constitutas.

Ad meritum autem *de congruo* sufficit, si opus bonum sit liberum, atque ex gratia actuali, & aliquo Dei amore procedens. Gratia autem *habitualis* non est ad hoc meritum necessaria, quia non ex operis dignitate, sed ex sola decentia divina beneficia hoc meritum consequuntur. Quare impii, dum fide, spe, & caritate ad justificationem disponuntur, hanc promerentur tantum *de congruo*. Neque meritis istiusmodi redditur divina gratia semper, atque si ex parte recipientis nullum ponatur impedimentum. Stat autem meritum *de congruo* etiam cum gratia sanctificante, dum justus aut aliis gratiam promeretur, aut sibi donum finalis perseverantiæ, quæ non ex justitia conferuntur, sed ex liberalitate divina. Promissionem denique meritum *de congruo* neque requirit necessario, neque excludit; ad tale enim meritum sufficit, si opus habeat aliquam rectitudinem, cujus intuitu Deus beneficium aliquod impertiatur.

De merito bonorum operum, quæ justificationem præcedunt, & subsequuntur.

EXPOSITA Hæreticorum, & Catholicorum doctrina circa meritum bonorum operum, atque explicatis conditionibus singulis, erroribusque Protestantium refutatis, haud operosum est omnem controversiam dirimere; quum vero operibus absque gratia patratis, etiamsi honesta censentur, & bona sint ex *objecto* atque officio, nullum inesse meritum doceat Catholica Fides, & Præmissa Pelagianorum dogmatum confutatio; cohæretatur quæstio ad opera, quæ sunt prævenienti Spiritus sancti adjutorio; & quorum aliqua præcedunt justificationem, ut salutaris timor, oratio, actus Theologalium virtutum, contritio, & peccatorum confessio; aliqua subsequuntur, ut iustorum poenitentia, eleemosyna, divinorumque omnium præceptorum observatio,

PROPOSITIO I. Opera, quæ præcedunt justificationem habent meritum *de congruo*, non *de condigno*.

Hujus theses, cui omnes, etsi aliqui excipiunt Sotum, subscribunt, veritas primo demonstratur; quoniam opera, quæ justificationem præcedunt, ex definitione Tridentini sess. vi. cap. 6. atque ex Scripturis allatis superiori cap. iv. ad ipsam justificationem disponunt, & Deus convertitur ad impium se, dum gratia excitatur, convertentem ad Deum. Atqui istiusmodi dispositionibus inest ratio meriti *de congruo*; quia, ut ostendimus lib. xiv. auctoritate & ratione, non est reputanda nullius meriti petentis fides, quærentis pietas, & pulsantis instantia, præcipue si quærendo, petendo, & pulsando invenire, accipere, & intrare dicatur. Igitur opera, quæ sunt ante justificationem cum auxilio prævenientis gratiæ, promerentur justificationem ipsam *de congruo*. Atque hoc argumentum corroborantur sequenti. Si præveniens gratia conatus bonæ voluntatis exigeret, aut expectaret, ut Pelagiani primum, deinde Semipelagiani affirmarunt, gratia daretur secundum merita nostra; nam idcirco hoc Pelagianum assertum damnatum est, quia tollitur gratia, si a libero præveniat arbitrio. Itaque si Deus, ut hominem justificet, exigat

git atque expectat motus liberi arbitrii per ejus excitantem atque adjuvantem gratiam se disponentis; nequeunt istiusmodi motus omnino expoliari ratione meriti. Accedit expressa S. P. Augustini auctoritas. Ait enim Epistola non semel laudata ad Sixtum: *Sed nec ipsa remissio peccatorum sine aliquo merito est, si fides hanc impetrat; neque enim nullum est meritum fidei, quia ille dicebat: Deus propitius esto mihi peccatori, & descendit justificatus merito fidelis humilitatis, quoniam qui se humiliat exaltatur.* Et de Prædest. Sanctorum cap. 1. *Quis autem dicat eum, qui jam capit credere, ab illo in quem credidit nihil mereri?*

Quod vero eadem opera, quæ justificationem præcedunt, habere nequeant meritum de condigno, constat ex capite præcedenti. Deest quippe illis princeps conditio, scilicet, status gratiæ, & filii adoptivi dignitas, ac divinæ naturæ participatio. Quare citata Epistola ait S. Pater: *Possunt quidem dicere remissionem peccatorum esse gratiam, quæ nullis præcedentibus meritis datur. Quid enim habere boni meriti possunt peccatores?* Hanc tantum assertionis nostræ partem confirmant argumenta, quæ pro sententia Soto attributa possunt afferri. Ubique enim Patres, Theologi, ac præsertim laudatus Augustinus, & D. Thomas docent hominem impium nihil mereri, ita accipiendi sunt, ut nihil mereri dicatur tali merito, quod innitatur justitiæ; habeatque cum remuneratione æquiparandam dignitatem. 1. Etenim hoc meritum, quod verum propriumque meritum est, comitatur duntaxat bona opera hominis justificati. Aut certe ita accipiendi sunt, ut gratia non dicatur conferri operibus naturalibus, nec ullis præcedentibus meritis, quoniam inde incipiunt bona quæcunque sunt merita; inquit eodem loco Augustinus. Vide quæ scripsimus supra cap. v. ad Hæreticorum objectiones.

PROPOSITIO II. Hominis justificati bona opera vere promerentur vitam æternam, non tantum de congruo, sed etiam de condigno. Quod bona opera justi æternam vitam promereantur, probatur I. ex divinis Scripturis. Sap. v. 16. legitur: *Justi autem in perpetuum vivent, & apud Dominum est merces eorum.* Matth. v. 12. *Gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in celis: & xxv. 34. Venite benedicti Patris mei, posside-*

te paratum vobis regnum a constitutione mundi. Esurivi enim &c. Lucæ vi. 23. *Ecce enim merces vestra multa est in celo.* Ad Rom. 11. 64. *Reddet unicuique secundum opera ejus.* II. ad Timoth. 1. 12. *Potens est depositum meum servare in illum diem justus Judex.* Apocal. ultimo 12. *Ecce venio cito, & merces mea mecum est, reddere unicuique secundum opera sua.* Apparet ex his, æternam vitam esse bonorum operum mercedem. Merces autem meritis rependitur, ideoque bona opera a merito non sunt disjuncta.

Eadem est perpetua & constans Sanctorum Patrum Traditio. Etenim ut aliquorum sententias proferam, Martyr Ignatius in Ep. ad Romanos, *Sinite (inquit) ut bestiarum escam, per quam possim Deum promereri.* Basilii in Psalm. 33. *Omnis actio justii digna est, quam Deus respiciat.* Et de Sp. S. cap. 24. *Homo ex operibus justitiæ salvatur* Greg. Nazianz. Orat. 31. & 40. nos ad bona opera hortatur, ut non solum habeamus gratiæ donum, sed etiam præmium consequamur. Chrysostomus Hom. 2. in Epist. 2. ad Timoth.: *Vita ratione, & bonorum operum Deum habemus debitorem.* Cyrillus in Thes. 26. docet præmium gloriæ certantium laboribus respondere. Idem docent Latini Patres. Cypriani, Ambrosii, & Augustini testimonia produximus capite præcedenti. Prosper ad 6. ob. Gallorum inquit: *Justificatus homo, idest, ex impio pius factus nullo præcedente bono merito accipit donum, quo medio acquirat & meritum.* Bern. denique serm. 81. in Cant. *Omne quod feceris bonum, malumve, quod quidem non facere liberum sit, merito ad meritum deputatur.* Cum ergo tam Scriptura, quam Patres bonorum operum merita contestentur; jure optimo Tridentina Synodus in Spiritu sancto congregata propositionem nostram sess. vi. can. 32. dicto hæreticis anathemate definivit.

Quamquam autem laudata Synodus expresse meritum de condigno non commemoret, in gratiam, uti arbitramur quorundam antiquorum Scholasticorum, qui affirmant, nullum dari in creatura condignum meritum, propterea quod nequeat Deus ejusdem creaturæ constitui debitor; nihilo tamen minus nos etiam meritum ipsum de condigno majori probabilitate defendimus. Cum vera bona justorum opera mereri vitam æternam sit dogma Catholicum, atque præmissis argumentis valide propugnatum; addam aliqua, quæ de-

monstrant in bonis operibus hominis iustificati non meritum qualecunque, sed habens cum repromissa mercede condignitatem. Ac primum sit, quod citato Canone Tridentini statutum est, iustorum opera *vere mereri augmentum gratiae, vitam aeternam, &c.* quæ sane verba *verum meritum* commonstrat, non solam congruitatem, atque decentiam. Deinde Hæretici meritum *de congruo* nequaquam negant. Etenim Bucerus in disput. Ratilponæ anno 1446. inquit: *Si sancti Patres, aut alii intelligant per mereri facere ex fide gratia bona opera, quibus Deus mercedem promisit, hoc sensu usurpare illud verbum minime damnabimus.* Vossius etiam, ut supra diximus, testatur aliquod meritum agnoscere etiam a Confessione Wittembergenfi, & Augustana, & Ecclesias Reformatas tantum negare, quod bona opera vere proprieque, non ex promissione solum, sed etiam iustitiæ debito propter æqualitatem operis & mercedis censenda sunt vitæ aeternæ meritoria. Atque id, ni fallor, sequitur directe ex hæretico de iustificatione dogmate superius impugnato: nam ideo negant Sæctarii æqualitatem operis & mercedis, quoniam non admittunt iustitiam inhærentem, quæ tribuat nobis operibus dignitatem. Nisi ergo meritum *de condigno* necessum sit propugnare, cur hac in parte cum Novatoribus tam acerba contentio? Præterea Theologi Tridentini, Auctore Pallavicino lib. viii. cap. iv. *Operibus post acceptam iustitiam peractis, adeoque divina gratia informatis, redditisque ob merita Christi potentioribus, cuius vivum membrum effectus est is, qui ea peragit, omnes concedebant rationem meriti condigni, ad conservandam, augendamque eandem gratiam, aeternamque felicitatem consequendam.* Idem docuerunt Theologi posteriores: quorum profecto doctrina, cum scripserint post exortam hæresim Lutheranam, & Calvinianam, placitis Durandi, aliorumque paucorum est præferenda. Insuper nec veterum quorundam placitum re ipsa discrepat a communi recentiorum Theologorum sententia. Si qui enim iustorum opera mereri *de condigno* negarunt, & vitam aeternam gratiam tantum, non iustam retributionem esse dixerunt, loquuti sunt verbis a Scriptura non penitus alienis, & præcisa ordinatione, ac promissione divina. His quippe argumentationibus ducebantur; quod non repugnet Deum conservare iustos in hac mortali

vita, & nunquam illos ad cœlestem hæreditatem adsumere; quod possit illos absoluta potentia reducere in nihilum; quod plenissima libertate creaturas producat, & pro suo beneplacito prædestinatorum numero accenseat; quod supremus Dominus nihil debeat servulis, nihilque ab his capere possit emolumentum; quod denique æterna vita dicatur ab Apostolo *gratia*, neque sine beneficio Creatoris possit obtineri. Urget hæc argumenta peracutus Theologus Ariminensis in 1. sent. dist. xvi. q. 1. art. 2. At hæc non valere ordinatione divina, ac promissione supposita, liquet ex dictis; neque id negat Gregorius noster ibidem in solutione primæ argumentationis Aureoli. Ex quibus inferitur, Scolasticos verbotenus non re invicem dissentire, eorumque discrepantiam frustra nobis ab heterodoxis opponi; recte demum Tridentinos Theologos monuisse, ut principio huius libri dictum est, in his quæstionibus veritatem majori in luce a Scriptoribus collocatam, qui serpentes hæreses subsecuti ex instituto illas exagitarunt.

His permoveor ut non solum bonis iustorum operibus verum meritum cum universis Catholicis tribuam, sed etiam meritum condignum; etsi ad evitandam inanem gloriam nonnulli cum Thoma Valdensi & Paulo Burgensi putent ab huiusmodi vocabulo esse abstinendum. Confirmant assertum nostrum quæ hætenus dicta sunt. Sacra enim litera æternam vitam appellant coronam iustitiæ, depositum, bravium, mercedem, & denarium diurnum: quibus sane verbis significatur retributio, qua, servata æquitate, non debet operarius defraudari. Appellatur præterea iustus filius Dei, regni hæres, palmes adhærens viti, & obsignatus spiritu promissionis, qui est arrha & pignus hæreditatis. Atque his iustorum dignitas, & jus ad gloriam, qua nequeant, si permaneant in gratia, expoliari, satis aperte declaratur. Patres etiam tradunt, Deum se iustis debitorem fecisse, licet non accipiendo aliquid, sed quod ipsi placuit promittendo: unde sequitur Dominum, qui est largitor gratiarum, esse debitorem coronæ; ut Enarrat. in Psalm. lxxxiii. ait Augustinus. Denique in bonis operibus hominis iustificati reperiuntur omnes conditiones, quas requiri ad meritum *de condigno* paullo supra fuit demonstratum. His itaque nunc in Epitomen redactis, sed jam stilo fusiori explanatis, possum

litum theorema valide propugnatur.

AD OBJECTA HÆRETICORUM RESPONSIO.

Sequitur ut respondeamus hæreticis brevi, nec prolixo sermone, cum fuerint præcedenti capite soluta omnia fere illorum sophismata. Opponunt nobis priori loco sacras literas, in quibus vita æterna appellatur Gratia, & misericordia, ut Psalm. cii. *Coronat te in misericordia, & miserationibus.* II. lv. 1. *Venite, emite absque argento, & absque ulla commutatione vinum, & lac.* Ad Rom. vi. 23. *Stipendia enim peccati, mors: Gratia autem Dei, vita æterna.* Et ad Ephes. ii. 8. *Gratia enim salvati estis per fidem, & hoc non ex vobis, Dei enim donum est; non ex operibus, ut ne quis gloriatur.*

Hæc soluta sunt in refutatione ii. Conditionis ab Hæreticis pro opere meritorio statuta: ubi ostendimus quomodo æterna vita sit misericordia simul, & merces; misericordia ob gratiam pervenientem, merces propter liberam hominis obedientiam. Ita Augustinus in lib. de Grat. & lib. arb. cap. 9. exponit verba Psalmistæ. *Numquid non corona (inquit) bonis operibus redditur? Sed quia ipsa bona opera ille in bonis operatur, de quo dictum est, Deus est enim qui operatur in nobis & velle, & operari pro bona voluntate, ideo dixit Psalmus: Coronat te in miseratione & misericordia; quia ejus miseratione bona opera operamur, quibus corona reddetur.* Esaiæ textus literaliter de terra promissionis, mystice de fide in Christum, & vocatione ad Ecclesiam est accipiendus, & utrumque beneficium est. Si velis illum de gloria exponere: nota verborum proprietatem. *Emite*, inquit Propheta; pretium itaque est exhibendum. Addit *sine argento*, quoniam regnum cælorum comparatur, non bonis fortunæ, sed libertatis. Ait *sine commutatione*, quoniam Deus nihil a nobis accipit emolumenti. Quod habetur ad Romanos 6. *Gratia autem Dei vita æterna*, eandem postulat interpretationem. Ut enim S. Pater scribit eodem loco, & in Epist. ad Sixtum, *Cum posset (Apostolus) dicere, & recte dicere, Stipendium autem justitiæ vita æterna; maluit dicere, Gratia autem Dei vita æterna.* Cur autem? *Quia ejus miseratione bona operamur, quibus corona reddetur, in-*

quit Augustinus priori loco: *Deinde ne iustitia de humano se extolleret bono merito; addit S. Pater Epistola nuper laudata, Verbis depromptis ex cap. 2. ad Ephesios eadem est adhibenda responsio. Nisi enim gratia foret ad actus singulos necessaria; possent homines dicere: Ideo accepimus gratiam, quia credimus; tanquam sibi fidem tribuentes, gratiam Deo: propter hoc Apostolus cum dixisset, Per fidem, & hoc, inquit, non ex vobis, sed Dei donum est. Rursus ne dicerent se suis operibus donum tale meruisse; continuo subiecit, Non ex operibus, ne forte quis extollatur: non quia negavit, aut evacuavit opera bona, cum dicat Deum unicuique reddere secundum opera ejus; sed quia opera sunt ex fide, non ex operibus fides.* Ita S. Pater eodem libro de Grat. & lib. arbitr. cap. 7. Itaque in nobis gloriari non possumus; quia licet vitam æternam promereamur; omne meritum a divina gratia procedit, neque coronam redderet iustus Iudex, nisi gratiam largitus esset misericors Pater.

Deinde Heterodoxi objiciunt quædam testimonia Sanctorum scribentium divina miseratione nobis æternam gloriam conferri; beatitudinem nihil aliud esse, quam munificentissimam Dei gratiam; Deum non merita nostra coronare, sed dona sua: ipsum Deum nulli facturum injuriam, etiamsi iustis nollet cælestem gloriam largiri. Ita scribit Hilarius in Psalm. li. Basilii in Psalm. xiv. August. Conc. 2. in Psalm. lxx. & Bern. Serm. i. de Annunt.

Quoniam hæc conformia sunt productis supra Scripturis, eandem quoque postulant responsionem. Confertur ergo nobis beatitudo miseratione divina, quia Deus elegit nos ante mundi constitutionem in Christo, ut essemus sancti & immaculati; quia misericordia ejus prævenit nos; quia nemo venit ad fidem, nemo ad gratiam, nemo ad coronam, nisi Pater traxerit illum. Dicitur beatitudo munificentissima Dei gratia, propterea quod prædestinatio Sanctorum, non hominis volentis neque currentis, sed misereantis est Dei; neque sumus sufficientes cogitare aliquid a nobis, tamquam ex nobis, sed misericordia Dei prævenit nos in benedictionibus dulcedinis, excitat dormientes, adjuvat operantes, & reddit coronam justitiæ perseverantibus. Coronat Deus dona sua, non merita nostra, quia ipse operatur in nobis velle, & per-

perficere; & ejus adjutorio operamur bona, quibus merces sempiterna rependitur. Nulli utique faceret Deus injuriam, si gloriam, cujus absolutus Dominus est, nec justis concederet, si vel opera tantum spectemus, vel solam Domini auctoritatem: at si operibus accedat divina præordinatio, & liberalis promissio, fidelis est, nec aliquem fraudat mercede; justus est, & reddet unicuique secundum opera ejus.

Objiciunt denique hæretici: Pontificiorum dogma secum pugnat, ac sese evertit: est Christo injuriosum & impium; sacrilegum demum, & superbiæ atque arrogantiae plenissimum. Repugnans est, & seipsum evertit quia si bona opera habent meritum ex gratia, & ex divina promissione, quomodo coronam promerentur suamet dignitate? Est præterea injuriosum Christo, quoniam imminuit vim, & efficaciam passionis ipsius: & cum solius Redemptoris nostri obedientiæ, mortisque merito tum gratia, tum gloria sit tribuenda; Pontificiorum scitum hanc saltem concedit summæ operum efficaciam. Item impium est, atque sacrilegum; evacuat enim divinam misericordiam, & Dominum universorum facit debitorem creaturarum. Viam tandem aperit ad humani spiritus fastum; cum fas sit, hoc statuto dogmate, in operibus nostris, meritisque confidere.

Verum & hæc parum urgent, atque ex dictis facile refelluntur. Non repugnat Catholicum dogma, eo quod divina promissio, (quam tamen, ut diximus, non omnes Communionis nostræ Theologi ad meritum de condigno requirunt) non est necessaria, ut bonis operibus conferat dignitatem, sed ut Deus æternam vitam justis tamquam coronam justitiæ rependat; eo pacto, quo paterfamilias non tenetur ad solvendum operariis denarium diurnum, nisi facta cum illis conventionem. Cum gratia autem fiat meritum, quia etiam liberum arbitrium operatur, licet operari recte non valeat sine ipsa gratia: quemadmodum palmes viti insitus producit fructum; etiam si fructum ferre, nisi manserit in vite, non possit. Constat hoc exemplo nullam a nobis irrogari injuriam passioni & meritis Christi; quia semetipsum viti, & justum palmis comparavit. A vite enim proponit, si palmites fructum ferant: a gratia Christi, si justificarum opera vitam sempiternam promereant.

tur. Ob hanc eandem rationem non evacuetur a nobis gratia; quia licet asseramus vitam æternam conferri meritis, dicimus tamen hæc merita absque gratia non comparari. Sed neque nos Deum facimus debitorem, qui ex nobis aliquid capter utilitatis & commodi: illum dicimus se facere debitorem nostrum, non aliquid a nobis accipiendo, sed promittendo, ita ut possint justis consummato cursu proferre verba Augustini serm. xvi. de Verbis Apostoli, nunc clviii. c.2. *Redde quod promissisti, quia fecimus quod jussisti.* At hæc omnia ex præcedenti capite sunt manifesta: iterum, si hæc videantur summatim dicta, illud perlegas.

Restat ut aliquid dicamus de iis, qui in bonis operibus habent spem, ac fiduciam. Principio nefas est spem locare in operibus, quasi a sola liberi arbitrii facultate procedant, cum ad malum quisque se ipso sufficiat, ad bonum vero nihil sit, nisi adjuvetur ab omnipotenti bono. Deinde non debemus peracta opera, quamvis bona videantur, ita æstimare, ut nullo concutiamur timore; cum nescias, homo utrum amore, vel odio sit dignus, atque etiam justis quotidie divina misericordia sit imploranda. Præterea cum Deus operetur in nobis velle & perficere, ac facillimum sit justitiam deperdere, maxime si relinquatur sibi ipsi humana infirmitas, sic vero deservatur, qui nimium præsumit; æquum est, ut cum timore, & tremore operemur salutem nostram. Ad hæc, quia divina auxiliante gratia factum est, si quid boni peregrimus; debemus exercere humilitatem, vitantes superbiæ illius qui dicebat, *Non sum sicut ceteri hominum*; & imitantes Apostolum dicentem, *Non nego, sed gratia Dei mecum*. His servatis, dicimus in bonis operibus locandam esse spem divinæ retributionis, uti collocarunt Nehemias, David, Paulus, alique viri sanctissimi. Ad excitandum fervorem, torporemque expellendum debet quisque firmissime credere, quod non ibunt in vitam æternam, nisi qui bona egerunt; atque si ipse bene agere studuit, & bonam conscientiam gerit, reperat cum Davide Psalm. xvi. *Retribuet mihi Dominus secundum justitiam meam*: Ne appetitus laudis subrepat, indigere se divina misericordia, & meritis passionis Christi sedulo animadvertat. Demum ne præsumat, meminerit non cuilibet iusto, sed ei, qui perseveraverit usque in finem, paratam esse

esse æternæ salutis retributionem. Videntur mihi Tridentini Patres hæc omnia comprehendisse Canone xxvi. Sess. 6. *Si quis dixerit, justos non debere pro bonis operibus, quæ in Deo fuerint facta, expectare, & sperare æternam retributionem a Deo per ejus misericordiam, & Jesu Christi meritum, si bene agendo, & divina mandata custodiendo usque in finem perseveraverint; anathema sit.*

CAPUT VIII.

Explicatur quid possimus de congruo, & quid de condigno apud Deum promereri.

IN serie auxiliorum omnium, atque gratiarum, quæ nobis ad consequendam beatitudinem conferuntur, connumeratur primo divina prædestinatio, deinde gratia fidem præveniens; atque hæc duo cum sint absque præscientia meritorum, fide Catholica certum est bonis operibus non rependi. Loquor autem de prædestinatione ad Gratiâ, quoniam de electione ad gloriam non est una Scholasticorum opinio; nostraque priori volumine fuit sufficienter exposita. Consequuntur vocationem ad fidem liber voluntatis assensus, timor, spes, caritas, & peccatorum detestatio, quibus cap. iv. ostendimus homines ad justificationem disponi, & in præcedenti demonstratum est, quomodo hæc justificationem ipsam promereantur *de congruo*, idest, moveant divinam misericordiam ad remittendum peccatum, & ad impertiendam caritatem, quæ diffunditur in cordibus nostris per Spiritum Sanctum inhabitantem: idque Deus semper præstat, dummodo humana voluntas se recte disponat, neque divinarum gratiarum virtuti aut malitia, aut pervicacia opponat obicem.

Speculare possumus in ipsa justificationis gratia primum ipsius in animam ingressum, deinde justitiæ argumentum, postea diuturnam in sanctitate persistentiam, insuper reparationem post lapsum, & denique finalem perseverantiam. Ac primum sanctificationis gratiæ collationem nemo mereretur *de condigno*; quoniam hoc meritum, ut liquet ex dictis, non reperitur in peccatore. Augmentum vero justitiæ potest homo justificatus etiam *de condigno* promereri, ut declarat Tridentina

Synodus Sess. 6. can. 32., dummodo ire satagat de virtute in virtutem, & ascensiones in corde suo disponat: nam qui Deo accepti sunt, si magis diligant, magis in virtute meritoque proficiunt; atque *liberari a peccato servum autem facti Deo*, habent fructum in sanctificationem, finem vero vitam æternam; inquit Epistola ad Rom. vi. 22. Paulus Apostolus. Ut justus in gratia sanctificante persistat, nedum diuturno tempore, sed exiguo etiam ac minimo, potest solum mereri *de congruo*, instans orationibus, & juxta monitum Apostolicum videns ne cadat: at id mereri *de condigno* non potest. Enim vero ut justitiam servet, & tentationibus non succumbat, indiget auxilio gratiæ efficacis; istud vero cur uni detur, non alteri, inscrutabilia sunt judicia Dei: & quamvis Deus justum non deserat, nisi prius ab eo deseratur; nemo se continet ab injustitia sine adjutorio, quod cui datur misericorditer datur, cui non datur justo judicio non datur. Reparationem post lapsum nemo potest *de condigno* mereri, dicente Domino per Ezechielem cap. xviii. 24. *Si averterit se justus a justitia sua, & fecerit iniquitatem secundum omnes abominationes, quas operari solet impius, numquid vivet (omnes justitiæ ejus, quas fecerat, non recordabuntur. Ergo qui sanctitatis jacturam fecerit, si misericorditer trahatur ad poenitentiam, gratiam iterum consequetur, non merito condigno præcedentis justitiæ, quæ deperit; sed merito de congruo præsentis contritionis & gemitus. Illius quippe desiderium, & oratio non innititur justitiæ, sed tantum misericordiæ, ut asseruit 1. 2. q. 104. art. 6. Doctor Angelicus; & rationem tradidit Epistola vii. Cyprianus, quoniam recedente disciplina Dominica recessit & gratia.*

Quod dixi de persistentia in gratia ad aliquod tempus, multo magis affirmandum est de perseverantia finali. Hanc itaque non potest justos *condigne* mereri, cum sit specialissimum donum divino beneplacito præparatum electis, ut demonstravi præcedentis libri capite vii. Potest enim Deus recto judicio homini justo efficacem gratiam subtrahere, atque convertentem se ad desideria cordis sui absque injustitia deserere: & quemadmodum rapit parvulum, ne malitia mutet intellectum ejus, ita aliquando permittit justificatum delinquere in senectutis maturitate, & absque justitia, a qua mala voluntate recessit,

fit, in æternum perire. Habet enim figulus potestatem alia vasa in honorem, & alia in contumeliam efformandi: & Deus elegit vasa misericordiæ, in quæ effundit divitias gratiæ, & sustinet vasa iræ ad ostensionem iustitiæ. Hinc de electis, reprobisque naturæ concedentibus scripsit Honorius Fortunatus,

Quale placet figulo, vas fictile tale paratur;

Quando placet figulo, vasa soluta ruunt.

Si nunc petas quare iustus possit mereri de condigno vitam æternam, & non finalem perseverantiam; respondeo quod utique vita æterna debetur bonis operibus, dummodo accedat ipsa perseverantia, cui repromissa est salus, & corona iustitiæ. Attamen placuit Deo promittere vitam æternam tamquam bravium bonis iustorum operibus, ut omnes sic current ut comprehenderent; non placuit promittere perseverantiam ipsam, ut nemo præsumeret, sed unusquisque propriam salutem operaretur cum timore & tremore. Denique non est consequens, ut si merces sit finis, merces etiam debeat esse medium ad ipsum finem perducens, sed pro sua liberalitate Dominus talenta dispensat, & pro libitu vocat operarios; at pro iustitia servum fidelem de reportato lucro remunerat, & pro conventionne solvit statutum denarium. Non est ergo de perseverantia, & de gloria eodem pacto ratiocinandum; quoniam hæc finis est, illa medium. At citato capite septimo plura huc spectantia.

Verum de congruo hoc magnum perseverantiæ donum iusti mereri possunt; reprehendit quippe Augustinus in libro, quem de hoc argumento conscripsit, cap. 6. eos, qui volunt ita hanc perseverantiam predicari, ut non vel suppliciter emereri, vel amitti contumaciter possit. Neque aliud perimus, dum verbis Davidicis Deum deprecamur, *Ne des in commotionem pedes meos*; aut in quotidiana oratione, *Et ne nos inducas in tentationem*. Hæc oratio demonstrat perseverantiam esse gratiæ divinæ beneficium, neque ulli mortalium deberi ex iustitia: impetrari tamen orando, ideoque cadere sub merito, quod appellamus de congruo. Quod si dixeris peti a nobis etiam vitam æternam, dum oramus, *Adveniat regnum tuum*, & nihilominus illam nos promereri de condigno; respondemus cum Augustino citato loco Sanctos hac petitione nihil aliud orare, nisi ut in ea

sanctitate, quæ illis data est, perseverent; neque enim aliter veniet regnum Dei, quod non aliis, sed iis, qui perseverant usque in finem, certum est esse venturum. Præterea sic orantes nescimus an odio, vel amore simus digni, ideoque regnum petimus titulo potius beneficii, quam depositi atque coronæ; ut si sorte inquinati sumus occulta aliqua culpa, illam Deus misericorditer abstergat, & ita inveniamus idonei ipsi regno, in quod non intrat aliquid inquinatum vel immundum.

Qui perseveraverit usque ad finem, juxta Evangelicam sententiam Matth. x. 22., hic salvus erit. Itaque iustus, si in gratia decesserit, vere promeretur vitam æternam, & ipsius vitæ æternæ consecutionem, atque etiam gloriæ augmentum. Sunt e Schola aliqui, qui negant primum gloriæ gradum cadere sub merito de condigno, eo quod titulo hæreditatis debeat homini exornato gratia sanctificante, cujus primus pariter gradus condignum meritum antecedit: at non repugnat gloriæ esse simul hæreditatem, atque mercedem; quia dum efficimur filii Dei per gratiam habitualement, constituimur quidem cohæredes Christi, sed hoc titulo, ut cum Christo crucem tollamus, & abnegemus nosmetipsos. Recte dirimit Scholasticorum illorum oppositionem divinus Apostolus ad Romanos viii. 17. *Si autem filii, & hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi, si tamen compatimur, ut & conglorificemur*. Quamobrem non solum gloriæ augmentum sed etiam consecutio cadit sub merito, ut aperte declarat Synodus Tridentina canone 32. non semel laudato.

Regnantes in gloria electi, & etiam peregrinantes a Domino possunt de congruo promereri aliis primam gratiam; ut illam promeruit Stephanus Apostolo Paulo: quia caritatis virtute subnixus orans pro lapidantibus vicit Saulum crudeliter sævientem; & ita quem habuit in terra persecutorem, in calis meruit habere consortem; inquit Serm. de S. Stephano Fulgentius. De bonis temporalibus, quæ ne cupidus appetantur tam iustis, quam impiis Deus voluit esse communia, dixi supra cadere sub merito, quatenus præordinantur ad vitam æternam; sub qua ratione pertinent quoque ad effectus prædestinationis divinæ: atque ideo nefas est illa aut nobis, aut aliis expetere, ubi a summo Bono animus nostrum avertant, aut nos a proximi

caritate divellant. *Hæc enim merces summa est, ut ipso Deo perfruamur, & omnes, qui eo fruimur, nobis etiam invicem in ipso perfruamur.* His verbis Augustini lib. 1. De Doctrina Christiana cap. 32. nostra de merito bonorum operum dissertatio concluditur.

CAPUT ULTIMUM.

Probatur, quod possint justi excidere a gratia, quod non habeant de illa certitudinem fidei, & quod non sint omnes in justitia ac merito prorsus æquales.

DOCUERUNT Tridentini Theologi postremo loco inquirendum esse de proprietatibus Justificationis, quas tres enumerant Heterodoxi, indemutabilem persistentiam, firmissimam certitudinem, & æque magnam in singulis dignitatem; omnesque profluunt ex reprobato dogmate quod sola fiducia justificet, eaque sit immobilis atque inextinguibilis, nec debeat statui inhærens justitia capax augmenti. Igitur post antiquos errores Joviniani, & Pelagii, quorum damnatum dogma fuit, amitti non posse gratiam per Baptismum susceptam, docuit Calvinus lib. 111. Institut. cap. 1. in electis omnibus, quantumvis exigua sit fides, certam haberi arrham salutis, & tenui illi fidei æqualem tribui justitiam; propterea quod, ut explicat Vindelinius lib. 4. Theolog. cap. 24. justitia Christi per fidem apprehensa æqualiter imputetur. Nonnulli, præsertim Lutherani, excipiunt peccatum Apostasiæ; in quod si quis animo prorsus libero, nec perterritus metu impendentis mali, neque spe allectus melioris fortunæ labatur, dicatur peccare in Spiritum Sanctum, neque habere remissionem in hoc sæculo, neque in futuro, permixta cum aliarum hæresum colluvione etiam Novatiana.

Sed quoniam iniquant hæretici complures, immerito a Catholicis accusari, quod asserant semel justificados nunquam peccare; dicam in quo conveniant, & in quo discrepent, brevi injustas querimonias repulsando. Quidam gravissima scelera justos patrare fatentur, sed tamen negant illos amittere Spiritum Sanctum, atque excidere a gratia, eo ferme pacto, quo peccant amentes, atque destituti exercitio libertatis. Sentit id citato

Berti Theol. Tom. IV.

loco Calvinus, Theodorus Beza in colloquio, quod habuit cum Jacobo Andrea Lutherano, Dordrectana Synodus contra Arminianos coacta anno 1619. canone 4. 5. & 6. Zanchius in Miscel. Chamierius Tom. 3. lib. vi. cap. 12. Rivetus in Apologetico, & alii. At nonnulli cum Pareo, & Forbesio non negant aliquando justificatum ita deperdere sanctitatem, ut in reatu mortis æternæ permaneat, donec resipiscat, omnes tamen justos putant ad penitentiam adduci post scelera; quoniam licet actu iniquitatem operentur, retinent abitudine fidem & caritatem, quæ semen est vitæ æternæ. Atque hæc sentientes, peccatum spectato etiam debito damnationis stare autumant cum gratia sanctificante. Ne ergo querantur Remonstrantes oppugnari a nobis quod ipsi non asserant; affirmamus dari inter justos plures, qui, cum prædestinati non sint, non solum in gravissima crimina voluntariæ prolabantur, verum etiam pessima morte decedunt, & de ipsis prædestinatis per multos sæpe cadere a sanctitatem, quamvis Divina misericordia conferatur gratia conversionis, & finalis perseverantia: dicam verbo, non est semel arrepta justitia talis generis, ut non possit extinguui; nec adeo certa, ut non debeat justificatus, quandiu agit mortalem vitam, ullatenus pertimescere.

PROPOSITIO I. Justus vitam agens mortalem potest excidere a sanctitate.

In primo evincitur e Scripturis. Si enim semel justificatus perire nequit; cur Ezechielis xxxiii. 18. scriptum est; *Cum recesserit justus a justitia sua, feceritque iniquitates, morietur in eis?* Cur Apostolus ad Ephes. v. 5. hortatur filios lucis, & sanctos ad vitandum omne crimen, *Hoc intelligentes, quod omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, quod est idolorum servitus, non habet hereditatem in regno Christi, & Dei?* Cur iis qui Spiritus sancti templum sunt, in prima ad Corinth. 111. 17., *Si quis (inquit) Templum Dei violaverit, disperdet illum Deus?* Cur denique omnes ita alloquitur eadem Epistola x. 12. *Qui se existimat stare, videat ne cadat?* Si justus non possit amittere Spiritum sanctum, cur talia monita urgeantur, non video. Deinde non exhortationibus tantum, sed parabolis atque sententiis in Evangelio Catholica Doctrina statuitur. Etenim Matth. xiiii. 7. & Lucæ viii. 14.

R

pro-

proponens Dominus parabolam seminantis docet multos esse qui credunt, sed ad instar seminis cadentis inter spinas, a solitudinibus, & divitiis, & voluptatibus vite euntes suffocantur, & non referunt fructum. Addit divina Scriptura in veritatis confirmationem exemplum multiplex. Primum est protoparentis Adæ, quem Deus cum bona voluntate & in gratia creaverat, & tamen inobedientia seipsum ac posteros perdidit. Alterum est Satanæ, aliorumque damnatorum Angelorum: quos licet conditos participes æternæ lucis superbia tumidos tradidit Deus inferni rudentibus in perpetuum excrucandos. Alterum est Davidis, qui cum diu innocentiam servasset, prolapsus in adulterium, atque homicidium se coram Deo, ejusque Propheta Nathan confessus est impium & peccatorem. Petro etiam dixerat Jesus, quod mundus esset, & nihilominus negavit se nosse Magistrum anathematizando & jurando. De Simone Samarita legimus in Actibus Apostolicis, quod credidit, baptizatus est, & adhæsit Philippo: sed postea scelere, quod ab ipso Simoniacum dicitur, ruit in perditionem. Divinæ itaque litteræ monitis, sententiis, exemplisque Remonstrantium dogma redarguunt, damnant, eliminant.

Afferam nunc ex Patribus testimonia locupletissima. Chrysostomus in caput viii. ad Romanos inquit: *Si dum hic es, depuleris a te Spiritus gratiam, & non ea servata abeas ex hac vita, periisti quamquam resurrexeras: & in caput v. Epist. ad Ephesios; Laus est, inquit, servare inimicos, sed eos qui postquam facti sunt amici, amici manent; itaut si ad inimicitias priores redeant, irrita ac vana fiant illa omnia.* Tertullianus de Pœnitentia scribit: *Nonne multi postea excidunt? nonne a multis donum illud auferitur?* Et Scorpiaco: *Prospexerat Deus etiam post lavacrum, post editiorem fidem perituros, plerosque rursum post salutem.* Cyprianus de Exhortatione Martyrii scribit: *Ereptos de faucibus Diaboli, & de laqueis sæculi liberatos non debere denuo ad sæculum reverti, ne perdant quod evaserint.* Hieronymus libro ii. contra Jovinianum: *Si peccaverimus, & per peccati januam ingressus fuerit Diabolus, protinus Christus recedit.* Sed quoniam ab Hæreticis creditur in illorum opinione fuisse Augustinus, opus est, ut illos refellamus Sanctissimi Protoparenti auctoritate. Ergo S.

Pater de Corrept. & Grat. cap. viii. demonstrat, quod filiis suis Deus quibusdam, quos regeneravit in Christo, quibus fidem, spem, dilectionem dedit, non dat perseverantiam. Et cap. xiii. ejusdem libri ait: *Propter hujus ergo utilitatem secreti, ne forte quis extollatur, sed etiam eos qui bene currunt timeant, dum occultus est quo perveniant; credendum est quosdam de filiis perditionis, non accepto dono perseverandi usque in finem in fide, quæ per dilectionem operatur, incipere vivere, & aliquandiu fideliter, & juste vivere, & postea cadere.* Item de dono Persev. cap. ix. *Ex duobus autem piis, cur huic doneur perseverantia usque in finem, illi autem non donetur, inscrutabilia sunt judicia Dei Nonne utrique a Deo creati, utrique ex Adam nati, utrique de terra facti erant, & ab eo qui dixit, Omnem flatum ego feci, unius ejusdemque naturæ animas acceperunt? Nonne postremo utrique vocati fuerant & vocantem secuti, utrique ex impiis JUSTIFICATI, & per lavacrum regenerationis utrique renovati?* Idem docet S. Pater in Epist. ad Sixtum. Idem in postremis adversus Julianum scriptis, libro i. num. 128. Idem Augustini fidelissimus discipulus S. Prosper ad Object. Gallorum iii. & vii. Cum vero ex laudata Epistola ad Sixtum inferrent quidam Monachi Atrumentini, non esse corripiendos quibus non confertur donum perseverantiæ, respondet S. Pater Augustinus citato libro de Corrept. & Grat. cap. 6. corripiendos utique esse, quia, si nondum regenerati sunt, prima causa cur objurgati quod sint inobedientes Deo sibi debeant displicere, est quia fecit Deus hominem rectum ab initio humane creature, & non est iniquitas apud Deum. . . Si autem jam regeneratus, & justificatus in malam vitam sua voluntate relabatur, certe iste non potest dicere, *Non accepi, quia acceptam gratiam Dei suo in malum libero amisit arbitrio.*

Verba hætenus ex Augustino producta non solum S. Patris mentem demonstrant, verum etiam invictissimum suppeditant argumentum. Nam si semel justificatus non posset in se Spiritus sancti gratiam extinguere, quilibet justus actu perseveraret, nec esset perseverantia specialissimum donum, nec teneretur justus ad illa precibus assiduis petendam, nec deesset causa cur salutem suam operaretur cum timore & tremore, & revereretur Omnipot-

nipotentem, qui potest animam & corpus perdere in gehennam. Atqui ut docet divina Scriptura, docet Augustinus, docet experimentum, iustorum quamplurimi non habent donum perseverantiæ, illud petere debent, & quamvis bene currant, timere, dum occultum est quo perveniant. Ergo possunt semel justificati gratiam, & caritatem amittere.

DILUUNTUR QUÆ OBJECTANT REMONSTRANTES.

Nituntur hæretici errorem suum comprobare his Scripturarum sanctarum locis. David Ps. xxxvi. 24. de homine iusto ait: *Cum ceciderit, non collidetur.* Et Ps. cxviii. *Non enim qui operantur iniquitatem, in viis ejus ambulaverunt.* Hieremiæ xxxi. 40. de gratia novi testamenti prænuntiatum est: *Timorem meum dabo in corde eorum, ut non recedant a me.* Igitur semel justificatus etiam si in gravia scelera cadat, non frangitur neque colliditur; igitur qui semel tenuerunt viam justitiæ; nunquam ab illa operando iniquitatem deflectunt: igitur qui semel ob merita Christi sanctitate exornantur, posthac a Domino non recedunt.

Ad primum ex Psalm. 36. depromptum, & etiam si complures Theologi docent, sermonem haberi de Justis, qui sedulo vitantes peccandi pericula, leviora quidem peccata committunt, sed gratiæ præsidio muniti præservantur a turpioribus; nostra tamen responsio, eaque verissima est, loqui Psalterium de tribulationibus hujus vitæ, quibus, si Dominus supponat manum suam, animus iustorum non frangitur. Ac responsionem istam confirmant, quæ ad locum huic similem dixi præcedenti libro cap. 6. Ita interpretatur Augustinus, serm. 2. in eundem Psalmum num. 17. scribens: *Contingat illi, ut aliquam tribulationem patiatur, aliquam exhonorationem, aliquam contumeliam, aliquam afflictionem, aliqua damna, & cetera, quæ abundant in vita ista; proponat sibi Dominum suum quanta genera tentationum passus est, & non conturbabitur cum ceciderit, &c.* Ad secundum petitum ex Psalmo 118., ut omittam communem responsionem, quod ibi præteritum tempus ponitur pro præsentis; ita ut sensus sit, *Qui operantur iniquitatem, non ambulant in viis ejus, quemadmodum Psalmo 1. versu 1. usurpatur pro præsentis idem præte-*

ritum *117 ambulavit, abiit*: affero interpretationem S. P. Augustini serm. 2. in eundem Psalmum 118. num. 2.: *Si ambulant, non operantur iniquitatem; si non operantur iniquitatem, non habent peccatum, quia peccatum iniquitas est.* Qui ergo peccat, iniquitatem habet, non æquitatis, atque justitiæ ornamentum. Hieremiæ verba postremo loco producta Hugo Grotius in discussione Rivetiani Apologetici ita exponit, ut quia Hebræi fœdus initum in Ægypto multimodis violarunt, Deus, ut ad pios mores redirent, renovavit idem fœdus, addens benefacta maxima, munitissimam urbem, & Doctores egregios, & contestans nullam apud se priorum criminum residere memoriam; sed quoniam hæc Riveti argumentum, me Judice, non dissolvunt, eo quod in illo novo fœdere etiam gratia Evangelii prænuntiata est; respondeo propheticum textum, non de gratia *habituali*, sed de *actuali*, quæ facit ut faciamus, & aliquando deest justis, esse accipiendum, ut demonstrat Augustinus libro iv. contra duas Epistolas Pelagianorum cap. vi. num. 14., & præsertim de magno dono perseverantiæ omnibus electis misericorditer præparato, at non, ut demonstravimus, justificatis omnibus: quod idem eximius Doctor tradit de dono persever. cap. viii. num. 19. & cap. ix. num. 21.

Opponunt rursus hæretici. Legitur Matthæi vii. 18. *Non potest arbor bona malos fructus facere.* Idem Epistola i. Joannis iii. 6. *Omnis, qui in eo manet, non peccat; & versu 9. Omnis, qui natus est ex Deo, peccatum non facit: quoniam semen ipsius in eo manet, & peccare non potest.* Præterea in eadem Epistola cap. 2. v. 19. de reprobis habetur: *Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis.* Atqui iusti sunt arbor bona, sunt nati ex Deo, sunt ex numero illorum, quos Deus summa caritate complectitur. Igitur peccare non possunt, neque ex illo numero excidere.

Resp. Justos esse arborem bonam, quatenus habent caritatem, & bonam voluntatem, quæ est radix bonorum omnium; unde nequit produci fructus malus, quoniam hic non a caritate & voluntate bona, sed a cupiditate & voluntate mala procedit: atque hæc cupiditas in homine justificato potest rursus excitari, ideoque si illi obsecundet, fiet arbor mala. Responsio est S. Patris de Grat.

Christi cap. xviii. num. 19. Eadem ratione qui natus est ex Deo, & in se habet semen ejus, non potest peccare, quia peccatum non a gratia, quæ est bonum semen, sed a malitia voluntatis derivat: ideoque recte scribit idem Augustinus Tract. iv. in Epist. i. Joannis cap. 3. num. 8. *In quantum in ipso manet, in tantum non peccat.* Quid vero si bonum semen a sollicitudinibus, divitiis, & voluptatibus suffocetur? Addo utriusque sententiæ sensum esse, quod bona opera, & præsertim caritatis, distinguunt inter filios Dei, & filios Diaboli, quoniam qui male agit, & odit fratrem suum, non potest esse non improbus. Atque idcirco addit Matthæus, *Ex fructibus eorum cognoscetis eos;* & Joannes, *In hoc manifesti sunt filii Dei, & filii Diaboli.* Sunt ergo istiusmodi loca exponenda in sensu composito, videlicet, quod componi nequeat cum gratia sanctificante scelerum contaminatio. Tertium sic solvitur a S. Doctore de dono perseverantiae cap. viii. *Quid est, quæso, non erant ex nobis? Nonne vocati fuerunt, ex impijs justificati, & per lavacrum Regenerationis renovati? Sed si hoc audiret ille, qui sciebat proculdubio quod dicebat; respondere posset, & dicere, vera sunt hæc, secundum hæc omnia ex nobis erant; veruntamen secundum aliam discretionem (id est divinam ad regnum prædestinationem) non erat ex nobis.* Corruit his interpretationibus admotis male architectata hæreticorum argumentatio.

Insuper ex perfectione caritatis hæc obijciunt. In ultimo Canticorum versu 7. legimus: *Aquæ multæ non potuerunt extinguere caritatem;* Joannis iv. 13. *Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum;* & Apostolus in i. ad Corinth. xiii. 8. *Caritas nunquam excidit.* Si ergo iusti caritate præstant, quomodo hæc extinguere potest, quomodo exsiccare, quomodo excidere?

Resp. quod aquæ multæ non possunt extinguere caritatem; quia si loquamur de iustis, gratia sanctificans superat omnium cupiditatum impulsus, dummodo tamen adsit etiam gratia actualis, neque huic voluntas libera obstat: ut dixi præc. voluminis pag. 184. Si autem loquamur de Ecclesia, cujus cum Christo unionem delineat ibidem Canticum Canticorum, nequeunt aquæ multæ extinguere caritatem, quia neque ingruentibus hæresibus,

neque sævientibus persecutionibus, neque violentibus malis aliquorum moribus deserit Salvator Ecclesiam, quam acquisivit sanguine suo. Scribentem ad Corinthos Apostolum demonstrare præcellentiam Caritatis supra fidem & spem, & reliqua Dei dona, ex quo caritas diligenter in hac vita custodita permaneat in Patria, demonstrant quæ sequuntur: *Sive prophetiæ evacuabuntur, sive lingue cessabunt, sive scientia destruetur. Ex parte enim cognoscimus, & ex parte prophetamus. Cum autem venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est, &c.* At posse in hac vita caritatem amitti docet idem Apostolus i. ad Thessal. i. 19. aliisque in locis supra citatis. Quod legitur Joannis iv. accipiendum est conditionate, nimirum si fontem aquæ vivæ salientis in vitam æternam justificatus non deseret; nisi enim fontem illum plures peccato deserereat, non dixisset Dominus per Jeremiam xvii. 13. *Dereliquerunt fontem aquarum viventium.* Observandum est insuper Christum Dominum comparatione aquæ, quam mulier Samaritana hauriebat e puteo, & illius, quam idem exhibuit semel exhibendam, uti ad prædicandum Evangelium, & fidem Reparatoris. Possumus ergo nomine hujus aquæ intelligere Baptismum, & novi Testamenti doctrinam, quorum unum non iteratur, altera perpetua est, & salit in vitam æternam: atque non abhorret hæc interpretatio a mente Cypriani, & Chrysostomi. Demum Augustinus Tractatu in Joannem xv. refert præcitatum locum ad Sanctorum beatitudinem, de qua in Psalmis legimus, *Apud te est fons vitæ, & Satiabimur, cum apparuerit gloria tua: necnon, Inebriabuntur ab ubertate domus tue.* Sunt autem omnes hæc responsiones suis manifestæ, verissimæ, atque optimæ.

Perpauca sunt, quæ ex Patribus possunt ab hæreticis obijci. Gregorius hom. v. in Ezech. xi. in Matth. & xiii. in Joannem videtur affirmare quod caritas nunquam otiosa est, sed stabilis operatrix, & perseverans. Recte respondet in iii. Sent. dist. 31. & 22. q. 24. S. Thomas, hæc attributa convenire caritati, quatenus a Deo procedit, non prout a suscipiente recipitur. Addo Gregorium priori loco agere duntaxat de caritate Electorum, quam eo sensu appellat permanentem, quia in patria non excidit, & in quantum ubi est caritas, est etiam gratia Spi-

Spiritus sancti, quæ tamen non semper cum habitibus & officiis ceterarum virtutum conjuncta est. In aliis locis sermonem instituit de caritate actuali, quæ si efficax sit, superat terrena desideria, & operari non renuit. Vellosillus in Advert. ad ix. Quæf. in B. Gregorium profert quædam testimonia S. P. Augustini, quæ putat difficilia, nec ea ullatenus explicat. Primum depromptum est ex Tract. 111. in Epist. 1. Joannis, ubi ait S. Pater: *Unctionis Sacramentum virtus ipsa invisibilis: unctio invisibilis Spiritus sanctus: unctio invisibilis caritas illa est, quæ in quocunque fuerit, tamquam radix illi erit, quamvis ardente sole arescere non potest. Omne quod radicatum est, nutritur calore Solis, non arescit. Alterum petitur ex proximo Tractatu vii. Radicata caritas est: securus esto, nihil mali procedere potest.*

Verum hæc neque difficilia sunt, neque sententiam Augustini aliis in locis expressam arguere valent antilogiæ. Tractatu in Epist. Joannis tertio exponit ea verba: *Hæc scribo vobis de his, qui vos seducunt, ut sciatis quia unctionem habetis, & unctio quam accepimus ab eo permaneat in vobis.* Ea S. Pater ita interpretatur, ut non debeamus timere qui nos tentant seducere aut promittendo temporalia bona, aut carceres, catenas, ignes, aliaque tormenta minitendo. *Nemo inquit Augustinus) vos seducat ad mortem, promissionem vite æternæ desiderate. Quid potest mundus promittere? Quidquid promittat, fortassis in crastino morituro promittit. Et qua fronte ad illum, qui manet in æternum, exiturus est? Sed quid minatur mihi potens homo, ut aliquid mali faciam? quid minatur? carceres, catenas, ignes, tormenta, bestias, nunquid ignem æternum?* Cum ergo tam Joannes, quam Augustinus hortentur justos, ut permaneant in caritate; consequens est posse illos unctionem Spiritus Sancti amittere. Quo ergo sensu ait S. Pater, *quamvis ardente sole non arescere?* Profecto non ait ipsam caritatem non arescere, sed non arescere id quod in caritate radicatum est; scilicet deperdi quæ operamur ducti fallaci spe temporalium bonorum, aut servili hominum timore, permanere autem fructum caritatis & dilectionis etiam post mortem. Atque hinc est, quod immutata Augustini sententia in cap. Unctio dist. 2. de Pœnit. ubi legitur, *Caritas est, quæ in quocunque fuerit arescere non potest,*

apposita est in Correct. Romana hæc adnotatio: *Non negat (Augustinus) caritatem posse accrescere, sed quæ in caritate radicatum est.* Idem est sensus alterius loci ex Tract. viii. Ibidem quippe Divus Pater distinguit inter opera, quæ bona videntur, sed sunt superbia aut inani cupiditate, & illa, quæ ex radice dilectionis procedunt; affirmatque nunquam opera prioris generis esse bona nunquam opera caritatis esse mala: ac caritatem esse in hac vita indemutabilem, non asserit Augustinus: *Radicata est cupiditas, inquit, species potest esse bonorum factorum, vere opera bona esse non possunt: radicata est caritas, securus esto, nihil mali procedere potest.* Denique caritatem non arescere, & nunquam excidere in Patria, verissimum est, ut diximus paullo supra.

PROP. II. Nullus mortalium absque speciali revelatione habet certitudinem fidei de propria caritate & justitia.

Dixi certitudinem fidei cum Tridentina Synodo sess. 6. cap. 9. & can. 15. distinguenda est enim duplex certitudo, fidei nimirum, & spei: qua distinctione facta corrunt omnia hæreticorum sophismata. Itaque certitudo fidei est illa, qua ob divinæ revelationis auctoritatem orthodoxis veritatibus præbemus assensum; quumque veritates ipsæ non pendeant ab ulla mutabili conditione, credi debent absque fluctuatione ulla hæsitantis animi. Talis est certitudo, quam habemus de Trinitatis, & Incarnationis mysteriis, ceterisque Symboli articulis. At certitudo spei illa est, qua bonam conscientiam habentes, neque nobis gravium scelerum conscii, bonis etiam operibus insudantes in spem erigimur repromissæ nobis certantibus & vincentibus retributionis. Hæc autem spes non solum innititur divinæ promissioni, sed etiam humano studio, & diligentia cum gratia Christi adhibenda: quoniam Deus non absolute coronam promittit, sed certantibus & currentibus: ideoque comparate ad Deum Christiana spes erigitur & roboratur, sed attenta hominis infirmitate, non caret sollicitudine atque timore. Quod de spe justorum in ordine ad gloriam dictum est modo, idem tenendum est de spe perseverandi usque in finem; nam qualis ante justificationem spes requiratur in peccatore, diximus præcedenti cap. iv. Plura de hac duplici certitudine Thomas Stapletonus Tom. 2. libro ix. cap. 11.

Itaque propositionem demonstro 1. ex Scripturis. Proverbiorum xi. 2. legitur: *Omnis via viri recta sibi videtur: appendit autem corda Dominus; & præcedenti cap. v. 9. Quis potest dicere, Mundum est cor meum, purus sum a peccato?* Ecclesiastes cap. ix. 1. ait: *Sunt justi atque sapientes, & opera eorum in manu Dei; & tamen nescit homo, utrum amore, an odio dignus sit: sed omnia in futurum servantur incerta.* Apostolus in 1. ad Corinth. iv. 4. 5. *Nihil enim mihi conscius sum: sed non in hoc justificatus sum; qui autem judicat me Dominus est.* Itaque nolite ante tempus judicare &c. Occurrit hoc loco in Græcis verbum *διὰ τοῦ θεοῦ*, esse a vitiis purgatum & liberum; ita enim accipitur Esaiæ lxxxiii. 11. Dan. xii. 3. Act. xiii. 38. ad Rom. vi. 7. & aliis in locis. Apostolicorum ergo verborum sensus est: Etsi nullius criminis mihi conscius sum, non propterea sum immunis ab omni culpa; fortassis enim habeo peccatum, quod me habere nescio. Atque hunc sensum optime assecutus est, exposuitque Chrysostomus, iisdem fere verbis; necnon S. Pater Augustinus in Psalmum xli. 8. ubi etiam cor hominis comparat impetrabili abyssu. *Si profunditas est abyssus* (ait S. Pater:) *putamus quod cor hominis abyssus est. Quid est profundius hac abyssu? Abyssum invocant Sancti predicatorum verbi Dei. Numquid & ipsi abyssus? Ut noveris, quia abyssus & ipsi, Apostolus ait: Minimum est, ut a vobis judicer, aut ab humano die. Quanta autem abyssus sit, audite amplius: Neque enim ego meipsum judico. Tantam ne profunditatem creditis esse in homine, quæ lateat ipsum hominem, in quo est? Vide & Epistolam S. Bernardi num. 42. ad Archiepiscopum Senonensem.*

Addimus manifestæ rationis præsidia. Ac primum ex Tridentina Synodo locis citatis depromptum sit. Ad justificationem non solum requiritur divina misericordia, meritum Christi, & efficacia Sacramentorum; verum etiam conatus liberi arbitrii, & congruens voluntatis humanæ dispositio. Igitur quemadmodum nefas est dubitare de iis, quæ se tenent ex misericordia Dei, & Christi meritis atque institutione, sed hæc omnia sunt spei, fiduciæque nostræ fundamentum; ita si respiciamus propriam infirmitatem atque indispositionem, possumus formidare ac timere, neque certi omnino sumus nos gratiam Dei esse consequutos; quo-

niam si in nosmetipsos animum convertamus occurrit iusta causa timoris atque formidinis. Sit alterum momentum. Inanis illa hæreticorum fiducia quemadmodum infert certitudinem iustitiæ, ita infert certitudinem perseverantiæ, & prædestinationis divinæ. Et revera Heterodoxi opinantur hominem justificatum amplius peccare non posse, & certum esse de suamet prædestinatione, ut liquet ex canone xv. & xiiii. sess. vi. Trid. Atqui fiducia hæreticorum non recte infert certitudinem perseverantiæ, ut demonstravimus propos. præcedenti, neque certitudinem prædestinationis, ut docet S. P. Augustinus de dono Pers. cap. 24. de Civit. Dei lib. xi. cap. 12. de Corrupt. & Grat. cap. xiiii. & ut aper tissima consecutione deducitur ex prædictis. Igitur illa hæreticorum fiducia non recte infert certitudinem justificationis.

Ex his sequitur non posse haberi talem certitudinem, quæ omnem excludat hæsitationem, absque revelatione speciali; qualem habuit felix latro, mulier peccatrix, & plurimum opinione Moyses, Elias, Stephanus, & ipse Paulus de quo non evincit oppositum Epistola superius citata ad Corinthios; tum quia hæc scripta videtur circa annum Vulgaris æræ 57. & Epistolæ ad Timotheum, in quibus occurrunt aliqua hujus certitudinis vestigia, datæ sunt vertente anno 66. tum etiam, quia potuit Apostolus ex Dei revelatione discere, quod non potuerat ex propria conscientia. In ceteris eximie sanctitatis viris potest esse certitudo moralis, & spei, quam paullo supra descripsimus, & quæ oritur ex frequentia bonorum operum, & conscientiæ tranquillitate, quemadmodum a fructibus dignoscitur arbor bona. At sicut inter fructus bonæ arboris potest aliquis infici aut attractione maligni succi, aut contactu animantis venefici; ita contingit, ut aliquando opus, quod optimum arbitramur, si aut labbe latentis concupiscentiæ, aut finis perversitate vitiatum. Qui tamen habet bonam conscientiam, ac studet recte operari, habet etiam spem bonam, ut scribit Ennarat. in Psalm. xxxi. Augustinus. Hanc solam certitudinem spei commendant aliqui Patres; quorum auctoritate perperam hæretici nobis li tem intentant.

Præcipua tamen ipsorum arma sunt sequentia literarum sanctarum loca. I. Joannis v. 13. legitur: *Qui credit, habet vitam æternam.*

Et

Et Apostolus ad Rom. vi. inquit: *Justificati ergo ex fide pacem habeamus ad Deum.* In eadem Epist. cap. viii. 16. ait: *Ipse autem spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei*, Et versu 38. *Certus sum*, inquit, *quia neque mors, neque vita, neque Angeli . . . neque creatura alia poterit nos separare a caritate Dei, &c.* Ex his inferunt semel justificatum firmissima in Christum fiducia apprehendere vitam æternam, idque se certissime noscere ex Spiritus sancti præsentia.

His respondentes dicimus, scopum Joannis esse hortari Parthos, ceterosque fideles ad fidem Incarnationis & divinitatis Christi: hæc enim sola fides dilectioni conjuncta filios Dei ad vitam æternam perducit. Igitur qui credit habet vitam æternam, non re, sed spe, & dummodo mandata custodiat, jure adoptionis. Extrat consimilis phrasis, quam Rhetores appellant metonymiam, in ipsius Joannis Evangelio v. 24. vi. 47. xvii. 3. atque hoc ipso loco præced. versu 11. & 12. Apostoli verba in Epistola ad Romanos imperite ad stabiliendam justificationis certitudinem detorquent Sectarii; per *euphron* quippe, idest, *pacem*, Paulus significat reconciliationem & gratiam, non infallibilem hujus gratiæ notitiam. Quæ petuntur ex cap. viii. 16. ejusdem Epistolæ, ita a Catholicis exponuntur: Ex Apostolicis verbis unum colligitur, Spiritum sanctum perhibere iustis testimonium, quod sint filii Dei; non enim Spiritus sanctus inhabitans datur, nisi Dei amicis, & iustis. At non ait Apostolus, quod ipsis iustis testimonium ipsum Spiritus sancti sit infallibiliter notum; cum nequeant iusti certis indiciis discernere num testimonium conscientiæ sit Spiritus sancti, an spiritus præsumptionis & cœnodoxiæ. In corde itaque iustorum inhabitat Spiritus sanctus; hujus testimonium verax est; sed quemadmodum illa inhabitatio cognoscitur solis conjecturis, cujusmodi sunt absolutio Sacerdotalis, & bona conscientia; ita per solam probabilem conjecturam possumus agnoscere, num quod redditur Spiritui nostro sit testimonium Spiritus sancti. Si autem Spiritus sanctus expresse testificetur aut remissionem peccatorum per specialem revelationem, aut veritatem fidei per evidentiam miraculorum; fatemur huic testimonio certis-

simam fidem esse adhibendam. In postremo loco certitudo significat tantummodo firmum animi propositum, ut in eadem Epistola xv. 14. unde Hieronymus in Epist. ad Algasiam legit, *Confido enim*; & Græcus pariter habet, *μετο.σφα. ya*, &c.

PROPOSITIO III. Gratia sanctificans non est æqualis in omnibus omnino iustis, & in singulis capax est augmenti.

Ab hac postrema thesi me paucis expediam, quum primi Volumine demonstraverim in cœlesti Jerusalem diversas reperiri mansiones, quæ meritum inæqualitati respondeant. Sequitur etiam hæc thesis ex præcedentibus; cum enim sanctitas sit *forma* quædam animæ inhærens, haud dubium, quin per opera pietatis majori accedente dispositione recipiat gratia incrementum, & efficiatur perfectior. Huc spectat quod legimus Prov. iv. 18. *Iustorum semita quasi lux splendens, prodit & crescit usque ad perfectam diem*: quod scribit Apostolus ad Philipp. i. 9. *Hoc oro, ut caritas vestra magis ac magis abundat in scientia, & in omni sensu*: quod scriptum est in postremo Apocalypseos, versu 11. *Qui iustus est justificetur adhuc, & sanctus sanctificetur adhuc*. Quum insuper legem credendi statuatur lex supplicandi; dari iustitiæ ceterarumque virtutum incrementum commonstrat S. Mater Ecclesia, ita Deum exorans Dom. xii. post Pentecosten: *Omnipotens sempiterne Deus, da nobis fidei, spei, & caritatis augmentum*. Idem docet S. Pater in libro de Sancta Virginitate, & Tract. 67. in Joannem, Fulgentius lib. iir. ad Trasimundum, & Patres alii, quos necesse non est, ut iterum proferamus. Vide quæ scripsimus de Inæqualitate beatitudinis: ubi etiam plura diximus de Parabola Operariorum, quam post Jovianum nobis objectant Sectarii: sed quam importuno, irritoque conatu, ostendimus eo loci. His ergo controversiis finem constituat Canon xxiv. Sess. vi. Tridentini Concilii: *Si quis dixerit iustitiam acceptam non conservari, atque etiam augeri coram Deo per bona opera, sed opera ipsa fructus solummodo, & signa esse justificationis adeptæ, non autem ipsius augendæ causam; anathema sit, &c.*

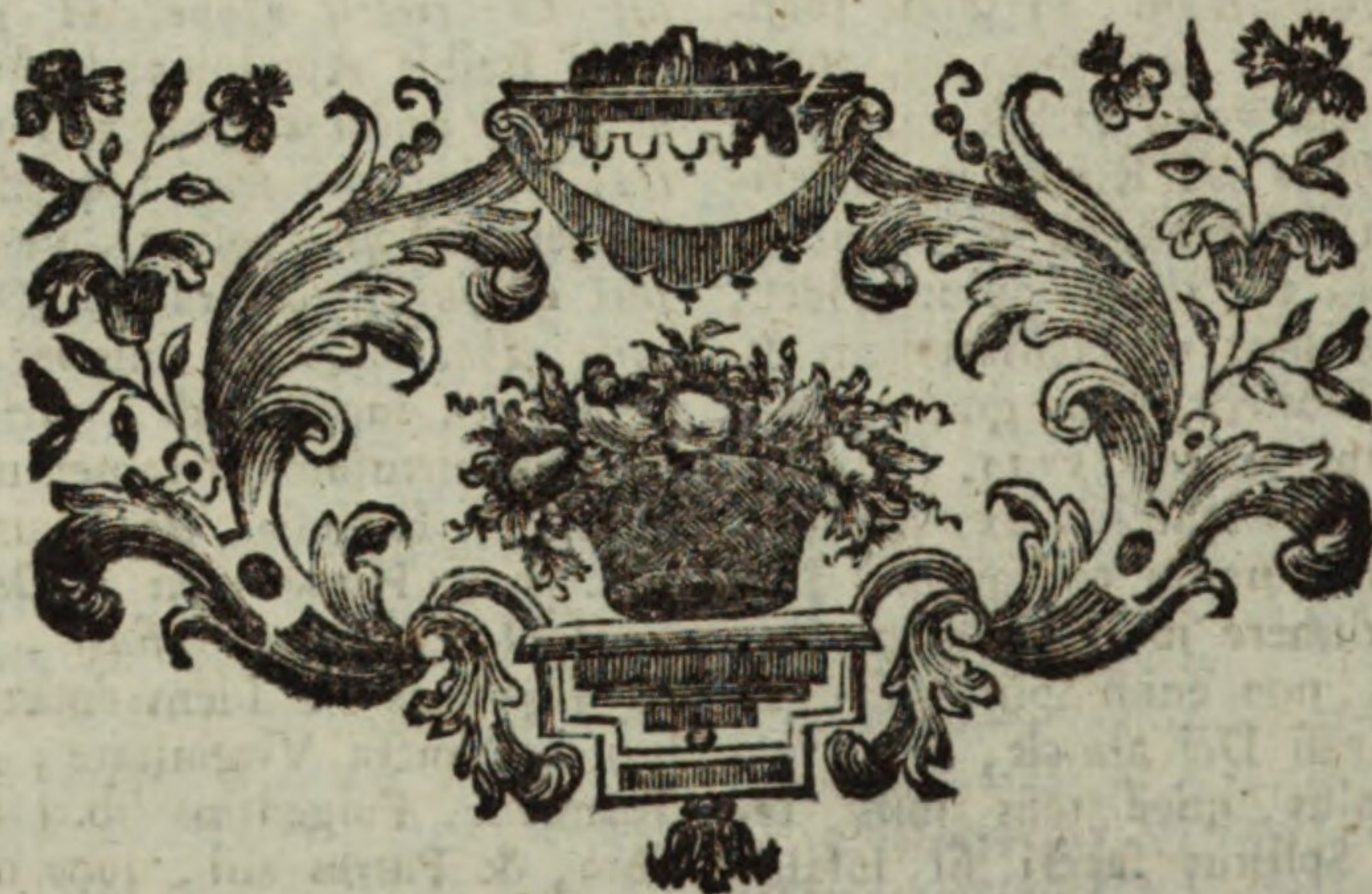
Una cum dissertationibus de Gratia Christi Volumen tertium (*) absolvimus, quod

(*) Auctor loquitur de Editione Romana in 4. in qua Volumen Tertium Decimo nono hoc Libro claudebatur.

in lucem prodit, quamquam nobis universæ Theologiæ exornandæ occupatis neque ad utendum lima, neque ad spongiam adhibendam otium suppetit. Hinc est, quod duplici nomine imploramus Lectoris humanitatem; nimirum quia divina inscianter tractamus, & quia inculte admodum, & impolite. Ut enim prælo committeretur Theologicum Opus elaboratum, atque perfectum, alio nobis inge-

nio opus erat, alio etiam temporis adjumento. Nunc, quoniam Exercitationes nostræ ad hunc modum se habent ob oculos legentium statuimus verba Ovidii, De Ponto lib. III. Elegia 9.

*Scribentem juvat ipse favor minuitque laborem,
Cumque suo crescens pectore fervet opus.
Corrigere at res est tanto magis ardua, quando
Magnus Aristarcho major Homerus erat.*



AUGUSTINI

SERVANDÆ LEGIS

E T

VITÆ INSTITUENDÆ PRÆCEPTIO.



HÆC Disciplina ipsa Dei lex est, quæ apud eum fixa, & inconcussa semper manens, in sapientes animas quasi transcribitur, ut tanto se sciant vivere melius, tantoque sublimius, quanto & perfectius eam contemplantur, & vivendo custodiunt diligentius. Adolescentibus ergo studiosis ejus ita vivendum est, ut a venereis rebus, ab illecebris ventris & gutturis, ab immodesto corporis cultu & ornatu, ab inanibus negotiis ludorum, a torpore somni atque pigritiæ, ab æmulatione, obtrectatione, invidentia, ab honorum potestatumque ambitionibus, ab ipsius etiam laudis immodica cupiditate se abstineant. Amorem autem pecuniæ totius suæ spei certissimum venenum esse credant: nihil enerviter faciant, nihil audacter. In peccatis autem suorum vel pellant omnino iram, vel ita frenent, ut sit pulsæ similis: neminem oderint, nulla vitia non curare velint. Magnopere observent cum vindicant, ne nimium sit: cum ignoscunt, ne parum. Nihil puniant, quod non valeat ad melius: nihil indulgeant, quod vertat in pejus. Suos putent omnes, in quos sibi potestas data fuerit. Ita serviant, ut eis dominari pudeat: ita dominantur, ut eis servire delectet. In alienis autem peccatis molesti non sint invito. Inimicitias vitent cautissime, ferant æquissime, finiant citissime. In omni vero contractu atque conversatione cum hominibus, satis est servare unum hoc vulgare proverbium: Nemini faciant quod pati nolunt. Rempublicam nolint administrare nisi perfecti. In omni vita, loco, tempore, amicos aut habeant, aut habere instent. Obsequantur dignis etiam non hoc expectantibus. Superbos minus curent, minime sint. Aptè congruenterque vivant. Deum colant, cogitent, quærant, fide, spe, caritate subnixi: Optent tranquillitatem, atque certum cursum studiis suis, omniumque fociorum, & sibi, quibusque possunt, mentem bonam, pacatamque vitam. Lib. 11. de Ordine cap. 112.



DE THEOLOGICIS DISCIPLINIS

LIBER VICESIMUS,

De Juris, & æqui Regulis, idest de Legibus, quæ humanos mores dirigunt, & coercent.



QUONIAM præcedentibus libris de divina Gratia plura conscripsi, & quibus in rebus Augustiniana doctrina ab erroribus Janiænni, & Catholicum dogma discrepet a placitis Novatorum conatus sum demonstrare, atque id feci præter consuetudinem quorundam Scriptorum, qui aut dissertationes alias præmittunt, aut illas, in quibus sum versatus, diversa methodo, diversisque principiis exornant; necessario faciendum est, ut paucis aperiam hujus consilii rationem. Cum Jansenianos naviter strenueque debellaverint tam illi, qui Molinæ vel Suaresii partibus addicti sunt, quam alii, qui Dei gratiam in actuosa qualitate constituent, sed callidi dogmatistæ confugiant ad sententiam eorum, qui juxta Augustinum in

sanctæ dilectionis inspiratione putant constituendam, & efficax auxilium contendunt nihil aliud esse quam delectationem victricem, atque hinc illegitime inferant, neque gratiam ullam suo unquam carere effectu, neque vigere in hoc infirmitatis statu libertatis in partem utramlibet potestatem; pretium operæ me facturum existimavi, si ostenderem Augustinensium neminem denegare sub robusta, ac valida delectatione veram reluctandi potentiam, sicuti nec sub minima ac parva facultatem obtemperandi. Postquam vero id pro mea virili explicavi, nullum ex iis, qui gratiam ab intrinseco efficacem repellunt, norunt tamen illam a probatissimis Theologis propugnari, fore arbitror adeo iniquum & malevolum, ut me Jansenianis adnumeret, & non potius fateatur, quod pro sua erga me hu-

humanitate testantur ingenui viri, hac disse-
rendi ratione a recessu perfugioque, quo in
tanta vexatione se recipiunt, Jansenianos ip-
sos facilius ejici, & exturbari. Ac de na-
tura gratiæ, si Nostratium sententiam expo-
sui, omnes alias a Catholicis collustratas ho-
neste excipiens, moderate oppugnans, nul-
lam suggillans, nec afficiens auctorem ali-
quem injuria; mihi persuadeo eam rem, nisi
sit laudi, vituperationi bonorum nequaquam
fore, Disputationes denique jam absolutas
iis, quas nunc subjiciam, præmissi, quod ori-
go actionum humanarum, quarum præceptio-
nes ac normam hoc volumine tradam, si
fiant ut oportet, & ad finem ultimum refe-
rantur, divino ex munere sit repetenda, &
si gratia desit, regnet peccatum per mortem,
& per legem arguatur tantum prævaricatio.
In superioribus itaque libris nihil forte vel
ante rem, vel præter rem disputavi: & cum
dederim nunc rationem consilii mei, quod
reliquum est operis, ita, ut institui, per-
solvam.

CAPUT I.

*Vocabulum Legis exponitur, ac definitur: tra-
ditur partitio legum; & statuitur ad
actum voluntatis legem potissi-
mum pertinere.*

ERGO præter Gratiam, quæ humanam
adjuvat infirmitatem, necessaria fuerunt
rationalibus præcepta quædam & instituta,
quæ imperarent quæ facienda sunt, & pro-
hiberent contraria: atque hæc instituta LE-
GES dicimus. Unde Legis nomen sit deri-
vatum, non consentiunt Scriptores: opinan-
tibus quibusdam dici legem a *liganda*; quo-
niam subditos ad observantiam præceptorum
obstringit. Arbitror derivasse potius a *legendo*,
ut animadvertit in sua Etymologia Gerardus
Vossius, & Prolegom. 25. Alphonsus Sal-
meron. Nam sicut a ducendo Dux, a re-
gendo Rex, ita a legendo lex dicitur, ut
demonstrat Latini sermonis consuetudo. Græ-
ci appellant *νομος* a *νομω*, *tribuere*, quod
suum distribuat unicuique: Hebræi autem
תורה, *Tora*, quasi *verborum*, ut interpreta-
tur Marinus, *jactationem*. Legere autem, un-
de derivamus latinum vocabulum, aliquando
idem est ac eligere, unde est in Eclogis Vir-
gilianis, *Qui legitis flores, & humi nascent-*

ia fraga: aliquando est idem ac pervolutare
& cognoscere, & lectionem ad librum ali-
quem adhibere. Juxta priorem legendi signi-
ficationem ait Augustinus q. 29. in Leviti-
cum: *Legem ab eligendo Latini Auctores ap-
pellatam esse dixerunt*; & juxta postremam
Isidorus lib. XI. cap. 10. *Dicitur lex, quo-
niam scribitur, & legenda proponitur*. Igi-
tur qui a ligando derivarunt, non etymolo-
giæ rationem habuerunt, sed potius muneris
ac potestatis. Hinc & varia nomina lex ad-
scivit, cujusmodi sunt, Pactum, Testamen-
tum, Mandatum, Voluntas Domini.

Definitur autem Lex a Cicerone lib. 1.
de Legibus, *Recta ratio imperandi, & pro-
hibendi*: a Theologis autem Scholasticis his,
aut consimilibus verbis: *Lex est præscriptum
aliquod ab eo, qui communitatis curam habet,
ad commune bonum directum, & subditis in-
timatum*. Quæ definitio legem describit com-
parate ad legislatorem; nam respectu subdi-
torum traditur hæc alia vulgaris; *Lex est
mensura actuum humanorum, per quam ad id
quod rectum est agendum, & ad id quod
pravum est omittendum diriguntur*. In quibus
definitionibus explicandis non est, ut immo-
remur, necesse admodum. Atque tradita Le-
gis definitio cuique legi communis est.

Lex vero alia est naturalis, alia autem
positiva. Naturalis dividitur in æternam, quæ
est rectus universorum ordo a sapientia &
providentia Dei proflus indistinctus, sive, ut
ajebat Tullius, *Æternum quiddam, quod
universum mundum regit, imperandi, prohiben-
dique sapientia*: Et in participatam, quæ est ipsa
naturæ vis, & ratio prudentis, sive Auctore
ipso Tullio, *non scripta, sed nata lex, quam
non didicimus, accepimus, legimus, verum
ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressi-
mus; ad quam non docti, sed facti, non in-
stituti, sed imbuti sumus*. Legem Positivam,
eam videlicet, quæ a libera Legislatoris in-
stitutione dependet, ejusque arbitratu ponitur,
& constituitur, in divinam, humanamque
dispescunt. Et divina quidem alia est *anti-
qua*, quam libri Moïsis comprehendunt: alia
Nova tradita in libris novi Testamenti, ma-
xime Evangeliorum. Lex humana ea est,
quam homines ferunt: & alia est Ecclesiasti-
ca, Civilis altera. Ecclesiastica Pontificum
decretis, definitionibus Conciliorum, con-
munibus Patrum sententiis, & perantiqua
Ecclesiæ disciplina constituta est; Civilis sita

est in statutis. Imperatorum, Reipublicæ constitutionibus, atque populorum consuetudine. Itaque hæc est generalis Legum partitio.

Id vero circa quod versantur leges, Jus appellitant. Et istud pariter dividitur in *naturale, positivum, divinum, humanum, Ecclesiasticum, Canonicum, & Civile*, juxta traditas legum divisiones. Ulpianus lib. 1. ff. de Just. & Jure, partitur omne jus in *publicum, & privatum*: & illud arbitratur esse quod ad statum pertinet rerum Romanarum: hoc autem, idest, jus privatum, aliud esse *naturale*, aliud *jus gentium*, aliud *jus civile*. Et is quidem *Jus naturale* facit etiam brutis commune: quod etsi potest sensu aliquo probari, cum & inter bruta & res omnes creatas sit forma quædam regiminis, rerumque agendarum mensura; est nihilominus dictum improprie: est enim anima legis ipsa ratio, qua bruta carent. Nec placet Jurisperitis *jus naturale* in ordine quodam infimo locari, *Romanum* autem in supremo; cum per se constet, jus naturale ampliori latitudine se extendere, *Romanum* speciem aliquam constituere. Magis ergo placet Jus naturale dividere in *primævum, secundarium, & personale* aut *locale*. *Primævum* illud est, quod pertinet ad ipsam rationalis naturæ constitutionem; illud scilicet, quo præcipiuntur mutua hominum dilectio, connubia, filiorum educatio, cultus parentum, aliaque humanæ societatis officia, quæ forent in usa etiamsi Adam non peccasset, neque suborta esset familiarum divisio. *Secundarium* est illud, quod exigente usu, & humanis necessitatibus constitutum est: irruente præsertim familiarum divisione, & incommodis erumpentibus ex propagatione humani generis ab Adamo prævaricatore. Atque hoc Jure divisiones Regnorum, Constitutiones Rerampublicarum, Legationes, Jura belli & pacis, emptio, venditio, locatio, conductio, depositum, mutuum, alique contractus fuerunt inducti. Quæ cum omnibus Gentibus promiscue communia sint, hoc jus naturæ *secundarium* dicitur a Justiniano lib. 2. Instit. tit. v., *Jus Gentium*. *Personale* enim, aut *locale* adspicit peculiarem locorum, aut personarum conditionem. Sunt vero loca aut Regna, aut Provinciæ, aut Civitates, aut oppida; & omnia statutis quibusdam propriis reguntur. Homines autem sunt aut liberi, aut servi. Et liberi quidem jus habent sic facere, ut

volunt, prout lib. 1. de Officiis; & in *Paradoxo* v. loquitur Cicero. At servi dominio aliorum subiciuntur, unde & *mancipia* dicuntur, quasi manu ab hostibus capiantur. Nec tamen homines liberi possunt semper pro arbitrio agere: omnes quippe, etsi liberi, superioribus legibus obstringuntur; & *parvulus hæres*, auctore Apostolo ad Galat. IV. *nihil differet a servo*: & *Pater assiduatur illi flagella*, more servorum, ut in Eccles. xxx. Emanaverunt enim Jura omnia Gentium, & Personarum a lege suprema, æterna scilicet & naturali, cujus præceptis tenentur omnes. At de divisione Legis, & Juris dictum modo.

Reliquum est, ut videamus an ad actum intellectus, aut voluntatis sit lex referenda: qua in re dissentiant Scholastici. Sed parvi momenti questio est; atque utrumlibet affirmes, nostra parum interest. Opinor distinguendam esse legem, ut in Legislatore, in Tabulis, & in subdito subjicitur. In Tabulis mortua est, literis conscripta, aut sculpta. In subdito pariter non semper cum voluntate conjuncta est; sæpe enim plurimi, qui legibus tenentur, eas nolunt implere. Igitur de lege quatenus pertinet ad legislatorem instituitur questio: eamque paucis resolvens affirmo legem, etsi intellectionem supponat, ad actum voluntatis proprie referri. Legitur enim Psal. 142. *Doce me facere voluntatem tuam*. Ps. 102. *Notas fecit vias suas Moysi, filiis Israel voluntates suas*. Mach. 1. *Det vobis cor, ut colatis eum; & faciatis ejus voluntatem*. S. P. Augustinus lib. iv. de Civ. Dei cap. 6. scribit principio rerum gentium, nationumque fuisse pro legibus *Arbitria principum*. Ipse denique Justinianus lib. 1. Inst. tit. 2. §. 2. *Quod principi placuit*, inquit, *legis habet vigorem*. Ad voluntatem ergo, arbitriumque Legislatoris lex pertinet. Recte Cicero de legibus: *Cum legem dico, nihil aliud intelligi volo, quam imperium, sine quo nec domus ulla, nec civitas, nec gens, nec hominum universum genus stare, nec rerum natura omnis, nec ipse mundus potest*. Atque hæc rationi consentanea sunt; nisi enim ad rationem mentis accedat judicium imperans honesta, & prohibens contraria, non habetur lex, sed suspensa quædam apprehensio. Imperare autem & prohibere actus est voluntatis; quoniam nihil aliud est *Imperare*, quam intima-

CAPUT II.

Legum conditiones exponit, & pertractat de illarum Auctore, & iis, qui legibus subjiciuntur.

re, decernere, denuntiare, velle ut Majorum præcepta innotescant, & compleantur. Deinde Lex inferiores dirigit: & directio, etsi pertineat ad intellectum, quatenus est perceptio, & propositio rerum meliorum; si tamen accipiatur pro vi illa movendi, & intimatione, quæ in Lege præcipua sunt, spectat ad voluntatem.

Obijciunt: Lex illuminat, dicente Davide, *Præceptum Domini lucidum, illuminans oculos*. II. Lex imperat: at imperare per D. Thomam actus rationis est. III. Lex est quædam regula & mensura pravi & recti, ad quam humanæ actiones exigi debent. Quæ regula mentis & intellectus est opus. IV. Saltem Lex naturæ actus voluntatis non est, cum nihil sit aliud quam lumen rationis cuique rationali creaturæ manu Formatoris impressum.

Resp. ad 1. Eatenus legem illuminare, quatenus nobis divinam proponit voluntatem, cui obtemperantes, & societatem habentes ad invicem ambulamus in luce. Ad 2. nego quod imperare sit actus rationis. Ait enim Augustinus lib. viii. Confess. cap. 9. *Voluntas imperat: & D. Thomas 1. 2. q. 71. art. 6. ad 2. voluntas imperat omnes actus voluntatis; atque q. 9. art. 1. in Corp. voluntas movet alias potentias anime ad suos actus*. Quapropter ubi S. Thomas imperium tribuit intellectui, illud accipit pro sola directione mentis, non pro illa intimatione, & vi movendi, in qua potissimum lex sita est. Ad tertium dico, utique legem comparate ad subditum esse mensuram pravi & recti; sed relate ad Legislatorem esse hujus mensuræ intimationem & præscriptionem. Præterquamquod ait Angelicus 2. 2. q. 104. art. 5. primam regulam, cui actiones humanæ conformari debent, esse Dei voluntatem, secundam aliorum Superiorum imperium. Eadem Responsio adhibetur ad 4. siquidem lex naturæ in homine est vis, & acumen ipsum rationis; sed quatenus a Deo est, dicit intimationem divinæ voluntatis, & æqui rectique præscriptionem, quam rationalis animus intima conscientia intuetur in semetipso manu Conditoris inscriptam.

QUINQUE autem traduntur conditiones legum universalium: ac prima est, ut lata sit quelibet lex pro aliqua communitate. Primo quia in eo differt lex a præcepto, quod illa communis est, & istud peculiare. Et lex quidem appellatur præceptum, sed accepto præcepti vocabulo in significatione ampliori & generica, ut habetur lib. i. ff. de legibus. Habetur præterea lib. 1. Instit. Jura: *Leges non in singulas personas, sed generaliter constituuntur*. Deinde legem æternam ac naturalem esse communem satis compertum est: de legibus autem civilibus & Canonici idem affirmat in Proæmio Decretalium Gregorius Nonus. Prima itaque legum conditio recte constituta est.

Solet opponi primo definitio legis superius tradita, quod sit mensura humanarum operationum. Videtur ergo, ut quemadmodum operari est individuorum, ita ad hæc tantummodo leges pertineant. Datur quoque, ut dictum est supra, & habetur lib. I. de Const. Princ. *Jus personale*. Insusuper *Commune, Respublica*, aliaque istiusmodi nomina sunt intentione hominum instituta, ideoque non sunt subjectum legis idoneum: Denique imponitur lex interdum uni tantum, uti sacrificium Abrahami. Allata ergo legum proprietas haud scite præscribitur.

Respondemus: Legem ferri pro aliqua Communitate *distributive*, idest generaliter proponi ita, ut ad omnes singulosque perveniat: ideoque universalis est, & unicuique in particulari normam exhibet æquitatis. Ita ratio, prudentia, ars, facultas referuntur ad plures, etiam si qui his utuntur sint individui. Jura Personalia & ipsa ad publicum commodum ordinantur; confert enim ad bonum Corporis singulorum membrorum harmonia, atque ad utilitatem Reipublicæ & communis rei politiam recta munerum, magistratuum, negotiorum, hominumque partitio. Præceptum autem uni impositum a lege secernitur: quamquam potest privatis personis imponi a Superiore mandatum pro bono, & commodo Reipublicæ.

Altera conditio est, quod *leges ad communem*

ne bonum sunt referenda. Hanc legum conditionem etiam Ethnici probavere. Aristoteles enim 8. Eth. cap. 10. *Lex* (inquit) *subditorum spectat utilitatem*; & Cicero in 1. de legibus, constituendas leges scribit *publicae salutis causa*. Hinc ait in V. Etymolog. Isidorus, *Lex est nullo privato commodo, sed pro communi utilitate Civium conscripta*. Accedit ratio; nam Deus pro bono universitatis leges ferre per Esaiam testatur hisce verbis: *Lex a me exit in lucem populorum*. Omnem vero potestatem ac principatum a Deo esse, testantur sacra eloquia, & natura ipsa proclamat. Quisquis ergo accepta a supremo Numine potestate in ferendis legibus utitur, tenetur illius ad exemplum aptare decreta sua, eaque statuere in commodum populorum.

Dices fortasse nonnullas leges pertinere ad Principes, ut de persolvendis vectigalibus; nonnullas ad milites, ut de manubiis, & auro coronario: complures ad pupillos, ad liberos, & manumissos: dari etiam Privilegia, quæ cedunt privatorum utilitati. Respondeo leges, quæ lib. I. Instit. ff. de Constit. Princ. dicuntur particulares, ad privatum bonum tamquam ad finem proximum referri, ad commune vero tamquam ad finem ultimum. Et quidem felicitati Reipublicæ plurimum confert, si Principi vectigalia, & portoria solvantur: consulitur enim hoc pacto illius majestati & honori, quippe hac ratione facilius subditis inserit observantiam, hostibusque incutit terrorem, atque formidinem. Quod de ceteris dicendum est: nam si rectus in personis prætermittitur ordo, & pupillis patrias fortunas adimere, milites fraudare, ingenuos cum meritorii versari fas sit, nihil erit in civitate non inhonestum ac turpe. Eo etiam tendunt privilegia, quæ conferuntur, ut ipsorum spe allecti cives egregiis operibus incumbant, nec studia sine remuneratione torpescant. Aut respondemus privilegia privatis hominibus irrogata melius dici *Exemptiones a Lege*, ut ait Glossa in Cap. *Erit autem lex*: & Cicero in tertio de Legibus: *Majores nostri in privatos homines leges ferri noluerunt: id est enim privilegium*.

Conditio tertia erit, ut *Lex sit justa*, neque inhonesta præcipiat. S. P. Augustinus hanc legis proprietatem tradit in primo de lib. Arb. cap. 5. dicens: *Lex esse non videtur, quæ justa non fuerit*. Consentit Isido-

rus, qui lib. 5. Etymolog. cap. 2. hæc habet: *Lex erit omne quod ratione constiterit, quod religioni congruat, quod disciplina conveniat, quod saluti proficiat*. Ratio autem satis est manifesta: injustitiæ enim & scelera commune bonum non provehant, sed evertunt.

At dices: Nonne leges fornicationes aliquando permittunt? Immo ipse fomes concupiscentiæ nonne ab Apostolo ad Rom. vii. v. 23. *lex* appellatur? Præterea quanta arbitrio Regum præcipiuntur injusta? Ne alia proferamus exempla, Ægyptiorum Rex Pharaon jussit, ut aquis mergerentur Hebræorum infantuli: præcepit Saul, ut interficerentur Sacerdotes Domini: alique innumeri indixerunt decretis suis immania, turpia, horrendissimaque flagitia. Respondeo, fornicationem a legibus non præcipi, sed permitti. Permissio autem peccati, ut vitentur majora crimina, non est indecora, sed ipso Numine digna. *Legem quidem satis video* (ait Augustinus loc. cit.) *munitam contra hujusmodi accusationem, quæ in eo populo, quem regit, minoribus malefactis, ne majora committerentur, dedit licentiam*. Fomes peccati lex dicitur ab Apostolo ob poenam culpæ originalis; ut enim miles destitutus stipendio transit ad legem agricolarum, & qui capitur jure belli, servus sit capientis, ita homo per peccatum a lege liberi transit ad captivitatem, quæ est lex poenalis. Injusta vero decreta virorum principum non leges dicenda sint, sed Tyrannorum præscriptiones; quippe ut agebat Cicero lib. 1. de Oratore, *Docemur auctoritate nutuque legum domitas habere libidines, coercere omnes cupiditates, nostra tueri, ab alienis mentes, oculos, manus abstinere*.

Quarta legum conditio est, ut sint *perutiles*: quæ ex præcedentibus consequitur, & vix a secunda distinguitur. Si enim constitutæ sunt leges publicæ salutis causa, si præmia conferri jubent; & vitia insectantur, si distinguuntur a tyrannide, quod hæc est dominatus ad subversionem pauperum, lex vero ad regimen æquitatis; consequens est, ut hæc sit utilitatum, opportunitatumque consultrix.

Postrema conditio est, ut *leges sint diuturnæ*. Lex enim æterna cum sit rectus ordo divinæ immutabilis providentiæ, est prorsus invariabilis. Naturalis etiam creata, & hominibus indita nequit a mente rationabilium de-

deberi. Divina lex per Moſen lata, cum eſſet promiſſio & figura novi ſœderis, perduravit uſque ad Johannem & Chriſti baptiſma, atque hujus morte ſciſſo velo templi, & conſummatis figuris tranſiit in Evangelicam. Vigebit hæc uſque ad conſummationem ſæculi. Humanæ leges perfeverant poſt obitum legiſlatoris, ab eoque ſucceſſores adipiſcuntur auctoritatem ſtatutæ legis, ſive hæreditate, ſive electione. Oportet ergo, ut leges ſint diutinae, ſalutares, rectæ, univerſales, & inſtitutæ ad commodum populorum.

Ferre, ſervatis his conditionibus, leges ad Communitates duntaxat ſpectat, earumque Rectores. Quod probatur cum auctoritate, tum ratione. Iſidorus namque lib. 1. ita legem deſcribit: *Lex eſt Conſtitutio Populi, ſecundum quam Majores natu aliquid ſanxerunt*: quam deſcriptionem probat diſtinctio Decretalium 2. Ratio autem hæc eſt. Habet lex vim imperandi & coercendi, ut Ariſtoteles ait x. Ethic. Conditor ergo legis nullus eſt, niſi qui imperare & coercere poteſt, ideſt, Rector communitatis. Ex quibus liquet, quæ domi ſuæ imperant Patreſfamilias, eſſe quædam particularia ſtatuta, non leges, niſi in quantum illa domus pars eſt Civitatis, ejuſque regimen refertur ad patriam commoditatem. Leges autem a quibuſdam privatis præſcriptæ tunc auctoritatem obtinuerunt, cum illis acceſſit publici Magiſtratus, aut Principis comprobatio.

Jam de iis dicendum eſt, quos legum obſervantia tenet obſtriſtos, a quorum numero excipiunt Novatores cœtum Juſtorum. Tutantur errorem ſuum prava quorundam locorum Scripturæ intelligentia. Ea ſunt, ad Rom. vi. 14. *Non enim ſub lege eſtis, ſed ſub gratia*. Item ad Galat. iii. 4. *Subintrojerunt explorare libertatem noſtram, quam habemus in Chriſto Jeſu, ut nos in ſervitutem redigerent*: & cap. iii. 19. *Propter tranſgreſſiones (lex) poſita*: nec non cap. v. v. 16. *Quod ſi ſpiritu ducimini, non eſtis ſub lege*. Poſſent & opponere quod habetur in Decret. d. 19. q. 2. *Qui lege privata ducitur, nulla ratio exigit, ut publica conſtringatur*.

Refellitur autem Novatorum ſpiſſus ac turbulentus error locupletioribus ejuſdem Apoſtoli testimoniis. Qui in Epist. ad Rom cap. 3. v. ultimo ſcribit: *Legem ergo deſtruimus per fidem? Abſit: ſed legem ſtatuiſmus*: Ideſt,

Legem ſiſtimus in his, quæ & nunc novo teſtamento introducta etiam cumulatiorẽ præcepto prohibentur, inquit hunc locum citans Tertullianus de Pudicitia: Et capite ejuſdem Epistolæ xiiii. ait Apoſtolus, *Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit*: quem locum quidam hæreticorum avide arripiunt, ut evincant etiam ſummos Sacerdotes & Episcopos teneri legibus temporalium dominorum; tametiſi nequeunt illi facta Sacerdotii comparatione dici ἐξουσίᾳ υπερεχούσῃ, *precellentes poteſtates*, quoniam ut corpora ſpiritibus, ita temporalis politia eſt ſubjicienda Eccleſiaſtica. Interim eorum confeſſione conſtat omnem animam, ideoque & juſtam ſubjici Legislatoribus. In poſtremo etiam ad Hebræos v. 17. ſcribit Paulus: *Obedite præpoſitis veſtris, & ſubjacete eis*. Sed quid plura? nonne de Juſtis dictum eſt a Domino Jo. xv. 10. *Si præcepta mea ſervaveritis, manebitis in dilectione mea, ſicut & ego Patris mei præcepta ſervavi, & maneo in ejus dilectione*? Indubitatum eſt ergo, quod nemo quantumvis juſtificatus liberum ſe ab obſervantia mandatorum putare debet; ut definit ſeſſ. 6. cap. 11. ſacrosancta Synodus Tridentina. Atque his ſuffragatur ratio. Lex enim ratione ſua duo importat; unum, ut ſit regula rerum agendarum: alterum, ut reluctantes bene agere vi, & auctoritate coerceat. At juſti, quamquam ſponte obtemperant legi, atque ſecundum rationem iſtam ei minime ſubjiciuntur, reguntur tamen ſuperiorum ſuorum inſtitutis atque mandatis. Legibus ergo inſpecto munere ipſarum præcipuo, quod eſt intimare & dirigere, etiam juſtificati ſubjiciuntur. Quinimo ſubduntur legibus etiam quoad vim coactivam, in quantum poſſunt ab illarum obſervatione deſciſcere, & quandoque a malefactis retrahuntur timore ſupplicii.

Inania autem ſunt, quæ obijciunt Heterodoxi. Nam Apoſtolus ad Romanos loquitur de lege Moſaica, & de lege premente & minitante, ut opponitur gratiæ adjuvanti, & Evangelio, quod appellatur Act. 14. 3. λόγος χάριτος, *verbum gratiæ*. Quare Auguſtinus de Grat. & lib. arbitrio cap. 12. ait. *Non enim eſtis ſub lege, ſed ſub gratia: non quia lex mala ſit, ſed quia ſub illa ſunt, quos reos facit jubendo, non adjuvando. Gratia quippe adjuvat, ut legis quiſque ſit factor, ſine qua gratia ſub lege poſitus tantum erat legis auditor*. In Epistola ad Galatas per-

spicuum est, sermonem cap. 2. fieri adversus *παρεισχατοῦς* *Ἰουδαίους*, *superinductos falsos*, fratres, Judæos scilicet simulantes se esse Christianos, & compellentes circumcidi, & jugum veterum legalium iterum imponentes. Nostram ergo libertatem tutatur Paulus a caeremoniis Iudaicis, non ab observatione præceptorum. Proximo cap. 3. ait legem positam propter transgressionem declarandas, puniendas, & coercendas, ut Lyranus, Menochius, Estius, alique docti Interpretes observarunt. Eadem est responsio S. P. Augustini de Grat. Ch. cap. 8. Nonnulli particulam propter accipiunt, quasi hoc loco significet non finalem causam, sed eventum, ac si diceretur, posita lege sequutæ sunt transgressionem: proferuntque hujus significationis exempla ex Adelphis, & Ennucho Terentii, ex Cicerone in Catilinam, & aliis Latinis Scriptoribus probatissimis. Sed non opus est, ut ad Grammaticos, Rhetoresque confugiat, dicente eodem Apostolo in seq. cap. v. 23. de probis, ac temperatis, *Adversus hujusmodi non est lex*; nimirum sunt iusti immunes a pœna & coercionibus, quibus ex adverso obnoxii sunt legem confractores. Ex quibus facile exponitur similis locus ad Timoth. 1. cap. v. 9. *Lex iusto non est posita, sed iniustis*: quoniam iustus sponte se legi conformat, & lubens iustitiam apprehendit, nos tamquam per pædagogum terrentem & suadentem, inquit S. P. Aug. de Spiritu & lit. cap. x. Idem sensus est alterius testimonii. Quos enim Spiritus ducit, & caritas trahit, non sunt sub lege premente & vindicante, sed præcepta legis faciunt animo alacri & libentissimo. *Sub lege est enim* (inquit Aug. de Nat. & Grat. cap. 57) *qui timore supplicii quod lex minatur, non amore iustitiæ, se sentit abstinere ab opere peccati*; & infra: *Ergo si spiritu ducimini, non adhuc estis sub lege*: utique lege, quæ timorem incutit, non tribuit caritatem. Eadem responsione eliditur quod depromptum est ex Decretis.

His communia, singulis legibus complexi sumus. Quod ad legum attinet promulgationem loco opportuniori discutiendum esse: nam lex naturalis inscripta omnium cordi nulla promulgatione indiget. Ad singulas ergo leges in particulari examinandas stylum, animumque convertimus.

CAPUT III.

Pertractatur de Lege æterna, a qua omnes alie derivantur.

PRÆCELLIT itaque leges omnes Æterna. Hanc definit S. P. Augustinus libro adversus Faustum XXII. cap. 27. *Lex æterna est ratio divina, vel voluntas Dei ordinem naturalem conservari iubens, perturbari vetans*. Et in primo de lib. arb. cap. 6. *Ut breviter (inquit) æternæ legis notionem quantum valeo verbis explicem, ea est qua iustum est, ut omnia sint ordinatissima*. Æternam hanc legem absque ullo fidei lumine etiam Ethnici Scriptores assecuti fuerant. Crysippus lib. 1. de Finibus, Hecato lib. 6. Manilius, cujus extant in priori de Astronomia libro hi versus,

Hoc opus immensi constructum Corpore mundi.

Membraque naturæ diversa condita formæ Aëris, atque Ignis, Terræ, Pelagique jacentis.

Vis animæ divina regit, sacroque meatu Conspirat Deus, & tacita ratione gubernat.

Occurrunt similia in IV. Georgicon, & in 6. Æneidon Virgilii, collecta in Apparatu Jur. Canon. ab Emmanuele Gonzalez. Videntur autem hi poetæ operam dedisse Platonice philosophiæ, juxta quam, ut refert Plutarchus lib. 1. de Placitis Philosoph. *Θεός ἐστι νοῦς τῶν χρισμῶν*, *Deus est intelligentia & anima mundi*. Præclare Tullius in secundo de Legibus: *Hanc video sapientissimorum hominum esse sententiam, Legem nec hominum ingeniis excogitatam, nec scitum esse aliquod populorum, sed æternum quiddam, quod universum mundum regit imperandi, prohibendique sapientia*.

Æterna Lex ita exposita duas habet quasi *ἀναλογίας*, sive similes rationes, unam respectu irrationalium creaturarum, & alteram respectu hominum, & angelorum. Et comparate quidem ad res creatas sensu & ratione carente, quemadmodum in his est quædam obedientia improprie dicta, rei scilicet arbitrio carentis suo; ita lex late & metaphoricè appellatur ipse ordo perpetuæ gubernationis. Quod vero ad rationales pertinet, propriam habet rationem legis, eique vera obedi-

audientia respondet, videlicet obtemperatio animi libertatem suam retinentis. Satis præterea constat hanc legem dici æternam, non ex parte rerum agendarum, sed ipsius Dei cuncta ab æterno disponentis & ordinantis, eo ferme pacto, quo sempiternam dicimus prædestinationem, providentiam, voluntatemque divinam. Quamobrem necesse non fuit, ut lex ista promulgaretur ab æterno, sed hoc tantum, ut institueretur vim habitura in rerum creaturarum conditione. Ex parte tamen Dei promulgatam ab æterno in Scriptura libri vitæ, & in Verbo divino, docet 1. 2. q. 91. art. 1. ad 2. Doctor Angelicus, quod alii rejiciunt, propterea quod generatio æterni Verbi per se ad constituendam legem non requiratur, alioqui (ait Vasquesius) *solus Pater promulgasset hanc legem*. Sed puto hanc esse inutilem logomachiam. Enimvero si cum D. Thoma distinguamus in promulgatione intimationem ipsam factam verbo, vel scripto, a notitia & audientia subditorum, non video cur Eximii Doctoris responsio sophisticè impugnetur. Nos autem qui promulgationem nihil aliud intelligimus, nisi paratæ jam legis propositionem & promulgationem, æternam legem institutam dicimus ante tempora sæcularia, promulgatam vero in temporum conditione.

His constitutis locum non habent plura, quæ ab antiquioribus Scholasticis disputantur, veluti num lex æterna sit idea rerum existens in mente Dei: quod contra communio rem sententiam tutatur idem Vasquez. Nos quippe ideam ad perceptionem mentis, legem ad voluntatis decreta referimus, neque aliam inter hæc ponimus distinctionem, nisi connotatorum. Ipsa ergo natura Dei, quatenus omnium rerum rationes exhibet, est idea: quatenus præscribit rerum universarum ordinem & mensuram, est lex æterna. Ex quibus apparet opinionem Vasquesii etiam falsam esse in sententia Thomistarum: qui referunt quidem Legem ad opus intellectus, sed cum Doct. Angelico q. 93. art. 1. tenent ideas respicere proprias naturas singularum rerum, leges vero singulas ad commune bonum Dei sapientia dirigere. Atque hinc est, quod ideas ratione objectorum multiplicant, & legem æternam unam punctatim constituunt. Similiter docent providentiam in hoc differre a lege, quod illa singulas res in partes distribuit, & nihil jubet, aut vetat; & lex refertur ad unum rectissimumque ordinem universorum, quem pertur-

bari non sinit. Verum si dixeris Deum optimum maximum *inferiores partes creature suæ convenientissimis legibus admirandæ dispensationis ornare*, & si providentiam dixeris *legem in distributione temporum datam*, id nulloatenus improbabo, sed excipiam Augustiniana verba ex lib. de Catechiz. rudib. & X. de Civit. Dei cap. 15., absque ulla contradictione. Quippe & legem, & providentiam, & ideam, & si quid aliud divinum dicimus, aut cogitamus unam summam rem esse sine ulla hæsitacione profiteor.

Remanet inquirendum an lex æterna omnium aliarum sit causa, illique Creaturæ omnes subjiciantur. Quantum ad priorem quæstionis partem respondemus affirmative, ducti auctoritate Sanctorum, Philosophorum consensu, & lumine ipso rationis. Accipe dicta Patrum. Augustinus Tract. 6. in Joan. inquit: *Ipsa jura humana per Imperatores & reges Deus distribuit generi humano*: & in 1. de lib. arbitrio cap. 6. *nihil est in temporalis lege justum, quod ab æterna non derivetur*. Idem docet de vera Religione cap. 32. lib. 14. de Trinitate cap. 15. & quæstione super Exodum septima ac sexagesima. Tertullianus in suo Apologetico his verbis Gentiles compellat: *Sciatis ipsas quoque leges vestras, quæ videntur ad innocentiam pergere, de divina lege, ut antiquioris formæ mutatas*. Teneas modo testimonium Tullii scribentis in 2. Philipp. *Lex nihil aliud est, nisi recta, & a numine Deorum tracta ratio*. S. Clemens Alexandrinus probat id fuisse omnibus exploratum lib. 1. Strom. ex Ethnicorum fabulis: quæ narrant Minoem ad Jovis antrum venientem per novem annorum circulum, leges ab ipso Jove accepisse, Lycurgum pariter ab Apolline, quem frequenter adibat apud Delphos; Zeleucum Locrorum leges accepisse a Minerva, Plato & Aristoteles literarum monumentis mandarunt. Scriptum est autem alibi, Gentilium numina a Cacodæmone fuisse conficta ad æmulationem veræ divinitatis. Ratio autem hoc idem suadet. Primum quia a prima Causa omnia moventur, & ab una arte procedunt omnes aliæ, auctore ipso Aristotele 1. Eth. Igitur etiam suprema æternaque Lex est ceterarum omnium fons & origo. Deinde omnia, quæ sunt per participationem, proficiscuntur ab eo quod est per essentiam, quemadmodum humana ratio quæ est participatio divini luminis,

nis, & humana potestas quæ est participatio divinæ auctoritatis, sunt a lumine & potestate supremi Numinis. Cum ergo lex æterna sit talis sese atque natura sua, oportet, ut sit causa, & fons ceterarum. Præterea necessum est: ut diximus, quamlibet legem esse justam. Justitia autem, in qua virtutis splendor est maximus, mala prohibet, & recta imperat. At omne malum æterna lege prohibitum est, omne bonum ipsa æterna lege intentum est. Quolibet ergo lex aliquid aut prohibens, aut imperans ab Æterna dimanat.

Nec urget quod solet opponi, legem æternam esse immutabilem, & obstringere subditos jure divino, quæ duo non conveniunt humanæ legi. Ut enim prima Causa est independens, & habet modum operandi longe diversum a causis secundis, & tamen istæ ab illa prima Causa vim suam effectricem, naturamque participant: ita lex æterna est summe invariabilis, neque potestate aliqua devolvi potest, & nihilominus ab ea trahuntur leges singulæ, quas sæpenumero contingit mutari. Cujus rei hæc idonea ratio profertur: quod prima Causa efficit in aliis vim agendi, actionem ipsam, & modum actionis, ut hæc necessario operetur, hæc contingenter, pro uniuscujusque causæ natura. Ita lex æterna ceteras enititur, ut quolibet obliget juxta dignitatem, ac naturam suam, videlicet lex naturalis jure naturali, & lex humana jure humano. Exemplum aliud affert Augustinus de Vera Religione cap. 17. loquens de lege veteri & nova, quæ cum sint ab uno Deo, non iisdem tamen præceptis, neque eodem tempore viguerunt. *Potest (inquit) qui hoc putat perturbari, si unus medicus alia per ministros suos imbecillioribus, alia per semetipsum valentioribus præcipiat ad reparandam vel obtinendam salutem. Ut enim ars medicinæ cum eadem manet, neque ullo pacto ipsa mutetur, mutat tamen præcepta languentibus, quia mutabilis est nostra valetudo: ita divina providentia cum sit ipsa omnino incommutabilis, mutabili tamen creaturæ varie subvenit, & pro diversitate morborum alii alia jubet aut vetat, ut a vitio unde mors incipit, & ab ipsa morte naturam suam ad essentiam, ex qua deficiunt, id est ad nihilum tendunt, reducat & firmet. Sed dicis mihi, Quare deficiunt? Quia mutabilia sunt? Quare mutabilia sunt? Quia non summe sunt. Quare non summe sunt? Quia*

inferiora sunt eo, a quo facta sunt. Hæc igitur vicissitudo & infirmitas creaturarum postulat diversa præcepta modo leviora, modo rigidiora, omniumque ab una lege incommutabili præscribuntur.

Huic æternæ legi subjecta esse omnia creata, tam necessaria, quam contingentia, res est omnibus manifestissima. Audiatur Augustinus hæc de summo Numine scribens in magno Opere de Civ. Dei cap. xi. libri quinti: *Qui dedit carni originem, pulcritudinem, valetudinem, propagationis fecunditatem, membrorum dispositionem, salutem, concordiam; qui & animæ irrationali dedit memoriam, sensum, appetitum, rationali autem insuper mentem, intelligentiam, voluntatem: qui non solum cælum & terram, nec solum angelum & hominem, sed nec exigui & contemptibilis animantis viscera, nec avis penulam, nec herbe flosculum, nec arboris folium sine suarum partium convenientia, & quandam veluti pace derelinquit, nullo modo credendus regna hominum, eorumque dominationes & servitutes a suæ providentiæ legibus alienas voluisse. Legatur & caput viii. Proverb. a versu 27. ad 32. & Matthæi vi. iisdem numeris. Revera creaturæ aut naturali quadam necessitate operantur, aut contingenter. Si necessitate, connectuntur cum effectis stata firmissimæque divina dispositione: atque ut Augustinus agebat lib. xix. ejusdem Operis cap. 12. *Nihil a legibus summi creatoris ordinatoremque subtrahitur, a quo pax universitatis administratur. Contingentia rursus aut naturalia sunt, aut libera. Si naturalia, nutu divinaque ordinatione reguntur: nam, ut inquit Ps. 148. 8. Regius, vates, ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum, quæ faciunt verbum ejus, & Evangelista cap. viii. 27. venit, & mare obediunt ei. Si autem agentia libera sunt, ista quidem aut bene agunt, aut male. Bona sunt a Deo dirigente ac movente: mala sunt a Deo permittente. Nihil enim fit visibiliter & sensibiliter, quod non de invisibili & intelligibili summi Imperatoris aula aut jubeatur, aut permittatur, secundum ineffabilem justitiam premiorum atque pœnarum, gratiarum & retributionum in ista totius creature amplissima quadam immensaque republica. Ita Augustinus in sententiis collectis a Prospero num. 58.**

Objecta quædam a ratione petita, quod contingentibus lex intimari non possit, quod

eareant libertate ac ratione, arbitror esse præmittenda. Dixi enim supra æternam legem diversam habere erga res productas *analogiam*, & respectu irrationalium requirendam non esse intimationem, aut obedientiam proprie dictam. Sunt tamen e Scholasticis, qui reponunt his quoque creaturis intimari legem per formam eis inditam, per quam Creatorem suum quodammodo sentiunt, & illi obtemperant. Cetera deprompta ex rebus adversis, quibus probi viri plerumque jactantur, ex infortuniis, ostentis, eventibusque fortuitis, quæ non videntur a divina lege ordinata, quoniam opponi solent ab incredulis adversus Divini Numinis existentiam, atque providentissimam universitatis administrationem, in prima horum librorum Parte fuerunt discussa.

CAPUT IV.

Disputatur de Jure naturæ primario, & primo quæritur quid sit, an sit, & quibus præceptis constet lex naturalis.

PROXIME sequitur, ut pertractet dissertatio nostra de naturali lege spectante ad constitutionem rationabilium; cujus naturam valde affinem esse legi æternæ, & unam nihil aliud esse, quam alterius transcriptionem, ex priori capite, atque ex subjectis thesibus comprobatur.

PROPOSITIO I. Lex naturalis est ipsius æternæ legis in mente hominum per participationem incommutabilis rationis divinæ facta transcriptio.

Hæc definitio traditur ab Augustino lib. 83. QQ. q. 33. eamque brevi explanabo. Dicitur *transcriptio æternæ legis*; quoniam nullam vim habere potest creata natura, quæ ipsi ab auctore sempiternæ legis non imprimatur. Atque secundum hæc priora verba legem naturalem etiam bruta animalia, & creaturæ omnes sibi habent insertam. Hinc Plutarchus in Camillo: *Lex (inquit) est natura, cujus & bestię sunt participes*. Libanus Declam. 44. *Reverentur & feræ naturam*. Et quidem bruta amoris alicujus, & æquitatis legem tenere commonstrat Demosthenes in Olynthiacis ex cultu parentum etiam bestiis naturaliter indito: & Cicero in Tusculanis ex cura, qua feræ pro suis

partibus ita rostro, & ungue pugnant, ut vulnera excipiant, nullosque impetus reformident. Animadvertit in his Cassiodorus etiam ingeneratum desiderium adulteria vindicandi. De hac lege cecinit Maro in Georgicis:

*Omne adeo genus in terris hominumque,
ferarumque
Et genus equorum, pecudes, pictæque volucres
In furias, ignemque ruunt: amor omnibus idem.*

Quæ tamen cum analogia dicta esse, supra præmonui.

In consequentibus verbis exponitur lex naturæ, ut obstringit homines ratione præditos: quos a Deo lumen rationis, & recte operandi regulam participare, nemo, nisi ratione destitutus sit, in dubium vertit. Nam, ut Augustinus scribit serm. 2. de Verbis Domini *Quis legem in cordibus hominum scribit, nisi Deus?* Sitam vero naturalem legem in participatione rationis, & interiori quadam intimatione, quæ, ut verbis utar Damasceni lib. 4. de Fide cap. 23., conscientiam nostram pertrahit & vellicat, scribit eleganter Marcus Tullius in 1. de Legibus his verbis: *Eadem ratio, cum est in hominis mente confirmata & confecta, lex est*. Ita Maximus Martyr Tom. 5. Bibl. PP. ait: *Lex naturæ est ratio naturalis, quæ captivum tenet sensum ad delendam vim irrationalem*. Similia docent Ambrosius Epistola 70. & D. Thomas 1. 2. q. 94. art. 1. & seqq.

Apposite autem additum est, hanc rationem divinam a creatura participatam esse *incommutabilem*, cum eadem sit in omnibus, exhibeatque unam summam, & intimam regulam honestatis in singulis hominibus, quantumvis aut educatione, aut locorum, temporum, & morum distantia discrepent ab invicem. De qua re satis disserui præcedenti libro xviii. cap. 3. Quod si quis petat, quomodo fieri potest, ut eadem ratio divina una, summa, & incommutabilis sit participata ab omnibus rationalibus creaturis, & tamen singularum mens creata sit, finita, & mutabilis; respondemus cum Augustino lib. 14. de Trinit. cap. 15. rationem illam divinam, & legem incommutabilem transferri *in cor hominis non migrando, sed tamquam*

imprimendo: sicut imago ex annulo & in ceram transit, & anulum non relinquit. Mirabilis est ergo omnis homo substantia sua, sed habet spiritum immortalem, cui indita est vis, ut possit se convertere ad lumen indefectibile veritatis, & ad regulam æquitatis summam & immutabilem: quorum primum est lux intima veritatis, quam ex Augustino non uno in loco explicavimus, alterum lex æterna; utrumque autem ipse Deus.

PROPOSITIO II. Existit lex naturalis nuper delineata.

Demonstratur thesis apertissimis verbis Apostoli scribentis ad Romanos cap. 11. v. 14. & 15. *Cum enim gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, ejusmodi legem non habentes ipsi sibi sunt lex. Qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum, & inter se invicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus.* Plura huc spectantia collegit Cassianus Collat. 8. cap. 23. & Alardus Gazæus in Commentariis. Hujusmodi sunt, Abelem naturali instinctu, nondum lege scripta mandante, didicisse Deo sacrificium de primitivis ovium esse offerendum: Noemum munda animalia discrevisse ab immundis, nondum hæc legali distinguente mandato: Henochum ambulasse coram Domino, nullam legis præscriptionem ab aliquo consecutum: ex lege naturæ didicisse Sem & Japhet non revelandam turpitudinem patris sui: Abrahamum ea lege ductum Sacerdoti decimas obtulisse: Loth excepisse humaniter hospites ac peregrinos: Jobum pertulisse hujus vitæ incommoda mirabili mansuetudine. Hæc tamen, & similia memineris accipienda esse per exclusionem legis scriptæ, non autem divinæ gratiæ: de qua Cassianus non recte omnino. Huc etiam spectant quæ præcedenti propositione dicta sunt. Neque enim arbitror plura esse dicenda de veritate, quam ratio ipsa suadet. Legis quippe naturalis existentiam demonstrat ingenitus appetitus virtutis, quæ cum debitum in finem tendat, æternæ legis participatione dirigitur: demonstrat fugam, & ingenerata abominatio vitiorum: demonstrat denique perpetuus conscientia stimulus, quam naturalem legem appellat Hieronymus in Epist. ad Algasiam: quamquam conscientia & synderesis versentur circa ea

quæ hic & nunc facta aut facienda sunt singulariter, & lex circa commune bonum universaliter. Sed quia ab hac lege iniquus deflectit; ideo male sibi conscius depascit synderesis, latens in pectore fractæ legis testimonium: atque ut Juvenalis egregie loquitur,

*Quos diri conscientia facti
Mens habet attonitos, & surdo verberare cedit,
Occultum quatiente animo tortore flagellum.*

Est igitur naturalis, & uniuscujusque cordi inscriptæ legis argumentum singulare ipsa conscientia hominum universorum. Atque ex his constat legem naturalem in omnibus esse unam, singulisque præscribere amorem virtutis, & vitiorum abominationem: etsi fuerint, ac sunt plerique, qui a recta ratione animum avertentes, inhonesta præferunt honestis; quoniam fere belluinis moribus obrutuerunt, aut vitiatas fermento cupiditatum, si quid propinas dulciculæ porionis, protinus amarescit. Huinc etiam colligere possumus, cur præcepta legis naturæ fuerint literis innovata: quod sane factum est, propterea quod ob vetustam vitiorum consuetudinem, idololatriam, noxiasque cupiditates ceperat eadem lex desuescere. *Quare etiam scripto tradita est, ut prævaricatores cernerent in Tabulis quod in cordibus non legebant; ait in Psalmum 57. Doctorem Aquila.*

PROPOSITIO III. Præcepta legis naturæ omnia reducuntur ad duo, ad dilectionem Dei, & proximi.

Arbitror thesim hanc nulla indigere probatione ob apertissimam Christi sententiam Matth. xxii. 40. *In his duobus mandatis universa lex pendet, & Propheta.* Sane cum lex naturalis sit participatio legis æternæ, hæc vero omnia in finem suum dirigat; necesse est, ut in creatura rationali, quæ diligendo in proprium finem tendit, lex naturæ amandi præceptis coalescat. Cum ergo, ut Augustinus scribit in primo de Doctrina Christiana cap. 23. quatuor sint diligenda, unum quod supra nos est, alterum quod nos sumus, tertium quod juxta nos est, quartum quod infra nos est: & de secundo & quarto nulla præcepta danda fuerint; sequitur in duobus spe-

spectantibus ad Deum qui est supra nos, & proximum qui juxta nos est, universam naturæ legem pendere. Diligendi quippe semetipsum supervacaneum est homini intimare mandatum; primo quia, Auctore Apostolo ad Eph. 5. 29. *Nemo unquam carnem suam odio habuit*, ita ut ii quoque, qui dicunt malle se omnino esse sine corpore, non corpus suum, sed corruptionem ejus & gravamen odio habeant: & qui illud continentia, & laborioso opere exercent, non id agant, ne corpore careant omnino, sed ne carnali concupiscentia superbiens animum deprimat, & inolita lege peccati captivet. Deinde quantumlibet homo excidat a veritate, remanet illi dilectio sui, & dilectio corporis sui; in qua modum tenere debet, ne placeat sibi tumore superbiæ; nec opus est, ut ad hoc addantur præcepto amoris incitamenta. Quod pariter de rebus infra nos positis, cum insit animo pœnalis cupiditas, & inclinatio ad fruendum inferioribus, æquum est cogitare. In his ergo, quæ ad dilectionem sui, bonorumque temporalium pertinere videntur, non est opportunum statuere amandi præceptum, sed amorem se a bono incommutabili avertentem cohibendi potius & refrenandi. Atque id præstant præcepta, quæ dicimus *negativa*, numerum duobus recensitis minime superaddentia, quoniam prohibent duntaxat amoris vitia, depravatam inclinationem, & consequentia opera peccatorum. Postremo dilectio sui, rerumque omnium, quatenus licita est, præscribitur his duobus præceptis. Cum enim jubemur amare Deum super omnia, monemur etiam amare propter Deum, quidquid amamus; quod in Augustiniana Theologia est inhærere tantum bono incommutabili utendo commutabilibus. Quare bona quæque creata ita in usum sunt adsumenda, ut quidquid diligendum cadat in animum, non constringat impetum dilectionis, sed hæc in summum bonum, ut rivulus ad fontem plenissimum, magis tendat. Ac similiter cum dictum est, *Diliges proximum sicut teipsum*, tui abs te dilectio prætermissa non est. Dilectio autem proximi erat speciali mandato præcipienda, ne homo sibi placens aliis appeteret dominari, & tamquam sibi debitum vindicaret honorem exhibendum Auctori suo. Atque proximum diligendum ab homine tamquam seipsum satis apparet, quod & ipse in eundem finem tendat, eundemque præferat ima-

ginem Creatoris. Quamobrem si recte proximum diligimus, hoc cum illo agendum est, ut etiam ipse diligat Deum super omnia. Hanc tibi ex Augustino naturalem legem figuro, atque ex hac forma perspicis optime, illam præcepto duplicis dilectionis comprehendi.

Nituntur hæc duo præcepta prænotationibus naturæ lumine notis. Quarum prima est, *Diligendum esse bonum, malum autem fugiendum*; altera, quæ ex ista consequitur, *Quod tibi non vis, alteri ne feceris*. Prima omnem Dei dilectionem dirigit, facta inter bonum & bonum comparatione. Facile est enim percipere summum bonum esse solum Deum qui summe est; cetera ab hoc uno bonitatem & essentiam habere; & quod bonitate careant, hoc malum esse. Igitur summum bonum causa sui ipsius, reliqua summi boni causa erunt diligenda. Quoniam vero summum bonum est summum esse, id est, summa veritas, summa æquitas, summa honestas: cum malum sit privatio boni; fugiendum erit mendacium, iniquitas, & turpitudinis, & quidquid habet veritatis, æquitatis, & honestatis defectum. Atque ex his arbitror te satis intelligere, quomodo omnis virtus in genere accepta a lege naturali proficiatur, & omne vitium ipsi legi naturali adversetur. Virtus enim in electione boni, vitium in boni deficientia dignoscitur. Et quoniam facta bonorum omnium distinctione deprehendis, proximum habere tecum eandem cum summo bono connexionem; consurgit præscriptio alia rationis, ne quod tibi non vis, facias alteri: atque inde promanant præscripta reliqua ad servandam concordiam, & publicam tranquillitatem summopere necessaria. Hæc vero demonstrant, quænam sit suprema naturalis legis descriptio, & norma rationis: quam Scholastici principium, & *dielamen* appellavere.

Dictum est autem spectare ad legem naturalem omnes virtutes in genere: sunt enim plures, quæ speciatim consideratæ lege naturali non sunt præscriptæ; ut vota a religiosis emissa, & virtutes Theologicæ fidei, spei, & caritatis. Alioqui dicendum foret, omnes qui Evangelii consilia non servant esse legis naturæ fractores, & naturalem esse Fidem, & justificationis exordium. Itaque hæc quoque virtutes generatim consideratæ ad legem naturalem pertinent, quatenus conforme est

naturali rationi, ut si prima veritas aliquod manifestet, cui mentiri non possit, fidem certissimam illi præstes: si promissum facit, confidas, si spiritum dilectionis subministrat, caste diligas; & si dederit eligendi optionem, id quod lubet haud immemor acceptæ libertatis perficias, quod denique sponte juraveris, studeas reddere. Atque hæc ad legem naturalem spectare tam certum est, quam summum illud bonum diligendum esse super omnia: nam nisi credideris, errorem tuum præfers veritati, & nisi impleveris juramenta, summam majestatem gravissima afficis injuria. Quatenus autem eligis vivere juxta consilia Evangelica, ducaris non communi universorum hominum sensu, sed proprio & singulari: quippe animadvertens tui, rerumque tuarum circumstantias, arbitraris melius tibi fore, ut summum illud bonum assequaris, negotiis secularibus nuncium mittere; cum aliis videatur utilius uxorem ducere, familiam alere, & nubere potius, quam uri. Ergo consilia Evangelica sunt hoc pacto optionis tuæ ac potestatis, non præscriptionis rationisque communis. Atque ideo consilia dicta sunt, quod non singulos adstringant, sed proposita sint quid magis expediat consultantibus. Fides denique, Spes, & Caritas supernaturales dicuntur, in quantum postulant divinæ gratiæ adjutorium, ordinemque naturæ supergrediuntur, sive considerata naturali arbitrii potestate, sive substantia & magnitudine rerum non apparentium.

C A P U T V.

Quæritur an lex naturalis possit immutari, habeatque in ipsa locum ΕΠΙΧΕΙΡΗ.

TRIBUS modis contingit legem aliquam immutari, abrogatione, subtractione, atque dispensatione. Abrogatio est legis, quoad præcepta & vim obligandi, dissolutio: subtractio est præceptorum legis immutatio quædam, & coarctatio: dispensatio denique est a lege, quæ integra permanet, aliquorum exemptio. His accedit Epiicheja, quæ juxta significationem Græci vocabuli significat *aquitatem*: sed recepta sermonis consuetudine, nihil est aliud, quam legis interpretatio, aut declaratio. Presse etiam ac stricte accipitur Epiicheja pro tali declaratione, qua judicium fertur, legem pro omnibus latam, aut quæ posset pro legislatoris

lubitu omnes obstringere, in peculiari aliquo casu deficere, ut quando interpretamur, ad quosdam ægrotos præceptum non pertinere jejunii.

Circa autem dispensationem observandum est, propriam tunc esse, cum materia legis, sive id, circa quod lex versatur, idem perseverat, ita ut lex desinat obligare eo duntaxat, quod sit in potestate legislatoris auferre vim obligandi. Atque hoc pacto dispensari dicitur Religiosus a Choro, civis a solvendis vectigalibus, gregarius miles ab agendis excubiis, cum peculiari Superioris, Principis, & Imperatoris beneficio a communi, qua tenerentur, lege servanda excipiuntur. Interdum tamen contingit, ut in his actibus, qui jure naturæ constituantur, quædam dispensationis ac mutationis imago fallat incautos, quando scilicet, non ipsius legis præscripta immutantur, sed ipsa res, circa quam jus naturæ versatur, recipit mutationem. Sit in exemplo: si Deus quemdam occidi præcipiat, aut rem alienam auferri, non ideo licitum sit homicidium & furtum, nec dispensatur in lege, *Non occides, non furaberis*; sed aufertur horum præceptorum materies, sive actus prohibitus his præceptis, non enim homicidii aut furti scelus est, quod perficitur auctoritate ac præscripto Domini vitæ, & rerum omnium supremi. Similiter dum creditor in acceptum refert, non tenetur debitor solvere, non quod jus solvendi debitum dispensetur, sed quoniam desit pecunia, quæ debebatur, deberi. Atque hæc dispensatio orta ex circumstantiis & mutatione rerum, improprie, & sermonis analogia, ut liquet, dicitur dispensatio. De hac vero dispensationis imagine arbitror loqui nonnullos Jurisperitos, qui docent non tantum Deum, verum etiam Papam dispensare contra Jus naturale, ut habet Glossa 2. p. Decreti cap. ix. q. 7. cap. *Auctoritatem*. Quare horum placita minime præsidio sunt opinioni Scotistarum affirmantium dispensari a Deo in præceptis secundæ Tabulæ. Ut enim scribit, consentientibus ceteris, Barbosa lib. 1. Juris Eccl. Univ. cap. 2. num. 122. *Jus quidem naturale immutabile est, ut habetur §. Sed naturalia, & prima hujus juris præcepta firmissima semper manent, sed in particulari recipiunt mutationem ob rerum circumstantias, quo in casu potest Pontifex dispensare.* Jurisperiti ergo loquuntur de dispensatione impro-

proprie dicta, quam supra delineavi: & frustra illorum nonnulli Scholasticorum scita verborum abusione confodiunt.

PROPOSITIO I. Lex naturæ per abrogationem, aut subtractionem mutari non potest.

Demonstratur prior pars. Lex enim æterna, Auctore Augustino lib. 1. de lib. Arb. cap. 6., variari omnino non potest; lex autem naturalis nihil est aliud, quam legis æternæ in humana mente transcriptio. Est ergo per legem naturalem nobis inscripta actuum humanorum ratio & regula invariabilis. Deinde nequit lex naturæ a rationalium creaturarum mente deleri. Sunt namque rationales creaturæ mente, & diligendi facultate essentialiter præditæ. At lex naturæ ab ipsa ratione indistincta est: unde Augustinus Conc. 25. in Ps. 115. ait: *Sine lege naturali essent, si præter naturam generis humani esse potuissent.* Igitur ut ratio, ita lex naturæ nequit abrogari. Præterea naturalis appellatur lex ista, quod ab ipsa natura, rerumque substantia non discrepet. Rursus, nefas est rectæ rationi in moribus repugnare. Si autem abrogaretur lex naturalis, fas esset agere adversus rectam rationem, quoniam recta ratio, & lex naturalis eadem res est. Igitur lex naturalis scindi, atque dissolvi non potest. Atque ex his etiam probatur propositionis pars altera. Enim vero si præcepta naturalis legis varientur ac minuantur, necesse est ordinem naturalem rerum, quæ his præceptis diriguntur, pariter immutari. Quod pugnat apertissime cum lege æterna, ut liquet ex præclara sententia Augustini scribentis adversus Faustum, *Lex æterna est ratio divina, vel voluntas Dei ordinem naturalem conservari iubens, perturbari vetans.* Nequit ergo legi naturali subtrahi præceptum aliquod.

PROPOSITIO II. Neque Romanos Pontifex potest dispensare, ne observetur lex naturalis.

Privatum hominem non posse a naturali lege quemquam dispensare, aperta ratio demonstrat. Quisquis enim legi subjicitur, potestatem in ea dispensandi non habet, cum dispensatio ad Legislatorem spectet, non ad subditum. Sed quilibet privatus homo naturali legi subjicitur, propterea quod quicumque sine lege scripta peccant, sine hac per-eunt, ob transgressionem legis quam habent scriptam in corde, ut scribit Apostolus ad

Rom. cap. 11. versu 12. Igitur nemo privatus aut se, aut alium ab observantia legis naturalis potest excipere. Probatur ergo de Romano Pontifice. Ac primo is quoque naturali legi subjicitur. Deinde cum hujus auctor sit supremus naturæ Conditor, gerit adhuc Ecclesiæ Rector in his, quæ spectant ad legem naturæ, personam inferioris. At inferiorem non posse a lege quemquam eximere, indubitatum est, & habetur in Clementina cap. *Romani*; de Elect. Ulterius ubi nam legimus collatam Deo fuisse Romano Pontifici potestatem supra invariabilem naturæ legem? Insuper Pontifex dispensare non potest a lege Divina: nam ut habetur in cap. *Sunt quidam*, si quod docuerunt Apostoli & Prophetæ destruere, quod absit, niteretur, non sententiam dare, sed magis errare convinceretur. Similia habentur in cap. *Statuta*. Atqui lex naturæ non minus indissolubilis est, ac sit ea, quam Prophetarum, & Apostolorum scripta comprehendunt. Igitur ad dispensandum a lege naturæ non se extendit suprema Romanorum Pontificum auctoritas. Tandem, ut mox dicturus sum, nec Deus potest dispensare supra legem naturæ: multo minus Pontifex.

Oppones primo maximam Pontificis auctoritatem, ad quam spectat proculdubio potestas collata Petro, amplissima Domini largitione. *Quodcumque solveris super terram, erit solutum & in cælis.* Adde commune apud Jurisprudentes pronunciatum: *Papa habet jura omnia in scrinio pectoris sui.* Ad hæc: ad jus naturæ pertinet, ut Episcopi & Pastores proprio gregi incumbant; & nihilominus dispensat Papa super Episcoporum residentiam. Idem de votis ac juramentis dicendum est, quæ Papa dissolvit, etiam si postulet lex naturæ, ut reddantur promissa, maxime firmata jurejurando. Accedit dispensare aliquando Papam ne teneat vinculum matrimonii, quod est naturali indissolubile. Demum neque verum est jus naturale esse immutabile: nam de jure naturæ sunt communio bonorum, libertas, & mandatum de re aliena non auferenda: in quibus dispensatum est, ut liquet ex cap. *Quo jure.* L. Manumissiones. ff. de Just. & Jure. L. Libertas. ff. de Statu liberi, &c.

Resp. ad 1. Papam posse omnia solvere, dummodo rectissimo universorum ordini non adversentur, ideoque servata, non immuta-

ta lege naturæ. Alioquin possent Romani Pontifices, si verbum illud *Quodcunque* pugnancia complecteretur, eximere etiam a diligendo Deo, ac proximo, & facultatem facere perpetrandi omne scelus. Habet autem in scrinio pectoris sui jura omnia primo quoad interpretationem, deinde quoad amplitudinem potestatis, per quam & ceteros homines antecellit, & dispensare potest ubicumque habeat locum dispensatio. Addunt Jurisconsulti causam alteram, quia potest æquitatem juris rigori præferre. Ad exempla in contrarium allata, responsio sit, residentiam Episcoporum esse de jure naturæ, quando illorum præsentia & vigilantia ovibus necessaria est, quando nequit per administratos suppleri, & quando ad propriam diocesim accedendi datur illis potestas. Atque his positis nego, posse Papam largiri facultatem Episcopo derelinquendi gregem sibi commissum. Quod attinet ad vota, & juramenta, Papa in his non dispensat, itaut stante voto & juramento eximat a reddendis promissis; quæ est, ut diximus, vera dispensatio: sed dispensat *improprie*, vel declarando in quibusdam circumstantiis vota & juramenta nequaquam tenere, nec promissionem ab iis qui voverunt, & jurarunt esse exigendam: vel ob ponderosam, gravissimamque causam supremam, qua pollet auctoritate, condonando debitum ortum ex voto & juramento, tanquam minister & Vicarius Dei creditoris; qua condonatione facta immutatur voti & juramenti materia, & locum habet ea dispensationis imago, quam supra explicavi comparatione mutui, quod debitor reddere non tenetur, quando a creditore in acceptum refertur, nec tamen dispensatio ulla est; quoniam ut scribit Arrianus in Epicteto, *non sufficit, ut debeatur pecunia datam esse mutuam, sed oportet, ut & maneat adhuc indissoluta mutui obligatio*. Matrimonium vero, si ratum sit, consummatum, & stata præscriptione contractum, non solvit Pontifex quoad vinculum, sed tantum quoad thorum, & cohabitationem. Est autem hoc pacto dissolubile cum ob adulterium, tum ob lapsum alterius conjugis in hæresim, nec non si ad turpia maritus provocare non desistat uxorem. Si autem sit ratum duntaxat, dantur casus in quibus matrimonium etiam quoad vinculum possit discindi, nec indissolubile est lege naturæ, si ob commune aliquod bonum divina, & Ecclesiastica auctoritas duxerit esse solvendum,

Verum ne his alibi. Ad exempla postremo loco producta ad probandum legem naturæ esse mutabilem, communis est Theologorum responsio, divisionem bonorum, servitutem, aliaque hujusmodi non esse contra jus naturale positivum, sed negativum, idest, nullum esse præceptum ista prohibens, etsi nec aliquod est, quod præcipiat. De qua responsione plura Franciscus Suarez lib. 2. de legibus cap. 14. At ego respondeo, bonorum communionem, libertatem, manumissionem, & id genus reliqua, non esse juris naturalis simpliciter, quatenus idem jus respicit institutionem & rectum naturæ ordinem, sed esse juris naturalis pro certo rerum statu; quo immutato ipsa lex naturalis præscribens ut omnia sint ordinatissima, postulat ut dividantur bona, quæ, priusquam introducta essent dominia, debebant esse communia. Atque ita de ceteris ad certam rerum conditionem pertinentibus.

PROPOSITIO III. Ipsemet Deus in nullo præcepto naturalis legis proprie dispensare potest.

Sequitur ex præcedentibus: si enim lex naturalis per omnia legi æternæ consentanea est; qui potest unam immutare, potest & alteram: At Deus nequit æternam legem, suam scilicet rationem ac providentiam pervertere: Ergo nec mutare per dispensationem legem naturæ. Deinde probatur communi hac argumentatione. Differunt præcepta legis naturalis a præceptis legis positivæ, quod illa ipsa natura rerum constituuntur, hæc vero libera legislatoris voluntate posita sunt. At quæ ex ipsa rerum natura prodeunt, necessaria sunt, atque ex suppositione naturæ conditæ prorsus immutabilia, quemadmodum ea, quæ pendent ex aliorum arbitrio, sunt contingencia, & obnoxia mutationi. Sunt ergo præcepta legis naturæ perenni immutabilitate fixa atque perpetua. Quæ argumentatio confirmatur primo quoniam quidquid prohibet lex naturæ, est natura sua & intrinsece malum, & quidquid præcipit, est natura sua & intrinsece bonum: quod sane ipsa naturalis legis notio manifesta declarat. At Deus non potest imperare quod suapte natura malum est, ut odium, mendacium, blasphemiam: neque potest prohibere quod intrinsece suæque natura bonum est, ut justitiam, pietatem, religionem. Si enim illa præcipere, hæc prohibere posset, posset etiam agere quæ cum summa æquitate ac sapientia, atque cum essen-

essentia creaturæ rationalis depugnant; atque ita poterit mentiri, poterit ad peccatum impellere, poterit in naturam ferarum vertere naturam humanam. Simile est quod sequitur. Præcepta legis naturalis alia sunt affirmativa quæ iusta opera imponunt, alia negatva quæ prohibent perversa & iniqua: Atqui Deus non potest dispensare in iis quæ recta sunt, alias discinderet legem æternam, quæ vult ut omnia sint ordinatissima; neque in iis, quæ sunt inhonesta & iniqua, alias permetteret ut peccaremus impune, & probaret quod turpe & vitiosum est: In nullo ergo naturæ præcepto potest Deus dispensare. Eo etiam pertinet insequens. Adversariorum complures fatentur, Deum non posse dispensare circa mendacium, eo quod sit intrinsece malum. Cur autem mendacium intrinsece malum est, nisi quia æternæ legi adversatur? Quod enim incommutabili legi non repugnat, malum esse non potest; cum malum sit, quod ab ea lege deflectit. Eapropter mendacium hac etiam ratione est intrinsece malum, quoniam contrarium est legi naturali, & sempiternæ legis in mente hominum transcriptioni. Quam naturalem legem, & participationem æternæ si tollas, nihil adinvenies quod intrinsece malum sit, quia nihil rationi & æquitati adversabitur. Cur enim bruta rapiendo & dilaniando non peccant, nisi quia sunt destituta ratione? Ut ergo ablata lege naturali non foret aliqua in mentiendo malitia; ita posita lege naturali prohibente homicidium, adulterium, & furtum, necessum est ut hæc sint intrinsece mala, quoniam rectæ rationi opponuntur. Quamobrem sicut in mendacio, ita in homicidio, in adulterio, in furto, & in quolibet actu a naturali lege prohibito Deus dispensare lege perseverante, ac materia immutata non potest.

AD EA, QUÆ OPPONUNTUR, RESPONSIO,

Reducuntur ad tria genera contrariæ argumentationes, quarum aliæ ex sacris literis depromuntur, aliæ ex D. Bernardi libro De præcepto & dispensatione, reliqua sunt Scoti, Durandi, & Ochami Epicheremata. Ex Scripturis petuntur ista. Cum Deus tradatur, unum masculum, & unam duntaxat foeminam condidisse, prima connubia inter fratres

Berti Theol. Tom. IV.

sororesque necessum est interfuisse. Matrimonium autem inter fratrem, ac sororem naturali lege inhibetur. Filii ergo filibus Adæ germanis sororibus divina dispensatione sunt conjuncti. Deinde Polygamia, sive uxorum pluralitas legi naturæ contraria est: & in hoc tamen fuit cum Patriarchis Abrahamo, Jacobo, & aliis divina auctoritate dispensatum. Insuper, cum nunc Abrahami meminerimus, nonne huic præcepit Dominus, ut filium unigenitum immolaret? quod naturali legi non tantum repugnat ob mortem innocentis omni jure prohibitam, verum etiam ob naturalem amoris paterni inclinationem, cui contrarie perinde est ac legem naturæ disrumpere. Nec desunt exempla id genus plurima. Dispensavit enim Deus cum Israelitis, ut per dolum commodato peterent ab Ægyptiis vasa auri, & argenti, animo eadem subripiendi. Dispensavit cum iisdem filiis Israel, ut cum alienigenis foenerarentur, idest, exercerent usuram. Dispensavit pariter, ut matrimonium, cujus vinculum lege naturali indissolubile est, dato uxoris libello repudii dissolverent. Ad hæc permisit obstetricibus Ægyptiis, ut in gratiam Hebræorum callide mentirentur, ipsarumque mendacium ædificatione domorum splendide decoravit. Osee etiam mandavit, utsumeret sibi uxorem fornicationum, & ex ea filios fornicationum progeneraret. Demum etiam super observantiam Sabbati lege ipsa naturali præscriptam dispensatum est cum omnibus Christi fidelibus. Atque hæc sunt rerum eventu, & sacrarum historiarum narrationibus comprobata.

Resp. nullam in allatis exemplis propriam deprehendi dispensationem, sed vel nullam prorsus, vel eam, quæ est cum immutatione materiæ. Et revera quod attinet ad matrimonium inter fratres sororesque germanas, Cajetanus existimat posse Papam in urgentissimo casu dispensare, nec lege naturali, sed Ecclesiastica cautum esse, ne sorores nubant fratribus. Verum quidquid sit de hac opinione Cajetani: dicimus istiusmodi matrimonium repugnare legi naturæ, non simpliciter & absolute, sed pro certo rerum statu, & multiplicato genere humano: nam supposita unius viri cum sua conjuga conditione, ut crescerent, & posterorum propagatione multiplicarentur, necessaria fuerunt aliquorum hominum sponsalia cum foeminis uno utero progeneritis, sibi que arctissimo consanguinitatis vinculo con-

V

jun-

junctis. Idem dicendum de Polygamia; constituto enim certo rerum statu, idest, statuto foedere, & facta promissione multiplicandi populum fidelem, non solum promulgatione legis, verum etiam propagatione feminis, quomodo multiplicari debebat populus Judæorum, jam erant exigue Patriarcharum numero plures uxores jungendæ. Sunt tamen qui respondent, polygamiam solo jure Ecclesiastico veritam esse: nec desunt, qui repouant non esse dispensationem propriam, sed mutationem rerum, quando vir uni mulieri copulatus a supremo Domino accipit potestatem disponendi de suo corpore per novum contractum, non dissoluto priori. Cum Abrahamo dispensatum non est, ut impune occideret, sed præclarum sumptum est de ipsius obedientia experimentum. Enimvero, cum Deus sit vitæ hominum supremus Dominus, eo jubente, qui occidit non legem frangit, sed Domino obtemperat: Nam prohibemur tantummodo occidere privata auctoritate. Quare Augustinus lib. 22. contra Faustum cap. 73. inquit, *Quædam facta lex æterna, quæ ordinem naturalem conservari jubet, perturbari vetat, medio quodam loco posuit hominibus, ut in eis usurpandis merito reprehendatur audacia, in exequendis autem obedientia jure laudetur. Tantum interest in ordine naturali, quid a quo agatur, & sub quo quisquam agat. Abraham si filium sponte immolaret, quid nisi horribilis & insanus? Deo autem jubente, quid nisi fidelis, & devotus apparuit? At fecit, inquis, Abraham contra inclinationem naturalem. Ita est. Sed naturalis inclinatio conjuncta est cum ratione demonstrante, quod magis Deo obtemperandum sit, quam humanis affectibus. Alioqui martyres dum pro Religione occubuerunt, quoniam non sine naturæ ingenito horrore cum terra morte luctari sunt, naturalem legem fregissent. Addunt aliqui temperatam paterni animi amaritudinem firmissima fide, qua crederet post immutationem filium divinitus surrecturum. Cujus fidei argumentum est antiqua & repetita promissio, *Multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli*, & quæ ipse Abraham dixerat pedissequis, *Expectate hic: Ego & puer, posteaquam adoraverimus, revertemur ad vos*.*

Franciscus Hennis insignis Scotista nequit veritati acquiescere. Potuit Abraham (inquit) filium immolare, quia id fecit aucto-

ritate divina. Sed hæc est vera, & propria dispensatio. Ergo &c. Probat minorem. Si quis ex superioris licentia non jejunet, vel in die festo operetur, dicitur dispensari, quoniam facit auctoritate publica, quod non poterat privata. Ergo pariter Abraham, qui filium immolavit auctoritate publica, non privata, a lege naturali dicitur dispensatus. Resp. falli celebrem Scriptorem imagine dispensationis. Nam in allatis exemplis non variatur materia præcepti, quæ immutatur præsentis in casu, cum occidere jubente Domino & judice nullatenus prohibeatur præcepto non occidendi: Unde Magister Guerrerus Tom. 1. p. 228. recte animadvertit, Scotistas nobiscum pugnare logomachia, ut vidit etiam Mastrius illorum antesignanus.

Sed revertendo ad sacrarum historiarum exempla; furtum est rei alienæ fraudulenta compilatio, quæ fit Domino invito. Non ergo Hebræi vasa aurea & argentea Ægyptiis subriperunt, si facta a supremo Domino potestate ea expilarunt. Hac in re debemus fraudulentiam ac circumventionem a non restitutione distinguere. Nam Deus filiis Israel non præcepit ut deciperent Ægyptios, sed tantum, ut postularet vir ab amico suo, & mulier a vicina sua vasa argentea, & aurea, Exodi xi. 2. quod inter familias in conviviorum apparatu, solemnisque nuptiarum probat commendatque consuetudo. Qua in re, si fallacia interfuit, Ægyptii deceptione digni erant, & populus Israel pro illa ætate generis humani erat adhuc in tali morum gradu constitutus, ut non indigne hostem deciperet, Deo pro illorum cupiditate permittente, ut Augustinus scribit Quæstionum 83. tertia & quinquagesima. Atque hæc ita accipienda sunt, ut Deus neque per se, neque per alium mentiatur, quomodo diximus in 2. libro primæ partis, sed permittat tantum capi perniciofa fraude scelestos: nam cum mentiri, & circumvenire aliquem sit natura sua indecorum ac turpe, nequit, ut Adversarii fatentur, divina dispensatione committi. Cur autem noluerit Deus, ut petita vasa redderentur, causam reddit eo loco Augustinus, quoniam mercedem diuturni laboris atque operis non injustam Deus esse voluit. Addit lib. 22. contra Faustum cap. 71, Ægyptios fuisse sacrilegos & iniquos, nam & auro illo, hoc est Dei creatura male utentes ad Creatoris injuriam suis idolis serviebant: atque concludit,

dit, siue ista fuerit causa, siue quaelibet alia, nec frustra, nec inique dictum esse, nec licuisse Moysen aliter, quam Deus dixerat, facere, ut penes Dominum esset consilium iubendi, penes famulum autem obsequium peragendi.

Quod proximo loco sequitur nullius est momenti, siue dixeris Deum permisisse quidem Israelitis temporalium bonorum cupidissimis, ut alienigenis darent scœnori, ne contribules suos usurarum exactionibus exhaurirent, nullatenus iniquos *anatocismos* probasse: siue dixeris usuram illam fuisse ob damna Israelitis illata prorsus licitam, docente Ambrosio in lib. de Tobia, *Sine gladio se de hoste ulciscitur, qui fuerit usurarius exactor inimici, ubi enim jus est belli, jus est usuræ*: siue denique dixeris autionem scœnoris ad filios Israel spectasse titulo donationis sibi factæ a Domino justissimo bonorum omnium distributore.

Dare autem uxoribus libellum repudii, non est matrimonium solvere quoad vinculum, sed quoad thorum, cum possint repudiata uxores absque novo contractu ad maritales amplexus redire: & si aliis nubant, se mœchiæ crimine polluant. Moyses vero permisit libellum repudii etiam ob alia præter fornicationem crimina, ob duritiam Israelitarum ut scœminæ se facilius continerent, & viri, quas odio haberent, non interficerent. Quæ fuit permissio, providusque concessus, non alicujus mandati præscriptio. Vide Matth. xix. v. 8.

In obstetricibus Ægyptiis debemus distinguere a mendacio pietatem. Nam ut S. Pater docet quæst. i. super Exodum, *Aliud faciebant obstetrices vivificando infantes parvulos, aliud Pharaoni mentiendo. In illis vivificendis opus misericordiæ fuit: mendacio vero illo pro se utebantur ne noceret illis Pharaon, quod potuit non ad laudem, sed ad veniam pertinere*. Itaque illarum pietati Deus rependit mercedem, non autem mendacio. In quo cum Deus consentientibus adversariis, dispensare non valeat: nullum hinc possunt depromere pro sua assertione argumentum.

Ad Oseam quod attinet, respondet S. Thomas 1. 2. q. 100. art. 8, *non fuisse mœchatum, quia accessit ad eam quæ sua non erat secundum mandatum divinum*. Sed arbitramur, idem esse, *vade, sume tibi uxorem fornicationum*, ac, *deduc in domum tuam mulierem meretricem*; atque idem esse, *fac tibi*

filios fornicationem, atque, *fac per adoptionem filios tuos spurios illos & nothos, quos mulier illa per illicitos concubitus genuit*. Ita Augustinus lib. 22. adv. Faustum cap. 80. scribens: *Quid enim aversum clementiæ veritatis, quid inimicum fidei Christianæ, si meretrix relicta fornicatione in castum conjugium commutetur?* Leonardus Vanroy de lege nat. cap. 3. ad 6. & Aurelius Piette de legib. q. 1. inquiunt, filios ab Oseâ procreandos appellari filios fornicationum quia erant ex matre, quæ antea fuerat fornicata. Horum responsioni illustrandæ addo exemplum mulieris, quæ appellatur *Os* in Genesi ubi legitur, *Hoc nunc os ex ossibus metis*, & colubri, qui dicitur virga in Exodo, ubi habetur, *Devoravit virga Aaron virgas eorum*, quia scilicet & mulier fuerat os viri, & coluber fuerat virga. Sed revera de filiis spuris, & adoptandis sermo est, ut liquet ex versione Græca, Syriaca, & Arabica, & maxime ex Hebræo codice, qui habet, *Vade, accipe tibi uxorem fornicationem, & filios fornicationum*: atque ita legit Hieronymus, & alii divinarum Scripturarum peritissimi. Accedit figuræ sacramentum expressum: significabat enim conjugium Prophetæ cum muliere fornicaria, & deductio filiorum procreatorum ex concubitu meretricis, conversionem ad Christum Ecclesiæ Gentilium. & idololatrarum in incredulitate natorum. Inepte autem cum ceteris Novatoribus Salomon Glasius in Tract. de styli sancti verecundia sect. viii., *Relinquat Bellarminus (inquit) hic versionem suam vulgatam, eamque ad purum, & castum fontem exigat*. Ipse enim Glasius lib. v. de Metonymia pag. 1443. demonstrat verbum *facere* idem esse frequentissime, ac *lucrari* & *acquirere*, ut Genes. xii. 5. xxx. 3. & Matth. xxv. 16. juxta hebræam, græcamque literam. Imo latinissime *facere filium* potius est adoptare, quam gignere, ut in Thesouro Ciceroniano Nizolius verbo *adopto*. Prætermitto responsionem illorum, qui post Maimonidem contendunt hæc Oseâ contigisse in visione, & esse tropice accipiendæ, eo quod turpe sit uxorem ducere meretrice m. Augustinus enim figmentem istud explodit, atque ut figuris aliis quamplurimis, potuit etiam hoc matrimonio exprimi Judæorum reprobatio. Priorem ergo responsionem, quam tradidimus, adhibeto: nam filii per Oseam generati excidium Synagogæ, ac poenas Tribuum

bum Isreal repræsentabant, adoptati autem ex alienis Ecclesiam ex peccatoribus congregandam.

At, inquis, D. Thomas, & S. Bernardus mox laudandus non alia ratione Oseam a peccato excusant, nisi quia accessit ad mulierem impudicam, vulgatumque scortum, Deo mandante. Ad hæc respondent Theologi, Oseam Dei iussa matrimonium iniisse absque præmissio contractu, Domino transfereute dominium corporum; qua in re peccasset, nisi præcessisset divinum præceptum; quoniam accedere ad mulierem, absque præcedente vinculo contractus, fuisset alias turpissimum. Addunt alii vetitum fuisse lege positiva ne Sacerdotes aut Prophetæ uxorem ducerent scortum, vel mulierem repudiatam a marito: atque in hoc fuisse cum Osea dispensatum. Verum utraque responsio valde est ambigua. Prima quidem, quia gratis asseritur Oseam prætermiſſis matrimonii conditionibus necessariis duxisse mulierem: cui etiam vel divinum præceptum vir patefecit, aut ignaram, nec opinantem sibi despondit. Hoc verum non arbitror; nam incestuosum concubitum patraſſet mulier fraudulentia mariti: quod si ille fornicariæ Dei iussa manifestavit, profecto etiam scorti consensum extorsit, nec defuit conventio. Ac responsio altera valet utique de Levitis & filiis Aaron, ut habetur Levitici cap. xxi. v. 7. sed non constat Oseam fuisse ex genere Sacerdotum. Itaque respondemus, probabilem esse allatam ex D. Thoma, & Bernardo doctrinam, sed præferendam superius traditam ex Augustino, *quam Theologi* (inquit Habert Tom. 3. pag. 564.) *communiter amplectuntur.*

Præceptum denique de sanctificando sabbato partim naturale est, partim vero ceremoniale. Est naturale quatenus præscribit cultum Deo exhibendum, & aliquod tempus, in quo rebus divinis vacandum est, & æternæ salutis prospiciendum. Est autem ceremoniale in quantum præcipit, ut hæc fiant certo hebdomadæ die, atque statutis religionis pietatisque exercitiis. Etenim Deum colendum esse, & elaborandum ut memoria non excidant ipsius beneficia, ipsa natura proclamat: quod istud fiat aut una genere sacrificiorum, aut una integra statæque die, postulant temporum rerumque adjuncta. Igitur quemadmodum dispensatum non est in sacrificiis ad primum Decalogi præceptum

pertinentibus, ex quo multiplicibus cruentisque successerit unicum & incruentum: ita nec dispensatum est circa sanctificationem festorum, ex quo pro die Sabbati Dominica fuerit substituta. Et olim quidem Sabbatum colebatur ob singulare beneficium creationis, & requiem Domini ab omni opere, quod patraſſet. Postea illustrata Dominica die resurrectione Salvatoris, adventu Spiritus sancti, aliisque beneficiis a sexta Synodo connumeratis, placuit Sabbato præferre Dominicam, in qua etiam universarum rerum conditio habuit exordium. Atque ita inviolata permanet lex naturæ, etiam caeremoniis & ritibus abrogatis.

Ex Sancto Bernardo potest consequens promi argumentum. Mellissus doctor in libro de Dispensatione cap. 2. *neccessarium* dispescit in *stabile*, *inviolabile*, & *incommutabile*. *Stabile* appellat quod ita est necessarium, ut non cuilibet hominum illud immutare fas sit, sed solis dispensatoribus mysteriorum Dei, idest, præpositis: atque hoc tribuit regulis Monachorum, & Ecclesiasticis institutis. *Neccessarium* autem *incommutabile* appellat 3. capite, quod divina æternaque ratione ita firmatum est, ut nulla ex causa possit vel ab ipso Deo aliquatenus commutari: sub quo genere statuit spirituales traditiones sermonis Domini in mente, & quidquid de dilectione, humilitate, mansuetudine, ceterisque virtutibus in novo ac veteri Testamento traditur observandum. Itaque *inviolabile*, quod inter *stabile*, & *incommutabile* mediat, est illud, quod nisi a Deo mutari omnino non potest. In hoc autem secundo genere comprehendit legis scita, ut, non occides, non mœchaberis, non furtum facies: *quæ* (inquit) *eſſi nullam prorsus humanam dispensationem admittunt, nec cuiquam hominum ex his aliquid aliquo modo solvere aut licuit, aut licebit: Dominus autem horum quod voluit, & quando voluit solvit, sive cum ab Hebræis Ægyptios spoliari, sive quando Prophetam cum muliere fornicaria misceri præcepit: Quibus manifestum est S. Bernardum admittere in præceptis secundæ tabulæ dispensationem.*

Resp. hunc nodum solvi, injiciendo (ut phraſi utamur Bernardi) teneror unguis; nam dispensationem circa furtum, homicidium, fornicationem, & reliqua legis scita appellat eam, qua auctoritate imperantis materia naturalis legis subvertitur. Quod pri-

primo demonstrat exemplum a Bernardo productum de Ægyptiis, & fornicaria muliere; quod factum excusari docet auctoritate Domini. At quod subripitur supremi Domini auctoritate, furtum non est: sicut nec fornicatio, accedere ad quamcumque mulierem ex divino mandato, ut inquit S. Thomas 1. 2. q. 94. art. 5. ad 2. Nam furtum alienæ rei contrectatio est, & mœchia mulieris, cuius non dominaris; compressio. Ergo transferente dominium Legislatore supremo, jam contrectas quod tuum est, & propterea excusaris a peccato, ut Bernardus loquitur, *auctoritate imperantis*. Atque hoc Doctor ipse probe declarat. Nam quidquid de dilectione, humilitate, mansuetudine, ceterisque virtutibus tam in novo, quam in veteri testamento observandum tradiur, spectat ad necessarium incommutabile, quod nulla ex causa potest vel ab ipso Deo aliquatenus immutari. At si occidas hominem, cuius vitæ potestatem non habeas, si rem subripias alienam, si ad scortum accedas, dilectionis, mansuetudinis, iustitiæ, honestatisque virtutem prosterne. Ut ergo hæc facias, necessarium immutabile, auctore Bernardo, omnino non patitur. Quamobrem inviolabilia, non immutabilia dicuntur, in quantum divina auctoritate fieri potest, ut nulli virtuti repugnent; quod fieri non potest, nisi simul fiat juris tui, quod erat alieni. Si autem hoc fieri contingat; immutata res est, circa quam versatur jus naturale.

Ratiocinationes Scholasticorum nobis adversantium sunt istiusmodi. Primo: si præcepta secundæ tabulæ forent indispensabilia, intellectus divinus, ut prævenit voluntatem, judicaret necessario hos actus esse amandos, illos odio habendos, & sic necessarium imposeret divinæ voluntati: Atqui circa mores & actus humanos divina voluntas nunquam necessitatur: Ergo præcepta secundæ tabulæ sunt dispensabilia. Deinde: Beatitudo hominis non pendet ab iis, quæ homines agunt erga creaturas: Ergo nullus actus humanus erga creaturas necessarius est ad consequendam beatitudinem, ideoque potest Deus in omni actu, qui ad creaturam refertur, dispensare. Atque hæc duo sunt argumenta Scoti apud Hennum. Tertio Major opinatur posse Deum dispensare in omni præcepto affirmativo: primo quia potest Deus non concurrere cum homine ad actum præceptum;

2. quia potest hominem infirmitate, aut causa aliqua detinere, ne valeat præceptis obtemperare. Quarto Ochamus contendit posse Deum præcipere odium sui, cum hoc nullam implicet contradictionem. Postremo: potest (inquit Durandus) ab omni actu, qui præcipitur in mandati secundæ tabulæ, auferri a Deo ratio debiti; quoniam hoc debitum fundatur in dependentia unius creaturæ ab altera. At hanc dependentiam Deus auferre potest, cum potuerit ex gr. hominem absque parentibus procreare. Igitur potest etiam dispensare filium a debitu honorandi parentes.

A primo autem Scoti argumento facilis est atque expedita defensio. Et principio quidem retorquetur; nam etiam ea, quæ præceptis primæ tabulæ præscribuntur, sunt actus humani, erga quos divina voluntas libertate fertur; nec tamen per Scotum admittunt dispensationem. Deinde dicimus intellectum divinum necessarium firmissimumque habere de qualibet veritate iudicium, nec tamen sequitur semper voluntatem divinam esse necessariam, sed tantum necessario approbare quæ bona sunt, & odio habere quæ mala; atque in eo divinam stare libertatem, quod ex bonis eligere potest quod lubet, ex malis aliquod iusta de causa permittere. Atque hanc necessitatem approbandi quod bonum est, & repudiandi quod est malum, habet divina voluntas etiam circa præcepta secundæ tabulæ: nequit enim iustus, incontaminatus, atque beneficentissimus non odisse iniqua, inhonesta, & malefacta. Præterea, ut ex scopulis coribus subtiliter differentium enavigemus, nego minorem; quippe promulgata & instituta lege naturæ, necessario vult Deus illam servari, necessitate, quam *ex suppositione* appellitant dialectici. Secundo argumento sic responsum esto. Beatitudo sita est in actu, quo fruimur inamissibiliter summo bono: sed hoc frui non possumus, nisi bonis mutabilibus recte utamur. At Deus nequit velle, ut lex naturæ immutetur, & bonis creatis fruamur, cum non sint animo nostro perfectiora, & finis ultimus rationabilium. Ad illud, quod obiectum est tertio loco, dicimus, si Deus non concurrat, aut hominem operaturum præpediat, nullam legem ad opus obstringere, & sufficere in subdito animi præparationem: nam *bona voluntas*, ut est in proloquio, *reputatur pro facto*. Quod obij-

citur

citur ex Ochamo, eadem, qua profertur, facilitate repellitur: siquidem non possumus odio habere nisi malum, nec nisi malus potest velle, ut in molestiam & offensionem veniat summum bonum. Argumentum Durandi positum postremo loco facilius refellitur: absolute enim potest Deus homines sine generantibus condere, & auferre ordinem dependentiæ: sed posita generatione parentum, nequit efficere, ut filii filii non sint, nec debeant genitoribus honorem in iis, quæ cum religione, & Dei cultu non pugnant.

Ex dictis constat quid dicendum sit de Epiicheja. Si enim hæc accipiat pro sola interpretatione, & declaratione, haud dubium quod locum habet in lege naturæ. Si autem accipiat pro legis abrogatione, & aliquorum exceptione a communi legis præscripto; certissimum est non dari in lege naturæ, absque mutatione rerum, τῇ ἐπιχειρῶν.

CAPUT VI.

Habeat ne lex vetus auctorem Deum.

PROXIME sequitur, ut pertractemus de lege veteri, ac primum de illius Auctorem. Quidam enim partim a Deo, partim a Moyse, partim a Senioribus institutam autumant: atque huic quodammodo tolerabili nefaria accessit opinio Manichæorum & Marcionitarum, latam fuisse a diabolo, vel malorum omnium principio. Controvertitur etiam, an a Deo, vel ab Angelis lata fuerit, quam postremam dubitationem expedivimus differentes de Verbo æterno, eiusque facta antiquis Patriarchis apparitione cap. 8. lib. VII. Itaque in præsentia priores duas suscipimus ventilandas.

PROPOSITIO I. Vetus testamentum est a Deo, neque illi Moses, aut Seniores aliquid pro libito addiderunt: Moses vero fuit legis a Deo institutæ promulgator.

Demonstratur prima pars auctoritate Scripturarum, Traditione, atque argumentatione Theologica. Etenim Exodi xx. legimus: *Locutus est Dominus cunctos sermones hos. Malach. iv. 4. Mementote legis Moysi servi mei, quam mandavi ei in Horeb ad omnem Israel, præcepta, & iudicia.* Deum præterea in Moyse, & Prophetis fuisse locutum Apo-

stolus. Paulus affirmat initio Epistolæ ad Hebræos: necnon Petrus in Act. Apost. cap. III. v. 18. Zacharias cap. I, Lucæ v. 70. Idem sacri libri ubique testantur, ita, ut merito Christus Dominus Phariseos increpans Matth. xv. 6. dixerit: *Vos irritum fecistis mandatum Dei propter traditiones vestras.* Quod vero attinet ad Patres, plura de hoc argumento scripsit S. Pater Augustinus in libris contra Faustum, Tertullianus adversus Marcionem, Hieronymus in Epistolam ad Titum: nec de communi aliorum sensu aliqua occurrit in hac re dubitatio. Quare Tolletanum Concilium in Fidei Confessione, *Si quis dixerit (inquit) aut crediderit alterum esse Deum prisca legis, alterum Evangeliorum, anathema sit:* ac similia sess. IV. Tridentini fuere decreta. Atque rationem optimam profert Doctor Angelicus I. 2. q. 98. art. 2. quoniam lex vetus homines ordinabat ad Christum cum perhibendo de ipso testimonium, tum removendo a cultu idolorum. Quod sequenti capite IX. nonnullis animadversionibus illustrabo. At diabolus nunquam legem instituisse, ut homines adducerentur ad Christum, per quem erat ejiciendus, inquit ibidem S. Thomas. Non fuit ergo Diabolus legis veteris institutor, sed ut Scriptura, Traditio, & vis ratiocinandi demonstrat, habet illa verum Deum auctorem.

Altera pars; videlicet quod Moses fuerit duntaxat legis promulgator, ostenditur primo ex verbis ipsius Moysi Deut. vi. *Hæc sunt præcepta, & ceremoniæ, atque iudicia, quæ mandavit Dominus Deus vester, ut docerem vos.* Accedit testimonium Apostoli ad Galat. III. 19. *scribentis legem ordinatam per Angelos in manu mediatoris.* Quo in loco nonnulli Mediatorem intelligunt Christum Dominum: sed cum ibidem opponatur lex vetus Evangelio, puto Mediatorem appellari Moysen, maxime quod Paulus iis verbis *in manu mediatoris, εν χειρὶ μεσση* aperte loquitur coherentem ad verba ipsius Moysi Deut. v. 5. *Ego sequester & medius fui inter Dominum & vos, Κοσμὸν ἀνθρώπων ἀπὸ προσώπου Κυρίου, καὶ ὑμῶν.* Et quidem si aliquod pro libito Moses præcepisset, foret præsertim mandatum repudii, de quo Matth. XIX. v. 8. At lex de matrimonio dissolvendo nulla est, ut superiori capite explicavi: neque hanc legem poterat ferre Moses suamet auctoritate, quo

quoniam legitimum matrimonium ratum & consummatum nequit humana potestate dissolvi. Tandem si Moses legis institutor esset habendus, maxime quod lex illi attribuitur Luc. 11. v. 22. *secundum legem Moysi*; & Matth. viii. 4. *Ostende te Sacerdoti, & offer munus, quod praecepit Moyses*. At frivola hæc ratio est. Primum, quia priori loco agitur de purgatione mulieris post partum, de qua ipse Dominus legem tulit, ut constat ex cap. xii. Levitici, imo & ipse Lucas illico subjungit: *Sicut scriptum est in lege Domini*. Et legem pariter de leproso munito commemoratam in cap. viii. Matth. Deum habere auctorem liquet ex cap. xiv. Levitici. Deinde Legem de honorandis parentibus a Deo latam constat ex cap. xx. Exodi, & nihilominus legitur apud Marcum cap. vii. v. 10. *Moyses enim dixit: Honora patrem, & matrem*. Postremo lex vetus, ut a nova distinguatur, debet a Mediatore & promulgatore nomen accipere: quippe Dominus utriusque est auctor atque institutor.

Oppones adversus priorem partem. Eccli. cap. 3. v. 14. legimus: *Didici, quod omnia opera, quæ fecit Deus, perseverent in æternum*, Deut. autem xxxii. 3. *Dei perfecta sunt opera*: Atqui lex Mosaicæ neque perpetua fuit, neque perfecta: Igitur non erat opus Dei. Et revera quomodo opus Dei dici debet, quod ad bona temporalia hominem convertit, nec nisi terrena pollicetur?

Resp. quod opera Dei ad extra perseverant pro eo tempore, pro quo a Domino fuerunt constituta, & perfectionem habent sui generis juxta temporum conditionem; neque defuit hæc perpetuitas & perfectio legi Moysi. Sane res omnes corporeæ imperfectionem aliquam & finem habent, & tamen opera Dei sunt. Verba Ecclesiastes videntur explicanda de rerum creaturarum complexu, quod perseverat facta etiam partium successionem, ut perennem dicimus fontem, fluvium, sæculum. Perpetuæ sunt etiam res creatæ respectu nostri, cum non possimus illarum seriem, ordinemque mutare. Æternitas insuper ac perpetuitas interdum accipitur in sacris literis pro certo tempore conditionibus rerum congruenti; ut Gen. xvii. 8. Exodi xxi. 6. Levit. xxv. 36. Hinc legit vulgata nostra *In perpetuum*: quod vocabulum etsi habet aliquando eandem cum *æternum* significatio-

nem, proprie tamen demonstrat quaecumque continuationem, ut dicimus perpetuam voluntatem, perpetuos sumptus, perpetuam orationem, perpetuum Consulem, & alia quæ apud Latinos passim occurrunt, cujusmodi est illud Nasonis,

Ad mea perpetuum deducite tempora carmen.

Temporalia autem bona promittebat lex vetus, ut ex his consurgerent Judæi ad colendum Deum beneficentissimum largiorem.

Adversus secundam partem objicies. Clemens Romanus lib. 6. Const. sive quisquis illius Operis sit Auctor, alique Patres complures Moysen appellant Judæorum Legislatorem. Sed quid commemorantur Patres? Joannes cap. 1. v. 17. *Lex, inquit, per Moysen data est*. Saltem præcepta caeremonialia habere Moysen immediatum institutorem, assentiendum est doctissimo Alphonso Salmeroni, qui id suis in Act. Apost. disputationibus plurimum Patrum testimonio nititur demonstrare. Seniorum traditiones commemorantur Matth. xv. v. 6. videntur autem hæc ad legem pertinere.

Resp. Moysen dici Legislatorem Hebræorum, quoniam eorum legis fuit promulgator, nec alterius hominis manu vel ore ipsa lex conscripta fuit, aut prolata. Quamobrem jure merito dictus est Legislator non solum a PP., sed etiam a Joanne Evangelista; quamquam libro 1. Pædagogi animadvertit Clemens Alexandrinus Joannem scite dixisse legem per Moysen *datam*, non a Moysen *latam* & institutam, quoniam is ab alio legem accepit hominibus a se proponendam. Addo quod in Epist. ad Galatas cap. 3. v. 17. dicitur ratione solemnem promulgationis *Lex facta*, *γερωνος νόμος*, num ante Moysen erant sabbatum, circumcisio, sacrificia, & multa alia caeremonialia. Pervulgata sunt etiam verba Gratiani Dist. 4. *Leges instituuntur, cum promulantur*. Atque his eliduntur quæ affert Salmeron. Dicitur enim Moyses rituum & caeremoniarum institutor improprie, & quatenus eadem vulgavit: nam ex libro Exodi, & Levitici manifesta res est, a Domino fuisse tradita.

Quantum pertinet ad Traditiones commemoratas c. 15. Matt. eadem nullatenus spectabant ad legem, sed erant instituta quædam Phariseorum. Hi appellati sunt *Pharisei*, vel a verbo פָּרַשׁ, *Pharas*, discernere

ac dividere, quod ab aliis discernerentur, vel a *פָּרָשִׁי*, *Pharasc*, unde Buxtorfius in Lexico Thalmudico deducit a participio *פָּרַשׁ* nomen *פְּרָשִׁי* Phariseorum, significans *eximie sanctos*, aut *Scripturarum enarratores*. Nec est prior interpretatio omnino falsa, ut contendit Clericus in Prolog. Hist. Sect. 1. cap. 2. Sed præter Suidam, & Epiphanium, eidem adstipulatur etiam Grotius ad cap. 6. Matth. v. 16. Est autem *פָּרָשִׁי* idem, ac *exponere*: ideoque postremo interpretatio, quam Clericus non animadvertit, censetur a pluribus probabilior. Sed misso Phariseorum nomine; hi Auctore Josepho lib. xiii. Antiq. cap. 18. multa quasi legitima populo tradiderunt ex Patrum traditione, *ἐκ πατέρων διαδοχῆς*. At legitimis Patrum proprio Marte horrenda, & frivola scita addiderunt. Inter quæ cum Levitici xi. jubeatur ut si quis mortuum cadaver, aves rapaces, aliaque immunda contingeret, immunditiam corporali lotionem expiaret: qui viderentur religiosiores, crebro ante mensam lavabant manus; eamque supersticiosam lotionem parvi facientes discipuli, interdum absque hac mensas sternere consueverunt, ubi præsertim ab immundis a lege vetitis abstinuissent. De qua Phariseorum consuetudine loquitur Matth. cap. xv. 2. Arbitrabantur insuper derelictis parentibus extrema necessitate laborantibus, bona sua quæque utilius in Dei cultum sacrari violata naturali lege, & filiorum spreto necessitudinis autoramento. Inde erat illorum decretorum eodem cap. Matth. v. 5. *Quicumque dixerit patri, vel matri, Munus quodcumque est ex me, tibi proderit*. Est autem hoc loco *munus* idem, ac *קֶרֶבן* *Corban*, ut liquet ex Marci cap. vii. v. 11. idest, donum Sanctuario oblatum, unde Gazophylacium, & sacrum ærarium dictum fuisse *τοῦ κορβαν*, *Corbonam*, novimus ex cap. xxi. Matth. v. 6. Censebant sitam esse pietatem in extremo vestium ornatu, ideoque coccinea fila palliorum præscripta Deut. xxi. 12. ut Israelitæ exteriori habitu secernerentur a Gentibus, ita alligabant, ut explicatione vestis apparerent *φυλακτήρια*, *phylacteria*, idest, memorialia custodiendæ legis, conscripta, ut in Dialogo cum Tryphone inquit Justinus, *in membranis tenuissimis*. Arbitrabantur tenere juramentum in auro templi, idest per *Corban*, & munus oblatum sanctuario paulo supra explicatum; nullum autem esse jus-

jurandum per templum, & per altare, quod ipsa dona sanctificat. Solvebant, exigebantque decimas etiam cujusque oleris, ut menthæ, ruthæ, anethi, & cymini, e quibus decimæ nec dandæ erant, nec exigendæ. Videatur Matth. cap. xxiii. vers. 5. 16. & 23. Ex quibus duo inferuntur: primum traditiones Phariseorum esse aut ritus supersticiosos, aut transgressionem legis; alterum vero extremam esse hæreticorum temeritatem, qui ex damnatis traditionibus Pharisaicis conantur elevare Apostolicas, quibus Lex Christiana ornatur, fulcitur, suamque tutatur auctoritatem.

PROPOSITIO II. Lex vetus bona fuit, non vero, ut quidam hæretici commenti sunt, pravis constituta præceptis.

Probatur primo auctoritate librorum novi Testamenti, quod non abjiciunt Manichæi. Siquidem Apostolus ad Rom. vii. 12. ait: *Itaque lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & justum, & bonum*; & v. 14. *Scimus enim quia lex spiritualis est*: quibus verbis os obstruit calumniæ objicientium supra v. 7. legem esse malam, quoniam est causa peccati. Deinde probatur, quia lex vetus Deum habet auctorem, ut præcedenti propositione demonstratum est. Omnia autem opera Domini bona sunt valde. Præterea, ut adversus Marcionem ratiocinatur Tertullianus, quatuor lex vetus maxima bona præstitit. Primum est, quod ex illa occultos thesauros protulit Christus, non semel ex veteri testamento propriam comprobans divinitatem, & dogmata ad mores pertinentia confirmans. Alterum, quod erat Prophetica, & figurata, Christum prædicens tot, tantisque mysteriis, ut facile posset a populo Judæorum dignosci. Tertium, quia immolando supremo Numini animalia, quibus idololatriæ religiosum cultum exhibebant, arcebat superstitionem, & ab idololatria revocabat. Postremo rationi erat maxime consentanea, quemadmodum constabit ex argumentorum solutione, in qua aliquantisper est immorandum. Sunt autem argumenta istiusmodi partim a Marcione, partim vero a Fausto Manichæo Catholicis objecta, atque ex libris Tertulliani, & Augustini ita a me in compendium redacta.

AD OBJECTA MARCIONIS.

& appetere menfas Ægyptiorum inexhausta cupiditate. Vide Tertull. lib. 2. cap. 18. & Augustinum lib. 1. de morib. Manich. cap. 14.

AD OBJECTIONES FAUSTI MANICHÆI.

Marcion ergo Ponticus genere circa medium secundi Christiani sæculi ex Gnosticorum de duobus principiis errore asseruit, Deum a lege & prophetis denunciatum esse malorum auctorem, bellorum concupiscentem, & inconstantem sententia, ut lib. 1. de Hær. cap. xvii. loquitur Irenæus. Sic autem ratiocinabatur. Principio Deus est universorum Conditor: si ergo ipse legis Mosaicæ fuisset Auctor, pro omnibus eam dedisset, non autem pro solo populo Judæorum. Deinde: Est ne bona lex carnalis? Insuper: Quid fingi potest stultum magis, & absurdum, quam delectari Deum cruentis immolationibus, & holocaustorum fumo & nidore? Lex ergo hæc præscribens habenda est tamquam in sacrificiis stulta & infirma. Præterea cum animalia quæque fuerint in creatione benedicta, si verum est quod narratur in Genesi, quare jubentur Hebræi cap. xi. Levitici a pluribus abstinere?

Resp. ad primum, legem veterem, licet, ob promissa facta Abrahamo, populo Judæorum speciali titulo datam, etiam pro ceteris constitutam, cum accessum ad illam haberent complures Profelyti, & alienigenæ; spectare etiam ad populum Christianorum, qui ob fidem reputantur in semine, & participes sunt promissionum: Deum præterea beneficiorum suorum dominum esse, illaque pro suo arbitratu impertiri. Revincitur quod sequitur verbis Apostoli ad Rom. 7. 14. *Lex spiritualis est: ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato*; est enim spiritualis, & quia Deus spiritus est, qui legem dedit, ut Augustinus ait serm. 12. de verbis Apostoli, & quoniam figurate prædicebat mundi Reparatorem, ut inquit Tertullianus lib. v. contra Marc. cap. 13. Proximum eadem facilitate diluitur: quippe sacrificia Deo offerebantur, non quod delectetur cruore victimarum, & nidore holocaustorum, sed quia iis populus revocabatur a cultu idolorum, & præfigurabatur Christus pro nobis in ara Crucis immolandus. Ad ultimum sit interim expedita responsio, exceptione ciborum, immundorumque animalium & significari quod nobis a noxiis voluptatibus abstinendum sit, & cohiberi Judæorum edacitatem, qua cum panem ederent angelorum, esurire coeperunt, *Berti Theol. Tom. IV.*

At Manichæi hæc objectabant. Repromittit vetus testamentum terram Chananæorum observantibus sabbatum, solemnitatem azymorum, circumcisis, & abstinensibus a porcina. Dignum est ergo, ut non refusa hereditate reddamus & tabulas. Ita arguabatur Faustus apud Augustinum lib. iv. cap. 1. Præterea opponebat lib. vi., Catholici æque ac Manichæi Azymophagiæ contemnunt hebdomadas, inutilem putant Scænopegiam, & calvum ac reburrum non constitui sacerdotem utrique contemnunt. Abjiciunt ergo unanimiter Moysis legitima. Addit lib. viii. Christianam novitatem hebraicæ addere vetustati nihil est aliud, quam majorem scissuram facere. Ait enim Evangelista cap. ix. 16. *Nemo immittit commissuram panni rudis in vestimentum vetus: tollit enim plenitudinem ejus a vestimento, & pejor scissura fit.* Objectabat lib. ix. Apostoli sub veteri testamento nati abiecerunt illud. Quid tum inde, si illi, qui nati non sunt, nolint usurpare?

Resp. ad 1. recipi a nobis vetus testamentum non ad consequendas illas promissiones, sed ad intelligendas in eis novi testamenti prænuntiationes, quas in veteri contineri non suspicio nostra est, sed Apostolicus intellectus, dicente Paulo 1. ad Corinth. x. 6. *Hæc autem in figura facta sunt nostra.* Ad alterum hoc habeto responsum: Distinguenda sunt in veteri testamento præcepta vitæ agendæ a præceptis vitæ significandæ. Nos itaque observamus præcepta prioris generis, cujusmodi est illud, *Non concupisces*; non altera, quale est, *Circumcides omne masculum*. Cur autem? Quoniam, ut paullo ante dictum est, præsignabant futura: unde Apostolus ad Coloss. cap. ii. v. 16. *Nemo ergo vos judicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomenia, aut sabbatorum: quæ sunt umbra futurorum.* Ad proximum; primum dicimus & veterem vestem fuisse aliquando bonam: fuit ergo aliquando bonum vetus testamentum, nec diabolus habuit auctorem. Deinde asserimus, quod

nos non addimus novæ legi veterem in servitute facientes, quæ jussa sunt ad nos præ-nunciandos: sed in libertate legentes quæ scripta sunt ad nos confirmandos. Addimus non assuere novum pannum veteri, qui continentiam servans spirituales, spiritualia expectat, sed eum, qui non deponit spem carnalem. Ad quantum responderetur ut supra, Apostolos veterem abjecisse legem quantum ad præcepta caeremonialia, quæ figuræ erant futurorum, non autem ad ea, quæ pertinebant ad vitæ institutionem: unde recte Augustinus agebat, *Faustum eadem saepe vana repetere.*

Pergit objectare Faustus: Præcepta vitæ instituendæ, quorum causa lex vetus videtur commendanda, ut, *Non occides, non mœchaberis, non pejerabis, non concupisces*, antiquitus in nationibus erant. Lex Mosaiica quid addidit? Eadem eradicavit. Nam i. quod attinet ad odium & occisionem, jubet Lex Mosaiica Levit. 19. 18. ut diligatur tantummodo proximus & amicus, sed adversus alios omnes Judæis erat hostile odium. Idcirco hanc legem immutavit Christus Matth. v. v. 44., eo pertinet ulciscendi cupido, quam fovet lex Moïsi pronuntiato illo, *Oculum pro oculo, & dentem pro dente*, cap. 21. Exodi 24. quod a Christo proscriptum est eodem cap. Matt. v. 39. Quod vero ad mœchiam pertinet, Lex illa duntaxat externam fornicationem vetabat, & cuique volenti uxorem dimittere præscripsit dandum esse repudium. Idque damnavit Christus eodem loco v. 27. & 32. De juramento, quod universim damnant jura naturæ, in Exodo xx. 7. sancitur, ne fiat invocatione divini nominis, juramentorum generibus aliis probatis: quod pariter Dominus Jesus rejicit, ibidem v. 34. 35. 36. Postremo didicimus ex novo testamento aliena non concupiscere. Vetus autem quid habet non alienum? Divitias promittit, ventris saturitatem, filios & nepotes, & Chananitidis regnum. Ergo lex Moïsi antiqua præcepta violavit, eradicavit, eliminavit. Ita Faustus lib. x. & xix.

Resp. ad i. Augustinus cap. 24. ejusdem lib. 19. quemlibet iniquum hominem, in quantum iniquus est, esse odio habendum, in quantum homo est, diligendum. Quia ergo audito, & non intellecto, quod antiquitus dictum erat, ferebantur in hominis odium, cum non deberent odisse nisi vitium;

hoc Dominus corrigit dicendo, *Diligite inimicos vestros.* Addo distinguenda esse tria alienigenarum genera: Profelytorum, qui ex circumcisione Judæis se jungebant: Noachidarum, qui Noe servabant præcepta. & Idolatrarum, qui se cultu superstizioso inquinabant. Porro iis tantum se adjungere prohibiti sunt Judæi; cumque illorum sacrilegia, & incesta libido ad summum pervenissent, voluit Deus ne populus suus cum eis foedus iniret, ne contaminaretur inoluta superstitione, ut liquet ex cap. xviii. Levitici v. 24. Quod sequitur de inimicorum ultione: cum unusquisque etiam leviter læsus nolit reponere vindictæ quantum accepit injuriæ, & nonnulli moliantur cædes, & sanguinem sitiant; Deus Exodi xxi. statuit pœnam talionis infligendam sententia judicis; ut immoderatæ ultioni lex modum poneret, & quantam quisque intulit injuriam, tantum penderet supplicium. Proinde, (inquit S. Pater proximo cap. 45.) *Oculum pro oculo, & dentem pro dente, non sones, sed limes furoris est.* Hinc est quod pœnam talionis omnes fere Gentes probarunt. Appellarunt Græci τὸ ἀντιπετορδύς: edixerunt quidam Jus Rhadamanthi: & ex-tabat apud Romanos in xii. Tabulis, *Si membrum rupit, talio esto.* Concupiscentiam a veteri lege damnatam constat ex cap. xx. 17. & ex Apostolo ad Romanos vii. 7. De repudio dictum supra, permixtum ob duritiam Judæorum. Animadvertis præterea S. Doctor cap. 16. ejusdem libri, non haberi in lege Moïsi, *Qui voluerit dimittere uxorem, dimittat*: sed volentibus dimittere indixit Moïses dari libellum repudii, ut animus præcepti libelli conscriptione refractus absteret, id est mora interposita cogitare posset, quam grave esset dimittere nuptam; nec scriberetur libellus, nisi tale intercessisset odium, quod non posset extingui. Juramentum quidem factum divini nominis obtestatione servandum esse, jure præscribit lex Moïsi. At inde non tenere juramenta reliqua, Phariseorum erat traditio utique repudianda. Mitto quæ Augustinus observat cap. xxii. de Juramentis ipsorum Manichæorum longe Phariseis iniquiorum: dum sapissime jurabant per Paracletum, non illum quem Christus Apostolis misit, sed per illum ipsum Insanifusorem, scilicet Manichæum, quem ab insania dictum observatum est alibi. Quod ultimo loco positum est, habet supra commodam solu-tio-

tionem quippe promissiones Judæorum erant ipsis argumentum serviendi Domino bonorum omnium largitori; nobis vero documentum meliorem substantiam expectandi.

Arguit præterea Faustus: Nihil in vetere lege de Christo prænuntiatur: Non ergo est bona lex illa, propterea quod ad Christum perduceret. Ant. probatur I. quoniam opponentibus Judæis Christo Joannis VIII. 13. *Tu de teipso testimonium perhibes: testimonium tuum non est verum*: respondit, *Et si ego testimonium perhibeo de me ipso, verum est testimonium meum, quia scio unde veni, & quo vado*: & alibi opera sua in testimonia vocat: Ecce non ait, Credite Prophetis, Testificantur de me veteris legis figuræ? Ergo nos de Salvatore nostro nullis egemus Mosaicarum Tabularum testimoniis. II. Moyses Christo maledixit, dicens Deut. XXI. 23. *Maledictus omnis, qui pendet in ligno*. Hunc ergo accipiamus, huic credamus, qui Redemptorem nostrum talibus insectatur conviciis? III. Nullibi Christum legem Moysi commendat. Nam si alicubi id præstaret, præsertim apud Matth. cap. v. v. 17. ubi ait, *Non veni solvere legem, sed adimplere*. Atqui vel Matthæus hæc non scripsit, vel falsum scripsit. Quod Evangelium non scripserit, colligitur ex cap. IX. 9. ubi de seipso ait: *Cum transiret Jesus, vidit hominem sedentem in Telonio, Matthæum nomine*. Quis autem de seipso scribat, Vidit hominem, & non Vidit me, vocavit me? Deinde cap. v. Evangelii Matthæi legitur Christum protulisse ea verba *Non veni solvere legem*, in monte. Quibus præsentibus? Petro, Andrea, Jacobo, & Joanne: ceteros enim Apostolos necdum elegerat, nec ipsum Matthæum. Ex illis quatuor Joannes Evangelium scripsit, nec tamen hoc alicubi ipse commemorat. Quod ergo non testatur Joannes qui fuit in monte, quomodo scripsit Matthæus nondum Christum secutus? Ceterum Christum ea verba minime protulisse ex eo evincitur, quod cum Deuteronomi v. 32. præceptum sit, *Non declinabitis neque ad dexteram, neque ad sinistram*, Christus minuit præcepta sacrificiorum, circumcisionis, & sabbati, ideoque solvit declinando ad dexteram mandata Moyfi.

Quod primo loco ponitur, ab Augustino libro XII. cap. 2. & 3. retorquetur adversus Faustum. Enimvero Apostolus ad Rom. I.

de Evangelio ait, *Quod ante promiserat per Prophetas suos in Scripturis sanctis*: & ipse Dominus Luc. XXIV. 44.: *Neceffe est impleri omnia, quæ scripta sunt in lege Moyfi, & Prophetis, & Psalmis de me*; atque Joannis v. 46. *Si crederetis Moyfi, crederetis forsitan & mihi: de me enim ille scripsit*. Igitur etsi Christus recte ait de seipso propria opera testimonium perhibere, veteris tamen legis testimonium non excludit. In cap. autem Joannis VIII. proprium testimonium Christus recte commendat; primo quia dixerat v. 12. se esse lucem mundi: est autem verum testimonium luminis sive se ostendat, sive alia, quia sine lumine non potes videre lumen, & sine lumine non potes videre quodlibet aliud quod non est lumen. Deinde, quia dicens, *scio unde veni, & quo vado*, Patrem volebat intelligi, qui aperuit ora Prophetarum. Sed de his legendus idem Augustinus Tract. XXXV. in Joannem. Ad alterum tria, omniaque validissima S. P. reponit lib. XIV. Primo: cap. 2. revincit Faustum, quoniam si vera est Manichæorum sententia, Christum non habuisse corpus mortale, nec vulnera, ac cicatrices, nec ad illum spectat maledictio, & execratio cadaveris in ligno suspensi. Ait deinceps cap. 4. Adamo in Paradiso esistenti dictum esse, *Qua die tetigeritis, morte moriemini*; & hoc esse maledictum, idest mortuum. Mors quippe hominis ex pœna peccati est, unde & ipsa peccatum dicitur. Cum itaque Christus pro omnibus mortuus sit, dicitur etiam ab Apostolo ad Galatas III. 13. *factus pro nobis maledictum*, idest, mortuus, quoniam mors ipsa ex maledicto est, & maledictum est omne peccatum, sive ipsum quod fit ut sequatur supplicium, sive ipsum supplicium, quod alio modo vocatur peccatum, quia fit ex peccato. Ait 3. non minus repugnare Christum dici maledictum; ac dici peccatum. At istud affirmat Apostolus 2. ad Corinth. cap. v. 21. tropice quidem, & accepto peccato pro morte & execratione peccato debita. Cur ergo (inquit S. Doctor ibid. cap. 5.) timeret Moyses dicere maledictum, quod Paulus non timuit dicere peccatum? Vide lib. 2. de Actis cum Fel. Manich. cap. II. & contra Adimantum cap. 21. Postremo loco positum sic rejicitur. Solent Scriptores quæ ad seipsos attinent tali sermone contexere, tanquam ea narrent de aliis. Ita Joan. de se tanquam de alio scripsit cap.

xxi. 20. *Conversus Petrus vidit illum discipulum, quem diligebat Jesus.* Et ipse Dominus de seipso Lucæ 18. v. 8. *Filius hominis veniens putas, inveniet fidem in terra?* Hæc Augustinus libro xvii. cap. 4. Ad Scriptorum Historiarum consuetudinem accedit Evangelistæ humilitas in sui met conversione narranda. Joannem laudata Christi verba prætermisisse, parum refert; cum citato cap. xxi. v. ultimo scribit: *Sunt & alia multa, quæ fecit Jesus.* Ceterum si Manichæi credunt Joanni, quemadmodum cap. 3. citati libri Faustum Augustinus redarguit, in ejus habent Evangelio cap. v. 46. *Si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi: de me enim ille scripsit.* Adimpletur denique lex, vel cum fiunt quæ præcepta sunt, vel cum exhibentur quæ sunt prænunciata: utrumque autem Christus præstitit, primum caritate, alterum morte: in qua omnibus figuris expletis, abrogandæ erant cæremonia, & umbræ futurorum. Has tamen Christus usque ad minimum apicem voluit impleri, ut testatur eodem cap. v. Matth. v. 18. *Jota unum, aut unus apex non præteribit a lege, donec omnia fiant.* Itaque non declinavit ad dexteram, neque ad sinistram.

Sequitur argumentum Fausti in veteres Patriarchas conviciis, maledictisque plenissimum. Lex vetus, inquit lib. 22. approbat innumera, & horrenda facinora. Commendat Abraham, qui insana flagrans cupidine cum pellice sub conscientia uxoris est volutatus. Is etiam Abimelecho Sarai conjugem sororem suam mentitus in concubitu venditavit. Accedit flagitiosus incestus Lot, qui cum duabus filiabus ebrias concubuit. Jacob inter germanas sorores Rachelem, & Liam intemperanter erravit: uxoresque famulas nuptiarum sororum agnovit, quatuor mulierum maritus. Judas vero cum Thamar nuru sua habito prostitutionis deceptus dormivit: quod indicium est semper cum tali sceminarum genere illum habuisse commercium. Et tamen is inter Patriarchas connumeratur, & a patre ampliorem benedictionem consequitur. David post tot numero uxores mulierculam Uriæ mœchatus, eundem in bello perdidit. Osea Prophetarum unus ad mulierem fornicariam accessit. Quid plura? Ipse legislator Moses homicida fuit, expoliavit Ægyptios, intulit bella, nec ipse fuit uno matrimonio contentus. Hæc, aliqua plurima aut sunt

Scriptorum commenta, aut res, quomodo narrantur, gestæ. Si primum dicatur, sciet mendacis vetus testamentum universum: si vera sunt enarrata, turpissima flagitia commendat.

Resp. i. legem veterem referre quidem multorum crimina, non ea laudare; atque a nobis Scripturas sanctas defendi, non hominum scelera. Deinde respondetur plura ex his, quæ objectat Faustus, immerito reprehendi, nec æstimanda legis scabiem & verrucas, sed esse promissiones figurasque sacramentorum. Revera Abraham sibi ex Agar filios procreari curavit, quoniam ipsa Sarai naturali ordine filios volens, & se sterilem sciens ancillæ uteri scaditatem in usum juris sui vindicavit, non serviens viro concupiscenti, sed jubens obedienti: & Abraham vicissim credens hoc Saram ex Dei nutu voluisse, quia jam ex seipso illi hæredem promiserat, sed ex qua scemina non prædixerat, non suæ carnali cupiditati cessit, sed conjugali potestati obtemperavit. In filio autem ancillæ vetus figurabatur testamentum, & in filio liberæ novum: ideoque per allegoriam hæc narrantur, auctore Apostolo ad Gal. cap. iv. 24. Neque Abraham mentitus est, dum Saram appellavit sororem. Etenim in Scripturis sanctis propinqui non semel dicuntur fratres. Commemorantur quippe in Evangelio etiam fratres Domini, tametsi Deipara neminem genuerit præter Christum. Lot etiam frater Abrahami dictus est capite Genesis 13. & Job cap. 8. uxorem suam nomine sororis appellat. Quod prudentissime factum ab Abraham, ne Deo committeret propriam vitam, & pudicitiam mulieris, nec tentaret Dominum Deum suum. Sed lege Augustinum lib. xxi. a cap. 31. ad 41. Ad Lot quod spectat respondetur, neque ipsum, neque filias a nobis penitus absolvi. Verumtamen quod in illorum vita fuit flagitium, dum in scriptura narratur, est prophetia. Lot autem radarguendus est maxime ob ebrietatem, qua male utentes lege præfigurabat. Quamquam vero excusari aliqua ratione potest cum ejus ebrietas, tum puellarum licentia: nam hæ conservationem generis humani quærebant, & nescientes quousque ignis scæviret, non credebant superstites esse alios viros; & pater morem gerens filiabus crebra vina miscentibus, ut illarum tristitiam levaret, ignarus temulentus evasit: tamen dicimus, quod *narrata ista*

ista sunt, non laudata. Hæc prosequitur S. Pater a cap. 42. ad 46. Jacobi pariter duæ uxores liberæ duo genera laborantium, & comtemplantium demonstrant: neque in sororum connubio Patriarcha peccavit: quoniam non lasciviendi, sed gignendi causa illas, aliasque habuit uxores, ideoque jura naturæ servavit. Nec deliquit adversus consuetudinem, quæ, ut diximus præcedenti capite, eo tempore polygamiæ non damnabat. Atque de his plura S. Doctor a cap. 47. usque ad 60. De Juda, qui concubuit cum nuru, dicimus ipsius fornicationem, & illicitum concubitum in lege Moïsis prohiberi: illum connumerari inter Patriarchas eo pacto, quo inter Apostolos Judas Iscariotes: benedictionem patris amplissimam non ad illum pertinere, sed ad Christum ex Tribu Juda nasciturum. Explicat hæc S. Pater proximis capitibus 61. 62. 63. Davidis peccata quidem legimus, sed eo Scriptura reprehendit; & increpatus a Nathan ipse David ingemuit, & singulari poenitentia, quæ inique gesserat, expiavit. De Osea dictum supra. Ad ea tandem, quæ obijciuntur de Moïse, tametsi peccasset percutiendo Ægyptium, quod interim prætermitto, dico vocatum fuisse per Angelum in monte Sina a Domino, qui & Saulum Ecclesiam persequentem de cælo vocavit, prostravit, erexit. De expoliatis Ægyptiis superius. Bellum denique, quod gerendum Deo auctore suscipitur, justum supponimus.

His Manichæorum argutationibus accedunt nonnullæ aliæ. Prima est Felicis lib. 2. cap. 11. Apostolus ad Rom. v. 20. ait. *Lex autem subintravit, ut abundaret delictum:* & cap. vii. v. 9. *Cum venisset mandatum, peccatum revixit.* Quis autem dixerit bonam legem, unde prodierunt peccata? Altera est eonsimilis, & depromitur ex cap. 8. Epistolæ ad Hebræos v. 7. ubi vetus testamentum expresse dicitur *culpa non vacasse.* Denique ejusdem generis est, quod legitur Ezech. cap. xx. 25. *Dedi eis præcepto non bona.*

Resp. ad primum cum Augustino eodem cap. 11. Proinde paulo post dicit idem Apostolus: *Itaque lex quidem sancta, & mandatum justum, & sanctum, & bonum.* Sed ne dicas, quia de alio mandato dicat ut ostendat, quia de illo dicit, de quo paulo ante dixerat, *Lex subintravit, ut abundaret delictum,* statim sibi opposuit questionem, *Quod ergo bonum, mihi factum est mors? Absit, sed peccatum, ut*

appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem. Erat enim peccatum, sed non apparebat peccatum: data est lex superbo, fecit contra legem, & apparuit peccatum, quod erat, sed non apparebat. Idem est ergo per Apostolum delictum subintrare, & abundare per legem, ac cognosci, redargui, puniri. Conferas verba Apostoli cum aliis ad Rom. iii. v. 20. Eadem requirit interpretationem versus 9. cap. vii. unde S. Pater de verbis Apost. serm. 4. cap. 7. inquit: *Quid est revixit? Apparere cepit, sentiri cepit, rebellare adversum me cepit.* Hujus interpretationis verissima ratio est, quoniam in sacris literis verba quæ significant esse aut facere sæpissime hebraica phrasi ponuntur pro rei cognitione. Hujusmodi sunt Ps. 50. *Ubi justificeris in sermonibus tuis:* 2. ad Corinthios vii. 14. *Gloriatio nostra, quæ fuit ad Titum, veritas facta est;* & juxta Theophylactum etiam quod legitur de Melchisedech ad Hebræos cap. vii. 3. *Neque initium dierum, neque finem vite habens.* At in cap. viii. Epistolæ nuper laudatæ Apostolus ait *prius testamentum culpa non vacasse,* quod Israelitæ non permansuerunt in illo, & Dominus neglexit eos, ut legitur proximo versu 9. & quoniam in tabulis scriptum erat, non in corde, ut additur versu 10. scilicet non poterat absque Christi gratia justificare. Quaresponsione utitur Augustinus etiam ad refellendam objectionem ultimam ex cap. xx. Ezechielis, scribens Epistola 19. nunc 82. n. 14. *Forte propterea non dixit mala, sed tantum non bona, id est non talia, ut illis homines boni fiant.* Hoc tamen postremum potest duplici via retorqueri. Primo quia eodem cap. versu 11. Ezechielis inquit Dominus: *Et dedi eis præcepta mea, & judicia mea ostendi eis, quæ faciens homo vivet in eis.* Deinde quia vel Ezechieli credit Manichæus, vel mendacem existimat. Si credit, non scripsit Propheta afflatu demonis: si mendax est, non erit verum quod ait, *præcepta non bona.* Potest etiam responderi esse hoc loco ἀντιπαράστασις, id est figuram reciprocationis in sacris libris frequentissimam, de qua vide Vossium lib. 5. Inst. Orat. cap. 2. Ea fit, dum vox eadem in vicina diversam habet significationem, ut si dicas, *Multi crediderunt in nomine ejus: ipse autem Jesus non credebatur semetipsum eis:* priori loco credere significat professionem fidei, in altro

idem

idem est ac se fidei amicorum committete. Itaque *præcepta* apud Ezech. v. vii. significant legem Moſis, & verſu 25. leges duras, pœnaſque legis violatæ, maxime, ut colligitur ex Chaldaeo, mentis cæcitatem. Sed vindicavi Moſaicam legem ſatis, ſuperque.

EXCURSIO IN PHEREPONUM.

Plura ex Auguſtini adverſus Fauſtum libris in his veteris Teſtamenti vindicationibus relata ſunt. Horum autem librorum celebratio ad memoriam revocat Animadverſiones Joannis Clerici, quas, ubicumque diſputationes noſtræ exhibent occaſionem, excutere aliqua notatione inſtituimus. Larvatus ergo Phereponus primo conqueritur non ſatisfeciſſe Auguſtinum argumento Fauſti petito a Moyſi maledictione. *Tam facilem objectionem, inquit, diluere non potuiſſe Auguſtinum, mirum eſt: mortem enim & maledictionem unum, idemque eſſe vult, neque ullo modo ſe expedit.* Deinde affirmat in libro Deuteronomii nullam peccati fieri mentionem, ſed tantum cadaveris e ligno pendentis; quod eſſe rem ſummopere pollutam docet Moſes. Hortatur poſthac lectorem, ut ſui ipſius adeat Commentaria, dicens: *Vide ad eum locum Joannem Clericum.*

In hac priori Animadverſione ſtatim apparet ſuſa Cenſoris in Auguſtinum malevolentia. Nam quamvis foret hæc reſponſio argumentationibus Fauſti debiliſor, non utitur ea ſola Manichæorum debellator Auguſtinus. Ex hæreticorum enim illorum commentis evincit ad Chriſtum non referendam ſuſpenſorum maledictionem: atque ex Epiſtolis Pauli apertiffime demonſtrat in novo quoque teſtamento Chriſtum dici maledictum, & peccatum: ideoque abſurdum non eſſe, ſi in eum quadret etiam execratio pendens in ligno, non quidem ob propria peccata, ſed ob ſuſceptam peccatorum noſtrorum cauſam. Quæ cum adeo plana ſint, & luculenter ab Auguſtino tradita lib. xiv. cap. 2. & 5. cur audet Clericus ſcriptitare, *tam facilem objectionem diluere non potuiſſe Auguſtinum?* Verum & reſponſio, quam temere vellicat, firma eſt, veriſſima, ac validiſſima; & quam proſert Arminianus iſte, inepta ac putida commentatio. Enimvero Deuteronomii xxi. 23. ſuſpenſum cadaver

non ideo maledictum dicitur quod ſit in lege Moyſi pollutum; ſed quoniam cadaveris ſuſpenſio indicium eſt mortis inflictæ peccato, atque execrationis divinæ. Id vero cum apertiffime demonſtravero, conſtabit ſapientiſſime, Auguſtinum interpretatum fuiſſe illam maledictionem pro morte peccato inducta, & maledictum pro mortuo Cruci ſuffixo propter humani generis redemptionem.

Sunt autem innumera, quæ poſſum in huius veritatis confirmationem producere. Principio ea verba Deuteronomii, *Maledictus a Deo eſt, qui pendet in ligno*, demonſtrant mortuum ligno pendentem habere graviffimi flagitii reatum, & proculdubio commonſtrant peccatum aut proprium, aut alienum. Habet enim hebræa lectio, *אלהים תלו*, *Quoniam maledictio Dei eſt ſuſpenſus*: Atque verbum *קלל* ſignificare execrationem, atque maledictionem, conſtat ex Levit. xx. 9. Job. 24. 18. Iſa. 65. 20. Nahum i. 14. &c. Apoſtolus etiam ad Galatas 3. 13. ait: *Επιταράχος πᾶς, ὁ κρεμαμένος ἐπὶ ξύλου*. Quis autem ignorat *τὸν κατάρατον* eſſe maledictum? Addo Interpretes, non Rupertum modo, Cornelium a Lapide, Lorinum, ſed & vetuſtiores Procopium, Aquilam, Theodotionem, Auctorem altercationis Jaſonis, & Paciſci, Hieronymum, alioſque etiam ex magno numero Novatorum, qui omnes in hac voce maledictum vim contumeliæ, & execrationis agnoſcunt; Paraphraſim ipſam Caldaicam, quæ habet: *אלהים על ליהוה סעמל* *Quia pro eo quod peccavit coram Domino ſuſpenſus eſt.* Accedit ratio, quæ nec latuit Grotium in hunc locum, & Glaſſium de Typis Canone viii., ſuſpendium cadaveris habere ſignificationem pœnæ: quapropter non ſuſpenderantur, niſi qui morte plectebantur ob grava aliquod crimen, ut legitur præcedenti verſu Deuteronomii. Illud etiam in cauſa eſt, quod ex hoc loco Deuteronomii obſectant nobis Judæi fidem noſtram eſſe in hominem execrandum, & a Deo maledictum, idque ab Apoſtolicis temporibus: nec tamen aliquis Patrum invenitur reſponſum dediſſe maledictum nihil eſſe aliud, quam emortui cadaver. Ergone facile potuiſſet Auguſtinus obſecta Fauſti retundere nova iſta Commentatione Phereponi autumantis a Moyſe nullam fieri peccati mentionem? Facile imo fuiſſet Fau-

Fausto demonstrare pendentem a ligno dici a Moyse maledictum atque execrandum, nec Cadaver maledictum esse, nisi ratione peccati. Quare hæc magnus Augustinus expendens optime omnia conciliat demonstrans, Christum factum esse pro nobis maledictum, idest subiisse mortem indictam peccato Adæ, & conviciis ac blasphemis fuisse laceffitum propter crimina nostra. Quid ergo nos hortatur Clericus, ut adeamus Commentaria a se edita, ab homine scilicet imbuto erroribus Arminii ac Pelagii, & ignorantis unde mors pervasit in homines, & cur Christus patibulum Crucis ascendit? *Quid miratur* (inquit Augustinus lib. laudato cap. 4.) *maledictum esse peccatum, maledictam esse mortem, maledictam esse mortalitatem carnis sine peccato Christi, ex peccato tamen hominis etiam in Christo factam?*

Displicet præterea Pherepono, Augustinum libro xvi. cap. 22. interpretari de Christo verba Deut. 28. 66. *Et erit vita tua quasi pendens ante te, & non credes vitæ tuæ.* Eccur quæso? Quia, inquit Clericus, nemo non videt agi hic de vita dubia, & incerta, quæ nota etiam Latinis metaphora dicitur pendere. Literalem interpretationem de mortali vita Augustinus non improbat; nam scribit: *Quæ verba & aliter posse intelligi, potest aliquis dicere.* At non esse accipienda de Christo, perperam contendit Clericus. Primo enim liquet eundem Scripturæ locum sensus plures admittere. Deinde magis Christo, quam mortali vitæ convenire laudata verba, demonstrat pervetusta versio apud Terullianum cap. xi. & xiii. contra Judæos, *Et erit Vita tua pendens in ligno ante oculos tuos.* Stant præterea pro Augustino innumeri Patres cum Græci, tum Latini, nec non lucubrationes Apologeticæ Cantacuzeni, & etiam Grammaticales observationes Galatini. Quæ omnia plenissima eruditione complectitur Tom. 2. in Deuteronomium Joannes Lorinus.

In libro xvii. cap. i. putat argumentationem Fausti conantis demonstrare ea verba, *Non veni solvere legem, &c.* non esse scripta a Matthæo, facilius solvi, si dicatur Evangelistam ordinem temporum in sua narratione nequaquam servasse; ideoque non Matthæum tantum, sed reliquos omnes Apostolos eo tempore fuisse electos, & sermonem in monte audivisse. Quasi id animadverterit singu-

laris Phereponi perspicacitas, *Quod ab eo non factum, inquit, ostendit in sua Evangelica Harmonia Joannes Clericus.* Postmodum stomachans addit: *Miror Augustinum hoc non reposuisse; & paucis interjectis, Multos fugit hæc observatio.*

At hæc ipsa observatio nec Augustinum fugit nec erat argumento Fausti reponenda. Porro si Phereponus antequam in Augustinum stilum acueret, æquo animo ac libramento ipsius opera perlegisset, scriptum invenisset cap. 17. ii. libri de Consensu Evangelist. num. 39. de vocatione discipulorum, & de narratione Matthæi: *Proinde fieri potest, ut postea narraverit, non quod postea factum erat, sed quod prius prætermiserat.* Et cap. 26. ejusdem libri num. 59. *Hinc autem probabilius videtur, quod hæc prætermissa recordando Matthæus commemorat: quia utique ante illum sermonem habitum in monte credendum est vocatum esse Matthæum.* In eo quippe monte tunc Lucas commemorat (cap. 6. v. 13.) omnes duodecim ex pluribus discipulis electos, quos & Apostolos nominavit. Itaque nobis confugiendum non est ad Harmoniam Joannis Clerici pro expiscanda tam profunda, & recondita observatione, Matthæum nonnulla recapitulando scripsisse. Demonstrandum jam hæc non fuisse contra Faustum reponenda. Quamquam verum est Matthæum in sua vocatione narranda ordinem temporum non servasse; hæc tamen questio in velitationibus Fausti ad rem non pertinet, & melius ac facilius Manichæi cavillatio depellitur, si demonstretur, potuisse Matthæum narrare quæ Christus dixerat in monte, etsi abfuisset. Atqui hæc Augustinus cap. 3. libri xvii. contra Faustum validissimis argumentis demonstrat. Quid ergo de tempore vocationis Matthæi disputare, & ordinem rerum gestarum exponere contextu Evangeliorum, adversus hominem impudentissimum contendentem in Libro Matthæi plures esse lacinias, & probantem quæ narrat de sua vocatione, negantem quæ scribit de sermone habito in monte? Si Evangelium universum recepisset Faustus, poterat & illud reponi: sed mutilans pro ingenio Scripturas erat usurpatis ab Augustino responsionibus refellendus.

Carpit præterea Phereponus in lib. xxi. cap. 35. responsionem Augustini pertinentem ad Saram, quæ appellatur ab Abrahamo So-

Soror ratione consanguinitatis. Quia non tantum (Abrahamus) sororem vocat, quod ambiguum esse potuit, sed filiam patris, non vero matris, Gen. 20. 12, ex quo liquet proprie hoc esse intelligendum. Addit nullam esse Historiam, quæ nos doceat eo tempore apud Chaldaeos illicita fuisse fratrum, & sororum conjugia, quamvis hoc affirmet Augustinus. Fatetur tamen eandem fuisse sententiam Ephiphanii Hæc. 39. num. 7. & Hieronymi in libro adversus Helvidium.

Verum longe probabilior est sententia Augustini, aut saltem non plane certa illa quam amplectitur Clericus, licet nonnullos habeat ista quoque assertores. Stant pro Augustino momenta quamplurima. Versio enim Arabyca in Polyglottis Waltoni Tom. 1. p. 81. habet: *Et in rei veritate ipsa est consanguinea mea ex parte patris mei.* Jonathan legit: *Filia fratris patris mei.* Idem sentiunt Interpretes nobilissimi. Hieronymus non solum contra Helvidium, sed & in quæst. Hebr. ubi ait: *Aran duas filias genuit, Melchan & Sarai cognomento Jescham.* Et infra, licet alteram quoque sententiam approbet, inquit: *Fratris ejus est Aran filia, non sororis.* Vatablus pariter: *Soror ejus fuit, sicut Lot frater ejus.* Mitto Salianum, qui exhibet etiam Schema familiæ Tharæ Tom. 1. Annal. pag. 360. Cornelium a Lap., & posteriores reliquos. Addo & Novatores, præsertim Clarium scribentem: *Fuit soror ejus, sicut Lot frater.* Deinde Augustinianam sententiam confirmat argumentum, quod depromo ex cap. xi. Genes. Ibidem v. 29. Aran dicitur pater Melchæ, & pater Jeschæ. At videtur Jescham eandem esse ac Saram, ideoque hanc esse neptem Thare, & filiam Aran. Id evincitur primo, quoniam describuntur ibi uxores Abrahami, & Nachoris his verbis: *Duxerunt autem Abram & Nachor uxores; nomen uxoris Abram, Sarai: & nomen uxoris Nachor, Melchia filia Aran, patris Melchæ & patris Jeschæ.* Videtur ergo Jescha eadem cum Sarai ibidem commemorata; maxime quia proximo v. 31. Sarai non dicitur filia Thare patris Abram, sed tantum nurus, & uxor filii sui. Deinde Jescham eandem esse ac Saram, est perverusta Scriptorum clarissimorum opinio. Josephus in 1. Antiq. cap. 6. Ex his (inquit) Aranes reliquit Lotum filium cum filiabus Sara, & Melcha. Neptes autem ex fratre

duxerunt uxores; Melcham quidem Nachores, Saram vero Abramus. Vetus Hebræorum Chronicon de Aran ait; natus est Lot: sequenti anno Jescha, quæ & Sara. Jonathan Uzielis: *Jeschæ ipsa est Sarai.* R. Aben Ezra: *Antiquos patres nostri dixerunt Jescham esse Sarai.* Erudita etiam Interpretatio nominum Hæbreorum, quæ extat in fine Tom. 6. Bibliorum Waltonianorum, est de Sara, *Domina mea, vel princeps mea. Uxor Abram.* Gen. 11. 29., *filia Aran fratris mariti sui, quæ & Jescha ibidem dicitur.* Nec orta est hæc sententia ex commentis Cabbalistarum, quod eundem numerum hebraice reddant nomen שרה Sara, & יסכה Jischa: sed, ut animadvertit R. Salomon, Jescha cognomento appellata est, & quia יסכה contemplabatur per spiritum, & quia omnes סכור contemplantur ipsius pulchritudinem. His ergo, aliisque momentis pluribus sententiæ, quam Augustinus amplectitur, additur firmitudo.

E contra opinio eorum, qui Saram existimant germanam sororem Abrami, infirmissimo nititur fundamento. Genes. xx. 12 appellatur, inquit Clericus, non tantum soror, sed & filia patris sui. Ita est. Sed apud Hebræos nepos vocatur frater, & neptis filia, inquit Vatablus. Et quidem recte: nam Genes. xx. x. 5. Laban dicitur filius Nachor xxiv. 48. Rebecca appellatur filia fratris Abrami. 2. Regum xix. 24. Miphiboseph filius Saul. Constant autem his locis filios appellari nepotes. Neque hi tantum, omnes posterii in sacris libris dicuntur filii, ut Achan appellatur filius Zare, Jos. vii. 24, & Christus Mat. 1. filius Davidis. Ergo Sarai neptis Thare ejus filia merito est appellata.

Num ex profana historia probari possit in usu olim fuisse inter fratres, sororesque conjugia, parum, aut nihil nostra interest. Scimus quæ refert H. Grotius de moribus Gentilium ad cap. Geneseos vicesimum. Sed non servarunt sanctissimi Patriarchæ leges omnes Ethnicorum populorum. Quantum ad sanctos Patres pertinet, extant de rebus illorum gestis libri divina auctoritate conscripti. Ex his si nullum aliud proferatur testimonium, quam colloquium Abrami cum Sara, *Dic, quod soror mea sis, aut cum Abimelech, Vere soror mea est, filia patris mei:* jam constat momentum istud nullius esse roboris. E contra ratiocinantur Hierony-

zymus adversus Elvidium, credibile non esse Abramum virum justum patris sui filiam conjugem accepisse; & quia in primis hominibus propter aurium sanctitatem idipsum Scriptura non nominat, mallens intelligi, quam proferri; & quia Levit. xx. 17. prohibentur matrimonia inter fratres, tamquam res per se ipsam nefaria; quippe legitur, *Qui accepit sororem suam filiam patris sui, vel filiam matris suae, & viderit turpitudinem ejus, illaque conspexerit fratris ignominiam, nefariam rem operari sunt.* Ceterum, ut defendi possit contrarium; neque liquet aperte Sarai fuisse filiam immediate generatam a Thare, neque Augustinum secutum sententiam deteriore. Arque hæc pro Augustinianis vindiciis tantisper dicta sunt. Nam in libris contra Faustum hæc tantummodo castigavit Phereponus; aut, si maculae affixæ sunt aliæ, exsufflantur halitu, neque opus est spongia.

CAPUT VII.

*De Mose Hebraicarum legum
Promulgatore.*

PLURA jam de Moyse in superioribus libris fuerunt suo quæque loco disputata, de illius antiquitate, de aversione a cultu Idolorum, atque de injustitia insultatione Magiæ. Expedientur nunc quæstiones aliæ de memorabili sanctissimoque viro ab eruditissimis scriptoribus institutæ. Prima quæstio est de nomine, num Ægyptium sit, an Hebraicum. Videtur esse nomen Ægyptium, primo quia impositum a filia Pharaonis, Exodi 11. 10. 11. quia Moses interpretatur, *servatus ab aquis.* Id vero Ægyptia lingua dici *Mouons*, aut *Mou-vans* observarunt plures, probatque ex vetusto Copto Vaticano Kircherius. III. quoniam a radice *משה* extrahere, participio præterito, non appellandus erat *משה* Mosce, sed *משיח* Masciū, quod extractum notat. Arbitramur tamen nomen esse Hebraicum, tum quia habet in Hebræo apertissimam etymologiam; tum etiam quia lingua Ægyptia appellatum fuisse Mneven colligitur ex libro 1. Diodori, atque hinc derivata est fabula Thalmud, Mosen esse Monjon Ægyptiorum, cum Monjos idem sit ac Menos. At vetusti Rabbini pro Mneve Menon facile posuerunt. Præmissæ autem *Berti Theol. Tom. IV.*

conjecturæ non difficilem habent solutionem. Ad primam quippe respondemus cum Rab. Abenezra, *foran didicisse filiam Pharaonis Hebraicam linguam, aut quævisse de illa.* Altera nullius est momenti, quoniam linguæ omnes habent plura nomina ab omnium matre, idest, ab Hebræa parum dissimilia, ac propria præsertim. Ad postremam dicimus, participium Benoni, *Extrahens*, passiva significatione ulurpari; & hoc forsam loco non absque mysterio, cum Moses non solum ab aquis extractus sit, verum etiam ipse populum electum deberet extrahere.

Proxima est quæstio de illius uxore Æthiopissa, de qua Num. xii. 1. hanc enim Scriptores plurimi aliam putant a Sephora filia Jethro Sacerdotis Madian ducta in uxorem Exodi 11. 21. Arbitramur namque Mosen, priusquam percusso Ægyptio, ib. v. 12. proficisceretur in Madian, constitutum a Rege Ægyptiorum Ducem exercitus suscepisse expeditionem in Æthiopiam, ibique filiam Regis ipsius amore captam participem fecisse connubii, Tharbin nomine. A qua opinione nec abhorret Abulensis q. 5. in cap. 12. Num., etsi Mosi Tharbin, ac Sephoram patet fuisse desponsatas successivo tempore, & Sephoram, posteaquam Tharbis apud Æthiopes remanserat a viro sponte devulsa. Hujus opinionis duo sunt argumenta: unum, quoniam hanc historiam narrat Josephus 2. Antiq. cap. 10. eamque sequuntur viri docti, inter quos Autor Hist. Scholasticæ Petrus Comestor, Fabricius, alii. Alterum, atque istud præcipuum est, Sephoram nullatenus dici posse Æthiopissam, cum Madian ejus patria sita fuerit in Arabia Petræa ad Rubrum mare: ideoque Æthiopissa, de qua in duodecimo Numerorum, alia videtur a Zippora Madianitide.

Longe tamen verius est Mosen fuisse *Moenegamon*, nec aliam duxisse, præter Zipporam, aut Sephoram, uxorem. Historia quippe belli Æthiopici fabulosa videtur Theodoro, Ruperto, Cajetano, Genebrardo, Pererio, & Saliano, qui plura de hoc argumento ornate & erudite profert Tom. 2. Annal. ad an. M. 2494. Et quidem vero non est simile, Regem Ægypti post illatam ab Æthiopibus cladem imperatorem militum elegisse virum Judæum coacervato, ut Artapanus narrat, exercitu ex gente Moyfi cognata. Multo

minus credendum quod scribitur a Iosepho post deditionem urbis Meroe, pactisque cum Regina nuptiis, *scilicet nihilominus in hostes* attenta praesertim singulari Ducis mansuetudine. Quod autem ad incrustandam fabulam addunt alii sculptas a Moyse imagines astromicas in quibusdam anulis ad amorem vel oblivionem, Mosis religioni, pietatique repugnat. Illa ergo de Mosis in Aegyptum expeditione commentatio, nisi penitus explodenda, saltem inter res incertissimas a viris doctis rejicitur. At quod legitur cap. xii. Numerorum, percipitur facile, si animadvertamus duplicem fuisse Aethiopiam, Orientalem unam, Occidentalem alteram. De utraque sat est si legas Tabulas Geographicas Augustini Lubin additas Sacris Bibliis Antonii Vitre. Notis Geographorum atque Interpretum circa distinctionem Aethiopiae accedit fuisse cognitam etiam Homero scribenti in primo Odysseae:

Αἰθιοπῆες τοὶ δὲ χθονὸς διδύμοι εἰσὶν ἀνδρῶν.
Οἱ μὲν δυσόμενοι ὑπερίανος, οἱ δ' ἀνιοντος.
Aethiopas, qui bifariam divisi sunt,
ultimi hominum,
Alii quidem Occidentalis Solis, alii
vero Orientalis.

Zippora ergo Aethiopissa dicitur, quod terra Madian spectet ad Aethiopiam Orientalem Aegypto propinquam, & ad Mare rubrum, sive Sinum Arabicum porrectam. Nisi mavis mulierem Madianitidem appellari Aethiopissam ignominiae causa, ut sentiunt complures. Nihil itaque prohibet, quin credamus Moysen unius uxoris maritum, ut dubio procul tenent innumeri, inter quos Tertullianus scribens cap. 6. Monogamiae: *Meliora seclari jussus habens & Joseph unijugum, & hoc nomine, audeo dicere, patre meliorem; habes Moysen Dei de proximo arbitrum.*

Quaestio tertia est, an Moyses percutiendo virum Aegyptium fuerit facinorosus homicida: quod supra diximus a Fausto Manichaeo fuisse objectum. Atque stant contra Moysen haud leves, quae sequuntur, praesumptiones. Primo enim ipsius conscientiam redarguunt facti circumstantiae, nam caedem illaturus circumspexit huc, atque illuc, Exodi 11. 12. Deinde percussus Aegyptium abscondit sabulo. Tum audiens patratum scelus palam fieri, fugit in terram Madian. Quae omnia sunt perspicua iniqui animi, sui que facinoris conscientiae argumenta. Praeterea homicida est, qui praeter ordinem potestatis atque iustitiae vitam

alienam invadit. At hoc fecit Moyses, cum privatus esset, & nondum in Judicem populi constitutus; quod a contribuli suo ei exprobatum est Exodi 2. 14. Fuit ergo homicida flagitiosus. Atque haec ratio tanti est, ut ad objectionem Fausti Augustinus allatam supra responsionem inierit, ingenue scribens lib. 22. cap. 70. *Consulta aeterna lege repetio non debuisse hominem ab illo, qui nullam ordinatam potestatem gerebat, quamvis injuriosum & improbum occidi.* Sed etsi Judex fuisset, quod constat esse falsissimum, debebat causam attente expendere, cum non sit vita hominis parvi facienda: nec pro sola percussione mortem rependere, judex una praecipuus & carnifex. Accedit quod in Epistola Judae v. 9. habetur Diabolum altercatum de corpore Moyse, contendentem cum Michaeli Archangelo dignum non esse sempultura, quoniam percussisset Aegyptium, ut Eumenius exponit. Postremo non alia ratione veteres Rabbinii conati sunt Moysen defendere ab homicidio, nisi quia percussit hominem non gladio aut scipione, sed pronuntiatio Dei nomine יהוה. Quod cum mendacium sit putidum ac futile, quia nondum nomen tetragrammaton fuerat divinitus revelatum: cum Patronorum commentatione videtur causa Moyse deperdita.

Etsi vero haec aliquam praesferunt criminis suspicionem, dicendum puto nullam homicidii culpam in virum sanctissimum transferendam. Probant id aliqui cum Abulensi Comment. in cap. 2. Exodi, quod existimandum non sit hominem cum Deo familiariter colloquentem passione atque ira, non aequitate caedem patravisse. At posse responderi nondum divinis apparitionibus fuisse donatum, aut id saltem divinis scripturis non evinci. Itaque divino nutu percussisse Aegyptium ostenditur ex cap. vii. Act. Apost. v. 24. & seq. *Et cum vidisset quemdam injuriam patientem, vindicavit illum: & fecit ultionem ei, qui injuriam sustinebat percusso Aegypto.* Existimabat autem intelligere fratres, quoniam Deus per manum ipsius daret salutem illis: at illi non intellixerunt. Quibus verbis innuitur Moysen, licet nondum constitutus esset Judex, ac rector populi cum manu Angeli, potentique miraculorum virtute, revera tamen jam fuisse electum; & idcirco actum illum iustitiae exercuisse, quoniam arbitrabatur cognatum populum ex illius

lius visitatione, atque opere satis percipere missum se a Deo illius Ducem ac Redemptorem. At cum noluerit illum regnoscere, & quidam illi dixerint, *Quis te constituit principem, & iudicem super nos?* opus fuit, ut cum potestate miraculorum iterum Rector rediret. Unde legitur eodem cap. v. 35. *Hunc Moysen, quem negaverunt, dicentes, Quis te constituit principem & iudicem? hunc Deus principem, & redemptorem misit, cum manu Angeli, qui apparuit illi in rubro.* Atque in hoc figuram prætulit Salvatoris, cujus potestas in priori adventu fuit Judæis despecta & invisâ, in secundo erit singulis formidabilis & gloriosa. Ergo Moyses hominem Ægyptium non sine auctoritate Judicis, & Vindicis a Deo constituti percussit. Sed legite Hom. 1. S. Basilii in Hexameron, Ambr. lib. 1. cap. xi., Augustinum Q. 2. in Exodum, D. Thomam 2. 2. q. 60. art. 6., Nicolaum de Lyra in cap. vii. Act. Apost. & celebriores alios Interpretes.

Ad primam ergo in contrarium conjecturam, & ad consequens argumentum respondeo, tunc Moysen fuisse quidem Iudicem populi idoneum, at id fratres ejus non intellexerant. Etsi enim Iudex antequam demandatum sibi munus exerceat, debet populo innotescere, alias posset quisque sese in Reipublicæ regimen temere intrudere; attenta nihilominus misera Judæorum conditione, nam erant extra patriam asportati, maribus circumdati, Regi potentissimo infensi, atque oppressi jugo durissimæ servitutis, nondum videbatur illorum Rector & Iudex tam adversis temporum circumstantiis publicandus. Ergo Moses circumspexit undique, & sabulo abscondit Ægyptium, & sparsa illius cædis rumore fugam arripuit; ne in Dei populum Pharo conciperet acerbiorē indignationem, captivos vehementius affligeret, aut rapto ad supplicium ipso Moyse divinum de populo liberando consilium nequaquam perficeretur. Atque hujus liberationis spe, non timore in fugam se conjecisse, auctor est Paulus in Epist. ad Hebr. c. xi. 27. *Fide reliquit Ægyptum, non veritus animositatem Regis.* Augustinus autem quæst. 2. in Exodum, postquam repetit quæ scripserat adversus Faustum, *Tamen (inquit) sicut Stephanus dicit in Actibus Apostolorum, putabat intelligere fratres suos, quod per eum Deus daret illis salutem: ut per hoc testimonium videatur Moyses jam di-*

vinitus admonitus, quod Scriptura eo loco tacet, hoc audere potuisse. Instituire longam causæ tractationem non patiebantur memoratæ temporum circumstantiæ. De poenæ ad culpam æqualitate putant aliqui, inter quos Abulensis, Ægyptium percussum fuisse propter adulterium: quod poenæ mortis etiam apud Ægyptios plectebatur. Nam constat, inquit, ex Cap. 24. v. 11. Levitici, mulierem Israelitidem, Salumith nomine, de concubitu Ægyptii filium blasphemum peperisse. At Cap. 2. Exodi nulla adulterii fit mentio: & satius videtur, si respondeamus utrobique illatam mortem significari, & versu 11. *וירא איש מצרי מכה איש-עברי*, *vidique virum Ægyptium percutientem virum Hebraum*, & versu 12. *וַיִּךְ אֶת-הַמִּצְרִי* *Et percussit Ægyptium.* Est enim utroque loco idem verbum *נכה* eadem inferre. Moyses ergo mortem morte multavit. Ad postremum de Corpore Moyli (nam nos pariter commentationem Rabbiorum explodimus) si admittamus interpretationem Ecumenii, nihil contra nos. Etenim spiritus nequam, Satan & Diabolus appellatus, quod sit adversarius & falsus criminator justorum, immerito Moysen accusabat, illique propterea restitit Michael. Sed probabilius est contendisse diabolum, ne sancti viri Cadaver terræ mandaretur in terra Moab contra Phogor, atque ob ejusdem sepulcrum antiqui idoli cultus aboleretur, quemadmodum contigisse in Daphni ex Reliquiis Sancti Babylæ, auctor est disertissima Oratione Chrysostomus. Aut forte sepeliendum curabat notissimo aliquo loco, ut filii Israel proni ad idololatriam divinos illi honores deferrent. Nam utramque causam reddunt Interpretes ac Patres, quos consulas.

Quæstio IV. est, an Moyses fuerit Heliopolitanus genere, atque ob lepram a suis expulsus, ut scribit apud Josephum lib. 2. Appion Grammaticus. Sed liquet Moysen Judæum fuisse ex cap. 2. Exodi, nec non ex Ethnicis Scriptoribus, Tacito lib. v. Historiarum, Lysimacho, Dionysio, & quotquot illius meminerunt. Nec ullatenus probabile est, puerulum elegantis formæ expositum in carecto ripæ fluminis, nisi fuisset ex gente Ægyptiis invisâ. Ob eandem causam nec percussisset virum Ægyptium rixantem cum Hebræis. Appion autem non solum in describendo genere Moylis errore labitur, verum

etiam in consignando exitu filium Israel de Ægypto ad annum r. Olymp. vii. quo scribit ædificatam fuisse Carthaginem: at ab exitu de Ægypto ad institutionem Olympiadum anni 715. connumerantur; Carthago enim ædificata est juxta Timæum Siculum, & Dionysium Halicarnassensem lib. i. Antiq. Rom. anno ante primam Olympiadem tricesimo octavo, & juxta Scriptores omnes longe ante Olympiadum institutionem. Quare Appion in omnem errorem cæcatus rapitur.

De lepræ autem vitio, quo laborasse Moysen scripserunt Tacitus laudato libro, & Ptolomæus Alexandrinus cognomento Chennus, facile tollitur suspicio. Nam adversus leprosos, & pustula ac impetigine infectos plura statuta sunt Levit. xiii., quibus liquet non fuisse Ducem cum universo populo tali vitio contaminatum. Quippe statuitur, ut leprosi judicentur a Sacerdotibus, ut deferant caput nudum, vestem dissutam, os panno contextum, ut clament se contaminatos ac sordidos, ut vestimenta maculis conspersa comburant, aliæque id genus plura. Id vero hæc præsertim de causa, quod tali morbo afficerentur iniqui, ut sacra monstrat Historia. Lysimachus autem, Tacitus, & Chennus mendaces esse manifesto deprehenduntur. Etenim ille narrat Judæorum multitudinem in mare demersam, perpaucos in deserta loca dejectos. At quomodo tam exiguo numero tot bella gerere, debellare Chananæorum regionem universam, urbemque toto orbe celeberrimam condere? Refert ædificatam a Judæis civitatem ab ipsis appellatam fuisse *Jerusylam*, id est, sacrilegam. Sed, ut mittam significationem hebraici nominis *ירושלם* *Jerusalem* longe diversam ab ea, quam habet græcum vocabulum *ιεριδουλα*, *Sacrilega*, unde Lysimachus perperam contendit derivatum alterum *ιεροσολυμα*; quis propriam urbem sacrilegam appellet? Tacitus etiam scribas, *Orta per Ægyptum tabe, quæ corpora fœdaret; regem Occhorim adito Hammonis oraculo remedium petentem, purgare regnum. Et id genus hominum, ut invisum Deis altas in terras avehere jussim*, duplici ratione refellitur. Primo enim Moyses Occhorim antecessit: deinde veteres Ægyptii Hammonem non coluerunt. Sed vide Justilipii, aliorumque in Tacitum notas, nec non Chronicon Eusebii de Regibus Ægyptiorum.

Verum est, quod Moyses aliquando extrahens de sinu manum, protulit illam leprosam instar nivis, Exodi iv. v. 6. sed eam retrahens protulit interum similem carni reliquæ. Quare constat hoc magnum esse prodigium; neque enim naturaliter fieri potest, ut fiat eadem manus extemplo munda ac leprosa. Significabat autem hæc mutatio juxta Augustinum Serm. 86. de Temp. Sinagogam, & Ecclesiam, secundum Cyrillum populum Judaicum, qui in lege permanens, tamquam manus in sinu, summis affectus est beneficiis: recedens autem ab observantia legis, percussus atque abjectus evasit. Sed & præfigurabat Moyses Christum Dominum jam apud impios despectum, quasi leprosum, post hac gloria, & exaltatione conspicuum. Addit Tacitus Judæos abstinere sue memoria cladis, quod ipsos scabies quondam turpaverat, cui id animal obnoxium. Verum non solum a sue abstinendum Judæis erat, sed ulterius ab omni animali habenti ungulam non divisam, & a commorantibus in aquis, si pinnulis careant, aut squammis: ut addiscerent, inquit Clemens Alex. in 3. Pædagogi, non oportere eos, qui Deum invocant, cum impuris versari hominibus. At de his alibi.

Quæstio V. est de facie cornuta Moysis, sive de versione, & intelligentia illorum verborum, Ignorabat quod cornuta esset facies sua, Exodi xxxiv. 29. Protestantes communiter scribunt, ineptam esse hanc lectionem, & auctorem Vulgata hallucinatum in voce hebraica *קרן*, *Cheren*. Addunt Sixtum, & Clementem in novis Bibliis approbasse vulgi a tot doctis damnatam consuetudinem pingendi Moysen cum radiis ad instar cornuum. Inquiunt ex Vulgata versione Moysen cornutum prodiisse in picturis: & impie lectionem illam retineri ad versionem Vulgatam statumendam. Ita Fagius in Exodum. Sixtinus Amama in Andibarb. lib. 2. c. 30. Rainoldus, Glassius, & alii. Adversus tam impudentem procacitatem tria demonstrabo, unum optimam esse versionem Vulgatæ: alterum nostræ communionis. Interpretes cornutam faciem non intelligere, nisi splendidam ac radiantem: tertium picturas cornuti Moysis vetustissimas esse, recte permitti, neque ex Vulgata versione introductas.

Primum igitur probo, quoniam hebraicam vocem *קרן* *Cheren* proprie ac literaliter significare

ficare *cornu*, & radios hebraice eo nomine appellari, quoniam ad instar flammulae in pyramidem, uti cornua, eleuantur, quemadmodum cornu etiam appellari potestatem ac dignitatem, eo quod cornua sint animalibus pars eminentior, atque robustior, est in sacris Bibliis manifestissimum. Legantur Hebraica Biblia Jos. 6. 4. Deut 33. 17. Psalm. 69. 32. Daniel. 8. 9. &c. Igitur ea verba *קַרְנֵי עוֹר פָּנָיו* quod promicuisse cutie faciei suae optime a Latino Interprete reddita sunt, *Quod cornuta esset facies sua*. II. Quamvis *קַרְנֵי* significat aliquando regnum, ut 1. Paralip. 25. 5. Psalm. 132. 17. potestatem ac furorem Deut. 33. 17. 111. Reg. 22. 11. Daniel. xl. 40. aut locum eminentiorem Esa. v. 1., nihilominus his omnibus in locis haeretici in suis versionibus retinent vocabulum *Cornu*, quoniam regnum, potestas, & locus prominens, ducta metaphora a cornu, hebraice appellatur *קַרְנֵי Cherem*. Igitur patiantur & verbum, *Cornuta esset*, in cap. xxxiv. Exodi, tametsi hoc verbo significatur splendor faciei, quoniam splendor ducta metaphora a cornu dicitur Hebraice *Cheren*. III. Memorato cap. Exodi in verbo *Cheren קַרְנֵי* iidem haeretici agnoscunt metaphoram, ut liquet ex Salomone Glassio pag. 1759. Ergo *Cheren* non sensu obvio ac literalis splendorem significat, sed traslatitio. At ubicumque sensus metaphoricus est, debet ipsa vox propria retineri: alioqui variatur stylus, suamque formam ac venustatem deperdit, nec habetur versio Scripturae, sed paraphrasis, aut metaphrasis. IV. Versio Aquilae pariter habet *κερατώδης ἦν*, *cornuta esset*; & Hieronimus linguarum peritissimus in cap. 6. Amos, inquit: *In Exodo juxta hebraicum, & Aquilae editionem legimus, Et Moyses nesciebat, quia cornuta erat species vultus ejus*.

Quod nostri Interpretes, ac doctores non adeo sint imperiti, ut nesciant his verbis, *Cornuta erat facies Moysi*, significari splendorem vultus ejus, & cornuta Moysis metaphoricè esse accipienda, viderit qui ipsorum libros perlegerit. Observavimus Glossam Interlinearem, Catenam in Exodum Lippomani, Cornelium a Lapide, Emmanuelem Sa, Augustinum Calmet, alios: nec adinvenimus ullum adeo simplicem, qui credat cornua Moysi erupisse. Ipse Amama fatetur optime interpretatos hunc locum Steuchum, Cajetanum, Oleastrum, Sixtum Senensem, Bellar-

minum, ad D. Thomam. Itaque nostri in hoc puncto non de sensu verborum cum Haereticis pugnant, sed de puritate versionis. Idcirco perperam nobis obiectant Versionem lxx., qui sensum quandoque secuti reddiderunt *δεδόξαται ἡ ὁψις τοῦ χροῦτός τοῦ προσώπου αὐτοῦ*: *Clarificatus est conspectus coloris faciei illius*: ad quam versionem videtur respexisse Paulus 2. ad Corinth. 111.7. Nos enim ultro concedimus Moysen fuisse in monte clarificatum, & miro splendore circumdatum: at id optime cohaeret cum allatis verbis ex capite xxxiv. Exodi.

Ut de picturis Patriarchae Moysi nonnulla dicamus; proferunt Guilelmus Schikardus, & Jo. Seldenus perantiquum nummum Moysi auribus tenus cornuti cum inscriptione torqui addita *מֹשֶׁה* *Moses*: in postica autem sunt verba illa Decalogi: *אֱלֹהֵינוּ יְהוָה יֵחַד* *Non habebis Deos alienos coram me*. Observarunt & in lamina aeris cornua haberi arietina. Num procusi hi nummi a Judaeis res est valde incerta: vetustos autem nullus negat. Hujus imaginis rationem afferunt, quod cornua in sacris literis majestatem significant, regiam potestatem, invictam animi fortitudinem, & gloriae magnificentiam. Similia scribunt Bartholius de Unicornu cap. 1. & Hottingerus de Nummis Orient. pag. 136. Magnum quoque Alexandrum nummi exhibent cum cornibus arietinis ob potestatem, ac fortitudinem. Hinc dictum putant Arabice *Dul-Karnaim*. Extat his consimile saxum in Museo Capitolino Clementis XII. magnificentia exornato postrema in aula, referens Alexandrum eodem pacto cornutum. Non ergo ex imperitia Pontificiorum interpretum, ut scriptitant haeretici alii, neque ex corrupta lectione Vulgatae, sed ex prisca consuetudine prodit in simulacris & picturis Moyses cornutus, in symbolum potestatis, & gloriae. Talem nobis sculpsit Moysen celeberrimus Bonarrota in statua adhuc Romae servata in Templo D. Petri ad Vincula; ne illam credas vulgarium Opificium consuetudinem. Ita nobis facile commovere; ut phrasi utar Tullii, cornua disputationis, quibus nos petunt Heterodoxi.

Quaestio VI. est, an Moyses fuerit primus literarum inventor, ut opinantur Possavinus, Jo. Mariana, Rupertus, & P. de la Haye in Prolegom. Bibliorum, Sect. V. cap. 1. Respondendum est negative cum Augustino lib. 18. De Civit. Dei cap. 39. Etenim

1. de Moyse sacri libri testantur, fuisse eruditum *omni sapientia Ægyptiorum*. Act. vii. 27. quod falso putant factum solis literis hieroglyphicis. Quandoquidem alphabeticas etiam apud Ægyptios extitisse ante Moysen, liquet primo, quod imperceptibile sit omnem Ægyptiorum sapientiam solis hieroglyphicis literis traditam. Deinde Nicolaus Damascenus, & Josephus lib. i. Antiq. scribunt ab Abramo & Chaldæis arithmetica & Astrologiam in Ægyptum pervenisse: & ante Ægyptios cultas has scientias ab Assiriis auctores Proclus in Timæo. Legimus præterea apud Simplicium Comment. 46. in lib. 3, de Cælo Arist., Observationes Astronomicas, quas Callistenes e Babylone miserat, fuisse annorum 1093. easque etiam Porphyrius refert usque ad Alexandri Macedonis tempora fuisse servatas. Illarum vero initium erat paullo ante Turris Babylonicæ structuram, & circa annum ante Abrahamum, ducentessimum. Certissimum est etiam Cadmum Phœnicem genere prima Grammatices elementa Græcis tradidisse accepta a Chaldæis, ut scribit lib. v. Diodorus, & in lib. de Regibus Judæ Eupolemus. Orta hinc opinio, Phœnices literarum fuisse inventores. Ioseph quoque lib. i. Antiquit. cap. 3. commemorat columnas duas, quarum una ad suam usque ætatem persistebat, ubi rerum coelestium disciplinas, & cursus astrorum descripserant homines Antediluviani.

Probatur 2. nam in Epistola Canonica Judæ v. 14. laudatur liber Henoch his verbis: *Prophetavit autem & de his septimus ab Adam Henoch*, & exscribitur statim Prophetia. Unde Augustinus cit. libro de Civit. Dei cap. 38. Enochum quædam divina scripsisse non dubitat: atque idem est iudicium Tertulliani in libro de Habitu mulierum. Respondent, librum Enoch esse apocryphum. Ita est: at non inde sequitur Enochum nihil scripsisse. Etiam ex libris apocryphis, his videlicet, qui non sunt undequaque exploratæ auctoritatis, licet certum habeant auctorem, testimonia quædam collegerunt Scriptores sacri. Compertum est Paulum Apostolum produxisse verba ex Arato Gentilium Poeta, Simonide Cretensi, & Menandro. Huiusmodi est illud Act. xviii. 28. *τὸ γένος ἑσμεῖν*, *Ipsius enim & genus sumus*, quod constat ab Apostolo desumptum ex Poeta Cilice concive suo. Menandri in Thaide est trimeter ex spondeis & jambis, qui le-

gitur in 1. ad Corinth. xv. 33. *φθίρουν καὶ χρυσὰ ὁμιλίας κακὰ*, *Corrumpunt mores bonos colloquia mala*. Quod legitur ad Titum i. 12. *Κρήτες αἱ Λεύραι*, *Cretenses semper mendaces*, carmen est Epimenidis, & Callimachi citatum a Favorino. Ex quibus colligitur perperam a plerisque Epistolam Judæ rejectam, quia ex libro Enoch desumit testimonium, ut in Catalogo Scriptorum Ecclesiasticorum scripsit Hieronymus. Fatemur ergo librum Enoch non esse in Canone divinarum Scripturarum, & negamus Enochum aliqua non scripsisse. At de Moyse cum hoc capite, tum præmissis disputationibus, & scriptiunculis nostris dictum satis.

C A P U T VIII.

De distributione, atque interpretatione Decalogi.

SUMMARIUM universis Juris esse Decalogum recte animadverterat qui libros Philonis de hoc ipso argumento editos inscripsit, *περί των δέκα λογίων, ἃ κεφαλαια νομῶν εἰσὶ*. Haud bene ergo ab iis factum, qui Theologicas disciplinas tradentes Tabulas testamenti prætereunt. De his parce saltem differere volumus, quædam cursim attingentes, non trita penitus, & communia. Nam quæstiones Scholastica methodo pertractandas, solitas ne nonnullis præceptis moveri, ad libros proximos de humanis Officiis, ne hic nimium excrescat, putavimus rejiciendas.

Itaque Decalogum dictum comperimus, quasi *Decem verba*. Est autem *verbum* in sacris literis non solum quælibet vox significativa, sed & per analogiam interdum accipitur pro re gesta, aut gerenda, ut dicitur liber uterque Paralipomenon, seu Chronicorum, ob recensionem rerum gestarum priscis Judæorum temporibus, hebraica lingua *verba dierum*, *דברי הימים*. Sic accipitur Græcum *ῥῆμα* Lucæ ii. 15. & *λόγος* ad Rom. ix. 28. Aliquando significat sententiam aliquam, ut Marc. xi. 29. *Interrogabo vos & ego unum verbum, & respondete mihi: Baptismus Joannis de cælo erat, an ex hominibus?* Utroque sensu arbitramur dictum esse Decalogum, videlicet ob decem sententias Domini, ac præscriptiones rerum agendarum: unde Auctor Quæstionum veteris & novi Testamenti inter Opera Augustini, *Decem sententias* (inquit q. 7.) *decem verba appellavit*. Quo-

Quomodo decem praecepta duabus in Tabulis fuerint distributa, vix possumus divinare; probabilior tamen est sententia Augustini, quæ jam inter Catholicos communis evasit, talem fuisse partitionem, ut una Tabula ad Dei cultum pertinentia contineret, altera septem reliqua spectantia ad proximi dilectionem. Adversus quam distributionem nihil solidi crepant animadversiones Petri Martyris in caput VII. Epistolæ ad Romanos, aliorumque hæreticorum. Prima ergo partitio est, quam Judæi quidam tradiderunt post Josephum lib. 121. Antiquit. cap. 8. & Philonem in exposit. Decalogi, in utraque tabula quina praecepta distribuens. Alteram tenet Hyeronimus, ac post eum complures, opinantes praeceptum de non faciendis simulacris, esse ordine secundum, ac diversum a primo, *Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti*; ita ut prior tabula quatuor praecepta comprehendat, sex altera, facto uno de duobus postremis prohibentibus concupiscentiam uxoris, & rerum alienarum. Tertia est communiter post Augustinum recepta, quam supra innuebamus: de qua vice Epistolam ad Januarium cap. 11. Sermonem 9. de decem Chordis sive 96. de Temp. cap. 5. lib. 111. Confess. cap. 8. &c. Di visio hæc Augustini est ceteris probabilior, si tria facile percipiantur: primo in una Tabula fuisse ea quæ pertinent ad Dei cultum, & dilectionem, in altera autem, quæ referuntur ad proximum: deinde praeceptum de non habendis diis alienis esse ordine primum, & consequenter ad Deum tria tantum, non quatuor praecepta referri: tertio, quod ex hoc consequitur, cum VII. alia ad complendum denarium numerum invenienda sint, nonum ac decimum praeceptum esse diversa.

Primum demonstratur; nam Matth. XXI. 38. & 39. & Marc. XII. 30. & 31. duo tantum dicuntur praecepta legis, *Diliges Dominum Deum tuum*, & *Diliges proximum tuum*. Id vero si dictum est propter distinctionem tabularum, constat omnia quæ spectant ad cultum Dei in prima tabula, & omnia quæ referuntur ad amorem proximi in secunda tabula fuisse conscripta: si autem duo tantum commemorata sunt, quod hæc sint veluti genera & capita ceterorum, nemo non videt, quam congruum magis, & longe probabilius sit, quæ ad diversa genera pertinent non fuisse permixta. Mitto, quod Ambro-

sus, Beda & alii interpretantur verba Apostoli ad Ephes. VI. 1. *primum in promissione*, primum tabulæ posterioris. Conveniunt circa hanc distributionem Christiani omnes, etiam confessione Vossii disput. 24. Leidenæ Thesi 3.

Mandatum vero, *Non habebis Deos alienos coram me*, esse ordinem primum, liquet; nam in iis, quæ præcedunt, *Ego sum Dominus &c.* est oratio enunciativa, nullumque verbum ibidem est imperativum, seu præceptivum. Est ergo præfatio quædam ad Decalogum, Majestatem, ac beneficentiam Dei, cui obtemperandum est, denunciatis. Consequens autem sententia de non faciendis sculptilibus, numerum cum præcedenti non facit: quandoquidem quisquis idola fingit ad adorandum eo cultus genere, qui summo Numini debitus est, jam Deos habet alienos coram Domino. Accedit S. Patrem Augustinum Serm. de decem chordis cap. 6. in tribus præceptis prioris tabulæ insinuatam putare quandam imaginem Trinitatis.

Duo postrema distinguenda esse jam constat; nam alioquin denarius non esset numerus præceptorum. Atque distincta sunt I. ut duobus præceptis prohibentibus illicitos exteriores actus in mulierem, & in rem alienam, sexto scilicet & septimo, corresponderent duo alia ad coercendam concupiscentiam. II. quia cap. 20. Exodi v. 17. videtur duplex sententia distingui, repetito verbo, *Non concupisces, non desiderabis*, tametsi Deuteronomii VI. 2. unica appareat. III. quoniam alia est ratio boni delectabilis, alia boni utilis: quorum concupiscentia postremis illis præceptis prohibetur.

Hæc cum probabilia sint, Augustinus non omnino repudiat sententiam eorum, quibus potius placet in prima tabula quatuor contineri mandata, ut quod dictum est, *Non erunt tibi Dii alieni* diversum videatur ab illo, *Non facies tibi sculptile*: & consequenter unum sit, *Non concupisces uxorem proximi tui*, & *Non concupisces domum*, &c. Docet tantum partitionem aliam videri sibi congruentiorem; quoniam, revera quod dictum est, *Non erunt tibi Dii alieni præter me*, hoc ipsum perfectius explicatur, cum prohibentur colenda figmenta. Legito quæstionem in Exodum lxxi. Imo lib. 111. contra duas Epistolas Pelag. cap. 4. videtur in aliam sententiam declinare, quam certum est plures habere assertores, ut Augustinus ipse observat memorata q. lxxi. su-

super Exodum. Dum ergo scribit Petrus Martyr cit. loco: *Miror quosdam, inter quos etiam est Augustinus, ex uno mandato duo facere voluisse, id est, de duobus ultimis, iniquus est æstimator: quoniam nec Augustinus penitus rejicit sententiam alteram, nec minus probabilius est, quam amplectitur. At, inquit Hæreticus: si ad numerum earum rerum, quas concupiscimus, multiplicata sunt præcepta, ex uno infinita quodammodo faciemus. Inapte prorsus: non enim distinguuntur præcepta juxta numerum rerum quæ appetuntur, sed juxta genera bonorum, in quæ fertur illicita concupiscentia. Sunt autem hæc, ut diximus, aut delectabilia, aut utilia: Honestas quippe nefas non est concupiscere. De partitione Decalogi hætenus.*

De præceptorum ordine hoc duntaxat controvertitur, an præceptum *Non mœchaberis*, sit revera sextum, an quintum. Ponitur enim ante illud, *Non occides*, in vetustis Codd. Græcis cap. vicesimo Exodi. Item Marci x. 19. Lucæ xviii. 20. & in Epist. ad Rom. xiii. 9. Ita etiam habet Augustinus lib. iii. contra duas Epist. Pelag. cap. 4. & Serm. 148. de Temp. Sed arbitramur præceptum de non occidendo esse priori loco ponendum, Etenim hunc ordinem servat nostra Vulgata Exodi xx. & Deut. v. Tenet eundem Codex Hebraicus, Josephus, Philo locis cit. Chrysostomus hom. 49. in Matth., alii complures. Habetur tamen alius ordo in quibusdam Græcis Versionibus, atque apud Patres, fortasse consulto variatus ob sceditatem, & summa mala, quæ infert mœchia, non ob errorem, ut quidam putaverunt, lxx. Interpretum, qui eandem sceditatis rationem habere potuerunt, quam habuit Marcus Evangelista cap. x. & Apost. cap. xiii. ad Rom. Nam Lucas juxta Lect. Vulgatæ, quemadmodum & Matthæus xix. 18. tenent ordinem primum & perantiquum. Variant Græca lxx. Interpretum: nam quibus usus est Philo, Complutensia, & recentiora ordinem tenent Hebræum: discrepant Vaticana.

DECALOGI EXPLANATIO.

Præmittuntur Decalogo hæc verba *Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Egypti, de domo servitutis*. Brevis est ad legem præfatio, sed vere divina. Proponit enim ineffabilem ac singularem Dei præcipien-

tis majestatem tetragrammato nomine יהוה, Dominus. Demonstrat & summum illius imperium ac potestatem altero vocabulo Elohîm אלהים, Deus. Vide nostram horum nominum interpretationem lib. i. cap. i. Insinuat & divinitatis mysteria, quæ sub his latere demonstravi initio librorum de Trinitate. Addit *Tuus*, & ut demonstret se peculiari titulo Deum esse Judæorum, ac maxime nunc Christianorum; atque ut ostendat se unitatis numero singulos alloqui. Commemorat recentiora beneficia, quibus sibi obedientiam subditorum magis devinciat.

I. PRÆCEPTUM.

Tam sublimi præfatione posita sic statuit: *Non habebis Deos alienos coram me. Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem, quæ est in cælo desuper, & quæ in terra deorsum, nec eorum, quæ sunt in aquis sub terra.* Prohibetur hoc priori mandato quilibet cultus idolorum, aut fiat adoratione, aut sacrificio immolationis, aut suffimento, aut libamine, aut ritu peculiaris numinis commentitio. Alieni autem dicantur Dii gentium a Domino, vel natura, si sint res creatæ: vel figmento, si sint opera manuum hominum. Quod Latine legitur *Coram me*, est Hebraice פני, *Super faciem meam*. Eapropter Græcus in Exodo cap. xx. v. 3. reddidit, πλὴν μου, quæ particula habet hanc vim significationis, *Non habebis Deos alios, sed tantum me*. Ideo recte Theologi nostri primum præceptum non solum negative accipiunt, ut nefas sit colere quodcumque idolum; sed & positive, ut exhiberi debeat Deo omne specimen divini obsequii, puta sacrificium, religiosum cultum, corporis animique inclinationem, & actus Theologalium virtutum. At cap. v. Deuter. v. 7. eandem particulam פני vertit Græcus Interpretes, πρὸ προσώπου μου, & Latinus pariter, *in conspectu meo*: qua phrasi prohibetur qualibet etiam occultissima cordis idololatria; quoniam nec cogitationes nostræ sunt Deo absconditæ. Ex quibus liquet, legitimum Dei cultum non esse, qui exteriori tantum actu exhibeatur.

Dicendum modo, quid sint sculptilia, & similitudines vi hujus præcepti prohibita. Pro sculptili habet Hebræus Codex חסד. Est autem חסד, idem ac dolavit. Ergo non tantum prohibetur erectio simulacrorum, sed etiam

etiam quadrati ac perpoliti lapidis positi ad religiosi cultus testimonium. Nam veteres in lapide quadrato coluisse Venērem testatur Pausanias in Corinthiacis. Prohibemur similiter erigere cippum, columnam, aut monumentum aliud delati lapidis, aut ligni; quippe & usu stipitum cultos Deos auctor est Philo Byblius. Quare Deut. 16. 22. ubi præcipitur, ne erigatur statua, posuerunt Hellenistæ, *Στήλην*. Pro *sculptile* vero in cap. xx. Exodi habent Græci, *ειδωλον*, *idolum*: at Deut. v. *γλυπτὸν*, *sculptile*. Et *γλυπτὸν* quidem significationem habet eandem, ac *ἱδδ* a verbo, *γλύφειν*, *lapidem polire*, ac *dolare*. Idolon significare putant quamlibet imaginem hæretici complures, maxime Henricus Stephanus, & Scapula. Non designare nisi inanis, ac fictæ rei similitudinem demonstrant Classenius lib. 1. de Theologia Gent. &, quos ille commendat, Vossius, Menochius. Addamus Liranum ad Cap. 6. Deuteronomii id aperte probantem ex verbis Pauli 1. ad Corinth. vii. 4. *Nihil est idolum in mundo*: quod nec prætermisit Classenius. Est ergo revera idolum simulacrum fictam representans divinitatem: unde *Idololatria*, idest, cultus, atque adorationis a Creatore ad creaturam translatio. *Similitudines* ergo quid erunt? Profecto non qualescunque imagines, ut falso quidam interpretantur, sed genus aliud idolorum. Cum enim ut vidimus, *Sculptile* significet statuam ex ligno, vel lapide, aut quæ fiat scalpello, vel dolatura; prohibenda etiam erant idola reliqua, quæ constantur, aut pinguntur: ac propterea additum est, *Neque omnem similitudinem*. Quoniam vero adeo desipuerunt gentiles, ut cultum exhiberent soli, lunæ, astris, avibus, arboribus, stipitibus, piscibus, ut diximus de origine idololatriæ; horum omnium inanum Deorum idola verbis sequentibus prohibentur.

Ex hac nostra primi præcepti explicatione planissima, uti credimus, apparet Hebræis non alium statuarum, atque imaginum usum fuisse interdictum, quam idolorum. Quare miramur tantas in Scholis versari opiniones, ut acerrime quidam propugnent Judæis omnem prorsus sculpturam, atque imaginem fuisse vetitam: quidam alii, permissas duntaxat imagines rerum per se non extantium. At bene prorsus Augustinus docens verbis illis, *Non facies tibi sculptile*, &c. perfectius præcedentia explicari, & prohiberi colenda figmenta; & S. Thomas 3. p. 2. art. 3. scribens,

Berti Theol. Tom. IV.

quod non prohibetur illo præcepto facere quamcumque scripturam, & similitudinem, sed facere ad adorandum. Hanc sententiam argumenta ista confirmant. I. Vidimus, ut imagines, & simulacra, ita verbis legis prohiberi quadratos lapides, columnas, cippos, stipites, & figuras astrorum, stirpium, elementorum, herbarum, rerumque creaturarum omnium. Nam & dolatum lapidem aliquando esse titulum divini honoris evincunt cum Gentilium testimonia, tum saxum erectum a Jacob Gen. xxxv. 24. Atqui nullus dixerit vetitum fuisse Judæis erigere lapides, ac stipites, dummodo id non facerent causa cultus extranei, ut fecerunt ad tumulos Jordanis filii Ruben & Gad, Jos. xxi. 10. Igitur nec vetitum est habere imagines ac statuas, si hæc eadem idololatriæ causa non interfit. II. Nonne Cherubim sculpta fuerunt juxta latera arcæ, & juvenci in mari æneo, leones quoque ad Salomonis thorum? Facta hæc, inquit, Dei jussu, nec figuræ erant rerum per se stantium. At Dei quidem jussu cum in his, tum in aliis omnibus ad structuram templi pertinentibus interfuisse concedimus, dispensationem vero negamus. Res autem etiam per se non stantes, imo & lapidem, & cyrindrum, & sculpturam quamlibet esse aliquando idolum, liquet ex dictis: ideoque si prohiberentur imagines rerum per se stantium, quod possint esse simulacra Deorum, deberent absolute inhiberi sculptilia quælibet absque ullo discrimine. III. Opposita sententia repugnat Judæorum historiis. Nam 1. Regum cap. xix. 13. legitur Michol uxorem Davidis posuisse statuam hominis super lectum, eamque cooperuisse pelle caprarum. Non deerant ergo simulacra in Domo Davidis, cum justus esset ac innocens. Deinde ex libro Josephi xv. Antiq. cap. 2. habetur Aristobolum, & Mariamnem lubenter passos, ut pingerentur, illorumque imagines a Dello missas ad Antonium. Certum propterea est in Agrippæ Palatio statuas filiorum ejus fuisse locatas. Videantur eruditæ Notæ ad librum 1. de Bello Judaico cap. 33. postremæ elegantissimæ editionis Hudsoni. IV. Revincitur ex nummis Hebraicis De nummo Mosis pertractatum superiori capite. Apud Villalpandum p. 2. Apparatus Urbis & Templi lib. 2. disp. 4. cap. 27. extat nummus M. Antonii cum ipsius imagine, & inscriptione, *שלמה מלך*, *Salomon Rex*. Putant quidem nonnulli peregrinum, non ab Hebræis pro-

culum: at id non probant. Imagines non protuberantes, idest, incisas in numismatibus Judæorum fuisse, consentiunt docti omnes. De protuberantibus negant aliqui, sed immerito. Sicli a Judæis proculsi ante captivitatem sculptum habent ex una parte vasculum, ex altera virgam florentem. Sed quid de nummis in usu habitis ætate Christi? Sculptam in his imaginem Cæsaris liquet ex cap. xxii. 20. Matthæi. Adversarii putant se facile ab hac objectione expedire, dicentes, Hebræos, cum sui juris non essent, usos propter necessitatem moneta Romana. Verum nihil plane dicunt. Nam cum sint Judæi præceptorum suorum rigidissimi observatores, si numisma cum Imagine Cæsaris existimassent lege interdictum, numquid ipsi manibus contrectassent? Id quidem nullo pacto. Deinde, cum nummi illi haberent superscriptionem hebraicam; falsum est fuisse monetam Romanam. Insuper nulla ratione Judæi coerceri potuerunt, ut paterentur necessitatem, quando Pilatus Imagines Cæsaris in urbem intulit, ut narrat Josephus lib. 2. de Excidio Urbis cap. 8. nec quando posita est Aquila aurea super portam majorem Templi, quod narratur ab eodem Histor. lib. 17. Antiq. cap. 6. Igitur nec propter necessitatem contrectassent numismata Cæsaris, quod agnovissent lege interdictum.

At inquiunt Adversarii. Hæc facta de imaginibus Cæsaris, & de Aquila aurea demonstrant abjecisse Judæos omnem promiscue imaginem. Hoc fortasse præcipuum ipsorum argumentum. Cui, ne a Josepho recedamus, accedit, quod Historicus ipse lib. viii. Antiq. cap. 7. ait, Salomonem peccasse, quando boum æneorum simulacra fecit mari subtus attollendo, & leonum effigies suum circa solium. Hæc obiectio me nihil penitus commovet. Nam Aquilam auream scribit ille fuisse consecratam: *Dedicaverat (inquit) ingentem, & magni pretii Aquilam ex auro. Lege autem vetitum est iis, qui volunt ex ejus institutis vitam agere, & quidquam cogitare de imaginibus erigendis, operamve dare simulacris consecrandis.* Non ergo excitarunt Judæi turbas, quod rejicerent omnem imaginem, sed quia appositum erat templo simulacrum consecratum. Tales esse imagines Cæsaris non sine fundamento suspicabantur, & quia Romani Cæsares inter Deos referebant, & quia Pilatus illas Jero-

solymam intulerat clam, & velatas. Nam signa & vexilla militaria, utique varie picta, passi sunt æquo animo. Ergo nulla alia de causa simulacra assernabantur, nisi ob cultum extraneum. Non refert, asserere Josephum, quod Salomon peccaverit. I. quia tot aliis jam productis locis scribit, vetitum in lege tantummodo ne consecrarentur idola. Imo lib. 3. Ant. cap. 5. explicans præcepta Decalogi, id unum isto mandari affirmat, *nullius animalis simulacrum adorandum.* II. quia forsan opinatus est jamdudum Salomonem ad idololatriam inclinasse, quando sculpsit juvencos, quod viderentur ii referre numina Ægyptiorum, & vestigium aliquod esse antiquæ idololatriæ. III. quia, etsi id Josephus credidit, omnium consensione falsum est; & Dominus omnia Salomonis ad Templi ornatum opera comorobavit, non redarguit. IV. quia Josephus Phariseus erat. Et Phariseorum severior erat disciplina: unde hi ad majorem cautelam, ne fieret cujusque animalis simulacrum, prohibuerunt. Quod servarunt etiam Hebræi Alexandrini, etiamsi communis opinio esset Legi imagines, & statuas non adversari. Hinc a civitatibus Judæorum Statuarii, & Pictores arcebantur, *ne occasio preberetur hominibus crassis*, ut inquit Origenes lib. 4. contra Celsum, Philo in libro de legat. ad Cajum, & Tacitus lib. v. Histor. Sed hæc erat œconomia quædam, & rigidior disciplina quodammodo Populo illi ad idololatriam prono necessaria; non ut quidam putant, expressa vis divini præcepti: de quo satis.

II. PRÆCEPTUM.

Sequitur exodi xx. 7. mandatum alterum, *Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum, nec enim habebit insontem Dominus eum, qui assumpserit nomen Domini Dei sui frustra.* Assumere nomen Dei est hunc tamquam testem ac fidejussorem invocare, aut alia ratione Dei nomen proferre: quod si reverenter fiat, religiosum est, neque alicubi prohibetur. Cavendum ergo, ne assumatur in vanum. Postremæ hujus vocis præcipua significatio est, ne id fiat mendaciter: quod frequenter denotat Hebraica dicto *וַשְׁוֹרֵי*, quæ istic habetur. Principio itaque prohibentur perjuria, idest non stare juratis, aut irrita facere juramenta, nec non falsum obtestatione

ne divini nominis confirmare. Item fallere verbis expectationem eorum quibus juratur: sive ambiguitate sermonis, sive qualibet mentis alienatione. Idem præterea est illud *in vanum*, ac temere, inconsulto, sive absque iudicio & ratione: ideoque verterunt aliqui. *εἰς αἶν*, sine consilio. Graviter propterea peccat quisquis jurat temere, & absque necessitate. Valet insuper ea vox *in vanum* idem, ac inani nixa, ideoque habent Græci hoc loco *μᾶτην*, *incassum*. Ex his liquet licita juramenta tunc fieri, quando juratur *in veritate*, & *in iudicio*, & *in iustitia*, ut ait Jeremias iv. 2. Atque has conditiones pertractantes de Theologia Morali appellant Comitibus juramenti. Deerit itaque juramento *veritas* si fiat mendaciter, *iudicium* si pro re levi, *iustitia* si absque consilio, atque pro re illicita. Assumunt Dei nomen *in vanum*, & qui, licet non deberent, irato animo & polluto ore divina, & sacra pronunciant. Quos Dominus arguit Levit xxii. 32. dicens, *Ne polluatis nomen meum sanctum*.

Josephus libro 4. Antiq. & Philo lib. 3. de vita Mosis, scribunt illicitum esse blasphemare Deos, quos colunt civitates Gentilium. Idem sentiant Judæorum alii, quod etiam simulacra Gentium habeant Dei nomen, atque Exodi xxii. 28. scriptum sit: *Diis non detrahes*. At errant crasso errore. Nam simulacra Gentium immerito Dei nomine designantur, & nunquam tetragammato, ac proprio: sed, ut verbis utar Apostoli i. ad Corinth. viii. 5., sunt *Ἀεγομαυοὶ θεοί*, id est, Deorum nomine venditantur. Dii vero, quibus non est detrahendum, sunt Rectores ac Judices, de quibus in Psal. 81. *Deus stetit in synagoga Deorum, in medio autem Deos dejudicat*. Judices ac Principes appellantur frequenter *אֱלֹהִים*, *Elohim*, eo quod debeant iudicium Domini exercere, ut in 2. Paralip. cap. xix. 6. At Dii Gentium nihil habent cum vero Numine affinitatis: & illud jure merito Exodi xxiii. 13. cautum est, *Per nomen externorum Deorum non jurabitis*. Idola figmenta sunt, atque abominationes hominum. Ut figmenta nequeunt esse testimonium veritatis: ut abominationes, sunt probris, maledictisque dignissima.

Assumentes in vanum Dei nomen dicitur Dominus non habere infantes. Legit Augustinus Sermone de decem plagis: *Qui enim acceperit nomen Domini Dei sui in vanum, non mun-*

dabitur. Rationem affert dicendo. *Quia veritas mundat, vanitas inquinat*. Videtur ea lectio sensu a Vulgata non discrepare, nec ab Hebræa, quæ habet, *לֹא יַעֲשֶׂה*, *Non faciet innocentem*. Est autem *non facere innocentem*, sive *non habere infontem*, illud idem, ac poenam sumere, & punire gravissime. Est igitur huic præcepto comminatio poena adjuncta. Vide quæ scripsimus in fine dissertationis de H. Janseniana.

III. PRÆCEPTUM.

Tertium ad hunc modum se habet: *Memento, ut diem Sabbati sanctifices*. Alia ratio est, cur Deus festi sanctificationem præscripserit, alia cur diei septimæ. Prima colligitur ex verbis versu ii. sequentibus, ut scilicet in specialem cultum Creatoris mentem, animumque intendamus: nam idcirco eo loci creationis sex diebus peractæ opera commemorantur. Altera inde deprehenditur, quod Sabbato Dominus ab omni opere dicitur requievisse, unde & septima dies *Sabbatum* appellata est, videlicet, *שַׁבָּת*, *requies*: ad arcendumque ab idololatria populum, & significandam requiem Sanctorum dirigitur hæc institutio. Cum enim lex data est, a gentibus creaturis cujuscumque generis impendebatur latria soli, lunæ, astris, elementis, piscibus, plantis, hominibus. *Factum est igitur, dum Sabbato cessant, ut divinitatis sensus Israelitis incuteretur, & naturam omnium opificem, & effectricem intelligerent*, inquit Hom. 6. da Pasch. Cyrillus Alexandrinus. Ne ergo crederet rudis populus idem sanctificari ob cultum rerum creaturarum, festum diei, qua nihil creatum est, opportune fuit alligatum. Hinc recte designabat Dominus Hebræorum solemnia hisce appellationibus, *Sabbata mea*, quoniam signa erant illum tantum esse Dominum Deum: ut habetur in Ezech. cap. xx. 20. Atque Sabbati observatione secernebatur Judæus ab idolorum cultoribus: unde Ovidius in i. de arte amandi, *Culta Palæstino septima festa viro*. Erat & Sabbatum typus liberationis, & requiei Sanctorum, a captivitate primum dæmonis, deinde ab ergastulo carnis: quorum origo est Domini sepultura. Lagitur idcirco Ioan. vii. 23. totum hominem sanatum *in Sabbato*. Lex igitur quantum spectat ad septimæ diei

determinationem, temporaria est, atque abolita idololatria, impletisque figuris, in diem primum commutanda. In qua præter beneficium creationis, memoria colitur completæ redemptionis, mortisque devictæ. Ex his autem constat hoc præceptum, ut in superioribus dictum est, fuisse ex parte ceremoniale.

Ut festa sanctificentur oportet abstinere ab omni opere, quod a divino cultu possit avertere. Quare Augustinus Tract. 3. in Joannem ait: *Spiritualiter observat Sabbatum Christianus populus abstinens se ab opere servili. Quid est enim ab opere servili? A peccato. Et unde probamus? Dominum interroga: Omnis qui facit peccatum, servus est peccati.* Similia docet de Spiritu & lit. cap. 15. Semper ergo incumbendum est, ne operam demus comestationibus, ebrietatibus, & flagitiis reliquis: ac festivo præsertim tempore. Videtur tamen his verbis, *Memento, ut sanctifices*, vis quædam inesse præscriptiva operum sanctorum; & ideo sat non est evitare peccata, nisi & Sacra peragantur, & insistatur etiam in conventu Ecclesiæ statutis supplicationibus.

Quantum attinet ad abstinentiam ab operibus servilibus mirum est quanta fuerit, atque adhuc sit Judæorum superstitio. Censent non exprimendam vestem madefactam, non venandum pulicem saltantem, non subtrahendas elitellas asino, non compescendum puerum a fletu, non scindenda ligna, non eripiendam substantiam ab incendio, non sternendum lectum, non ludendum nuce, aliaque plura recensita ab Apostata Munstero. At hanc superstitionem optime redarguit Christus Dominus Matth. xxii. a versu 3. ad 9. refutatque exemplo Davidis, qui esuriens panes propositionis comedit, & Levitarum, qui sine crimine Sabbati otium violabant. Quæ itaque pertinent aut ad humanæ vitæ necessitatem, aut ad ornatum templi & celebritatem festorum, aut ad pietatis officia, ut fiant die festo lex divina non vetat.

Consuetum fuit Hebræis Sabbato extra mœnia urbis recreationis causa deambulare. Spatium itineris definitum tradunt ad bis mille passus, aut septem stadia, plus, minus. De monte Olivarum legimus in Act. Apost. cap. i. v. 12. *qui est juxta Jerusalem, Sabbati habens iter.* Distantiam hanc esse duo milia passuum scribit D. Hieronymus in Epist.

ad Algasiam. Septem stadia habet Syrus, dimidium Leucæ, sive milliarius Lyranus, nec veteres omnino consentient in stadiorum finienda dimensione, aut longitudine milliarii. Hoc unum colligimus, antiquam esse Judæorum Sabbato inambulandi consuetudinem, recreandi animi gratia. A nobis quæcumque oblectatio, quæ a Dei cultu per se avertat, est sedulo removenda; cujusmodi sunt spectacula, choreæ, bacchanalia, & quæcumque festorum institutioni jam expositæ non conveniunt.

IV. PRÆCEPTUM.

Quantum est autem, *Honora Patrem, & Matrem*, Exod. xx. 12. Primum illud appellatur ab Apost. ad Eph. vi. 2. & quoniam primum est in secunda Tabula, ut Augustinus ait serm. de x. Chord. c. 6., & quia primum est in promissione, inquit ibidem Apostolus, ob repromissam observantibus peculiarem benedictionem. Ad secundam autem Tabulam relatum est, *propterea quod honor parentibus in gradu suo servandus est, sed eos tamen in divini honoris comparatione, præsertim si impedimento sint, debemus contemnere*, inquit S. Pater cap. 6. contra Adimant. Ex his divinam intelligimus sententiam Lucæ xiv. 26. *Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrem, &c.* Odium quippe accipiendum hoc loco pro minori dilectione videor mihi aperte conjicere ex cap. x. Matth. v. 37. ubi extat sententiam eadem his verbis: *Qui amat patrem, & matrem plusquam me, non est me dignus.* Fugiendos tamen parentes Religionis causa, hæc ipsa ratio suadet; quod ipsorum honor divino sit postponendus. Ceterum recte hoc præceptum in secunda tabula priorem habet locum, eo quod tam aperte natura ipsa honorem parentibus decernat, ut non male scripserit Augustinus Serm. de x. plagis, *Caninum est parentes non agnoscere.* Adde, quod illi sunt immortalis Dei quasi quædam simulacra, quemadmodum explicatur in Romano Catech. Habent idcirco quidam Codd., ut Salazar, & Lorinus observarunt, *ὑπερτιμα, superhonora.*

Honor parentibus debitus postulat pietatem, & sinceram animi benevolentiam, ne dicatur externis officiis a nobis legem impleri, non caritate. Nam si honor exhibeatur intuitu tem-

temporalium bonorum, nec sit ordo debitus dilectionis, honor non est, quoniam merces illum parit, non pietas. Talis est honor eorum, qui senibus obsequuntur, ut adipiscantur hereditatem. Legito Serm. August. 12. ex additis a Sirmondo. Hinc ab Ecclesia definitum est, non esse licitum cupere mortem parentum, aut de ea gaudere ob pingue venturum patrimonium. Consule proposit. ab Innoc. XI. proscriptas. Ad honorandos parentes requiritur præterea, ut filii eis operam ferant. Diximus supra cap. 6. quantum in hoc deliquerint Pharisei. Etiam Gentiles clamante natura passim id prædicant: inter quos Cicero in 1. de Officiis, *Necessaria* (inquit) *præsidia vitæ debentur his maxime.* Exigit præterea parentum honor præstandam illis, dummodo iusta præcipiant, obedientiam.

Non usus est Dominus communi parentum nomine, sed utrumque nominavit, *Patrem ac matrem* meliori sane consilio, quam politici legislatoris, qui solis ferme patribus consuluerunt. Afferit H. Grotius in Exodi caput xx. Persicas, Romanas, Grecaque leges. At etiam si Patrifamilias exhibenda est peculiaris quædam reverentia, matrem quoque honore prosequi naturali, divinaque lege jubemur. Et patrum quidem nomine intelligimus primum Genitores, deinde superiores, ac principes, tum ætate seniores, omnes suo ordine venerandos. Enimvero Patrem aliquem nominamus ob *genituram* ac productionem, ut Jabel dicitur pater habitantium in tentoriis Gen. 4. 20. ob *generis originem*, ut Abraham pater Judæorum Joan. 8. 53. ob *educationem* filiorumque magisterium, ut Sacerdos Judicum 17. 10, & Paulus 1. ad Corinth. 4. 15. ob *gubernationem* ac regimen, ut Eliacim Esaiæ xxii. 21. & Seniores ætate, ut 1. ad Timot. 5. 1. Id vero non ex sola scripturarum sanctarum consuetudine, sed & ex more omnium gentium, ut Romanis Senatores appellabantur Patres conscripti, aut absolute Patres. Ita Stephanus coram multitudine verba facturus, Act. vii. 2. incœpit: *Viri fratres, & patres, audite*; & Cicero in Catil. *Video P. C. in me omnium vestrum ora*, &c. Itaque Genitoribus, Patrique familias, Præceptoribus, Præpositis, Magistratibus, ac senibus æquum est honorem deferre.

Promissio specialis huic præcepto adnexa est: *Ut sis longævas super terram, quam Do-*

minus Deus tuus dabit tibi. v. 12. Longævitæ est vitæ hujus prolongatio. Visum quibusdam hebraico verbo *וַיִּבְרַךְ* ut prolongentur, vim activam inesse, ut sensus sit, ut *parentes benedixissent tibi diuturnam vitam elargiantur.* Et quidem Ecclesiastici 3. 11. habentur: *Benedictio Patris firmat domos filiorum: maledictio autem matris eradicat fundamenta.* Ac benedictionis singulare habemus exemplum in Jacob Gen. xvii. 27. & in filiis ejus xlix. 2., maledictionis autem in Chanaan Gen. ix. 25. Attamen etsi parentes filiis iniquis non maledicant, vim debite maledictionis hi experiuntur. Habes in Absalom exemplum. Christianis non corporalis vita, & copia terrenorum bonorum pro honore parentibus exhibito est expectanda, sed æterna possessio terræ illius novæ; quæ in cap. 21. Apocalypseos promittitur, & de qua David in Psal. 141. 6. *Portio mea in terra viventium.* At de quarto præcepto diximus: ad quintum deinceps transeundum.

V. PRÆCEPTUM.

Quintum nos ponimus, *Non occides*, eo ordine, quem tenet in Exodo xx. 13. Deut. v. 17. & apud Matth. xix. 18. etiam si alibi præmittatur consequens vetans mœchiam, ut supra animadvertimus. Occidi dicuntur ventia, & metaphorice etiam stirpes ac semina; unde mori dicitur granum frumenti Joannis xii. 24., & vites occidi grandine Psal. lxxvii. 47. Hinc quidam hoc non occidendi præceptum conati sunt etiam in bestias, & pecora extendere, de quibus S. Pater in 1. de C. Dei cap. 20. imo Manichei etiam in arbores, poma, folia, herbas; ut idem S. Doctor scribit in libro de H. ad Quodvultdeum. Sed refelluntur apertissime, primo, quoniam, ut observavit Cajetanus, Lorinus, alique est in hebræo verbum *וָהָרַג*, quod est *nerem inferre hominibus.* Deinde apud Matthæum xix. 18. ita explicatur, *Non homicidium facies.* Præterea animantia irrationalia, volatilia, natatilia, reptilia nulla nobis ratione sociantur, quam nobiscum habeant communem; ideoque iustissima ordinatione vita & mors eorum nostris usibus subditur. Tum insanam est, agriculturam, quæ omnium artium est innocentissima, tamquam plurium occisionum auctricem damnare. *Re-*
stat

stat ergo, ut de hominibus intelligamus, quod dictum est, *Non occides*, inquit S. Pater de Civ. Dei loco nuper citato. Hæc obiter adversus Manichæorum dementiam.

Habet quasdam exceptiones hoc præceptum, ita ut liceat hominem quandoque occidi. Quod fas est I. si accedat Dei jussio, ut Abrahamo, in quo laudatur religio, non redarguitur impietas. II. Si pro Dei cultu, aut publica utilitate bella gerantur, ut fecerunt filii Israel contra Philistiim. III. Si persona publica potestatem habens secundum justissimæ rationis imperium morte plectat sceleratos, ut David Amalecitam. IV. Si Spiritus Sanctus latenter hoc iubeat, ut Sampsoni. Vide Augustinum eodem libro I. de Civ. Dei cap. 21. Ergo peccat quisque occidit privata auctoritate, aut publica non directæ rationis imperio, ut peccavit David præcipiens, ut caderetur Urias. Similiter qui sibi ipsis manus violentas inferunt, qui ad duellum provocant, qui procurant abortus; sed de his alibi. Gravissimum crimen esse homicidium ex eo liquet, quod divinam imaginem violet, quod sibi homicida arroget judicalem auctoritatem, quod atrocissime humanam societatem disrumpat. Nec eadem inferre tantum, vetamur etiam nimis iracundiæ indulgere, de proximorum adversis lætari, maledictis aliquem laceßire, cum & minimum contumeliæ verbum animo malevolo, invidoque prolatum apud judicem cordium scrutatorem gehenna puniatur. Nam pro genere maledictorum Matth. v. 22. ponitur verbum *Raca* quod hominem levem, ac vecordem significat, & Syrorum lingua minus est aliquid, quam *fatuus*. Dixi *irato animo*; etenim zelo caritatis expedit, ut verbis utamur increpatoriis: & ipse Dominus aliquando vocavit discipulos suos *stultos & tardos corde ad credendum*, Petrum, *Satanam*, Phariseos *ex patre diabolo*, & *genimina viperarum*; Paulus quoque Galatas *insensatos*. Sunt ergo distinguenda quæ ab animi indignatione, & quæ e benevola caritate procedunt: nam honesta potest esse ira, atque juxta illud Sosisphanis,

Νυν δει γαρ οργην, ηνικ ενδικον, λαβειν.
Quum jus & æquum poscit, irasci decet.

VI. PRÆCEPTUM.

At sextum præceptum est Exod. 20, 14.

Non mœchaberis. Verbum *חָנָן*, *Nahaph*, extans in Hebr. videtur esse cum aliena uxore coire, ut liquet ex Deut. xxii. 22. atque eadem videtur significatio Græci *μοιχευειν*, adulterium committere, unde est latinum *mœchari*. Sed usurpantur hæc omnia pro quolibet concubitu illicito. Mam *חָנָן* impudicum omnem amplexum designare demonstrat ex Abenezra ad cap. 3. Mat. Hug. Grotius. Dent. v. 18. in Arabica versione Waltoniana extat, *Ne forniceris*. Mœchiam quoque Græci etiam stuprum illatam virgini appellant; unde Luciano dicitur Jupiter *mœchatus Danaen*, apud Robertum Const. Henricus Stephanus, & Scapula *mœchalidem* vocari omnem mulierem, quæ se stuprandam prostituit, demonstrant ex Athenæo: atque ob detestabilius crimen Lucilius apud Turnebum appellavit imberbes *mœchocinædos*. Male ergo quidam in sexto præcepto solum adulterium prohiberi grammaticalibus notationibus autumarunt. Quamquam si haberent hebræa, græca, latinaque verba unam significationem vitandi uxorem alterius, posita esset consuetudine Scripturarum *species* pro genere, ut supra pro omni læsione homicidium, ac pro qualibet superstitione cultus idolorum.

Ergo prohibetur primo loco adulterium, deinde incestus, stuprum, fornicatio, & actus quilibet illicitæ oblectationis. Atque incestum omnem damnat Levitici liber capite 18. connumeratis consanguineorum gradibus, in quibus certum est, posse Ecclesiastica lege in matrimoniis contrahendis dispensari: nam conjugium cum nepte prohibitum v. 10. lex naturæ non vetat, ut liquet ex matrimonio Abrami cum Sara. Utitur Moyses in prohibitione incestus pressiori quadam phrasi, id est, *Turpitudinem non revelabis*. Majus est aliquid, quam *cognoscere*, & *appropinquare ad mulierem*, quibus alibi utitur sancta divinarum Scripturarum verecundia, ut possimus in incestu deprehendere specialem quamdam nequitiam. Stuprum vero, quod lex Julia, & Quintilianus promiscue accipiunt pro adulterio, & mœchia, intelligimus nos vitium illatum virgini. Quod longe fornicationis crimen superat, in ingenuis maxime, honestisque puellis: unde & Romanorum leges permittentes adolescentibus scortationem, comprimentes Romanam civem poena plectebant capitali: vitiantes autem civem Atticam, du-

cere tenebantur: unde est in Andria Terentii Act. 4. Sc. 5.

jam susurrari audio

Civem Atticam esse hanc. C. hem! D. coactus legibus

Eam uxorem ducet.

Illud autem magnopere mirandum, fuisse qui simplicem fornicationem, idest liberi ad liberam accessum excusarent. Legendum iis primo, quod Dominus præcepit de puella, post virginittatis jacturam extra paternos fores ejiciendam, obruendamque lapidibus, Deut. xxix. 20. Videndus deinde Apostolus in 1. ad Corinth. cap. xiii. 17. scribens: *Si quis autem templum Dei violaverit, disperdet illum Deus: & cap. 9. Neque fornicarii, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores regnum Dei possidebunt.* Tum perlegenda quæ scribit Augustinus serm. de x. Chordis cap. x. q. 35. & 38. super Deuteronomium, & lib. xxi. contra Faustum cap. 62. Illud, inquam, magnopere mirandum; atque etiam consensione carnalium populorum detestandum. Meretrices quippe ob sceleris turpitudinem nonnisi peregrinas, & serviles foeminas fuisse, ac se se prostituisse duntaxat cooperto vultu liquet ex cap. 38. Genes. v. 15. Ob vulgati corporis vilitatem appellatas *Lupas* recte observavit Lactantius lib. i. Inst. cap. 20. & ideo conditores Romanæ Urbis dicuntur lactati a lupa, quod illorum nutrix Acca Laurentia sui corporis copiam faceret. Certum est etiam habitasse extra urbem exiguas domunculas, & perditos Amasios expectantes sedisse ante stabula: quod scribit Grotius prodidisse Chrysippum; ac etiam ex Latinis cognoscitur, inter quos Plautus in Pænulo Act. i. Sc. 2. illas appellat *prosedas*: Mundi lib. 12. Epigramm. *submœnianas*, earum vero casas Horatius lib. i. Sat. 2. *olentes fornices*. Quæ omnia demonstrant ignominiam, ac turpitudinem fornicationis. Gravius tamen aberrarunt, qui ausi sunt excusare manuſupratores: quorum scelus naturæ adversari ratio ipsa declarat, neque id fugit laudatum Martialem in Epigrammate 42. lib. ix. adversus Ponticum.

Ergo ut Augustinus docet q. 71. super Exodus prohiberi dicimus *omnem illicitum concubitum*, atque illorum membrorum non legitimum usum. Neque id tantummodo; inhonesta quæque, aut motu corporis, aut ver-

bo, aut scripto, aut nutu, aut quomodolibet peragantur. Addimus licentiam oculorum noxia cupiditate vagantium: & denique desideria nociva, sensusque labefactantem concupiscentiam. At meminimus opportune versus Ecclesiastici v. 14. *Sit manus tua super os tuum*, dictique Latini, *Digito compeſce labellum*.

VII. PRÆCEPTUM.

Prohibet præceptum septimum illicitam rei alienæ usurpationem jussione illa: *Non furtum facies*, Exodi xx. 15. Est autem *furtum*, quando res aliena subripitur invito Domino. Quod si occulte fiat, retinet furti nomen; si per vim, dicitur a rapiendo *rapina*. Prohiberi alieni compilationem lege naturali & Jurisconsulti fatentur cum Ulpiano I. *Probrum*, & ratio evincit, cum lædit hominem societatem, simulque rempublicam; cujus recta constitutio postulat, ut tutæ sint possessiones uniuscujusque. Est inter furtiva gravissimum, quod Latini dixerunt *plagium*, illud scilicet, quo liberum hominem emunt, aut vendunt. Nam inter hominum bona habetur post vitam præcipuum, atque, ut Cicero scribit ad Atticum, dulcius propriam retinere libertatem. Capitale delictum plagium esse constat ex cap. xxiv. Deut. 7. Qui publicam pecuniam subripit, committit crimen *peculatus*, quod nomen apud Tullium quoque frequentissimum; unde & violator ærarii latine dicitur *peculator*. Furtum rei sacræ illud est, quod proprie ipse Cicero *sacrilegium* appellat: quamquam eo nomine intelligimus modo quamlibet rei sacræ violationem, sive furto fiat, sive incesta libidine. Raptores alienorum bonorum sunt non soli latrones, excussores, piratæ; verum etiam fraudatores veterigalium, foeneratores, & qui rei frumentariæ, atque annonæ lucri causa appetunt caritatem. His adnumerandi sunt etiam ii, qui de superfluis non largiuntur pauperibus elemosynam: nec in superfluo dijudicando attendi debet ambitio, cupiditas, intemperantia, quibus deesse multa possunt, non superesse, sed propriæ vitæ necessitas, & honesta conditio.

VIII. PRÆCEPTUM.

A cohibenda manu ad linguam coercendam trans.

transitur sequenti mandato v. 26. *Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium.* Hæbræis quidem proximus ille tantum videtur, qui est popularis aut concivis, sed habendum ut proximum etiam qui adversum nos hostili est animo, monet Christus Matth. v. 43. Ergo nefas est cuilibet, etiam hosti, falsum crimen imponere, aut fidem testibus detrahendam iis infamiae notam, culpamque fictitiam obijcere. Interroganti autem Judici de patrato scelere testem aliquem, aut ipsum rerum præscripta formula juris, nequit veritas occultari. Fuit olim hæc formula *Adjuro te*, aut, *Da gloriam Deo*, aut consimilis. Ita legimus interrogavisse Josue Achan cap. 7. 19. Achab Michæam Prophetam, 3. Regum 22. 16., Phariseos cæcum a nativitate Jo. 9. 24. & Principem Sacerdotum interrogasse Christum Mat. 26. 63. Jusjurandum pariter exigere solent Judices; quibus propterea in detrimentum proximi mentientes & se crimine perjurii illaqueant, & Deo illudunt, & lædunt veritatem, & fratribus damnum inferunt. Recte ergo pledebantur falsidici poena talionis: cujus exemplum occurrit Danielis cap. 6. 24. & cap. 13. 61. Vetitum pariter est mentiri, proximo detrahere, & temere de aliorum moribus gestisque proferre judicium.

IX. AC X. PRÆCEPTUM.

De nono tandem ac decimo, quoniam nonnulla dicta sunt paullo supra in partitione decalogi, atque eadem ratio est de concupiscentia & externis operibus, sufficiat animadvertisse lege demonstrari, quod utraque sint peccata furari alienam rem, & illam concupiscere; misceri, conjugii alterius, eamque deperire: omniamque rerum postremis hisce mandatis prohibitam esse cupiditatem, quarum superiora inhibent contrectationem. Atque hætenus de præceptis Decalogi, cujus Tabulis adjiciam versus piissimi Theodulfi:

Qui cupis esse bonus, qui vitam quæris honestam,

Me pete, te moneo, Lex ego sancta Dei.

Sum via, sum lux, sum doctrix, sum conscia veri,

Lumen inextinctum, qui mihi pariter, habet.

C A P U T IX.

Secundaria Judæorum præcepta, ritusque legales, fuisse optimo consilio instituta.

CUM ad Manichæorum refutandam infamiam, Scriptorumque Gentilium Judaica legitima irridentium, tum ad Judæorum ipsorum existimantium perpetuo tempore duratura pervicaciam, crassamque inscitiam refellendam, institui hoc loco differere de legalium origine & causa; qua perspecta duo consequantur necesse est, unum in illis statuendis divinum apparere consilium, alterum vero sublata institutionis causa finem illorum adventasse. Atque hæc duo me affecuturum esse confido, si demonstravero, omnia legalia, præter allegorias, & agendæ vitæ rudimenta clarissima, in quibus detegendis stylium exercent interpretes, fuisse ordinatissime præscripta, ut grassantem idololatriæ superstitionem opportune compescerent, & futuri Redemptoris adventum præfigurarent. Nam per Christum principe hujus mundi foras ejecto, id est, diabolo divinitatis usurpatore devicto data Ecclesiæ ministris potestate calcandi serpentes, omnemque superandi calliditatem, ædificata supra petram Ecclesia, ne possent portæ inferi adversus eam prævalere, completisque promissi Evangelii figuris, neque a servitute liberatos jugum premere debet vetustatis, neque habentibus spiritum veritatis typi duntaxat, signaque sunt proponenda. Quæ duo, aptum scilicet, eique tempori conveniens adversus cultum idolorum remedium atque Salvatoris nostri prædictiones Mosaicorum rituum præclarum esse ornamentum, subjectis animadversionibus declarabo.

Principio dicam de ciborum, & animalium discretionem, de qua pertractat caput Levitici xi. Hac sane provisum est, ne Hebrei communes haberent cum Gentibus epulas, moresque illarum paullatim exuerent. Nam convivii potissimum junguntur fœdera, & addiscuntur scita, moresque exterorum. Deinde cum delectum ciborum fecissent idololatriæ damnabili superstitione, nova lege discreti sunt, ex.gr. ut immunda haberentur animalia, quæ multifida sunt, id est, scissis ungulis, & non ruminant; sive ruminant, nec ungulam dividunt. Abstinebant quidem etiam Egyptii solidungulis & cor-

& cornigeris, & suilla etiam carne, ut scribunt Herodotus, & Porphyrius: sed hi quibusdam animalibus divinitatem tribuebant, quibusdam aliis utebantur ad auguria captanda; Judæi vero ab iisdem animalibus abstinere iussi sunt, tamquam immundis. De sue præsertim id constat, tametsi putat Tacitus, Judæos hujus animalis carne non vesci, quod scabiei sit obnoxium. At caussam, quam divinare nunquam potuerunt Gentiles, ignorantque nunc etiam permulti, docent nos profani ritus idololatrarum. Porcus enim magis, quam aliud animal idolis immolabatur. Liqueet primum ex Athenæo, qui refert a sue immolata Veneri hujus festum appellatum ab Argivis *Hysteria*. Deinde ex Ovidio, qui primo Fastorum libro inquit, *Prima Ceres avi-
de gavisæ est sanguine porcæ*. Tum ex Varone scribente in libro 2. de re rustica, *Sus dictas a suæ, quod est immolare*. Legitur & apud Josephum lib. 12. Antiq. cap. 7. Antiochum captis Jerosolymis *ingentem porcum sacrificasse*. Inter puras victimas etiam a Romanis connumeratos porculos, demonstrat libro 4. de vet. Jure Pontif. Jac. Gu-therinus. Eandem fuisse hostiam eorum, qui initiabantur, probat ex Aristophane in Eleu-*finia* cap. 7. Joannes Meursius. Factam ma-*ctato* sue expiationem concionis ostendit lib. 2. de Republic. Athen. cap. 4. Carolus Si-*gonius*. Insaniam quoque tali victima piari solitam erudite demonstrat ex Plauto, & Ho-*ratio* Comment. in xi. Lev. Jo. Lorinus. Nullum ergo animal in sacrificiis idolorum tam frequens, quam sues, unde a vetustis Latinis *porci sacres* dicebantur. Præterea in magicis superstitionibus factam olim jussulo porcino dæmoniacam consecrationem, ideoque servatum illud ab idololatræ, non male quidam conjiciunt ex verbis Esaiæ cap. 65. 4, *Qui comedunt carnem suillam, & jus profanum in vasis eorum*. De qua consecra-*tione* plura de Legibus Hebræorum Spence-*rus*. Tandem etiam fœdera mactatione suis fuisse inita, liquet ex Virgilio *Æn. viii.* canente: *Stabant, & cæsa jungebant fœdera porca*. Recte ergo animal istud olim execra-*bantur* Judæi ob horrendas idololatrarum con-*suetudines*, non propter scabiem duntaxat, ut scribit Tacitus, neque propter rationem aliam satyricæ allatam a Juvenali, ubi de Judæis ait, Sat. 4. *Nec distare putant humana car-
ne suillam*.

Berti Theol. Tom. IV.

In abstinentia autem ab immundis ani-*malibus* præfiguratam Christianorum discipli-*nam*, Patres, atque Interpretes omnes com-*monstrant*. Neque diu hoc in argumento versabor; nam milvum, aquilam, & aves ceteras rapina victitantes (sceneratorum ra-*pacitatem* significare, nemo non videt. Animal non ruminans typum gerit illo-*rum*, qui a carnali sensu ad spiritualem re-*miniscentiam* non revocantur, veluti bestiae, quæ escam in ventrem trajiciunt, neque re-*trahunt* ad os dentibus comminueudam. Por-*cum* immunditiæ symbolum esse satis perci-*pit*, qui illum videt se volutantem in ecce-*no*, unde a Judæis appellatum חזיר *Chazir*, quasi quod luto convolvitur, observatum ab aliis. Legendus libro 3. Pædagogi S. Clemens Alex. & S. Pater cap. 15. contra Adiman-*tum*, & lib. 6. contra Faustum cap. 7. Fru-*stra* autem aliqui allegorias divinarum Scri-*pturarum* rejiciunt, cum & Apostolus Paulus easdem in veteri testamento agnoverit, at di-*xi* cap. 6.

Dicam jam nonnulla de Judæorum Pascha-*te*; & primo ostendam, quomodo institutum fuerit adversus Ægyptiorum idololatriam. Exo-*di* xii. legimus v. 3. *Tollat unusquisque agnum per familias & domos suas*. At nul-*lus* Ægyptiorum agnum vel hœdum manduca-*bant*: quod non solum affirmavit Theodoretus, & Juvenalis scribens Satyra v.

. *Lanatis animalibus absti-
net omnis*

*Mensa, nefas illic factum jugulare ca-
pelle*.

Præcipitur v. 5. ut agnus sit masculus: Ser-*vius* autem in 8. lib. *Æneid.* animadvertit, *in omnibus sacris feminini generis plus va-
luisse victimas*. Ibidem mandatum est, ut tollerent & hœdum, ex quo ritu non male Tacitus scribit de Judæis lib. 5. Hist. *Cæso* *ariete* velut in contumeliam *Ammonis*. Versu 6. servandum agnum præcipitur usque ad quar-*tamdecimam* diem mensis Abib, idest ad plenilunium vernum: eademque die Ægyptios Arieti sacrificasse demonstrat apud Spencerum Abram Seba. Jussum v. 7. ponendum san-*guinem* super postes, & in superliminaribus domorum; idque ad confutandam Ægyptio-*rum* insaniam, qui opinabantur mactationem hœdi esse mortiferam; cum ea nocte sanguis ille Judæos a cæde Ægyptiis illata immunes red-*diderit*. Cautum præterea v. 9. ne comederent

A a

ex

ex eo crudum quid, nec coctum aqua, sed tantum assum igni; nam Gentiles, ut scribit Arnobius lib. 5. contra Gentes, & Clem. Alex. in Admonit., alii crudarum carnum esu sacram agebant insaniam, alii caprorum reclamantium viscera cruentis oribus dissipabant; alii hœdum in aqua, aut lacte elixabant. Extat etiam apud Catullum huius insaniam testimonium eo versu: *Pars e divulso jactabant membra juvenco*. Mihil ex eo remanere debebat usque mane: etenim Sacerdotes idolorum carnes victimarum distribuabant, illasque feminæ, ut iis abuterentur ad turpia, condiebant sale, ut liquet ex verbis Baruch cap. vi. v. 27. *Hostias illorum vendunt Sacerdotes ipsorum, & abutuntur: similiter & mulieres eorum decerpentes; neque infirmo, neque mendicanti aliquid impertiunt*. Tandem inter cæremonias, ne singula persequamur, præscriptum est, ut ederent azymos panes cum lactucis agrestibus, sive *על-מרר*, amaris. Quippe certum est nonnisi panem fermentatum idololatrias in sacris adhibuisse, juxta Maimonidem lib. 1. cap. 131., succis autem dulcibus ex uva expressis, aut melle permixtis frequenter usos; ideoque Levit. 2. v. 11. legitur: *Nec quidquam fermenti ac mellis adolebitur in sacrificio Domino*. Contra mel usurpatum in sacris Mithræ demonstrat ex Porphyrio, & Scholiaste Papinii ad finem Thebaidos H. Grotius. Adde versus Ovidii ex 111. Fastorum:

Liba Deo fiunt, succis quia dulcibus idem

Gaudet, & a Baccho mella reperita ferunt.

In hoc Judæorum Paschate præfiguratam humani Generis redemptionem, satis comperitum arbitror. Nam Christum sub Agni nomine ac typo prædixerat Esaias cap. xvi. v. 1. *Emitte Agnum Domine dominatorem terræ*: & Baptista Joan. 1. v. 29. videns venientem ad se Jesum ait: *Ecce agnus Dei*. Prædicans & Propheta Salvatoris in passione sua humilitatem ait cap. v. 3. 7. *Sicut ovis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se obmutescet*. Quæ de Christo interpretatus est Philippus Eunuchus Act. 8. 32. Completam esse constat passionem Christi, institutamque in Azymo Eucharistiam in ipso plenilunio mensis Nisan. Animadvertit Joannes cap. 19. 36. in Christo illud quo-

que adimpletum Exodi 12. 46. *Nec os illius confringetis*. Ad contundendam Judæorum pervicaciam addo, in libro Cabalæ, quem plurimi ipsi faciunt, scriptum esse: *Et in eadem die, videlicet quintadecima mensis Nisan redimendus est Israel in diebus Messie*. Legito Catenam in exodum Lippomani.

Idem profecto judicium ferendum est de reliquis ritibus & sacrificiis Judaicis. Etenim cur illis animalia immolabantur, quibus Gentes summum deferebant honorem, nisi in idolorum contemptum? Proferamur præ ceteris exemplum unum vitulæ rufæ, cujus sacrificium describitur cap. Numerorum 19. Bovem Ægyptios adorasse, dictum sæpe. Videatur Plinius lib. viii. cap. 46. Classenius, Vossius, Lilius Gyraïdus, Seldenus, & qui de Diis, sive Theologia Gentilium pertractarunt. Ergo a Judæis bos immolabatur in contumeliam Numinis, quod Ægyptii Apim vocabant. Vitula autem eligenda erat, quoniam hæc singulari cultu in memoriam Isis colebatur. Vidit id etiam D. Thomas 1. 2. q. 102. art. 5. Cur comburenda esset vacca cum pelle, carnibus, sanguine, & fimo, constat ex dictis; quoniam scilicet idololatræ reliquiis victimarum abutebantur. Additur recens exemplum ipsorum Hebræorum, qui Ægyptiorum idolis nimium additi, conflato vitulo Apim adoraverunt, Exodi 32. *Apim dixi*: nam quod scribunt Grotius, Episcopus, & hæreticorum aliorum nonnulli, vitulum illum consecratum *Johovæ* idest conflatum ut in eam imaginem Spiritus veri Dei, quem colebant, adveniret, falsum est penitus. Arbitrantur enim non adeo Judæos delipuisse, ut vitulum adorarent, numenque profanum. Sed nimium illis gratificatur; nam apud Amos v. 16. habemus revera illos coluisse idolum Moloch. Sive Deum Moloch dixeris esse *Παυάρ*, ut vertunt Ixx. ita appellatum a Rege Ægyptiorum Remphis, sive *Kiun* nomen stellæ, in qua olim Ægyptii coluerunt Saturnum; constat Hebræos in idololatriam Ægyptiorum antiqua consuetudine fuisse proclives. Quid ergo prohibet, ne dicamus Hebræos revera Apim cultum præstitisse? maxime cum iisdem usi fuerint in idololatria cæremoniis, comestationibus, & ludis, a superstitione Ægypto, dum Apim coleret, usurpatis. Sed auctore ipso Grotio Moyses ideo comminuti vituli cineres

v. 20. sparsit in aquam, ut poena fieret superstitio ipsa Ægyptiorum, de qua Papinius:
 aut quo se gurgite Nili
 Mergat adoratus trepidis pastoribus Apis.

Ergo revera vitulum Judæi adoraverunt, ut scripsimus Lib. 1. cap. v.: atque contra idololatriam immolatio vaccæ optime fuit instituta.

Sacrificium istud typum fuisse Christi describit Apostolus ad Hebræos cap. ix. 13. & cap. xiii. 12. Et quidem vitulaeducta extra castra Christum extra portam passum præfigurabat, & sanguis illius aspersus contra fores Tabernaculi, Christi sanguinem emundantem conscientias nostras, & Patri pro nobis litrum oblatum. De his plura in Bibliorum singulis Commentariis. Quorum hoc unum singulare commemorandum est, quod ædificato post Salomonem templo sanguis vitulæ rufæ aspergebatur in monte Olivarum, eodem nempe loco, ubi Dominus Jesus inchoavit passionis suæ sacrificium. Ibidem junicem illam rufam mactatam scribunt Abenezra, & Rabbinii alii in cap. 19. Num., Interpretes nostri, & etiam Grotius Com. in Matthæum, & Spencerus de legibus Hebræorum.

Hircum, in quo dictum supra adoratum Hammonem, speciali ritu immolandum præcipitur cap. 16. Levitici. Duo enim hirci statuendi erant ante Dominum, & missa sorte unus offerendus erat pro peccato, alter emittendus in solitudinem. Ex hoc loco objiciebat Julianus Apostata apud S. Cyrillum Alexandrinum, in lege Moyfi oblata sacrificia etiam dæmonibus. Et quidem caper emissarius in Hebraico textu dicitur fors *Azazeli*, *אֶזָּאזֵל*. Azazelem ipsum diabolum esse, videtur concedere Origenes lib. 6. contra Celsum: unde Augustinus q. 55. in Levit. dicit, hircum dimittendum a quibusdam accipi in malum. Eandem opinionem amplexus est memoratus Spencerus in dissert. de Hirco Emissario Tom. 2. de Legibus Hebr. pag. 1425. ubi nititur demonstrare diabolum dici Azazelem; quoniam est *אֶזָּאזֵל*, fortis, & *אֶזָּאזֵל*, abiens: unde Jacobus cap. 4. 7. ait: *Resistite Diabolo, & fugiet a vobis*. Inquiunt & a Magis in Classe dæmonum, quos asserunt elementis præesse, connumerari hunc Azazelem.

Verum inter varias de Capro illo opinio-

nes certissimum puto ea verba Levitici, *Cujus exierit fors Azazeli*, non diabolum designare, sed caprum ipsum emissarium, ita, ut non solum consecratus non fuerit dæmoni, sed nec superstitionis causa missus in solitudinem. Nam & opinio illa, quæ Azazelem interpretatur dæmonium, imprudens & nefanda dicitur a Procopio, & Cyrillo; & ipsa lectione Levitici refutatur. Etenim Vulgata nostra pro Azazele habet *Caprum emissarium*: Græca, ut animadvertit citata Q. Augustinus, *ἀποπομπάριον*, *ablegatitium*; & ipsum vocabulum hebraicum *אֶזָּאזֵל*, *Azazel*, magis capro quadrat, quam diabolo. Nam *אֶזָּאזֵל* capri proprium est nomen, *אֶזָּאזֵל* vero idem est, ac *emissus*, vel *abiens*. Azazel ergo idem est, ac hircus emissus. Quid autem nostra interest, si Magi hirci nomen Diabolo tribuerunt? Quod si placet in Azazele ita Diabolum intelligere, ut in Capro emissario significata sit expulsio idololatria, hac quidem sensu Origeni non repugno. Augustinus hircum dimittendum non esse accipiendum in malo demonstrat, quoniam etsi homo, a quo in eremum ducebatur, cum rediret lavare jussus est vestimenta, abluendus erat pariter qui alterius hirci carnes cremabat extra castra, etiam si hircus ille accipiendus esset in bono. Itaque recte responsum Juliano, nullum hircum in lege Moyfi fuisse Diabolo consecratum, cum Azazel non Diabolus sit, sed hircus ipse. Sed etiam concesso Azazelem esse Diabolum, hircus emissarius deportabatur vivus in solitudinem: ergo non mittebatur Diabolo oblationis & victimæ loco, cum victima omnis mactetur, & juguletur.

Porro in hirco emissario præfiguratam ablegationem idololatriæ, & Diaboli per Christum ejectionem dictum est nuper. In duobus autem hircis, quorum alter dimittebatur, quidam volunt designatos Christum & Barabam, alii sortem prædestinatorum ac reprobos nonnulli Matthiam & Barsabam, aliqui Ecclesiam & Synagogam. Ex dictis autem illa duo, quæ declaranda suscepi, videntur manifestissima, legitima Moyfi utilia olim fuisse, quia ab idolorum cultu removebant; nec perpetuum duratura, quoniam figuræ erant futurorum:

*Finis enim legis Christus, quia lege fidelis
 Prædictus, legi lex veniendo fuit,
 Prescribens veteri finem, legemque fidei*

*Legem perfectam Gentibus instituens.
Unde Magister ait, Vetera effluxere peractis
Temporibus, subeunt omnia ubique nova.*

S. Paulinus de Obitu Celsi pueri.

C A P U T X.

*Quando legalia abrogata sint, & cœperint
esse mortifera.*

FINIS ergo legalium, quæ ad significatio-
nem futurorum fuerant instituta, ipse
Christus est. Quæritur idcirco an lex Moysis
in iis, quæ Evangelii typum gerebant, Sal-
vatore nostro suffixo Cruci fuerint abrogata.
Id vero duplicem sensum patitur, nam dubi-
tari potest, num post mortem Christi ita le-
galia illa cessaverint, ut nullatenus ad salu-
tem æternam fuerint necessaria, neque vim
habuerint a peccato expiandi, quod signifi-
care volunt e Schola Theologi, ubi dispu-
tant, utrum fuerint eo tempore *mortua*: &
institui potest disceptatio, an statim cœperint
esse noxia, ita, ut nefas esset illa amplius
in usum assum, quod intelligunt Scholastici
differentes utrum fuerint etiam *mortifera*. Et
mortua quidem legalia ipso Christo in cru-
cem sublato consentiunt Theologi, tametsi
discrepent aliquantulum, an præcise in ipsa
morte Redemptoris fuerint abrogata, an cir-
cumcisio, ut sentit Scotus, in institutione ba-
ptismi, sacrificia autem, ritusque alii post
Domini resurrectionem. Quæ postrema diffi-
cultas non est tanti ponderis, ut operam
omnem videantur expostulare.

Gravior est altera, an ex quo cœpit pro-
mulgari Evangelium, fuerit lex vetus semper
mortifera, ita ut nefas esset caeremonias ve-
teres ex animo observare; de qua re certa-
runt olim duo Ecclesiæ lumina Hieronymus,
& Augustinus: quorum ut mentem percipias,
controversiæ inter illos exortæ originem, pro-
gressumque narrabo. Hieronymus quidem exi-
stimavit legalia fuisse mortifera; sed cum
optime sciret, quod Paulus se totondit in
Cenchris, (portus erat Corinthiorum ad Si-
num Saronicum) quod facto calvitio obla-
tionem obtulit in Jerusalem, ac Timotheum
circumcidit, & exercuit nudipedalia, quæ
manifestissime de Judæorum caeremoniis sunt,
docet in caput 2. Epistolæ ad Galatas uti-
lem aliquando esse, & assumendam in tem-

pore simulationem, eaque usum Apostolum,
ut quæ nocebant eis, qui ex Gentibus cre-
diderant, correptionis hypocrisi emendarentur.
Ita & Petrum se gessisse, dum coge-
bat gentes judaizare, & a Paulo non ex animo,
sed opportuna simulatione fuisse reprehensum.
Atque hæc iisdem ferme Hieronymi verbis
relata sunt.

Augustinus cum hæc legisset, scripsit circa
annum 395. Epistolam ad Hieronymum
viii. nunc 28. in qua post nonnulla per-
tinentia ad novam, quam Hieronymus exor-
nandam susceperat, sacrorum Bibliorum Ver-
sionem, de præsentis controversiæ ait dolere
se, quod a Hieronymo tali viro, vel a quo-
piam, si alius illa scripsit, patrocinium su-
scriptum esset mendacii, atque fore ut non
mediocriter commoveretur, donec refel-
lerentur, si forte refelli possent, momenta
rationum, quas e vestigio proponit. Id ve-
ro tanta humilitate Augustinus præstitit, ut
sub finem Epistolæ scripserit, se difficilli-
me bonum iudicem futurum legendo quod
scripserat, sed aut timidior recto, aut
cupidiorem; malle autem se veritatem
audire a melioribus, ne si a se ipso re-
prehendatur, blandiatur sibi, & meticulo-
sam potius quam justam ferat in semetipsum
sententiam. Cum reddita non esset hæc Epi-
stola, circa annum 397. aliam S. Pater con-
scripsit numero ix., nunc 40. ubi posteaquam
officiosum mendacium, seu Apostolorum as-
sertam a Hieronymo simulationem iterum ex-
plicit, illum hortatur ad canendam *πάλιν ἀδελφαι*,
quod pulchrior sit veritas Christianorum, quam
Helena Græcorum: alludens ad Stesichorum,
quem ferunt laudando Helenam oculos rece-
pisse, quos illi detrahendo perdiderat.

Hieronymus hac Epistola accepta veritus
an esset Augustini, id tamen existimans ex
stylo, & argumentationis methodo, brevi
respondit, optare se, ut Augustinus aperte
scriberet, si sua esset Epistola; ceterum nol-
le se in Augustini libris quidquam carpere,
unumquemque in suo sensu abundare, & pue-
rilem esse jactantiam accusando illustres vi-
ros suo nomini famam quærere. Addit non-
nulla, quæ videri possent commoti animi
argumenta, ut est illud, *Memento Daretis,*
& *Entellis* & vulgaris proverbii, quod *bos*
lassus fortius figat pedem. Est hæc Epistola
inter Augustinianas xiiii. nunc 68. Addidit
Hieronymus & Epistolam xiv. sive 72. in
qua

qua ingenue, propriaque sancti viri libertate, scripsit, ut Augustinus mitteret epistolam propria manu subscriptam, aut desineret lacessere senem latitantem in cellula: esse Romæ complures, qui cum eo in disputatione iugum ducerent, si propriam vellet exercere doctrinam; se quondam militem, jam veteranum, debere aliorum laudare victorias, non effecto corpore dimicare. At incredibile est, quanta humilitate S. Augustinus asperitatem Hieronymi lenire studuerit. Nam rescripta Epistola lxxiii. olim 15. ait, agnoscere peccatum suum quod prior literis senem sanctissimum læserit; obsecrat illum per mansuetudinem Christi, ut sibi dimittat, nec vicissim lædendo malum pro malo reddat: testatur se non pertimescere ad instar Entelli, qui cædebatur, non sanabatur, salubria verba, & correptionem medicinalem: hortatur, ut fortius figat pedem quasi hos lassus, senectute forte corporis, non vigore animi, dummodo culpæ suæ palea conteratur. Atque alia habet plura, quibus Hieronymi sententias placide excipiens illarum frangit aculeos.

Talibus Hieronymus devictus officiis ad propositam quæstionem respondit circa finem anni 404. epistolam jam inter Augustinianas xi., & haud recto ordine ante præcedentes locatam, nunc num. 75. congrua serie positam. In hac vero primo Hieronymus ait, se in præfatione Commentariorum in Epistolam ad Galatas libere confessum Origenis commentarios esse sequutum, neque ex definito animo ea defendisse quæ in Græcis legerat, sed ea expressisse quæ legerat, & lectoris arbitrio dereliquisse, utrum probanda essent, an improbanda. Deinde ait, quod si Augustino placet Judæos, quicumque credunt, debitores esse legis faciendæ, ipse Episcopus toto orbe notissimus hanc promulget sententiam, & in assensum suum omnes Coepiscopos trahat. Priori tamen Hieronymus hæret adhuc, eamque confirmare nititur eisdem argumentis diligentius tractatis, quæ in Commentariis Epistolæ ad Galatas olim prodaxerat; atque simulationem Apostolorum, non officiosum mendacium fuisse contendit, sed honestam potius dispensationem. Verum S. Pater argumentationibus Hieronymi satisfacit Epistola xix. nunc 82. data anno 405. In illa vero propugnat Petrum, dum cogeret judaizare gentes, non recte ad veritatem Evangelii fuisse ingressum, & recte a Paulo reprehensum: ac Paulum ipsum

quandoque veteres cæremonias servasse, non simulate, neque ex necessitate, quasi putaret iis Christianam conferri salutem, ut putabant Ebionitæ; sed ne crederetur antiqua sacramenta, quæ in umbris rerum futurarum Deus fieri jusserat, impia existimare, & abjicere tamquam profana. Juxta Augustinum itaque tria distinguenda sunt tempora: unum ante Christi mortem, in quo vetera sacramenta fuerunt salubria: alterum statim post mortem Christi, atque ante Evangelii promulgationem, in quo amplius salubria non erant, nec poterat quispiam cogi ad illa suscipienda, licebat tamen ea retinere, ne videretur lex Moyfi tamquam noxia statim abrumpi, sed veluti mortuum cædaver in gratiam animæ, quæ in ipso paullo antea delituit, cum honore deferretur ad tumulum, atque ideo reprehensibilem fuisse Petrum, qui gentes ad judaizandum impulit, laudabilem Paulum qui cum Judæis legalia absque simulatione servavit. Tertium vero tempus est, cum veteri lege ad tumulum jam deducta, mortiferus cœpit esse usus legalium religionis causa servatus; nam si quis ob valetudinem se purificet, aut circumcidat, vel fame impellente, atque sine scandalo edat azymum; id antiquæ legis gratia non fit, nec debet putari mortiferum. Hanc Augustini sententiam nos propugnamus, eamque prolixè explicavimus narratione controversiarum, quas cum Hieronymo habuit; primum, quia hac præmissa tota quæstio facillime solvitur; deinde quia Sanctorum Doctorum exemplo commovemur dissidia aliquando disputationibus nostris excitata, quæ non nisi circa res graves versari debent, prudenter vitare, temperanter tutari, & mutua caritate compescere.

PROP. I. Lex vetus duntaxat in morte Christi, quantum ad Cæremonialia præcepta spectat, desit obligare.

Probatur ex Epistola Pauli ad Hebræos cap. vii. 12. ubi legitur: *Translatio enim Sacerdotio, necesse est; ut & legis translatio fiat:* id est, quandiu lex vetus persistebat Sacerdotium erat Leviticum, surgente vero Sacerdotio secundum ordinem Melchisedech translatum est etiam mandatum legis. Atqui Sacerdotium Leviticum consummatum non est, nisi quando Filius Dei seipsum in Cruce cum clamore valido, & lacrymis obtulit, factus omnibus observationibus sibi causa salutis æternæ, appellatus a Deo Pontifex secundum ordinem Melchisedech, ut idem Apostolus ait:

ait cap. v. 7. 8. 9. Igitur eo tantum tempore lex vetus est abrogata. Præterea idem Apostolus cap. ix. ejusdem Epistolæ v. 8. inquit: *Nondum propalatum esse sanctorum viam, adhuc priore tabernaculo habente statum*; videlicet, ut ad sancta & cœlestia pateret accessus, necesse fuit, quod Christus assistens Pontifex futurorum bonorum introiret in sancta, prout præsignatum erat in Pontifice semel in anno in secundum tabernaculum introeunte. At Christus introivit in sancta, viamque ad cœlestia aperuit *per proprium sanguinem aeterna redemptione inventa*; versu 12. seq. Prius ergo tabernaculum ante peractam per Christi sanguinem redemptionem habebat statum. Item viguit vetus testamentum usque dum Christus novi testamenti fieret mediator. Factus est autem novi testamenti mediator *morte intercedente*, inquit v. 15. Apostolus. Ad hanc ergo mortem vetus perduravit. Sequitur Paulus v. 16. 17. 18. *Ubi enim testamentum est, mors necesse est intercedat testatoris. Testamentum enim in mortuis confirmatum est: alioquin nondum valet, dum vivit qui testatus est. Unde nec primum quidem sine sanguine dedicatum est. Recte quidem: nam Testamentum definitur a Quintiliano Voluntas defuncti: atque ut habetur L. i. D. de Hæred., Viventis nulla est hæreditas. Quis autem ignorat vetus testamentum, antequam novum confirmaretur, in suo robore permansisse, & antiquam stare possessionem nondum novo hærede constituto? Vide Patres, ac Interpretes super hæc loca, necnon in illa verba Mat. xxvii. 51. Et velum templi scissum est in duas partes, & Joan. xix. 30. Consummatum est. Hæc enim demonstrant in morte Christi legis velamen fuisse discissum, apertum adytum ad sacratiora mysteria, jugum servitutis excussum, omniaque de Filio hominis prædicta jam consummata & completa.*

At dices: saltem baptismus ante Christi mortem integro triennio institutus præcipuum vetustæ legis mysterium eliminavit: unde legitur apud Lucam cap. xvi. 16. *Lex & Propheta usque ad Joannem.*

Resp. diversas esse circa tempus institutionis baptismi Theologorum, ac Patrum sententias: se dato ante Christi mortem fuisse institutum, non potuit omnes generaliter obligare antequam Apostolica prædicatione promulgaretur, legisque fieret translatio. Nam leges, ut obligent, sunt

promulgandæ; nec ante mortem testatoris novæ hæreditatis jura subsistunt. Ea autem verba, *Lex, & Propheta usque ad Joannem*, expeditam habent intelligentiam, sive dixeris his commonstrari, Joannem, qui Messiam digito prodidit, fuisse ultimum Prophetarum illorum, a quibus Christus in lege fuit prænuntiatus: nam Matthæus eandem sententiam reddidit cap. xi. *Omnes Propheta, & lex usque ad Joannem prophetaverunt.* Sive dixeris particulam *usque*, quam certum est interdictum exprimere aliquam continuationem, sumendam esse *inclusive*, ut sensus sit tempore quoque Joannis legem perstitisse. Atque hæc sunt pervulgatæ illius loci expositiones. Addam alteram. In lege, ac Prophetis promissa sunt justis bona præsertim temporalia: & Joannes introduxit appellationem tantummodo regni cœlestis, nihil ipse terrenum annuntians. Sensus est ergo, *Lex & Propheta usque ad Joannem*, quantum ad promissionem; non quantum ad obligationem. Enim vero Lucas ibidem Christi adversus avaritiam, divitiarumque immodicam cupiditatem sermonem narrat: atque laudatis verbis immediate addit: *Ex eo regnum Dei evangelizatur, & omnis in illud vim facit. Habet similia citato loco Matthæus, A diebus enim Joannis regnum cœlorum vim patitur. Quæ reddunt textum, qui opponebatur, planissimum.*

PROPOSITIO II. Non statim a morte Christi legalia fuerunt mortifera, sed ad vitandum scandalum, & ne lex Moylis tamquam impia rejici videretur, licitum fuit aliquando veteres cæremonias servare.

Hanc Augustini assertionem propugnat major Theologorum pars, & Auctore Vellofillo Adv. in 2. Tom. August. Q. 3. probavit ad literam Concilium Florentinum: quod ubi declaravit Legalia cessasse in Christi morte, subdit *Non tamen negat (S. Synodus) a Christi passione usque ad promulgatum Evangelium illa potuisse servari, dum tamen minime ad salutem necessaria crederentur.* Eam ergo sic probo. Fuit aliquando licita legalium observatio, si Apostoli eadem communiter observarunt, & post annos plures deferenda, aut non imponenda esse decreverunt. Hoc autem in dubium nequit revocari. Paulus enim Act. xvi. 3. circumcidit Timothæum, xviii. 18. se totondit in Cenchris, xxi. 26. more Judeorum se purificat: Petrus etiam in visione

quam

quam habuit circa annum Æ. V. 39. decennio post Christi mortem, inquit Aët. x. 14. *Nunquam manducavi omne commune & immundum*: quibus verbis significat se hactenus a cibis immundis abstinuisse. Et in Concilio Jerosolymitano orta inter Judæos, & Gentes ad Christum conversas seditione, sancitum fuit, ut abstineretur in posterum ab immolatis simulacrorum, & a sanguine & suffocato, & nihil ultra vetusti oneris fidelibus imponeretur, Aët. xv. 29. Legalia ergo ad ea usque tempora Apostoli permiserant: quod nequaquam fecissent, si existimassent mortifera. An vero his verbis, *ut abstineatis vos ab immolatis simulacrorum, & sanguine, & suffocato*, præscribatur observantia rituum legalium, ut scribunt post alios Scholasticos Habert, Juenin, Girken, dicam infra; nam inde tantum evinco fuisse adhuc in usu circumcisionem, cujus onus decreverunt Apostoli non esse ulterius credentibus imponendum. Præterea in hac, quam propugnamus, sententia statim explicantur difficultates in Apostolorum Actibus occurrentes. Paulus etenim ut diximus, circumcidit Timotheum mulieris Judææ filium, atque inter Judæos versaturum; profecto ut ostenderet se circumcisionem non aspernari; sed ex adverso, ne quis putaret conversos e Gentibus esse circumcidendos, non est passus circumcidi Titum, ad Gal. 11. 3. ne veritati Evangelii faceret præjudicium. Et Jacobus pariter, qui purificationem Judæorum Paulo suavit, Aët. xv. non finit iugo legis gravari eos, qui crediderant. Tali igitur œconomia demonstrant antiquas cæremonias neque noxias fuisse, neque ad salutem necessarias. Tandem hæc sententia etiam consulit Mosaicæ legis honori; siquidem, ut Augustinus scribit Epist. 19. nunc 82. *Sicut defuncta corpora necessariorum officiis deducenda erant quodammodo ad sepulturam, nec simulato, sed religiose, non autem deferenda continuo, vel inimicorum obtreccationibus, tamquam canum morsibus projicienda*. Nec audiendus Erasmus scribens Comment. in Epist. ad Galat., debitum non fuisse talem honorem legi, quam constat fuisse viridam. Nam ex disputatis supra cap. 6. constat legem Moylis per se fuisse sanctam, rectissimamque, licet dicatur ab Apostolo ministratio mortis, & causa per quam subintravit peccatum, quatenus malum redarguit & prohibet, & accepta per legem occasione concupiscentia, quæ vehementius

nititur in vetita, nisi subministraretur gratia Spiritus Sancti, operatur peccatum: quod propterea non justæ legi tribuendum est, sed perversæ hominum voluntati.

Opp. 1. Paulus ad Galat. 11. 3. scribit: *Sed neque Titus, qui mecum erat, cum esset Gentilis compulsus est circumcidi*. Existimavit ergo Paulus mortiferam esse circumcisionem.

Resp. Nego consequentiam: si enim Titus non fuisset circumcissus, quod circumcisio jam esset sollicita, non permisisset Apostolus circumcidi Timotheum in eo officiens, quod arbitrabatur iniquum. Ergo non circumcidit Titum, propter superinductos falsos fratres, qui subierunt explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo Jesu, ut nos in servitutem redigerent, inquit ibidem Apostolus; idest, ut defenderet Evangelii veritatem adversus Judæos contendentes circumcisionem necessariam adhuc esse ad salutem. E contra circumcidit Timotheum ex Judæa matre prognatum, ne cognationi ejus videretur sacramenta vetera æque reprobare, ac supersticiosus ritus idololatriam. Quare hoc argumento nostra corroboratur sententia. Ergo (inquit Augustinus cit. Epist. 82.) *& Timotheum circumcidit propterea ne Judæis & maxime cognationi ejus maternæ sic viderentur, qui ex gentibus in Christum crediderant detestari circumcisionem, sicut idololatria detestanda est, cum illam Deus fieri præceperit, hanc Sathanas persuaserit. Et Titum propterea non circumcidit, ne occasionem daret eis, qui sine ulla circumcisione dicebant credentes salvos esse non posse, & ad deceptionem gentium hoc etiam Paulum sentire jactarent. Quod ipse satis significat, ubi ait, sed neque Titus, qui mecum erat, cum esset Græcus, compulsus est circumcidi: propter superintroducitos autem falsos fratres &c.*

Opp. 11. At in eadem Epistola cap. v. 2. inquit Apostolus: *Quoniam si circumcidamini, Christus vobis nil proderit*. Noxia ergo erat circumcisio, quæ a justitia Christi credentes arcebat.

Resp. loqui Apostolum adversus eos, qui dicebant, *Nisi circumcidamini secundum morem Moyli, non potestis salvari*. Cujus generis extitisse aliquos e circumcisione, constat ex cap. xv. Aët. Apost. v. 1. Adversus istos docet Apostolus, quod si ad justificationem necessaria foret circumcisio, neque Christus nos liberasset a servitute legis, neque ab ipso justitiam haberemus

mus & gratiam. Sequitur itaque post verba, quæ objiciebantur, *Testificor autem rursus omni circumcidenti se, quoniam debitor est universæ legis faciendæ. Evacuati estis a Christo, qui in lege justificamini: excidistis a gratia.* Sed audiendus est iterum Augustinus laudata nuper Epistola, ubi ita Hieronymum alloquitur: *At enim dixit idem Apostolus, Ecce ego Paulus dico vobis, quia si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit. Decerpit ergo Timotheum, & fecit ei nihil prodesse Christum? An quia fallaciter factum est, ideo non obsuit? At ipse hoc non posuit, nec ait, Si circumcidamini veraciter, sicut nec fallaciter, sed sine ulla exceptione dixit, Si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit. Sicut ergo tu vis hic locum dare sententiæ tuæ, ut velis subintelligi nisi fallaciter; ita non imprudenter flagito, ut etiam nos illic intelligere sinas eis dictum, Si circumcidamini, qui propterea volebant circumcidi, quod aliter se putabant in Christo salvos esse non posse. Hoc ergo animo ac voluntate, ista intentione quisquis tunc circumcid batur, Christus ei nihil omnino proderat. Quod subinde S. Pater demonstrat consequentibus verbis Apostoli: Hoc ergo declarat, & quod ipse commemorasti, Evacuati estis a Christo, qui lege justificamini; a gratia excidistis. Illos itaque arguit, qui se justificari in lege credebant, non qui legitima illa in ejus honorem, a quo mandata sunt, observabant, intelligentes & qua prænunciandæ veritatis ratione mandata sint, & quousque debeant perdurare.*

Opp. 3. Legalia erant olim signa, & figuræ futurorum in Christi morte consummatæ & completæ. Exinde igitur facta sunt figuræ, & signa mendacia; eisque propterea ulterius uti fuit res noxia.

Respondeo dist. consequ. illicitum & noxium fuit illis ulterius uti, tanquam signis rerum futurarum, & sacramentis in spe venturi. Redemptoris justitiam asserentibus, ac salutaribus, concedo: tanquam exuviiis legis emortuæ, sed a Deo institutæ, & honore aliquo abrogandæ, nego consequentiam. Non ideo fuerant (ait eadem Epist. S. Pater) tanquam diabolica gentium sacrilegia fugienda, etiam cum ipsa gratia jam cæperat revelari, quæ umbris talibus fuerat prænunciata: sed permittenda paululum eis maxime qui ex illo populo, cui data sunt, venerant. Postea vero tanquam cum

honore sepulta sunt, a Christianis omnibus irreparabiliter deferenda.

Opp. 4. Hac sententia in hæresim Cerinthi, & Ebionis dilabimur; nam hi propter hoc tantum a patribus anathematizati sunt, quod legis cæremonias Christi Evangelio miscuerunt.

Resp. perniciosam Ebionitarum hæresim fuisse, quod legalia necessaria sint ad salutem, non sepelienda, & abroganda, sed simul cum præceptis Evangelicis perpetuo retinenda: quam hæresim tunc primum serpentem, ut diximus, præfocarunt Apostoli, quando acerrime pro libertate Evangelii pugnantes noluerunt circumcidi Gentes, nec legis iugo gravari.

Opp. 5. Observantia legalium non potest esse indifferens, ut ambulatio, sed aut bona est, ut continentia, aut mala, ut luxuria: quod autem bonum est, ideo observatur, ut salutem afferat. At hoc sine post mortem Christi non observabantur legalia: mala ergo erat observatio eorumdem.

Resp. inspectis diversis circumstantiis temporum, ac locorum observantiam veterum cæremoniarum fuisse & bonam, & malam; malam quidem apud eos, qui adversus libertatem Evangelii jugum legis imponebant credentibus, quasi necessaria adhuc foret: bonam vero apud illos, qui a consuetudine Judæorum legalia ipsa non auferebant tanquam detestanda & damnanda, quamvis crederent gentibus non esse imponenda. Quod vero dicitur post mortem Christi legalia non fuisse salubria, si intelligatur non fuisse necessaria ad salutem, verum est; si intelligatur non fuisse religiosum ac pium ea absque simulatione exercere, id quidem est falsum. Etenim, ut paullo antea cum Augustino dicebam, sicut defunctorum corpora necessariorum officiis religiose deferuntur ad tumulum, ita cum honore lex vetus erat quasi sepelienda, ne obrectationibus inimicorum proscinderetur. Proinde quisquis nunc vellet legalia observare, tanquam sopitos cineres e tumulo extraheret; nec esset pius deductor cadaveris, sed impios sepulcrorum violator.

PROPOSITIO III. Apostoli non observant legalia prudenti quadam simulatione, sed ex animo, & sincere, sicuti & absque simulatione Paulus restitit Cephæ intempestive ipsa legalia usurpanti.

Demonstratur primo. Aut servare absque simulatione vetustas cæremonias superstitiosum erat atque mortiferum, aut licitum atque

que opportunum: si hoc dixeris, non est cur credantur Apostoli simulatione fuisse usos, nam ideo simulate se gessisse putavit olim Hieronymus, quod jam essent mortiferæ, & nefas esset illas ex animo & religiose exercere. Si autem dixeris fuisse talem usum sincere, serioque peractum irreligiosum & impium, non debes asserere fuisse fictæ ac simulate a viris sanctis adhibitum. Enim vero simulate peragere quod irreligiosum ac mortiferum est, gravi culpa non caret: alioqui licitum esset nunc quoque, ut lucraremur Judæos, cum illis judaizare; quod neminem puto esse dicturum. Cur enim judaizare non licet modo, nisi quia religionis signo cæremonialia probare jam superstitiosum est, & illicitum? Imo fas esset ad lucrificandos idololatrias, simulacris cum simulatione immolare; quoniam id non alia ratione potest esse prohibitum, nisi quia hujusmodi immolatio est superstitiosa ac nefaria. Si ergo in præsentia nefas est judaizare, aut sacrificare cum gentibus; nec Apostolorum tempore licuit Judæorum ritus, supposito quod jam essent illiciti, etiam cum simulatione celebrare. Scite Augustinus Epist. 40. ad Hier. Nam si propterea (Paulus) illa Sacramenta celebravit, quia simulavit se Judæum, ut illos lucrificaret; cur non etiam sacrificavit cum gentibus, quia & iis, qui sine lege erant, tanquam sine lege factus est, ut eos quoque lucrificaret?

Deinde aperte ex cap. 21. Act. Apost. thesis nostra corroboratur. Siquidem narratur ibidem Paulo, postquam advenerat Jerosolymam, dixisse Jacobum: *Vides frater, quot millia sunt ex Judæis qui crediderunt, & omnes amulatores sunt legis. Audierunt autem de te, quia discessionem doceas a Moyse eorum, qui per gentes sunt, Judæorum, dicens non debere eos circumcidere filios suos, neque secundum consuetudinem ingredi.* v. 20. & 21. De his quidem, cum ex Judæis essent, puto esse apertissimum, quod legalia absque ulla simulatione exercerent. Sequitur Jacobus v. 23. 24. *Hoc ergo fac quod tibi dicimus: sunt nobis viri quatuor votum habentes super se. His assumptis sanctifica te cum illis: & impende in illis, ut radant capita: & scient omnes quia quæ de te audierunt falsa sunt; sed ambulas & ipsa custodiens legem.* Numquid ait Jacobus, *Utere, o Paulus, ad tempus simulatione?* Minime. *Fac,* Berti Theol. Tom. IV.

inquit, *quod dicimus, sanctifica te cum illis.* Ait ne, Judæorum commotionem actione hac simulata compesce? Nequaquam; sed, *Scient omnes, quia ambulas & ipse custodiens legem.* Certe num verbis magis perspicuis potuisset significari legalium sincera observatio, ignoro penitus. Nam si revera (inquit Augustinus Epist. ad Hier. 82.) sic ea reprobareret, quemadmodum de illo auditum erat, & ideo celebranda susciperet, ut actione simulata suam posset occultare sententiam, non ei diceret Jacobus, *Et scient omnes, sed diceret, Et putabunt omnes, quoniam quæ de te audierunt falsa sunt: præsertim quia in ipsis Hierosolymis Apostoli jam decreverant, ne quisquam tunc Judæos judaizare prohiberet, quamvis etiam ipsos jam doctrina Christiana non cogeret.* Attenta ergo Actuum Apostolicorum lectione, haud obscure percipitur ab Apostolis antiquos ritus fuisse ingenuè servatos.

Incredibili præterea est Apostolum Paulum in Epistola ad Galatas, in qua cap. 1. v. 20. ait, *Quæ autem scribo vobis, ecce coram Deo, quia non mentior, fuisse mentitum; at si fictæ, & simulate restitisset Petro dum gentes cogebat judaizare, mendax esset & falsus: Igitur non fictæ & apparenter restitit Petro, sed sincere, & ex animo.* Cui argumentationi respondet Baronius ad an. Ch. L1. n. 38. (quamquam & ipse Apostolos non simulate se gessisse concedit) quod minime inter se pugnant, Paulum sinceram narrasse historiam, & ea, quæ recensuit, non serio fuisse peracta. At Paulus non tantum scribit se restitisse Cephæ, verum etiam, quod reprehensibilis erat, v. 11. quod non recte ambularet ad veritatem Evangelii, v. 14. quod non simulabat, sed cogebat judaizare. Petrus autem aut bene se gerebat, aut male, si male, ergo ex animo a Paulo reprehendebatur: si bene, ergo Paulus mentitus est scribens illum non recte ambulasse. Belle excuserat Augustinus inane illud responsum Epist. 40. n. 3. his verbis: *Si enim recte ille ingrediebatur, iste mentitus est: si autem ibi mentitus est, ubi verum dixit?* Multo minus responderi potest, Paulum scripsisse quod Petrus fuerit reprehensibilis, & non recte ingrederetur, ut removeret Galatas a servitute legalium, tamen persuasum sibi foret, Petrum nec reprehensibilem fuisse, nec male operatum. Nam, ut Augustinus argumen-

tatur Epist. 28. num. 4. Si Paulo recte videbatur Petrus fecisset, quem non recte fecisse & dixit & scripsit, ut quasi animos tumultuantium deliniret: quid respondebimus, cum exurrexerint perversi homines prohibentes nuptias, quos futuros ipsos prænunciavit, & dixerint quod totum illud, quod idem Apostolus de matrimoniorum jure firmando loquutus est, propter homines, qui dilectione conjugum tumultuari poterant, fuisse mentitum: scilicet non quod hoc senserit, sed ut illorum placaretur adversitas? Cujus generis exempla possent afferri quamplurima.

Accedit quod omnem simulationem, & omne mendacium etiam officiosum, quamquam illud probasse videntur nonnulli Græcorum, sententia nostra damnat ac reprobatur, quod malum sit intrinsece, & cum veritate pugnet suapte natura. Nec moror, quod Suarezius scribit lib. ix. de Legib. cap. xvii. etiam in sententia Augustini admittendam esse aliquam simulationem eo quod Apostoli illas caeremonias faciendo simulabant se observare legem tamquam illi subjectos, imo volebant, aut permittebant hoc ab aliis Judæis videntibus ita putari. Istud, inquam, non moror; nam satis hanc simulationis suspicionem removebant neminem ad judaizandum cogendo: quod ubi Petrus fecit, restitit ei Paulus. At Hieronymus, ut observatum supra, non officiosum mendacium ait appellandam esse simulationem Pauli, sed honestam potius dispensationem. Verum his optime reposuit Augustinus supra Epist. 40. quod si recte Petrus ad veritatem Evangelii ingressus est, mentitur Paulus scribens quod non recte ambularet: ideoque nequit in sententia illa Hieronymi excusari Apostolus a mendacio. Præterquamquod, ut idem Augustinus inquit Epist. 82., illud dispensationis vocabulum quid sibi vult, oro: Aut enim hoc est, quod ego appello officiosum mendacium, ut hæc dispensatio sit officium velut honeste mentiendi: aut quid aliud sit omnino non video, nisi forte addito nomine dispensationis fiat ut mendacium non sit mendacium.

Ceterum etsi aliquando liceret uti simulatione, & officioso mendacio, quod nos probare non possumus; in causa religionis, qualis erat illa, de qua in præsentiarum differitur, communior Theologorum, ipsius etiam Suarezii, vera & certissima sententia est omnem simulationem esse illicitam, & perniciosam.

Primo quia in hac hypothese simulatio est quædam protestatio & approbatio falsæ religionis, ideoque veræ fidei negatio & erubescencia. Deinde quia simulatio istiusmodi scandalum præbet conscientiae infirmorum, qui inde conicere possunt veram esse etiam supersticiosam religionem: quod sane scandalum exhibuisset simulatio Apostolorum, ex qua fideles potuissent suspicari fuisse licitum cultum caeremoniarum antiquarum, quas opposita sententia censet fuisse mortiferas. Tandem, ne sim verbosior, si in causa religionis simulare fas esset, frustra Eleazarus 2. Machab. cap. vi. 24. & 25. compulsus manducare porcinam, dixisse: Non enim etati nostræ dignum est fingere: ut multi adolescentium arbitantes Eleazarum nonaginta annorum transisse ad vitam alienigenarum, & ipsi propter meam simulationem decipiantur, & per hoc maculam atque execrationem meam senectuti conquiram. Atque huic præclaro exemplo accedit commendata septem fratrum Machabæorum historia cap. proximo enarrata, ac plurimorum Martyrum ad simulacra Gentium etiam simulati cultus laudabilis detectio.

Sed objicies 1. Apostolos cum simulatione observasse legalia, nec ex animo Petrum fuisse a Paulo reprehensum demonstratur ex Epistola ad Galat. cap. 2. Etenim v. 11. ait Apostolus: In faciem ei restiti: At illud in faciem idem est, ac apparenter & simulate: Igitur Paulus non ex animo, sed cum simulatione restitit Petro.

Resp. falsam esse minorem: quippe illud in faciem idem est, ac palam & coram omnibus; uti constat ex Græca lectione, ex Æthiopica, & Syriaca, quæ habent, palam, coram omnibus, in faciem ipsius, &c. Demonstrat quoque illius vocis significationem idem Apostolus infra v. 14. Dixi Cephe coram omnibus. Item dum profert causam cur ei restiterit, Quia reprehensibilis erat. Ad hæc Act. xxv. 16. ubi Vulgata nostra legit, priusquam is, qui accusatur, præsentem habeat accusatores, habentur in Græco eadem particulae, quæ in Epistola ad Galatas, κατὰ πρόσωπον, in faciem. Est ergo proprie illud in faciem idem, ac in præsentia, & coram omnibus, non, fide, & cum simulatione. At dices fortasse: In 2. ad Corinth. cap. v. 12. legitur idem valere in facie, & non in corde. Expedite respondeo, aliud esse ἐν προσώπῳ in facie, aliud κατὰ

προστω, in faciem; hoc postremum idem esse ac palam, & coram, demonstrant, ut adnotavit etiam Erasmus Comment. in Epist. ad Galatas, Latini Patres, & Scholia omnia Græcorum. Quamquam si illud καταπροχωρον, sensum haberet ambiguum, in Epistola ad Galatas liquet idem significare, ac palam, & coram; cum habeatur v. 14. συμπορευαντων, coram omnibus.

Oppones 2. Advertit citatus Erasmus verba versus 11. quæ reddidit Latinus Interpres, *Quia reprehensibilis erat*, haberi in Græco, οτι καταγνωσμενος ην, quoniam reprehensus erat. Græci itaque recte hunc locum interpretati sunt, quod male de Petro judicabatur, etiamsi reprehensibilis revera non erat.

Resp. 1. Etiam Auctorem Commentariorum, quæ ibidem Erasmus, aliique tribuerunt Ambrosio, legisse, *Reprehensus erat*; sed hujus reprehensionis causam proferens, ait, *Unde reprehensus? utique ab Evangelica veritate, cui hoc factum adversabatur*. Parum ergo Græcorum opinioni ipsa Græca lectio suffragatur. Deinde demonstro legendum esse, ut habet Vulgata, *Quia reprehensibilis erat*. Syriaca, & Arabica versio similiter habent. Item Vatablus, & alii. Sed aperta ratio eruitur ex v. 14. *Quod non recte ambularent ad veritatem Evangelii*. Est autem, qui ita non ambulat, reprehensibilis & corrigendus. Quæris ecurr in Græco positum est, καταγνωσμενος, reprehensus, non autem καταγνωστος, reprehensibilis? Causam accipe. Phrasis Hebraica est participia pro verbalibus usurpate: ut 4. Regum xviii. 21 legitur, in baculo arundineo, atque confracto, idest frangibili; Psalm. xi. 7. argentum igne examinatum, idest, eximium & aestimabile: Esaia xxxiii. 19. populum alti sermonis, quod in Hebræo est, irrisum lingua, idest, non intelligibilis ac barbarus. Ea phrasis fuit Paulo familiarissima; nam 1 ad Corinth. cap. 9. 25. athletam appellat αγωνιζομενον, pro αγωνιστη: ad Hebræos xii. 18. pro eo, quod nos habemus, tractabilem montem, & accessibilem ignem, extat in Græco, ηλαφωμενο ορει, κατ' ηλαφωμενω περι, monti contrectato, ignique accenso: & ibidem v. 27. legimus σαλευμενα, commota, pro mobilia. Hac ergo phrasi nec a Latinis prorsus aliena, quibus invictum, indomitum, perditum, idem est, ac invincibile, intramabile, & dignum perditione, positum est ab Apostolo reprehensus pro reprehensibili. Ex his obiter nota o-

peram perdere Baronium, dum citato loco nititur demonstrare Augustinum locum Epist. ad Galat. inoffenso pede non pertransisse, nec Petrum aliqua ratione peccasse. Certe si Petri animum inspiciamus nullam offensionem, aut scandalum præbendi Judæis, constat Petri peccatum esse aliqua ex parte excusabile: at peccasse jam ex dictis constat; & recte adversus Græcorum nonnullos id sentiunt Latini Patres apud Bellarminum lib. 1. de Rom. Pontif. c. 38. Imo opere ipso externo erat Petri factum superstitiosum, ut Augustinus affirmat cap. 30. de Agone Christiano, quoniam cogendo Gentes judaizare videbatur adstruere legalium necessitatem. Quare Augustinus non tractavit Petrum durius quam par erat, uti scribit Sixtus Senensis lib. 6. Biblioth. annot. 274.

Si dicas hanc opinionem Augustini nimium patrocinari, aut Porphyrio, qui blasphemabat Paulum ausum redarguere procaciter Petrum, cum in eodem errore fuerit; aut Novatoribus, qui peccatum Petri atroci calumnia adversus Romanorum Pontificum auctoritatem objectant. Respondeo adversus syncophantam Porphyrium, audacesque heterodoxos longe melius in sententia Augustini defendi Petri, & Romanorum Pontificum auctoritatem, quam si dicamus illum cum simulatione fuisse reprehensum. Hoc namque supposito objectarent Romanæ Ecclesiæ inimici Apostolos in causa religionis fuisse mentitos, nec Petrum errasset tantum servando intempestive quod damnatum non erat, sed etiam cogendo fideles ad ritus abrogatos atque mortiferos. At posita sententia Augustini apparet laus justæ libertatis in Paulo, & sanctæ humilitatis in Petro, ut idem Sanctus Doctor demonstrat Epist. 82. ad Hieronym. & Epist. 71. ad Quintum sanctissimus Martyr Cyprianus.

Opp. 3. Paulus ipse servavit legalia: qua ergo fronte, qua auctoritate audet reprehendere in Petro, qui circumcisionis Apostolus erat, quod ipsemet Apostolus Gentium constat commisisse?

Responsum est prop. 2. Petrum fuisse a Paulo reprehensum, non quod ille uteretur legalibus, sed quoniam ad hoc faciendum gentes cogebat; unde qui credebant in Christum poterant suspicari, sine illis veteribus Sacramentis salvos se esse non posse. Sed legitote Augustinum Epist. 82. cap. 2. num. 8.

Quarto oppones: Simulasse Paulam aperte ipse testatur scribens in priori ad Corinth. cap. ix. 70. *Et factus sum Judæis tamquam Judæus, ut Judæos lucrarer.*

Resp. cum eodem Augustino Epist. 40. num. 4. & Epist. 82. num. 28. Apostolum Judæis tamquam Judæum factum esse, non mentientis astu, sed compatiens affectu, sive, compassione misericordie, non simulatione fallacie; quomodo qui ægrotis ministrat fit tamquam ægrotus, non cum febres se habere mentitur, sed cum animo condolentis cogitat quemadmodum sibi ministrari vellet, si in se ægotaret. Atque id executus est Paulus familiariter cum Judæis conversando, & servando legalia, quando id non fuit Gentibus occasio offensionis. Alioqui si factus esset tamquam Judæus observando cum simulatione caeremonias mortiferas, factus quoque esset tamquam Gentilis cum simulatione idolis sacrificando; ut supra in hujus positionis demonstratione prima ratiocinabamur.

Rursum obijcies 5. Eodem cap. 2. ad Galat. v. 13. habetur: *Et simulationi ejus consenserunt ceteri Judæi, itaut & Barnabas duceretur ab eis in illam simulationem.*

Resp. observationem legalium factam a Petro dici simulationem non quod fieret fide, & non ex animo, sed dicitur simulatio, quoniam Gentiles falso illa deducebantur, ut crederent Judæos segregari a Gentibus, quoniam hæc volebant exercere ritus legales, tamquam ad salutem necessarios. Nam seq. versu legitur, quod Petrus Gentes ad judaizandum cogebat, & cum primum ederet cum Gentibus, advententibus Judæis, sed ab ipsis Gentibus subtraheret & segregabat. Quare pro simulatione legit Syrus, *ἡμίσησι*, segregationem: & sunt qui pro, *συνυπεκρίθησαν αὐτῷ*, simulationi ejus consenserunt, legendum putant, *συνυπεκλήθησαν*, una se subduxerunt, aut segregarunt, & pro *τῇ ὑποκρίσει*, simulationi, *τῇ ὑποκρίσει*, segregationi. Sed his admissis pro responsionis nostræ explicatione, lectionem Vulgatæ esse præferendam etiam vetusti Græcorum Codices commonstrant.

Op. 6. Patres Græci Apostolorum simulationem disertè probant, Origenes, Didymus, Laodiceus, Alexander, Eusebius Emisenus, Theodorus Heracleotes, & Joannes Chrysostomus. Hos in sua Epistola laudat Hieronymus. Adde Doctorem Latinorum præstantissimum, ipsum nempe Hieronymum.

Resp. Augustinus Laodiceum ipse Hiero-

nymi confessione egressum fuisse ab Ecclesia, Alexandrum adpellari veterem hæreticum, Origenem vero, ac Didymum in pluribus, gravissimisque quæstionibus ab eodem Hieronymo fuisse reprehensos. Tres igitur restant, Eusebius, Theodorus, & Chrysostomus; quibus S. Pater opponit Cyprianum, & Ambrosium. Adde Tertullianum, ipsum Augustinum, Gregorium Magnum, aliosque Latinos. A Græcorum vero illorum auctoritate his verbis S. Pater se munit Epist. 82. num. 25. *Dent veniam quilibet aliud opinantes. Ego magis credo tanto Apostolo in suis, & pro suis literis juranti, quam cuiquam doctissimo de alienis literis disputanti.* Scio Erasmus in Epistolam ad Galatas scribere, se in his majorem fidem habere Origeni, quam decem Patribus Orthodoxis. Sed fidem Origeni non habendam esse, præter ea quæ dicta sunt, ostenditur ex ipso Hieronymo. Qui in Epistola 75. ad Augustinum ait, *Hinc autem interpretationem primus Origenes, & ceteri deinceps interpretes sunt sequuti, ut Porphyrio respondeant blasphemanti, qui Pauli arguit procacitatem.* Ergo ante Origenem nemo credidit Apostolum simulasse, neque Origeniana interpretatio antiqua traditione fulcitur. Ad revocandam vero audaciam Porphyrii parum illam interpretationem valere demonstratum est supra. Igitur interpretatio Origenis sacræ Apostolorum historię, ejusque literalis intelligentię præferri non debet. Adde Græcos in verbo *καταργωσμενος* non advertisse hebraicam phrasim, qua usus est Paulus, & probasse aliquando simulationem, & officiosum mendacium centissime reprobandum. Quantum ad Hieronymum, Origenis sententiam fuisse secutum, neque eam definito animo defendisse, ipsius testimonio supra monstravimus. Probabile est etiam priorem deposuisse sententiam. nam lib. 3. Apologiæ adversus Rufinum, & Dialog. 1. contra Pelagianos c. 8. demonstrat exemplo Petri, qui non recto pede incessit in Evangelii veritate, sanctos non omni caruisse peccato, & etiam Apostolos salva amicitia inter se dissensisse. Idcirco Augustinus Ep. 160 ad Oceanum, nunc 180. inquit: *Cum de hac quæstione inter nos ego, & prædictus venerabilis frater Hieronymus satis literis egerimus: in hoc opere recentissimo, quod sub nomine Critobuli adversus Pelagium modo edidit, eandem de ista re gesta, dictisque Apostolicis sententiam tenuit, quam beatissimi Cypriani etiam*

etiam nos secuti sumus.

Ultimo objicies. Simulationem aliquando ad proximorum lucrum esse licitam, Christi Domini exempla, sacrarum historiarum monumenta, laudibusque celebrata Sanctorum facta demonstrant. Christi quidem; nam *factus in similitudinem carnis peccati* simulavit se peccatorem, & discipulis euntibus in Emmaus Lucæ 24. 28 *finit se longius ire*: Magdalene quoque sub hortulani specie apparuit Joan. xx. 15. Divina autem historia narrat Josue cap. viii. 5. simulando ad decipiendos hostes terga verisse: refert 4. Regum cap. v. 18. Naaman Syrum orasse Eliseum, ut si in Templo Remmon cum Domino suo adorasset idolum, quoniam id simulatione facturus erat, ei non imputaretur ad culpam: cui Propheta quasi illam simulationem probando respondit, *Vade in pace*. Et cap. ejusdem libri x. 18. Jehu insidiosè, ut perderet cultores Baal, ait: *Achab coluit Baal parum, ego autem coram eum amplius*. In Ecclesiastica demum historia habetur, Catholicos se olim simulasse Priscillianistas, ut liberum haberent ad istos accessum; & sanctum Eusebium Vercellensem Episcopum finxisse se Arinum, ut Dionysium Mediolanensem Antistitem ab hæresi revocaret.

Respondent qui simulationem aliquando licitam esse propugnant, ad rem non facere exempla allata simulationis Christi Domini, & Josue, cum hoc simulationis genere nullus superstitiosus ritus fuerit approbatus, uti contigisset simulatione Apostolorum; quæ propterea non caruisset omnino reatu, quomodo non caruit simulatio Jehu, Naamani, & etiam S. Episcopi Vercellensis. At nos dicimus nullam, nec religionis causa, simulationem esse licitam; quippe simulatio mala est, ut inquit, *ex objecto*, cum veritati directe opponatur, & aliud, quam habeatur in mente, significet verbo, vel facto. Quod autem est per se malum, nulla conditione, aut circumstantia rerum excusatur; quoniam nulla rerum conditio potest efficere, ut simulatio cum veritate non pugnet, ideoque nequit ab ipsa simulatione auferri malitia. Unde nec dispensatione Dei permitti potest ipsamet simulatio, quoniam numquam licitum esse potest, quidquid in qualibet circumstantia adversatur summæ veritatis, & æquitatis rationi. Ad singula ergo nostrum est respondere.

Atque ad 1. dicimus, Verbum Divinum factum in similitudinem carnis peccati, non

simulando se peccatorem, sed exercendo humilitatem, cum peccatoribus conversando compatiens affectu, & pro illorum salute crucem subeunde, semper tamen specimen virtutum exhibendo, propriam innocentiam prædicatione, signisque confirmando, hypocrisim & reliqua vitia reprehendendo. Quod sane non est simulare se peccatorem, sed peccatores recipere, redarguere, & salvare. Dum finxit se longius ire, nulla usus est simulatione opposita veritati. Primo enim juxta Augustinum, plura quæ primo aspectu videntur mendacia, talia non sunt si animadvertatur ea referri ad prædicandam, & significandam aliquam veritatem; tunc enim veritatem non violant, sed explicant, & præsignant. Atque hoc pacto, si id, cujus causa factum est, advertatur, neque mentitus est Abraham dicens pueris suis, se quamprimum reversurum cum Isaac, nec Jacob dum hoedinis pellibus contextus ait patri, esse primogenitum ejus, dum Christi Incarnationem, & Redemptionis mysterium uterque prædiceret. Ita in Christo, dum finxit se longius ire, non fuit simulatio mendacii, quoniam significabat se quamprimum ab Apostolis discessurum, & longe etiam a mente infirmitatem abesse. Præterea, ut Tirinus, & Menochius observarunt, non fuit ea simulatio, quia nisi illum discipuli detinuisent, revera longius profectus esset. Deinde Etlus ait Christum ad excitandum in corde Discipulorum amorem gestum & motum corporis composuisse, ut solent ii, qui longius ire contendunt, atque ut matres componunt habitum corporis tanquam a puerulis a digressuræ. Observarunt alii haberi in Græco *προσποιήτο*; est autem *προσποιήσθαι* idem ac *præferre*, etiam ubi nulla est species simulationis. Quod ad apparitionem factam Magdalene pertinet, habere potest eandem, quam supra, solutionem. De qua plura Augustinus contra Mendacium cap. 13. Habet enim talis apparitio veracem significationem fidei, quam ad instar grani sinapis in nobis Christus spargit, ut inquit Gregorius hom. 25. in Evang. & Tract. 121. in Joann. S. Pater. At non habetur Joan. xx. 15. Christum apparuisse hortulani specie, quasi ligonem aut sarculum gerentem manu; sed Magdalenam adhuc titubantem in fide, existimasse juvenem stantem non esse Dominum, sed illius horti cultorem. Id vero non simulationem in Christo, sed dubitationem arguit mulieris; quæ nondum con-

conversa corde, Augustinus ibidem scribit, *quod non erat, putavit.*

Ad exempla ex vetere Testamento deprompra, potest 1. universaliter responderi cum S. Patre contra Mend. cap. 16. nos cum quærimus, sit ne boni hominis aliquando mentiri, non de hominibus quærere adhuc ad Ægyptum, vel ad Hiericho, vel ad Babyloniam, vel ad ipsam Jerusalem adhuc terrenam pertinentibus, sed de civibus illius civitatis, cujus princeps est ipsa Veritas, & ad quam appropinquabant veteres iusti, sed ab ea aberant aliquantulum. Josue tamen, ut etiam demus singulis responsum, potest ab omni fallaci simulatione purgari; nam bellum gerentibus licitum est terga vertere, obsidionem relinquere, & hostibus belli seriem occultare; non quidem fallendi animo, sed ut in meliori statione constituentur. Jehu, quamquam delendo domum Achab laudem aliquam promeruerit, peccavit tamen *mendacio impio, & sacrificio sacrilego*, ut Augustinus docet eodem libro, cap. 2. & S. Thomas 2. 2. q. 111. art. 2. Naaman vero, non exoravit Elisæum, ut posset Saturno, seu quaecumque illud fuerit, idolo Remmon cum simulatione cultum religiosum exhibere: sed hoc petiit tantum, ut si domino idololatræ serviens, isto adorante, Naaman quoque caput inclinaret, quoniam id facturus erat obsequio quodam politico debito principi, non cultu religionis idololatrico: id famulo non imputaretur in culpam, aut si culpa esset aliqua, precibus Elisæi sibi remitteretur. Verebatur quippe Naamanus, ne Syri putarent flexionem illam corporis Saturni simulacro a se fieri. At quia ex alia parte exteriori signo Naaman demonstrabat, se Remmoni nulum cultum præstare, & nunquam sine Principe idolum ingrediendo, & Summo Deo offerendo holocausta super terram, quam in publicum suæ religionis testimonium oneratis duobus burdonibus asportabat de terra Israel; ideo respondit Elisæus, *Vade in pace*, commendans fidem hominis, qui nec simulate vellet idolo genua flectere, & etiam terram, ut immolaret victimas Deo Israel, veheret in Syriam. Hoc asportatæ terræ manifestissimum signum assertionem nostram confirmat, & retorquet argumentum in Adversarios; evincit enim nec Naamanum paullo ante idololatram probasse simulationem, quam perpe-

ram ipsi commendat.

Dicam nonnulla de S. Eusebio Vercellensi, nam simulationem Priscillianistarum, eorumque, qui cum iis fovebant consuetudinem, cum Augustino citato lib. cap. 2. & 3. rejicimus & damnamus. Una est eruditorum Theologorum sententia, factum Eusebii, si intentionem spectes, laudandum, si vero Arianismi simulationem, esse redarguendum. Si dicas in Ambrosiano sermone de laudibus Eusebii lvi. factum istud impense laudarii; primo eandem adhibent responsionem: deinde inquirunt, Sermonem illum non esse Ambrosii, ut Dupinius, Benedictini Patres, & alii agnoverunt, & tota sermonis series abunde probat. Quibus addo illius Orationis auctorem comprobare simulationem exemplo Pauli; cum Ambrosius simulationem omnem reprobet lib. 2. de Offic. cap. 22. uti & Pseudoambrosianus Commentator in Epistolas Pauli in 1. ad Corinth. cap. 1x. 20. & ad Galat. 11. 11. Sed aliam ego dabo responsionem forte æquiorē, & sanctitate Eusebii magis dignam, nec repugnantem Scriptori sermonis nuper laudati, quem constat perantiquum, esse & habitum coram Eusebii discipulo Exuperantio. Dictum supra ad oppos. v. segregationem Apostolorum dici simulationem, quoniam fortassis videbantur tali segregatione a gentibus approbari legitima Mosis tamquam necessaria, cum revera Apostoli judaizandorem licitam animo serio peragerent. Ita quod pro lucrificando Dionysium gessit Eusebius, potuit fortasse imperitis videri simulatio, sed non est revera, servavitque ille facto, verbisque veritatem. Extat facti narratio in vetustissimo Codice Vercellensi edito ab Ughello Tom. 4. Italiæ Sacræ, longe ante millesimum annum conscripto. In eo narratur, Eusebium accersitum ab Imperatore Constantio, & honorifice susceptum, atque invitatum ad subscriptionem fidei Arianæ, & damnationis Athanasii, quam Dionysius firmaverat, respondisse: *Non est discipulus supra Magistrum, neque filius supra patrem. Non post filium subscribam, quem precessi nomine: istud incendite.* Auctor etiam præfati sermonis simulationem, qua Eusebius consentire visus est perfidiæ Arianorum, hanc esse declarat. quod dixerit: *Vos, qui dicitis Filium Dei Patri Deo æqualem esse non posse, cur mihi filium meum prætulistis?* Itaque etsi Ariani

pu-

putarunt velle Eusebium fidem illorum probare, quam ob rem dicitur sensu aliquo simulasse tacendo, quod opportunum non erat proferre; tamen reapse non simulavit, quoniam neque Constantium adiit nisi accersitus, neque affirmavit Filium esse Patri inæqualem; & ne subscriberet veram rationem attulit, quoniam erat ille revera Dionysii Magister & Pater. Atque hæc pro Sancto Antistite Vercellensi, & pro quæstionis hujus coronide dicta sunt.

ANIMADVERSIO in vers. 29.
cap. xv. ACT. AP.

Oritur ex dictis quæstio, cur in Act. Apost. cap. xv. 29. impositum fuerit, tanquam observatu necessarium, Gentibus quæ ad legalia cogi non poterant, ut abstinerent se ab immolatis simulacrorum, & sanguine, & suffocato, & fornicatione. Et de immolatis quidem, & de scortatione ratio videtur aperta, quod illa sint idololatriæ quædam contestatio, venus autem omnis flagitiosa. At non edere animalium sanguinem lex est septimi capitis Levit. v. 26.: ad quam si credentes in Christum obstringi non poterant, eccur, quæso, Apostoli idem necessario observandum esse definiunt?

Itaque sunt, qui sanguinis nomine prohiberi contendunt homicidium, & per suffocationem violentam oppressionem miserorum: unde Augustinus lib. 32. contra Faustum cap. 23. ait. *Alii intelligunt a sanguine præceptum esse abstinentium, ne quis homicidio se contaminet.* Censent alii vetitum ne ederetur de carne, cujus sanguis non esset effusus; & de animali suffocatione interempto. Hoc vero docent duplici de causa fuisse impositum: primo, ut per hanc abstinentiam ab omni humana cæde magis fierent alieni, uti hoc idem præscriptum fuerat Noe, & posteris, Genes. cap. ix. 4. deinde ne Judæi refugerent cum Gentilibus Christianis societatem. Atque hanc postremam causam libenter probō; quoniam & S. Pater loco nuper commemorato laudat prudentiam apostolorum, qui *elegisse videntur pro tempore rem facilem, & nequaquam observantibus onerosam, in qua cum Israelitis etiam Gentes aliquid communiter observarent.*

Sed quamquam hæc ratio verissima est; non videtur princeps, aut saltem unica: &

S. Pater ibidem hoc tanquam verosimile tantum affert docens, quod *hoc discutere longum esset.* Arbitror itaque id optime fuisse sancitum, non ut in gratiam Judæorum cæremoniarum veteres servarentur; sed ut a Gentilibus superstitiones, & vitia cultum idolorum comitantia penitus removerentur, cujus rei gratia fuerant ipsæ cæremoniarum institutæ. Ac propterea præceptum illud abstinendi a sanguine, & suffocato diu in Ecclesia servatum est, ut constat ex Conciliis Trullano, & Gangrensi; & etiam nunc servatur a Græcis nulla habita ratione, ut reor, rituum Mosaicorum.

Revera quatuor sunt, a quibus abstinendum esse Apostoli præceperunt. Veniunt priori loco carnes immolatitias: quas ob idololatriam vetari, res per se loquitur. Videatur Epistola Pauli prima ad Corinth. cap. x. 7. & 21. Esu sanguinis præsertim victimarum, quæ mactabantur idolis, fuisse Ethnicis superstitionis cultus argumentum, demonstrant apud Jo. Spencerum in hac dissert. p. 717. Origenes, Tertullianus, Minutius, & quæ scriptimus sup. cap. ix. Synodus quoque Trullana can. 67. prohiberi docet *sanguinem animalium mactatorum.* Suffocatum nihil est aliud, quam animal dæmoni immolatum suffocatione, in qua animantium animam sacrilegi offerri putabant: quod recte observant ex Scholasticis Alexander Alensis 3. p. 955. & Guilielmus Parisiensis de Legibus cap. 8. Fornicationem vero maxime viguisse inter gentes, quæ ignorant Deum, & ab his scortationis causa lucos prope delubra plantatos, & strata ibidem cubilia, tradit etiam Esaias cap. 57. Cum igitur in ipsis Ecclesiæ incunabulis studeret Diabolus his quatuor fideles ad idololatriam trahere, ut liquet ex cap. 2. Apocal. v. 14. & 20., consulto Apostoli præceperunt abstinendum omnino esse ab idolothytis, a sanguine, a suffocato, a fornicatione. Et si ergo facile in hoc poterant convenire Gentes cum Judæis, attamen præcepto illo non fuit præscripta observantia legalium, ut legalium, quomodo scipserunt e Schola complures, sed prohibita quatuor illa idololatriæ adminicula nuper exposita. Quare si Tyrannus idolorum cultor carnes immolatitias Christiano proponeret, sive, ut fecisse dicitur Julianus Apostata, cibos sanguine victimarum pollutos; servanda adhuc esset lex Apostolica exemplo Sanctorum Martyrum lxxx. de quibus

bus Martyrologium Romanum die 2. Martii. E contra ubi sanguis, & suffocatum nullam idololatriæ cultus ingerunt suspicionem, neque obstat jejunii, & abstinentiæ præceptum, iis vesci nullo decreto Apostolico prohibemur.

De altera quæstione, quam solent hoc loco tractare, quo præcise tempore legalia cœperint esse mortifera, nescio quid sit definite pronunciandum. Probabilius arbitror id contigisse postquam promulgato Evangelio necessaria non erat diuturnior cum Judæis dispensatio, imo poterat ex ea pertinacius tumescere Nazaræorum & Ebionitarum hæresis, Christianam religionem cum Judaica complectens. Igitur cessarunt Legalia, & quasi sepulta sunt una cum ruderibus Civitatis Jerusalem, quam duce Tito occuparunt Romani, & ferro, & igne vastarunt anno Æ. V. lxx. Titi Flavii Vespasiani II., post Christi mortem anno xli. supposito quod mortuus sit anno Æ. V. xxix. Coss. duobus Geminis.

CAPUT XI.

A Petro Principe Apostolorum Cepham, cui restitit Paulus, non esse diversum.

NON errasse Petrum in fide se a Gentibus subtrahendo, animique inspecta intentione a culpa saltem gravi exculandum, paullo supra adversus Porphyrium, Novatorumque phalanges præscripsimus. At fuerunt nihilominus quidam veteres, qui ut facilius Petrum defenderent, affirmarunt, Cepham a Paulo reprehensum esse alium a Principe Apostolorum. Quorum opinionem jam extinctam, & rursus excitatam ab Harduino & Boileau scribit Eruditissimus Calmet Dissert. 1. in Epist. ad Galatas, & in Dictionario Biblico V. Cephas. Verum ante Harduinum illam propugnavit Hæctor Pintus in Daniele, & Bartholomæus Cornera de Jejunio cap. 6. imo Harduini argumenta a Patrum maxime testimoniis deprompta collegit, brevique solvit Suaresius De lege veteri libro ix. Talem vero opinionem a Hieronymo, aliisque Patribus, a Scholasticis etiam & sacrorum librorum Expositoribus refutatam proxima positione exponendam.

PROPOSITIO. Cephas, cui Paulus in faciem restitit, non fuit alius a Petro.

Et Petrum quidem cognominatum fuisse

Cepham extra controversiam positum est. Ei quippe ait Christus Jo. 1. 42. *Tu es Simo filius Jona: tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus.* Huic ergo Cepha, non alteri, quem nonnulli dicunt fuisse unum ex discipulis Domini, & quidam Martialem Lemovicensem Episcopum, Paulum restitisse, haud obscure colligitur ex cap. 2. Epistolæ Paulinæ ad Galatas. Ibidem enim v. 8. legitur: *Qui operatus est Petro in Apostolatuum circumcisionis, operatus est & mihi inter Gentes:* ibique Apostolorum principem designari & expressum nomen demonstrat, & character Apostolatus. At proximo v. 9. legitur: *Jacobus, Cephas, & Joannes, qui videbantur columnæ esse, dexteram dederunt mihi, & Barnabæ societatis, ut nos in Gentes, ipsi autem in circumcisionem.* Atque huic Cepha restitit Paulus, ut liquet ex versu xi. sequenti. Frustra autem Cepham versu nono commemoratum jactant diversum a Petro. Primo enim constat ex versu immediate præcedenti Apostolum sermonem instituisse de Petro: deinde tres illos Petrum, Jacobum, & Joannem, sui & Barnabæ comparatione, Ecclesiæ columnas appellat: præterea repetit fuisse Apostolos circumcisionis, uti ipse, ac Barnabas Gentium. At circumcisioni Apostolum, ut vidimus nuper, non alium quam Petrum intelligit. Conferas Actus Apostolicos, & percipies ex cap. xv. 7. & 13. Petrum, & Jacobum simul constituisse Ierosolymis operam dantes conversioni Judæorum; Paulum vero, ac Barnabam missos ad Gentes constat ex cap. xiii. 2. & 7. Quod inquirunt, hunc Cepham non esse Petrum, quoniam post Jacobum commemoratur, optime solvitur a Calmet exemplis aliis Scripturarum, ubi in personis laudandis non servatur dignitatis ordo, ut ad Rom. 16. 3. ad Corinth. 1. cap. 16. 19. in ipsa Epistola ad Galat. v. 1., & in 1. Joan. 11. 24. Et videtur mihi posse furilem illam responsionem contra Harduinum retorqueri. Si enim de Cepha non Apostolo loquitur Paulus; cur illum præfert Joanni? Si etiam Joannes est ignotus discipulus non Evangelista ille, & Apostolus: cur Paulus jam segregatus a Spiritu Sancto, & Apostolus Gentium destinatus, de tribus illis tanquam dignioribus ait, quod videbantur esse columnæ, & tanquam honorem maximum sibi collatum narrat, quod sibi ac Barnabæ dederint dexteram? Addo etfi

Vulgatam præ ceteris recipio, proboque, extare antiquissima Mss. citata a Grotio, in quibus Cephæ præcedit, non interponitur Jacobum inter ac Joannem, eoque ordine hunc locum citari a Veteribus.

Probatur præterea ex v. 11. & 14. In primo namque Vulgata legit, *Cum autem venisset Cephas Antiochiam*; in altero, *Dixi Cepha coram omnibus*: & similiter habet Syriaca, nam Petrus latine, Syriace Cephas dicitur. Pervetusti autem Græci Codices habent v. 11. ΟΤΕ ΔΕ ΗΛΘΕ ΠΕΤΡΟΣ ΕΙΣ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΝ, & v. 14. ΕΙΠΟΝ ΤΩ ΠΕΤΡΩ ΕΜΠΡΟΣΘΕΝ ΠΑΝΤΩΝ; & similiter utroque loco Arabica. Cephas ergo hac in Epistola non est alius a Petro. At inquiunt, nostra Vulgata, quæ sola authentica est, *Cephæ* habet, non *Petrum*. Id quidem inepte dicunt. Nam & supra v. 8. *Petrum* habet. Summam vero auctoritatem Vulgatæ postulare ne priorum saltem nominum significationem ex aliis Versionibus mutuemur, soli negant indocti, & ad literas excolendas pigerrimi. Nullus præterea Cephas nomine fuit diversus a Petro; aut si fuit, ejus non meminit Epistola Pauli ad Galatas.

Et nullum quidem alium fuisse Cephæ, est expressa sententia Hieronymi in hanc Epistolam comment. *Primum respondendum, alterius nescio cujus Cepha nescire nos nomen, nisi ejus, qui in Evangelio, & in aliis Pauli Epistolis, & in hac quoque ipsa modo Petrus, modo Cephas scribitur: non quod aliud significet Petrus, aliud Cephas: sed quod quam nos Latine & Græce petram vocamus, hanc Hebræi & Syri propter linguæ inter se viciniam Cephæ nuncupent.* Dices, opinor, Cephæ quoque appellatum Martialem Episcopum Lemovicensem, ut constat ex titulo illius Epistolæ ad Tolosanens. Tom. 3. Bibl. SS. PP. His respondemus illam Epistolam esse suppositam, quoniam illius Auctor scribit se baptizasse Stephanum regem, profertque loca Scripturæ ex Versione Hieronymi. Dicimus præterea Martialem profectum in Gallias anno duntaxat 254, ut habet Gregorius Turonensis lib. 1. Hist. cap. 10. Deinde admissio quod in Gallias venerit Apostolum ætate, Martialis non appellatur solo nomine Cephæ, sed *Martialis Cephas*. Ad hæc: dicitur ab iis, qui falso illum referunt ad sæculum Apostolicum, missus in Gallias anno post Christi passionem xiv. Paulus autem resistit Cephæ anno post Christi mortem xix. Etenim Chri-

Berti Theol. Tom. IV.

sto nomen dedit biennio saltem post ascensionem Domini anno Æ. V. xxxi. Post tres annos a conversione sua venisse Jerosolymam, ipse affirmat eadem Epist. ad Gal. cap. 1. 18. Ascendit iterum Jerosolymam post annos xiv. quo tempore Petrum redarguit, ut habetur cap. 11. 1. Demum scribit Hieronymus citato loco sensus eorum, qui Cephæ a Petro secernunt, repugnare argumento Epistolæ, *quod oblique de Petro, Jacobo, & Joanne dicitur.* Itaque, quod demonstrandum erat, aut Cephas non fuit alius a Petro, aut si fuit eo nomine aliquis, de illo in Epistola ad Galatas nulla fit mentio.

Opp. 1. Cephæ a Petro diversum esse affirmat S. Clemens Alex. lib. v. Hypotyposeon, Eusebius lib. 1. cap. 12. Dorotheus Tyrius in Synopsi, Chronicon Alex., & in Epist. ad Galatas Eumenius. Primo respondetur adversus hos perpaucos stare Patres omnes cum Græcos, tum Latinos; inter quos laudandi sunt præsertim Tertull. de Præscript. cap. 23. Cyprianus Epist. 61. Hieronymus supra laudatus, Augustinus Epist. 28. 40. 82. de Agone Chrifti. cap. 30. Ambrosiaster in Epist. ad Galat. S. Gregorius Magnus hom. 18. in Ezech. S. Thomas 1. 2. q. 103. art. 4. Neque hi opinative locuti sunt, sed assertive: & quidam, ut Hieronymus, questionem accurate pertractarunt: quidam, ut Gregorius, scribunt quod Adversarii, *Si Pauli studiosius verba legissent, ista non dicerent.* Deinde respondeo librum Hypot. dubiæ esse auctoritatis, & scæde erroribus conspurcatum. In eo quippe, auctore Photio Cod. 109. asseritur materia Deo cœterna, Animarum transmigrationis, Angelorum cum feminis concubitus, Evæ ex Adamo obscena productio, & alia id genus sexcenta, quæ hæreticorum insaniam habent, non Clementis salivam. Ait Calmet etiam Boileau dubitare, num fuerit genuinum opus Clementis. Animadverti dubium hæere etiam Photium: qui codice citato a Calmet non solum libri errata connumerat, sed inquit ulterius, *Sive ipse, sive quis alius ejus personam indutus &c.*, ΕΙΤΕ ΑΥΤΟΣ, ΕΙΤΕ ΤΙΣ ΣΤΕΡΟΣ ΤΟ ΑΥΤΟΥ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟΝ ΥΠΗΚΡΙΣΕΙΣ; arbitror scriptum a Clemente: nam sub ejus nomine laudatur ab Eusebio, sed laciniis scædissimis, fabulisque fraude aliena confutum. Ipse autem Eusebius sententiam narrat, nec rejicit, nec probat. Ab Eumenico etiam dicitur *probabilis sermo*,

C 6

πιδανος ὁ λόγος. Ceteros mitto.

Opp. 2. Cephā fuisse diversum a Petro colligitur ex Epist. 1. ad Corinth. cap. 1. 12. ubi Apostolus ait: *Unusquisque vestrum dicit: Ego quidem sum Pauli: ego autem Apollo, ego vero Cepha: ego autem Christi.* Ex quo loco apparet Cephā judaizando in Ecclesia quoque Corinthiaca fecisse scissuram. Item ex cap. 15. ejusdem Epistolae, ubi de Christo ait: *Visus est Cepha, & post hoc undecim.* At ex Luca xxiv. 34. liquet primum apparuisse Undecim, deinde Simoni. Cephas ergo est a Simone diversus.

Resp. 1. dato etiam fuisse aliquem discipulum Cephā nomine, non de isto, sed de Apostolo circumcisionis, de columna Ecclesiae, de eo qui simul cum Jacobo Judaeorum salutem navavit operam, suaeque auctoritate dedit dexteram, id est, mandavit praedicationem Gentium Paulo, & Barnabae, in Epistola ad Galatas institui sermonem. Deinde respondetur & de Petro loqui Apostolum in 1. ad Corinth. cap. 1. 12. Quis enim credat sanctum aliquem discipulum a Paulo reprehensum post Concilium Hierosolymitanum Corinthi circa observationem legalium iterum excitasse dissidia? Planam huius loci intelligentiam exhibet nobis S. Clemens in Epistola ad eosdem Corinthios, ubi de Paulina scribit: *Profecto in spiritu ad vos literas dedit de seipso, & Cepha, & Apollo, quia etiam tum diversa in studia scissi: sed varia illa animorum inclinatio minus peccatum vobis intulit: propendebatis enim in Apostolos testate sanctitatis, & in virum ab illis probatum.* Vide Tom. S. PP. Apost. pag. 174. & notas in hunc locum Cotelerii. Apparuisse autem Christum Simoni primum, deinde Undecim scribit, si attente legeris, etiam Lucas eodem cap. v. 36.

Opp. 3. In sententia, quae Petrum non distinguit a Cepha, arguitur princeps Apostolorum erroris in fide, & Paulus, qui illum redarguit, summæ procacitatis, & audaciae.

Responsum est supra cum Cypriano, & Augustino, Petrum non errasse in fide, quoniam legalia nondum erant mortifera; atque in reprehensione Apostoli praeclarum nos exemplum habere & sanctae humilitatis in Petro, & iustae libertatis in Paulo.

Oppones ultimo. Subortis circa observantiam legalium dissidiis Antiochia, Paulus profectus est Hierosolymam, ubi in Synodo

Apostolorum, cui praefuit Petrus, statutum est, ne ultra jugum Mosaicorum rituum imponeretur credentibus, ut constat ex cap. xv. Act. Ap. Paulus autem restitit Cephae Antiochia, ut habetur in Epistola ad Galat. cap. 11. Si ergo Petrus erat Hierosolymis, quomodo restitit illi Paulus Antiochia?

Vulgaris est responsio, quam tradit laudatus Calmet, Paulum absoluto Concilio statim reversum Antiochiam; quo postea se contulit Petrus dissidiis jam compositis, & ab Ecclesia Corinthiorum receptis definitionibus Apostolicis; postquam vero Petrus advenerat Antiochiam, contigisse quae narratur in Epistola ad Galatas. Sed Augustinus in Epist. 82. ad Hieronymum probabilius censet hanc gesta ante Hierosolymitanum Concilium; nam post verba S. Patris producta superiori cap. Proph. 3. habetur: *Si autem hoc, quod magis arbitror, ante illud Hierosolymitanum Concilium Petrus fecit &c.* Ideo respondeo non esse eandem professionem Pauli ex Antiochia in Hierosolymam, quae narratur cap. xv. Act. Apost., & quae describitur Cap. 2. Epistolae ad Galat. Et quamquam certam figere Epocham non ausim, dico Concilium Hierosolymitanum saltem biennio esse posteriorem, si recte a recentioribus collocatur ad annum A. V. l. vel 11. Nam ego censeo Christum passum anno Vulg. A. xxix. quibus si addamus xix. quos vidimus fluxisse usque ad Reprehensionem factam Petro, non nisi ad annum A. V. xlviii. pervenietur.

Ait Calmet hanc distinctionem temporum nimis fluxam esse, & incertam, nec tam levi conjectura satisfaciendum contrario argumento. Verum cum ipse fateatur non convenire Scriptores circa annum Hierosolymitani Concilii, & sive ante, sive post Pauli & Cephae dissidium evenerit, adhuc esse discrimen, dummodo demonstretur in Epistola ad Galatas non enarrari quod extat in cap. Act. Apost. quintodecimo, omnis contradictio evanescit, simulque evincitur, priorem responsionem niti longe levioribus conjecturis. In Epistola ergo ad Galatas res diversas narrari colligitur, quia cap. 11. 2. ait Apostolus, venisse Hierosolymam, *secundum revelationem*, id est, divino monitu ductum: in cap. xv. Act. habetur, statutum fuisse, *ut ascenderet Paulus & Barnabas*, hoc est, Ecclesiae Antiochenae consilio, non speciali facta Paulo revelatione. Priori in loco asseritur causam, cur

cur ierit Jerusalem, fuisse ut conferret cum Apostolis Evangelium, ne forte in vacuum curreret, aut cucurrisset: in posteriori autem ob seditionem excitatam a Judæis, & ob solam quæstionem circumcisionis. Ibidem dicitur ascendisse cum Barnaba, & Tito; quod factum affirmat Hieronymus, ut prædicationis suæ ex Circumciso, & Gentili haberet testimonium. Istic vero nec Titus ab Ecclesia destinatus legitur, nec ab Apostolo assumptus. Affirmatur etiam in Ep. ad Galat. decrevisse Petrum, Jacobum, & Joannem, ut Paulus, & Barnabas converterentur ad Gentes, quod in Act. Apostolorum fuerat jam narratum cap. xiiii. Quod autem post Jerosolymitanum Concilium statim Petrus se contulerit Antiochiam, ibique fuerit a Cepha reprehensus, in capite xv. non invenies. Igitur ex collatione Epistolæ ad Galatas cum Actibus Apostolicis, quoniam diversam profectioem, diversamque Pauli causam enarrant, frustra sententiam nostram damnant antilogiæ, qui Cepham distinguentes a Petro, Magno Gregorio auctore, si Pauli studiosius verba legissent, ista non dicerent.

CAPUT XII.

De Lege nova brevissime pertractatur.

QUONIAM facile ex dictis infertur hoc inter legem veterem ac novam interesse discrimen, quod illa istius mysteria præfignabant, fructumque uberrimarum gratiarum pollicebatur; recte hanc utriusque discrepantiam explicarunt Theologi comparatione parvuli, virique perfecti, aut arboris latentis in semine, ac inde germinantis, pomaque saluberrima proferentis. Hinc solvitur prima quæstio, quam de nova divina lege Theologi instituunt, num veteri sit perfectior. Constat quippe perfectus esse quod fructum affert, quam quod illum promittit, & virum hæreditatem capeffentem, quam parvulum sub tutoribus, & actoribus constitutum. Est autem sub Evangelica lege repromissa hæreditas unctio primum Spiritus Sancti, libertas filiorum, qua clamamus, *Abba*, Pater, deinde quod adoptionem consequitur, coeleste regnum. Atque hanc hæreditatem consecuti sunt quidem & Sancti veteris testamenti: sed dispari ratione, nam adoptionem filiorum habuerunt in spe venturi Reparatoris;

gloriam vero adepti sunt jam redemptione perfecta, ne sine nobis consumarentur. At nunc adoptamur in filios gratia Sacramentis Evangelicis abunde collata, servatisque mandatis, sempiterna retributio jure quodam hæreditario consequitur. Eapropter lex Evangelica Mosaicam dignitate præcedit, & quoniam hæc illius gratia fuit instituta tanquam symbolum futurorum; & quoniam vetus sempiternam retributionem nec expresse promittebat, nec vita functis largiebatur; cum lex nova utrumque præstet divina præcepta servantibus. Illud quoque accedit, quod Lex Moïsi Judæorum populo titulo quodam peculiari data est, Evangelium vero omni creaturæ divina institutione annuntiatum. Erat præterea antiqua lex cum ob sacrificiorum multitudinem, tum ob judicialia præcepta jugum quoddam servitutis: cum Evangelica jugum suave, & onus leve dicatur & ob legalium rituum abrogationem, & ob caritatem Spiritus Sancti, unde merito nuncupatur lex amoris, & gratiæ. Atque hæc de utriusque legis discrimine, & novæ supra veterem excellentia.

Extra controversiam positum est in lege etiam nova quædam præcepta fidelibus intimari, & esse opere, animoque servanda: quidquid dixerint Lutherus, Calvinus, & Pseudeoreformati alii, impie sentientes solam divinorum promissorum fidem esse nobis unicam causam salutis. Sed hanc blasphemiam, præter ea quæ de Justificationis causa disputata sunt, omnia epicherematon genera arguunt, atque dispellunt. Principio novam legem suis constare præceptis sacri, quibus comprehenditur, libri manifesto demonstrant. Nam Mat. cap. v. 19. legitur dixisse Christum legislatorem: *Qui solverit unum de mandatis istis minimis, minimus vocabitur in regno cælorum: v. 20. Nisi abundaverit justitia vestra, &c. v. 44. Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros;* & alia bene multa ad reprimendam concupiscentiam, ad vitanda perjuria, ad connubiorum servandam fidem ibidem constituta narrantur. Cap. etiam xix. 17. legitur: *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata.* Cujus generis habentur plura Joan. xiv. 15. 21. xv. 10. 14. 17. Lucæ vi. 46. 47. 49. in Epistola Pauli ad Eph. cap. v. 8. 15. & sequentibus. Quid vero clarius novissima sententia Judicis in eos, qui etiam si crediderint, opera misericordiæ executi non fuerint?

runt? Eam vide apud Mat. cap. xxv. 42. A-
perte itaque hæreticorum insaniam ipsum le-
gis volumen redarguit. At jure, meritoque
illam damnat sacrosancta Tridentina Synodus
cap. 19. Sess. sextæ: *Si quis dixerit, nihil
præceptum esse in Evangelio præter fidem;
cetera esse indifferentia, neque præcepta, ne-
que prohibita, sed libera: aut decem præcepta
nihil pertinere ad Christianos; anathema sit.*

Augustinus, cui alii Patres consentiunt, lib. xvii. de Civit. Dei cap. 17. scribit Chri-
stianam legem prænuntiata a Davide Ps. cix. 2. illis verbis, *Virgam virtutis tuæ emit-
tet Dominus ex Sion*, atque hanc legem ef-
se Evangelium: de qua & vaticinatus fue-
rat Esaias cap. 11. 3. dicens: *De Sion exi-
bit lex, & verbum Domini de Jerusalem.* Lex enim Moïsi in Sina, non in monte Sion
lata est. *Virga* autem principis auctoritatem,
& Legumlatoris mandatum haud obscure si-
gnificat. Et libro proximo cap. 50. idem Au-
gustinus Christianæ legi ita subdi Reges de-
clarat; ut venerari teneantur sanguinem Mar-
tyrum, & persequi falsos Deos, quorum caus-
sa priusquam Christo nomen darent cultores
veri Dei perdere studuerunt. Sed ceteris mis-
sis, libro tertio ad Bonifacium cap. 9. *Si Chri-
stus*, inquit, *nobis abstulit illud gravissimum
multarum observationum jugum nun-
quid propterea dicturi sumus non ad nos per-
tinere quod scriptum est, ut alienum quod-
cunque perditum quisquis invenerit reddat ei,
qui perdidit, & alia multa similia, quibus
pie recteque vivere discitur, maximeque ipsum
decalogum, qui duobus illis lapideis tabulis
continetur, excepta sabbati observatione car-
nali, quæ spiritualem sanctificationem, quie-
temque significat? Quis enim dicat, non de-
bere observare Christianos, ut uni Deo reli-
gionis obsequio serviatur, ut idolum non co-
latur, ut nomen Domini non accipiatur in
vanum, ut parentes honorentur, ne adulteria,
homicidia, furta, falsa testimonia perpetren-
tur, ne uxor, ne omnino res ulla concupisca-
tur aliena? Quis est tam impius, qui dicat
ideo se ista legis non custodire præcepta, quia
est ipse Christianus, nec sub lege, sed sub
gratia constitutus? Veritas ergo Catholica
etiam Sanctorum Patrum, præsertim vero Au-
gustini auctoritate corroboratur.*

Externa præterea opera illius caritatis, quæ
ad novam legem præcipue pertinet, sunt

exercitium, atque experimentum. Nam si
Deus a nobis diligitur, laudandus, & glori-
ficandus est publica etiam, ubi opus sit, con-
fessione, & sanguinis effusione. Amore autem
proximi quisnam ardere putabitur, si ab eo
contra divina monita claudat viscera miseri-
cordiæ? E contra opera sunt plura, quæ cum
caritate Dei, ac proximorum directe pugnant,
a quibus proinde æquissimum est abstinere. A-
lioquin lex Evangelica legem naturæ disrum-
pet, nec imperfectione, omnique injustitia ca-
rebit. Ex quo sit ergo Evangelium lex gra-
tiæ, lex amoris, non eximit ab observatione
præceptorum, sed in eam urget magis: quo-
niam caritas, in qua legis sita est plenitudo,
otiosa esse non potest, atque ceterarum o-
mnium virtutum, ut Apost. docet in 1. ad
Corinth. cap. 13., comes est individua.

Quæ afferunt Heterodoxi in hæresis suæ
patrocinium, sunt: Primo inquiunt, Lex
Evangelica est lex libertatis, scribente Pau-
lo ad Galat. v. 18. *Quoniam si spiritu du-
cimini, non estis sub lege:* Et ad Rom. vi.
14. *Non enim sub lege estis, sed sub gratia.*
Deinde hoc est discrimen inter legem vete-
rem, ac novam, quod illa erat lex sanctorum,
ista lex fidei; ut docet idem Apostolus cit.
Epist. ad Rom. cap. 111. 27. Insuper lex
nova spiritualis est, ac per eam *Regnum Dei
intra nos est*, quomodo legitur Luc. xvii.
21. in regno autem spirituali opera externa
nec præcipiuntur, nec prohibentur. Postremo
quid nomen Evangelii significat, nisi *bonum
nuncium*, ac nostræ per Christi gratiam li-
bertatis promulgationem? Quibus iam cap.
2. hujus libri responsum est: ubi demonstravi-
mus, Evangelium appellari legem gratiæ ac
libertatis, propterea quod lex seipsa jubet tan-
tum, premit, minitatur, & peccata osten-
dit, non tollit: Christus vero etiam gratiam
largitur, & adjuvat, ut non sit quisque no-
strum impotens auditor legis, sed factor. Di-
ximus etiam sub Evangelio liberum esse
unumquemque a servitute legis prementis, &
vindictis, quoniam si caritate trahamur, &
amore justitiæ, sit mandatum Domini latum
nimis: unde ait David, *Viam mandatorum
tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum.* Spi-
ritualis est autem lex Christianorum, quo-
niam spiritualia promittit, & qui eam stu-
diosè implent, spiritu Dei aguntur, nec man-
data solo externo opere faciunt, sed etiam in-

intentione animi, & rectitudine finis. Atque jure merito hæc lex humani generis redemptionem, instituta peccatorum remedia, adoptionem filiorum, & Christi hæreditatem promittens, & conferens, Evangelium, idest bonum nuncium, appellatur. Sed vide citato cap. 3., atque magnum Augustinum lib. 3. ad Bonif. post verba superius laudata, de Sp. & lit. cap. 4. & 10. in Psalm. 59. de Nat. & Grat. cap. 57. & contra Adimantum cap. 17.

Si quæras quænam præcepta contineat lex Evangelica: Respondeo continere eadem præcepta vitæ instituendæ, five moralia, quæ etiam lex vetus præceperat; & quæ contra Phariseorum licentias Christus ampliori explicatione, ut supra vidimus in Expositione Decalogi, singulis proposuit servanda. Occasione autem Evangelicæ prædicationis, non quam Trinitatis mysterium. Incarnatio Verbi, ejusque mors & resurrectio, aliaque ad nostram notitiam pervenerunt, addita sunt in Evangelica lege nonnulla Fidei præcepta. Loco plurimorum sacrificiorum unum institutum est longe vetustis victimis excellentius. Sacramenta, quorum participatione Christianus populus coadunatur, septem vera Ecclesia connumerat, non omnia tamen singulis necessaria. Præceptis accedunt consilia Evangelica: cujusmodi sunt facultates omnes pauperibus distribuere, ac perpetuam servare virginitatem: quorum primum habetur Matt. XIX. 21., alterum in prima ad Corinth. cap. VII. 25. Est autem differentia inter præceptum, & consilium, quod illud necessitatem imponit, istud in optione relinquitur eligentis. Etsi vero abjiciendo consilia præcise quisque non peccet; fieri tamen potest, ut qui illa spernit, vel cupiditatibus noxiis immodice indulgeat, vel æternæ salutis capeßendæ occasionem pessumdet: ideoque interest plurimum, ut probetur singulorum spiritus, divinæque compleantur inspirationes; & cavendum contra, ne cuilibet spiritui adhibeamus fidem, ut non vento nequitiae circumferamur.

At si petas, quomodo fieri potest, ut in tanta divinorum præceptorum copia, quorum aliqua gravia censentur, uti Sacramentalis Confessio, & polygamia, repudii exoræ uxoris inhibitio, sit tamen leve iugum legis Christianæ: respondemus leve quidem esse pluribus ex causis. Primum si legi veteri comparetur; cum abrogata modo sint tot sa-

crificia, & genera holocaustorum, ablata legalis immunditia ciborum, carnalis circumcisio, & purificationum & cæremoniarum antiqua præscriptio: nec taurorum, hœdorumque sit repetenda mactatio, aut ascendendum undique Jerosolymam ad sacrificia, festorumque celebritatem; sed ubique locorum absque dispendio & gravamine offeratur Domino Oblatio munda. Deinde cum universa Christianorum lex ad caritatem, & dilectionem referatur, Deus autem abunde subministret spiritum bonum petentibus; cumque, ut est in Augustinianis proloquiis, omnia facilia reddat amor, ubi amor est, non sit labor, aut si labor sit, ipse labor voluptate dulcescat; consequens est, ut diligentibus Evangelica præcepta alæ potius volantis sint existimanda, quam premens sarcina ac pondus. Legas autem oportet caritatis ac dilectionis Præconem maximum Augustinum, id serm. 22. de Verbis Apost. de Bono Viduitatis cap. 21. in Psalm. 59. & 128. De Nat. & Grat. cap. 69. aliisque in locis explanantem.

Quæ autem gravia nonnullis forte videntur, ut Sacramentalis Confessio, atque monogamia, certam personarum conditionem spectant, nec alios obligant divino jure, nisi qui propria voluntate peccarunt, aut statuerunt ducere uxorem. Et transgressoribus præceptorum Sacramentalis Confessio gravis videri non debet: quin corrigendis, & aliqua animadversione dignis non poterat remedium præscribi salubrius. Nam confitendi necessitas peccantium cohibet inverecundiam, & Sacerdotalis absolutio animis scelerum suorum conscientia prostratis summam affert cum spe veniæ jucunditatem. Forma etiam judicii, five Sacerdotis persona spectetur, five secreta peccatorum accusatio, five satisfactio exhibenda, non poterat institui faciliior. Quare durissima potius lex foret, si impiis occulta iniquitate ruentibus, & misero naufragio pereuntibus tabula hæc non adesset: neque lex gratiæ & caritatis censenda esset, quæ sinneret fidelium conscientiam diuturna anxietate, & absolutionis incertitudine contabescere. Verum de his alibi, propitio Numine.

Ne de uxoribus penitus taceamus, ipsa lex caritatis Christianorum consuetudinem magnopere commendat. Nam si nuptam dimittas, proli parentem auferis, consanguineos afficis injuria, propriam intemperantiam atque acerbiter prodas, & carnis tuæ revelas turpitu-

pitudinem. Contra uxori adhærens spernis pellices, vitas adulteria, colis amicos, & legitimo toro susceptos filios paterno amore complecteris. Ex polygamia pariter vel inter uxores similitates, vel inter natos dissidia, ac proinde tui ipsius molestia oriatur, necesse est. Igitur etiam Christianorum connubiorum iura ad legem spectant amoris ac libertatis. Quod, ut Saræ & Agar, Rachelis & Liæ, filiorumque ipsarum facta præteream, arbitrator etiam Gentiles naturali lumine percepisse. Etenim nullus Romanorum ante Antonium legitur habuisse duas simul uxores: imo Edicto Prætoris qui bina sponsalia eodem tempore constituta haberet, notabatur infamia. Arque huic decreta Imperat. Valeriani & Gallieni l. *Eum qui*, 18. ad l. Jul. de Adult. Dioclet. & Maximin. l. 2. C. de incest. nupt. ac postremo Justin. Novella 79. Matronas quoque Romanas polygamie incommoda vehementissime aspernatas demonstrat festivum ledumque figmentum Papyrii; de quo lib. 1. Saturn. cap. 6. Macrobius, & A. Gellius lib. x. cap. 23. N. A. Idem fuit optimum consilium Græcorum; nam cum antiquitus plures uxores duceretur, Cecrops Athenis unicam uni viro statuit esse jungendam. Obiectum idcirco Sacrați a Callisthene, a Satyro Peripatetico, atque a Demetrio Phalereo, quod duas simul haberet uxores Xantippen, & Myrto, observavit in libro de Luxu Græcorum Musonius. Quomodo Clytæmnestra in Agamemnonem, & Cassandram manus violentas injecerit, quod hanc ille lecti sociam fecisset, & Jasoni ob superinductam uxorem alteram Medea struxerit interitum, narrant Antiquitates Homericæ. At non vacat modo per Græciam, Latiumque vagari.

Ut ad Evangelicam legem revertatur oratio; constat illam esse veteri perfectiorem & faciliorem, atque nulla successione temporum interituram. Et quidem ipsius diuturnitatem, nam reliquas dotes satis videat prosecutus, quidam probant ex verbis Mat. xxiv. 14. *Et predicabitur hoc Evangelium regni in universo Orbe in testimonium omnibus gentibus: & tunc erit consummatio.* Non enim de solo excidio Jerosolymitano, sed etiam de fine sæculorum loquitur ibidem Evangelista. Sed hoc testimonio prætermisso, certum est permanente Sacerdotio nequaquam legem transferri; Sacerdotium autem Christi sempiternum esse, neque perfectius esse ab hominibus

expectandum. Quod in Epistola Pauli ad Hebr. cap. vii. 12. 17. & 24. necnon aliis locis pluribus aperte traditur. Accedit manifesta ratio D. Thomæ q. 106. art. 4., quam ita brevi proponam. Lex vetus pro fine habuit adventum Christi, auctore Apostolo ad Rom. x. 4., *Finis enim Legis Christus*: ideoque post legem Moyfi venit lex gratiæ. At ad legem gratiæ sola gloria, regnumque sanctorum consequi potest, quoniam testamentum Christi nullum alium, quam sempiternæ hæreditatis, finem habet. Societatem itaque Christianorum sequitur supernorum civium hæreditas: & ideo lex antiqua Christum, lex Christi vitam æternam prænuntiat.

C A P U T XIII.

Pertractatur de lege humana, & prima inquiritur quid necesse sit, ut valorem habeat, atque vim obligandi.

JAM ad Leges humanas, quarum nomine intelligimus Constitutiones Ecclesiasticas, & Civiles, nostra convertitur disputatio. Cujus initium faciendum est ab iis, quæ ut lex humana sit valida præter condiciones cap. 2. numeratas dicuntur requiri, ac primo a promulgatione. Hanc necessariam esse satis constat: nam habetur cap. *In istis*, dist. 4. *Leges instituuntur, cum promulgantur*; nec potest legislator obedientiam exigere a subditis, nisi iis mandata ipsius innotescant. Conveniunt autem DD. minime necessarium esse, ut leges cuique in particulari intimentur; sed satis esse, si in aliquo loco publico fuerint promulgatæ, unde ad singulorum notitiam valeant pervenire. Et quantum ad Civiles attinet, Imperator Justinianus in Authentica, *Ut factæ novæ Constitutiones*, decernit valere tantum, ex quo in commune factæ sunt manifestæ: in provinciis autem ex quo discere per Metropolitæ palam factæ sunt, idque post duos menses. Ex quibus colligitur leges Imperiales non stringere, nisi in singulis provinciis fuerint promulgatæ, nec valere nisi duorum mensium dato tempore. Atque idem quantum saltem ad promulgationem pertinet tenendum esse de legibus Ecclesiasticis: ita ut non obligent nisi in provinciis, in quibus fuerint specialiter promulgatæ, sentiunt complures, inter quos Natalis Alex. lib. 4. de Decalogo Regula 25. Cabassutius lib. 1. Theo-

1. Theoriae Juris Canon. cap. 4. Juenin Dissert. vi. cap. 3. & Girken de legibus Q. 4. dub. 4. Iis tamen opponitur longe major numerus Theologorum, atque ex nostris Leonardus Vanroy de lege positiva cap. 4. q. 3. Basilus Poncius de Matrim. lib. v. cap. 7. Antonius Guerrerus Tract. vi. §. 11. alii-que communiter, asserentes, ubi in ipsa lege non exprimitur oppositum, sufficere si leges civiles in Civitate primaria, vel Curia Principis publicentur, Ecclesiasticae autem Romae, ubi viget Apostolicae Sedis Primatus.

PROPOSITIO I. A Legislatoris potestate atque arbitrio pendet an in provinciis, an in sola Metropoli lex debeat promulgari, quemadmodum an statim post promulgationem, an vero post certum tempus subditos stringat; ideoque si legislatore mandante lex in Metropoli absque ulla exceptione publicetur, statim obligat omnes subditos, ad quorum potest pervenire notitiam.

De loco primum dicam, deinde de tempore. Tertullianus lib. de Pudicitia cap. 1. scribit Zephyrini Papae decretum de admit- tendis ad sacra altaris mysteria poenitentia sanctis affixum fuisse Ecclesiae valvis, promulgatumque in provinciarum Ecclesiis. Cyprianus Epist. 74. ad Pompejum affirmat a Stephano Papa literas de non iterando baptismo collocato ab haereticis ad quaslibet Orienti, & Africae provincias fuisse directas. Testatur Marius Victorinus libro 2. Nicænos Canones per totum orbem transmissos: idemque Epistola 16. scribit de Decretis Concilii Chalcedonensis Leo Magnus. Id factum & de Canonibus Sardicenis narrat lib. 1. H. E. cap. 9. Theodoretus. Siricius Papa Epistola ad Himerium Tarraconensem Episcopum iussit, decretalem suam de Continen- tia Diaconorum in Hispania, Galliarumque provinciis publicari. Lateranensis iv. Syno- dus sancivit Canonem xxii. poenam infligen- tem medicis, qui antequam corpori adhibeant medicamenta, ad consulendum animarum sua- rum saluti non inducunt aegrotos, esse a Dice- cesano Episcopo promulgandum. Ipsum de- nique Tridentinum Concilium Sess. 24. de Reformatione Matrimonii decrevit, legem ma- trimonia clandestina abrogantem, nisi prius in Parochiis promulgetur, neminem obstrin- gere. His itaque, aliisque exemplis complu- ribus docemur, necessariam esse promulgatio- nem legis humanae in singulis Provinciis,

quando id exprimit legislator, prout ipsis vi- detur magis expedire.

Frustra tamen hinc nituntur quidam infer- re novas Constitutiones, sive Ecclesiasticae sint, sive Civiles, nullatenus stringere nisi in Provinciis singulis promulgentur. Possunt enim afferri exempla in contrarium longe plura etiam rationibus confirmata. Innumerae quippe habentur Pontificum Romanorum Con- stitutiones, quibus summus Ecclesiae Pastor declarat ab omnibus inviolabiliter esse obser- vandas, ac si essent singulis exhibitae vel offensae, posteaquam affixae fuerint tantum- modo in Acie Campi Florae, sive ad Val- vas Principis Apostolorum. Exemplo sint Constitutiones Sixti V. de male promotis ad Ordines, Alexandri VII. emanatae anno 1660. & Innoc. XI. anno 1680. citato loco productae a P. Vanroy. Deinde plures sunt Ecclesiasticae leges, quae servantur etiam ubi publicatae nequaquam fuerunt, praesertim ex Decretalibus Pontificum, Clementinis, & Extravagantibus. Idem affirmandum est de Bulla Coenae Domini Rescripta etiam Pon- tificum servanda esse fatentur omnes Jurispe- riti, etiam si in Corpore Juris Canonici non comprehendantur. Praeterea in Romana Cu- ria omnes Causae dirimuntur ex Decretis ibi- dem affixis, nulla habita ratione, an publi- cata fuerint per omnes Christiani Orbis pro- vincias. Et quidem jure optimo. Enimvero lex est voluntas Legislatoris, cui semper ob- temperandum est. Si ergo Legislatori pla- ceat, ut lata lex in Curia duntaxat promul- getur, dummodo ad subditorum notitiam per- venire valeat, quare necessaria erit tam spe- cialis facta ubique locorum promulgatio? De- inde supremi legislatoris imperium nequit vel privatis institutis, vel subditorum voluntate, vel qualibet ab ipsomet non probata ratione labefactari & infringi. Ab illius ergo nutu, quemadmodum institutio, ita legum promul- gatio dependet.

Neque his praecedentia exempla repugnant; siquidem ideo decreta Zephyrini, Stephani, Siricii, & Canones Niceni, & Sardicenses, & si quos fateor esse permultos, extra Ur- bem Romam discrete per Ecclesias promul- gata fuere; quoniam id summis Pastoribus ob temporum circumstantias visum fuit op- portunius. Memoratae quippe Pontificum, & Conciliorum Constitutiones aut grassante schis- mate, aut serpentibus haeresibus, aut fide- libus

bus persecutione dispersis, ut plurimum latae sunt. Cautum propterea fuit, ut ubique per Ecclesias promulgarentur, ne occultarent illas refractarii, ne pervicaces ignorantiam præteterent, atque ut fideles prostrati paternae supremi Pastoris voce recrearentur. Quare non ut vim haberent obligandi, sed ut omnibus excusationibus aditus observaretur, discreta promulgatio mandata est, ut legitur in ipsa Epistola Siricii ad Himerium. Caput quoque, *Cum infirmitas*, ex Synodo Lateranensi depromptum ad poenam infligendam, non ad stringendum in foro conscientiae; promulgationem per loca praescribit.

Multo minus thesi nostrae adversatur Authentica, *Ut factae novae constitutiones*, qua Justinianus sancivit, nonnisi post duos menses, ex quo discrete per Metropolitae palam factae fuerint, novas leges valere. Quam Authenticam urgent Adversarii vehementer, inter Civiles, & Canonicas leges instituendo comparationem; maxime quod Cap. *Intelleximus*, definitum est, Canones imitare leges, nisi illis opponantur. Sed huic objectioni respondeo, nec Authenticam illam de omnibus legibus esse accipiendam, nec promulgationem, ac duorum mensium tempus praescribere, ut subditos obligent, sed ne aliquam in Foro excusationem possint obtinere, si in Testamentis ausi fuerint deficientium infringere voluntates. Nam ibidem absolute haec etiam pronunciat Imperator: *Sancimus ex illo nostras Constitutiones, quae factae pro testamentis sunt, valere, ex quo in commune factae sunt manifestae*. Et Baldus quidem l. *Leges sacratissimae*, Authenticam illam factam declarat, ad scientiam praesumendam, & ignorantiam non excusandam: & docet etiam in aliis legibus, praesertim in municipalibus, spatium duorum mensium non esse expectandum. Igitur si attendenda non est temporis definitio, ut mox dicam, neque erit necessaria sancita ab Imperatore promulgatio. Addo, praedictam Authenticam spectare ad Jus Caesareum, non ad Jus Civile commune. Addo insuper ita statutum, quia ita visum est Imperatori; ideoque posse Papam, qui est supra omne Jus positivum, pro suo libitu diversa sancire. Addo item, plures provincias Romani Imperii esse veluti distincta Corpora, sua quaslibet forma discretas, Ecclesiam autem universam unum Corpus esse, & unam postulare formam regimi-

nis. Quod si plures provinciae unum perfectissimum Corpus constituent, nego quod non sufficiat, legem etiam saecularis Principis in Curia promulgari.

Sane, ut a promulgatione ad praescriptum tempus transeamus: quamquam in Authentica duorum mensium datum sit tempus, istud pro legislatori arbitrata ampliari, aut restringi facile demonstratur. Dixi nuper legis municipalis tempus arbitrio iudicis definiti. Ut proferam de Ecclesiasticis legibus exemplum aliquod: in vi. Decretal. cap. *Statuimus*, impugnantibus electionem unius mensis tempus praescribitur, quo ad Sedem Apostolicam iter arripiant. Cap. *Cum singula*, de Praeb. spatium pariter mensis unius limitatum est. Decretum irritans matrimonium clandestinum stringere post triginta dies ab illius promulgatione, liquet ex Sess. 24. Tridentini. In cap. autem, *Decernimus*, dist. 18. Episcopis post celebratam Synodum praescribitur intervallum sex mensium, ut universae dioecesis suae plebi referent, quae eodem anno in Concilio acta vel definita noscuntur. At Constitutio Sixti V. de male promovendis, & promotis, existentibus Romae dies quindecim a promulgatione praescripsit, citra Alpes menses quatuor, novem vero ultra Alpes. Itaque tam promulgatio, quam temporis definitio est penes voluntatem ac prudentiam legislatoris, cujus praescripta, ubi ad notitiam pervenerunt, subditos quoslibet obstringunt, si pro singulis lata fuerint, tametsi ubique non fuerint specialiter palam facta. Quod si dixeris esse, ubi Pontificiae Constitutiones vim non habent, nisi Regis placito receptae fuerint, & promulgatae: respondeo id evenire aut conventionem Pontificis cum Regibus, & Monarchis, aut Apostolicae Sedis indulgentia, & consensu; cum spiritualis potestas a temporali, & Ecclesiastica Monarchia a Saeculari Republica accipere auctoritatem non debeat.

PROPOSITIO II. Neque lex civilis, neque Ecclesiastica a Populi acceptione dependet.

Hanc positionem accipiendam constat de lege lata a supremo Domino: nam si dominum sit Aristocraticum, ut apud Italos amplissima Venetorum, sive Genuensium, aut Lucensium Respublica, haud dubium quin ad valorem legis probatio requiratur Optimatum, cum penes ipsos sit iura statuendi potestas.

Ita

Ita populi assensum necessarium minime dubitamus in Democratia, sive populari regimine, quoniam in eo apud populum est principatus. Dicimus ergo ad validitatem legis necessariam non esse acceptationem inferiorum. Quod probatur 1. ex ipsa legis natura: nihil enim aliud, cum legem dico, intelligi volo, quam imperium, præceptum, & vim quamdam, & rationem imperantem honesta, & prohibentem contraria. At præceptum vim obligandi non habet a subditis, sed a voluntate imperantis, ut recte Augustinus scribit in 111. de lib. arb. cap. 24. *Præceptum non est ab illo, cui præcipitur, sed ab illo, qui præcipit.* Igitur subditorum acceptatio legibus a superiore statutis non tribuit vim stringendi, sive validitatem. Deinde Potestas legislativa, quæ proculdubio est in superiore duntaxat, non est solam legem proponere, sed illam observandam præcipere; alioqui etiam Consilarii, ac Sapientes viri Principibus quid sit constituendum proponentes appellarentur Legislatores. Atqui si a populi acceptatione lex pendeat, Legislator proponet tantum, non obstringet propositione præcepti subjectum sibi populum. Non ergo habebit veram propriamque potestatem legislativam. Rursus, ut Augustinus scribit Ep. 48., *potest Rex convenienti vigore leges sancire*; quod falsum foret, si lex suam mutaretur validitatem ab acceptatione populorum: tunc enim posset populus legem non acceptare, spretisque Regis statutis vitam agere pro suo libito. Præterea, quod ex præcedenti consequitur, si in arbitrio populi sit rectissimas leges acceptare, aut eis contradicere; quoniam jure pervicaces, rebelles, & qui jugum dominorum suorum tentant excutere, potuerunt coerceri? Audebunt quippe Principum iussa repudiare, dicentes nolle se acceptatione tribuere illis firmitatem. Verum his obviam ivit Alexander VII. damnans tamquam Apostolicæ doctrinæ contrariam, & seditiosam propositionem n. 28. *Populus non peccat, etiamsi absque ulla causa non recipiat legem a principe promulgatam.*

Rursus vel quæstio instituitur in communi de lege tam Ecclesiastica, quam Civili; vel de Civili, aut de Ecclesiastica se junctim. Si de utraque simul lege, tenent producta hætenus argumenta: quibus accedit quod sequitur ex Juris institutione depromptum. Ut subditi teneantur legum præscriptionibus, sat

Berti Theol. Tom. IV.

est quod in Legumlatore sit potestas, & voluntas subditos obstringendi, ut habet cap. *Cum super*, De offic. delegat. Habet autem legislator hanc potestatem, & voluntatem ferendi leges independentem a populorum consensu. Ac de voluntate constat; nam statim ac feruntur leges, verbis præceptivis promulgantur: atque hæc verba sunt prædictæ voluntatis argumentum invictum; ut extat in cap. *Quisquis præceptis*, xiv. q. 1. & colligitur ex ratione superius allata, cum lex, nisi includeret præcipientis voluntatem, esset duntaxat consiliatrix, non præceptiva. De potestate etiam liquet, tum ex L. 1. ff. de Const. Princip. §. *Sed quod principi*: tum ex ratione, quoniam ludibrio essent leges, non venerationi, nisi emanarent a viro prædito potestate. Si ergo Legislator potestatem, voluntatemque præcipiendi habet independentem a populi acceptatione, atque id sufficit ad impunendam vim obligandi; est proculdubio vis istiusmodi legibus, antequam a subdilis præstetur assensus. Accedit quod potest legislator præscribere subditis observantiam indictis poenis, ut extat cap. *Non frustra* xxiii. q. 5. Poena autem imponitur, ne refractarii possint gloriari de contumacia, juxta cap. *In Ecclesiis*, de Major. obed. Igitur posset civitas universa perduellis & pertinax cogi ad legum observationem, ideoque non habent ipsæ leges a civium consensu vim obligandi. Videatur Prosper Fagnanus in 2. p. Decretal. pag. 526.

Si vero de lege aut civili, aut Ecclesiastica in particulari disceptetur, idem est asserendum; nam quod proprium est legum in genere, id legibus singulis inesse debet. Ac de legibus politicis consentientes habemus etiam Gallos Theologos plurimos, qui tradunt temporalium Principum leges non habere subditos obstringendi vim, ac potestatem ab horum acceptatione; & quamquam id negat Marca lib. 2. Concord. Sacerdot. & Imperii cap. 16. contendit tamen inter Ecclesiasticas, & politicas leges magnum versari discrimen, adeo ut, quantum ad temporales Præfectos attinet, haud multum sollicitudinis gerat, ac stylum præsertim exercent adversus potestatem legum Ecclesiasticarum. Revera leges latæ a Principe sæculari, ut liquet ex Authentica, *Ut factæ novæ Constitutiones*, habent vim statim post intimationem: post hanc igitur nequeunt a populis repuliari.

D d

Dein-

Deinde neminem inferiorem posse reddere invalidam legem Principis aperte colligitur ex *L. Formam . C. de Off. Præf. Præf. cap. Cum inferior .*

At si loquamur de legibus Ecclesiasticis, assertum nostrum peculiaribus quoque rationibus corroboratur . Romani quippe Pontificis auctoritas a Christo immediate descendit, ut colligitur ex Matthæi xvi. 19. *Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum & in cælis: & ex Joannis xxi. 16. 17. Pasce agnos meos: pasce oves meas .* Auctoritas quoque Episcoporum vel a Christo immediate, vel mediate per ipsum Romanum Pontificem derivatur, absque ulla a populis dependentia . Non ergo ad validitatem Ecclesiasticarum Constitutionum acceptatio populorum exigitur . Sane Romanos Pontifices immediate a Christo auctoritatem, potestatemque recipere definitum est cap. *Sacrosancta d. 22.* neque id salva fide, inquit loco citato Fagnanus, negari potest . Addo, quod verbum *ligandi* significat etiam vim coactivam, quam Ecclesiæ Antistites exercent indicta excommunicatione, aliisque censuris, ut ostendam cap. xvi. prop. 3. Quare si Pontifici potestas *ligandi* a Domino collata est, etiam illos, qui ejus Constitutiones nolunt exceptare, potest vi, atque auctoritate compellere . Huc pertinent quæ leguntur Lucæ x. 16. *Qui vos audit, me audit; & qui vos spernit, me spernit: ex quibus verbis colligitur idem crimen esse non obtemperare Ecclesiæ Pastoribus, eorumque leges non acceptare, ac parvipendere Dei mandata: quod animadvertit D. Bernandus cap. 9. de Præcepto & dispens. gravissima hac sententia prolata. Sive Deus, sive homo Vicarius Dei mandatum quodcumque tradiderit, pari profecto obsequendum est cura; ubi tamen Deo contraria non præcipit homo .* Sive ergo de politicis, sive de Ecclesiasticis legibus instituatur disputatio, nullatenus ligant ex quo inferioribus sint acceptæ, sed inferiores ipsos, etiam invitos & reluctantes, post promulgationem obstringunt .

Contendit Marca magnam esse Civilium legum ab Ecclesiasticis discrepantiam . Potestas enim Ecclesiæ data est in ædificationem, non in destructionem, ideoque nihil fidelibus obtrudendum est, quod aliquo pacto possit illos offendere . Deinde hanc discrepantiam satis aperte innuit Christus Dominus Lucæ

xxii. 25. contentionem discipulorum his verbis compescens: *Reges gentium dominantur eorum, & qui potestatem habent super eos, benefici vocantur: Vos autem non sic.* Præterea imperio regum non solum singulorum civium rationes commissæ sunt, sed etiam salus universæ Reipublicæ; unde fit, ut in cives, licet invitos, ad fovendum totius Reipublicæ corpus, jus illis competat . Aliter autem se habet in Imperio Sacerdotali, quod præcipue singulorum saluti invigilare debet, & divini Pastoris exemplo nonaginta oves deferere; ut centesimam reportet ad caulas . Hæc Marca .

Verum jure meritoque Antonius Charlas ex his conjicit sententiam oppositam destitutam esse præsidio veritatis, cum vir clarissimus ac doctissimus, qualis ab omnibus habetur Marca, muniat opinionem suam tam labili fulcimento . Et prima ratio discriminis quantum sit imbecillis & fracta, nullo negotioprehenditur: nam & politicus Magistratus ad ædificationem, non ad destructionem instituitur; & lex quælibet honesta præcipiens offendere debet improbos, deditosque flagitiis & illicitis oblectamentis, & accepta est probis honestisque quærentibus certam morum suorum regulam, & æquitatis præcepta . Vide hujus voluminis pag. 143. Infirma quoque, & languida est ratio subsequens: nam ex versu proximo 29. ejusdem capitis xxii. eruitur prædictorum verborum sensum esse, quod sublimior in Regno cælorum dignitas, de qua inter Apostolos orta erat contentio, non auctoritati rependitur, sed humilitati, quemadmodum per humilitatem & crucem Pater exaltavit Filium, & dedit illi nomen super omne aliud venerandum, atque augustissimum: ideoque Reges gentium exaltat potestas, & magnificentia, Christi autem Apostolos sui abjectio, & humilitas . Confirmant hanc interpretationem Chrysostomus, Cyrillus, Basilus, & Ambrosius laudati a Divo Thoma in Catena aurea pag. 202. II. Ad hæc non minuitur hoc loco potestas Ecclesiastica, sed docetur exercendam non esse ad instar civilis & regie, scilicet cum armis & terrore, atque ostensione potestatis, & adhibito satellitio: ut inquit in hunc locum Guillelmus Estius: Iners pariter est, & inutilis postrema ratio; quandoquidem etiam Pastor Ecclesiæ magis commune bonum, quam privatam curare debet,

nec pro una ove gregem deferere, si hunc lupi rapaces invadant. Neque oppositum probat parabola de centum ovibus; nam in una ovicula, quæ perierat, intelligitur humanum genus: in ovibus nonaginta novem relictis in montibus Angeli cœlorum: aut in nonaginta novem ovibus justorum numerus, & in una ovicula peccatorum, secundum quod legitur Lucæ v. 32. *Non veni vocare justos, sed peccatores.* Ita Hieronymus lib. 111. Comment. in Matthæum Tom. iv. pag. 83. aliique communiter.

Adversus prædicta obijciuntur facillimæ solutionis nonnulla. Opponit Marca auctoritatem Scriptorum illorum, qui tradiderunt ideo leges valere, quia populis sunt acceptæ. In horum numero præter Gratianum, de quo infra, recensentur Covarruvias lib. 11. Var. Resolut. cap. 16. Navarrus in Manual. cap. 23. n. 47. Summa Armilla, & Angelica, Sylvester, Gerson lib. de Vita spirituali lect. 4. Joannes Major in iv. dist. xv. q. 4. & Joannes Driedo lib. 1. de libert. Christ. cap. 9. At cedant nobis necessum est adversarii, si auctoritate Scriptorum decertare velint. Primo quia longe plures sententiam nostram propugnant, non tantum Theologi, quos laudat Suarez lib. iv. de legibus cap. 16. verum etiam Jurisconsulti citati a Fagnano 2. p. decret. cap. *Treguas*, & ipsa decisio Romanæ Rotæ, emanata die 11. Januarii anno 1610. coram Jacobo Cardinali Cavalerio, impressa dec. 85. cui titulus, *Romana concordie*. Secundo, quia oppositæ sententiæ inurunt viri docti noram censoriam; & si loquamur de legibus summi Pontificis, illam Pagnanus ipse, aliique appellant contrariam fidei, & Charlas Theologus Gallus lib. 2. de libert. Eccl. Gallicanæ cap. 4. & 5. demonstrat redolere hæreticam pravitatem, productis Epistolis Ivonis Carnotensis, & S. Anselmi Cantuariensis, verbisque D. Bernardi supracitatis. Tertio quia Sacra Parisiensis Facultas idem judicium protulit, dum anno 1521. damnavit, tamquam in fide & moribus erroneam, propositionem illam Lutheranam, *Neque Papa, neque Episcopus neque ullus hominum habet jus unius syllabæ super Christianum hominem, nisi id fiat ejusdem consensu; & quidquid aliter fit, tyrannico spiritu fit.* Quarto quia Mauclerus Doctor Parisiensis ibidem ab Antonio Charlas laudatus de Ecclesiast. Monarch. P. 2. lib. 4. cap. 3. expresse affirmat summum

Pontificem legibus suis obligationem inferre in conscientia; leges ab ipso latas servandas esse dummodo sint sufficienti promulgatione Orbi Christiano communicata: idem credidisse Alphonsum a Castro, Turrecrematam, aliosque de meliori nota Doctores: id adeo judicio suo verum esse, ut secundum fidem negari non possit, neque propterea legem Pontificis minori potestate esse præditam, aut minori honore esse dignam, si justa & SUFFICIENTER PROMULGATA NON RECIPiATUR A POPULO. Quinto, quia antiqui Scholastici in contrarium adducti loquuntur in suppositione, quod Princeps leges ferat ea conditione ut non aliter obligent, quam si fuerint a Republica receptæ, quemadmodum inquit ibidem Covarruvias, & Navarrus; non de legibus absoluta auctoritate, & absque hujusmodi conditione latis: vel sermonem instituunt de legum desuetudine, quæ inducitur Papa sciente & tollerante, ut legitur in summa Armilla, & Angelica: vel accipiendi sunt de lege inutili, injusta, nec ad bonum commune directæ, de qua Charlas contendit loqui Gersonem: vel saltem excipiunt leges summi Pontificis, cui omnes Ecclesiæ non possunt auferre auctoritatem, ut inquit v. Lex, num. 6. Sylvester. De Joanne Major non unum est Theologorum judicium, asserentibus aliis, illum errasse quod crederet Ecclesiam esse supra Papam, nec posse per illum obligari; aliis illum explicantibus de lege, quæ legi Dei sit contraria, & quæ neque nomen legis promereatur. Certum est & hunc Theologum eadem dist. xv. q. 7. asserere Papam non ab Ecclesia, sed immediate a Christo habere auctoritatem, eamque plenissimam; unde assertionis nostræ veritas roboratur. Atque ex his liquet frustra nobis obijci testimonia Veterum, qui alio sensu exponendi sunt, & ampliorem numerum, partemque munitiorem superare non valent.

Deinde obijciuntur proxima argumenta. Primum est, quod d. 4. cap. In istis, habetur: *Leges instituuntur cum promulgantur: firmantur, cum moribus utentium approbantur.* Nullum ergo firmamentum habebunt, nisi utentium accesserit comprobatio. Alterum est, quod extat D. lege xxxii. *Leges nulla alia ex causa nos tenent quam quod judicio populi receptæ sunt.* Proximum argumentum est, quod principes suam habeant a populo

auctoritatem, ideoque Principum leges erunt invalidæ populo renitente. Insuper per contrariam consuetudinem a populo civiles constitutiones abrogantur, & consequenter a populo etiam confirmantur, & roborantur. Postremo Ecclesiasticæ leges, nisi pendeant a populi acceptatione, erunt causa subversionis & contumaciæ: neque enim Romanus Pontifex scire potest quid singularum provinciarum fidelibus magis expediat: ideoque necessarium est, ut sanior illarum pars canonicas constitutiones expendat; num temporibus locisque convenient: quam ob rem nova Ecclesiæ statuta alicubi minime stringunt, quia non fuerunt particularium Ecclesiarum acceptatione, atque consensu firmata.

Resp. posse verba Can. *In istis*, contra Adversarios retorqueri; nam si leges instituantur, cum promulgantur, posita sola promulgatione constitutæ sunt. Sed dist. cum Haberto verba Gratiani: leges firmantur, cum moribus utentium approbantur, idest observatione atque usu non abeunt in desuetudinem, & contemptum, conc., idest, acquirunt a populo auctoritatem, & vim obligandi. nego. Et quidem ipsa verba, quæ opponuntur, satis declarant de *moribus utentium*, non de acceptatione populorum institui sermonem. Verum tamen est, quod inducta moribus populorum contraria consuetudine, connivente præsertim Legislatore, nec institutæ legis observationem urgente, lex ipsa enervatur, atque progressu temporis fieri potest, ne amplius stringat. Quare ibidem de antiquiore lege Thelesphori, qui decreverat, ut Clerici a quinquagesima abstinerent a carnibus, quoniam contraria consuetudine, dissimulantibus Ecclesiæ Rectoribus, jam fuerat oblitterata, inquit Gratianus: *Quia moribus utentium approbatum non est, aliter agentes transgressionis reos non arguit*. Sed aliud est abrogata per desuetudinem lege, illius transgressores non esse arguendos, aliud validitatem legis pendere a populorum acceptatione.

Quod sequitur non est alicujus momenti: enimvero in Digestis fit sermo de Constitutionibus, a Legibus latis in Republica Romanorum, abolita jam Monarchia, cum esset juris auctoritas apud populum: quod liquet ex lib. 1. Tit. 2. §. 4. *Lex est, quod Populus Romanus, Senatorio Magistratu interrogante, veluti Consule, constituebat*. Et retorquetur argumentum istud in Adversarios;

quandoquidem constitutiones Romani populi a comprobatione subjectarum provinciarum minime dependebant. Imo Gaspar Juenin Tom. v. Inst. Theolog. pag. 263. alique Libertatis Gallicanæ assertores docent vim legis civilis non pendere ab acceptatione populi, quod de lege Canonica negat ipse Juenin pag. 282. Unde hoc monstrum? Ex eo, inquit, quod vis legis civilis pendeat ex ipsa populi subjectione in iis, quæ ad pacem terrenam spectant, & ab obedientia, quam jure divino populi suo Principi debent. Bene quidem, ac sapienter. Atqui etiam Ecclesiarum Pastoribus obedientia debetur, quibus inquit Dominus Lucæ x. 16. *Qui vos audit, me audit; & qui vos spernit, me spernit*; atque Rectoribus animarum, magis quam terrenæ Civitatis Præsidibus obtemperare æquum est. Cur ergo etiam Canonice sanctiones absque acceptatione populorum non stringunt?

Tertium pariter possumus retorquere: quandoquidem spirituales potestatem non recipiunt Ecclesiarum Præsules a populorum suffragio, sed divina electione, & unctione Spiritus sancti. Si ergo civilis constitutio vim non habet, consensione Gallici Theologi, a populis, a quibus regia quandoque potestas collata est, aut confertur: quanto minus pendere debet a populo lex constituta ab Ecclesiastico Principe forte Domini, divinaque, & Apostolica sibi auctoritate præposito? Directe autem respondeo primo, omnem potestatem esse a Domino juxta illud Rom. xiii. 1. *Non est enim potestas, nisi a Deo*. At Deus, inquit ibidem Apostolus, sancivit, *ut omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit*. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Quid est autem nolle statuta Principum acceptare, nisi eorum resistere potestati? Deinde respondendum est, quod etiam si electio Principis vel a multitudine, vel ab Optimatibus pendeat: eo tamen constituto & electo, justis ipsius mandatis nefas est repugnare.

Ad quartum vero dictum est supra posse per contrariam consuetudinem antiquas constitutiones excidere, si subrepat ipsa consuetudo Legislatoris conniventia & permisso: secus autem, si erumpenti desuetudini sese opponat, & pro legum, quarum & institutor est, & custos, ac vindex, sit observatione sollicitus.

Ad postremam objectionem hoc habeto responsum. Inepta est ratio, quod lex pendere

dere debeat a populorum acceptione, ne sit causa subversionis & contumaciæ; quandoquidem contumaciter mandatis resistunt improbi, non humiles filii, non obsequentes famuli, non cives ingenui, non subjecta sponte provincia. Parvipendere autem iussa Majorum non a sanctissima legum æquitate, sed a superbiæ vitio incitati audent nonnulli, ob quorum arrogantiam non debet providus Legislatores mandatis suis ceteros non regere, sed ipsorum inobedientium refrenare licentiam. Alioqui cur lex naturalis, cur divina obligant invitos, cum talis obligatio possit pariter esse occasio subversionis, & contumaciæ? At nescit, inquiunt, Romanus pontifex quid dispersis per orbem provinciis magis expediat. Id primum negamus: Pastor enim universalis quid ovibus suis regendis opus sit, divino imbutus magisterio minime ignorat. Adhibet deinde in rebus arduis media quotquot existimat necessaria, magnorum virorum consilia, præscriptiones canonum, Ecclesiasticam disciplinam, Congregationum consultationes. Ab his tamen nullam obligandi vim obrinent leges ab ipso latæ, sed habent ab Apostolica tantum sede plenissimam auctoritatem. Nam & Rex utitur in rebus ambiguis ministrorum consilio; sed vis stringendi a sola Regis potestate, non a subditis pendet. Denique, inquit Gallus Theologus, si Princeps etiam post humillimam majoris & sanioris partis monitionem urgeat executionem legis suæ, populus ei morem gerere tenetur, quia eo in casu judicare debet exigere Reipublicæ bonum, ut nulla antiquæ suæ consuetudinis ratio habeatur. Ergo ne lex civilis etiam si cum avita consuetudine pugnet, etiam si sententia sanioris partis populi videatur majori Provinciarum bono afferre impedimentum, si a Rege urgeatur, stringit, obligat, & judicari debet Reipublicæ utilior: lex vero lata a Supremo Ecclesiæ Pastore, cui data est ligandi, atque solvendi plenaria potestas, atque Patrum traditionis depositum, & universi Christiani populi regimen commissum est, si nolit eam subditorum pars acceptare, erit invalida, neque publico bono promovendo censenda erit idonea? Undenam tam dispar de Civilis, & de Ecclesiasticæ legis auctoritate judicium? libertates Ecclesiæ Gallicanæ solent deprædicare; sed istas aut Apostolicæ Sedis concessionem, aut conniventiam tantum consistere, ex

hac ipsa dissertatione colligitur.

CAPUT XIV.

Quanta obligandi vis humanis legibus insit?

PROXIME sequitur, ut inquiramus quomodo humanæ leges subditos ad observationem obstringant: quæ sane quæstio nonnullas veluti sabalternas comprehendit. Sunt vero, quæ subjiciuntur, num obligent etiam in conscientia, num cum propriæ vitæ periculo, num sub gravi pœna, & mortalis culpæ reatu, dum rem tenuem parvique momenti imponunt, aut prohibent. Atque in his subjecta theoremata versabuntur.

PROPOSITIO I. Humanæ leges, etiam Civiles obligant in interioris conscientiæ foro.

Est hæc thesis contra Waldenses, ceterosque Refractarios opinantes humanam quamlibet legem absque læsione conscientiæ violari, si absit scandalum; nec non adversus Gersonem, qui tamen in hoc a Sectariis discrepat, quod fatetur Ecclesiæ Antistites posse determinare modum ac tempus, quo jus divinum subditos stringat, ita ut humanarum legum fractores peccati sese reos constituent non ob violatam hominum præscriptionem, sed ob divinum præceptum duntaxat. Quod si ita accipiat, ut leges humanæ participant vim obligandi a divina & æterna, a qua leges ipsæ derivantur, optimam habebit intelligentiam. Leges itaque humanas etiam coram Deo, atque in foro interiori inferiores obstringere, sacrarum literarum auctoritate, Testimoniis Patrum, aliisque Theologicis argumentis demonstro.

Atque ex Scripturis hæc satis sunt manifesta. Paulus ad Rom. xiiii. scribit: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: non est enim potestas nisi a Deo: & v. 5. Necessitate subditi, estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.* Quo sane in loco etiam de seculari potestate sermo instituitur, imo de vectigalibus, ac tributis Romano Cæsari pendendis loquitur Paulus, atque juxta Dominicam sententiam Matt. xxii. 21. *Reddite, &c.* Ad Hebræos quoque scribit idem Apostolus cap. xiiii. 17. *Obedite præpositis vestris, & subjacete eis.* Petrus pariter priori Epistola cap. 11. 13. & 14. inquit: *Subjecti igitur estote omni humana creatura propter Deum, sive regi quasi* pra-

præcellenti, siue ducibus, tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero honorum: & v. 18. Servi subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis, & modestis, sed etiam discolis.

Ex Patribus hæc perpauca proferam. S. P. Augustinus in Epist. ad Bonifacium docet, quod sicuti quicunque legibus Imperatorum, quæ contra veritatem Dei feruntur, obtemperare non vult, acquirit grande præmium; quemadmodum contrigit tribus pueris stantibus contra sacrilegam legem Nabuchodonosor: ita, *Quicunque legibus Imperatorum, quæ pro Dei veritate feruntur, obtemperare non vult, acquirit grande supplicium.* Atque in eadem Epistola optimam quoque rationem suppeditat non dissimilem ab ea, quam citatis locis, insinuat Apostolus: videlicet, quoniam iustas leges ferendo serviunt sæculares principes æterno Regi ad bonum promovendum, ad poenam impiis irrogandam, ad probis honestisque benefaciendum. Quod commonstrat S. Pater exemplo Ezechiae, Josiae, Regis Nivitarum, aliorumque. Ubi ergo leges principum iustæ sint, (nam si iniustæ, leges nequaquam sunt appellandæ) illis obtemperare tenemur, quoniam habent singuli, ut consultant Reipublicæ, a Deo potestatem regni, atque imperii; nec solum Catholici, verum etiam idololatæ & impii quales fuere Nero, Domitianus, Julianus: de quibus legendum primum ac vicesimum caput libri v. de Civ. Dei. Vide & Tractatum vi. in Joannem prope finem. Præclara est sententia Bernardi lib. de præcepto & dispens. cap. 9. *Si ve Deus, siue homo vicarius Dei mandatum quodcumque tradiderit, pari obsequendum est curæ, pari reverentia deferendum; ubi tamen Deo contraria non præcipit homo.* Necesse non est plura asserere, cum Patribus etiam profani Scriptores consentiant, inter quos extat versus Sophoclis: *Ἀρχοντες εἰσὶν. ὡς δὲ ὑπικτεον. τι μὴ;* Principes sunt, obsequendum; quippem?

Veniamus ad rationes Theologorum. Principio adversus rectam rationem nefas est operari. At quisquis humanas leges infringit, agit contra rectam sanamque rationem. Recta quippe ratio suadet, ne facere omittamus quæ ad Reipublicæ commodum, ad religionis incrementum, atque ad æternam beatitudinem plurimum conferunt: cuius generis esse iustas Imperatorum, Regumque Constitutio-

nes, sapienter animadvertit Augustinus in v. de C. Dei cap. xiv. Ægidius Romanus de Regimine Principum, Ammianus libro xxxix., atque ipsi Imperatores Theodosius, & Honorius in Epistola ad Marcellinum. Principum itaque statutis humiliter obtemperandum est, Ratio consimilis est, quoniam non potuerunt omnia, quæ pertinent ad vitam recte instituendam, ex sola naturali æternaque lege nobis inscripta dignosci; cum sit hæc communis quædam ratio, & mensura in universum debitæ rectitudinis, singulis speciali aliquo ordine coaptanda. Atque id præstant humanæ leges, quibus ab æterna promanantibus in certis rerum circumstantiis humana vita dirigitur. Ad normam itaque legum istarum se gerere debet, quisquis ipsam æternam legem censeo per omnia custodiendam. Deinde hoc utimur epicheremate. Rectori subalternæ communitalis, qualis est domus, familia, cœnobium, tenemur sub peccato obedientiam præstare, propterea quod vicem gerit supremi Domini, ut docet Apostolus ad Ephesios capite quinto, ac sexto. Hoc autem valere etiam de amplioribus communitatibus, cuiusmodi est civitas, provincia, regnum, nemo non videt. Imo potiori quodam titulo Dei vicem tenent amplioris multitudinis Præsides, ac Magistri, ut per se res ipsa declarat. His ergo patere & obedire sub peccati reatu tenemur.

Hæc vero argumenta pro lege Ecclesiastica, & civili faciunt ex æquo. Verum pro Ecclesiastica militant alia complura. Primum est, quod Dominus de Ecclesiæ Pastoribus inquit, *Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit.* Igitur qui transgreditur Ecclesiasticas constitutiones, divinam simul legem infringit. Alterum, quod proscriptæ sunt hæc propositiones: *Præceptum servandi festa non obligat sub mortali. Frangens jejunium Ecclesiæ, ad quod tenetur, non peccat mortaliter.* Tertium, quoniam præcipit sæpenumero Ecclesia, infligendo etiam poenas anathematis, plura, quæ non sunt directæ juris naturalis & divini, ut observantiam aliquorum festorum, Communionem in Paschate, cœlibatum ad sacros Ordines promotorum, aliæque innumera, quibus Catholici omnes obtemperandum esse fatentur. Sed prothesis confirmatione dictum satis.

Oppositiones possunt pariter ad tria capita revocari. Etenim ex Scripturis obijciunt verba Deuteronomii iv. 2. *Non adderis ad verbum*

*bum, quod vobis loquor. Matth. xxviii. 20. Docete servare omnia, quaecumque mandavi vobis; & xv. 9. Sine causa autem colunt me, docentes doctrinas, & mandata hominum. Et Apostolus in 1. ad Corinthios cap. vii. 23. ait: Nolite fieri servi hominum. Hæc tamen contrariæ opinioni nequeunt tantillum probabilitatis afferre. Nam in Deuteronomio præcipitur Hebræis, ne legitimis Domini addant abominationes, caeremonias, & sacrificia Gentilium, neque a divinis institutis desciscant: quod liquet ex cap. xii. ejusdem libri v. 30. & 31. ubi præcedens sententia repetitur, atque explicatur. Non ergo præceptis humanis legem sapientibus, aut traditionibus Patrum verba Deuteronomii repugnant. In cap. autem xxviii. Mat. divino- rum præceptorum præscribitur observatio; non tamen humanarum legum inducitur desol- cientia & contemptio, quam deberi quidem institutionibus Pharisaicis pugnantibus cum Le- ge naturali, atque æterna, aut fundatis in futili persuasione, recte commonet in quin- todecimo capite Evangelista, ubi redarguit Pharisaicum proloquium, *Munus quodcum- que est ex me*, superiori capite vi. expositum. Apostolus ad Corinthios hortatur ne quis ser- vus fiat hominum, aut coactæ cum infideli conjugate habitans, aut circumcisioni semetipsum subiciens: quibus in rebus foret humanum præceptum contra Evangelicam libertatem. In hac tamen, cum non sit ab æquitate dis- juncta, iis, quæ rectæ rationi conveniunt, est obsequendum, auscultandum Ecclesie, Matth. xviii. 17. pendendum tributum prin- cipi, Matth. xxii. 21. & ad Rom. xii. 7., obediendum Dominis carnalibus, ad Ephes. vi. 5. At inquit Calvinus: Christus est legislator, & iudex, & quidem unus, ut habetur in Epist. Jacobi cap. iv. v. 12. Fa- temur: legifer est, iudex est, & unus etiam; si loquamur de supremo ac summo, aut de illo qui scrutatur renes, & corda: de quo fit sermo in Epistola illa Canonica adversus illos, qui detrahunt proximo, & sinistram proferunt de ipso iudicium.*

Dehinc tria obiectant ex Augustino. Pri- mum promunt ex epistola ad Januarium 119. nunc 55. cap. 19. ubi docet resecanda statu- ta hominum, quæ Religionem servilibus on- eribus premunt. Alterum ex Serm. 6. de ver- bis Domini, nunc 62. cap. 8. in quo ait posse Imperatorem damnare ad carcerem, non

ad gehennam. Tertium ex libro contra Fau- stum xxii. cap. 27. ubi peccatum per solam oppositionem ad legem æternam definit. Quæ omnia si perlegeris, miraberis Adversariorum oscitantiam. Laudata quippe Epistola repu- diat Augustinus præsumptiones quorundam; qui saluberrima divina præcepta infringentes, vana quædam servabant, & gravius arbitra- bantur peccare terram per octavas nudo pede calcantes, quam vino fieri languidos ac te- mulentos. De his num. 35. ait: *Omnia ita- que talia, quæ neque sanctarum Scripturarum auctoritatibus continentur, nec in Conciliis Episcoporum statuta inveniuntur, nec consue- tudine universæ Ecclesie raborata sunt, sed pro diversorum locorum diversis moribus in- numerabiliter variantur, ita ut vix, aut om- nino nunquam inveniri possint causæ, quas in eis instituendis homines secuti sunt, ubi facultas tribuitur, sine ulla dubitatione rese- canda existimo.* Quo in loco Ecclesiasticas leges, vetustas consuetudines, & institutiones iusta causa formatas commendat ac probat, dum resecanda ait statuta varia ac præsum- pta, quæ Religionem servili onere premunt. At quomodo cum legis vinculo stet Christia- na libertas, & cum multitudine præceptorum suave jugum, demonstravi cap. xii. In Ser- mone pariter iv. num. 12. sive cap. 8. sta- tuit Augustinus ex Apostolo omnem animam potestatibus sublimioribus subditam esse, & quæstionem instituit, num etiam obediendum sit Imperatori, si injustum aliquid jubeat. Respondet autem, tunc contemnendum esse potestatem, ut serviatur majori, nempe Deo; quemadmodum neque præstatur obedientia Cu- ratori, si contra Proconsulem jubeat, nec Proconsuli, si aliud jubeat Imperator. Tum inquit: *Ergo si aliud Imperator, & aliud Deus, quid judicatis? Solve tributum, esto mihi in obsequium. Recte, sed non in ido- lio prohibet. Quis prohibet? Major potestas. Da veniam: tu carcerem, ille gehennam mi- natur.* De legibus ergo cum divina pugnan- tibus istic pertractatur; & simul ostenditur non pugnantibus esse obtemperandum. In xxii. contra Faustum tradita illa definitione peccati, *Peccatum est factum, vel dictum, vel concupitum aliquid contra æternam legem*, statim addit: *Lex vero æterna est ratio divi- na, vel voluntas Dei ordinem naturalem con- servari jubens, perturbari vetans.* At qui humanam legem transgreditur, perturbat na- tura-

turalem ordinem, simulque æternam legem lædit, saltem, ut inquiunt Scholæ, *remote*. Ergo peccat.

Tertio loco objiciunt argumenta petita a ratione. Quorum primum est. Nequit inferior ligare in foro superioris. Ergo nequit homo obligare in conscientia, quæ est forum Dei. Alterum: non potest homo inferre pœnam inferni. Igitur nec obligare sub peccato, cui pœna illa respondet. Consimile est, quod sequitur: Nemo mortalium potest ab alio auferre gratiam sanctificantem, ideoque nec legem ferre sub peccati pœna stringentem. Proximum est: Potestas civilis ordinata est ad temporalem civium tranquillitatem; nullam ergo in foro conscientiae inducit obligationem. Postremum sit: Non omnia præcepta sunt juris divini; non ergo obligant sub peccato.

Respondetur ad 1. posse optime inferiorem ligare in foro superioris, si illius tamquam minister vicem gerat; quales esse omnes Superiores, servato inter illor ordine, dictum supra, Ad 2. & 3. pariter respondeo, posse inferiorem obligare sub pœna inferni, & privationis gratiæ; in quantum præcipit munitus auctoritate supremi Domini utramque pœnam irrogantis. Ad 4. neganda est consequentia, quandoquidem sub peccato servare tenemur illa quoque præcepta, quæ ad temporalem tranquillitatem servandam, & Reipublicæ commodum promovendum sunt instituta, quemadmodum debent filii præstare obedientiam parentibus in iis, quæ ad regimen familiæ conducunt; idæoque humanæ leges sunt temporales quantum attinet ad objectum, non comparate ad debitum, ac vim obligandi, uti se habet etiam in pluribus lex naturalis. Ad ultimum vero jam dixi omnia præcepta esse juris divini, atque æterni *remote*, quamquam non sint immediate ac proxime: quare tertium hujus libri caput iterum legito.

Si quæras quid sentiendum sit de lege *Pœnali*, idest pœnam minitante; dico, si lex sit pœnalis tantum, in qua nullatenus exprimatur vis obligationis atque præcepti, neque pœnam præscribat, cui suapte natura aliena culpa respondeat, uti evenit aliquando in constitutionibus Ecclesiasticis, hanc legem non inducere conscientiae vinculum, præciso tamen ipsius legis contemptu. Sunt hujusmodi legum plurimæ in Ordinis nostri Constitu-

tionibus, ut legitur in Prologo, atque in Statutis Ordinis Prædicatorum, aliorumque, ut inquit 2. 2. q. 166. Doctor Angelicus. Obligant tamen hujusmodi leges post transgressionem ad pœnam subeundam: idque ante sententiam judicis, si pœna sit latæ sententiæ, requirat actionem judicis, ut executioni mandetur; post sententiam autem, si fuerit sententiæ ferendæ. Est autem pœna sententiæ jam latæ, quotiescumque in lege opponuntur istiusmodi verba, *Ipso facto, absque alia declaratione, eo ipso excommunicatione innodatus existat*, aut his consimilia. In legibus tamen pure pœnalibus punitio, quam fractores subeunt, multa potius, gravamen, atque incommodum appellanda est, quam pœna & supplicium. Pœna enim proprie dicta est sumptum de peccato supplicium: unde in III. de lib. Arb. cap. 18. inquit Augustinus: *Omnis pœna, si justa est, peccati pœna est, & supplicium nominatur*. Hactenus de legibus pure pœnalibus. At aliæ sunt, quas Theologi *Pœnales mixtas* appellant, in quibus legislator, a cujus voluntate pendet num lex ad solum gravamen, num etiam ad opus obliget, simul & præcipit quid fieri oporteat, & præscribit animadversionem in transgressores. Atque istiusmodi leges tam ad opus obligant, quam ad pœnam, si illud sponte fuerit prætermisum. Sed de his plura Vanroy de legibus cap. VII. q. IX. Et Guerrero Tract. VI. §. 7. alique de Theologia morali pertractantes.

PROPOSITIO II. Humanæ leges non semper obligant cum gravi nocumento, & cum periculo vitæ.

Communem hanc assertionem Theologi omnes his momentis communiunt. Neque lex positiva sacrorum librorum auctoritate firmata in vitæ discrimine, atque magna urgente necessitate quemlibet stringit. David enim profugus, & fame impellente sanctificatos panes propositionis comedit 1. Regum cap. XXI. 6., tametsi erant illi cibus Levitarum duntaxat, ut præcipitur 24. Levitici v. 9. Discipuli pariter apud Matth. XII. esurientes sabbato vellebant frumenti spicas, prædicto exemplo Davidis a Domino v. 3. excusati. Etiam Mathathias, electique Hebræorum statuerunt in sabbato esse pugnandum, ne universus populus interiret, ut legimus in 1. Machab. cap. 41. Si autem non tenent in rerum angustiis positivæ ac divinæ leges; pro-

profecto neque Ecclesiastica, neque Civiles. Deinde Ecclesia eximit complures ab audiendo Sacro, servandoque jejunio, demonstrans latas a se leges cum vitæ dispendio nequaquam esse servandas. Latæ sunt insuper humanæ leges pro communi Reipublicæ bono, & Religionis decore promovendo; ubi ergo utrumque illæsum persistit, & gravis causa ad eas non servandas impellit, nulla ipsarum habebitur violatio. Præterea hæ leges circa materiam minime necessariam interdum versantur; in qua legislatoris intentio non est inferiores obstringere in magno vitæ discrimine. Vetustæ denique Etruscorum leges ab Hebræis dubio procul derivatæ, & receptæ a Romanis, erant, festis diebus jurgia, & famularia opera non patranda, & nihilominus ex veteri Romanorum Jure petita sunt, quæ scribit Virgilius Georg. lib. 1. quod necessitati parendum est, in qua

. rivos deducere nulla
Religio vetuit, segeti prætere sepe,
Insidias avibus moliri, incendere vepres,
Balantumque gregem fluvio mersare salubri.

Legatur in 2. de Legibus Cicero, & Servius in hunc locum Virgilii. Igitur humanas leges exceptiones plures habere, præsertim in necessitate, quam appellat Seneca *magnum humane imbecillitatis patrocinium*, evincunt sacra, & profana exempla rationibus confirmata.

Non tamen absolute thesim hanc pronuntiavimus: quippe ubi id postulat publicum bonum, aut Religionis causa, quoniam hæc sunt præponenda privatorum hominum incolumitati, stringunt humanæ leges in extremo quoque periculo; ita ut nefas sit aut militibus imminente patriæ interitu, quam possent defendere, fugam, ne obtruncari valeant, arripere; aut cum pusillorum scandalo, & Religionis contemptu vesci idolothytis, sive carnibus immolatis, atque azymophagiis. Ait enim Ecclesiasticus cap. 1v. 33. *Pro justitia agonizare pro anima tua, & usque ad mortem certa pro justitia.*

At objicies: Pugnat præcedens assertio cum ratione, cum decretis Pontificum, & cum sanctissimarum Religionum Statutis. Cum ratione quidem; nam lex humana ad commune bonum est ordinata, & pro communi bono debet unusquisque vitam profundere. Decretis autem, quoniam Cap. *Sacris*, In-

nocentius III. sancivit non esse communicandum cum excommunicato per metum. Statutis denique Regularium; etenim nec in extrema valetudine fas est Carthusiano vesci carnibus, aut Moniali egredi e septis Monasterii, ut sanitatem assequatur aeris salubritate.

Resp. ad 1. utique si de Reipublicæ incolumitate, aut de Religione agatur, legem humanam esse observandam cum propriæ vitæ dispendio, *Nemo quippe dubitat cavendi majoris damni causa patiendum esse damnum, quod minus est* inquit S. Pater de Mendac. cap. 18. Diluitur quod sequitur, respondendo loqui Pontificem de metu levi: & de communicatione cum scandalo, & contemptu; cum alias gravissima necessitate impellente non teneamur excommunicatum vitare ex Canone, *Quoniam multos*, caus. 11. q. 3. & ex Cap. *Inter*. De Chartusianis autem non eadem est sententia Doctorum. Nos arbitramur illicitum esse illis carne vesci, si præsto fiat alii cibi, cum ob præstantiam voti, quod ne irrepant graves abusus, religiose simul & rigore servandum est, tum ob sanctissimi instituti consuetudinem, atque qualitatem ipsam piscium & olerum per se servandæ vitæ proficuum. Etenim, ut exempla mittamus antediluvianorum patrum, qui sine carnibus diuturniorem vitam egerunt, necnon Eliæ, Danielis, pueri Amalecitæ, atque Evangelicæ turbæ, producta ab Antonio Guerrero, qui nunc Ordinem utilium librorum editione collustrat. Tract. vi. Th. Mor. §. 6. q. 12. carnibus abstinendum putarunt Sextius Philosophus apud Senecam Epist. 108. Xenocrates & Polemon apud Clem. Alex. vii. Strom. Persarum Magi apud Hieronymum 2. adv. Jovinianum. Quod si mavis exempla Sanctorum, legito quæ de Matthæo Apostolo scribit laudatus Clemens Pædagog. 2. de Jacobo fratre Domini, Augustinus lib. 20. contra Faustum cap. 20., & de aliis priscorum temporum fidelibus Tertullianus in libro de cultu feminarum. Hanc vero abstinentiam a carne, & animalibus esculentis non solum hi laudant tamquam rigidioris vivendi rationem; verum etiam ut alimentum piscium, & olerum sit minus exercentibus corpus, & ægrotis ac senibus accommodatissimum, quomodo demonstrat Michael Boudewins percelebris Medicus ac Theologus P. 2. ventilabri quæst. xviii. Ea propter etiam Quadragesimale je-

junium tanta Veteres observatione peregrisse, ut potius extremum spiritum agerent, quam carnem degustarent, animadvertit Balsamon in Scholiis ad vi. Canonem Apostolicum, & eximius Magister Lupus ad Concilii Romani octavum. Expresse insuper de voto Carthusianorum pertractarunt Tridentini PP. gravibusque pro illius observantia adductis momentis, noluerunt illud explicatione aliqua mitigare. Hæc nos movent, ut credamus Carthusianis etiam in extremo laborantibus, dummodo alii suppetant cibi, a carnibus esse abstinendum. Quam sententiam propugnant Vasquez, Salmaticenses, Sylvius, Habert, atque ex Nostratis Vanroy, Piette, Guerrero. Sunt tamen qui putant id licitum esse Carthusianis excluso periculo scandali, ut Gerson, Major, Hadrianus: imo qui tenent etiam ad hoc obligari, ut Almainus, Medina, Herminier. Verum hi olus ac pisces existimant nocens obsonium, dum Brunonis discipuli saniori iudicio ajunt cum Prudentio in Hymno καὶ θυμὸν τριττον tertio:

Nos oleris coma, nos filiqua

Fota legumine multimodo

Paverit innocuis epulis.

De moniali pariter, ob monasteriorum foeminarum decus, atque honestatem pluris sane faciendam, quam morbus unius, cenfeo non esse permittendum ut egrediatur e claustro; quod expedit tamen, si epidemia aut pestilentia laboret, aut causa alia intersit ex enarratis in Cap. *Periculoso*, de statu Regularium, & in Bulla Pii V., quæ incipit, *Decoris, & honestatis*. Istud tamen assertioni nostræ nequaquam opponitur, cum fateamur privatam cujusque vitam cedere honori, ac bono Communitatis.

PROPOSITIO III. Non potest Legislator operi, quod tam in se inspectum, quam attentis rerum circumstantiis leve est, parvi-que momenti, adnectere obligationem sub pœna mortalis culpæ.

Hoc assertum inter Scholasticos commune est; ac satis ex eo liquet, quod humanæ leges ab æterna derivatæ debeant ipsi conformari. Lex autem æterna præscribit inter transgressionem ac pœnam debitæ æquitatis comparationem: neque enim justissimus Juxta Deus Opt. Max. levissimo furto, aut officioso mendacio, aut prolato per jocum verbo, aut operi consimili veniali reddit sempiternæ damnationis supplicium. Quod si Prin-

ceps capitali pœna minimam proximo illatam injuriam puniret, quis eum Tyrannum potius, quam civitatis rectorem non appellaret? quanta inde non provenirent plebis incommoda, ac teterrimæ frequentissimæque hominum cædes, atque inde, insidiarum, ac turbulentæ seditionis fomentum? At longe his grave peccatum, & consequens gehennæ supplicium deterius est. Ergo istud transgressioni levissimæ respondere non debet: quin & Jurisconsultis cautum est, ne alicui præter necessitatem grave onus imponant, ne sese subiciant Domini exprobatiori; qua Matth. xxiii. v. 4. novimus vellicari leges Phariseorum.

Fieri tamen potest, ut res per se levis, ob loci, temporis, ac personarum adjuncta, gravis sit reputanda. In exemplo sit, facta primis parentibus præscriptio, ne certæ arboris fructus attingerent: quam legem attenta hominis conditione, & præstanda Creatori obedientia, opus non exigui momenti, quod fuisset alias perennis, constat inhibuisse. Dictum de hac lege lib. xi. cap. 12. prop. 1. Ad hunc modum se habent quædam Superiorum nostrorum præcepta, quæ tamen si videantur aliquando pertenuem circa materiam versari, considerata regularis observantiæ necessitate, atque inrenti finis excellentia, possunt nos gravi obligatione constringere. Si pariter in parva quoque materia fregeris Quadragesimale jejunium, aut feria sexta vel sabbato carnem gustaveris, quoniam sunt hæc Apostolicæ Traditionis capita, & Romanæ Communionis ab hæreticorum sectis divulsæ singularis character, sceleri obnoxius eris gravissimo. Atque his nullo adhibito studio objecta quæque repelles.

CAPUT XV.

Posse Ecclesiasticis legibus præscribi actus etiam internos.

ALIUD est, juxta verborum significationem aliquid directe præcipere, aliud vero indirecte. Indirecte præcipitur, quod alterius causa jubetur, propterea quod absque illius adminiculo, aut omnino fieri non potest, ut saltem non sit bene, atque, ut oportet; ita lex præscribens ex. gr. contractuum obligationem, præcipit quoque assensum liberum voluntatis, sine quo haberi non potest duorum

rum, vel plurium conventus ac stipulatio : & præceptum horas canonicas persolvendi, mandat quoque *indirecte* etiam attentionem ac devotionem, sine quibus fructuosa ac perutilis esse nequit oratio. At *directe* illud præcipitur, quod per se, & absque consideratione alterius proponitur observandum, ex. gr. opus, quod ipsa lege declaratur esse complendum; ut interesse sacro, servare jejunium, tributum solvere, atque his consimilia.

Præcipi autem humana, & præsertim Ecclesiastica lege actum interiore *indirecte*, certum est, neque Doctores reipsa dissentiant. Enimvero in Conc. Later. iv. cap. *Dolentes*, præcipitur, ut divinum Officium recitetur *studiose pariter & devote*: atque in Clem. de Celebr. Miss. *ut horæ legantur in puritate conscientie, & animi devotione*. S. P. Augustinus in Reg. cap. 2. mandat, ut dum oramus ad Dominum, *hoc versetur in corde, quod profertur in ore*. Et D. Bernardus Serm. 41. de diversis, *Ex voluntate* (inquit) *suscipienda sunt imperia Prælatorum, & ipsum cor a suis voluntariis reflexionibus abducendum*. Quibus accedit manifesta ratio. Voluntas quippe legislatoris hæc est, *ut faciat homines bonos*, auctore in 1. Eth. cap. 14. Philosoph., ideoque amplius de legislatore Ecclesiastico asserendum est, qui non mandat opera inutilia, & Pharisaico more externis tantum officiis patrata, optime sciens istiusmodi a Domino II. cap. xxix. 13. & Matth. xv. 8. repudiari. Saltem ergo *indirecte* præcipi ab Ecclesia animi intentionem, ac pium voluntatis affectum satis apparet ex Decretalibus, ex Patribus, atque ex ipso fine legislatoris.

Controversia itaque eo deducitur, ut inquiratur tantum, cum legibus Ecclesiasticis interiores actus præscribi valeant per se, *directe*, & tamquam proprium ipsarum legum substratum. In qua controversia etsi Doctores quamplurimi negativam partem tutantur, atque oppositis argumentis quodammodo satisfaciunt reponendo, his tantum probari Ecclesiam præcipere actus internos *indirecte*, ne videlicet exteriores aut irriti sint, aut perverfi; est nihilominus sententia, quam dirigendis moribus filiorum Ecclesiæ magis commodam arbitramur, interiore quoque actum cadere ratione sui sub ejusdem Ecclesiæ præcepto. Quam sententiam propugnant Roma-

nus Egidius, Vanroy, Guerrero, Pietre, aliique Nostrates, nec non complures ex exteris, ut La Croix, Cardenas, Habertus, & alii, quos commemorare non vacat. Sic igitur.

PROPOSITIO: Potest Ecclesia interiore quoque actum per se, ac *directe* præcipere.

Quatuor argumentorum capita proferam: primum ex legibus jam latis depromptum: alterum ex Ecclesiastica Historia: tertium ex Augustino; postremum ex ratione. Ac primum ita se habet: Ecclesia in actus internos, etiam ab omni externo opere sejunctos, suam exercet jurisdictionem, non solum eos dirigendo ut recte fiant, sed etiam puniendo si noverit iniquos, ac pravos. Pollet ergo auctoritate illos *directe* præcipiendi. Comprobant antecedens Clementia 1. de statu Monach. juxta quam excommunicationem incurrit Monachus conferens se ad Curiam animo accusandi Prælatum. Clement. 2. par. 2. *Verum*, qua eadem poena inuritur Quæstoribus Fidei, qui parva intentione vel odio contra justitiam & conscientiam se ignaviter gerunt. Etiam dist. xxx. c. 8. *Si quis*, dicitur anathema iis, qui jejunia Ecclesiæ contemnunt superba Eustathianorum superstitione, idest, opinantes in sua conscientia se esse perfectos. Ad hæc Sess. ultima Concilii Constant. mandat Martinus V. nuntiari singulis diebus Dominicis, & singulis festis tamquam excommunicatos, non solum qui palam professi fuerint hæreses Wicleff, & Hus, verum etiam qui pro defunctis hæresiarchis oraverint, aut illos sanctos esse crediderint, aut existimaverint legitime non fuisse damnatos, idque, etiam si ipsorum duntaxat confessione interna hæresi innotescat. Damnarunt quoque Alex. VII. & Innoc. XI. opinionem quorundam affirmantium satisfieri præcepto Ecclesiæ per sacrilegam Communionem. Inter impia asserta Michaelis de Molinos, & in processu vernacula lingua lecto Romæ die 3. Sept. an. 1687. hæc connumerantur. 1. *A' Superiori si dee ubbidire nell' esteriore: e la latitudine del voto della Ubbidienza de' Religiosi arriva solamente all' esteriore*. 2. *E' degna di riso una nuova dottrina nella Chiesa di Dio, che l'anima in ordine all' interno si dee governare per il Vescovo; perchè nè la sacra Scrittura, nè Concilj, nè Canoni, nè Bolle, nè Santi, nè Autori l'hanno mai det-*

ta. nè la possono dire, perchè Ecclesia non judicat de occultis. Il dire che si dee manifestare il suo interno al Tribunale esteriore de' Superiori, e ch'è peccato il non farlo, questo è un inganno manifesto, perchè Ecclesia non judicat de occultis. In his autem, quamquam primario damnatur abominabilis contemptus erga sanctissimum Tribunal sacrae Inquisitionis, quem inducere moliebatur vir Belial; videtur etiam supponi fallax illorum opinio, qui tenent Ecclesiae praecepta ideo ad interiores actus non se extendere, eo quod ipsa non potest judicare de occultis. Itaque ex Ecclesiasticis definitionibus compertum est, Ecclesiam etiam internam haeresim excommunicatione ferire, in superstitionem, atque in animo latentem iniquitatem animadvertere, & id faciendi agnoscere in Episcopis, & Pastoribus auctoritatem.

Ex Ecclesiastica Historia singulare exemplum est, quod narrat Hermias Sozomenus lib. vi. cap. 28. de S. Presbytero Eulogio, *Quem ferunt cum rem divinam faceret accidentium cogitationes usque adeo prænovisse, ut delicta eorum certissime argueret, & quae singuli penitus in mente recondita habebant perciperet. Eos igitur qui mali quidpiam perpetrassent, aut patrare decrevissent aliquandiu arcebat ab altari delicta eorum in apertum proferens: postea vero poenitentia purgatos ad mysteria admittebat.* Vide Sozom. ex Interpret. Valesii pag. 679.

Sanctus autem Augustinus de Morib. Eccl. Cath. cap. 30. ita Ecclesiam ipsam compellat: *Merito Ecclesia Catholica mater Christianorum verissima non solum ipsum Deum, cujus adoptio vita est beatissima, purissime atque castissime colendum praedicat: sed etiam proximi dilectionem atque caritatem ita complectitur, ut variorum morborum, quibus pro peccatis suis animae agrotant, omnis apud te medicina praeponatur. Tu pueriliter pueros, fortiter juvenes, quiete senes, prout cujusque non corporis tantum, sed & animi aetas est, exerces, & doces. Tu foeminas viris suis non ad explendam libidinem, sed ad propagandam prolem, & ad rei familiaris societatem casta, & fidei obedientia subijcis. Tu viros conjugibus non ad illudendum imbecilliore sexui, sed sinceri amoris legibus praeficis, &c.* Atque ita per omnia filiorum Ecclesiae genera gravi orationi descendit. Ex quibus videor mihi haud inepte ratiocinari; Si Eccle-

sia est mater fidelium, quos spiritualiter parit, quomodo in eorumdem spiritum tametsi latentem atque occultum directam ferendi legis jurisdictionem non habet? Si visibilibus sacramentis illos parturit, & impositione manuum, ceterisque sensibilibus signis animam nutrit, sanctificat, exornat invisibili gratia, eccur per se lege verbis externis prolata non potest interiores actus praescribere? Ipsius interest morbis animarum mederi; & cur non potest directe imponere actus humilitatis, orationem, quam dicunt *mentalem*, actus fidei & caritatis, quae videntur opportuniora contra superbiam, torporem, diffidentiam, variasque tentationes remedia? Viris foeminas subijcit casta & fidei obedientia, foeminis autem viros praeficit legibus sinceri amoris, quanam est autem obedientia casta, & amor sincerus, nisi intimo ex corde procedens? Haec denique mater docet filios quibus honorem, quibus affectum, quibus reverentiam, quibus consolationem, quibus disciplinam, quibus objur-gationem, quibus denique supplicium exhibere debeant; ut sancta illorum dilectio in incendium confurgat, & Deo, qui ignis consumens est, uniantur; ut docet ibidem S. Doctor. Sua ergo refert filiis praecipere quaecunque ipsos dirigant in hunc finem: inter quae interni actus omni proculdubio principem habent locum. Atque ex his ratio theologica quarto loco ponenda jam sponte, suaeque natura profluxit.

REFELLUNTUR CONTRARIA ARGUMENTA.

Moventur autem adversarii argumentationibus istiusmodi. Inquiunt 1. Ecclesia non judicat de occultis, ut habetur in Cap. *Sicut tuis*, de Simonia, & Sess. 24. cap. 1. Trid. Respondetur hanc propositionem distinguendam, Ecclesia non judicat de occultis; quantum ad vim directivam, nego: quantum ad vim coactivam, subdistinguo; defectu potestatis, nego: defectu cognitionis, concedo. Et spectare quidem ad Ecclesiam, Rectoresque animarum internos actus dirigere pluribus argumentis probatum est: illos etiam Ecclesiasticis legibus cohiberi, si ad Ecclesiae notitiam perveniant, producta facta commonstrant. Tridentinum quoque Concilium citata Sess. 24. sententiam nostram confirmat. Loquens enim de malo ex clandestinis con-

jugiis non semel oborto, ac praesertim de statu damnationis illorum, qui priore uxore, cum qua clam contraxerant, relicta, cum alia palam contrahunt, & cum ea in perpetuo vivunt adulterio, inquit, *Cui malo cum ab Ecclesia, quae de occultis non judicat, succurri non possit, nisi efficacius aliquod remedium adhibeatur &c.* Ex quibus habes munus esse Ecclesiae etiam occultis adhibere remedium, atque praedicti proloquii sensum esse, quod Ecclesia nequit ferre sententiam, & punire peccata probatione cessante, ut habetur Can. *Cristiana*, Causa 32. q. 5. Imo Tridentina Synodus clandestinos contractus, de quibus ait Ecclesiam judicare non posse, declarat irritos & annullat, cum tamen neque naturali, neque divino jure fuerint prohibiti. Quare etiam de occultis universali lege profert sententiam; etiam judicare non possit de hoc vel illo in particulari, nisi notitiam habeat aut per testes, aut per confessionem delinquentium. Atque ex his aliam habes responsionem, Ecclesiam videlicet lege generali & universali actus internos praescribere aut prohibere, tamen nequeat hunc, aut illum punire, nisi sciat praescriptiones suas violasse. Quare pronunciatum illud, *Ecclesia non judicat de occultis*, non de praescriptione legis accipiendum est, sed de individuae prolatione sententiae.

Habes hinc quid reponas ad auctoritatem D. Thomae scribentis 1. 2. q. 91. art. 4. *De his potest homo legem ferre, de quibus potest judicare*: atque judicium hominis esse non potest de interioribus motibus qui latent, sed solum de exterioribus actibus qui apparent. Dicimus enim Doctorem Angelicum loqui de vi coactiva, ut colligitur ex verbis sequentibus: *Et ideo lex humana non potuit cohibere, & ordinare sufficienter interiores actus*; aut accipiendum esse de lege non juxta universalem ipsius praescriptionem, sed juxta sententiam in individue prolatam. Potest enim ex. gr. Pontifex prohibere ne eadem Missa applicetur pro duobus stipendiis, ut prohibuit Urbanus VIII. atque haec inhibitio versatur circa applicationem, quae est actus interior. At hunc numero Sacerdotem consimili applicatione sacrum fecisse Ecclesia ignorat, ideoque in ipsum debita punitione minime animadvertit. Exempla huic similia paullo supra produximus.

Arguunt ulterius: De Poenit. dist. 1. cap.

Cogitationis, habetur, *Cogitationis poenam nemo patitur*. Quem canonem de sola humana lege accipiendum, res per se loquitur.

Resp. sensum Canonis esse, neminem puniri sententia judicis, ob cogitationem internam, quae nullo modo probari potest. Nam si exteriori indicio interior malitia innotescat, etiam cogitationis poenam patietur iniquus, ut de eo qui armarium aperuit, nec asportare potuit, aut segetum, quas secuerit, partem duntaxat surripuit, explicat ibidem Glossa. Spectat praeterea Canon citatus ad jus Civile, non ad Canonicum; ut constat ex Canone 20. ejusdem dist. *Cogitatio non meretur poenam lege civili, cum suis terminis contenta est*. Audio quid argutaris. Lex civilis, inquis, internum actum non praecipit: ergo neque Ecclesiastica. Sed tenet latissimam disparitatem. Lex civilis ad temporalem politiam, atque ad externum regimen directa est, Ecclesiastica ad animarum quoque salutem, & ad spiritalem concordiam, ad quam per se, & directe refertur. Deinde in legibus civilibus quaedam sunt, quae suapte natura effectum sortiuntur tantummodo posito externo actu, ut contractus, matrimonium, venditio, locatio: quaedam vero, quae effectum intentant, ut maleficia: unde sequitur citato canone 20. *Discernuntur tamen a maleficiis ea, quae de jure effectum desiderant: in his enim nonnisi animi judicium consideratur*. Hujus generis leges etiam in interiores actus ferri possunt.

Insuper objectant: Ecclesia cum sit visibilis, debet humano modo procedere.

Resp. id non obstare, quia per legem humano prolatam ad internos actus obstringat, quemadmodum per visibilia Sacramenta spiritales producit effectus, in ceteris, si quae sunt alia, diluendis opera studiumque nostrum minime desideratur.

CAPUT XVI.

De iis, quorum interest ferre leges humanas, & eorum legibus obtemperare necessum est.

NONNULLA quidem de legum Auctoribus supra disserui; unde constat nonnisi ad legitimos Superiores pertinere, ut Legem statuunt. Quoniam vero nonnulli falso scripserunt summas Potestates, quarum nomine

*Ante me
Joh. Griy
ad m. 6
Griy*

ne designant Imperatores, Reges, & quos appellat vulgus Magistratus, quod tamen nomen potestatem inferiorem designat, imperium tenere in res sacras, cui & Ecclesiastici viri subiecti sint, neque hi quacunque fulgeant in Ecclesia auctoritate, aliud munus jure exercere, quam declarandi ac suadendi, adversus hanc impietatem, errorumque execrandum acuam stilum parumper, demonstrans quomodo Ecclesiae Pastores imperium teneant, quomodo Potestates Sæculares, atque utriusque sit a subditis obsequendum.

PROPOSITIO I. Potestates sæculares non habent auctoritatem aliquam, aut imperium statuendi leges Ecclesiasticas,

Demonstratur I. Petro duntaxat, & Successoribus ejus data est potestas ligandi atque solvendi, neque super Imperatorem aut regem, sed sepe Principem Apostolorum Ecclesia fundata est, ut habetur Matth. xvi. 18. atque ostendam differens de Romani Pontificis auctoritate, similiter ab Episcopis regendam Ecclesiam, collata sibi per Spiritum sanctum potestate, traditur in Act. Apostolorum cap. xx. 28. Atqui Terrenæ potestates destitutæ jurisdictione, caractere, & gratia, quæ confertur per impositionem manuum Presbyterii, Pontificali aut Episcopali dignitate non fulgent. Non ergo ad eas attinet Ecclesiam regere, atque in hac exercere ligandi, solvendiue collatam divinitus potestatem. II. Quem Ecclesia ejecerit ac damnaverit, nequeunt Potestates sæculares in communionem recipere; sed debent illum quique fideles habere tamquam Ethnicum & publicanum, juxta Evangelicum præceptum Matth. xviii. 17. Igitur Potestas terrena ferendi in Ecclesia leges, ipsa Ecclesia repugnante, auctoritate non pollet. III. Sæculari Principi nefas est in Ecclesia sacras functiones obire; nam Ozias, cujus pietatem & adversus Philisthiim gloriosa certamina commendat liber 2. Paralip. ibid. cap. xxvi. 21. percussus lepra abjectus fuit usque ad mortem, propterea quod repugnante Azaria Sacerdote vellet super altare thimiatis incensum adolere. Multo ergo minus fas erit Regi vel Principi res sacras imperatoria constitutione præscribere. IV. Ut habetur in Can. tit. de Judicib. *Judex secularis in spirituali se intromittere non potest*: quæ etiam extant ff. de iis, qui sunt sui, vel alieni juris, l. 1. §. Videmus. V. Osius Cordubensis in Epi-

stola laudata ab Athanasio ad solit. vitam agentes, hæc ad Imperatorem conscribit: *Neque te misceas Ecclesiasticis, neque nobis in hoc genere præcipe. Tibi Deus imperium commisit, nobis quæ sunt Ecclesie concedidit: & quemadmodum qui tuum imperium invadit, contradicit ordinationi divinæ; ita & tu cave, ne quæ sunt Ecclesie ad te trahens magno crimini obnoxius fias.* Et Hilarius pariter in Epist. ad Constant. Augustum, *Provideat, inquit, & decernat Clementia tua, ut omnes ubique Judices, quibus Provinciarum administrationes creditæ sunt, e religiosa se observantia abstineant, neque post hoc presumant, atque usurpent se causas cognoscere Clericorum.* VI. Postremo his accedit, quod fundamentum est ceterorum, non esse corporis spiritum, neque temporalis politie Ecclesiasticam regere communitatem: quod subiectis positionibus collustrabitur.

PROPOSITIO II. Possunt tamen Potestates terrenæ leges statuere ad divinas, & Ecclesiasticas promovendas, non tamquam Ecclesie Judices, sed tamquam defensores ac vindices.

Hoc duntaxat probant argumenta, quæ ad statuendum imperium summarum Potestatum erga sacra viri politici, & sæcularium Principum adulatores coacervant. Sunt hæc ex veteri testamento deprompta. David 1. Paralip. xv. 3. præcipit a Levitis afferri arcam Dei de domo Obededom; sed jam Dominus Levitas elegerat ad portandam eam, ut ibidem legitur v. 2. Joas lib. 2. cap. 24. sancivit congregandam pecuniam ad ædificium, & ornatum templi: sed soli Levitæ arcam pecuniarum deferrebant, & lex jam erat constituta per Moysen Exodi xxx. 13. Josias etiam lib. 4. Regum cap. 23. jussit, ut projicerentur de templo vasa Baal, delevit aruspices, evertit ædículas scortatorum, & celebrandum Phasæ constituit: sed juxta verba libri fœderis, ut habetur v. 2., nempe secundum præceptiones Mosaicæ. Huc referenda sunt exempla Ezechiae, & aliorum apud Augustinum in Epist. ad Bonifacium. Præterea fecit aliquando conditio temporum, ut pro divinarum, & Ecclesiasticarum legum custodia fideles etiam impiorum & idololatrarum Principum imperia arcesserent. Ita nimirum pro ædificatione secundi templi Judæi Persarum Regum jussa postulaverunt. Ptolomæus item de Templo Hierosolymitano, & Garizitano diremit, apud

apud Joseph. lib. XIII. Antiq. cap. 6. Paulus apud Felicem, & Festum iudicium subiit. Justinus Martyr, alique Apologistæ sanctissimi Imperatoribus veritatem Fidei Christianæ comprobendam exhibuere. De Paulo Samo- sateno etiam Aurelianus Imperator a fide alienus fertur dixisse sententiam. Athanasius ante Probum Laodiceæ contra Arium dispu- tavit, Antistites alii apud Jovinianum, Eu- genius Episcopus ante Hunnericum Hujus- modi enim Imperatores, etsi infideles aut hæretici, poterant Catholicorum dissidia le- gibus Catholicorum componere. Nam ævum est unumquemque juxta leges, quibus subji- citur, absolvi aut damnari. Quod si de Prin- cipibus Christianis sermo instituatur; fateor interdum non solum leges Ecclesiasticas pro- movisse, sed etiam, Pastoribus Ecclesiæ mi- nime repugnantibus, coegisse Synodos, & sa- crorum Antistitum electionibus præfuisse. Sed & ultro concedimus, dici Constantinum in An- tiqua Inscriptione *Auctorem Religionis, & fidei*, Carolum Magnum *Vere Religionis rectorem*, Britannum Regem in vetusto Epistolio *Vicarium Dei*: & si quid iis dici patet illustrius.

Verum qui iis adducuntur, ut adstruant imperium sæcularium Potestatum in Eccle- siam, plane decipiuntur. Prioris enim gene- ris exempla, Davidis, Joas, & Josiæ, potius demonstrant Reges Israel nullas de Sanctua- rio tulisse Constitutiones, sed pro servandis iis, quæ statutz erant a Moyse, sedulo in- vigilasse. Alia, quæ Augustinus producit, ostendunt, quomodo Reges servire debeant Domino in timore, *ea, quæ contra justitiam Domini sunt, religiosa severitate prohibendo, atque plectendo*: Iisdem quippe verbis utitur S. Pater. Cumque post jus divinum locum habeat proximiorum Ecclesiasticum; tenentur Reges hujus quoque disciplinam custodire, quoniam Deo rationem reddere debent *propter Ecclesiam, quam a Christo tuendam suscipiunt*, ut inquit Isidorus Hispalensis in Sent. III. cap. 51. Quæ de Imperatoribus idolatris fuere subjecta, non ipsorum in res sacras imperium, sed Christianæ fidei trium- phum commonstrant, quem in majori rerum discrimine patrocinio hostium suorum repor- tavit. Fuerunt tamen singuli, quos supra commemoravi, Dei ministri, & vindices in iram eis, qui malum egerunt: qualem esse omnem potestatem sublimiorem asseruit in Ep. ad Rom. cap. XIII. v. 4. Apostolus

Paulus. Cum autem Principes sint Dei mi- nistri; quid mirum, si suam pro Ecclesiæ in- columitate operam contulere, & honorificis, ac splendidissimis titulis fuerunt condecorati, Rectorum quoque Ecclesiæ, Fideique Aucto- rum? Quos nisi superbe usurpaverint, non alia ratione dicimus esse collatos, quam vita & anima corporalibus membris exercentibus quidem vi- tales actus, at non sua illos vi dirigentibus, neque imperantibus.

PROPOSITIO III. Competit Ecclesiæ Pastoribus non solum munus suadendi, & declarandi sed etiam auctoritas, & potestas coactiva, qua possunt suarum legum fractores vi, & imposita necessitate compescere.

Opposita enim assertio, quam protulere Marsilius de Padua in Defensorio Pacis ad Ludovicum Bavarum, nec non Joannes de Janduno, arripuere posthac Protestantes, præ- sertim Grotius de Imperio summarum Pote- statum cap. IV. §. 7. & 8. & M. Antonius de Dominis lib. V. de Republica cap. 2. & 3., damnata est tamquam hæretica a Joanne XXI. Damnationem receperunt cum ce- teris etiam Doctores Parisienses solemnii con- gressu die 1. Septembr. an. 1330. atque pro hac definita veritate plura scripsere Gerson, Hervæus, Petrus de Alliaco, Franciscus, Hal- lier, alique. Itaque thesis hisce argumentis probatur. Christus Dominus facto flagello de funiculis vendentes & ementes e templo vi expulit. Contulit quoque Petro potestatem ligandi atque solvendi: ligantur autem non tantum voluntarii, sed etiam inviti. Aposto- lus Petrus Ananiam & uxorem, quod frau- daverint de pretio agri, tali objurgatione re- prehendit, ut corruentes protinus expirarent. Paulus etiam Elymam Magum luce privavit, tradiditque Satanæ in carnis interitum Co- rinthium fornicatorem. Etiam Sacerdotes ac Pharisei cæcum perhibentem de Christo te- stimonium, Joannis IX. 34. *ejecerunt foras*, vel e templo, vel, ut aliis placet, e syna- goga. Idem fecisse Stephano, Paulo, & Bar- nabæ narrant Acta Apostolica. Fuerunt qui- dem hæc postremo loco posita per summam iniustitiam patrata; sed nihilominus Sacerdo- talem auctoritatem eos, qui habentur impii, per vim expellendi commonstrat.

Exercuerunt præterea Ecclesiæ Pastores ju- risdictionem illam coactivam vel excommu- nicatione, vel potestate miraculorum, vel violenta manuum appositione. Coactivam esse vim

vi Excommunicationis ex eo probatur, quod percussus anathemate inviti a fidelium communione separantur. Quare abscindi dicuntur in Epist. ad Galatas cap. v. 12. atque in Evangelica similitudine Matth. v. 29. & 30. tum abscindi, tum erui, ac projici. Hæc enim de excommunicatione interpretatur Innoc. I. in Epistola ad PP. Milevitanos inter Augustinianas 93. Potestate sibi divinitus tradita miraculorum usos fuisse sanctissimos Ecclesiæ Pastores, etiam vim inferendo, & coercendo, Ananiæ & Elymæ allata exempla declarant. Excommunicatum ab Ambrosio famulum Stiliconis statim ab immundo spiritu discerptum, Zozimum Neapolitanæ Ecclesiæ in vasorem anathemate percussum protensa tanquam bovi anhelio lingua spectaculum de se exhibuisse miserrimum, & Eudoxiam Imperatricem pariter a Chrysostomo communionem privatam infelicem habuisse exitum, Ecclesiastica narrat Historia. Quod ejectionis etiam ab Ecclesia Judæorum olim accidisse auctor, & Josephus lib. 2. de Bello capite septimo. Ubi de Essenis, *Deprehensos (inquit) in peccatis a sua congregatione depellunt, & qui taliter fuerit condemnatus miserabili plerumque morte consumitur. Illis enim sacramentis & ritibus obligatus neque capere ab aliis oblatum cibum potest; herbas vero pecudum more decerpens, & fame exesus per membra corrumpitur.*

Deinde vero vim adhibere Ecclesiam liquet ex lib. 11. Constit. Apostol. cap. 57. & lib. viii. cap. 11. ubi mandatur expelli a Templis infideles, & baptismo nondum initiatos: quod de Excommunicatis antiqua servandum esse disciplina, & ad hoc institutos Ostiarios Ivo Carnotensis, alique literis mandarunt. Extat in vi. Confess. cap. 2. memoriæ prodita ab Augustino prohibitio per Ostiarios facta iis, qui ad memorias Martyrum pultes, panes merumque deferebant, & obedientiæ S. M. Monicæ commendatio. Numerianum Antiochiæ ingressum in Ecclesiam S. Episcopus Babylas magno animo in faciem ejus consistens expulit, ut scribit Nicephorus lib. 6. cap. 33. neque hortatorio sermone, sed auctore Chrysostomo in lib. de S. Babyla, *quasi vili quoddam, ac nullius pretii mancipium a Dei templo exigit, tanta adeo cum constantia, atque animi presentia, cum quanta pastor scabiosam ac morbidam ovem ab ovili excludit, dum prohibet*

ne laborantis ovis morbus ad reliquum quoque gregem contagione serpat, Sanctus quoque Ambrosius Theodosium post eadem Thessalonicensem a sacris liminibus prohibuit, non concionis verborumque efficacia tantummodo, sed extra vestibulum procedens, & coram omni multitudine purpura Imperatoris apprehensa. Legite Theodoritum lib. v. H. E. cap. 18. Sozomenum lib. vii. cap. 25. & Nicephorum lib. xii. cap. 41. Neque hæc exempla quis in dubium poterit revocare.

Quamobrem assentiri minime possemus iis qui scribunt primum omnium S. Gregorium VII. vim contra Imperatorem adhibuisse: tametsi hujus viri singularis probitas, & incorrupta justitia sufficeret sola ad positionem nostram firmandam. Neque enim predecessores semper, & cum poterant, anathematis fulmina evibrarunt. Ecclesiæ rebus, ac temporum angustiis provide consulentes. At Gregorius opportune summi Pastoris jurisdictionem exercuit, impium regno, & communione privando. Nam Simoniacas investituras non dimittentem primo ad obediendum decreto a Romana Synodo lato paterne hortatus est: deinde acriores literas conscripsit; tum post Vormacense Conciliabulum, Epistolamque Henrici injuriis, dictisque plenissimam, Synodum Gregorius indixit, in qua definitum est omnibus acclamantibus, ut privaretur honore regie. Et tamen piissimus Pontifex Augustam ad Generale colloquium pergere non reculabat, & jam cum propriæ vitæ periculo arripuerat iter, insidiarum, quas Henricus struebat, admonitus. Æquitatem præterea Pontificiæ sententiæ, infelix Henrici exitus comprobavit. Sed legatur Antonius Pagius ad an. Ch. 1076. ubi hæc confirmat testimonio Scriptorum illius ætatis, quibus habenda est magis fides, quam posterioribus, maxime si talia monumenta non legerint.

Si quæ sunt autem sanctorum Episcoporum, & præsertim Chrysostomi dicta, non esse Pastoribus Ecclesiæ potestatem cohibendi homines a delictis; sic accipienda sunt, quod vera fides & innocentia, cum animo inhæreat, persuasionibus quidem, non vi coercente promoveatur, & ab Ecclesia alieni trahantur verbo, non compellantur imperio: cum tamen iis, qui sunt de corpore Ecclesiæ, possint Pastores leges imponere tam adhortatione; quam auctoritate sententiæ; atque ut Apostolus innuit priori ad Corinth. cap. 4. vult,

v. ult., ubi non sufficit caritas, & spiritus mansuetudinis, virgam, potestatemque adhibere.

PROPOSITIO IV. Minime pugnat cum spirituali Ecclesiae regimine temporalis jurisdictionis, regnique potestas.

Subjicienda est hæc thesis propter eos, qui asserere audent non posse Pastores Ecclesiae frui temporali jurisdictione. Quos scriptura redarguit, ratio, omniumque consensus populorum. Et scriptura quidem nos docet, primos Patriarchas, Noemum, Abrahamum, Jacobum, aliosque omnes, priusquam Levitæ loco primogenitorum subrogarentur Num. 711. 41., Sacerdotio functos fuisse, victimasque mactasse. Melchisedecum simul fuisse Regem Salem, & sacerdotem Dei Altissimi, habetur in xiv. 18. Geneseos. De Moyse, Eli, Samuele, & gloriosa serie Machabæorum, liber Exodi, prior Regum, & qui de Machabæis inscribuntur, idem aperte testantur. Christus Dominus, tametsi humilis apparuit, & pro hominum salute singularem obedientiam exercuit, regio simul & sacerdotali genere ortus, Princeps Regum terræ appellatur cap. 1. Apocal. v. 5. & de se inquit Matth. ult. 18. *Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra.* Regiamque potestatem se tenere ostendit, dum a Magis primo annuntiatus est in ipsa Herodis Regia his verbis: *Ubi est, qui natus est rex Judæorum?* Mat. cap. 11. 3. Exactoribus etiam didrachma a Petro petentibus, *Quid tibi videtur, Simon?* (inquit Dominus Matth. xviii. 24.) *Reges terræ a quibus accipiunt tributum, vel censum? A filiis suis, an ab alienis?* Quibus ostendit se Regem esse, nec teneri ad solvendum didrachma, tametsi ad evitanda scandala dari jussit siclum in ore piscis inventum. Jerosolymam quoque ingressus est regio, solemnique plausu exceptus: & Pilato interroganti, num esset Rex, Joannis xviii. 37. respondit: *Tu dicis, quia Rex sum ego.* Portans denique spineam coronam, & regiam cum humilitate præferens majestatem, constitutus est, ut David cecinerat Ps. 11. 6. *Rex super Sion.*

Porro utramque potestatem spirituales, ac temporalem posse simul consistere humana assequitur ratio, si utriusque finem, unum alteri subordinatum attendit, aut observat idem corpus carne, ac spiritu esse conflatum. Quod proxima thesi explicaturus sum; neque

Berti Theol. Tom. IV.

inficias ibit ipsamet perversa hæreticorum conscientia, quibus placet temerario ausu in una Angli Regis persona agnoscere politicam simul, & Ecclesiasticam potestatem.

Redarguit eos insuper Gentium universalum consensus. De populo Dei dixi nuper. Reges Æthiopum fuisse Sacerdotes scribit Diosdorus, idemque narrat de Ægyptiis Plutarchus, de Spartiatis Herodotus, de Atheniensibus Plato, de Romanis Halicarnassæus, atque Livius. Pervulgatum illud Virgilianum 3. Æn.

Rex Anius, rex idem hominum, Phœbique sacerdos

Vittis, & sacra redimitus tempora lauro.

In quem locum Maurus servius inquit: *Majorem hac erat consuetudo, ut Rex esset etiam Sacerdos & Pontifex: unde hodieque imperatores dicimus Pontifices.* Distributis posthac muneribus, discretisque Regibus ab Auguribus, & sacrorum ministris, & hi Reguli sunt appellati; quod nomen prima sui institutione significare sacrificiorum Magistros scripsit de Is. & Osir. Plutarchus. Videndus etiam in 1. de Divinat. M. Tullius: semper enim apud Ethnicos ad Sacerdotes Augurum munus pertinuit.

Hic nemo inferre posset sæcularem potestatem usurpare jura Sacerdotum. Nam Sacerdotii nostri dignitas & auctoritas non a patrum generatione, neque ab imperii hæreditate dimanat: sed a divina electione, scribente ad Hebræos Paulo cap. v. 4. *Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo, tanquam Aaron.*

PROPOSITIO V. Summo Ecclesiae Pastori competit reapse utraque simul potestas, Ecclesiastica videlicet, & politica.

Nostræ Communionis Theologi, idest, Romanenses atque Catholici, tametsi non conveniant, quomodo hæc duplex potestas Romano Pontifici sit concedenda, num directe spiritualis, indirecte civilis, nam vero utraque directe, & vi clavium; attamen propositionem comprobant multiplici genere argumentorum. Afferunt 1. loca Scripturarum, in quibus de Ecclesiae Capite pronuntiatum legimus a Jeremia cap. 1. v. 10. *Ecce constitui te super gentes, & super regna, ut evelles, & destruas, &c.* quo testimonio usus est Innocentius III. in Epist. ad Imp. Constantinopolitanum. Accedit facta Petro amplissima potestas quodcumque super terram ligandi, una cum mandato pascendi commissas

fas oves, in quo comprehenditur auctoritas eas cohibendi, quotiescumque aberrant sive spiritu, sive corpore. Addunt quod juxta Apostolum sumus unum corpus, & plura sub uno Capite membra; atque ad caput pertinet subiecta membra dirigere. II.^o Producent canones, ac præsertim Cap. *Postulasti*, in Extrav. & Cap. *Quidem ea*: unde liquet Romanos Pontifices poena pecuniaria animadvertisse in eos, qui injecerant manus violentas in Clericos, & civibus Tusciæ mandasse ut arma pararent, militibusque decrevisse stipendia. III.^o Exempla Pontificum, qui Imperatores, Regesque deposuerunt, aut in eos jurisdictionem exercuerunt, quorum exemplorum nonnulla thesis tertia suppeditat. IV.^o Recitant testimonia Patrum: inter quos Bernardus in lib. de Considerat. apertissime duos gladios tribuit Pontifici, & illum, qui gladius est potestatis civilis, non quidem illius manu evaginandum, sed tamen ad nutum ipsius. Plura de his Bellarminus, Turrecremata, Macedo, alii.

Unam ergo, vulgatamque illustrabo rationem, quæ simul discrepantes sententias Patrum conciliabit, & objecta quæque dispunget. Est autem: *Omnis persona, vel ars, vel virtus, ad quam pertinet finis, habet disponere de iis, quæ sunt ad finem.* Ita S. Thomas 2. 2. q. 40. art. 2. Atqui omnis potestas civilis & politica ordinata est ad bonum spirituale, atque ad Religionem, cui præest Romanus Pontifex. Igitur is disponere potest de omni potestate civili, & politica. Dixi vulgatam rationem, quæ complures utuntur. Pro cuius fulcimento demonstrandum aggredior utramque syllogismi propositionem. Potestatem politicam ad spirituale bonum referendam, solus imprudens, ac stultus pernegabit. Aiebat Theodosius in Epist. ad Cyrillum: *Cæsarei est muneris, ut non solum pacifice, sed pie etiam subditi vivant.* Et Ammianus lib. xxxix. *Nihil aliud est imperium, ut sapientes definiunt, nisi cura salutis aliena.* Habeo in hoc consentientes Isidorum Hispalensem, & Augustinum, & quos laudavi cap. præcedenti, In hoc serviunt (ait S. Pater lib. 3. contra Cresc. cap. 51.) Deo reges, in quantum reges, si in suo regno bona jubeant mala prohibeant, non solum quæ pertinent ad humanam societatem, verum etiam quæ pertinent ad divinam religionem. Quis præterea ignorat corporalia spiritualibus, & terrena sempiternis bonis subijcienda?

In Corpore autem Ecclesiæ quæ ad Dei honorem, quæ ad religionem, quæ ad spirituale bonum per se pertinent, Sacerdotali regenda esse auctoritate, & hanc esse veluti in corpore Animæ evincto illustribus testimoniis. Auctor Constit. Apostol. lib. 11. cap. 34. de Episcopo ait: *Sacerdotium ad Dei honorem administrat, ut pericula ab anima, & corpore propulset. Quanto ergo anima corpore præstantior, tanto est Sacerdotium regno excellentius.* Quocirca Episcopum oportet, ut patrem diligere, ut regem metuere. Nazianzenus Orat. 17. n. 15 ita Princeps alloquitur: *Vos quoque imperio meo, ac throno lex Christi subijcit: imperium nos quoque gerimus. Addo etiam præstantius, & perfectius, æquum est enim spiritui carnem fascis submittere, & cælestia terrenis cedere.* Isidorus Pelusiota lib. 3. Epistolarum ep. 249. inquit: *Ex sacerdotio, & regno rerum administratio conflata est: quamvis permagna utriusque differentia sit; illud enim est velut anima, hoc velut corpus.* Addamus Epist. ad Joannem Papam M. Cassiodori Senatoris, & Præf. Prætorio; in qua, *Pascitis quidem (ait) spiritualiter commissum vobis gregem: tamen nec ista potestis negligere, quæ corporis videntur substantiam continere.* Nam sicut homo constat qualitate, ita boni patris est utraque re fovere. *Sum quidem iudex Palatinus, sed vester non desinam esse discipulus: nam tunc ista recte gerimus, si a vestris regulis minime descēdamus.* Quemadmodum ergo anima, cujus est in homine virtus præstantior, non tantum spirituales actiones regit, sed etiam corporalia membra movet, & si rationi adversentur, coercere debet, ac refrænare: ita in Corpore fidelium Summus Pastor moderatur spiritualia; atque ad ejus nutum diriguntur imperia, quæ si a Dei cultu, ac pietate deflectant, potest, ac debet illa reprimere, & cohibere.

Ex his consequitur jurisdictionem regni & imperii non esse in Romano Pontifice indirecte, sed directe, per se, & vi clavium, & tanquam in Christi Vicario, ut docet B. Augustinus Triumphus Q. 1. de Potest. Papæ art. 7. & q. xxxv. art. 4. Nam & animæ, in quantum anima est, competit rebelles carnis motus refrænare; & cuilibet potestati, ad quam pertinet finis, directe, proprioque jure etiam spectat media, quæ sunt ad finem, disponere. Quod ergo præclarissimi quidam Theologi docent, Romanum Pontificem

non

non habere potestatem politicam ac temporalem *directe*, hoc tantum sensu probamus, quod præcipuum Apostolicum munus est regere spiritum, & sicut anima corporales motus perficit ministerio carnis, ita Ecclesiasticus princeps finit temporalia regimina a Potestatibus politicis exerceri, has, si deviant, continendo ac reprimendo. Verum id malo dici ab Ecclesiæ Rectore factum *mediate*, quam *indirecte*.

Dissipantur his machinationes, quas contra commoliuntur falsorum dogmatum architecti. Opponunt primo loca quædam Evangelii, unde constat Christum Dominum noluisse inter duos fratres de divisione hæreditatis iudicium proferre, Lucæ xii. 14. cum venissent turbæ, ut eum raperent, & constituerent Regem, in montem fugisse, Jo. vi. 15. atque dixisse Pilato, Regem quidem se esse, sed regnum suum non esse de hoc mundo, Jo. xviii. 36. His accedit monitum Apostolicum in 2. ad Timoth. cap. ii. 4. *Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus.*

Quibus ex ordine respondemus, noluisse Christum hæreditatem inter fratres dividere, principio quoniam Spiritualis Rex, etsi omnem habeat potestatem in cælo, & in terra, quemadmodum Christus se profitetur habere, eamque exercuit, ut diximus Prop. iv. nihilominus non est constitutus ut immediate per se vilia quæque, terrenaque, moderetur, quorum administrationem mandat secularibus, ut spiritus corporales motus brachio, pedibus, membrisque reliquis, & veluti Moses suadente Jethro constitutis magistratibus minora commisit: Exodi xvi. 21. 24. Deinde dedecens erat, Deum pacis inter fratres dividere; quod Osee xiii. 15. munus dicitur iniqui Regis. Præterea licet Christus Rex foret, nondum Ecclesiam sanguine suo acquisierat, nec rex super Sion montem Sanctus Domini fuerat constitutus. Fugit autem in montem solus, quoniam Rex cœlestis non debebat recipere regiam a terreno populo auctoritatem, nec talia veritati, quam evangelizabat, præsidia quærere, nec demum Redemptionem, quam morte turpissima perficere decreverant, assumpta regia auctoritate impedire, venturus iterum cum maiestate magna, nequaquam a populis accepta. Iudex universorum. Pilato utique ait Regnum suum non esse de hoc mundo: se tamen regem confessus est. Regnum vero de hoc mundo negavit, & quia

auctoritatem regiam non ab homine, sed collatam divinitus obtinuerat, & quia regnum suum dicebat Ecclesiam, populumque fidelem, in quo regnat non hæreditate terrena, sed prædestinatione divina; & quoniam Regis huius thronus erat dextera Patris, non solum Israel, ac terrena Jerusalem. *Quod est enim Regnum, nisi credentes in eum, quibus dicit, de mundo non est, sicut & ego non sum de mundo?* inquit Augustinus Tract. 115. in Joan. num. 2., paucisque interjectis: *Non ait Regnum meum non est hic, sed non est hinc. Hic est enim Regnum ejus usque in finem sæculi.* Ergo in hoc Christi regno comprehenduntur etiam Imperatores, ac Reges, quotquot ad veritatem Evangelii venerunt, & Christi Vicario subjiciuntur in his omnibus quæ ad hæreditatem æternam conducunt; in quorum genere contineri terrenorum Regnorum administrationem negare non possunt, nisi etiam denegent collatum sibi imperium ad tutelam religionis, & Dei cultum, & corpus animæ idest terrenam potestatem spiritualis esse instrumentum. At Apostolus in altera ad Timotheum Epistola utitur comparatione militum, qui debent propriis muniis insudare militiæ, non agrorum cultui, nec custodiæ animalium, vel mercimoniorum quæstui, ut habetur in L. *militēs*, C. de Remilitari, & Vegetius scribit libro xi. & Ambrosius pariter in lib. i. de Officiis; eo quod cum armati sint, & stipendium accipiant a republica, solis debent utilitatibus publicis occupari. Ac modo consimili scribit Apostolus ne Domino militantes implicemur *ταῖς τῆς βίης πράγματεσι*; nec ullus Clericorum debet idcirco vacare venditioni mercium, negotiis forensibus, usui armorum. His tamen minime obstantibus, ut Dux militum, & Imperator præsidet etiam iis, quæ ad bella gerenda parantur, ita spiritualis Princeps jus habet in terrenam Rempublicam ad spirituale bonum directam, neque a Religione divulgatam.

Opponunt ulterius, quod regia, & spiritualis potestas pugnent ad invicem, & a Christo sint propterea separatæ, ut habetur dist. 10. cap. *Quoniam*, & dist. 96. cap. *Eum ad verum*, & in Epistola Nicolai I. ad Michaelem Imperatorem, ex qua præfata capita sunt exscripta. Quibus accedunt plurimæ sententiæ Patrum affirmantium Ecclesiæ pastoribus interdici imperium, ac temporale dominium.

Verum his satisfactum arbitramur allata superius animæ corporisque comparatione. Etsi enim natura spiritus, & natura corporis eatenus pugnant, quatenus diversa constituuntur essentia, & anima caret partibus, quibus corpus coalescit; junguntur tamen in una, eademque persona hominis, & talem ordinem servant, ut habeant quidem sua peculiaris munia, sed anima debeat singula dirigere & coercere. Atque ita spiritualis potestas, quæ immediate versatur circa salutem animæ, habet diversam quasi naturam a potestate civili, quæ spectat temporalem tranquillitatem; & nihilominus simul consistunt in uno Romano Pontifice, qui per se spiritualia, & per filios suos Imperatores ac Reges terrena ministrat: & si hi non recte incedant, *Gloriosos terra humiliat ne adversus petram, Ecclesiamque possint portæ inferi prævalere.* Legite S. Thomæ Cantuariensis Epistolam 97. Hæ duæ potestates spiritualis, & politica, ut inquit Nicolaus I., fuerunt ante adventum Christi permixtæ, quoniam in sacerdotio Levitico per se & immediate Sacerdotes præerant templo & urbi, immolabant victimas & regebant exercitus; nunc vero post adventum summi Regis ac Pontificis, simul quidem regale genus & sacerdotale subsistunt; sed summus Pastor per se tractat spiritualia, terrena autem Sæcularium Principum ministerio. Monent autem recte Sancti, ne Ecclesiastici immediate moderentur terrena, nec se rebus inferioribus implicant; at si Potestas civilis contraria sit spirituali, inferior nempe superiori, & corpus animæ, quemadmodum contigit regnante Nicolao in depositione Ignatii Antistitis Constantinopolitani, tenetur Pontifex potestatem ipsam civilem cohibere: quoniam, ut ait citata Epistola Nicolaus, *Pontifices pro temporalium cursu rerum utuntur Imperialibus dispositionibus, & Christiani Imperatores pro æterna vita Pontificibus indigent.* Ex quibus argumenta Calvinii, Grotii, aliorumque Hæreticorum facilem habent, ut arbitror, expeditionem.

PROPOSITIO VI. Quælibet civilis Potestas, quæ in Corpore Ecclesiæ tenet imperium, debet ad nutum Pontificis arma tractare, ceteraque complere suæ auctoritatis officia.

Sequitur ex præcedenti, brevique corroboratur. Numerorum quippe Cap. xxvii. 21. legitur, *Si quid agendum erit, Eleazar Sa-*

cerdos consulat Dominum. Ad verbum ejus egredietur, & ingredietur ipse, idest Josue) & omnes filii Israel cum eo, & cetera multitudo. Quo in loco oscitanter nimis scripsit Abulensis, Eleazaro egrediendum & ingrediendum ad Imperium Josue, quod & repetit q. 2. in cap. xiv. hujus Historiæ. Etenim pronomen *Ipsæ* ad Josue, non ad Eleazarum referendum constat ex versione Hebraica, *Coram Eleazare Sacerdote stabit, & poscet ab illo judicium Urim coram Deo: juxta os ejus egredientur, & super os ejus ingredientur ipse & omnes filii Israel cum eo.* Non ergo Eleazar, sed Josue stare debebat, judicium poscere, & juxta Sacerdotis oraculum cum populo egredi, & ingredi. Ideo recte Innoc. III. cap. *Solita*, negat Josue accepisse imperium in Eleazarum. Demonstrat id etiam judicium *Urim*, quod hac occasione explicabo. In Rationali, quo pectus sacerdotis ornandum erat, iussus est Moyses ponere Exodi xxviii. 30. *אֶת תְּאוֹרִים וְאֶת הַתּוֹמִים, Urim & Thummim.* Vulgaris opinio est duas gemmas fuisse Ephod intextas, quarum insolito splendore quid agendum foret patefceret. Hinc David I. Regum xxii. 10. ignorans num descenderet in Ceilam, dixit ad Abiathar Sacerdotem, *Applica Ephod:* quod & fecit persecuturus latroneulos, cap. xxx. 7. Tradunt autem hoc genus Oraculi per lapillorum splendorem cessasse in Babylonica Captivitate; quamquam Josephus lib. 3. Originum cap. ix. scribit id contigisse annis antequam illam inchoaret historiam ducentis. Hinc etiam Egyptii, ceterique idololatæ Sacerdotibus suis torquem collo apponebant, & Ephod pectori, in quo diabolus Dei Simia immutatione gemmarum dedisse responsa colligitur ex Hist. Judic. cap. viii., atque ex libro I. Diodori. Sunt tamen qui per Urim & Thummim intelligunt solum judicium Pontificis, nam *Urim* significat illuminationes & manifestationes, *Thummim* integritates ac veritates: & proculdubio recte verterunt Græci *Δικαιοσύνη, καὶ ἀνδραγαθία*, & Latina Vulgata, *Doctrinam & veritatem.* Igitur, ut fatetur etiam in hunc locum hæreticus Munsterus, Josue imperator exercitus debebat consilium & oraculum petere a Sacerdote conscio divinæ voluntatis: ac propterea de ipsomet Josue scriptum est: *וְיָשׁוּעַ יָרָא לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּשֵׁם ה' אֱלֹהֵיהֶם. Et petet ab illo judicium illuminationum.*

Id multo magis a Christianis Principibus servandum est, quod hi potiori jure tenentur pro fide ac religione instituere certamina, aut si pro republica bella gerunt, commoda quæque populorum ad æternam ipsorum salutem tenentur dirigere. Unde S. Thomas citata q. 40. art. 2. ad 3. *Bella carnalia [inquit] in populo fidei sunt referenda sicut ad finem ad bonum spirituale divinum, cui Clerici deputantur: & ideo ad Clericos pertinet dispo- nere, & inducere alios ad bellandum bella justa.* Atque si id Principes haberent præ oculis, profecto a plurimis cladibus cædibusque abstinere, quas deplorant viri quique eruditione, ac pietate præclari, nuperrime veto in Oratione de laudibus strenuissimi Principis Eugenii ad invictissimum, piissimumque Cæsarem Carolum Sextum vir eximius & literarum splendore, insulis Ecclesiasticis, & Vaticana Purpura insignis Dominicus Passioneus.

PROPOSITIO VII. Legislatores & ipse aliquo pacto propriis legibus obstringitur.

Dixi aliquo pacto: nam certum est Legislatorem suis legibus non teneri, ita ut imperio alicujus positivæ legis subjiciatur, cum imperium stringat duntaxat inferiores; unde extat l. l. *Princeps*, dig. de legibus lib. 1. tit. 3. *Princeps legibus solutus est.* Atque hinc est, principem suis legibus non subjici quantum ad vim coactivam, cum superiorem non habeat, qui possit in ipsam animadvertere. Sed tenetur propriam legem servare vi superioris legis, æternæ scilicet ac naturalis, quæ rectum postulant ordinem caput inter & membra; ideoque si Princeps pro Republica legem constituat, eaque præcipiat, quæ capiti membrisque convenient, lege naturali jubente, ut omnia ordinatissima sint, institutis a se æquitatis regulis devincitur. Quod mihi quidem auctoritas, ratio, exemplaque persuadent. Auctoritas quidem: etenim reprehenduntur Matth. xxiii. 4. qui subditis onera imponunt, illa autem nolunt extremo digito attingere. Innocentius III. cap. *Cum omnes*, de Constit. Canonicis Ecclesiæ Trecentis illud Catonis commendat: *Patere legem, quam tu ipse tuleris.* Et dist. 9. Cap. *Iustum*, dicitur: *Iustum est, principem legibus obtemperare suis.* Ambrosius præterea Epistola xxi. 9. Valentinianum alloquitur: *Quod præscripsisti aliis, præscripsisti & tibi: Leges enim Imperator fert, quas primus ipse*

custodiat. Habetur denique in C. tit. 14. l. 1. *Digna vox est Majestatis regnantis, legibus alligatum se principem profiteri.* Ad rationem quod spectat; debet omnis pars suo universo congruere, ut S. Pater docet lib. 3. Conf. cap. 8. Cum itaque Princeps sit Reipublicæ caput, necessum est ut se reddat ceteris conformem. Cui accedit, latam esse omnem legem pro bono communis. Istud vero bonum pender potissimum a Principis æquitate, quoniam experimento comprobatum est, & Carmine etiam Homeri Odys. xix. confirmatum, talem esse Reipublicæ tranquillitatem,

Qualis Rex culpa vacuus, gnarusque Deorum,

Qui populis multis & fortibus imperat unus,

Tutatur pia jura manu.

Exemplum denique desumptum est a Philemone ex illis Medicis; qui dum morbo curant, debent eadem usurpare remedia, quæ aliis pari infirmitate laborantibus jam præscripserant. Quæ autem contra hanc propositionem obijciuntur, si dixeris obligationem servandi proprias leges oriri in Principe ex ipsa lege naturæ, non directe ex ipsa lege humana ab illo constituta, uti modo explicabam, absque alia disputatione arbitror esse soluta.

PROPOSITIO VIII. Advenæ, ac Peregrini locorum, ad quæ accedunt, tenentur legibus, non proprii, unde abierunt, territorii.

Rationem simul, ac exemplum affert S. P. Augustinus Epist. ad Januarium xviii. nuac liv. , cujus verba habentur dist. 12. Can. *Illa*. Ubi distinguit ea, quæ servantur ab universa Ecclesia, & quæ utique necessum est custodiri ubique locorum, ab iis, quæ per loca terrarum, regionesque variantur. De his vero inquit: *Quod enim neque contra fidem, neque contra bonos mores injungitur, indifferenter est habendum, & pro eorum, inter quos vivitur, societate servandum est.* Profert mox exemplum de jejuniis, quod in Ecclesia Mediolanensi sabbato non servabatur. Quamobrem Sancta Mater Monica fluctuans quid ageret, movit Augustinum, ut consuleret Ambrosium. Is autem respondit: *Cum Romano venio, jejuniis sabbato: cum hic sum, non jejuniis. Sic etiam tu ad quam forte Ecclesiam veneris, ejus morem serva, si*

cuiquam non vis esse scandalo, nec quemquam tibi. Additque S. Parens non solum Monicam libenter sententiæ Ambrosii auscultasse, verum etiam ipsum Augustinum semper illam tamquam coeleste oraculum habuisse. Ex quo uno loco potest quisque deducere pro firmanda thesi auctoritatem Canonis, testimonium sanctorum, consuetudinem disciplinæ, & depromptam a periculo scandali rationem.

Ob. 1. At ibidem Augustinus ait de variis locorum statutis, *Totum hoc genus rerum liberas habet observationes.*

Resp. post ea verba statim consequi, *Nec disciplina ulla est in his melior gravi, prudentique Christiano, quam, ut eo modo agit, quo agere viderit Ecclesiam, ad quam forte venerit. Quod enim neque contra fidem, neque contra bonos mores jungitur, indifferenter est habendum, & pro eorum, inter quos vivitur, societate servandum est.* Liberam ergo habent observationem, sed extra Ecclesiam, in qua sunt veteri consuetudine comprobata.

Ob. 2. Episcopus territorii, unde advenæ transeunt, nequit eos matrimonio conjungere, nec ad Ordines promovere; quomodo ergo peregrini illius Episcopi iussis subjiciuntur? Similiter Latinus Sacerdos transiens per regiones Græcorum, aut Græcus per Latinas Ecclesias ritu proprio libere utitur, ac pane azymo, aut fermentato.

Respondetur in his, ceterisque similibus ab ipsis Episcopis, ac Synodis statutas esse exceptiones, ne in contrahendo matrimonio, aut Ordinibus suscipiendis fallacias fraudisque improbi molirentur: ideoque in istarum observatione leges Territorii potius impleri, quam frangi. Ut celebrent pariter cum Latini, tum Græci proprio ritu servato, decrevit ad vitandam utriusque Ecclesiæ scissuram Synodus Florentina. Quod autem sancivit saluberrima Ecclesia auctoritas, non lex Territorii est appellandum, sed commune statutum, ubique, ut S. Pater docet laudata Epistola, retinendum. De Clericis proximo capite adjiciam quæ adhuc flagitat hujus argumenti dignitas atque amplitudo.

CAPUT XVII.

De Immunitate, & Asylo.

ÆQUUM est, ne quod Jurisconsulti disputant in tit. 49. libri 3. Decretalium Gregorii IX. de Ecclesiarum Immunitate prætermittamus omnino. Immunitatem appello locorum, aut personarum a communibus oneribus, muneribusque libertatem, quod nonnulli *Emunitatem* dixerunt, quasi extra munia, quibus ceteri obligantur. Affine huic est jus securitatis, sive Asylum, derivatum nomen ab ἀστυτικὸν & verbo σὺλαω, rapior, prædor: & idem est Asylum, ac locus profugii. Circa immunitatem quærendum est, an Clericis fas sit domos, aliaque bona possidere, nam cap. 1. memorati tit. 49. pertractatur de domibus Ecclesiarum. Posthac videndum an Clerici a publicis muneribus collectisque solvendis sint immunes, ut eodem titulo statutum est cap. *Non minus*, & cap. *Adversus Consules*. Deinde de Immunitate locorum, de qua extat cap. *Cum Ecclesia*, & cap. *Ecclesia*, agendum breviter, ceteris expositis, quæ ad jus Asylorum magis spectare videntur.

PROPOSITIO I. Clerici legitime bona possident temporalia.

Quod probatur primo ex veteri Testamento. Num. xxxv. v. 2. legitur: *Præcipe filiis Israel, ut dent Levitis de possessionibus suis urbes ad habitandum, & suburbana eorum per circuitum: & Josue xxi. 3. dederuntque filii Israel de possessionibus suis juxta imperium Domini, civitates, & suburbana earum.* Sunt qui dicunt urbes & agros Levitis accessisse, ut ibi habitarent, non ut haberent concessarum rerum dominium: quod Lyranus probat ex cap. xiv. Josue 13. ubi dicitur traditum Caleb. Hebron in possessionem; cum tamen cap. xxi. 11. Levitis assignata fuerit civitas Arbe, quæ vocatur Hebron. At difficultatem dirimit proximus versus 12. *Agros vero, & villas ejus dederat Caleb filio Jephone ad possidendum. Dedit ergo filiis Abron Sacerdotis Hebron confugii civitatem, ac suburbana ejus: & 1. Paralip. vi. 55. Dederunt igitur eis Hebron in terra Juda, & suburbana ejus per circuitum: agros autem civitatis & villas Caleb filio Jephone. Caleb* itaque possedit tractum circumjacens, dictum He-

Hebron, quomodo cap. xxiv. 32. ager Sichem proximus dicitur Sichem, & Jud. xiii. 2. Manne pater Sampsonis appellatur, *vir de Saraa*, cum tamen ruri habitaret. Ita Caleb territorium, Levitarum erat civitas, ac suburbium. Legitur etiam Levit. xxv. 33. *Domus urbium Levitarum pro possessionibus sunt inter filios Israel*: nec alia profertur causa, cur non possent suburbana venumdari, nisi quia Levitarum possessio perpetua erat ac sempiterna, quomodo nequeunt & modo bona Ecclesiarum alienari.

In novo pariter Testamento, atque in ipsius Ecclesiae incunabulis, Quotquot erant possessores agrorum, aut domorum, vendentes afferebant pretia eorum quae vendebant, & ponebant ante pedes Apostolorum, ut in Actis legitur Cap. iv. 34. & 35. Arbitrio ergo Apostolorum subiciebantur pecuniae: erantque illi bonorum omnium administratores, & aequae ac laici, possessores. Et quamquam iis licebat praedia non vendere, aut pretium non deferre ad pedes Apostolorum, ut Petrus inquit Ananiae, cap. v. 4, omnes tamen sua quaeque Domino devovebant, nec exinde faserat de pretio defraudare. Ipsum Dominum ad informandam Ecclesiam suam oculos habuisse, recte colligit ex Evangelio Venerabilis Beda lib. iv. cap. 14. in Lucam.

Possessiones Clericorum, privatisque domus Ecclesiarum commemorat etiam magnus Gregorius lib. 3. Epist. ep. 19 in qua sermonem instituit de pensionibus pomorum, quas Ecclesiam S. Agathae habuisse constabat a Gothorum temporibus. Dòmos Ecclesiarum proprias laudat apud Emmanuelem Gonzales in cap. 1. lib. 3. Decr. tit. 49. Eusebius Caesariensis H. E. libro vii. Eodem citato cap. *Ut in domibus*, decernit Joannes Papa, neque Missum, neque Comitem, idest Executorem officialem, sive Proconsulem, neque judicem, ministrumque posse in domibus ad Ecclesiam pertinentibus exercere iudicia, aut sibi hospitium vindicare. Sacris itaque libris, historicis monumentis, decretisque Pontificum citato titulo, & in septimo lib. r. tit. 7. dispositis, docemur licitam esse Clericis domorum, agrorum, praediorum, nec non civitatum, regnorumque possessionem. Quam cum statu Ecclesiastico non pugnare diximus quarta praecedentis Capitis positione.

PROPOSITIO II. Clerici, eorumque bona ab omni civili onere gaudent immu-

nitate, ita ut illi cogi non debeant ad tributa solvenda, neque ad munia laicorum obeunda.

Demonstratur 1. ex veteri Testamento. Gen. xlvii. 22. Joseph emit, subiecitque Pharaoni omnem terram Aegypti praeter terram sacerdotum; & v. 29. Ex eo tempore usque in praesentem diem, in universa terra Aegypti Regibus quinta pars solvitur, & factum est quasi in legem, absque terra Sacerdotali, quae libera ab hac conditione fuit. Num. iii. 49. Tribum Levi noli numerare (intereos, qui debebant ad bella procedere) neque pones summam eorum cum filiis Israel. r. Esdrae vii. 24. extat lex Artaxerxis: *Vobis quoque notum facimus de universis Sacerdotibus, & Levitis, & Cantoribus, & Janitoribus, & Nathineis, & ministris domus Dei hujus, ut vectigal, & tributum, & annonas non habeatis potestatem imponendi super eos*. Sacerdotes autem veteris legis figuram fuisse nostrorum, quis ignorat? Aut quis Catholicus princeps erit in Clericos minus propensis Regibus Aegyptiorum, aut Persarum? Apud Matth. xvii. 24. habetur praecleara sententia Salvatoris: *Reges terra a quibus accipiunt tributum, vel censum? A filiis suis, an ab alienis?* Ergo liberi sunt filii. In quem locum ait Hieronimus: *Ille pro nobis crucem sustinuit, & tributa reddidit, nos pro illius honore tributa non reddimus, & quasi filii Regis a vectigalibus immunes sumus*.

Probat 2. ex Conciliis. Etenim Lateranense V. Sess. 9. sub excommunicationis poena prohibet, *ne Reges, Principes, Duces, Comites, Barones, Respublica, & alii potentatus quicumque collectas, decimas, & alia hujusmodi onera Clericis, Praelatis, & aliis quibuscunque personis Ecclesiasticis imponant, exigantque*. Tridentinum Sess. xxv. de Reformat. cap. 20. docet, *Ecclesiam, & Ecclesiasticarum Personarum immunitatem Dei ordinatione, & canonicis sanctionibus constitutam esse*. Similia habent Conc. Aurel. 4. cap. 13. Tolet. 3. Can. 21. Tolet. 4. can. 46. Coloniense p. 9. cap. 20. Atque his accedunt decreta Romanorum Pontificum Adriani VI. Clem. VII. Julii III. Pii IV. quae accurate collegit Petrus Matthaeus Clarissimus Jurisconsultus in Septimo Decretalium, sive constitutionum Apostolicarum lib. 2. tit. 2. in Sexto autem cap. *Quamquam*, iv. de Censibus

libus, sive tit. xx. Bonifacius VIII. declarat Ecclesias, Ecclesiasticasque personas, ac res ipsarum *non solum jure humano, quinimo & divino* a secularium personarum exactionibus esse immunes. Atque contra facientibus Bonifacius ipse, Alexander IV. aliique Romani Pontifices ipso facto excommunicationem singularibus personis, interdictum vero universitatibus, locisque infligunt. Videatur & Bulla Coenæ Domini. Idem constat ex Jure Civili, præsertim ex C. de Sacrosanctis Eccl. l. 5. *Placet*, & l. 8. *Sacrosancta*: & C. de Episcop. & Cler. l. 1. *Juxta sanctionem*; & l. 6. *Presbyteros*, nec non in Auth. *Statuimus*: qua Fridericus I. Imperator omnia etiam revocat abrogatque huic immunitati quomodolibet adversantia. Vide & cap. *Secundum Canonicam* 23. q. 8.

Tertio probatur ex PP. *Hoc autem mandatum* (ait Jo. Chryf. hom. 65. in cap. 47. Gen.) *posuit eis Joseph, ut quintam partem darent Pharaoni, excepta solum Sacerdotum terra. Audiant qui nunc vivunt, quantum olim (Ægypti Reges) Sacerdotum idolorum curam habuerint, & discant, ut vel saltem parem habeant honorem his, quibus omnium Dei ministerium creditum est, & qui sacerdotio insigniti sunt. Si enim errantes illi & tantam idolorum curam habentes, ex hoc putabant idola magis coli, si ita eorum ministros colerent; quanta non condemnatione digni, qui nunc imminuunt quod ad Sacerdotum Dei spectat cultum?* His confirmantur, quæ supra e sacris literis prompta sunt. Hieronymi in cap. xvii. Matth. jam laudavimus illustrem, præclarissimamque sententiam. S. P. Augustini lib. 1. Qq. Evang. q. xxiii. hæc sunt verba: *In omni Regno intelligendum est liberos esse filios, idest, non esse vectigales. Multo ergo magis liberi esse debent in quolibet Regno terreno filii Regni illius, sub quo sunt omnia regna terrena.* Quædam alia producam ad solutionem prioris argumenti. Beda ad cap. 47. Geneseos & ipse docet terram sacerdotum immunem a vectigalibus significare *Ecclesiam liberam a censu Mundi.*

Collocabo quarto loco petitum aliquod a ratione argumentum. Ac primo Clericus in sortem & hæreditatem Domini electus est. *Κληρος* enim Græce, dicitur Latine sors, vel hæreditas, ut recte in Psalmum 67. Augustinus, Isidorus lib. 7. Etymol. cap. 12., & Grat. dist. xxi. cap. *Cleros*. Tres istinc eruun-

tur causæ, ob quas Clerici ad munia publica, ad vectigalia, atque ad civile forum cogi non debent. Priorem ducit Chrysostomus cit. hom. a comparatione planissima. Quis enim inferior ad hæc compellat alicujus seculari dignitate insignis filium, hæredem, familiarem? Affert alteram Imperator Constantinus in Epistola ad Anulinum, quæ extat lib. x. Hist. E. Eusebii, cap. 7., & lib. vii. Niceph. cap. 42. ne scilicet ipsi Clerici a cultu summæ Divinitati debito abstrahantur, sed potius absque ulla inquietudine legi propriæ deserviant. Tertia sumitur ab ipsa naturali æquitate; magna quippe injuria supremus Dominus afficitur, si ejus Sacerdotes minorem, quam olim idolorum Flamines, habeant honorem; & quæ divino cultui sunt consecrata profanis usibus deputentur. Subvertuntur pariter omnes leges, si inferiores Magistratus præsumant jura dare superioribus, & homines Angelis imperare.

Addam postremo loco rationem politicam. Putant sæculares Principes aliqui a pendendis tributis Ecclesiasticos non esse immunes, quod hæc postulet commodum, quam ipsi curant, Reipublicæ, illatum a justo bello dispendium, extrema plebis pecunia, atque causa istiusmodi aliqua. Ubi necessitas postulat, debent Ecclesiæ Præsules necessaria subsidia concedere: & pro sublevandis pauperibus sunt aliquando etiam sacra vasa frangenda. At aliud est, Clericis habendam esse rationem de publica necessitate, aliud sæculares bona invadere Clericorum. Pro bello gerendo ad hæreses extirpandas Henricus Rex Christianissimus supplicavit Sixto V. Pontifici Maximo pro facultate Clericis partem oneris imponendi, eamque obtinuit. eo quidem fine, ut Ecclesiasticus ordo conservaret possessa, & recuperaret jam ab hæreticis occupata. Ita quod Gallicani Præsules in difficultibus Regni temporibus Regibus Christianissimis pecuniæ summam ex Ecclesiasticis redditibus collectam concedere soleant, *ut ea Cleri subventionem pauperes iis vectigalibus, quibus solvendis impares sunt, liberentur*, quomodo in peroratione ad Regem post Comitia anni 1701. ait Cardinalis de Noailles; id quidem æquum existimamus. Similia dicimus, dum Augustissimus Imperator præliatur prælia Domini adversus Turcas. At si putant Ecclesiasticorum bonis propria auctoritate usurpatis, nec ultro ac sponte concessis (quod sane ab ipsorum men-

mente alienum est (majores vires acquirere, & augere thesauros, magno in errore versantur. Dominus quippe dux exercituum est, & Deus virtutum, & ipse, auctore laudata hom. Chrysostomo, reddit non imminuentibus quod ad Clericos spectat *e supernis retributiones*. Direptis in Anglia Ecclesiasticis redditibus, dirutisque opulentissimis Monasteriis, quorum census computabatur librarum, quas dicunt sterlingas, 320180. annis singulis; Rex omnium Regum præcedentium pauperrimus factus plura solus imposuit civibus vectigalia, quam omnes simul per quingentos annos Antecessores. Vide in libro de Schismate Anglicano Sanderum. Emmanuelem Lusitanæ Regem coactum remittere decimas fructuum Ecclesiæ, quas exigebat concessione Leonis Pontificis, propterea quod omnia sinistre ipsi evenirent, nihil feliciter ac prospere, scribit lib. ix. Historiarum Orosius. Hujusmodi vero decimationem illegitimam factam principibus pessime semper celsisse, fatetur apud Meyerum libro xvi. Annalium Fland. Carolus VII. Rex Galliarum. Præclarum Clotarii Regis exemplum narrat Gregorius Turonensis lib. 4. Hist. Franc. cap. 2. Igitur ipsa Reipublicæ utilitas, ac rerum Principum vicissitudo petit ne Clericorum immunitas ratione aliqua violetur.

Sed opponunt 1. quod extat Matthæi xvii. v. ult. *Vade ad mare, & mitte hamum; & eum piscem, qui primus ascenderit, tolle: & aperto ore ejus invenies staterem: illum sumens da eis pro me, & pro te*. Christus ergo, & Apostolorum princeps solvere didrachma.

Resp. hoc argumentum probare oppositum. Eo enim loci Dominus primum ait se liberum esse a solvendo tributo, vel censu. Deinde profiteretur se tantum pari ut solvatur, propter scandalum evitandum. *Ut autem non scandalizemus eos* (inquit) *vade ad mare, &c.* Hinc Augustinus lib. 1. de Conjugiis adult. cap. xiv. n. 15. ait. *Multa sunt facienda non jubente lege, sed libera caritate; & ea sunt gratiora, quæ cum liceret nobis non impendere, tamen causa dilectionis impendimus*. Unde prior ipse Dominus, cum se tributum non debere monstrasset, solvit tamen ne scandalizaret eos, quibus ad æternam salutem gerens hominem consulebat. Habet similia epist. 239. nunc 83. num. 5. Nonnulli sunt, qui respondent sermonem istuc fieri de medio siclo solvendo

Berti Theol. Tom. IV.

ad usum ornatumque templi, juxta præceptum Domini xxx. Exodi v. 13. Nam pendebat revera siclus viginti obolis, & quatuor drachmis, unde dimidium sicli idem est, ac didrachma. Principi autem solvebatur denarius, ut habetur Matth. xxi. 19. Ita post Hilarium Bellarminus lib. 1. de Clericis cap. 28., Emmanuel Gonzales in tit. 49. lib. 3. Decretalium: sed verior est responsio nostra, primo, quoniam Christus citato loco etiam ab hoc solvendo didrachmate liberum se esse declarat: deinde quia ea data occasione etiam de tributo ac censu loquitur Dominus: præterea quia, etsi didrachma dari solitum pro templo verissimum est, pondere idem erat ac denarius, idest decem obolis, ut liquet ex citato cap. xxx. Exodi. Habent quidem ibi lxx. *το μισον τε διδραχμης*, dimidium didrachmi, non didrachmum; sed drachma Alexandrina duplaris erat; & Matthæus loquitur de communi, & Attica. Jubente demum Vicario Christi in difficillimis Reipublicæ rebus persolvendum Imperatoribus tributum minime denegamus, id exihente pace & quiete, qua nos tueri debent & defensare, ut habetur c. *Tributum in ore piscis*, 2. c. 23. q. 8.

Opponunt 2. Ait Dominus Matt. xxi. 21. *Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari: & quæ sunt Dei Deo*.

Resp. justissimam esse, verissimamque sententiam, sed non sunt Cæsaris, quæ Domino consecrata sunt, atque ministris Sanctuarii deserviunt. Deinde ad confundendam nequitiam Phariseorum, qui una cum Herodianis ad ipsum accesserant, Christus tale dedit responsum, ex quo nihil adversus Cæsarem, nihil adversus divina jura possent maligni tentatores deprehendere, ut dum quærebant capere Dominum in sermone, confusi abirent; ut infra dicam ad quartam objectionem.

Opponunt 3. Scribit ad Romanos cap. xiii. Apostolus: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit*. Atque in hunc locum Chrysostomus, *Etiamsi Apostolus sit, etiamsi Evangelista, etiamsi Propheta*.

Resp. & hanc sententiam Apostoli esse re-ctissimam, omnis quippe anima tenetur Superioribus obedire, sed juxta divinam ordinationem, qua, ut ibidem ait Apostolus, omnis potestas est ordinata, & directa, Est autem divina ordinatio, ut major sit potestas

Gg

Ec-

Ecclesiæ quam mundi, & sacrarum legum quam civilium. Quando ergo leges civiles non repugnant Canonicis, tenentur Clerici illas observare, non in quantum leges civiles sunt, sed in quantum jure canonico sunt confirmatæ: ideoque licet mandata Principum, legesque ab eis latas Clerici transgrediantur, gaudent immunitate fori, nec a seculari potestate puniri possunt. Quod confessus est magnus Constantinus apud Sozomenum lib. 1. cap. 17. In his ergo, quæ pugnant cum Ecclesiasticis Sanctionibus, cujuscumque esset Clericos ad pugnam cogere, eisque absque auctoritate Ecclesiæ imponere vectigalia, subditi non sunt secularibus potestatibus, neque sunt illæ juxta divinam ordinationem sublimiores.

Op. 4. C. *Si tributum* 2. p. decreti c. xi. q. 1. *Si tributum petit Imperator, non negamus: agri Ecclesiæ solvunt tributum. Si agros desiderat Imperator, potestatem habet vindicandorum.*

Resp. canonem hunc desumptum ex Oratione Ambrosii de non tradendis Basilicis. In ea refert S. Antistes Arianos ipsum circumvenisse, ut olim Judæi Christum, ad hoc ut Basilicas traderet, quod verbis præcedentibus narrat. *Apprehendere (inquit) sermones nostros gestiant, sicut Judæi, qui Christum versuto sermone tentabant: Magister, licet tributum dare Cæsari, aut non? Et hoc ad calumniam sibi accessit impietas, ut imperiale nomen obtendant. Et ipsi possunt dicere, quod eorum non habeant sacrilegium, quorum imitantur magisterium? Et tamen videte, quanto peiores Ariani sunt, quam Judæi. Illi quærebant utrum solvendum putaret Cæsari jus tributum, isti Imperatori volunt dare jus Ecclesiæ. Sed ut perfidi suum sequuntur auctorem: ita & nos quæ nos Dominus & Auctor noster docuit respondeamus.* Igitur respondet, nullo pacto Ecclesiam tradendam Imperatori, cujus non præfert imaginem: de agris vero, ac tributis, quoniam nimis importunum, ac periculosum erat hæc etiam negare principi, cui persuaserant Aulici omnium habere dominium, (ut scribit idem Ambrosius lib. 2. Epist. epist. 14. nunc xx. class. 1. & habetur in cap. *Convenior* c. xxiii. q. 8.) respondit se ea neque donare, neque denegare. *Non faciunt, inquit post verba quæ obiciuntur, de agris invidiam: tollant eos, si libitum est. Imperatori non dono, sed non ne-*

go, Igitur in cap. Si tributum, affirmatur tantummodo Imperatorem tributa petere, & potestatem habere agrorum vindicandorum, de facto, non de jure. Et ita etiam Glossa Decreti.

Opponunt 5. Cap. *pervenit*, tit. 49. lib. 3. Decret. statuitur, Clericos non excusari a murorum custodia, sed omnes esse ad hoc generaliter compellendos.

Resp. hoc valere in irruptione, & imminenti periculo patriæ, quam defendere magna pietas est: quamquam sunt Jurisconsulti, qui cap. *Pervenit*, non de Clericis, sed de Clericorum servis censent accipiendum.

Opponunt 6. in C. tit. de Sacrosanctis Eccl. l. 7. *Ad instructiones*, & l. xi. *Neminem*, habetur ad solvendum pro itinere, & hospitio Imperatorum, etiam Venerabiles Ecclesias teneri.

Resp. non agi his locis de tributis & vectigalibus, sed de hospitio, & alimentis exhibendis Regi pro causa publica proficiscenti; quæ si præstare debent Clerici, non obstringuntur his legibus, sed Canonicis, & Decretis Joannis IV., atque hospitii honestate.

Opponunt ultimo: Si Clerici, eorumque bona fruuntur immunitate, deest principibus robur, nervusque ad hostes propulsandos, ad bella pro Reipublicæ salute gerenda, ad levandam ingravescentem annonam, ad ipsam Ecclesiam protegendam.

Resp. non talia hauriri ex sacris literis documenta; e quibus illud magis comperimus premente fame universam terram, absque tributis Sacerdotum solam Ægyptum inopia rei frumentariæ non laborasse: celebriores Israelitas potius retulisse victorias Levitis circumferentibus arcam, quam militibus arma tractantibus: ædificatum ab illis, atque exhaustis in captivitate thesauris denuo extructum celeberrimum in universo orbe templum, urbemque amplissimam, nullum sumptum Sacerdotibus suppeditantibus: a Domino, in cuius sortem assumantur Clerici, expectandum belli exitum, & omne bonum in civitate. Accedit etiam Christianorum Principum, quod supra inuimus, experimentum. Ceterum si urgeat necessitas, tributum personis, bonisque Clericorum imponatur, sed non a potestate seculari; ut postrema argumentatione declaratum est.

PROPOSITIO III. Immunitatem Ecclesiasticam, sive Personarum, sive locorum, quo-

quocumque jure sit inducta, nequeunt Principes seculares temerare, aut minuire.

Dixi, *Quocumque jure*; sunt enim qui putant immunitatem tam locorum, quam Clericorum institutam fuisse sola liberalitate Imperatorum, ac Principum, eosque posse illam revocare, vel imminuere: quod illegitime inferunt, ut paullo infra demonstrabo. Pluribus Principum Constitutionibus immunitatem Ecclesiis, Clericisque collatam vel confirmatam fuisse, non ibo inficias. Magnus Constantinus declaravit Clericos immunes a muneribus civilibus, ut liquet ex Cod. Theodosiano xvi. Tit. 2. l. 1. *Clerici* & l. 2. *Qui divino*; quam legem confirmat ipse Constantinus in Epist. ad Episcopos Numid. & commemorant Eusebius lib. x. H. E. cap. 7. & S. P. Augustinus in Epist. ad Januarium 68. nunc. lxxxviii. Constantinus privilegia, quibus jam Clerici, ac Templum fruebantur, confirmavit l. *Juxta sanctionem*, ibi. l. 8. excipiens Clericos ab onere *Metati*, idest, a suscipiendis hospitibus transeunte Imperatoris exercitu, aut comitatu. Addidit leges 9. *Curialibus* & 10. *Ut Ecclesiarum*, quibus Clerici exempti dicuntur ab omni civili functione, a *sordidis muneribus*, qualia sunt viarum instaurationi inservire saxa aut calcem ferendo, & a negotiatorum dispendiis, quæ dici solent *collationes lustrales*. Hujus leges meminit Basilus Ep. 279. ad Modestum Præfectum Præt. Orientis. Firmavit eandem immunitatem in Epist. ad Taurum post Ariminensem Synodum, & extremo vitæ suæ tempore, idest anno 361. l. 16. *In qualibet civitate*, ubi constitutionum suarum rationem affert dicendo, *Scientes magis religionibus, quam officiis & labore corporis, vel sudore nostram Rempublicam contineri*. Abrogavit quidem hanc immunitatem Julianus Apostata, sed anno 368. restituit Valentinianus in Epist. ad Claudium Proconsulem Africæ, ut habetur l. 18. *Quam ultimo*. Etiam Gratianus sancivit Clericos personalium munerum expertes esse in Epist. ad Catronium, & Tuscianum Comitem Orientis. Theodosius, & Justinianus Constantini, & Constantii sanctiones confirmarunt, quod & præstiterunt Imperatores alii. Vide cit. Cod. Theodosianum lib. xvi. Tit. 2., & C. Justit. tit. De Clericis, & de sacrosanctis, &c. Capitularia Caroli Magni lib. 5. cap. 148. Eadem fuerunt sanctiones Regum Hi-

spaniarum, ut constat ex Canone 47. Concilii Toletani iv. nec non Regum Galliarum, Clodovæi, Clotarii, Childeberti, aliorumque, de quibus Thomassinus de Ecclesi. disciplina P. III. lib. 1. cap. 34. Idem de Immunitate locorum Imperialibus, Regisque sanctionibus statutum esse, haud diffiteor.

Verum etsi inspectis duntaxat his legibus videatur Immunitas collata Principum munificentia, originem tamen ducit ex lege superiori, tam divina, quam Ecclesiastica, ut ex dictis facile evincitur. Etenim, quantum ad personas attinet, propositione 2. producta sunt ex sacris libris Levitarum exempla, quibus nec Artaxerxes vectigalia, aut civilia munera imposuit; & ex Evangelio probatum est, Ecclesiæ ministros a solvendo censu Salvatoris sententia liberos esse, quandoquidem Petrus Christo jubente solvit didrachma ad vitandum duntaxat scandalum, non quod ad solvendum teneretur, ut inquit Hieronymus sup. laudatus, & Ambrosius Epist. l. nunc xii. num. 17. Immunitas etiam sacrorum locorum colligi potest ex divino præcepto Exodi xxi. 14. ubi præcipitur evellendum quoque ex altari, *qui per industriam, & per insidias occiderit proximum suum*, cum tamen homicidis aliis altare esset perfugii locus, ut constat ex verborum antithesi, quia superiori versu datur asylum illi, qui non insidiatus occidit. Vide cap. 1. de Homicidio. Nec tenet responsio Alexandri Ambrosini, leges veteris Testamenti fuisse abrogatas; quippe abrogatæ fuerunt cæremoniales, & quæ figuræ erant futurorum, non quæ maxime ad Dei, templique cultum necessariæ videntur. Hinc Tridentina Synodus sess. 25. definit Immunitatem Ecclesiasticam constitutam esse *Dei ordinatione, & canonicis sanctionibus*; & Concilium Lateran. iv. sess. 9. *jure tam divino, quam humano*. Leges autem Ecclesiasticas spectantes ad immunitatem Ecclesiasticarum Personarum citavimus propositione II. & quæ pertinent ad immunitatem locorum proferentur propositione sequenti, ubi nonnulla dicam de Asylis. Immunitas ergo tam divina quam Ecclesiastica lege fuit constituta. Immo illam confirmat ipsa lex naturalis singulis hominibus indita. Unde enim Ægyptii Reges didicerunt immunitatem auctore Joseph concessam Sacerdotibus esse æquitati consentaneam, nisi ex rationis præscripto, quod Deo militantibus non sunt im-

ponenda vestigalium nec onera, munera laicorum? Quarum Orestes interfecta matre Clytemnestra confugiens ad aram Apollinis liber evasit? quare Pausanias patriæ Athenarum proditoris reus aufugit ad templum Palladis, & a Thucydide redarguuntur Athenienses, quod per vim ab ara proditore extracto auctores fuerint immixtæ in cives pestilentia? quare nemo gentilium audebat in mortem rapere confugientes in Templum Dianæ Ephesinæ, ad aram Junonis, aliorumque idolorum? Legite Thucyd. lib. 1. de Bello Peloponn. Ciceronem Act. 3. in Verrem, & S. P. Augustinum de Civ. D. lib. 1. cap. 4. Id. non alia ratione ab Ethnicis observatum, nisi quia naturali lumine percipiebant iniquum esse vim inferre inservientibus in templo Deorum, aut illuc tamquam ad munitissimam arcem confugientibus. Quamobrem assero Imperatores ac Principes, dum Immunitatis leges tulerunt, non tam beneficia contulisse, quam reddidisse debitum, eorumque constitutiones non intulisse liberalem beneficentiam, sed æqui, rectique præscriptionem: Ecclesiasticos autem Pastores constitutiones ipsas probasse, & Politicis Præsidibus nunc gratias, nunc preces exhibuisse, quod Ecclesia diu vexata illorum patrocínio indigeret, ut propria jura tueri posset, atque ab invaloribus facilius defendere.

His præmissis propositionem demonstro hoc dilemmate. Immunitas Ecclesiæ aut Dei ordinatione & jure divino constituta est, ut nos firmissime asserimus; aut liberalitate Imperatorum & Regum, ut opinantur quidam Politici. At si constituta sit Dei ordinatione, si Imperatorum Regumque liberalitate, nefas est sæculari Principi ipsam immunitatem abrogare, aut circumscribere. Et quod Principes nequeant immunitatem violare, si inducta sit ordinatione divina, extra controversiam positum est; nemo quippe mortalium facultatem habet aut infringendi, aut coarctandi divinam constitutionem: neque inferior abrogare potest legem superioris; omnis autem potestas Deo supremo legumlatori subiecta est. Atque hæc ratio efficax esset, etiamsi immunitas esset constituta lege tantum Ecclesiastica, quoniam nulla Potestas Politica superior est potestate Petro, ejusque successoribus Romanis Pontificibus absolute, immediate, plenissimeque concessa. De qua potestate dictum capite præcedenti.

Inviolabilem autem esse Ecclesiasticam Immunitatem, facta etiam hypothesi, quod Principum munificentia & liberalitate sit constituta, sic demonstro. Privilegia, tametsi beneficentia ac liberalitate Regum concedantur, nisi illis certum tempus apponatur, & conferantur absolute, & absque ulla conditione, perpetua sunt, nec aliquo successu temporis temerari possunt, nec revocari, nec circumscribi. Privilegium immunitatis absolute, nullaque conditione opposita, ut liquet ex legibus Imperatorum paullo ante citatis, Ecclesiæ, Clericisque concessum fuit. Nullo ergo pacto abrogari potest, restringi, aut ratione aliqua violari. Hujus argumenti minor propositio, ut dixi, ex Imperialibus Constitutionibus manifesta est; ac major pariter est expressa legibus tam civilibus, quam Canonicis, de quibus capite xxii. ubi disseram de Privilegiis. Deinde ipsi Imperatores ac Reges testati sunt se immunitatem Templis, personisque Deo sacratis largiri ob utilitatem, quam Reipublicæ asserunt ministrantes in Sanctuario orationibus, sacrificiis, aliisque Ecclesiasticis exercitationibus: ideoque Constantinus l. *In qualibet*, confirmans latas a patre constitutiones pro Ecclesiasticorum immunitate, inquit, *Scientes magis religionibus, quam officiis & labore corporum, vel sudore nostram Rempublicam contineri*. Quare immunitas Ecclesiastica, & quidquid Principes Clericis contulere, dici potius debet justa merces, quam liberalis largitio. At privilegia hujus generis absque manifesta violatione æquitatis nequeunt abrogari vel minui, ut docent Jurisconsulti omnes, & ratio ipsa suadet. Ergo nec abrogari potest, vel minui Ecclesiastica Immunitas. Denique sit ista donum, sit tantum liberalis munificentia; num propterea fas erit eam temerare? Principio quod donatum est, nequit revocari. Propterea repetere quæ Ecclesiæ donata sunt, est repetere quæ donata sunt ipsi Deo. Repetere quæ donata sunt ipsi Deo sacrilegium est. Igitur sacrilegium est repetere quæ Ecclesiæ donata sunt. Tandem etsi detur immunitatem fuisse liberali Principum largitione concessam, donatione facta transit in jus, & in potestatem aut Ecclesiarum, quæ supremo omnium Domino sunt consecratæ, aut personarum, quæ in fortem Domini adscitæ Ecclesiis ipsis inserviunt. Si ergo Temples, virique Ecclesiastici Dei sunt; quis poterit illis

lis adimere quidquid aut debitæ retributionis, aut liberalis munificentiae, aut quovis alio titulo acceptum in proprium jus transtulere? Expende quod beatus Ambrosius de invadentibus Basilicas scribit ad Marcellinam sororem Epistola edit. Parisiensis xx. num. 16. *Mandatum denique, Trade Basilicam. Respondeo nec mihi fas est tradere, nec tibi accipere, Imperator, expedit. Domum privati nullo potes jure temerare, Domum Dei existimas auferendam? Allegatus Imperatori licere omnia, ipsius esse universa. Respondeo: Noli te gravare Imperator, ut putes te in ea, quæ divina sunt, imperiale aliquod jus habere. Noli te extollere, sed si vis diutius imperare, esto Deo subditus. Scriptum est: Quæ Dei Deo, & quæ Cæsaris Cæsari. Ad Imperatorem palatia pertinent, ad Sacerdotem Ecclesiæ. Publicorum tibi mœnium jus commissum est, non sacrorum.* Profecto quod de sacris ædibus dicitur, idem de viris Ecclesiasticis constat esse affirmandum. Ut planissimum afferatur exemplum; nonne gravi injuria afficeretur sæcularis princeps, si ejus palatium invaderent cives armati, suppellectilem diriperent, & familiares intimosque vi extraherent, etiam si amplas illas ædes, famulitium, rem domesticam ex libera civium largitate possideret? Id quidem certissime, quoniam Principis jam essent, non civium. Ita Deo gravem afferunt injuriam, qui Domum ejus usurpata jurisdictione gravant, redditus minuunt, tributa extorquent, sacros ministros ad munera, vel onera laicalia compellunt: quamvis ipsorum largitionibus templa constructa essent, locupletata possessionibus, & Clericorum numero ac splendore condecorata: propterea quod hæc, sive jure tributa sint, sive collata dono, jam non Cæsaris sunt, sed Dei. Quocunque ergo jure constituta sit immunitas Ecclesiastica, sive jure divino, ut nostra fert sententia, sive jure præscriptionis, ac Imperiali beneficentia a Constantino ad hæc usque tempora in Christianis Principibus permanente, ut politici quidam statuunt: nefas est Immunitatem ipsam quomodolibet violari.

Neminem forte arbitror, qui opponas Juliani Apostatæ constitutionem, aut Chilperici Gallorum Regis decreta: quum nullus Christianus Imperator debeat Julianum Constantino, Justiniano, ac Theodosio præferre; neque ullus Regum Clotarium, Theodebertum, Childebertum posthabere Chilperico,

cujus mores imbrobos ac flagitiosissimos narrat lib. vi. cap. 46. Gregorius Turonensi: præsertim cum immunitatem abrogatam a Juliano restituerit Valentinianus, & labefactam a Chilperico ampliaverit Clodovæus. Nemo etiam objiciet, piissimum Imperatorem Heraclium irruentibus in Imperium Persis ex aureis, argenteisque Ecclesiæ vasis cupidisse pecuniam: cum Heraclius non vi, & rapina ab Ecclesiis sacram suppellectilem acceperit, sed mutuam, eamque ampliolem refuderit, & annuis præterea redditibus a fisco solvendis adauxerit Ecclesiasticos census. Vide Baronius ad annum 627. num. xxvii. Quod si aliquando Pontifices a Principibus immunitatem tamquam beneficium humiliter poposcerunt, aut Principes illam pro libito temerarunt; id, ut diximus,tribuendum est conditioni temporum, Pontificum humilitati, & humanarum Potestatum vicissitudini.

PROPOSITIO IV. Recte in Latina Vulgata Josue xxi. 36. connumerantur quatuor civitates asyli in Tribu Ruben.

De Asylo pauca dicturus præponendam duxi facilem hanc thesim propter integritatem Vulgatæ, quam ubique tentant hæretici dilaniare. Inter civitates ergo refugii nostra Vulgata Josue xxi. 36. quatuor enumerat ultra Jordanem contra Jerico in tribu Ruben, Bosor in solitudine Misor, Jaser, Jethson, & Mephaath. Hæ non habentur in Codicibus Hæbræis; neque in conscriptis tempore Thalmud & Masoretharum, unde inquirunt aliqui Heterodoxi illas in nostra Versione redundare. At constat optime oppositas. I. quia v. 7. habetur datas filiis Merari urbes duodecim de tribubus Ruben, Gad, & Tabulon: quæ urbes v. 34. & seqq. numerantur. At si non extarent in sacris Bibliis commemoratæ quatuor urbes, civitates refugii non essent duodecim. II. quia cum recensentur singulæ urbes Levitatum, cur prætermittitur credendum est assignatas in Tribu Ruben? III. quia hæc quatuor civitates recensentur etiam in primo libro Paralipomenon cap. vi. 78. 79. ubi nota non Misor poni, sed Bosor, ideoque Misor nomen est solitudinis, non urbis; significat enim Misor planitiem, & locum compestrem, in quo conditam civitatem Bosor constat Deut. iv. 43. ideoque in cap. xi. Josue, ubi legitur, *Bosor in solitudine, Misor, &c.* abradenda est virgula. IV. extant quatuor illæ civitates in vetustissimo Codice Chaldaeo Ms. Complu-

platenfis, & in edito Regii Operis a Plantino, in Græcis omnibus, in antiqua Itala, ceterisque Latinis, præter nonnullos, quos observarunt Lovanienses, expressos ex aliis Codicibus Hebraicis Amanuensium oscitantia vitiatis; in quibusdam denique exemplaribus Hebraicis pervertitis additas a correctoribus, & recte appositas testatur R. Kimchi. V. In Bibliis versu isto carentibus desiderari, neque posse alias summam confici, Protestantes complures fatentur, Glassius lib. 1. Tract. de puritate textus Hebræi sect. 2. §. iv. n. 3. & Comment. in Josuam Masius, Amama, & Drusus, qui & laudat Venetam Editionem procuratam a Felice Pratensi, viro nostri Ordinis preclarissimo, & Hebraicorum præsertim Codicum peritia, sacrarumque historiarum scientia ornatissimo.

Ex his colligimus leger Asylorum esse antiquissimas. Dividi autem possunt Asyla, si-ve loca refugii in sacra, & profana. Sacrorum principem locum tenent Ecclesiæ, in quibus causæ sanguinis agitari non debent, nec inde reus criminis potest extrahi, ut habetur in 3. Decr. tit. 49. cap. *Cum Ecclesia*, & cap. *Inter alia*. Idem extat in C. de his, qui ad Eccles. l. 13. & 14. neque adimitur privilegium immunitatis Ecclesiæ non consecrata; quia locus divinis obsequiis dedicatus nullius est temerariis ausibus profanandus. Ita caput, *Ecclesie, in qua divina*, ejusdem tit. 49. Extenditur immunitas ad Cœmeteria, & loca Ecclesiæ adhærentia, juxta c. 35. *Definit*, Causa xvii. q. 4. Distantia tamen passuum ibidem determinata ad passus triginta, absque domorum extranearum receptaculo, est a locorum consuetudine, usque petenda. Polluto tamen atrio vel cœmeterio Templum interius minime violatur, quoniam immunitas amplianda est, violatio autem restringenda, juxta regulam xxii. in fine 6. *Non debet*, & juxta Juris axiomata, *Beneficium est interpretandum largissime; Odiâ restringi, favores convenit ampliari*. Hoc asyli privilegio minime fruuntur publici latrones, nocturni depopulatores agrorum, & qui obsident publicas stratas aggressionis insidiis; inquit Innoc. III. cit. cap. *Inter alia*. Item nec qui in ipsis Ecclesiis, vel earum cœmeteriis homicidia, & mutilationes membrorum committere non verentur, eo quod frustra legis auxilium invocet, qui committit in legem, ut habetur cap. *Immunitatem Ecclesia-*

sticam, ejusdem tituli 49. postremo. Adduntur Constitutione Gregorii XVI. Cum alias, confirmata & ampliata a Benedicto XIII. & Clemente XII., qui proditorie proximum suum occiderint, aut assassini, vel heresis, aut læsæ majestatis in personam ipsiusmet Principis rei.

Gaudent eodem asyli privilegio Baptisteria, quæ sunt alicubi a Templis sejuncta, ut Romæ quod appellatur Constantini, Senis constructum ad radices Cathedralis, Pisis elegantissimum extra fores majoris Templi, Florentiæ situm e regione Cathedralis Ecclesiæ, Martis olim sanum. Sacrosancto Baptisterii loco etiam a barbaris, ferocibusque hominibus reverentiam quandam exhibitam scribit lib. 2. H. E. cap. 8. Evagrius. Ipsummet jus asyli consecuta sunt Episcoporum Palatia ex Conc. Aurelianensi l. c. 3. & ex Cap. *Id constituimus*, 36. xvii. q. 5., omnibus prorsus Jurisconsultis fatentibus, ut inquit Cardinalis Thuscus v. *Immunitas*, Concl. lxx. n. 24. De Domibus Eminentissimorum S. R. Ecclesiæ Cardinalium extat Constitutio Leonis Decimi, & omnium pariter DD. consensus. Accedunt Hospitalia auctoritate Episcopi erecta ex definitione Urbani IV. cap. *Ad hæc* 4. de Religiosis domibus, tit. 36. lib. 3. Similiter quælibet virorum, ac mulierum Monasteria, de quorum amplissimis exemptionibus legantur Bulla Pii IV. *Dum ad uberes*, anno 1566. emanata, aliorumque Romanorum Pontificum Constitutiones.

Est autem sacrorum locorum asylum tanta æquitate statutum, ut illius rationem habuerint etiam idolorum cultores. Religio enim erat ad supplicium non trahere confugientes ad templa, arasque Deorum. Memorat S. P. Augustinus in primo de Civ. D. cap. iv. Asylum Junonis, demonstrans quanto majoris securitatis illo, quod elegerat Greculorum avaritia & superbia, sint sacra Christianorum Asyla, memoriæ scilicet Apostolorum, quibus etiam Barbari pepercerunt. Magna quippe vis auri e Vaticano surrepta jussu Halarici reddita est, auctore in vii. Histor. Orosio. De asylis Gentilium accipiendum illud Plauti in Most. Act. v. sc. 1. *Ego interim hanc aram occupabo*; festivumque alterum Juvenalis Satyra 14.

*Falsus erit testis vendet perjuria summa
Exigua, Ceteris tangens aramque, pedemque.*

Verum de his plura Georgius Rittershusius. Hunc morem confugiendi ad aras derivatum ex legibus Hebræorum inferitur ex Cap. XXI. Exodi v. 14. & ex cap. I. libri III. Regum v. 50. Eapropter Græcorum more etiam Rex Demetrius Templo Judeorum jus dedit asyli, lib. I. Mach. cap. x. v. 43. De Asylo Delubri Hierocæsariensis videndus Tacitus in tertio Annalium.

His perfugii locis, quæ tam fideles, quam Ethnici habent inviolabilia, & quæ sacra dicuntur, addit asyla propria ac profana jus Romanum, vel Gentium. Romulus asylum constituit inter Palatium & Capitolium, lucum quem veteres appellavere Quercetum; Virgilius VIII. Æneid.

*Hinc lucum ingentem, quem Romulus
acer asylum*

*Rettulit, & gelida monstrat sub rupe
Lupercal.*

Datum olim jus asyli statuis quoque, ac sepulcris Principum, ut Athenis Thesei, Romæ Julii Cæsaris. Est & refugii locus propria domus, præsertim apud Græcos, quorum pervulgatum illud est, Οἶκος φίλος, Οἶκος ἀπῖος, Domus amica, domus optima. Civem de domo sua extrahi non posse, habetur ff. De in jus vocand. l. 19. quæ tamen lex fallit in criminalibus. Hujus asyli præ ceteris Italis rigidi defensores habendi sunt, quomodo patet ex libro I. Statuti patria lingua conscripti cap. 217. finitimi nostri Lucenses. Atque hæc de Immunitate, & Asylo.

CAPUT XVIII.

*De Collectionibus Canonum, iis maxime,
quas adornarunt Isidorus, &
Gratianus.*

FUERUNT Canonum, quorum complexio corpus Juris Canonici appellatur, Collectores plurimi, Dionysius cognomento Exiguus Monachus Scythæ, Fulgentius Ferrandus Carthagenensis Ecclesiæ Diaconus, Cresconius de quo ad an. 527. Baronius, Anselmus Lucensis Episcopus, Barchardus Monachus, Ivo Carnotensis, Deuodedit Cardinalis, alique, in Præf. Decretalium, in Apparatu Emmanuelis Gonzalez, & in VII. Annalium Ecclesiasticorum Tomo p. 137. Digni sunt, qui speciatim commemorentur,

Isidorus, & Gratianus. Isidori nomen præfert perantiqua Collectio, quæ protenditur a Canonibus Apostolicis ad secundam Synodum Hispalensem, & complectitur etiam veterum ante Siricium Pontificum Decretales. Gravis de harum autenticitate viguit post Joannem Wicleffum controversia; ac permulti suppositas habent, non solum hæretici, verum etiam eruditi Catholici, discreto tamen, & meliori iudicio. Cum autem vindicandas suscepit Franciscus Turrianus, hunc acerrime confutavit Blondellus; atque sententia Eruditorum hic meliorem causam hac in parte defendit, quamquam in Ecclesiæ doctrinam Decretalibus illis contentam nimis injuriosus. Aliud est inquirere an Decretales antiquorum illorum Pontificum ab Isidoro collectæ genuinæ sint, aliud an erroneis dogmatibus scateant. Et spurias, & heterodoxas autumant cum Blondello Novatores alii, autographas, catholicasque cum Turriano nonnulli Nostrates. Viri docti mediam tenent viam: & interpolatas esse concedunt, & sanæ doctrinæ: Ita Petrus de Marca lib. 3. Concord. cap. 6. Ant. Augustinus in Notis ad Capitula Adriani, Antonius Pagius ad an. 100. num. 4. & seqq. Franciscus Pagius in Anacleto, Joannes Bortoni V. S. Ref. in Dissert. Isagogica præmissa Decreto Gratiani pag. cx. alique communiter.

An hujus Collectionis Auctor fuerit Isidorus Hispalensis, an Isidorus Mercator, incertum plures existimant. Hispalensi tribuunt Hincmarus in libro de Sinodis, Trithemius, alii: Mercatori autem, vel alteri qui sub Mercatoris nomine Collectionem illam fabricaverit, Schelestratius Tom. 2. Antiq. Eccles. dissert. 3. cap. 5. art. 5. num. 3. Franciscus Pagius ibi n. 3. & alii recentiores. His absque fluctuatione subscribimus: nam in vetusto Codice S. Mariæ supra Minervam legitur Præfationis initio: *Isidorus Mercator servus Christi lectori conservo suo*; nec aliter in Vaticanis: quo loco in impressis est, *Isidorus peccator, &c.* In hac præterea Collectione fit mentio Concilii Generalis sexti, aliarumque Synodorum, ac Pontificum Isidoro Hispalensi demortuo anno 636. posteriorum. Sexta enim Synodus, sive Constantinopolitana III. celebrata est anno salutis DCLXXXI.

Collector alter Canonum, de quo pertractandum est, fuit Gratianus Monachus Clunia-

niacensis. Is Clausis in Etruria natus S. Benedicti Institutum amplexus est Bononiæ in Monasterio S. Proculi; sed inde transit ad alterum SS. Felicis & Naboris, ibique collectionem Canonum adornasse constat ex lapide Sacrarum inscripto his versibus:

*Hanc habe partem Lector, reverenter
adito:*

*Namque loci Monachus Decretum hic
condidit hujus*

Divinum Gratianus. Opus &c.

Desiderant quidem omnes in Gratiano methodum; habet enim pleraque involuta, nonnulla præpostere, & multa alieno loco digesta. Quamobrem (inquit Ivo Carnotensis in Præfat.) qui in Gratiani volumine methodum, sine qua *didaxit* esse nemo potest, vestigant, videntur non ab similes iis, qui delphini in sylvis, aut in fluctibus apri venationem instituunt. Sed barbara, quibus floruit, tempora nævum istum excusant, studiumque ac loborem extollunt. Methodum itaque prætereuntes, exquiremus de hujus collectionis auctoritate, quam aliqui nimis deprimunt, aliqui vero nimis efferunt, cum medium hic quoque teneat viri docti, & ingenui. At a decretalibus Isidorianis initium ducendum est.

PROPOSITIO I. Decretales veterum ante Siricium Epistolæ ab Isidoro collectæ, sunt interpolatæ; & magna ex parte suppositæ, non tamen rejiciendæ tamquam Apostolicæ doctrinæ, fideique adversantes.

Prima pars probatur i. ex Epistol. Leonis IV. quæ extat Tom. 8. Conc. Labb. p. 32. ubi n. 6. ait Pontifex regulas Decretalium, & Canonum tunc temporis apud Sedem Apostolicam extantium, & quibus in omnibus Ecclesiasticis utebatur judiciis, esse, *Apostolorum, Nicænorum, Ancyranorum, Neocæsariensium, Gangrensiarum, Antiochenarum, Laodicensium, Chalcedonensium, Sardicensium, Chartaginensium, Africanensium, & cum illis regulas Præfultorum Romanorum, Sylvestri, Siricii, Innocentii, Zosimi, Celestini, Leonis, Gelasii, Hilarii, Symmachi, Simplicii, & Gregorii Junioris.* Isti omnes sunt, per quos judicant Episcopi, & per quos Episcopi simul, & Clerici judicantur. Habetur & in cap. *De libellis*, dist. xx. Tempore itaque Leonis IV. an. 847. non extabant in Collectione Canonum Isidoriane Decretales Anacleti, Evaristi, aliorumque veterum Pon-

tificum ante Siricum. Additionem hic factam non in Epistola Leonis, sed in Codice, qui Romæ servabatur, ante dimidium octavi sæculi opinatur doctissimus P. Coustant. At Baronius hanc suspensionem dirimit; nam Codicis, quo sub Leone IV. Romana Ecclesia utebatur, extant in Vaticana tria antiqua Exemplaria Mss. in quibus omnibus eodem ordine Canones sunt dispositi, deinde decreta Pontificum, quorum seriem inchoat Siricius. Tria alia Mss. his concordantia extare in Monasterio Erbachensi, suscipienda propter admirandam antiquitatem, testatur in Præf. Joann. Wendelstinus. Ex his expressa est an. 1525. editio Mohuntina, in eadem Bibliotheca Vaticana n. 2338. Addit Pagius Codicem Vigilantium compilatum anno 876. Atque hi omnes Codices sunt ad confirmandam thesauri capita argumentorum. Videtur tantum, ut ex Marca adnotavit laudatus Bortolus, superinductum nomen Sylvestri, quod in Codice Canonum minime extat.

Suppositas Decretales illas alia plura momenta commonstrant. Observavit Antonius Augustinus Archiepiscopus Tarraconensis in Notis ad Capitula Adriani in Isidoriana Collectione usurpari eadem verba legum Imperialium, & Scholion appositum sub Aniani nomine ad Codicem Theodosianum, & Blondellus improbo labore scrutatus est, unde sententias, verbaque ipsa Confarcinator expilaverit. Verum argumentatio ista, quam pluris faciunt, vix a me extorquet assensum; nam si Pseudo-Isidorus compilavit Scholia Aniani, potuit & Auctor τῶν σχολίων e monumentis veteribus plura exscribere. Apocryphæ sunt tamen Epistolæ Isidorianæ: quod præter dicta comprobatur stylus, & sparsa per omnes similitudo jejunæ & dissipatæ orationis, quæ nec diversis Auctoribus potest adjudicari, nec ostentat secundi sæculi comptam & elaboratam idoneorum verborum circuitionem. Accedit silentium veterum, quibus fuerunt ignotæ, & frequens citatio textuum juxta Vulgatam, quæ obtinuit post Hieronymi ætatem. Sed de his uterque Pagius.

Alteram propositionis partem demonstro i. ex Epistola 42. Nicolai I. citata Tom. VIII. Conciliorum p. 799. & cap. *Si Romanorum Pontificum*, dist. 19. in qua summus Pontifex scribit ad Episcopos per Gallias constitutos: *Si ideo non esse decretales epistolas*

præfultorum Pontificum Romanorum admittendas

di-

dicunt, quia in Codice Canonum non habentur adscripta: ergo nec sancti Gregorii, nec ullius alterius, qui ante vel post ipsum fuit, est aliquod institutum, vel scriptum recipiendum, eo quod in Codice Canonum non habeatur adscriptum. Ergo doctrinam eorum, & sanctiones, quæ ab omni lingua venerantur, quia in Codice Canonum non habentur adscriptæ de codicibus suis eradant. Quod cum fieri nequeat, jure optimo infert Nicolaus Collectionem Canonum non confirmare, nec imminuere decretalium Pontificum auctoritatem. Cujus rei subinde causam satis congruam producit, quod omnia in uno corpore compaginari non possint. Addo, quod Collectores nequeunt decretis Pontificum aliquam firmitatem tribuere. Rejicere itaque Collectionem Isidorianam eo quod Decretales plures in vetusto Codice non habeantur, temerarium est & iniquum.

II. Quamquam non sunt Decretales omnes Isidorianæ genuinæ, nec Collectio ipsa autographa: omnes tamen tamquam spurias expungere imperitiorum est, atque impudentium. Suppositæ enim sunt tres Decretales Anacleti, duæ Evaristi, tres aliæ Alexandri, quam dist. 1. cap. *Noctes sancta*, 48. de Consecrat. assert Gratianus, Telesphori, duæ Pii successoris Aniceti juxta Optatum & Augustinum, Præcessoris autem juxta Iræneum & Eusebium, aliæ duæ Soteris, suspectæ fidei quatuor Victoris, duæ item affectæ Zephyrino, spuria unica Sancti Urbani, suspecta decretalis Anteri, explosæ pariter tres Fabiani, pseudographa quæ tribuitur Lucio, item duæ, ex adscriptis Stephano; Sixti II. aliæ duæ, altera saltem Dionysii, tres sub nomine S. Felicis, duæ item Marcellini, duæ aliæ Marcelli, tres S. Eusebii, una Melchiadis, Epistola S. Marci, suppositum Denique Damaso Decretum de Libris recipiendis. Hi ante Siricium sederunt. De quorum Epistolis legendi eximii viri Lupus, Pagius, Labbeus, Constant. De Epistolis S. Stephani ad Cyprianum erudite pertractat P. Missorius, qui edendis FF. Minorum Conventualium Annalibus Operam dat egregiam. De ipsius perpolitâ Dissertatione ambiguum est virorum Doctorum judicium. At plurimas veterum Pontificum Epistolas ab antiquis PP. & Historicis laudatas, uti Julii 1. citatam in 2. Apologia S. Athanasii, Liberii commemoratas ab Hilario in fragmentis, Damasi ad

Berti Theol. Tom. IV.

Episcopos Illyrici, de qua Theodoritus lib. 2. H. E. cap. 22., aliasque complures in dubium revocare non possumus. Oportet ergo, ut recto criterio genuinæ distinguantur a spuris, non autem cæco ac præcipiti judicio singulæ repudientur.

III. Illæ etiam Isidorianæ Epistolæ, quæ ad adulterinas amandantur, non sunt temere respuendæ, primo quoniam statim ac prodire, illas receperunt, probaruntque Ecclesiæ Gallicanæ Præsules, auctore Marca lib. 3. Conc. cap. 6. Deinde illis tamquam consentientibus Patrum traditioni, & Ecclesiasticæ disciplinæ usi sunt Fideles communiter usque ad tempora Concilii Constantiensis, annum scilicet 1414. Consecratæ etiam fuerunt Scholarum usu, Commentariis interpretum, aliorumque Collectorum usurpatione. Præterea in iis contineri dogmata cum recta fide pugnantia, prætextum hæreticorum mendacium est. Insuper Catholicorum consensus, & usus universalis, sententiarum condecencia, & cum Scripturis, ac partibus harmonia, illarum orthodoxiam aperte demonstrant. In laudata demum Synodo Sess. VIII. damnata est 38. propositio Wicleffi, *Decretales Epistolæ sunt Apocryphæ: seducunt a Christi fide: & Clerici sunt stulti, qui student eis.* Cujus propositionis priorem partem esse universaliter falsam, alteram hæreticam, tertiam scandalosam potest quisque deducere ex hætenus disputatis.

PROPOSITIO II. Canones collecti a Gratiano non aliam habent auctoritatem, quam fontium, locorumque, unde sunt derivati.

Ita Auditores Sacræ Rotæ Decis. apud Pen. 480. n. 18. *Nec refert illos Canones recenseri in Decreto a Gratiano compilato, quia cum Gratianus non publica auctoritate infinita quæque illa Canonum Ecclesiasticorum, & legum etiam secularium Capitula in suum librum contulerit, nec legis condendæ auctoritatem habuerit, nec ab aliquo Romano Pontifice liber ille tamquam authenticus & legalis approbatus fuerit, inde fit, ut quilibet Canon inde relatus ex eo tantum quod ibi referatur, non habeat majorem auctoritatem, quam in proprio loco consistens de sui natura esset habiturus: nec Gregorius Decimus tertius Gratiani librum tamquam legalem authenticavit, cum solum emendari jussisset, & emendationes sine additionibus, aut detractionibus mandaverit*

observari. Videatur Bulla Gregorii, *Cum pro manere*. Accedit quod adhuc post limam Gregorii extant in Decreto Gratiani errores aliqui, de quibus legendus P. Placidus Bokn ejusdem Benedictini Instituti in Controv. Jurisprud. lib. 1. Tit. 2. p. 1. q. x.

Consequitur ex dictis, Canones Conciliorum Generalium a Gratiano productos habere auctoritatem plenissimam, quia talem quoque in se habent. Decreta Conciliorum Provincialium inviolabilia tantum esse in diocesi ac Provincia, pro qua statuta fuerunt, spectata approbatione & confirmatione Pontificis, per quam tamen, nisi exprimat, canon provincialis Synodi non stringit universos, quoniam ut Barbosa docet v. *Confirmatio*, alique J. CC., approbatio & confirmatio addit quidem canoni robur ac firmitatem, sed minime illum reddit ampliores. Pari jure sequitur, leges Imperatorias, nisi Constitutionibus Pontificum insertæ sint, in foro Canonico non valere, nam insertæ tamquam receptæ censentur. Patribus autem, Historicis, ceterisque Canonum Collectionibus suam stare singulis auctoritatem; ipsi autem Gratiano, ubi proprio loquitur sensu, non aliam, quam privato Doctore, tametsi ob plurimorum approbationem non humili, atque vulgari. Idem dicendum de *Paleis*. Unde vocabulum istud eruperit, absque utilitate disquirunt. Dictas *Paleas* a quodam discipulo Gratiani *Palea*, aut *Protopalea* nuncupato, ego sane non arbitror; & hunc *Paleam* Cluniacenses, alique Benedictini prorsus ignorant. Appellari *Paleas*, quasi *παλαια* id est, *antiqua*, probabile est, tametsi non reperiuntur in vetustis codicibus, auctore Fagnano. Ab adverbio *παλιν*, *rursus*, quidam deducunt, eo quod sint additiones factæ Decreto. Solent vocabulis Græcis propria nomina, librorumque tituli passim consari: vulgavitque paucis ab hinc annis vir doctus Philosophicas Institutiones *Neopaleas*.

Post Gratianum varix adornatæ sunt Canonum Collectiones; sed præmittenda silentio non est elaborata anno 1230. a S. Raymundo de Pennafort Ordinis Prædicatorum. Est hæc, quæ nomen præfert Decretalium Gregorii IX. Accedit ea, quæ dicitur liber Sextus Decretalium, publicata anno 4. Pontificatus Bonifacii VIII., id est anno Domini 1298. Addidit Joannes XXII. Constitutiones Clementis V. quæ vulgo appellantur Cle-

mentinæ, atque his accedere ab ipso Joanne editæ, quas appellant Extravagantes. Sequuntur Extravagantes communes, id est a diversis Pontificibus editæ: quibus & addidit celebris Jurisconsultus editas post omnes Extravagantes sub nomine libri Septimi Decretalium. Ita Corpus universi Juris Canonici his libris constat. Decreto Gratiani, Decretalibus Gregorii IX. Sexto Decretalium, Clementinis, Extravagantibus Joannis, Extravagantibus communibus, & Septimo Decretalium. Hic tamen postremus est Corpori superadditus.

Dividitur Decretum Gratiani, sive Concordia discordantium Canonum in tres partes. Quarum prima continet Distinctiones c., & in unaquaque distinctione plures sunt Canones. Pars altera complectitur Causas triginta sex, atque in causis singulis est ordo questionum, in questionibus Canonum: sed Causa xxxiii. questionum loco complectitur septem distinctiones. Tertia pars de Consecratione inscribitur, & partitionem habet distinctionum quinque.

Gregorii IX. Decretales quinque libris comprehenduntur distinctis titulis, & Capitibus. Continet liber primus titulos tres & quadraginta: secundus triginta: tertius quinquaginta: quartus viginti unum: quintus unum & quadraginta. Sunt autem in omnibus titulis capita suis numeris distincta.

Sextus Decretalium in alios quinque divisus est. Sunt in primo tituli vigintiduo: in secundo tituli quindecim: in tertio tituli vintiquatuor, in quarto tres tantummodo, in quinto tituli duodecim. His subjiciuntur Regulæ Juris lxxxviii.

Clementinarum pariter quinque libri extant: in quorum primo connumerantur tituli undecim: in secundo duodecim: in tertio decem ac septem: In quarto unicus extat titulus: in quinto undecim habentur.

Extravagantes Joannis titulis quatuordecim unius libri sunt dispositæ. Communes vero continentur libris quinque. Tituli in primo novem: in secundo tres: in tertio tres ac decem: in quarto locus est vacuus: in ultimo decem tituli inveniuntur. De septimo extra Corpus, ut vocant, Juris non opus est plura dicere.

Hæc ideo conscripta a me sunt, ut Tirones Canonum citationes non omnibus pervias dignoscerent. Ex Decreto itaque Gratiani hoc pa-

paſto Canones laudantur. Ex prima parte: *C. Si Romanorum*, diſt. xix. idelt, in Canone, qui incipit, *Si Romanorum*, in diſtinctione xix. Ex ſecunda parte ſic proferuntur: *Can. Nulli Episcoporum*. III. quaſt. 5. idelt, Canone, qui incipit, *Nulli Episcoporum*, Cauſa tertia, quaſtione quinta. Sic ex tertia parte allegantur: *C. Qui manducant*. 58. diſt. 2. de Conſecratione, idelt, Canone, qui incipit, *Qui manducant*, ordine quinquageſimo octavo, diſtinctione ſecunda partis tertiae Decreti, quaſtione de Conſecratione. Contenta in Decretalium Gregorii quinque libris allegantur hoc paſto: *Cap. Reco- lentes*, 3. *Extra de ſtatu Monach.* nempe, Capitulo, quod incipit, *Recolentes*, tertio, quod eſt *Extra Gratiani Decretum*, idelt in Decretalibus Gregorii IX. Titulo de ſtatu Monachorum. Quae autem proferuntur ex Decretalium ſexto, ita laudantur: *Cap. Si Apostolica*, de *Præbendis* in 6. videlicet in Capite incipiente, *Si Apostolica*, quod extat Titulo de *Præbendis* in *Sexto Decretalium*. Proferuntur ſimiliter reliqua. Sit in exemplo: *Cap. Si a Judicibus*, de *Appellat.* in *Clement.*, ſcilicet, Capitulo, cujus initium eſt, *Si a Judicibus*, quod habetur in *Clementinis*, titulo de *Appellationibus*. *Cap. Sancta Romana*, de *Religioſis Domibus* in *Extrav. Joan. XXII.*, aut *Cap. Vas electionis*, de *Haereticis* in *Extrav. Comm.* Singulorum Canonum definitiones ſufficienter explicat *Decretum Abbreviatum*, quod ſoluta oratione, & carmine præmittitur *Corpori Juris Canonici* in editione *Coloniae Munatianae*, idelt, *Lugduni*, cui hoc nomen a *L. Munatio Planco*, lectu dignum, & quambreviſſimum.

CAPUT XIX.

Quanta ſit Apostolicorum Canonum auctoritas.

DECRETO Gratiani, & Conciliorum voluminibus addi ſolent Canones, qui dicuntur *Apostolici*: de quorum antiquitate ac origine idem eſt *Scriptorum* iudicium. Auctoritate *Apostolica* conditos, & antiqua traditione ad nos derivatos ſcribunt *Severinus Binius*, *Franciſcus Turrianus*, *Lambertus Gruterus*, *Lindanus*, alique plures, quorum ſententia eſt fuiſſe per *Clementem* in unum congeſtos. Nonniſi vergente ad finem quinto *Chriſtiani*

nominis ſæculo editos arbitratur *Dallæus*, cui videtur accedere in *Vindiciis Epistoliarum Ignatii Joannes Pearſonius*. Neque digeſtos ætate *Apoſtolorum*, neque tam ſero fabricatos, ſed editos ſecundo, aut ſaltem tertio ſæculo ineunte ſentiunt *Marca*, *Albaſpinæus*, & etiam *Beveregius*, *Hammondus*, *Blondellus*, *Joſephus Scaliger*. Plura de his legi poſſunt apud *Antonium Pagium* ad ann. 100. n. ix. & ſeqq. *Natalem Alexandrum* diſſert. xvii. I. ſæculi, *Scheleſtratum* 2. p. *Anriq. Illuſtr.*, & laudatum *Beveregium* in altero Tomo *PP. Apoſtolicorum Cotelerii*. Nos autem nonnulla, quae ad hanc ſolvendam quaſtioneſ videntur idonea, ſubjectis theſibus proferemus.

PROPOSITIO I. Canonum *Apoſtolicorum* certus numerus definiri non poteſt.

Probat *I.* quoniam recepti olim ab *Orientalibus*, & quos habemus ex interpretatione *Gratiani Herveti*, ſunt numero lxxxiv., & qui obtinuerunt apud *Occidentales* numero tantum I. Inter iſtos autem quinquaginta eſt canon valde ambiguus xlv. de *Baptiſmo Haereticorum*; quem, ſi anno CCLVI. notus fuiſſet *PP. Occidentalibus*, profecto *Firmilianus* in *Epistola* ad *Cyprianum* hoc anno adverſus *Stephanum* ſcripta, aut *Rebaptizantium* aliquis laudaſſet. Eſt enim ille Canon, *Episcopum, aut præſbyterum, qui haereticorum baptiſmum, vel ſacrificium admittit, deponi jubemus. Quae eſt enim conventio Chriſti cum Belial? vel quae eſt pars fidelis cum infideli?* Videtur ergo iſte Canon a *Rebaptizantibus Iconii*, aut *Synadis* congeſtus, ut *Baluzius*, & *Pagius* adverterunt, quo conſuetudinem a *Stephano* laudatam aliquo præſidio repudiarent. II. *Cap. Sexaginta*, d. xvi. numerantur canones *Apoſtolici* 60. ex *Epist. i. Zephyrini*, in cujus tamen textu habetur numerus lxx. Quinquaginta autem numerantur ſeq. *Cap. Clementis*. At proximo *Cap. Placuit*, dicuntur confirmata & rata cap. 2. vi. *Synodi Canonum Apoſtolorum* lxxxv. *Capitula*. Verum *Sextam Synodum* nullos edidiſſe canones, conſtat ex *Aët. 4. & 5. ſecundae Nicanae*, inquit *Binius Tom. i. pag. 53. Collect. Labbeanae*. III. Eſi non omnes Canones, qui extant in *Collectione* lxxxiv. *Herveti*, plures tamen per antiquos eſſe, etiam præter I. communiter receptos, *Eruditi omnes fatentur*, & conſtabit ex ſubjecta aſſertione, cum prima ad hunc modum ſe habeat.

PROPOSITIO II. Canones Apostolici etiam primis Ecclesiae seculis obtinuerunt.

Probatur I. ex Nicæna Synodo celebrata anno CCCXXV. Hæc enim Canone 1. de Eunuchi præscribit, quod si aliqui a Dominis vel barbaris castrati sunt, inveniuntur autem alioquin digni, a Clericorum statu non excludantur, *Tales quippe (inquit) admittit Canon.* Qualem vero Canonem putas, nisi XXI. Apostolicum prohibentem ne Clericus efficiatur de Eunuchis ille tantum, qui amputaverit sibi ipsi virilia? Definitur etiam 2. ejusdem Synodi Canone, ne statim nuper baptizati ad Episcopatum, vel Presbyteratum promoveantur, *Contra Ecclesia Canonem.* At hunc Canonem quis ignorat esse inter Apostolicos LXXIX.? Quinto insuper canone sancitur, qui ab aliis ejecti sunt, ab aliis non esse admittendos, *juxta veterem Canonem.* Hunc canonem adinvenies inter Apostolicos num. XXXIII. Decimo Nicæno canone citatur *Canon Ecclesiasticus*: atque hunc non alium esse, quam LXI. Apostolicum, eraditi viri observarunt. Synodum ergo Nicænam Apostolici utique Canones præcessere. Adde in hujus argumenti confirmationem; Constantinum in Epistola ad Eusebium & Antiochenos Episcopos citare canonem Apostolicum XLII. unde constat, inquit, Pagius n. x. hos canones ante Synodum Nicænam fuisse cognitos.

Deinde probatur ex Synodo Antiochena celebrata anno CCCXLI. editi in ea Canones XXV. quos cum Apostolicis convenire, liquet ex illorum collatione Tom. 2. PP. Apost. Cocelerii pag. 17. Appendicis. Me non latet, Cl. nostrum Lupum in Notis ad can. 26. Chalcedonensem ambigere, num canon Apostolicus XLII. de rebus Ecclesiae per Episcopum, vel Æconomum ejus curandis sit revera Apostolicus, cum lucida mixtura appareat compositus ex 26. Chalcedonensi, & duobus ultimis Antiochenis. Tanti quidem viri judicium comprobatur canonum ipsorum collatio. At neque id hanc prosternit & labefactat positionem, quoniam stat adhuc canonem illum XLII. tametsi ex Antiochenis dicatur confarcinatus, per antiquum esse, idque Lupus ipse fatetur: & reponi potest non ex Antiochenis Apostolicos, sed ex Apostolicis Antiochenos esse conflatos. Enimvero qui singulorum concordantiam perpendunt, vident Apostolicos non tam esse perspicuos & amplos, licet floridæ phraseos præcis seculis congruentis: ampliores autem esse Antiochenos, ac talis

structura, ex qua facile conjicias istos illorum esse rivulos potius, quam fontes.

Tertio probatur Assertio Patrum auctoritate, Athanasii, qui Nicænæ Synodo interfuit, & Basilii Cæsareæ in Cappadocia Antistitis jam ab anno 370. Nam Athanasius in Epistola ad Orthodoxos differens adversus Gregorium Cappadocem jussu Præfecti Ægyptiorum in exilium in sedem Alexandrinam, ait: *Non enim nunc dierum Canones & typi Ecclesiis dati sunt, sed a Patribus nostris pulchre, firmiterque traditi fuerunt.* De consimili autem controversia nullum invenies canonem Athanasii ætate priorem, nisi sit ille Apostolicorum LXXIII. Item in Apologia de fuga sua conqueritur velle Arsenium se Ecclesiastico Canoni juxta vetus institutum subijci, aperte verba faciens de Apostolico Canone IV. aut XXX. Basilii vero in Epistola ad Amphilochem laudat antiquum canonem, quo deponendus declaratur Diaconus fornicationis convictus: quem porro canonem liquido constat esse Apostolicorum XXV. in Collect. Dionysii, XXIV. in Hervetiana. Adverte nos minime asserere omnes omnino Canones Apostolicos, qui numerantur LXXXIV., verustos esse, & receptos ante exactum seculum tertium; sed eos tamquam ex Apostolica traditione, aut ex doctrina Apostolorum credimus derivatos, qui cum Ecclesiae Romanæ inviolata fide per omnia consentiant. Quare non sunt singuli indiscriminatim firmissimi, sed exploduntur aliqui, præsertim LXV. de depositione Clerici, si jejuset die Dominico, vel sabbato, & LXXXIV. de Canone Scripturarum.

Ex Apostolicis fontibus fluxisse I. a Dionysio translato certissime tenent quamplurimum cum Baronio ad Annum CII. num. XII. De his habetur decretum Stephani Papæ IV. in Synodo Lateranensi celebrata contra Iconomachos anno 769. Act. IV. *Non amplius suscipiantur Apostolorum canonum prolata per sanctum Clementem, nisi quinquaginta capita, quæ suscipit sancta Dei Catholica Romana Ecclesia.* Hos ergo & nos recipiamus oportet, sed istos, aliosque juxta approbationem, ac sensum Apostolicæ Sedis. Neque repugnat decretum Gelasii cap. *Sancta Romana*, dist. XV. ubi legitur: *Liber Canonum Apostolorum Apocryphus.* Primo quia Gelasius loquitur de libro Canonum LXXXIV. non de I. Capitulis, ut scribit Binius, & probatur ex Huberto legato Leonis IX. adversus Nicetam, scribente, *Clementis librum, idest, Petri Apostoli*

itinerarium, & Apostolorum Canones numerant PP. inter Apocryphos, exceptis l. Capitulis, quæ decreverunt Oribodoxæ fidei adjungenda. Extat Leonis nomine cap. 3. dist. xvi. Deinde, quia verba Gelasii sunt commodo sensu accipienda, quasi liber Apocryphus dicatur qui hos continet canones, eo quod immerito Apostolorum nomen præferat, & videatur secundo, aut tertio Ecclesiæ seculo conscriptus, ut nunc tenet sententia eruditorum communior.

CAPUT XX.

Perpetua circa Civiles leges rudimenta.

QUAMQUAM ad libri huius institutum Civilium legum dissertatio non pertinet, neque potest illa limitibus hisce comprehendere propter dignitatem disciplinæ rerumque amplitudinem: quia tamen sunt politicæ omnes constitutiones imagines quædam divinarum, atque perutile est, nec injucundum Theologo aliquam illarum notitiam assequi: oro ne tibi, Lector, molestum sit post alias multas hanc meam excipere lucubrationem.

Inter civiles leges, quarum etiamnum aut tabulæ extant, aut sparsa saltem fragmenta, præter Hebraicas & affines Ægyptiorum, principem sibi vindicant locum Athenienses, vel Atticæ, ex quibus originem ducunt Romanæ. Si quis illas intelligendi cupiditate tangitur, adeat percelebres viros. Sigonius in libris de Republica Atheniensium, Thyrsius, & Salmasius de Jure Attico & Romanorum, duosque saltem libros Mearsii, quorum unus inscribitur Themis Attica, & alter Solon. Percipiet ex his, quomodo primus omnium post Cererem dicatur Atheniensibus leges tradidisse Triptolemus, easque explicasse Solon, ut Gellius scribit lib. i. cap. x., *axibus ligneis incisas*. Generales leges, quas Triptolemus constituit, sunt: *Parentes honorare, Deos fructibus colere, animalia non ledere*. Hoc postremum apud Hieronymum adversus Jovinianum idem est, ac animalium carnibus non vescendum. Speciales leges versantur circa homicidium, matrimonium, furtum, maledicta, Magistratum. De homicidio statutum, nullum prorsus iri impunitum, & exterminandas etiam res inanimatas, cædisque instrumenta, ut colligitur ex Oratione Æschini in Cresiphontem. Statutum tamen præmium occidentibus tyrannum, idemque, ac Olympioniceis, ut inquit in Hermogenem Syrianus. Per-

missum justum bellum, decretumque præmium inventoribus novorum armorum, ex eodem Auctore ibidem. Prohibitum militare infami, & ægroto, ac sancitum filiis patrum, qui in bello decumberent, ex ære publico alimentum usque ad pubertatem, ut colligitur ex Aristide. Insidiantem vitæ alienæ tamquam homicidam judicandum, constat ex declamatione xiv. Libanii.

Pro matrimonii honestate servanda statutas sequentes leges invenimus. Pausanias scribit vindicandi adulterii legem posuisse Draconem, & Solon, ex Plutarcho in ejus vita, permittit interfici adulterum: addit Sopater etiam mulctatum dote, quæ cederet viro. Contumeliam illatam ingenuis pueris reprehendit auctoritate legum in Timarchum Æschines, ubi etiam de poena corpora prostituentium. Nothos inter propinquos habendos non esse lege Attica, liquet ex Avibus Aristophanis. Nefas erat, ut Marcellinus scribit, cum Tutore, aut filio ipsius virginem pupillam inire conjugium. Nupta impotenti poterat ad alium transire, lege statuta a Solone; de qua & Plutarchus in ejus vita, & Terentius in Hecyra Act. i. Sc. 2. In solvendis tamen connubiis literas divorcii deferendas ad Archontem, idem Plutarchus scribit in Alcibiade.

De furto has constitutiones inter Atticas adinvenio. Quisquis alienam rem surripit, etsi olus tantum, ac fructus hortenses, lege Solonis morte damnatur. Non poterat publici ærarii defraudator, aut debitor aliquod Reipublicæ munus capeßere, ut inquit Demosthenes in Theocrinem. Ex Cicerone de optimo genere orat. habemus nihil nisi in concione a populo fuisse donandum. A pupillis nil alienandum absque potestate Archontis, auctor est in Hermogene Marcellinus. Vetitum Mercatoribus alio, quam Athenas, vehere frumentum, noscitur ex Oratione Demosthenis in Phormiouem. Has consequuntur leges in sycophantas, & maledicos: datam actionem in falsos testes, evincitur ex Oratione ejusdem Demosthenis in Evergum. Prohibitum servo proscindere conviciis liberum, & cuique maledicta jacere in mortuos lege Solonis; de qua in ejus vita Plutarchus. Senatoriam in Magistratu dignitatem nullus ante annum tricesimum capeßebat, ut inquit Xenophon. Lex scortatores, & maleficos a suggesto arcebat: & nova lex centum annorum consuetudinem pro sui inviolabili auctoritate postulabat. Ad hæc capita leges Atheniensium, quas præ-

claris animadversionibus laudati viri illustrarunt, breviter revocare non dubitavi, servata quadam cum Decalogo methodi similitudine.

Post Atticas veniunt commemorandæ leges Romanorum ceteris omnibus, ut Polybius inquit, anteponendæ. Varia his nominibus data: nam aliæ appellatæ sunt *Regiæ*, quæ de imperio Regum latæ sunt: quædam *Tribunicia*, constitutæ a Tribunis pl. leges *XII. Tabularum* a Decemviris sancitæ: dicta lex *Curiata*, lata a Magistratibus patriciis jam designatis, vel in provinciam, & ad bellum cum imperio profecturis: *plebiscita* dicebantur decreta populi. Leges præscriptæ de jure triumphanti appellabantur *Triumphales*; *Sacratæ*, quas transgredientes diis sacrabantur: latæ autem de rebus variis ac discrepantibus, quasi a saltatione Satyri, dictæ *Satyræ*. Quamplurimæ tamen a legislatoribus nomen accepere, ut *Aurelia*, *Pedia*, *Clodia*, *Hostilia*, *Ducilia*, *Menenia*, *Cincia*, *Aquilia*, *Cassia*, a L. Aurelio, a Q. Pedio, a P. Clodio, ab Hostilio Mancino, a M. Ducilio, a L. Menenio, a M. Cincio Alimento, ab Aquilio, a L. Cassio. *Julia* dicitur lex promulgata ab Augusto orto quidem ex familia Octavia, sed in Juliam cooptato. At plura de his Ber. Brissotius De Verborum significatione, & Antonius Augustinus Archiepiscopus Terraconensis, qui ordine Alphabeti singulare volumen edidit de legibus Romanis.

Missis autem legum vocabulis, attingam quædam de rebus servato eodem ordine, idest nonnulla primum in genere commemorando spectantia ad religionem, cultumque parentum, post hæc leges aliquas, ad homicidium, ad fornicationem, ad furtum, ad falsos, & maledicos pertinentes. Sunt in prima classe leges sacrae, quibus Romulus vetuit divina tractari a plebeis, ut scribit Cicero in tercio de Natura Deorum, statuit augures ac Sacerdotes, prohibuit nocturna mulierum sacrificia, atque vigilias in templis. At Numa totus in re divina sexaginta Sacerdotibus electis a Romulo adjecit Flaminem Dialem, Martialem, Quirinalem, Vestales virgines, Salios Marti Gradivo duodecim, & Pontificem Maximum ex Patriciis. Statuit, inquit Plinius lib. viii. cap. 2., *Ut Deos fruge colerent, & mola salsa litarent*. Pro familiæ regimine constitutæ leges. Incutit filiis ti-

morem ac reverentiam lex quam recitat Festus: *Si parentem puer verberit, ast olle plo-rasset parentes; puer divis parentium sacer esto*. Nulla lex *Silvia*, idest Romuli, contra percussores parentum, *Qui neminem unquam tam ab humanitate aversum, tam nature inimicum fore existimavit, ut parentibus, unde vitam ipsam, ac lucis usuram accepisset, manus inferret*, ait cap. 26. de legibus Romanis Paulus Manutius. Adoptio in filios lege Curiata fiebat apud Pontifices. Omnes virilis sexus filii ut instituerentur hæredes, erat *Junia Velleja*. Ad æquitatem juris servandam, *Æbutia* mandatur, ne cognatis, & affinibus detur curatio. *Claudia* de Tutelis mandat tutelam seminarum consanguineis. Tutorem dandum a Prætore præscripsit *Atilia*. Cautum lege *Voconia*, ne quis filiam hæredem relinquat supra H. S. xxvm. Uxorem cum viro rerum omnium esse sociam, eoque defuncto æqualem cum filiis habere hæreditatem, fuit lex Romuli, ut Dionysius, & Plutarchus prodidere. Hæc perpauca de legibus ad cultum Deorum, & familiæ regimen pertinentibus universim dicta sint.

Ad homicidium attinet quæ sequuntur. Damnandum publico judicio, qui hominem occidit, aut occidendi causa cum telo ambulavit, aut venenum paravit, vel vendidit, lex est *Cornelia de Sicariis*. Omnibus, qui Cæsarem interfecerant, lege *Pedia* aqua, ignique interdictum. Parricida, & quisquis filiis, & affinibus præparaverit fata, l. Pompeja de Parricidiis, insutus culco cum cane, & gallo gallinaceo, & vipera, & simia in vicinum mare, vel amnem est projiciendus. Lædentibus alterum vel mutilantibus stat lex *Decemviralis*: *Si membrum ruperit, ni cum eo pacit, talio esto*.

Instituta ad coercendam libidinem lex *Julia de Adulteriis*, & de Pudicitia; atque his etiam divortiis modus impositus. Firmatur ibidem lex Romuli, *Adulterii convictam vir, & cognati, uti volent, necanto*. Stuprator verberibus necabatur, inquit Festus. Pellex ædem Junonis non poterat tangere. Qui divortium faceret, ei Diis inferis sacrificandum. Puniri probum Vestalis, illamque ad portam Collinam defodi vivam statuit Numa Pompilius. Propter mundiolem justo cultum suspectam fuisse Minuciam Vestalem, narrat Livius octavo libro. Irrogata poena vim in-

ferentibus adolescentulis, & alienam pudicitiam sollicitantibus, aut propriam prostituentibus, ad x. millia num. lege Scatinia, aut Scantinia, lata, ut fertur, ob Scantinium Capitolinum. Ad honestatem connubiorum statutum in xii. Tabulis, ne Patriciis liceret jungi cum plebe, neque libertinam ingenuus, aut ingenuam duceret libertinus; at abrogatum per legem Papiam. Etiam vino nuptæ abstinendum erat lege Romuli.

Latae adversus furtum leges sunt. In xii. Tabulis. *Si quis nocte furtum faxit, & in aliquis occisis, jure casus esto; & Frugem aratro quæstam furtim noctu si pavierit, securitve pubes, suspensus Cereri necator: impuber verberator; noxiamque duplionem præstato.* Furtivarum rerum possessionem inhibet l. Atinia, De usurpatione: Furtum quodlibet l. Hostilia. Plagiaris l. Fabia poena capitis irrogatur, nec non ei, qui liberum sciens emit. Non punitur tamen possidens bona fide mancipium. Puniendus lege Julia de Annona citata ab Ulpiano lib. ix. qui contra annonam fecerit, societatemve coierit, quocarior fiat. Extat in l. Aquilia, ut damni injuria latè sit actio: & qui sciens damnum dederit, reddat quadruplum, qui insciens simplex. De repetundis pecuniis extat Acilia, sive repetundarum. De pecunia pro frumento contra jus accepta, l. Cassia, sive Agraria, de munere illicite accepto l. Cinia Muneralis.

Convicia, testimonium falsum, calumnia inhibent æque Romanæ leges. In xii. Tabulis extabat: Ut si quis æstiravisset, aut carnem condidisset, quod infamiam, flagitiumve alteri inferret, capite puniretur. Fecit L. Sylla Majestatis crimen, ut habemus ex Epistola Ciceronis ad Appium. Poenam irrogat ei, qui testamentum falsum scripserit, recitaverit, sculpsit dolo, l. Cornelia Testamentaria; quibusvis calumniatoribus Remnia. Qui duobus diversa testimonia præberent, puniendi l. xii. Tab., & quisquis falsum dixisset testimonium e saxo Tarpejo erat dejiciendus. Nec Censoribus in Senatu fas erat ignominia afficere, nisi accusatos jam & damnatos l. Clodia de Nota Censoria. Leges Romanas alias Sigonius, Manutius, Panvinus, alique exponunt prioribus Voluminibus Romanarum Antiquitatum.

Facile ex his deprehendes legum Romanarum cum Atropicis concordantiam. Quod ut percipias magis, iterum per utrasque tenentes

eundem ordinem discorramus. Spectat ad Religionem lex xii. Tab. *Separatim nemo habessit Deos, neve novos, sed ne advenas, nisi publice adscitos privatim colunto:* atque eadem est lex Draconis apud Porphyrium. Lex vii. de Festis lata ab Impp. Valentiniano, Theodosio, & Arcadio, consimilis est Atheniensi, quam citat Demosthenes adversus Midium. *Nemini mysteriorum diebus manuum injicito.* Quæ est l. vii. de Off. Proconsulis, derivata a scito Platonis in Phædone, *Nemo occidendus, dum navigatur in Delum.* l. v. §. xiii. D. de cognoscendis & alend. liberis, fuisse Atheniensem constat ex Diogene Laertio in Solone. Lex Numæ innovata in Cornelia de Sicariis, *Si quis liberum sciens dolo neci duit, parricida isto,* extat etiam apud Antiphonem. Attica lex, *Si quis adulterum deprehenderet, de eo statuat quod libitum est,* laudata a Lysia pro Eratosthene, eadem est xii. Tabularum, & Capiniani l. 2. D. ad l. Juliam de Adult. Altera huic affinis lata a Dracone, *Si quis occiderit deprehensum super uxore, vel super filia, vel super sorore, ob hæc qui eadem fecerit ne exulato,* extat in Ulpiano l. 23. ad eandem Juliam. Non discrepat l. Solonis, *Si quis ingenuam mulierem rapiat, vimque inferat, mulctator,* ab ea, quam statuit Justinianus l. un. Cod. De raptu Virg. seu vid. Draconis lex contra furtum, moderata a Solone, & quæ declarat sceleris purum, qui furem noctu ingressum interficiat, habetur in xii. Tab., & apud Ulpianum l. 4. D. ad l. Aquiliam. Cautum legibus Athenarum ne Advocatus extraordinariam pecuniam accipiat litis causa, ut liquet ex Demosthene De Corona; idemque firmatum est l. ii. §. x. & xii. D. de Extraordin. cognit. Irritat contractus repugnantes æquitati l. vii. §. 7. D. de Pact. de qua etiam Aristoteles lib. i. Rhet. cap. xvi. Habetur in Demosthene *προς Απολλων, lex, Qui falsum dixerint testimonium, de bonis & honore periclitantur.* ac repetitur l. xii. de Testib. & l. 14. C. eodem, & l. xxxiii. D. de Re Judic. Obicientibus probum alicui, quod demonstrare non possint, ut accusationi subjaceant, mandat lex Atheniensis apud Dionem Chrysostomum Orat. 15., nec non Romana, apud Ulpianum l. 5. *Si quis,* lib. D. de injuriis, & famosis libellis. Sed plura de his in Concordia legum utrarumque, quam Antonius

nus Thufius elaboravit.

Haud dubium ergo, Romanas leges ab Atheniensium derivatas, præsertim cum circa an. U. C. 300. tres legati Roma adierint Athenas, ut Græcorum leges colligerent, atque in Latium deferrent. Quod ubi fecerunt, creati cum aliis septem Decemviri, atque ab his leges in tabulas x. digestæ, duabus postmodum adjectis. Sed suas leges fuisse Romæ ante Reges exactos, liquet ex his, quas a Romulo Urbis Conditor, & Numa latas animadvertimus. Si recipimus Vulterrana fragmenta, Romulus primum Volaterris Senator electus, deinde illinc Sacerdotes, & Augures Romam accivit, atque Etruscas leges populo denuntiavit, lib. 2. p. 86., & 87. atque ita antiquiores leges Romanorum ducunt ob Etruscis originem. Sed ut videas istarum cum illis consonantiam, proferam in medium aliquas. Pro cultu Deorum leges habentur: *Ut in Templo Esaris nulla aliorum Deorum, Dearumve sit imago. Hujus Numinis nulla statua ab artifice fabricetur: In medio ipsius templi altare sit aureum: Vitulus & agnus ei sacrificetur: Quater singulis annis populus Esari solemniter immolet: Dii peregrine ne colantur.* Pro familiarum regimine autem, *Parentum liberos omnes jus esto relegandi, vendendi, & occidendi: Parricida capite plectantur: Mulier viro legitime conjuncta fortunarum, & sacrorum socia illi esto: Qui contra patriam libertatem attentaverit, vivus comburatur. Contra homicidum vero: Deprehensi in homicidio statim moriantur: Nullus morte damnetur, nisi Lucumon consentiat. Si quis civem hostibus tradiderit, capite plectatur. Adversum autem impudicos: Si quis virginem vi-tiaverit, pecuniam, quam viri Capitales judicaverint, mulieris patri solvat, & virgo uxor illius sit, nec eam dimittere possit: Qui eodem tempore duas uxores habet, ut adulterus puniatur; Divortium non permittitur, nisi Esarum consensu. Ad cohibendum furtum: Fur fustibus cadatur: Furti quadrupli pœna sit. Si quis agrum, domum, aut pecuniam occupaverit, vel dolo obtinuerit, duplicem fructum Domino reddere cogatur: Publicam pecuniam, aut sacram si quis abstulerit, scarragia morte damnabitur: qui consulto domos, aut agros incenderit, igne comburatur: Judex si pecuniam, aut aliud acceperit, capite statim plectatur. Adversus denique calumnia-*

tores & falsos: *Qui testis falsus fuerit, ignominium passus percat inhoneste: Qui concivem prodiderit, fustibus cæsus e patria ejiciatur. Judicis fraus ne adhibetor: Si quis in jus vocatus non venerit, reus esto.* Extant cum aliis pluribus in Etruscarum Antiq. fragm. libro tertio.

Verumtamen istarum omnium Atticarum, Romanarum, Etruscarum, aliarumque legum optimarum, Præscriptiones quippe Tyrannorum adversus Religionem, & æquitatem non sunt inter leges connumerandæ, fuit origo prima, vel a posteris Noha, vel a Judæorum Republica. Et leges quidem magni Vandimonis, idest, Noha, in Fragmentis Etruscis p. 174. cum Capite VIII. & IX. Geneseos coherent. Quæ de cultu Esaris præscribuntur, de Altari de Sacrificiis. Aspersione olei, & Salis condimento, & aliæ leges quamplurimæ consentiunt cum libris Exodi, & Levitici, iis exceptis, quæ addiderunt Augures idololatæ. Quamobrem aut sunt fragmenta illa, ut credimus, per etusta, aut sollerter, & ingeniose conficta.

Quidquid sentias tamen de Etruscis hisce fragmentis, Romanas, Atticasque leges; quarum supra vidimus concordantiam, ex Hebraicis natas commonstrat istarum, illarumque collatio. Id arduum non est ex latis adversus homicidas, mœchos, fures, ac falsos testes deducere. Mosaicam de homicidio legem cap. xxxv. num. v. 16. & seqq. usque ad 21. invenies apud Paullum lib. v. Sententiarum sub titulo Ad Legem Corneliam de Sicariis, & Ulpianum lib. vii. de Officio Proconsulis. Quod Moses sancivit de homicidiis fortuito, & absque odio patris eodem cap. v. 22. extat pariter apud Paullum ibidem, & Modestinum libro differentiarum vi. Mosaica lex de percussione rixantium Exodi xxi. 18., & seqq. non differt a Romanis apud Ulpianum libro de Officio Procons. viii., & Grægorianum lib. xiii. de Accusat. De adulteris vero eadem lex est Levit. xx. 10. atque Romana apud Papinianum lib. xv. Responsorum ad I. Juliam de adult., & Marcellum lib. xxxi. Digestorum. Incestæ Nuptiæ, quæ damnantur citato Levitici capite v. 17. & seqq. proscribuntur paritet Edicto Maximiani, & Diocletiani apud Papinianum ibidem, & Ulpianum in libro Regulari de Nuptiis. Turpiores concubitus, de quibus v. 13. & 15. ejusdem capitis xx. puniuntur eadem

dem poena mortis Constitut. Imp. Valentiniani, Theodosii, & Arcadii ad Orientium Urbis Romae Vicarium. Contra Fures eadem lex est in Exodo xxii. a v. 1. ad 15. atque in Constitutionibus Romanorum apud Ulpianum lib. viii. in Edictum, & Paullum lib. v. Sent. ad L. Corneliam de Sicariis. Quadrant denique cum lege Deuteronomii cap. xix. v. 16. contra falsos testes, decreta producta, a Paulo libro singulari de Poenis, & lib. v. Sent. ad L. Corneliam Testamentariam. Ex his autem constat Romanas leges ab Atticis, Atticas ab Hebraicis derivatas. Nam Moysen ceteros omnes Legumlatores praecessisse demonstrat Huetius de Demonst. Evang. cap. viii., & dissertatio nostra cap. i. libri xi.

Rerum quidem, atque Regnorum vicissitudines legibus haecenus enumeratis, quae fere omnes pertinent ad Jus primarium, pecuniaria statuta addiderunt: creveruntque tanta numero, ut ante Justiniani tempora septem, ac triginta Juris Conditores, sive legum Compilatores extiterint, enumerati ab Angelo Politiano in Epistola ad Jacobum Modestum Pratensem. Inter illos xxxvii. celebriores videntur Papinianus, quem historiae appellant *Juris Asylum*, & *legis civilis thesaurum*, & a quo olim studiosi legum dicti fuerunt *Papinianistae*: Ulpianus plurimum librorum ad Edictum, ad Sabinum, ad Leges, Pro Tribunali, aliisque titulis inscriptorum auctor clarissimus: Paullus, quem Politianus appellat *πολυγραφωτερον*, quod etiam Ulpianum superaverit copia scriptorum: Gregorius, & Hermogenes, qui tempore Diocletiani duos legum Codices ediderunt, quibus tertium adjegit Theodosius comprehendentem Imperatorias Constitutiones a Constantino ad seipsum.

Itaque Justinianus ad certum ordinem tantam Legum multitudinem redigens ex tribus Codicibus Gregoriano, Hermogeniano, & Theodosiano unum proprio nomine inscriptum edi curavit, perfectumque anno DXXIX. auctoritate sua confirmavit. Veteres deinde leges amplo opere complexus est sub nomine Digestorum, seu Pandectarum. Addidit Juris Civilis Institutiones. Collegit etiam, quae in priori Codice fuerant omissa, aut errata, ediditque accuratorem *Reperita praelectionis*: atque hic est Codex Justinianus, quo modo utuntur Jurisconsulti. Huic additae sunt *Novellae*, idest, novae Constitutiones,

Berti Theol. T. IV.

quae Codicis editionem sunt consecutae. Novellis accedere *Authenticae*, sive breves sententiae, quibus Novellae, quasi auctoritate Imperatoria fulciuntur. Ita Corpus universi Juris Civilis constat Institutionibus, Digestis, seu Pandectis, Codice, Novellis, & Authenticis. Institutionum libri sunt quatuor continentes universi Juris Epitomen. Digestorum, seu Pandectarum libri quinquaginta tribus voluminibus distincti: quorum primum appellatur Digestum vetus, alterum Infortiatum, tertium Digestum novum; ac sunt in primo volumine libri xxiv. in secundo xiv. in tertio xii. suis titulis, ac legibus dispositi. Codex complectitur libros ix. Constitutionum Imperatorum usque ad Justinianum, Quintum volumen continet alios tres libros Constitutionum idest x. xi. xii. Novellas, cum subjectis Authenticis, clxviii.

Dum textus aliquis hinc profertur, laudatur hoc pacto. D. significat Collectionem Digestorum, seu Pandectarum. ff. nota est ejusdem librorum Pandectarum voluminis; nam librarii substituerunt ff. pro litera Graeca π. L. denotat legem. Codicem Constitutionum innuimus litera C. Novellas, & Authenticas prima voce, & numeris allegamus. Sit in exemplo: L. 8. parag. 3. D. seu ff. de liber. & posth. hered., idest, lege octava, paragrapho quarto in Digestis, seu Pandectis, Titulo de liberis, & posthumis heredibus. L. Addictos 29. C. de Appellat. hoc est, lege, quae incipit *Addictos*, quae est vicesima nona in Codice, titulo de Appellationibus.

Praeter Corpus Juris Civilis de quo haecenus, alter est Codex legum Antiquarum. Comprehendit autem legum Wisigothorum libros xii. Edictum Theodorici in capp. 154. distributum: Leges Burgundiorum capitibus 89. cum additamentis. Legem Salicam: legem Alamannorum constitutam tempore Clotarii Regis: legem Baiuvvariorum statutam sub Rege Dagoberto: Ripuariorum: Saxonum: Anglorum, & Werinorum: leges Longobardorum tribus libris expositas: Constitutiones Siculas, sive Neapolitanas sub Imperatore Friderico II. Capitula Caroli Magni, & Ludovici Pii; quibus adde Regnorum omnium ac Provinciarum statuta. At in his si versetur oratio nostra, erit multo nimis circumfluens, & dissipata.

CAPUT XXI.

*Ob qua integrum sit a legum observantia
discedere.*

Postremo tandem loco dicendum est de iis, quæ nos ab observatione legum humanarum faciunt exemptos, nimirum privilegio, dispensatione consuetudine.

DE PRIVILEGIO.

Privilegium est *privata lex speciali favore homini irrogata*, ut definitur a Cicerone. In qua tamen definitione legis vocabulum late accipitur, eo quod lex pro communitate constituitur, privilegia autem privatis hominibus irrogentur: atque per legem imponatur onus, privilegio levetur. Dicas si mavis, constitutionem, aut exemptionem. Est autem privilegium aliud *locale*, aliud *personale*. Primum illud est, quod ratione loci conceditur, ut immunitas, qua gaudet confugiens ad Ecclesiam, aut septa Monasteriorum. Atque privilegium illud perpetuum est, nisi princeps certum tempus constituat. De locis quidem sacris statutum jam est privilegia esse perpetua a Chalcedonensi Concilio c. 24., & Urbano II. cap. *Quæ semel dedicata sunt*, xix. q. 3. Act. 6. Synodi vi., & can. 15. Synodi viii. a Marcino etiam in lege ad Palladium Prætorii Præfectum. Privilegium autem *personale* illud est, quod alicui propriis expressis nominibus conceditur, v. g. quod Gregorius anno 600. largitus est Maximo gerendi vices Sedis Apostolicæ in administrandis cunctis Ecclesiis Siciliæ, cap. *Mandata cælestia*, Extra de Præsumptionibus. De hoc privilegiorum genere habetur Regula vii. Juris in Sex:to *Privilegium Personale personam sequitur: & extinguitur cum persona*. Si privilegio gaudeat aliquis non speciali titulo, sed communi, ut Ordinis, Civitatis, Collegii; nequit is privilegio renuntiare, v. g. Clericus privilegio fori, vel canonis, ne clericali ordini inferatur injuria, ut recte Barbosa lib. 1. Jur. Eccl. cap. xxxix. §. 2. cum cetera privilegia cessare valeant, aut per revocationem concedentis, aut per spontaneam renunciationem. Quod privilegiorum genus dixere nonnulli Corporalium.

Canonis privilegium nuper commemoratum est, quod habetur c. *Si quis suadente* xviii. q. 4., nempe ut qui in Clericum, vel Monachum violentas manus injecerit, subiaceat anathematis vinculo: quo privilegio fruuntur & Novitii, Moniales, Equites Jerosolymitani, & aliorum Ordinum Apostolicæ Sedis auctoritate ejusdem participum. Privilegio tamen Canonis excidunt habitum, ac tonsuram dimittentes, degradati, hæretici, bigami, aggressores, immiscentes se præliis, ac seditionibus, exercentes officium lanionis, & pandochæi, & qui egerint per annum artem histrionis, jocularoris, circulatoris, & mimi. Quæ decedent Clericos cap. *Cum decorem*, & cap. *Clerici officia*, de vita, & honest. Cleric. in vi. connumerantur.

Fori autem privilegium est, ut Clericus nonnisi ad Episcoporum judicium provocetur, ut habetur in cap. *Sylvester*, c. xi. quæst. i. r., & cap. *Christianis*. Relatum est, Clericum, eadem Causa, eademque quæstione. Gaudent fori Privilegio Beneficiati, initiati tonsura, constituti in minoribus ordinibus, Clerici conjugati, Subdiaconi qui dispensatione Apostolica contrahunt cum vidua matrimonium, retinentque pensiones Ecclesiasticas, Regulares omnes, ac Moniales, Tertiarii S. Francisci, dummodo collegialiter vivant, Domus mulierum simul commorantium ad poenitentiam agendam, aut orationi vacantium, Eremitæ probatæ Regulæ addicti, atque Superiori Ecclesiastico subiecti. Quantum ad Clericos conjugatos attinet, ut hi gaudeant privilegio Fori, & Canonis, requiritur, ut habitum, ac tonsuram deferant, ut alicujus Ecclesiæ servitio sint ab Episcopo deputati, ut cum unica, eaque virgine matrimonium contraxerint; ac præterea nonnisi in criminalibus privilegio isto fruuntur, ex Decreto Sacræ Congregationis Concilii die 13. Febr. an. 1610. Ceterorum autem Clericorum privilegia quot exigant conditiones, disjunctive tamen, ut inquirant Jurisconsulti, idest, ut una saltem reperiat in singulis, declarat Tridentinum Concilium sess. 23. cap. 6. his verbis: *Nullus prima tonsura initiatus, aut etiam in minoribus Ordinibus constitutus Fori privilegio gaudeat, nisi beneficium Ecclesiasticum habeat, aut clericalem habitum, & tonsuram deferens alicui Ecclesiæ ex mandato Episcopi inserviat; vel in Seminario Clericorum, aut in aliqua schola, vel universitate de*

de licentia Episcopi, quasi in via ad maiores Ordines, versetur.

Irritum ac nullum redditur privilegium ob novem capita. I. ob subreptionem, vel obreptionem. Est autem obreptio illorum, qui in supplicibus libellis enarrant falsa: subreptio, si taceant necessario exponenda. Ex cap. tamen, *Super literis*, Extra, de Rescriptis, habemus, eos quidem qui per fraudem, vel malitiam falsitatem exprimunt, vel supprimunt veritatem, in suæ perversitatis poenam nullum ex literis privilegiorum consequi commodum: at qui per simplicitatem, vel ignorantiam literas impetrant suppressa veritate, aut falsitate expressa, gaudent nihilominus impetratis, dummodo talis falsitas sit expressa, aut veritas occultata, quæ licet fuisset tacita, vel expressa, adhuc privilegia impetrasset: secus si veritate tacita, aut falsitate suggesta nihil supplex fuisset impetraturus. II. Irritum est privilegium quod alicui constitutioni contrarium est, nisi huic expresse derogetur: aut si consuetudinem tollat, nisi expresse caveatur in ipsa, ut habetur Cap. *Licet Romanus Pontifex*, de Consuetudinibus in vi. III. Nullum præterea est, si adversus sententiam jam latam sit, eamque non exprimat, ex Cap. *Inter dilectos*, Extra, de Fide Instrument. IV. Excidit privilegium, quod ab Excommunicato, super alio, quam excommunicationis, vel appellationis articulo, fuerit impetratum, Cap. *Ipso Jure*, de Rescriptis in vi. V. Privilegium cessat cessante causa, ex cap. *Cum cessante*, Extra, de Appellat. VI. Amittuntur privilegia, quando iis abutimur, & contingit tali abusu nimium canones vilipendi, ut dicitur Cap. *Ut privilegia*, Extra, de privilegiis, atque id præsertim, si metas, qui consecuti sunt, transgredi videantur, cap. *Porro*, ibi. VII. Cessant præterea, si afferant incommodum ac detrimentum, juxta regulam Juris lxi. *Quod ob gratiam alicujus conceditur, non est in ejus dispendium retorquendum.* VIII. Privilegia desinunt per eorum, ad quos spectant, resignationem, sive renunciationem quam supra diximus fieri non posse in Ordinis, Corporisve detrimentum. IX. Tolluntur tandem per revocationem concedentis, per temporis, ad quod restringuntur, decursum, & per eam, quæ omnia dissolvit, idest mortem: quamquam impetrata a Principe ordinarie ipso quoque defuncto persistunt;

nam juxta Regulam Juris 16. in vi. *Decet concessum a Principe beneficium esse mansurum.* Sat de Privilegiis.

DE DISPENSATIONE.

Differt a privilegio dispensatio, quod privilegium, si causa perseveret, nec irritum reddatur, perpetuum est; dispensatio autem certo tempore definitur. Nihil aliud est dispensatio, præterquam remissio, aut relaxatio communis juris, facta ab eo qui jurisdictione pollet, quibusdam in casibus, lege adhuc in suo robore permanente. Nam si penitus tollatur lex, non dispensationem dixeris, sed antiquationem potius, sive abrogationem. Oportet ergo, ut dispensatio fiat ab ipso legislatore, aut ab illo, in quem translata est auctoritas, & facultas jurisdictionis. Quare in legibus Canonice dispensatio ab Ecclesiæ Pastoribus petenda est, in civilibus ab ordinata Potestate: neque potest inferior dispensare in lege Superioris, nisi hujus consensu accedente. Pontifex itaque in omni jure Ecclesiastico dispensare potest, & sententia aliquorum in jure etiam divino, seclusis fidei articulis, si tamen ea dispensatione majus Deo exhibeatur obsequium; quod tamen valde ambiguum est, si non falsum. Quis enim facile sibi persuadeat, posse, urgente etiam necessitate, dispensare ut sine aqua naturali conferatur baptismus, perficiatur Eucharistia pane hordeaceo, pro vino sincera consecratione offeratur, laicus imperiatur sacramentalem absolutionem, atque in his ceterisque ad Jus Divinum pertinentibus aliud ab eo, quod Christus posuit, fundamentum constituere? Episcopi in iis dispensare possunt, quæ ab ipsis, vel a diocesana Synodo fuerunt præscripta: nam quamquam huic Synodo Parochi singuli intersint, solus Episcopus tamquam legislator in ea sedet, gerentibus aliis vicem tantummodo Consultorum. Ita in his, quæ statuta sunt in Provinciali Concilio, dispensare possunt tum Metropolitanus Antistes, tum Episcopi alii, in suis quique diocesibus; non tamen si Concilium dispensationem sibi reservavit. Idem dicendum est de Superioribus Regularium comparate ad sibi legitime subiectos.

Sunt tamen nonnulla Pontifici Juris, a quibus dispensare Episcopos permittit praxis,

rerum conditio, & perantiqua consuetudo. Hujusmodi sunt vota simplicia, casus vel parvi momenti, vel frequentissime occurrentes: & in impedimentis supervenientibus, non tamen præcedentibus Matrimonium, si non est facilis recursus ad Apostolicam Sedem, neque possint absque gravi scandalo, & dedecore conjuges separari, solent pariter Episcopi dispensare.

Cum autem dispensatio æquitatem postulet, sitque potius, quam beneficium, justum prementis legis levamen; quotiescunque deest dispensationis urgens, justaque ratio, censenda erit illicita. Quod definit Tridentina Synodus sess. xxiv. cap. 18, de Reformat. demonstrat Bernardus lib. 3. de Confid. c. 4. de Statutis Monach. cap. 4. & de præcepto, & disp. cap. 2., consentiunt Theologi, & evincit ratio ex ipsa natura dispensationis, quæ est quoddam debitum levamentum, petita. Atque hinc sequitur, graviter Pastores delinquere, dum absque gravi causa dispensant; quoniam eo in casu sunt fractores, non custodes sacrorum canonum, acceptatores personarum, non administratores fideles; ut recte Augustinus libro 2. contra Advers. legis cap. 11. Martinus I. Epist. 5., & D. Thomas q. 197. art. 4. Sequitur præterea non esse tam frequenter cum inferioribus dispensandum, ne, ut Tridentinum admonet cit. loco, aperiatur aditus ad leges transgrediendas. Id vero maxime circa matrimonia contrahenda servandum esse merito præcipit sancta Synodus sess. xxiv. c. 5. quanta enim ex tali dispensatione oriri possint incitamenta incestuosæ libidinis, res est in propatulo. Dispensari propterea nequit in secundo gradu, nisi inter Magnos Principes, & ob publicam causam, ejusdem Sacrosancti Concilii Decreto: cujus inviolabilem æquitatem commonstrat Scholion eximii Lupi ad Canonem xi. Concilii Remensis sub Leone IX., quemadmodum incestuosi conjugii fructus quod narrat Scriptor ipse clarissimus in Actis circa matrimonium Guilelmi Ducis Normandiæ cum Mathilde Flandrensi. Sequitur tertio illicitum esse petere dispensationem, si nulla causa interveniat; quoniam nefas est legislatorem ad peccandum inducere; ideoque si quis Superiorem ad illicitam dispensationem trahere curavit, tenetur illum hortari, ut eam dissolvat, atque rescindat.

Quæri solet, num tali stante dispensatio-

ne sine urgente, gravique causa petita & concessa, fas sit illa uti: & respondent DD. perplexe admodum, & ambigue. Videtur mihi primo talem dispensationem subreptitiam esse, uti censendam declarat aperte Tridentina Synodus sess. 25. de Reform. cap. 18. his verbis: *Si urgens, justæque ratio, & major quandoque utilitas postulaverit, cum aliquibus dispensandum est: ... aliterque facta dispensatio subreptitia censeatur.* Si autem est subreptitia, aut nulla, suo carere debet effectu. Deinde in his subreptitiis dispensationibus servandum censeo, quod supra dixi de priori causa irritante privilegium; scilicet inspiciendum, num dispensationem petens suppresserit veritatem, qua cognita nequaquam fuisset cum eo dispensatum. Affirmo insuper non peccare, qui bona fide aut putat justæ dispensationis causam idoneam habere, aut ignorans, an causa quam allegat sufficiens sit, proponit rem superiori discutiendam. Affirmo præterea valere dispensationes, quas Expeditionarii Romæ appellitant sine causa, pro quibus obtinendis solvitur Cameræ Apostolicæ summa quædam pecuniæ: nam hæc ipsa pecuniæ exactio deserviens Romanæ curiæ honestati, oneribusque gravissimis, justa est, ac rationabilis causa; ideoque dispensationes istiusmodi dicuntur absque omni rei intrinseca, non tamen absque omni prorsus causa exteriori, premente etiam & gravi.

Obloquuntur quidem nonnulli aut ignari, aut iniqui, quod istiusmodi dispensationes, (sint in exemplo quæ concedi solent ut matrimonium contrahatur cum femina consanguinea) in Romana Curia non obtineantur, nisi soluta pecunia, nec eadem habeatur ratio privatorum hominum ac principum, pauperum ac divitum, vulgarium atque nobilium. Sed revera obloquium est, & expostulatio iniquorum, quoniam, ut scribit Cardinalis de Luca in Relat. Curie Roman. Disc. x. num. 22., *ejusmodi emolumenta pro laudabili stylo, nunquam vel nimium raro violari solito, in privatam alicujus auctoritatem non cedunt, sed applicantur piis operibus, illis præsertim, quæ Fidei catholicæ, & Ecclesiæ universalis conservationem, vel servitium concernant, adversus infideles, hæreticos, aut schismaticos, ita id exigendo, tanquam speciem mulctæ, seu pænæ delicti a potentibus, non autem ab impotentibus, cum quibus practicatur* pæ-

pœna luitionis in corpore, mediante accessu ad Urbem, ac personali, etiam sordido, ac mechanicum servitio in fabrica sancti Petri, vel in servili opere pio, ita quoque cum hoc exemplo multa personalis, vel pecuniaria, respective, alios terrendo, vel coercendo, ut ab ista consuetudine contrahendi matrimonia cum conjunctis abstineant, ideoque revera injusta ablocutio est. Mitto quod, tamquam laborum merces, Dataria amanuensibus, ceterisque Fori, Curiaque ministris debetur.

Tandem dico, aliquando dispensationes sine causa concessa, posteaquam executioni fuerint mandata, si affecta alioqui gravissima consequantur, minime esse rescindendas, ne oriantur scandala, & pax Ecclesiae turbetur; quamquam monitum unumquemque volumus, plura valere in foro fori, quæ in foro conscientiae non tenent: quod praesertim de Dispensationibus sine causa petitis, & concessis est asserendum. Plura de dispensatione ex Nostri Basilii Poncius libro VIII. de Matrimonio, Leonardus Vanroy P. I. Theologiae Moralis Tract. 3. cap. 2. Antonius Guerrero Tract. VI. §. XII. De lege, & Praecepto, & alii, quos perlegas: nam plura gustare cogimur primoribus tantum labiis, digitisque, ut dicunt, extremis attingere.

DE CONSUETUDINE.

Consuetudinem, seu communem usum atque institutionem, non accipimus hoc loco pro sola actuum frequentia, quæ plerumque mala est, & ab Augustino lib. I. Confess. cap. 16. tartareo flumini comparatur; sed pro iure ipsa actuum frequentatione constituto, & perinde, ac lex esset, observando. Idem Augustinus lib. 83. qq. Q. 31. ita Consuetudinem describit: *Consuetudo est jus, quod aut leviter natura tractum aluit, & majus fecit usus, & religio; aut quod in morem vetustas vulgi approbatione perduxit: & Gratianus cap. Consuetudo, dist. I. ex lib. V. Etymolog. Isidori Consuetudo, inquit, est jus quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur, cum defuit lex. Alia est autem consuetudo praeter legem, alia juxta legem, alia adversus legem. Dicitur consuetudo praeter legem, quæ nec lege praescripta est, neque ipsi repugnat; ut consuetudo jejunandi certis diebus, aut Sanctorum festivitates servandi, quarum non extet praecceptum Eccle-*

siasticum. Juxta legem consuetudo est, quæ legi jam constitutæ collineat; ut consuetudo annuæ Confessionis & Communionis in Paschate, jejunandi diebus Quadragesimæ, decimas persolvendi. At consuetudo dicitur adversus legem, cum legi adversatur humanæ: nam contra legem naturæ ac divinam nequeunt mores populorum prevalere: hujus generis est consuetudo, quæ viget per Belgium, vescendi carnibus singulis sabbatis a Nativitate Domini ad Festum Purificationis B. M. V. in Castella comedendi his, ceterisque sabbatis extrema animalium, Mediolani carnes edendi feria quarta Cinerum, & quinta proxima. Atque harum consuetudinum quælibet vim habet, si necessariae intersint conditiones.

Requiruntur, ut consuetudo vim legis acquirat, conditiones jam subjiciendæ. Oportet primum, ut rationabilis sit, & propter publicam commoditatem inducta: atque hujus conditionis defectu remittendæ sunt consuetudines, quæ pugnant cum lege naturali, & divina, & quæ gravamen inducunt Ecclesiis; cap. *Consuetudines*, & cap. *Cum magno*, Extra, de Consuetud. Justinianus pariter in Novella 134. *Quæ improbe, inquit, extogitata sunt, ea nec longa consuetudine confirmare volumus.* Et Augustinus in Epist. ad Casulanum, *consuetudinem laudamus, quæ tamen contra fidem Catholicam nihil usurpare dignoscitur.* Tolerandæ tamen consuetudines, quæ licet non rationi, sed voluptati deserviant, si tamen ab iis populi averterentur, peiores evaderent, quomodo de consuetudine Bacchanalium habetur in Canone Denique, dist. VII. *C. mala consuetudo*; quoniam perniciosas corruptelas pro legibus venerari non decet. Omnis quippe lex constituitur ratione recta, atque ad æquitatem, honestatemque refertur.

Altera conditio est temporis, per quod corroborari debet nova quælibet consuetudo. Hujus temporis praescriptio in civilibus extenditur ad decennium, ex l. ult. Cod. de Praescriptionibus, §. 1. At ad inducendam consuetudinem contra legem Ecclesiasticam requiritur praescriptio quadragenalis ex cap. *Ad aures*, extra, de Praescript., & cap. *Quia indicante*, ibi; quo in loco Alexander Tertius decernit contentionem circa fines praediorum Ecclesiasticorum terminandam quadraginta annorum praescriptione utrique parti ser-

servata. Quando autem consuetudo derogat Juri communi, non personali duntaxat, JCC. docent necessariam esse præscriptionem temporis immemorabilis, qualis censetur si centenaria est: ac præterea requiritur, ut repetito judicio constet consuetudinem istiusmodi revera persistere. Videatur Cardinalis Tuschus Concl. DCCXCVI.

Conditio tertia est, ut consuetudo inducatur actibus externis, non necessitate patrat, sed libere, pluries etiam repetitis, neque ab uno, vel altero tantum, sed a majori ac saniori populi parte: unde errant, qui cum Diana, & Lessio putant ad consuetudinem satis esse, si actus bis, aut ter repetantur. Consuetudinem quippe, ut liquet ex allata definitione, usus & vetustas in morem perducit. Dicitur quidem cap. *Ita nos*, causa xxv. q. 2., geminata cædes Pontificum, usus & consuetudo sacrilega; sed ut principio animadvertimus, aliud est consuetudo graviolem culpam constituens, & majori punitione plectenda, aliud jus consuetudinis induens ipsius legis naturam. Quapropter laudato capite, *Ita nos*, appellatur jure merito sacrilega consuetudo, funesta perniciēs, dirumque contagium, geminata cædes Scyllacænorum Antistitum, quoniam horrendi criminis atrocitate viam sternebat parricidalibus exemplis, & nefarium crimen erat severiori ultione plectendum. Imo ex his inferitur, in levioribus criminibus, in quæ magis humana infirmitas labitur, dicendam non esse consuetudinem unam & alteram ejusdem culpæ perpetrationem, sed actuum frequentationem inolitam.

Accedit conditio quarta, ut consuetudo inducatur intentione obligandi; nam hujusmodi intentio etiam ad constituendam legem est necessaria. Quamobrem si aliqua consuetudo inducta fuerit causa devotionis tantummodo, ut sub vesperam ac meridie salutare Deiparam, cineres sumere die post Quinquagesimam quarta, festum aliquod ex devotione celebrare, aliosque usus plurimos, non peccat consueta prætermittens; præciso scandalo, divorumque contemptu. Similiter si recepta sit consuetudo ad oneris legis levamentum, ut quam diximus de observatione sabbati in provinciis Castellæ & Belgii, aut consuetudo parvæ refectionis in diebus consecrandis jejuniis; potest quis a consuetudine recedere,

necnon observatione legis sibi meritum comparare. Inductam consuetudinem cum intentione obligandi censendum est, quando transgressores puniuntur, aut apud viros probos ac pios male audiunt, necnon si plebi, ut dictum supra, scandalum præbeatur. Quod si incertum est, an causa devotionis, an obligandi animo inducta fuerit consuetudo, judicandum est ex devotione fuisse introductam; nam lex non præsumitur, nisi probetur.

Ultima conditio est, ut consuetudo inducatur Legislatoris concessu. Non requiritur tamen consensus explicitus, sed sufficit tacitus, quem JCC. appellat consensum legalem. Habetur consensus istiusmodi, quando legislator consuetudini, quæ contra lucem inducitur, sciens ac lubens non repugnat, nec urget legis observationem, neque in transgressores animadvertit. Dicitur enim in hac hypothese legem cessare *via conniventiae*. Si autem invaluit consuetudo inscio legislatore, ut vim habeat, prærequiritur præscriptio temporis, de qua supra. Tanto enim spatio poterat legislator de observatione legum suarum inquirere, atque id facere tenebatur; ideoque intervenit consensus legalis, etiam dum lex præscriptione abrogatur. Si tamen legislator consuetudini repugnat, eamque nova lege rescindit, nullam consuetudo vim habet, quia voluntas Principis voluntati populorum est præferenda.

His conditionibus explicatis, constat non omnem consuetudinem habere vim abrogandi legem. Si enim sit consuetudo adversus legem naturalem, aut divinam, irrationalis est, & caret conditione priori: ex. gr. consuetudo inferens gravamen Ecclesiæ, & quæ inducitur ad peccandum, & ac propria bona dissipanda & patrimonium, ut habetur cap. *Ex parte*, Extra, de consuetud. Atque idem dicendum est, si aliqua ex ceteris conditionibus desideretur. In quibus explanandis omnes circa consuetudinem quæstiones, ut librum tandem absolveremus, curavimus extricare. Absolutum tibi, benevolentissime Lector, libens propono: iis, qui aliena carpunt & rodunt, non profero: Ecclesiæ primum, tum Theologis, & Jurisconsultis subijcio: Summo Deo, per quem Principes juxta decernunt, dico & consecro. Ipsi CVLVM, Vt Leges IVbent, si VDeas exhibere.



DE THEOLOGICIS DISCIPLINIS

LIBER VICESIMUS PRIMUS.

Qui pertractat de humanis Officiis, indagatque in genere illorum, sive salutaria sint, sive confcelerata, naturam.



LEGUM, quas natura singulorum animo inscripsit, quas oblivione deletas tabulis lapideis supremus mundi Rector insculpsit, & quas humani Generis Reparator Apostolis tradidit, hi vero per universum terrarum orbem promulgaverunt, unus est finis maximus ac præstantissimus, creaturarum scilicet rationalium mores formare, vitium cohibere, promoveri virtutes, agendarum rerum normam, rationemque proponere, improbosque a pravis, flexisque semitis revocare. Ad sublimem hunc, perfectissimumque *αρετων* diriguntur etiam humana Jura, tam Ecclesiastica, quam Politica: & licet hæc spectare videantur temporale commodum Republicæ, Regnorumque mortalium tranquillitatem, in his tamen finis illorum præcipuus minime constituitur: sed, quemadmodum Legumlator sempiternus, huiusque Universi supernus Artifex condidit terram pro filiis hominum, & in gratiam

immortalis animi corpus plasmavit de limo; ita Ecclesiæ Antistites, ita Imperatores, ac Reges, alique humanarum legum Conditores, qui ipsius Dei vices gerunt, atque per illum, ut inquit omnium hominum Sapientissimus, regnat, & iusta decernunt, res terrenas, corporeasque hominis causas moderantur; ut homo ipse facilius possit Creatori suo obtemperare, rectissimoque ordine militantis Ecclesiæ, ac terrestri civitatis perfecto regimine, assequi cœlestis urbis Iurusalem, sanctorumque civium plenissimam felicitatem. Qui enim solam politiam, & consuetudinem, secundum quam vivere unumquemque, & inter homines conversari decet, statutis suis nititur confirmare, neque illam referre studet ad spiritalem principatum; aut Legumlatoribus, Virisque principibus non est accensendus, quoniam non curat, quod in legibus præcipuum est, ut omnia sint ordinatissima: aut si placet illum dicere præscriptorem juris, populiue Rectorem, haud nobilior erit prin-

principibus Babylonis; idest perturbata civitatis, & redacta in confusionem multitudinis. Cum itaque civibus Jerusalem non Babylonis unusquisque nostrum percipiat adnumerari; ego autem superiori libro præscriptiones legum, quantum suscepti Operis patiebantur angustia, tradiderim; non ut instruerem politicos, sed ut Augustinensibus discipulis inconcussa sancti Parentis dogmata, & probitatis regulas commonstrarem; aequum est, ut absoluta de Legibus dissertatione, humanorum officiorum naturam, genera, & canones exponere non prætermittam: quod proximo libro primo ac vicesimo, si mihi aderit propitium Numen, non absque ulla legentium utilitatem persolvam.

C A P U T I.

Quid sit humanum officium, de quo pertrahendum est, & quo pacto cum metu, concupiscentia, & ignorantia meritum non comparetur.

NON aliud humanorum Officiorum nomine intelligo quam opera, in quorum exercitatione sita est vitæ honestas, vel turpido, sive ut in consuetudine sermonis habemus, humanus actus. Placuit autem illo potius nomine uti, quod agere dicantur mortua quoque elementa, bruta, & ipse homo operans absque deliberatione, & consilio: sed persolvere, aut servare officium nemo jure dicetur, qui implenda munera inspectione, & libertate non suscipit. Neque nova intrudo vocabula, sed quæ cum Tullio omnes Latini probarunt, cum Ambrosio autem, ceterisque Patribus Augustinus. Est itaque humanum officium, *Actio ex deliberata voluntate procedens*: qua definitione describunt Theologi humanum actum. Qui ut humanus dicatur, sitque sub dominio ac potestate rationalis creaturæ requirit motum liberum voluntatis, ideoque deliberationem proficiscentem ex advertentia rationis; hoc est, debet esse voluntarius, ac liber.

Et *voluntarium* quidem habet quamdam majorem, quam habet *liberum*, latitudinem. Nam *voluntarium* dicimus intrinsecum motum voluntatis erga objectum lumine rationis propositum, sive spontaneus sit ille motus, nec possit illum voluntas refugere, qualis est propensio ad bonum in communi, & infle-

xibilis beatarum mentium erga summum, & incommutabile bonum amor: sive perseveret in voluntate optionis potestas, & facultas reluctandi, cujusmodi boni mutabilis delectatio, & ipse amor Dei in tenebrosa hac mortalitate, ubi nondum quid Deus sit mentibus humanis apparuit. Quando autem hæc optio, & reluctandi potestas viget in voluntate, ejus motum non solum voluntarium appellamus, sed etiam liberum: & ideo voluntarium tollit externa vis, & coactio, liberum vero necessitas ineluctabilis, quamquam adjuncta sit plenissimæ spontaneitati, ac lubentia. Verum hæc omnia tam aperte explicavi lib. de Divina Scientia cap. 13. Regula v., lib. de Angelis cap. xiii. de primo Homine cap. x., de Hæresi Pelag. cap. pariter decimo, de Hæresi Luthero Calviniana cap. 2., & 3. & de Janseniana cap. 1. ut certa mihi hæreat animo persuasio, superfluum esse quidquam addere, vel ad percipiendam libertatis naturam, vel ad removendam ab Augustiniana doctrina suspensionem quamlibet Jansenianæ.

Postquam ergo ideam voluntatis, ac libertatis præformavimus, atque dissipare studuimus densam, & circumfluentem caliginem, respondendum breviter variis quæstionibus a Scholasticis in limine hujus tractatus propositis. Ac primo inquirunt quomodo se habeat ad voluntatem coactio, per quam homo aliquid facit invitus, ut dum trahitur ad carcerem, projicit in tempestatibus merces, atque aggressoribus pecunias tradit, aliaque facit gravi metu coactus. Ad quam disquisitionem una est omnium responsio, nunquam voluntatem cogi quoad actus elicitos, propriam scilicet inclinationem, amorem, odium, delectationem; cogi tamen quantum spectat ad actus imperatos, eos scilicet, qui diversis a voluntate facultatibus perficiuntur: cujusmodi sunt cernere, loqui, scribere, ambulare, quæ peraguntur oculi, oris, manus, & pedum ministerio. Quod alibi notatum est, & hac ratione apertissime demonstratur. Ut impossibile est idem esse, & non esse, ita fieri nequit, ut voluntas simul velit, & non velit. Cogi ergo invita non potest, alioqui vellet nolendo, & fugiendo diligeret, sive vellet & non vellet, diligeret & non diligeret, quod diximus revugnare. At corporis instrumenta, per quæ conceptam explet inclinationem, possunt optime ab exterioribus causis

causis impediri, vel retardari: ideoque accidit sæpe numero, ut quod cupimus non valeamus complere causis aliquibus adversantibus. Atque hoc est voluntatem cogi in actibus imperatis, idest plura facere, aut prætermittere invitam licet, ac repugnantem. Per quæ priori quæstioni breviter satisfactum est.

Affinis est altera, an metus gravis efficiat, ut opus quod patratum dici voluntarium non debeat. Cui sane quæstioni obvia est responsio, si distinguamus duplex voluntarii genus. Aliud quippe est, quod ita efficaciter volumus illius honestate: aut utilitate allekti, ut nequaquam ad illud omittendum opere animoque inducamur, quarumcumque rerum circumstantia accedente. Atque istud appellant scholæ *voluntarium simpliciter*: & locum habet in omnibus, quæ a voluntate eliguntur, circumstantiis singulis spectatis; sit in exemplo confessio martyrum Christum etiam laniato corpore profitentium. Voluntarium est aliud, quod per se quidem voluptatem, & amorem sui ingenerat, atque voluntas illud lubentissime amplecteretur, sed adversantibus causis majus pondus habentibus deseritur, ac projicitur. Istud vero appellant Scholastici *involuntarium secundum quid*, absolute autem secundum se voluntarium: cujusmodi est in mercatore voluntas projiciendi merces, dum imminet naufragium. Hac vero distinctione præmissa dicimus in iis, quæ sunt ex metu haberi duntaxat rationem involuntarii *secundum quid*, fieri tamen actionem lubenter, voluntarie, ac libere. Et ratio est; quoniam dum homo metu operatur, v. g. projicit merces in mare, aut porrigit aggressori crumenam, non operatur absque advertentia rationis, sed judicat propriæ vitæ conservationi cum merces, cum pecunias esse postponendas; ideoque operatur cum advertentia, & optione; quæ duo sunt cardines voluntatis, ac libertatis. Quoniam vero tenetur adhuc mercium, & pecuniarum amore, neque illas amitteret in discrimine, periculoque vitæ minime constitutus; hinc est, quod invicem conflictant amores duo, unus vitæ, alter numerorum, & ille istum superat animum dissipando, ideoque non sine reluctancia, vehementique pugna privat se homo bonis ceteris pro vita servanda: quod diximus communiter appellari involuntarium *secundum quid*. At-

Berti Theol. Tom. IV.

que ex his liquet non eo sensu metum redere involuntarium *secundum quid*, quasi reluctancia illa, & minor propensio voluntatis efficiatur a metu, cum oriatur aliunde, scilicet ab affectu repugnante actioni, ad quam metus impellit: sed idcirco dicitur induci metu involuntarium *secundum quid*, quoniam trahitur voluntas ad illam actionem, a qua proculdubio abstineret, si metus non adesset. Nec aliud principium habet metus ipse, quam amorem boni alicujus, quo affecti metuimus quidquid potest nos eodem bono privare.

Pugnat adversus dicta, quod leges rescindant contractus, ac vota, quæ sunt gravi metu impellente: cujus rei nulla alia causa videtur proferenda, nisi quia carent voluntatis consensu. Sed respondemus contractibus, qui ad humanam societatem, ac mutuam benevolentiam sunt instituti, hanc a legibus appositam conditionem, ut non sola libertate statuatur, verum etiam careant iis adiunctis, quæ societatem ipsam humanam lædunt, ac scindunt: cujusmodi est uti minis, ac violentia in celebrandis contractibus. In votis pariter respicit Deus non voluntatem duntaxat, sed voluntatem, libertatemque plenissimam, utpote qui non indiget rerum nostrarum oblatione, sed attendit voluntatis fervorem. Ceterum si metu quantumvis gravi, proximæ etiam, ac truculentissimæ mortis, tentaret quispiam nos ad peccatum inducere; si præbeamus assensum, nequaquam dicemur sine culpa peccasse: quod satis est ad probandum ea, quæ metu patrantur, non esse absolute, & simpliciter involuntarie.

Quæstio proxima est de concupiscentia, num ipsa saltem tollat ab humano opere rationem voluntarii. Cui respondendum est negative. Cum enim involuntario attendi debeat advertentia rationis, & amor, seu propensio voluntatis, atque dum servet concupiscentia, cupidius mutabilia bona appetantur; consequens est, concupiscentia voluntarium non minui, sed augeri, in quantum voluntas fertur ad bona fluxa, & commutabilia, quorum voluptatem ad distinctionem sanctæ delectationis appellamus concupiscentiam. Quod si loquamur de inclinatione voluntatis ad bonum, cui contranitur infeminata cupiditas, dico concupiscentiam minuire voluntarium, propterea quod lucta, ac pugna cu-

piditatis animum diverberando, efficit ne bonum prosequatur vehementiori nisu, & caritatis ardore: atque ita concupiscentia extinguita, & summo bono apertissime revelato, necessum est ut illi voluntas adhæreat, nulla permanente optione, vel indifferentia libertatis. Quid autem si concupiscentia adeo vehemens sit, & robusta, ut omnem rationem perturbet, nec supernæ gratiæ lumen affulgeat? Foret in eo casu extenuata quidem vis voluntatis in ordine ad bonum, & perturbata sensibilibus rerum permixtione acies mentis; sed perseveraret adhuc liberi arbitrii sub morali quadam necessitate facultas; quoniam nullum bonum sensibile potest rationalis creaturæ animum insuperabili necessitate compellere.

Proxima est quæstio, an consistat cum ignorantia libertas. Quam breviter resolventes (nam de ignorantia agendum est specialiter) dicimus, aliam esse ignorantiam invincibilem, aliam vincibilem. Invincibilis ignorantia est illarum rerum, quas aliquis etiam omni adhibita diligentia scire non potest, ut ignorantia mysteriorum fidei in his, quibus nondum annuntiatur Evangelium. Ignorantia autem vincibilis ea est, quam aliquis superare potest, ut ignorantia nostra de plurimis veritatibus in sacris canonibus, & decretis Romanorum Pontificum expressis. Hæc autem ignorantia, vel est eorum, quæ quis scire tenetur, & potest, negligit tamen illa addiscere vel etiam affectat ignorantiam, quo liberius peccare possit; vel est ignorantia illarum rerum, quas potest quidem aliquis scire, sed nullatenus scire tenetur. Versatur autem omnis ignorantia, vel circa jus, vel circa factum. Dicitur ignorantia juris, quæ circa legem versatur, ut si ignoret aliquis hunc contractum esse illicitum, hunc consanguinitatis gradum dirimere matrimonium. Ignorantia facti ea est, qua sciens legem ignorat num opus, quod exercet, sit ejusdem legis substratum: ut Abimelech sciens tangendam non esse alienam uxorem concupivit Saram, quam ignorabat nuptam Abrahamo, & Jacob sciens non esse comprimendam virginem, nisi connubium præcesserit, dormivit cum Lia, quam opinabatur esse desponsatam sibi Rachelem.

His itaque constitutis, dicimus ignorantiam invincibilem, siue juris sit, siue facti, excludere penitus voluntarium, ac liberum, ideoque & actuale peccatum, quod nullum pro-

fecto est, nisi ab eo liberum sit abstinere, ut multis argumentis evicimus de H. Calviana cap. 2. & 3. solutis iis, quæ ex adverso objectant heterodoxi. Tolli autem per ignorantiam invincibilem voluntarium constat ex allata superius voluntarii definitione. Ac propterea rectissime damnata fuerunt illa asserta: *Infidelitas negativa in iis, quibus Christus non est predicatus, peccatum est: & Tamen si detur ignorantia invincibilis juris natura hæc in statu nature lapsæ operantem ex ipsa non excusat a peccato formali.* Ignorantia autem vincibilis, si ob solam negligentiam ea quispiam laboret, quam ignorantiam *Crassam* dicimus sermonis usu, minuit quidem voluntarium, & qui ex tali ignorantia operatur, *vapulabit paucis*, ut habetur in Evang. Lucæ xii. 48. sed cum voluta sit indirecte, eo quod ignorans, ut necessaria sciret, diligentiam debitam non adhibuit, non efficit, quin opus ex tali ignorantia patratum censendum sit liberum, ac voluntarium. At si quis magis amat laborare ignorantia, ut peccare possit liberius, quemadmodum ille, de quo scriptum est: *Noluit intelligere, ut bene ageret:* adaugetur in eo ratio voluntarii, & peccati; quoniam, ut scribit Doctor Angelicus 1. 2. q. 76. art. 4. *Vult subire ignorantia damnum propter libertatem peccandi.*

Vidimus hætenus quid sit humanum Officium, & quando sit cum voluntate, ac libertate conjunctum. Restat ut breviter dicamus de bonitate, ac malitia humanis officiis insita. Nihil aliud ea est, quam cum recta ratione, & immutabili lege veritatis, & æquitatis omnium animus indita, ipsoque divino lumine creaturæ rationali affulgente, convenientia, vel dissonantia. Quidquid ergo regulæ illi consentaneum est, in genere morum est optimum; quidquid a regulâ illa deflectit, malum, ac indirectum. Explicavi hæc omnia lib. xviii. idest in Comment. ad Epigrammata Prosperi cap. iiii. Qualem vero ordinem regulâ illa præscribat, dixi superiori libro de legibus cap. iv. ex quo etiam capite, aliisque locis dissertationum nostrarum plurimis facillimum erit percipere, summum, atque incommutabile bonum illud esse, ad quod omne opus creaturæ rationalis est dirigendum, reliqua creata bona nonnisi illius gratia esse expetenda. Atque ex his inferor nullum alium finem admittendum esse humanorum officio-

rum ultimum ac principem, præter Deum summum bonum; cetera media esse, quibus fas est pro illius consecutione uti, non autem frui. Quæ omnia satis explicata me impulerunt, ut quæ Theologi alii disputant stylo ampliori de voluntario, de libero, de moralitate, ac fine actuum humanorum, nunc ego ceterarum lucubrationum mearum synopsis ob oculos lectoris ponerem: quod capite hoc primo complevi.

CAPUT II.

An detur humanum aliquod opus indifferens, expers scilicet tam nequitia, quam probitatis.

QUÆSTIO instituitur de operibus cum deliberatione ac libertate patratis: nam indeliberatis, ac necessariis nullam meriti, laudisque inesse rationem, quemadmodum nec vituperii, atque malitiæ, satis liquet ex disputatis. Est autem omne opus deliberatum cum fine operantis conjunctum, atque ad objectum aliquod cum advertentia directum: atque hinc, ex objecto scilicet, ac fine suam desumit bonitatem, sive malitiam. Nam quod docet Schola, humanorum officiorum qualitatem petendam esse ab objecto, verum est, scribente Augustino Epist. 155. *Mores nostri, non ex eo quod quisque novit, sed ex eo, quod quisque diligit, dijudicari solent;* atque omnibus fatentibus rationi esse conforme Deum colere, atque diligere, dissonum vero amare turpe lucrum, & illicitam voluptatem. Sed fieri tamen potest, ut operemur erga objectum honestum, & dilectione dignum, & tamen pravus finis vitiet opera, ut si largiamur eleemosynam ad inanem gloriam captandam, aut Deo præstemus obsequium pro temporalibus bonis unice comparandis. Quamquam contingere nunquam potest, ut si objectum malum sit ac prohibitum, operationem rectus finis honestet: propterea fert commune proloquium oriri malum *ex quocunque defectu*. Quare non a solo objecto pensanda humani officii natura, sed etiam a circumstantiis reliquis, & præsertim a fine, quo allicimur, ac movemur, sive, ne penitus abijciamus orationem scholasticam, *a tendentia in objectum*. Hinc dictum alibi cum Augustino, non externo officio, sed fine, vitium, ac virtutem discerni: quod est in hac præfer-

tim quæstione attendendum.

Si ergo humanum aliquod opus consideretur comparate duntaxat ad objectum, conveniunt omnes, plura esse humana officia suapte natura indifferentia, ut ambulare, levare festucam, ludere pila, aut latrunculis, aliqua facere nullis legibus vetita: atque schola appellat hæc opera indifferentia *specie*. At si humana actio consideretur *in individuo*, nimirum, ut hic, & nunc ponitur, tali fine, ac tali rerum circumstantia, probabilior est sententia Thomistarum, ac omnium Nostratium semper actionem illam esse in genere morum rectam, aut pravam.

Plura disserui præcedenti libro xviii. cap. 3. de operibus moraliter bonis, unde pendet hujus quæstionis solutio. Dixi defendere complures, quod teneamur referre in Deum actiones omnes deliberatas, quorum sententia proximis argumentis fulcitur. I. Est præceptum (inquiunt) caritatis, ut diligamus Deum ex toto corde: quæ dilectio nequaquam haberi potest, nisi referamus in Deum *omnes cogitationes, omnem vitam, & omnem intellectum*, juxta doctrinam Augustini lib. 1. de doctrina Christiana cap. 22. Cui argumento si respondeas præceptum diligendi Deum, cum sit affirmativum, non semper obstringere, inquiunt illius sententiæ Patroni, verum id quidem esse, sed cavendum tamen dum actu opera deliberata exercemus, ne in re creata sistat animus, ac fruatur bono aliquo commutabili: quod sane foret ordinem pervertere dilectionis. At nisi referas actiones deliberatas in summum bonum, hæres animo bonis commutabilibus, ordine sanctæ dilectionis turpiter permutato. II. Proferunt testimonium Pauli 1. ad Corinth. x. 31. *Sive manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite*. Quod si dixeris consilium esse, non præceptum; reponent eadem ratione præceptum esse ne fruamur creaturis, quibus uti debemus; iis neminem bene uti absque amore Creatoris, ut docet S. Pater lib. iv. contra Julianum cap. 3. Cum ergo non consilium, sed præceptum sit ordine dilectionis frui solo incommutabili bono, est etiam præceptum non consilium, ut omnia fiant in caritate, sive cum relatione in Deum. III. Producant testimonia Patrum innumera, ac præsertim Augustini scribentis loco nuper citato: *Quidquid boni ab homine, & non propter hoc fit, propter quod fieri*

fieri debere vera sapientia precipit, etsi officio videatur bonum, ipso non recto fine peccatum est. Similia docent Ambrosius serm. in Malach. Bernardus Tract. de caritate cap. 1. Basilius Magnus libro regularum responsione 5., & S. Thomas, qui de caritate art. 2. ad 3. ait: *Virtualiter omnia referre in Deum, cadit sub precepto caritatis, cum hoc nihil aliud sit, quam habere Deum ultimum finem.* IV. Afferunt argumenta plura, omnia tamen hoc fundamento stabilita, quod homo creatus ad imaginem Dei nequeat in aliquo creato bono finem ultimum constituere: habeatque rationem finis ultimi quidquid saltem virtualiter in alterum non refertur. Quod si plura de hac sententia cupias legere, adito Vanroy Tom. 1. Theologiæ moralis, Tract. 1. c. 1. Aurelium Piette Tom. 2. quaest. 1. Antonium Guerrero Tom. 1. Tract. v. §. 2. Gavardi Tom. 1. q. 5. Nicolaum L'Herminier Tom. v. pag. 361. Nat. Alexandrum lib. 3. de peccatis, Regula LVII. &c.

Est tamen plurimorum apud Suaresium lib. 1. de Grat. cap. 6. opposita præcedenti sententia, quod omnia opera in Deum minime teneamur referre: eamque his communiunt argumentationibus. I. Cum absque fide, & caritate impossibile sit in Deum opera deliberata referre, si absque tali relatione vitia forent atque perversa, sequeretur veram esse, & immerito damnatam illam propositionem Baji: *Omnia opera infidelium sunt peccata*; & alteram Quænelli: *Sola caritas Christiano modo facit actiones Christianas per relationem ad Deum, & Jesum Christum*, Quam tamen argumentationem facile elides respondendo dari cum in infidelibus, tum in peccatoribus opera indeliberata, quæ carent omni vitio & peccato, necnon plura, quæ non sine gratia etiam ab infidelibus fiunt, & multa pariter facta a peccatore cum sola gratia actuali, & absque gratia sanctificante: quæ si fatearis, nullam pertimesces ex Ecclesiasticis censuris latis in eos, qui etiam in motibus indeliberatis ac necessariis nequitiae & culpæ labem excogitarunt, neque ullam gratiam admiserunt vel ante habitum fidei, vel ante remissionem peccatorum: quæ Baji, & Quænelli dogmata sunt capitalia, nullatenus præcedenti doctrinæ confectanea: quod alibi demonstratum est. II. Stant pro hac secunda sententia etiam Augustini, aliorumque Sanctorum testimonia. Nam. S. Pater lib. de

Bono Conjugali cap. 6. ait: *Conjugalis concubitus generandi gratia non habet culpam.* Serm. 159. *Delectat gustum cibus non prohibitus; delectant gustum etiam epulae, sacrilegorum sacrificiorum: istud licite, istud illicitum.* Videtis ergo carissimi etiam in istis corporis sensibus licitis esse, & illicitas delectationes. Sed respondent Nostrates, permitti ab Augustino voluptatem, atque delectationem, quæ cibo, potu, aliisque sensuum actibus percipitur, in quantum concomitans est, & actus ipsos consequitur: non autem affirmari, quod fas sit illius delectationis causa operari, ita ut in voluptate tamquam in fine sistat ipsorum actuum exercitatio. Etenim Augustinus Tract. 2. in 1. Joannis Epistolam apertissime allata loca exponit, suamque mentem manifestat, scribens: *Quando dicitur, Nolite ista diligere, hoc dicitur, ut non manducetis, aut non bibatis? Non hoc dicitur; sed sit modus propter Creatorem, ut non vos illicent ista dilectione, ne ad fruendum hoc ametis, quod ad utendum habere debetis.* Cohærenter ad hanc Augustini doctrinam proscripta fuit ab Innocentio XI. ea præpositio: *Comedere & bibere usque ad satietatem ob solam voluptatem non est peccatum, modo non obsit valetudini, quia licite potest appetitus naturalis suis actibus frui.* III. Habent præterea huius sententiæ defensores suas & ipsi ratiocinationes. Quarum prima est præceptum referendi omnia in Deum opera esse affirmativum, ideoque non semper obstringere operantem. Proxima est, quod impossibile sit tanta in hominibus attentio, ut quidquid efficiunt, referant in Dei gloriam. Tertia, quod nimium est arduum existimare quod prava sint, quæ fiunt motivo honestatis, puta eleemosynam pauperi distributam ex commiserationis affectu. Verum & his occurrunt reponendo præceptum illud, etsi non obliget semper, obstringere in hypothese, quod homo operetur deliberate, atque ex consilio, cum nullum alium finem ultimum possit sibi præfigere præter bonum incommutabile: non esse impossibile omnia in Dei gloriam referre virtualiter, tamen si arduum est id semper actualiter præstare; difficultatem, si qua est, ipsa caritate complanari: ac tantam esse infirmitatem naturæ humanæ, ut sine gratiæ adiutorio non valeat quodlibet peccatum vitare. Ad ultimum inquit opus ex motivo honestatis patratum in

in se, & officio ipso spectato, bonum esse, & rationi consentaneum, sed defectum esse in fine operantis, qui illud ad debitum finem non refert.

His praesidiis poteris priorem illam Augustinum sententiam factam testamque tenere, aut, si mavis, amplecti postremam. Memineris tamen me elegisse mediam viam, de qua plura memorato capite tertio libri xviii. Dixi omnium menti inesse regulam quamdam incommutabilem aequitatis, sed hominem lapsum magis movere, atque ad agendum trahere imagines rerum sensibilibus & infirmatam peccato primi hominis noxiam cupiditatem: ad hanc comprimendam divinitus nobis inspirari gratiam sanctae delectationis. Ad propositam ergo quaestionem ex hac mea opinione consequens habetur responsum. Vel humanus actus dirigitur per caritatem, & gratiam sanctae delectationis in Deum, & est bonus undequaque; vel per ideam illam incommutabilis aequitatis rectae rationi deprehenditur convenire, & est bonus moraliter: vel peragitur ob inanem gloriam, & est inflatum typho superbiae; vel propter res sensibiles, & creatas, & cupiditate marcescit. Igitur in individuo nullus datur humanus actus indifferens. Addo quod nisi adsit caritas, per quam referatur in Deum in praxi operans non operabitur propter aequitatem, cujus habet ideam ingenitam, sed aut sibi placens, aut fruens bonis commutabilibus, & ideo opus erit pravum, atque perversum. Atque haec assertio ex praecitato capite sua veluti fonte dimanat. Neque ab Augustino aliena est, qui libro 2. de peccatorum meritis cap. 18. docet non posse in medio quodam humanam voluntatem consistere, *Ut nec bona sit, nec mala*; & in libro de utilitate credendi cap. 12. ait: *Omne factum sit recte factum non est, peccatum non est; nec recte factum ullo modo esse potest, quod non a recta ratione proficiscitur*. Hinc Vasquesius, pugnet licet pro sententia contraria, fatetur nihilominus 3. p. disp. 25. cap. 6. S. P. Augustinum nullum indifferenter actum admittere.

Obijciunt Adversarii 1. locum Hieronymi ex Epistola 89. inter Augustinianas xi. vel lxxv. *Bonum est continentia, malum est luxuria. Inter utrumque indifferens ambulare, digerere alvi stercora, capitis naribus purgamenta projicere, sputis rheumata jacere. Hoc nec*

bonum, nec malum est. Sive enim feceris, sive non feceris, nec justitiam habebis, nec injustitiam.

Respondetur, Hieronymum loqui de operibus consideratis in specie, sive spectato duntaxat eorum objecto, non autem in individuo prout hic, & nunc exercentur, & quatenus cum intentione, ac fine operantis sunt conjuncta. Hoc autem pacto nemo denegat esse indifferentia; cum versentur circa objectum, quod nec prohibitum est, nec praeceptum. Nemo pariter affirmat exercitamento illorum operum justitiam comparari, vel injustitiam, cum haec duo non opere, atque officio pensentur, sed fine, qui in operante est, non in opere. Hanc esse mentem Hieronymi constat ex verbis nuper recitatis, atque ex ipso Epistolae argumento. Ait enim principio *bonam esse continentiam*, in se utilitatem spectatam, & ratione objecti; nam si continens sis avaritiae gratia, aut philantia quadam, & inani iactantia, quis dubitat continentiam tuam non esse bonam, atque vinci a te vitium vitio? Addit posthac indifferens esse *ambulare, sputa jacere, navibus purgamenta projicere*: quae si praestes, ut amariam videas, hostem contemnas, procum accersas, quis negat a te indifferens opus vitari? Ergo Hieronymus in operibus, quae indifferentia appellat, officium spectat, non finem. Idque ut probet observationem legalium non esse natura sua indifferentem, ut potuerit ab Apostolis pro temporum opportunitate exerceri, vel praetermitti, sed malam fuisse, ac prohibitam, ideoque non sincere, sed quadam dispensatione usurpatam. Qua in re non solum Hieronymus fatetur finem operum esse attendendum, sed etiam tenet reprobam ab Augustino sententiam, in observatione legalium mala per se ac prohibita magnam apparere, ac novam clementiam Apostoli, dum Judaeos Christianos volens facere, ipse Judaeus factus est. Ea propter Hieronymus plus, quam dicamus nos, dicit: quoniam arbitratur opus in specie malum esse bonum in individuo, & provide ab Apostolis servata legalia, & simulata praecepta etiam si existimet legalia ipsa mortifera. Sed cavendum est, ut S. P. Augustinus respondet Hieronymo Ep. xix. nunc lxxxii., ne sicut Philosophi quadam facta hominum media dicamus inter recte factum, & peccatum, quae neque in recte factis, neque in peccatis numerentur, spectans in individuo opera, quae

Hie-

Hieronymus dixerat in specie tantum indifferentia.

Deinde obijciunt Adversarii, quod loqui, ambulare, ludere ob solum libertatis exercitium non sit opus bonum, neque malum: non bonum, ut per se patet; non malum, quoniam ad pravam finem nequaquam refertur. At constat ex dictis responsio: hi enim, & consimiles actus sunt secundum se indifferentes, in individuo autem, & spectato fine operantis, omni malitia non carent, non quia ex fine pravo ponantur, sed quia recto fine destituuntur. Et revera Matthæi xii. 39. legitur: *Dico autem vobis, quoniam omne verbum otiosum; quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii.* Porro, ut animadvertit Gonet Tract. de Moral. Act. Hum. disp. 5., actio non dicitur otiosa, quod ad finem malum ordinata sit, sed quod careat fine debito: & consequenter loqui, ambulare, ludere exercitationis causa, quamvis turpitudinem finis non habeant, otiosa sunt & inania, quia carent fine debito ac recto. Atque hinc depromit hujus asserti rationem validissimam magnus Thomas Aquinas scribens i. 2. q. 18. art. 9. *Sed contra est, quod Gregorius dicit in quadam Homilia, Otiosum verbum est, quod utilitate rectitudinis, aut ratione justæ necessitatis, aut piæ utilitatis caret. Sed verbum otiosum est malum, quia de eo reddent homines rationem in die Judicii, ut dicitur Matth. xii. Si autem non caret ratione justæ necessitatis, aut piæ utilitatis, est bonum. Pari ergo ratione & quilibet alius actus vel est bonus, vel malus. Nullus ergo individualis actus est indifferens.* Hactenus S. Thomas. Ex Angelico autem Præceptore infertur, necessariam non esse supernaturalem caritatem, ut opus humanum non sit perversum ac malum, sed sufficere: si ponatur ex fine justæ necessitatis ac piæ utilitatis, qui finis conformis sit rectæ rationi, & idæ ac regulæ æquitatis incommutabilis: quamquam in praxi perdifficile est ita hanc regulam tenere, ut non prævaleant rationi sensuum illecebræ, quando istas Gratia Dei non coercet.

Tertio obijciunt, damnatum esse a Concilio Constantiensi articulum Joannis Hus: *Quod nulla sint opera indifferentia.* Sed legendus integer articulus ad hunc modum se habens: *Quod nulla sint opera indifferentia, sed hæc sit divisio immediata humanorum ope-*

rum, quod sint vel virtuosa, vel vitiosa. Quia si homo est vitiosus, & agit quidquam, tunc agit vitiose: & si est virtuosus, & agit quidquam, tunc agit virtuose; quia sicut peccatum inficit universaliter omnes actus hominis vitiosi; sic virtus vivificat omnes actus virtuosos. Itaque articulus ille non agit de indifferentia operum secundum se, sed comparate ad justum vel impium, quos Joannes Hus asserbat necessario bene vel male operari; bene, si gratia sanctificante sint exornati, male, si coinquinati sint culpa. Quod hæreticum est asserere; nam nec semper justus operatur ex caritate, nec semper impius ex cupiditate; non enim semper in corde peccatorum regnat carnalis cupiditas, neque omnes actiones corrumpit, ut demonstravimus alio in loco adversus Quenelium ac Bajum, quorum perverta dogmata magnam habent cum Hussitis affinitatem.

Opponunt denique præceptum omnia referendi in Deum, sive in finem ultimum esse affirmativum, nec semper obligans: nullam dari speciem absque individuis; ideoque si dantur actus secundum speciem indifferentes, admitti quoque debent in individuo; postremo dari omissionem indifferentem, ex gr. non audire sacrum die feriali, & consequenter etiam actum. Sed hæc non moror. Nam de primo argumento dictum supra servandum esse præceptum illud quotiescumque deliberate operemur; imo sententia nostra sufficere, si opus a regula incommutabili, quæ Deus ipse est, non detrahetur. Ad alterum dicimus in individuo determinatum esse certis circumstantiis, quod in specie est indifferens; & argumentationem tenuissimam retorquemus. Atque ad ultimum respondemus, omissionem, de qua supra, in se spectatam indifferentem utique esse, quia nullum præceptum transgreditur: sed consideratam in deliberatione non audientis sacrum vel a recto fine cohonestari, vel infici a parvo.

C A P U T III.

Num Actus exterior addat interiori bonitatem aliquam, vel malitiam.

PERTRACTATA a veteribus Scholasticis cum Magistro in 2. Sent. dist. 42. illa quæstio, *An voluntas, & actio mala in eodem homine, & circa eandem rem sint*
unum

unum peccatum, vel *plura*, sensum patitur multiplicem; quem si scite distinguas, plenissimam hujus dubitationis consequeris intelligentiam. Vel enim inquiritur, sit ne exterior operatio peccatum: vel num peccatum operationis externum sit numero diversum a pravo desiderio illud perpetrandi: vel denique, an, dum reapse committitur, quamdam induat malitiam vel turpitudinem, qua carebat præconceptum, & adhuc latitans in voluntate. Atque idem per antithesim de recta intentione, & consequente bono opere inquiritur.

Externam itaque operationem divina lege prohibitam, ut furtum, homicidium, fornicationem, crimen esse, atque externum opus divinis mandatis præceptum, ut Dei cultum, observantiam fectorum, honoremque parentibus exhibitum, habere ex ipso officio laudis decorisque splendorem, non est in disputationem trahendum. Nam peccatum illud est, quod legi adversatur æternæ; & opus virtutis, quod ipsa lege præscribitur. At plures externas actiones prohiberi, ac præcipi plures alias, non est qui compertum non habeat, atque exploratum. Perspicuum est ergo dari cum externa peccata, tum pariter externa virtutum officia.

Actus istiusmodi externos reddere bonum, aut malum opus majus *extensive*, atque illud quasi explicare, res per se loquitur. In actuali enim opere peccatum ex intimo corde foras ministerio sensuum erumpit, veluti dum mortuum cadaver e domo effertur ad tumulum. Quare externum opus etiam diuturnioris voluntatis indicium est, & animi pravitatem vel rectitudinem demonstrat esse ampliorum. Et quidem retrahente se animo quiescent corporei motus, veluti inferiores rotæ, dum prima consistit, neque dari potest externum liberum opus, si repugnet voluntas. At fieri tamen potest, ut animi intentio, si ve improba sit, si ve recta, vigeat ac perseveret, etiamsi opus non perficiatur exterius, cohibente illud causa aliqua ab intima voluntate, animoque diversa. Hoc pacto qui exardescit concupiscentia oculorum, *jā mæchatus est*, ut habetur in Evangelio Matth. v. 28. & cum possit voluntas ab opere separari, & ad opus procedere, multiplicata sunt præcepta, ex gr. *Non furtum facies*, & *Non concupisces rem alienam*: in quorum uno prohibetur opus, quod voluntate mala pera-

gitur; in altero damnatur ipsa mala voluntas. Ex quibus inferitur malitiam, quæ deprahenditur in furto, esse amplificationem quamdam pravitatis præexistentis in animo furis; & quæ si progressionem concepti partus ex utero ad lucem: nec esse diversum omnino peccatum quod uno, & peccatum quod altero præcepto est prohibitum; quemadmodum idem est quod concipitur, & quod nascitur; idem cadaver latens domi, & funere elatum; idem quod facere cupio, & quod facio. Atque hæc aperte dirimunt positam secundo loco dubitationem.

Videndum ergo superest, an hæc major explicatio peccati, quemadmodum certissimum est argumentum diuturnioris malitiæ, animique in malo perseverantis; ita peccatum ipsum adaugeat, adeo ut plus habeat meriti, vel dedecoris operatio cum interno affectu conjuncta, quam ipse intimus affectus absque operis executione.

PROPOSITIO; Externum opus nihil per se addit decoris, aut turpitudinis interiori voluntati in rem honestam, iniquamque deliberate vergenti: nec pensatur apud Deum ex officio, sed ex animo præmii dignitas, vel supplicii.

Demonstratur autem: Si externum opus bonitatem, aut malitiam superadderet actui voluntatis interiori, non eandem promeretur retributionem, aut poenam, qui habet æque efficacem voluntatem opus rectum, perversumve patrandi, sed vel viribus destitutus est, vel occasionem nequit nancisci, vel externis adminiculis caret; ac debeatur ei, qui potestate, ceterisque adjumentis præditus opus intentum exequitur. At Scripturarum sanctarum oraculis, testimoniis sanctorum Patrum, aliorum Scriptorum sententiis, necnon humanæ rationis lumine constat, eandem ab utroque referendam esse mercedem, vel poenam, Operis ergo exterioris impendium nullam per se facit bonitatis, aut malitiæ accessionem. Minorem r. sacræ literæ comprobant. Abrahamo enim propter sinceram animi voluntatem, ac si actu immolasset filium, a Domino dictum est Gen. xxii. 16. *Quia fecisti hanc rem, & non pepercisti unigenito filio tuo propter me*: quæ verba expendens Chrysostomus hom. 47. in Genesim, *Quantum ad voluntatem attinet*, inquit, *cruentaverat dexteram Patriarcha, & per cervicem pueri immiserat gladium, perseveravit*.

Etumque obtulerat sacrificium: & idcirco Dominus, quasi sacrificio re ipsa consumato, laudat justum. De muliere etiam paupercula, quæ in Gazophylacium, sive ararium Ecclesiasticum, miserat duo tantum area minuta, ait Dominus Lucæ xxi. 30. *Vidua hæc pauper plus quam omnes misit, magis animum profecto pensitans, quam censum.* Petrus pariter posteaquam retia, tenuissimumque patrimonium reliquerat, quasi dimissis prædiis multis, amplissimisque divitiis, inquit Matth. xix. *Ecce nos reliquimus omnia.* Apostolus quoque Paulus in 2. ad Corinth. c. viii. 12. ait: *Si enim voluntas prompta est, secundum id quod habet accepta est, non secundum id, quod non habes;* demonstrans nullam Deo acceptam esse oblationem, quæ ex corde non sit, neque aliam promereri mercedem præter eam, quam postulat æqui restitue animi intentio. Atque idem de malis operibus asserendum est. Etenim, ut paulo supra dicebam, si quis mulierem adspiciens intemperanter concupiscentiæ illius animum mancipaverit, jam ex Dominica apud Mat. cap. v. sententia, *Mœchatus est eam in corde suo.* Et Jacobus cap. i. 15. solam concupiscentiam esse quasi matrem peccati declarat, scribens: *Concupiscentia cum conceperit, parit peccatum.* Opus itaque externum a nobis supra comparatum concepti partus nativitati trahit a proposito pravæ intentionis, veluti a materno utero, quidquid habet sceditatis, atque dedecoris.

Hanc esse sanctorum Patrum sententiam liquet ex productis verbis Chrysostomi. Augustini autem perspicua sunt, quæ habentur lib. i. de lib. arbitr. cap. 3. *Si cui non contingat facultas concumbendi cum coniuge aliena, planum tamen aliquo modo sit eum cupere, & si potestas detur esse facturum, non minus reus est, quam si in ipso facto deprehenderetur.* Et in serm. xviii. alias 220. de temp. *Si forte (inquit) conversus ad Deum statim morieris, opera tua nulla invenientur in illo thesauro? Plane tibi invenies opera tua, quia scriptum est, Pax in terra hominibus bonæ voluntatis. Deus non annotat facultatem, sed coronat voluntatem. Scit quia voluisti, & non potuisti, sic is annotat quasi feceris, quod voluisti.* Et in Epist. ad Deogratias xlix, nunc cii. q. 4. probat solum voluntatis affectum esse omnium factorum, meritorumque men-

suram, quoniam ex qualitatibus voluntatum, non ex temporum spatiis, sive recte facta, sive peccata merimur. Alioquin maius peccatum haberetur arborem dejicere, quam hominem occidere: illud enim fit longa mora, ictibus multis, hoc uno ictu, brevissimo tempore. Ex quo loco peracutas argumentationes depromit Ariminensis in 2. sent. dist. 42., & 43. concl. vii. S. martyr Cyprianus in Epist. ad Lucium scribit dilata martyria non minuire meritum confessionis. Bernardus Epist. lxxxvii. docet voluntatem reputari pro facto, ubi factum excludit necessitas. Idem præcedentibus Ecclesiæ seculis tradiderant Auctor Quæst. ad Orthodoxos, Tertullianus de Pœnitentia, aliique permulti.

Perceperunt vero manifestam hanc veritatem Scriptores alii, sive literis sacris imbuti, sive naturali tantum Philosophia. Differens quippe Phylo Judæus de lege Moysis, ait: *Par judicari crimen hoc aliquem egisse, ut occideret, & occidisse.* Seneca, *Latro est (inquit) etiam antequam inquinet manus. Exercetur atque aperitur opere nequitia non incipit.* Ex Aristophane desumptum est Græcorum illud effatum, *Δυνατοὶ γὰρ καὶ τὸ δρᾶν τοιοῦτον*, quod latine sonat, *Par est facere, & voluisse malum.* Juvenalis post Herodotum narrat de Glaucō Historiam cum illo Epiphonemate,

Has patitur pœnas pœeandi sola voluntas. Et jure meritoque. Externa enim operatio in tantum contaminatur, & redditur flagitiosa, in quantum procedit a libera voluntate. Homicidium quippe per industriam, insidiisque patratum ob pertinaciam inveterati odii gravius est, quam si a rixantibus fiat, ut colligitur ex cap. 21. Exodi. Si telum manu effugiat, vis reputatur in culpam; si autem penitus involuntarium sit, nulla dignum est animadversione. Quod si animo obversetur, & adeo hominem odio habeas, ut facta potestate illud morte afficeret, jam censendus eris homicida, juxta Joannis sententiam i. Epist. 111. 15. Ipsa ergo cædes, & alienæ vitæ violatio gravior est duntaxat ob intimam & corde conceptam acerbiteratem. Insuper si duo in occisionem alterius conspirantes consimili odio tabescant, unus autem robustior pluribus vulneribus hostem confodiat, alius debiliior viribus plagas inurat leviores; uterque ense aggrediatur inimicum, etiam

is unius ictu de medio tollatur, declinato, aut forte fracto pugione alterius, eadem punitione plectendi sunt, quamvis in externo opere se gesserint inæqualiter. Præterea, ut ratiocinatur Hugo lib. 21. de Sacram. p. 14. ubi plus datur, & ubi minus, differens meritum non est, si æqualis voluntas habeatur: & ubi aliquid datur, & ubi nihil datur, differens meritum esse non potest, si æqualis sit utriusque voluntas, ideoque totum meritum in voluntate est. Tandem ne apologum prætermittam, de quo legendus S. Pater in Ps. xciii. lupus tantum cupiens nocere, quantum leo, perterritus canum latratu fugit ab ovium caula, dum leo animosior neque canum rabiem pertimescens agnum unum carpit, & dilaniat: & nihilominus nunquid lupus innocentior remeavit? Itaque exterior actio per se peccatum, aut meritum non adauget & a sola voluntate pensandam esse operum qualitatem moralem commonstrat divina Scriptura, docent Patres, affirmant Scriptores alii, & ratio evincit humana; quod erat demonstrandum.

Animadvertas tamen consulto fuisse a me appositam particulam *Per se*, cum *per* occidens externa actio sit proculdubio nequitiae scelerisque argumentum. Nam primum apparet, ut diximus, in opere interior animi pravitas diuturnior, & perseverans. Deinde actionis exercitamento magis præconcepta delectatio titillat, inhiatque animus, dum explet, quod concupierat, fluxis voluptatibus vehementius. Quare Hugo Victorinus loco citato, objicienti cur post voluntatem opus requiratur, si per ipsum nihil additur meriti; respondet requiri, *Ut opere voluntas augeatur: tale etenim est cor hominis, ut opere suo amplius inardescat, sive ad bonitatem amandam, si rectum, sive ad malitiam, si pravum est.* Et addit: *Si forte contingerit tantam esse voluntatem in eo, qui non operatur, quanta est in illo, qui opus exercet, ubi voluntas eadem est, meritum dissimile esse non potest.* Aperta tamen ratio suadet, cur bona opera, dum possumus, actu peragere teneamur, nec sufficiat semper intentio: quoniam, scilicet, voluntas non est efficax, si non operetur, dum potest. Postremo oriuntur ex bono opere commoda plurima, maxime ædificatio proximorum, & mutuae necessitudinis vinculum: quemadmodum pariunt ex adverso operatione nequitiae subversionem, scandalum, aliaque de-

Berti Theol. Tom. IV.

trimenta.

OBJECTORUM RESOLUTIO.

Ad revincendam thesim superiorem præferri possunt quædam ab auctoritate, & a ratione argumenta. Quæ petuntur ab auctoritate sunt. I. Concilium Neocæsariense mandat, ut Deo gratiæ agantur, si peccandi cupiditatem foventibus subtraxerit occasionem. II. Augustinus in 3. de Trinit. cap. 5. ait: *Miser est, qui malum vult, sed miserior, qui malam voluntatem adimplet.* Et Tract. lviii. in Joan. de lotionem pedum inquit; *Multo autem est melius, & sine controversia verius, ut etiam manibus fiat, nec dedignetur, quod fecit Christus, facere Christianus.* Ubi opus externum magis deprædicat, & commendat, quam solam eorum voluntatem, qui recipientes hospitio Sanctorum pedes non lavant, tamen quod manu non faciunt, corde faciant. III. Inter errores Petri Abaelardi proscriptus est tertius decimus: *Nos vero dicimus, quod sola voluntas a Deo æternaliter remuneretur, sive ad bonum, sive ad malum; nec propter opera pejor, vel melior efficitur homo, nisi forte dum operatur in aliquo, voluntas ejus augmentatur.* Videtur autem hic articulus in positionem nostram per omnia collineare. IV. Ecclesia percutientem, vel occidentem Clericos punit excommunicatione, & irregularitate, neque his pœnis in Clericum odio habentes animadvertit. Contra censet deberi martyrii aureolam iis, qui fuderunt pro Christo sanguinem; non autem si solo animo perpeffi fuerint tormenta. Actus itaque externus supplicii, ac præmii dignitatem adauget.

Resp. his omnibus demonstrari tantummodo, quod in actione externa appareat voluntas efficacior, diuturnior, vehementior; & idcirco opus etiam si præcipiatur, & magno pere commendetur, non per se, sed ratione ardentioris illius voluntatis adauget meritum. Igitur Concilium Neocæsariense præcipit, ut Deo gratiæ referantur, si Clericis in fornicationis crimen propensis subtrahatur occasio; quoniam sine operis complemento vitantur scandala, & ferverescens libido tepescit. Canone tamen quarto declarat eadem Synodus scelere ipso fornicationis Clericum inquinari, *ἐὰν προδῇται ἐπιδύμῳαι γυναῖκος*, si proposuerit sollicitare sæminam. Rectissime pariter

Augustinus miserabiliorem appellat, qui pravam intentionem opere explet, quoniam is habet mali voluntatem non solum deliberatam, sed & robustiorem, forasque instar putrescentis maciei erumpentem. Hortatur etiam jure merito, ut factis Christi compleantur exempla quoniam prompta efficaxque voluntas operari non renuit: atque ut idem Augustinus e vestigio addit, *Cum ad pedes fratris inclinatur corpus, etiam in corde ipso excitatur, vel si jam inerat, confirmatur humilitatis affectus*. Abaelardi damnatur articulus est: *Propter opera nec melior, nec peior efficitur homo*, absque aliis verbis supra recitatis. Quod Abaelardus asseruit, propterea quod existimavit nullum opus esse peccatum, ut constat ex illius art. xix. Merito proinde damnatus fuit, quoniam inutiles putavit actiones; a quibus iniquum est, dum illas complere tenemur & possumus, abstinere. Excommunicatio, & alia censura interdum pro levioribus erratis infliguntur. Gravius enim peccat, qui laicum interficit, quam qui sanabili vulnere offendit Clericum, nec ille tamen incurrit excommunicationem: & inhonestum, ac turpe est magis furari, & fornicari, quam vesci carnibus die Veneris, & nihilominus excommunicatione plectitur peccatum illud, non illud. Et optimo quidem jure. Enimvero cum delicta a legibus damnentur, & a custodibus ipsarum legum puniantur; censuris Ecclesia in illos animadvertit, qui parvipendunt religionem Christianam, contumeliose se gerunt in Ecclesiasticam Hierarchiam, & fidelium communionem moribus hæreticorum commaculant. Ad martyrium, quod attinet; vix fieri potest, ut in solo patiendi desiderio tanta sit caritas, ac tolerantia, quanta est in ipsa sanguinis profusione: atque si tanta sit, non deest martyrii palma, quomodo de D. Martino testatur Ecclesia. Ac præterea, martyrium uberiorem gratiam confert ob stigmata Christi, quæ martyr portat in corpore, quibus sententia plurimorum respondet glorificatio illa, quam appellant *Aureolam*.

A ratione argumentantur primo. Opus externum est peccatum diversum ab opere interno; cum utrumque distinctis prohibeatur præceptis. Duplici autem peccato gravior poena debetur, quam uni. Ulterius in Confessione peccatum externum aperiri debet, nec

sufficit exprimere voluntatem. Addit ergo operatio voluntati pravae peccati pondus, & gravitatem. Tandem externus actus est per se satisfactorius. Ergo & per se habet rationem meriti.

Resp. ad 1. peccatum externum unum esse cum interno, & tamen multiplicari mandata, ne quod latet in corde ulterius progrediatur, ut explicavi in Prænotatione thesisi. Aut respondetur cum Gregorio Ariminensi dist. 42. concl. vii. ad 5. multiplicari numerum peccatorum per actus, malitiam vero per voluntatem: ideoque opus externum, atque internum esse duo peccata, & habere eandem malitiam: duo peccata, quoniam actus duo sunt; unam vero malitiam, quia est una in utrisque voluntas. At 2. dicimus actum externum esse revera peccatum, & lege prohibitum, licet malitiam habeat a deliberatione voluntatis derivatam: dicimus in ipso opere magis cupiditatem iervescere, dicimus posse inde oriri scandala, debitum restitutionis, & impedimenta matrimoniorum, censurarum vincula, & incommoda alia complura. Debet ergo omnino patefieri Ecclesiastico Judici, ut ab exterioribus indiciis percipiat ægritudinem animorum, & ubi detexerit pessimi vulnere qualitatem adhibere valeat medicamenta. Ad ultimum facilis est responsio; nam sicut externa opera, quæ asserunt afflictationem, & poenam, non sunt satisfactoria, nisi electione suscipiantur; aut si aliquid necessario parimur, illud æquo animo toleremus: ita non sunt meritoria, nisi ratione voluntatis, ac libertatis; & ideo omne meritum operibus ipsis satisfactoriis comparatum debet a voluntate libera proficisci.

C A P U T IV.

Quid juxta Augustinum sit virtus, & quomodo a Theologis dividatur.

SUNT hæcenus dicta virtuti, vitioque communia. Ad virtutis naturam indagandam nunc disputatio nostra progreditur. Oportet autem primo, ut exponamus, quid designet hoc virtutis vocabulum: quo interdum utimur ad demonstrandam fortitudinem, ac potentiam, ut copiarum militum Holofernis Jud. iii. 15. dicuntur *Exercitus virtutis*, & de Lyfia in 1. Machab. vi. legitur: *Abiit cum*

virtute forti. Aliquando vocabulum illud usurpamus ad exprimendam naturalem vim, atque energiam caussarum efficientium, quo sensu Sap. vii. 17. legitur: *Ut sciam dispositionem orbis terrarum, & virtutes elementorum*: quandoque ad demonstrandam gratiam miraculorum, ut Matth. vii. 22. *In nomine tuo virtutes multas fecimus*, & Act. iii. 12. *Quasi nostra virtute fecerimus hunc ambulare*: non raro ad designandum quemdam ordinem Angelorum, ut in Epistola Pauli ad Ephesios cap. i. 21. *Super omnem principatum, & potestatem, & virtutem, &c.* de quo Angelorum ordine scripsi lib. x. cap. 18. Verum his significationibus prætermisissis: & si quæ sunt aliæ consimiles, *Virtutis* nomine intelligimus rectam animi affectionem, laudabiles efficientem eos, in quibus est: & a qua maxime si constans sit, & conveniens, *Vir* appellatur; aut ipsa virtus, ut Tullio placuit, a viro nomen est mutuata. Atque hanc virtutem definiunt Theologi cum Augustino, & D. Th. quod sit *bona qualitas mentis, qua recte vivitur, & qua nullus male utitur*. Quamquam enim homo virtute ornatus sæpenumero labitur in vitia; non id provenit ex recta illa affectione mentis, & animi, sed ex contraria cupiditate, uti non a radice arboris bonæ, neque ab insito surculo melioris germinis producit fructus malus, ut alio in loco explicavimus.

Cum itaque virtus sit bona illa qualitas, & recta, & conveniens affectio, qua recte vivimus, recte agimus, recte utimur; facile erit virtutis naturam a vitiis discernere, si animadvertamus cum Augustino lib. x. de Trinit. cap. 10. & i. de Doctr. Christiana cap. 34. duos esse actus rationalis creaturæ, ad quos ceteri reducuntur, *uti*, & *frui*. Nihil aliud est *uti*, quam aliquid in facultatem voluntatis adsumere; quod fit in iis rebus, quæ non propter se, sed ratione ultimi finis adsumuntur in usum. *Frui* autem dicimus, dum inhæremus alicui rei propter se, ut dum summum bonum amore casto diligimus, & illius causa utimur creaturis. Ex qua dilectione gaudium aliquod resultat, vel spei in hac vita, vel rei, ut explicat dist. i. Magister, atque in eadem distinctione Gregorius noster, Estius, alique Doctores Scholastici. Et quoniam non possumus inhære amore, & dilectione alicui creaturæ propter se, atque omni re mutabili uti debe-

mus propter finem ultimum; consequens est, nos recte vivere, dum fruimur Deo, & utimur creaturis: & vitiosos fieri, dum fruimur creaturis, atque utimur Deo.

PROPOSITIO I. Nihil est aliud juxta Augustinum virtus, quam ordo amoris, quo servato, vel fruimur Deo, vel utimur creaturis.

Traditur hæc propositio apertissime a D. Parente Augustino lib. xv. de Civ. D. cap. 12. his verbis: *Unde mihi videtur, quod definitio brevis, & vera virtutis, ordo est amoris*. Et de moribus Eccl. Cath. cap. xv. *Nihil omnino esse virtutem affirmaverim, nisi summum amorem Dei*. Defenditur autem hæc propositio ab Augustinianis Theologis, ut constat ex Nicolao Gircken Tom. 2. Summæ Q. 1. dub. 1., & Fulgentio Bellelli in postremo Opere *Mens Augustini* inscripto P. 1. cap. 24. & P. 2. cap. 54. §. 3. Probatur autem his Augustinianis argumentis: I. nihil aliud est virtus, quam recta & conveniens ratio vivendi, ut supra explicavimus; & Augustinus ipse scribit in iv. de Civ. D. cap. 21. *Ars ipsa bene recteque vivendi virtus a veteribus definita est*. Unde ab eo quod Græco ἀρετή dicitur virtus, nomen Artis Latinos traduxisse putaverunt: idest per syncope, quomodo vult Donatus in Andriam Terentii. Atqui non recte vivitur, nisi servato ordine caritatis fruamur summo bono, bonisque utamur commutabilibus. In hoc igitur, quod est *frui*, & *uti* caritatis ordine non neglecto, sita est natura virtutis. II. Aversio a bono incommutabili ad bona commutabilia est vitium, & conversio a bonis commutabilibus ad incommutabile bonum est virtus. Atqui avertimur a summo bono, quotiescumque utimur Deo ad fruendum creaturis, & avertimur a creaturis, dum iis utimur ad fruendum Deo. Igitur in *frui*, & *uti* non perturbato amoris ordine sita est virtus: Proinde rationalis creatura, sive in Angelico spiritu, sive in anima humana ita facta est, ut sibi ipsa bonum, quo beata fiat, esse non possit, sed mutabilitas ejus si convertatur ad immutabile bonum fiat beata, unde si avertatur misera est. Aversio ejus vitium est, conversio ejus virtus est, Ait S. Pater lib. ad Honoratum, sive Epist. cxl. n. 56. & lib. lxxxvii. Quæst. q. 30. *Omnis itaque humana perversio est, quod etiam vitium vocatur, fruendis uti velle, atque uten-*

dis frui. Et rursus omnis ordinatio, quæ virtus etiam nominatur, fruendis frui & utendis uti. III. Nulla animi qualitas censenda virtus est, nisi hominem reddat quodammodo meliorem. Atqui melior rationalis creatura reddi non potest, nisi amore hæreat summo bono, eoque aut spe, aut re fruatur. Igitur sine huiusmodi amore virtus vera non datur. Quemadmodum in ipsis corporibus (inquit S. P. citata ad Honoratum Epistola) quæ inferiora sunt, sicut terra, aqua, & ipse aer meliora fiunt participatione melioris, idest cum luce illuminantur, & fervore vegetantur: sic incorporeæ rationales ipsius Creatoris fiunt participatione meliores, cum ei coherent purissima, & sanctissima caritate; quæ omni modo si caruerint, tenebescunt, & obturescunt quodammodo. IV. Non semel affirmavimus non dari veram virtutem ad vitam perducentem æternam nisi per sanctam dilectionem referatur in Deum, neque virtutem moralem, si non exerceatur motivo honesti boni, quod nobis proponit idea incommutabilis veritatis. Atqui talis relatio haberi nequit sine aliquo ordine amoris tendentis in finem ultimum, neque permanentis in bono aliquo commutabili, Ergo &c. Adsit autem (inquit S. P. in iv. contra Julian. n. XXI.) ut veræ virtutes cuiquam serviant, nisi illi, vel propter illum, cui dicimus, Deus virtutum converte nos. Proinde virtutes, quæ carnalibus delectationibus, vel quibusdam commodis, & emolumentis temporalibus serviunt, veræ prorsus esse non possunt. Quæ autem nulli rei serviunt, nec ipsæ veræ sunt. Veræ quippe virtutes Deo serviunt in hominibus, a quo donantur hominibus, Deo serviunt in Angelis, a quo donantur & Angelis. Quidquid autem boni fit ab homine, & non propter hoc fit, propter quod fieri debere veræ sapientia præcipit, etsi officio videatur bonum, ipso non recto fine peccatum est.

Ex hoc Augustinianæ doctrinæ capite, primo intelligitur, cur Christus Dominus Mat. XXII. 40. docuerit in duobus mandatis dilectionis universam legem pendere, & Apostolus I. ad Corinth. XIII. scripserit sine caritate officia quælibet virtutum nihil prodesse. Quod non ideo traditum est, quasi omnis virtus sit caritas, & sola remuneretur a Deo, ut asseruit Quenellus damnatis propositionibus 52. & seqq., sed quoniam omnis virtu-

tis actus ex aliquo amore boni debet procedere non iustificante, & perfecto, sed saltem inchoato, ac tendente in bonum, quod amandum est. Deinde percipitur quomodo virtus in solo Deo sit naturaliter immutabilis, atque in beatis constans, ac perpetua per participationem beatitudinis, quoniam ille seipso fruitur, omniaque operatur in sui gloriam; ac beatorum animæ fruuntur Deo, eique adhærent firmissima caritate. Facile demum ex hac doctrina colligitur, non esse veram virtutem Stoicam illam, cui studuerunt aliqui propter ipsius virtutis ornamentum, atque decorem, neque Epicureorum operantim propter voluptatem, neque Romanorum honesta officia exercentium propter sui nominis celebritatem; cum in his omnibus sit amoris perversitas, & frui bonis commutabilibus.

PROPOSITIO II. Cum omnis virtus sit ordinata ad fruendum summo bono, & utendum bonis commutabilibus, virtutes omnes, vel ad tres Theologales, vel ad quatuor Cardinales reducuntur.

Vel enim immediate virtus fertur in finem, quo frui debemus, vel in media, quibus utendum est. Si virtus immediate fertur in finem, debet reduci ad unam ex tribus Theologalibus; si in media, ad unam ex quatuor Cardinalibus. Ergo ad istas reliquæ omnes reducuntur. Prob. minor. In Deum immediate tendimus, vel cognitione supernaturalium bonorum, vel cordis motione ac desiderio, vel unionē amoris. Quorum primum præstat fides, alterum spes, tertium caritas; quæ ideo evacuata fide, atque spe, manet in patria: unde Apostolus in I. ad Cor. XIII. 8. ait: Caritas nunquam excidit. Si vero virtus tendat in media, quibus servato ordine caritatis uti debemus, vel exerceatur seligendo sagaciter media, quæ ad finem conducunt ab iis, quæ illius consecutionem impedire possunt; & in hoc sita est virtus prudentiæ, cujus partes juxta Angelicum Doctorem sunt sollicitudo, vigilantia, memoria, intelligentia, docilitas, solertia, ratio, providentia, circumspectio, & cautio. Vel exerceatur virtus unicuique suumtribuendo, Deo scilicet cultum, honorem parentibus, proximo depositum, mutuum, & quidquid ei aliquo debetur titulo; atque id ad iustitiam pertinet, vel ad ipsius partes, nimirum Religionem, pœnitentiam, pietatem, humilitatem, observantiam, gratitudinem, vindica-

tionem, veracitatem, amicitiam, & magnificentiam. Vel exercetur virtus integrum se præbendo ei quod amatur: atque hæc est virtus temperantiæ, sub qua, veluti sub genere comprehenduntur abſtinentia, ſobrietas, caſtitas, pudicitia. Vel denique exercetur virtus adverſa omnia patientiſſime tolerando: in quo ſita eſt fortitudo, vel ad fortitudinem pertinentes magnanimitas, patientia, perfeverantia. Audiendus de quatuor his virtutibus diſſerens Auguſtinus lib. i. de moribus Eccleſiæ Catholiæ cap. xv. num. 25. *Quod ſi virtus ad beatam vitam nos ducit, nihil omnino eſſe virtutem affirmaverim, niſi ſummum amorem Dei. Namque illud, quod quadripartita dicitur virtus, ex ipſius amoris vario quodam affectu, quantum intelligo, dicitur. Itaque illas quatuor virtutes, quarum utinam ita ſit in mentibus viſ, ut nomina in ore ſunt omnium, ſic etiam definire non dubitem, ut temperantia ſit amor integrum ſe præbens ei, quod amatur. Fortitudo amor facile tolerans omnia propter quod amatur. Juſtitia amor ſoli amato ſerviens, & propterea recte dominans. Prudentia amor ea, quibus adjuvatur, ab eis, quibus impeditur, ſagaciter ſeligens, &c.*

AD QUÆDAM IN CONTRARIUM ARGUMENTA.

Sed obijcies. Si nulla abſque ordine amoris daretur virtus, ſequeretur primo fidem non operari niſi per caritatem, & ab amore ſejunctam non virtutem eſſe, ſed vitium. Id vero damnatum eſt in Bulla *Unigenitus*, prop. li. lxi. II. Sequeretur ſolam caritatem facere actiones Chriſtianas, & inter opera virtutum connumerandas, ſolam caritatem honorare Deum, ſolam remunerari: quod eſt proſcriptum prop. lxi. liv. lv. lvi. eadem Bulla III. ſequeretur non eſſe ſine amore virtutem ſpei, imo nec religionis, quod damnatur proximis propoſitionibus lvii. lviii. IV. Sequeretur timore ſupplicii, nec virtutem conſtituere, nec dignum Dei eſſe, nec peccatum cohibere ſaltem in corde: quod pariter damnatum eſt, ne vetuſtiores hæreſes commemoremus, eadem Clementis Conſtitutione a propoſitione lx. ad lxxiii. Tradita ergo virtutis idea non alia eſt, quam a Lutheranis primum, deinde a Bajo, & Quenello præformata.

Reſp. plures utique dari virtutes, quæ non ſunt formaliter amor, ſed nulla virtus ab ordine amoris divellitur, ideſt, nulla virtute recte utimur, niſi ordinate amando: fieri enim non poteſt, ut ſine aliquo affectu, aut credamus, aut ſperemus, aut timeamus, cum ſemper primus voluntatis motus ſit amor. Quare plures dantur virtutum ſupernaturalium habitus abſque caritate, ſed nulla virtus ſuos actus abſque vitio penitus exerit, niſi rectus aliquis amor voluntatem moveat, ac trahat. At neceſſe non eſt, ut talis amor, quo duce virtutibus bene utimur, ſit habitualis juſtificans, & tam vehemens, ut ſecum trahat remiſſionem peccatorum; alioqui nunquam peccator poſſet credere, aut ſperare, aut timore concuti ſalutari. Sufficit ſi fuerit actualis aliqua, ſed tenens ordinem, ideſt non directæ ad fruendum bonis commutabilibus, cupiditas boni. Merito ergo damnatæ fuerunt omnes propoſitiones Quenelli, quoniam aſſerui prop. 28. *Primam gratiam, quam Deus concedit peccatori, eſſe remiſſionem peccatorum: prop. 45. Amore Dei in corde peccatorum non amplius regnante neceſſe eſt, ut in eo carnalis regnet cupiditas, omneſque actiones ejus corrumpat.* Ex quibus ſequitur peccatorem nullum, priuſquam ei remittantur peccata, poſſe exercere virtutem: quod impium eſt, hæreticum, & blaſphemum.

Ad ſingula tamen respondemus, dicentes fidem operari ſine caritate, quæ dat remiſſionem peccatorum, quam ſolam caritatem novi Dogmatistæ agnoverunt: operari tamen per dilectionem, & amorem inchoatum, quando eſt juſtificationis initium, & cetera impetrat, quibus ad æternam vitam perducimur. Quod ſi ab omni proſus dilectione, & pro affectu divulſa ſit, erit quidem fidei habitus, & per ſe bona mentis qualitas; ſed hoc habitu nemo bene utetur ad beatitudinem capeſſendam, non deficientia fidei, ſed dilectionis, ſive inſpirationis caritatis, aut gratiæ actualis, per quam fidem operari ſcribit Apoſtolus ad Galatas v. 6. & Auguſtinus de Gratia, & lib. arb. cap. 7 Ad 2. dicimus non caritatem ſolam, ſed etiam ſpem, timorem Domini, ceteraſque virtutes facere actiones Chriſtianas, cum ſint omnes habitus, ac bonæ affectiones animi, ac propriarum operationum principia: ſed ut huiusmodi operationes veram virtutem redoleant, ideſt, rectæ ſint non ſolum officio, verum etiam ſine, & co-

& coronam, ac remunerationem promereantur, necesse est, ad finem ultimum tendant, & auxiliatricem habeant caritatem, non *habitualement*, quæ non est sine remissione peccatorum, & quæ necessaria tantum est ad perfectam unionem cum Christo, qualem novi hæretici perperam ad omne opus bonum requirunt, sed actualem, inchoatam, sive gratiam sanctæ inspirationis, sine qua nihil fieri posse, quod ad pietatem pertineat, veramque iustitiam, decretum est Augustini de Gratia Christi cap. 20. Ad 3. asserimus, spem pariter cum merito futuræ beatitudinis conjunctam, ex sententia Augustini cap. 8. Enchiridii, sine amore non esse: sed non ad sensum Quenelli; nam ut actus spei non sit a virtute divulsus, sufficit si procedat a recto impulsu voluntatis in bonum: nemo quippe sperare potest, nisi amet bona illa, quæ sperat. Ad ultimum respondeo nullam aliam esse causam timoris, nisi amorem; nam timemus mala, quoniam nos ab aliquo bono divellunt: unde Angelicus Doctor 2.2. q. 19. art. 3. *Timor, inquit, ex amore nascitur. Vel ergo timemus, quod amore hæreamus mundo, temporali vitæ, fluxisque voluptatibus, & hic est timor mundanus proculdubio vitiosus: vel timemus sempiternam pœnam quoniam nobis timorem incutit summa Dei potestas, & vindex iustitiæ, & est timor servilis, substantia quidem bonus, cum sit donum Dei, & a malo coerceat, sternatque viam dilectioni sed nondum habet perfectionem virtutis non defectu huius timoris, sed timentis. Præterea damnata est 67. propositio Quenelliana: *Timor servilis non sibi repræsentat Deum, nisi ut Dominum durum, imperiosum, injustum, intractabilem.* Timor enim, qui virtus est; oritur ex consideratione incorruptæ iustitiæ, ac supremi imperii illius Dei, qui potest animam, & corpus perdere in gehennam; quæ consideratio non est absque implicito amore iustitiæ, & reverentia divinæ majestatis, licet non sit cum actu explicito caritatis. Vel denique timemus propter horrorem culpæ; atque timor iste filialis appellatur, propterea quod filiorum est timere offensam patris, est rectus, castus, atque in serie virtutum constituendus; sed oritur ex ordinata dilectione, & ex amore honestatis.*

Posset quis opponere sententiam illorum, qui constituunt naturam virtutis in recto or-

dine amoris, adversari decretis Alexandri VIII. & cohærere propositionibus anno 1690. ab eodem confixis. In septima enim: *Omnis humana actio deliberata est Dei, vel mundi; si Dei, caritas Patris est: si mundi concupiscentia carnis, idest mala;* proscribitur etiam eorum opinio, qui non virtutem, sed vitium esse contendunt quidquid ex amore, & dilectione Dei non procedit. In nona vero propositione: *Revera peccat, qui odio habet peccatum mere ob ejus turpitudinem, & disconvenientiam cum natura rationali, sine ulla ad Deum offensum respectu,* latere videtur eadem opinio, quod absque dilectione peccatorum detestatio nequaquam habet decorem, atque honestatem virtutis. Idem de propositione x. xi. xii. ac xiii. est asserendum; istiusmodi enim propositiones continent pravam doctrinam illorum, qui negant virtutem esse Christianam fidem, quæ per dilectionem non operatur, deficere ipsam fidem deficientes amore, neque carere vitio, quod caret amore ipso: quæ omnia tam videntur assertioni nostræ similia, quam simile est ovum ovo.

Sed hæc iisdem responsionibus diluuntur; non enim a nobis denegantur alii virtutum *habitus* a caritate distincti, cujusmodi est fides; spes, timor: neque recensetur inter vitia aut detestatio peccatorum excitata ex illorum turpitudine, aut bonum opus patratum intuitu mercedis æternæ, aut fides, quæ a caritate disjunguntur; quemadmodum autumabant illarum propositionum assertores: sed cum hæc omnia virtutum *habitus*, & in se inspecta esse bona profiteamur, contendimus habere a caritate, & ab amore virtutis formam, ac perfectionem; quamquam iis *habitus*, ac virtutibus recte utamur, etiam destituti caritate *habituali*, dummodo aliquo amore dirigantur in Deum ultimum finem, aut saltem conformentur communi, & incommutabili regulæ rectitudinis. Septima ergo propositio ab Alexandro VIII. proscripta furculus est Bajani articuli 38. ut animadvertit etiam Dominicus Viva in Trutina damnatarum thesium Volumine III. pag. 98. & merito damnata est, quoniam multa opera deliberata recte fiunt absque caritate *habituali*, & sine gratia Spiritus Sancti inhabitantis; multa etiam spectato officio, & secundum operis substantiam recta sunt, neque a noxia cupiditate proficiuntur; etsi virtutis

nis laudem ex alio capite minime promereantur, ut explicatum est hoc volumine pag. 9. & 25. ex quo nempe recto ordine relationis sint destituta. At propositio ix. non tantum ob hanc rationem proscripita est, verum etiam quia adstruere videtur peccatum philosophicum, eadem Alex. VIII. constitutione damnatum, de quo proximo cap. 9. quamquam etiam in hoc falsa est, quod supponit detestationem peccati ob ejus turpitudinem non exoriri ex amore honestatis, quem rectum esse, & ad virtutem constituendam idoneum non denego, servatis tamen iis, quæ de virtutis norma differui ibidem pag. 11., & p. 17. Ita qui intuitu cœlestis beatitudinis operatur, tenet amoris ordinem, quoniam æternam vitam diligere directam est: neque admittitur a nobis necessarius ille amor purus, quem nonnulli adstruere conati sunt, proximo libro refutandi. Ceteræ propositiones merito fuerunt damnatæ, cum rejiciant apertissime doctrinam Catholicam, quod etiam sine caritate permaneant *habitus fidei*, aliarumque virtutum, & harum actus ex se labefactatos vitio pronuntient; cum recti sint juxta doctrinam alibi expositam.

CAPUT V.

In quo rationalis Creatura actu constituenda sit æterna felicitas, quæ est merces, ac premium virtutis.

INDUBITATUM est virtutis, de qua capite præcedenti differui, condignam mercedem esse perfrui summo, & incommutabili bono. Explosa est enim, atque a fidelium mente prorsus eliminata quælibet opinio antiquorum hominis felicitatem in aliqua fluxi boni participatione constituentium. De quo errore, cum satis multa differant Philosophi in ea parte, quam Ethicam vocant, perpauca subjiciam loco prænotationis ad propositam disquisitionem.

Nullus itaque ratione præditus statuet veram in hac temporali vita beatitudinem. Enimvero quemadmodum ratiocinatur magnus Augustinus in xiv. de Civ. Dei cap. 25. in facultate hominis positum minime est vivere quædam, & quomodo ipsi libuerit: nam anni nostri sicut aranea meditantur: vix erit, qui integra valitudine attingat annum septuagesimum; & si numerentur in robustio-

ribus anni octoginta, amplius eorum labor, & dolor. Legito Psalmum Davidis lxxxix. 10. Aut ergo qui moritur vult vivere, & moriendo nequit habere quod vellet: aut mavult mori; ut melius vivat post mortem, & hac vita tanquam meliori bono non fruitur. Nunc vero (inquit S. Pater) quis hominum potest ut vult vivere, quando ipsum vivere non est in potestate? Vivere enim vult, mori cogitur. Quomodo ergo vivit, ut vult, qui non vivit quamdiu vult? Quod si mori voluerit, quomodo potest, ut vult, vivere, qui non vult vivere, etsi ideo mori velit, non quod nolit vivere, sed ut post mortem melius possit vivere?

Facile pariter demonstrare possumus non consistere beatitudinem in bonis corporis, quæ tria recenseri solent, sanitas, pulchritudo, & voluptas. Enim vero hæc, quomodo bona reliqua mutabilia, possunt amitti; ideoque necessum est, ut cum timore possideantur: Qui timet (ait S. Doctor lib. de Beata Vir. num. xi.) videtur tibi beatus esse? Non videtur. Ego quod amat quisque, si amittere potest, potest ne non timere? Non potest. Amitti autem possunt illa fortuita. Non igitur hæc qui amat, & possidet, potest ullo modo beatus esse. Accedit, eum, qui beatus est, meliorem utique esse, quam dum est miser; fieri autem non potest, ut res deterior, cujusmodi sunt bona corporis, rationalem mentem reddere possint meliorem. Turpe præterea est felicitatem hominis collocare in corporis sanitate paucis annis, nobisque invitis, dilabescere: & in qua, sive sensuum acumen spectes, sive membrorum valetudinem, sæpenumero hominem bruta superant animalia. Hæc valent de vultus decore, & formæ venustate; ac multo magis de voluptaria vita, quibus pecoribus æquiparamur. Membrorum certe amputatio, vel debilitas hominis expugnat incolumitatem, deformitas pulchritudinem, imbecillitas sanitatem, vires lassitudo, mobilitatem corporis, aut tarditas. Ecquid horum est, quod nequeat in carnem sapientis irruere? Verba sunt Augustini cap. 4. libri xviii. de Civitate Dei.

Idem dicendum est de bonis externis, quæ sunt divitiæ, fama, nobilitas. Nam divitiarum copia, præterquamquod & ipsa amitti potest, & possidetur cum magno angore animi, & exoracante solitudine, explere non potest.

potest insatiabilem hominis cupiditatem. Quod si quis modum sibi statuatur, & presenti substantia contentus decenter perfruatur; id non rebus ipsis tribuendum esse, sed moderationi animorum, præclare animadvertit S. Pater libro de Beata vita numero paullo supra citato. Quapropter & Seneca Epist. 45. docet, *Beatum non esse, quem vulgus appellat, ad quem pecunia magna confluit*. Compertum est etiam ex Romanis Historiis auro, & opibus florentissimam Rempublicam fuisse labefactatam, & nihil aliud esse divitias, quam cupiditatum incitamenta. Fama autem, & honores perperam Boni nomen sibi vindicant, quod ludibrio fortunæ sint exposita, ut vel unum Sejani demonstrat exemplum; & aliena potius sint, quam nostra, cum Majorum fasces, & sceptrum, tum aratra, & ligones.

Nec tamen cum Stoicis beatitudinem in virtute, & sapientia constituendam esse arbitramur. Primo enim Stoicorum virtutes inflatas typho superbiæ, nec virtutum laudes promereri liquet ex præcedenti capite quarto, & ex libris Augustini contra Julianum. Deinde nec sapientia humana, licet aliorum bonorum comparatione æstimabilis, bonum est perpetuum, atque jucundum. Nam ut Augustinus acute disputat laudato cap. iv. lib. xviii. de Civ. Dei, quo recedit, si aliquo morbo efficiamur insani? *Phrænetici multa absurda cum dicunt, & faciunt, plerumque a bono suo proposito, & moribus aliena, immo suo bono proposito moribusque contraria, sive illa cogitemus, sive videamus, si digne consideremus, lacrymas tenere vix possemus, aut forte nec possemus*. Addit S. Pater exempla eorum, qui dæmonum patiuntur incursum: quod malum quis confidit evenire non posse in hac mortali vita sapientibus? Probat deinde quam miser censendus sit sapiens, dum corpus corruptibile aggravat animam, & sensum multa cogitantem deprimit terrena habitatio, ob motus, quibus pervertitur sensus, sopitur ratio, aut saltem habet virtus cum vitio continuum, acerbissimumque conflictum. Quod late confirmat per omnia genera virtutum discurrens. Nec prætermittendum est, quod S. Pater probat serm. cli. de verbis Ap. cap. 8. omnem virtutem, ac sapientiam nobis donari a summo Deo, in quem oportet vehementius homo inardescat, fontemque quærat, quo magis dulces veritatis

rivulos in hac vita degustat. Atque ex his constat, nullam aliam esse hominis beatitudinem, nisi consecutionem summi, & immutabilis boni: quæ doctrina, ut infine ejusdem sermonis ait præclarissimus Doctor, *Non plane conferenda, sed imperabiliter præferenda est doctrinis philosophorum, immunditiæ Epicureorum, superbiæ Stoicorum*.

His itaque prænotatis, inquirunt Theologi, in quo sita sit hæc summi boni possessio, quam dicimus veram hominis beatitudinem, virtutisque mercedem. Prætermitto autem opinionem aliquorum illam constituentium in actione aliqua increata, intusque illapsu divinitatis, non quod falsa sit undequaque, sed quia videtur potius considerare beatitudinem ratione objecti, quam rationalis creatura ea perenniter perfruens. Quare in eam stylium acuunt præclari Theologi Ægidius noster Lusitanus lib. iv. de Beatit., & ne singulos commemorem, Nicolaus L' Hermier Tom. v. pag. 20. & seq. Verum validior, qua impugnatur, est ratio a nobis brevissime exposita. Thomistæ ergo docent constituendam beatitudinem in actu intellectus, Scotistæ in actu voluntatis, complures alii in utroque, quidam in gaudio, ac delectatione actus hujusmodi consequente. Sed gaudium nihil aliud esse puto, quam affectionem quamdam amoris; nam si amor in bonum, quod abest, feratur, dicitur desiderium; si in bonum, quod possumus assequi, spes; si in bonum, quo jam fruamur, gaudium, & delectatio: & ideo accedit hæc opinio postrema ad Scoti sententiam. In quam lubentius me trahi sentio, ratus nullam hinc oriri a nostratibus discrepantiam. Nam Paludanus in iv. dist. 49. q. 3. art. 2. Thomistarum sententiam propugnat, Gerardus Senensis in i. dist. 1. ad Scotistas accedit, & in utroque actu consistere beatitudinem censent Romanus Ægidius Quod. iii. q. 23. Lusitanus citato libro iv. qu. xii. & Argentinas in iv. Sent. dist. xlix. q. 3. Concl. iii., & iv. Ex quorum omnium placitis lubet proximas positiones conflare.

PROPOSITIO I. In utroque actu tam intellectus, quam voluntatis, constituenda est perfectio Beatitudinis.

Debemus quippe de Beatitudine iudicium illud proferre, quod sacræ literæ, Traditio Patrum, & ratio ipsa pronuntiandum esse declarat. Sacræ autem literæ, Patres, ratio

tionisque lumen ostendunt, tam in visione summi veri, quam in amore summi boni consistere animorum perpetuam beatitatem: in utroque igitur actu constituendam recte a nobis pronuntiatum est. Probatum minor primo quantum ad literas divinas attinet. Aperta namque videntur loca, quæ ad sententiæ suæ fulcimentum proferunt docti Thomistæ, eorumque signa sequentes. Ea sunt: Psal. xvi. 15. *Satiabor, cum apparuerit gloria tua*: Psal. lxxix. 20. 20. *Ostende faciem tuam, & salvi erimus*, Matth. 5. 8. *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt*. Joan. xvii. 3. *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Jesum Christum*. Et Epist. 1. cap. iiii. 2. *Scimus quoniam, cum apparuerit similes ei erimus*. Sed non minus perspicua sunt, quæ pro sententia Scotistarum in medium adducuntur; cujus generis sunt ista: Ps. xxxv. 9. *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ; & torrente voluptatis tuæ potabis eos*. Matth. xxv. 21. *Intra in gaudium Domini tui*. Joan. xvi. 22. *Gaudet cor vestrum, & gaudium vestrum nemo tollet a vobis*. Ep. ad Rom. xiv. 17. *non est enim Regnum Dei esca, & potus: sed iustitia, & pax, & gaudium in Spiritu Sancto*.

Præterea stant pro sententia Thomistica Patrum testimonia; ait enim Ambrosius lib. iv. de Officiis cap. 2. *Scriptura divina vitam æternam in cognitione posuit divinitatis*. Chrysostomus Hom. 81. in Joannem: *Omnis requies est filium Dei videre*. S. P. Augustinus lib. de Trinit. num. 28. *Ipsa visio est facie ad faciem, quæ summum premium promittitur iustis*. Lib. de Spir., & lit. cap. xxxiii. *Illa cognitione, illa visione, illa contemplatione satiabitur in bonis animæ desiderium*. Sed stant pro sententia Scoti loca pariter exquisita. Nam S. Pater lib. x. Confess. cap. 22. ait: *Et ipsa est beata vita gaudere ad te, de te, propter te: ipsa est, & non est altera*. Et cap. proximo: *Beata quippe vita est gaudium de veritate*. In 1. de Doctrina Christi cap. 29. *Deo perfrui beate vivere est*; & xiv. de Civ. D. cap. 25. *Beata quippe vita si non amatur, non habetur: porro si amatur, & habetur*. Ambrosius autem citato loco præter cognitionem divinitatis ad beatitudinem requirit etiam fructum operationis: & potius describit duo, quæ ad æternam vitam perducunt, fidem, & opera,

Berti Theol. Tom. IV.

quam vitam ipsam æternam, inferens hanc sitam esse in perfectione virtutis. Quæ sane perfectio est amor, per quem fruimur summo bono; ideoque Ambrosius etiam in amore locat beatitudinem. Et Chrysostomus hom. 46. in Matth. aperte docet voluntatem a Deo remunerari *sempiterna delectatione*.

Itaque cum Scripturæ, tum Patres utramque simul sententiam comprobant, Thomistarum, & Scotistarum; neque ultra verior sit, laborandum est operosa inquisitione, sed firmiter est asserendum beatitudinem utrumque complecti. Ita docent aliis in locis Patres. Nam Ambrosius in libro de Jacob, & Beata vita cap. vii. num. 32. inquit: *Hoc solum in existimatione beata vitæ est requirendum, ut non in aliis, sed in possessione veri, & boni ejus definitio teneatur*. S. Bernardus Ep. 18. *Quia non possumus [inquit] contemplari per speciem, nec plene complecti per amorem, dedit nobis interim & sapere per fidem, & querere per desiderium*. Si enim adhuc absentes iniciat fides, & desiderium; præsentis profecto consummat visio, & amor. S. Thomas de Villanova Concione de S. Maria Magdalena ait: *Felicitas enim, & beatitudo nostra, aut in utroque, visione scilicet, & amore Dei consistit, aut saltem utrumque ad complementum perfectæ beatitudinis necessarium est*. Hugo Victorinus laudatus ab Ægydio nostro Lusitano: *In his (ait) beatitudo consistit, cognoscere, & amare bonum, pro qua sententia Ægydus ipse laudat antiquiores Scholasticos singillatim, articulo 1. citatæ Quæstionis xii. Atque hoc idem memoratus Ægidius, aliique Theologi demonstrare nituntur ex definitione Benedicti XII. & ex Clementina, Ad nostrum*. Benedictus enim definiens Sanctorum animas Deum videre, eoque perenniter frui addit, *quod ex tali visione, & fruitione sunt vere beatæ*; & in Clementina statuitur, *Animam indigere lumine gloriæ ad videndam Deum, eoque beate perfruendum*. Quamquam nulla alia mens fuit Romanorum Antistitum, quam priori Constitutione damnare errorem millenariorum, altera autem Beguardorum. Ideoque ad derimendam Scholasticam de natura beatitudinis quæstionem parum hæ videntur idoneæ.

Accedunt autem sententiæ nostræ deprompta a ratione argumenta. Cum enim ratio-

nalis creatura prædita sit facultate intelligendi, & volendi, & in Deo summi veri, summique boni, in quod fertur utraque illa facultas, reperiatur plenitudo; sit autem beatitas perfecta rationalis creaturæ satietas, plenaeque finis sui consecutio; necessum est, ut aiebat Ambrosius, teneri in possessionem veri, & boni beatitudinis definitionem. Deinde liberum arbitrium, ac meritum utraque rationalis animæ facultate comparatur; & consequenter in utraque præmium meritorum videtur constituendum. Præterea ita connectuntur visio, & amor, ut nequeant ad invicem in patria divelli, & si unum esset sine alio, tolleretur penitus beatitudo: *Quoniam qui videt solum non fruitur optimo quod videt: & qui diligit duntaxat, non quietatur, donec lucide videat, quod tam ardentem amat;* inquit S. Thomas Archiepiscopus Valentinus laudato sermone. Utrumque igitur per se ad constituendam beatitudinem proculdubio requiritur.

PROPOSITIO II. Etiam si beatitudo ex visione, & amore Dei coalescat, perfectior tamen actus, quo potissimum Deo fruimur, est amor.

Hæc propositio facile demonstratur ex dictis, novaque stabilitur argumentationum accessione. Principio enim diximus cum Augustino beatam vitam esse perfrui Deo, id non haberi nisi amando, bonum incommutabile illud esse, quod unice potest desiderium humanæ mentis explere. Quis autem ignorat perfrui, amare, & bono adhærere, animi diligentis opus esse? Deinde cognitio nihil aliud est, quam boni notitia per se ad excitandum amorem ordinata; ideoque est aliquid ad fruitionem præcedens, quoniam voluntas nequit diligere incognita, & conditio potius prævio, & summum bonum proponens, quam ipsius boni possessio. Ad hæc: cum in via extet fides, & caritas, & si fides necessaria sit ad vitam spiritualem animarum, quoniam iustus ex fide vivit, non est tamen ipsa vita, & sanctitas animæ, sed in amore hæc potissimum sita est, & per dilectionem Deus in nobis habitat, ut divina testantur eloquia. Ita ergo in patria est visio ad faciem, & consummatus, ut vocant, amor, & licet visio ad vitam sempiternam prærequiratur, constituit hanc vitam ille amor, & caritas. Expresse insuper traditur hæc sententia a D. Patre Au-

gustino in 1. de libero arbitrio cap. xiii. ubi ait: *Atqui hoc ipsum gaudium, quod huius boni adeptione gignitur, cum tranquille, quiete, atque constanter erigit animum, beata vita dicitur, nisi tu putes aliud esse beate vivere, quam veris bonis, certisque gaudere.* Mitto loca superius pro sententia Scoti producta. Postremo falluntur Thomistæ dum putant visionem esse auctum rationalis animæ perfectiorem: nam argumenta quamplura evincunt amorem esse eidem visionem præponendam. Primum autem argumentum est, quod in donis Dei nullum majus est caritate, quomodo Augustinus docet lib. xv. de Trinit. cap. 19., liquet ex Apostolo in 1. ad Corinth. cap. xiii., & demonstratur ex præcedenti cap., ubi diximus amorem esse formam omnium plane virtutum. Alterum est, quod visio ordinatur ad amorem, ut scribit Anselmus lib. 2. *Cur Deus homo* cap. 3. *Perversus ordo est amare ad intelligendum, rectissimus vero intelligere ad amandum.* Proximum est argumentum S. Thomæ de Villanova Conc. superius laudata; nam si de absoleta potentia Dei visio, & fruitio beatifica separentur ab invicem, ita ut unus videat Deum, nec tamen diligat, alius autem diligat quidem, sed non videat, cognoscat autem, quia amor non potest ferri in incognitum; licet neuter illorum perfecte beatus sit, *Ego si mihi daretur optio* (inquit sanctissimus Archiepiscopus) *potius eligerem amare non videndo, quam videre non amando. Quid enim si videro, & non amavero? Per hoc nec Deo gratus, aut amicus existo. Est enim gratia caritas, aut non sine caritate. Si autem amo, etiam si non videam, Dei amicus sum.* Affines sunt argumentationes Scotistarum, atque ea præsertim palmaris & obvia: Pejus est odisse Deum, quam Deum ignorare. Ergo melius est diligere Deum quam Deum videre.

Respondemus itaque argumentis Thomistarum priori propositione productis, meminem denegare, quin ex contemplatione divinitatis, atque intuitiva visione satietur rationalis animæ desiderium, et promaneat gaudium perennis felicitatis, ut evincunt locupletissima testimonia sacrarum literarum, ac Patrum: sed ideo istud evenit, quod clara Dei visio totum amoris pondus attrahit in summum bonum, & istud voluntas arripit, complectitur, & perpetua fruitione comprehen-

CAPUT VI.

*Quid sit peccatum, quid peccati nequitia,
quid peccati macula.*

hendit. Visio itaque beatitudinis causa efficiens est, non *formalis*, quemadmodum notitia desiderium parit, fides iustitiam, intuitus amorem. Neque alium habere sensum allatos textus vel sola lectio commonstrat. Quid est enim, *Satiabor, cum apparuerit gloria tua: Similes ei erimus, quoniam videbimus eum, sicuti est, & alia id genus plura?* nisi forte; Orietur ex apparitione satietas, & ex visione similitudo? Illud vero, quod Joannes ait, *Hec est vita aeterna, &c.* aut de fide in Deum, & Christum accipitur, aut de contemplatione beatorum; utrumque enim sensum exhibent nobis cum verba ipsa, tum Patres. Ut ergo usurpatis his verbis de fide nihi. aliud significatur, nisi quod credere divinarum Personarum Trinitatem, & Verbi Incarnationem est fides illa vera, per quam ad aeternam vitam perducimur: ita si accipiantur de beatarum animarum contemplatione, demonstrant duntaxat, quod videre Deum facie ad faciem est illa summa cognitio, unde consequitur beatitudo, amor scilicet, & gaudium perenne. Atque eadem ratione expedientur sententiae Patrum adminiculo, praesidioque ceterarum, quarum supra nonnullas produximus.

Si autem institerint Thomistae contendentes intellectionem esse opus rationalium praestantissimum, nos contra affirmabimus nobiliorem esse caritatem, & amorem, quamvis ex ipsa intellectione dirigatur, ut cor praestet oculis, fideique dilectio. Si denique asserant per cognitionem fieri objectum praesens, ac possideri respondebimus fieri praesens praesentia *objectiva*, non *fruitiva*, nec possideri in ratione boni, sed in ratione veri tantummodo. Praesentia vero objectiva per se gaudium felicitatemque non affert; imo parit aliquando anxietatem, animique moerorem. At gaudium, inquis, ab ipso amore distinguitur? Ab amore utentis, concedo; ab amore fruuentis, nego. Saepè enim dictum est duos amoris dari auctus, uti, & frui: *Nam si neque fruitur, neque utitur, non invenio quomodo diligat*, ait S. Pater in 1. de Doctrina Christiana cap. 31.

A VIRTUTE ad vitium disputatio nostra progreditur, non quidem ad illud, quod est defectus naturae, vel artis. cuiusmodi est deformitas corporis, vel aedificii, sed ad illud, quod est pravitas animi, & officiorum humanorum turpitudine: & quod vulgari sermone appellatur Peccatum. Vitium tamen frequentioris sermonis consuetudine, non pro solo peccati actu, sed pro peccandi habitu, veterique instituto usurpamus. Quærentibus itaque quid peccatum sit, repeto non semel explicata, extare in nobis a creatore inditam, & immutabilem regulam æquitatis, a qua voluntas humana deflectendo vitiosa redditur ac perversa, dum ea facit, quæ æquissima illa ratio condemnat, aut omittit, quæ docet esse complenda: nec non voluntatem suos actus exerere, aut imperare sive utendo, sive fruendo. Ex his puto manifestam esse definitionem vitii, & peccati. Vel enim illud describere volumus comparate ad legem communem æquitatis ac rectitudinis, vel ad ipsam voluntatis inordinate diligentis nequitiam & pravitatem. Si regulam illam, rationemque spectemus; liquet optimam esse definitionem peccati traditam ab Augustino lib. 1. de duabus Animabus cap. XI. *Peccatum est voluntas retinendi, vel consequendi quod iustitia vetat, & unde liberum est abstinere*: vel alteram lib. XXII. contra Faustum cap. 27. *Peccatum est dictum, factum, vel concupitum contra aeternam Dei legem*. In quarum definitionum prima exprimitur sola voluntas, quoniam hæc tantum actus liberos elicit, aut imperat: in altera etiam opera commemorantur, sed quæ nonnisi a voluntate peccati mutuuntur nequitiam. Quomodo autem tenendæ sint allatae definitiones circa originali peccatum, dictum in libro de Hæresi Calviniana, nec non in altero de ipso peccati originali. Nec aliam circa has peccati definitiones arbitror superesse difficultatem. Nam quod opponunt non quadrare illas peccato omissionis, cassum nimis est, & pertenuè: ad unum quippe genus pertinere affirmationes & negationes, antiquum est, vulgatumque pronuntiatum Dialecticorum.

Definitio peccati deprompta ex perverso ordine dilectionis, talis esse potest: *Peccatum est inordinatio amoris, quo avertimur a bono incommutabili, & convertimur ad bona commutabilia; sive, est perversio voluntatis, quæ utitur fruendi, fruitur utendis.* Atque hanc definitionem traditam pariter ab Augustino constat ex superiori capite quarto. Et quæcunque ibidem de natura virtutis disserui, has vitii descriptiones luculenter confirmant, quoniam virtutum, & vitiorum debemus oppositas constituere rationes, & si illas perficit ordo amoris, hæc sita profecto erunt in ejusdem amoris perversitate.

Quantum vero ad Peccati nequitiam, & inhonestatem, quam malitiam appellant, illicet sit malitia certi vitii nomen, idest, calliditatis vel fraudis, non virtuti contraria vitiositas, ut scribit Tullius in Tusculanis; sophistice magis, quam Theologice inquirunt an positivum sit aliquid, an privativum. Et qui priorem sententiam propugnant, eam nituntur stabilire sequentibus argumentis. Principio, inquit, traditæ nuper peccatorum definitiones hanc opinionem communiunt. Voluntas enim, ejusque motus deliberatus erga aliquid æterna lege prohibitum, nihil profecto non sunt. Si ergo peccatum est prava voluntas, & inordinatus amoris cum deliberatione impetus, aliquid erit, non privatio duntaxat. Multo magis ad essendi naturam accedent quæ aut dicuntur, aut fiunt, aut desiderantur adversus æternam Dei legem: ideoque si peccatum est aliquid *factum*, &c. sua natura, atque *entitate* non caret. Similiter nonne positivum aliquid exprimit definitio posrema, qua diximus nihil aliud esse peccati perversitatem, nisi frui utendis, & converti ad bona commutabilia? Itaque videtur dictis coherere opinio illorum, qui culpæ pravitatem in *positivo* constituunt.

Proferuntur pro hac assertionem argumenta alia a ratione petita. Quorum primum est. Dantur duo vitia eidem virtuti opposita. At opponi nequeunt ob privationem, quoniam uni, ut inquit, formæ nonnisi una privatio respondet. Opponuntur itaque per *entitatem* aliquam ipsorum vitiorum pravitates constituentem. Sequitur argumentum alterum: Sunt peccata quædam per se mala, ut odium Dei, mendacium, blasphemia. Horum autem peccatorum nequitia non desumitur ex aliqua deficientia a lege malum prohibente,

quia suapte natuta, & præcisa quacunque lege sunt flagitiosa; neque a privatione rectitudinis, quia privatio non datur nisi in subiecto recipiendi *formam* privationi contrariam capaci: qua capacitate liquet hujusmodi peccata carere. Illa igitur consistere nequeunt in sola privatione & defectu. Proximum est argumentum ex absurdis a contraria sententia fluentibus. In illa quippe nihil erit peccatum, nihilum remittet Sacerdos, pro nihilo damnabitur transgressor legis, in nihilo peccatum commissione discrepabit a peccato omissionis. Postrema argumentatio sit: Unum peccatum est gravius altero. Nulla privatio altera privatione gravior est. Nullum ergo peccatum est privatio.

Longe tamen probabilior est eorum sententia, qui peccatorum nequitiam in privatione constituendam esse contendunt. Pro hac enim sententia faciunt argumenta omnia, quæ vel ab auctoritate, vel a ratione mutuatus sum differens de natura mali adversus Manichæos lib. 1. cap. 8. Non arbitror ea repetere necessarium. Huc pariter collineant, quæ scripsi libro xviii. cap. 3. de vitiorum origine: ubi ex Augustino demonstravi idcirco fruitionem mutabilium bonorum, & deliberatum quodcunque malum opus esse peccatum, quoniam deflectit ab æterna lege æquitatis cordi singulorum inscripta. In his ergo duobus locis invenies argumenta hujus assertionis præcipua. Quibus accedit testimonium Augustini Tract. 1. in Joannem scribentis: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Videte, ne sic cogitetis, quia nihil aliquid est: solent enim multi male intelligentes, Sine ipso factum est nihil, putare aliquid esse nihil. Peccatum quidem non per ipsum factum est, & manifestum est quia peccatum nihil est, & nihil fiunt homines cum peccant.* Atque missa interim hanc ingeniosa expositione Augustini, inde depromo validissimum ratiocinium. Si enim omnia per ipsum facta sunt: per ipsum autem non est facta nequitia, ac turpitudine peccati, consequens est nequitiam istam non comprehendi in rerum omnium universitate, & nihilum esse reputandam. Superioribus ergo argumentis, atque his perpaucis redditur postrema sententia validior.

Ut facile solvas allata in oppositum argumenta, memineris quæ scripsimus ix. libro cap. 2. & 5. distinguenda esse in enunciationibus

nibus ea, quæ *incomplexe* significabilia sunt ab iis, quæ significari tantum valent *complexe*, uno scilicet propositionis vocabulo etiam ab aliis sejuncto, est res aliqua, ut si dixeris, *Deus est substantia*, Deus res est, quoniam hoc nomen *Deus incomplexe* significat rem, idest divinitatem. At si dixeris, *Relatio illud est, quo Pater refertur ad Filium*; relatio non est *entitas* aliqua a Patre, vel a Filio distincta, quoniam significari non potest nisi *complexe*, idest Patris, Filiique vocabulis. Peccatum igitur definiamus cum Augustino aut *Factum, dictum, vel concupitum contra Dei legem*, aut *Conversio ad bonum fluxum & commutabile*, aut quomodocumque illud definire lubeat; non adinvenies in aliqua ex iis definitionibus vocabulum unum, quod *incomplexe* acceptum, idest solitarie, ac ab aliis divulsum, valeat designare peccatum: ideoque peccatum est *complexe* tantum significabile, & nihil.

Itaque respondemus ad primum argumentum, recte traditas ab Augustino prædictas omnes definitiones: peccare enim est agere contra æternam Dei legem, se se ad creata bona convertere, frui utendis, & si quid est huiusmodi: at non sequitur peccatorum nequitiam esse aliquid *positivum*, cum nullo *incomplexe* definitionum illarum vocabulo possit significari. Ita si dixeris, *Qui claudicat altero pede nutat, nec recte incedit*, bene describis claudicationem per actum pedis nutantis, & non recte incedentis: nec tamen claudicationis deformitas est aliquid *positivum*, sed rectitudinis deficientia, quam designare termino *incomplexo* illius enunciationis non possumus.

Ad argumenta secundo loco proposita hoc habeto responsum. Potest eadem privatio in pluribus subiectis reperiri, ut carentia rectitudinis in virga ferrea, vel lignea: potest etiam illa privatio terminum oppositum connotare, ut si virga ferrea dextrorsum, lignea sinistrorsum flectatur. Hoc pacto dantur duo vitia eidem virtuti contraria, v.g. effusa prodigalitas, & parca tenacitas. Utraque enim a temperantia deflectit, hinc illa profundendo, itinc illa avidius restringendo, nec tamen illatum nequitia est aliquid, sed ut virgarum duarum curvitas, opposita a recta æquitate deflexio. Brevi dicam: Est eadem privatio *connotative* diversa. Ad alterum dico, mendacium, & Dei odium ideo esse in-

trinsece mala. quia suapte natura æternæ legi repugnant; & ex quo nequeant habere cum ipsa lege conformationem infertur tantum, quod sint semper, & essentialiter peccata. Sive autem appellaveris huius conformationis defectum privationem, sive negationem, mea nihil refert. Quamquam scio respondere Scholasticos argumento Vasquesii, etiam mendacium, & odium Dei habere illam rectitudinis capacitatem, non quidem considerata secundum peculiarem rationem mendacii, vel odii, sed secundum communem, & universalem actus humani. Ad tertium primum dico, argumentum, si quid probat, concludere etiam de peccato omissionis, quod tamen remittitur a Sacerdote Dei ministro, & plectitur punitione, consistit nihilominus sententia Adversariorum *in privativo*. Deinde respondeo nequitiam peccati remitti, ut tenebræ fugantur a sole, idest, lucem sanctificantis gratiæ diffundendo, non destruendo *entitatem* aliquam; & peccatorem puniri, non quia operatur, sed quia aut non operatur, aut male operatur, quomodo servus vapulat, dum iussa negligit, aut illa incommode exequitur. Præterea peccatum non *privationem* tantummodo importat, sed etiam maculam animæ, quæ, ut infra dicam, est privato nitoris, ac pulchritudinis, sine qua merito a Deo repudiatur, atque contemnitur. Peccatum autem commissionis differt a peccato omissionis ratione actus: sed *materialis* differentia hæc est, ut Scholastici appellant, non *formalis*. Denique una *privatio*, licet non sit major altera in se considerata, quia nihil est; est tamen major altera *connotative*, idest comparate ad bonum, cuius est privatio, sive ad regulam summæ æquitatis, a qua deflectit: unde ad postremum argumentum nego minorem.

Contra allatum Augustini testimonium ex Tract. i. in Joannem posset quis objicere. Protulit Augustinus eam sententiam: *Peccatum nihil est, quod in i. cap. Evang. Joannis legendum putaverit, Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil*. At frustra ex hoc loco Augustinus sententiam illam derivat. Primo quia Græci textus ubique habet, *Και χωρίς αὐτοῦ ἐγένετο ὃδε ἐν ὁ γέγονεν*: Et sine ipso factum est nihil, quod factum est. II. Joannes Chrysostomus hom. iv. in Joannem scribit, esse hæreticum uti ea lectione, quam usurpat Augustinus: Neque

que enim, inquit, cum dixerimus, sibi ipso factum est nihil, id, puncto notabimus, ut hæretici opinantur. Addit ineptam esse hanc legendi rationem: Nulla profecto ratione hæc intelligi potest oratio. III. Cornelius a Lapide Comment. in cap. 1. Joan. recitata expositione Augustini ait: Verum hoc subtilius est, quam solidius, ac coactius, quam germanius, teste S. Hieronymo in c. 3. Michæe. Plura autem Valla. Erasmus, & alii, qui communiter Augustinianam lectionem rejiciunt.

Resp. 1. Optimam, ac probandam esse interpretationem Augustini, posita ubivis interpunctione. Nam si omnia per Verbum facta sunt, proculdubio peccatum, quod non est factum per verbum, est nihil. Deinde respondeo frustra rejici Augustinianam lectionem Græci textus auctoritate. Nam in aliquibus Codicibus talis est distinctio, καὶ ὁ πνεῦμα αὐτὸ ἐγενήθη ἐν αὐτοῖς. Et sine ipso factum est nihil. Quod factum est, in ipso vita erat. Liquet ita legi apud Cyrillum Alex. cap. 5. & 6. in Joannem, & videtur interpunctio abrasa ad revincendum pravam sensum Macedonianorum. Isti enim in verbis Joannis hunc pravam, & contortum sensum contineri jactitabant: Sine ipso factum est nihil: & Spiritus sanctus, qui in ipso vita erat, factus est. Recte itaque Chrysostomus scribit hæreticum esse Evangelica verba tali puncto notare, ut illud, Quod factum est, non nisi Spiritui sancto conveniat. Addit quoque nulla ratione intelligi posse illam Macedonianorum orationem; & bene profecto. Sequitur enim directe ex hæreticorum istorum interpretatione non Verbum, sed Spiritum sanctum hominem factum. Etenim scribit Joannes v. 4. Et vita erat lux hominum. v. 9. Erat lux vera: & v. 11. In propria venit, & sui eum non receperunt. Si ergo de Spiritu sancto accipiendum esset, Quod factum est in ipso vita erat, ipse Spiritus esset lux vera, quæ in mundum venit. Nequit ergo in sensu Macedoniano orationis complexio intelligi, ut recte Chrysostomus. Hinc nonnulli freti ejus auctoritate scripsere, interpunctionem ab hæreticis affectam; quod tamen valde incertum est. Diximus enim sanctum quoque Cyrillum Evangelica verba eodem puncto disjungere. Unde Zegerus, quem oppono Laurentio Vallæ, Utraque distinctio, inquit, apud Orthodoxos

reperitur Scriptores. Erasmo opponam Brianum Waltonum laudantem in variis lection. Bibliorum verba Lucæ Brugensis: Consulto, prudenterque usi sunt correctores Sixtini ambiguo hoc distinguendi modo, quod illud, Quod factum est, & precedentibus jungi potest, & subsequentibus: eo quod diversi auctore diversimode distinguant, atque intelligant, Chrysostomus priori modo, Augustinus posteriori.

Legens Hieronymi Commentaria in Michæam Cornelius a Lapide dormitavit. Ad hunc plane modum Hieronymus loquitur. Scio me in cujusdam Commentariis legisse exponentis Joannis Evangelistæ principium, Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil: hoc quod dicitur, nihil, ad malitiam retulisse; rursumque ipsam malitiam interpretatum esse diabolum, & isto quasi gradu ipsum, quod est sine Christo, nihil, diabolum intellexisse. Si igitur malitia, & Diabolus nihil est, & fugerunt qui corruptione corrupti sunt; nullo; idest, nihil persequente, Diabolus eos est persequutus in nihil. Quod si cui videtur nimis coactum, & contra scripturæ simplicitatem artificio potius eloquii, quam vera interpretatione disertum; vel priorem, vel quam ipse reperit expositionem sequatur. Ex quibus constat interpretationem Augustini etiam antiquorum Commentariis esse probatam, a Hieronymo adhiberi, & commendari, non rejici; neque coactam absolute dici, sed relinqui arbitrio lectoris, si forte ipsi talis videatur, qualem Hieronymus non existimat. Quamquam si coactam, & nimis artificiosam ipse quoque putaret, id accipiendum esset non de nihilo peccati, sed de nihilo Diaboli; nam hunc esse nihil difficilius est intellectu, vel subobscurum saltem, atque involutum.

Si dixeris Augustinum appellare peccatum nihil adversus Manichæos opinantes malum quamdam esse substantiam, & consequenter propugnari posse, quod saltem sit accidens; respondendum est accidens quidem esse, & qualitatem substantiæ adventitiæ, sed non entitatem illam parvam, quam vulgus Philosophorum invexit, sed malam perversamque animi affectionem ortam ex recti ordinis deficientia, cujusmodi est aeris tenebricosi obscuratio per lucis privationem inducta, ut late adversus Manichæos in primo libro disserui.

Tandem videndum est quid sit peccati macula, permanensque in anima reatus, nam actu malo, & ab æquitate devio transeunte, insidet adhuc, donec expietur, labes, & culpa. Certum porro est maculam illam non esse actum ipsum peccati, cum is, ut dicebam modo, prætereat, maculam autem remaneat; neque esse *habitum* sive inhærentem ad malum vehementem inclinationem, quoniam hæc repetitis actibus inducitur, culpæ autem macula uno tantum. Videtur etiam non esse privationem gratiæ tantummodo, cum hæc peccati sit pœna, atque eadem in peccatoribus omnibus mortaliter delinquentibus. Dum vero reatum dicimus, explicatur culpa tantum per comparationem ad pœnam, & ad iustitiam punientem; ideoque reatus nomine non satis culpæ inquinamentum exprimitur. Esse peccati labem privationem decoris, nitorisque animæ, dictum paullo supra, & asseritur a D. Thoma 1. 3. q. 86. art. 1. sed nondum videtur rem assequi ingenii nostri tarditas & infirmitas.

Brevi conabor tenebras discutere manifesta comparatione. Rectum teneo bacillum, sed flexile, cujus pulchritudo est rectissimum esse. Illud inflecto, ut a recto declinet; atque flexione ista quamdam contrahit deformitatem ipsi inhærentem, etiam dum flectentem manum retraxero. Possum illud facile ad priorem rectitudinem flexione opposita revocare. Si tamen semel, atque iterum detorqueam, efficitur in bacillo pronitas quamdam ad curvitatē, ut vix in rectum dirigi valeat, & si dirigatur, jam summa facilitate denuo contorquetur. In quo exemplo laboriosum non est deprehendere quale discrimen intersit inter flexionem manuum mearum, virgæ curvitatē, & facilem ad obliquum regressiōnem. Flexio enim illa, præteriens actus est; curvitas, persistens in bacillo deformitas: illa denique facilitas vitium, actibus repetitis productum.

Humana itaque voluntas potest ad bonum, atque ad malum libero arbitrio inclinari. Ejus honestas, & decor est rectam esse, scilicet a lege æterna nullatenus detorqueri. Dum pravo motu liberi arbitrii avertitur a summo bono, & ad flexa bona convertitur, contorta redditur, & difformis. Nequit ad formam, nitoremque pristinum reduci, nisi sancta dilectione recta iterum fiat, & aver-

sa bonis commutabilibus, conversa ad bonum incommutabile. Si tamen cupiditati obsequens frequenter a summa æquitate declinet fruendo utendis, & creatis bonis amore inhærendo, induit quamdam perversitatis proclivitatem, ut facile in nequitiam recadat postquam pio animi conatu iterum recta evaserit. Atque hæc Augustinianæ doctrinæ penitus cohærere, arbitror ex dictis manifestissimum. Motus ergo ille liberi arbitrii inclinans voluntatem ad malum, est actus peccati: deformitas permanens in voluntate, quoad usque iterum convertatur in summum bonum, est peccati macula, & labes: facilitas illa magna, & ad iniquitatem propensio est peccati *habitus*, sive peccandi consuetudo. Ita fit, ut prætereuntem peccati actu persistat macula, & perseveret delata macula *habitus*. Vide, quæ disseruimus libro XIII. de peccato originali.

C A P U T VII.

Num dentur peccata natura sua veniali.

AVERSIONEM ab incommutabili bono spiritualis mors animæ, privatio sanctificantis gratiæ, sempiterni supplicii meritum, atque Dei consequitur inimicitia. Sicut enim gratia, vita, & Dei inhabitatio castum caritatis amorem, ita crimen, interitus, Denique odium comitatur deliberatum motum voluptuosæ cupiditatis. Nam apud eum, qui Christum diligit, ipsum eum Patrem manere, in eo autem qui diligit mundum, & quæ in mundo sunt, caritatem Patris non esse, diserte in priori Epistola cap. 2. & 3. declarat Joannes. Oritur hinc quæstio, num peccatum aliquod detur natura sua veniale: quoniam si omne peccatum pervertit amoris ordinem, videtur expellere caritatem, & trahere ad mortem, ideoque crimen esse mortiferum. Est itaque hæc non levis quæstio adversus hæreticos dirimenda.

Illud autem principio statuendum, est dari aliquod inter peccata discrimen, & unum esse gravius altero. Paria utique peccata quæque fecerunt Stoici, ut scribit Cicero in Paradoxis, Stoicisque adhæsit Jovinianus, de quo S. P. Augustinus H. lxxxii. *Hæc omnia peccata, sicut Stoici Philosophi, paria esse docebant, nec posse peccare hominem lavacro regenerationis accepto. Sed hæreticum hominem*

nem refutat D. Hieronymus lib. 11. his verbis. *Audebis ne dicere, sic negasse Petrum, & ceteros Apostolos, qui fugerunt, quomodo Caiphas, & Phariseos, & clamantem populum, Crucifige, crucifige talem? Et ut de Apostolis taceam; ejusdem ne tibi sceleris videbitur reus Annas, & Caiphas, & Judas proditor, cujus & Pilatus, qui nolens compulsus est contra Dominum ferre sententiam? Quanto majoris meriti fuit Judas, tanto majoris criminis est: & quanto majoris criminis, tanto majoris & poenae. Potentes enim potenter tormenta patientur.* Joviniani argumenta petuntur ex æqualitate, quam improbe statuebat, retributionis, ac meritorum, & refutata a nobis sunt capite duodecimo libri 111.

Major Hæreticorum recentiorum numerus ex perversa sententia, quod semel iustificati ex gratia, & possessionem Spiritus sancti nunquam possint excidere, & quamvis in mortalia peccata labantur, non tamen iram Dei sibi arcessere, in alteram impiissimam opinionem disciverunt, omnia peccata etiam justorum hominum esse natura sua damnabilia, & lethalia, quamvis divina misericordia credentibus, ac prædestinatis non imputentur. Ita sentiunt Calvinus lib. 2. Instit. cap. 8. & lib. 3. cap. 4. & cum ceteris Calvinistis Vermilius, Beza, Marloratus; a quibus non videtur dissentire Lutherus serm. de Piscatura Petris, & expressius in articulo xxxi. Philippus tamen Melanchthon, etsi citetur pro hac sententia a Coccio, & aliis, saltem ut procedit ex eo principio, quod renati dum ruunt in scelera non amittant gratiam, appellat errorem fanaticorum hominum, ut demonstrat in discussione Rivetiani Apologetici pag. 732. H. Grotius. Is vero cum hoc loco, tum in Comment. ad cap. 2. Jacobi, & in voto contra Examen Riveti prope finem, nec non in Annotatis ad Consult. Caspandri dari venialia peccata propugnat: nec dissentit Lambertus Danaus apud Fevardentium lib. xii. cap. 12. Theomachiae. Quare nec Novatores omnes probant Hæresiarcharum suorum errorem.

Hoc etiam prænotandum est, peccatum duplici sensu veniale appellari: primo quidem quatenus per poenitentiam deletur, & veniam consequitur; atque hoc sensu certum est omnia peccata prædestinatorum, ac resipiscentium esse venialia, non quod ipsis minime imputentur, sed quia poenitentibus con-

donantur. Altero sensu veniale peccatum dicitur, quod in se inspectum non promeretur divinam omnem indignationem, neque sempiterno supplicio ponitur: & in hoc sensu præsens quæstio agitur, quam nemine Catholicorum dissentiente resolvam.

PROPOSITIO. Admittenda sunt peccata genere suo venialia.

Probatur 1. Scripturarum, ac Patrum simul auctoritate. Quidam enim sunt quotidiani defectus, in quos Dei non dissoluta amicitia, iusti frequentissime prolabantur. Hinc est quod orant quotidie: *Dimitte nobis debita nostra*: & omnium ore Jacobus Apostolus cap. 111. 2. ait: *In multis offendimus omnes: atque in priori Ep. cap. 1. 8. Joannes: Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est.* At peccata quotidiana, singulisque etiam iustis communia, quibus Dei amicitia penitus non disrumpitur, levia & venialia sunt. Dari igitur venialia peccata ex sacris literis demonstratur. Atque hæc prior argumentatio Patrum auctoritati etiam innixa est. Etenim de quotidiana Justorum oratione ait Chrysostomus in Orat. de Divite, & Lazaro: *Etiamsi justus quis sit, etiamsi millies sit justus, & ad summum pervenerit culmen, ut liberatus sit a peccato; non tamen quit ab omni navo esse purus: etiamsi millies justus sit, homo est. Qui enim jactabit mundum omnino sibi esse cor? Quis gloriabitur ab omni culpa se esse immunem? Ideo jubemur in precatione dicere, Dimitte nobis debita nostra.* Augustinus pariter de Fide & operibus inquit: *Nisi essent quedam, sine quibus hæc vita non agitur, non quotidianam medelam proponeret in oratione, quam docuit et dicamus, Dimitte nobis debita nostra.* Similia habet Cyprianus de Oratione, & de Opere & Eleemosyna, Ambrosius lib. 2. de Poenit. cap. 10, & PP. ceteri. Quare ex horum traditione Tridentina Synodus sess. vi. can. xi. definiit, quod: *Licet in hac mortali vita quantumvis sancti & iusti in levia saltem, & quotidiana, quæ etiam venialia dicuntur, peccata quandoque cadunt, non propterea desinunt esse iusti.* Vide & librum Augustini de Natura & Gratia cap. 35. & 36. unde deprompta est tota Tridentini Concilii circa veniale peccatum doctrina. Atque hoc loco S. Pater etiam verba Joannis apposite proferens de iustis inquit:

Rogo

Rogo vos, quantalibet fuerint in hoc corpore excellentia sanctitatis, si hoc interrogari potuissent, una voce clamassent: Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est. At de priori argumento satis.

Alterum promittitur ex Evangelio Matthæi, ubi cap. v. 22. legimus: Ego autem dico vobis: quia omnis, qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Qui autem dixerit fratri suo, Raca, reus erit concilio. Qui autem dixerit, Fatue, reus erit gehennæ ignis. Capite autem vii. 3. proferuntur verba Christi, Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non vides? Ex quorum locorum primo liquet, plura dari conviciorum genera, & uni temporale supplicium respondere, alteri sempiternum. Quod vero temporali duntaxat multa ponitur ex ipsius reatus natura, proculdubio est per se veniale. Recte Chrysostomus Homilia xvi. in Matth. Eum, qui sine causa irascitur, iudicio condemnat, & idcirco dicit, Qui irascitur fratri suo sine causa. Eum vero, qui dixerit, Raca, reum pronunciat esse concilio. Sed adhuc ista non magna sunt; hujus enim sæculi sunt pœnæ. Quocirca eum, qui fratri Fatue dixisset, gehennæ ignibus deputat, modo certe primum gehennæ nomen commemorans. Quod si petas cur dicentes fratri suo Raca ad confessum Iudicum puniendi deferrentur? Dico, quod, tametsi vox illa levam & contemnendum hominem significet, ut alibi demonstravi, sedentes tamen ad Syne-drium; legisque observationem affectantes illam proferentes vocem iudicio damnabant; propterea quod Iudicum ix. 4. Rachim appellentur viri inopes & vagi, quorum opera Abimelech lxx. fratres trucidavit. At si dixeris: Cur gehennæ deputatur qui fatuum dicit fratrem suum? Nonne crimen istud censendum est veniale, & pertenuè? Erit ne ergo quælibet culpa supplicii æternis punienda? Respondeo; in Evangelio sermonem fieri de iis, qui iram non cohibentes conviciis fovent inimicitias, ideoque spectato animo, & circumstantiis rerum, quod leve videtur, crimen fieri mortiferum. Noli igitur adspicere (inquit ibidem Chrysostomus) quod unum hic verbum sit: sed quantum periculi habeat expende. An ignoras inimicitiarum tempore, incandescente ira, animoque prorsus ardente etiam minimum aliquid magnum videri? Tunc quippe & quod non valde injuriosum est, nimis tamen putatur onerosum. Nam hæc ipsa parvula & homicidia sæpe pepererunt, & urbes crebro integras subruerunt. Ex altero autem Matthæi loco satis constat dari peccata quæ festucis comparantur, & alia quæ trabi. Et eximius Ecclesiæ Doctor Hieronymus hujus argumenti demonstrat firmitatem, scribens in Comment. ad locum eundem. De his loquitur, qui cum ipsi mortalis crimine teneantur obnoxii, minora peccata fratribus non concedunt, culicem liquantes, & camelum glutientes.

Tertium argumentum petitur ex verbis Apostoli in I. ad Corinth. cap. iii. Si quis autem superedificat super fundamentum hoc aurum, argentum, lapides pretiosos, lignum, fœnum, stipulam; uniuscujusque opus manifestum erit, &c. Atque aurum, argentum, & lapides pretiosos non solum Latini, verum etiam Græci PP. bona opera interpretantur, præsertim Chrysostomus, & Theodoretus laudati ab Estio Comment. in hunc Pauli locum, & Augustinus De Fide & Operibus cap. xvii. in Enchiridio cap. lxxviii. & in Ps. xxxvii. & lxxviii., ut mittam vulgo citatum, sed apocryphum, aut saltem dubium Sermonem civ. alias xli. de Tempore. Igitur fœnum, lignum, & stipula mala quidem opera, sed levia, & venialia commonstrant.

Vulgatæ huic apud Scholasticos argumentationi video posse versutos hæreticos respondere cum Erasmo super Paulum, coactam esse Augustini, & Magni Gregorii expositionem; nam Græci quemadmodum interpretantur aurum, argentum, & lapides pretiosos bona opera æternis præmiis coronanda, ita lignum, stipulam, & fœnum docent esse mala opera punienda ignibus sempiternis. Corruit ergo petitum inde pro veniali culpa argumentum. Accedit quod Ambrosiaster interpretatur lignum, fœnum, & stipulam doctrinam falsas, & errores hæreticorum, non utique inter peccata venialia connumerandos. Atque hæc magis videntur comprobare iudicium Erasmi, quam illud confirmant ipsius Erasmi animadversiones. Is enim, ut coactam priorem interpretationem demonstret, ait, quod plumbum minus est grave, quam aurum, & tamen æque atque aurum purgatur igni: Addit nemini persuasum, culicum esse leviores fœno; & inepte in ma-

lorum ordine poni extremo loco quod minime malum est, cum in bonorum ordine quod optimum est primum obtineat locum.

At quamquam verum est per aurum, & argentum, pretiososque lapides bona opera designari, atque per lignum, scenum, & stipulam opera mala, qua in re Græci, Tatinique Patres consentiunt; attamen non mala quælibet, sed venialia postremus verbis denotari longe melius decuerunt Gregorius, & Augustinus. Quis enim peccata mortifera nunquam per gehennam delenda minimis rebus, sceno scilicet, ac stipulæ comparabit? Deinde non super fundamentum Christi, sed *super arenam* ædificare fractores legis, & lethalium criminum reos, constat ex cap. vii. 26. Matthæi. Præterea docet Apostolus, eum, qui superædificat lignum, scenum, & stipulam, etiam si arserit opus ejus, salvum futurum esse, *sic tamen quasi per ignem*. Quis autem detrusis impiis in tartara, gravia illorum facinora crediderit igni purganda, ita ut salvi fiant? Nonne si hæc opinemur, inconsulto probare videbimur damnata dogmata Origenis, ex quo fortassis acceperunt quidam Græcorum falsam illam expositionem? Tandem, *Ignis, de quo eo loco est locutus Apostolus, talis debet intelligi, ut ambo per eum transcant, & qui ædificat super hoc fundamentum aurum, argentum, lapides pretiosos, & qui ædificat ligna, scenum, & stipulam: cum enim hoc dixisset, adjunxit: Uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit: ait Augustinus cap. 68. Ench.* Atqui superædificantes aurum, argentum, ac pretiosos lapides igni sempiterno non sunt deputandi: Non ergo de tali igne aut Purgatorii, aut temporalis tribulationis, quo leves culpæ expiantur, est locutus Apostolus. Porro errores hæreticorum laudatis verbis expressi nequaquam fuerunt, cum non sunt ædificia quædam supra fidei fundamentum constructa, sed fundamentum ipsum evertant. Cavilli autem Erasmi satis hisce responsionibus exploduntur; sunt namque & ipsi scenum, & stipula, levissimi scilicet & inepti.

Prædictis argumentis accedunt ea, quæ ratiocinationes dicuntur. Est autem primum, quod vera amicitia læditur quidem levissimis offensionibus, at minime frangitur: & communia filiorum vitia displicent parenti optimo, sed facillime condonantur: Ergo justus Dei amicus, & filius ob parvas transgressio-

nes non subicitur damnationi, neque penitus stola sanctitatis, & filiorum jure expoliatur. Non enim statuit nobiscum Deus legem amicitiae durissimam, neque regeneravit nos, ut levi contingente causa desereret. Proximum est argumentum, quod percipi prius nequeat velle Deum tanto a se pretio redemptos ob verbum otiosum, officiosum mendacium, vel aliud peccatum simile perpetuis gehennæ flammis addicere. Ultimum erit a comparatione peccati cum infirmitatibus corporalibus. Peccatum enim est quædam infirmitas, de qua Regius Psalter aiebat: *Sana animam meam, quia peccavi tibi*. Ut ergo in morbis carnis sunt leves, alii, alii vehementiores, alii ancipites: ita putandum est dari pertenuis, & dari graviores ægrotudines animorum. Sacris ergo literis, testimoniis Patrum, & ratiocinatione concluditur, *singula peccata non lethali vulnere ferire*, ut scribit Augustinus Serm. cccii. sive i. ex libro i. Homil., necnon justos plura peccata infirmitatis committere, *sive crimine vastante conscientiam*, ut inquit idem S. Doctor lib. xi. De Civit. Dei, capite duodecimo. Atque ex his constat iure, ac merito fuisse damnatum xx. articulorum Baji: *Nulum est peccatum natura sua veniale, sed omne peccatum meretur pœnam æternam*.

AD ARGUMENTA HÆRETICORUM RESPONSIO.

Urgent adversus Catholicam veritatem heterodoxi quædam loca Scripturæ: ac primum verba Christi apud Matth. v. 19. *Qui solverit unum de mandatis illis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cælorum*. Esse, & vocari minimum in Regno cælorum, nihil est aliud, quam, ubi Regni cœlestis consummatio advenerit post corporum resurrectionem, nullum existimari, atque cum maledictis in gehennam detrudi, ut explicat Scriptor Responsionum ad Orthodoxos inter Opera Justini, & Com. 16. in Matth. Joannes Chrysostomus. Igitur, qui minimum quoque mandatum solvit; reuserit gehennæ ignis. Præterea in eodem Evangelio Matthæi cap. xii. 36. legitur: *Dico autem vobis quoniam omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddem rationem de eo in die judicii*. At verbum otiosum pecca-

peccatum minimum est. Ergo de omni peccato, quantumvis minimo, tenemur rationem reddere. Tertio: Joannis XIII. 9. Christus ait Petro: *Si non laveris te, non habebis partem mecum*; lotio autem pedum juxta Augustinum significat emundationem a venialibus, præsertim cum Petrus ibidem v. 10. dicatur lotus, ac mundus. Insuper in Epistola Jacobi c. 2. v. 10. habetur: *Quicumque totam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus*. Universæ itaque legis censendus est reus, quisque unum; vel minimum peccatum patrauerit. Denique de peccato indefinite pronuntiatur in Scripturæ locis permultis, quod mortem inferat animæ. Si ergo peccata, quæ levia appellamus, revera peccata sunt, lethalia erunt quoque, & mortifera.

Respondetur ad 1. distingo priorem propositionem, & Evangelii verba simul explico: *Qui solverit unum de mandatis istis minimis*, idest, quæ minima putantur a Phariseis, gravia sunt tamen in se, aut ob rerum circumstantias, cujuscumque est incandescente ira jacere in fratrem convicia, concedo: Quæ minima sunt reapse, nego. Perstringit Christus cap. v. Matth. hypocrisim, & fallacem Phariseorum justitiam; jactabant enim servari legem non occidendo, non mœchando, non jurando per terribile Dei nomen; fas tamen esse irasci, conviciari, concupiscere, & jurare per cœlum, per Jerusalem, per caput suum. Id sola lectione citati quinti capituli manifestum fit. Hæc autem, quæ Pharisei minima arbitrabantur, quis ignorat revera esse gravia, & mortifera? Hanc esse interpretationem Chrysostomi verba ipsius paulo supra recitata commonstrant. Negat quippe S. Doctor indignationem, & probra, unde oriri queant homicidia, esse intet leves culpas connumeranda. Vide & S. P. Augustini librum 1. de Serm. Domini in Monte cap. 17. Addamus confessionem Glassii scribentis lib. v. Tract. 2. cap. 3. *Prior vox, Minimis, sententiam Phariseorum exprimit, qui quædam præcepta Dei vocabant Minima*: & in Logica sacra cap. 2. de Ομωσμία, *Vocula, Minimus, alludit ad opinionem Rabinorum, quædam præcepta dicentium esse minima*. Responderi etiam potest, eo loci minimum appellari illum, qui fecerit, & docuerit, docere autem aliquid adversus divinam legem, ac Dei verbum corrumpere, aut

Scripturarum sanctarum oracula alicujus falsitatis arguere, crimen est gravissimum; quoniam debent in Lege, ut scribit citato Serm. Augustinus, *ad effectum etiam minima quæque perducì*.

Quod obijciunt ex cap. XII. Matth, nil prorsus concludit; nam utique de culpis minimis ratio reddenda est, debitumque usque ad ultimum quadrantem est persolvendum: sed aliud est ad calculum vocari, aliud pro minimo debito extremo plecti supplicio. Refutantur præterea heretici suorum Commentatorum observationibus. Clarius enim profert in hunc locum verba D. Basilii, *Verbum otiosum est, quod etiamsi bonum sit, ad edificationem tamen fidei non optetur*. Et ejusmodi verba in celeberrimo illo totius orbis terræ conventu examinabuntur. *Quid scurrilibus, & detrahentibus; & obscenis verbis fiet?* Evangelica, itaque verba sunt quædam a minori ad majus argumentatio, qua suademur gravius supplicium deberi verbis maledicis, blasphemisque Phariseorum adversus filium hominis, cum examen quoque de otiosis verbis sit subeundum. Zegerus otiosum verbum interpretatur quod proferentem coinquinat mendacio, & dicitur ad calumniam; alioqui non cohærerent, inquit, cum præcedentibus proxima verba, *Ex verbis enim tuis justificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis*. At Salomon Glassus De Pronomine Can. cap. xxv. contendit hic relativum postponi, & significari tantum, quod impii in die judicii nec habebunt in reddenda ratione, quo verbum otiosum excusent. Verum hos flexiloquos & delosos parvis facimus.

Majori brevitate reliqua expedio; enim vero peccata venialia excludunt a regno, ubi nihil inquinatum est, vel immundum, sed non exilio sempiterno, ac perpetuo. Augustinus Tractatu lvi. in Joannem pedum lotionem indigentium nomine intelligit *humanos effectus, sine quibus in hac mortalitate non vivitur*. Et postquam inde ostendit etiam justos istam terram calcantes habere opus ut pedes lavent, de Ecclesia non habente rugam, neque maculam ita concludit: *In his autem, qui hic demorantur, etiamsi munda sit, quoniam juste vivunt, opus tamen habent pedes lavree, quoniam sine peccato utique non sunt*. Dantur peccata levia abstergenda, & purganda, quibus inquinati censentur mundi, idest, justi sunt: ac de unoquoque illorum

proximo versu 10. dicitur : *Qui lotus est, non indiget, nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus*. De laudato Jacobi loco vide Augustinianam Epistolam xxxix., nunc clxvi. in qua S. Pater demonstrat, quod cum plenitudo legis sit delectio, qua Deus, proximusque diligitur, atque in præceptis caritatis tota lex pendeat, *Merito sit reus omnium, qui contra illam fecit, in qua pendent omnia*. Quod ex precedenti capite manifesta illatione consequitur. At quemadmodum rectus amor nunc vehemens est, nunc tepescens, nec semper caritas quæque justificat: ita perversus amor quosdam, quasi ardoris, gradus habet, nec semper sanctificantem gratiam absument. Ideo post paucas ait S. Pater: *Omnes enim offendimus, sed unus gravius, alius levius, Quanto quisque gravius, leviusque peccaverit, tanto erit in peccato committendo major, quanto in diligendo Deo, & proximo minor*. Grotius, quem propter heterodoxos profero, explicat locum Jacobi, *Quicumque offendat in uno, nempe eorum, quibus pœna capitalis constituta est, non minus morte punitur, quam si omnia præcepta violasset; ac si scriptum esset, ὅς πάντων ἑνοχος, quasi omnium reus*. Neque nos uni tantum lethali peccato sempiternam deberi punitionem negamus. In postremo non immoror: ubicunque enim Scriptura affirmat, peccatum in damnationem nos trahere, dicimus sermonem fieri de mortali peccato, quod peccatum appellatur antonomastice; eo pacto, quo ubi caritati tribuitur vita, & Dei inhabitatio, certum est designari caritatem habitualement, aut saltem vehementem. Ita dicimus mori hominem febre, veneno, vulnere; quamquam mortem non inferat quæcunque febris, quodcunque venenum; quodcunque vulnus. Sed possumus etiam respondere, veniale peccatum animæ vitam adimere dispositive: nam, ut est in Proverbio: *Qui minora spernit, paulatim decedit*.

Objiciunt præterea quædam Patrum testimonia affirmantium divinæ tribuendum misericordiæ, si nos crimina illa minuta non obrunt; in Evangelio nequaquam reperiri illud inter venialia, & mortifera peccata discrimen, sed omnia nobis fugienda proponi; levi quoque flagitio divinæ majestati irrogari injuriam, ac propterea non esse minimi facientium. Insignis est Declamatio Magni Basilii adversus contemnentes peccata minima

in Regulis brevioribus.

Respondemus consulto PP. commonere, ne peccata quælibet, etiam minime, foveamus, atque parvi momenti illa esse arbitremur. Etenim hæc ipsa despicientia, & neglectus majorem arguit erga illicita propensionem, & culpam quodammodo adaugere: nam quæ magis diligimus minus infectamur, quæ autem odio habemus vituperamus, & redarguimus. Ipsa insuper negligentia, & contemptio ad irreparabilem lapsum sæpe trahit infirmam, atque in scelera facile prolabantem hominum voluntatem. Præterea levitia hæc, & quotidiana peccata sunt fere innumera; & licet seipsis non perdant, trahantque ad sempiterna supplicia; tamen ut aqua paulatim subrepens navem imolet, ac mergit, peccata illa parva crebro commissa gravant, atque opprimunt peccatorem. Legatur Augustini ad Seleuc. Epistola cxi. nunc cclxv. Sancta quippe dilectio nos retrahit a noxiis cupiditatibus; & leves culpæ, quæ sunt istarum cupiditatum fomenta, faciunt ut fervens caritatis amor tepescat, ac tandem robustior facta cupiditas sanctam illam dilectionem extinguat; pressumque hominem; & compluribus stimulis concitatum cor derelinquat, ut ait S. David. Ps. xxxix. 13. *Multiplicata sunt super capillos capitis mei, & cor meum dereliquit me*. Atque hinc est, quod tribuere debemus divinæ misericordiæ, si ob venialia peccata non perimus, in quantum in graviora prolabimur, nisi gratiarum supernarum Apætor sanctam nobis delectationem inspiret, & arescentem terram nostram copioso benedictionis rore perfundat. His Basilii, aliorumque Patrum sententiæ faciles sunt intellectu: nam quod aliqui ajunt laudatum Regularum librum non esse Basilii, inane videtur refugium. Redolet Basilii stylus, Asceticam præceptionem, atque pietatem: eique tribuitur a Photio Cod. cxi. At licet adscribas Eustachio Sebasteno, aut cuivis scriptori, eadem adversus levitia peccata Patres alii scripsere: ideoque responsa nostra teneto.

Argumentantur postremo loco a ratione. Principio, inquiunt, primum, ac maximum præceptum est, Deum ex toto corde diligere. Qui minimum peccatum patrat, transgreditur primum præceptum: Ergo peccat contra præceptum summum, ac maximum. Præterea nonne quisquis peccat aver-

titur

tirur a Deo, & convertitur ad creaturas? Igitur quisquis peccat, fruitur utendis, ultimumque finem constituit in re creata, quod profecto est nefarium crimen contrahere. Insuper quaecumque peccatum est offensa facta Deo summe bono: itaque quaecumque peccatum summum malum est. Deinde nefas est propter quodcumque bonum comparandum, aut propter evitandum quodcumque malum minimam culpam committere. Culpa ergo minima superat omne malum. Tandem quidquid boni facit justus, promeretur æternam vitam: ergo quamcumque noxam admittat impius, subicitur æternæ morti, perpetuoque supplicio.

Resp. ad 1. dist. minorem. Minimis peccatis transgredimur primum maximumque præceptum, transgressione minima & levi; conc. gravi & mortifera; nego. Quemadmodum enim non semper summum bonum diligimus caritate adeo flagranti, ut nostrorum peccatorum labes abstergatur: ita non semper fluxa bona amamus tam vehementi cupiditate, ut justitiam penitus amittamus. Vide & quæ de Amicitia Dei supra diximus. Ad 1. dist. conseq. Qui venialiter peccat constituit finem amoris in re creata, & huic adhæret parva cupiditate, per quam ab amore boni increati nequaquam divellitur, conc. Adhæret rei creatæ cupiditate perversa, ac defixa, per quam increatum bonum despiciat, eique subtrahat amorem vehementiorem, nego. Atque hic nota distingui peccatum mortale a veniali; quod per illud consensu, & delectatione adeo hæremus rei creatæ, ut hanc summo bono proponamus: per istud vero languida quadam dilectione flectimur in bona creata, ut voluntatis deliberatione his minime fervidus amor hærescat. Quapropter in re etiam parva admittimus mortiferum scelus, si spreta divina lege frena cupiditatis laxentur. Perdifficile est tamen distinguere inter peccatum mortale, & veniale, ut Augustinus scribit lib. XXI. de C. D. cap. 27. quamquam mortalia censenda sunt, quæ aut materiam habent in se, vel spectatis circumstantiis ponderosam, magnique momenti; aut si levis materia est, fervescit noxia cupiditas. Solvitur ex his argumentum tertium, quoniam veniale peccatum est offensa quidem illata Deo, sed levissima in re; neque lege caritatis penitus violata. Diluitur proxima objectio distinguendo duplex malum: morale

unum, quod opponitur divinæ legi, physicum alterum, quod legi ipsi non adversatur. Profecto minimum malum morale majus est quocumque malo physico, ideoque nefas est vel leviter mentiri, abiret licet universum in nihilum. Hinc tamen non inferitur, quod veniale peccatum puniri debeat privatione cujusque boni, ac sempiterno gehennæ supplicio, cum in punitione attendi debeat ratio demeriti, & lex justitiæ, æquitasque vindictæ. Quod aliqui demonstrant comparatione animalis, v. g. ovis, vel agni; cujus pretium existimatur unius aurei, quamquam res animata sit physice omni auro præstantior. Ita minor culpa censetur digna minori supplicio, quamquam aliquo in genere levis culpa excedit malum cujusque poenæ. Enimvero nequit eodem pretio venundari agnus, & equus, eademque animadversione puniri convicium, atque homicidium, cum idem non sit valor omnium rerum, neque idem singulorum delictorum demeritum. Ad ultimum neganda est consequentia; nam minimum opus bonum a justo patratum promeretur vitam æternam non per se; sed propter caritatem *habitualement*, ex qua elicitur: quo pacto etiam minimum peccatum ex vehementi cupiditate commissum poenam meretur sempiternam. Differt præterea in hoc meritum a demerito, quod illud pendet a Dei voluntate, istud vero ex ipsa operis conditione. At Deus cum sit misericors coronat in miserationibus, & ultra condignum, cum sit justissimum punit servata æquitate, & juxta demeritum.

CAPUT VIII.

Quam gravis sit mortalis peccati nequitia:

AVENIALI ad mortale peccatum ordo disputationis progreditur. Est autem mortiferum peccatum: si a Spiritu sancto inhabitante, & caritate *habituali* distrahat animam, itaut divinitatis consortio privetur, & affecta spiritali turpitudine veniat in odium Creatoris, atque perpetuæ damnationis poenam commereatur. Quod evenire diximus quotiescunque humana voluntas ita avertitur a summo bono, ut huic præferat creaturas, eisque tali cupiditate adhæreat, ut vehementius appetat frui bonis commutabilibus, quam ipso Deo, neque parata sit potius mori, & amit-

amittere bona quæque creata, quam divina gratia expoliari. De hoc itaque peccato inquirunt Scholastici Doctores, an adeo censendum sit grave, ut dici debeat aliqua ratione infinitum.

Communior opinio est, peccatum esse finitum si accipiatur vel pro ipsa physica actione, vel pro privatione gratiæ, aliorumque spiritualium donorum, quibus iutorum animæ sunt exornatæ. Atque de actione est adeo manifestum, atque compertum, ut nulla exoriri possit dubitatio cum a nulla finita causa possit infinitus actus prodire. Sed quantum spectat ad privationem, quidam sunt, numero licet perpauci, quibus placet mortale peccatum censendum esse infinitum. Privatenim, inquiunt, Spiritu sancto inhabitante, atque sempiterna etiam beatitudine, ideoque aufert infinitum bonum, & infinitum infert nocumentum. Ratiocinatur hoc pacto eximius Theologus Leonardus Vanroy De peccatis cap. v. q. 2., & qui ejus vestigia ubique premit Aurelius Piette q. 6. Verum cum privatio sit amissio boni, non quatenus in se est, sed quatenus participatur, & possidetur, etsi tam in gratia sanctificante, quam in Sanctorum beatitudine haberi bonum infinitum concedamus, dicimus tamen utrumque coarctatione quadam participari, ideoque illorum privationem esse finitam. Quidquid tamen asserendum arbitreris, pro libito affirma,

At si accipias peccatum in quantum est offensa Dei, omnes Institutum nostri, aliorumque Theologorum pars major, tenent peccatum nequitiae esse infinitæ. Ad quod confirmandum diversa proferunt argumenta, quamquam non omnia firma admodum, atque invicta. Primum est illud, quod peccato aufert a Deo rationem ultimi finis, eamque tribuit bono creato; quod perinde est, ac Dei loco abere rem vilissimam, & honorem soli Deo debitum impendere creaturis: hac autem injuria cogitari nequit atrocior. De quo argumento plura Habert de Vitiis, & peccatis cap. 6. q. 1. Sed huic argumentationi video plures respondere, quod per actum caritatis Deo omne creatum bonum postponitur, illique ratio finis ultimi tribuitur, neque tamen caritas dicitur infinita: consequenter infinita non erit culpa, quæ Deo aufert rationem ultimi finis, illique præfert quamlibet creaturam. Affinis est argumentatio quod

peccatum, quantum in se est, Deum interimit, ut scribit Serm. 3. S. Bernardus: & consimilis pariter responsio, quod eo sensu peccatum interimit, quo caritas vivificat; atque tam hanc vitam, quam illam mortem constat finitam esse, quoniam neque Deus ab homine infinita caritate diligitur, neque bonum creatum infinita cupiditate. Legito Joannem Baptistam Gonet disp. ix. de Peccat. art. 6. Non dissimile est tertium argumentum, quod per mortale peccatum crucifigitur Christus in nobismetipsis, & desinit in nobis vivere per gratiam sanctificantem: quod eadem ratione diluitur, propterea quod istiusmodi vita finita est, & aliterius generis ab ea, quam habet Christus redivivus, atque immortalis. Argumentatio quarta in hoc sita est, quod mortale peccatum punitur æterna morte, summoque supplicio. Sed respondet cum Scotistis Nicolaus L'Herminier Tom. vi. pag. 539. atrocissimum quidem esse tormentum gehennæ, & perpetuo duraturum, quoniam peccatum damnatorum irremissibile est, eorumque voluntas inflexibilis, & obdurata; cruciatus tamen ipsorum esse definitos, ac pro delictorum mensura minus, magisque vehementes.

Missis itaque præiatis argumentationibus, placet nobis trita illa, & pervulgata, quod qualitas offensæ commensuratur dignitati personæ, quæ afficitur injuria; amplitudo autem honoris a conditione & honestate illius, qui honorem præstat, æstimatur. Id vero liquet ex cōmuni proloquio, *Honor est in honorante, offensio in persona offensa*. Liquet etiam ex auctoritate, & opinione prudentum: qui injuriam illatam præcario viro, ea, quæ inferitur alicui plebicolæ, putant insigniorem; honorem autem exhibitum a viro principe præferunt illi, quem recipiunt a populari. Cum ergo peccatum mortale sit offensa Dei, cujus majestas, dignitas, magnificentia, nec non in conferendo hominibus beneficia liberalitas infinita est; oportet ut ipsum peccatum induat rationem maximæ ac infinitæ iniquitatis. Quam argumentationem, confirmant summi Dei imperium, æquitas, providentia, amor, atque cetera omnia attributa. Nam si gravissimum crimen est offendere parentem optimum, aut justissimum principem; quale flagitium putas injuriam facere Creatori, qui nos produxit ex nihilo, & Domino, cui omni juris titulo universa subjiciuntur?

Re.

Respondent Scotus, Vasquez, Suarez, L'Hermenier, & alii quidam desumi gravitatem offensæ a dignitate personæ injuriis affectæ, non *simpliciter*, sed proportionem servata, & *secundum quid*, eo quod nulla res finita possit fieri particeps infinitatis. At ex idea, quam exhibent menti meæ subobscura illa vocabula, *simpliciter*, & *secundum quid*, in priori sententia confirmor. Perceptione mea aliquid esse infinitum *simpliciter*, nihil est aliud, quam infinitum esse per se, sive natura sua, nulla facta comparatione termini alicujus, vel objecti: & infinitum esse duntaxat *secundum quid* idem est, ac esse infinitum tantummodo *connotative*, sive comparate ad objectum, vel terminum. Dum vero concipio peccatum tamquam Dei optimi offensam, illud non considero in se, quatenus est opus aut figmentum humanum, sed illud specto *connotative*, atque in ordine ad infinitam Dei bonitatem. Si ergo dignitas personæ adaugetur *secundum quid* gravitatem peccati: erit peccatum in ratione offensæ infinitum, idest, spectatum ratione objecti, nempe ipsius Dei. Nec repugnat humanam actionem in se finitam esse infinitam *connotative*, & comparate ad Deum; quoniam & actio Dei infinita & æterna dicitur, ratione *connotatorum*, sive creaturarum, suum terminum, ac tempus habere.

Opponunt: Si hæc ita sint, infinita erit visio beatorum spiritum, infinitus actus caritatis, infinita poena privatio beatitudinis; quoniam hæc omnia connotant terminum infinitum. Rursus nullum erit discrimen inter veniale ac mortale peccatum, cum illud etiam sit injuria illata Deo, ideoque infinitum. Nullum ob eandem rationem discrimen erit inter peccata mortalia, quia fieri non potest, ut unum infinitum sit majus altero.

Sed respondemus ad primam objectionem. Adversarios nostros ideam visionis, ac privationis pervertere. Visio enim est intelligentis animæ actus, & actus percipitur comparate ad potentiam, sive ad modum quo elicitur, non respectu objecti, in quod fertur. Tam vero operatio animæ, quam operationis modus finitatem habet, & ideo non satis apte dicimus animæ actionem infinitam. E contra dicimus infinitam operationem Dei etiam in productione rei finitæ & creatæ, quoniam & potentia ipsius infinita est, &

infinitus pariter modus rem ex nihilo producendi. Ergo in iis, quæ ad actiones pertinent, necesse non est objectionum attendere perfectionem. De privatione dictum supra, non esse percipiendam comparate ad bonum ut est in se, sed ad bonum, ut possidetur, vel potest possidere. Quod si velis etiam privationem peccato inductam appellare infinitam, parum, ut præmonui, mea interest. Actum caritatis, si spectes quatenus est opus voluntatis humanæ, esse finium modo affirmavi. Si illum actum attendas, in quantum est Dei cultus, & honor, finitus adhuc est, quoniam honor, æstimatione prudentum, ratione personæ honorantis, non ratione objecti minuitur, vel augetur. Quamobrem in Christo ob divinæ personæ dignitatem actus caritatis habuit infinitum meritum, quamvis physice fuerit finitus. Atque hoc exemplo magis liquet, posse unum actum esse physice finitum, infinitum vero moraliter. Peccatum veniale non destruit caritatem, non constituit absolute finem ultimum in creatura, neque procedit usque ad contemptum Dei. Offensa autem, quam dicimus commensurari cum dignitate personæ, est illa, per quam persona afficitur injuria, idest, quæ conjungitur cum despicientia, & contemptione. Nam si quempiam offendas inconsiderate vel oscitanter, non autem odio vel contumacia, offensor quidem es, at non contumeliose contemptor. Fateor itaque veniale peccatum esse Dei offensam, quia est divinæ legis transgressio: nego esse offensam, quæ perveniat ad Dei contemptum, atque injuriam. In mortali peccato utique Deo infertur injuria, & quia caritas penitus violatur, omne peccatum mortale est mortaliter infinitum. Esse tamen unum peccatum altero gravius, recte adversus Stoicos, & Jovinianum Capite superiori affirmavimus: quod nunc, quomodo possit consistere, breviter explanabo. Cum una sit æquitatis regula summa & immutabilis, quam non semel dixi esse Deum ipsum, & participationem divini luminis humanam mentem irradiantis, illa quidem prohibet omne malum, & bonum omne præscribit. Intermedia autem pejora censentur, quæ ab illa magis distant, atque inter bona meliora sunt, quæ illi magis approximantur. Ita summa illa regula præcipit, ut Deum, ac proximum diligas, & idololatria majus crimen est, quam di-

divini Nominis profanatio, homicidium gravius, quam convicium, quoniam dilectioni Dei magis opponitur cultus idolorum, quam irreverentia; & amor proximorum plus homicidium, quam contumelia. Duo ergo peccata mortalia, ex. gr. superstitio, ac perjurium, infinita sunt, neque unum est gravius altero comparate ad legem æternam, ut universaliter præscribit Dei cultum, & dilectionem; nam utroque peccato Deum contemnis & afficis injuria. Est autem superstitionis scelus gravius perjurio comparate ad eandem æternam legem, ut in particulari prohibet utrumque crimen, quorum unum dilectioni Dei magis repugnat, quam alterum; plus enim recedit ab ipso Deo, quæ illum præfracte negat, quam qui ejus nomen pronuntiat temere & irreverenter.

CAPUT IX.

*Nonnullæ Quæstiones circa Peccata
breviter expediuntur.*

CUM ad pertractandum de peccatis dissertationes nostræ processerint, occurrunt dubia quædam haud difficilia unico capite dissolvenda. Horum primum est, quomodo peccata *specie*, numeroque differunt. Differre *specie* aliqui putant per ordinem ad diversas regulas incommutabilis legis, de qua paullo supra. Potest hæc postrema sententia cum præcedentibus conciliari: etenim virtus est quidquid illius legis æquitati ac rationi conformatur, & in ipsa lege diversæ extant regulæ, in quantum præscribit erga diversa objecta ordinem rectum amoris, & dilectionis. Quare si velis peccata distinguere per ordinem ad objecta; non hæc accipies ut sunt res aliqua, sive, ut dicimus in Scholis, *materialiter*, sed in quantum diversa ratione possunt diligi, vel odio haberi, violatis æternæ legis præscriptionibus. Rem ita declaro: deficit perverso amore humana voluntas, dum flectitur *contra ordinem naturarum ab eo, quod summe est, ad id quod minus est*, inquit S. Doctor lib. XII. de Civ. Dei cap. 8. idest, a bono incommutabili ad fluxa & commutabilia. His præscripto æternæ legis *frui* non debemus, sed *uti*. Eligas nunc bonum aliquod commutabile, ex. gr. aurum. Si auro fine ultimo adhærens, idest, propter illud des operam literis, aut exercitamentis aliis, *frueris*

aurum, & primam præceptionem sempiternæ legis violasti. Peccatum istud dicimus *avaritiam*. Fieri potest ut non fruaris auro, sed utaris: uti autem debes, ut nostri, propter bonam incommutabile, quoniam utimur ea re, quam in usum adsumimus propter finem. Si ergo utaris auro ad epulas, ad venerem, ad ludos, ad ambitionem fovendam, male uteris, ac violatum est præceptum alterum incommutabilis legis. Erit peccatum hoc *specie* diversum a primo, & appellabitur *prodigalitas*.

In ipso usu malo bonorum commutabilium possunt diversæ æquitatis regulæ violari juxta diversitatem aut finis, aut objecti. Si enim pecuniam erogaveris ambitiosa prodigalitate, finem habes tui ipsius existimationem, & conjugis cum prodigalitate *superbiam*, quæ proinde permixta est omni operatione, quam exerceas cum ambitiosa inflatione. Si profundis aurum ad muliebrem animum captivandum, accedit vitiosæ profusioni finis turpis voluptatis, quam appellant *luxuriam*. Ita de finibus aliis ratiocinari. Potest tamen idem finis ad diversa objecta referri, ut si concupiscas nuptam, virginem, Deo mancipatam, &c. atque in hoc etiam casu violantur diversæ regulæ immutabilis æquitatis, & consurgit *species* peccatorum diversa. Idem affirmo de personæ, loci, ac temporis circumstantia. Quod si peccata plura sit actus diversi, & eidem regulæ oppositi, tunc multiplicata erunt non *specie*, sed numero. Prior itaque quæstio ad hunc modum se habet.

Quæstio proxima est, quænam sit apta peccatorum divisio. Ad hanc quætionem respondeo, quod cum peccatum omne voluntarium sit, aliud est voluntarium originaliter, hoc est voluntate primi parentis, qui communem universorum hominum naturam prima transgressione vitiauit; & istud peccatum est *originale*, de quo lib. XIII. quoniam ad percipiendam Augustinianam de Gratia doctrinam apprimè conducit, præmissi dissertationem. Aliud autem voluntarium est actualiter, idest propria & expressa cujusque hominis voluntate, & istud appellamus *actuale* peccatum. Hoc autem dividi solet aut ratione majoris, aut minoris nequitiae, aut ratione termini vel objecti, aut ratione impellentis causæ, aut ratione affectionis, quam imprimit animo. Spectata gravitate, & nequi-

quiritia aliud est peccatum *veniale*, aliud *mortale*: quorum primo, ut diximus, convertitur animus ad creaturas absque totali a Deo aversione, & absque eo, quod summum bonum postponatur bono mutabili, ut curiosus intuitus, verbum otiosum, officiosum mendacium: altero violatur lex dilectionis, Deus contemnitur, & commutabile bonum ipsi præfertur, ut ebrietas, fornicatio, homicidium. Si autem quæras quomodo possimus distinguere, quando conjuncta sit peccato Dei injuria, & contemptio; dico id posse a nobis hac animadversione deprehendi. Contemnitur Dei bonitas, cum magis diligitur creatura: contemnitur Dei justitia, quando magis timetur temporalis poena, quam æterna: contemnitur Dei veracitas, quando ea abutimur ut testimonium perhibeat falsitati: contemnitur Dei sanctitas, cum in ejus conspectu sunt, aut proferruntur obscœna; contemnitur dominium Dei, quotiescunque grave infertur creaturis ejus nocumentum. Hoc pacto circa alia Dei attributa discurras. Ergo si opere, aut desiderio quæris creatum bonum, etiamsi scias te amittere æternum: si minuitur Deus suam indignationem, & gehennam, & facis tamen quod prohibet: si falsum confirmes divini nominis obtestatione: si non veritus Dei præsentiam facis, quæ offendent honestissimorum hominum oculos: si proximo manu, aut lingua affers notabile incommodum: contemnis aperte bonitatem Dei, justitiam, veritatem, sanctitatem, dominium, & te lethali crimine obstringis.

Ratione autem objecti, aliud est peccatum, quod homo committit immediate adversus Deum, ut hæresis, idololatria, blasphemia; aliud quod committit contra seipsum, ut intemperantia, & aliqua luxuriæ species; aliud quod committit adversus proximum, ut furtum, homicidium, decractio. Contra hoc triplex peccati genus optime interpretantur Scholastici cum D. Thoma 1. 2. q. 72. art. 4. Apostoli verba ad Titum 11. 12. *Sobrie: & juste, & pie vivamus in hoc seculo*, σωφρονως, & δικαιοσυνη, & ευσεβως εν τω νυν αιωνι. Est enim σωφροσυνη, sobrietas, auctore Philone in libro, quo demonstrat virum bonum esse liberum, sanitas quædam mentis vel temperantia, qua homines pecunias, honores, voluptatesque contemnunt fortiter, vivuntque continenter, in laboribus

Berti Theol. T. IV.

complexi frugalitatem, simplicitatem, facilitatem, modestiam constantiam, & id genus cetera. Δικαιοσυνη, justitia, caritatem exercet, quam indicat erga homines benevolentia, mira æquabilitas, rerumque omnium societas. Ευσεβεια, pietas, argumenta observantia erga Deum præferunt plurima, a jurejurando, mendacioque abstinentioniam, & ad Deum auctoritatem bona omnia, malum vero nullum refert. Talibus, itaque Apostolicis verbis omnes officiorum nostrorum partes concluduntur, & peccata omnia damantur.

Porro ratione impellentis causæ aliæ sunt peccata ignorantia, alia infirmitatis, alia malitia. Vel enim peccamus ob vincibilem ignorantiam, vel ob luctam concupiscentiæ, cui libere succumbimus, vel studiosa malitia, qua in rebus quoque turpissimis apprehendimus bonum aliquod aptum, & congruens. Hæc adeo sunt manifesta, ut necessarium non sit ea exemplis apposis explicare. Sunt quoque peccatorum causæ facultates animæ & sensuum; unde peccata dividi solent in *spiritualia*, & *caralia*: quorum illa internis potentiis patrantur, ut superbia, & invidia; hæc sensuum illecebris, & ministerio, ut gula, & luxuria. At causæ exteriores ad peccatum allicientes, cujusmodi sunt diabolus, & mundus; non videntur mihi divitiouem facere peccatorum, nam omnis illorum tentatio, ut scribit Magnus Gregorius Hom. 16. in Evangelia, *tribus modis agitur, suggestionem, delectationem, & consensum*: idest causas priori loca commemoratas sollicitando. Denique ratione affectionis animorum aliud est peccatum *habituale*, quod ita appellatur ratione maculæ, & reatus animo inhaerentis, aliud est vitium, sive peccandi *habitus* permanens etiam macula illa deleta: de quibus dictum est præcedenti Capite 6.

Tertia est quæstio, an possit dari pura commissio libera, sive peccatum omissionis absque ullo actu voluntatis: sed hæc quæstio nullo pacto animum meum pulsat, si mentem converto ad ea, quæ primo Capite hujus libri præmonui de ignorantia, & libertate necessaria ad peccatum. Dicimur enim interpretative velle nescire, quæ cum debeamus, ac possimus, scire negligimus. Eadem ratione dicimur velle committere, vel omittere, quæ cum possimus aut vitare, aut efficere, non facimus. Quotiescunque ergo omittimus facere, quæ ignoramus esse præcepta, scire tamen possu-

O O

mus

mus, ac debemus, aut ad id oscitantia nostra culpabili minime advertimus, quoniam precipimur operari, & cur non operemur causa in nobis est, datur peccatum liberæ omissionis absque explicito voluntatis actu, qui tamen censetur adesse interpretative, & moraliter.

Affinis est quæstio quarta, an ut imputetur peccatum debeat animum subire sancta cogitatio & delectatio, per quam advertat ed peccati malitiam, aut excitetur ad desiderium virtutis. Id necessarium non esse, dummodo aliunde salvetur libertas indifferentiæ, consequitur ex iis, quæ disputata sunt lib. XXIII. de Gratia sufficiente. Nam definivimus non requiri ad imputationem peccati, quod non denegetur homini actualis gratiæ adiutorium: & aliquos reperiri obduratos interiori gratia destitutos, & nihilominus peccare indifferenter ac libere. At sancta cogitatio, & delectatio munus est gratiæ. Si ergo gratia necessaria non est ad imputationem peccati, neque erit necessarium ad peccati malitiam advertere, aut pulsari delectatione virtutis.

Quoniam vero largi quidam gratiarum divinarum dispensatores huic nostræ assertioni reluctantur, illam proximis munimentis confirmamus. I. In Diospolitana Synodo anathemate proscriptum est illud Pelagianorum paradoxum, *oblivionem, & ignorantiam non subjacere peccato*. At qui obliviscitur, vel ignorat, actu non cogitat, nec delectatione pulsatur: Ergo potest quis absque actuali sancta cogitatione, vel excitatione peccatis subjacere. II. Nihil occurrit in libris Augustini frequentius, quam plures peccare nescientes. Legitore Epistolam cliv., nunc xlvii. De Sp. & lit. cap. 36. lib. i. Retract. cap. 15. Assentiuntur Augustino Hieronymus in i. adv. Pelagianos, & Bern. in Epistola ad Hugonem. III. Si quilibet peccator superna quadam dum peccat illustraretur cogitatione, nullum daretur peccatum ignorantie. At si non datur: cur legitur cap. v. Levitici v. 17. *Anima qui peccaverat per ignorantiam?* Cur agebat David Ps. xxiv. 7. *Delicta juventutis mee, & ignorantias meas ne memineris Domine?* IV. Laborarunt ignorantia Judæi conspirantes in Christi mortem, quos alloquitur Petrus Act. iii. 17. *Et nunc fratres scio, quia per ignorantiam fecistis, sicut & principes vestri*. Laboravit

ignorantia & Paulus quando persequabatur Ecclesiam, ut ipsemet scribit in priori Epistola ad Timoth. i. 13. *Ignorans feci in incredulitate*. Laborarunt ignorantia occisores Martyrum, de quibus prædixerat Salvator Joab. xvi. 2. *Sed venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo*. Hi ergo quo passo, dum tam immensum patrabant, virtutis luce, & jucunditate perfundeabantur? V. Auctore Petro Damiani in vita S. Romualdi cap. 35. & Opusc. vii. cap. 21. clerici Vallis de Castro simoniæ crimen esse rem licitam arbitrabantur: & quidam Monachus Felix nomine ad sedandam libidinem fas opinabatur rem turpem peragere; & nihilominus hi tanquam impiissimi damnati sunt, ac reprehensi. VI. Parisienses Theologi anno 1641. proscripserunt hanc propositionem; *Nunquam peccatur nisi prævia peccati cognitione animus illustretur, ejusque vitandi desiderio exstimuletur*. Lovanienses an. 1657. confixere alteram: *Ut actio quæpiam sit peccaminosa, oportet, ut procedat ab homine, qui nescit, & percipit quid boni, malive in ea sit*. Rursus Clerus Gallicanus anno 1700. damnavit sequentem assertionem: *Si peccatores consummata malitiæ cum blasphemant, & flagitiis se immergunt, non habent conscientie stimulos, nec mali quod agunt notitiam; cum omnibus Theologis propugno eos hisce actionibus non peccare*, damnavit, inquam, & declaravit falsam, temere pronuntiatam, perniciosam, & quæ bonos mores corrumpit, & blasphemias, aliaque peccata excusat. Lege Historiam de auxiliis lib. iii. cap. 48. VII. Si peccatorum malitiam non advertere redderet hominem immunem a culpa; potior esset ac melior conditio ignorantis, quam sapientis, neque hujus notitia adangeret tantum culpæ nequitiam, dum peccat, sed ulterius necessaria esset, ut posset peccare: quod puto per paucos esse dicturos, etiamsi affirmetur in Nodo prædest. P. i. §. 2. n. 11. a Cardinale Sfondrato.

In solutione quorundam adversus superiorem assertionem argumentorum non immorabor. Quippe ea petuntur vel a communi Philosophorum proloquio, *Nihil est volitum, quin præcognitum*, vel a sufficienti Gratia, quæ nunquam desit alicui. At hæc postrema, idest, a gratiæ communione deprompta toties recocta sunt, ut nimium faturus sim, si iterum

rum ea proferam, garrulus & verbosus. Quamquam si in gratia foret, ut plures docent, aut qualitas, aut motio, aut res aliæ sanctæ cogitationis effectrix, posset singulis adesse, tamen si homines culpa non produceret sanctæ inspirationis effectum. Nam & nos pariter divinam omnipotentiam, ac misericordiam paratam omnibus opitulari, & adjuvantem non reluctantes, adesse universis ac singulis non diffitemur. Ad argumenta autem deducta a communi pronuntiatio philosophorum non semel dictum est, illud liberrima voluntate fieri, quod eligitur cum indifferentia iudicii; quod quisque facit, dum peccat, etiam si actu non cogitet esse peccatum. Ut vero quod libere perpetratur sit reipsa peccatum, sufficit quod possit, ac debeat advertere ad nequitiam illius, nec laboret legis peccatum illud prohibentis ignorantia invincibili. Etenim, ut Augustinus ait in 111. de libero arbitrio cap. 19. *Non tibi deputatur ad culpam quod invitus ignoras, sed quod negligis querere quod ignoras: neque illud quod vulnerata membra non colligis, sed quod volentem sanare contemnis.*

Ultima quæstio est. Quid sit, & an detur peccatum philosophicum? de quo mentionem fecimus lib. 1. cap. 4. prop. 2. Dictum est ibidem peccatum philosophicum esse actum humanum disconvenientem rectæ rationi, absque eo quod sit transgressio divinæ legis. Hujus peccati commentum derivatum est ab opinione illa quorundam Scholasticorum, quod possit Deus invincibiliter ignorari. Si enim quis Deum ignoraret invincibiliter, & patraret homicidium, adulterium, aut crimen aliud pervertens hominum mores, ordinemque universi, & repugnans naturæ lumini; peccatum illud cum Dei ignorantia conjunctum adversaretur rectæ rationi, at non esset transgressio legis divinæ, quoniam peccator percipere non posset esse Deum, atque æternam Dei legem, cujus rationis lumen est quædam participatio.

Hec peccatum fictitium esse demonstratur ex eo quod Alex. VIII. an. 1690. tanquam scandalosam, temerariam, erroneam, piarumque aurium offensivam confixit proximam assertionem: *Peccatum Philosophicum, seu morale est actus humanus disconvenientis naturæ rationali, & recte rationi. Theologicum vero & mortale est transgressio libera divinæ legis. Philosophicum quantumvis grave in*

illo, qui Deum vel ignorat, vel de Deo actu non cogitat, est grave peccatum: sed non est offensa Dei, neque peccatum mortale dissolvens amicitiam Dei, neque æterna pœna dignum. Deinde peccatum illud commentitium esse declarat certa nobis, ac longe probabilius sententia, neminem esse, qui Deum ignoret invincibiliter. Insuper ex constitutis doctrinæ nostræ principiis manifestum est rectam rationem nihil aliud esse, quam uniformitatem perceptionis humanæ cum regula immutabilis æquitatis, sive participatione divini luminis. Nequit ergo deprehendi opus aliquod esse recte consentaneum rationi, nisi etiam percipiatur rationem ipsam a summa veritate, qua Deus est, non deflectere, ideoque ipsa summa veritas latere omnino non potest.

P. Isaacus Bruyn in Collegio Lovaniensi Societatis Jesu, aliique viri docti, quamquam dari peccatum Philosophicum non affirmant, nihilominus posse hypothetice propugnari contendunt. Nam primo affirmant peccati philosophici nomenclaturam non a posterioris ævi Scholasticis: sed jam ab Angelico præceptore traditam 1. 2. q. 71. art. 6. ubi ait: *A Theologis consideratur peccatum præcipue secundum quod est offensa contra Deum: a Philosopho morali, secundum quod contrariatur rationi.* Peccatum ergo Philosophicum illud est, (inquit Pater Bruyn) quod si daretur, fieret contra rectam rationem cum invincibili ignorantia Dei, ideoque legis divinæ illud prohibentis. Secundo inquiunt, in eo qui laboraret invincibili Dei ignorantia, peccatum rectum ordinem pervertens, ut adulterium, vel homicidium, futurum Dei offensam, quoniam Deus non tantum creaturæ rationalis conditor est, verum etiam vindex, quamvis contra illum perpetratum non agnoscat: quod necessarium non est, cum etiam homines inter, optimo cuique displiceant peccata, non contra se modo, verum etiam contra alios commissa. Tertio asserunt, quod peccatum illud non esset mortale, neque gratiam excluderet sanctificantem, neque hominem pœnis sempiternis subiceret; nam S. Thomas 2. 2. q. 20. art. 3. ait: *Si posset esse conversio ad bonum commutabile sine aversione a Deo; (quod fieret utique, si invincibiliter Deus ignoraretur) quamvis esset inordinata, non esset peccatum mortale.*

Respondeo ad 1. neque hypothetice pec-

catum philosophicum posse defendi, hypothese quæ perceptibilis sit, & sese non evertat: quamquam data invincibili Dei ignorance, non hypothetice tantum, sed reapse, opinione nostra, admitteretur peccatum philosophicum. Posset enim ignorans Deum adversus rectam rationem delinquere. Cur, quæso non? Si legem Dei non transgrederetur, Deum non offenderet. En peccatum philosophicum ex hypothese proficiscens ad actum. Ex verbis S. Thomæ insulse, inepte, imperite confictam hypothese stabilitur. Potest ver. gr. corpus considerari & Physico ut constat materia & forma, a Metaphysico ut ens est, a Mathematico ut trinom habet dimensionem. Ergo ne potest percipi corpus quod conflatum sit ex materia & forma, & tamen non sit ens, nec possit habere extensionem? Id quidem nullo pacto, quia si physicam materiam ac formam percipis, *entitatem* aliquam capacem dimensionis, necesse est, ut percipias. Consideratur peccatum a Philosopho, ut adversatur rationi, a Theologo, ut est Dei offensa. Verum est: ita S. Thomas. At quænam est extorta illa consecutio, Ergo potest excogitari peccatum repugnans rectæ rationi, quod non sit Dei offensa? Ego rectam rationem nego, quæ non sit cum participatione legis æternæ: & cum participatione legis æternæ nego posse dari invincibilem Dei ignorance.

Ad 2. respondeo falsum esse, quod peccatum illud philosophicum foret Dei offensa. Non enim est offensa Dei, si non est transgressio divinæ legis. Non esset transgressio divinæ legis, quoniam lex invincibiliter ignoraretur. Quomodo ergo esset Dei offensa? At vindex, inquiunt, est Deus peccati, atsi non cognoscatur contra legem Dei perpetratum. Quid inde? Vindex erit, sed non offensus. Etiam inter homines, ajunt, optimo cuique displicet peccatum, etiamsi commissum adversus alios. Fateor, displicet: sed optimo illi, quem ignoras, nulla affertur injuria, nulla offensa. Peccatum vero, quod non sit offensa Dei, & libera Divina legis transgressio, admittere temerarium est, & erroneum.

Ad tertium dico, quod peccatum illud, dummodo esset in materia gravi, esset mortale; nam dissolveret amicitiam Dei, & æternam poenam promeretur, ut constat ex

damnata propositione. Atque hoc idem infertur ex verbis S. Thomæ, quæ opponit P. Bruyn. Angelicus enim Doctor 2. 2. q. 20. art. 3. probat dispensationem esse quidem mortale, gravissimumque peccatum, quoniam est contra virtutem Theologicam, cujus objectum est Deus, ideoque importat ab ipso Deo aversionem, in qua sita est principalis ratio peccati, propterea quod sine aversione a Deo mortale peccatum non datur. Sed addit S. Thomas desperationem non esse peccatum adeo grave, ut est infidelitas, vel odium Dei; *Quia infidelitas, & odium Dei sunt contra Deum secundum quod in se est: desperatio autem secundum quod ejus bonum participatur a nobis.* Igitur per D. Thomam sat est ad mortale peccatum, quod sit aversio a Deo in quantum a nobis participatur. Atqui peccatum philosophicum esset aversio a recta ratione, quæ est participatio æternæ legis, & consequenter esset aversio a Deo in quantum participatur a nobis; ergo peccatum philosophicum esset æterna poena dignum, atque mortiferum. Sed inquit P. Bruyn, nostro in cerebro hæc prima nata non est, quam ab Augustino accepimus, opinio. Tractatu cvi. in Joannem, *Hec est enim (inquit ille) vis veræ divinitatis, ut creature rationali jam ratione utenti non omnino, ac penitus possit abscondi. Exceptis enim paucis, in quibus natura nimium depravata est, universum genus humanum Deum mundi hujus fatetur auctorem.* Grandiusculis literis PP. Benedictini hanc præclaram Augustini Sententiam, ne inconsiderate illam prætermitteret lector, typis ediderunt. Si vis veræ divinitatis non potest creature ratione utenti penitus abscondi, & Deum negant tantum perpauci, in quibus natura nimium depravata est, & affectiones, quæ corrumpunt animam, distrahant mentem a veritate, quæ nunquam omnino absconditur; nullus profecto Deum ignorat invincibiliter, & peccatum philosophicum in solo hominum cerebro fictum est.

C A P U T X.

An ad culpam imputetur malum opus ex invincibili ignorantia patratum.

QUÆ de ignorantia differui revocant me ad inspectanda dogmata Jansenianorum adversum nos jam fractis extremisque viribus velitantium. Censent enim ignorantiam juris naturæ invincibilem, eo quod poena sit originalis peccati, neminem a culpa excusare, perperam in patrocinium mendacii pluribus Augustini testimoniis consarcinatis. Quod ante Jansenium scripserat cum aliis Calvinii gregalibus Hieronymus Zanchius citatus a Stephano Deschamps lib. III. H. Jans. Disp. v. cap. 1. Licet autem hæc hæretica assertio refutata sit una cum proscriptis circa libertatem Novatorum articulis, eam rursus hoc loci, ne magis necessaria præterire videamur, directe oppugnabimus.

PROPOSITIO I. Ignoratio juris naturalis, si invincibilis sit, a peccato excusat.

Prob. 1. ex damnata ab Alex. VIII. positione: *Tametsi detur ignorantia invincibilis juris naturali, hæc in statu naturæ lapsæ operantem ex ipsa non excusat a peccato formali.* Huc etiam spectant proscripti articuli Baji negantis necessarium esse ad imputationem peccati quod sit voluntarium. Dictum de his lib. XVI. cap. 2. & 3. Deinde probatur ex Augustino; qui non solum expressissimis testimoniis a me eodem loco productis affirmat nullum dari absque propria voluntate actuale peccatum, sed etiam hanc de ignorantia quæstionem aperte definit lib. III. de lib. arbitr. cap. 19. his verbis: *Non tibi deputatur ad culpam, quod invitus ignoras, sed quod negligis querere quod ignoras.* Rursus probatur demonstrando Adversariorum in perscrutando Augustini mentem allucinationem, atque oscitantiam. Affirmantibus siquidem Pelagianis nullum hominem nasci obnoxium originali peccato, ideoque concupiscentiam atque ignorantiam spectare ad naturam instituti hominis, non esse poenam damnati, ut ait S. P. August. cap. XI. de Dono Perseverantiæ, & nos lib. XII. XIII. & XVI. demonstravimus, sanctissimus Doctor contendit utrumque, tam concupiscentiam, quam ignorantiam, malum esse, & posse dici pec-

catum, in quantum peccato inductæ sunt, atque ad peccatum pertrahunt utentes libero voluntatis arbitrio. Ceterum ait, neminem ob ignorantiam illam damnari, nisi propria negligentia quis tenebras sibi arceffat. Qui autem hæc docet, neque affirmat ignorantiam invincibilem esse actuale peccatum, neque opus ex illa patratum deberi ad culpam imputari. Perperam igitur obtrepunt adversarii contra inconcussam, firmissimamque S. P. Augustini auctoritatem.

Sane Augustini scopum esse demonstrare, ignorantiam non esse naturam hominis instituti, sed poenam damnati, ut inde originariam labem, & specialis gratiæ inferat necessitatem, liquet ex ejus adversus Pelagianos disputationibus, ac præsertim ex libro contra Jul. VI. Ibi enim cap. 16. demonstrat ignorantiam malum esse, *per quod a nescientibus innumerabilia perpetrantur mala, & per quod homo non percipit, quæ sunt spiritus Dei.* Nec tamen sequitur quod perpetrentur mala per ignorantiam invincibilem, sed tantum quod ignorantia vitio primi peccata inseminata sit complurium scelerum radix, quemadmodum & concupiscentia; quæ, etsi pejor est ignorantia, ut eo loci S. P. demonstrat, nihilo tamen minus nonnisi consentientibus nocet. Malum est ergo per Augustinum ignorantia, quoniam ex peccato est, trahitque ad peccatum, licet nullus peccet, nisi ignorantiam ipsam affectet, vel querere negligat quod ignorat. Producit autem S. Pater eodem Opere lib. III. cap. 19. ad comprobandum ignorantiam malum, exemplum Abimelech, qui ignorans Saram esse uxorem Abrahami illam rapuit, & in 1. Retract. cap. 9. exemplum Davidis, & Pauli; quorum alter ait, *Ignorantias meas ne memineris*, alter vero, *Ignorans feci in incredulitate.* Profecto ignorantia Abimelech, Pauli, & Davidis ex originali labe traxit originem, sed hi non laborarunt ignorantia invincibili legis naturæ. Si ergo peccaverunt, fuit ipsorum ignorantia vincibilis, propterea quod neglexerint querere quæ ignorabant. Nam ignorantiam facti, si nequeat superari, excusare a peccato fatetur Jansenius, probatque ex Augustino lib. 2. cap. 26. adversus Cresconium. Cum igitur S. Pater ad probandum ignorantiam malum hunc sibi scopum præfixerit, ut ex illa commonstret vitiatam esse peccato original naturam, atque ad evincendum non esse igno-

rantiam ipsam conditionem naturæ perfectam, proferat exempla eorum; qui peccaverunt ignorantia facti, vel juris positivi; consequens est nihil aliud Augustinum contra Pelagianos intendere, nisi ignorantiam esse vitium derivatum a peccato, & in iis, qui cum possint, illam dispellere negligunt, peccati causam. Vide etiam librum 1. de peccati meritis, & remiss. cap. 36.

Alterum ex Augustino depromptum argumentum est; quod si ignorantia invincibilis juris naturæ non excusaret a culpa, quia peccati originalis pœna est, nec etiam excusaret infidelitas negativa, eorum scilicet, quibus annuntiatum non fuit Christi Evangelium. Cur enim pluribus annuntiatum non sit, venit de occulto iudicio, ut S. Pater demonstrat lib. de dono persever. cap. 9. & seq. Atqui infidelitas negativa non imputatur in culpam, quidquid novi obganniant Dogmatistæ post Bajum, cujus assertio damnata est art. 67. Igitur neque imputari potest ad culpam invincibilis ignorantia, propterea quod pœna sit originalis peccati. Minorem propositionem, quam ad fidem spectare constat ex damnatione citati articuli 67. his verbis expressi, *Infidelitas pure negativa in his, quibus Christus non est predicatus, peccatum est, etiam Augustinus commonstrat Tract. 89. in Joann. & Epist. 194. olim 105. ex illa Christi sententia, Si non venissem, & eis locutus non fuisset, peccatum non haberent. Quibus in locis mirum est quærere Jansenianos præsidium erroris sui, cum Augustinus in Epist. ad Sixtum scribat: Hoc peccatum Judæos non habituros fuisse, si non venisset, quod eum audissent eum, non crediderunt in eum: & cit. Tract. in Joan. Habere excusationem de hoc peccato, quo in Christum non crediderunt, ad quos non venit, & quibus non est locutus.*

Hujus firmissimæ veritatis possumus rationes multas proferre. Prima est, quod pœna consequens ex originali peccato, nisi accedat liberi arbitrii consensus, nequeat nocere, remaneatque etiam in renatis, in quibus originariæ culpæ labes abstergitur. Altera huic affinis, quod nullum est, nisi sit voluntarium actuale peccatum. Tertia parum absimilis, quod si ad imputationem peccati sufficeret, ignorantiam contrahi ob culpam Adæ, peccatum esset dementia quoque, furor, ac phrenesis, quibus in pœnam primi pec-

cati complures subjiuntur. Quarta ex his profluens, quod plures ratione utentes, & qui non repugnarent veritati, si eis affulgeret, in damnationem protraherentur inviti.

PROPOSITIO II. Nullus hominum compos sui laborat ignorantia juris naturæ invincibili.

Demonstratur 1. S. P. auctoritate. Scribit enim Augustinus in Ps. 116. *Nullus est, qui faciat injuriam alteri, nisi qui sibi fieri nolit: etenim in hoc transgreditur naturæ legem, quam non sinitur ignorare, dum id facit, quod non vult pati.* Et in 11. Conf. cap. 4. *Furtum punit lex tua, Domine, & lex scripta in cordibus hominum, quam nec ipsa delet iniquitas. Quis enim enim fur æquo animo furem patitur?* II. Demonstratur ratione, quæ ex Apostolo, & eodem Augustino deprompta est. Tametsi per originale peccatum ignorantia, & difficultas in singulos Adæ posterios promanavit; nihilo tamen minus etiam Gentes, nullis legalibus præceptis imbutæ, ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum, & inter se invicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus, ut Apostolus docet ad Rom. 11. 15. ideoque nulla est anima quamvis perversa, quæ tamen ratiocinari potest, in cujus conscientia non loquatur Deus: quemadmodum ex verbis Apostoli infert S. Pater lib. 2. serm. Dom. in M. cap. 9. Atqui vis illa ratiocinandi, illa intima ad singulorum conscientiam supremi Numinis allocutio, testimonium illud animi, & reprehendens aut defendens propria singulorum cognitio, nihil sunt aliud, quam divini luminis irradiatio, & indita universis regula immutabilis æquitatis, seu lex naturæ. Ergo hanc nemo eorum, qui ratiocinari possint, & peccandi libertate, intimaque conscientia præditi sint ignorat invincibiliter.

Advertendum tamen, spectari posse naturalem legem, & quoad universalia principia, & consecutiones proxime inde illatas, cujusmodi sunt, *Quod tibi non vis, alteri non feceris, Diligendus est Deus, Parentes honorandi sunt, &c.* & quoad consequentias, ut inquirunt, remotas, quæ ex iisdem principiis nonnisi difficulter a sapientibus deducuntur; cujus generis sunt complures ad legitimos contractus pertinentia. Est ergo sententia aliquo-

quorum dari non posse legis naturæ invincibilem ignorationem, nec etiam quantum attinet ad remotissimas consecutiones: pro qua sententia plura erudite conscripsit Presbyter Ballerinius Veronensis in Conf. Epistolæ Pauli Segneri cap. v. & in Epistola i. adversus Anonymum Dissertatorem. Fulcitur autem hæc sententia proximis argumentationibus.

Videtur principio valde conformis Sanctorum Patrum auctoritari. Etenim Ambrosius citatus in C. *Turbatur*, dist. i. 4. ait: *Ignorantia juris naturalis omnibus adultis damna-bilis est*. Augustinus de Grat. & lib. arb. cap. 3. *Ignorantia neminem sic excusat, ut sempiterno igne non ardeat*. Epist. 42. alias 154. *Si quis bonum putaverit esse quod malum est, hoc putans utique peccat*. Similia habet Bernardus de præcepto & dispensat. cap. 14. S. Thomas Quodl. v. viii. art. 13. *Quod agitur contra legem, semper est malum, nec excusatur per hoc quod est secundum conscientiam*. Idem docet Quodlib. iii. Q. iv. art. 2. Gerson denique De vita spiritali lect. iv. *Concors est sententia, nullam in iis, quæ legis divinæ sunt, cadere ignorantiam invincibilem*. His accedit ratio, quoniam ut ignorantia reputanda sit invincibilis, requiritur, quod superari nequeat viribus naturæ, vel gratiæ. Nam gratiæ munus est facere, ut innotescat quod ante latebat. Quamvis ergo darentur aliqui tali ignorantia laborantes, ut naturalis intelligentiæ lumine non possent illam dispellere: nemo est mortalium, qui id nequeat superna suffultus illustratione. Hac vero nonnisi iusto iudicio, & in pœnam peccati privabitur; quod sane nullam peccato afferre potest excusationem, neque ignorantiam, per quam aliquis erat invitatus, redere simpliciter involuntarium.

Verissimam tamen puto sententiam oppositam, & circa consequentis juris naturæ remotissimas censeo, ignorantiam invincibilem esse admittendam, minus sollicitus an talis ignoratio ratione adjunctorum, sive circumstantiarum rerum, a quibus universalis legis præscriptio longe distrahitur, appellanda sit potius facti, quam juris. Hoc enim videtur tandem descendere Cl. Theologus Veronensis. Et quidem sententia illa non solum traditur a Theologis laudatis ab Auctore Epistolæ vernacula lingua adversus Ballerinium conscriptæ pag. 86. & seq. sed etiam illam tenent omnes fere Ægidiani, ac Thomistæ,

nec non Sylvius in i. 2. q. 76. qu. 2. concl. 4. Ludovicus Habert de Actib. Humanis cap. i. §. 3. q. 10. L'Herminier Tom. v. pag. 254. aliique communiter. Cujus assertionis hæc videtur ratio apertissima, quod conclusiones juris naturæ remotiores deducuntur ex principiis longiori, implexoque discursu, quem rudes quamplurimi etiam ordinariis gratiæ adjumentis non destituti efformare nequaquam valent, ut in multis ad usuram, & matrimonii impedimenta spectantibus non perraro contingit.

Superiora autem argumenta producta etiam a Genetto Tract. i. de Morali cap. 2. non admodum videntur valida. Omnia quippe allata testimonia de jure naturæ spectato quantum ad universalia principia, proximasque conclusiones, & quantum ad ignorantiam homini propria culpa, ac negligentia insidentem, possunt, ac debent intelligi. Deinde, ut brevi singula expediamus: Ambrosius quo loco ea scripsit? Laudatur utique Ambrosius in C. *Turbatur*, & citatur S. Doctoris serm. xi. & lib. v. in Lucam: sed ibidem hoc tantum Ambrosius docuit, quomodo cavere debeamus proditores, ne per eos plurimi fluctuentur; nam, *Licet Petrus esset firmus suis meritis, perturbatus tamen criminibus proditoris*. Non extat eo loci, quod de ignorantia addiderunt Collectores Canonum, quamquam & hi loquantur de Jure naturæ primario, & de honore a libertis exhibendo dominis, ut observat Glossator. Prætermitto sermonem xi. nunc xxxvii. esse Ambrosio suppositum.

Augustinus de Grat. & lib. arbitr. cap. 3. hoc tantum docet, ignorantiam eorum, qui non crediderunt in Christum, nequaquam ipsis infidelibus præstituram, ut non ardeant igne sempiterno, non quia non crediderunt, id enim ipsis non imputatur ad culpam, dummodo nescire noluerint; sed quia legem naturæ inscriptam cordibus suis libere transgressi sunt. Mitius tamen ardebunt, quoniam fidelium graviora sunt ob fidei, & vocationis beneficium, peccata. *Aliud est enim* (inquit S. Pater) *nescisse, aliud scire noluisse*. *Voluntas quippe in eo arguitur, de quo dicitur: Noluit intelligere, ut bene ageret*. Sed & illa ignorantia, quæ non est eorum qui scire nolunt, sed eorum, qui tamquam simpliciter nesciunt, neminem sic excusat, ut sempiterno igne non ardeat: si propterea non credidit,

quia

quia non audivit omnino quod crederet; sed fortassis ut mitius ardeat: non enim sine causa dictum, Effunde iram tuam in Gentes, quæ te non noverunt. Ubi, quoniam hunc Augustini locum objectat etiam Jansenius, duo animadverto; primum, ignorantiam eorum, qui non audierunt omnino Evangelium, de quibus loquitur S. Pater, esse ignorantiam juris positivi, quæ ipsorum Jansenianorum confessione excusat a culpa: alterum, proferri ab Augustino verba Psalmistæ adversus Gentes idololatrias, quarum ignorantia de Deo Auctore naturæ fuit proculdubio vincibilis. Sensus ergo est, infideles non ideo evasuros sempiternum gehennæ supplicium, quia non crediderunt in Christum; sed licet ob hanc causam mitius fortassis ardebunt, in perpetuum tamen excrucandos, quia non servarunt legem naturæ cordi singulorum inscriptam, quantum ad Dei cultum, & naturalia præcepta omnibus manifesta. Epistola autem xlviii. distinguit Augustinus ignorantiam eorum, qui putant cibum, quo vescuntur, non esse idolothyum, ab ignorantia eorum, qui idolis immolant sacrificia: quarum prima est ignorantia facti, altera juris, & veritatis ex universali principio proxima consecutione deductæ, ideoque recte docet consistere cum hac ignorantia peccatum.

S. Thomas Aquinas in 1. 2. q. 100. art. 1. disputans an præcepta omnia moralia ad naturalem legem pertineant, communem sententiam his verbis illustrat: *Quadam enim sunt in humanis actibus adeo explicita, quod statim cum modica consideratione possunt approbari per illa communia, & prima principia. Quadam vero sunt, ad quorum iudicium requiritur multa consideratio diversarum circumstantiarum, quas considerare diligenter non est cujuslibet, sed sapientium; sicut considerare particulares conclusiones scientiarum non pertinet ad omnes, sed ad solos philosophos. Quadam vero sunt, ad quæ dijudicando indiget homo adjuvari per instructionem divinam, sicut est circa credenda. Sic igitur patet, quod cum moralia præcepta sint de his, quæ pertinent ad bonos mores, hæc autem sunt, quæ rationi conveniunt, omne autem rationis humane iudicium a naturali ratione derivatur, necesse est quod omnia præcepta moralia pertineant ad legem naturæ, sed diversimode. Quadam enim sunt, quæ statim per se ratio naturalis cujuslibet hominis diju-*

dicat esse facienda, vel non facienda, sicut, Honora patrem tuum, & matrem, & non occides, non furtum facies, & hujusmodi sunt absolute de lege naturæ. Quadam vero sunt, quæ subtiliori consideratione rationis & sapientibus judicantur esse observanda; & ista sic sunt de lege naturæ, ut tamen indigeant disciplina, qua minores a sapientioribus instruantur, sicut illud, Coram cano capite consurge &c. Si ergo nequeat rudis homo intrui disciplina sapientium, eamque requirere, & adipisci non negligat; quis ambigit ejus ignorationem juxta Doctorem Angelicum esse invincibilem? At non affirmat S. Doctor, inquit Theologus Veronensis, errorem, si quis interveniat, omni, vel levi culpa vacare. Id suapte natura consequitur. Nam si culpa vacat ignorantia rerum credendarum, ubi nequeat haberi divina institutio: cur delicto non caret ignoratio remotissimarum veritatum, si inculpate desit institutio, ac disciplina Doctorum? Liquet enim S. Thomam de una, ac de altera ignorantia simili modo ratiocinari. Ad hoc igitur Angelici D. documentum si cetera revocentur, constat ab illo culpam adnecti duntaxat errori vincibili, ut eodem Quodlib. 111. aperte declarat q. xii. art. 2. ad 2. Ignorantia juris non excusat a peccato, nisi forte sit ignorantia invincibilis.

Traduntur similia a Gersone in lib. de Potest. Eccl. Conf. xlii. Tom. 2. edit. Dupin pag. 252., atque in Compendio Theologiæ (si tamen istud Gersonitribuendum est) Tom. 1. pag. 412. In libro autem de vita spirituali lect. 1v. Coroll. 3. post ea verba: *Concors est sententia, nullam in his, quæ legis divinæ sunt, cadere ignorantiam invincibilem, statim profert hanc suæ assertionis rationem: Quoniam facienti quod in se est Deus semper assistit, paratus illustrare mentem, quantum oportebit ad salutem, & erroris evitacionem. In illorum itaque sententia, qui propugnant dari infideles quosdam omni gratiæ lumine destitutos, quemadmodum falsa est ratio allata Gersonis, ita & præcedens assertio. Quamquam certissimum est, infideles illos damnari non propter id, quod ignorant invincibiliter, sed propter id quod libera voluntate committunt, aut dignoscere negligunt. Nam si aliqui sunt ob originale peccatum negative reprobati, iustoque iudicio derelicti, nil eis præter originalem labem, quam*

quam contrahunt generatione, imputari potest ad culpam, nisi quod libera voluntate patravissent. Atque his diluitur argumentum postremo loco productum.

Quod si quis in profundum peccatorum demersus talem mentis caliginem contrahat, ut omnino ignoret quod scire tenetur, is laborabit ignorantia aliquo sensu invincibili, & necessaria quadam infirmitate tabescet: sed quoniam ignorantia illa poena peccati est, non originalis, sed actualis; nullam excusationem habebit peccatorum illorum, quæ aut a se committenda præviderat, aut committit indifferentia iudicii, & cum optione malorum. De his tenebrionibus, & lucifugis loquitur S. Bernardus de disp. cap. xiv. *Obscuratum quippe (ait) insipiens cor eorum, qui istiusmodi sunt, & quasi jam traditi in reprobum sensum, bonum omnino nec diligere, nec dignoscere queunt. De quibus scriptum est: Impius cum venerit in profundum malorum contemnit.* Solvuntur ex dictis argumenta Jansenii, quæ tamen breviter dirimenda proponam.

AD EA QUÆ OBJICIUNT JANSENISTÆ.

Adversarii itaque plura opponunt. Primo, inquiunt, definitum est in Palæstina Synodo: *Oblivionem, & ignorantiam subiacere peccato.* Deinde Augustinus innumeris locis Jansenii assertum expressit. Ex libro de Grat., & lib. arbit. cap. 3. nonnulla jam delibavimus: attulimus & quædam ex epistola xlvii. Ad Sixtum ep. cv. nunc 194. ait: *Inexcusabilis est omnis peccator, vel vitio originis, vel additamento propriæ voluntatis, sive qui novit, sive qui ignorat.* Causam subinde, profert, quoniam, in iis, qui intelligere noluerunt, sine dubitatione peccatum est; in iis autem, qui non potuerunt, poena peccati. Eadem repetit in omni fere adversus Pelagianos disputatione. Sæpiissime etiam appellantur ab ipso Augustino peccata, quæ per ignorantiam etiam invincibilem perpetrantur, ut in iii. de lib. arbitrio cap. 19. Pluribus demonstrat, omnem ignorantiam esse damnablem, disputans adversus Julianum lib. vi. c. 16. & de Nat. & Grat. c. 17. In libro etiam i. Confess. c. 7. plura desinet peccata infantia, quæ nec mos reprehendi, nec ratio

Berti Theol. Tom. IV.

sinebat. Accedit S. Hieronymus, qui lib. i. adv. Pelagianos peragrans latissima Scripturarum spatia demonstrat errorem omnem, atque ignorantiam esse peccatum. His & consimilibus documentis veritatis errorem suum incrustant Janseniani.

Respond. Palæstinam Synodum proscribendo septimum illud Capitulum Cælestii: *Oblivionem, & ignorantiam non subiacere peccato*, damnare duplex Pelagianum paradoxum: unum quod ignorantia non subiacet peccato originali, sed est conditio naturæ, eo quod non secundum voluntatem eveniat, sed secundum necessitatem: alterum quod ignorantia sive juris sit, sive facti, possit quandoque appellari perfecta iustitia. Rejici definitione Synodi Palæstinæ duplex illud Pelagianorum assertum constat ex libro Augustini de Gestis Pelagii cap. xviii. num. 42. Ibi enim ad revincendum Cælestium, & illius damnationem comprobendam profert S. Pater verba Davidis: *Delicta juventutis meæ, & ignorantia meæ, ne memineris*, & sacrificia, quæ in loco Levit. pro peccatis ignorantia præcipiuntur. Hæc autem de ignorantia juris naturalis nequeunt intelligi. Frustra itaque ad hanc ignorantiam proscriptio Cælestiani capituli detorquetur. Sane Pelagianos affirmasse ignorantiam non esse malum ex peccati propagine insemminatum, nemo unus ignorat. Protulisse paradoxum alterum, quod ignorantia pertineat ad perfectionem, constat ex lib. iii. contra Jul. cap. 19. n. 36. ubi S. Augustinus refert Juliani verba: *Perfectionem ignorantiam iustitiam nominari, quia dixit Deus ad Abimelech, qui cum Sara fuerat concubiturus ignorans, quod uxor esset aliena, Et ego sciebam, quia in corde mundo fecisti hoc.* Unde magis apparet, quod supra asserimus, Augustinum non de sola ignorantia juris naturæ contra Pelagianos disputasse, sed de omni prorsus etiam juris positivi, atque facti, ut ipsius ignorantia non Deum auctorem, sed originale peccatum fuisse causam evinceret.

In Epistola ad Sixtum assert primum S. P. verba Jo. xv. 22. *Si non venissem, & eis locutus non fuisset, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo.* Ex quo infert non imputari ad culpam peccatum infidelitatis iis, qui Evangelium non audierunt. *Hoc peccatum (inquit) non eos habituros fuisse, si non ve-*

P p

nif-

nisset, qui cum audissent eum, non crediderunt in eum. Excusatur ergo a peccato infidelitas *negativa* ignorantiae conjuncta invincibili. Deinde instituit quaestionem, num excusabiles sint, qui non audierunt: ac responderet, esse quidem excusabiles in eo quod non crediderunt, at non esse excusabiles ob alia peccata. Enim vero vel damnantur propter originale peccatum, & hoc illis justo Dei judicio imputatur, quoniam per unum hominem introivit in mundum, in quo omnes peccaverunt, ideoque non admittit de hoc peccato excusationem Deus, qui creavit hominem rectum: vel damnantur peccatis propria voluntate patris, & de his proculdubio nullam habent excusationem, sive ii, qui legem naturalem cordibus inscriptam infringunt, nec Evangelium audierunt, sive ii, qui audierunt, & additamento propriae voluntatis in Judaeorum infidelitate perstiterunt. Proferamus non mutilata, sed integra verba Augustini: *Secundum hanc excusationem inexcusabiles dicit Scriptura divina quoscunque scientes peccare convincit. Dei tamen justum judicium nec illis parcat, qui non audierunt. Quicumque enim sine lege peccaverunt, sine lege peribunt. Et quamvis se ipsi excusare videantur, non admittit hanc excusationem, qui scit se fecisse hominem rectum, eique obedientia dedisse praeceptum, nec nisi ejus, qui male usus est libero voluntatis arbitrio, etiam quod transiret in posteros, manasse peccatum. Neque enim damnantur qui non peccaverunt, quandoquidem illud ex uno in omnes pertransit, in quo ante propria in singulis quibusque peccata, omnes communiter peccaverunt. Ac per hoc inexcusabilis est omnis peccator, vel reatu originis, vel additamento etiam propriae voluntatis, sive qui novit, sive qui ignorat, sive qui judicat, sive qui non judicat; quia & ipsa ignorantia in eis, qui intelligere noluerunt, sine dubitatione peccatum est: in eis autem, qui non potuerunt, poena peccati. Esto itaque Augustinianae disputationis summa. Excusantur qui non audierunt Evangelium, nec audire potuerunt, de peccato infidelitatis; non excusantur quod mutaverint gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & servierint creaturae potius, quam Creatori. Derelicti in tenebris, & in massa perditionis propter originale peccatum, cui propria superaddiderunt, nequeunt excu-*

sare ipsum peccatum originale, quoniam illud contraxerunt in Adam: & quod Christi fidem non acceperint, & sine lege perierint, poena est transgressionis Adae in quo omnes peccaverunt: nequeunt excusare actualia peccata, & ipsam infidelitatem, si intelligere noluerunt, quoniam in his, quae propria culpa neglexerunt, ipsa ignorantia peccatum est. Peccatum ergo inexcusabile non est ignorantia invincibilis juris naturae, sed peccatum originale cujus poena est si quis non est praedestinatus ad fidem, & infidelitas ipsa vincibilis, nempe illorum, qui intelligere noluerunt.

Ubi vero Augustinus appellat peccata, quae per ignorantiam invincibilem perpetrantur, peccatum dicit, quod peccato factum est, sicut linguam dicimus non solum membrum quod movemus in ore, dum loquimur, sed etiam illud, quod hujus membri motum consequitur, idest formam tenoremque verborum, inquit eodem libro *iii. de lib. arbitrio cap. 19.* Hoc sane pacto diximus *lib. xiiii. cap. 5.* concupiscentiam appellari peccatum, quia ex peccato est, & ad peccatum inclinat, ut post Augustinum Tridentina Synodus declaravit.

In libro *vi. contra Julianum* demonstrat S. Pater concupiscentiam, & ignorantiam esse intrinsece malas, ut inde evincat peccatum originale, & gratiae necessitatem. Obicienti autem haeretico, cur hoc malo non careat qui baptizatur, respondet: *Horum malorum omnis reatus sacro fonte diluitur. Remittuntur ergo in renascentibus, minuuntur in proficientibus. Ignorantia minuitur veritate magis magisque lucente, concupiscentia minuitur caritate magis magisque fervente.* Ita eodem *cap. xvi. num. 50.* En aperte Augustinus concupiscentiam, & ignorantiam malas esse pronuntiat, sed in baptizatis utrique malo non assentientibus, sejungit a peccati reatu; probans ex quo remaneant ad luctam necessariam esse gratiam sanctae inspirationis, & dilectionis. At de *nat. & gratia cap. xvii. num. 19.* solam ignorantiam vincibilem culpandam affirmat: *Quia id homo nescit negligentia sua, quod adhibita diligentia scire debuisset, dum tamen omnia potius dispudet, quam ut oret, & dicat, Da mihi intellectum, ut discam mandata tua. Aliud est enim non curasse scire, quae negligentiae peccata etiam per sacrificia quadam legis vi-*

debantur expiari. Aliud intelligere velle, nec posse, & facere contra legem non intelligendo quid fieri velit. In libro denique Confessionum primo cap. vii. opera, quæ comitantur infantiam, appellat peccata, in quantum revera naturali legi, ac lumini rationis repugnant, & sunt confectaria miserrimæ originis, de qua David Ps. l. ait. In iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. Verum negat esse peccata, quæ imputari valeant ad culpam: ita ut reprehendenda quidem fuerint in se inspecta, sed nullam premeruerint reprehensionem, quatenus facta a puerulo absque rationis ulu operante. Tunc ergo (inquit) reprehendenda faciebam: sed quia reprehendentem intelligere non poteram, nec mos reprehendi me, nec ratio sinebat.

Hieronymus adversus Pelagianos demonstrat plura peccata a nobis per ignorantiam committi, ideoque hoc malum esse nobis insitum vitiatæ generationis origine, neque vitari posse peccatum sine gratia Reparatoris. At frustra Janseniani de sola ignorantia invincibili, & juris naturæ Sanctum Doctorem interpretantur: frustra inferunt per Hieronymum ignorantiam illam non excusare a peccato. Nam ut Pelagianos revincat per Scripturarum spatia discurrens probat dari ignorantiam peccata ex cap. xxi. Exodi v. 13. ubi multatur exilio, qui occiderit aliquem per ignorantiam absque voluntate, & insidiis. Ex cap. v. Levitici v. 17., ubi præcipitur offendendum esse arietem pro anima, quæ per ignorantiam aliquid immundum tetigerit, & legis caeremonias fuerit prævaricata. Ex cap. xxii. ejusdem libri v. 14., ubi ei, qui per ignorantiam comederit de sanctificatis, mandatur, ut deferat ad Sanctuarium, & det Sacerdoti certam partem ejus, quem ederit, cibi. Ex cap. xxxv. Num. v. 11. ubi discernuntur civitates refugii pro iis, qui nolentes sanguinem fuderint. Ex i. Regum cap. xiv. 43., ubi Jonathas damnatur a patre, quod gustaverit in summitate virgæ paululum mellis, quamquam paternum mandatum, ac juramentum nesciret. Hæc omnia exempla sunt juris positivi, vel facti, in quibus ignorantia, fatentibus Jansenistis, excusat a culpa: ideoque certissimum est, beatum Hieronymum Pelagianos refellentem universæ ignorantiam malum describere, ut commonstret in nobis proclivitatem ad vitia, & superiorum

auxiliorum necessitatem. Vide quæ scripsimus lib. xii. cap. 10., & lib. xvi. cap. 2. & seqq.

CAPUT XI.

Traduntur nonnulli Canones ad dignoscendum quando ignorantia, vel delectatio culpabilis censenda sit, quando vero excusanda.

QUAMQUAM facile ex dictis infertur quænam officia delectatione, vel ignorantia labefactentur; placet tamen regulas quasdam subjicere, quarum lumine dubia quæque moralia circa hanc materiam exorta absque ulla hæsitacione solvantur. Ergo cum ignorantia nihil sit aliud, quam scientiæ & cognitionis defectus, scire autem quis possit aut veritatem, quæ nulla ratione ad sempiternam salutem ex se conducit: aut veritatem, quæ perutilis quidem est, ut salutem consequamur, sed minime est necessaria: aut denique veritatem, sine cujus notitia æterna falsus est impossibilis; consequitur ignorantiam esse vel rerum ad salutem non pertinentium, vel utilium, vel præscriptarum.

CANON I.

Christus nequaquam mortuus est, ut simus philosophi, vel mathematici: neque naturalium scientiarum ornamenta suapte natura ad pietatem, religionemque disponunt: quapropter naturalium disciplinarum ignorantia, si ve voluntaria sit, si ve involuntaria, per se ad culpam non est imputabilis. Quoniam tamen acceptis facultatibus bene uti tenemur, ad Dei gloriam & honorem debent perspicaciores ingenio literis, scientiisque navare operam, & in humanam sapientiam animum intendere, non quod ista ædificet, & cuique sit necessaria, sed quia virtus in otio torpescit, neque reponendus est acceptus denarius, contra Commonitionem Evangelicam, in sudario.

CANON II.

Ad capeffendam salutis viam perutilis est scientia sacrarum literarum; quippe instruunt ad salutem per fidem, quæ est in Christo Jesu, ut Apostolus scribit in secunda ad Ti-

motheum. Ignorantia itaque vel sacrarum Scripturarum, vel doctrinæ Patrum, vel Theologicarum disciplinarum non est per se in unoquoque culpanda, quoniam non omnes tenentur, vel possunt media quæque utilia adhibere. At hanc scientiam contemnere, & velle perutilem doctrinam ignorare, non est absque peccandi periculo, cum abiciens utilia minus sit prudens, atque sollicitus. Quod si de his loquimur, qui ministerium Ecclesiasticum, & opus Evangelistarum debent implere, quoniam iis sacra doctrina non tam est utilis, quam necessaria, si illam addiscere negligant, habent perversam, culpandam, & damnabilem ignorantiam.

C A N O N III.

Sunt vero aliqua scitu singulis necessaria, ut legis præcepta, Symbolum Apostolicum, præcipua fidei mysteria, & communia Catholicorum rudimenta. Horum ignorantia potest in triplici hominum genere reperiri. Quidam ea scire nullatenus possunt, ut infantes ante usum rationis, & infideles, quibus Christus nondum est annuntiatus: atque in his ignorantia peccatum non est, sed poena peccati originalis. Quidam alii scire possunt, sed nolunt, subeuntes, ut diximus cap. I. cum D. Thoma, *ignorantie damnum propter libertatem peccandi*; & in his ignorantia peccatum est, atque gravitatem peccati, quam minuit ex una parte ignorantia, adauget ex altera perversitas voluntatis. Quidam scire possunt, & volunt quodammodo, scire tamen negligunt: in quibus ignorantia partim voluntaria est, partim involuntaria, simulque peccatum & poena peccati; peccatum ob voluntariam negligentiam, poena autem peccati, quoniam aliquatenus displicet: atque hæc ignorantia minuit, sed culpam non tollit, sive, ut Shola loquitur; *excusat a tanto, sed non a toto*.

C A N O N IV.

Dupliciter contingere potest facti ignoratio, vel adhibita diligentia, aut non iis inspectis, quæ considerari nec debebant, nec poterant, ut dum Jacob ingressus est ad Liam loco Rachelis a Labano introductam: vel non adhibita diligentia, nec rebus, quæ attendi poterant, animadversis, ut dum Lamech in-

rer venandum pro fera occidit hominem. Prima igitur ignorantia, cum involuntaria omnino sit, non est aliqua ratione damnabilis; sed altera, quoniam ex parte voluntaria est ob culpabilem indigentiam, ut liquet ex superiori canone, minuit peccatum, non tollit.

C A N O N V.

Ignorantia autem invincibilis, sive juris naturæ sit, sive positivi, vel innata est, vel casu superinducta. Prior, qualis est in puero ante usum rationis, in infideli *negative*, aut in homine nato cum necessariis liberi arbitrii impedimentis, ut dementia, & furore, poena peccati est, non peccatum, & a peccato excusat, ut diximus canone III. Superinduci autem potest adulto jam, & utenti ratione, vel dum dat operam rei licitæ, ut si insanit studendo; vel dum invitus patitur infirmitatem, ut si febre deliret: vel libere peccatum patrando, ut si vinosus inebrietur. Ac in primo & secundo casu, cum ignorantia involuntaria sit, excusat a culpa. In tertio non est Doctorum sententia: sed arbitramur hanc ignorantiam, cum sit per liberam voluntatem superinducta, peccatum esse, nec excusare a peccato quod prævideri debebat, & poterat, excusare tamen ab illo, ad quod tali ignorantia laborans non potuit animadvertere: nam erga istud nullum libertatis intervenit exercitium.

C A N O N VI.

Inter perniciosas delectationes connumerandi non sunt motus *naturales appetitus*, quos non imaginario gignit, sed ipsa naturalium qualitatuum dispositio, cuiusmodi sunt fames, sitis, somnum. Cum enim hi motus apprehensionem, rationisque deliberationem præcedant, nullo pacto induere possunt moralis actus, & humani officii naturam, neque inter operationes liberas debent computari. Consequitur autem ut plurimum ad motus naturales alius, quem appellant *sensitivum*, cui secundum impulsum fomitis tendit in bonum delectabile: atque hunc motum appellant cupiditatem, cuius comes esse potest delectatio perniciosa, si liberum arbitrium insurgentem cupiditatis motum non reprimat.

C A N O N VII.

Motus ergo ille perniciosæ cupiditatis, in quantum homine invito confurgit, & rationem præcedit, est illa lex membrorum repugnans legi mentis, de qua Apostolus; peccatum etiam aliqua ratione appellatur, in quantum est radix mala, insita originali peccato, & ad peccatum alliciens. Verum cum non sit in libera potestate eundem motum non experiri, nequit reputari illud peccatum; quod est *legis inobedientia, & transgressio*, quidquid commentus est Bajus merito ab Apostolica Sede proscriptus.

C A N O N VIII.

Ubi vero ad motum *sensitivum* accesserit *rationalis*, idest, consequens ad mentis apprehensionem, ac deliberationem rationis, quoniam homo jam non patitur invitus, sed libere delectatur, potest duplici ratione peccare. Vel enim cum advertere possit ejusdem modus pravitatem, illumque refrenare, illi delectatione inhæret suspendendo consensum: & tunc est delectatio, quam dicunt *morosam*; utique mala & culpabilis, quia libere adhæret bono commutabili: vel accedit etiam deliberatus assensus, & tunc peccatum non solum inest, sed etiam regnat, ut scribit Augustinus in Psalmum L. *Inest peccatum sum delectaris, regnat si consenseris.*

C A N O N IX.

Delectari de re licita nullum peccatum est. At curandum sedulo, ne etiam licita delectatio in pravam degeneret; nam, ut idem Augustinus ait lib. 1 de Gen. contra Manichæos cap. 20 *Cum non reguntur motus animi nostri, erumpunt & pergunt in sedissimas consuetudines.* Accidit autem non nunquam, ut immutatis rerum circumstantiis fiat, quod licitum erat, illicitum; ut virilis complexus licitus nuptæ, viro defuncto redditur illicitus viduæ. Peccat ergo ipsa, si de actu præterito Matrimonii delectationem percipiat. Quamquam enim præteritus illæ actus fuerit aliquando licitus, delectationem non excitat, ut præteritus est; res enim amissa ut amissa, non delectat, sed cruciat; ideoque oblectationem parit in quantum menti

obversatur, & præsens est; quod servata proportionem, tenendum esse arbitramur de sponsa oblectamentum percipiente de futuro maritali complexu.

C A N O N X.

Liquet ex supra disputatis nulli bono commutabili tamquam ultimo fini esse inhærendum, sed rebus creatis utendum esse inhærendum autem Creatore. Delectatio ergo, quam creaturis utendo exprimitur, dum intendimus præstantioris finis consecutionem, censenda est inculpabilis. Contra si delectamentum rerum creatarum sit nobis ultimus finis, eique inhæreamus animo & voluptate, quemadmodum contigit in iis, qui in temporalibus oblectamentis modum non tenent, quælibet delectatio erit perniciosa. Ideo culpa non caret ipse actus conjugii ob solam voluptatem peracti, & comessatio, epulumque propter luxum, vel satietatem; quomodo rectissime Romani Pontifices declararunt. Atque hæ Regulæ ad ignorantiam, & delectationem pertinentes ex præmissis dissertationibus videntur nobis certissimæ.

C A P U T XII.

Via sternitur ad gravissimam de Opinione probabili questionem præmissis iis, quæ pertinent ad humanam conscientiam discernendam.

IN bonis, pravisque operibus attendenda præsertim est interior regula morum, quam *Conscientiam* consuetum est appellare: de qua cum plura tradunt moralium institutionum Auctores, nos paucis exponentes ea, in quibus conveniunt singuli, inquiremus speciatim de conscientia probabili; de qua disceptatio perutilis, gravisque instituitur. Est itaque *Conscientia*, ut hoc loco accipitur, non simplex rerum notitia per ideam aut sensum comparata, neque communis pluribus scientia, aut conspiratio, quo sensu ait Cicero in Catilinam: *Constrictam horum conscientia conjurationem*; ac Tacitus in 1. Hist. *In conscientiam facinoris pauci admissi*: sed est eorum, quæ facimus interius, iudicium animi, per quod aut redargui possit, aut probari. Comparatur autem conscientia vel cum operibus faciendis, vel cum iis, quæ jam facta

cta fuerunt. Respectu operum patratorum est conscientia testimonium illud, quo iusti eriguntur, improbiq; timore prostrantur, quam Græci dicunt *συνηδνην*. De hac inquit Apostolus ad Rom. ix. 1. *Testimonium mihi perhibente conscientia mea*. Dicuntur ob illam & impii.

Nocte die suum gestare in pectore testem.

Comparete autem ad opera facienda, conscientia est intima persuasio, per quam iudicamus ea, quæ agenda sunt, esse bona vel mala. Hæc, de qua pertractemus, definitur in Scholis, *Actus mentis, quo de iis, quæ hic & nunc agenda sunt, iudicamus an omittenda sint, an executioni mandanda*. Tam aperta est hæc definitio, ut postulare non videatur aliquam expositionem. Sunt quidem e Schola complures, quibus magis placet conscientiam dicere *habitum*, quam actum, propterea quod conscientia etiam in dormientibus permaneat; sed aliud est vis ac facultas iudicii, aliud iudicium ipsum; atque aliud bona mentis affectio, aliud intima persuasio. Dum itaque Scotus, Gabriel, Durandus, alique contendunt conscientiam dicendam esse *habitum*, accipiunt illam aut pro facultate mentis humanæ, aut pro ejus habitudine, atque affectione: quo sensu dicimus peccantium perversam esse conscientiam, aut cum Apostolo ad Heb. ix. 14. Deum emundare *conscientiam* nostram, nimirum mentem ac voluntatem purgare ab erroribus, noxiisque cupiditatibus, ut Deo viventi sedulam iervitutum exhibeamus. At nos *conscientiam* illam dicimus, per quam in operando dirigimur, aut firma sit hæc directio, aut anceps & dubia, aut æquitati consentanea, aut fallax atque perversa: ideoque actum illum mentis, quem alii appellant intimam regulam mortalitatis, alii iudicium practicum, alii *βαρβαρικὸν δίδακταμεν* rationis: quæ nomina in idem prorsus collineant.

Juxta varias iudicii nostri conditiones etiam conscientia solet a Theologis dividi: nam, quemadmodum iudicium verum est, aut falsum, ita conscientia alia *recta* est, alia *erronea*. Rectam conscientiam dicimus, quæ veritati & æquitati conformis est; nimirum, qua iudicamus bonum esse, at faciendum quod revera est huiusmodi, aut e contra esse malum ac fugiendum quod revera malum est: tali est conscientia quæ nobis proponit cultum Deo exhibendum, honorem præstandum parenti-

bus, eleemosynam pauperibus elargiendam. Quod si conscientia proponat, ut bonum quod malum est, aut ex adverso tamquam malum id quod est bonum, non rectam conscientiam dicimus, sed erroneam: sit in exemplo conscientia eorum, qui simplicem fornicationem, furtum, aliæque probra esse licita censuerunt. Sicut vero rectæ conscientiæ dijudicandæ certi canones; quorum primus est indita singulis æternæ legis participatio, sive lex naturæ, quæ non sinit rationabiles creaturas universalis saltem & communia ignorare, & a qua si opus aliquod discordet, illud sit turpe atque inhonestum necessum est. Quare beatus Prosper his verbis alloquitur scelerotos:

Ite ipsi in vestra penetralia mentis, & intus.

Incisos apices, & scripta volumina legis Adspicite, & natam vobiscum adspicite legem.

In iis vero quæ naturæ lumini non sunt obvia, rectam conscientiam dicimus, quæ divinæ auctoritati, & voluntati morigeratur: cuius voluntatis septem habere possumus argumenta, ut erudite animadvertit Paulus Comitulus in Resp. Moralib. lib. v. q. xv. Sunt autem sacra Volumina, Concilia Ecumenica, Christi & Apostolorum traditiones, Ecclesiæ consuetudo, iussa Romanorum Pontificum, Patrum & Ecclesiæ Doctorum una vox & concordia, & denique Theologorum in Scholis disceptantium conspiratio & consensus. At si rationi, vel auctoritati divinæ, quam nobis hæc septem argumenta enuntiant, repugnet conscientia, pravam illam, erroneamque æstimamus.

Verum quum pœnalis cæcitas, atque diverberantes animum imagines rerum sensibilibus sæpenumero caliginem offundant inditæ nobis rationi, atque lubentius attendantur prava hominum instituta, impiorum colloquia, indulgentia mortalium ingenio rudimenta, & ad malum allicientes illecebræ, quam perspicuæ veritatis lumen, documenta bonorum, leviorisque disciplinæ præcepta; contingit eapropter, ut pluribus e causis animorum labefactetur iudicium: atque inde plures etiam conscientiæ erroneæ genera emanant. Etenim vel animus aliquo ex iis ad veritatem obstaculis præoccupatus iudicat vitio esse contaminatum quod omni culpa caret, & hæc est conscientia *scrupulosa* & iusurpa: vel iudi-

dicat esse veniale peccatum quod in se gravissimum ac turpissimum est, & hæc est conscientia, quam dicunt *laxam*, idest, dissolutam, & quasi laxis habens facile in scelera quæque ruentem: vel judicat esse grave peccatum illud, quod suapte natura leve est, & hanc conscientiam dicimus *Pharisaicam*, a consuetudine nempe invidorum Phariseorum, qui Discipulis vitio dabant, quod spicas evellerent, quod manus, priusquam mensæ accumberent, non lavarent, quod futes seniores traditiones parvipenderent: vel denique absque ullo sensu, pietatisque respectu approbat atrocissima, quemadmodum Gentes quæ ignorant Deum, & homicidia, furta, adulteria, aliaque flagitia atrocissima putant honesta ac licita; & hanc conscientiam Bonus Merbesius in Summa Christiana P. 1. q. 24. appellat *cauteriatam*, quoniam similis facta carnibus cauterio iniustis nil percipere videatur. Obcæcatam dicere possumus, rebellem lumini, & ex crassa perversaque ignoratione protectam. Quemadmodum vero, ut in superioribus dictum est, hæc ignorantia vincibilis, & invincibilis esse potest, ita duplicem conscientiam erroneam constituit, vincibilem atque invincibilem, quarum prima a culpa neminem excusari liquet ex hæcenus disputatis.

Omnes hæ partitiones conscientiæ spectant objectum, illud scilicet, circa quod versatur interioris animi iudicium practicum. Inquirendum modo quotuplex sit conscientia spectato ipsius iudicii motivo. Sane prænotio, quæ nos ad iudicandum potest pertrahere, aut evidentiam habet aut moralem certitudinem, aut anceps est & ambigua, aut est probabilis, aut aperte falsa ac repugnans. Conscientia itaque, sive animi persuasio ex præconcepta notione derivans, vel erit evidens, vel moraliter certa, vel dubia, vel probabilis, vel improbabilis. Conscientia *certa & evidens* est intima persuasio, quæ oritur ex manifesta & rationi per se obvia cognitione: qualem conscientiam habet, qui Deum colit, qui honorat parentes, qui naturalem legem sibi inscriptam intuetur, meditatur, ac servat. Conscientia *certa* tantum moraliter est, quæ procedit ex motivis, quæ etsi evidenter non appareant, firma sunt tamen, atque formidinem omnem excludunt: talis ex. gr. est conscientia hominis etiam illiterati, & rudis, qui edoctus a Parocho,

aliisque, quos novit probos esse, ac bene moratos, nec pulsatus contraria mentis persuasionem, nec opposita auctoritate, nec contraria aliqua consuetudine facit quod censet esse a se faciendum. Atque hinc patet posse conscientiam moraliter certam haberi etiam cum errore, dummodo sit involuntarius, ut demonstrant Theologi exemplo Jacob accedentis ad Liam. At *dubia* conscientia est, quantum secernitur a probabili, dum quis pari rationum momento libratus hæret in ancipiti, & ab utraque parte cohibet assensum. Est autem dubium, aliud *iuris*, aliud *facti*, ut supra dictum est. Si vero motiva, quæ pariunt dubitationem, perlevia sint, timidesque ad hanc angustiam adigant, ut credant scelus grave, quod in se vel est minimum, vel inculpatum, conscientia dicitur *scrupulosa*, si ex adverso levi ductus momento iudicet aliquis vel bonum, vel excusabile quidquid probrosum est ac nefarium, habet is quidem *laxam* perversamque conscientiam, quam paulo supra descripsimus. *Probabilis* conscientia est, quæ gravi quidem momento innititur, & ducitur ratione aliqua, vel auctoritate minus spernenda, sed quæ partis oppositæ formidinem penitus non excludunt. Atque de hac conscientia plura nobis dicenda occurrunt. Nam *improbabilis* conscientia ex opposito ea est, quæ nulli tali momento innixa suadet opus aliquod faciendum temere atque imprudenter.

Conveniunt autem Theologi fere omnes, quod teneamur semper morem gerere conscientiæ rectæ, moraliter certæ, necnon etiam erroneæ cum invincibili ignoratione conjunctæ. Quisquis etiam operatur conscientia ancipiti ac dubia, communi consensione imprudenter agit, & peccat. Ad conscientiam itaque probabilem gravis controversia restringitur; quam proximo capite explicabimus enucleatius, posthac curabimus dirimere, & complanare.

CAPUT XIII.

Quid sit opinio probabilis : quomodo hanc nonnulli studeant reddere certam regulam morum : quanta contentione hæc questio agitetur , quid prænotandum sit ad ipsam solide diluendam.

PROBABLEM opinionem nos paullo supra hac definitione circumscripsimus : *Probabilis opinio illa est , quæ gravi quidem momento innititur , sive quæ ducitur ratione aliqua , vel auctoritate minime spernenda , sed penitus non excludit oppositæ partis formidinem .* Et si definitionem istam sola nominum perceptio satis declarat , nonnulla pro ejus explicatione sunt observanda . Existimarunt quippe complures sufficere ad opinionis probabilitatem , si innixa sit rationi vel auctoritati alicujus momenti , quamvis pertenuis ac levis , ut liquet ex definitione tradita ab Antonio Escobario Exam. III. de Conc. cap. 3. *Probabilis sententia dicitur , quæ rationibus innititur alicujus momenti .* Ex qua definitione fas esset sequi sententiam unius tantum Doctoris , dummodo gravis & probi , ut ibidem Escobarius affirmat , & Sanctius in Summa lib. I. cap. 9. Adversus definitionem illam non solum insurgit Auctor Epistolarum Provincialium Ep. v. & qui sub nomine Wendrockii Notas iisdem Epistolis addidit ; verum etiam Joannes Sinnichius celebris Doctor Lovaniensis lib. I. Saulis Ex-Regis cap. 94. aliique Antiprobabilistæ omnes , præsertim Præpositus Societatis Jesu Thyrsus Gonzalez Diff. I. §. 2. ubi ait definitionem hanc aperire januam magnæ relaxationi , & laxitati . Neque verum est quod scribit Auctor speciminis Doctrinæ Theologicæ per Belgium manantis P. IV. cap. 2. Ludovicum Montaltium in probrosis Epistolis prædictam definitionem e sola Hispania vestigasse , ibique ab uno Escobario parum scrupulose fuisse traditam ; quidquid enim sit de Montaltio , cujus convitia , rationemque scribendi nequaquam probamus : fatetur Gonzalez eandem definitionem satis esse communem , eamque nobis ex recentioribus exhibuit Tamburinus definiens opinionem probabilem lib. I. Decalog. cap. 3. §. 3. *Opinio probabilis est assensus intellectus de aliqua re , qui innitatur*

rationi , vel auctoritati alicujus momenti , modo ex altera nihil appareat convincens .

At Probabilistæ alii animadvertentes , quam latam hæc definitio erroribus viam sternat , eo quod ea statuta fas esset eligere quidquid apparet verisimile , eam emollire studentes docuerunt requiri ad opinionem probabilem , ut nitatur fundamento magni momenti , fixo , firmo , non sophismati alicui , aut rationi duntaxat apparenti : quod colligitur ex Terillo , & Eiparza proximo §. laudatus a Thyrso Gonzalez , & ex Joanne Ferrier Tolosano , quem exagitat citato loco Wendrockius . Atque ex his constat nos congruam tradidisse probabilis opinionis definitionem . Grave autem censetur , aptumque ad faciendam probabilitatem momentum , quando id videtur omnibus , aut pluribus , vel sapientioribus , & iis vel omnibus , vel plurimis , vel maxime notis , & illustribus , auctore in I. Topicorum Aristotele : & si loquamur de iis , quæ ad fidem moresque pertinent , ut sit probabilis opinio juxta S. Patrem Augustinum in lib. VII. de Baptismo contra Donatistas cap. 53. num. 102. requiritur , ut saltem probetur aliquo diocesano Concilio , & judicari possit ex definitione Concilii plenarii , ex sacris literis , ex sanctis Ecclesiæ Patribus , atque ex aliis Christianæ doctrinæ monumentis , ita ut progrediendum non sit aliqua temeritate sententiæ , ubi monumenta hujusmodi non habentur . Videatur Christianus Lupus Dissert. de Opin. Probab. cap. 3. Verum ex allata definitione , quaecumque grave monumentum censeas , refellitur doctrina illorum , qui commonstrare nituntur fas esse amplecti opinionem probabilem in alterius æque probabilis , aut probabilioris occurso . Si enim menti obversetur adversa opinio , quæ sit probabilior , ea gravioribus momenti erit dubio procul innixa : si æque probabilis sit , debet consimili ratione vel auctoritate fulciri ; ideoque opposita opinio desinet esse probabilis , quum nequeat æstimari firma , ac stabili innixa fundamento sententia illa , cui adversatur altera æqualis , vel majoris momenti . Enimvero nullum pondus , saltem comparative , grave poterit æstimari , cui simile , aut gravius contranitur . Atque hinc est , quod Probabilitatis , sive benignæ , ut inquiunt , sententiæ patroni coguntur principio pugnantiæ , absurdaque deglutire ; quoniam recepta definitione , quam

tradunt, nequit cenferi probabilis illa opinio, cujus momenta possunt æqualia aut graviora elevare aut elidere.

Et ex adverso Probabilistæ valide se communiant, docent maximam intercedere *opinionem* inter ac *dubiam* discrepantiam. Ac *dubium*, quod fatentur non esse conscientie certam regulam, ajunt adesse, quotiescunque animus inter rationes ejusdem ponderis pendet anceps, uti & nos affirmavimus paulo supra: assensum autem *opinativum* illum dicunt, qui procedat ex cognitione majoris convenientie *prædicti* cum *subjecto* in una parte contradictionis quam in altera. Ita Gabriel Vasquez 1. 2. disput. 62. cap. 3. Et recte quidem: nisi enim major illa convenientia percipiatur, deerit momentum illud grave, quod necessarium fatentur ad faciendam probabilitatem. At hic rursus hæret aqua: quum nequeat dari istiusmodi assensus, quo mens judicet in una potius parte, quam in altera *prædictum* convenire *subjecto*, dum simul animum pulsant oppositæ opiniones æquis suffultæ momentis. Alii distinguunt inter dubitationem speculativam, & practicam; quod an jure, & qua utilitate faciant, erit postea inquirendum. Quam plures vero, cum optime perciperent in plurium opinionum conflictu animum hærare suspensum, curarunt difficultatem omnem dirimere, præsidio judicii reflexi; quo mens utraque opinione librata censet unam atque alteram esse probabilem: atque posse hoc judicio conscientiam dirigi recentiores casuistæ consentiunt. At videndum est, an judicium istud reflexum, quod sane comparate ad objecta est ratum ac firmum, & absque ulla hæsitazione pronuntiat utramque opinionem esse probabilem, sit etiam comparate ad mentem rationalem talis efficacis, ut possit per illud omnem fluctuationem deponere, ac pro libito unum aut alterum agere; quum nobis potius videatur eodem judicio quemadmodum statuitur utriusque partis probabilitas, ita conscientiam vehementius angere, & quodammodo admoneri, ne inconsiderate eligat quod potest esse iniquum atque inhonestum. Tantummodo videntur hæc reflexiones (inquit Eminentiissimus Aguirre) hominem placendi Deo, & salutem consequendi cupidum hortari quam maxime, ut præjudiciis exutus sedulo veritatem inquireat, consulatque Scriptores Catholicos, ut re majori in lumine col-

Berti Theol. Tom. IV.

locata, ac dubitatione deposita elicere valeat judicium moraliter certum, atque eo pacto absque conscientie agitatione operari.

Priusquam de his pronuntiemus: constat ex allata definitione institui controversiam de eo, quod probabile est operanti, sive comparate ad mentem a qua elicitur judicium practicum; non de eo, quod est probabile tantum in se, atque spectata intrinseca ratione sui. In te quippe illud tantummodo probabile est, quod est verum; quoniam, verum duntaxat habet firmum, ex quo legitime inferatur, momentum. Quamobrem Philalethes, sive anonymus Auctor libri, qui inscribitur, *Triumphus Thomistarum*, Opus. v. cap. 3. num. 79. Cerne, inquit, cordate lector, quantum incautos decipiant Probabilistæ, dum eam sententiam prædicant probabilem, quæ non innititur sophismati, sed gravi, solida, & magni momenti rationi, quæ non evidenti rationi, vel auctoritati Scripturæ, Conciliorum, Pontificum evidenter repugnet. Certum est sententiam falsam a parte rei non posse probari per rationem, quæ sit a parte rei vera; etenim vero non potest connecti nisi verum, & ideo nec ex vero potest sequi, nisi verum; unde quidquid legitime inferitur ex vero est etiam verum: ut patet ex Summulis. Nulla ratio falsa potest a parte rei esse gravis, solida, & magni momenti; cum ergo Probabilistæ plurimas sententias dicant probabiles, quæ a parte rei falsæ sunt, (siquidem ex duabus contradictoriis, & probabilibus una debet esse a parte rei falsa) necesse est, ut per rationem gravem, solidam, & magni momenti, non intelligant eam quæ sic est a parte rei, sed quæ sit videtur probantibus eam. Ratio autem quæ videtur gravis, & non est, quæ videtur solida, & revera non est, verum sophisma est, idest apparens veritas, & vera falsitas. Similiter dum a sententia probabili excludunt evidentem repugnantiam, non loquuntur de repugnantia, quæ sit a parte rei evidens, sed quæ sic videatur a probantibus eam: est enim a parte rei evidens, omne falsum contrariari alicui rationi, & auctoritati. Hæc, & alia multa eo loci Philalethes, & ibidem laudatus Episcopus Venciensis, cujus hæc sunt verba: Addunt quidem illi (Probabilistæ) nonnunquam rationes, quibus nituntur opiniones probabiles, solidas esse debere, nec ullam probabilitate donandam, nisi quæ non repugnet Scripturæ, ac Traditioni. Verum hæc

conditiones nihil aliud sunt, quam laquei irretiendis, deludendisque simplicioribus instituti. Non enim per solidas illas rationes eas intelligunt quæ veræ sint: nulla enim veræ rationes inveniri possunt ad stabiliendas opiniones falsas, quibus certe accenseri debet magna probabilium opinionum pars, quæ cum sibi invicem adversentur, simul veræ esse non possunt. Has ergo illi solidas vocant, quæ solide probantibus videntur. Hoc vero omnibus sine exceptione erroribus convenit. Nec enim quisquam ullum tueretur errorem, qui non solidas in judicando rationes sequi sibi persuadeat, &c. Etsi autem ego arbitror ab omni decipiendi animo *Casuiistas* omnes immunes, neminum quippe adeo improbum esse censeo, ut scienter pusillorum animabus retia summittat, id tamen certissimum puto, disputari de opinione probabili, in quantum talis menti operantium apparet: hac enim ratione spectare potest ad conscientiam, rerumque agendarum dijudicationem, quum nihil ad operandum voluntatem alliciat, nisi prout ei proponitur aut legitima, aut ficta bonitate vestitum. Atque id significarunt Scholastici appositione harum, vel similium dictionum, *An liceat sequi opinionem probabilem, qua talem.* Fateor etiam aliquando conscientiam falsam esse a culpa prorsus immunem, si tali ignorantia laboret, quæ non sit libera ac voluntaria, & aliunde ipsa conscientia sit practice certa: quod iterum moneo, ne insectando Probabilismum incidamus in casses hæreticorum. Num vero sit practice certa illa opinio, quæ est modo explicato probabilis, idest, habet in mente operantis grave aliquod momentum auctoritatis vel rationis, istud erit velitationis huius subiectum.

Ex duplici itaque capite deduci potest aliqujus opinionis probabilitas, ex ratione nimirum, atque ex auctoritate: non ex ratione manifesta atque irrefragabili, neque ex auctoritate divina nobis aut scriptura, aut traditione, aut Ecclesiasticis definitionibus certissime nota; illa quippe manifesta ratio scientiam parit, & hæc explorata auctoritas fidem generat, sed ex ratione, cui potest subesse falsum, & quæ conjunctam habet aliquam animi trepidationem; & ex auctoritate Scriptorum ob sententiarum discrepantiam, & perplexas quibus ducuntur argumentationes, nonnunquam obnoxiorum errori-

Si solus attendatur Scriptorum numerus, tametsi Assertores Probabilismi turbam faciunt maximam, ita, ut quinquaginta enumeraverit Julius Mercorus, permultos addiderit Terillus, plurimosque ediderit ætas posterior; puto tamen stare ex adverso æque magnam ac florentissimam multitudinem. Hanc Gennetus, & Guerrerus noster indignant, qui tamen plures etiam doctrina & celebritate clarissimos prætermittunt. Certissime Probabilismo bellum inducunt post veteres omnes, ut a Nostratibus exordiat, vir percelebres Lambertus Le-Drou Episcopus Porphiriensis, Ignatius La Zerda Episcopus Aquilanus, Christianus Lupus, Henricus Norisius Cardinalis Amplissimus, Franciscus Ferruacques celebris Professor Lovaniensis, Joannes Schveitzerus Doctor Colonienfis, quorum meminit in Ratione Operis sui præmissa Hispaniarum Conciliis Eminentissimus Aguirre. His accessere Bartholomæus Riccius, Fridericus Gavardi, Leonardus Vanroy, Nicolaus Gircken, Aurelius Piette, Joannes Libens, Fulgentius Belleli, Antonius Guerrero, & si Gibbonem & Salonium excipias, omnes, quotquot ad manus meas pervenerunt. Ex sacro Fratrum Minorum instituto laudari possunt Subtilis, ut vocant, Scholæ Doctor ac Princeps Joannes Scotus, Divus Bonaventura, Cardinalis de Laurea, Corduba, & alii. Ex amplissimo Prædicatorum Ordine laudat ibidem Aguirre Joannem Martinez, Julium Mercorum, Vincentium Baronium, Picinardum, Gonetum, Contensonium, & Natalem Alexandrum. Commemorat ex Monastico Divi Benedicti Ordine Mabillonium, Gerberonem, Cardinalem Sfondratum, Facundum de Torres, Hontiverum, quibus ipsum Cardinalem Aguirre jure meritoque accensemus. Addit S. Carolum Borromeum, Cardinalem de Janson, Archiepiscopum Parisiensem Harlai, aliosque complures. Ex illustri amplissimaque Societate Jesu, quosdam paullo infra producam. Interim, cum necessarium minime sit, ut singulos persequamur, legi poterunt qui hanc provinciam susceperunt Scriptorum catalogum contexendi, ex quibus facile inferre possumus magnum hinc inde numerum decertare.

In horum sane complexu quædam spectanda sunt, quibus attentis videtur mihi etiam ex hoc capite Antiprobabilistis majorem accedere Auctoritatem. Ac primum adversus eos,

eos, qui probabilitatem propugnant, acerrime insurgunt docti viri, qui de Theologicis Controversiis scripserunt absque ullo partium studio, nec jurarunt in verba magistri, & quod summopere commendandum est, probarunt quidquid sibi visum est subnixum momentis validioribus. Hujus generis sunt, ut nonnullos producam, Nicolaus L'Herminier, Ludovicus Habert, Antonius Charlas, Philaletes, Merbesius, Gennetus, Auctores Summæ Theologiæ Moralis ad usum Seminarii Petrocorensis, earumque, quas edi curarunt Eminentissimi Principes Grimaldus Episcopus Aquensis, & Le-Camus Episcopus Gratianopolitanus. Videntur præterea in eandem sententiam conspirare celebriores Christiani Orbis Universitates: quippe ex sola Lovaniensi numerantur ab Auctore Speciminis Doctrinæ Theologiæ, Joannes Sinickius, Jacobus Pontanus, Franciscus Vanvianen, Gerardus Vanvverm, Lambertus Vincent, Joannes Recht, Gummarus Huygens, Laurentius Neessen, quos omnes eadem ferme ætate certum est floruisse. Universitas etiam Parisiensis, quamquam nonnulli Sorbonæ Doctores sententia nunc distrahuntur, anno 1665. die 21. Junii hanc propositionem, *Agendi regula proxima conscientia est. Probabilem sequi tuto licet, etiam probabiliori posthabita, sequenti censura confixit, Hæc propositio quoad secundam partem generatim sumpta, quatenus ad omnem probabilitatem, & casum extendi potest, falsa est, temeraria, & in varios morum corruptelas inducens.* Est autem sententia oppugnans Probabilissimum ab omnibus fere Parochis, & Episcopis Gallicanis, ac majori Theologorum numero, nulla habita ratione eorum, qui deterioribus partibus student, communi plausu recepta. Insuper doctrina, quæ invenitur adversus opinionem probabilem, nullam unquam subiit censuram, nisi forte a Jansenianis falso circa ignorantiam dogmate contaminata. At sententia Probabilistarum dicitur a Paulo Comitolo lib. v. Resp. Mor. q. 15. *scæda prolapsio*, & notatur plurimis Episcoporum censuris tamquam falsa, periculosa, viamque sternens innumeris corruptelis. Collegere censuras istiusmodi Merbesius in Summa Christiana P. 1. q. 36. & Antonius Charlas de Opinionum defectu cap. 17. Nonnulli quoque in Probabilismi defensionem editi libri experti sunt tristem

adversamque fortunam, ut Apologia Casistarum tot per Gallias animadversionibus confissa, Opus Guimenii a S. Facultate Parisiensi proscriptum, & damnatum ab Alex. VII. Apologema Caramuelis adversus præclarissimum Jurisconsultum Fagnanum. Ad hæc Theologi omnes, ut inquit initio Operis de recto usu opinionum probabilium Thyrsus Gonzalez S. J. Generalis Antistes, usque ad annum 1571. semper docuerunt tutiorem partem esse tenendam: atque Paulus Comitolus citato loco affirmat, id præsertim tradidisse Henricum Gandavensem quodl. iv. q. 33. Gersonem Tract. 36. art. 10. D. Antoninum 1. P. tit. 3. cap. x. §. 10. Adrianum in qq. de Restit. q. *Jam dictum*, Cajetanum in Summa v. *Opinionis usus*, Sotum in 111. lib. de Just. & Jure q. 16. art. 5. Sylvestrem vero *Opinio*, q. x. Angelum, Navarrum, Tabiensem, & alios, uno excepto Armilla; de quo etiam aliter, quam Comitolus, censet Charlas, hac illius recitata sententia, *In operandis vero, ubi sunt opiniones, semper tutior pars est eligenda, ne quis exponat se periculo ambiguitatis, & consequenter peccandi.* Ita Armilla v. *Opinio*. Excusum autem fuit Opus Comitoli primum Lugduni anno 4609. Atque ex his apertissime constat inter omnes Probabilismi defensores nullum commendari ob venerandam antiquitatem: ideoque consueverunt semper Probabilistæ juniorum Scriptorum doctrinam magnificare. Insuper nec unus poterit adinveniri, qui sententiam oppositam probabilismo deseruerit, postquam illam fuerit semel amplexus: quod merito dixit Conzalez dissert. xiii. pag. 219. num. 85. magnum veritatis argumentum. At sententiam, quam benignam vocant, retractarunt permulti post rei plenam atque accuratissimam discussionem. Retractavit supra laudatus Eminentissimus Aguirre scribens num. 31. quod ipse *communi fere sensu, & præjudicio adductus in probabilismo velut in pulvino molliter quiescebat; sed seq. num. 33. inquit: Cœpi itaque rem maturius examinare ab anno circiter 1971. usque modo, lectis ac relectis pluribus auctoribus, qui hinc & inde controversiam hanc gravissimam profligarunt ex instituto. Deprehendi vero ingens periculum salutis in sectando, aut consulendo aliis Probabilismo, sive usu cujuslibet opinionis minus probabilis faventis libertati in concursu alterius probabilioris ad-*

herentis praecepto. Idem mihi alte insedit, ubi utraque apparet probabilis aequae aut circiter: manet enim res adhuc vere dubia, & incertum omnino, an actio vel omissio sit contraria legi aeternae, nec ne; quidquid plerique recentiorum distinguant inter dubium speculativum & practicum; hanc enim distinctionem quoad controversiam praesentem plurimi alii a triginta circiter annis usque modo doctissime rejecerunt. In dubiis autem spectantibus ad aeternam salutem, eligendam esse tutiorem partem jura clamant, & prudentia, & lex caritatis divinae de propria, & aliorum salute palam dicitur. Steterat pariter acerrime pro sententia Probabilistarum Cardinalis Pallavicinus, sed illam retractasse demonstrat Gonzalez laudata differt. XIII. num. 76. Gonzalez ipse in Operis sui Introductione num. 40. de semetipso inquit: Postquam accurate legi quidquid benignioris sententiae doctores pro se, quidquid contra ipsos adducerent severioris sententiae defensores, post exactam totius controversiae discussionem, quamvis fuisset contrariae sententiae principis assuetus, meo tamen firmiter insedit animo, mansitque infixum... nulli permissum esse amplecti sententiam minus tutam in occursum tutioris aequae vel fere aequae sibi verisimilis; atque adeo ad usum licitum opinionis minus tutae necessarium omnino esse, quod post diligentem veritatis inquisitionem ipsa citra passionem & culpam appareat operanti sensibiliter & clare verisimilior opposita, atque hac de causa ab ipso iudicetur vera iudicio absoluto determinato. Non defuerunt ergo Auctores gravissimi, qui re mature ac diligenter excussa Probabilismum, ut vulgo defenditur, retractarunt.

Hinc rejicitur plurimorum Recentiorum confidentia, qua innumeros nobis Doctores obtrudunt, eos maxime, qui Moralem Theologiam postremis saeculis exornarunt. Ab his initio petimus, num probent Pii II. in Epistola ad Ludovicum Galliarum Regem monitum illud perutile: Scriptura, quae ait, Ubi multa consilia, ibi salus, consiliorum multitudinem non requirit, sed maturitatem & digestionem; quae res in paucis, quam in multis facilius invenitur; neque enim honestas & justitia multitudini facile suadetur; quae variis affectibus agitata ad pejora frequenter inclinat. Collustrat documentum istud lege Justinianea, atque exemplis Jesuita Comitulus pagina Responsorum Moralium 653. Queri-

mus insuper, sit ne Probabilismi propugnatoribus major doctrina, major sanctitas, major in Ecclesia auctoritas; quae tria in Scriptorum numero sunt apprimè inquirenda. Petimus etiam, ut Probabilistae in medium proferant Ecclesiae Patres, Canones Conciliorum, statuta Pontificum, nec non antiquos celebresque Scholasticos, qui floruerint ante annum 1570. Interrogamus etiam, an Probabilismum retractaverit praecclarus aliquis Scriptor ex illorum numero, qui illum probarunt, adhibito studio, & re diligenter discussa. Id etiam scire percipimus, an habenda sit ratio Auctorum illorum, quos diximus pugnare ex adverso: & si respondeatur nihili hos faciendos, optamus ut nobis reddatur causa; an fuerint morum corruptiores, an a Sede Apostolica hoc in eis dogma fuerit proscriptum, an ex illorum perceptionibus scaturierint morum laxitates, an impetiti sint censura aliqua, a qua se purgare nequiverint. Postremo quoniam humanae auctoritati debent praeferi sacrae litterae, & monumenta reliqua veritatis firmissima, & inconcussa: hoc nobis est demonstrandum, subverti munimentis hujusmodi Scriptorum, quos sequimur, auctoritatem. Quod si Probabilistae proferant tantummodo Auctores posteriorum aetatis, refutatos a multis, a suis quoque partibus disjunctos, ductosque vel praedicio aliquo, vel parum consistente momento; noverint sententiae ipsorum quamlibet Recentiorum multitudinem nihil afferre posse adjumenti.

Recensere quidem potuerunt venerabilis Societatis Jesu Scriptores plurimos, etiam eximium Concionatorem, virumque egregium Paulum Segneri seniore, qui de hoc argumento elegantissimam conscripsit Epistolam, non enim nos de hujus auctore aliter sentimus, quam juxta nominis inscriptionem. Verum nec Jesuitae omnes Probabilismum sectantur. Dixi de Paulo Comitolo, de Cardinali Pallavicino, & de Thyrso Gonzalez. Bellarminus in Epistola ad nepotem suum Episcopum Theanensem haec habet: Si quis velit in tuto salutem suam collocare, is omnino debet certam veritatem inquirere, & non respicere quid multi hoc tempore dicant, aut faciant: & si rei certitudo non possit ad liquidum apparere, debet omnino tutiorem partem sequi, & nulla ratione, nullius imperio, nulla temporali utilitate proposita ad minus tutam

tutam partem declinare. Agitur enim de summa re, cum de salute aeterna tractatur; & facillimum est conscientiam erroneam exemplo aliorum induere, & eo modo conscientia non remordente ad eum locum descendere, ubi vermis non moritur, & ignis non extinguitur. Afferunt gravissima hæc Bellarmini verba Thyrsus Gonzalez, & Cardinalis Aguirre, una cum Epistola Mutii Vitelleschi Præpositi Generalis data anno 1617. pridie nonas Januarias. Testatur idem Gonzalez oppugnari Probabilissimum a Ludovico Molina, Ferdinando Ribello, Andrea Blanco, atque hunc omnium primum adversus Probabilistas strinxisse calarnum. Addere possumus Franciscum Cardinalem Toletum, Dominicum Nunnez in Regula honeste vivendi, Adamum Eherentreich De licentia Actionum Moralium, Ægidium Estrix in Logistica Probabilitatum, aliosque bene multos. Istos vero præsertim Bellarminum, Pallavicinum, Toletum, Comitolum, & Gonzalez æquiparare possumus Jesuitis ceteris universis. De Pauli Segneri Epistola nihil habeo alium, quod valeam pronuntiare. Illam refutavit Ballerinius eruditus: disertusque Presbyter Veronensis: neque hujus argumenta frangit Epistola Anonymi ab eodem Auctore postremis dissertationibus vellicata. At plura de iis, quæ pertinent in hac quæstione ad auctoritatem numerumque Scriptorum, dicta sunt hæcenus. Proferenda ergo sunt, quæ ad percipiendam vim & efficacitatem rationum ducimus præmittenda.

Ac principio prænotandum est omnem opinionem, quatenus plenam scientiam, iudicii que firmitatem excludit, ortum ducere ex ignorantia. Liquet id ex quo principia, quæ certa sunt ac perspicua, & quorum connexio cum enunciationibus inde illatis similiter manifesta est, non opinionem generant, sed scientiam; quemadmodum si auctoritatem habeant divinam atque irrefragabilem, & excedant notitiam naturalem, rationem quæ communem, nec opinionem pariunt, nec scientiam, sed fidem. Atque id affirmat D. Bernardus scribens in v. de Consid. cap. 2. *Intellectus rationi innititur, fides auctoritati; opinio sola verisimilitudine se tuetur.* Et Tertullianus libro ad Nat. cap. 2. *Varietas opinionum, inquit, venit ex ignorantia.* Revera in Deum, quem nil latere potest, nulla cadit opinio, nulla que iudicii hæsitatio:

nos e contra diversis opinionibus trahimur, idque evenit non in per se notis, quorum eandem habemus singuli perceptionem, sed in abstrusioribus & reconditis, quorum causam ignoramus. Propterea in primo homine conditio cum participatione lucis æternæ, nulla que deceptus falsitatis imagine, nullam extitisse opinionem errori subjectam, scite & luculenter demonstrat Q. xviii. de Veritate ar. 6. Doctor Angelicus: ubi etiam probat opinionem semper esse cum inordinatione aliqua conjunctam, quoniam inordinatio est, *quotiescumque intellectus, cujus objectum est verum, flectitur in aliquam partem a verisimili.* Hæc quidem doctrina Augustiniana est; nam S. P. in libro de Utilitate credendi cap. xi. num. 25. affirmat, *tria esse veluti finitima sibi in animis hominum distinctione dignissima, intelligere, credere, & opinari: quæ si per seipsa considerentur, primum semper sine vitio est, secundum aliquando cum vitio, tertium nunquam sine vitio.* Ignorantiam vero, ex qua nascitur opinatio, esse animi vulnus, atque pœnam peccati, res est in Augustino adversus Pelagianos decertante literis expressissimis demonstrata. Itaque si quis opinionem probabilem sequatur, & ex duabus falsam eligat, videndum est, an tali ignorantia laboret, quæ possit illum a culpa excusare; si veram, quærendum an scienter se exponat peccandi periculo: quod sane, præceptore D. Thomæ Quodlib. viii. arr. 13. reperitur, *quotiescumque operans non habet scientiam de contrario, & in quandam dubitationem inducitur contrarietate opinionum, & tenui ea dubitatione permanente operatur.* De ignorantia autem statutum est supra, invincibilem semper a peccato excusare, quum destruat voluntarii actionem: vincibilem autem esse damnabilem si sit eorum, quæ scire debemus, juxta canones capitis xii. & receptum D. Thomæ doctrinam Q. 3. de Malo art. 8.

Observandum præterea, ex duabus inter se pugnantibus opinionibus, quarum una præferat libertatem, altera vero præceptum, unam semper veram esse, aliam falsam. In exemplo sint hæc duæ enunciationes, *Licetum est in hoc peragendo negotio uti simulatione, & Non est licetum.* Impossibile est utramque propositionem esse simul veram, simulque falsam si eadem ratio sit utriusque, idem objectum, eadem rei circumstantiæ, prout didi-

didicimus in vestibulo Dialecticæ, & ex communi notissimoque pronuntiato, quod idem nequeat simul esse, & non esse. Profecto in duarum opinionum conflictu, necesse est, ut utraque sit æque probabilis, aut una habeat majorem, quam altera, probabilitatem; momenta enim, quibus innituntur, nisi æqualis sint ponderis, disparia erunt atque inæqualia utrumque plurius erit, ac ponderosius: ideoque disputari solet, num liceat sequi opinionem probabilem in occurso minus probabilis, num in concursu opinionis æque probabilis, num denique in concursu opinionis probabilioris.

Illud quoque advertendum est, nonnihil interesse discriminis inter tutam ac probabilem opinionem: nam tuta dicitur opinio illa, quæ vitat omne peccandi periculum; probabilis quæ innititur haud levi auctoritatis vel rationis momento. Potest itaque contingere, ut opinio aliqua sit minus probabilis, & nihilominus magis tuta. Affert exemplum Gonet sententiæ D. Bonaventuræ, quod homo statim post lapsum teneatur ad confitendum lethalia crimina, si copia adsit Confessarii. Talis dicitur opinio eorum, qui putant mortale peccatum non recitato Matutino cum Laudibus rem sacram peragere; aliaque rigidioris Moralis capita, de quibus nihil nostra interest in præsentiarum definire. Multæ tamen dantur sententiæ probabiliores simul, & tutiores, cujus generis sunt omnes illæ, quæ non solum amoveant peccandi pericula, verum etiam habent momenta validiora; in Schola nostra sententia docentium inquirendam esse a Confessario peccatoris inolitam sceleris consuetudinem, & aperiendas circumstantias notabiliter aggravantes.

Insuper prænotandum est, nunquam licitum esse sequi conscientiam dubiam, hæsitantem scilicet, & in neutram partem proponentem, sive quia nulla adsit assentiendi ratio, sive quia utrinque occurrant rationes consimiles & æqualia momenta. Dubitatio enim est, inquit Q. XIV. de Verit. ar. 1. S. Thomas, quotiescumque animus fluctuat inter duas partes contradictionis. Et quidem conscientiam dubiam non esse certam regulam morum, liquet ex illo axioma: *In dubiis tutius est eligendum*; quod habetur in cap. *Ad audientiam*. Et cap. *Significasti*, De Homicidio. Cap. *Juvenis*, De Sponsal. &c. Idem tradit Augustinus scribens in priori libro de Bapt. contra Donatistas cap. 3.

Graviter peccaret in rebus ad salutem animæ pertinentibus, vel eo solo quod certis incerta præponeret. Proximoque capite 5. verba faciens de iis, qui Baptismum suscipiebant in parte Donati, *Quis dubitat, inquit, certum e se peccatum, non ibi potius accipere, ubi certum est non esse peccatum?* Quibus accedit ratio paullo supra ex Angelico Doctore deprompta, quod peccet quisquis periculo peccandi se exponit: versatur autem in magno peccandi periculo qui opera exequitur, de quorum honestate firmam non habet persuasionem. Enimvero si nemo prudens ac plane non stultus sumeret cibum vel potum, dum anceps esset, an esset medicatum & venenosum; quis præcipiti consilio ea patrare debet, quibus veretur ne peccato inficiatur immortalis animus, cujus salus præferenda est corporis valetudini?

Sedulo autem hic animadvertendum est, Probabilitas distinguere inter dubium *speculativum*, & *practicum*, ut si probare niteris ex duabus oppositis opinionibus generari dubitationem, ideoque nefas esse ambabus simul confluentibus agere adversus illam, quæ stet pro præcepto, presto sit subterfugium, quod dubium istud speculativum est, non practicum, & consequenter nequit conscientia rectitudinem labefactare. Dixi paullo supra Cardinalem Aguirre commonere hanc distinctionem esse in præsentia controversia rejiciendam: quod num recte commonefactum sit, brevi revocabo ad examen; pendet enim ex distinctione ista non solius quætionis, in qua versamur, sed aliarum quoque plurimarum enodatio. Itaque dubium speculativum est, quod sistit in contemplatione veritatis; ut dum in problemate ignoramus quamnam pars verior sit: practicum vero dubium est illud, quod attinet ad rem peragendam. Ita Dialecticorum dubitationes speculatrices sunt, artificum practicæ. An utrumque dubium ad eandem mentis facultatem pertineat, an potius unum ad intellectum, alterum ad voluntatem, nihil prorsus interest definire. Judicium speculativum, & practicum esse ejusdem potentia docet S. Thomas 1. p. q. 79. art. 11. Sunt permulti, qui illud ad intellectum referunt, istud ad voluntatem. Nos repetimus utriusque judicii discrimen ex objectis tantum, aut connotatis, qua etiam ratione duas illas animæ facultates, mentem scilicet, ac voluntatem sejungimus. Conveniunt

niunt in hoc omnes, quod practicum judicium prioris ductum sectetur; quare si judicium speculativum dubium sit, etiam practicum ex dubitatione procedit, neque potest quispiam in speculatione hæsitans semetipsum ad agendum determinare, nisi aut præcipiti imprudentia, aut fluctuantis animi trepidatione.

Patroni opinionis probabilis, ut cum dubitatione speculatrice stare demonstrent judicium practicum moraliter certum, confugiunt ad mentis humanæ reflexiones, uti in præcedentibus innuebam. Hoc sane loco nobis accurata distinctione opus est. Porro si dum speculatio est anceps, & in rebus dijudicandis mens fluctuat, immutetur objecti circumstantia, accedatque momentum aliud alicus ponderis; haud dubium, quin efformari tunc valeat judicium practice firmum ac certum: verum certitudo ista nequaquam innititur reflexioni præcedentis dubitationis, sed reflexioni accedentis momenti, atque novæ gerendarum rerum circumstantiæ. Exemplis id explico. Hæret dubius vir Religiosus an liceat sibi jejunium frangere, vel a Choro discedere: præcipit illi Superior ut comedat, studiisque vacet; atque id faciendum censet judicio practico, quod, non ex præcedenti dubitatione habet firmitatem, sed ex accedente præcepto. Dubitat enim creditor, num sibi fas sit agrum debitoris invito domino invadere: accedit ad forum Judicis, a quo accipit invadendi auctoritatem; & recte id licitum judicat, hujus tamen auctoritatis præsidio, non vi prioris fluctuationis. Anceps est colonus an jure prædium possideat, de quo lis pendet ambigua; at edoctus a Jurisconsulto in possessione prædiorum meliorem esse conditionem possidentis, ac neminem bonis quæ possidet ob dubium aliquod esse expoliandum, nixus ille hoc principio tradito ab Augustino de fide & Op. cap. vii. jurisque regulis confirmato, practice certus evadit, & absque piaculo prædium retinet. Atque ita in exemplis compluribus ratiocinandum, quod itaque stante dubio possit conscientia induere practicam certitudinem, si accedat nova aliqua ratio, aut immutentur circumstantiæ, sive materia præcepti, verissima atque indubitata res est; atque omnia procul dubio potest hoc pacto ex reflexione mentis antea perplexæ fieri judicium practicum moraliter certum: quod sit morum regula.

At persistentibus iisdem motivis, ob quæ animus fluctuat, & dubius hæret, an hæc actio honesta sit, an turpis atque inhonesta, per nullum judicium reflexum reddi potest moraliter certus de illius honestate. Ex quo enim fonte certitudo hujus judicii manare potest, si judicium speculativum, unde exoritur practicum, anceps est, atque incertum? Non potest excogitari nisi duplex via, qua animus ab illa hæsitante descendat in certitudinem istam, utraque contorta & fallax. Ac prima via est, ut librata auctoritate, vel ratione judicetur esse æque probabile quod illa actio sit honesta, & quod sit inhonesta, quoniam utrinque gravia proferuntur momenta, atque hoc pacto nobis persuadeamus fas esse quod lubet, adeo ut non in dubiis jam hæreat animus, sed in opinionibus, quarum utraque licita judicatur. At falsum est, quod per judicium reflexum de æqua probabilitate duarum opinionum oppositarum possimus efformare judicium practice certum, atque ad formandos, dirigendosque mores, idoneum. Dum enim arbitramur utramque opinionem esse æque probabilem, persuasum nobis est utramque æqualibus momentis inniti: quod dum nobis est persuasum, quomodo exuere possumus præconceptam dubitationem? Certe id non possumus vi rationum ac momentorum, quum ex utraque parte hæc nos consimili pondere trahant: sed tantum libera, noxiaque deliberatione, non ductum rationis consuetante, sed sensum.

Altera via est, ut in concursu illarum inter se pugnantium opinionum excludatur, aut suspendatur judicium de objecti inhonestate, ita ut in una opinione animus acquiescat, de altera autem nihil habeat sollicitudinis: quod me iudice fieri nequit absque summa imprudentia, ac perversitate. Principio enim hæc judicii suspensio annexam habet ignorantiam voluntariam, eamque turpem & damnabilem, quam Theologi appellant affectatam, quoniam parvipendens rationes oppositas, præsertim obvias, & peccandi pericula commonstrantes, profecto non vult intelligere ut bene agat, oculos sibi meternit ne videat; atque ait Domino rationis stimulos excitanti, *Recedi a me, scientiam viarum tuarum nolo*. Quis autem ignorat, perniciose agere adversus seipsum cor humanum, ut quod possit intelligere, si bona volun-

tas accederet, non intelligat, non quia difficile est, sed quia voluntas averfa est? inquit Augustinus Enarrat. in Psalm. xxxv. num. 1. Deinde qui non vult expendere momenta contraria, is nec prudens est, nec moraliter certus de operis honestate. Enimvero quis nisi omnino desipiat, existimet certum esse, quod norit validis argumentationibus oppugnari? Præterea, ut aliquod proferamus exemplum ex humanis officiis depromptum, num prudens dicendus est miles, qui non timet hostis a tergo venientis insidias? num prudens mercator, qui lucrum tantummodo, non damnum pensitat? num prudens iudex, qui defensoribus, non accusatoribus aures præbet? Ex duabus quidem opinionibus, invicem pugnantibus, si una honestatem, utilitatem, æquitatemque proponit, altera accusatrix est, & crimen probumque objectat, atque ideo nequit ista prudenter abjici, & absque ponderatione deponi.

Prænotandum quoque est, Probabilistas, si hac percellantur argumentatione, Necessum est ex duabus contrariis opinionibus unam veram, & alteram falsam esse, & consequenter adest in earum descriptione periculum errandi, ac præcepta transgrediendi; illico responsuros, iadesse quidem periculum peccandi *materialiter*, at non peccandi *formaliter*: quam responsionem frequentissime repetit Anonymus auctor Epistolæ vernacula lingua adversus Ballerinium conscriptæ, quasi Antiprobabilistæ rancidulam illam confectamque distinctionem nondum perceperint, aut nolint advertere. At quidquid ideæ, perceptionisque vocabulis istiusmodi insit, indubitatum est illum peccare tam *materialiter*, quam *formaliter*, id est, semetipsum obstringere criminis alicujus reatu, qui voluntarie ac libere præceptum transgreditur aut opere, aut omissione, neque habet ex parte hujus voluntatis libere præceptum transgredientis vel ignorantiam, vel impellentem necessitatem, vel motivum aliud invictum excusationis. Atque id mortalium neminem puto denegaturum. Si ergo lubeat asserere, quod sic peccatum duntaxat *materiale* pravum illud opus, quod perpetratur absque usu libertatis, vel cum ignorantia minime culpabili, ut homicidium commissum a phrenetico, concubitus Jacob cum Lia, atque alia facta hujus generis: annuam toto capite: nolo enim de verbis in re gravissima disceptare. Quod sit

tamen peccatum, ut inquiunt, *formale*, peccatum imputabile ad culpam, peccatum denique animam innectens reatu, nisi adsit ex parte voluntatis ratio aliqua excusans; puto inquam, neminem unum esse fore, qui reget quamobrem hoc insinuare intendimus quotiescunque dicimus vitandum esse peccandi periculum; etiamsi non exprimatur a nobis adverbium illud *formaliter*, quod fortassis adhibetur perperam, quoniam peccatum propria sermonis consuetudine non appellatur quidquid non potest, aut non debet vitari. Atque hæc sunt, quæ duximus prænotanda.

C A P U T XIV.

Demonstratur conscientiam probabilem, quæ talem, non esse semper certam, rectamque regulam morum.

PRIUSQUAM de opinionum conflictu disquiramus, universim de *probabili* in se spectata differendum est: quæque plures dentur probabilitatis gradus juxta majorem, aut minorem auctoritatem, variaque rationum pondera, atque momenta, dicendum primo quid sentiendum de probabilitate pertenui, haud momentosis argumentis, vel paucis, aut proletariis Scriptoribus subnixis; tum cetera quæstionis capita subnectenda,

PROPOSITIO I. Si tenuis sit opinionis probabilitas, eidem morigerari iniquum est.

Hæc propositio, cui etiam recentiores probabilistæ subscribunt, probari potest sacris literis, Patrum auctoritate, definitione Pontificum, obvia ratiocinatione, atque exemplis. Scriptura divina commonet etiam ad perditionem impios pertrahi iis obsequentes, quæ licita, ac iusta opinantur; ac propterea dandam operam saluti animarum absque fallaci fidentia, & conjuncta cum spe animi trepidatione: *Est via, quæ videtur hominibus recta, & novissima ejus ducunt ad mortem*, inquit Auctor Proverbiorum cap. xvi. 25. Et Apostolus ad Philip. 11. 12. *Cum metu, & tremore vestram salutem operamini*. At ubi tenuis occurrit probabilitas, qui eidem obsequitur, arbitratur viam directam tenere, cum iter arripiat flexuosum, & fallax, atque unius auctoris doctrinæ, aut non exploratæ ratiocinationi confusus abjicit comitem opinionis formidinem. Contemnit itaque Apo-

solicam monitionem, & viæ se committit, cujus exitus est mors, ac sempiternus interitus.

Sane ut ad Ecclesiæ definitiones procedat dissertatio: si fas esset sequi quamlibet probabilem opinionem; posset quis amplecti sententiam unius Scriptoris aliqua nominis celebritate præclari nulla ratione habita ceterorum. Tunc enim adesset aliquod auctoritatis momentum sufficiens ad tenuem probabilitatem constituendam. Et revera unius Doctoris pii, ac docti auctoritate reddi opinionem probabilem, & conscientiam tutam, tradiderunt probabilitatis propugnatores Escobarius Theol. Moral. Tom. 1. l. 2. sect. 1. cap. 2. Sanchez Op. Moral. lib. 1. cap. 9. num. 6. Tamburinus lib. 1. in decalogum cap. 3. §. 3. At ab Innocentio XI. anno 1679. proscripta fuit hæc assertio: *Generatim dum probabilitate, sive intrinseca, sive extrinseca, modo a probabilitatis finibus non exeat, consisti aliquid agimus; semper prudentes agimus.* Et ab Alex. VII. *Si liber sit alicujus junioris, & moderni, debet opinio censeri probabilis, dum non constet rejectam esse a Sede Apostolica tamquam improbabilem.* Reponet Probabilista non cujuscumque auctoris licitum esse sententiam amplecti, sed pii tantum, ac docti. Verum si huic docto, pioque auctori repugnent alii cum numero, tum doctrina percelebres, idque mihi compertum sit, (fateor enim rudam, atque imperitum hominem ad hortationem Parochi, aut Confessarii, quem probum doctumque existimat, posse conscientiam moraliter certam induere (si, inquam, illi auctori repugnent alii, quomodo ipsius judicium, non leve, sed libratum, ac firmum poterit judicari? Num prudentet nequaquam credendum est, scriptorem alioqui accuratum tunc aberrare, præsertim ubi adversatur venerandæ aliorum multitudini, nec prodit doctrinæ suæ momentum aliquod invictissimum? Præterea propositiones illæ duæ ab Apostolica Sede reprobatae fuerunt, ne quis morum regulam, ad parvum Auctorum numerum exigeret, aut illam constitueret in alicujus Doctoris approbatione, spretis sacrarum Scripturarum, ac Patrum documentis: nam ob eandem rationem etiam ab Ecclesia Gallicana confixæ fuerunt in Generalibus Comitibus ann. 1700. At si fas esset tenere probabilem quantumvis tenuem opinionem, posset quis fidere unius ju-

Berti Theol. Tom. IV.

nioris institutionibus, parvipendens sacras literas, Ecclesiæ canones, Patrum monita, aut saltem nullam de his gerens sollicitudinem. Damnatas igitur propositiones laxitare morum suorum comprobaret.

Accedunt summorum Pontificum definitionibus gravissima Patrum monita. Ac primo Tertullianus eo argumento insectatur Ethnicorum licentiam, vicesimo capite lib. de Spectaculis, quod nusquam excusetur agens quæ Deus damnat, & quæ judiciorum varietati subjiciuntur: propterea quod *hæc est veritatis integritas, & quæ ei debetur disciplina plenitudo, non mutare sententiam, nec variare judicium.* Quomodo ergo fidit conscientia suæ, qui haud ignarus veritatem unam esse immutabilem, atque integerrimam, dum major pars Doctorum ab illius sensu distrahitur, pro libito quæ magis arrident complectitur? An non Ethnicis, quorum saltem in impia ipsorum Religione erat communis error, longe iniquior habendus est? Dices Ethnicis non probabilem fuisse conscientiam, sed erroneam. At hæc ipsa conscientia erronea, quoniam ei obsequebantur ob augurum, majorumque suorum auctoritatem, & ob auteceptam superstitionis venerationem, neque expendebant motiva credendi, quæ evidentissime fidem nostram confirmant; hæc, inquam, conscientia eis nedum probabilis erat, sed etiam Christianorum Religione probabilior. Fateri autem debent, ut pronotavi, Probabilistæ se non solum pugnare pro illo probabili opinione, quæ sit talis re ipsa, sed quæ talis appareat operanti. Quum itaque Idololatris religio flagitia permittens appareret probabilior, in sententia Adversariorum nostrorum immunes erant a culpa. Et quidem Erardus Billius e Probabilismi principiis excusat a peccato puerum baptizatum, qui ob monita parentum adhuc hæresi sibi propositæ assentitur, & ait multas puellas usque ad vigesimum annum vix posse censeri hæreticas. Cur quæso? Quoniam habent, quandiu argumentis convincentibus non retrahuntur, *argumenta probabilia suæ sectæ.* Hæc Billius Tract. 111. de Fide, non tantum ab Auctore Artium Jesuiticarum §. vi. Cent. 1. verum etiam a Nicolao L' Herminier Tom. v. pag. 120. laudatus. Qui ergo indiscriminatim Probabilismum sectantur, æque ac Ethnici, Tertulliani reprehensioni subjiciuntur.

R r

Ac-

Accedit Tertulliano Auctor Hom. 44. in Matth. inter opera Chrysostomi; cuius hæc sunt verba: *Si vestimenta empturus gyras unum negotiatorem, & alterum; & ubi meliores vestes inveneris, & pretio viliori, ab illo comparas; quomodo non oportet populum circumire Doctores, & inquirere ubi sincera veritas Christi venundatur, & ubi corrupta, & veriore eligere, plusquam vestimentum?* Qui Ergo unius, aut alterius Scriptoris sequitur auctoritatem, nisi is invictissimis Scripturarum sanctarum, Traditionis, ac sacrorum Canonum mentis sententiam suam roboraverit, atque adversarios habuerit quamplurimos, & probabilia duntaxat tradiderit, quasi ex uno negotiatore sordidam mercem sibi comparat, atque corporis utilitati magis studet, quam animæ. Alia Patrum testimonia producam proxima positione.

Evertitur etiam contraria assertio validis ratiocinationibus. Primo quoniam tenuis probabilitas, aut ex numero, & auctoritate scriptorum peti debet, aut ex momento rationis. Si ex primo capite; tenuis probabilitas commentitia est, ac repugnans. Vel enim auctores, quibus fulcitur, sunt omnes, aut plures, & sapientiores, ac maxime noti, & illustres; & hoc pacto non est tenuis probabilitas, sed magna: vel sunt perpauca, ac minus exercitati, nominisque vulgari; atque ita juxta treditam definitionem *probabilis*, nec opinionis probabilem possumus appellare, cum non habeatur momentum aliquod ponderorum. At pari jure si probabilitas innitatur rationi; aut hæc dignoscitur Scripturæ, ac Patribus consentanea, & gravis est probabilitas, non tenuis: aut Scripturis, Patribusque repugnat, & nulla probabilitas est; aut non deprehenditur, num repugnans sit, vel consentanea; & ita cum possit esse humanæ mentis figmentum, & exigua supponatur ac tenuis, nequit habere grave illud pondus, quod ad conscientiam probabilem ipsi adversarii requirunt. Probabilitas itaque quæ sit tenuis, nequit excogitari: nisi *probabile* dixeris quidquid potest aliqua argumentatione quodammodo suaderi; quod convenit etiam cuique dubitationi. Deinde si jus sit obsequi cuilibet quamvis tenui probabilitati; fas quoque erit imprudenter agere, & periculo peccandi se exponere; quemadmodum paulo post demonstrabimus. Præterea nonne peccat, qui

legem contemnit? Nonne contemnit qui divina mandata minimè meditatur? An meditatatur qui suavori cuilibet præbet assensum? Num talem assensum non præstat, qui minima ductus ratione propriæ obtemperat voluptati? Mitto erumpentem ex hoc fonte morum inhonestatem, turpissimamque licentiam.

Exemplis denique falsum illud dogma refellam. Quis enim cum in promptu sit communis cibus, acciperet insolitum, quem major convivarum pars veneno infectum assereret? Quis viam ab uno commonstratam arriperet, quam alii affirmarent ducere ad præcipitium, recessumque latronum? Quis post habitis finissimis sociis, sædus cum aliquo iniret absque prædis sponcione fructus uberimos pollicente? At qui opinionem tenui probabilitate suffultam amplectitur, facit quod aliqui iniquum, & animæ exitiosum deprædicant; iter tenet lubricum, ac præceps, & se adversus ceterorum commonitiones committit infido sponsori; agitque temere ad spiritualem perniciem, quod pro servanda corporis incolumitate vitaret. Nimis autem est futile quod reponunt nonnulli occurrere in allatis exemplis damnum imminens nostri, vel proximorum; quum magis timendum sit gehennæ incendium, ac perpetuus animorum interitus, quam quodcumque corporalium rerum detrimentum; & gratiæ agnatus perennisque felicitas sit bonis ceteris præferenda.

PROPOSITIO II. Universim de qualibet opinione probabili loquendo, ea si rata non appareat operanti, neque conscientiam moraliter certam ingeneret, haud est firmissima morum regula.

Demonstratur I. e sacris literis. Ecclesiastici enim 37. vers. 20. legitur: *Ante omnia opera verbum verax præcedat te: & ante omnem actum consilium stabile.* Verbum verax dicitur hoc loco veritatis perceptio vel ratio, juxta Græcam versionem, *Ἀρχὴ πάντων ἵπυς λόγος*: *Principium cujusque operis ratio.* Ut igitur quisque bonam conscientiam gerat, necessum est, ut rationem suorum operum reddere valeat, nec sinet se transversum agi a cupiditate, passione, casu, aliave re, quæ eum in errorem inducat. Atque hoc est præclarissimum monitum S. Thomæ Aquinatis datum Monachis Fossæ novæ prope exitum vitæ suæ, ut refert etiam Cor-

Cornelius a Lapide in hunc Ecclesiastici locum. Sane illum, qui ducitur opinione probabili, sæpenumero non ratio præcedit, sed error, & quidem error cujus aliquam habet suspicionem, neque stabile consilium, sed iudicium fluctuans, & anceps. Spernit itaque monitum Ecclesiastici, & voluntaria cæcitate in errorem prolabitur.

Præterea Matt. vi. 22. ait Dominus: *Lucerna corporis tui est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit. Si autem oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit.* Oculum directionem mentis Christus appellat. Est autem oculus simplex, inquit Bernardus de præcepto, & dispens. cap. xiv. num. 35. qui habet *caritatem in intentione, & in electione veritatem*, ita e regione duo mala oculus nequam constituunt, *cæcitas, qua fit ut veritatem non agnoscat, & perversitas qua fit ut diligat iniquitatem*, inquit idem S. Doctor proximo num. 36. At qui probabilem utrumque amplectitur, is sæpe falsam probat opinionem, & eligens deteriora, & quæ displicent Deo, non caritate ducitur, sed perversitate. Est itaque oculus ejus nequam, & corpus, idest, universum quod exercet onus tenebrosum, atque perversum. Vim addit huic argumentationi, quod S. Bernardus inquit num. 40. *Si igitur vere oculus nequam est, qui perversus pariter, & cæcus bonum agit, & malum credit, utique recte operando, sed operando inique bonum sibi in malum vertit, & tantum malum quantum crediderit; quandoquidem juxta sententiam Domini totum corpus tenebrosum reddit oculus nequam: quid enim luci relinquitur, ubi nec pia intentio, nec vere pia opinio invenitur? At non ideo sequitur, ut qui e contrario malum facit, & bonum putat, juxta suam fidem similiter & ipse inveniat. Quare? Non est quippe simplex oculus ille, qui ex iudicio veritatis totum corpus lucidum reddat. Profecto qui sequitur opinionem tantum probabilem, frequenter malum facit, & bonum putat. Ergo simplicem oculum nequaquam habet. Concludit Bernardus hac definitiva sententia: *Sive itaque malum putes bonum quod forte agis, sive bonum malum, quod operaris, utrumque peccatum est.* Advertas tamen, male ex hoc Bernardi loco quoddam inferre nec ignorantiam invincibilem a peccato excusare; quia hac ignorantia laborans, ha-*

bet cæcitatem, qua fit, ut veritatem non agnoscat. Ita Wendrockus, qui postrema Bernardi verba eo fortassis sine exscriptis literis grandiusculis. Male etiam illinc aliqui inferunt oculum, qui simplex non est, nequam esse, cum unum alteri opponat Christus; ut inquirunt post Gisbertum Continuatores Prælectionum Theolog. Hon. Tournely. Si enim id asseratur, ignorantis invincibiliter oculus nequam erit; quandoquidem destitutus luce veritatis non est simplex. Ac Bernardus num. 37. scripserat: *Est qui bonum diligit, & malum nescius agit. Hujus quidem bonus est oculus, quia pius, non tamen simplex, quia cæcus. Et est qui bonum & libenter agit, & prudenter intelligit. Hujus revera oculum non immerito simplicem dixerim, utpote cui neutrum bonum desit, nec zelus scilicet bonus, nec scientia.* Igitur est oculus, qui non est simplex, & tamen non est nequam, scilicet nescientis ignoracione excusabili; de quo idem Bernardus interpretatur ea verba: *Ephraim quasi columba seducta.*

Tertio probatur auctoritate Augustini, qui libro iiii. contra Academicos cap. xvi. ex-
cutere nititur principium illud, *Qui sequitur in agendo probabile, non errat, nec peccat*, demonstrans eo admissio licere adolescentibus insidiari pudicitiae uxoris alienae, & dare operam homicidiis, parricidiis, sacrilegiis, omnibusque omnino, quæ fieri, aut cogitari possunt, flagitiis, aut facinoribus, quum omnia ab aliquo auctore approbentur, adeo ut Catilina quadam Oratione, de qua Salustius, maximum crimen, in quo continentur omnia scelera, patriæ scilicet parricidium, persuaderit. Post hæc scite S. Pater num. 36. in hæc verba prorumpit: *Illud est capitale, illud formidolosum, illud optimo cuique metuendum, quod nefas omne, si hæc ratio probabilis erit, cum probabile cuicumque visum fuerit esse faciendum, tantum nulli quasi vero assentiatur, non solum sine sceleris, sed etiam sine erroris vituperatione committat.* Dices fortassis: quænam est impiorum Ethnicorum cum Catholicis, piisque Scriptoribus conventientia? Nulla prorsus. Augustini tamen argumentatio non Academicos tantum, verum etiam Probabilistas revincit. Enimvero demonstrat Augustinus juvenem adulterum non posse apud sapientissimos iudices damnari, si vera sit Academicorum opinio, propterea quod persuasum esset in Cumano gymnasio

ipsum non peccasse : quod de aliis flagitijs consimili ratione concluditur. Quare juxta Augustinum ita refellimus probabilismum. Si fas sit facere quidquid videtur probabile, immunis erit a supplicio, judiciumque damnatione homo quilibet flagitiosissimus, si ad Ethnicum judicem perducatur, quoniam apud Ethnicos probabiliter non peccat gravium flagitiorum patrator : & si vincatur patrias leges fregisse, respondere poterit, se vinculo illarum legum non teneri, quum sibi liceat agere quidquid est probabile. Igitur si fas est sequi opinionem probabilem, neque aliquis huic obsequens poterit reprehendi : quod Augustinus appellat capitale, formidololum, & cuique viro optimo metuendum. Imo argumentatio hæc robustius probabilistas perstringit ; siquidem Augustinus contendit Academicos in agendo quod videtur probabile turpiter errasse, tametsi nulli quasi vero assentirentur : dum qui sequitur opinionem probabilem, temere, quod falsum est, verum judicat.

Video posse Probabilistas reponere, ideo Academicos recte ab Augustino refelli, quoniam nulli rei præbentes assensum agebant quidquid alteri probabile videbatur, semper dubiam conscientiam servantes. At id retundit Carneades Academiæ princeps, & auctor ; qui apud Augustinum eodem libro cap. xviii. num. 40. cum undique premeretur, si nulli rei cesset assensus, nihil acturum esse sapientem, attendit sapienter quales illi actiones probarent, easque nescio quarum verarum similes videns, id quod in hoc mundo ad agendum sequeretur ; verisimile nominavit ; idque etiam probabile appellabat. Consimili ratione Probabilistæ dum inter varias opiniones animo fluctuant, nullique assentiuntur, attendunt quales actiones probent Theologi benigniores, illorumque assertum verisimile, quod etiam dicunt probabile, complectentes imitantur omnino discipulos Carneadis, qui, auctore eo loci Augustino, approbabant falsa, in quibus imitationem laudabilem rerum verarum animadvertabant.

Silentio prætermittendum non est ejusdem S. Parentis monitum utilissimum postremo libro de Civit. Dei cap. 33. docendis sedulo justis vigilandum esse, vigiliisque continuis excubandum ; ne opinio verisimilis fallat, ne decipiat sermo versutus, ne se tenebra alicujus erroris offundant, ne quod bonum est malum,

aut quod malum est bonum esse credatur, ne ab iis quæ agenda sunt metus revocet, ne in ea quæ agenda non sunt cupido præcipitet, etc. Quæ autem sollicitudo nos debet augere, quæ cura premere, si licitum ac tutum est probabiliter conscientiam sese conformare ?

Plura alia argumenta a ratione deprompta positionem nostram corroborant. Ac primum est, quod thesi superiori produximus, ex Adversariorum nostrorum doctrina impios quoque idololatrias esse immunes a culpa sculpitilibus servientes. Etenim non solum levi, sed etiam apud ipsos ponderosa probabilitate ducuntur. Nititur hujusmodi probabilitas insinuationi parentum, traditioni majorum, regionis ac patriæ consuetudini ; unde Augustinus exponens versum 4. Psalmi lxxv. ait : *Quid faceret puer natus inter paganos, ut non coleret lapidem, quando illum cultum insinnaverunt parentes ?* Inde prima verba audivit, illum errorem cum lacte suxit ; & quia illi, qui loquebantur, majores erant, & puer qui loqui discebat infans erat, unde poterat parvulus nisi majorum auctoritatem sequi, & id sibi bonum ducere quod illi laudabant ? Num reponent Probabilistæ cum xxiv. Senioribus apud Escobarium, infidelem, cui proponitur nostra fides, non teneri ad illam recipiendam dum ejus secta probabiliter apparet credibilis ? At tam laxa doctrina repugnat Augustino, imo & Davidi, divinoque Spiritui, qui in ore paganorum ad fidem venientium ponunt laudatum Psalmi lxxv. versiculum, *verba iniquorum prævaluerunt super nos, & impietatibus nostris tu propitiaberis.* Num dicent, infideles non excusari a colendis idolis, quia non datur de existentia veri ac supremi Numinis ignorantia invincibilis ? Sed præterquamquod id negant Probabilistarum complures, consequitur ex hac responsione solam invincibilem ignorantiam excusare a culpa eos, qui ducti opinione probabili præceptum aliquod transgrediuntur. Manet ergo inconcussa hæc adversus Probabilistas argumentatio. Et quod de idololatrarum scelere dictum est, etiam de hæresi pronuntiamus. Nullus enim hæreticorum est, qui sibi non persuadeat probabilem esse sectam, quam profitetur, atque id historico exemplo Bazomeni cujusdam Luterani confirmat in sua Theologia Fundament. p. 139. Caramuel affirmans, quod etsi alii consequentias istiusmodi non admittant, omnia tamen debent trans-

transglutire, vel a principali opinione discedere. Eadem ratione cuilibet crimini probabilissimum viam sternere facile demonstratur.

Alterum argumentum est, quod sequens opinionem probabilem imprudenter se gerat. Etenim prudentia est affectio animæ, vel motus, quo intelligit æterna superiora esse, & inferiora esse temporalia, & in se ipsis magis appetenda quæ superiora sunt, quam inferiora ac temporalia; ut docet S. Pater in 1. de lib. arbitrio cap. 13. Probabilistæ autem docent fas esse propriæ libertati indulgere, dummodo, probabilitas adsit; etsi alia ex parte dignoscatur divinum urgere præceptum. Propriam ergo voluntatem divinæ, sensum rationi, humanam libertatem legum obedientiæ, & temporale commodum incommutabili bono præferunt. Itaque imprudentiæ nota sunt inurendi. Quis insuper imprudentissimum non appellet exponentem se peccandi periculo; quod subire eligentes probabile, & errori obnoxium ipsa ratio demonstrat? Nam ut in quadam Elegiâ ad Thyrsium Gonzalez ait Joannes Blanchet Soc. J. Presbyter Pictavensis,

*Si sceleris levis umbra subest; natura
reclamans.*

*Occulto obsistit, qua valet, illa malo
Non noxæ tantum infandæ prohibetur imago,
Dum patet, accelerant ipsa pericula fugam.*

*Prudens nauta fugit ventos, dubiasque
procellas,*

*Et prudens repetit portum agitata ratis.
Ni certo constet culpæ nullum esse timorem,*

Hoc ipso actorem constituit esse reum.

Tertia ratio depromitur ex novitate doctrinæ. Hanc de Probabilitate sententiam incompertam fuisse ante annum 1570. diximus in Prænotatis. Et quidem Antonius Cordubensis in Quæstionario in lucem edito sequenti anno 1491. lib. 2. q. 3. docet semper tenendam esse sententiam probabiliorum ac tutiorem, *Et in hoc* (inquit) *Theologi omnes consentiunt.* Nullus pro benigniori sententia auctor affertur, qui vetustior sit Medina, & Mercado, ut inquit scriptor Synopsis Tract. Theologici Thyrsi Gonz. §. xii. num. 55. Nullus ex inclita Societate Jesu, auctore ipso Gonzalez, novæ opinioni consensit ante annum 1597. etsi jam instar ma-

lorum germinum serperet. Haud repetam quæ scripsi de Paulo Comitolo, a quo adversus Probabilistas citantur Scholastici omnes antiquiores. Amicus apud Gisbertum p. 167. fatetur repugnare sibi, ceterisque Probabilistis, *omnes fere antiquos Theologos.* Stephanus Gradi Prefectus Vaticanæ Biblioth. disput. de Opin. Probab. cap. 12. ait, *se audivisse virum gravissimum, & non vulgari hodie in Ecclesia dignitate affirmantem hanc paullo liberioris opinandi rationem avorum nostrorum memoriam, & repente, & quasi fortuito in Ecclesia extitisse, & quia non minus honorifica consultis, quam commoda consultoribus occidebat, facile ab omnibus receptam, & in mores inductam.* Adversarii itaque nostri flocci faciunt illam Ecclesiastici præceptionem, cap. xxxix. 1. *Sapientiam omnium antiquorum exquiret sapiens, & in prophetis vacabit; narrationem virorum nominatorum conservabit.* Tanta enim animositate suam sententiam propugnant, ut non solum scita antiquorum, nominatorumque negligant, verum etiam recentiores scriptores præferant vetustis omnibus, haud veriti etiam ore præpositionem illam proferre: *Doctrina fides a veteribus, doctrina morum magis a junioribus petenda.* Illud etiam fateri videntur sententiam, quam per tot sæcula Doctores Catholici reprobarunt, sacram postea regulam morum; nec unam esse honestatis legem, nec unam immutabilem veritatem; quod utique quam absurdum sit, nemo cordatus non videt.

PROPOSITIO III. Non licet sequi opinionem probabilem faventem libertati, relictæ alteræ æque probabili, quæ stet pro lege, ac præcepto.

Ad præcedentia argumenta, quæ omnia hanc positionem corroborant, accedunt sequentia. Primum depromitur ex divinis literis. Legimus enim Eccli. iii. 27. *Qui amat periculum, peribit in illo:* quæ verba ad illos spectant, ut a contextu liquet, quos supplantet multiplex suspicio, & quorum cor ingreditur duas vias. In Epistola ad Thessalonicenses prima cap. v. 21. ait Prædicator veritatis, *Omnia probate; quod bonum est tenete; ab omni specie male abstinete vos;* quod advertit etiam Joannes 1. Epistola cap. iv. versu 1. Etsi autem his locis commonemur, ne decipimur a Pseudopphetis, pertinent tamen etiam ad mores formandos Apostolicæ mo-

monitiones; quum tenenda sit veritas tam in credendo, quam in operando, atque unus Christus sit fide colendus, & sanctitate imitabilis; ipse enim solus est *via, veritas & vita*, Jo. xiv. 6. Hæc quum ita sint, quomodo non peribit, qui periculo frangendi legem se exponit, divinumque mandatum præfert hominum opinationi? Nam evidens periculum non est, ubi ea opinio, cui morem gerentes certi sumus nos bene agere, pro libito ac temere abjicitur? An periculum istud peccatum *materiale* duntaxat complectitur, dum malum voluntas eligit plenissima libertate? Quo pacto insuper probat omnem spiritum, qui spiritui veritatis resistit; falsum probat, & dum menti ejus meliora occurrent, sequitur deteriora? Qua ratione ab omni opere malo, & ab omni specie mala se abstinet? Quo jure affirmare potest teneri a se viam & veritatem, per quam solam pervenitur ad Patrem, si ex æquo æstimet opiniones duas, quarum altera manifesto vi contradictionis falsa debet esse? Non videntur hæc in maximi momenti negotio absque ponderatione prætermittenda.

Argumentatio secunda petitur ex Patrum auctoritate. Nam Gregorius Nazianz. Orat. xxvii docet, quod nihil nostra interesse debet si secus plerisque videbitur, sed rei veritatem curandam, quæ vel nos condemnet vel absolvet. Basilii in Psalmum lxi. ait stateram, qua utamur ad vitam instituendam, esse liberum arbitrium ratione directum, non opiniones hominum, de quibus scriptum est; *Mendaces filii hominum in stateris*. Chrysost. Hom. in 2. Epist. ad Corinth. xiii. inquit res ipsas inquirendas esse, non standum multorum opinionibus, alato aptissimo apertissimoque exemplo eorum, qui pecunias enumerandas seipsis exactissime supputant, nec tam facile aliis credunt. Sed his omissis, quæ producunt Merbesius, L' Herminier, Charlas, alique plures, urgebo vulgatissimam S. P. Augustini sententiam lib. i. de Baptismo contra Donatistas, ubi respondet ei, qui versatur in duabus oppositis opinionibus, an liceat accipere, aut non liceat accipere sacramentum in partu Donati, putatque utramque sententiam probabilem, tam Catholicorum, qui ajunt non recte accipi a Donatistis baptismum, quam Donatarum opinantium recte accipi, ea ductus ratione; quod communi

sententia sit etiam apud Donatistas baptismus: ei, inquam, sanctus Pastor responderet, quod cum certum sit hominem recte in Ecclesia Catholica baptizari; ibi debet sacramentum accipere, *Hic ergo, inquit, securus accipiat, ubi & esse, & accipi recte certus est, illic autem non accipiat quod esse quidem ibi dicunt, sed ibi accipiendum esse non dicunt, quorum sententiam decrevit eligere; quamquam etiam si dubium haberet non illic recte accipi, quod in Catholica recte accipi certum haberet, graviter peccaret in rebus ad salutem animæ pertinentibus vel eo solo, quod certis incerta præponeret*. Hinc duplex eruitur argumentatio. Prima, Non peccare illum qui sequitur opinionem probabilem faventem præcepto, Doctores omnes quos sequimur, & adversarii nostri tenent communiter; peccare autem, si sequatur opinionem faventem libertati, negant adversarii, at Doctores alii propugnant. Illam igitur opinionem tenere debet, quam tenendo certus est, non peccare: quemadmodum debet Catechumenus baptismum accipere in illa Ecclesia, in qua certus est esse, & recte accipi Sacramenta. Consimili argumento a Calviniana hæresi resipuisse Henricum IV. Gallorum Regem scribunt in hac dissertatione Gonet, & Charlas, & nos proximo libro cap. ii. in postremo adversus Mahumetanus. Altera argumentatio sit: Qui sequitur sententiam probabilem faventem libertati, eamque divino præcepto præfert; in rebus ad salutem pertinentibus certis incerta præponit: Qui in rebus ad salutem pertinentibus certis incerta præponit, graviter peccat: Igitur graviter peccat qui sequitur sententiam probabilem illamque præfert divinæ legis præcepto.

Respondere solent Probabilistæ, loqui Augustinum de validitate sacramenti, ac docere illum peccare, qui dubitans an valeat sacramentum susceptum in schismate, illud suscipit reapse a Schismaticis. Addunt sermonem instituere de illo, qui dubitat absque probabilitate. Verum nequit his argumenti robur infringi, ac debilitari. Enimvero prior responsio apertissime falsa est, cum S. Pater de susceptione, non de validitate sacramenti verba faciat; atque aperte distinguat questionem, An baptismus sit apud Donatistas, ab alia, An recte illic accipiat, & de prima affirmet nullam esse difficultatem. *Duo enim*

enim sunt quæ dicimus, inquit principio laudati capitis, & esse in Ecclesia baptismum, & illic tantum recte accipi: utrumque horum Donatistæ negant. Item alia duo dicimus, esse apud Donatistas baptismum, non autem illic recte accipi. Et paucis interjectis: Esse vero baptismum & apud Donatistas, & alii asserunt, & nos concedimur. Nulla ergo de validitate sacramenti ab Augustino quæstio instituitur. Præterea liquet ex verbis supra productis redargui ab Augustino illum, qui eligit accipere baptismum in parte Donati, certus etiam illic baptismum esse. Deinde cap. v. num. 6. hominem inducit ita loquentem, Illic accipere malui, ubi baptismum Christi esse utrique consentiunt. De sola itaque susceptione sacramenti ab Augustino differitur. Nec melioris est notæ responsio altera. Etenim suspiciens baptismum in parte Donati, movetur ea ratione, quam firmam existimat, nimirum quod utrique consentiant etiam apud Donatistas esse baptismum: ideoque sequens opinionem probabilem, quæ licet talis non sit, ei proculdubio videtur, efformat iudicium practicum, ac propriæ indulgens libertati, Illic, inquit, accipere volo, ubi baptismum Christi esse utrique consentiunt. Tenentur autem fateri Doctores contrarii in re nullam opinionem esse probabilem, nisi veram, & disputari de opinione, quæ appareat probabilis operanti. Id satis in prænotationibus explicatum. Ille ergo, de quo Augustinus, non absque probabilitate in parte Donati baptizatus est. Insuper demonstrat S. Pater peccare quisquis in rebus ad salutem pertinentibus certis incerta proponit etiam probabilitate supposita, dum contraria opinio gravi momento fulcitur, incertum est, an fas sit propriæ obsequi libertati, certum vero nil esse periculi obtemperando legi. Igitur etiam probabilitate supposita nefas est facere quod lubet, & opinioni præcepto magis consonæ obistere.

Proxima est argumentatio tertia. Duæ inter se pugnantes opiniones pariunt dubitationem: ac in dubiis debemus semitam eligere tutiorem, ut fert commune proloquium regulis Juris, Romanorumque Pontificum auctoritate firmatum. Vide præcedentis capitis prænotata. At magis tutum esse sequi opinionem quæ stat pro præcepto, & in qua nullum occurrit peccandi periculum, quam sequi opinionem stantem pro libertate, res

est manifesta. Illam itaque, non istam debemus amplecti. In huius argumenti confirmationem accedit; quod in Clement. Exviii. De Verborum significat. & Clement. Quia præterea, interrogatus Clemens V. num. ff. Minores teneatur sub præcepto mortalis peccati ad ea observanda, quæ in Regula B. Francisci verbo imperativi modi negative, vel affirmative appposito inserta sunt, responderet summus Pontifex teneri, quia in his, quæ animæ salutem respiciunt, ad vitandos graviores remorsus conscientie pars securior est tenenda. In capite etiam Inquisitioni tuæ, interrogatus Innocentius III. quid agendum sit conjugii, quando dubitat de valore matrimonii, respondet: Distinguimus, utrum habeat conscientiam huiusmodi ex credulitate levi & temeraria, an ex probabili, & discreta. Et quidem ad sui Pastoris consilium licite potest non solum reddere, sed & exigere debitum conjugale. Verum cum conscientia pulsat animum ex credulitate proculdubio probabili & discreta, quamvis non evidente, & manifesti debiti quidem reddere, sed postulare non debet, vel ne contra legem conjugii, vel contra iudicium conscientie committat offensam. Hæc duo decreta præ ceteris notanda sunt ad infringendam responsionem eorum, qui ajunt pronuntiatum illud, In dubiis tutior pars eligenda est, locum non habere in quæstionibus juris. Sunt enim ad jus pertinentes duæ quæstiones Clementi, atque Innocentio propositæ: quamquam nil fingi potest ea responsione futilius; cum etiam in quæstionibus juris, atque in his maxime vitandi sint remorsus conscientie; & declinandum violandæ legis periculum; quibus inniti effatum illud satis liquet ex dictis.

Præcedenti argumento respondet Tamburinus lib. 1. cap. 4. falsum esse insurgere dubitationem in conflictu oppositarum opinionum, cum dubium sit, quando nullæ utrinque rationes menti obversentur; qui vero duas habet opiniones æque probabiles, gravi rationum hinc, & hinc pondere se premi experiatur. Falsitatem huius responsionis demonstrat planissimis exemplis Wendrockius. Etenim in æquilibrio manet lanx, siue nullum neutri parti, siue utrique onus æquale imponatur: & iudex sententiam adversus suam, aut homicidam dicturus non solum animo fluctuat, dum nulla apparent accusationis vel defensionis argumenta, sed etiam dum illi

illi se sistant æqualia & opposita, V. G. testes duo, quorum unus affirmet, alter neget patratum crimen illud ab homine. Confirmet hæc exempla iudicium Salomonis in dirimenda meretricum lite, lib. iiii. Regum cap. 3. Addit Wendrockius nonnulla Virgilii, & Terentii carmina. Sed ne quis reponat plurimum nos æstimare Wendrockium in ea quæstione, in qua multa quidem tradit utilia etiam a Goneto clarissimo Thomista probata & exscripta, sed vagatur tandem extra orbitas contendens nec invincibilem ignorantiam suffragari opinationi probabili: refellitur Tamburini responsio apertissima auctoritate D. Thomæ scribentis Q. xiv. de Verit. art. 1. *Intellectus noster respectu partium contradictionis se habet diversimode. Quandoque enim non inclinatur magis ad unum, quam ad aliud vel propter defectum moventium, sicut in illis problematibus, de quibus rationes non habentur, vel propter apparentem æqualitatem eorum, quæ movent ad utramque partem: & ita est dubitantis dispositio, qui fluctuat inter duas partes contradictionis.* Igitur non solum quum nullæ menti observantur rationes, sed etiam si appareant utrinque æquales, animus in dubium ac fluctuationem inducitur. Recte prælaudatus Joannes Blancher Jesuita in altero ad Thyrsum Gonzalez Elego:

*Si pila adversis pugnant contraria pilis,
Si neuter victo victor ab hoste redit;
Tunc neutri addicta est mentis sententia
parti.*

*Fluctuat, & dubitans meus agitata
silet.*

*Tunc neque iudicium fertur, nec opinio
flectit*

*Ulla animum, neque mens, quo magis
vergat, habet.*

Respondet Vasquez 1. 2. disput. 69. valere prædictum axioma in dubiis, non in opinionibus: nam in dubiis neutri parti assentimur, & in opinionibus assentimur alterutri. Sed refellitur quamfacillime responsio ista ex ipsius Vasquesii principiis. Ait enim vir ille præclarus eadem disput. cap. 3. *Dubius quis est inter utramque partem, quoties in neutra cognoscit maiorem convenientiam prædicati cum subjecto in una parte contradictionis, quam in altera.* At si pulsant animum duæ opiniones æque probabiles, fieri nequit, ut in una parte contradictionis dignoscatur

major convenientia prædicati cum subjecto: non enim apparet major convenientia istiusmodi, ubi occurrit æqualis verisimilitudo, ubi præmunt animum æqualia rationum pondera, ubi conflictantur duo ejusdem firmamenti opinatus. In hoc ergo casu quisque, ipso Vasquesio iudice, dubius erit. Revincunt præterea responsionem hanc quæ modo adversus Tamburinum producta sunt.

Communior tamen Probabilistarum responsio est, valere illud morale proloquium in dubiis practicis, non in speculativis, ac posse per iudicium reflexum reddi conscientiam moraliter certam practice, tametsi speculative ob oppositas opiniones foret dubia. Dissecta fuit hæc machinatio capite præcedenti, ubi ostendimus cum D. Thoma 1. p. q. 79. art. ii. iudicium practicum, & speculativum solo fine, & connotatione distingui, eo quod istud ordinatum sit ad solam considerationem veritatis, atque illud derigatur ad opus. Diximus practicum iudicium speculativum sectari, nec posse, nisi imprudenter ac temere, eligi in praxi, quod non habet in mentis contemplatione firmitatem, nisi accedant momenta alia, & rerum circumstantiæ immutentur. Addamus tamen aliqua. Primum in allatis summorum Pontificum definitionibus frustra apposita fuisset regula illa juris, *In dubiis pars tutior est eligenda*, ad præscribendum iis, qui mente fluctuantes ignorabant quid sibi in praxi foret agendum, certam morum suorum regulam: nam si speculative dubii erant, non practice. Deinde si ad conscientiæ rectitudinem sufficiat actus reflexus, quo mens practice iudicet licitum esse sequi opinionem probabilem, nunquam eveniet casus, in quo transgredi possimus regulam illam juris, quandoquidem quisquis actu operatur, se determinat iudicio practico ad opus; ideoque dummodo actu reflexo dicat sibi fas esse eligere quod lubet, etiam præexistente dubitatione indnet bonam certamque conscientiam. Insuper actus ille reflexus vel cadit super opiniones menti obversantes, vel supra ipsarum objectum, vel supra libertatem aut voluntatem unum pro libito eligentem. Si actu reflexo iudicio utramque opinionem esse probabilem, iudicium istud firmum, & certum quidem est, sed me ab eligendo opinionem contrariam præcepto debet magis remove; siquidem iudicio ipso magis in dubitationem trahor, cum aperte per-

percipiam utramque opinionem pugnare invicem; & in alterius electione inveniri evidens erroris & peccati periculum. Si autem iudicio reflexo iudicetur objectum honestum esse, dum de hac honestate mens titubat, est iudicium imprudens, nec ductum rationis sequitur, sed subicitur errori, quoniam ratio ob conflictionem opinionum utrinque pendet. Quod si cadat reflexio supra libertatem ac voluntatem operantis: quid est aliud asserere reddi conscientiam certam per actum reflexum, nisi forte dicere. Etiam si speculative dubii simus, certum est nos minime peccare, dummodo dicamus; Cum liberi simus, facere possumus quidquid libet? Deinde juxta traditam Augustini doctrinam, peccat qui certis incerta præponit: erratque qui approbat, falsa pro veris. At iudicio reflexo Probabilistæ præponere possunt tanquam certa quæ incerta sunt, & approbare falsa pro veris. Igitur possunt peccare, & errare. Præterea iudicii reflexi certitudo innixa est illi Probabilistarum principio, *Licet operari secundum sententiam probabilem*, hoc autem incertum est, & quod inter nos disputatur. Dum ergo inquirunt haberi conscientie certitudinem per iudicium reflexum, certitudinem incertitudine fulciunt, & respondentes per id quod est in quæstione principium repetunt. Ad hæc iudicium reflexum non inducit ignorantiam saltem invincibilem iudicii directi & oppositi paullo ante in opinionum conflictu menti observantis: quomodo ergo poterit operantem immunem reddere a culpa, si falsæ opinionis præstet assensum? Denique iudicium illud reflexum vel innixum est probabili opinioni operantis, vel probabilitate alienæ: si probabilitati operantis, aut is suspendit iudicium directum de actionis inhonestate, & hæc suspensio, quoniam voluntaria est, ipsum imprudentiæ ac negligentiae condemnat, aut librat momenta, quæ inhonestatem illam suadent, & impossibile est, quod efformetur iudicium reflexum de operis honestate, si hanc non evincant majoris ponderis argumenta. Propriæ itaque probabilitati nequit inniti iudicium reflexum firmum ac certum. Sed neque probabilitati alienæ; etenim hæc intellectum movere potest auctoritate ac ratione æquali, aut præponderanti comparate ad auctoritatem, quibus directe probabilitas propria fulcitur. Si æqualis sit probabilitatis alienæ ratio vel aucto-

Berti Theol. Tom. IV.

ritas, adhuc iudicium anceps, & fluctuans erit, nec me probabilitas aliena poterit ad iudicium practicum promovere. Si vero apparet auctoritas, & ratio præponderans, fiet una opinio altera probabilior. Vide Logisticam Ægidii Estrix Jesuitæ. Recte etiam in Ode Parænetica sæpe laudatus Joannes Blanchet:

*Directa honesti regula præminens
Sit norma agendi: iudicia exteri
Te stare prudenter vetabo,*

*Ni ratio comitata præsit:
Ne tu reflexo iudicio impotens
Incumbe: inani fretus arundine
Mergere caliganti averno*

*Tartareis tumultandus undis.
Suspensa mentis libra licentior
Nil te juvabit: nullaque flexio
Obliqua tollet, nec protervos
Ingenii reparabit ausus.*

Demonstratur præterea propositio ex doctrina D. Thomæ: qui citata Quæst. xiv. de Veritate art. 1. docet intellectum non moveri, nisi a duobus, scilicet a proprio objecto quod est forma intelligibilis, & a voluntate, quæ movet omnes alias virtutes, ait aliquando ita moveri ut non inclinetur magis ad unam, quam ad alteram partem contradictionis vel propter defectum moventium, vel propter apparentem æqualitatem eorum, quæ movent ad utramque partem, & hanc esse dispositionem dubitantis: aliquando inclinari ad unam partem potius, quam ad alteram, sed tamen dubitare de opposita, & hanc esse dispositionem opinantis, qui accipit unam partem contractionis cum formidine alterius: aliquando adhærere omnino uni parti, atque id quandoque esse ab intelligibili, quandoque a voluntate; si ab intelligibili, esse dispositionem scientis, ad quam requiritur vel ut cognoscantur principia immediate in se, quod pertinet ad intelligentiam, vel mediate atque evidenti demonstratione ex iisdem principiis deducta, quod scientiæ proprium est: si denique ab auctoritate tantum, ita ut voluntas præbeat assensum firmissimum, etiam si intellectus non moveatur ab intelligibili sive immediate per cognitionem primorum principiorum, sive mediate per evidentem demonstrationem, esse dispositionem credentis. Hæc est illius articuli summa: ex qua primo sequitur, in concursu duarum opinionum æque probabilium, nullam in intel-

lectu esse dispositionem, nisi dubitantis, propter apparentem æqualitatem rationum momentum ad utramque partem. Sequitur etiam neutram opinionem in hypothese esse veram opinionem probabilem, quoniam animus æque inter duas fluctuans non inclinatur in unam partem contradictionis potius, quam in alteram. Sequitur pariter non posse in opinionum istarum conflictu haberi iudicium certum, quum nequeat intellectus ad assensum alterius determinari evidenti ratione, vel firmissima auctoritate. Sequitur postremo iudicium illud practicum ac certum, quod tantopere jactitant adversarii, pendere a sola voluntate, eaque levi, & ad malum damnabiliter inclinata, quum nec rationis lumen sequatur, neque itrefragabilem auctoritatem.

Quamquam laudatus, atque in epitomen redactus articulus satis Divi Thomæ mentem patefacit; sunt tamen alia loca complura, ac pervulgata, quæ probabilissimum aperte revincunt, præsertim Quodlib. viii. art. 13. & Quodlib. ix. art. 15. ubi querit an sit licitum habere plures præbendas. In quorum locorum uno scribit valde periculosum esse determinate sententiam dicere: *Quia Theologi Theologis, & Jurista Juristis inveniuntur contraria sentire*; in altero autem ait: *Si ille, qui possidet plures præbendas in quadam dubitatione inducitur ex contrarietate opinionum, & si manente tali dubitatione plures præbendas habet, periculo se committit, & sic peccat, utpote magis amans beneficium temporale, quam propriam salutem.* Et ne quis reponat agere beatum Thomam de conscientia dubia, non de probabili, per quam inducitur quædam persuasio recti atque honesti, pensitanda sunt quæ ibidem docet Angelicus: *Dicendum est ergo, inquit, quod quando duæ sunt opiniones contrariæ de eodem, oportet esse alteram veram, & alteram falsam. Aut ergo ille, qui facit contra opinionem Magistrorum, utpote habendo plures præbendas, facit contra veram opinionem, & sic cum faciat contra legem Dei, non excusatur a peccato, quamvis non faciat contra conscientiam. Aut illa opinio non est vera, sed magis contraria, quam iste sequitur, - ita quod vere licet habere plures præbendas, & tunc distinguendum est, quia aut talis habet conscientiam de contrario, & sic iterum peccat contra conscientiam faciens, quamvis non contra legem: aut non habet scientiam de contrario, sed certitudinem, sed*

tamen in quemdam dubitationem inducitur ex contrarietate opinionum, & sic si manente tali dubitatione plures præbendas habet, periculo se committit, &c. Igitur qui operatur ex conscientia probabili, vel sequitur falsam opinionem, & peccat quia agit contra legem neque excusari potest ob invincibilem ignorantiam, quæ tunc non adest: vel sequitur opinionem veram, & in conflictu duarum opinionum, quum non habeat talem certitudinem, quæ omnem formidinem excludat, item peccat, quia se exponit peccandi periculo: ideoque ne peccet, necessarium est, ut opinio quam sequitur sit adeo probabilis, ut ex opposita in nullam dubitationem adducatur, prout docet ibidem S. Doctor. Verum quod nequeat id contingere stantibus duabus opinionibus æque probabilibus, res per se loquitur. Recte itaque ponderata hac S. Thomæ doctrina ait Amadeus Guimenius: *Hec si vera sunt, vix operantibus ex opinione probabili.* Vide Ubigrant, Contensonum, & Guerrerum in Confut. Probabilismi. Lege & Philippi Cancellari Parisiensis miserrimum exitum apud eundem Guerrerum Tom. 1. pag. 42. Argumenta a ratione in superioribus thesibus producta sunt.

PROPOSITIO IV. Nefas pariter est, sequi opinionem minus probabilem stantem pro libertate in concursu opinionis probabilioris, quæ stet pro lege.

Hanc thesim confirmat, ut liquet, omnia argumenta præcedentia, magisque corroborant quæ consequuntur. Ac primum ei robur addunt Scripturæ, nam Eccli. xix. 4. legimus: *Qui credit cito, levis corde est.* Matth. vii. 14. *Quam angusta porta, & arcta via est, quæ ducit ad vitam!* Lucæ xxi. 36. *Vigilate itaque omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere ista omnia, quæ ventura sunt, & stare ante Filium hominis.* Profecto qui laxiorem ac minus Probabilem sententiam amplectitur, Doctoribus varia tradentibus assentitur facillime, imo iis tantum, qui auribus suis serviunt, accommodat auditum; ideoque levis est corde, incautus, nimis credulus, ac suipsius palpo, & seductor. Viam quoque salutis unicam, & arctissimam fingit sibi pluribus diverticulis instructam, ac planissimam amplissimamque: quod adeo verum est, ut Caramuel haud veritus sit scribere in Th. Fundament. pag. 549. post exhortum probabilissimum multas opi-

opinionem esse probabiles quæ antea non erant, & jam non homines peccare, cum antea peccarent, eo quod omne probabile a peccato excuset. Ita ne Apostoli, Patres, antiquiores Theologi, Christus ipse, ignorarunt quomodo arduum salutis iter complanarent, compellentes conscientiam infirmam ad assiduam sollicitudinem, ad vigilantiam, ad preces, ad iter arripiendum laboris timorisque plenissimum? Si fas est similia effutire, cui bono deservit aut studium moralium disciplinarum, aut orationis frequentatio, quum absque ulla ingeniorum tortura, & absque implorato superne collustrationis munere possit magna cum tranquillitate conscientiarum unusquisque æternam salutem assequi, dummodo agat, quod videtur sibi verisimile, perlegatque ad summum auctorem aliquem maxima comitate præditum? At de hoc argumentorum genere Sinnichius, Wendrockius, Gonet, L'Herminier, ac Merbesius superius laudati.

Argumentum alterum promitur ex lib. 1. Clement. tit. 1. ubi dissentientibus Theologis in ea quæstione, an pueri in baptismo simul cum remissione peccatorum gratiam habitualement recipiant, etsi nonnulli veterum negarunt ob ratiocinationes non prorsus spernendas, ait tamen summus Pontifex Clem. V. *secundum sententiam tamquam probabiliorē, & doctrinis Sanctorum, ac Doctorum modernorum Theologiæ magis consonam, sacro approbante Concilio (Viennensi) duximus eligendam.* Lemovicense quoque Concilium tractans de Officio S. Martialis, definit *necessariam esse, ut semper justior, & rationabilior pars prævaleat*, dum cultus aliquis Sanctis decernitur. Eandem regulam in fecerendis Scripturis Canonis tradit S. P. Augustinus lib. 11. de Doctrin. Christ. cap. 8. docens, *eas, quæ ab omnibus recipiuntur Ecclesiis, præponendas eis, quas quedam non accipiunt, in iis vero quæ non accipiuntur ab omnibus, præponendas eas, quas plures gravioreque recipiunt, eis, quas pauciores minorisve auctoritatis Ecclesiæ tenent.* Diffiteri non poterunt adversarii juxta Ecclesiæ statuta, Sanctorumque documenta, in Scripturis recipiendis, in dirimendis controversiis, in Ecclesiæ ritibus statuendis probabiliorē sententiam esse minus probabili præferendam. Cur idem in formandis moribus non erit accurate servandum?

Tertium argumentum sit: Si liceret sequi

opinionem minus probabilem, quotiescumque infidelis aliqua probabilitate ductus ad fidem Christianam sibi probabiliori ratione propositam accedere detrectaret, esset ab infidelitate excusandus: & fas esset Judici verisimili ratione permoto damnare reum, quem firmiores conjecturæ absolvendum esse monstrarent. Enimvero uterque probabilis opinioni sese accommodaret. At proscriptæ fuerunt ab Innoc. XI. propositiones istæ: *Ab infidelitate excusabitur infidelis non credens, ductus opinione minus probabili; & Probabiliter existimo judicem posse judicare juxta opinionem minus probabilem.* Quid ad hæc Probabilistæ? Præcavendum esse grave incommodum, ac damnum illatum proximo? At mihi magis pertimescedum sempiternum animæ interitum, quam temporale proximi exitium, præscribit lex, commonstrat ratio, percipit caritas, communisque sensus enuntiat.

Proximum argumentum suppeditant censuræ latæ adversus sententiam oppositam. Ludovicus enim de Gondrin Archiepiscopus Senonensis die 3. Septembris anno 1658 coacta septingentorum virorum Synodo, omnium plausu ac suffragiis declaravit, *doctrinam quæ censet fas esse, neglecta probabiliori & tutiore, sequi opinionem minus probabilem & minus tutam . . . falsam & periculosam esse, & innumeris corruptelis viam aperire.* Eodem anno die 24. Octobris Antistites, Alestensis, Apiamentis Convenarum, Vasatarum, & Conseranorum non tantum proscribere celebrem Casuistarum Apologiam, verum etiam, quod summo opere notandum est, declararunt ejusdem Apologiæ auctorem tam absurda scripsisse innixum illi principio, *Que de deux opinions probables on peut choisir celle, que a moins de probabilité.* Pari jure Episcopus Lexoviensis in Censura anno proximo 1659. eandem Apologiam confixit, quoniam probabilitati, quæ est laxitatem omnium ferax parens, innititur: *La Probabilité (inquit Gallice) qu' on peut appeller la mere funeste de toutes les autres erreurs des Casuistes.* Archiepiscopus Bituricensis ipsammet Apologiam damnans, eandem probabilitatem errorum scaturiginem esse demonstravit in sua Censura die 6. Februarii ejusdem anni 1659. *La vraie regle, que suivent les Casuistes, enseigne que deslà que une opinion est probable, elle est si assentée, qu' on ne court point*

point risque de se damner en la suivant : on peut s'arrester à un opinion quoy qu'elle semble moins probable qu'une autre. Vide Censuras alias quamplurimas apud Merbesium P. 1. Summæ Christianæ quæst. 36 & Antonium Charlas in Disput. de Opinionum delectu cap. xviii. Atque in eis adverte non solum Apologiam damnari ob opinionum laxitatem ; sed etiam asseri huius laxitatis fontem esse principium illud, *Licet sequi opinionem minus probabilem*, &c. in huius rei confirmationem demonstrare possem, quomodo omnes morum corruptelæ ex libris Probabilistarum prodierint ; uberrimam enim segetem præbent ad hoc evincendum Epistola v. & viii. Ludovici Montaltii Christianus Alethophilus in Artibus Jesuiticis a cap. 15. usque ad 166. Germanus Philalethes Opusculo v. cap. 5. , & ne rigidiores istos, & forte Janseniano fermento conspersos, ac sesquihæreticos commemorem, Nicolaus L' Herminier Tom. v. pag. 113. & seqq. ubi recenset absurda, in quæ prolapsus est Probabilistarum antesignanus Caramuel, ac Gonetius stilum acuens in tertio huius dissert. articulo adversus laxitates ejusdem Caramuelis, Tamburini, Sancii, Dianæ, Baunii, aliorumque, necnon Vincentius Contensonus in Probabilitatis Commento cap. 2. speculat. 2. Verum cum omnis homo mendax sit, atque obnoxius errori, ab his supersedeo, rarus sufficere ad malorum germinum perditionem, si securis admoveatur radici.

Quintum argumentum petitur a veterum Theologorum conspiratione : de qua satis multa in prænotatis, atque præcedenti propositione II.

Argumentum sextum rationi subnixum est. Cumque multiplex possit ratio succurrere, illam iterum urgebimus, qua adducimur ad operandum prudenter : imprudentissime enim se gerere, qui sequitur opinionem minus probabilem, ostendunt momenta plurima. Ac primo, quid est prudentia? Illam supra ex Augustino definivimus, quod si eligendorum, & rejiciendorum discretio sive affectio animæ, qua percipimus æterna superiora esse, temporalia autem inferiora. Contentit Cicero scribens in 1. de Officiis : *Prudentia, quam Græci φρονεῖν dicunt est rerum expetendarum, fugiendarumque sententia*. Huius munus præcipuum est sagaciter Seligere, ea quibus adiuvatur ab eis quibus impeditur, ait S. Pa-

ter lib. 1. de Morib. Eccl. Cath. Cap. xv. n. 25. Si eligantur temporalia & inferiora, esse prudentiam carnis, quæ teste Apostolo inimica est Deo, non prudentiam spiritus præeligentem superiora, scite idem Augustinus demonstrat Q. lxvi. num. 6. in 83. Etiam Aristoteles in libro Magnorum Moral. cap. 33. ait, *Prudentis ac prudentia est optima expetere, eaque semper sibi proponere & æstutare : at astutia, & astuti fuerit conjectare*. Peto nunc : Qui sequitur opinionem minus probabilem, abicitque probabiliorem, seligit optima? Minime. Præponit sibi superiora? Minime. Discernit accurate inter res expetendas ac fugiendas? Minime, inquam. Est itaque maxime imprudens. Deinde, ut Comitulus demonstrat lib. v. Respons. Moral. Q. 15., imprudens & ignarus est, qui eligit longius abesse, quam proprius accedere ad veritatem : qui in morum disciplina obstruit sibi viam indagandæ veritatis : qui sponte ratione discedit : qui iudex constitutus, pluribusque testibus auditis, sequi mavult eorum testimonium, qui minus verisimilia deposuere. At si probabiliori sententiæ præfers minus probabilem, eligis longius abesse a veritate : quoniam quod est minus verisimile magis a veritate divellitur : præcludis tibi aditum ad veritatem inveniendam, quia via expeditior veritatis est verisimiliora sectari : discedis sponte a ratione, quum abicias quod magis rationi est consonum ; & quasi pro tribunali veritatis sedens causam definitis testimonio fretus deteriori, nam contrariis de eadem re argumentis acceptis minus verisimilia præfers verisimilioribus. Quomodo ergo non eris scelerate ignarus, imprudens, ac infrunitus? Mitto quæ sæpe repetita sunt, de peccati, cui te committis, periculo.

Postremum argumentum promitur ab exemplo. Doctrina est Vasquesii inter Probabilistas celeberrimi ; eoque auctore ab omnibus approbata, medicum peccare, si applicet medicamenta, de quibus dubitat, utrum sint profutura, vel nocitura, eo quod in dubiis tutior sit tenenda pars. Ceterum si medicus probabili opinione sua, vel aliorum medicorum credat medicamentum magis profuturum, quam nociturum, nec magis certum sapperat remedium, potuerit illud adhibere ; satis enim prudenter se gerere videtur, si sciens ægrotum moriturum adhibeat ei aliquid, quod quam-

quamvis non certo, probabiliter tamen sit profuturum, tamen nocere fortasse possit. Si vero sit aliud remedium citra opinionem magis certum, illud debet adhibere; alioquin præcepto non satisfaciet, quo debet subvenire proximo. Hæc, atque eisdem plane verbis Gabriel Vasquez 1. 2. disput. lxxiv. cap. 4. Dicant modo Probabilistæ, quare hæc prudentiæ, & æquitatis regula non sit in cura animarum servanda? ostendat cur major adhibenda sit sollicitudo in curatione corporis ægrotantis, quam in dirigenda interioris hominis valetudine? demonstrent delectu opinionis minus probabilis, dum suppetit tutior, nullum afferri animæ nocumentum: negent quod nec Ciceronem latuit De finibus 5., *Ut medicinam valetudinis, sic vivendi artem esse prudentiam*. Hæc adversus Probabilismum satis sunt, cum quatuor hæ positiones sese invicem valide communiant, & momenta unius fulcimentum alterius corroborent.

CAPUT XV.

• *Expediuntur Probabilistarum argumentationes.*

DILUENDA nunc Adversariorum objecta præcipua; quorum fabricari potest ex iis Scripturarum sanctarum locis, in quibus Dei præcepta dicuntur jucunda, levia, & observatu facillima. Ita Ps. cxviii. 39. *Judicia tua jucunda* Matth. xi. 30. *Jugum meum suave est, & onus meum leve*; & Epist. 1. Joan. v. 3. *Mandata ejus gravia non sunt*. At præcepta Christianæ legis gravia essent, & jugum Domini servile, nimis ponderosum, & collo excutiendum, si neque fas esset libertati indulgere, & benigniorem sententiam probare. Abeat ergo rigida Antiprobabilistarum, qui id inficiantur, sententia.

Respondetur, recte dici jugum Domini suave, & manda levia atque jucunda, etsi nobis juxta divina eloquia, per angustam portam intrandum sit, orandum sine intermissione, nosmetipsos abnegandum, & quemadmodum monent Apostolicæ Epistolæ, cum carnales simus venundati sub peccato, ingemiscamus in hoc tabernaculo gravati, colluctationem habeamus adversus carnem & sanguinem, & nos exhibere debeamus sicut Dei ministros, in multa patientia, in tribulatio-

nibus, in necessitatibus, in angustiis, in plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus, in vigiliis, in jejuniis, in castitate, in scientia, in longanimitate, in suavitate, in Spiritu sancto, in caritate non ficta. Sed, inquis, quomodo sub tanto onere jucunditas, ac facilitas? Multa quidem, neque ob unam duntaxat causam. Primum leve est onus Christi comparate ad præcepta legalia, quibus abrogatis, ut inquit Augustinus Epist. 118. nunc 54., *Sacramentis numero paucissimis, observatione facillimis, significatione præstantissimis societatem novi populi colligavit*. Deinde levissimum est ob spem magnæ retributionis, quæ cor nostrum allicit & inclinat, cum non sint condignæ passionibus hujus sæculi ad futuram gloriam: unde ait idem Augustinus Serm. 182. de Tempore: *Jugum discipulis Christi obedientiæ merito est suave, cui servire est regnare*. Levissimum præterea est quoniam non timore, sed amore ad hanc legem servandam pertrahimur, accipientes spiritum adoptionis, non servitutis: quare ipsemet Augustinus de Præf. justit. cap. 10., *Laborant, inquit, in Dei præceptis, qui ex timendo adimplere conantur: sed perfecta caritas foras mittit timorem, & facit præcepti sarcinam non solum non opprimentem onere ponderum verum etiam sublevantem vice penarum*. Insuper perleve est istud onus, eo quod satis sit ad salutem capeffendam, ubi vires & facultates non suppetant, bona voluntas, cum e contra in mundi amore nil solo cordis desiderio acquiratur præter torquentem animum anxietatem: quare idem Augustinus ait lib. vi. de Musica cap. 14. *Laboriosior est hujus mundi amor, quam Dei*. Tandem, ne omnia persequar, suave est jugum Domini, quia ipse adjuvat ut fiat quod imperat; inquit idemmet S. Pater Serm. xcvi. cap. 1. & de Nat. & Grat. cap. 69. *Et ipso, quo firmissime creditur Deum justum & bonnum impossibilia non potuisse præcipere, hinc admoneremur & in facilibus quid agamus, & in difficilibus quid petamus*. Vide quam bene his consentiat Tridentinum Concilium sess. vi. cap. 11. Hæc itaque verissimæ causæ sunt, cur mandata non sint gravia, cur jugum suave, cur onus leve.

Et quidem si divinæ legis æquitas & jucunditas plenam nobis in opinionum discrepantia relinquerent libertatem, levis magis ac lenior foret, si permetteret etiam in dubiis, imo

imo & in noxiis atque illicitis agere quidquid lubet; &, quod horrent Christianæ aures, suavior esset lex concupiscentiæ, quam spiritus. Levior esset, si nobis ad inquirendam veritatem nequaquam adigeret, quod tamen omni adhibita diligentia, pro negotii qualitate ac magnitudine, faciendum esse Adversarii non diffitentur, ut Thomas Sanchez lib. 1. Sum. cap. 6. n. 36. & Gabriel Vasquez 1. 2. disput. 123. cap. 2., etsi decipiantur, dum ajunt quæsitum satis de veritate, ubi adinveta sit aliqua ratio probabilis ac verisimilis. Longe gravior quoque fuisset lex Christiana priscis Ecclesiæ temporibus, dum fideles hæc moralis Theologiæ rudimenta ignorabant; ac dura, gravisque Doctorum omnium sententia per sæcula retroacta. Statera denique ad dignoscendum quid gravius, quid levius sit, esset humana ratio rerum verisimilitudine obducta, sibi placens ac illicitis inhians arbitrium. Sed quid tam multa ad futilem, ineptamque argumentationem? Neganda est minor. Ait eo loci Joannes: *Hæc est enim caritas Dei, ut mandata ejus custodiamus*; & Augustinus cit. cap. de Nat. & Grat. *Quomodo est enim grave, cum sit dilectionis mandatum? Aut enim quisque non diligit, & ideo grave est; aut diligit, & grave esse non potest.*

Opponunt deinde regulam Cæsarei Juris 171. *In pari causa possessor potior haberi debeat.* Et alteram num. 11. in vi. Decret. *Cum sunt partium jura obscura, reo favendum est potius, quam auctori.* Ex quarum prima Probabilistæ ita arguunt: Stat homo in possessione suæ libertatis: igitur in pari opinionum conflictu, penes ipsum est eligere quod magis libet. Similiter ex altera regula ratio-cinantur: Judex in ferendis sententiis non debet reo pœnam præscribere, dum in suo foro incertus est de delicto. Ergo neque in foro conscientiæ damnari aliquis debet, nisi certa sint patrati criminis argumenta; ideoque immunis a reprehensione est qui habet rectitudinis suæ opinionem aliquam verisimilem.

Respondetur has, quibus sententiam suam Adversarii munire student, juris regulas nullum in hac quæstione fulcrum ipsis substernere. Nam de priori regula Gabriel Vasquez, quamvis inter Probabilistas percelebris, 1. 2. disp. 65. cap. 3. ait, locum habere solum in materia justitiæ, alioquin

in omni dubio fas esset eligere partem minus tutam, quod valde absurdum est. Deinde quis, nisi insigniter audax, adversus Deum, ejusque legem objiciat titulum possessionis? Rursus, si huc regula ista advocanda est, possessio stabit pro Deo, ejusque lege, quæ sempiterna ac inviolabilis est, non pro humana libertate nobis Dei munere collata, ut merito obedientiæ eidem legi subjiciamur. Item nullum habet opinio probabilis jus possessionis adversus probaliorem ac tutam, quæ adversariorum consensione probatur ab antiquioribus omnibus, suisque oppugnatoribus semper obstat. Præterea hæc eadem regula in decretal. vi. n. 65. legitur, *In pari delicto vel causa melior est conditio possidentis*, ibique Glossa exemplum affert Titii volentis repetere pecuniam ob stuprum inferendum datam virgini, auctorisque repetentis a corrupto judice nummos. Ad hæc non tenet regula ipsa, neque par est causa, quando emergit ex una parte peccandi periculum, in Cap. *Significasti* de homines definitur Sacerdotem habendum esse tamquam irregularem, tametsi incertum sit an ejus ictu occisus interierit, & quamvis ille habeat sacrorum possessionem: atque in Cap. *Dominus*, de secundis nuptiis, decernitur ut mulier, quæ fruitur secundarum nuptiarum possessione, si dubitet de morte prioris conjugis, non possit a viro, quam possidet, debitum exigere conjugalem. Tandem jus civile præscribit duntaxat ea, quæ spectant externam politiam, civiumque concordiam, neque interioris fori animorum quoque pravitatem damnatis sibi arrogant auctoritatem. Ad primum itaque, nego antecedens; quandoquidem in duarum opinionum conflictu, neque par est causa, cum in altera adsit peccandi periculum: neque objicere potest humana libertas adversus legem Conditoris sui titulum possessionis, neque patrocinandum est eis, qui adversus Legislatorem intendunt actionem.

Alterum legis pronunciatum, *Cum sunt* &c. definit judicem non posse pœnam ordinariam, & impositam pro certo ac determinato delicto, infligere reo, quem certe non constet delictum illud perpetrasse: id vero minime locum habet, si pœnæ sit annexum præceptum aliquod abstinendi se a certo genere officii ac operis, qualis est *irregularitas* arcens delinquentem a ministerio altaris. Si enim minister committat peccatum, etiam si cer-

certo non constat delicto, irregularis censendus est, & debet a ministerio altaris recedere, quando eidem peccato canones poenam irregularitatis præscripserint. Ita laudatum Caput *Significasti*, & ipse Vasquesius 1. 2. disput. 66. cap. 7. Adde disparem esse rationem de Judice in foro externo adversus reum poenam decernente, & de interno conscientiae foro: quam disparitatem affert Glossa doctrina deprompta ex D. Thoma 2. 2. q. 60. art. 4. *Ubi (inquit) non apparent manifesta indicia, debemus alios reputare bonos, quia contemptum, & nocumentum alteri non debemus asferre, nisi causa cogente: at circa nos ipsos dubia interpretari in malam partem, secundum illud Job, Verebar omnia opera mea; quia cum debeamus malis nostris adhibere remedium, expedit, ut securius remedium apponatur, supponere id, quod est deterius.* Hæc Glossa ad Cap. *Ex parte*, de scrut. Quare ad secundum argumentum neganda est consequentia, propterea quod nec tenet regula illa juris ubi adest peccati periculum, nec eadem externi, ac interni fori habenda est ratio. Accedit censendum esse homini tutiorem sententiam, sicuti honestior est, ita utiliorem, benigniorem, jucundior, ac libertati magis consentaneam; quoniam suavitatis caritatis præferenda est cuilibet voluptati, & libertas spiritus libertati malum agendi, quæ potiori jure dici debet servitus, quam libertas. Dum ergo dicimus tenendam esse tutiorem partem, propugnamus sententiam, quæ filiis, qui aguntur spiritu Dei, videri debet stare pro libertate, & ad finem, in quem tendunt, facilius pertrahens; quod colligitur etiam ex Divo Thoma 2. 1. q. 147. art. 2. ad 3. Atque his productæ juris regulæ collustrantur, exponuntur, ac retorquentur.

Insuper obijciunt quædam rescripta Pontificum. Innocentius III. Cap. *Literas*, de Restit. spoliat. interrogatus a Gerardo Archiepiscopo Bituricensi quid agendum de muliere, quæ non expectato Ecclesiæ judicio recesserat a marito, opponens impedimentum consanguinitatis, & viri sævitiam: recitatis sententiis oppositis, ac mediam eligens, inquit: *Nos autem ad præsens nullam de prædictis sententiis reprobamus, nec cuiquam illarum aliquod præjudicium ex nostra responsione volumus generari.* Declaravit ergo Innocentius fas esse utramlibet opinionem sectari. Alexander III. in IV. Decret. Tit. XI. de

Cognat. spiritual. cap. 2. quærentibus, *An vir, aut mulier, scienter vel ignoranter filium suum de sacro fonte susceperint, debeant propter hoc separari*, respondit: *Quavis generaliter sit constitutum, ut debeant separari: quidam tamen humanius sentientes, aliter statuerunt: ideoque nobis videtur, quod sive ex ignorantia, sive ex malitia id fecerint, non sunt ab invicem separandi.* Alexander itaque sequutus est opinionem benigniorem stantem pro libertate conjugum, etsi altera communior esset, ac probabilior. Etiam Cælestinus III. in IV. Decret. Tit. XV. cap. *Fraternitatis*, excusat sententiam Episcopi Antifiodorensis, qui separaverat Odoardem mulierem a viro, per errorem probabilem. *Sententiam divortii (inquit) per errorem licet probabilem novimus esse prolatam: ideoque censet summus Pontifex minime damnandum, qui probabili opinione ductus falsum approbat.*

Resp. his Rescriptis egregie sententiam nostram firmari. Innoc. III. cit. Cap. *Literas*, laudat primum Epistolam Lucii III. relatum eodem tit. de Rest. spoliat. qua decrevit restituendam esse mulierem a viro violenter expulsam exceptione consanguinitatis, non expectata sententia Judicis Ecclesiastici; nec adesse periculum incestus, quoniam mulier si habet notitiam impedimenti, nequit debitum petere, si non habet notitiam petere valet, nec maritus reddens graviter peccat, quia obedit Ecclesiæ, cujus judicio facta est restitutio. Hæc sententia non stat pro libertate, sed pro lege de indissolubilitate matrimonii: non enim Pontifex permittit, ut mulier pro suo libito petat debitum, sed jubet, ne a marito divellatur impedimento non comprobato, ut quod Deus conjunxit, homo non separet. Affert deinde Innocentius oraculum Clementis III. qui quærentibus, an mulier quemdam in virum petenti, qui ut eam repelleret exceptionem consanguinitatis objecit, prius esset prolata sententia jungenda viro, an prius de impedimento esset agendum; respondit, primum esse cognoscendum de exceptione consanguinitatis, a qua altera quæstio perimitur. Atque oraculum istud stat pro lege prohibente inter consanguineos matrimonium, non pro libertate. Dum ergo Innocentius ait nolle se, ut responsione sua prædictis sententiis generetur aliquod præjudicium; vult semper tenendam esse opinionem stantem pro lege: & sententias Lucii, & Clementis.

mentis egregie conciliat, quod *Lucii Papæ mandatum ad possessorium, responsum vero Clementis ad petitorium referatur*. Ita post verba, quæ obijciuntur. Deinde non ait Innocentius, Potest Isemberga restitui spoliato juxta Lucii decretum, non debet juxta responsum Clementis, ideoque licet facere utrumlibet: minime. Definit mulierem, quæ consanguinitatis habet certam notitiam, non posse viro absque peccato commisceri: decernit illam, si habet paratas probationes consanguinitatis, restituendam non esse; sin autem, ad restitutionem Ecclesiastica censura compellatur, quia præsumitur contra eam, eo quod sine judicio Ecclesiæ sua tantum temeritate a viro discesserit: restituta tamen deneget tori consortium, donec probationes afferantur, & tunc absolute petita secundum formam Ecclesiasticam absolvatur. Igitur Innocentius non opinionem mulieris pro sua libertate probabile ratione pugnantis definivit esse tenendam, sed opinionem stantem pro lege matrimonii, & statuente consanguinitatis impedimenta. Neque hoc tantum Rescripto sententiam nostram confirmavit Innocentius: sed etiam Cap. *Inquisitioni*, de sent. Excommunicat. de quo supra. Ad primum itaque neganda est consequentia.

Quod si obijcias, Cur ergo cum Lucius, tum Innocentius mandarunt conjugum de impedimento consanguinitatis ancipiti reddendum esse debitum, nisi fas sit sequi opinionem probabilem? Respondeo, quare præceperunt, ut reddat quidem, sed postulare non audeat, tamen si pulset ipsius animum consanguinitatis exceptio, & conscientia non ex credulitate levi ac temeraria, sed *ex probabili atque discreta*? Tenetur reddere debitum, inquit Innocentius, ne peccet contra legem conjugii: & Lucius, *Ut obediat Ecclesiæ, cujus judicio facta est restitutio*; quod perinde est, ac si dixeris, quia præferenda est sententia quæ stat pro lege conjugii: e contra petere nequaquam potest, *Ne contra judicium conscientie committat offensam*; nimirum, quia conscientia pulsans animum *ex credulitate probabili* non excusat a culpa, neque cum tali conscientia fas est sequi opinionem stantem pro libertate. Nobis ergo non tantum suppetias, sed & auxilia Adversarii ipsi submitunt.

At quid de Rescripto Alexandri? Statutum erat definitione Papæ Deusdedit relata

etiam a Luithrando in ejus Vita, ut mulieres, quæ in sabbato Paschæ filios suos levarent de baptismo, separarentur, dotem reciperent, & post annum nubarent alii marito. Quam hæc generalis constitutio difficilis sit, tradunt Jurisconsulti omnes, ac noster Basilius Poncius lib. vii. de Matrim. c. 40. Sive de sponsis, & conjugibus sit ea definitio *distributive* accipienda, ita ut conjuges separentur, sponsi autem nec matrimonium contrahant, eo quod spiritualis cognatio sit impedimentum conjugii, ut liquet ex canone 53. Trullano, aliisque decretis posterioribus; sive sensus sit, separandos esse tantummodo poenitentiae tempore, eoque transacto permittendum illis consortium tori, nihil attinet ad quætionem in qua versamur. Certissimum est, quod si conjuges filium suum e sacro fonte susceperint, seu propter ignorantiam, nescientes jura consanguinitatis, & cognationis spiritualis, seu propter malitiam, ut postea ea exceptione utantur ut vicissim dividantur, minime separandos esse, ut habetur in cap. *De his*, in Rescripto Nicolai Papæ, Certissimum quoque est, posse Pontificem hujusmodi in casu dispensare, ac dispensationis legitimam causam esse, si contineri non valeant. Itaque Alexander jure meritoque non obstante generali constitutione Papæ Deusdedit, sequutus est sententiam aliorum Prædecessorum, qui *humanius* statuerunt cum his dispensandum, quod utique præstare potest Pontificis auctoritas; atque sequutus est sententiam probabiliorum Nicolai stantem pro lege matrimonii, eandem firmissimam rationem ibidem afferens, *Quia si ex ignorantia id factum est, ignorantia eos excusare videtur; si ex malitia, eis sua fraus non debet patrocinari vel dolus*. Ac propterea *humanius alii statuerunt* ad Pontifices, qui pro sua auctoritate humaniter ad vitandam conjugum incontinentiam in factis istiusmodi dispensarunt, apertissime est referendum: aut cum Ostiensi, & aliis Canonistis subsellii non infimi dicendum est, idem esse *humanius*, ac *rationabilius & æquius*. Nego itaque Alexandrum III. opinionem minus probabilem fuisse sequutum.

Expendamus & caput *Fraternitatis*. Episcopus Antisiodorensis celebrabat divortium Odoardis a viro, posteaquam non potuit ab ipso carnaliter cognosci diu cum eodem morata: nec hoc contentus experimento ab utroque

que conjugē manifestato, volens habere certitudinem pleniorē, matronas providas honestasque evocavit, districtē illis injungens sub periculo animarum, ut Odoardem prudenter inspicerent an idonea esset ad viriles amplexos: quæ in fide sua constanter asseveravere, quod ea mulier non poterat esse mater, aut conjux. Quare Episcopus morali certitudine detegens impotentiae impedimentum, Odoardem sejunxit a viro. Accidit postea, ut hujusmodi impedimentum, quidquid causæ fuerit, nullum dignosceretur; & Cælestinus pronuntiavit matrimonium Odoardis cum primo viro validum extitisse, affirmans sententiam divortii latam fuisse ab Episcopo per errorem probabilem. Ea propter error hoc loci probabilis dicitur, non quod fuerit ex conscientia opinativa, sed quod innixus fuerit argumentis olim moraliter certis, tametsi postmodum evanuerunt: unde extat in illo Capite, *Sententiam divortii per errorem licet probabilem novimus esse prolatam, cum pateat ex post facto, quod ipsa cognoscibilis erat.* Atque ita occurrunt argumenta omnia ab Adversariis ex Jure Canonico, & Romanorum Pontificum Rescriptis deprompta. Nam quod opponit Caramuel Epistola iv. adversus Fagnanum Romanos Pontifices dispensasse aliquando in voto solemnī castitatis, nec non a vinculo matrimonii rati, id nullam habet vim ad infringendam sententiam nostram, quum semper præstiterint, quod sibi certo persuasum erat, non excedere collatam sibi divinitus auctoritatem.

Urgent præterea S. P. Augustini loca nonnulla. Ac primo S. Pater lib. i. de Baptismo contra Donatistas cap. iv. in eoque Opere frequentissime excusat S. Cyprianum, quod sequutus fuerit sententiam de rebaptizandis hæreticis quam indubitatum est fuisse minus probabilem. Rursus in lib. de Adulterinis Conjugiis cap. 26. laudata opinione aliquorum, qui tenebant baptizandum non esse Cathecumenum in mortis articulo constitutum, nec Sacramentum petentem, dicentes observandum quod dixisse Dominum legimus *Nolite sanctum dare canibus*: hac opinione repudiata ait S. Pater: *Etiamsi voluntas ejus incerta est, multa satius est nolenti dare, quam volenti negare*: in quibus sequitur opinionem minus probabilem, atque repugnantem Scripturæ. Denique Epistola ad Hieronymum xix. nunc 82. num. 3. ait Augusti-

Berti Theol. T. IV.

nus se verum putare quod in aliis Auctoribus legit, *non quia ipsi ita senserunt, sed quia vel per auctores Canonicos, vel probabili ratione quod a vero non abhorreat, persuadere potuerunt.* Probabilis itaque ratio etiam ab Augustino extorsit assensum.

Kesp. ad 1. S. Patrem eo loci num. 28. excusare Cyprianum 1. quia erat filius pacis Ecclesiæ, ideoque pro falso dogmate non violata caritate pugnabat. 2. quia sanguine absterlit maculam si qua in ejus lucidam mentem ex humana conditione nebula irrepserat. 3. quia ei consensere octingenti ferme Coepiscopi, neque plenarii Concilii sententia quid hac in re sequendum esset totius Ecclesiæ consensus firmaverit. Addit lib. iv. cap. vi. num. 8. exemplum Petri, qui coegit Gentes judaizare, non omnino irreprehensibiliter, ut idem Augustinus demonstrat in Epistolis ad Hieronymum. Videtur etiam lib. i. contra Cresconium cap. xxxi. num. 38. in dubium revocare, an revera Cyprianus censuerit hæreticos iterum baptizandos: quod Vir nostri ævi doctissimus, (cui tandem nondum plane assentimur) erudita dissertatione Cyprianum non sensisse contendit. Nego itaque Augustinum asserere, quod Cyprianus sequendo opinionem minus probabilem omnino inculpate se gesserit. Deinde, quamquam beatus Cyprianus arripuit rationes potius verisimiles quam veras, & inspexit consuetudinem solius Africæ sub Agrippino paucis ante se annis inductam, ut inquit S. P. Augustinus lib. iv. de Baptismo contra Donatistas cap. vi. num. 8. nihilo tamen minus visum Cypriano non incertam ac verisimilem, sed veram certissimamque sententiam a se propugnari. Enimvero Epistola ad Januarium, aliosque Numidiæ Episcopos scribit se promere sententiam, *non novam sed jam pridem ab antecessoribus statutam*; ac in Epist. ad Quintum affirmat se duci consensu, & auctoritate communi. Putabat quoque invictissimam esse rationem illam, quam affert in Epist. ad Jubajanum, & in Epist. ad Stephanum, scilicet, quod in Ecclesia hæreticorum, ut fides, ita aqua sit mendax: atque adeo Cyprianus ex patrio more, ex consensu Episcoporum, ex Agrippini Concilio, & ex ratione, quæ sibi invictissima videbatur, induerat conscientiam moraliter certam: aut forte putabat dogma de Rebaptizandis hæreticis ad disciplinam tantum pertinere, quum

T 1

non desint Theologi, qui tenent transisse illud in dogma fidei post Synodum Tridentinam; ideoque tanto ardore Cyprianus pro disciplina Ecclesiae Africanæ pugnavit. In his autem, quæ ad solam disciplinam pertinent, potest quisque pro more Ecclesiae suæ decernere. Hæc itaque pro Cypriano.

In libro autem de Adult. conjugis docet Sanctus Pater Augustinus tenendam esse opinionem probabiliorē, & Catechumenum baptizandum, demonstrans in illo locum non habere Dominicam sententiam, *Nolite sanctum dare canibus*; quemadmodum non habet locum in pueris, qui propriam nequeunt exprimere voluntatem. Ait enim: *Etiam si voluntas ejus incerta est, multa satius est nolenti dare, quam volenti negare; uti velit, an nolit sic non apparet, ut tamen credibilius sit eum, si posset, velle se potius fuisse dicturum ea sacramenta percipere, sine quibus tam credidit non se oportere de corpore exire.* Et ibidem, *Quamvis petere sibi baptismum, vel ad interrogata respondere non possint, pro sit eis, quod eorum in fide Christiana jam nota voluntas est.* Quod si oppositam sententiam tenentes non damnat, hoc ideo est, quoniam iis videbatur certa, & Domini præcepto cohærens: ac proinde etiam hoc loco S. Pater probabilissimum oppugnat, quum doceat Catechumenum illum baptizandum, quia id est probabilius; excusetque sentientes contrarium, quod eis probabilius proculdubio apparebat.

Pariter in Epistola ad Hieronymum S. Pater Probabilistarum commenta refellit. Eo enim loci docet *solis Scripturarum libris, qui Canonici appellantur, hunc timorem, honoremque deferendum, ut nullum eorum auctorem scribendo aliquid errasse firmissime credendum sit.* Quomodo ergo fas est opinioni cuiusque Theologi junioris absque ulla formidine adhærere? Docet *alios ita legendos, ut quantalibet sanctitate doctrinaque præpolleant, non ideo verum putandum sit, quia ita ipsi senserunt; sed quia vel per illos auctores canonicos, vel probabili ratione, quod a vero non abhorreat, persuadere potuerunt.* Quomodo ergo dum animum pulsatur adversa opinio, licet ob quamlibet auctoritatem ei contraire? Docet nec Hieronymi libros sic legendos, tamquam Prophetarum, vel Apostolorum, *de quorum scriptis quod omni errore careant dubitare nefarium est.* Quomodo ergo absque

hæsitazione approbem quidquid Caramuel, Diana, Tamburinus, alique scripserunt? Ita semper ex Adversariorum conflictu honestissime triumphos agimus. Probabilem vero rationem, quam contraria nequeat labefactare, & quæ a veritate non abhorreat, etiam nos dicimus inculpatam: ac propterea diu in uno vocabulo non versabimur.

Insuper objiciunt aliorum Sanctorum testimonia. Leo Magnus in altera Epistola ad Rusticum Narbonensem ait: *In his, quæ dubia sunt, vel obscura; id noverimus sequendum, quod nec præceptis Evangelicis, nec decretis sanctorum Patrum invenitur adversum.* Ergo sat est, inquit, si opinio probabilis, quam sequimur, sacris Scripturis, ac Patrum documentis non sit contraria. S. Thomas Aquinas citato articulo 13. Quodlib. VIII. concludit: *Si ex contrariis opinionibus in nullam dubitationem adducitur, sic nec committit se crimini, nec peccat.* Itaque dummodo conscientia dubia non sit, sed probabilis, etiam in conflictu diversarum opinionum censenda est recta. S. denique Antoninus 1. p. tit. 3. cap. 10. ait: *Qui agit scienter id, de quo dubitat esse mortale, permanente dubitatione peccat mortaliter. Sed si dubitet leviter quis per modum scrupuli agendo contra tale dubium non peccat, dum adhaeret opinioni alicujus doctoris; & habet rationes probabiles pro ipsa magis, quam pro opposita opinione, &c.* Laudatur & Antonini responsum, quod liceat sequi quamcumque opinionem, dummodo sit magni alicujus Doctoris.

Respondetur ad 1. verissimum esse quod scribit S. Leo in dubiis eligendam esse opinionem, quæ non adversetur Evangelicis præceptis, sanctorumque Patrum decretis: sed non inde sequitur licitum esse operari, dum conscientiam pulsatur dubium, gravisque suspicio; alioqui recta foret etiam conscientia fluctuans ad dubia, quod nullus asserit. Unum Magnus Leo hic jubet, supponit alterum. Jubet ne sequamur opinionem, quæ sacris literis, ac Patribus invenitur adversa: supponit nos satis operæ locasse in veritatis inquisitione, & percepisse nullum esse peccati periculum in opinione, quam sequimur; quod in conflictatione duarum æque probabilium fieri non potest. Imo præcipit, ut æqua lance libratis iis quæ libertati obsequuntur, & iis quæ divina lege interdiciuntur aut jubentur, ad

ad hanc tantum mores nostros componere studeamus. *Quis conscientiae suae* (inquit serm. xi. de Quadrag.) *aut tam graciosus, aut tam imperitus est arbiter, qui ignoret quid a se auferri, aut quid in se oporteat augeri? ... Non ergo per omnia sibi placeat, nec se secundum carnis oblectamenta dijudicet, se omnem consuetudinem suam in divinatorum praeceptorum lance constituat, ubi cum alia jubeantur ut fiant, alia interdican- tur ut non fiant, justo se trutinabit examine, qui vitae suae mores ex utriusque ponderis comparatione pensaverit.*

S. Thomas citato articulo aperte, ut vidimus, probabilissimum oppugnat; ait enim, quod faciens contra legem non excusatur a peccato, quamvis non faciat contra conscientiam. Si vero eligat opinionem veram, & legi consonam, docet nullum committi peccatum, dummodo contrariae opiniones in dubitationem non inducant; quoniam tunc non operatur contra legem, neque contra conscientiam. Itaque per S. Thomam eligens opinionem contrariam legi, etsi probabilem, peccat. Deinde si eligatur etiam opinio vera, inducatur tamen ex contrarietate opinionum dubitatio, adhuc peccatum committitur, quia homo eligendo temporalia ac libertati consona, exponit se peccandi periculo, ut ibidem docet Angelicus. Nego autem ex opinione aut probabiliori, aut aequae probabili dubitationem hanc non induci. At legatur citatus articulus. Id unum aliquam parit difficultatem, cur falsam opinionem eligens ex invincibili ignorantia non peccet, quum faciat contra legem, si verum est, quod ait Thomas, *Illud, quod agitur contra legem, semper est malum, nec excusatur per hoc quod est secundum conscientiam.* Hoc versat adversus Mercorum Wendrockius, & adversus Genettum Philalethes; quibus paullo infra curabimus satisfacere.

Petitum ex S. Antonino argumentum nullius est roboris. I. Quoniam loquitur eo loci de conscientia scrupulosa, quam ex levi motivo prodeuntem commonet esse deponendam; non de conscientia gravi momento innixa, ac probabili. II. Quia dum exigit necessarium esse ad peccatum vitandum, ut qui adhæret opinioni alicujus Doctoris, habeat rationes probabiles pro ipsa magis, quam pro opposita, aperte damnat aequae probabilem, aut minus probabilem, stantem pro liberta-

te. III. Quia ibidem ad bonam conscientiam has condiciones requirit, ut qui tenet unam partem alicujus opinionis, habeat pro se notabiles doctores, ut talis opinio non sit contra auctoritatem expressam sacrae Scripturae, nec contra determinationem Ecclesiae Catholicae, ut ex contrarietate opinionum non inducatur ad dubitandum, ut formet sibi bonam conscientiam, & credulitatem de eo quod credit, tamquam de probabiliori parte, ut denique inquirat an sufficienter moveatur ad hoc quod est licitum. Hæ condiciones aperte demonstrant S. Antoninum nonnisi tutiorem ac probabiliorē sententiam probare: unde L'Herminier ait perperam, & frivole nobis Antoninum objici, illumque adversus Probabilistas laudant non solum Contensonus, Charlas, aliique Probabilismi Oppugnatores, verum etiam Sanctius lib. 1. in Decalogum cap. 9. Addit Wendrockius nihil usitatus Casuistis, quam Antonini sensus aspernari, cujus hoc loco opponunt auctoritatem. At apertum est, ab Antonino recedere etiam Wendrockium ipsum, aliosque rigidiores, qui negant fas esse sequi sententiam probabiliorē: quibus non assentimur. Responsum vero, quod tribuitur Antonino, sive Alberto Magno, si tamen genuinum est, quod negant complures, tenet eodem pacto pro conscientia scrupulis agitata, non pro dubia ac probabili; alias Antoninus secum pugnaret, atque ipsum Responsum proscriptum esset una cum propositionibus relatis Thesi 1. capitis præcedentis.

Opponunt præterea argumenta plura deprompta a ratione: quorum primum sit. Potest a Theologis propugnari absque ullo periculo erroris ac deceptionis opinio minus probabilis, qualis est in sententia nostra de Gratia efficaci a consensu, & de sufficientia attritionis ad gratiam in Sacramento recipiendam: imo cautum est Apostolicae Sedis decreto, ne Theologi similia tradentes aliqua censura notentur. Igitur etiam in praxi opinionem minus probabilem sequi possumus.

Respondeo, antecedens laborare æquivocatione: nam complures Theologi propugnant opiniones, quæ aliis sunt minus probabiles; sed nullus Theologorum eas opiniones amplectitur, aliisque tradit nisi quæ sibi videntur probabiliores. Sit in exemplo: Qui tenent gratiam efficacem esse a consensu, verisimilius esse putant, quod gratia ab intrinsecis suis efficax libertatem evertat; & qui ajunt

attritionem sufficere, putant hanc Tridentinorum Patrum mentem fuisse. Igitur antecedens verum est, si minus probabile accipiat pro eo, quod tale videtur aliis, non pro eo quod tale apparet sibi ipsi. Quare argumentatio hæc retorquetur: Etiam si Doctor defendat opinionem reprobam ab aliis: non tamen, si prudens ac verax sit, assensum præbet eidem opinioni, neque eam propugnat, nisi videatur sibi aut certa, aut saltem verisimilior. Igitur quamvis nonnulli sequantur in praxi opinionem minus probabilem aliis: id tamen caute ac prudenter non faciunt, nisi eadem opinio aut irrefragabilis, aut saltem probabilior ipsis appareat. Si autem opiniones Scholarum ad fidem, moresque non spectent, latissima quoque occurrit disparitas: nempe quia disputamus de opinabili, ut a verisimili trahamur in agnitionem veritatis: sed nefas est opinative operari, ne imprudenter in peccatum labamur. Apposite S. Thomas Quodlib. III. articulo 10 *Dicendum quod diversa opiniones Doctorum siquidem non pertineant ad fidem, & bonos mores, absque periculo auditores utramque opinionem sequi possunt; tunc enim habet locum quod Apostolus dicit ad Romanos, Unusquisque in suo sensu abundat. In his autem, quæ pertinent ad fidem & bonos mores, nullus excusatur si sequatur opinionem alicujus Magistri: in talibus enim ignorantia non excusat.*

Sit argumentum aliud. Si debeamus eligere opinionem probabiliorē, possumus etiam eligere minus probabilem; quum enim sit omnium fere Theologorum sententia quod fas sit sequi minus probabilem, pars, quæ docet licere sequi minus probabilem, est probabilior.

Huic argumentationi, quam urget in Apologemate Caramuel, abunde in prænotatis satisfacimus. Cedo mihi auctorem unum antiquum ante annum 1570., qui scripserit licere sequi minus probabilem: demonstra magnam recentiorum partem pro meliori causa, ac ratione validiori, quæ auctoritati præferenda est, decertare: proferas vel unius ex nostratibus palidoniam. Sed ea, quæ ibidem prosequutus sum, non repetam. Tria addam quam brevissime. Primum, contringere aliquando ut magna Ecclesiæ pars non solum in moralibus disciplinis, sed etiam in fidei dogmatibus exorbitet a veritate: quo in casu accedendum est saniori parti, inquirenda veritas, vitandum peccati periculum, & cavendum sedulo, ne

sequamur turbam ad faciendum malum. Alterum, quod non omnes, qui stare videntur pro opinione probabili, revera subscribunt Probabilistis; nam vel probabile ita accurate describunt, ut non sit tale quidquid non innititur momentis validioribus: vel loquuntur de opinionibus stantibus utrinque pro lege: vel exigunt condiciones paullo supra ex Antonino enumeratas: vel opponunt hypothesein, si opinio in probabilitate persistat, quod fieri nequit in conflictu opinionis æque probabilis. At de his lege Contensonum in Vindiciis Thomistarum, Du Hamelium Tom. VI. pag. 400., & ipsum Terillum Probabilistam quæst. XXI. & XXIII. de Conscientia. Tandem ex nostro antecedente, *Debet eligi opinio probabilior*, si recensiores Casuistæ redderent sola auctoritate nominis sui opinionem magis probabilem, sequeretur quod non solum liceat sequi minus probabilem, sed etiam quod non liceat sequi probabiliorē. Quis autem ita desipit, ut id non licere pronuntiet? Non ergo tribuit opinioni majorem probabilitatem caterva contradicentium.

Proximum argumentum sit. Qui sequitur opinionem probabilem prudenter se gerit, sequitur enim opinionem conformem rectæ rationi, & existimationi virorum prudentum: talis quippe est opinio quæque probabilis. At non peccat qui prudenter se gerit: Non ergo peccat qui sequitur opinionem probabilem. Præterea opinio probabilis gravi momento est innixa: sufficit ergo ad moralem certitudinem constituendam. Rursus etiam in conflictu opinionis contrariæ remanet opinio suis rationibus suffulta, atque præsidio auctoritatis munita; potest ergo a viro prudente extorquere assensum. Rursus in concursu alterius nulla opinio probabilis cognoscitur falsa; remanet ergo absolute probabilis, & ad mores dirigendos idonea.

Respondeo hæc omnia jam a nobis fuisse plenissime refutata. Ad primum itaque nego majorem, si loquamur de opinione probabili in æqualis, aut probabilioris conflictu; tunc enim ex multiplici titulo deprehenditur imprudentia: primum quia non expenditur opinio opposita, non inquiritur veritas, & voluntas non a ratione æqua lance librata, sed a seipsa inconsiderate flectitur ad agendum: deinde, quia adest peccati periculum, mens ex contrarietate opinionum in dubitationem inducitur, & cum opiniones oppositæ consimili

momento nituntur, nequit recte inter falsitatem ac veritatem discerni: tandem quia dum abjicitur opinio stans pro lege non seliguntur sagagiter optima, inferiora superioribus præponuntur, & non habetur accurata eligendorum ac rejiciendorum discretio. Nego itaque majorem. Ad secundum nego antecedens, si loquamur de opinione in alterius occurfus: non est enim momentum grave, cui aliud ejusdem ponderis contraponitur, nec opinio apta est ad moralem certitudinem animo ingenerandam, nisi suffulta sit validioribus, quibus trahamur, momentis; ut dictum supra, & confirmatum ab eminentissimo Gotti Tom. VII. Th. pag. 298. Quod sequitur faciliorem habet solutionem; nam in conflictu opinionis contrariæ, licet quæ stat pro libertate remaneat probabilis aut in se, aut in mente aliorum; non remanent tamen probabilis in mente operantis, qui hinc inde varietate opinionum distrahitur: ac regula morum non est aliena conscientia, sed propria. Postremi argumenti nulla est confectio: nam in conflictu duarum opinionum æque probabilem, etsi neutra cognoscatur aperte falsa, utraque tamen cognoscitur contraria alteri probabiliter veræ: quod sat est, ut nequeat una alteri prudenter præferri, & in regulam regendorum morum adsumi. Atque id a fortiori dicendum est, si opinio, quæ abjicitur, sit probabilior.

Rursus obijciunt. Sententia affirmans quod liceat sequi opinionem probabilem, qua talem, ab Ecclesia proscripta non est, ac traditur a viris doctrina ac morum probitate conspicuis. Cur ergo illam sequi inculpate non possumus? Ad hæc si opinio appareat probabilis, non erit sacris literis, ac doctrinæ Patrum contraria; ac proinde provide poterit teneri.

Ad primum respondetur, jam ab Ecclesia definitum, quod non licet sequi opinionem tenui probabilitate innixam, ut vidimus Cap. præced. propos. prima: tenuis autem evadit probabilitas, quando ab æquali, vel majori oppugnatur; ideoque licet sententia quorundam recentiorum non sit expresse damnata, ex alia damnata rejici debet, ac repudiari: nam quod ex falsa directe sequitur, falsa merito reputatur, ut liquet ex regulis, quas in XII. de Locis Canus præscripsit. Quamquam silentium Ecclesiæ non ad inquirendum absque dissidio veritatem impellit, non est

autem dirigendorum morum exacta regula: alioqui opinio alicujus junioris censenda erit probabilis, dum non constet rejectam esse tamquam improbabilem ab Apostolica Sede: quod est damnatum ab Alexandro VII. prop. 27. Ad alterum liquet ex dictis, in opinionum conflictu, quamvis neutra appareat adversa Scripturæ, aut Patribus, unam tamen apparere contrariam alteri, quæ probabiliter Scripturæ ac Patribus est consentanea, atque id sufficit, ne illa possit prudenter eligi, tametsi vel in se, vel in aliorum mente sit verisimilis, ac probabilis.

Insuper opponunt. Nullum dubium in praxi pulsant conscientiam probabilem, quum iudicio *reflexo* induat moralem certitudinem; neque adest peccandi periculum, nisi forte *materialiter*, quum ignorantia, sive sit invincibilis, sive eorum quæ scire non debemus, excuset a culpa. Corruit ergo quælibet adversus Probabilismum machinatio.

Respondeo, certitudinem illam ex iudicio *reflexo* exortam esse deceptionem singularem; ac dum pulsant animum opiniones contrariæ, ignorantiam nullam adesse, nisi culpabilem, cum occurrat probabilis opinio contraria, ac præcepto conformis, quam plenissima libertate repellimus, ac propterea non *materialiter* tantum committit peccatum, sed & *formaliter*. At de his supra.

Adhuc obijciunt. Nonne opinione tantum probabili utuntur Medici, dum desperata ægroti valetudine adhibent remedium, quod fortassis arcessit mortem? Idem faciunt in belli discrimine duces exercitus: idem in causis forensibus iudices: idem in conducendis mercibus institutor, ac tabernarius. Te, antiprobabilista, appello. Si tibi sint duo nummi aurei, Italicus, & Hispanicus, æque probati rectique ponderis, nonne potes utrumque impendere, aut vicissim a debitore recipere? At utrique opinioni probabili suum, quemadmodum nummo aureo, stat pondus.

Respondeo his exemplis probabilismum everti; nam Medicos nisi probabilius medicamentum adhibeant, graviter peccare vidimus ex Vasquesio: ac idem de ductoribus exercituum, aliisque dicendum est. Si aliquo in casu minus probabile eligant, id erit minus probabile in re, & ex parte *objecti*, non in mente operantium; alioqui gerent se admodum imprudenter. Si primum sit quod eligant, illos excusabit necessitas: si plura occurrant, in quo periculum

vide.

viderint, illud vitabunt; si malum utrinque impendat, fugient deterius: si neutra ex parte infortunium immineat, agant, si adsit par ratio, quod lubet. Atque ita, si utraque opinio sit legi uniformis, cum in nulla possis legem transgredi, amplectere utramlibet. At si altera prohibeat opus, quod aggredierit, nec ulla te adigat agendi necessitas: qua prudentia illam sua probabilitate munitam abjicies? Quod ergo Medicus in corporis valetudine curanda, id tu agere studeas in aegritudine animi. Adverte aliud esse eligere probabiliora, & errori obnoxia, aliud id facere ex sententia probabilis, dubiisque jactata. Si prudenter eligas quod male vertat, immunis eris a culpa; ita enim Medicus, ita belli imperator ita mercatores excusantur. At si imprudenter eligas, & varia opinione distractus, nullam habebis excusationem. Apagesis cum aureis nummis. Hispanicum probatoris auri reponis in marsupio, Italicum minus fulgidum, nisi utrumque recondere valeas, istud erogas: si a debitore exhibitum opineris aut adulterinum, aut erosum, probum petis, ac ponderas in libræ lance. Hoc pacto tene probabilioram sententiam, dimitte minus probabilem; & dum plures contrariæ occurrunt, observa quanti pendeant, & rejice minus tutam.

Argumentantur ulterius. Prudens existimatur, qui litem suam uni Jurisconsulto committit, qui ægrotans Medicorum unum percelebrem advocat, & qui unius præceptoris doctrina imbuitur, qui unum Parochum, aut unum Confessarium frequenter adit.

Resp. Immo in causis magni momenti plurimos consulis, nec acquiescis sententiæ unius; & post contrariam sententiam ad superiorem Judicem provocas. In corporis pariter aegritudine nonne expetis plurimum medicorum consilium? Id ergo magis expedit facere, ne patiaris animæ detrimentum. Non damno tamen, si uni probo, doctoque viro te dirigendum committas, ejusque præceptionibus obedias, dummodo Deum depreceris, ut mentis tuæ tenebras discutiat, & supernæ illustrationis tibi donum impertiatur, & dummodo traharis, non cupiditate, sed caritate, habensque conscientiam rectam non diverberis opinionum conflictatione; ac denique, si hæc insurgat, quæras sagaciter veritatem, studeasque legem præponere libertati.

Denique opponunt Probabilistæ. Tenentur Religiosi viri, imo & Catholici omnes ex

opinionis probabili interdum sibi regulam morum præscribere. Religiosi quidem viri, quia posteaquam se obedientiæ voto obstrinxerunt, si eis Superior præcipiat quod ipsis minus probabile appareat, dum non constat esse peccatum, tenentur adimplere præceptum. Fidelis item universi colere debent diem festum Conceptionis Deiparæ, quam sine originaria labe fuisse conceptam fert opinio tantum probabilis. Quod si probabilitas sat est ad statuendum cultum religionis, ac publicam Ecclesiæ festivitatem: multo magis ad regendam privatam conscientiam erit sufficiens. Denique si nos ad tenendam opinionem probabilioram adigamur, necessum quoque erit eligere tutiorem, atque ita omnes cucullum induent, aut capient genus aliud vitæ asperri- mum atque durissimum, ni velint abripi in gehennam. Antiprobabilistæ igitur sunt erga religiosos homines, erga Cultores Deiparæ erga probos conjuges, omnemque popularium ordinem nimium rigidi.

Resp. probum ac bene moratum religiosum posse ad Superioris præceptum prudenter exue- re dubitationem, quam præconceperat; imo debet deponere judicium suum, animadver- tens superiores gerere Dei vices, & pro no- bis vigilare, quasi rationem pro animabus nostris reddituros, ac memoria repetens, quod ait Dominus: *Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit.* Vide Suaresium lib. vi. de legib. cap. 8. & Thyrsium Gon- zalez Dissert. xiv. Religiosus itaque judicio proprio deposito jam induit opinionem pro- babilioram, ac certam moraliter. Quod si ad- huc præcedentis opinionis momento valido premeretur, post adhibitas preces, explora- tamque conscientiam, nego quod posset ea repugnante cujusvis homini mandatum exequi.

Ad secundum plura in Notis ad literas Montaltii Wendrokus. Ait Caramuelem, Theophilum Rainaudum, aliosque Probabi- listas asserere, quod nequeat in dubium revo- cari, quin intemerata Virgo potius absque macula concepta fuerit: etiam Alexandrum VII. declarasse opinionem illam religiosam ac piam: certissimum esse, quod cultus bea- tæ Virginis sit exhibendus, & celebranda gra- tiæ beneficia divinitus ipsi collata: recolli propterea in Conceptionis solemnitate sancti- ficationem Deiparæ, quocunque tandem mo- mento peracta sit, eos, qui sibi certo persua- dent Virginem sine labe conceptam, duci in reco-

recolenda conceptione sententia, quæ sibi probabilior est, atque ex hoc capita nihil argumentum convincere; si quis sentiat oppositum, hunc venerari Deiparam, sed non ei de tam eximio gratiæ privilegio ex corde plaudere, non defectu devotionis, sed potius affectu sinceritatis, ne simulate illi congratuletur: hunc ad summum Conceptionem solemni ritu celebrare sub tacita conditione, si nimirum revera sit Dei mater tam singulari, gratiæ munere condecorata. Necessarium non arbitror, ut hæc minutatim revocentur ad trutinam: etenim si Pontifex decrevit, religiosam ac piam esse sententiam, quod Virgo concepta sit absque macula originali, indixitque ob hanc rem festum diem; quidquid sit de facto, quod in quæstionem nefas est revocare, jam redditur probabilior decreto ipso sententia affiniens Conceptionem Virginis colendam esse: sive privilegium istud consequuta fuerit, & æquum illud sit celebrare, sive res ambigua sit, ac non debeat in dubio ad factum, non ad jus pertinente, hac veneratione privari Dei Genitrix gloriosissima; cui nemo mortalium *digne valeat jure gratiarum, ac laudum præconia rependere* ut ait Auctor sermonis 18. de Sanctis, inter Opera Augustini.

Ad postremum responsio est facillima: si enim opinio minus tuta sit probabilior, qui illam sequitur prudenter se gerit, quum moveatur ratione firmissima: ideoque non se exponit peccandi periculo. Ac in opinione minus probabili contingit oppositum. Si tamen opinio sit tuta in se, qualis est sententia probans conjugium, vitamque laicalem, sed alicui videretur, ob sui conditionem, proximumque discrimen obnoxia peccato, haud dubium, quod is debeat amplecti ætioris vitæ institutum, nisi suppetat alia ratio vitandi peccatum. At de his, quæ expedita fuerunt in prænotatis, nunc attenuate pressèque differimus.

CAPUT XVI.

An in aliis judicandis, aut dirigendis sequi possimus opinionem minus probabilem.

EXCISA fallax probabilitatis doctrina protulit mala quædam germina, quæ simul cum illa evellunt ac dissipantur. Ex eo enim, quod unicumque licet sequi minus probabilem opinionem, collegerunt posse virum

Theologum aliis proponere sententiam, quam sibi falsam esse persuadeat, dum illam aliquis doctor propugnet: licere laico varios adire confessarios, donec inveniat qui respondeat ad ejus libitum, si afficiatur firmo animo nihil gerendi conscientie probabili adversum; debere Confessarium absolutionem impendere pœnitenti ducto opinione probabilis, quam idem Confessarius improbabilem putat, tamen nolit pœnitens suam opinionem deponere. Hæc inter probabilistas tradidere Laymanus Th. Moral. lib. 1. Tract. 1. cap. 5. §. 2. Castropalao lib. 1. Tract. 1. disp. 2. p. 3. Sanchez lib. 1. Decalogi cap. 9. Baunius Tract. IV. q. 13. & cum his plurimis Escobarius lib. 2. n. 113. Sunt quidem hæc omnia hæctenus refutata: quum enim debeamus præcepto caritatis diligere proximum sicut nos ipsos, quod vidimus nobis non licere, nec aliis fas erit proponere. Brevi tamen & hæc singillatim excutiamus.

PROPOSITIO I. Non licet viro Theologo ex sententia, quam oppugnat, censereque minus probabilem, alteri consilium dare, tamen non ignoret eandem sententiam tamquam probabiliorē ab aliquibus propugnari.

Traditur hæc veritas in veteri, novoque Testamento. Malachias enim cap. 2. vers. 7. inquit: *Labia Sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore ejus, quia Angelus Domini exercituum est.* Angelus sacerdos dicitur, quasi nuncius jussorum Dei, & præceptorum, quæ illi Dominus proponit, interpretator ac præco. Non ergo requirentibus ex ore ejus legem, & quid sibi agendum sit consulentibus, gerit se tamquam Angelus Domini, si nunciat ea, quæ non audit, atque adversus conscientiam suam instruit ignaros. Deinde Apostolus in 11. ad Corinth. cap. 1. ait Apostolici muneris decus esse evangelizare ex fide, & juxta intimos conscientie sensus: *Nam gloria nostra hæc est* (inquit versu 12.) *testimonium conscientie nostræ*; atquæ hoc testimonium inde comprobatur, quod Corinthiis loquutus fuerit *in simplicitate cordis, & sinceritate Dei*, scilicet sincero animo, tamquam Deo spectante, atque audiente. Addit versu 17. *Nunquid levitate usus sum, aut quæ cogito secundum carnem cogito, ut sit apud me Est, & Non?* Levitatem appellat consuetudinem illorum, qui aliud habent in animo, aliud in ore; suadet enim

enim Corinthiis se habuisse sinceram voluntatem ad illos redeundi : & quasi mirandus, quod ipsum vanum mendacemque haberent, *Numquid* (ait) *est apud me Est, & Non?* Numquid ore affirmo, quod negem animo? Exhibet sensum hunc Græca phrasis, qua Paulus utitur, *ναί, καὶ ὀ*, quæ transit etiam, auctore Festo, in prologium. Qui ergo juxta conscientiam suam non instruit plebem levis est corde, quia habet *Est* in labiis, & *Non* in pectore; atque vituperat Apostolicum ministerium, quia non comprobabat dispensationem doctrinæ testimonio conscientiae. Idem Apostolus ad Ephesios iv. 25. jubet, ut loquatur *veritatem unusquisque cum proximo suo; quoniam sumus invicem membra*. At veritatem non loquitur, qui illam occultat, imo aliorum dicta, quæ putat falsa, ut blandiatur discipulis peritissime, & callidissime venditat.

Addamus explicationis, non convicii gratia, Evangelica exempla. Pilatus credidit Christum infontem esse, ac Phariseorum invidia traditum: illum autem damnavit Pontifices tamquam blasphemum, & Scribæ omnes tamquam populi subversorem, & jura Cæsaris invadentem. Ergo si fas sit juxta aliorum opinionem sententiam dicere, ac definire veritatem; Pilatus rectus fuit judex, præsertim cum Christum supplicio addiderit, non ad unius accusationem, sed omnibus legisperitis affirmantibus malefactorem esse, & universo populo conclamante, *Reus est mortis*. Est ergo Pilato deterior, qui firmissime tenens hoc licitum esse, illud illicitum, ob opinionem aliorum, nec communem, nec tanta assertione firmatam, adversus conscientiam suam contrarium pronuntiat. Exemplum istud ingeniose tractat in hac Quæst. Merbesius P. 1. Summæ Christ. q. 32. At aliud ego proferam nequaquam adversariis injuriosum. Christo explorante fidem Apostolorum Mat. xvi. 13. & interroganti, *Quem dicunt homines esse filium hominis?* nonnulli referunt aliorum opiniones duntaxat, dicentes *Alii Joannem Baptistam, alii autem Eliam, alii vero Jeremiam, aut unum ex Prophetis*. Atque ita respondentes nec laudari video, nec reprehendi. Dum vero ait illis Christus: *Vos autem quem me esse dicitis?* Petrus non humanæ intelligentiæ ambiguitate, sed firma confessione respondit: *Tu es Christus filius Dei vivi*: promeruitque singularem laudem, quia illum terrena opinio

non fefellit. Quod si respondisset. *Christus est Elias*, juxta aliquorum hominum opinionem, nonne merito fuisset reprehensus? Si ergo a te fidei morumque doctrinam petentibus respondeas hoc Baunius docet, illud Vasquesius, istud Sanctius; recitas opiniones hominum, nec promereris laudem, aut vituperium: si dicas quod tibi interior ac firma conscientia proponit, loqueris ut Christi discipulus, & commendandus eris juxta conscientiae tuæ rectitudinem, si contra conscientiam tuam faciendum asseris quod scripsit Baunius, aut Sanctius, merito te reprehendam.

Ac videtur qui contra propriam conscientiam alios instruit imitari consuetudinem Priscillianistarum, quos Augustinus cap. 2. libri contra Mendacium ceteris hæreticis peiores appellat, propterea quod *ipsi soli, vel certe maxime ipsi reperiuntur ad occultandum suam, quam putant, veritatem, dogmatizare mendacium*. Etenim mentitur quisquis loquitur, quod falsum existimat, nec non qui verum enuntiat, quod non putat verum, ut idem Augustinus demonstrat in libro ad Consentium cap. 3. & 4. Si ergo falsam putas sententiam, quam alius probat, eamque proponis a te consilium petenti mentiris; loqueris enim quod existimas falsum. Ex alio capite occultas tuam, quam putas, veritatem. Igitur imitatoris Priscillianitas in hoc malo ceteris hæreticis iniquiores: quod salva caritate argumentationis causa dictum sit. Facessat itaque ab omni fidelium societate illa quorundam doctrina: *Nihil a ratione alienum fore, si Doctor consultus significet consulenti opinionem a quibusdam viris doctis tamquam probabilem defendi, quam proinde sequi ipsi liceat; quamvis idem Doctor ejusmodi sententiam speculative falsam certo sibi persuadeat, & proinde ipsimet in praxi eam sequi non liceat*.

Hinc Probabilistarum assertionem aperte ratio ipsa refellit. Si spectemus consiliiarii officium, est inspicere quid expediat ei, cui datur consilium: unde Paulus in 1. ad Corinth. vii. 25. dans consilia de servandis virginibus, *Porro, inquit, ad utilitatem vestram dico*. Qui enim consiliiarii munus explet sui causa, ut ille, qui apud Martialem agebat, *Utile quod nobis, do tibi consilium*, is consiliiarius malus est, de quo Ecclesiasticus xxxvii. 9. *A consiliario serva animam tuam*. Debet proinde consilium dare ut vitetur, quod ipse putat

putat corpori aut animo nociturum. Nemo quippe est, qui non horreat aut medicum adhibentem remedia, quæ putat mortem probabiliter allatura, aut negotiatorem hortantem ad eneundam societatem, ex qua timet grave aliquod detrimentum. Atque id magis observandum est, dum agitur de salute animæ, quæ si poteat, nihil prodest homini, etiamsi mundum universum lucretur. Inspiciendum præterea, quinam sit ipse Consiliarius, qui in hoc casu summi Dei implet ministerium, dicente Apostolo 11. ad Corinth. v. 20. *Pro Christo legatione sangimur, tanquam Deo exhortante pro nos*. Tandem consideranda ipsa conditio petentis consilia hominis, scilicet Christiani, ignari, veritatem quærentis, & Evangelii lege inviolabili obstricto. His accurate inspectis, liquido constabit, Theologum qui adversus opinionem suam alteri dat consilium, non fungi munere consiliarii, quia non proponit, quod conscientia sua magis expedit: non se gerere tamquam Ecclesiasticum virum, quia tanquam *exhortante Deo* non loquitur veritatem; & non habere rationem petentis consilia, quia illum non hortatur ad facienda opera juxta judicium suum digna homine Christiano: ac propterea doctrina Probabilistarum tanquam contraria sacris literis, repugnans Evangelicis institutionibus, & adversa rationi, est omnino explodenda. Atque hoc erat theorema nostrum.

PROPOSITIO II. Non licet homini ignaro varios Casuistas adire, eo animo, ut tandem inveniat benigniorem aliquem affirmantem esse probabile, quod alii improbant, sibi que fas sit eligere quod magis libet.

Illud enim Ecclesiastici xxxii. 19. *Qui querit legem, replebitur ab ea; & qui insidiosè agit, scandalizabitur in ea*; uti eruditionem promittit legem scrutantibus ut faciant eam, virosque doctos consulentibus ne in errorem inducantur: ita minatur deceptionem qua in legem impingat ei, qui *insidiosè*, sive ut Græcus habet, *ὑποκρινομενος*, simulans se querere institutionis disciplinam, dum vestigat quomodo absque conscientie stimulo indulgeat cupiditati, adit humaniores Confessarios, Theologosque præditos singulari erga omnes facilitate. Propterea Apostolus in 11. ad Thessal. 2. vers. 10. ait Deum mittere in operationem erroris, ut credant mendacio, eos, qui *caritatem veritatis non receperunt, ut salvi fiant*: quod Dominus olim comminatus fuit.

Berti Theol. Tom. IV.

rat per Ezechielem cap. 14. At qui opinionem probabiliorem stantem pro lege parvi facientes inquirunt alteram benigniorem libertati percommendam, rejiciunt beneficium divinæ illustrationis, caritatemque præferentem præceptum Domini humanæ consuetudini. Pessime ergo se gerunt, Denique provocant, ut tradat illos in desideria sua, & eos mittat in operationem erroris.

Quærit Augustinus cur Balaam dignus esset, quem asina corripere; & Q. xlviii. in Num. respondet, Balaam prohibente Domino ne pergeret ad Balaac regem Moabitarum iterum Dominum consuluisse; permittente autem ut iret, statim se viæ commisisse, atque ita demonstrasse cupiditatem suam. ac desiderium munerum, quæ cap. xxi. Num. vers. 7. appellantur *divinationum præcium*: ac propterea promeruisse Domini indignationem. *Cur post istam permissionem* (inquit S. Pater) *Dominum iterum non consuluit, & post illam prohibitionem iterum consulendum putavit, nisi quia ejus maligna cupiditas apparebat, quamvis timore Domini premeretur?* Ita prorsus agunt qui plures consulunt, ut licite faciant quod libet. Si audiant Dominum prohibentem, iterum consilia petunt: si inveniant permittentem, absque ulla hæsitacione operantur: digni profecto, in quos Deus spargat pœnalem cæcitatem, & quos cum Balaam asina ipsa corripiat.

Hinc si Chrysostomi verbis commonefeci paullo supra, qui negligunt inquirere veritatem, & tanquam in pulvino, in opinione savente libertati quiescunt, ut imitentur eos, qui vestimenta empturi circumneunt unum negotiatorem & alterum; & qui impensam sibi pecuniam propria manu ponderant, ac enumerant: nunc inquirentes qui auribus suis serviant, commoneo Apostolicis verbis in 2. ad Tim. iv. 3. *Ne ad sua desideria coacervent sibi magistros, prurientes auribus: verbisque Itranæi lib. iv. adv. hæreses cap. 44. A pravis Sacerdotibus abstinere oportet, adherere vero iis, qui Apostolicam doctrinam custodiunt, & cum presbyteri ordine sermonem sanum, & conversationem præstant sine offensam, ad informationem, & correctionem reliquorum*. At secunda thesis facile his expeditur.

PROPOSITIO III. Non debet Confessarius absolutionem impendere iis, qui sequuntur opinionem minus probabilem stantem

tem pro libertate, illamque nolunt deponere.

Hanc propositionem, quam falso Probabilistae ajunt ab omnibus, vel fere omnibus reprobari, quum illam propugnent quotquot refellunt probabilissimum, demonstrant argumenta omnia cap. xv. & quae produximus nuper propositione prima. Nam si nefas est sequi opinionem minus probabilem; neque illam potest prudens Sacerdos tradere eundem consulenti; quo jure tali opinione utetur in administratione Sacramenti, in exercenda potestate sibi divinitus tradita, in Christi munere implendo, in afferendo pusillorum animarum remedio salutis? Eandem tamen propositionem duplici argumento confirmabimus; quorum unum ex prerogativam Confessarii, alterum ex conditione poenitentis depromitur. In Confessario attendi potest judiciaria potestas, scientia, qua discernat inter lepram & lepram, ac prudentia per quam debet tanquam spiritualis medicus animorum aegritudini pharmacum adhibere. Judicem non posse judicare juxta opinionem minus probabilem, liquet ex propositione ab Innocentio XI. proscripta. Medicum homicidam esse, si adhibeat medicamentum quod probabilius censet nociturum, indulgeatque aegrotorum opinioni, ratio ipsa suadet, nec diffitentur Adversarii. Spectare demum ad spiritualis Judicis scientiam, atque auctoritatem, ut propria ratione quod debeat judicare discernat, commonstrat ratio ipsa judicii, & definitum est cap. *Qui vult*, dist. 6. de Poenit. Quum itaque Confessarius absolutionem impendens reo nolenti deponere opinionem suam, exerceat judiciariam potestatem sprete conscientia, non discernat intimo sensu, quod debet decernere, & egroti vulneribus non oleum infundat, sed laxativam mulcedinem; indignus propterea est, cui committatur spiritualis Judicis auctoritas, animarumque curatio.

Ex alia parte poenitens sistere se debet ad sacerdotis tribunal tanquam reus atque infirmus. Reo autem non convenit proferre judicium, neque infirmo praescribere medicamentum. Tantummodo si & ipse sit juris ac medicinae peritus, poterit humiliter proferre propriam opinionem, eaque ponderata Judex ac Medicus, si noverint meliorem, illa utentur: quum enim per mentis judicium alterius sententiam approbant, jam non alienam conscientiam sequuntur, sed propriam. Atque

hoc in poenitentiae foro si fiat, non improbo. Sed audiat Probabilistarum flagellum, & J. CC. decus maximum Fagnanus super Caput *Innitariis*, de Const. num. 304. *Cum absolutio Sacramentalis sit actus judicialis, & Sacerdos sit vere & proprie judex, ad eumque spectet discernere inter lepram, & lepram, & poenitentem absolvere vel ligare; per hanc doctrinam Sacerdos non fungitur amplius judicis officio, sed subditus ordine inverso assumit sibi judicium conscientiae suae, & eligit suo arbitratu sententiam ligantem aut solventem. Nam cum Sacerdos judicat esse restituendum, negotiationem relinquendam, aut quid simile, statim poenitens objicit extare super hoc opinionem probabilem sibi faventem, & esse in sua facultate illam eligere. Unde in foro animae Judex cogitur sequi judicium rei, & non reus judicium Sacerdotis: quod quam sit absurdum nemo non videt.*

Quae opponunt Probabilistae, ex dictis obviam habent solutionem. Inquiunt denegandam non esse absolutionem poenitenti sufficienter disposito. Verum ex dictis constat hanc dispositionem non haberi: si enim poenitens novit opinionem suam esse minus probabilem, aut pugnare cum alia aequaliter probabili, & illam tamen velit pertinaciter tenere, neque vult vitare peccandi pericula, neque in dubiis partem eligere tutiorem. Si autem adhæreat opinioni suae tanquam probabiliori, audiens a Confessario se in errore versari, debet veritatem diligenter inquirere, ac promittere se omnium partium studio deposito, daturum operam orationi, ac optimorum librorum lectioni, ac primum legem Domini divinasque Scripturas, deinde statuta Conciliorum, decreta Pontificum, documenta Sanctorum, Theologorum sensum, & humanam quoque rationem diligentissime scrutaturum. Quod si facere nolit, repellendus est, quoniam non vult intelligere, ut bene agat. Si affirmat se aut ingenium aut tempus non habere ad hæc expendenda; objurgandus est, quod cum careat ingenio & exercitamento doctrinae, velit tamen opinionem suam proponere illi, quem Ecclesia sibi constituit judicem, non discipulum. Si e contra valeat plurimum ingenii acumine, & eruditione, eamque velit ostendere, poterit Sacerdos respondere se Judicis tribunal conscendisse, non cathedram disputantis. Humillime tamen proferendi rationem conscientiae suae, si hanc Sacerdos

cerdos percipiat esse probabiliorē, ut dixi, absolutionem impendat. Reliqua Adversariorum argumenta præcedenti capite fuerunt rejecta, atque explosa.

S C H O L I O N.

„ Videor mihi de opinione probabili satis
 „ superque ab exordio capitis decimi tertii
 „ usque ad exitum proxime præcedentis disse-
 „ ruisse. Nam si quis cuncta, quæ in utram-
 „ que partem, ætate præsertim nostra, di-
 „ sputata sunt. non dicam expendere, sed
 „ referre duntaxat velit, non adnotationem
 „ aliquam, & exagitatæ quæstionis dilucida-
 „ tionem, sed plura oppositionum, ac respon-
 „ sionum volumina amplissima tenebitur su-
 „ peraddere. Quanta enim in *Historia Pro-*
 „ *babilismi* Italico conscripta idiomate com-
 „ plexus est Scriptor Ordinis Prædicatorum
 „ percelebris? quanta ea adverso Societatis
 „ Jesu præclari Theologi? quanta insuper
 „ utriusque partis strenui, atque imperterriti
 „ Apologisti? Quorum omnium si scripta
 „ forent recensenda, nimium mihi laboris,
 „ parum fortasse utilitatis crearem lectori.
 „ Si enim de singulis quamvis gravissimis &
 „ difficillimis controversiis, prolixa, & fere
 „ infinita contentione dicendum sit; ad finem
 „ Theologicarum Institutionum, immo nec
 „ ad unum caput complendum, omnibusque
 „ absolvendum numeris nulla ratione poterit
 „ quisquam, quantumvis præditus copia ver-
 „ borum, & eruditionis ornatu, perungere.
 „ Ergo iis, quæ produximus, temperata &
 „ pro ingenioli nostri modulo elucubrata
 „ dispositione; tyrones saltem, promittique
 „ præceptionibus imbuendos, contentos futu-
 „ ros fore confidimus. At quæret aliquis:
 „ Quænam ergo erit hujus adjiciendi Scholii
 „ necessitas? Ea quidem, non minima, imo
 „ ad retundendam iniquam in nos recen-
 „ tioris Scriptoris accusationem, breviterque
 „ exsufflandam, apta admodum atque oppor-
 „ tuna.

„ Prodiit itaque Ingolstadii anno 1758.
 „ parvus liber inscriptus, *Quæstio Facti. An*
 „ *major fides sit habenda Probabilistis, aut*
 „ *Antiprobabilistis in adlegendis Auctoribus,*
 „ *eorumque doctrinis, discussa in Alma, Ca-*
 „ *tholica, & Electorali Universitate Ingolsta-*
 „ *diensi.* Auctor hujus Opusculi nomen suum
 „ illi nequaquam opposuit: sed datis ad nos

„ amplissimi ac præstantissimi Viri a Bava-
 „ ria epistolis accepimus elucubratum fuisse
 „ opera ac studio R. P. Jacobi Hizler So-
 „ cietatis Jesu in peelandata Academia In-
 „ golstadiensi Professoris Moralis Theologiæ
 „ in eodem itaque Opusculo capite octavo,
 „ pagina 52. & sequentibus egomet post vi-
 „ rum clarissimum *Eusebium d' Amort*,
 „ alioque complures tamquam malæ fidei in
 „ Probabilismo insectando traducor: cumque
 „ prædictus Auctor præclarissimus D' Amort
 „ hanc a se calumniam expunxerit Opusculo
 „ altero inscripto: *Duo Academici Angli-*
 „ *politani malæ fidei causa castigati*, edito
 „ Augustæ Vindelicorum eodem anno 1758.
 „ instituti nostri Sodales, quasi honor meus,
 „ atque Ordinis universi illa Jesuitæ Ingol-
 „ stadiensis insimulatione pessumdatus vide-
 „ tur; mirum quanta anxietate animi, &
 „ solitudine, me quoque ad respondendum
 „ intigaverunt! Intelliget profecto unusquis-
 „ que adeo insulsam esse, adeo futilem cri-
 „ minationem illam *Hizlerii*, ut magis con-
 „ sulandum foret illius famæ ea, quæ contra
 „ nos scribit, dissimulando & tacendo, quam
 „ nostræ eandem insimulationem excuriendo,
 „ & ad trutinam revocando. Sed quoniam
 „ mei amantissimis, & responsionem ali-
 „ quam non desiderantibus modo, sed po-
 „ stulantibus & flagitantibus morem gerere,
 „ & obtemperare necessum est, eapropter
 „ Adversarii verba producam, refellam, exa-
 „ gitabo.

„ Atque ne malæ, aut sublestæ fidei,
 „ etiam in suis referendis verbis redargua-
 „ mur: ea primum, nec uno immutata com-
 „ mate, proferantur. P. Joannes Laurentius.
 „ *Berti* (ait Auctor Quæstionis) T. 4. de
 „ Theologicis Disciplinis l. 21. C. xiii.
 „ num. 6. *Bellarminus in Epistola ad Ne-*
 „ *potem suum Episcopum Theanensem hæc ha-*
 „ *bet:* „ Si quis velit in tuto salutem suam
 „ collocare, is omnino debet certam verita-
 „ tem inquirere, & non respicere quid multi
 „ hoc tempore dicant, aut faciant: & si rei
 „ certitudo non possit ad liquidum apparere,
 „ debet omnino tutiorem partem sequi, &
 „ nulla ratione, nullius imperio, nulla tem-
 „ porali auctoritate proposita ad minus tu-
 „ ram partem declinare. Agitur enim de
 „ summa re, cum de solute æterna tracta-
 „ tur; & facillimum est, conscientiam er-
 „ roneam exemplo aliorum induere, & eo

„ modo conscientia non remordente ad eum
 „ locum descendere, ubi vermis non mori-
 „ tur, & ignis non exstinguitur. „ *Afferunt*
 „ *gravissima hæc Bellarmini verba Thyrsus*
 „ *Gonzalez, &c.*

„ *P. Berti nec verba P. Thyrsi, nec Bel-*
 „ *larmini sincere refert, uti nec Gennettus &*
 „ *Ballerinius antiprobabilistæ. Sic enim ha-*
 „ *bet P. Thyrsus ex Bellarmino de recto usu*
 „ *probabilium dissertat. XIII. §. 13. num.*
 „ *90. Quare si quis velit in tuto salutem*
 „ *suam collocare; & simul oporteat eum Epi-*
 „ *scopali officio fungi, is omnino debet de*
 „ *octo Controversiis certam veritatem inquire-*
 „ *re, &c. Quæ verba omissa ostendunt Bel-*
 „ *larminum nec voluisse omnes, nec in omni*
 „ *materia adstrictos ad certam veritatem in-*
 „ *quirendam.*

„ *Malam in me fidem Criminator putat*
 „ *se demonstrare, propterea quod in productis*
 „ *Bellarmini verbis quædam prætermissa sunt,*
 „ *quæ ad institutam de Probabilismo quæ-*
 „ *stionem nihil facere, palam ex hisce ani-*
 „ *madversionibus perspicuum erit. Ea autem,*
 „ *quæ ad rem non faciunt, refecare, quis,*
 „ *nisi forte aut improbus, aut inscius, argu-*
 „ *mentum subdolæ fidei arbitrabitur? Verum*
 „ *conviciator ipse, dum nos minus sinceros*
 „ *esse blaterat ob ea, quæ exscribere non*
 „ *oportebat, aliorum exemplo prætermissa;*
 „ *temere admodum ac imprudenter se non*
 „ *sincerum; sed callidum, versutum, & va-*
 „ *ferrimum accusatorem esse perspicue, evi-*
 „ *denterque demonstrat. Mea siquidem verba*
 „ *producens, inquit: Afferunt gravissima hæc*
 „ *Bellarmini verba Thyrsus Gonzalez, &c.*
 „ *Quid sibi vult, obsecro, illa particula,*
 „ *&c.?* Profecto innuit aliquid aliud in no-
 „ stro scripto præter celeberrimi Auctoris
 „ nomen adinveniri. Revera ita eo loci scri-
 „ ptissimus: *Afferunt gravissima hæc Bellarmi-*
 „ *ni verba Thyrsus Gonzalez, & Cardinalis*
 „ *Aguirre, una cum Epistola Mutii Vitelle-*
 „ *schi Præpositi Generalis data anno 1617.*
 „ *pridie nonas Januarias. Duo hic a me*
 „ *laudantur viri summi, unus Thyrsus Gon-*
 „ *zalez, quem Criminator commemorat,*
 „ *alter Cardinalis de Aguirre, quem silen-*
 „ *tio præterit. De hoc primum dicendum*
 „ *est, tum de Thyrso Gonzalez.*

„ *Eminentissimus Cardinalis de Aguirre*
 „ *in Prologo ad Hispaniarum Concilia, cui*
 „ *titulum istum præfigit, Ratio Operis ad*

„ *Lectorem pium, & eruditum, ac sacrorum*
 „ *canonum, & Ecclesiasticæ discipline stu-*
 „ *diosum, pag. iv. editionis Romanæ anni*
 „ *1693. num. XXI. ita loquitur: Laudandus*
 „ *quoque est eodem titulo doctissimus Cardi-*
 „ *nalis Bellarminus: qui variis locis, præ-*
 „ *sertim in aureo illo Opusculo, sive Episto-*
 „ *la ad Nepotem suum Episcopum Theanen-*
 „ *sem, disciplinam veterem sacrorum Cano-*
 „ *num, laxitate novarum opinionum extenua-*
 „ *tam atque imperitam, instaurare curavit.*
 „ *Verba illius præcipua exhibeo. „ Si quis ve-*
 „ *lit in tuto salutem suam collocare, is om-*
 „ *nino debet certam veritatem inquirere, &*
 „ *non respicere quid multi hoc tempore di-*
 „ *cant, aut faciant. Et si rei certitudo non*
 „ *possit ad liquidum apparere, debet omnino*
 „ *tutiorum partem sequi, & nulla ratione,*
 „ *nullius imperio, nulla utilitate temporali*
 „ *proposita, ad minus tutam partem declina-*
 „ *re. Agitur enim de summa re, cum de*
 „ *salute æterna tractatur: & facillimum est*
 „ *conscientiam erroneam exemplo aliorum*
 „ *inducere, & eo modo conscientia remorden-*
 „ *te, ad eum locum descendere, ubi vermis*
 „ *non moritur, & ignis non exstinguitur. „*
 „ *Sequitur immediate (quod accurate notan-*
 „ *dum est:) XXI. „ Hæc scribebat piissimus*
 „ *ille Cardinalis sub initium hujus seculi,*
 „ *quando Probabilismus nondum radices mi-*
 „ *serat. Quid diceret longe postea, ubi tot*
 „ *monstra opinionum adversus Moralem Chri-*
 „ *stianam, ac Canoniam eruperunt? Qua-*
 „ *rum 45. Alexander VII. jure merito da-*
 „ *mnavit, 65. Innocentius XI. & duas alias*
 „ *præcipuas peccati Philosophici, ac præcepti*
 „ *dilectionis divinæ negati, Alexander VIII.*
 „ *ut alias mittam ejusdem fursuris. XXIII.*
 „ *Bellarmini vestigia tandem aliquando pres-*
 „ *sit eruditissimus Cardinalis Sfortia Palla-*
 „ *vicinus, ejusdem Societatis. Nam licet in*
 „ *decurso vitæ Probabilismo cum pluribus*
 „ *aliis adhaesisset, postea re maturius conside-*
 „ *rata, & lectis quibusdam libris doctissimis*
 „ *de eodem argumento, iis subscripsit, &*
 „ *testimonium authenticum suæ retractationis*
 „ *dedit R. P. Nicolao Maria Pallavicino*
 „ *Examinatori Episcoporum, nuper vita sun-*
 „ *cto: quod apud se retinet modo Reveren-*
 „ *dissimus Pater Thyrsus Gonzalez Generalis*
 „ *Societatis Jesu, Primarius olim Theologie*
 „ *Professor in Salmaticensi Academia, eam-*
 „ *dem fere utriusque Cardinalis sententiam*

„ ex instituto sequens, cum Michaeli Eli-
 „ zalde alias Cella-Dei, & multis aliis do-
 „ ctis hominibus ejusdem Instituti, quorum
 „ scripta parantur suo tempore in lucem pro-
 „ ditura. Præluxit vero iis non parum olim
 „ Mutius Vitellescus, Generalis ejusdem So-
 „ cietatis, in celebri illa Epistola ad suos
 „ scripta anno 1617. die 4. Januarii. xxiv.
 „ Verum prolixus essem, si omnes Dominos
 „ Cardinales Probabilismi illius laxi inimi-
 „ cos, & tutiorum, aut saltem palam pro-
 „ babiliorum sententiarum tenaces, tam fa-
 „ ctis, quam scriptis, iam vita functos no-
 „ minare vellem. Inter tam multos eorum-
 „ dem, qui usque modo sanctitate, aut do-
 „ ctrina insigni floruerunt, vix (credo) in-
 „ venietur aliquis, qui aliter senserit, &
 „ docuerit. Immo & ex iis, qui modo su-
 „ perstites sunt, tam intra, quam extra ur-
 „ bem, præstanti pietate, ac eruditione con-
 „ spicuis, ac toto Orbi Christiano notis, quo-
 „ rum judicia ac sententiæ mihi frequenter
 „ colloquio, ac variis congressibus innotescunt,
 „ nemo est (quantum capio) qui tum in
 „ theoria, quam in praxi, non censeat se-
 „ quendam omnino esse sententiam tutiorem,
 „ vel saltem longe veriore ac probabiliorē.
 „ Atque in sacris hisce Congregationibus que-
 „ tidie occurrunt innumere Causæ, quarum
 „ decisio ex Sac. Conc. Canonibus pendet.
 „ Ubi autem variæ auctorum occurrunt senten-
 „ tiæ, illa omnino præfertur, quæ, omnibus
 „ hic inde consideratis, tutior videtur, aut
 „ iuri & æquitati conformior. Lege interea
 „ Eminentissimum ac Reverentissimum D.
 „ Card. Lauream Tom. 4. lib. 3. Sent. di-
 „ sput. 14. num. 254. & latius Tom. 2.
 „ disp. 11. xxv. Nimirum hic fuit semper
 „ spiritus Ecclesiæ, tam in Pontificibus Ro-
 „ manis, Cardinalibus, & Episcopis, quot-
 „ quot canones Conciliorum ediderunt, quam
 „ in iis, qui pietatis, & doctrinæ laude
 „ illos usquemodo imitati sunt. Unde ab ini-
 „ tio fere Pontificatus laudati Alexandri VII.
 „ mirum est, quo zelo, quæ eruditione, &
 „ constantia, quamplurimi Episcopi præstan-
 „ tissimi nominis, partim vitæ functi, par-
 „ tim superstites, Probabilismum luxuriantem
 „ represserint. Quot Concilia ab eo tempore
 „ in Gallia contra illum usque modo celebra-
 „ ta sunt, unanimi Patrum congregatorum
 „ suffragio, a Merbesio, & aliis exscripta?
 „ Quot conventus Episcoporum, Doctorum cla-

„ rissima Sorbonæ, ac Pærochorum Parisiensium,
 „ Rhotomagensium, aliorumque ad illud exter-
 „ minandum, & ad proscribendam famam il-
 „ lam Apologiam Casuistarum, conspirarunt?
 „ xxvi. Quibus verbis zelo, & severitate plenis,
 „ illam demonstraverint, inter plurimos alios Præ-
 „ sules, Eminentissimus Cardinalis de Janson,
 „ tunc Diniensis Episcopus, & Illustrissimus
 „ Archiepiscopus Parisiensis Harlai, tunc Rho-
 „ tomagensis, satis notum est, & ego possem
 „ hoc loco utriusque verba ac judicia exprime-
 „ re, si necessum esset. Quot laudes audiun-
 „ tur Summæ illius Moralis, sex brevibus to-
 „ mis comprehensæ, & toties recusæ, hortatu,
 „ aut jussu Eminentissimorum Dominorum Car-
 „ dinalium Grimaldi Archiepiscopi Avenensis,
 „ & De-Cambris Episcopi Gratianopolitani!
 „ quamvis mihi hætenus non fuerit otium per-
 „ volutandi illam, sed solum partem libandi.
 „ In ea vero passim fere ex puris sacrorum
 „ Canonum, ac SS. Patrum fontibus theses
 „ morum adversus Probabilistarum commenta
 „ proferuntur. Idipsum cernere est in Summa
 „ Christiana citati Merbesii, duobus magnis
 „ Voluminibus comprehensæ, & edita sub au-
 „ spiciis Illustrissimi D. Tellier Archiepisco-
 „ pi, ac Ducis Rhemensis, quæ (solum obi-
 „ ter a me lecta) videtur catena fere conti-
 „ nua Moralis Christianæ, ex Canon. Conci-
 „ liorum, & locis SS. PP. contexta adversus
 „ laxones quoslibet: Neminem prodo, nemi-
 „ nem nomino: generatim loquor de iis,
 „ quicunque demum sint, sive communi aura
 „ fruuntur adhuc, sive jam diem obierint.
 „ xxvii. Sed & laudandus est maxime inter
 „ Regulares Cl. Ordo S. Dominici, qui hor-
 „ tatu laudati Alexandri VII. vexillum ex-
 „ tulit adversus Moralem laxam, per doctis-
 „ simos alumnos suos, Joannem Martinez de
 „ Prado, Julium Mercorum, Vincentium Ba-
 „ ronium, Vincentium Contensonum, Pichinar-
 „ dum, Gonetum, aliosque similes amplissimo
 „ fructu. Et merito quidem ita se gessit: cum
 „ nihil aliud discere potuerit ab incomparabili
 „ magistro suo Doctore Angelico, immo & ab
 „ Augustino, ac ceteris SS. Patribus, quorum
 „ germanam mentem circa fidem, ac mores,
 „ ille divino ingenio, & admiranda claritate
 „ explanavit, atque in methodum redigit.
 „ xxviii. Idem fere dixerim de multis Re-
 „ ligionibus, præsertim militantibus sub re-
 „ gula ejusdem S. Augustini, S. Francisci,
 „ Carmelitarum, aliisque. Multi enim viri
 „ do-

„ doctissimi ex iis, intra, & extra Urbem
 „ in lucubrationibus suis, partim scriptis, par-
 „ tim editis, student, ac studuerunt Probabi-
 „ lismo frenum imponere, abjecta regula illa
 „ Lesbia, & male fida, qua plerique a fine
 „ fere seculi precedentis abducebantur, & fe-
 „ runtur adhuc, non quo eundem est, sed
 „ quo itur, ut Seneca verbis utar. Ex solo
 „ Ordine S. Augustini nunc Romæ habemus
 „ Illustrissimos Episcopos Ignatium de la Zer-
 „ da Aquilanum, & Lamberium Le Drou
 „ Porphyriensem, ac Rev. Magistratum Hen-
 „ ricum de Noris, Bibliothecæ Vaticanæ Præ-
 „ fectum: ut mittam Magistrum Franciscum
 „ Fervagues, celebrem olim Professore Lovä-
 „ niensem, & Joannem Schweizerts Doctorem
 „ Coloniensem; qui verbo, ac scriptis refellunt
 „ eandem licentiam opinandi. Idipsum acci-
 „ dit plerisque PP. ne dicam omnibus Præ-
 „ monstratensibus, & Congregationis Oratorii
 „ in Gallia, ac Belgio. xxix. Id etiam cu-
 „ rarunt hoc tempore nonnulli celebres scripto-
 „ res, aut Doctores Benedictini: veluti in
 „ doctissima, & observantissima Congregatione
 „ S. Mauri Galliarum, Joannes Mabillon
 „ Tract. de Studiis Monasticis p. 2. cap. 7.
 „ Gabriel Gerberon toto fere libro de vero
 „ Pœnitenti. In Congregatione Helvetica Il-
 „ lustrissimus D. Celestinus Sfondratus Abbas
 „ S. Galli, & S. R. I. Princeps, in disput.
 „ Juridica de lege in Præsumptione fundata,
 „ quam edidit Salisburgi anno 1682. dum es-
 „ set publicus sacrorum Canonum ex Benedi-
 „ ctina Academia Professor (quæ communi
 „ Doctarum consensu Probabilismum refellit)
 „ pariter illum impugnavit pag. 15. & seqq.
 „ Sunt & alii plures ejusdem sententiæ in
 „ diversis Congregationibus Benedictinis Italia,
 „ Gallia, & Germania. Quantum vero studii
 „ collocaverit laudatus Princeps Sfondratus,
 „ non modo in Theologia, sed & in sacris
 „ canonibus, unde doctrina morum solida erui-
 „ tur, satis ostendunt celeberrimi ipsius libri,
 „ qui præ manibus eruditorum omnium summa
 „ cum laude versantur. xxx. Verum longe an-
 „ tea in Congregatione Benedictina Hispania
 „ non defuit, qui doctrinis Casuistarum laxis
 „ antidotum pararet. Anno 1653. vivente ad-
 „ huc Innocentio X. electus est Generalis ip-
 „ sius Reverendissimus Magister D. Bernar-
 „ dus Hentiveros, Primarius Theologiæ Pro-
 „ fessor in Ovetensi Academia, Theologus Ma-
 „ jestatis Catholicæ, ac Consultor supremi il-

„ lius Fidei Senatus, vir spectatissima pietat-
 „ tis, ac sublimis doctrine. Is ab eo tempore
 „ acerrime invehebatur adversus laxas Casui-
 „ starum opiniones, & lectionem quorundam
 „ ex iis vetabat subditis, ac discipulis, inter
 „ quos ego numerabar. Postea annos 1658.
 „ fuit electus Episcopus Ecclesiæ Catagurrita-
 „ næ, eodem tempore, quo præerant Oxoniensi
 „ D. Joannes de Palasfox, & Placentina D.
 „ Ludovicus Crespi. Tres hi Præsules doctis-
 „ simi pariter & vita exemplarissimæ famæ,
 „ ac scriptis insignes, hortatu Eminentissimi
 „ Cardinalis D. Balthassaris de Moscoso &
 „ Sandoval, Archiepiscopi Toletani, cujus
 „ memoria pariter in benedictione est) cœpe-
 „ runt communi consilio exagitare Probabilis-
 „ mum tunc longe, ac late grassantem. Hon-
 „ tiveros speciatim scriptis suis ea de re titu-
 „ lum dederat, Lacrymæ militantis Ecclesiæ.
 „ Verum anno 1662. initio Novembris, fra-
 „ ctus mortificationibus, studiis, ac laboribus,
 „ circumstante, ac flente toto Clero illius Ec-
 „ clesiæ, & pauperibus ejulantibus tam piæ
 „ Patris obitum immortalis fuit Operi nondum
 „ perfecto, quod proinde in lucem edi non po-
 „ tuit. Idem fere accideret Palasfoxio, qui
 „ triennio ante sanctissime obiit, id est, anno
 „ 1659. die 30. Septembris. Unde licet tot
 „ libris antea editis, sparsim perniciosas ac
 „ laxas quorundam recentiorum opiniones im-
 „ pugnasset, non potuit perficere volumen ali-
 „ quod ex instituto in eundem scopum. De-
 „ nique Episcopus Crespius distentus occupa-
 „ tionibus variis, & legatione Majestatis Ca-
 „ tholicæ in Urbem pro causa Conceptionis,
 „ solum potuit edere disputationes Morales se-
 „ lectas adversus Casuistas prurientes auribus,
 „ & nominatim præcipue adversus Caramue-
 „ lem. Obiit vero magna sanctitatis opinione
 „ relicta, eodem circiter anno 1662. xxxi. Ab
 „ iis præstantissimis Episcopis, & Scriptori-
 „ bus variis instructus, paucis post annis cœ-
 „ pi dubitare de securitate illa, quam nobis
 „ plurimi alii pollicebantur in usu opinionum
 „ quarumlibet probabilium. Eo usque enim
 „ communi fere sensu, & præjudicio abreptus
 „ in Probabilismo, veluti in pulvino, molli-
 „ ter quiescebant: & plerumque studium meum
 „ (ita ingenue fateor) situm erat in exami-
 „ nando potius an aliquid probabile, quam
 „ in vestigando quid esset verum. Detecta enim
 „ probabilitate, nullatenus dubitabam me pos-
 „ se illud in praxi sequi, aut aliis consulere,
 „ Un-

„ Unde & in Theologia Florulenta, quam edidi
 „ Salmantica anno 1667. Ludovico V. præ-
 „ sertim a num. 70. usque ad 98. tota mi-
 „ hi cura fuit in examinandis conditionibus
 „ opinionis ab uno Doctore pio & docto tra-
 „ ditæ adversus communem aliorum necessa-
 „ riis ac sufficientibus, ut illa probabilis cen-
 „ seatur. Hoc enim semel statuto, non dubi-
 „ tabam licitum esse ipsius usum, adhuc post-
 „ quam Alexander VII. anno 1666. damna-
 „ verat 45. propositiones, & in eis illam
 „ num. 27. Si liber sit alicujus junioris, &
 „ moderni, debet opinio censeri probabilis,
 „ dum non constat rejectam esse a Sede Apo-
 „ stolica, ut improbabilem. Hanc ipsam
 „ thesim per se spectatam ibidem late impu-
 „ gnavi, sicuti & nimiam licentiam opinan-
 „ di circa doctrinam morum: quam in rem
 „ memoravi n. 79. ea fere ipsa, quæ paullo
 „ antea protuli de Illustrissimis Episcopis Ca-
 „ lagurritano, Oxoniensi, & Placentino xxxii.
 „ Nec processu ulterius ad querendum, an da-
 „ to quod opinio aliqua sit Probabilis, liceat
 „ omnino illam sequi in praxi, aut aliis con-
 „ sulere, relicto probabiliori, ac tutiore. De
 „ hoc enim tunc Salmantica dubitabat. Usque
 „ adeo invaluerat Probabilismus ibidem, quam-
 „ vis paullo antea Magister Joannes Martinez
 „ de Prado, & Vincentini Baronius ambo
 „ Dominicani scriptis editis impugnassent lon-
 „ ge ac late Caramuellem, & rejecissent usum
 „ opinionis minus probabilis faventis libertatis,
 „ in concursu probabilioris stantis pro præcepto.
 „ Nulla enim fere ratio utriusque laudati Scri-
 „ ptoris habebatur in ea parte, ob multitudi-
 „ nem innumerabilium aliorum liberius scri-
 „ bentium, ut possent is dicere cum Poeta:
 „ Obruimur numero. xxxiii. Cæpi itaque
 „ rem maturius examinare, ab anno circiter
 „ 1672. usque modo, lectis ac relectis, ultra
 „ prædictos, plurimis auctoribus recentibus,
 „ qui hinc & inde contraversionem hanc gravis-
 „ simam profligarunt ex instituto. Deprehendi
 „ vero ingens periculum salutis in sectando,
 „ aut consulendo aliis probabilismo, sive usu
 „ cujuslibet opinionis minus probabilis faven-
 „ tis libertati, in concursu alterius probabilio-
 „ ris adherentis præcepto. Idem mihi alte in-
 „ sedit, ubi utraque apparet probabilis æque
 „ aut circiter. Manet enim adhuc res vere
 „ dubia, & incertum omnino, an actio, vel
 „ ommissio sit contraria legi æternæ necne, quid-
 „ quid plerique recentiorum distinguant inter

„ dubium speculativum, & practicum. Hanc
 „ enim distinctionem quoad controversiam præ-
 „ sentem plurimi alii a triginta circiter annis
 „ usque modo doctissimi rejecerunt. In dubiis
 „ autem, & spectantibus ad æternam salutem
 „ eligendam esse tutiorem partem jura clamant,
 „ & prudentia, ac lex charitatis divine de
 „ propria, & aliorum salute, palam dicat.
 „ xxxiv. Certe nemo prudens vitam corporis
 „ ita negligit, ut audeat uti cibo, aut phar-
 „ maco solum probabiliter sano, quod æque
 „ aut magis probabiliter censeatur noxium, &
 „ exitiale futurum. Quare ne exponat se pro-
 „ babili, aut probabiliori periculo mortis, eli-
 „ git aliud certo innoxium, aut salutiferum.
 „ Idem fere accidit circa rem familiarem ser-
 „ vandam, & honores assequendos. Cur ergo
 „ vita animæ, & salus æterna, longe pretio-
 „ sior, passim exponatur probabilis periculo opi-
 „ nionum liberiorum? Nec reflexiones aliquæ,
 „ seu judicia reflexa ad auctoritatem alienam
 „ videntur prodesse, aut sufficere ad forman-
 „ dum judicium moraliter certum, & neces-
 „ sarium de usu licito opinionis benigne quoad
 „ bona animi potius, quam corporis vel fortu-
 „ næ, ubi opinio severior æque aut magis ur-
 „ get. Non enim voluntas habet vim impe-
 „ randi intellectui, ut judicio reflexo censeat
 „ verum, aut certum moraliter id quod dire-
 „ cto judicio aestimat falsum, aut dubium, aut
 „ minus probabile. xxxv. Quare reflexiones il-
 „ læ ad summum possunt habere locum, &
 „ prodesse, ubi vir doctus & prudens recta
 „ intentione placendi Deo, aut ipsum non of-
 „ fendendi, & nullo præjudicio, passione, aut
 „ utilitate abductus, diligenter inquirat veri-
 „ tatem pro qualitate materiæ, & debitis
 „ circumstantiis, quando concurrunt invicem
 „ contrariæ opiniones inter Scriptores Catholi-
 „ cos, doctos, & pios. Si post rem examina-
 „ tam inveniat sententiam benignam longe ac
 „ palam prævalere opinioni, austeriori, tum au-
 „ thoritatem & numero Patronorum, tum ra-
 „ tionibus, & plene respondere argumentis
 „ contrariis, videtur posse formare judicium
 „ moraliter certum de illius veritate & licito
 „ usu, aut nihil curare rigidiorum aliorum
 „ opinionem, vel eam reputare ortam ex ina-
 „ ni scrupulo. Dato enim, aut præmissio quod
 „ sententia illa benignior esset falsa in re,
 „ agens excusaretur a peccato, saltem gravi,
 „ ob rectam intentionem, bonam fidem, &
 „ ignorantiam venialem, ex infirmitatem huma-

na. Si autem post diligentem inquisitionem invenit opinionem austeriorem aequale pondus habere, aut etiam majus, ac proinde veritatem rei esse speculative dubiam; non poterit ulla reflexione formare sibi iudicium moraliter certum de illius veritate, aut usu licito. Quare abstinendum erit ab opinione benigniore, & adherendum tutiori, sive stanti pro præcepto. xxxi. Hec videtur fuisse praxis assidua SS. Patrum, Pontificum, ac Theologorum doctrina, ac pietate insignium, a tempore nascentis Ecclesie usque ad finem fere sæculi præcedentis, quo cepit reputari securus usus opinionis benigne probabilis in concursu opinionis austerioris æque probabilis aut probabilioris, per reflexiones antiquis ignotas. Sequebantur enim veteres illi quod intra sinum Ecclesie Catholice, post rem mature examinatam, oratione ac studio competenti, videbatur verum, & moraliter certum. Et licet ipsi Sancti Patres & Doctores celebres aliter, atque aliter circa varias quæstiones morum censerent, unusquisque tamen pius ac prudens id agebat vel consulebat aliis, quod post debitum examen judicabat verum, aut saltem longe conformius canonibus sacris, rationi, & æquitati: Neque enim amplius exigi putabant ab homine mortali infirmo, & ignorantis obnoxio; Alioqui sequebantur tutiorem partem. Exempla plurima possent hoc loco produci, nisi quæstionem hanc gravissimam potius excurrere libandam, quam ex instituto dirimenda recepissimus. xxxvii. Et hoc ipsum fere est, in quo videntur convenire Scriptores ac Theologi laudati a num. 20. contra Probabilismum differentes. Nominatim vero doctissimus ac piissimus Cardinalis Bellarminus verbis exscriptis num. 21. aperte id tradit; immo & loquitur strictius quam plerique ex allegatis, ut consideranti palam erit. Ac certe innocentia vite ipsius; candor morum, & professio minime fucata veritatis, quæ fulget in ejus scriptis, satis denotant eundem in agendo & consulendo non quæsisse probabilia, sed vera, non dubia, aut morali erroris periculo obnoxia, sed secunda & solida. Exeat nunc aliquis recentiorum quorundam, & propterea Bellarminum Jansenismi, aut Bajanismi arguat. Hanc enim notam ex eodem doctrina morum severioris capite inurere ausi sunt nonnulli plurimis

aliis Catholicissimis Episcopis, Prelatis, Doctoribus, & Scriptoribus, licet nullo fermento hæreseos, vel doctrina erronea aspersis, & palam rejicientibus illas quinque famosas theses, ab Innocentio x. & Alexandro vii. fulguritas, atque in iis Illustrissimo Fagnano, quo neminem in sacris canonibus doctiorem aut celebriorem ætas nostra tulit. Sed calumnia ejusmodi, dum linguariorum oribus quorundam injecto coerceri nequit contemptu aut risu exhibenda erit, juxta illud vetus adversus convitia injusta: Spreta exolescunt. Hactenus de Probabilismo Eminentissimus Cardinalis de Aguirre.

Manifestum est ex dictis, a me lecta fuisse verba Cardinalis Bellarmini apud Eminentissimum Cardinalem de Aguirre, quem post Thyrsus Gonzalez laudavi, siquidem eodem prorsus pacto, quo a me eadem verba afferuntur, occurrunt in Prologo ad Concilia Hispaniarum citato numero xxi. Quum itaque Cardinalem de Aguirre laudaverim, aperte consequitur, me eadem verba sincere, non mala fide exscripsisse.

Perspicuum itidem est ex num. xxxiii. ipsum Eminentissimum de Aguirre legisse, & perlegisse auctores superioribus numeris a se productos (Legit ergo, ac perlegit Epistolam Ven. Bellarmini ad nepotem suum Episcopum Theanensem. Præmittit tamen de Aguirre ea verba, Et simul oportet eum episcopali officio fungi; & alia, de octo controversiis. Si quis vero propter hujusmodi verborum omissionem, & reticentiam argutaretur, Ergo Eminentissimus Cardinalis de Aguirre nec verba Bellarmini, nec P. Thyrsi sincere refert, insulse, ac pueriliter ratiocinaretur. Ratiocinatur ergo pueriliter & insulse, qui propter eandem verborum omissionem infert a me sincere non referri verba P. Thyrsi, ac Bellarmini.

Insuper a me producantur verba Cardinalis Bellarmini, uti afferuntur a Cardinali Aguirre. Hunc P. Hæzler cur a me commemorari non scribit? Cur utitur ea phrasi Thyrsus Gonzalez, &c.? Quid sibi vult illud, &c.? Aut legit Hæzler Prologum ad Hispaniarum Concilia, aut non legit. Si legit, Purpuratum Patrem me sincere exscripsisse fateatur, eundem laudet, nec ad struen-

„ fruendam subdolum, & iniquam crimina-
 „ tionem utatur particula &c. si autem non
 „ legit, legat, & suffundatur rubore.
 „ Ad hæc Reverendissimus P. Thyrsus
 „ Gonzalez, de quo infra disputatione 13.
 „ num. 103. pag. 349. editionis Bononiensis.
 „ Item edit. Coloniae Agrip. ann. 1694. pag.
 „ 222. & edit. Rom. an. pariter 1694. pag.
 „ 307. pro sententia sua laudat Eminentis-
 „ simum de Aguirre, præsertim in Prologo
 „ ad primum Conciliorum Hispaniæ volu-
 „ men, scribens: *Verum copiosus sensum*
 „ *suum aperuit in Prologo ad Tomum Con-*
 „ *ciliorum Hispania, ubi postquam pro sua,*
 „ *& nostra sententia citaverat Cardinalem*
 „ *Bellarminum, & Cardinalem Pallavicini-*
 „ *um, num. 24. subjungit: Quæ sequuntur*
 „ *ne iterum mutilati textus redarguamur,*
 „ *integra producta fuerunt citato num. 24.*
 „ *& seqq. Ipse ergo Thyrsus Gonzalez idem*
 „ *sentire se, ac Eminentissimum de Aguir-*
 „ *re, testatur, & uterque pro sua sententia*
 „ *producit verba Eminentissimi Bellarmini*
 „ *ad demonstrandum nefas esse sequi opinio-*
 „ *nem minus probabilem, non Episcopis tan-*
 „ *tummodo, verum etiam unicuique pruden-*
 „ *ter operanti; nec in aliquibus duntaxat*
 „ *quæstionibus, sed insuper in omnibus agen-*
 „ *dis, vel consulendis, quæ ad æternam sa-*
 „ *lutem attinent. Sincere itaque citat Thyr-*
 „ *sum, & de Aguirre quisquis, ut nos feci-*
 „ *mus, eorundem præfert testimonium; &*
 „ *Bellarmini doctrina universim, & absque*
 „ *limitatione ad solos Episcopos, & ad ali-*
 „ *quas determinate quæstiones oppugnat, &*
 „ *infectatur Probabilissimum.*
 „ Postremo ea verba, quæ Conviciator
 „ violata sinceritate a me præteriri autumat,
 „ neque a me solum, sed etiam a Gennetto,
 „ atque a Ballerinio Antiprobabilistis, nihil
 „ omnino ad rem faciunt, & sive apponan-
 „ tur, sive omittantur, recta Bellarmini sen-
 „ tentia percipitur, & æque Probabilistis
 „ adversantur; ideoque neque a me, ne-
 „ que a Gennetto, neque a Ballerinio
 „ (Adde, *Neque a Cardinale de Aguirre;*
 „ cur enim hujus Insimulator non memi-
 „ nit?) fucis aliquo, & fraude, sed pure,
 „ sincere, ingenue fuerunt allata. Scribit
 „ utique P. Hizler: *quæ verba omissa* (sci-
 „ licet, *Et simul oporteat eum Episcopali of-*
 „ *ficio fungi, & de octo controversiis*) osten-
 „ dunt Bellarminum nec voluisse omnes, nec
 „ Berti Theol. Tom. IV.

„ in omni materia adstrictos ad certam veri-
 „ tatem inquirendam. Si Professor iste In-
 „ golstadiensis significare velit, non omnibus
 „ certam veritatem esse inquirendam in qua-
 „ libet materia, quæcumque sit; seu ad di-
 „ rigendos mores, regendamque conscientiam
 „ pertineat, seu non pertineat; seu cuique
 „ scitu necessaria sit, seu necessarie non sit:
 „ recte, sapienterque loquitur. Neque enim
 „ tenemur investigare quæ ad consequendam
 „ sempiternam salutem non requiruntur, Deo
 „ nobis non præcipiente ut omnes simus vel
 „ philosophi, vel mathematici, vel milites,
 „ vel artifices: neque laicus scire tenetur
 „ quæ tenetur scire sacerdos, aut subditus
 „ quæ legislator, aut penitens quæ Confes-
 „ sarius. At si Ingolstadiensis institutor signi-
 „ ficare velit Episcopum, non omnes, teneri
 „ inquirere veritatem in iis, quæ ad con-
 „ scientiam suam dirigendam necessaria sunt
 „ atque id servandum esse in quibusdam non
 „ in omnibus controversiis, toto cœlo aberrat
 „ a veritate. Principio enim Cardinalis A-
 „ guirre, & S. Thyrsus Gonzalez utuntur
 „ Venerabilis Bellarmini auctoritate ad Pro-
 „ babilissimum universum in iis, quæ ad Epi-
 „ scopos, & ad ceteros omnes attinet, re-
 „ jiciendum & profligandum: igitur existi-
 „ mant ad quæstionem hanc dirimendam per-
 „ pauca verba, quæ a nobis prætermissa
 „ sunt, non esse attendenda. Secundo juxta
 „ sententiam Venerabilis Cardinalis Bellar-
 „ mini tenetur Episcopus *certam veritatem*
 „ *inquirere* in quæstionibus, quæ spectant ad
 „ officium Episcopi: pari ergo ratione te-
 „ nentur paterfamilias, mercator, presbyter,
 „ laicus, *certam inquirere veritatem*, in iis
 „ quæstionibus, quæ pertinent ad officium pa-
 „ trisfamilias, mercatoris, præbyteri, laici.
 „ Tertio ratio Cardinalis Bellarmini ea est,
 „ *Si quis velit in tuto salutem suam colloca-*
 „ *re, & rursus, Agitur enim de summa rei,*
 „ *cum de salute æterna tractatur. Atqui in*
 „ *tuto collocare salutem suam velle debet*
 „ *tam Episcopus, quam non Episcopus; at-*
 „ *que agitur de summa rei, tam dum agitur*
 „ *de salute æterna Episcoporum, quam non Epi-*
 „ *scoporum: Igitur attenda ratione Cardinalis*
 „ *Bellarmini, tam Episcopi, quam non Episcopi*
 „ *debent certam veritatem inquirere. Tandem*
 „ *quisnam Probabilistarum, si excipias In-*
 „ *golstadiensem nostrum, dicturus est unquam:*
 „ *Opinio duntaxat probabilis juxta Venera-*

„bilem Bellarminum nequit esse regula, &
 „norma operandi Episcopis; Ergo esse potest
 „regula, & norma operandi non Episcopis,
 „quasi non Episcopi æternæ salutis suæ,
 „æque ac Episcopi, curam & sollicitudinem
 „gerere non teneantur, & unusquisque juxta
 „conditionem suam non debeat evitare pec-
 „candi pericula? Quis insuper inepta &
 „ludicra hac ratione pro adstruendo Proba-
 „bilismo pugnaret, Nefas est, in quibus-
 „dam quæstionibus, in quibus agitur de
 „summa rei, & de æterna salute inniti Pro-
 „babilismo; Igitur fas est Probabilismum se-
 „ctari in quæstionibus reliquis, etiamsi de
 „summa rerum, & de æterna salute itidem
 „in illis non agatur? Videat ergo Reveren-
 „dus Pater *Hizler* quam futili conjectura
 „nos minus sinceros in referendis Bellarmi-
 „ni verbis adjudicaverit, legatque Eminen-
 „tissimum de Aguirre, in quo percipiet non
 „solum tantum nostram sinceritatem, verum etiam
 „Probabilismi sui eo acriorem insectationem,
 „quo sapientissimus Purpuratus eundem Pro-
 „babilismum, in quo antea, tamquam in
 „pulvinari, quiescebat, doctior factus, Au-
 „ctoribus hinc inde libratis, semel, iterum-
 „que lectis, perniciosum credidit, abje-
 „cit, execratus est, oppugnavit, evertit,
 „eliminavit.

„Dicet, opinor, Ingolstadiensis Professor,
 „At ego nequaquam asserui Augustinianum
 „Theologum sincere non referre verba Car-
 „dinalis de Aguirre, sed affirmavi dunta-
 „taxat, illum *nec verba Patris Thyrsi, nec*
 „*Bellarmini sincere referre.* Bellissime! At
 „P. Thyrsus dissert. 13. num. 103. pag.
 „349. editionis Bononiensis anni 1694.,
 „quam habeo modo præ manibus, inquit:
 „*Quid in hoc puncto sentiat sapientissimus*
 „*Cardinalis de Aguirre jam vidimus §. xi.*
 „*in 6. capite probando majorem probabilita-*
 „*tem nostræ sententiæ: mentem suam prius*
 „*exposuerat disput. 2. sect. 6. ubi inter alia*
 „*inquit:* „Sane insigni Dei beneficio tri-
 „buendum, quod cum multis annis post in-
 „choatam, aut jam grassantem licentiam
 „opinandi in rebus moralibus, pretextu spe-
 „cioso illius probabilitatis, coeperint non
 „pauci viri pietate ac doctrina insignes scri-
 „bere contra illam ad hæc usque tempora,
 „Ita ibi. Verum copiosius sensum suum ape-
 „ruit in Prologo ad Tomum Conciliorum
 „Hispaniæ, ubi postquam, pro sua, & no-

„stra sententia citaverat Cardinalem Bellar-
 „minum, & Cardinalem Pallavicinum, num.
 „24. subjungit: *Verum prolixus essem, &c.*
 „Ipse ergo Thyrsus Cardinalem de Aguir-
 „re laudat, ac sibi met consentire testatur.
 „Quid ergo opus erat verba etiam Thyrsi
 „proferre, quando prolata erant verba Car-
 „dinalis longe doctissimi, quem Thyrsus
 „idem secum sentire declarat? Etsi vero
 „Thyrsus Gonzalez ea verba exscripserit,
 „quæ a nobis prætermissa conqueritur inof-
 „ficiosus Auctor Quæstionis facti, nec præ-
 „termissa tantum, verum etiam *sinceritate*
 „violata non fuisse perlecta; nihilominus
 „ad rem non facere, ideoque præteriri po-
 „tuisse ex ipsomet Thyrso Gonzalez de-
 „monstratur.

„Iste enim *Probabilismi* insectator acer-
 „rimus præcitata dissertatione 13. §. 13.
 „num. 90. ad hunc loquitur modum. xc.
 „Cardinalis autem Bellarminus *eandem sen-*
 „*tentiam tenuit ad finem libelli de Regimi-*
 „*ne Principis, in Opusculo, cui titulus*
 „*Admonitio Ad Episcopum Theanensem*
 „*Nepotem suum, in quo agit de iis, quæ*
 „*necessaria sunt Episcopo, qui salutem suam*
 „*in tuto ponere velit, materiam integram o-*
 „*cto controversiis comprehendens. In prologo*
 „*autem hujus Opusculi sic inquit:* „Quare
 „si quis velit in tuto salutem suam collo-
 „care, & simul oporteat Episcopali officio
 „fungi, is omnino debet de octo contro-
 „versiis certam veritatem inquirere, & non
 „respicere quid multi hoc tempore dicant,
 „vel faciant, & si rei certitudo non possit
 „ad liquidum apparere, debet omnino tu-
 „torem partem sequi, & nulla ratione,
 „nullius imperio, nulla temporali utilitate
 „proposita, ad minus tutam partem decli-
 „nare. Agitur enim de summa re, cum
 „de salute æterna tractatur: & facillimum
 „est conscientiam erroneam exemplo alio-
 „rum inducere, & eo modo conscientia
 „non remordente ad eum locum, ubi ver-
 „mis non moritur, & ignis non extingui-
 „tur, descendere. „Exscripsimus rursus
 „Ven. Bellarmini verba, ne insimulator,
 „quærens in scirpo nodum, nobis mini-
 „mam illam tribuat transpositionem verbo-
 „rum, quæ in postrema occurrit periodo.
 „Si autem ad solos Episcopos, & in qui-
 „busdam dumtaxat quæstionibus, Bellarmi-
 „ni gravissimam, optimamque admonitio-
 „nem

„nem Thyrsus Gonzalez pertinere arbitra-
 „batur, cur illam ad suam corroborandam
 „sententiam adhibuit? Atque, ut illud repe-
 „tam, quod obloquentium ora debet ob-
 „struere, annon ceteri omnes, dum suis
 „christianis, præceptisque muneribus incum-
 „bunt, atque Dei adimplent mandata, et
 „comparare sibi æternam beatitudinem stu-
 „dent, annon, inquam, agunt de summa
 „re? annon cavere debent, ne conscientiam
 „erroneam induant aliorum exemplo? an-
 „non ipsam conscientiam erroneam unus-
 „quisque in iis, quæ scire potest, ac debet,
 „exuere ac deponere tenetur, nisi velit cum
 „ipsa erronea conscientia perire et damnari?
 „At enim ajunt. Sequeretur, si Vene-
 „rabilis Bellarmini verba rigoroso sensu fo-
 „rent accipienda, debere unumquemque non
 „probabiliorem tantum, verum etiam tu-
 „torem partem tenere. Ita ratiocinatur ille
 „idem Auctor, unde Ingolstadiensis Profes-
 „sor suas hausit cavillulas. Excussit id, e-
 „jusdemque generis nugas vir doctus, qui
 „sub Eranistis nomine litteratorum Italiae
 „audacem censorem exagitat ac refellit. Ve-
 „rum idem Thyrsus Gonzalez ratiocinatio-
 „nem illam, ineptam alioqui, ac futilem
 „præviderat, et exsufflaverat. Nam post al-
 „lata nuper verba num. 91. hæc subjicit:
 „Dum autem Bellarminus dicit. Si rei
 „certitudo non possit ad liquidum apparere,
 „debet omnino tutiorem partem sequi;
 „non intendit ad securitatem conscientiae re-
 „periri certitudinem omnimodam, sed certi-
 „tudinem fundatam in verisimilitudine au-
 „thoritatis, & rationis clare præeminenti ve-
 „risimilitudini partis oppositæ, vi cuius ope-
 „rans prudenter absque anxietate & formi-
 „dine censet illam partem esse veram, quia
 „licet sciat dari opinionem de opposito, videt
 „tamen fundamenta illius clare, & dilucide
 „dissipari, nec posse ab illis prudenter mo-
 „veri ad judicandum non esse prohibitam;
 „ac proinde licet videat doctrinam oppositam
 „esse probabilem in se, & de facto proba-
 „tam esse viris gravissimis, non est tamen
 „probabilis ipsi, quia non potest ab illo pro-
 „bari per prudentem assensum, ex quo agno-
 „scit ejus fundamenta esse parum solida, &
 „in comparatione aliorum ipsi apparent ma-
 „nifeste minus verisimilia. In rebus enim
 „moralibus, de quibus est controversia inter
 „Doctores, non exigitur major certitudo,

„quam illa, quæ fundatur in fundamentis
 „clare præeminentibus apud eum, qui opera-
 „tur, si ille omnem adhibuit diligentiam,
 „quam debuit ad inquirendam veritatem.
 „Jamque post decretum Alexandri VIII. dam-
 „nantis hanc propositionem. Non licet sequi
 „opinionem, vel inter probabiles probabi-
 „lissimam, videtur inferri, securitati con-
 „scientiæ sufficere opinionem inter probabiles
 „probabilissimam, etiam faventem libertati;
 „ac proinde licitum esse sequi sententiam
 „minus tutam, quando illa est clare &
 „manifeste longe verisimilior opposita, &
 „ut talis proponitur operanti citra omnem
 „ipsius culpam. Tunc enim prudenter pos-
 „est judicare rem illam non esse prohibitam,
 „& non potest judicare oppositum, neque
 „prudenter dubitare, quia nequit intellectus,
 „etiam ex imperio voluntatis, prudenter as-
 „sentiri ut veræ illi parti, quæ illi pro-
 „ponitur clare ut minus verisimilis, quam
 „opposita. Si autem apparet magis verisi-
 „milis pars favens libertati, vel ex negli-
 „gentia culpabili inquirendi veritatem, vel
 „ex passione obcecata; tunc assensus illi
 „præstitus non esset judicium prudens, sed
 „error culpabilis, ac proinde qui ex illo
 „errore operaretur, peccaret. Nam secundum
 „principium verum D. Thomæ q. 17. de
 „Veritate, art. 3. ad 4. Tunc conscientia
 „erroris non sufficit ad absolvendum, quan-
 „do ipso errore peccatur, ut cum errat cir-
 „ca ea, quæ scire tenetur. Similiter quod-
 „libeto 8. art. 15. Error conscientiæ habet
 „quamdam vim absolvendi, sive excusandi,
 „quando scilicet procedit ex ignorantia ejus,
 „quod quis scire non potest, vel non tene-
 „tur. Quandoque error conscientiæ non ha-
 „bet vim absolvendi, & excusandi, quando
 „scilicet ipse error peccatum est, ut cum pro-
 „dit ex ignorantia ejus quod quis scire tene-
 „tur, & potest. Idem docet 1.2.q. 76. art. 2. &
 „lect. 7. in c. 1. Epist. ad Romanos. Hæc
 „Probabilissimi everfor Gonzalez. Verbo di-
 „cam: Tutiorem partem eligendam docet
 „Ven. Bellarminus, scilicet, eam, quæ tu-
 „rior sit comparate ad oppositam, seu quæ
 „innitatur rationibus præponderantibus, &
 „conscientiam erroneam excludit; non tu-
 „torem absolute, & quæ habeat in se cer-
 „titudinem omnimodam atque plenissimam,
 „adeo, ut superet, non tantum opinionis
 „oppositæ ac probabilioris, verum etiam

„cujuslibet, etiam probabilissimæ, funda-
 „menta; alioqui Purpuratus Clarissimus pro-
 „positioni ab Alexandro VIII. damnatæ
 „præluisset.

„Excussa infimulitoris Ingolstadiensis ar-
 „gutiuncula, operæ prætium est animadver-
 „tere, Cardinalem Bellarminum in sua ad
 „Episcopum Theanensem Admonitione id-
 „circo agere *de octo controversiis*, non de
 „aliis compluribus, quoniam pertractat de
 „iis, in quibus oportet Episcopum pruden-
 „ter se gerere, ne in suo exequendo mune-
 „re decipiatur, induatque aliorum exem-
 „plo conscientiam erroneam. Quare ine-
 „ptiant, qui ajunt, Præsulibus tantum, &
 „in octo duntaxat controversiis, partem e-
 „ligendam esse tutiorem, eo quod ipsi de-
 „beant perfectionis inter arripere. Enim ve-
 „ro Auctor præstantissimus, monet omnibus
 „quidem arduam esse viam salutis, sed ma-
 „xime Pastoribus, quibus difficiliora man-
 „data præscribuntur, & munera incumbunt
 „longe ampliora. Cum ergo aliis non Epi-
 „scopis, & qui sunt minoribus obstricti of-
 „ficiis, facillimum sit a veritatis semita de-
 „flectere, id periculi magis Episcopo occur-
 „reret, cui aliorum cura committitur, & gra-
 „vioribus negotiis ad insistendum. Eapro-
 „pter ad hunc modum incipit Venerabilis
 „Viri Admonitio: *Quod Salvator noster ait,*
 „*multos esse vocatos, & paucos electos, &*
 „*multos esse, qui ingrediuntur viam latam*
 „*que ducit ad perditionem, paucos autem,*
 „*qui vitam angustam, que ducit ad vitam*
 „*inveniunt; id in Episcopis etiam locum*
 „*habere videtur; cum S. Joannes Chrysosto-*
 „*mus hom. 3. in Acta Apostolorum dicat,*
 „*paucos esse in ordine Episcoporum, qui*
 „*salvantur: productisque Chrysostomi, alio-*
 „*rumque Patrum testimoniis, aureum pro-*
 „*fert monitum, de quo agitur. Præterea*
 „*falsum est ad solos Episcopos octo illas*
 „*Controversias pertinere. Nam 2. An E-*
 „*piscopus teneatur in Ecclesia sua residere,*
 „*quam affirmative resolvit cum Tridentino*
 „*Concilio Sess. 33. cap. 1. S. Thoma q.*
 „*185. art. 5. et Dominico Soto de Ju-*
 „*stit. et jure lib. 10. q. 3. nec non ratio-*
 „*ne petita, ea quo Episcopus sit Pastor,*
 „*ovesque sibi creditas regere teneatur; hæc,*
 „*inquam, controversia spectat etiam ad*
 „*Parochos, omnesque, quibus animarum cu-*
 „*ra commissa est, ut legitur, ac demonstra-*

„tur citato cap. 1. Tridentini Concilii. Ad
 „eosdem item Parochos pertinet controversia
 „secunda *An Episcopus teneatur per se prædica-*
 „*re. Tertia, An Episcopus teneatur esse perse-*
 „*ctus*, quam pariter resolvit affirmative,
 „productis verbis Apostoli ad Titum 2. &
 „S. Thomæ 2. 2. q. 184. art. 7. illaque
 „ratione, quoniam sacri antistites præbere
 „se debent in omnibus exemplum bonorum
 „operum, quodlibet Religiosorum Superio-
 „res respicit, eosdemque Religiosos, saltem
 „quodammodo; nam ad perfectionem, nisi
 „adhuc pervenerint, tendere debent. Con-
 „troversia IV. *An liceat, vel expediat mul-*
 „*tos ordinare*, ad solos Episcopos pertinere
 „fatemur. At quinta & proxima, *De mul-*
 „*titudine beneficiorum*, quam multiplicita-
 „tem improbat acerrime canonum, Triden-
 „tini, Doctoris Angelici, Dominici Soto,
 „Adriani, Panormitani, & aliorum sanctio-
 „nibus, nonne permultos clericos attingit
 „charactere non insignitos Episcopali? Per-
 „multos quoque, omnesque Ecclesiarum ad-
 „ministratos concernunt controversia VI. *de*
 „*modo agendi cum Principibus seculi; VII.*
 „*de modo agendi cum consanguineis & affi-*
 „*nibus; & postrema de redditibus Ecclesia-*
 „*sticis, & in quos usus expendi debeant.* Con-
 „troversia igitur octo, quas Bellarminus eo
 „in Opusculo explicat, si unam excipias
 „non ita ad Episcopos attinent, ut alii qui-
 „cunque excludantur. Sed lege Admonitio-
 „nem illam tum Romæ editam, tum Co-
 „loniæ in supplemento Operum Bellarmi-
 „ni, & Lugduni post Tractatum *De offi-*
 „*cio Principis*. Ad cetera progrediamur.

„Pag. 53. hæc addit auctor *Questionis*
 „*Facti*: „P. Berti citando hom. 44. in
 „Matth. inter Opera Chrysost. cap. 4. num.
 „3. eodem modo, ut Auctor *Theol. Ecclæ.*
 „omittit illa verba, *Et omnium confessiones*
 „*cognoscere.* „

„Utique omisimus: Sed quid ad Proba-
 „bilissimum fulciendum, comprobandumque,
 „ea verba, *Oportet omnium confessiones co-*
 „*cognoscere?* Foret ne argumentum Theologo-
 „dignum istud, *Oportet omnium confessiones*
 „*cognoscere: Ergo licitum est sequi opinionem*
 „*probabilem in concursu probabilioris?* O-
 „stendat vir peracutus hujus ratiocinationis
 „robur. Nos inde inferri oppositum arbi-
 „tramur. Quod si integram illius scriptoris
 „prorsus digni, qui inter Chrysostomi Com-
 „men-

mentaria in Matthæum consecutus sit locum, a nobis proferri velit periodum; en illam: *Quid ergo* (ita legitur pag. 901. Parisiensis editionis anni 1588. qua utebamur conscribentes Theologicas dissertationes) *Quid ergo, ignorans populus excusabilis erit? absit. Si enim vestimenta empturos gyras unam negotiatorem, & alterum, & ubi meliores vestes inveneris, & pretio viliori ab illo comparas: quomodo non oportet populum circuire omnes doctores, & inquirere, ubi sincera veritas Christi venundatur, & ubi corrupta, & omnium confessiones cognoscere, & veriore eligere, plusquam vestimentum? Dicit Apostolus, Omnia probate, & quod bonum est, tenete. Ad Thessalon. 5.*

Modo te appello, Ingolstadiensis Institutior Probabilista, Tuam amplecti doctrinam, est ne circuire omnes Doctores? est ne inquirere ubi sincera veritas Christi venundatur? est ne omnium assertionem cognoscere? est ne veriore eligere? Vah lepidum capitulum nobis de mutilatis corruptisque Scriptorum locis impudenter insultans! Ea insuper verba, *Et omnium confessiones audire*, nil ad Probabilismum statuendum faciunt; non ergo dolo aliquo Probabilismum insectantes illa prætermisimus, sed ut redundantia, neque ad institutam questionem admodum necessaria. Confessiones enim hoc in loco sunt sinceræ veritatis manifesta testimonia, factaque a Doctoribus explicatio: neque enim ad populum, quem Homiliæ Auctor alloquitur, spectat confessiones peccatorum excipere, vel cognoscere. Quare eadem verba, *Et omnium confessiones cognoscere*, præcedentium, *Circuire omnes Doctores, & inquirere ubi sincera veritas Christi venundatur, & ubi corrupta*, continent expositionem, quam ignorare non deberet Ingolstadiensis Theologus.

Sequitur in eadem Homilia immediate post allatum Apostoli monitum, Tom. 2. edit. Paris. anni 1588. pagina 618. *Aut si propter utilitatem aliquam, vel necessitatem mandialem, proficisci volueris ad aliquem locum, cuius viam ignoras, nunc quid propter ignorantiam vis discedis a professione proposita? Non, sed experiris nunc istam viam, nunc illam: & quos interroges quæris; & cum inveneris, rogas & postulas, ut semitam discas. Et si ve-*

*lis Scripturarum ingredi veritatem, non petis orationibus, non quæris in Scripturis, non pulsas bonis operibus, non interrogas sacerdotes, nunc istos, nunc illos, non investigas qui veri sunt clavicularii Scripturarum, non qui falsi? Et ista omisimus: nunquid hinc eruitur, debere nos in probabilistarum commentationibus, neglectis oppositum sentientibus, tamquam in pulvinari quiescere; nunquid hinc infertur prudenter incedere, qui unam viam experitur, non alteram, & illos sacerdotes interrogat, non istos? Legitur in ipsamet Homilia hæc gravis sententia: *Nec potest eis esse excusatio condemnationis ignorantia veritatis, quibus fuit invenienda facultas, si fuisset querendi voluntas. Arripiat & hæc criminatior: suum illinc statuminet Probabilismum, & quærimonias ingeminet, eo quod non solum ea verba, Et omnium confessiones cognoscere, verum etiam exscripta modo, fucum lectoribus faciens omiserim. Equo, lubentique animo id patiar.**

Tertia Ingolstadiensis Theologi criminatio est. P. Berti, inquit citata pag. 53. cap. vi. num. 21. sic ait de Guimenio, seu P. Moya: *Recte itaque ponderata hac D. Thomæ Doctrina ait Amadeus Guimenius: Hæc si certa sunt, væ operantibus ex opinione probabili.*

Audiamus Guimenium Tract. de opin. probabili Propositione 1. num. 6. sic autem habet: *Quæ si vera ut sonant, væ operantibus ex opinione etiam probabili, imo & moraliter certa, ni securiorem semper eligant, in qua ne materiale quidem peccatum esse possit. Exponendus est ergo &c.*

Et in questionibus Selectis q. 6. de opinione probabili, §. 4. num. 23. sic scribit: *Quæ si vera ut sonant, væ operantibus ex opinione probabili, imo & moraliter certa, etc.* Hæc quantum ad Probabilismum attinet, de me Ingolstadiensis Professor: nam longe plura addit, ut me Jansenianis adnumeret, quæ omnia alibi fuerunt discussa.

Huic itaque animadversioni respondeamus. Ac principio, si mala fide verba Guimenii, seu Patris Moya, a Contensonio, Guerrero, et Ubiganis fuissent allata, quod absit de probis doctisque viris suspicari; quid ad me, qui ex illis me

eadem

„ eadem verba exscripsisse profiteor? Vide
 „ hæc statim addo, *Vide Ubigent, Contenso-*
 „ *num, & Guerrerum in Consutatione Pro-*
 „ *babiliſmi.* Deinde ita a nobis Guimenii
 „ verba citantur, *Quæ ſi vera ſunt, et In-*
 „ *ſimulator ait a nobis ad hunc modum re-*
 „ *ferri, ſi certa, ipſomet, ſi ludo: ludum*
 „ *velimus repellere, adulteratore verborum.*
 „ Insuper quid ſibi vult ea particula *Eti-*
 „ *am,* quam apud Guimenium legi incautus Cen-
 „ ſor non obſervat, cito oculis evolantibus;
 „ quid, inquam, ſibi vult ea particula *Eti-*
 „ *am,* niſi hunc ſenſum reddere, *væ operantibus,*
 „ non ſolum & opinioni probabili, ſed *Et-*
 „ *iam ex opinione probabiliori?* Explicemus
 „ hæc paullulum accuratius.

„ Productis verbis S. Thomæ ex Quodli-
 „ beto VIII. art. 13. ubi inſtituitur quæſtio
 „ *An quando ſunt diverſæ opiniones de ali-*
 „ *quo factò, ille, qui ſequitur minus tutam*
 „ *peccet?* quæ verba a nobis quoque afferun-
 „ tur cap. 14. prop. 3. ita piſſimus, at
 „ doctiſſimus Contenſonus. Tom. I. edit.
 „ Coloniae Agrip. an. 1687. pag. 460. *Hæc*
 „ *D. Thomas, Quæ verba adeo plana & lu-*
 „ *culenta viſa ſunt Amadeo Guimenio, ut*
 „ *tract. de opinion. probab. num. 6. dixerit:*
 „ *Hæc ſi vera ſint, væ operantibus ex opi-*
 „ *nione probabili.* „ Atque eadem omnino
 „ Ant. Guer. tom. I. edit. Matriti, ubi e-
 „ riam laudatur Ubigant, & Guerrerus. Qui
 „ non legit opus Guimenii *adverſus quorun-*
 „ *dam expoſtulationes circa nonnullas Jeſuita-*
 „ *rum opiniones morales,* opus proſcriptum,
 „ nec obvium, laudatque auctores percele-
 „ bres perſonati hominis verba recitantes,
 „ poteſt ne ſubleſtæ fidei, animique ſubdoli
 „ inſimulari?

„ Dices, opinor: At hi tres Theologi, et
 „ ſi alii ſint, qui Guimenii verba ad eum
 „ modum protulerunt, allucinati fuere, corru-
 „ ptaque produxerunt, aut callide, aut inſcien-
 „ ter. Sed noſtra expedita cauſa, nobiſque plu-
 „ rium clariſſimorum virorum teſtimonio ad-
 „ verſus convicia Impoſtoris vindicatis, atque
 „ abſolutis, breviter egomet ſummorum vi-
 „ rorum, quos pro me adduxi teſtes, cauſam
 „ actirabo. Ergo Guimenius citato in Opere,
 „ et prædicto Tract. de Opinione Probabili
 „ prop. 11. num. 6. pag. 29. edit. Lugdun.
 „ anni 1664. Pertractat de electione opinio-
 „ nis, et ait: „ *Ceterum circa electionem o-*
 „ *pinionis, vide Angelicum Præceptorem quod-*
 „ *lib. 8. art. 13. ubi hanc ſtriçtiſſimam re-*

„ *peries (illud, inquit, quod agitur contra*
 „ *legem, ſemper eſt malum, nec excuſatur*
 „ *per hoc quod ſit contra conſcientiam, &c.*
 „ *Dicendum ergo eſt, quod quando ſunt duæ*
 „ *opiniones contrariæ de eodem, oportet eſ-*
 „ *ſe alteram veram, & alteram falſam.*
 „ *Aut ergo ille, qui facit contra opinio-*
 „ *nem Magiſtratorum, utpote habendo plu-*
 „ *res præbendas, facit contra veram opinio-*
 „ *nem, & ſic cum faciat contra legem Dei,*
 „ *non excuſatur a peccato, quamvis non fa-*
 „ *ciat contra conſcientiam) Hæc D. Thomas,*
 „ *quæ ſi vera, ut ſonant, væ operantibus ex*
 „ *opinionem etiam probabiliori, imo & mora-*
 „ *liter certa, ni ſecuriorem ſemper ſeligant,*
 „ *in qua ne materiale quidem peccatum eſſe*
 „ *poſſit. Exponendus ergo eſt.* „ Pugnare eo
 „ loci Guimenium pro opinione probabili,
 „ nemo unus inſicias ibit. Ne totum ex-
 „ curramus opusculum, ſat eſt perlegere quid
 „ ibidem num. 9. ſcribat de ea quæſtione,
 „ *An liceat eligere in operando opinionem*
 „ *probabilem minus tutam, relicta probabi-*
 „ *liori, & magis tuta?* quam affirmative
 „ reſolvit, ſuamque aſſertionem veriſſimam,
 „ communi hominum praxi comprobata,
 „ et tenendam eſſe declarat; quoniam opi-
 „ nio, quæ eſt probabilis, habet pro ſe gra-
 „ ves auctores, urgentesque rationes. Jam
 „ vero vulgaris eſt Pugnantium pro opinione
 „ Probabili, et repetita cantilena, ſi nos
 „ teneamus ad tenendam opinionem proba-
 „ biliorem, neceſſum futurum fore ut eli-
 „ gemus quoque tutiorem, ac ita moraliter
 „ certam, ut nec materialis peccati occur-
 „ rat periculum; atque id præmiſimus cap.
 „ xv. §. Denique opponunt Probabiliſtæ. In
 „ horum itaque ore, Quid exprimit illud,
 „ *Væ operantibus ex opinione etiam probabi-*
 „ *liori, ſi verba S. Thomæ, ut ſonant, ac-*
 „ *cipienda ſint, niſi iſtud idem, Væ operan-*
 „ *tibus ex opinione non ſolum probabili, ſed*
 „ *etiam probabiliori?* Illud ergo quod in
 „ Guimenii textu dilucide evidenterque ſub-
 „ intelligitur, demonſtratque particula *Eti-*
 „ *am,* Contenſonus, Guerrerus, aliique aſſertum
 „ a Guimenio, jure, meritoque affirmarunt.
 „ Quomodo autem ex illo articulo 13. Quod-
 „ libeti 8. minime conſequatur, oportere,
 „ ſi vera ſit S. Thomæ doctrina, amplecti non
 „ opinionem probabiliorē ſolum, ſed ulte-
 „ rius omnino certam, & quæ omne pec-
 „ candi, etiam materialiter tantum, exclu-
 „ dat periculum, oſtendimus proximo capi-
 „ te

te xvii. §. Respondetur Rigoristis.
 „ Ea plura, quæ Conviciator subicit, ut
 „ me Janseniana doctrina imbutum evincat,
 „ alibi a nobis refutata sunt, neque est lo-
 „ ci hujus expendere. Auctoris Historiæ Lit-
 „ terariæ vernacula Italorum lingua conscrip-
 „ tæ libros deflorans putat Ingolstadiensis di-
 „ sputator magnum aliquid se effecisse, igno-
 „ rans, aut dissimulans non uno scripto nos
 „ illius Historici refutasse criminationes, &
 „ Senonensium quoque Præsulis, cujus uter-
 „ que repetit objecta, typis procusa *Expo-*
 „ „ *sitione* a me fuisse dispuncta. Omnia
 „ vero, quæ ad Jansenianæ hæreseos spe-
 „ ctant accusationem, simul collecta quam-
 „ primum in hac Remondiniana librorum no-
 „ strorum editione iis, qui ea velint perle-
 „ gere, curabimus exhibere. Interim ex his
 „ paucis quænam sit Adversarii hujus vani-
 „ loquentia & jactantia, ex hæcenus dictis
 „ de opinione probabili poterit quisque con-
 „ jicere. Danielis Concina non unus Præ-
 „ dicatorum Familiæ exornavit vindicias, &
 „ Scriptoribus Societatis ab Ingolstadiensi lau-
 „ datis loculentissime satisfecit. Clarissimus
 „ Eusebius Amort pariter in *Questione Fa-*
 „ „ *cti* impetitus strenue causam agit suam.
 „ At hi alique patrocinio nostro non indi-
 „ gent. Ceteram P. Hizler, quandoquidem
 „ ei subiit animus instituire quætionem, *An*
 „ „ *major fides sit habenda Probabilistis, aut*
 „ „ *Antiprobabilistis in adlegandis Auctoribus,*
 „ „ *eorumque doctrinis,* eamque a Baccalaureo,
 „ „ & Philosophiæ Magistro discuti voluit; a-
 „ nimadvertere debebat se hujus *Questionis*
 „ „ titulo non tantum auditoribus polliceri, &
 „ „ se falsas esse *Antiprobabilistarum* adlega-
 „ „ tiones & doctrinas, demonstratum iri; sed
 „ „ ulterius veras esse, quas proferunt *Proba-*
 „ „ „ *bilistæ.* At hic labor, hoc opus. In adje-
 „ „ ctis quoque Janseniani criminationibus op-
 „ „ portune meminisse debebat eorum, quæ
 „ „ literis tradidit Eminentissimus de Aguirre,
 „ „ nonnullos Antiprobabilistis Jansenianæ hæ-
 „ „ resis notam inurere; sed hanc *contemptu aut*
 „ „ „ *risu exhibendam esse.* Vociter nos itaque
 „ „ Probabilistarum chorus Jansenianos: con-
 „ „ temnemus nos illorum dicta, & ridebi-
 „ „ mus. At quoniam de Guimenio diximus
 „ „ paullo supra, verbis, quibus ille pagina
 „ „ 298. responsiones suas absolvit, absolva-
 „ „ mus & nostram *claudunt,* inquit, *Apo-*
 „ „ „ *logiam D. Hieronymi verba epist. 18. ad*

„ *Augustinum tom. 2. Epist. Aug. (Non*
 „ „ ego tibi, sed causa causæ respondit. Et si
 „ „ culpa est respondisse, quæso, ut patienter
 „ „ feras, multo major est prevocasse. Sed fa-
 „ „ cessant istiusmodi quærimoniæ, sit inter
 „ „ nos pura germanitas, & deinceps non quæ-
 „ „ stionum, sed charitatis ad nos scripta mit-
 „ „ tamus). *Hæc Hieronymus ad Augustinum.*
 „ „ *Eadem Amadeus ad Anonymum.* Adde:
 „ „ Hæc eadem Frater Etruscus ad Probabilistam
 „ „ Ingolstadiensem.

CAPUT XVII.

*Emolliendum esse nimium quorundam rigorem,
 qui tenent nullam conscientiam probabi-
 lem in materia juris naturalis ex-
 cusare a peccato.*

QUI nullam inculpabilem ignorantiam ju-
 ris naturalis admittunt, consequenter
 docent in iis: quæ ad idem jus perti-
 nent, nullam opinionem vel probabilissimam
 reddere operantem immunem a culpa; nam,
 inquit, si falsam opinionem eligat, nequit
 error excusari, cum se vincibilis, volunta-
 rius, ac adhibita diligentia facile potuerit ex-
 pelli, ideoque amplectens opinionem proba-
 bilem plena libertate peccandi periculo se
 committit. Ita sentiunt Joannes Sinnichius,
 Guilelmus Wendrockius, noster Tanroy,
 Norbertus Elbecque, & quos laudavi cap. xi.
 Gennetus, & Ballerinius. Si adversus istos
 opponas propositionem damnatam ab Alexan-
 dro VIII. *Non licet sequi opinionem vel in-*
 „ „ *ter probabiles probabilissimam:* facile se ex-
 „ „ pedient dicendo, merito fuisse proscriptam;
 „ „ quia cum universalis sit, & conscientia pro-
 „ „ babilis aliquando excuset a culpa in iis, quæ
 „ „ spectant vel ad *factum,* vel ad jus positi-
 „ „ vum, absque ulla exceptione prolata apertis-
 „ „ sime falsa est.

Sententiam nostram potest quisque depre-
 hendere ex capite 10. & 11. hujus libri, ubi
 de ignorantia disputavimus. Ostendimus non
 posse invincibiliter ignorari legem naturalem
 quantum ad prima principia, & ad præcep-
 ta, quæ evidentem inde inferuntur; ignorari
 tamen a plurimis absque culpa quantum ad
 ea, quæ remote, & perplexa ratiocinatione
 ex iisdem principiis, præceptisque inferantur,
 dummodo qui tali ignorantia laborat, in e-
 ligendis, rejiciendisque dijudicandis omnem,
 quæ

quam prudentiæ jura præscribunt, adhibuerit diligentiam. In jure positivo dari ignorantiam invincibilem nec Catholicus negat, nec Jansenianus, nec rationabilium quispiam. Ignorantiam *facti*, si sit eorum qui prævideri aut non poterant, aut non debebant, excusare a peccato nemo pariter inficiatur. Hinc sequitur opinionem vere probabilem, & quæ appareat gravi fundamento innixa, etiamsi in se falsa sit, constituere conscientiam rectam; dummodo non versetur circa principia, & notiora præcepta juris naturæ, & dummodo non pugnet cum opinione æque probabili, aut probabiliori, nec talem dubitationem pariat, quæ exponat operantem peccati periculo; uno verbo, dummodo ingeneret conscientiam moraliter certam, nec propria voluntate obæcatam. Proximo tamen theoremate hæc omnia confirmabuntur.

PROPOSITIO. Sequi possumus in qualibet materia sive juris, sive facti, sententiam probabilem, quæ post diligentiam veritatis inquisitionem appareat opposita sententia probabilior: quod tamen in per se notis, obviisque præceptis legis naturæ nequit occurrere.

Opinionem quippe probabilem hoc loco illam appello, non qualem fingunt plurimi, innixum cuicumque momento, sive petito ex auctoritate alicujus recentioris, sive ex humana ratione aut præjudiciis affecta, aut noxia cupiditate, aut voluntaria ignorantia; sed quæ probetur omnibus, aut pluribus, vel sapientioribus, & iis vel omnibus, vel plurimis, vel maxime notis: quæ aut ex definitione Conciliorum, aut ex sacris literis, aut ex doctrina Patrum, aut ex rationis lumine dijudicetur; & quæ inhæreat homini non affectata cæcitate, noxiisque cupiditatibus abrepto, sed veritatis amatori; & ad eam assequendam consilia, preces, studiumque adhibenti. Qui enim hac præcautione sequitur opinionem probabilem, prudenter se gerit, vitat peccandi pericula, & conscientiam moraliter certam habet in corde. Et quod prudenter se gerat liquet, quoniam discernit inter eligenda ac rejicienda, eaque probat, quæ præmissis debito examine recta & inculpata existimantur: quod vitet peccandi periculum constat, nam ne in legem impingat, doctos consulit, Deum orat, ponderatque momenta rationis; quod habeat denique conscientiam moraliter certam patet propterea

quod ad moralem certitudinem non requiritur evidentia quædam geometrica; & si animum pulset levis tenuisque hæitationis nubecula, fuganda est gratiæ divinæ illustratione, lumine rationis, optimaque consultatione; alioqui conscientiarum omnium prudentior, ac præstantior esset illa, quæ scrupulis valde agitur, utpote quæ exili, tenuique causa angitur ac percellitur. Igitur opinio probabilis ita a me circumscripta constituit optimam, rectissimamque conscientiam.

Veritatem istam comprobant omnia genera argumentorum. Primum petitur ex sacris literis. Deuteronomii xvii. 8. legimus: *Si difficile & ambiguum apud te judicium esse perspexeris inter sanguinem, & sanguinem, causam, & causam lepram & lepram: & judicium inter portas tuas videris verba variari: surge & ascende ad locum, quem elegerit Dominus Deus tuus. Veniesque ad Sacerdotes Levitici generis, & ad judicem qui fuerit illo tempore; quæresque ab eis: qui indicabunt tibi judicii veritatem: & facies quodcumque dixerint, &c.* Cur ergo rusticus ambigua conscientia pulsatus humiliter accedens ad Parochum, & ad Confessarium, quem probum ac doctum deprædicant, prudenter non facit quod illi suadent? aut vir doctus tanta auctorum discrepantia distractus, sacrorum librorum lectione, ac ponderatis sacrorum Canonum, & Romanorum Pontificum definitionibus prudentissime non dispellit priorem hæitationem? Si ita esset, frustra Sacerdotes consulerentur, ac perperam colerentur studia sacra, ad eas præsertim controversias dirimendas, in quibus aut non omnes conveniunt, aut haberi non possunt metaphysicæ demonstrationes; quia opinio unius aliquam saltem tenuem opinionem ingeneraret, & deficientia rationis evidentissimæ fere omnia opera tamquam illicita reprobareret.

Alterum argumentum, ne multus in disceptationibus videar, simul ex Ecclesiastica historia, ex sanctis Patribus, & Pontificum definitionibus petitur. Invenimus enim compures sanctitate, doctrina, & dignitate Ecclesiastica summos viros propugnasse opinionem non solum non probabilissimam, sed aut falsam, aut saltem reprobam ab aliis, & tamen inculpate se gessisse, quoniam ipsis apparebat probabilior; & ceteris præferenda post exactam veritatis inquisitionem. Mitto beatissimum Cyprianum, qui pugnans pro

pro rebaptizatione aut nullo pacto, aut venialiter tantum erravit, etiam si sciret sententiam suam a pluribus oppugnari: nam de ipso dixi capite xv. Theodoretum, Acacium, Proclum, magnum quoque Hieronymum quis damnet, quod scripserint, posse bigamum in sacrum ministrum assumi, interpretantes verba Apostoli 1. ad Timoth. 111. 2. *Oportet Episcoporum esse unius uxoris virum*, de bigamia *simultanea*, qualis olim viguit divina dispensatione in Abraham & Jacob, & nunc servatur improba consuetudine a Saracenis? Nullus pariter de gravi peccato illos arguet, qui iterarunt consecrationes factas ab Episcopis hæreticis ac simoniatis; eosque, qui sæculo decimo & duodecimo docuerunt nunquam extremam unctionem posse iterari. Damnaſſe tertias nuptias Gregorium Nazianzenum, Basilium, aliosque Patres, repugnantes tamen plurimis, nec tamen reprehendi, latet neminem. Posse consecrari in Episcopum, qui iuravit se ordinationem non admittere, scripsit Athanasius ad Dracontium, eumque post tale iuramentum in Episcopum ordinavit, quamquam id illicitum opinarentur Basilus, Palladius, & qui ob eam rem Formosum Papam etiam post mortem degradandum existimarunt: Per adulterium solvi vinculum matrimonii, ut possit vir innocens aliam ducere, pluribus persuasum fuit; ut liquet ex Epistolis Aviti Episcopi Viennensis, atque ex Synodo Tiburiensi. Dispensarunt in matrimonio rato, & non consummato, absque ullo prorsus errore Paulus IV. & Adrianus VI., & a voto solemnī castitatis Alexander III. Pius V. & Gregorius XIII., quamvis contraria opinio extiterit penes aliquos existimantes huiusmodi dispensationes invalidas. In ipso matrimonii Sacramento nullam gratiam conferri persuasum fuit Petro Pictaviensi, nec non Jacobo de Vitriaco, & Roberto Pullo S. R. E. amplissimis Cardinalibus. Innumeris propemodum Theologis placet sufficere in Sacramento Pœnitentiæ attritionem omni caritate expoliata, & posse occidi injustum vitæ aggressorem, quæ duo Nostrates fere omnes oppugnant. Hæc, aliaque plura producit, demonstrat, notisque collustrat in Erudito Opere de Opinione Probabili helluo antiquarum disciplinarum Christianus Lupus. Quare prædictos viros sanctitate, doctrina, eruditione, & auctoritate conspicuos non reprehendimus? Id quidem, *Berti Theol. Tom. IV.*

quoniam sequuti sunt opinionem sibi probabilissimam, illamque non temere, & inconsulte, sed post accuratam, æquissimamque ponderationem: in qua si quidam illorum decepti sunt, id non malitiæ, aut negligentiae tribuendum est, sed communi hominum infirmitati.

Tertium argumentum desumptum erit ex S. Thoma; hunc enim pugnaciter Adversarii sibi metipsis adjudicant. Ergo Angelici Doctoris sententiam esse, quod etiam in lege naturæ sint plura, quæ nonnisi a sapientibus subtiliori consideratione rationis judicantur esse observanda, probatum est cap. xi. ex 1. 2. q. 100. art. 10. In actibus moralibus non requiri certitudinem demonstrativam, sed sufficere probabilem, *quæ ut in pluribus veritatem attingat, etsi in paucioribus a veritate deficiat*, tradit S. Doctor 2. 2. q. 70. art. 2. Haberi sine peccato plures præbendas ab eo qui adhibet diligentiam inquirendo an id sit licitum, *nec invenit aliquid quod ipsum moveat ad hoc quod sit illicitum*, expresse docet Quodl. viii. art. 13. Sed controversiam omnem dirimit eodem Quodl. art. 15. scribens: *Error conscientie quandoque habet vim absolvendi, sive excusandi, quando scilicet procedit ex ignorantia ejus quod quis scire non potest, vel scire non tenetur: & in tali casu quamvis factum de se sit mortale, tamen intendens peccare venialiter, peccaret venialiter; sicut si aliquis intenderet accedere ad uxorem suam causa delectationis, & ita intenderet peccare venialiter, alia ei supponeretur eo nesciente, peccaret venialiter. Quandoque vero error conscientie non habet vim absolvendi, vel excusandi, quando scilicet ipse error peccatum est, ut cum procedit ex ignorantia ejus, quod quis scire tenetur, & potest; sicut si crederet fornicationem simplicem esse peccatum veniale, non tamen peccatum venialiter, sed mortaliter. Quemadmodum igitur per S. Thomam opinio probabilis, & ex ignorantia procedens non excusat in iis, quæ per communia legis naturalis principia facile possunt approbari, vel reprobari, quia horum ignorantia fragile potest excuti: ita excusabit in iis, quæ implexa ac perdifficili ratiocinatione ex iisdem principiis a sapientioribus deducuntur, quia ignari ea scire non possunt; sapientiores autem adhibita diligentia, quam debent, habeant probabilem certitudinem, nec inveniunt aliquid, quod*

iplos moveat ad credendum esse illicita. Vivum enim sapientem moveri ratione aliqua inepta, futili, ac parum probabili, indecens & incongruum omnino est. Consentire D. Thomæ S. Antoninum constat ex dictis cap. xvi. et ex P. prima summæ Tit. 3. cap. 10. ubi docet in humanis actibus sufficere *certitudinem moralem*: necessarium non esse, ut *hæc certitudo semper scrupulos omnes abjiciat*, sed satis esse si eos contemnat ac superet: haberi demum certitudinem ipsam ab incipientibus ex alterius auctoritate, a proficientibus ex studio divinarum Scripturarum, a perfectis ex circumstantiarum circumspeditione. Merito de hac S. Antonini doctrina ait clarissimus L' Herminier Tom. v. Summæ Theolog. pag. 158. *Serio nihil ad rem nostram illustrius afferri potest.*

Confirmat præterea communionem hanc assertionem argumenta a ratione; quorum præcipuum petatum ex prudentia principia positum est. Neque illud repetam, ne imprudentissimum ipse videar disputando an eluceat prudentia in iis, qui deliberant ex momentis validioribus, ac inania contemnunt: quod nemo prudens, & rerum expectandarum scientia præditus dubitat esse ipsius prudentiæ, quæ moram est princeps regula, primam partem; quam post Græcos philosophos appellamus *εὐβουλία*, idest, perspectam consultationem. Alterum argumentum suppeditat gratiæ sanctificantis, ac justificationis incertitudo; nemo quippe, etsi nullius criminis sibi conscius sit, se justum esse certo novit, sed tantum dum partes suas accurate explet, id sperat, prudenterque confidit. Alia ex parte nulli accedendum esse ad Angelicam mensam, et sancta sancte esse tractanda, ex legis divinæ præscriptione, atque ex ratione ipsa patescit. Nisi ergo immunem reddat a culpa certitudo moralis, qua partibus nostris perfectis prudenter induimus conscientiam bonam, quamquam adsit leve aliquod contrariæ suspicionis motivum, nullus Sacerdos quantumvis probus poterit ad peragendum sacrum accedere, nullusque laicus accipere Eucharistiam, quoniam iustitiæ suæ certissimam habere nequit demonstrationem. Tandem nisi probabilior sententiam possimus eligere, damnandi erunt qui tutam sequuntur, quando probabilior est tutiori; atque ita rei erunt, qui consilia Evangelica non amplectuntur, quia tutius est eadem amplecti, cum tamen eo ipso quod consilia sunt, non præcepta, nullum obstringant.

RESPONDETUR RIGORISTIS.

Quoniam ex hoc capite, atque ex xi. & xii. hujus libri corruunt objecta quæque illorum, quos *Rigoristas* appellant, non ero in iis diluendis linguax, atque, ut Gellius inquit, locutulejus. Timendum est, ajunt rigidi illi Theologi, ne de his, qui probabilior opinionem concipiunt ex Casuistarum rudimentis, verificetur Christi pronunciatum Matth. xv. 14. *Cæcus autem si cæco ducatum præstet, ambo in foveam cadunt.* Quomodo non audiunt Augustinum dicentem de Util. Credendi, quod *opinari numquam sine vitio est*? Saltem perlegant quæ scribit S. Thomas quodlibet. viii. art. 13. *Quod agitur contra legem semper est malum, nec excusatur per hoc quod sit secundum conscientiam*: & quolibet. iii. art. 20. *Nullus excusatur, si sequatur opinionem erroneam alicujus Magistri; in talibus enim ignorantia non excusat.* Si hunc Scholarum ducem nolint audire, ne despiciant commune perloquium, *Peccat qui se exponit peccandi periculo.* Annon in electione opinionis, quamvis probabilioris, favente maxime libertati, fieri potest, ut eligatur falsa? Erit ergo tunc peccatum, quia fiet quod veritati ac legi repugnat. Annon in ea præelectione pulsat animum formido aliqua, ac dubitatio? In dubiis ergo non premit æquior viam quisquis sequitur opinionem etiam probabilissimam. Hæc si attendantur, manifestum erit, postremam hanc assertionem contrariam esse præcedentibus, et Scripturis, Augustino, S. Thomæ, atque rationi manifesto adversari.

Resp. hæc dictis nullo negotio repelli. Nam Christus apud Matt. loquitur de Phariseis obstringentibus plebem ad observandum doctrinam, & mandata hominum, & absque ullo momento probabili imponentes onera gravia, & importabilia. Nemo nostrum Pharisaicam conscientiam cæcam esse, et in præcipitia ruentem denegat. Imo nos a Rigoristis ad conscientiam istam Phariseorum compellimur, si ob leve motivum debemus gravis culpæ induere suspicionem. Casuistas sequimur, non si cæci dignoscantur, sed si nobis lumen veritatis ostendant, aut ex Dei Verbo, quod *lucernam pedum nostrorum* appellat David, aut ex Patribus, virisque Apostolicis, qui dicuntur in Evangelio *lex mundi*:

di: aut ex ratione, de qua scriptum est, *Sig-
nantum est super nos lumen vultus tui, Do-
mine*. Qui lucerna ista graditur, non est cæ-
cus cæco ducatum præstans. Procurentes
absque hoc lumine Casuistas nemo prudens
sequitur. Si aliquis tardus ingenio, & absque
malitia cæcus horum cuidam se ducendum
committat, quem recta conscientia ducem
optimum credit, licet cadat in foveam, non
colliditur. Cæcum in foveam cadere ait Do-
minus; cadere, & semper collidi, id non
ait. Accidit hoc infortunium iis, *qui amave-
runt tenebras, & non lucem, dilexerunt cæ-
citatem & non visionem*, inquit S. Pater in
Psalmum lrv. num. 25. Cadentem cæcum
in foveam, quam prævidere non potuit, quis
nisi immanis, reprehendat? Sed ad primum
satis. Augustinus recte docet, quod nunquam
opinari est sine vitio, quoniam opinio nasci-
tur ex ignorantia, quæ est vulnus animæ:
sed consulto ait, *si per seipsum consideretur*:
nam si consideretur in eo, qui curat igno-
rantiam dispellere petendo humiliter Spiritus
sancti illustrationem, hominumque sapientum
consilia, nec temere præsumit se nescire, quod
nescit; nihil habet turpitudinis, quia caret
animi male affecti temeritate, ob quam ibi-
dem Augustinus ait turpissimum esse opinari.
Ideo nos diximus pag. 300. opinionem ex
ignorantia profectam non esse vitiosam, quan-
do ipsa ignorantia imputari nequit ad culpam.
Concedo itaque quod ait S. Pater, opinari
cum præsumptione, ac temeritate conjunctum
rem esse turpissimam; nego opinionem igno-
rantis *quod disci non potest*, & non temere,
sed consulto operantis, jure meritoque cul-
pari. Doctoris Angelici mente jam explicui.
Recte ait malum esse quod fit contra legem,
quamvis non fiat contra conscientiam, si hanc
non excuset ignorantia eorum, *quæ quis sci-
re potest ac debet*, ut ait quodlibeto viii.
art. 15. ubi exemplum affert fornicationis,
quam peccatum esse nemo potest invincibili-
ter ignorare: aut si quis non adhibeat dili-
gentiam inquirendo veritatem, aut post ve-
ritatis inquisitionem inveniat probabile mo-
tivum judicandi, *quod sit illicitum*, ut in-
quit eodem Quodlibet. viii. art. 13. Si er-
go conscientia non labore ignorantia com-
muni um præceptionum legis naturæ, & eo-

rum, quæ inde facile obviaque illatione de-
ducuntur, quæ ignorantiam culpabilis semper
est; atque si post accuratam inspectionem
animus momento aliquo gravi non trahatur
ad dubitandum an res sit illicita, per D.
Thomam quisque a peccato excusabitur. At
in Quodl. iiii. art. 10. non loquitur de opi-
nionem *probabili*, sed de *erronea*, nullique gra-
vi momento subnixa: nam ait. *Si sequatur
opinionem erroneam alicujus magistri*; profert-
que statim exemplum Arii, Nestorii, &
aliorum hæreticorum, qui adversus commu-
nem Ecclesiæ fidem perversa dogmata tradi-
derunt. Quod vehementer movit Philalethem,
& Wendrockium, S. Thomam universaliter
loquutum, nil afficit: nam *semper* peccare
inquit qui legem transgreditur, nisi adsit error
excusans, & culpabilis negligentia: alioqui
quis non dixerit peccatum esse infidelitatem
quoque invincibilem? quis non damnabit in-
cestus Jacobum accedentem ad Liam, aut
Judam ad Thamar, quorum unus putans ac-
cedere ad uxorem deceptus compressit affinem,
alter existimans convenire scortum, concubuit
cum nuru? At Jacobum omnino infonem,
Judam fornicationis tantum crimen patrasse
Theologi omnes pronuntiant. Habet ergo
exceptiones quasdam enunciatio illa, *Quod
agitur contra legem, semper est malum*, eas-
que ab eodem Thoma accuratissime traditas.
Sed Philalethis & Nicolii error, cum facile
deprehendatur, non est pluribus refutandus.
Ad rationem postremam, nego quod se ex-
ponat peccandi periculo qui laborans ignoran-
tia inculpabili, ac diligenter veritatem in-
quirens offendit in legem inscius ac simplex:
nego contemnendam non esse minimam su-
spicionem, cum solida momenta nos permo-
vente nego denique haberi conscientiam du-
biam, cum animus inter utramque partem
non hæret suspensus, sed uni caute, pruden-
terque assentitur; cum id etiam definitioni
conscientiæ dubiæ ex capite tertiodecimo sit re-
pugnans. His autem dissertatione de Opinio-
ne probabili finem facio: & simul liber
concluditur præclara Jesuitæ Pictaviensis sen-
tentia,

*Virtus judicio veri momenta severo
Ponderat, & caute præcaveat omne
malum.*



DE THEOLOGICIS DISCIPLINIS

LIBER VICESIMUS SECUNDUS,

De veritate Religionis Christianæ, aliarumque profanarum vanitate.



NULLUM est inter humanarum virtutum officia præstantius Religione, cultuque supremi Numinis: ideoque licet hoc Opere moralia præcepta singillatim non explicemus, quæ tamen Religio vera sit, a superstitione immunia, & ab omni errore purgata, erit hac dissertatione inquirendum. Ac perstringenda primum Gentium idololatria paucis contractisque adnotationibus: quas non solum a Christianæ Religionis Apologistis Arnobio, Firmico, Commodiano. Clemente Alexandrino, ac Magno Protoparente, ceterisque Patribus delibavimus; verum etiam a Poetarum figmentis, ætque Theologia Gentilium, a Giraldo, Boccaccio, Vossio, Seldeno, aliisque magnopere collustrata. Tum acuendus stilus adversus Mahumetismum, adeo suo quoque auctori improbatum, ut ne turpitudinis, mendacii, maximæque improbitatis argueretur, interdixerit gregariis suis literarum culturam, verique disquisitionem. Posthac veritas Religio-

nis nostræ momentis firmissimis confirmabitur; refutatisque sectis hæreticorum, quid vera Christiana Religio profiteatur, tradetur in Apostolici Sympoli Expositione. Hoc itaque libro, mole quidem parvam, sed argumento magnam ac perutilem disputationem complectimur, suomet titulo, absque ulla præfatiuncula, commendatam.

C A P U T I.

Serviendum Deo in ea Religione, que in primis Idololatriam execratur.

IN primo hujus Theologici Operis libro dedimus operam, ut uniuscujusque animo immota hæreret unius Numinis existentia, atque inde exploderetur plurium Deorum commentatio. Nunc de Religione, ac fide Christiana, ceterisque divinarum virtutum officiis acturi; in eos iterum calamum perstringimus, qui profana eruditione tumidi ex Theologia Gentilium audent in nostram in-

furgere. Adversus errores istos pingendam principio duximus Romanorum, Græcorumque superstitionem. Hi duodecim *Consentes* Deos coluere, octo autem *Selectos*, iisque addiderunt turbam Deorum minorum immensam. Consentes Dii, qui & Penates, & Urbani dicti sunt, duodecim numerantur, sex masculi, atque sex foeminae; horum nomina exhibent duo illi versus apud Ennium,

*Juno, Vesta, Minerva, Ceres, Diana,
Venus, Mars,
Mercurius, Jovis, Neptunus, Vulcanus,
Apollo.*

Dicam modo quam fuerint insipientes Deorum istorum cultores.

PROPOSITIO I. Summæ dementiæ est inter Divos censere masculos Deos Consentes.

PROBATUR I. DE JOVE.

Jupiter alius est Argivus, idest Apis, qui Niobem sororem compressit; de quo Apollodorus scribit lib. 2. *Potestatem regni in libidinem convertit*. Alius Phrygius, idest, Tantalus, qui Ganimedem Dardani regis pronepotem flagitiosissime rapuit. Alius Cretensis, scilicet Asterius, vel Xanthus, qui vim intulit Europæ filia Agenoris Regis Cananæorum. Hinc exorta fabulæ, quæ de uno Jove narrantur, & nihil sunt quam plurium perditissimorum hominum flagitia, quæ in unum quadrare non possunt; nam Rex primus Jupiter vixit inchoato Regno Sicyoniorum, qui imperare cœperunt circa annum M. 2148. Raptor Ganimedidis vixit tempore Ehud, sive Aod Judicis Israelitarum, & nefarium scelus patravit post annum M. 2680. Violatio Europæ refertur ad annum ducentissimum ante bellum Trojanum, quia est Mundi 2720. ante primam Olympiadem 509. Nequeunt ergo hæc omnia convenire Jovi, quem Romani a loco Templi appellarunt Capitolinum, Tarpejum, Latialem, Viminium, Olympium, Jovem autem, quasi ille fuerit *Juvans pater*, non, ut quidam putarunt, *Juvans patrem*, cum dicatur Saturnum patentem suum regno expulisse, apud Tullium in 2. de Natura Deorum. Itaque nil stultius fingi potuit, quam pro vero Numine Jovem habere: primo quia ridiculum est facere satorem, Conditoremque hominum

quem constat ab aliis hominibus longe post mundi exordia fuisse progenitum. Deinde quia insanum est uni viro tribuere facinora, quæ a pluribus fuere patrata. Insuper quia impium est appellare Opitulum, Tonantem, Lucetium, Dapalem, aliisque magnificis titulis raptorem virginum, & puerorum constupratorem. Postremo, quia non sinunt hæc aliaque flagitia a Lactantio, Minucio Felice, Commodiano, & Arnobio ex ipsa Gentilium Theologia manifeste comprobata, ut Jovem, non dicam optimum, sed virum tolerabilem existimemus.

II. DE NEPTUNO.

Neptuni nomine Veteres significarunt aquam maris, deducto nomine a *nubendo*, quod aqua terram nubat & cooperiat: atque ita ex falsedine, undarumque regressu factæ, ut Augustinus scribit lib. III. de C. Dei cap. XXII., Salacia, & Venilia. Vossius deducit Neptuni nomen a *νῆπτο*, *lavo*, Cicero in 2. de Nat. Deorum a *nando*. Personam vero Neptuni tradit libro V. Diodorus fuisse filium Rheæ, qui omnium primus tractavit maris negotia: Romani illum, qui Romulo consilium dedit de rapiendis Sabinis. Hinc Consum appellarunt, ludosque Circenses Festa Consualia. Nos cum viris doctissimis arbitramur fuisse Japhet Filium Noe, cui post diluvium ferunt obrigisse insulas Mediterranei, & continentem Europæam, ut ei ob mare transmittendum opus fuerit Nauticam institueret. Cyclopes, alique ferocissimi, & ab humanitate alieni dicuntur filii Neptuni ob maris violentiam, ut scribit Gellius lib. XV. N. A. cap. 21. & Phornutus apud L. Giraldum Synt. V. pag. 216. Exploditur ergo fabulosa Neptuni divinitas 1. quoniam nihil est aliud, quam mortuum elementum. 2. quoniam quæ de eo narrantur conficta sunt ex historia Japhet filii Noe, quem Gentiles Saturnum dixerunt. 3. ob insanam libidinem, de qua vide Clementem Alexandrinum Tom. III. Biblioth. PP. pag. 8.

III. DE VULCANO.

Vulcanum ex ipso nomine liquet esse ignem; sic enim appellatur quasi Volicanus, quomodo Mulciber & Ætneus, a mulcendo, molliendique ferro, & a flammis ab Ætna monte

te erumpentibus. Ita dixere Cooperarium Minervæ, quod ignis adminiculo artes plurimæ exerceantur, & conceptum vento, quod hoc flante flamma exardescat, receptumque in Lemno ob fabricas insulæ. At Poetæ commenti sunt, ob deformitatem de cælo fuisse dejectum, ejusque arte Martem ac Venerem in adulterio deprehensos, evocata ad spectaculum stupri Deorum turba. Plura Augustinus in iv. de Civ. Dei cap. 10. & Gregorius Nazianzenus Orat. 1. in Julianum. Sententia nostra Vulcanus est Tubalcain, de quo Genesis iv. 22. nam huic conveniunt, quæ de Vulcano scribit lib. v. Diodorus fuisse malleatorem ferri, atque æris. Itaque sive nomen spectemus, sive commenta Poetarum, sive profanam, ac sacram Historiam, Vulcanus eliminandus est a concilio Consensuum.

IV. DE MARTE.

Speciosum videtur nomen Martis; quem Latini appellant hoc nomine, quod maribus in bello præsit, magnæque *vortat*. Sed hæc sunt Mars, Mavors, aliaque plura bellorum nomina; ideoque Martem quoque dicimus Quirinum ab hasta, necnon truculentum, cæcum, atrocem, ultorem, sanguineum. Martis cum Venere adulterium narrat Statius, Minucius in Octavio, & Arnobius. Homerus lib. v. Iliad. ait Martem hasta percussam a Diomede; quod adversus Gentes urget Clemens Alex. in Admonit. & Cyprianus de Vanitate idolorum. Athenis accusatum scribunt Pausanias, & Demosthenes in Oratione κατ' ἀριστοκρατῆς, nec non Augustinus lib. xviii. de Civ. D. cap. 10. Hinc iudicii locum appellaverunt *Areopagum*, nam Græcis Mars dicitur *ab interficiendo*, ἀρης. Ductor luporum ob belli feritatem appellatur a Plauto in Truculento: & lupi passim a Poetis dicuntur Martii. Hinc Romulum, quem laetavit uxor Faustuli Laurentia, quam Lupam ob prostitutionem vocitabant, Latini tamquam Martis filium susceperunt. Non alia fuit persona Martis, quam Nimbrodus, sive Belus, de quo Gen. xv. 8. Post illum eodem nomine designati sunt potentissimi bellatores, ut Orestes matricida, quem ferunt accusatum Athenis. Ergo nihil aliud Martis nomine intelligimus, præterquam hostilia bella, contentiones, ac milites truculentos.

V. DE MERCURIO.

Mercurium alii quidem dictum putant a mercium cura, unde nummarius sacculum tenet, atque juxta hanc etymologiam percipitur cur etiam appellatus sit Hydrargyros, ob argenti thesauros, quos navigando comparant mercatores. At alii Mercurii nomen deducunt a *medium currere*, ita ut nihil sit aliud, quam eloquium vel sermo, ideoque apponunt alas illius capiti, ac pedibus, propter verborum velocitatem. Hinc Augustinus fictitium numen demonstrat lib. vii. de C. D. cap. 14. Antiqui Mercurium furibus ac latronibus præposuere: unde Prudentius,

*Expertes furandi homines hac imbuunt arte
Mercurius &c.*

Fabulosos Mercurios enumerat Cicero in iii. de Nat. D. illum, quem cum Statio faciunt inventorem citharæ liquet esse Jubal, Gen. iv. 21. Nuntius Jovis, cujus meminit Horatius lib. 1. Od. 10. & evocator animarum de quo Virgilius in iv. Ænead. confectus est ex iis, quæ de Angelis, atque de horum principe Michaelē tradunt sacræ literæ. Vide Carolum Morean Cl. Ordinis Scriptorem T. 11. Op. Tertull. pag. 20. & Mendicum Christi Commodianum ab eo versu, *Merrurius vester fiat cum saraballo depictus*. Nulla est ergo fabulosa Mercurii divinitas.

VI. DE APOLLINE.

Apollinem esse solem Eruditi omnes fatentur, nomenque derivant ἀπο παλλειν, quod est, radios jaculare, sive ab ἀπολλω, idest terrena foveo ac dissolvo. Ita dicitur δηλο Perspicuus, φοιβος splendidus, & λυσιος a luce, necnon λοξιος ab obliquo per Zodiacum curru. Legendus Augustinus lib. vii. de Civ. D. cap. 16. & Macrobius in Saturnalibus cap. 25. Apollinis autem, quem nobis pingunt poetæ, narrat supra Admonit. ad Gentes Clem. Alex., & Lact. lib. 1. divin. Instit. cap. 10. Addit Firmicus libro de errore profanarum Relig. turpissimum pueri Hyacinthi desiderium. servilem in ducendis armentis conditionem Apollinis commemorat lib. xviii. cap. 13. ejusdem Operis Augustinus, ubi plura ex profana eruditione Vives. Apollinis iram, immissamque ab eo pestilentiam describit Homerus Iliad. 1. ejusdem adversus ce-

teros Deus objurgationem narrat Homerus ipse libro xxiv. De Daphne, quam Apollo fervescens libidine insecutus est, nec tamen potuit comprehendere, adeas Commodianum, & Eusebii Opusc. iv. edit. a Sirm. pag. 99. Aut ergo Apollo sol est, aut homo obscenus, improbus, iracundus, abiectus, & impotens. Sex ergo masculi Consentes fictitia numina sunt; quod erat demonstrandum.

PROPOSITIO II. Ridiculum & inverecundum est in numero Deorum Consentium putari foeminas.

PROBATUR I. DE JUNONE.

Priusquam de Junone dicam, præmitto in genere rationes, ob quas non debeat inter Numina sexuum admitti discrimen. At prima depromitur a testimonio Varronis, de quo Augustinus in iv. de Civit. Dei cap. 27. Secunda est ratio philosophica tradita a Novatiano de Trinit. cap. 6. quoniam ea in diversitatem membrorum recidunt, quæ veniunt ex nativitate in dissolutionem. At sine diversitate membrorum sexus nequit secerni. Tertiam rationem suppeditat Arnobius in ii. adversus Gentes, ex quo femineus sexus admittatur tantum ob generationem: & generatio corporea habeat cum materiæ decisionem, cum exordium temporis atque occasum. Addit quartam Lactantius in i. divinarum Institut. cap. 16. quoniam si Dii uterentur feminis, quotidie nova Deorum turba confurgeret. Quintam, & sextam profert eodem loco Lactantius; quoniam si Dii coeunt, domos, urbesque habeant necesse est, nec non feminæ sint viris imbecilliores. Postrema ratio est Athanasii in Orat. contra Gentes, quod feminæ ab ipsis idololatriis neque ad communia Reipublicæ consilia admittantur. Hæc lectoribus nostris jam percipientibus vim argumentationum sufficit fuisse proposita.

Junonem ergo dicimus esse aerem, & conjugem Jovis, quia æther, & aer conjuncti sunt: atque ita sentiunt Cicero 2. de Nat. Deorum, Macrobius Saturn. i. cap. 15. Servius in i. Æneid. & Augustinus in iv. de C. D. cap. 10. Hinc Græcum nomen *νῆα*, ab *αν*, & *αἴρ*, Latinum *Lucina*, aut *Lucretia*, a luce. Varro tamen Terram putat, ideoque dictam *Fluvionam*, atque *Pomonam*, atque ita confudi potest cum *Feronia*. Huic

olim erecta simulacra ad Soractem montem prode urbem Anxuris, idest, Tarracinam, atque in partibus Ætruriæ maritimis, ubi Desiderius Longobardorum Rex condidit Petram factam. Junoni tribuunt profani Scriptores incestum, quod illis exprobant Firmicus cap. 4. & Tertull. cap. 9. Apologetici. Illius adversus Troianos indignationem describit in i. Æn. Virgilius: de ejus Asylo idem Poeta libro 2. & Augustinus in i. de Civit. Dei cap. 4 ubi probat Diis invitis everfas urbes, ereptosque Penates. Phereponus Animad. p. 576. imprudentiæ Augustinum, aliosque Patres redarguit, quod ausi fuerint uti pro Religione Christiana iis armis, quæ & Ethnici adversus Christianos tractare poterant; sed gerit se potius Phereponus imprudenter, atque impudenter. Enimvero si capta E. G. a Philistæis Arca, si dirutum templum Jerosolymitanum, si adversæ aliquando res Christianorum: verus Deus hæc & prædixit, & vindictam peccatorum impleri passus est, & non semel in terris inimicorum omnipotentiam suam demonstravit. E contra constat eversum Ilium, & ereptos Penates diis ipsis invitis, insciis, & reluctantibus; ita ut Juno, de qua modo loquimur, ut Æneam perderet supplex Æolum ventorum regem fuerit allocuta:

*Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat
æquor,*

Ilium in Italiam portans, victosque Penates,

ut legitur in i. Æn. atque, ut habetur in x. tabescens invidia jurgiis Venerem adierit, ne Diis Pneatibus novam Æneas urbem excitaret. Hac itaque Junonis incesta libidine, invidentia, iracundia, imbecillitate, atque confictis ex aere terraque nominibus fabulosum ipsius numen evertitur.

Notandum hoc loco adversus hæreticos, qui ex vetustis quibusdam imaginibus audent præferre Paulum Apostolorum Principi Petro, quod iste occupet sinistram, ille autem dexteram; olim in simulacris Capitolii fuisse ad dexteram Jovis Minervam, sinistram tenente Junone. Respondet Vossius in lib. de Orig. Idolor. Minervam esse Junoni anteponendam, quod probat ex iis simulacris. At aperte refellitur ex lapidibus Albæ Julæ, Augustæ, Mediolani, & qui asservantur apud Transilvanos: ubique enim Junoni primus locus conceditur. Vide Gruteri Inscip. Deorum

rum pag. iv. & v. Refutatur etiam Vossius Virgiliano Junonis carmine:

Ast ego, quæ Divum incedo regina, Jovisque

Et soror, & conjux.

Nullum est ergo argumentum illud hæreticorum ex veteribus numismatibus.

II. DE MINERVA.

Venit secundo loco Dea Consensus Minerva. Hanc ætherem, sive supremam aeris partem putat Macrobius in iii. Saturnal. de qua opinione etiam Augustinus in vii. de C. Dei cap. 16. Sed communior est opinio nil esse aliud quam sapientiam, sic appellatam a memoria, quasi, *Meminervam*. Hanc dicitur de capite Jovis progenita, & ob admirationem aut velocitatem Πάλλας, ob perennitatem Ἀθήνη. Reputatur inventrix artium, quoniam sapientia omnium operum est effectrix. Negat Boccaccius in 2. de Genealog. Deorum huic Minervæ hastam, armaque convenire: at aliter sentit in Deorum Imagin. Vincentius Regiensis. Nos arbitramur primo cum Tertull. cap. 47. Apolog. Minervæ numen, fictum esse ex ignorantia eorum, quæ de Sapientia Dei Christiana docet Theologia, & de Generatione Verbi ex Dei mente. Deinde cum omnes scribant Minervam instituisse nendi texendique artem, probabile est esse Normam de qua Gen. iv. 22. Aut sit Minerva æther, aut soror Tubalcain, aut poeticum sapientiæ figmentum, constat immerito censeri inter Numina.

III. DE VENERE.

Tertia Dea est Venus: quo nomine intelligimus primo vim gignendi plantis atque animantibus inditam; nam Venus dicitur quod ad cuncta *veniat*; et Proserpina, quod *stata in lucem proserpant*. Deteriori sensu accipitur pro voluptuosa libidine: ejusque simulacra formata primum ad similitudinem Cratinæ meretricis, quam deperibat Praxiteles. Obscena, quæ de Venere narrantur, insectatur Augustinus in iv. de Civit. Dei cap. 10. Homerus in v. Iliad. narrat Venerem derisam a Minerva, sauciatam a Diomedæ, et ad genua Martis provolutam. Venus Cypria fuit scortum Regis Cinyræ, ut

demonstrat Vossius lib. i. de Orig. Idololat. cap. 17. Plura de hac Venere Clemens Alexandr. in Admonit. et Lactantius in primo de falsa Religione. Venus *Calyx*, de qua Cyprianus in libro de Idolorum vanitate, consecrata ob Romanas puellas, quarum capillis perfecta olim adversos Gallos tormenta bellica. Denique Venus, quam teste Euthimio coluerunt Saraceni, est Agar uxor Abraham, et genitrix Ismaelis; a qua Ismaelitarum, et Saracenorum genus. Et quidem Agar idem est ac Fecunda, ab ἄγρ, *Congrego*, ideoque Proserpina. Videndi Cedrenus in Vita Mahumetis, Seldenus de Diis Siriis Synt. ii. cap. 4. Vossius de Idolol. lib. ii. cap. 31. Aut venus Agar sit, aut scortum Cinyræ, aut salax et voluptuosa libido, nullum habet characterem divinitatis.

IV. DE VESTA.

Proximum est Vesta. Hanc aliqui, ut ait Ovidius in vi. Fast. terram putant, quæ sua *vi stat*. Sed probabilius est esse ignem: et nomen accepisse ab hebræis vocabulis *שן* et *ת*, unde Græcum *Ἑστία*. Dicitur Virgo, quod ignis, inquit ibid. Ovidius, *semina nulla remittat*. At immerito hunc ignem perpetuum dixere. Accensum prima die Martii scribit Macrob. in i. Saturn. cap. 12. Extinctum negligentia Vestalium virginum *Emiliæ*, et *Tuciæ* referunt Varro, et Val. Maximus lib. vii. De Vestalibus dictum lib. i. cap. 7. non alia ratione Dæmon Vestæ cultum intrusit, nisi ut simiam se gereret Dei præcipientis Levit. v. 12. perpetuam ignis in altari custodiam. Si ergo Vesta ignis est, tot erunt Vestæ, quot *ychni*, quot lampades, quot lares, quot fornaces, quot favillæ. Verum pudet in his immorari.

V. DE CERERE.

Ceres terra est, sic dicta, quod fruges gerat, vel *cereat*, verbo Latinorum antiquo: unde Apulejus lib. xi. Ceres, inquit, *omnium terra creatrix*. Virgilius in i. Georg. ait quod annum ducit *Liber & alma Ceres*, quoniam messis, et vindemia sint vertentis anni indicia. Appellatur ob naturam segetum flava, munifica, rubicunda. Redimitur corona spicarum, eique mactatur porca segetem avide depascens.

Nam

*Nam satā vere novo, teneris lactantia succis
Eruta fetigera competit ore suis.*

ait in 1. Fast. Ovidius. Hinc exorta fabula de Cerere gravidata a Jove: terra enim fecundatur calore solis. Eadem ergo Ceres, & Proserpina. De hujus raptu scripsit tres libros Claudianus clarus sui ævi Poeta; quem florentinum faciunt Petrarcha, Landinus, Politanus, at Giraldus & Barthius Alexandrinum. Pingitur Claudiani fabula nobilis mulier Sicula Hennenfis, quam cum optimates amarent, rusticus dives (Plutonem a divitiis appellant) junctis quadrigis rapuit: sed fugiens in proximum lacum Percum demersus est. Mater raptæ Virginis cum villico Triptolemo doloris acerbitate navim conscendit, & jactata maris tempestatibus pervenit ad Urbem Atticam: ibique docuit incolas agrorum culturam. Hinc appellata Ceres a patria Siciliæ, Hennenfis, Catinenfis, & Trinacria: ab adventu in Græciam Eleusina; quo nomine appellatur etiam Juno Lucina adveniens, ut auxilium afferat parientibus. Atque hinc apparet origo Poeticarum fabularum Cereris, & Triptolemi.

VI. DE DIANA.

Ultima Dearum Consensum est Diana, eadem prorsus cum Cerere, ut animadvertit Hieronymus in Proem. Commen. Ep. Pauli ad Eph. Dianæ nomen est a Jana, adjecta litera D. decoris causa, ut demonstrat Ludovicus Montiosus in Gallo Romæ Hospite: idem docet Macrobius in 1. Saturnal. cap. 9., repugnante tamen Vossio. Jana autem est a Jano, sive Apolline, & sole. Atque hinc Diana soror Apollinis. Translatum propterea Dianæ nomen etiam ad lunam; ideoque imago Dianæ facem præfert, & in antiquis numismatibus inscriptionem, *Diana Lucifera*. Appellatur a Græcis *Αρtemis*, quia aerem secat: & Hecates triceps, vel tergemina ob triplicem lunæ formam, plenam, mediam; falcatam. Habetur Virgo ob lunæ candorem: & tamen ob fecunditatem legimus in antiquis numismatibus Dianam Polymammam. Commenta Poetarum de Diana orta ex Diætā, sive Britomarte filia Ebuli Regis, quæ in sylva fugiens violentiam Minoris sese præcipitavit ex rupe: ideoque vocatur Diana Dictynna, & dicitur sylvarum Dea, & cassium retiumque inventrix. His

Berti Theol. Tom. IV.

ergo Dianæ Triviæ, aliorumque Consentium Deorum fabulæ refutantur.

PROPOSITIO III. Eodem loco habenda est fabularis selectorum Deorum historia.

PROBATUR I. DE JANO.

Dicendum restat de Diis selectis, quos Consentibus addidere, ut numerum complerent vicesimum. Sunt autem Janus, Saturnus, Genius, Liber, Orcus vel Pluto, Sol, Luna, & Tellus. Janum ex Gentilium Philosophorum sententia S. P. lib. VII. de Dei cap. 7. probat esse mundum: & ideo bifrontem finxerunt, quasi una facie ortum spectet, altera occasum, sive ob quatuor mundi partes quadrifrontem. Quidam apud Macrobius in 1. Saturn. cap. 9. dixerunt Janum esse cælum, ita dictum ab *eundo*. Ipse Macrobius ait esse solem; nam Janus appellatur Vertunus, quia sol sese per cæli gyrum convertit, Consivius a conferendo, Patucius & Clusius quia oritur & occidit, & a Poetis Matutinus Pater. Hinc Jani simulecra habent digitorum nexus 465. respondentes numero dierum anni; cujus mensuram primum a Jano Januarius appellavit, quoniam tum sol prima efficit dierum incrementa. Jani vero personam Goropius 4. libro Orig. Antuerp. contendit esse Japhet filium Noe; Zanchius de Origine Cenomanorum, ipsam Noha, Vossius lib. 1. de Origin. Idol. cap. 18. Javan filium Japeti. At sive ad Noe, sive ad aliquem ex ejus posteris Janum referas, parum interest; nam satis hinc Jani origo, numinisque vanitas deprehenditur.

II. DE SATURNO.

Saturnus, qui & *Χρῶνος*, omnium fere consensu est tempus, hoc distinctum nomine quod annis saturetur, & ideo dicitur filius cæli, & Deus falcifer, quoniam omnia metit, orbiumque cælestium dimensione peragitur. Recte Lactantius Div. Instit. 1. cap. 11. probat filium cæli non esse Deum, quia Deus cælum condidit: neque Saturnum revera esse Patrem Deorum omnium, si ipse a Cælo genitus est. De stella Saturni, quæ a terra distare dicitur semidiametris 141711., stellisque aliis, quibus gentes divinitatem tribuerunt, plura Augustinus lib. VII. de Civit. Dei cap. 15. Saturnum antiquiorem alii putant

Z z

tant Adamum, dictum Saturnum ab hebraica voce *סַטַן*, *latere*, quoniam post peccatum se abscondit a facie Domini. Sed melius referas Saturnum ad aliquem ex Noha posteritate, a quo Italia Saturnia dicta est longe ante adventum Evandri, & Æneæ, atque ab ipsa Aboriginum institutione. Traditio est, licet falsa veterum Rabbiorum, Cham exsecuisse pudendu patris sui, nec deinceps liberos procrearet. Fabulantur Poetæ de Saturno consimilia. Quædam de Saturno diximus libro xii. cap. i.

III. DE GENIIS.

Geniis Ethnici dixerunt, quasi gignendarum rerum præfides, sive Deos singuli datos dum gignantur. Servius in ea Virgilii verba, *Quisque suos patitur manes*, scribit, cum nascimur duos Genios nobis destinari, Bonum inclinantem ab bonum, Malum ad malum. Derivatos liquet ex iis, quæ traduntur de Angelis ut diximus libro x. cap. 19. Cum Gentes præesse gignendis hominibus putaverint Junonem Lucinam, consequens est, Genios, si darentur, ipsius Junonis servulos esse.

IV. DE LIBERO.

Proximo libro xxiv. de Baccho, sive Libero Patre, a quo Bacchanalia dicta sunt, quædam narrabimus. Sat est modo significari hoc nomine vinum, juxta illud Virgilianum,

Et multo in primis hilarans convivia Baccho.

Ad elevandam, & evertendam huius falsi Numinis divinitatem agit Augustinus lib. vii. de Civ. D. cap. 21. de turpitudine sacrorum, quæ in liberi Patris honorem celebrabantur. Hinc occasionem arripuit Phereponus Animadvers. pag. 580. stomachandi in sanctum Episcopum, eo quod tam sæpe *περι το σπερματος* verba faciat in Opere hoc etiam a mulieribus & adolescentibus legendo. At qui Augustinum legerit, viderit ab illo reticeri nefariam in liberum Prosymni cupiditatem, fabricata ex ficorum arboribus instrumenta, Bacchi passionem a ligno, turpissimamque torturam: quæ tamen ad ignominiam Idololatrarum Clemens Alexandrinus, Arnobius, alique describunt. Mirum

ergo Phereponum reprehendere in Augustino licentiam, ubi laudare debet temperantiam. Sed magis mirum eo loci Phereponum exaggerare adolescentis Augustini vitam *sat*, ut ille ait, *libidinosam*: cum Augustinus nunquam, postquam baptismo initiatus est, indulserit carnis illecebris, neque Pherepono possent vitia adolescentis innotescere, nisi ea manifestasset humilis Augustini confessio. Debebat etiam Criticus ille audacissimus legere in Epistola Erasmi a seipso edita sup. pag. 461. *Adolescens (Augustinus) habuit concubinam, quod humana permittunt leges: & hac non repudiata, sed erepta, adscivit alteram*. Deinde non ignorabat Phereponus, libros de C. D. adversus Cultores Deorum falsorum occasione irruptionis Gothorum, non pro adolescentium ac mulierum otio fuisse ab Augustino conscriptos. Bacchatur ergo insanitque Phereponus.

V. DE PLUTONE.

Plutonem alii Orcum dixerunt, quasi receptorem mortuorum, ab Orca. Summam quoque appellarunt, quasi summum Maniem, cui celebre olim delobrum in montibus Vicentinis. Similiter Acherontem, & Cocytum. Juvenalis Sat. ii.

*Esse aliquos manes, et subterranea regna
Et contum, & Stygio ranas in gurgite
nigras,*

*Atque una transire vadum tot millia
cymba*

*Nec pueri credunt, nisi qui nondum ære
lavantur.*

Vossius lib. i. de Idolol. cap. 18. haud male conjicit Plutonem esse Chamum filium Noe in partem occidentalem profectum; & ideo appellatum Deum Inferorum, erit ergo diversus a Plutone, de quo paullo supra in *Cerere*, uterque tamen improbus & scelestus.

VI. DE SOLE, LUNA, ET TERRA.

Ad Solem omnes Deos refert in i. Saturn. Macrobius, pluresque referendos esse constat ex dictis. Persæ solem Mithram appellaverunt, a rege huius nominis, qui regnasse dicitur Æliopoli. Mithræ litatum in latebris refert de errore prof. Relig. Firmicus. De luna pariter supra. A lucendo lunam nominari, docet Cicero. Græcis dicitur *Σελήνη*, nam

nam *σελας* est idem ac lumen. Feminam ac marem crediderunt Egyptii, & luni templum commemoratur a Spartiano in Caracalla. Terra demum est magna illa Deorum Mater, de qua Augustinus lib. vii. de C. D. cap. 23. & seqq., Rhea, Ops, Cybele; soror Vestæ, filia Cœli, Saturni conjux: in Aty significatur flos, aut seges: unde fictus Cybelis cum Aty concubitus. Augustinus citato libro cap. 26. pertractat de turpitudine sacrorum Matris magnæ; de quibus inquit, *Nihil Varro dicere voluit, nec uspiam me legisse commemini.* Phereponus in hunc locum, *Mirum*, ait, cum innumeri scriptores de iis sint locuti, quorum loca plura indicabit Gerardus Joannes Vossius Operis de Orig. Idolol. lib. 3. cap. 53. Citandus erat liber ii. sed error Typographi, isque minimus. Immerito autem Phereponus de Augustino miratur, quod verba illa protulerit; *Nihil Varro, &c.* Scribit enim S. Pater nullibi se legisse interpretationem sacrificiorum illorum, quamquam ea sacrificia narraverint Servius, Apulejus, Statius, & alii. Id adnotavit Vives, & ipse Augustinus prioribus verbis hæc addens: *Defecit interpretatio, erubuit ratio, conticuit oratio.* Cum inanibus itaque castigationibus Phereponi mittimus Cybelem, atque Deos omnes Selectos.

PROPOSITIO IV. Una cum Romanis Græcisque idololatriis a vera Religione aberrarunt Gentes reliquæ, quarum profana Numina vetus Testamentum commemorat.

Hæc quarta thesis addenda erat, ne quis melioris conditionis existimaret Deos alienos, a quorum cultu prohibentur Judæi. Horum Deorum exponam breviter nomina, & characteres. Phœnices, & Chananæi coluerunt Deum *Baal*, de quo Judic. 11. 13. 111. Regum xvi. 31. & alibi. *Baal* significat Deorum principem. Alii Saturnum, alii Herculem, alii Apollinem dixerunt. Sed idem est, ac Babyloniorum *Belus*, Rex olim consecratus in solem, filius, ut arbitror, Nembrodi: *Bel* autem idem est, ac *Deus*, unde *Beelphegor*, *Beelzebub*, & consimilia: ideoque Græci Jovem communiter interpretantur. *Baal* additur *Astaroth* Judic. 11. 13. quam propterea aut Lunam, aut Venerem, aut Junonem eruditi conjectant: hanc præsertim coluere Sidonii, sculptamque scribit Porphyrius bovino capite, expresso in cornibus lunæ symbolo. Hæc Regina cœli, de qua Jere-

mias xlii. 17., *Βαάλτις* nominatur Philoni. Biblio. Vide quæ diximus Tom. i. pag. 6. Grotius in cap. xi. Danielis v. 38. scribit eundem esse *Baal*, ac Deum *Maozim*, & *Baal-feren*, quem idem Philo asserit esse Jovem Olympium, & Phœnicibus Saturnum. Porro postrema duo nomine significant tantum Deum cœli, fortem ac validum.

Madianitæ coluerant Deum *Beel-phegor*; de quo Num. xxv. 3. Origenes Hom. in Num. 23. ait fuisse speciem quamdam turpitudinis, & Isidorus lib. viii. Orig. simulacrum ignominie, & litatum illi maxime a fœminis scribit in cap. 4. Osee Hieronymus. Erit ergo idem ac Deus Hortorum. At Joannes Seldenus Syntagm. i. de Diis Syriis cap. 5. nititur demonstrare non alium esse a *Baal*, cujus Templum extiterit in summitate montis *Phegor*: quod videtur comprobari nominis etymologia. Et quidem *Baalim* sacrificatum in excelsis liquet ex quarto Regum xvi. 4. unde Augustinus Calmet in dissert. de Numin. Chananæorum insert *Baal* esse solem. Verum cum *Beel* sit nomen Dei commune & *Phegor* locum demonstret, nil certi ex solo nomine *Beelphegor* deduci potest.

Ammonitæ adorarunt idolum *Moloch*. Eo nomine non videtur significari nisi Deum Regem. Probant viri docti *Molochum* ipsum esse Saturnum, quoniam idolo *Moloch* immolabantur pueri, & puellæ, ut constat ex Levit. xx. 2. & iv. Regum xxi. 10. Ita litatum Saturno scribunt Lactantium lib. i. cap. 31. Minucius in Octavio, Tertullianus in Apolog. & Augustinus in vii. de Civit. Dei cap. 19. Factum id quoque a Carthaginiensibus; Unde Silius Italicus,

Mos fuit in populis, quos condidit advena Dido,

Postere eade Deos veniam, ac flagrantibus aris.

Infandum dictu, parvos imponere natos. Non repugnant dictis, qui opinantur *Moloch* esse nomen stellæ, quam Ammonitæ tamquam Regem venerabantur: nam & in stellis veteres, ut supra diximus, Reges suos coluerant, ac præsertim Saturnum.

Chaldæi ignem, atque in igne lucem, solemque venerabantur. Auctorem habemus Herodotum in Clio. Hinc nominata urbs, de qua Genesis xi. 31. & ii. Esdræ ix. 7., scilicet, *Ur Chaldæorum*, ut a Sole,

quem Hæbræi vocant *שׂמֶשֶׁשׁ*, *Scemeses*, Josue xix. 38. *Bethsames*. Facile hinc percipiuntur Chaldaica nomina imposita Dan. i. 7. Danieli, Ananiæ, Misaeli, & Azariæ. Daniel dictus est *Balthassar*, quasi Custos mysteriorum Beli, a *ב* nomine Idoli, & *שׂשׁ* recondere, ac *תְּשׁוּבָה* thesaurum. Ananias appellatus *Sidrach*, quasi mala depellens: Misael *Misach* ob Opim, vel Terram, quæ a Chaldeis dicitur Dea *שׂשׁ* Sach, inquit Junius in Danielelem. Meminit festorum *Σακχα* Athenæus, & Dio Chrysostomus apud Grotium in Jerem. xxv. 26. Azarias denique *Abdenago*, quasi *עבד*, *Servus*, *נֶגוֹן* *Negonis*, idest, Ignis ab *נֶגַן* splendescere. Vides, ut opinor, hinc derivatam Græcorum idololatriam, ut diximus lib. i. cap. v.

In Accaron regia urbe Philisthinorum percelebris fuit cultus Beelzebub, de quo iv. Regum i. 2. Satis de hoc idolo in libro x. cap. 18. unde infertur hoc nomen fuisse impositum ignominie causa Jovi, & Deo cæli, sive soli, quem coluerunt Accaronitæ; ac jure & merito Matth. xii. 24. & Lucæ xi. 15. tributum idem nomen Principi demoniorum, quem scimus ex angelo lucis factum Beelzebub, *Deum muscam*, ac *Domum stercoris*. Vide igitur quæ ibidem scripsimus, & Seldenum de Diis Syr. Synt. 2.

Celebre fuit apud Philisthiim, urbemque Azoto templum Dagonis, commemoratum i. Regum v. 2. Referebat Dahon ab umbilico & inferius figuram piscis, superne hominem, quales Græci fecerunt Tritones, scemine æque sexu Nereides. Appellatio ergo Dagonis est ab, *דג*, *Piscis*. Hinc ubi legitur citato Regum cap. v. 5. *Dagon solus truncus remanserat in loco suo*; innuitur abscissis palmis, hominisque deleta figura, tantum remansisse quod piscem referebat. Videtur idem esse Dagon, ac Derceto dicta a Strabone, & Macrobio Atargatis, culta apud Ascalonem urbem Syriæ, ubi stagnum refertum piscibus: nam Derceto vocatur, quasi *דַּרְכַּת*, *Decreto* piscis foemina. Plura citato Syndag. Seldenus, Antonius Nebrissensis cap. 6., & Gyraldus in Decreto, vel Athara; ubi animadvertit distinguendam Dercetum a Dea Syria Luciani, quoniam hæc non piscis erat, sed *πᾶσα γυνή*, *tota mulier*. Ex his autem constat Dagon esse Tritonem, quem Poetæ fingunt filium Neptuni, & Salacitæ, idest, aut marinum piscem, aut unum

ex filiis Noe cultum Tritonis symbolo, Dercetum autem Venerem.

Plura alia Gentium idola in sacris literis commemorantur, sed minime ut de iis distincte tractemus, necesse est. Hujusmodi sunt idola Michæ, & Labani, Genes. xxxi. 19. & Jud. xvii. 5. appellata ab Hebræis *Teraphim*, *תְּרָפִים*. Erant autem Lamine quædam aureæ, quibus mactato homine primogenito, eique obtorto collo, inscribebatur ad auguria captanda nomen immundi spiritus. In Vitulo aureo, quem Amos viii. 14. appellat delictum Samariæ, quoniam colebatur in Bethel non procul a Samaria, expressus Apis Ægyptiorum. Fuit is, auctore Herodoto, Epaphus, aut Joseph, tauro ab idololatris comparatus tamquam minister Cereris, frumentique provisor. Adramelech i4. Regum xvii. 31. idest, *Rex potens*, cui filios concremabant, non alius est a Moloch, vel Saturno, de quo supra. Idem dicendum de Melchom apud Sophoniam i. 5. *Militia cæli* ibidem sunt astra. Eodem ergo pactu falsæ religioni mancipati sunt Phœnices, Chananæi, Medianitæ, Philisthiim, Chaldæi, Ammonitæ, cæterique omnes plurimum Deorum cultores, ac Romani & Græci ante Salvatoris adventum, atque veræ Religionis per orbem universum propagationem.

C A P U T II.

Veram Religionem nequaquam vigere apud Turcas, & Mahumetanos.

EXPLOSA Idolorum vanitate, demonstrandum est non extare Religiosum Dei cultum apud Mahumetanos hostes Christiani Nominis infensissimos. Id vero ut assequamur, comparanda est Mahumetana secta cum ipsa, quam profitemur, Christianorum Religione, nam hanc præstare Idololatrarum superstitioni, nec non legi Hæbræorum ultra Turcæ ac Saraceni fatentur. Si cui autem a nobis dicenda jejunia dilutaque videbuntur, adire poterit vel Orthodoxos scriptores, Turrecrematam, Marracium, & Thyrsium Gonzalez, vel Heterodoxos Grotium, Levinum, & Bibliandrum, qui plura de hoc argumento conscripserunt. Do tamen operam, ut quæ hi minutatim pertractant, habeas in epitomem redacta, debitaque argumen-

mentationem serie disposita.

PROPPSITIO. Mahumetana Religio in se quidem absolute, sed maxime dum comparatur Christianæ, apparet execrabilis, repudianda, & divino cultui, hominumque salutis repugnans.

Demonstratur primo comparatione Mahumetis cum Christo. Quamquam a Mahumetanis plura de Christo, ejusque virgine Matre fabulosa narrantur, V. G. nomen *Jesu* arcanum esse ac barbarum, Mariam filiam fuisse Amrani, cum ea æquiparandam Fatimam a Mahumete genitam, delapsam Evangelium de cœlo nocte Mensis Rambdani decima tertia, aliaque hujus farinae complura; scriptum tamen est in Alcorano Christum esse Messiam Dei benedictum, Dei Verbum, Mentem, ac Sapientiam, ut liquet ex Azoara v. & x. probantque ex Authenticis textibus Euthymius Zigabonus, & Levinus Warnerus, nec id inficiari audet quipiam Saracenorum. Mahumetem vero fuisse prædonem, narrat Chronica Mahumetis citata a Grotio lib. vi. n. 4. & fuisse adeo mulierosum, atque impudicum, ut jactaret habere se solum vim generativam, quam habent simul homines quadraginta, legitur in Alcorano Azoara xlii. & xliii., ut præmittam alia Mahumetis viria, de quibus Petrus Abbas Cluniacensis, & in Historia Turcica Sanfovimus. Præterea Jesum patrassse complura miracula, sanasse cæcos claudosque, conceptum fuisse de Spiritu sancto, evehum in cœlum, habetur in Alcorano Azoara xi. & xiii. quamquam ibidem aliqua fabulosa enarrantur, ut de avibus ex luto a Christo formatis. At Mahumetem genitum consueti naturæ ordine credunt Saraceni, imo extat liber ipsius Generationis apud eos pervulgatus; signa vero Mahumetis celebriora sunt, columbam ad grana in aure ejus inclusa advolasse, apparuisse ei, nullo teste, dum morbo Epileptico laboraret, Gabrielem Archangelum, e puteo, in quem statim saxorum congeriem injecit, humanam vocem erupisse. Christum denique esse Prophetam in lege Moïsi prædictum testatur Alcoranus, ac Turcæ omnes fatentur; Mahumetem esse Prophetam prænuntiatum in Evangelio, ut iidem autumant, mendacium est apertissimum, cum potius Christus prædixerit venturos Pseudopphetas Matth. vi. 15. &c. Itaque æquum est, ut Religio instituta a

Dei Verbo ac Sapientia, sive a Messia divinitus concepto, atque in cœlos assumpto, præferatur sectæ, cujus auctor est Pseudoppheta, & carnalis homo, raptor, atque impurissimus. Atqui constat ex ipso Alcorano Christum esse Messiam, verum Prophetam, ac mirabilium operum auctorem; Mahumetem vero mulierosum, raptorem, prædonem, ex Azoara xii. lxxv. & lxxvi. Æquum est ergo, ut Religio Christiana præferatur Mahumetanæ.

Secundo demonstratur ex collatione Alcorani cum Evangelio. Evangelium ipsum elapsum de cœlo ait, ut dixi supra, Mahumetes, & licet a nobis depravatum credant Saraceni in iis, quæ spectant ad prædictionem sectæ Mahumetanæ, in historia narrare vera non denegant. At Alcoranus quanta a veritate historię aliena ignavis rudibusque deprædicat? Solem quiescere in fonte ad quem pervenit Magnus Alex., legitur Az. xviii. Templum Mechæ ædificatum ab Abrahamo habetur Az. ii. Mariam Virginem educatam apud Zachariam Prophetam Az. iv. Simulacrum pro Jesu cruci suffixum Az. xi. Rursus in Evangelio nil Deo indignum reperies: in Alcorano autem quamplurima; cujusmodi est manum habere frigidam, & sella gestari, de quo plura Cantacuzenus Or. 2. & 4. in Mahumetem. Nihil præterea occurrit in Evangelio ridiculum & insulsum. At in Doctrina Mahumetis stella Veneris fuit pulcherrima mulier; mures in Arca Noe nati sunt ex stercore Elephanti, & feles leonis ex halitu: mors aries est stabulans inter cœlum & inferos: luna in manicas Mahumetis delapsa est, ut mittam fabulas alias, de quibus vide Cantacuzenum loco citato, & Grotium num. x. Hinc sanctus Eulogius apud Thyrsum Gonzalez lib. 3. cap. 9. refert juvenem Mahumetanum sola lectione Alcorani perspicue illius falsitatem deprehendisse. Enimvero, ut ex dictis argumentationem subinferam; extrema dementia est præbere fidem libris narrantibus, quæ repugnant historiis, quæ tradunt Deo indigna, & quæ venditant fabularum commenta. Alcoranus est liber hujus plane furfuris. Ergo præbere fidem Alcorano extremæ dementiæ est.

Tertio probatur comparando dogmata Alcorani cum Institutionibus Christianorum. Præcipua Alcorani dogmata collecta a Card-

dinale Turcremata sunt, primo hæreses quæ impugnant Trinitatis mysterium, Incarnationem, cultumque sanctorum. Deinde quæ faciunt Deum corporeum, atque auctorem peccati. Accedunt opiniones absurdæ de Anima, quam Mahumetani arbitrantur esse portionem quamdam animæ Dei, necnon de Angelis, quos credunt genitos ex flamma ignis. Animorum denique felicitatem constituunt in carnalibus oblectamentis. Iisdem igitur argumentationibus, quibus hæ hæreses profligantur, Mahumetismus quoque confoditur. At urgere possumus speciale argumentum. Ante promulgationem legis Mahumetanæ, fatentibus Saracenis, vera erat, ceterisque præstantior Christiana Religio; neque enim tunc viguisse credunt Mosaicam, aut admittendam superstitionem Gentilium. Nulla vero ante Mahumetis adventum extabat Religio, nisi aut Judæorum, aut Gentilium, aut Christianorum. Prioribus ergo a Mahumetanis rejectis, necessario Religio Christianorum est admittenda. Atqui ante Mahumetem Christiani profitebantur ea dogmata, quæ modo Saraceni rejiciunt: Mahumetes enim nonnisi septimo sæculo apparuit: Ergo dogmata, quæ modo Mahumetani refellunt, ante annum 622. quo incipit Æra Hegiræ, seu Mahumetica, vera fuerunt. Fieri autem non potest ut falsum dogma sit, quod transactis sæculis verum fuit.

Quarto probatur ex Alcorani, & Evangelii moralibus præceptis. Præscribit Evangelium perpetuam conjugum fidem: Alcoranus dat repudiandi licentiam. Proponit Evangelium unicam uni viro uxorem, ut servetur mutuus amor, studiumque liberorum: permittit Alcoranus ad fovenda dissidia, et irritamenta libidinum, alias super alias uxores. Prohibentur Christianis carnales illecebræ: permittitur Mahumetanis cujusque voluptatis turpitudine. Christifideles rejiciunt Judæorum circumcisionem per legem gratiæ abrogatam; et Mahumetis asseclæ, repudiata lege veteri, reponunt in circumcisione vim prope totam. Legendus Euthymius, et Georgeviticus de Ritibus Turcarum. E contra lex Christiana permittit temperatum cibi, vini que usum: Turcica tanquam rem execrandam in Alcorano Azoara xvi. vetat suillam carnem, potumque vini etiamsi moderatum. Præponenda est autem lex honeste jubens, et illicita prohibens, legi quæ vetat licita, ac tur-

pia permittit. Lex Evangelica jubet honesta, vetatque turpia: et Mahumetica prohibet honesta, ac proponit illicita. Igitur lex Evangelica Mahumetanæ præponenda est.

Quinto demonstratur ex Alcorani, et Evangelii propagatione. Christus Evangelium promulgaturus primum missionem suam comprobatur divinis, humanisque testimoniis, appellatque Judæos ad scrutationem divinarum Scripturarum. At Mahumetes in abscondito cum Sergio Apostata fabricato Alcorano, præcipit Azoara xiii. ne quis in novam Religionem inquirat; et ne falsitatis redarguatur, prohibet etiam gregalibus suis cum divinarum scientiarum studia, tum humanarum. Elegit Christus pro Evangelii propagatione exiguum numerum pauperum: adscivit sibi Mahumetes turbam prædonum vim armis inferentium, statuens Azoara xviii. Religionem esse armorum pedissequam. Annuntiatum principio Christi Evangelium in Synagogis Jurisperitorum, tum in Atheniensium Areopago, urbibusque universi mundi cultissimis: ait Alcoranus inter Arabes, ac Saracenos rudes, ignaros, incultos, prædisque deditos, ut libro iiii. Emendat. Temporum cap. de Periodo Arabum scribit Scaliger. Discipuli denique Christi legem adversantem carni et sanguini repugnantibus Tyrannis potentissimis promulgarunt; Mahumetani singulis morem gerentes, fretique armis rebellium, qui ab Heraclio defece- rant, longe lateque religionem suam propagaverunt. Quare in promulgatione Evangelii nihil non mirabile, non divinum: et in propagatione Alcorani nihil non irreligiosum, non violentum. Sic itaque ratiocinabor: Non splendet virtus divinitatis in acceptione legis proponentis voluptates in quas inhiat concupiscentia, probatæ duntaxat ab impiis, et quæ aut mali suasionem, aut metu extorquet assensum. Splendet quidem, si acceptetur lex inimica mundo, sensibusque repugnans, non cogente Promoventis auctoritate, armorumque potentia. Ergo in sola promulgatione Evangelicæ legis, non in fortuna exituque Alcorani, fulget virtus divinitatis.

Postremo utimur hoc argumento. In Alcorano. Az. i. et xii. in Libro Doctrinæ Mahumetis, atque in Mahumetis Testamento in lucem edito Theodoro Bibliandro legitur Christianos posse in sua lege salvari: unde recte Petrus Paschasius contra Mahumeta-
nos

nos pag. 30. num. 26. ait: *Multis in locis Mahometus in Alcorano affirmat Christianos optimam habere & colere legem, esseque in statu salvationis.* Nullus tamen Christianorum putat aliquem salvari posse in lege Mahumetica. Et quidem recte: cum enim unus sit Deus, una veritas; una salus; oportet, ut unus sit Dei cultus, una vero Religio, & una ad salutem via. At ita urgentur Mahumetani: Magis certa est doctrinae veritas, & via salutis in Religione, quam veram & proficuum esse tenent tum Christiani, tum Saraceni, quam in Religione illa, in qua posse hominem salvari Christiani negant, & soli Saraceni arbitrantur. Atqui posse hominem salutem consequi in Religione Christianorum tradunt tam Christiani, quam Saraceni: salvari autem in Mahumetica putant Saraceni soli, negantque Christiani. Igitur magis certa est doctrinae veritas, & via salutis in Christiana Religione quam in Mahumetica. Consimili argumento permotus Henricus Quartus Galliarum Rex cum audisset a Ministris Reformatæ Religionis etiam in Ecclesia Romana salutem esse, Calvinianam hæresim ejuravit.

RESPONDETUR MAHUMETANIS.

Saraceni nullis, ut diximus, disciplinis imbuti solis argumentis utuntur rudibus, insulsisque, quibus etiam obviis, ac palmaribus exemplis respondendum est, allatis jam lib. VII. de Trinitate cap. 7. & proximo volumine de Incarnatione lib. XXV. cap. XI. Fidem ergo divinæ Trinitatis, atque Incarnationis adversus illos propugnare non erit Candidatis nostris perdifficile. Quædam sunt peculiaris, quæ ipsius tenaciter inhaerent. Inquirunt primo, quomodo Deo Filium tribuamus, cum non habeat uxorem? Respondemus non esse Deum corporeum, ut filium gignat carnali complexu; sed ejus generationem quamdam habere cum productione Verbi mentis nostræ analogiam; id vero magis esse credibile, quam angelos spiritales genitos a flamma ignis, & ab anima Dei decissam animam Adæ: scriptum denique in Alcorano natum Christum ex Virgine; nec minus esse mirabile in temporali generatione non esse patrem, quam in divina non dari matrem, sive generantis uxorem.

Deinde inquirunt, undenam certi sumus

dogmata de Verbi incarnatione, ac de Trinitate non fuisse a Majoribus nostris in Evangeliorum libros intrusa? Respondemus autem id nos certissimis argumentis evincere. Principio, quoniam Apostoli, quos Mahometes ait fuisse viros sanctissimos, ac Saracenos, certissime Evangelia non depravarunt. Ab Apostolorum autem tempore per universum orbem Codices Evangelici sparsi sunt omnium fere gentium lingua conscripti. Si ergo autographum credunt Alcoranum penes se delitescentem, ac solo Arabum idiomate exaratum, eccur non integrum opinantur Codicem Evangelii ubique terrarum multiplici lingua diffusum? Præterea impossibile est tantum facinus divinas literas depravandi attentasse universos Christi fideles, aut potuisse proficere: si vero id ausi fuissent perpauca, profecto Ecclesia universalis repugnasset, præsertim cum ante Mahometum fuerit, Saracenorum consensione, verax & sancta. Insuper si in Christi honorem excogitassent Christiani adulterare Evangelia, curassent expungi narrationem mortis ejus turpissimæ atque teterrimæ, quam adeo indignam Christo putant Musulmani, ut, eo divinitus sublato, credant affixum crucis simulacrum, & corpus umbratile. Ulterius divinitatem Christi Turcis incredibilem, æternamque generationem ipsius tradidisse literis Joannem Evangelistam adversus hæreticos Cerinthi, et Ebionis, testantur Hieronymus, alique Patres, qui præcesserunt Mahometem: Trinitatem vero divinarum Personarum definivit Synodus Antiochena contra Paulum Samosatensem anno 260. & ipsam Verbi divinitatem contra Arium Nicæna Synodus anno 325 nec unquam Antitrinitarii, vel Ariani ausi sunt affirmare depravata a Catholicis Evangelia. Tandem dicant Saraceni quando nam hæc dogmata fuerint a nobis intrusa. Num post Mahometem? Id quidem aperte est falsum: nam eadem professi sunt, atque ex Evangelicis libris in sua commentaria derivarunt innumeri Ecclesiæ Patres, qui ante Alcoranum floruerunt. Post Mahometem vero? Neque id credi potest, cum oppositum probet testimonium ipsum præcedentium Scriptorum, & sacrorum Librorum multitudo, antiquitas, & cohærentia.

Tertio petunt, unde probemus in Evangelio Joannis c. XIV. ubi promittitur adventus Paracleti, non fuisse olim quædam ad Mahometem spectantia dolo Christianorum abra-

abrafā? Respondemus istud a nobis probari iisdem argumentationibus, quibus modo demonstratum est libros nostros esse incorruptos. His vero addimus, nihil abrafam in odium Mahumetis antequam appareret, quoniam tunc ejus doctrina ac persona ignorabatur: nihil etiam postquam advenit, quoniam ipse produxisset missionis suae hoc testimonium, atque istud in aliquo saltem Evangelicorum Codice etiamnum extaret, cum nullum tamen proferre possint Mahumetani, vel Arabicum, vel Græcum, vel Syriacum, vel Latinum.

Quærent tandem si post Moysen creditur venisse Christus Judaicam Ecclesiam instauraturus, quare credendum non est post Christum venisse Mahumetem reformaturum legem Christianam? Respondemus, hoc de Mahumete credendum non esse, quoniam ejus doctrina non promovet perfectionem legis Evangelicæ, sed corruptelam. Si enim per Mahumetem perfectior est lex Christiana, quam sit Mosaica; cum lex Christi vetet dari libellum repudii, concupiscentiam mulieris, pluraque Judæis olim permissa; lex perfectior est quæ servat pudicitiam, & Matrimonii vinculum atque unitatem, quam lex hæc omnia disrumpens, & innovans abrogatam Judæorum consuetudinem. Lex ergo Mahumetis permittens fornicationes, repudia, polygamiam, aliaque scelera turpiora, est corruptela, non reformatio: alioqui lex Moysis erit perfectior Evangelio, contra manifestam rationem, & communem quoque fidem Mahumetanorum. Deinde cum Deus non possit mentiri, credimus Christum venisse post Moysen, quoniam in lege Moysis testimonium habet: non credimus a Deo venisse Mahumetem, quoniam in lege Christi non prædicuntur futuri, nisi Pseudoprophetæ. Nam quod Turcæ inquirunt nos cap. xiv. Joannis v. 16. abrafo Mahumetis nomine supposuisse Paraclitum, refutatum est paullo supra; ac præterea liquet, Mahumetem nec fuisse Spiritum invisibilem mundo, nec docuisse Apostolos, nec venisse statim post Christi ascensionem, quæ omnia de mittendo a Filio Consolatore eo loci affirmantur. Rursus si Mahumetes salubriora præcepta attulit mundo, promulgato Alcorano abrogata erit lex Christiana, nec ad salutem sufficiens; quemadmodum promulgato Evangelio cessavit lex Moysis. At Mahumetani putant Christianam legem adhuc esse va-

lidam, & salutiferam. Denique in Evangelio, quod Saraceni credunt e coelo delapsum, habetur regnum Christi fore sempiternum, & adversus Ecclesiam nunquam prævalituras portas inferi. Frustra ergo post Christum venisse creditur alius Religionis Institutor, & Legislator. Prætermitto quæ supra demonstrata sunt, nullum esse aut in persona Mahumetis, aut in doctrina Alcorani, aut in promulgatione sectæ Saracenorum, ex characteribus divinæ missionis, quos deprehendi in Religione Christiana dicam proximo Capite, nec non libro xxv. cap. x. ubi disputabo de Christi adventu contra Judæos, et Paganos.

C A P U T III.

Demonstratur, Fidem ac Religionem Christianorum evidentissime veram esse.

CUM necesse sit aliquem Dei cultum, Religionemque tenere, quippe id tantum negare audent Athei, adversus eos natura ipsa, ac testimonio animæ reclamantibus; potest quisque ex dictis inferre, solum Christianam religionem esse tenendam. Nam Idololatrarum superstitionem profligavimus supra, Mahumetanam quoque sectam modo impugnavimus; ac nullam Religionis formam præter hebraicam, quam alibi antiquatam demonstrabo, invenies, nisi aut Paganorum, aut Mahumetanorum, aut Christianorum. Illorum ergo religione ejurata, Deus in Christianorum fide colendus est. Attamen quia assensus fidei, ac Religionis professio debet esse prudens, alias opinio esset, non virtus; ideoque supponere debet certam notitiam divinæ revelationis; rationem fidei nostræ petentibus non solum respondemus adduci nos fortissimis argumentis ad refellenda Gentilium, & Saracenorum dogmata, verum etiam ad præstandum assensum iis, quæ proponit Ecclesia Christi. Sunt autem argumenta illa istiusmodi.

I.
Religionem Christianam ab exordio mundi divina Oracula prænantiarunt innumeris vaticiniis, quæ continentur in veteri Testamento, et quæ omnia completa sunt post Christi Domini Incarnationem. Non possu-

mus autem hæc aut conficta existimare, aut in sacris libris apposita. Primo enim cetera, quæ ad Christum non spectant, genuina esse facile demonstratur. Moſen vera scripſiſſe, demonstratum est alio in loco. Mundi productionem, qualem ipse describit, tradiderunt Phœnicum historiæ, de quibus Eusebius 1. Præp. E. cap. 10. Ægyptii apud Diodorum Siculum, Hesiodus in Theogonia; nec potest falsitatis convinci ullo profanorum scriptorum testimonio, cum ipse ceteros omnes præceſſerit. Quæ de diluvio tradidit, probantur a Beroſo, Abydeno, Luciano, & Nicolao Damasceno. Legum, rituumque Hebræorum meminerunt Strabo, Tacitus, Herodotus, Philo Byblius. Josephi Historiam haud ignorarunt Artapanus, Eupolemus, Demetrius. Exitum populi Israel de Ægypto etiam Manetho, Lysimachus, & Chæremon commemorarunt. Miracula Eliæ, aliorumque Prophetarum nequeunt esse conficta, cum patrata fuerint coram Sacerdotibus idolorum, qui falsæ narrationi sese profecto opposuissent. Vide annotata H. Grotii ad primum de Relig. Christi. n. xvi. Si ergo hæc aliaque plura vera esse creduntur, cur non vaticinationes vocationis Gentium, atque Institutionis Christianismi? Deinde quisnam hæc vaticinia sacris Codicibus assuit? Judæorum aliquis? At impossibile est, hanc nationem, cui summa religio vel unum sacrum apicem abradere, voluisse verba divina depravare: cur ante Christi adventum id faceret, causam non habuit; postquam Christus venit, id attentare non potuit, & ob evulgata jam Græcorum lingua scripturas, & propter populi, librorumque per Univerſum dispersionem. Sed neque credibile est, Judeorum aliquem in gratiam Christianorum in vetus Testamentum manus sacrilegas intulisse. Si autem Christiani hoc attentassent, revincerentur ab ipsis Judæis. Hinc recte Augustinus scribit lib. xviii. de Civ. Dei c. 46. dispersos per orbem Judæos, ut Christiana Religio testes in omnibus gentibus habere posset. Est ergo manifestum, Prophetarum vaticinia de Christo antiqua esse, divina, neque a Christianis conficta.

II.

Verissima quoque est Evangelica Historia, quæ nobis tot Christi miracula, incul-
Bert. Theol. Tom. IV.

patam vitam, mortem pro mundi redemptione, mirabilem reviviscentiam, ac plura alia apertissimæ veritatis monimenta patefacit. Literis enim consignata est a Viris fide dignissimis, qui res sua ætate gestas narra- runt, nec mentiri potuerunt, aut voluerunt. Non potuerunt quidem, cum Christus nihil in abscondito locutus sit, nihil eorum, quæ describuntur, clam perpetraverit: ideoque Evangelistæ potuissent facile falsitatis redargui ab invidis, & Christo insensissimis inimicis. Sed nec mentiri voluerunt. Cui enim bono, si nihil inde utilitatis, honorisque se percepturos videbant, sed persecutionem tantummodo, odiumque hominum, eum nequaquam eos lateret prædicari a se Jesum Crucifixum Judæis scandalum, Gentibus autem stultitiam? Neque credibile est falsa narra- viſſe in gratiam Magistri. Hujus enim, quem Hebræi expectabant præpotentem, & gloria circumdatum, minime tacent parentes humiles, nativitatem in præſepio, neglectam vitam, tenuissimam apud Optimates existimationem, suppliciumque Crucis teterrimum. Accedit, quod scripserint jam illo e vivis sublato: quem propterea, nisi resurgentem vidissent, cur decepti, ac spe frustrati hominem commendassent invisum Synagogæ, in eos quoque pauperes, obscuros, ac numero exiguos, cædes minasque spiranti? Dubitare ergo non possumus, quin sacri Evangelicæ Historiæ Scriptores nobis vera narraverint. Quæ autem ab iis tradita sunt, incorrupta a nobis servari, capite præcedenti adversus Saracenos demonstravi.

III.

Facta a Christo miracula tam illustria ac manifesta sunt, ut ab illo sanæ mentis nequeant in dubium revocari. Vertit in nuptiis Canæ Galileæ aquam in vinum, spectantibus convivis pluribus, aquam non Apostolis, sed Sponsi famulis in hydrias fundentibus, ac degustante merum architriclino. Hominem maligno spiritu vexatum spectante universa Synagoga sanavit, cum a dæmonio jactaretur in medio. Adolescentem viduæ filium revocavit ad vitam, cum efferretur ad tumulum, comitantem turba civium, ac universo populo obstupescente. Cæcum a nativitate notum omnibus illuminavit, frustra Pharisæis miraculi gloriam technis & male-
A a a dictis

dictis Christo detrahente molientibus. Paralyticum e lecto demissum coram immensa populi multitudine sanavit. Infirmum triginta & octo annorum morbo laborantem, atque ab omnibus derelictum uno verbo ad Probaticam restituit sanitati. Magnam hominum multitudinem satiavit, ita ut etiam superessent fragmenta, quinque panibus hordeaceis. Lazarum quatrduanum ad vitam revocavit, adstantibus ad monumentum Pharisæis, qui non semel postea hominem in Bethania viderunt colloquentem, & manducantem. Ipse Christus a mortuis surrexit, apparuitque Mariæ Magdalene, Simoni Petro, Discipulis euntibus in Emmaus, Discipulis omnibus simul congregatis, quingentis aliis viris ac foeminis. Cetera Christi miracula prætermitto. Hæc itaque palam facta, & comprobata testimoniis innumeris non possunt aliqua ratione denegari: cumque miracula sint invictissimum veritatis argumentum, ex his Christianæ Religionis veritas mirifice confirmatur.

IV.

Tam mira est Evangelii promulgatio, ut sola demonstret sui ipsius certitudinem ac veritatem. Principio enim propagatum est a perpaucis hominibus nulla philosophorum doctrina imbutis, nullo patrocinio terrenorum principum commendatis, non armis & eloquentia præditis, sed profectis in orbem binis ac binis, absque pera & calceamentis, omnique præsidio hominum destitutis. Atque hi induti virtute ex alto, absque prævio studio omnium gentium linguam edocti, & absque naturali facultate vel arte omnium morborum curatione præclari, fuerunt Christianæ Religionis columnæ ac fundamentum. Deinde non adierunt tantummodo rudem ac sylvestrem multitudinem, sed Christum annuntiarunt in ipsa celeberrima urbe Jerosolyma, in qua Magister ligno suspensus occubuit: posthac in Græcorum philosophorum congressibus, in ipsa Roma dedita tum maxime literarum cultui, ac superstitioni Deorum, atque in universo propemodum orbe, ac provinciis regnorum omnium amplissimis. Præterea non insciam tantum plebem ad se perduxerunt: sed Reges, Philosophos, Tyrannos, atque ipsos idolorum Sacerdotes, adversariosque

præcipuos. Tandem iis non obvia sensibus proposuerunt, præscripseruntque genio, libidini, vetustisque moribus consentanea; sed prædicarunt sapientiam absconditam. Deum in Trinitatem unum, Dei filium crucifixum ac mortuum, proposito credentibus præmio Gentibus inaudito, visione summi Dei & corporum resurrectione, latisque præceptionibus, ut frangerentur idola, abrenuntiaretur divitiis ac voluptatibus, supplicia æquolubentique animo fererentur, atque a viris uxores, a parentibus filii, a fratribus, ubi causa adesset religionis, divellerentur & fratres. Atque hæc tam sublimia & ardua talium hominum prolata eloquio, quæ virtus suadere poterat humana scientia inflatis, & carnalibus, nisi divina, & occulta vis Religionis

V.

Affine est argumentum, quod nunquam adversus institutam a Christo Religionem potuerint portæ inferi prævalere, Præcurso-rem ipsius incestuosus Rex capitis damnavit: ipsum Christum, omnibus adversus eum conspirantibus, cruci Pilatus appendit. Petrum Apostolorum Principem Herodes catenis vinxit, Claudius Nero in Cruce suspendit: alii omnes Apostoli exilio, ac morte mulctati. Neque in hos sævitum tantummodo Romanorum Imperatorum edictis, & Proconsulum immanitate ab Ecclesiæ incunabulis fideles dispersi sunt, proscriptis bonis, corporibusque omnium tormentorum genere dilaniatis. Exortæ fuerunt etiam ipso priori Ecclesiæ seculo complures hæreses, quæ tamen veritatem Religionis nostræ non potuerunt labefactare. Norunt, qui veterum scripta legerunt, quanta moliti fuerint Simon, Cerinthus, Menander, Saturninus, Basilides, Valentinus, aliique ministri Satanæ. Hæc autem Persecutorum, atque hæreticorum machinamenta proximis sæculis; ut produnt historiæ, minime cessavere. Neque incorrupti fuerunt ab initio mores fidelium omnium, quamquam non adeo forte corrupti: dissensiones quippe, & fornicationes Corinthiorum redarguit Paulus, & vitia in septem Ecclesias irrupentia scriptor Apocalypsis Joannes. His autem minime obstantibus efficere non potuit aut furor persequentium, aut apparentia peregrinarum doctrinarum, aut dæmonis nequitia, ut na-
vis

vis tot, tantisque procellis jactata fluctibus, mergeretur: quod profecto evenire debuisset, si non illam regeret virtus Altissimi, & spiritus veritatis. Huc spectant argumentationes, quibus demonstro libro xxv. cap. x. Christum esse verum Messiam, divinumque Legislatorem.

VI.

Argumentum sextum ac postremum ex eo deducitur, quod Christiana Religio ceteris omnibus præstet. Primo id evincitur ex dignitate Institutoris. Hunc enim nemo dixerit elatum inani gloria, cum evangelizaverit pauperibus, & regni honorem, hominumque plausus repulerit. Nemo dixerit hominum gratiam captasse, cum palam arguerit hypocrisim Phariseorum, textisque flagellis a templo ejecerit profanatores. Nemo dixerit subdolum circumventorem, cum doctrinam suam annuntiaverit in Templo, & Synagogis. Nemo denique inanium præceptorum promulgatorem; cum ipse omnium primus eadem impleverit sectando vitam humilem, & subeundo mortem turpissimam. Habes ergo in Religionis nostræ Institute rectissimum intentionis finem, manifestam conscientiam veracitatis, & exempli operisque confirmationem. Et tamen ipsius dignitatem ac potentiam testimonia, & prodigia innumera comprobarunt. Compara huic legislatores ceteros, & longe præstantiorem invenies, non dicam Græcis sapientioribus vitiorum omnium foeditate inquinatis, aut Romanis cultu dæmonum, & fraterna cæde pollutis, sed ipso Moyse; cujus vita, licet probatissima; cum rebus a Christo gestis nullatenus est comparanda. Deinde liquet Christianæ fidei præstantia ex Evangelicis præceptis: in quibus nihil offendes, quod repugnet vel immutabili legi naturæ singulis inditæ, vel sanioribus Sapientum documentis, vel morum regulæ ac probitati. Jubemur enim Deum colere, Parentes diligere, turpia vitare, singulis benefacere. Hæc cum natura dictante complures servanda esse præceperint, conspurcarunt tamen institutis aliis juxta inseminatæ concupiscentiæ, & pravæ indolis incitamenta. Nam Idololatris nihil non contaminatum: horrenda autem summo opere consuetudo victimas humanas mandandi. Ex Philosophis Plato plurimum Deo-

rum cultum invexit. Aristot. eles lib. v. Politic. cap. ii. docet indecoras artes conservandæ Tyrannidis, etiam cum Religionis abusu. Stoici nullam aliam virtutem agnovere, quam bonorum operum ostentationem, ut omnibus essent admirationi, humanarum laudum captatores superbissimi. Epicurei sprete religione solam voluptatem sectarunt. Hebræorum autem præcepta aliqua institutis Christianorum conformia sunt, plura istorum promissiones ac signa, nonnulla œconomix causa pronis ad idololatriam ad tempus præscripta. Religio ergo servans externi ritibus, animoque Dei cultum, proponens omnia erga proximum humanitatis officia, probans virtutes quotquot consensu hominum habent decorem honestatis, damnans flagitiosum quælibet, etiamsi sola mente versentur, & nihil agens causa terrenæ voluptatis, aut philautiæ ceteras omnes antecellat necessum est, Denique felicitatem, quæ immortalem animum explere possint, hæc religio sola promittit: aliæ nec agnoverunt: nam de perenni vita animorum aliqui dubitarunt, quidam transitum hominum in bestias commenti sunt, nonnulli dixerunt solam virtutem, cujus vis in præferendis malis sita est, sibi præmium esse, alii epulas & concubitus expectant: quæ omnia vel sunt mortalis vitæ necessitates, vel saltem habent pericula, anxietates, interitum. At spes firmissima Christianorum divinis promissionibus, & resurrectione Redemptoris corroborata, tendit in vitam sempiternam, in Deo absconditam; nulloque corporis animique incommodo affectam. Cum vero admittendam constet beatitudinem, quam omnes cupiunt, nec profecto expeterent, nisi assequi possent: ea tantum Religio vera existimanda est; quæ veram beatitudinem pollicetur. Quamobrem spectata dignitate Institutoris, præceptorum æquitate, nec non excellentia mercedis, debet professio Christianorum ceteris omnibus anteferri.

CONTRARIA ARGUMENTA
SOLVUNTUR.

Potest adversus dicta primum objectari. Quod ipsi Apostoli Evangelicam Historiam conscripserint, atque autographi sint libri, quibus narrantur Christi miracula, ac præcepta Religionis nostræ traduntur, incertum

prorsus est, atque inexploratum: labascit ergo primum, ac proximum argumentum. Prob. ant. I. Cum plura Evangelia ab incunte Ecclesia fuerint sub nomine Apostolorum conficta, & evulgati libri complures apocryphi; possunt esse ejusdem generis scripta, quæ a credulis primi ævi Christianis fuerunt recepta. II. Facile evenire potuit in Jerosolymorum excidio, ut dispersis illius Ecclesiæ monumentis falsa ac mendosa supponerentur. III. Recipit Ecclesia inter Canonicas scripturas scripta quædam sub nomine Apostolorum, ut Epistolam Pauli ad Hæbræos, secundam Petri, Catholicam Judæ, & Apocalypsim Johannis, nec tamen constat habere reapse illos, quorum nomen præferunt, auctores. Pariter ergo dubium est scripsisse Evangelia Matthæum, Lucam, Marcum, Joannem.

Resp. nego ant. Cum enim habeamus constans sæculorum omnium testimonium, nefas est de auctoribus Evangeliorum dubitare, ac multo minus de rebus a Christo gestis, pro quarum confirmatione mentiri, nihil, ut vidimus, Apostolorum intererat. Ad probat. i. dico, ob eandem rationem, ob quam rejiciuntur Pseudo Evangelia, aliique libri apocryphi, a nobis scripta retineri Apostolica; idest, quia illa nunquam universalis Ecclesia probavit, hæc autem unanimi ac perpetua traditione recepit. Enarrantur præterea in Pseudo Evangeliiis facta quædam Christi aut pugnancia, aut absque ullo teste patrata, in Evangeliiis autem publica doctrina, & Christi opera facta coram multitudine populorum, atque omni testimoniorum genere confirmata. Ad alteram probationem respondeo non a sola Jerosolymitana Ecclesia receptam Christi doctrinam ac religionem, sed præterea Antiochiæ, Corinthi, Ephesi, Romæ, atque in universo propemodum orbe, in quo Evangeliorum Codices fuerunt ante Jerosolymitanum excidium dispersi. Ad tertiam hoc habeto responsum. Si incertus esset auctor scriptorum, quæ commemorata sunt, quia de ipso auctore nonnulli veterum dubitarunt; certissime tamen Evangelia conscripta fuissent ab Apostolis, quoniam in hoc veteres omnes consentiunt: sed nego etiam, non esse adscribenda ea scripta Auctoribus, quorum præferunt nomen, cum privato aliquorum judicio præponi debeat traditio

Apostolicæ Ecclesiæ satis jam explorata, ac discussa.

Deinde opponi potest. Apostoli, cum ignari essent, ac simplices, facile decipi potuerunt. Primo ipse Christus potuit cum iis, qui infirmos se fingerent, convenire. Deinde fallere eos potuit rerum apparentia, & rumor vulgi. Insuper fuerunt fortasse, quos Christus sanavit, infirmi non reipsa, sed imaginatione dumtaxat. Demum ipsi Apostoli cum impense Christum diligerent, potuerunt ob nimium amorem deludi præsertim in apparitionibus post ejus mortem ac sepulturam.

Resp. evidentissimum esse quod Apostoli non fuerint circa facta a Christo prodigia decapti. Sane Christus non potuit cum suppositis infirmis fraudulenta conventionem pacisci. Etenim aliqua eius prodigia facta sunt in universa populi multitudine, ut multiplicatio quinque panum, & impossibile est ingentem turbam in simulationem conspirasse, & ex ea neminem fraudem postea patefecisse: aliqua patrata sunt ad preces exteriorum, ut Centurionis, & mulieris Chananæ, quibuscum convenisse Christum nequit oriri suspicio: aliqui evenerunt coram invidis Chariæis, quorum studium præcipuum erat Christum deprimere, & gloriam ipsius obscurare, ut curatio paralytici, & dæmoniorum expulsio. Prima ergo conjectura evidentissime exploditur. Sed nec simulasse infirmitatem, quos Christi sanavit, liquet: quis enim a primo nativitatis die se cæcum fingeret, ut apparenter illuminaretur? quis triginta & octo annis simularet paralyticum? quis cum Lazaro quatuor diebus jaceret in sepulcro? quis lineret se a dæmone vexari, & elidi? His non apparenter redditam a Christo fuisse lucem, vitam, ac sanitatem, tam certum est, quam interesse non potuit simulatio eorum, qui receperunt beneficia; nec falsus rumor, cum cæcum a nativitate recepisse lumen spectarent omnes, testarentur parentes, & perperam occultare tentarent invidia in Christum tabescentes Judæi. Paralyticam quoque ferentem grabatum suum, & Lazarum revocatum ad vitam singuli propriis oculis inspexerunt. Nulla ergo hic simulatio, aut falsus rumor occurrit. Cæcitatem ipsam, paralyticum, mortem in sepulcro jacentis, quis, nisi insaniat omnino, dixerit imaginationis effecta? Denique non

fefel-

refellit Apostolos existimatio Magistri; nam & diutius fuerunt increduli, & pluribus experimentis veritatem contrectaverunt, & accepta a seipsis miraculorum virtute dubitare non poterant Magistrum, a quo acceperant, ea caruisse,

Cetera argumenta perquiras libro I. cap. VII. & lib. XXV. cap. XI.

C A P U T IV.

Non esse connumerandos inter Christi fideles, nec fructum Redemptionis illius percepturos, qui ejus Divinitatem, atque Incarnationem non confitentur.

VERAM Religionem, quam Christianam esse demonstravimus, se profiteri autumant gregales omnes Socini contententes non esse e fidelium numero expungendos, qui mysteria quoque fidei nostræ præcipua, idest individuum Trinitatem, & Dominicæ Incarnationis Œconomiam præfracte oppugnant, aut negant. In eodem luto hæsisse Hugonem Grotium liquet ex his, quæ habet Tom. IV. Op. Theol. pag. 752. *Sunt aliæ quæstiones intricatiores de distinctione, unitate Patris, Verbi, & Spiritus sancti, de duabus in Christo naturis, eorumque proprietatibus, sine quarum nimis exacta cognitione, nihil impedit quo minus aliquis sit Christianus.* Exactam quippe cognitionem non appellat hoc loco Grotius sublimiorem Theologorum doctrinam, sed firmam fidem illorum mysteriorum, scribens hæc non computari inter dogmata, sine quibus in veteri Ecclesia nemo Christianus existimabatur, & super his conspici in antiquorum scriptis non tantum dissonas locutiones, sed interdum libertatem quoque sententiarum. Ita pariter sentiunt omnes illi, qui putant homines singulos, dummodo pagani non sint, & Deum colant, ac servant legis præcepta, debere frui omnium Ecclesiarum commercio, confiterare, & colere fraternitatem; ut in IV. Instit. libro sect. 2. cap. 33. nititur demonstrare Episcopus, necnon Auctor operis, cui titulus *Ironicum Ironici*. p. 73. Refellunt tam perniciosum errorem Scholastici omnes commonstrantes necessitatem Fidei explicitæ in Christum, & luculenter Placidus Troylus Abbas Cisterciensis de Fide; sive Tractatu I. articulo 3. alique recentiores; nec non Antonius Arnaldus

in opere de necessitate Fidei in Christum, & ex Protestantibus Georgius Bullus celebris, & eruditus Episcopi adversarius in dissertatione, quæ sequitur Defensionem Nicænæ Fidei: eidemque Episcopo, ceterisque Remonstrantibus, ac novis Ebionæis opponimus proximam definitionem.

PROPOSITIO. Non sunt habendi tanquam Christi fideles, neque hæreditatis ejus participes erunt, qui ad normam legis Evangelicæ mores componentes in capite de divina Christi natura a nobis dissentiant.

Probatur primo ex scripturis. Marci ultimo 15. ita Christus Dominus Apostolos allocutus est: *Euntes in mundum universum predicate Evangelium omni creatura. Qui crediderit, & baptizatus fuerit: salvus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur.* In ea doctrina, ac ministracione baptismi comprehendendi invocationem Trinitatis, constat ex cap. XXV. II. Matth. 19. Igitur qui Trinitatis mysterium, & Domini nostri Jesu Christi divinitatem profitetur, is neque Christianam fidem amplectitur, nec salvus erit. Deinde Joannes cap. 1. postquam nobis Christi divinitatem proposuit, versu 12. inquit: *Dedit eis potestatem filios Dei fieri, iis, qui credunt in nomine ejus.* Ac III. cap. 18. *Qui autem non credit, jam judicatus est, quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei.* Qui ergo in Christum non credit, neque filius Dei est, neque hæres, sed extra Christi ovile expulsus, atque dejectus. Præterea in Apostolicis Actibus cap. IV. 12. ait Petrus: *Nec enim aliud nomen est sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri.* In quo ergo nomine salutem consequentur, qui rectam Christi fidem abjiciunt? Hæc alique plura diluere nequeunt, aut Sociniani reponentes; quod sufficiat credere Jesum esse Messiam, præter naturæ ordinem de Spiritu sancto conceptum, novique fœderis auctorem; aut Remonstrantes ad hæc addentes fidem quoque præexistentiæ Christi ante Incarnationem: nam ut libro VII. demonstratum est, non hæc tantum dogmata, sed etiam Filii Dei consubstantialitatem Patris divinitatem nobis sacrosancta Evangelia proponunt.

Confirmatur Chatholica veritas Patrum exploratissima Traditione. Enimvero S. Martyr. Ignatius in Epistola ad Ephes. illos, qui Christi denegant divinitatem, appellat *Domus*

mus corruptores, qui non hereditabunt regnum Dei. Irenæus lib. III. cap. 21. *Qui nude (inquit) tantum hominem eum dicunt ex Josepho generatum, perseverantes in servitute pristina inobedientie moriuntur, nondum commixti Verbo Dei Patris, neque per filium percipientes libertatem: paucisque interjectis: Ignorantes autem eum, qui ex Virgine est Emmanuel, privantur munere ejus, quod est vita aeterna.* Tertullianus Libro de Anima, cap. 1. ait: *Cui veritas comperta sine Deo? cui Deus cognitus sine Christo? cui Christus exploratus sine Spiritu sancto?* Ac de præscript. cap. 13, & 36. fidem, qua credimus Christum Deum esse, commendat, & necessariam deprædicat. S. Hieronymus ad cap. III. Epist. ad Ephesios: *Non possumus esse filii per adoptionem, nisi prius fidem Filii Dei, & intelligentiam recipiamus.* Idem la-culentissime tradit S. P. Augustinus de Cor-rept., & gratia cap. VI. sed hæretici trium duntaxat priorum sæculorum nobis doctrinam, Fideique confessiones objectant.

Accedit momentum ex Ecclesiastica Histo-ria. Nam statim ac exortæ sunt hæreses adversus Salvatoris nostris divinitatem, ac sa-lutiferam Incarnationem, non tantum illas Ecclesiæ Pastores refellere, ac eliminare stu-duerunt, verum & professores a fidelium cœ-tu exturbarunt. Ebionæos ab incunabulis Ec-clesiæ tale facinus ausos profligavit S. Joan-nes Evangelista, ut scribunt in Catalogo Hieronymus, & III. adversus Hæres. cap. 11. Irenæus. Nec profligavit tantum: men-daces, Antichristos, seductores appellat cap. 2. prioris Epistolæ, eosque ab æterna vita arcet quinto ejusdem Epistolæ capite. Cum vero circa annum 194. Theodotus, dictus ab arte Coriarius, Deum esse Christum nega-ret, a Victore ab Ecclesiæ communione eje-ctus est, ac Byzantii primum, deinde Ro-mæ in summum contemptum, ludibriumque venit, ut narrat Epiphanius Hæres. IV. Ca-jus apud Eusebium lib. V. H. Eccl. cap. 28., & in postremo de Præscript. Tertullianus, sive Auctor illius Aditamenti. Eiusdem rei causa proscriptus est, ac reprobatus ab om-nibus initio teriti sæculi Artemon, paullo post Beryllus Bostrensis, ac deinceps Paullus Samosatensis, qui, auctore Athanasio in lib. de salutari Adventu, protulit hanc de Chri-sto blasphemiam: *Prædestinatione quidem fuit ante sæcula, sed Nazarethi primum extare*

cœpit. Vigebat Pauliana hæresis, quam da-mnarunt Patres Antiocheni, interdicta im-pio hæresiarchæ Ecclesiastica communione, circa annum 260. Falsum ergo est, Christi-fideles trium priorum sæculorum, cum iis, qui negabant divinitatem, & Incarnationem Christi, coluisse fraternitatem.

Præterea quis non videt quanta consequan-tur absurda, si tanquam Christi discipuli ha-bendi sint, qui moralia præcepta tenentes sibi pro libidine dogmata fingunt? Principio non viri prudentes, sed stulti fuissent, qui ab Arianis martyrium perpeffi proprio san-guine Christi divinitatem comprobarunt: imo ab idololatriis ad necem quæsi facili potuis-sent declinare tormenta affirmantes Christum a se non Deum, sed hominem tantum hu-milem, ac probum haberi: quod, ut opinor, non fuisset Judæis scandalum, Gentibusque stultitia. Patres vero cuinam bono hæreticos scriptis laceßire, ferire anathemate, & tam exosos habere, si credidissent futuros in cœ-lesti Jerusalem concives suos, & in Ecclesia viatorum membra sibi corporis compagine conjunctos? Ipsi denique hæretici cui tanto molimine Romanam communionem everte-re, & dogmata nobis adversa stabilire conan-tur, si omnes, dummodo peccata vitemus, in qualibet secta salutem, ac perpetuam fe-licitatem assequimur? Aut ergo una fides tenenda est, aut frustra Martyres occubue-runt, frustra Patres insectarunt Apostatas, frustra hæretici ipsi in nos tam audacter in-siliunt.

DILUUNTUR OBJECTIONEI.

Ex Episcopio possunt hæc opponi. Pri-mum. In antiquis symbolis, quæ Catechu-meni accedentes ad baptismum recitare tene-bantur, exprimitur tantum nomen Patris, Filii, & Spiritus sancti, ut liquet ex Irenæo lib. I. cap. 2. & Tertulliano libro de ve-landis Virginibus cap. 1. & de Præscript. cap. 13. nulla facta mentione de Verbi di-vinitate, aut de Personarum distinctione; ne-que possunt hæc symbola dici mutila, aut imperfecta, cum Irenæus symbolum suum tam absolutum appelleret, ut nihil ei possit ad-di, vel detrahi: quod & affirmat ibidem Ter-tullianus.

Resp. in eo symbolo mysterium Trinita-tis, & Incarnationis præcontineri: Trinitatis qui-

quidem, nam tres personæ singillatim enumerantur, & in earum fide, earumque nomine proficitur Catechumenus se baptizari, & ad baptismum accedit jam fide Christiana imbutus, & Catholicum verborum illorum sensum tenens: ideoque symbolum Catechumenorum absolutum, ac perfectum est, quoniam illi nihil addi potest contrarium, etsi possint ipsa mysteria enucleatius exponi. Hoc verissimum esse constat, quod tam Irenæus quam Tertullianus scribant, perseverare in servitute pristinae obedientiae, qui Christum putant nudum hominem. Accedit quod Catechumenorum symbolum in libro Const. Apostolicarum vii. cap. 4r. ad hunc modum se habet: *Credo, & baptizor in unum ingentum, solum, verum Deum omnipotentem, Patrem Christi, creatorem, atque opificem universorum, ex quo omnia: & in Dominum Jesum Christum unigenitum ejus filium, primogenitum omnis creaturae, qui ante secula genitus est, non creatum, per quem omnia facta sunt, &c.* Arbitror hoc symbolum esse alterius brevioris expositionem. Etsi enim de Auctore Constitutionum Apostolicarum inter eruditos plane non convenit, consentiunt omnes plura inde utilia hauriri ad explorandam veterem disciplinam, ut scribunt Joannes Bona de Rebus Liturgicis cap. 8. §. 4. Joannes Morinus P. 2. de Sacramento Ordinis p. 20. & Joannes Fronto in Prænotatis ad Kalendarium Romanum §. 5. Addo Catechumenorum symbola fuisse præsertim instituta, ut ejurarent idololatriam; ac Deorum multitudinem, ut dixi libro vii. cap. 4.

Ob. 2. Justinus in Dialogo cum Tryphone pag. 268. inquit: *Verum enimvero non amittitur illud, hunc esse Christum Dei, si probare nequeam, & existisse ipsum prius filium Conditoris hujus universitatis, & esse Deum, ac genitum ex Virgine, omnino interim demonstrato hunc esse Christum illum Dei, qualiscunque demum is futurus sit.* Itaque connumerari possunt inter veros Christi fideles, qui ipsum nec Dei filium, nec Conditorem universorum, imo nec filium Virginis, & incarnationi præexistentem fateri nolunt.

Resp. nego consequentiam. Justinus eo loci, ut dixi lib. viii. cap. 2. refelli Tryphonem argumento, quod appellant *ad hominem*. Dixerat paullo ante Trypho: *Omnes*

nos Christum hominem ex hominibus nasciturum præstolamur. Itaque S. Justinus, Cur ergo, inquit, negas Jesum Nazarenum esse Messiam, quod percipere nequeas illum fuisse natum ex Virgine, & divinam habere naturam? Si Judæi omnes præstolantur Christum purum putum hominem, ecurrunt Jesum, in quo impleta vidimus vaticinia Prophetarum, non esse Messiam, quoniam huic competere nequeunt characteres divinitatis? Ceterum posthac Justinus Christum Deum esse luculenter demonstrat; & paullo supra pag. scilicet 264. de Christianorum genere scripsit: *Agnoscent Christum Dei filium, qui ante luciferum, & lunam fuit, & ex Virgine generis Davidici caro factus nasci sustinuit.*

Insurgens: At ibidem Justinus affirmat eos, qui negant Christum prius existisse, & Deum esse, ac natum ex Virgine, adhuc esse ex vero Christianorum genere, licet ipse neget se talibus assentiri: *Sunt enim (inquit) nonnulli, o amici, ex genere nostro confitentes ipsum esse Christum, sed hominem ex hominibus genitum esse affirmant: quibus ego minime assentior.*

Respondet Bullus legendum esse, *ex genere nostro*; quod videtur probari ex verbis præcedentibus Triphonis asserentis præstolari Judæos hominem ex hominibus nasciturum: ita enim tota ratiocinatio Justiniani coheret. Ac ex alia parte facilis fuit mutatio *ἀπὸ τοῦ ἡμετέρου γένους*, in *ἀπὸ τοῦ ἡμετέρου γένους*, quemadmodum ibidem irrepsit *τοῦτον* pro *ταύτον*. Addit male convenire hoc nomen *γένους* Christianis, qui ex diversis nationibus collecti sunt, illo quippe vocabulo non *secta*, aut congregatio hominum idem institutum persequentium significatur, sed gens, sive populus eadem stirpe progenitus. At labascit hæc postrema ratio Georgii Bulli, quamquam responsio sit ex priore capite valde probabilis. Etenim Plato, quem magni Justinus fecit, de philosophantium quadam secta ait in Ep. vii. *φιλοσοφούντων τὸ γένος*, & apud Eusebium lib. iv. cap. 26. dicitur a Melitone Sardiano Christianorum congregatio *διδασκων γένος*; in Actis quoque Ecclesiæ Smirnenfis de Martyrio Polycarpi legitur apud eundem Eusebium *τὸ γένος Χριστιανῶν ἀρετὴν*: ac demum latinissime non solum dicimus Genus Achillis, aut Herculis; sed etiam de aliqua hominum societate, quos natura, aut religio

conciliat, Genus hominum, genus fidelium, &c. Potuit ergo Justinus idem vocabulum usurpare etiam de societate, ac multitudine Christianorum, quamvis hi ex diversis nationibus sint collecti. Magis itaque mihi placet altera, & communior responsio. S. Justinus per *το ex genere nostro* designare Ebionæos, qui licet non essent in communione Ecclesiæ Catholicæ, sibi tamen Christianum nomen arrogabant, & Christiani censebantur; in quantum secernebantur ab idololatriis, & a Judæis, confitentes venisse Messiam. Et quidem Justinus in Apologia 11. ad Antoninum Pium discipulos Simonis, Menander, & Cerinthi appellat promiscue Christianos, non tamen *pura aliqui piæque sententia*, ut eodem Dialogo cum Tryphone dicit aliquos Chiliaistas: sed *quemadmodum Philosophis, cum eis non sint communia dogmata, nomen tamen, quod a Philosophis ducitur, commune est.*

Hanc responsionem alia via Remonstrantes, alia Sociniani nituntur evertere. Illi qui Christum Virgini præextitisse, & de Spiritu sancto conceptum fatentur, inquit, Justinus non loquitur de Ebionitis, sed de iis tantum, qui Christi divinitatem oppugnabant, & tamen eos affirmat esse ex genere nostro. Comprehenduntur itaque in Christiano genere, qui negant Christum esse Deum. Et quod Justinus de Ebionitis non loquatur, probant, tum quia nimis frigide contra Ebionæos loquutus esset, si dixisset tantum *se iis non assentiri*, cum in tot aliis gravissimis capitibus dissentiret: tum etiam quia hoc in loco *quibusdam e genere nostro*, idest, Christiano, opponuntur *plerique*, qui eadem sentiebant, ac Justinus; unde intelligere est agi de ejusdem generis hominibus. Ita Joannes Clericus in Hist. Eccles. ad annum cxi. num. 10. At futilia, inepta, vanissimaque illa sunt. Nam quis, nisi Ebionita; aut consimilis sectæ homo, putat Christum putum purum esse *hominem ex hominibus genitum*? aut quis id affirmans credit illum *præter naturæ ordinem e Spiritu sancto conceptum*, quod necessarium esse ad Christianorum fidem inquit paulo supra idem Clericus? Justinus ergo *quædam ex genere nostro* affirmantes Christum esse tantum hominem, intelligit Ebionæos, & tamen eos non recipit in Ecclesiæ communionem, quia non credunt, quod etiam Arminiani profitentur, e Spiritu sancto conceptum.

Clericus ergo ex ipsa sua fide refellitur. Justinus autem illos hoc loco hæreticos non appellat; quoniam adversus Tryphonem, & Judæos pernegantes venisse Messiam, non adversus Ebionitas stilum exercet: sed appellat ex genere nostro, quia licet non sint ex Ecclesia Catholica; sint tamen ex genere illorum, qui annunt venisse Christum.

Ex adverso Sociniani ajunt: Si Justinus comprehendit in genere Christianorum Ebionæos negantes Christi præexistentiam atque divinitatem, cur nos eadem sentientes ab Ecclesia repellimur? At hi eadem responsione revincuntur; quippe Justinus connumerat Ebionitas in genere Christianorum profiteantium adventum Christi, non in communione Christianorum credentium quæ docuit Christus: siquidem post ea verba, *quibus ego minime assentior*, addit, *non enim hominum traditionibus ac doctrinis jussi sumus a Christo credere, sed eis quas beati Propheta promulgarunt, & ipse Christus docuit*: & in eodem Dialogo pag. 252. variis hæreticorum sectis enumeratis, inquit, *cum quorum nullo communionem habemus.*

Si dixeris: Non potuit Justinus a Christianorum cæta amovere aliquam hæreticorum sectam: cum in altera Apologia aperte inter Christianos enumeret etiam Socratem, & Heracitum, qui spretis idolis unum Deum coluerunt; Respondeo philosophos istos dici a Justino Christianos, quatenus unum Deum cum Christianis agnoverunt, & detestati sunt Ethnicorum superstitionem, quam ipse Justinus eo loci insectatur: non autem dici Christianos, quatenus pertineant ad Ecclesiam, & regnum Christi: eo nempe sensu, quo Tertullianus Animam unum Deum invocantem appellat naturaliter Christianam; & quemadmodum ait idem Justinus in prima Apologia pag. 46. *Juxta partem aliquam seminalis rationis.*

Opp. 3. Primo sæculo Ecclesia Jerosolymitana habuit cum ceteris fidelibus communionem, & tamen constabat ex Nazareis, & Ebionitis, cum in ea aliquo tempora servata fuerint legalia.

Resp. fabulam esse putidissimam, quam studuit venditare Auctor *Ironiconum* p. 73. & recoxit Joannes Clericus in H. E. ad annum lxx. num. 1. Ecclesiam enim Jerosolymitanam usque ad Adriani tempora *cognitionem Christo genuino suscepisse*, testatur Eusebius lib.

lib. x. H. E. cap. 5. neque Remonstrantium commemoratio nititur aut Scripturis: aut veterum Scriptorum testimonio. Ait quidem Hieronymum in Epistola lxxiv. ad Augustinum, Cerinthum & Ebionem propter hoc a Patribus anathematizatos, quod Legis ceremonias cum Evangelio miscuerunt; sed quod hi necessarium putabant. Ecclesia Jerosolymitana aliquandiu servavit œconomiae causa, ut diximus libro xx. cap. 10. Quare summa irrogatur injuria priscis Jerosolymitanæ Ecclesiæ fidelibus, (qui in conventu habito anno Æ. Ch. 50. post Petri, & Jacobi suffragia communi decreto statuerant Gentes conversas non ligari lege Moyli, ut habetur Act. xv.) dum appellantur Nazaræi, atque Ebionitæ, Falso etiam has duas sectas unam esse scribit ibidem Joannes Clericus; nam Hieronymus citata Epistola inter Augustinianas 89. aperte ab Ebionitis distinguit hæresim Mineorum, sive Nazareorum; & ait istos credere in Christum filium Dei, natum de Virgine Maria: cum de Ebionitis aperte affirmet de Scrip. Eccl. num. ix. asserere, Christum ante Mariam non fuisse. Ac Ebionitas putasse Christum esse nudum hominem, filium Davidis, non filium Dei, observarunt Tertullianus lib. 2. de carne Christi, Epiphanius H. 30. Eusebius lib. 111. H. E. cap. 27., alique veteres. Ideo autem Hieronymus in Epistola ad Augustinum post hæresim Ebionis, commemorat etiam hæresim Nazareorum, quoniam & hi cum Ebionæis ceremonias legis tamquam necessarias servabant; de quo argumento cum Augustino Hieronymus disceptabat. At licet in observantia legis Mosaicæ utrique convenirent, Nazaræi tamen Christum Dei Filium, Ebionæi tantummodo hominem cum Cerinthianis prædicabant, ut liquet ex dictis; & accurate animadvertit sanctissimus parens Augustinus in libro de Hæresibus num. ix. & x. Errat ergo Jo. Clericus confundens ex Epistola Hieronymi Ebionitas cum Mineis, sive Nazaræis: & ni fallor, etiam doctissimus Martianus Tom. iv. Operum S. Hier. pag. 623. male apposuit notationem, Minei Judæi Ebionitæ. Verum quidquid sit de utriusque sectæ discrimine: nego fideles Jerosolymitanes, qui non cgebant gentes judaizare, fuisse Ebionitas, aut Nazareos: nisi hoc possremum nomen pro Christianis universis accipiat: quos novimus ex cap. xxiv. Act. Bertii Theol. Tom. IV.

Apost. dictos a patria Salvatoris nostri Nazarenos.

Oppones 4. Si Ebionæi, ac Pauliani, sive Samosatenses, necnon Theodorus ac Beryllus ideo damnati fuerunt, quia putarunt Christum esse nudum hominem, ac Nazarethi primum cœpisse; sat erit hæc impia dogmata refutare, ut quis infidelium communione censeatur, nec invidia facienda est iis, qui ia ardua quæstioni de Verbi divinitate ab aliis dissentiant: Expellantur itaque ab Ecclesia, si libet, Sociniani, at non Ariani, alique hujus generis homines.

Resp. ejectos a communione fidelium hæreticos illos non solum quod præexistentiam, sed etiam quod divinitatem Christi negarent. De Ebionæis nuper diximus. De Paulo Samosatensi scribunt in Ep. Synodica PP. Antiocheni, negasse Christum Dominum Deum suum, nec dissentit S. Pater de Hæresibus num. xlv. Idem legitur de Theodoto in Præscriptionibus Tertulliani cap. 53. & de Artemone apud Eusebium lib. v. H. Ecc. cap. ultimo: de Beryllo denique ibidem lib. vi. cap. 3. Quare argumentum retorquetur.

Opp. ultimo Matth. xix. 17. cuidam Christum interroganti, Quid boni faciam, ut habeam vitam æternam? respondit, Si vis ad vitam ingredi, serva mandata. Sufficit ergo servare præcepta, quamvis non credantur mysteria, quæ superant humanum caput.

Resp. nego consequentiam: ad observantiam enim præceptorum fides in Christi divinitatem præsupponitur; Non enim per legem promissio, sed per justitiam fidei, inquit Apostolus ad Rom. iv. 13. & præced. cap. 2. Justitia autem Dei per fidem Jesu Christi in omnes, qui credunt in eum. Qui Christum interrogavit, forte ejus fide jam erat imbutus, nam apud Marcum x. 17. legitur hæc interrogasse genu flexo ante eum: aut Dominus fidem in divinitatem suam commendavit permittens ea verba, Quid me interrogas de bono? Unus est bonus Deus. Si autem vis ad vitam ingredi, &c. Non sunt ergo inter Christianos revera connumerandi, qui de Salvatore nostro humana tantummodo sentiunt.

Vipereo promunt semperque ex corde venena,

Filius, ut dicant, est creatura Dei:

Bbb

Queis

*Quis magis auxilium præstat sapientia
mundi,*

*De ingenito genitum quæ negat esse
Deum.*

Ita de Sectariis Venantius Fortunatus lib. 11.
num. 6.

C A P U T V.

*Detestandas esse tamquam Christianæ Reli-
gioni adversas sectam Calvinistarum,
Lutheranorum, aliorumque
Protestantium.*

APUD hæreticos non extare veram Ec-
clesiam, & fidelem Christianorum cœ-
tum, liberiori stylo alibi ex certis notis cu-
rabimus demonstrare. Nunc brevi quantum
illi a Religione Christiana extorres censendi
sint, ne eos de fide ac Religione differendo
omnino prætermittamus, statuam ob oculos.
Est autem Religio, ut illam ex Cicerone
definiunt S. P. Aug. q. 31. ex 83. & S.
Thomas q. 80. *virtus, quæ superioris (cujus-
dam nature, quam divinam vocant, curam,
cerimoniamque affert.* Illam definitionem his
verbis Theologi tradunt, *Religio est virtus,
quæ exhibet cultum Deo debitum.* Coli Deum
fide, spe, & caritate ait S. Pater cap. 3.
Enchiridii. Hi sunt Religionis interni actus:
exteriores vero, sacrificium, oratio, &, quæ
huc spectant, sacrorum mysteriorum, Sacer-
dotum, rituumque observatio.

Facile hinc deprehenditur, quam hæreti-
corum sectæ sint a vera Religione alienæ. Nam
si de fide ipsorum inquiratur, nec veritates
fundamentales, quas saltem credendas & ipsi
post Jurium non denegant, in Sectariorum
libris incontaminatas invenies. Deum unum,
quem Apostolica fides, & ratio ipsa singulis
indita fatetur omnipotentem, & qualibet re
excogitabili meliorem, qualem nobis Hete-
rodoxi pro libidine pingunt? Absolutam ejus
potentiam Joannes Calvinus ad cap. 2. Jobi
appellat rem detestabilem ac diabolicam,
necnon Scolasticorum commentum: ejusque
discipulus Theodorus Beza lib. 1. adversus
Heshusium arguit falsitatis illa verba Gabrie-
lis Archangeli, *Non erit impossibile apud
Deum omne verbum.* Quid vero sentiunt de
Dei bonitate? Deum operari mala culpæ, &
ad peccatum impellere voluntate effectrice,
scribunt Calvinus lib. 1. Instit. cap. 18. &

Beza in Summa Christiana Aphorismo 2.
Hinc Deum Calvinistarum esse diabolum,
cum sit auctor homicidii ac mendacii, & se-
minator zizaniorum, probant ex Catholicis
Becanus Opusc. 111. cap. 15. & ex Luthe-
ranis Tilmannus Heshusius in libro de Erro-
ribus Calv. Et tamen de Deo similia sentire
Lutherum, ac Melanchthonem collegitur cum
ex illius Assert. Vittembergenfis art. 36.
tum ex hujus Annotationibus ad cap. viii.
Epist. ad Rom. Quam absurda de Trinitate
effutiant, norunt omnes. *Trinitatis* vocabu-
lum penitus rejiciunt singuli cum Lamberto
Danao libro contra Genebrardum. Christo
ignorantiam tribuunt Lutherus in Conc. de
Nat. Huvinglius ad cap. 2. Lucæ, Calvinus
ad 24. Matthæi. Cruci suffixum desperasse
scribit enim Hæresiarcha lib. 2. Instit. c. 16.
& in Annot. ad Biblia vernacula lingua edi-
ta anno 1562. Genoveses ministri, in caput
Mat. septimum ac vicesimum. Christianam
spem, ut alibi diximus, tollunt, illam in
superbiam inflatamque fiduciam commurantes,
dum inquirunt justificatum certo scire, se non
posse excludi a gloria, & excidere a gratia.
Nullum mehercle habent vinculum caritatis
seipsos mutuo amore prosequentes. Albertus
Molinæus, & Illyricus appellant Calvinistas
idololatrias, corruptores divini verbi, blasphem-
os, mendaciorum architectos, infernales
molossos, ac ministros missos a Satana: Cal-
vinus e contra Lutheranos in Admon. 3. ad
Joachimum Westphalum, vertiginosos; phre-
neticos, bardos, fastuosos, improbos, calum-
niatores. Frustra nobis pariter dissidia, &
jurgia obiectant. Hæc illi invicem ejaculant
ob discrepantiam dogmatum circa Cœnam
Dominicam; at nullus Catholicorum ob hanc
causam proscindit alterum; ideoque si nos
aliquando in caritate deficimus, servamus
tamen unitatem Religionis ac fidei, quæ uni-
tas ab ipsis frangitur ac discinditur.

Neque inter sectarios Religionem invenies,
si actus exteriores inspicias. Orationem, nisi
præfracte mentiantur, etiam Dominicam illam,
ac principem ceterarum, debent reprobare.
Nequeunt sincere dicere, *Demitte nobis debi-
ta nostra*, quum impiis credant nunquam
peccata remitti; justos vero nunquam sancti-
tatem omittere. Revera puritani ea verba
non proferunt. Quis appellaret spiritum pre-
cum, & non potius insaniam, Adamitarum,
qui Deum colunt & orant nudo corpore in
hortis

hortis ambulantes? Fanaticorum, qui tamquam dæmone arrepti decedentes in terram gestus edunt oris deformitate, membrorumque tortura horrendissimos? Ejulantium, qui nil Deo gratum putant præter lacrymas atque singultus? Sacrificia major hæreticorum pars abjicit, Missam abrogat, sacrosque ritus tamquam superstitiosos condemnat. Tempia diruit, sacras imagines incendit, ipsum Redemptionis signum, crucem scilicet Domini frangit. Erga Divos adeo sunt injuriosi, ut nec probent solemnia Martyrum antiquitus instituta, nec cultum ipsis impendant, nec illorum patrocinio se committant, nec intercessione se communiant: quarum rerum afferunt quidem ineptas, futesque causas, sed eas omnes refellendas, ubi singillatim dogmata vindicabimus Romanæ Ecclesiæ. Nunc enim ex his conclusionem hanc apertissimam deducimus, carere sectas hæreticorum actibus omnibus Religionis, tam internis, quam externis.

Atque ne tam jejune pertractetur argumentum istud amplissimum; eadem momenta, quibus supra demonstrata est veritas Religionis Christianæ, evincunt falsitatem doctrinæ sectariorum. Nulla divina oracula horum adventum prænuntiaverunt, nisi ea, quæ prædixerunt fore, ut adversus Ecclesiam insurgerent Antichristi, pseudoprophetae, seductores. Calvinianam, ac Lutheranam hæresim aperte calamitatem clademque Ecclesiæ allaturas vaticinatus est in Templo Burdigalensi perhumilis Dei famulus F. Thomas minorita quem scurriliter excipit Beza impudens stilius, at satis tutatur eventus rerum. Quidquid accidit Germaniæ, vaticinata fuerat celebris sanctimonialis Hildegardis. Quæ in Anglia evenerunt sub Henrico, & Elisabetha manifeste pronuntiavit virgo illa celebris Cantiana, quam Novatores tamquam pythone agitatam capitis damnarunt. Inter prænuncios serpentium hæresum Florimundus lib. 1. cap. 3. connumerat Hieronymum Savonarolam, de quo varia fuisse hominum judicia, scribit in hystoriarum suarum libro 14. Guicciardinus. At nil refert ad vaticinationum veritatem hominis aut probitas, aut audacia: nam Genevensium apostasiam etiam dæmou fertur prædixisse his versibus;

*Quæ tanto studio expetitur modo grata
Lemani*

Unda lacus, pariet jam mox fastidia

summa.

Ex vaticiniis itaque apparet, quam protestantium religio sit detestabilis.

Quemadmodum ex Evangelica historia habemus veritatis apertissima munimenta; ita ex libris sectariorum produnt se innumera falsitatis indicia. Credimus Evangelistis, viris humillimis, divino numine afflatis, narrantibus quæ audierunt, & optimorum Scriptorum prærogativa exornatis. Hoc idem in causa est, ne credamus Heterodoxis ambitione inflatis, falsariis, a dæmone edoctis. Lutherum illorum antesignanum animum suum pascere conviciis, ac maledictis, scripserunt eo vivente Erasmus, & Bucerus; desiderari in ipso moderationem, ait non semel Melancthon. Muncerus dux Anabaptistarum sibi Evangelistæ nomen attribuit, Messia David Georgius, Zuvinglius se in somniis a phantasmate accepisse sensum verborum illorum, *Est enim Phase, idest, transitus Domini*, proprio ore affirmavit. Depravasse Evangelia ad infringendum Catholicum de Eucharistia dogma liquet ex editione Tigurina novi Testamenti anni 1525. ubi legitur: *Hoc enim significat corpus meum*. Quis ergo sanæ mentis poterit doctoribus istis præstare fidem?

Ut diximus præterea confirmari Christianam Religionem gestis mirabilibus, ac portentosis, ita detestamur sectas hæreticorum plebem decipientium signis, & prodigiis mendacii. Celebriora Anabaptistarum miracula sunt e lacu extrahere retibus copiam piscium, ignaros, & illiteratos expedite legere sacra biblia. At hæc duo, quæ tam magnifice prædicant, non excedunt dæmonis facultatem. Voces Londini ex antro erumpentes, & Angelis attributæ, fuisse puellæ, cui nomen Elisabetha Crosta, a sectariis ad hanc nequitiam inductæ dirutus paries, & publicum judicium patefecit. Fuerunt itaque Calvinianæ sectæ testimonia non coelitus demissa, sed, ut contigit quoque Mahumetis dolo, per summam fraudem conficta. Quid acciderit Luthero dæmonem adjuranti, & Calvino fingenti resurrectionem Brulei, vide apud Bellarminum lib. 14. de notis Eccl. cap. 14. Melchiorem Hoffmannum de suo reditu, ac triumpho divinitus, ut jactabat, admonitum, Argentorati squallidus carcer, & inedia confecit morte tristissima, ac teterrima. Interitum mundi, quem futurum die 3. Octobris anno 1533.

ram asseveranter propheravit Stiphelius, adhuc expectamus sæculis duobus exactis. Legite Historias Ræmundi, & Laingæ. Sat est, si cum Erasmo in Diatriba de lib. arbit. asseremus nullum, ut vocant, Reformatorum adhuc extitisse, *qui vel equum claudum sanare potuerit.*

Præterea ad confirmandam veritatem Religionis Christianæ produximus miram Evangelii propagationem. Longe diversa via processit hæresis. Hujus præcones non acceperunt doctrinam illapsu Spiritus sancti; sed excuculati illi, Lutherus, Petrus Martyr, Ecolampadius, Bucerus, Ochinus, sacris, quas magno studio didicerant, abusi sunt disciplinis. Ac facti apostatæ nunquam inter se conveniunt; nec mirum si data sententiarum libertate plures lascivientis ingenii homines deceperint. Non leges sensibus repugnantes promulgarunt, sed libidini, ac noxiæ libertati percommodas. Permittunt Anabaptistæ uxorum promiscuum usum; Adamitæ prorsus nudi invereccunde conveniunt; Sacerdotes contrahunt matrimonia; Calviniani libertatem sibi audacter vendicant, & leges Magistratum contemnunt. Sæctæ hac ratione institutæ haud mirum si impios alliciant, sublato maxime Ecclesiastici judicii timore, rejecta confessione Sacramentali, facta libertate frangendi jejunia, & absque ullo merito, aut opere sempiterna beatitudine repromissa. Vim etiam, ac tyrannidem adhibuerunt. Necati in Anglia, quod Henricum VIII. non agnovit tamquam Ecclesiæ caput, clarissimi viri, Joannes Fischerus Episcopus Rossensis, & Cardinalis amplissimus, Thomas Morus supremus Regni Cancellarius, & præter ingentem Monachorum numerum, etiam probatissima mulier, ac mater Cardinalis Poli Margarita Comitissa Sarisburiensis. Regnante Elisabetha perforatæ presbyteris auriculæ candenti ferro, & insuti Catholici ursinis pelibus a molossis dilaniandi. Contra omnium principum jura,

Post varias clades miserorum, & cadis acervos

Insontum, comes exornat spectacula Mater Supplicio, Regum soror, & fidiissima conjux,

scilicet Maria regina capite truncata anno 1587. duodecima Kal. Martiis. Gensii, idest, Calvinistæ Belgæ in sola urbe Brilæ 184. Martyres mactarunt. Quid in Galliis Hugue-

noti? Matronas intortis crinibus equorum caudæ alligare, vivos capite tenus defodere, evelere linguam, sacerdotes cruci affigere, ori fervescens oleum infundere, extrahere intestina fustis circumvoluta, ventrem stupratis viduis pulvere tormentario disrumpere, aliaque horribilia iconibus & Epigrammatibus expressa a Verstegano in Theatro crudelitatis hæreticorum. Hac ratione stetit aliquando, floruitque idolorum superstitio, Gothorumque sævum imperium; at nunquam Christiana fides, & Apostolica Ecclesia; quæ non vi armorum, sed martyrum sanguine propagatur.

Quinto argumento demonstravimus Christianæ Religionis firmitatem, quod non potuerit adversus illam prævalere hæresis, ac malitia: nam si in Ecclesia hæretici deprehenduntur, exeunt excommunicatione percussi; si vivunt improbi, pœnitentiis, & correctionibus subjiciuntur. At non ita se gerunt refractarii. Prævaluit adversus illorum hæresim hæresis; nam ex Lutherana factione prodiit Carolstadiana deflebens ad Berengarianam negantem in Cœna distribui Corpus & Sanguinem Christi: Carolstadiana peperit Zuvinglianam, quæ quadragies circa Eucharistiam dicitur sententiam mutasse. Hinc Anabaptistæ, aliaque pestes. Lutheranorum alii rigide servant Confessionem Augustanam; emolliunt alii, & Melancthonem illius Confessionis Architectum accusant tamquam Lutheranae doctrinæ depravatorem, ac idololatram. Inter Calvinistas alii Jacobini, alii Causarii, alii Liberi: & tamen sese invicem patiuntur, ac mordent tamquam angues invicem complicati. En quomodo prævalent in sæctis portæ inferi, & spiritus mendaciorum. Turpitudines morum non solum ibidem regnant, quod humanum est; sed etiam probantur, quod est irreligiosum, atque sacrilegum. Commendatur Joannes Leidenensis, qui induxit polygamiam, habuitque simul ternas uxores: ac Theologi Wittembergenfes insonstem judicarunt mulierem matrimonio conjunctam patri, fratri, ac marito. Habetur inter religiosos Petrus Martyr publice Argentorati cum scemina Deo sacra scortatus. Andree autem Carolstadio, qui primus e sacerdotibus uxorem duxit, non tantum lapidum præconia, sed & sacrilega Missa solemniter decantata, in qua prior Collecta: *Deus, qui post tam longam & impiam Sacerdotum tuo-*

rum *cacitatem*, *beatum* *Andream* *Carolstadium* *ea* *gratia* *donare* *dignatus* *es*, *ut* *primus* *nul-*
la *habita* *Papistici* *juris* *ratione* *uxorem* *duce-*
re *ausus* *fuerit*, &c. Reliqua me pudet re-
ferre. At sufficienter hinc demonstratur Se-
ctariorum Ecclesiae intestinis hæresibus, et sce-
lerum approbatione labefactari.

Postrema ratio, quæ demonstrat Christianæ
fidei præstantiam, superiori capite III. peti-
ta est ex conditione Institutoris, & æquitate
præceptorum. At quinam fuerunt Sectario-
rum signiferi? Unus post solemnia vota sa-
cratæ Virginis construpator; alter ob tur-
pius crimen Novioduni stigmate in tergo no-
tatus; neuter vero habens propriæ missionis
auctoritatem. Quæ autem in hæreticorum
libris moralium disciplinarum principia? So-
lum apostasiæ & incredulitatis flagitium ani-
mas perdere: homicidia, adulteria, & pec-
cata quælibet horribilia nihil obesse credenti-
bus: omnia bona opera esse sordes & iniqui-
namenta: priuatum cuiusque spiritum esse
regulam fidei ac morum: iustum nulla ho-
minum lege teneri. Hæc tantum, ne com-
memorem reliqua, flagitiis omnibus viam
sternunt, ablegant studium virtutis, dissidia
fovent, & Reipublicæ tranquillitatem pertur-
bant. Si aliquando inter nos scandala, &
peruersi mores cernuntur, aduersantur institu-
tionibus nostris: atque malitiam nostram, non
Ecclesiae documentum, habent causam. E-
contra in hæreticorum conventu ad scelera
pertrahit ipsa doctrinæ conditio. *Mundus ex*
hac doctrina *quotidie* *redditur* *deterior*, inquit
Lutherus ipse in Postilla domestica impressa
Jenæ Conc. 2. Dom. 1. Adventus. Consi-
milis Musculus in libro de Prophetia Christi,
et Calvinus in Comment. 2. Petri 1.2. Ca-
ret ergo Protestantium Ecclesia dignitate in-
stitutionis, et disciplinæ æquitate, atque
tot argumentationibus convellitur, quot
Christianam religionem communiunt, et ro-
borant.

CAPUT VI.

Romana Ecclesie Symbolum tamquam Apo-
stolicum esse recipiendum.

QUATUOR Fidei symbola sunt ceteris
illustriora, Romanum, sive Apostoli-
cum, Nicænum, Constantinopolitanum,
et quod tribuitur Athanasio. Secundum ac

tertium pro eodem habetur a pluribus, quod
postremum sit alterius auctarium. De Nicæ-
no constat editum in magno Concilio habi-
to Nicææ in Bythinia anno Sylvestri Papæ
xii. idest, Æ. V. 325. consensu Episcoporum
cccxviii. ibique appositum vocabulum *συμ-*
βολον adversus hæresim Arianam, ut diximus
lib. vii. cap. 23. Constantinopolitani aucto-
res esse Patres cl., qui ad Synodum conve-
nere adversus Macedonium, Aetium, & Eu-
nomium, anno xv. Damasi, idest, Christia-
næ Æ. 381. consentiunt omnes. De symbo-
lo Athanasiano disputatum est lib. viii. cap.
8. Inquirendum restat de symbolo Apostolo-
rum, quod ab Apostolis editum negant quam-
plurimi; inter quos Gerardus Vossius dissert.
1. de tribus symbolis, Dupinius in nova Bi-
bliotheca Tom. 1. pag. 14. Auctor Anglus
Historiæ symboli Apostolici cap. 1. num. 20.
& 21. Apostolis tribuant Scriptores innume-
ri, ac omnes fere Catholici.

Disputationem quidam instituunt de sym-
boli nomine, quod Nostrates interpretantur
collationem, negat autem, oppugnatione inter-
pretationem istam Vossius num. 17. & 18.
Ait significationem hanc depromptam ex an-
tiquitatibus convivalibus male symbolo aptari,
quum veteres cœnam collatitiam, non symbolum
dixerint, sed symbolam: quod probat ex Andria
Terentii, ex Athenæo, aliis. Exscripsit omnia
in Notis pag. 18. Dupinius. Addit interpreta-
tionem aliam ex Suida, & Turnebo compro-
batam testimoniis Græcorum, qui symbolum
accipiunt pro *indicio*, ac *tessera*. Auctor Ano-
nymus Historiæ symboli vocem derivat ex
Gentilium *sacris*, in quibus initiatis daban-
tur quædam superstitionis signa, puta lÿ-
chnum, gladium, hederæ, papaver. Quod
symbolum sit quasi tessera, ac signum Apo-
stolicæ fidei. non nego. Probant & hanc in-
terpretationem Rufinus, Maximus, Isidorus.
Videsis hujus lib. vi. Origin. cap. ult. Etiam
fateor *symbolam* esse pecuniam collatam ab
iis, qui cœnaturi erant communi sumptu,
annulum quoque, arrham, aut signum quod-
cunque pactionis; nec repugno Henrico Ste-
phano, Turnebo, Faerno, ac Fabricio ca-
stigantibus lectionem Terentianam, ubi pec-
cato librariorum pro *symbola* scriptum est
symbolum. At nego rejiciendam esse inter-
pretationem priorem ob tam infirmas conje-
cturas, quas idem Vossius dicit Grammati-
cum pulverem, *Συμβολα* idem est ac *con-*
fer-

ferre, & congregari: hinc derivarunt tam *symbola*, qua cœnaturi conveniunt, quam *symbolum*, seu tessera, qua milites congregantur, & dignoscuntur ab hostibus. Aliæ ergo interpretationes corroborant primam, non everunt. Pachymeres ad cap. 111. Eccl. H. Dionysii *symbolum* interpretatur *τοῦ παύου*, collectam, quod approbat in suo Thesauro Budæus. Rufinus in Exposit. symboli inquit: *Symbolum enim Græce, indicium dici potest & collatio*. Auctor Commentariorum in Proverbia inter Opera Hier. cap. 23. *Symbolum græcum nomen est, & interpretatur collatio*. Cassianus lib. 111. de Incarnat. cap. 3. *Quod enim Græce symbolum dicitur, Latine collatio nominatur*. Scriptor Epistolæ ad Jacobum Clementi suppositæ, *Symbolum latine collatio dicitur*. Eandem esse sententiam Isidori, Rabani Mauri, & Eucherii Lugdunensis nec Vossius denegat. Horum itaque auctoritate priorem interpretationem recipimus, alteras non refutamus.

Præterea disputatur, an Apostoli *symbolum* condiderint, & quo tempore, ac modo. Levioris momenti sunt duæ quæstiones postremæ. Baronius ad annum xlv. editum putat anno secundo Claudii paullo post mortem Jacobi Majoris, quem Herodes capite truncavit. Rufinus in Expositione symboli, & Isidorus Hispalensis conditum arbitrantur statim post adventum Spiritus sancti, cum Apostoli ab invicem discessuri constituerunt normam futuræ prædicationis. Huic sententiæ facilius subscribo; quamquam enim nonnulli afferant alias causas *symbolum* edendi, præsertim, ut in singulis Ecclesiis certa baptizandis formula exponeretur, id tamen non repugnat sententiæ Rufini, & Isidori, cum potius utraque causa, idest, norma prædicationis, & baptizandorum catechesis, atque Ecclesiarum institutio eundem scopum attingant. Quare non video cur Vossius num. vii. & etiam Juenin. Tom. vi. pag. 172. scribant Auctores dissentire circa finem, quo Apostoli *symbolum* condiderunt, quia unus asserit editum tamquam normam prædicationis, alter tamquam Catechumenorum formulam. Est ergo infirmissimum argumentum, quod hinc depromit Dupinus, præsertim cum temporis aut finis non tam explorata cognitio, si nullam repugnantiam involvat, minime elevet rerum narratarum substantiam.

Idem affirmandum est de modo, qui non

unus a Scriptoribus assignatur. Sunt enim, qui affirmant cum Ratberto Paschasio Apostolos condidisse hoc *symbolum* in commune consulentes, ea ratione, qua eduntur Canones in synodis Episcoporum. At placet nonnullis editum *symbolum* in eo cœtu cxx. virorum, de quo Actorum capite primo. Placet aliis unumquemque Apostolum unum articulum condidisse: quod improbant juniores, ut Calmet in Dictionario, & Troylus Tom. 1. pag. 137. Non valde firmo fundamento nititur sententia prior, sed tamen verisimili. Nam præter sermonem cxv. de tempore falso tributum Augustino, perantiquum tamen, nec omnino rejiciendum, fulcitur prior illa opinio auctoritate Leonis Magni in Epistola 96. ad Pulcheriam Augustam, Innocentii III. lib. 2. Mysteriorum Missæ cap. 49. ut mittam Jacobum Vitriacum, & Albertum nostrum Patavinum etiam a Vossio laudatos. Posterioris autem sententiæ nulla ratio profertur, nisi quod ita videbatur agendum: & idcirco unam non rejicimus, de altera titubamus. His vero exped. is videndum, an *symbolum* revera condidit Apostoli, quod diximus negari a paucis, cujusmodi sunt Laurentius Valla, Erasmus, Brentius, Calvinus, & impugnari præsertim a tribus eruditis viris Vossio, Dupinio, & Auctore Anglo paullo supra commemoratis.

PROPOS. I. Hoc *symbolum* recte dicitur *Apostolicum*.

Non tantum hæc propositio fide Catholica tenenda est, ut inquit Gaspar Juenin; sed etiam admittitur ab Adversariis. *Neque enim dubium est*, inquit Calvinus lib. 11. Instit. cap. 16. *quin a prima statim Ecclesiæ origine, adeoque ab ipso Apostolorum seculo instat publicæ, & omnium calculis receptæ Confessionis obtinuerit*. Eadem Vossius num. 21. Probat autem; quoniam Iræneus discipulus Polycarpi partem hujus symboli repetens lib. 1. cap. 2. ait, *Ecclesiam per omnem terrarum orbem dispersam ab Apostolis eorumque discipulis illud accepisse*. Tertullianus adversus Praxeam de symbolo scribit, *Hanc regulam ab initio Evangelii decucurrisse*. Hieronymus Epist. 38. ad Pammachium, *Symbolum fidei, & spei nostræ ab Apostolis traditum*, &c. Plura collegit Natalis Alexander dissert. xii. sæculi 1. quæ omnia saltem usque ad num. 1. probant *symbolum* recte dici *Apostolicum*, & con-

& continere doctrinam ab Apostolis traditam, etsi apertissime non evinceret, quod est controversiæ caput præcipuum, ita esse ab Apostolis traditum, ut ab iis quoque sit conditum, atque digestum. De propositione itaque, quam nullus in dubium revocat, hæc perpauca.

PROPOSITIO II. Ipsi Apostoli idem symbolum condiderunt.

Demonstratur: nam juxta regulam S. P. Augustini lib. iv. contra Donatistas, *Quod universa tenet Ecclesia, nec a Conciliis institutum, sed semper retentum est, non nisi auctoritate Apostolica traditum certissime creditur.* Ubi notandum est non dici ab Augustino traditum auctoritate Apostolica, quod scripturis, & Apostolicæ doctrinæ non repugnat, quo sensu fatentur Vossius, Basnagius, alique hæretici, symbolum esse *Apostolicum*. Enim vero juxta hanc acceptionem *Apostolici* appellantur etiam Canones sacrorum Conciliorum. Auctoritatem itaque Apostolicam hoc loco appellat S. P. ipsam Apostolorum institutionem. Atqui symbolum recipit universa Ecclesia, semper retinuit, neque editum est in Conciliis. Itaque editum est ab Apostolis. Recipi symbolum Apostolicum ab universa Ecclesia fatentur Heterodoxi. Eorum quidam semper retentum negant; affirmantque secundo aut tertio sæculo fabricatum adversus erumpentes hæreses. At revincuntur ex productis testimoniis Irenæi, Tertulliani, & Hieronymi; atque ratione ipsa, quum perniciosissimæ hæreses eruperint ipsa Apostolorum ætate symbolum autem illud non fuisse confectum a Synodo aliqua Œcumenica patet, nam liquet in pretio habitum ante synodum Nicænam, & Constantinopolitanam, quum Rufinus, qui Roma cum Melania profectus est Alexandriam anno 372. symbolum Apostolicum tamquam vetustissimum laudet, quemadmodum & Hieronymus, & Augustinus, & alii, qui idem symbolum, interpretantur. At solæ Synodi Nicæna, & Constantinopolitana fuerunt ante annum quadringentesimum. A nulla ergo Œcumenica Synodo symbolum Apostolicum editum est. Consentaneum habeo Vossium num. xiv.

Affine est argumentum petitum ex Traditione. Rufinus nuper laudatus in Exposit. symboli, ait constare Traditione majorum, omnes Apostolos in unum adunatos, et Spiritu sancto repletos hoc symbolum edidisse:

narrationemque his verbis orditur. *Tradunt Majores nostri.* Samuel Basnagius ad Annum 42. n. 18. ait, quod narrat Rufinus, editum hoc symbolum, ut esset future prædicationis indicium, videri Apostolis injuriosum, quasi per orbem dispersi possent diversa credentium animis instillare, aut scriptura non omnia complecteretur quæ sunt in symbolo, vel Paulus antequam salutaret Apostolos diversa in Arabia annuntiaverit. At inepta nimium cavillatio. Placuit Apostolis normam fidei proponere perbreve, facillimam, non scripturis opposita, sed illarum compendiarium doctrinam. Falsum est præterea, solam scripturam singulis esse apertam, et omnia ad salutem necessaria comprehendere. Ad hæc per id temporis solum vetus testamentum extabat. Cui ergo bono additum novum? Num superfluum est, vel oppositum? Ipse Paulus cur Epistolas conscripsit? Quidquid reponet Basnagius, id confirmabit Apostolici symboli auctoritatem. Atque ut ad Veterum traditionem revertar, hujus locupletes testes habemus Leonem Magnum in Epistola ad Pulcheriam Augustam, Innocentium lib. xi. *Mysteriorum Missæ* c. 49. Isidorum lib. ii. de Eccl. Offic. c. 22. Venantium Fortunatum Præfat. in huius symboli exegesi, aliosque etiam a Vossio laudatos num. iv. et x. Communem hanc esse traditionem omnium PP. Orthodoxorum demonstrant Genebrardus in iii. de Trinit. Feuarentius in lib. primum Irenæi cap. v. Boverius de Unitate Fidei, Natalis Alexander sup. cit. ac fere omnes Theologi. Neque dicas Patres, quos afferunt, non esse primi aut secundi sæculi; nam ne producam iterum Irenæum, Tertullianum, Pseudoclementem, aliosque; Rufinus, Leo Magnus, et Isidorus non tribuunt symbolum Apostolis ex propria sententia, sed ex Traditione Majorum, ideoque hæc non est fabula ab ipsis inventa, sed narratio vera, et antiquitus divulgata; manetque inconcussam istud ex Traditione argumentum.

Postremo validissima videtur ratio, quod non solum Catholici omnes in sententiam nostram conspirant, verum etiam opinionem contrariam arguunt magnæ temeritatis. Theologi Parisienses objecerunt Erasmo quod in Præfat. ad Paraphrasim in Matthæum ait de symbolo, *quod an ab Apostolis proditum sit, nescit.* Eadem fuit sententia sacræ Facultatis. Colonienfis adversus Monhemium, anno 1560.

Genebrardus cit. loco inquit, *præfractam esse temeritatem vertere in questionem, num Apostoli vere sint auctores Symboli, quod circumfertur ipsorum nomine*. Eadem est assertio Sixti cenensis lib. 11. Bibliothecæ Sanctæ, aliorumque. Addamus in gratiam Novatorum testimonium Lutheri in colloquiis editis anno 1571. *Symboli verba ab Apostolis constituta esse credo, qui in congregatione sub hoc Symbolum verbis tam brevissimis, & consolatoriis confecerunt. Est opus Spiritus sancti rem tantam brevitate, ac tam efficacissimis, & emphaticis verbis describere. Extra Spiritum sanctum, & Apostolos non potuisset ita componi, etiamsi millia secula illud componere conarentur*. Colloquia Lutheri non legi: producit hæc Feuardentius.

AD VOSSII, ALIORUMQUE OBJECTAMENTA.

Opponit Vossius I. Nullum est argumentum, quod petunt Catholici ex nomine symboli; quum falsum sit eo vocabulo significari *collationem*. II. Qui tribuunt Symbolum Apostolis, non conveniunt de fine, modo, ac tempore quo conditum illud est. III. Ante Rufinum cccc. fere anni abiire, antequam de symbolo ab Apostolis condito ab aliquo esset auditum. IV. Ipse Rufinus in media narratione non dicit *Apostoli*, sed, *Qui symbolum tradiderunt*, velut incertus quinam illius auctores extiterint. V. Potest dici *Apostolicum*, quamvis ab Apostolis non sit editum, quum collectum fuerit ex doctrina per manus eorum tradita.

Resp. ad 1. assertionem nostram non fulciri sola nominis etymologia, quamvis facillimum sit hanc quoque nuper commemoratam propugnare auctoritate Scriptorum, atque ratione. Ad alterum hæc sit responsio: Si incertum est tempus ac modus, quo Apostoli condidere symbolum, quoniam in hoc non conveniunt Auctores, certissimum tamen erit editum ab Apostolis, quia hac in re habetur magnus Auctorum omnium consensus. Tertium sic diluitur: obtinuisse hoc symbolum ab origine Ecclesiæ, adeoque ab ipso sæculo Apostolorum, ut vidimus, non diffitetur Calvinus: traditum ab Apostolis docent ante Rufinum Tertullianus, & Irenæus: Rufinus rem non enarrat ex propria sententia, sed ex traditione Majorum. Quod se-

quitur est inanis Erasmi conjectura; nam Rufinus inquit, *qui symbolum tradiderunt*, relate ad Apostolos, quorum antea mentionem fecerat, aut ad discipulos Apostolorum, per quos accepimus Apostolicas traditiones. Ad postremum dicimus *Apostolicum* esse, quod proprie ad Apostolos spectat, ut Apostolica Ecclesia, Apostolica doctrina, Apostolica sedes: ac symbolum esse etiam Apostolicum editione, & origine, quia auctore Tertulliano ab initio Evangelii decucurrit, & fatente Vossio a nullo Concilio invenitur institutum.

Opponit idem Vossius: si hoc symbolum fuisset ab Apostolis concinnatum, non prætermisisset Beatus Lucas in Actibus Apostolicis nec sivillet Ecclesiam Catholicam rem tanti momenti ignorare. Traditum quoque esset omnibus orbis Ecclesiis, nec singulæ proprium cudissent symbolum, cum tamen diversa sint, quæ legantur apud Irenæum, lib. 1. cap. 2., Tertullianum de velandis Virg., Optatum, Origenem, & alios. Denique circa annum quadringentesimum non fuissent diversa symbola in Ecclesia Romana, Aquilejensi, & apud Orientales, quæ tamen diversitas patet conferenti eadem symbola, ut fecit Dupinus pag. 19. explicata in Tabulis hac varietate, ex dissertatione Vossiana num. xxxi. & seqq.

Resp. Lucam hujus symboli non meminisse, quoniam non scripto traditum erat, sed memoriæ commendatum, adeo etiam divulgatum ac notum, ut necesse non fuerit illud literis consignare, præsertim eo fine editum, ut non atramento aut charta scriberetur, sed in tabulis cordis, sicut affirmant Hieronymus ad Pammachium, & S. P. Augustinus serm. 222. alias 77. de Diversis. Ita non poterat Ecclesia ignorare rem omnium fidelium ore prolata, & cordi singulorum inscriptam. Traditum symbolum omnibus Ecclesiis non denegamus. Irenæus, Tertullianus, & alii non symboli verba exscribunt, sed quid contineat exponunt. Diversas Ecclesias symbolo Apostolico quædam verba addidisse vel explanationis causa, vel ob exortas hæreses, haud diffitemur. Eadem fidei substantiam non mutant: & in Ecclesia Romana symbolum semper servatum est intemeratum, ut scribit in Expositione Rufinus, et ad Siricium Ambrosius.

Opponit Dupinius: Patres primorum sæculorum nunquam contra hæreticos usi sunt au-

auctoritate Apostolici symboli, sed tantum conati sunt demonstrare doctrinæ in symbolo contentæ auctores esse Apostolos: quum tamen validius argumentum esset istud, Contra symboli doctrinam pugnatis: illius constat Apostolos auctores esse: igitur pugnatis contra Apostolorum doctrinam. At hac ratione usi non sunt: ideoque persuasum ipsis erat, symbolum non esse editum ab Apostolis.

Resp. falsum esse, quod patres usi non fuerint hac ratione. Cur enim S. Irenæus tamquam certum præmittit cap. 2. lib. 1. fidem, quæ traditur in Symbolo, derivatam ab Apostolis, nisi ut hæreses, in quas postea stilum acuit, demonstret symbolo Apostolico adversas? Cur Tertullianus affert symboli Apostolici definitiones cap. 13. de Præscript. nisi ad refellendas quæstiones, *quas hæreses inferunt, & quæ hæreticos faciunt?* Præterea antiquiores hæretici, eodem ac recentiores, præditi erant ingenio; nimirum rejiciebant Apostolicas traditiones, ac Verbum Dei depravabant. Symbolum esse Apostolicum constat ex traditione. Ad refellendos hæreticos noluerunt tamquam medium assumere quod ipsi hæretici pervicaciter oppugnabant, cum possent aliunde revinci. Nihil ergo probat argumentum Dupinii, nisi quod hæretici negaverint symbolum editum esse ab Apostolis.

Opponit Basnagius. Si symboli auctores essent Apostoli, receptum esset in canone divinarum Scripturarum. Divina quippe esset in eo materia, divina verba, divinus ordo: quid est canonicum esse, si hoc non est? Frustra responderetur, non esse scriptum manu Apostolorum: nam Epistola Pauli ad Ephesios est scripta per Tychicum, Epistola ad Romanos per Phœben, ad Philippenses per Epaphroditum; & nihilominus sunt in Canone. Præterea si institutum est symbolum, ut fideles ab infidelibus discernantur, erit perfecta fidei tessera; & frustra nova symbola prædierunt. Deinde si Apostolicum est, cur in Missa non istud, sed Constantinopolitanum canitur? At assumptis non est opus argumentis, cum insita sufficiant. In nono articulo habetur, *sanctam Ecclesiam Catholicam*. Catholicum a Vincentio Liriensi definitur, quod semper, quod ubique, quod ab omnibus creditum. Si conditum est symbolum ante mortem Jacobi, aut paullo post,

Berti Theol. Tom. IV.

quomodo Ecclesia poterat dici Catholica?

Resp. Symbolum non esse in canone, quia non est traditum, ut scribatur, sed ut audiendo perdiscatur, inquit S. P. Augustinus citato sermone n. 2. ubi de hoc symbolo interpretatur verba Jerem. xxxi. 33. *Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam.* Quod addit Basnagius Canonicum esse, quod est divinum, laborat æquivocatione. Si *Canonicum* dicas quod est in Canone scripturarum, symbolum non est *Canonicum*: si dicas *Canonicum*, quod est *canon*, sive regula fidei, symbolum *Canonicum* est. Hoc sensu Canonica sunt plura *ἀγγραφα*, idest, Traditiones non scriptæ: priori sensu Canonica Epistolæ Pauli eo fine editæ, ut literis mandarentur. Num illas scripserit, aut dictaverit Paulus, nil refert dummodo scriptæ sint auctoritate divina. In hoc tamen Basnagius labitur, quod facit Tychicum scribam Pauli, quum Epistolam ipse non scripserit, sed detulerit Ephesum. Vide hujus Epistolæ cap. ultimum, vers. 21. Ita Epistola ad Romanos missa Corintho per Phœben Diaconissam, cap. xvi. 1. Epaphroditum quoque missum ad Philippenses liquet ex cap. 11. 25. Hunc, & Tychicum fuisse Evangelii cooperatores, sacrosque ministros affirmat Paulus, scripsisse illos Epistolas divinat Basnagius. Perfectum quidem est symbolum Apostolicum adeo, ut omnes hæreticorum opiniones solo possint hoc gladio detruncari, inquit in Epistola ad Pulcheriam Magnus Leo. Neque est oratio, ut ait Basnagius, exaggerata: quia etsi additæ fuerunt postea voces aliquæ; factum id non ob fidei defectum, sed ob hæreticorum audaciam, & quæ addita sunt explicant vetera, non redarguunt. Vide dissertationem nostram de symbolo non corrupto lib. vii. cap. 19. Inde colliges Constantinopolitanum non esse aliud symbolum ab Apostolico, sed hujus explicationem adversus posteriores hæreses; ideoque merito canitur in Missa: quamquam Romana Ecclesia frequentius recitat Apostolicum, ter saltem quotidie in divinis Officiis, & in privatis precibus quam sæpiissime. Neque Athanasianum præterit diebus Dominicis, atque in festo SS. Trinitatis. Ita vero tria symbola usu suo reveretur, ac probat; nec Apostolicum omittit in collatione Baptismi, ad quam rem dicitur institutum. Si velis vocem *Catholicam* fuisse adjectam contra hæ-

reticos, & scismaticos, parum interest: nec plura effundam ad minimam atque invalidam objectionem.

C A P U T VII.

Apostolici Symboli Exegesis.

IN duodecim articulos sive capita sententiasque præcipuas dividitur symbolum Apostolorum. Primus Articulus est: *Credo in Deum Patrem omnipotentem, Creatorem cæli, & terræ* Symbolum Orientale addit *unum; & , invisibilem & impassibilem*. Desunt alicubi ea verba, *creatorem cæli & terræ*. At nulla est in substantia mutatio; nam si Deus est, hunc & unum & incorporeum, & passionum expertem esse liquet. Postrema verba Rufinus ait addita *hæreseos causa Sabellii*, quæ Patripassiana appellatur. Erasmus in Responsione ad Censuram Parisiensium ait Orientales legere *in Deo*: ita habetur in Aquilejensi ex editione Morelli, & Cauchii, quod Dupinius tribuit errori bibliopolæ, aut librarii.

Principio dicitur *Credo*, quoniam fides initium salutis est, ex Apostolo ad Hebræos xi. 6. Hæc vox profertur ore; quoniam quod credimus corde, debemus ore profiteri, ut in Ecclesia nos contineri testemur, dicente eodem Apostolo ad Rom. x. *Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem*. Vide Augustinum initio serm. sive libri i. de symb. ad Catech. Profertur ea vox *Credo* singulari numero, quoniam actus fidei singillatim est eliciendus, & singuli accedentes ad Baptismum debent præstare assensum, & edere fidei professionem. Legatur Virgilius Tapsensis inter Opera Athanasii Tom. ii. Discrimen aliquod innuunt hæc loquutiones, *credere Deo, credere Deum, credere in Deum*: prima significat assensum Deo revelanti; altera exprimit supremi Numinis existentiam; tertia designat etiam fidei directionem in ipsum Deum tamquam in finem rationabilium creaturarum. Hæc directio fieri nequit, nisi credam Deum esse, ejusque promissis fidamus: ideoque si credis *in Deum* credis *Deum*, credis *Deo*, & hæc duo in illo verbo præcontinentur.

Recte dicitur *Deus unus*, quod nullus Judæorum negat, auctore Maimonide in articulis num. 2., & annuerunt quoque Philoso-

phorum præstantissimi apud Lactantium cap. ii. de Ira Dei. Dicentes ergo *in unum Deum*, execramur polytheismum: item hæresim Gnosticorum, qui duo coæva principia statuerunt, *Deum, & materiam*; quod & asseruit Hermogenes, & Marcion, *duos Deos asserens*, ut inquit lib. i. Tertullianus. Deinde hæresim Simonis Magi, atque Manicheismum, & Dei boni ac mali coexistentiam. Fate-mur propterea unum esse novi, ac veteris Testamenti auctorem, ut animadvertit Epiph. lib. i. r. adv. hæreses. Additur nomen *Patris*, primum, quia his est rerum omnium causa & origo: deinde ait Rufinus, ut intelligatur patrem esse Filii: *Sicut enim nemo dicitur Dominus, nisi habeat vel possessionem, vel servum cui dominetur, & sicut nemo magister dicitur, nisi qui discipulum habeat: ita & pater nullo pacto quis dici potest, nisi filium habens*. Hæc ergo est fides in primam Trinitatis Personam in qua *Dei Patris* nomen conjungitur, quia *non ante Deus esse cepit*, & postea Pater, sed sine ullo initio & *Deus semper, & Pater est*, ait auctor sermonis 181. de Tempore, inter Opera Augustini.

Omnipotentis vocabulum destruit hæresim Valentinianorum non credentium Deum condidisse quæ facta sunt ex his quæ non erant, ut ait Iræneus lib. ii. cap. 10. Enimvero Omnipotens dicitur, *cui nihil impossibile est, & qui omnia solo Verbi creavit imperio*, inquit cit. Sermonis auctor. Eliminantur quoque eo vocabulo errores eorum, qui Deo tribuerunt sive mendacium, sive potentiam peccandi, cum Deus *se mentiri, se fallere, se inique agere posset, non esset Omnipotens*, ait Augustinus de Symbolo ad Catechumenos, cap. i. Significat etiam vox *Omnipotentis* juxta Salvianum lib. i. de Gubern. Dei quod *omnia regit*: atque ita potentatum quoque, regimen, ac providentiam Dei confitemur adversus Marcionitas, qui apud Iræneum lib. i. cap. 29. aiebant mundum esse sub tyrannide Diaboli, & hunc appellabant *Cosmocratorem*. Refelluntur propterea hoc articulo etiam Genethliaci, Priscilianistæ, alique fatalis necessitatis assertores; de quibus dixi lib. v. cap. 2. Est etiam vocis *Omnipotentis* significatio apud S. Cyrillum Catech. iv. ejus, qui nullo loco *circumscribitur nec minor est cælo*: ideoque credimus etiam divinam immensitatem, rejecta plenitudine Æonum per

Heron circumscripta, & quam refutavi lib. 11. cap. 4. necnon hæresi Sociniana Divinam substantiam intercludente in summitate coelorum: quam hæresim oppugnavi cap. 4. ejusdem libri.

Creatorem dicimus cœli ac terræ, refellentes Epicureos, & Atheos autumantes Universum conditum fortuito atomorum concursu. Ostendimus eadem voce, rerum omnium Opificem nulla indiguisse materia in tam mirabili molitione; omniaque perfecisse *sola verbi potestate Cœli, & terræ nomine universa creatura significata est*, ait idem Augustinus lib. 1. de Gen. contra Manicheos. Excluduntur & hac voce duo principia Marcionis, & rejicitur hæresis Simonis, Menandri, & Carpocratis, qui affirmarunt mundum productum ab Angelis, ut inquit Epiphanius H. Carpocr. Iræneus lib. 1. cap. 21. & S. Pater ad Quodvultd. hæres. 2. & 3. Repelluntur & Origenistæ, de quibus vide cap. 6. libri x. prop. 2.

ARTICULUS II.

Proximus articulus ad hunc modum se habet. *Et in Jesum Christum filium ejus unicum Dominum nostrum*. In Aquilejensi unicum præmittitur ad filium Venantius Fortunatus omittit *το* Dominum nostrum; similiter Symbolum Orientale in schemate Dupinii. Prior discrepantia minima est; altera componitur ex Act. 11. 36. ex 1. ad Corinth. viii. 6. & Ephes. iv. 6. unde liquet deberi Redemptori nostro *Domini* characterem: cumque hoc titulo præsertim in libris Canonicis designetur inverisimile omnino est defuisse in Symbolo ab origine Ecclesiæ. At veniamus ad Exegesim.

Explicatur hoc articulo Catholica fides in secundam S. Trinitatis personam: quam a temporali Nativitate appellamus Christum Jesum. Hunc dicimus Filium unicum, ideoque Patri consubstantialem, quia filium natura: *Ceteri quippe licet dicantur filii, adoptionis tantum gratia dicuntur*, inquit Rufinus. Hinc apparent omnia supremæ Divinitatis argumenta, eadem cum Patre natura, eadem omnipotentia, eadem æternitas. *Si filium unicum*, ait Sanctus Pater serm. 214. in Trad. symb., *ergo ejusdem substantiæ cujus est pater. Si filium unicum, ergo ejus omnipotentia cujus est Pater. Si filium unicum, ergo*

Patri coeternum. Refutantur itaque hoc articulo 1. Valentiniiani distinguentes Monogen a Logo, & Christum a Jesu. 2. Cerentiani asserentes, Christum descendisse in baptismo super Jesum, & unum ab altero dispescentes. 3. Ebionitæ negantes Christum esse filium Dei. 4. Ariani oppugnantes Verbi Divinitatem, ac Sabelliani negantes Divinarum personarum pluralitatem. 5. Nestoriani non agnoscentes unum filium, & unum Dominum, nisi unione morali. 6. Sociniani Ebionis, Arii, & Sabellii erroribus inquinati.

Filius Dei dicitur *Jesus Christus*: de utroque nomine lib. 11. cap. 1. Quum Jesus sit proprium vocabulum Salvatoris, profiteamur adversus Judæos venisse Redemptorem in lege promissum, & hunc esse Christum Domini. Hac de re utrumque nomen apponitur conjunctum. Jesus hebraice dicitur, latine *Salvator*. Christus græce, *Unctus* latine. Unctionis usus olim fuit in consecrandis, inaugurandisque Prophetis, Sacerdotibus, ac Regibus: ac propterea unctus dicitur Elias, Sadoc, David. Unctio Salvatoris nostris fuit amplissima Spiritus sancti virtute, juxta illud Esaiæ lx1. *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me, ad annuntiandum mansuetis misit me*. Est itaque Christus Dominus *Propheta*, Lucæ vii. 17. *Sacerdos*, Psal. 109. 4. & ad Hebræos vii. 31. *Rex*, Lucæ i. 32. Joann. xviii. 36. Apocalypsis xix. 16. Habet ergo omnes veri Messia Characteres.

Appellatur Dominus Matth. xxviii. 6. Lucæ xxiv. 34. Joan. xx. 2. & alibi frequentissime; & quidem proprie, quum sit Dominus *ingenita potestate*, non *concessa*, inquit Rufinus, etenim *non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo*, ut legimus ad Philipp. ii. 6. quia esse dominum, esse Deum, esse Conditorum universorum, esse æqualem Petri *natura illi est, non rapina*; ait Augustinus serm. ccxiv. num. 5. Ac ideo neque a consortio dominii, quod tribuitur Filio, excludendus est Pater, neque a communionem Divinitatis, quæ enuntiatur de Patre, disjungendus est Filius. Dominium Christi esse plenissimum, atque universale, liquet ex Mat. xi. 27. & Joan. iiii. 35. Singulariter Jesus Christus appellatur Dominus, quia principem hujus mundi, idest, diabolum ejecit, & spolia ejus diripuit, redimendo humanum

Genus, expellendo cultum idolorum, & Ecclesiam instituendo. Primam dominii hujus rationem affert Paulus ad Coloss. 1.12. alteram Joan. xvi. 11. tertiam Petrus Act. 11. 36. Idcirco in baptismo abrenunciantes diabolo, Christo tamquam Domino subdimur, ut regenerati, ut veræ Religioni addicti, ut in unum corpus cooptati.

III. ARTICULUS.

Tertius est: *Qui conceptus est de Spiritu Sancto, natus ex Maria Virgine*. Aquilejense, & Orientale non habent *Conceptus*, quod nec legitur apud Alcuinum in 11. de Trinit. cap. 1. At ipsa conceptio nativitatis nomine exprimitur etiam Matth. 1.20. S. P. Augustino in sermonibus ad Competentes, & in Traditione symboli utrumque ponit, *Conceptus*, & *natus*: antiqua est igitur vulgaris formula, licet nec a Petro Chrysologo, nec a Maximo Tauriensi usurpata.

In hoc articulo primum fatemur, Christi conceptus a Spiritu sancto fabricatum inter secreta uteri virginis. In qua, ait de Virgine S. P. Augustinus serm. 213. *operatus est Spiritus sanctus, non homo maritus, qui fecundavit castam, & servavit intactam*. Atque ita refelluntur Ebionæi, & Cerinthiani dicentes Christum ex semine Josephi conceptum. Refelluntur etiam Valentiniæ, & Marcionitæ, qui Christo tribuerunt corpus ex cœlis delapsum, non formatum ex Virgine, Repellitur & affinis hæresis Apellitarum asserentium Christum non esse a Maria genitum, sed per illam, sicut transit per canalem aqua, transisse. Expungitur & hæresis Basilidis, aliorumque Phantasiatarum, qui nullum corpus Christo tribuerunt, nisi umbratile. Quoniam vero ille, qui conceptus est, est idem qui præcedenti articulo dicitur Filius Dei unigenitus, etiam revincitur hæresis Nestoriana, & asseritur Mariam vere ac proprie esse Dei genitricem. Præterea affirmantes Filium Dei conceptum & natum, non conversum in carnem, respuimus quoque necessaria dogmata Eutyphetis. Hoc pacto profitemur mirabilem Incarnationis œconomiam adversus omnes hæreses a nobis libro xxvi. pro virili parte exagitatas.

IV. ARTICULUS.

Sequitur in symbolo, *Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & sepultus, descendit ad inferos*. Deest in Aquilejensi, & Orientali τὸ *passus*, & *mortuus*, sed unum sub eo, quod crucifixus est, continetur; alterum sub eo, quod sepultus. Abest a pluribus *descendit ad inferos*: vis tamen hujus verbi, ait Rufinus, videtur esse in eo, quod sepultus dicitur. At, quemadmodum ostendam, descensus ad inferos præter corporis sepulturam aliquid aliud commonstrat. Legit idem Rufinus *descendit ad inferna*. Quidam hæc postrema verba referunt ad articulum proximum.

Dicitur ergo Dominus Jesus Christus *passus*, ludibria nempe, flagella, & cruciatus, de quibus Evangelica historia. Non solum hoc articulo refelluntur Marcion, & Menander, qui dicebant Christum in phantasmate passum, verum etiam Aphthartodocitæ ei tribuentes verum corpus, sed doloribus minime obnoxium. Pertractabo de hac hæresi libro xxvi. cap. 6. Dum *passus* dicitur, significatur in se suscepisse vulnerum ictus, & fuisse affectum doloris sensu, non mente reluctante, sed subeunte tormenta plenissima potestate. Traditur etiam tempus, quo hæc sub Pontio Pilato gesta sunt, ne fides passionis Christi, ait Rufinus, *velut vana & incerta vacillaret*. Nam supplicium filio Dei illatum sub procuratore Pilati potuit facile ad omnium gentium aures pervenire. Arbitror & Pontii Pilati fieri mentionem, ut quum penitus Judæis ablatum sit sceptrum, jus, ac regimen Jerosolymorum, admoneremur stultos esse, qui Messiam præstolantur. Videtur huc spectare quod legitur in cit. Serm. clxxxv. cap. 3., *Pilatus judex erat in eo tempore ab Imperatore positus in Judæa, sub quo Dominus passus est: cujus mentio ad temporis significationem, non ad personæ illius pertinet dignitatem*.

Non solum passus est Christus, sed & *crucifixus*. Detestamur hoc verbo insaniam Basilidis asserentis non Christum suffixum cruci, sed Simonem Cyrenæum, & Mahumetis, qui substituit Judam Iscariotem, necnon impiissimam blasphemiam Manichæorum dicentium, fuisse in crucem sublatum principem tenebrarum: quæ omnia refellam citato cap. 6. & sequenti. Dum genus mortis commem-

moramus, occurrit animo etiam humilitas Salvatoris, qui semetipsum exinanivit factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, inquit ad Philipp. 11. 8. Apostolus: unde edocemur, ut in Cruce Domini gloriemur, dum illam, in qua Dominus crucifixus est in corpore, nos gestamus in fronte, legitur loc. cit. Ex ipso mortis genere certiores quoque reddimur peccati Adæ, in quo omnes peccaverunt: nam si Christus mortuus est, omnes mortui sunt; atque ita adversus Pelagianos, aliosque hæreticos, originariam labem, Redemptoris gratiam, & regenerationem spiritus confitemur. Enimvero ex ligno, unde mors, surrexit vita; & quemadmodum scripsit Venantius Fortunatus de Cruce lib. 11. & 2. canit Romana Ecclesia:

*Hoc opus nostræ salutis ordo depoposcerat,
Multiformis proditoris ars ut artem
falleret.*

*Et medelam ferret inde, hostis unde
de laferat.*

Dicitur Dominus Jesus in Cruce mortuus. Mors definitur a Sancto Athanasio de salut. Adventu *Ψυχῆς ἀπὸ σώματος χωρισμῶς*, anime a corpore divulsio: fuit itaque in Christo perfecta humanitas ex corpore, animoque conflata. Hanc animam non solum sensu, sed & ratione præditam credimus, dampnantes hæresim Apollinaristarum refutatam lib. xxvi. cap. 8. Memores Dominicæ sepulturæ veritatem Incarnationis confirmamus, dicente Chysologo ferm. 6. *Sepultum dicis, ut veram Carnem Christi, mortemque non perfunctoriam probet confessio sepulture.*

Additur *Descendit ad Inferos*; in quo immorabor aliquantulum, cum hæc verba commentitia, & perperam apposita conentur demonstrare nonnulli hæretici. Horum argumenta sunt. 1. Hæc traditio de descensu Christi ad Inferos orta est ex prava intelligentia verborum illorum Psalmi xv. 10. *Non derelinques animam meam in Inferno*; quæ de Christo accipit Petrus Act. 11. 27. At in Hebræo est vocabulum *שְׁאוֹל*, Sheol, quo significatur dumtaxat sepulcrum, Genesis enim xlii. 38. ubi legimus *Deducetis cum dolore canos meos ad inferos*, habetur in hebræo *sheol*, omnesque interpretantur pro sepulcro. Idem occurrit 121. Regum cap. 11. v. 6. & 9. Et quidem Auctor libri Tobirh *שְׁאוֹל* reddidit *τὸν τάφον*, foveam, & Scindlerus, *terrâ*. Sensus ergo verborum illo-

rum, *Non derelinques animam meam in inferno*, minime innuit descensum Christi ad subterranea animorum receptacula. II. Eadem est vis græcæ phraseos, *ἐν ᾧ*, quæ tamen nihil aliud significat, quam locum invisibilem; ex quo nimium inscite infertur locus, aut status animarum post mortem. Vossius hanc vocem derivat ab *Adamach*, idest, terra, unde & primus homo dictus est *Adam*. III. Antiqui Patres, qui *Ἀδν*, interpretati sunt *animarum stationem*, laborarunt linguæ hebraicæ imperitia, & ex Philosophia Platonica haurientes Græcorum fabulas, non solum iis Evangelii veritatem obscurarunt, verum etiam in absurda prolapsi sunt. Irenæus enim lib. iv. cap. 39. ait Christum spiritibus in Inferno degentibus Evangelium prædicasse, & remisisse peccata. Hermas in Pastore lib. 111. simil. 9. etiam addit, administrasse baptismum. Hæc cum sint inverisimilia, demonstrant dogma de Christi descensu ad Inferna popularem esse credulitatem. IV. Illud *descendit ad Inferos* omittitur in symbolo Nicæno, in Antiocheno, in Sardicensi, in Constantinopolitano, in symbolo Pelagii, Charisii, Macharii Antiocheni, in aliis. At saltem Nicænum non omisisset, si agnovisset hoc dogma; quippe eo nihil magis valuisset ad refellendum Arium negantem Christo fuisse animam. His impetunt Catholicum dogma Gerardus Vossius lib. 11. Harmoniæ Evang. cap. 13. & Joannes Clericus in H. Eccl. ad an. ci. quem jeune nimis refellit Hyacinthus Serry Exercit. lviii. num. 11. ex auctoritate symboli Apostolici, & ex cap. 2. Act. Nam hoc quæritur, an in symbolum ex falsa Traditione descensus Christi ad inferna intrusus sit, & an in Act. Apost. aliud Petrus demonstrat, quam corporis Christi e sepulcro resurrectionem. Affert quidem Serrius verba Jacob Gen. xxxvii. 35. *Descendam ad filium meum lugens in infernum*; ubi *sheol* nequit accipi pro sepulcro, in quod illatum Josephum Pater non existimabat. Verum & hoc eget fulcimento aliquo; jam enim prædicti hæretici responderunt, R. Salomonem Jarchi ita exponere hunc locum, *descendam in Sheol propter filium meum*, ideoque intelligitur, inquit, mortis causa, non consortium: Hæc addo in gratiam Phereponi.

Nemo adeo hardus est; quin videat hæc hæreticos effutire, ut Patrum traditiones, & Pur-

Purgatorii dogma amendent ad Græcas fabulas: quod num utiliter moliantur, inquiram modo. Agendum primo de Interpretatione vocabuli שְׁאוֹל, *Sheol*. Etsi Bellarminus lib. iv. de Christo cap. 10. ait vel raro, vel nunquam accipi pro sepulcro; ego ea voce sepulcrum aliquando designari non denego; quippe sepulcrum significatur Ps. cxi. 7. & Jobi xviii. 13., necnon i. Regum ii. 6. 9. quamquam ambiguus est locus iste. Dico ea voce utrunque significari, sepulcrum, atque infernum. Primo habeo consentientes Rabbinos, inter quos Bab. Levi ait: *Sheol est venter terræ depressior*; atque hunc oppono Aben Ezræ, quem nobis objiciunt Sectarii. Addo traditionem Hebræorum, quos inter soli Sadducæi negabant statum animorum apud inferos, auctore Josepho lib. ii. de Bello Judaico: at Pharisei, & reliqui Judæorum statum illum asseriebant, apud eundem Josephum xviii. Antiq. cap. 2. Hanc fuisse sententiam omnium Judæorum probat ex illorum Liturgiis Auctor Anglus Historiæ symboli Apost. cap. iv. num. 15. Demonstrat Huetius in Origenianis p. 101. & Rich. Simon in Hist. Critica N. T. cap. 22. Sufficiunt hi ad refutandum Aben Ezram. Præterea habeo contentientes hæreticos ipsos, Drusium scribentem ad cap. xxxvii. Genesis: *Sheol tam infernum significat, quam sepulcrum*. Idem affirmat Sixtinus Amama reprehendens Aben Ezram: quod vide primo sacrorum Criticorum volumine. Deinde sepulcri proprium nomen est קֶבֶר, *cheber*, a קָבַר, *sepelire*: nec *sheol*, pro uno usurpatur, nam in sacris Bibliis etiam commemoratur שְׁאוֹל מֵמָה, *infernus deorsum*, ideoque præter *sheol*, aut fossam superficiem terræ proximam, est locus sive animorum status depressior, Ac ridicula est ratio, quam petunt hæretici ab etymologia, quasi sepulcrum sit *sheol*, quia postulat cadavera, a שָׂא, *petere*; ut enim terra corpus, ita abditior locus petit spiritum. Rursus *sheol* non significat sepulcrum Gen. xxxvii. 35. quoniam Jacob sibi persuaserat filium non sepultum, sed a mala fera discerptum. Conjectura autem R. Jarchi est nimis futilis; nam Onkelos habet, *Apud filium meum*; ideoque optima est versio Hieronymi, & falluntur Grotius, & Vossius. Etiam Drusius probat Hieronymi versionem, demonstrans particulam שָׁנָה, proprie esse *Ad*. Denique in

Psalmo xv. *sheol* non potest significare sepulcrum; etenim sepulcrum significant partim ea verba præcedentia, *Caro mea requiescet in spe*, partim sequentia, *Nec dabis sanctum tuum videre corruptionem*: nec anima sepulcro clauditur. Vide Lorinum in hunc Psalmum, & in ii. Act. Frustra deponunt Calvinistæ, *Animam* accipi aliquando pro corpore. 1. quia de corpore mortuo, & separato ab anima hoc dici nequit. 2. quia etsi hebraicum שָׁמַיִם, *nephesc* illam significationem admittat, hanc non patitur græcum ψυχή, quod habetur Act. ii. 27. tandem quia caro ibidem designatur proprio nomine, *καρὸς μου*, *caro mea*. Atque his abunde satisfactum est argumento primo, & iis quæ in gratiam Shereponi addidi adversus Serrium. Brevi dicam: *Sheol* esse sepulcrum, fossam, *τοὺς τάφους*, non nego; nec damno Ariam Montanum, Pagninum, Steuchum: esse solummodo fossam ac tumulum, id nego.

At alterum sic refellitur. Nullibi invenies, quod equidem sciam, *adnu* accipi pro sepulcro. Innumera apud profanos Scriptores invenies loca, ubi hoc nomine designatur receptaculum animorum. Lege Gomeri Odysseam lib. xi. & invenies. *Aden* esse locum, in quo degebat anima Agamemnonis, Patrocli, Antilochi, Achillis. Hinc fabulam suam finxit Virgilius de Æneæ ad inferos descensu: hinc etiam Elysi, mœnia Ditis, ac Tartara. Nec sequitur antiquos Patres fabulas græcas fuisse imitatos; nam e contra, quæ in Græcorum libris narrantur, de nostris translata sunt, permixtis aliis rebus futilibus ac superfluis; ut docet Ambrosius de Bono Mortis cap. 10. Et quidem universam Græcorum Theologiam esse sacrorum librorum depravationem, demonstrat Daniel Huetius in Evangelica, ipsemet Vossius in erudito Opere de Theologia Gentilium, sive de Origine Idololatriæ, ne commemorentur quisquiliæ nostræ, collectæ cap. i. hujus libri. Profecto *adnu* nequit inter fabulas amandari, quoniam extat in Scripturis sæpissime, ac in ipsis locis citatis Genes. xxxvii. 35. Psalm. xv. 10. Act. ii. 27. Fallitur sollemnissime Vossius derivans *adnu* ab אֲדָמָה *terra*. Derivatio est ab אֵדֶן, *Eden*, quo nomine appellatur Genes. ii. 8. Paradisus voluptatis, quod præter vocabulorum similitudinem commonstrant verba Christi Lucæ xxiii. 43. *Hodie mecum eris in Paradiso*; nam hoc in

in loco veteres omnes *Eden* intelligunt, idest Receptaculum animorum, & locum tranquillitatis, ubi animæ ante Christi mortem asportabantur. Atque hinc intelligimus Christum descendisse ad Lymbum Patriarcharum, eisque felicissimo completæ Redemptionis nuncio, ac præsentia sua gaudium maximum attulisse, & pio latroni præstitisse quod paullo ante promiserat: quamquam an istuc recepta fuerit latronis anima, non sit adeo certum, ut dixi libro III. cap. 9. Hinc quoque infertur nugari hæreticos circa vocabulum *ad*, ut suadeant imperitis descensum Christi ad inferos, & *Lymbum* veterum Patrum esse commentum scholasticum. Secundæ itaque argumentationi hoc modo satisfacimus.

Tertio autem argumento hoc habeto responsum. Perdifficilis est locus Petri, Epist. prima cap. III. 19. *His, qui in carcere erant, spiritibus veniens prædicavit: qui increduli fuerant aliquando, quando expectabant Dei patientiam in diebus Noe, cum fabricaretur arca.* Hunc locum Iræneus, Hermas, & Clemens Alex. 3. Strom. ita accipiunt, quasi Christus apud inferos prædicaverit, & baptismum contulerit. Theodorus Abacura Opusc. 17. ait Sanctos credentes Christo adveniendi ad inferos baptizatos aqua, quæ ex latere divino profluxit resoluta in elementum. Vide Cotelerium Tom. I. PP. Apost. pag. 118. S. P. Aug. Epist. 99. ad Evodium, nunc 164. interpretatur hunc locum de prædicatione facta a Christo spiritu divinitatis etiam incredulis tempore Noe, dum in carcere corporis detinerentur. Non video cur hanc interpretationem rejiciat lib. IV. de Christo Bellarminus. Etenim versu proximo ait Petrus: *Quod & vos nunc similis formæ salvos facit Baptisma, &c.* Comparat ergo Arcam Noe Ecclesiæ: octo animas, quæ salvæ factæ sunt per aquam, baptizatis; & incredulos, quibus per internas revelationes in spiritu prædicavit poenitentiam, Gentibus, quibus annuntiatum est Evangelium. Confirmat hanc interpretationem, quod legitur Lucæ XVII. 26. Eam probat D. Thomas III. P. q. 52. art. 2. Quid ergo in Augustiniana interpretatione aut abstrusum, aut repugnans? Ea est ceteris omnibus planior, licet Augustini singularis modestia non sine hæsitatione eam tradat: & nisi hanc prædicationem ad Christum migrantem ad inferos referamus, nulla

occurreret in Epistola Petri difficultas: neque hoc loco demonstramus descensum ad inferna, sed ex 2. cap. Act., ex Psalmo 15., ex traditione. Si dicas Christum post mortem prædicasse spiritibus incredulis ad incarnationem, aut iis, qui in carcere purgatorio detinebantur, lærum attulisse nuncium, ob auctoritatem Damasceni, aliorumque Patrum, non repugnabo. Ob varias ergo de hac prædicatione sententias temere & impudenter asseritur descensum Christi ad inferos derivasse ex Platoniorum Philosophia.

Ad postremam argumentationem respondere oportet in hunc modum. Descensus ad inferos habetur in symbolo Cyrilli Hierosolymitani Catech. 4. ubi legitur: *Passus, crucifixus, sepultus, descendit ad loca inferna, usque ad καταχθονια.* Floruit autem Cyrillus circa annum 370. Extat in symbolo Epiphani, qui floruit circa annum 390. lib. 3. adv. heres. in Compendio Fid. Cath. Falsum est ergo, quod inquit Vossius, Patres nunquam hoc dogma agnovisse, & in omnibus symbolis omitti. Imo est in symbolo etiam Arianorum proposito in Concilio Ariminensi anno 359. Nam inter Arianos erat secta Lucianistarum, de quibus Epiphanius in Ancorato, qui animam Christi impugnabant: altera, quæ opponebatur Apollinario, Acacianorum, qui animam Christi non denegabant, & subscribebant symbolo Ariminensi. Igitur Nicænum symbolum definiens Christi divinitatem adversus Arianorum familiam apposuit *Omnousion*, nec fuit necesse etiam addere, quod Ariana secta admittebat, maxime quia si Christi divinitas est eadem ac Patris, gerere non potuit vires animæ, quam trilitia, & dolore affectam testatur Scriptura. Quare dum Christo tribuitur divina natura, & vera passio, etiam conceditur anima capax passionis: nec male Rufinus, ut vidimus, ait descensum animæ ad inferos intelligi in verbis præcedentibus, *mortuus, & sepultus est.* Additum ergo *descendit ad inferos*, ad Apollinaristarum confutationem; nec negandum est symbolo ab Apostolis edito aliquas particulas substantiam doctrinæ non immutantes occasione posteriorum hæresum fuisse adjectas. His Vossio, Pherepono, horumque prædecessoribus hæreticis per nos abunde responsum est.

Manet ergo inconcussum Catholicum dogma de Christi ad inferna descensu, quem prænuntiavit Psalmographus prædicavit in Actibus Apostolicis Petrus, & confirmavit traditio Patrum exploratissima. Aperta sunt testimonia Irænei lib. v. adv. H. cap. 26. Tertulliani de Anima c. 32. Athanasii de salut. Adv. Christi, Hilarii Pictav. in Ps. 53. & 34. Cyrilli Jerosolymit. Catech. 4. S. P. Augustini in Ps. 83. & de Civit. Dei xx. 15. Hieronymi in cap. 2. Jonæ, Leonis Magni serm. 8. de Passione Dom. & aliorum: quorum verba, cum negare non audeant heterodoxi, non est necesse ut exscribantur. Igitur Christus, ut lib. 1. Epist. 4. canit celeberrimus Poeta Franc. Petrarcha,

Tartara victor

*Ingressus, clauso posuit sua membra
sepulcro.*

*Vi repetens, secumque trahens felicia
Patrum*

*Agmina, & exhaustas longis cruciatibus
umbras.*

V. ARTICULUS.

In v. articulo, *Tertia die resurrexit a mortuis*, conveniunt omnia symbola; nam si Christus non surrexit, vanam esse fidem nostram affirmat Paulus 1. ad Corinth. xv. 17. At resurrectionem Redemptoris testes innumeri confirmarunt, milites custodes sepulcri, mulieres, quæ venerant ad monumentum, Angeli cœlorum, Discipuli qui vulnera Christi palparunt, ipse Dominus per dies quadraginta apparens eis.

Dicitur Christus resurrexisse *tertia die*, non *post diem tertiam*; nam ipsum triduum nondum completum fuerat, quippe Dominus per tot horas inter mortuos delituerat, quot dies post resurrectionem in terris permansit, scilicet quadraginta, computandis a vespere feriæ 6. ad diluculum proximæ Dominicæ. Dissentiunt Auctores in assignando triduo sepulturæ hujus. Altuinus, & Paulus Forosempronienensis laudati a Corn. a Lap. in cap. xii. 40. Matth. videntur differre Dominicam Resurrectionem ad vespem 2. feriæ. Nonnulli Græcorum uno die Christi mortem anticipant. Ipse Cornelius a Lapide putat Evangelistas dies numerare Romanorum more a dimidio noctis. At non opus est hisce commentationibus. *Ad integrum*

diem pars primi novissima, & pars tertiæ prima cucurrit: ait serm. 1. de Resurr. S. Leo, ac similia lib. iv. de Trinit. cap. 6., et q. 6. Epist. 49. S. P. Augustinus. Ita unus dies totus, reliqui secundum partes præterierunt; ut recte Comment. in Matth. Estius. Etiam Porphyrius in Qq. Homericis ait: *Qui vespere domum venit, mane autem diei tertiæ exiit, dicitur tertia die iisse peregre*. Si opponas, legi apud Matthæum citato loco: *Sicut fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus, & tribus noctibus, sic erit filius hominis in corde terre: dico dies, & noctes* περιπραξας significare diem naturalem, qui apud Hebræos ea circumlocutione significatur, ut liquet ex 1. Genes. versu 5. Idem est igitur *tribus diebus ac tribus noctibus*, ac τριων νυχθήμερον, *per tria dienoctia*, inquit Grotius. Hanc periphrasin agnoscit citato loco Estius.

Resurrectio Christi propria ejus virtute pe-racta est: habebat enim potestatem ponendi animam suam, & iterum sumendi eam; Joan. x. 18. ideoque dicimus *Resurrexit*, non, *suscitatus est*; sicut de Lazaro idem Joannes xxii. 1. Quamquam & Pater resuscitavit Filium, in quantum tota Trinitas id operata est, surrexitque Filius divina illa vi, quam habet ex sempiterna generatione, ut dixi lib. vii. cap. 9. Resurrexit autem Christus *in carne vera*, inquit S. P. Augustinus serm. 214. num. 8. ac proinde hoc articulo damnamus hæresim Apellitarum, qui apud Tertullianum de Præscript. asserabant Christum in descensu sideream sibi carnem contexuisse, & in resurrectione eam reddidisse singulis elementis, a quibus fuerat mutuatus, in adscensu autem ad cœlos, aeri quoque dedisse corporis sui partem, atque ita carne ex quatuor elementis compacta, cuique horum restituta, in cœlum solo spiritu rediisse. Denique ut in passione docuit nos Christus qui toleremus; ita in resurrectione, ait S. P. serm. 113. *ostendit quid speremus*.

VI. ARTICULUS.

Sequitur, *Ascendit ad cœlos, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis*. Et in hoc articulo symbola quæque conveniunt: aliqua tantummodo omittunt postremam vocem; quod habeatur etiam in articulo primo.

Ad

Adscendit Christus elevans, quod suscepit ex nobis, in cœlum, inquit S. Pater de Symbolo ad Catech. cap. 7. & idcirco ascendit ratione naturæ humanæ, sicut descenderat de cœlis eandem assumens. Hunc adscensum factum propria Christi virtute, indicant ipsa verba: quamquam & non repugnat dici in cœlos assumptum, ea ratione, qua diximus suscitatum: nam & initio Aët. Ap. legitur, assumptus est. Hinc refellitur prædicta hæresis Apellis ab Epiphanio adversus Her. & ab Aug. de Fide & symbolo, si enim in cœlos assumptum est terrenum corpus, illud in substantiam elementorum non est resolutum.

Melius dictum est ad cœlos, quam in cœlum; primo quia hoc pacto notatur discrimen inter adscensionem Christi, & raptum Eliæ, qui I. Mach. II. 58. dicitur *Receptum in cœlum*, idest, in locum ignotum ac sublimem: deinde, quia Ecclesia ait in Præf. Pent. *Qui ascendens super omnes cœlos*, &c. Ubi igitur habetur in cœlum, (ut in Symbolo Nicæno, & Aët. II. 34.) ibi cœlum sumitur pro firmamento ac sede Beatorum; quod iuxta Tychonem a nobis distat semidiametris decies novies millenis, & decies millenis secundum Merfennium. Atque ita lapis a firmamento demissus, si minuto quolibet leucam conficeret, nec centum annorum intervallo ad nos perveniret. At missis Astronomicis tricis: ex quo Christus adscenderit super omnes cœlos, sequitur falsam esse opinionem Seleuciamorum, qui post Hermogenem affirmarunt corpus Domini nostri in sole fuisse collocatum, accipientes occasionem ex Psalmo XVIII. 6. *In sole posuit tabernaculum suum*; ut scribit. H. 59. Augustinus. Verum versiculus ille Psalmi in hebræo legitur, *soli posuit tabernaculum in eis*, idest, in cœlis: in lxx. autem, & in Vulgata est figura *hypallages*, inquit Tiranus, hoc est, oratio inversa vice profertur, velut cum dicimus *date classibus austrum*. Mystice ab Augustino in Psalm. XLVI. num. 3. refertur ad uterum Virginis thalamum divini Verbi.

Sedere ad dexteram Patris non ita accipiendum est, quasi Pater humana forma sit circumscriptus, ut monet idem Augustinus de fid. & symb. cap. 7. Nam quæ ita sentiunt, Deo corporalia membra tribuunt cum Anthropomorphitis a me refutatis lib. II.

Berti Theol. T. IV.

cap. 2. *Dextera* Patris significat primo sempiternam felicitatem, ut *sinistra* in Cant. II. 6. commoditatem terrenam: ac propterea commentitium est temporale regnum Chiliarum. Deinde Patris *dextra* opponitur *sinistræ* reproborum, summæ scilicet miseriæ. Tertio eadem vox designat judicariam Christi potestatem, de qua Matth. ult. 18. *Sedere* dicitur Christus, ne quis opinetur collocatam in cœlis assumptam carnem vacuum sensu, & veluti *vaginam* exempta persona, ut quidam apud Tertullianum de Carne Christi. Non certam membrorum positionem ea vox significat, sed perennem habitationem, que sensu consuetum est dicere, *In illa patria sedit per tres annos*. Ita S. Pater de Symb. ad Catech. cap. 4. Non ergo hæc repugnant verbis Stephani Aët. VII. 55. *Video cœlos apertos, & filium hominis stantem a dextris Dei*. Hic ostenditur Christum in cœlis permanere, gerere sollicitudinem nostri: quod liquet ex I. Joannis cap. II. 1. & ex Epistol. Pauli ad Hebræos IX. 24. ac XII. 2. Sed hætenus de sexto articulo, nunc septimum explicemus.

VII. ARTICULUS.

Tam Romanum, & vulgare, quam Aquilejense, & Orientalia symbola habent, *Inde venturus est judicare vivos, & mortuos*, fatente Dupinio. Rufinus etiam, ait Vossius num. 38., nullum discrimen aperit; quamquam Venantius Fortunatus paululum hæc immutet simpliciter habens, *Judicaturos vivos, & mortuos*.

Itaque primo credimus futurum judicium adversus detestandum errorem Borborianorum, Florianorum, & Procliniatarum, qui negarunt apud Philastrium ullum fore post hanc vitam judicium, contra apertissimam auctoritatem Matth. XVI. 26. XXVI. 64. Aët. XVII. 31. Apocalyp. XX. 11. &c. Venturus est idem Christus in quantum filius hominis, in assumpta scilicet humanitate. Ita Joan. cap. V. 22. & 27. hinc intelligimus quod scriptum est, *Pater non judicat quemquam*, nimirum secundum aspectabilem formam, quam solus Filius sibi per sacramentum Incarnationis univit. Videtis Augustinum Tract. XXI. in Joannem. Particula *inde* commonstrat Judicem venturum de cœlis, lucida nube circumdatum, atque appa-

tu majestatis, quemadmodum ascendit in coelum, ita Act. 1. 11. Hinc commonemur, ne ullam habeamus fidem Pseudoprophetae, & Antichristo, ex loco ignoto prodeuntibus; vide Matth. cap. xxiv. 26. 27. Comites illi affuturos Angelos, Apostolos, omnesque Sanctos habemus Matth. xxv. 31. Lucæ xxii. 30. & 1. ad Corinth. vi. 2. Certum est Apostolos, ac Martyres, ceterosque Sanctos judices assessuros, redarguentes improbos exemplo, probantes sententiam judicis, & Ahristo tamquam membra Capiti, ac Magistratus adhærentes summo Principi. Apostolos, & qui voluntariam susceperunt paupertatem præcipuo quodam titulo mundum judicatos videtur collegi ex Matth. xix. 28. an quia eminentiori loco fessuri sint, an quia & ipsi sententiam proferent, Theologi, ac Patres non consentiunt. Passionis Christi tempus in iv. articulo expressum est; at non in septimo tempus judicii: quum non sit nostrum *nosse tempora vel momenta*, quæ Pater posuit in sua potestate, Act. 1. 7. Insaniant itaque definientes ætatem mundi postremam, ac diem illam, quam Matth. xxiv. 36. noluit hominibus patefacere. Sed illorum curiositatem atque audaciam frenare studui libro xi. cap. 8.

Judicandi erunt omnes tam *vivi*, quam *mortui*. S. Pater de fide, & symb. cap. 8. & de symbolo ac Catech. cap. 14. per *vivos*, & *mortuos* intelligit justos & peccatores; sive illos, qui tempore adventus Christi adhuc vivent, & qui in hoc adventu resurgent. At Rufinus per *vivos* intellexit animas, per *mortuos* corpora. Juxta interpretationem Augustini dicimus omnibus ante tribunal Christi esse comparendum, nec excipimus parvulos decedentes sine baptismo: de quibus plura lib. xiii. cap. 8. Quando Joannes iii. 18. ait jam esse judicatos qui non credunt, & Patres aliqui affirmant judicandos duntaxat, qui in Religione versantur; id accipiendum est vel de judicii discussione, vel de privatione vitæ æternæ, vel de ordinatione, decretoque divino; ut sensus sit, infidelibus jam esse statutam gehennam, nec in judicio disceptandum cur accenseantur cum reprobis; in eos tamen sententiam esse pronuntiandam, eosque pro qualitate peccatorum esse mulcendos. Juxta expositionem Rufini apparet etiam extremi judicii finis, nempe, ut unusquisque *referat*

propria corporis prout gessit sive bonum, sive malum, ut inquit Ap. 2. ad Corinth. v. 10. Præcipuus tamen finis est Dei gloria, Christi exaltatio; & felix consummatio principatus ac regiminis hujus Ecclesiæ: de quo *finis* idem Apostolus in 1. ad Corinth. xv. 24. & seqq. Hoc articulo etiam rejicimus fatalem necessitatem inductam a Gnosticis; non enim judicio subijciuntur quæ eveniunt absque arbitrii libertate. ut disputant adversus Valentinianos Clemens Alex. lib. 2. Strom., & in 2. Apologia S. Martyr. Justinus. Hæc de septimo articulo; reliquos persequamur.

VIII. ARTICULUS.

Proximus est, *Credo in spiritum sanctum*; In Aquilejensi omittitur credendi verbum. quod tamen extat in Græcis, apud Auctorem Hist. sympoli Ap. p. 262., & falsus est hac in parte Dupinius: consentiunt quoque vetusta Gallorum & Belgarum symbola. Ubi omissum est, suppleri debet ex initio, prout indicat particula *Et* appositæ in symbolo Rufini, & apud Augustinum de symbolo ad Catech. cap. v. num. 12.

Repetitur ergo verbum credendi, ne quis a fide in Christum filium Dei, ejusque Patrem, disjungant Spiritum sanctum: quum & ejus explicita fides ad æternam salutem necessaria sit, ut constet ex concione a Paulo habita Ephesi Act. xix. 2. Consideranda est quoque vis illius particulæ *In*, quæ, ut constet ex Articulo 1. & 2. demonstrat hujus Spiritus divinitatem. Hac de causa, ut acute animadvertit Rufinus, hæc propositio articulo proximo non præmittitur, quoniam Ecclesia non est Deus, sed Deo congregata. Tam ergo exigua voce significatur in tribus Personis, citato loco Augustinus, *una natura, una substantia, una potentia, summa aequalitas, nulla divisio, nulla diversitas, perpetua caritas*. Atque ita refelluntur Macedoniani, & Pneumatomachi, qui negarunt Sancti Spiritus divinitatem. Perstringuntur eadem ratione Gallica Catechesis Calvinistarum, & Clypeus Fidei Genev. ubi traditur adorandum esse solum Patrem in nomine Filii, necnon Philippus Melanchthon, qui Locis Theolog. negat in Spiritu sancto haberi perfectam divinitatem. Rejicitur & Petri Abaleardi insignis error, de quo in priori volumine pag. 59.

Nomen *Spiritus* tribuitur tertiæ personæ , primum quia cum ab illa nulla alia procedat , nequit habere peculiare nomen , quod relativum sit ad personam a se procedentem : deinde quia nomen istud *Spiritus* distinguit hanc personam a prima , & secunda , quæ sunt unum , ut inquit Theologi , principium spirans : atque ita profitentes credere nos in tertiam Personam , iterum anathematizamus Sabellianos . Hoc nomen *Spiritus* etiam processionem tertiæ Personæ a prima & secunda commonstrat , quemadmodum explicatum est lib. VIII. cap. 21. ideoque propugnamus adversus Græcos dogma Romanæ Ecclesiæ ; de quo eodem libro cap. 18. Hunc Spiritum appellamus *sanctum* , quoniam ejus inhabitatione remittuntur peccata , & anima sanctitate exornatur ; ideoque detestanda est blasphemia Theodori Beza scribentis in Confess. punct. 4. art. 10. Spiritum Sanctum æque ac in justis permanere in iis , qui turpissimis sceleribus inquinantur . Ex quo autem in justis habitet sanctitatem impertiendo , & spiritum innovando , recta ratione damnamus Novatores , qui negant inherentem justitiam .

ARTICULUS IX.

Nonus est , *Sanctam Ecclesiam Catholicam, Sanctorum communionem* . Aquilejense , & Orientalia non habent *Catholicam* , & quæ deinceps sequuntur . Hæc tamen jure meritoque adjecta sunt . Nam vox illa *Catholicam* extat in antiquissimo symbolo Alexandri Episcopi Alexandrini apud Theodoretum lib. I. cap. IV. , in utroque symbolo Epiphani in Ancorato : cumque Alexander Episcopus Alexandrinus floruerit ante annum 325. aut circa hæc tempora , errat Franciscus Picus affirmans sententiam de *Ecclesia Catholica* , tempore Nicænæ synodi , hoc anno celebratæ , nequaquam apparuisse . Reliqua adversus Schismaticos dicuntur apposita : sed omnia in solo *Ecclesiæ* vocabulo continentur nam ipsa est *Ecclesia sancta* , *Ecclesia una* , *Ecclesia vera* , *Ecclesia Catholica* , contra omnes hæreses pugnans , &c. inquit S. P. de symb. ad Catech.

Ecclesia sic appellata ab ἐκκαλέω , *evoco* , est aggregatio fidelium , quos de tenebris gentium Deus vocavit in admirabile lumen suum , ut in unum cœtum coadunati te-

neant eandem fidem , degant sub eodem capite , eandem participant sacramenta . Cur huic articulo præpositio *In* non addatur , dixi paullo supra ex Rufino . Nunc ex ipso nomine *Ecclesia* colligimus credere nos unam Christianorum congregationem a Jesu Christo institutam , & ab Apostolis per orbem terrarum divulgatam , non incertis privatique documentis directam , neque invisibilem & occultam ; sed præditam salutaribus fidei morumque regulis , certisque distinctam characteribus , idest , doctrina , sacrificio , cultu , Pastorum ordinatione ac regimine , sanctitate morum , & Apostolicæ originis antiquitate . Firmissime itaque tenemus Ecclesiam hanc non extare apud Protestantes , qui illam constituunt in occulto cœtu electorum , negantque Apostolicæ Cathedræ auctoritatem , Sacerdotum ordines ac ministeria , & excogitatis pro libidine dogmatibus , ac institutionibus non Apostolos habent auctores , sed Apostatas , ejectos , turpissimisque flagitiis contaminatos .

Hanc *Ecclesiam* singulari numero appellamus quoniam debet esse *una* , quod explanationis causa addidere symbolum Nicænum & Constantinopolitanum . Alexander vero Alexandrinus citato loco majori emphasi ait , Μία , ἡ μόνη , *unam* , & *unicam* . Hæc Ecclesiæ unitas est conspiratio omnium fidelium in eadem fide , ac doctrina ; quamobrem segregati sunt ab Ecclesia omnes manifeste hæretici : & idcirco Rufinus scribit , quod docuit Marcion , quod Manichæus , quod Paulus Samosatenus , quod Arius , quod ceteri hæretici , commonstrare quomodo horum sectæ non Ecclesiam constituent , sed *concilium vanitatis* . Præter unionem doctrinæ , character Ecclesiæ est unio membrorum inter se , & cum mystici hujus corporis Capite , idest , Romano Pontifice . Hac de causa separatos ab Ecclesia Novatianos dolet Ep. 43. ad Cornelium Papam S. Cyprianus . Idem scribit de Donatistis lib. 2. contra Parmenianum Optatus . E contra S. P. Augustinus in libris de Baptismo impense eundem Cyprianum commendat , quod ebulliente controversia de Rebaptizandis , nunquam passus sit invehiri schisma , & fidelium caritatem disrumpi . Vide lib. 2. de Baptismo contra Donatistas cap. 6. Assentiendum Propterea est Belarmino lib. III. De Eccl. cap. 5. aliisque plurimis segregantibus ab Ecclesia non solum

hæreticos, verum etiam schismaticos.

Præterea Ecclesia dicitur *Sancta*. I. ratione doctrinæ, quum in Ecclesia nihil a supremo Rectore proponatur, quod non sit pium, honestum, formandisque bonis moribus consentaneum. II. ratione Institutoris, qui nobis factus est redemptio; & sanctificatio, ac membris sibi per fidem unitis, dummodo apte se disponant, justitiam ac sanctitatem impertitur. III. ratione Sacramentorum, quæ digne dispositis conferunt remissionem peccatorum, & gratiæ augmentum. IV. ratione antiquorum rituum, quibus Dei, Sanctorumque cultum Ecclesia promovet. V. ratione plurium membrorum, idest, fidelium, qui vivunt vitam cœlibem, incontaminatam, atque honestissimam. Jure ergo meritoque scripsimus cap. v. non extare apud Heterodoxos, qui flagitiosam vitam approbant, Ecclesiam Christi.

Deinde Ecclesia appellatur *Catholica*, scilicet universalis. *Catholicum* idem est, ac toto orbe diffusum: ideoque non est vera Ecclesia hæreticorum, qui latitant in angulis provinciarum. *Catholicam*, (inquit Auctor serm. 181. de Temp. inter Augustinianos) dicit toto orbe diffusam, quia diversorum hæreticorum Ecclesie ideo Catholice non dicuntur, quia per loca, & per suas quasque provincias continentur. Apostolorum ergo tempore Ecclesia erat Catholica, quia distincta a Synagogis limitibus terræ Chanaam circumscriptis. Nec valet quod opponit Vossius, tunc extra Palæstinam fuisse aliquos religionis Judæos: nam singulis Religionis causa Jerosolymas conveniendum erat. Insuper Apostoli mandatum acceperant prædicandi Evangelium in universo mundo, eratque amplitudinis Ecclesiæ spes firmissima, & aperta promissio. Etiam *Catholica* appellatur, quatenus nemo, ubicunque existat, nisi in ipsa Ecclesia salvari potest; quia nequit *fractus ramus ab arbore fructus germinare*, ait in libro de unitate Eccl. Cyprianus. Idcirco credimus neminem extra Romanam Ecclesiam salutem consequi.

Sanctorum communionem Auctor predicti serm. 181. de Temp. refert ad Cives supernæ Jerusalem, quibuscum societate, & spei communionem tenemur, ita ut nos de illorum imitatione cogitemus, illi autem pro nobis dignentur Dominio supplicare. Rejicienda non est hæc interpretatio: cum enim caritas

nunquam excidat, nequeunt Sancti a nobis societate disjungi: & ideo credimus illos jam beatitudine perfrui, pro nobis orare, & a nobis religiose coli, adversus antiquos Milenariorum errores, & recentiorum hæreticorum perfidiam. Hæc tamen Sanctorum *Communio* duo alia significat, idest, appellationem fraternitatis, quam invicem Catholici fovant & orationum, bonorumque operum, quæ sunt in Ecclesia, participationem. In illius fraternitatis contellationem consueverunt olim novi Episcopi alios electionis suæ reddere certiores per literas, quas appellarunt *Communione*: quarum exemplar extat Epist. 42. Cypriani ad Cornelium Papam, & vicissim Cornelii ad Cyprianum. Huc spectant literæ datæ fidelibus peregre profecturis, ut in communionem ab omnibus Ecclesiis reciperentur; piaque consuetudo consecrationis olim de licentia Episcopi advenis demandata, us narrat de Polycarpo Romam sub Aniceto adventante Eusebius lib. v. H. Eccl. cap. 24. Bonorum orationes ceteris prodesse, ne alia exempla proferam, demonstrant preces Stepani, & piæ matris Monicæ lacrymæ.

X. ARTICULUS.

Decimus est: *Remissionem peccatorum*. In tabula Dupinii conveniunt in hoc articulo quatuor antiqua symbola. Quidam putant eundem articulum receptum tempore Cypriani; eo quod desideretur in symbolis Tertulliani, Irænei, & Origenis. Nil id ingerit difficultatis; commemorata enim *Ecclesia*, statim intelligitur peccatorum remissio: quoniam & Ecclesiæ ministris data est potestas remittendi, & retinendi peccata, Joannis xx. 23. & in Ecclesiam cooptamur per Baptismum, quo remittantur ipsa peccata, Act. 11. 28.

Credimus itaque hoc articulo per Baptismum deleri omnia peccata, & legem Christi etiam hoc titulo ceteris esse præstantiorem, quod habeat expiationem pro quocunque flagitio; cum gentiles viam delendi culpam, & fugiendi supplicium ignorarent, & expertes sacrificiis quibus culpæ reatus abstergeretur; cujus delendi vim nec habebant sacramenta veteris legis suapte natura: immo adversus adulteria, & graviora delicta hæc nullum afferebant remedium. At Baptismum omnia prorsus peccata tollit, ut docet Augustinus

in Ench. cap. 64. ad hunc sensum innuendum symbolum Nicænum posuit, *Confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum*. Credimus tamen in Ecclesia remitti quoque peccata post baptismum patrata, contra Basilidem, Montanum, & Novatum: quorum primus apud Clem. Alex. libro 4. Strom. volebat condonari tantum peccata ex ignorantia & præter voluntatem commissa: alter, ut inquit Hieronymus lib. 2. adversus Jovianum, negabat posse renovari per poenitentiam, qui sibi crucifixerunt filium Dei: ultimus, auctore Epiphanio H. Cathar. agebat nullam spem veniæ lapsis post baptismum relinqui. Fatemur quoque peccata vere dimitti, non tegi duntaxat, damnantes cum Lutherum asserentem art. 2. inter damnatos a Leone X. remanere post baptismum peccata, tum Calvinum scribentem in III. Inst. cap. 2. §. 11. reprobos nunquam consequi remissionem peccatorum. Venialia peccata etiam elemosyna & oratione deleri, docet S. Pater de symb. ad Catech. Ita peccata ante baptismum commissa delentur Sacramento regenerationis: quæ postea patrata sunt, per sacramentalem absolutionem quotidiana autem ac venialia oratione, jejuniis, elemosyna. Etiam temporalis scelerum poena per Indulgentias relaxatur. At hæc nonnisi baptizatis prodesse possunt, quoniam nequit percipere fructum passionis Christi, qui in morte ipsius baptizatus non est, ut scribit Apostolus ad Rom. cap. 6. Etiam baptismum adultorum præcedere debent debita dispositiones: ut liquet ex Act. 11. 38. *Pœnitentiam agite, & baptizetur unusquisque vestrum, &c.* necnon ex iis, quæ ante baptismum exigebantur a Cathecumeno, recensitis a Justino in 2. Apologia, a Tertulliano in libro de Baptismo, & ab Origene hom. 21. in Lucam. Verum de his dispositionibus pertractavi lib. XIX. c. 4.

XI. ARTICULUS.

Carnis resurrectionem, Undecimum scilicet articulum, habent symbola quæque. Aquilejense addito pronomine ait, *Hujus Carnis*. De antiquitate hujus articuli, nec Vossius misit; annuntiatam quippe resurrectionem ab initio Evangelii, constat ex Act. XVII. 18. ex 1. ad Corinth. XV. & 2. ad Timoth. 2.

Non corporis dictum est, sed *carnis*; quoniam corpora sunt cœlestia, terrestria, & aërea; caro autem designat speciem corporis peculiarem. Recte dicitur a Damasceno lib. IV. de fide Orthod. cap. 1. anastasis, sive resurrectio, *δεύτερα τὸ πεπτωχότος σῶσις*, *nova ejusdem corporis, quod ceciderat, suscitatio*, sive, ut inquit de Resur. carnis 6. Tertullianus, *recidivatus*. Ipsa Resurrectionis ratio postulat, ut quod morte cecidit, illud excitetur: & ideo pronomen additum ab Aquilejensibus continetur in ipso *Carnis* vocabulo. Apparet hinc error Origenistarum, & Bardesanistarum, qui *Corporis* resurrectionem dicere maluerunt, opinantes non carnem hanc redituram, sed corpus aëreum, atque alterius naturæ: de quo errore vide Hieronymum in Epist. ad Pammach. & Oceanum. Rufinus in 1. adversus eundem Hieronymum Invektiva, ut se purget ab hoc errore, affert symbolum Ecclesiæ suæ Aquilejensis, in qua, ut diximus, addebatur pronomen, & digito etiam tangebatur frons, quasi diceretur, *Credimus carnis hujus, quam contingimus, resurrectionem*. Opinionem, quam sequuti sunt Origenistæ, viguisse tempore Clementis Romani, non obscure conjectat Auctor Hist. symboli Apost. cap. VII. n. 40.

Deterrima via aberrarunt, qui resurrectionem negarunt penitus: cujusmodi fuere Sadducæi Act. XXI. 8. Hymenæus & Philetus 2. ad Timotheum II. 17. Basilides, Cerdon, & Apelles apud Tertull. de Præscript. Valentiniani, Archontici, & Hierachitæ, apud Augustinum de Hæres. n. II. 20. 47 Seleuciani, & Procliniatæ, apud Philastrium, aliique plures apud Vossium disput. XII. Th. I. num. 3. Recte Justinus in Exposit. symboli, ait hanc resurrectionem *non solum a gentilibus, sed etiam ab hæreticis impugnari*. Movet me tanta adversariorum pervicacia ad vindicandum hoc loco Catholicum dogma demonstrando futuram esse resurrectionem, & idem corpus restituendum animæ suæ, licet diversis affectionibus præditum. Leget autem, qui plura desiderat, Tertullianum de Resurrect. Carnis, S. P. Augustinum lib. XX. de C. D. cap. 6. 7. 14. 20. 21. lib. XXI. cap. 4. & seqq. serm. 240. & duobus sequentibus, Friderici Naueas Episcopi Viennensis tres libros de Resurrect. Estium, aliosque Scholasticos in dist. 43. libri quarti, Vossium quoque citata disput. XII. & XVI. Nos sa-

tis esse arbitramur tria, quæ proxime sequuntur, asserta.

Assero primum futuram esse corporum Resurrectionem, quod probo auctoritate utriusque testamenti, Patrum traditione, confutatione Gentilium, & ratione Theologica. Et loca quidem prioris testamenti afferenda sunt adversus submotos quosdam Recentiores, qui etsi Resurrectionem fateantur, negant hanc evinci ex libris legis veteris. Jobus enim ix. 25. ait, *Scio quod Redemptor meus vivit, & in novissimo die de terra surrecturus sum: & rursum circumdabor pelle mea, &c.* Psalmus xl. 9. *Numquid qui dormit, non adjiciet, ut resurgat?* & ciii. 29. *Auferes spiritum eorum, & deficient, & in pulverem suam revertentur. Emitteres spiritum tuum, & creabuntur, & renovabis faciem terræ: de quo loco plura adversus Sadducæos R. Manasses Ben Israel in lib. de Res. mort. Esaias xxxvi. 19. *Vivent mortui tui: interfecti mei resurgent: expergimini, & laudate, qui habitatis in pulvere.* Ezech. xxxvii. 12. *Ecce ego aperiam tumulos vestros, & educam vos de tumulis vestris, popule meus: & scietis quia ego Dominus, cum dederō spiritum meum in vobis, & vixeritis, &c.* Daniel xii. 2. *Et multi de his, qui dormiunt in terræ pulvere, evigilabunt: alii in vitam æternam, & alii in opprobrium, ut videant semper.* Oseas denique xii. 14. *De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos: ero mors tua o mors, morsus tuus ero inferne.**

Mercerus, Grotius, Vossius, Manasses Ben Israel, & Rabbiorum complures negant resurrectionem probari ex cap. xix. Jobi, ob diversum sensum quem exhibent hebræa, *Scio, quod Redemptor meus vivit, & novissimo surget super pulverem, & postquam pellem meam corroserint hanc, rursum illa circumdabor.* Ait ergo Job duntaxat, posse Deum restituere pristinam formam corpori ejus morbis, vermibusque promemodum exeso. Verba Esaiæ, & Ezechielis explicantur a viris doctis de insperata liberatione Israelitarum, qui ob summas calamitates mortuis æquiparantur. Reliqua nunquam adversus Sadducæos ab antiquis Rabbis prolata sunt, quod nullam vim ad eos revincendos viderentur habere. Ex veteri itaque Testamento minime probatur resurrectio mortuorum. Imo occurrunt ibidem aliqua, quibus hæc resurrectio oppugnatur. Nam Ps. i. 5. legitur:

Non resurgent impii in judicio: & lxxvii. 39. Et recordatus est, quia caro sunt, spiritus vadens, & non rediens. Job resurrectionem negat cap. xiv. 7. *Lignum habet spem; si præcisum fuerit rursum virescit, & rami ejus pullulant. . . . Homo vero cum mortuus fuerit, & nudatus atque consumptus, ubi quæso est?* Ecclesiasticus autem cap. iii. 19. inquit: *Idcirco unus interitus est hominis & jumentorum, & aqua utriusque conditio.* Hæc & alia his consimilia corporum resurrectionem potius evertunt, quam evincant.

Verum ex adverso reponimus, sensum Jobi optime a Latino interprete expressum. Ut eum mittam quod observat Didacus a Stunica nostri Ordinis, Comment. in Job. pag. 306. facile commutari quiescentes literas, *וְיָחַי*, nec mirum esse, si ponitur *וְיָקִי*, *surget*, pro *וְיָחַי*, *surrecturus sum*: Vulgata cum hebraico textu non pugnat. Illorum quippe verborum, *Redemptor meus novissimo surget super pulverem*, sensus est, inquit in hunc locum Guilelmus Estius, *Surget ad suscitandum sua præsentia mortuos in die judicii, quod ex subjectis verbis est manifestum.* Hanc Estii expositionem probat etiam Codurcus. Præterea si ad Christum Redemptorem textus referatur; annon prædicatur aperte resurrectio Salvatoris, qui primitiæ fuit dormientium, ut explicat etiam Clarius? Referri autem ad Christum, qui resurrectione sua nostram repromisit, cum ipsa Lectione hebraica manifestum est, tum Græca, & Syriaca: quarum una habet, *Scio enim quia æternus est, qui me resoluturus est super terram ad resuscitandam cutem meam*; altera, *Ego quidem scio, quod Salvator meus vivens sit, & in consummatione super terram appariturus.* Vide Biblia Waltoniana Tom. iii. p. 4. Denique Jobum non loqui de sola vermium corrosione, sed de resolutione proprii corporis in pulverem, postquam ait carnem suam jam contritam, macieque solutam fore resuscitandam, tria commata ostendunt: primum est, *וְאֶחָדָם יִפְּסֹד וְיִחַי*, *Et postquam pellem meam contriverint hanc, ubi non solam cutis corrosionem, sed omnimodam corporis corruptionem demonstrat verbum פִּסָּד, quod est confringere, occidere, excutere: unde Anglorum versio apud Sixtinum Amama in Antibarbaro est, Etiam si post pellem meam, hoc corpus destruant; & Scholia Genevensia, Quand mesmes il me*

reduiroit au plus grand extrémité, & que je sauroit du tout consommé. Itaque ex ipsa Novatorum expositione Job non solum superabat restorationem cutis, sed & resurrectionem corporis penitus consumpti, & emaciati. Alterum est illud, *וְיָשׁוּבָה עָפָר*, *surget super pulverem*, quod voluit ad Redemptorem referri. At *וְיָשׁוּבָה*, non cutem disruptam atque corrolam significat, sed *terram*, *minutumque pulverem*; ideoque sensus est, potentia Domini non solum corrolam carnem restituendam, sed etiam suscitandum corpus, posteaquam redierit in pulverem. Tertium est, *אֶחָד אֶלֹהִים*, *Videbo Deum*, nam *אֶחָד*, non est experiri divina beneficentia corporis sanitate, sed *videre*, *mente intueri*, & *contemplari*, & consequenter exprimitur visio Dei, in carne surrecturis repromissa. Atque ita ex hebraico textu, quem tam mirifice extollunt Sectarii, comprobatur sensus Vulgatæ. Nisi ergo Mercerus, Grotius, Amama, Vossius, & alii subscribere velint Augustino, qui libro xii. de C. D. cap. 29. ait, *Job, sicut in exemplaribus, quæ in hebræo sunt, invenitur, resurrectionem carnis sine dubio prophetavit*; audiant saltem comilitonem suum, Sebastianum Munsterum scribentem in hunc locum, *Aperte adstringitur resurrectio mortuorum: & quod hic habet Callalion, Christi resurrectio, quam hominum resurrectio sequetur.*

Saltem Prophetiam Ezechielis non posse accomodari soli Israelitarum restitutioni probat Manasses Ben-Israel, quia Propheta collectionem populi ibidem prænuntiat parabola duorum lignorum, in quorum uno scriptum erat nomen Ephraim, in altero Juda: & quia manifeste sepulcra, cadavera, & spiritus vitæ ibidem commemorantur. At dato tam ab Esaia, quam ab Ezechiele annuntiarum restitutionem regni Israel sub resurgentium ossium imagine: consequitur etiam ipsam resurrectionem futuram esse; quoniam, ut ait in hunc locum Hieronymus, *Nunquam poneretur similitudo resurrectionis ad restitutionem Israelitici populi significandam, nisi staret ipsa resurrectio, & futura crederetur: quia nemo de rebus non extantibus incerta confirmat.* Idem demonstrat Tertullianus de Resurrect. Carnis cap. 30. & 31. Danielis verba, ut observat S. P. Augustinus lib. xx. de C. D. cap. 23. confirmatur a Christo Joannis v. 29. & verba Olæ repe-

tuntur ab Apostolo i. ad Corinth. xv. 59. & utrobique aptantur resurrectioni, unde nequeant nisi impudentissime aliter exponi.

Cur Sadducæi refutati non fuerint hisce Prophetis testimoniis in causa est, quod quinque libros Moysis reciperent, rejectis Prophetis: *Taceo* (inquit Tertull. de Præscript. cap. 45.) *Judaismi hereticos, Dositheum Samaritanum, qui primus ausus est Prophetas, quasi non in Spiritu sancto loquutos repudiare: taceo Sadducæos, qui ex hujus erroris radice surgentes ausi sunt ad hanc hæresim etiam resurrectionem carnis negare.* Et Hieronymus in cap. 22. Mat. *Sadducæi*, inquit, *quinque tantum libros Moysis recipiebant, Prophetarum vaticinia respuentes.* Id negari Clericus in Proleg. H. E. sect. i. cap. iii. n. 9. quia nusquam a Christo, & Apostolis, nusquam a Josepho hoc flagitium Sadducæis exprobat. At Ger. Vossius disp. x. num. 7. ait assertionem Tertulliani, & Hieronymi verissimam esse, Scaligerum, quem sequitur Clericus, duci argumentis haud satis firmis, consentire hac in re veteres & recentiores, Flavium quoque Josephum lib. xii. cap. 18. & Josephum Gorionidem lib. 14. H. cap. 6. Addamus nonnulla. R. Simon Ben Johay refellit Sadducæos ex Gen. iii. 9. In Jalkut revincuntur ex Gen. xxxvii. 10. Rab-Mehir illos confutat ex cap. xv. 1. Exodi. Gamaliel ex Deut. iv. 1. Raba ex Deut. xxxii. 6. Collegit omnia Manasses Ben-Israel in libro de Resurrect. Mortuorum: nos hæc Rabbiorum argumenta nimis abstrusa reliquimus studiosis: & hinc inferimus, Sadducæos præsertim ex Pentateuco a Rabbis refelli, quod solos Moysis libros summo honore dignarentur, reliquos aut abjicerent, aut saltem pro Canonicis non haberent.

Neque dogma Catholicum ullo contrario textu oppugnatur. Nam Psalm. i. *resurgere* idem est ac *justificari*, *consistere*, *non erubescere*: ac sensus est, impii non justificabuntur Deo iudice, confundentur, causa cadent. Psalm. lxxvii. demonstratur vitam hominis, ad instar venti, esse brevis ævi, per se statim recedere, nec redire, nisi divinitus, voluptuosam hanc vitam cito deperdi, & in puncto cum summa calamitate commutari, nullam ex gehennæ supplicio redemptionem sperandam Jobus resurrectionem non denegat, sed ibidem v. 12. futuram ait post corporum transitum, & constituto tempore: ne

repetam exquisitum testimonium cap. xix. abunde a falsis interpretationibus vindicatum. Ecclesiastæ denique sensus est, nil mirum si in hac vita boni non discernuntur a malis, cum vix discrimen sit homines inter ac pecudes, dum simul prodeunt in lucem, ac similiter dissolvuntur in pulverem: bonorum præmium manere post mortem; & Deum tandem, uti habetur in fine libri, omnia adducturum in iudicium. Vide 1. Volum. P. 304.

In novo Testamento apertissime carnis resurrectio prænuntiata est. Matth. xxii. 31. *De resurrectione autem mortuorum non legistis, quod dictum est a Deo dicente vobis: Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob? Non est Deus mortuorum, sed viventium.* Joan. v. 28. *Venit hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem filii Dei: & procedent, qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ, qui vero mala egerunt in resurrectionem iudicii:* & Martha Joan. xi. 24. *Scio quia resurget in resurrectione in novissimo die.* Act. xxiv. 15. Paulus Felici præsidii proficitur credi a se, *Resurrectionem futuram iustorum, & iniquorum.* Luculenter ibidem Paulus in 1. ad Corinth. xv. hoc demonstrat I. ex resurrectione Christi versu 12. *Si autem Christus predicatur quod resurrexerit a mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis, quoniam resurrectio mortuorum non est?* II. ex veritate Apostolicæ prædicationis ac fidei, versu 14. *Si Christus non resurrexit, inanis est ergo prædicationis nostra, inanis est & fides vestra.* III. ex quo, nisi resurrectionis & melioris vitæ spes superesset, Christiani forent omnium mortalium miserrimi, versu 19. *Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiles sumus omnibus hominibus.* IV. ex comparatione Adæ v. 22. *Et sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificabuntur.*

Traditionem Catholicorum Patrum nemo unus negabit. Polycarpus apud Eusebium lib. iv. H. Ecel. 15. morti proximus ait: *Benedico te, qui me in hunc diem, & ad horam hanc perducere dignatus es, ut partem caperem in consortium Martyrum, & in calice Christi tui, in resurrectionem vitæ æternæ, animæ simul & corporis in corruptione Spiritus sancti.* Justinus resurrectionem asserit in 2. Apologia. Athenagoras & Tertullianus de hoc argumento librum integrum

conscripterunt. Irenæus futuram resurrectionem probat libro v. adversus hæreses. S. P. Augustinus exquisite hanc quæstionem adversus Gentiles pertractat in locis superius laudatis, quod & præstant alii Patres, Ambrosius lib. 2. de fide, Theodoretus lib. v. H. fab. cap. 19. &c.

Facillimum est Sadducæos & Gentiles refutare opposcentes hanc resurrectionem esse impossibilem. Ac 1. Augustinus xxii. de C. D. cap. 5. ingeniose demonstrat, id cum jam credatur ab universo fere mundo, non esse incredibile. 2. Justinus in Apologetico demonstrat non esse censendum impossibile Deo, quod est impossibile alicui; sicut naturæ impossibile est sine semine animans producere, quod tamen potuit Deus. 3. Scholastici demonstrant illum, qui compositum produxit ex nihilo, a fortiori posse illud restituere dissolutis quidem principiis, sed remanentibus, 4. Fridericus Episcopus Viennensis probat possibilitatem resurrectionis ex quo Elias suscitavit filium viduæ Sareptanæ, Eliseus filium Sunamitidis, Christus adolescentulum Naimi, puellam filiam Jairi, & Lazarum quatruiduanum, Petrus Tabitham, Paulus Eutychum: quos olim suscitatos sacri libri commemorant. 5. Nec sapientes Ethnici id impossibile crediderunt; cum suscitatum Armenium quemdam scribat Plato in x. de Republ. Valerius Max. lib. 1. c. 8. Plutarchus Sympol. ix. 5. Macrobius, ac Tullius in Som. Scipionis. Resuscitatam mulierem scribunt Heraclides Ponticus in libro de Exanimi, Diogenes Laertius in Empedocle, Galenus vi. de locis affectis, Plinius lib. vii. c. 32. Idem accidisse Aristæo narrant Herodotus in Melpomene & Plutarchus in Romulo: quas fabulas literis non mandassent, si incredibiles existimassent, ut inquit Grotius lib. ii. de Verit. Relig. Christ. cap. vii. Vid. Æneam Gazæum in Teophrasto Tom. viii. Bibl. PP. plura Gentilium testimonia proferentem. 6. Nequit in dubium revocari Christi resurrectio, ut demonstro lib. xxv. cap. 10. neque id negat ex Judæis Josephus lib. xviii. Antiq. cap. 4. R. Jehuda in libro Arcanorum citato ab Huetio Dem. Evang. Proph. ix. cap. 142. & R. Bechai apud H. Grotium. 7. Omnes Platonici affirmarunt abstrusiora, opinantes Iustorum animas facta oblivione veterum miseriarum, postquam cunctis

diis requiverint, velle reverti ad corpora corruptibilia; quod, ut Augustinus observat *serm. 143. de Temp. nunc 241.* horruit etiam Virgilius dum ait 6. *Æneidum* Anchisi asserendi redituras ad corpora animas illustrium Romanorum, respondisse Æneam admiratione perculsum:

O Pater, an me aliquas ad cœlum hinc ire putandum est

Sublimes animas, iterumque ad tarda reverti

Corpora?

Opponebat Porphyrius, omne corpus fugiendum esse: sed S. P. eodem sermone illum revincit, ex quo idem Porphyrius crederet mundum animal magnum præditum intellectu, & anima, quam appellabat aut Iovem, aut Hecatē. Si ergo, ait Augustinus, *æternus mundus, & sine fine manet mundus, & animal est mundus; anima ista semper tenetur in mundo. Quid dicebas, Corpus est omne fugiendum? Ego dico beatas animas incorruptibilia corpora semper habituras. Tu qui dicis corpus omne fugiendum, occide mundum. Tu dicis, ut fugiam de carne mea; fugiat Jupiter tuus de cœlo & terra.*

Platonicos vero negantes terrenum corpus posse consistere in cœlo refutamus 1. quia si aves levitate pennarum portantur in aere, possunt quoque divina virtute in cœlis immortalia corpora permanere. 2. quia etiam homo sine pennis, cum sit terrenus, carpit vitam de superiori elemento. 3. quia aut Dei, aut dæmonis virtute Vestalis virgo aquam continuit in cribro. 4. quia & imbres antequam in terram decendant, pendunt in nubibus. 5. quia si plumbum ab artifice accipit formam, qua natet super aquam, potest omnipotens corpori humano talem qualitatem concedere, qua feratur in cœlum. His exemplis refellit Platonicos opposcentes corporum gravitatem magnus Augustinus lib. *xxii. de C. D. cap. xi. & serm. 147. de Temp. nunc 242.* Adde doctes corporis gloriosi, de quibus infra.

Nulla ergo contraria argumentatione mortuorum resurrectio concutitur; eamque etiam ipsa ratio suadet, spectata enim divina retributione, ut anima simul & corpus moralia opera exercent, licet illa tamquam causa princeps, hoc tamquam instrumentum, ita debet utrumque pro sua conditio-

Berti Theol. Tom. IV.

ne aut præmium, aut supplicium referre. Caro (inquit Tertullianus de Resurr. cap. 7.) dum ministra, & famula animæ deputatur, consors, & coheres invenitur; si temporarium, cur non æternorum? Et Æneas Gazæus paullo supra laudatus, Quo pacto justum non erit animæ bonis id corpus frui, cujus in adversis rebus societatem nunquam declinavit? Vide & Chrysostomi in Epistolam ad Corinth. Hom. 38. & 39. Accedit argumentum Apostoli petatum ex comparatione Adam cum Christo. Illud urget Tertullianus eodem libro cap. 48. Prætermitto argumentationem depromptam ex Apostolorum ac Martyrum tolerantia; quam adhibet idem Apostolus versu 32. præcitati capitis xv. versatque eleganter Auctor Responsionis ad objecta Græcorum inter Opera S. Justinii. Hactenus primum assertum satis, ut arbitror, confirmatum est.

Deinde affirmo resurrectionem futuram in eodem corpore, quod morte dissolvitur: atque id proxima argumenta corroborant. I. Ipso Resurrectionis vocabulo ostenditur, quod excidit, hoc resurgere. II. Mortuos, qui in monumentis audient vocem filii Dei, nemo, inquit Tertull. cap. 37., poterit interpretari nisi corpora, & carnem, quia nec ipsa monumenta aliud sunt, quam cadaverum stabula. III. Christus, ait Ambrosius lib. 2. de Sacram. cap. 6. invenit resurrectionem, ut redintegraret cœleste beneficium, quod fraude fuerat serpentis amissum; ideoque restituendum est idem corpus, quod ablatum est morte. IV. Non omnes resurgentes immutabuntur, ut docet Apostolus eodem cap. vers. 51. quoniam multi in ictu oculi requiescent, & reviviscunt, ait S. P. Augustinus lib. *xx. de C. D. cap. 20.* Si autem hi in proprio corpore surgent, cur non alii? V. In resurrectione Christi, & Lazari, quæ sunt typus universalis, suscitatum idem corpus membrorum contactu, epulisque probatum est. VI. Hoc, non aliud corpus effecit quæ animus cogitavit, ideoque & istud aut pœnæ reservatur, aut gloriæ.

Mirum quanta hoc loco obijciunt increduli! Primo, inquiunt, si corpus in cineres resolutum est, quomodo iterum coagmentabitur? Deinde quædam corpora mare deglutivit, quædam vocarunt feræ ac pisces, & in membra & carnem aliorum animantium conversa sunt. Præterea cui bono suscitatio

E e e

abor-

abortivorum fœtum, atque monstrorum? Rursus si ulterius non erunt nuptiæ, & concubitus, cur resurgent fœminæ? Ad, quid sexus discrimen? Num ut flectat ad libidinum oblectamenta? Insuper si idem surgat corpus, habebit pilos, ungues, humores excrementitios, & sanguinem; quæ iterum inducent corruptionem, ac mortem. Denique, nisi in altera vita paratæ sint epulæ, turpesque voluptates, superfluum est ad illam corporalia membra evocare.

At respondeo hæc omnia revinci sola fide in summam Dei potestatem. Brevi ad singula aliquid reponamus. Ad primum Apostolus affert comparationem seminis, quod putrefactum humorem circumfusus attrahit, radices figit, emittit florem, erigit culmum, aristas nutrit, resuscitatque extinctum jam triticum. *Seminatur corpus animale*, inquit Paulus v. 44. *surgit corpus spiritale*. Mire explicat hanc seminis comparationem in suo Theophrasto, sive Dialogo de Resur. mort. Gazæus. Vide & Tertullianum cap. 52. S. Paulinus de obitu Celsi pueri satis apposite.

Nullus eram, & faciente Deo sum natus ut essem,

Nunc jam de proprio semine rursus ero.

Nam licet in tenuem redigantur & ossa favillam,

Corporis integri semina pulvis habet.

Idem dicendum de membris dissipatis, atque dispersis. Tertullianus cap. 63. ait *carnem in suam matricem terram quasi per ambages resorberi, ut ex illa repræsentatur*. S. Pater Augustinus, *Absit* (inquit de C. D. lib. xxii. cap. 20.) *ut sinus ullus, secretumque nature ita recipiat aliquid subtractum sensibus nostris, ut rursus omnium Creatoris aut lateat cognitionem, aut effugiat potestatem*. S. Paulinus ibidem:

Sed licet e membris in humum transmissa ferinis.

Membra hominum vivo semine salva manent.

Affirmandum idem est de pueris, monstris, & abortivis anima informatis, quos omnes suscitandos divina potestate integris membris, atque ætate perfecta, non est incredibile: quoniam, ut ait S. Pater Augustinus eodem libro. cap. 14. *Hunc perfectionis modum sic habent omnes, ut cum illo concipiantur, atque nascantur: sed habent in ratione, non in mole; sicut ipsa jam membra omnia*

sunt latenter in semine, cum etiam natis nonnulla adhuc desint. Feminas in proprio sexu resuscitandas dicimus, cum eodem Augustino seq. cap. 17. *quia non est vitium sexus femineus, sed natura: neque ex seminarum aspectu consequetur oblectamentum libidinis; nam prius quam peccassent, nudi erant, & non confundebatur vir & femina*. Corporibus ergo illa vitia detrahentur, natura servabitur: ait ibidem Augustinus. Haud vereor, quin S. Patris opinio verior sit, quidquid visum aliquibus: adstipulantur enim illi Tertull. cap. 60. Ambros. de Resurrect. Hieronymus Ep. ad Pammachium, Eugenius, & Julianus Tolet. lib. iiii. Περὶ γένεως. cap. 24. Scholastici fere omnes in iv. sen. dist. 44. Porro quod nonnullos movet dictum Matth. xxii. 30. *In resurrectione neque nubent, neque nubentur; & ad Rom. viii. 29. conformes fieri imaginis filii sui*, nequit trahi ad feminei sexus abolitionem; cum unum de sexus usu accipiendum sit, alterum de immortalitate, & gloria prædestinatorum. Humores deservientes tantum generationi ac nutritioni, nec non excrementitios non ad futuros in corpore resurgentium ultro assentimur. Erunt tamen reliquæ partes, quia licet plures pristina non exercebunt officia, ut alvei gurges & ubera, spectant tamen ad corporis decorem, & complementum. Ita inquit Tertullianus cap. 60. *Omnis compago pristina necessaria est soli navis saluti, licet vacatura*. Recte ergo Prudentius in fine Apoth.

Quid modo vivit, erit: nec me vel dentate, vel unque

Fraudatum revolvat patrefacti fossa sepulcri.

Si opponas quod ait Apostolus versus 50. non semel laudati cap. xv. ad Corinth. *Caro & sanguis regnum Dei possidere non possunt*; Respondeo, carnem, & sanguinem eo loci poni secundum mortalitatem, sive carnis & sanguinis corruptionem; nam sequitur, *Neque corruptio incorruptionem possidebit: idest, significari corpus, quale nunc habemus, fluidum & fragile: sive etiam intelligi opera carnis & sanguinis, quamvis de incorruptione loqui Apostolum pateat ex verbis proximis, & fusiori explicatione demonstrat summum vas scientiæ Augustinus Epist. 146. nunc 205. ad Consentium*. Sed otiosum erit amplius in hac secunda thesi versari

Tertio loco dicendum est de quantitate corporum resurgentium. Futura hæc incorruptibilia & immortalia, probatur cum ex Apostolo v. 52. *Canet tuba, & mortui resurgent incorrupti*; cum ex fine Resurrectionis, qui est ut qui bona egerunt simul cum corpore transferantur in vitam æternam, qui mala in gehennam, ac sempiternum opprobrium. Dan. xii. 2. Matth. xxv. 46. Joan. v. 29. Accedit ratio, quoniam otiosa mors esset, si vitam eandem iterum esset, redeundum; inquit Aeneas Gazæus citato Dialogo, qui inscribitur Theophrastus. De futura itaque immortalitate bonis malisque communi non est ullatenus dubitandum.

Non erunt tamen utriusque eadem omnino affectiones. Beatorum corpora comitabitur incorruptio. De hac Apostolus v. 42. *Seminatur in corruptione, surget in incorruptione*: & Ambrosius de fide Resurrect. *Flos resurrectionis immortalis est*. Consequetur decor & vetustas, de qua Apostolus v. 43. *Seminatur in ignobilitate, surget in gloria*: & ad Philipp. iii. 21. *Reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ*. Affert Gazeus pulchram similitudinem Artificis, qui statuam Achillis æream minutissime confractam constat, & expurgat in aurum, & inducta priori forma videtur aureus idem ille Achilles, qui fuerat æreus. Ad gloriam hanc demonstrandam utuntur scripturæ comparatione ignis, stellarum, & solis, Sap. iiii. 7. Danielis xii. 3. Matth. xiii. 43. quod hæc corpora sint ceteris splendidiora. Imitabor ego laudabilem moderationem Augustini scribentis lib. xxii. de C. D. cap. 21. *Quæ sit autem, & quam magna spiritualis corporis gratia, quoniam nondum venit in experimentum, vereor ne temerarium sit omne, quod de illa profertur, eloquium*. Propterea corpora beatorum mirabili prædita erunt agilitate: de qua Apostolus versu proximo: *Seminatur in infirmitate, surget in virtute*. Et S. Pater cap. ultimo ejusdem libri, *Certe ubi volet spiritus, ibi protinus erit corpus*. Iisdem denique corporibus erit subtilitas, quam innuit Apostolus versu 43. dicens, *Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale*: quo in loco non solum innuitur puritas purgata ab omni labe terrena, & facultas densos obices permeandi, verum etiam perfecta subiectio spiritui, unde orietur tranquillitas, impeccan-

tia, & cessatio ab operationibus mere animalibus, iis scilicet, quæ non solum perficiuntur corporeis organis, sed & ad animalem vitam sunt necessariae: quamvis perseverent actus corporei, quos sine labe exercet sentiens animus, ut videre, loqui, audire, moveri. Atque hæc est interpretatio Augustini de Fide & Symb. cap. 6. & D. Thomæ in iv. contra gentes cap. 86. Ex his constat, dotes corporum beatorum esse carere corruptione, opacitate, pondere, atque crassitie, quibus afficitur corpus hoc animale.

Objiciebant Gentiles: Si corruptio non erit, quare post resurrectionem manducavit Christus? quare surrexit cum suarum vulnerum cicatricibus? At magnus Augustinus respondet, quod manducavit potestatis fuisse, non egestatis: manducasse etiam Angelos incorruptibiles ab Abraham, & Tobia susceptos hospitio: exhibitas cicatrices vulneris, ut sanaretur vulnus incredulitatis Legatur sermo 147. de Temp. nunc. 242. n. 2. & 3.

Ut de corpore damnatorum dicamus aliqua: Gerardus Vossius disp. xix. num. 28. ait S. Thomam in illud Apostoli, *Mortui resurgent incorrupti*, sensisse reprobos non resurrecturos cum corporum vitiis. At falso, & audacter. Doctor enim Angelicus in loco citato a Vossio, idest, in cap. 15. Epist. i. ad Corinthios, lect. 6. ait tantum Sanctos fore incorruptos, non solum eo sensu, quod illorum anima non dividetur a corpore; *quam incorruptionem habebunt & corpora damnatorum*, sed etiam quia *nullam habebunt noxiam passionem sive ab interiori, sive ab exteriori*. Libro autem iv. contra Gentes cap. 89. ubi hanc quæstionem dissolvit; principio ait, verba Apostoli, *Mortui resurgent incorrupti*, de omnibus deberi intelligi *tam bonis, quam malis*: ideoque & ipse cum Hieronymo, quem illi immerito opponit Vossius, verba Apostoli interpretatur de statu immortalitatis. Deinde S. Thomas ait, quod corpora, damnatorum non erunt spiritualia, idest spiritui subiecta: non agibilia, sed ponderosa: non impassibilia, sed magis, quam nunc sint, obnoxia passionibus; non luce perfusa, sed tenebrosa & opaca: optimamque rationem profert, quia & reproborum anima experietur carnis affectus, aver-
sa erit a Deo, acerbissime excrucietur, & a lumine divinæ cognitionis erit aliena.

Quare Vossius & in hoc iniquus est, quod D. Thomæ præfert Durandum scribentem in iv. dist. 44. art. 6. reprobos cum iisdem vitiis corporum surrecturos: quum hac in re Durandus Magno Aquinati non disconveniat. Eidem nos pollice utroque subscribimus. Atque hæc est nostra *de Resurrectione carnis* dissertatio, de qua si videmur pingui minerva, & jejuna oratione dixisse, adeat Theologus Patrum, & Scriptorum, quos in hoc articulo laudavimus, ornatas fusasque lucubrationes.

XII. ARTICULUS.

Ultimus articulus est, *Vitam æternam*. Non explicat hunc articulum Rufinus, nec Venantius Fortunatus: vel quia in eorum symbolis desit, vel quia ex prædictis obviam habeat intelligentiam. Neque nos his im-

morabimur. In quo sita sit æterna sanctorum diximus superiori libro c. 9. nunquam post mortem corpora interitura dictum est articulo præcedenti; perpetuas pœnas damnatorum ostendimus lib. x. cap. 17. Circulum ac transmigrationem animorum refutavimus libro xii. capite 6. Nunc duobus verbis damnamus Epicureos negantes animæ immortalitatem, Pythagoricos asserentes reditum, fluxumque perpetuum vitæ, & interitus, Gnosticos inficientes remunerationem meritorum, Origenistas statuentes finem exilii, suppliciique reproborum. Verbo dicam; credimus Evangelio Mat. xxv. 46. *Et ibunt (impii) in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam*: in quem locum Juvenus:

*Æquum miseri pœna fodientur iniqui,
Æternumque salus justis concessa manebit.*

F I N I S.

QUARTI VOLUMINIS

PROPOSITIONES.

Potest utcumque rationalis creatura veritatem aliquam naturalem sine gratia scrutari. 2

i. Requiritur tamen ipsa gratia, ut mens piis studiis intenta juvetur ad aeternam vitam capeffendam. 3

ii. Multa fiunt etiam ab infidelibus & impiis, quæ si inspiciantur officia virtutum, habent decus laudis, neque appellari debent peccata. 4

iii. Sunt tamen virtutes infidelium, ut plurimum, germen inutile, & marcescens, quoniam vitio aut philautia, aut inhonestatis labefactantur. 6

iv. Alio quoque ex capite quæ sine Christi gratia ab infidelibus peraguntur, nequeunt inter virtutes connumerari; scilicet quia ad veram & Christianam pietatem nihil conferunt. 7

v. Quidquid igitur boni patraverunt infideles, non fuit a superna gratia disjunctum. 9

vi. At necessaria non est ad non peccandum fides habitualis, nec gratia remissionis peccatorum. 10

vii. Utrum bonum opus morale sine gratia patratum careat vitio, disputant in utramque partem Scholastici. 12

viii. Petenti quid nos in hac gravi questione opinemur, respondemus subscribere utroque pollice Augustino, cujus sententiam exponimus. 16

ix. Ad observanda divina precepta, ut oportet, cogimur divinum implorare auxilium. 17

x. Nec possumus absque gratia Deum super omnia diligere. 19

xi. Sine eadem gratia non possumus aut peccatum vitare, aut undequaque vincere tentationes. 28

xii. Ut vero vitentur peccata qualibet venialia, necessarium est gratiæ singularissimum beneficium. 30

xiii. Finalis quoque perseverantia est donum gratiæ magnum, & speciale. 33

xiv. Deus pro omnibus ac singulis remedia salutis instituit, paravitque, exhibuit, & quantum est ex se, nulli prorsus mor-

talium denegat Gratia sua beneficentissimam largitatem. 41

xv. Non est de fide. quod singulis reapse recipiant auxilium gratiæ omnibus misericorditer exhibitum ac preparatum. ibid.

xvi. Neque necessaria est ad imputationem peccati præsens & actualis inspiratio divine gratiæ. 42

xvii. Cuilibet fidei, nisi libere ponat obicem, adest gratia orationis, qua impetrare potest auxilium immediate sufficiens ad implenda mandata. 44

xviii. At nemo absque gratia per se efficaci habet potentiam orandi conjunctam cum actu. 45

xix. Et probabilior sententia, auxilia, quæ omnibus divina munificentia paravit, quibusdam aliquando deesse ob impedimenta, quæ objicit humanum demeritum. 46

xx. Denegatur enim sufficiens auxilium puerulis vita functis ante Baptismum. ibid.

xxi. Nonnullis etiam infidelibus deest eorum culpa sufficiens gratia ad credendum. 47

xxii. Sunt & aliqui in scelera damnabili obstinatione ruentes, quibus gratia sufficiens aliquando subtrahitur. 49

xxiii. Ceterum quisquis non adjuvatur a Deo per subministrationem gratiæ actualis, queri debet de prava sua voluntate, non de ipso Deo beneficentissimo gratiarum suarum largitore. 50

xxiv. Quod omnibus nunquam denegetur sufficiens gratia, nec Augustinus asseruit, nec Prosper, nec Orosius, nec Sanctus Thomas. 68

xxv. Etiam in Justis ipsa Persona Spiritus sancti inhabitet. 79

xxvi. Habitualis tamen Gratia non est eadem Spiritus sancti persona. 91

xxvii. Sed habitus caritatis, quæ in cordibus nostris per ipsum Spiritum sanctum diffunditur. 93

xxviii. Justificantur itaque impii per inherentem gratiam, & non per solam imputationem justitiæ Christi, neque per solam peccatorum extrinsecam condonationem. 95

- xxix. Atque in iis, qui justificantur, vere peccata delentur; non ita teguntur, ut adhuc inquinata sit anima. 100
- xxx. Sanctificans gratia & mortale peccatum nequeunt simul consistere. 101
- xxxi. Neque peccati macula omnino deleri potest absque gratia inherente. 102
- xxxii. Disfronuntur ad justificationem adulti fide, timore, spe, dilectione, ceterisque actibus, quos Tridentina Synodus singulatim enumerat. 103
- xxxiii. Docens itaque Apostolus homines gratis, & per fidem justificari, non excludit opera, quae fiunt praeveniente actualis gratiae adiutorio. 106
- xxxiv. Nec, ut impie sentiunt haeretici, repetit justificationem a sola fide divinarum promissionum, sive firma in Christum fiducia. 107
- xxxv. Opera bona nequaquam censenda sunt sordes, & animarum inquinamenta. 111
- xxxvi. Et necessaria omnino sunt, ut adulti aeternam salutem adipiscantur. 112
- xxxvii. Fastosum non est, ut inquit haeretici, nomen meriti, sed recte illo utuntur Catholici, recte illud describunt & dividunt. 113
- xxxviii. Decipiuntur vero Sectarii, dum putant primam meritorii operis conditionem esse, ut in se perfectum sit, tam graduum, quam partium ratione. 114
- xxxix. Errant quoque statuantes conditionem alteram, quod opus meritorium sit illi, cui impenditur, prorsus indebitum. 115
- xl. Male etiam requirunt conditionem tertiam, ut opus plane ac in primis sit nostrum, & nulla ratione sit ejus, a quo expectamus mercedem. 116
- xli. Frustra & quartam conditionem statuunt, ut opus in se spectatum habeat cum mercede proportionem aequalitatis. 117
- xlii. His itaque conditionibus rejectis, requiritur primo ad meritum ut opus sit bonum, ac liberum. 118
- xliii. Deinde, ut fiat praevenientis gratiae auxilio. 119
- xliv. Insuper, ut patratum sit in statu viae, & proficiatur ex caritate. 120
- xlv. Ulterius, ut intersit divina promissio. 121
- xlvi. Ad meritum denique de condigno requiritur habitualis gratia, per quam filii

Dei constituimur.

- xlvi. Statutis autem his conditionibus, affirmandum est, opera, quae justificationem praecedunt, habere quidem meritum de congruo, at non de condigno. ibid.
- xlvi. At quae justificationem consequuntur, non de congruo tantum, sed etiam de condigno mereri vitam aeternam. 122
- xlvi. Promeretur etiam justus de condigno sanctificantis gratiae augmentum, sed non ejusdem gratiae persistentiam, & finalem perseverantiam. 128
- xlix. Quandiu justus mortalem hanc vitam agit, potest excidere a sanctitate. 129
- i. Et absque speciali revelatione nequit habere de sua justitia certitudinem fidei. 133
- ii. Status denique gratiae sanctificantis potest magis perfici, atque augeri. 135
- iii. Recta ratio imperandi & prohibendi, quam Legem appellant, & quae voluntatis actum complectitur. 139
- liii. Certas, ut obstringat, postulat conditiones. 141
- liii. Quae si adsint, etiam justis legibus subjiciuntur. 142
- iv. Ac primum inter leges locum tenet Aeterna, ceterarum omnium fons & origo. 144
- lvi. Cujus participatio est lex naturae menti rationalium inscripta, & 147
- lvii. Rectam Dei, proximorumque dilectionem praescribens. 150
- lviii. Haec autem naturalis lex neque abrogari potest, 151
- lix. Neque propriam admittit dispensationem. ibid.
- lx. Sequitur lex scripta, quae Deum habet auctorem. 158
- lxi. Congruis, non pravis, ut quidam haeretici commenti sunt, constituta praeceptis. 160
- lxii. Id demonstrans adversus Faustum Augustinus non erravit, contra quam sentiat Phereponus aut exponens verba illa Deuteronomii, Maledictus omnis, qui pendet in ligno. 166
- lxiii. Aut alia, Erit vita tua quasi pendens ante te. 167
- lxiv. Probabiliorum quoque sententiam tenuit, dum ait Saram fuisse Abrahami neptem, & consanguineam. 168
- lxv. Scriptae legis promulgator Moses hebraico ap.

- appellatur vocabulo. 169
- lxvi. Non fuit Polygamus. ibid.
- lxvii. Nec homicida. 170
- lxviii. Nec Heliopolitanus infectus lepra. 171
- lxix. Eique non tribuunt cornutam faciem Catholici, ut haeretici calumniantur. 172
- lxx. Non videtur fuisse primus literarum inventor. 173
- lxxi. In tabulis Moysis ita distributus erat Decalogus, ut prima tabula tria tantum praecepta contineret, altera septem reliqua. 175
- lxxii. Primo praecepto simulacra duntaxat idolorum, & imagines ad adorandum confectae, non omnes promiscue, prohibebantur Iudeis. 176
- lxxiii. Hoc autem, ceterisque praeceptis, ut liquet ex nostra interpretatione, traditur rectissima agendarum rerum mensura. 177
- lxxiv. Ritus etiam legales, & secundaria Iudaorum praecepta fuerunt optimo, providoque consilio instituta. 184
- lxxv. Haec, quamvis abrogata fuerunt in Christi morte. 189
- lxxvi. Non tamen fuerunt statim exitiosa, & mortifera. 190
- lxxvii. Eaque Apostoli absque ulla simulatione aliquandiu usurparunt. 192
- lxxviii. At quoniam neminem obstringebant, recte Paulus restitit Cepha: quem alium a Petro perperam quidam existimant. 200
- lxxix. Veteri successit lex nova longe praestantior, suis etiam praeceptis obstringens, quidquid haeretici obganniant. 203
- lxxx. Ut obligent leges humanae, nisi aliter statuatur Legumlator, sat est si ad notitiam subditorum pervenerint. 207
- lxxxvi. Neque pendens ullo pacto a populorum acceptatione. 208
- lxxxii. Humanae autem leges ligant quoque in interiori conscientiae foro. 213
- lxxxiii. Excepto tamen pravissimo nocumento, proximoque vitae discrimine. 216
- lxxxiv. Operi, quod tam in se inspectum, quam attentis rerum circumstantiis leve est, parvique momenti, nequit Legislator adnectere obligationem sub poena mortalis culpa. 218
- lxxxv. Potest Ecclesia interiorem quoque actum per se, ac directe precipere. 219
- lxxxvi. Non habent Potestates saeculares auctoritatem aliquam, aut imperium statuendi leges Ecclesiasticas.
- lxxxvii. Sed aliquis duntaxat leges ferre possunt ad Ecclesiasticas, divinasque promovendas, non tanquam Ecclesiae iudices, sed tanquam defensores, ac vindices. 222
- lxxxviii. Ecclesiae autem Pastoribus non solum competit munus suadendi & declarandi, sed etiam auctoritas & potestas coactiva, quae possunt suarum legum fractores, & imposita necessitate compescere. 223
- lxxxix. Non pugnat cum spirituali Ecclesiae regimine temporalis jurisdictionis, regni-que potestas. 225
- xc. Et reapse summo Ecclesiae Pastori utraque simul potestas competit, Ecclesiastica videlicet, & politica. ibid.
- xc. Ad nutum Pontificis qualibet civilis potestas, quae in corpore Ecclesiae tenet imperium, deberet arma tractare, & cetera complete propriae auctoritatis officia. 128
- xcii. Ipse Legislatores aliquo pacto legibus a se latis obstringitur. 229
- xciii. Advenae, ac peregrini locorum, ad quae accedunt, legibus subjiciuntur. ibid.
- xciv. Clerici legitime bona possident temporalia. 230
- xcv. Neque cogi debent ad tributa solvenda, neque ad munia laicorum obeunda. 231
- xcvi. Immunitatem Ecclesiasticam, quocunque jure inducta sit, nequeunt Principes saeculares temerare, aut minuire. 234
- xcvii. Recte in Latina Vulgata connumerantur quatuor civitates asyli in Tribu Ruben. 237
- xcviii. Decretales ante Siricum Epistolae, licet sint magna ex parte suppositae, non sunt rejiciendae tanquam doctrinis Apostolicis repugnantes. 240
- xcix. Collecti a Gratiano Canones non aliam habent auctoritatem, quam fontium, locorumque, unde sunt derivati. 241
- c. Definiri non potest Canonum Apostolicorum certus numerus. 243
- ci. Tametsi aliqui a primis Ecclesiae saeculis obtinuerint. 244
- cii. Romanorum leges ab Atticis, istas vero ab Hebreis derivasse mira singularum concordia demonstrat. 247
- ciii. Eximunt interdum a legum onere Privilegia, Dispensationes, Consuetudines. 250
- civ.

- civ. Legibus conformari debent humana Officia, quorum libertatem penitus non evertit aut metus incussus, aut alliciens concupiscentia. 256
- cv. Sunt vero omnia, quæ cum libertate patrantur, in individuo vel honesta, vel prava. 259
- cvi. Et externum opus nihil per se interiori voluntati in rem honestam, in quamve deliberate vergenti addit decoris, vel turpitudinis. 263
- cvii. Virtus juxta Augustinum nihil est aliud, quam ordo amoris. 267
- cviii. Ac virtutis premium, & sempiterna felicitas, quamquam ex visione, & amore Dei coalescit. 274
- cix. Potissimum tamen sita est in amore, quo Deo fruimur. ibid.
- cx. E contra scelus, & culpa est amoris inordinatio, & consistit in rectitudinis privatione. 275
- cx. Intercedit inter peccata discrimen, & quædam sunt genere suo venialia. 280
- cxii. Quæ mortalia dicuntur, habent nequitiam mortaliter infinitam. 285
- cxiii. Non requiritur ad imputationem peccati, ut animum subeat sancta cogitatio, per quam advertat ad peccati malitiam. 290
- cxiv. Fictitium est peccatum philosophicum. 291
- cxv. Excusat a culpa ignorantia juris naturalis, dummodo sit invincibilis. 293
- cxvi. Sed nullus hominum compos sui tali ignorantia laborat quantum ad universalia principia, & proximas consecutiones. 294
- cxvii. Eapropter ignorantia, & delectatio aliquando culpabilis censenda est, aliquando excusanda. 294
- cxviii. Idem de conscientia dicendum; cui teneremur morem gerere, si recta sit, moraliter certa, nec voluntario errore obcæcata. 303
- cxix. Dum in opinioni versamur, si tenuis adsit probabilitas, idem adversus legem morigerari iniquum est. 312
- cx. Opinio quippe probabilis nisi conscientiam mortaliter certam ingeneret, haud est firmissima morum regula. 314
- cxxi. Nefas propterea est sequi opinionem minus probabilem stantem pro libertate, in concursu opinionis probabilioris, quæ flet pro lege. 322
- cx. Viro Theologo non licet ex sententia, quam ipse oppugnat, censetque minus probabilem, alteri consilium dare. 335
- cx. Nec homini ignaro fas est varios adire Casuistas, eo animo, ut tandem inveniat aliquem benigniorem, affirmantem esse probabile, quod alii improbant, sibi que fas sit eligere quod magis libet. 337
- cx. Confessarius pariter non debet absolutionem impendere iis, qui sequuntur opinionem minus probabilem stantem pro libertate, eamque nolunt deponere. ibid.
- cx. Sequi tamen possumus in qualibet materia, sive juris, sive facti, sententiam probabilem, quæ post diligentem veritatis inquisitionem appareat sententia opposita probabilior. 352
- cx. Atque his imbuti præceptis execramur in primis idololatram, ac summam eorum dementiam, qui coluerunt masculos Deos Consentes. 357
- cx. Habemus eodem loco, qui in numero Deorum Consentium locarunt feminas. 359
- cx. Risu pariter excipienda est fabularis selectorum Deorum historia. 361
- cx. Et una cum iis amandanda profana numina, quæ vetus Testamentum commemorat. 363
- cx. Repudianda est etiam, atque execrabilis religio, quæ viget apud Turcas, & Mahumetanos. 365
- cx. Ceteris autem omnibus præferenda est Christiana religio, quam constat evidentissime veram esse. 368
- cx. Ab eadem religione Christiana alieni sunt qui Christi divinitatem, & Incarnationem non confitentur. 373
- cx. Necnon heretici omnes, & sectæ Calvinistarum, Lutheranorum, aliorumque Protestantium. 378
- cx. Romana itaque Ecclesiæ divina gratia adscripti, illius symbolum tanquam Apostolicum veneramur. 381
- cx. Et ab Apostolis revera conditum fuisse defendimus. 383
- cx. Nihil commentitium huic symbolo fuit appositum; ideoque propugnamus etiam Christi descensum ad inferos. 388
- cx. Afferimus expectandam esse universalem corporum resurrectionem. 397
- cx. Eamque futuram in eadem numero carne, quæ morte dissolvitur. 401
- cx. Quamvis non eadem futurae sint omnium resurgentium corporum affectiones. 403

QUARTI VOLUMINIS

L I B R I

Cum suis Capitibus.

DE GRATIA REPARATORIS

LIBER DECIMUS OCTAVUS

Complectens Scholastica Commentaria in quædam Epigrammata divi
Prosperi circa divinorum Auxiliorum ad singula bona
Opera necessitatem.

C APUT I. Inquiritur an ad habendam notitiam legis necessaria sit Christi Gra- tia.	2
Caput II. Quæritur quid asserendum sit de operibus eorum, qui gratia Fidei sunt destituti.	4
Caput III. Disputatur an ad peragendum opus moraliter bonum, quod nec in se, neque in intentione operantis vitiosum sit, requiratur divine gratie adiutorium.	10
Caput IV. Ostendit Gratia actualis necessi- tatem ad observanda præcepta Decalo- gi.	17
Caput V. Requiritur gratiam Salvatoris ad vi- tandum peccatum, & tentationes vincen- das.	28
Caput VI. Omnia peccata venialia devitare est divine gratie singularissimum privi- legium.	30
Caput VII. Num donum Perseverantiae Gra- tia sit specialis.	33
Caput VIII. De variis Theologorum placitis circa sufficientia auxilia pro omnibus in- stituta.	39
Opusculum, In quo de Gratia sufficiente per- tractantur.	59.

LIBER DECIMUS OCTAVUS.

In quo differitur de Justificatione, bono-
rumque operum meritis.

Caput I. Quid sit Gratia Sanctificans, quam Schola recte habitualement appellat?	90
Caput II. Deum nequaquam justificare im- pios illis remittendo tantum peccata, aut imputando iustitiam Christi, sed illos in- terius renovando per inhaerentem caritatem & gratiam.	95
Caput III. An Deus hominem impium iusti- ficans vere illi remittat peccata?	100
Caput IV. Quomodo adulti ad justificatio- nem disponantur.	103
Caput V. Quo sensu affirmet Apostolus ho- minem gratis & per fidem iustifica- ri.	105
Caput VI. Exponitur Hereticorum, atque Catholicorum de bonis operibus, illorum- que meritis dogma.	111
Caput VII. De merito bonorum operum, quæ justificationem præcedunt, & subsequun- tur.	122
Caput VIII. Probatur, quod possint iusti ex- cidere a gratia, quod non habeant de illa certitudinem fidei, & quod non sint omnes in iustitia ac merito prorsus equa- les.	129

DE LEGUM PRÆSCRIPTIONIBUS

ATQUE HUMANORUM OFFICIORUM PRÆCEPTIS

LIBER VICESIMUS,

De Juris , & æqui Regulis , idest de Legibus , quæ humanos mores dirigunt , & coercent .

CAPUT I. Vocabulum Legis exponitur , ac definitur : traditur partitio legum : & statuitur ad actum voluntatis legem potissimum pertinere . 139

Caput II. Legum conditiones exponit , & pertractat de illarum Auctore , & iis , qui legibus subjiciuntur . 141

Caput III. Pertractatur de Lege eterna , a qua omnes aliæ derivantur . 144

Caput IV. Disputatur de Jure naturæ primario : & primo queritur quid sit , an sit , & quibus præceptis constet lex naturalis . 147

Caput V. Queritur an lex naturalis possit immutari , habeatque in ipsa locum E'pistola . 150

Caput VI. Habeat ne lex vetus auctorem Deum . 158

Caput VII. De Mose Hebraicarum legum Promulgatore . 169

Caput VIII. De distributione , atque interpretatione Decalogi . 174

Caput IX. Secundaria Judæorum præcepta , ritusque legales , fuisse optimo consilio instituta . 184

Caput X. Quando legalia abrogata sint , & cæperint esse mortifera . 188

Caput XI. A Petro Principe Apostolorum Cepham , cui restitit Paulus , non esse diversum . 200

Caput XII. Pertractatur de lege humana , & primo inquiritur quid necesse sit , ut valorem habeat , atque vim obligandi . 206

Caput XIII. De Lege nova brevissime pertractatur . 203

Caput XIV. Quanta obligandi vis humanis legibus insit ? 213

Caput XV. Posse Ecclesiasticis legibus præscribi actus etiam internos . 218

Caput XVI. De iis , quorum interest ferre leges humanas , & eorum legibus obtemperare necessum est . 221

Caput XVII. De Immunitate , & Asylo . 230

Caput XVIII. De Collectionibus Canonum , iis maxime , quas adornarunt Isidorus , & Gratianus . 239

Caput XIX. Quanta sit Apostolicorum Canonum auctoritas . 243

Caput XX. Perpauca circa civiles leges rudimenta . 245

Caput XXI. Ob quæ integrum sit a legum observantia discedere . 250

LIBER VICESIMUS PRIMUS.

Qui pertractat de humanis Officiis , indagatque in genere illorum , sive salutaria sint , sive conscelerata naturam .

Caput I. Quid si humanum officium , id quo pertractandum est , & quo pacto cum metu , concupiscentia , & ignorantia meritum comparetur . 256

Caput II. An detur humanum aliquod opus indifferens , expers scilicet tam nequitie , quam probitatis . 259

Caput III. Num actus exterior addat interiori bonitatem aliquam , vel malitiam . 262

Caput IV. Quid iuxta Augustinum sit virtus , & quomodo a Theologis dividatur . 266

Caput V. In quo rationalis Creatura actu constituenda sit æterna felicitas , quæ est merces , ac premium virtutis . 271

Caput VI. Quid si peccatum , quid peccati nequitia , quid peccati macula . 275

Caput VII. Num dentur peccata natura sua

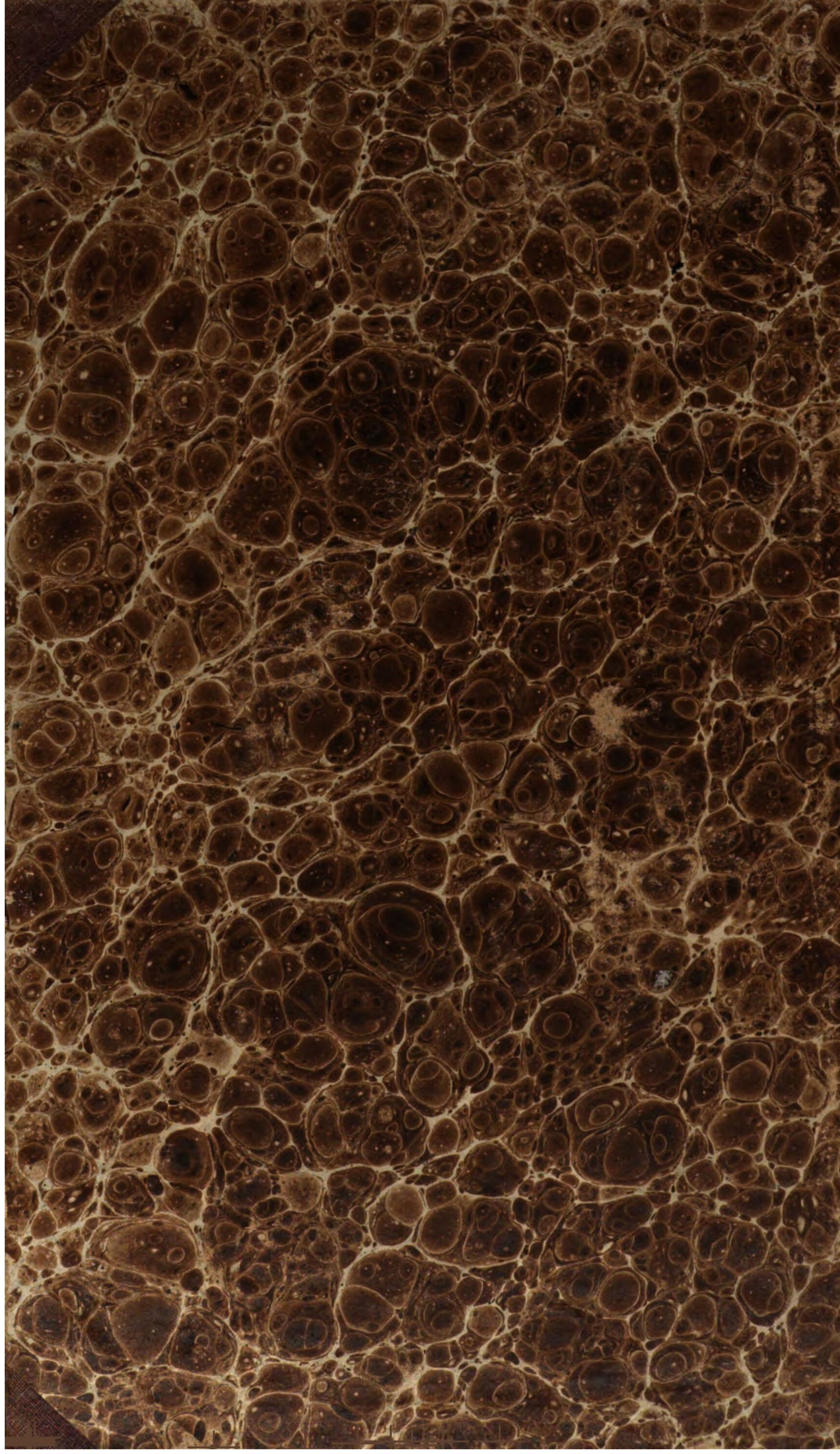
<i>venialia.</i>	279
Caput VIII. <i>Quam gravis sit mortalis peccati nequitia.</i>	285
Caput IX. <i>Nonnullæ Quæstiones circa Peccata breviter expediuntur.</i>	288
Caput X. <i>An ad culpam imputetur malum opus ex invincibili ignorantia patratum.</i>	293
Caput XI. <i>Traduntur nonnulli Canones ad dignoscendum quando ignorantia, vel delectatio culpabilis censenda sit, quando vero excusanda.</i>	299
Caput XII. <i>Via sternitur ad gravissimam de Opinione probabili quæstionem præmissis iis, quæ pertinent ad humanam conscientiam discernendam.</i>	301
Caput XIII. <i>Quid sit opinio probabilis: quomodo hanc nonnulli studeant reddere certam regulam morum: quanta contentione hac quæstio agitetur: quid prænotandum sit ad ipsam solide diluendam.</i>	304
Caput XIV. <i>Demonstratur conscientiam probabilem, qua talem, non esse semper certam, rectamque regulam morum.</i>	312
Caput XV. <i>Expediuntur Probabilistarum argumentationes.</i>	325
Caput XVI. <i>An in aliis judicandis, aut dirigendis sequi possimus opinionem minus probabilem.</i>	335

Caput XVII. <i>Emolliendum esse nimium quærundam rigorem, qui tenent nullam conscientiam probabilem in materia juris naturalis excusare a peccato.</i>	351
--	-----

LIBER VICESIMUS SECUNDUS.

De veritate Religionis Christianæ, aliarumque profanarum vanitate.

Caput I. <i>Serviendum Deo in ea Religione, quæ in primis Idololatriam execratur.</i>	356
Caput II. <i>Veram Religionem nequaquam vigere apud Turcas, & Mahumetanos.</i>	364
Caput III. <i>Demonstratur, Fidem ac Religionem Christianorum evidentissime veram esse.</i>	368
Caput IV. <i>Non esse connumerandos inter Christi fideles, nec fructum Redemptionis illius percepturos, qui ejus Divinitatem, atque Incarnationem non confitentur.</i>	373
Caput V. <i>Detestandas esse tamquam Christianæ Religionis adversas sectam Calvinistarum, Lutheranorum, aliorumque Protestantium.</i>	378
Caput VI. <i>Romanæ Ecclesiæ Symbolum tamquam Apostolicum esse recipiendum.</i>	381
Caput VII. <i>Apostolici Symboli Exegesis.</i>	386



Berti, Giovanni Lorenzo, 1696-1766

Opus de theologicis disciplinis ...

Bd.: 4. 1777. - 404 S.

Neapoli 1777

Dogm. 1236 e-4

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10400179-3